

**INDIANA
UNIVERSITY
LIBRARY**

(R)

РОЗБУДОВА

НАЦІЇ

З М І С Т.

1. <i>Новий почин</i>	1
2. <i>П. Липовець: 22-го Січня</i>	3
3. <i>В. М.: По конференції</i>	3
4. <i>Інж. Дм. Андрієвський: Наша позиція</i>	8
5. <i>Микола Сціборський: Соборність психології та політики — основа націоналізму</i>	11
6. <i>Петро Кожесників: Корейці</i>	15
7. <i>Полк. Євген Коновалець: Причинки до історії ролі Січових Стрільців в Українській революції</i>	18

ОФІЦІЯЛЬНА ЧАСТЬ.

8. <i>Звідомлення ч. 1</i>	23
----------------------------------	----

З ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІЗАЦІЙ.

9. <i>Легія Укр. Націоналістів</i>	24
10. <i>Група Укр. Національної Молоді в Пшібрамі</i>	24
11. <i>Українська Стрільська Громада в Америці</i>	25

ХРОНІКА.

12. <i>На Радянській Україні</i>	26
13. <i>Під Польцею</i>	28
14. <i>На Буковині</i>	31
15. <i>Десятиліття Кубанської Ради</i>	32

РОЗБУДОВА НАЦІЇ

орган Проводу Українських Націоналістів.

Видав: Микола Сціборський, абсольт. У.Г.А. в Подєбрадах.

Редагує: Колеція.

Помешкання Редакції і Адміністрації: Praha-Smíchov, Nádražní tř.
č. 46 p. (акс. pivovar).

Поштова адреса: «Rozbudowa Naciji», Praha-Smíchov, pošt. schránka
č. 37.

Гроші посилати на адресу: Legiobanka, Praha «ROZBUDOWA NACIJI», Центробанк Львів «ROZBUDOWA NACIJI», Ukrainian Legion P.O. Box 574, Philadelphia. Pa. «ROZBUDOWA NACIJI».

Ціна поодинокого числа: Ч.-С. Р. — 5 Кч., Західні Землі — 1.50 вл. п.
Австрія — 1 шіл., Німеччина — 0.70 мар., краї Лат. Унії 4 фр. фран.
Америка, Канада, й інші краї — 0.20 дол. амер.

Rozbudova natsii

РОЗБУДОВА (ROZBUDOWA NACIJI) НАЦІЇ

ОРГАН ПРОВІДУ УКРАЇНСЬКИХ НАЦІОНАЛІСТІВ

Річ. I.

Прага, Січень 1928

Число 1.

Новий Почин!

Невдача наших національно-державних змагань у рр. 1917—1920 спричинила дезорієнтацію і так слабої та мало виробленої української політичної думки, появу безлічі партій, центрів і безнастанну борню в середині сторостерзаної Нації.

Тимчасом з кривавого моря української революції та оружно́ї боротьби за незалежність вилонився в різких формах національно-державний ідеал, що владно вимагає сконсолідовання наших сил і координації нашого чину.

В огні сих двох суперечностей розвинувся новий рух, що стає вище партійних розмежовань. На тлі великого румовища старих світоглядів навязуючись до кращих традицій української історії, та головно недавньої збройної боротьби, формується новий світогляд і розвивається новий творчий чин. Цим процесом є

Рух Українських Націоналістів.

Сильні вірою у високе призначення свого Народу, палені соромом за пониження своєї Батьківщини, свідомі своєї місії в борні за долю України, націоналісти відчували, що для поневолених не має порятунку, доки не підпорядкують часове і підрядне вічному й основному в бутті Нації та доки не здобудуться на однозгідний будуучий чин.

Світогляд українських націоналістів остро відрізняється від сучасних українських ідеологій та вже, в силу своєї природи, змагає до опановання цілої нашої національної дійсности. Його вплив і чинність позначилися двома шляхами. З одного боку він покликав до життя ріжного рода націоналістичні формації (ідеологічні, політичні, військові); з другого боку він дав себе відчутти щораз сильніше з поступом часу в ріжних українських організаціях і установах без огляду на їх характер і місце осідку.

Початкова стадія розвитку українського націоналізму має *стихийний характер*. Бо як поодинокі націоналісти працюють в ріжних, часто дуже віддалених ідеологічно організаціях, не пов'язані, не рідко навіть не

підозріваючи один в одному співника, так і поодинокі націоналістичні угруповання існують побіч себе й чинять без спільного плану, без одного проводу, навіть без зв'язку між собою.

Брак осередку націоналістичного руху дався остро відчуту щойно, коли рух набрав потужности. Конечність його *оформлення*, загалом відчута й подиктована як внутрішніми законами розвитку Нації, так і зовнішніми обставинами, привела українських націоналістів до зближення, порозуміння та шукання способів координації свого чину. Вислідом цього була

Конференція Українських Націоналістів.

3—7. листопаду 1927 р., зложена з членів ріжних націоналістичних організацій, як рівнож із поодиноких осіб з краю та еміграційних осередків.

Після основного розгляду сучасного українського націоналістичного руху Конференція визнала доцільність і конечність *сцентралізовання* дальшої праці націоналістів і рішила створити

Єдину Організацію Українських Націоналістів.

До часу створення такої організації, Конференція, рахуючись з потребою хвилі, що вимагає опановання стихійного руху та координації ріжних організованих його виявів, покликала до життя й чину

Провід Українських Націоналістів.

Найблищим завданням Проводу є сформульовання ідеологічної бази й розроблення структури та намічення плану діяльності майбутньої організації, як рівнож підготовка загалу українських націоналістичних елементів до прийняття та співпраці з організацією українських націоналістів і творення вже віднині її кадрів. У своїй діяльності Провід з одного боку спирається на всіх учасників Конференції, що підпорядкувалися йому, з другого має ввійти в тісний зв'язок з існуючими організаціями українських націоналістів.

Завершенням діяльності теперішнього Проводу буде

Конгрес Українських Націоналістів.

що має остаточно усталити ідеологічні позиції українського націоналізму, ствердити факт повстання єдиної організації, прийняти її структуру та покликати її сталий *Провід*.

Цим шляхом організований, послідовний український націоналізм, відкидаючи всякі орієнтації на зовнішні сили, хоче й буде йти до перебрання в свої руки керми українського національно-політичного життя й змагатиме до відновлення та оборони *Незалежної, Соборної Української Національної Держави*.

За Президію Конференції Українських Націоналістів:

Инж. Дмитро Андрієвський в. р.
Голова

Володимир Мартинець в. р.
Секретар

Н. Липовець.

22-го Січня. (1918-1928).

9-8-62
3-12-74

Впала Росія.

Пробудилися поневолені українці.

Свідомі національно, але деворієнтовані політично, провідники не добачали величі визвольного руху народу. Вони думали в рамках Петрограду (чи Відня) розв'язати українську проблему.

Вогонь приспаного націоналізму запалив маси народні! До волі! — До найвищої волі — політичної незалежності — неслася стихія.

Перший, другий, третій універсали — це той шлях яким озброєні чужими режими українці гнали політиків вперед — до власної державності.

22-го січня 1918 року сталося. Безоглядна Москва змусила «культурників» проголосити Незалежність України. Здійснились мрії багатьох поколінь.

А день той став найбільшим, найсвятішим для кожного націєналаста-державника. Гнівно відкинута спроба зменшити значіння свідомої дати, — замінити 22-го січня 29-м квітня. І вдруге вславлено той день у слідуючому році, коли націоналісти Заходу України змусили своїх провідників проголосити злуку наших земель у єдину державу.

У десятий раз згадують українці славу подію. Мимоволі очі обертаються на десять минулих років. Не сум охоплює свідомого націоналіста, а радість і певність, що від 22-го січня 1918 року нація поступила далеко вперед до закріплення здобутків визвольної боротьби.

Нас не страшить ні Північ, ні Захід, бо замість нечисленних кадрів свідомих націоналістів 1918 року в цілий рік перед широким світом встав українська нація.

Слабодухість тих, що пробують розв'язати питання нашої державності в рамках Москви чи Варшави, не стримає походу мільйонів до нового 22-го січня.

В. М.

По Конференції.

Перша Конференція Українських Націоналістів є вже за нами. Підвести, хоч частинно, підсумки її праці та вказати на її значіння в українським націоналістичним рухові є завданням отсеї статті.

Передусім насувається питання: є Конференція відірваним почином та забавною кількох осіб чи навпаки є вона завершенням певної стадії розвою різних груп, впливом певного суспільного процесу та природним наслідком політичного розвою української нації?

Коли поглянемо на наше політичне життя від часу революції 1917 р. мусимо ствердити, що українські партії не тільки не були творцями політичного життя української нації та керівниками подій, але що більше: показалися неарілими до перебрання тих завдань, які несподівано поставило перед ними само життя. Це відношення, що

мало місце до розвалу нашої держави, згіршилося в пізнійшій добі, коли то настала повна анархія суспільно-політичного життя, коли родилися та валилися партійні концепції одна за другою, та коли це все привело до повного банкруцтва партійного життя.

Ці факти різко відбивалися на тлі сильно зростаючого національно-державного освідомлення широких українських мас, що опинилися без політичної керми, та виявляли потребу оздоровлення політичного життя нації. Існування безлічі партійних груп та політичних центрів, поборюючих себе взаємно, хаос та безліч політичних концепцій викликали реакцію, що назначується двома шляхами. Перший з них це *об'єднування* існуючих *розбіжних* політичних груп в краю і на еміграції; однак цей шлях не привів до бажаної мети: об'єднання будь розбивалися по короткому часі, будь взагалі не вдавалося їх зліпити мимо великих зусиль; зноваж ті, що заіснували ані не причинилися до оздоровлення укр. політичної думки, ані не усунули дотеперішнього організаційно-партійного хаосу.

Другий шлях був звязаний тісно з новим процесом в лоні укр. нації, зі започаткуванням *укр. націоналістичного руху*, що шукав прояву на зверх в певних суспільних формах.

Потребу створення окремої націоналістичної організації відчувалося вже давно. Перші спроби, зглядно проакти вийшли з рядів Січового Стрілецтва, при чому зєднання націоналістичних елементів мало перевестися у формі *ордену*; тільки завдяки воєнній хуртовині проєкт цього не зреалізовано. Дальшого спробу, вже по війні, було заснування *політичної партії «Заграви»* в Галичині; однак цей почин закінчився безуспішно з причин чисто льокального характеру. Це однак не припинило дальших спроб до винайдення найвідповіднійших форм для прояву українського націоналізму. І так на еміграції (ЧСР., Австрія) постають *ідеологічні гуртки* націоналістів при станових студентських організаціях під назвою «Групи укр. національної молоді», об'єднуючі головню галицький елемент. Як доповнення до них надніпрянські націоналістичні елементи заснують «Легію Українських Націоналістів» (ЧСР), *організацію політичну*, однак не партійну. В інших краях націоналістичні елементи гуртуються у формі військових товариств (Стрілецькі Громади в Америці та в Європі; інші військові організації в краю і на еміграції), студентських «*бурьешнафтів»* (Данціг), чи студентських або інших *товариств ідеологічного характеру* (Групи нац. молоді та Союз нац. організацій у Львові; різні студ. товариства в Румунії, Німеччині та інших краях). Однак націоналістичний елемент не обмежився на цьому; він втискається в *різні укр. національні партії*, в різного рода *товариства й установи*, стараючися тим способом поширити кличі укр. націоналізму і знайти поле для своєї діяльності та для впливу у суспільному життю.

Націоналістичний елемент отже проявлявся всюди, так в краю, як і на еміграції та у *найрізнійших формах* а характеристичними для цього руху є слідуєчі моменти. По перше є це рух *стихийний*: бо так поодинокі особи в рамках різних ненаціоналістичних організацій працюють в дусі укр. націоналізму, як і націоналістичні організації творяться і працюють — не по наказу з гори і після пляну з якогось центру, а самочинно, так сказати з долини, рівночасно в різних територіях, взагалі всюди там, де перебував більший гурт українського населення. Що більше укр. націоналізм до останніх часів обходиться без одного проводу, та ця обставина не викликувала негармонійности та суперечностей внутрі його. Все це вказує, що цілий рух мав глибшу природну основу, що він був оформленням та плодом певного процесу, який переходить рівночасно в цілій нашій суспільности. Другий знак, це сталие поширювання цього руху, отже *прогресивний* його характер; націоналістичний елемент постійно кріпшав та стає що раз більш активним в тому часі, коли на політично-партійнім полі всюди помітний що раз більший занепад та стагнація. Цій прогресивности не заперечує факт, що націоналістичний рух проявляється, як рух сказати — *по лінії найтязого опору*, чого не видно ні в одній нашій політичній партії. Дальший знак це *ідеологічний* характер дотеперішних націоналістичних організацій, що був диктований потребою дня в першій стадії їх розвитку.

Але з часом, в міру ширення націоналістичних ідей, розросту нац. організацій та скріплення нац. елементів, як рівнож при рівночаснім, зростаючій розкладі та що раз більшим занепаді партійного життя, заходить потреба деякої зміни дотеперішнього характеру націоналістичного руху. Дотеперішні ідеологічні рамки стають за тісні. Відчувається загально потреба, щоб укр. націоналізм став вже нині реальним *самостійним чинником політичного життя* й то у всеукраїнській мірі, а не плентався в хвості різних партій, чи обмежував себе до вузьких рамок. Перед укр. націоналізмом станула тепер проблема одного проводу, тісного зв'язку між всіми, по різних

землях розсіяними, націоналістичними організаціями, спільного плану, та опанування незорганізованих форм нац. руху. Все це було отримане зі шуканням *нової форми організації націоналістичного руху*. Дотепершні форми показалися на будуче невідповідними. Тепер ходило о знайдення форми, що з одного боку відповідалиби *понадкласовому* характерові укр. націоналізму, а з другого забезпечила найуспішніший його розвій та виповнення його основних завдань перед ними.

І лишиться надзвичайно маркантним фактом в історії націоналістичного руху, що з боку різних нац. організацій та поодиноких націоналістів піднесено самочинно та рівночасно домагання створення нової *єдиної націоналістичної організації*. Ці домагання, в супроводі конкретних організаційних проєктів, від минулого року безперестанно повторялися, що було доказом існування загально відчуті потреби. Рівночасно товаришило їм що раз більше зближення та оживлення діяльності поодиноких націоналістів та нац. організацій. В засаді зводилися всі проєкти до двох конструкцій: 1) поступеного об'єднання дотепершніх нац. організацій та поодиноких осіб в один *Союз*, що в дальшій стадії свого розвитку перемінивсяби в монолітну організацію укр. націоналістів, 2) створення відразу нової *монолітної організації*, в яку увійшли би націоналістичні елементи дотепер організовані і не організовані й то при рівночаснім розв'язанню всіх дотепершніх організацій. Таке чи инче вирішення справи й точну структуру будучої організації мав дати *конгрес укр. націоналістів*, що став рівнож загальним домаганням.

Годі перечисляти всі проєкти та їх модифікації, називати організації та особи й передавати цілий поступ праці, що мала місце в останнім півтора році. Коротко тільки треба зазначити, що велику ролю у підготовчій праці відіграла Прага, де від довшого часу існували дві нац. організації («Легія» та «Група Укр. Нац. Молоді»), де видавано два націоналістичні журнали та де започатковано зближення націоналістичних елементів скорше, чим де инде. Тут переведено об'єднання обох згаданих організацій в «Союз Українських Націоналістів», що мав по притягненню решту нац. організацій вирости у велику політичну формацію. Та в часі творення цього, в наслідок нових проєктів, що до єдиної організації націоналістів, Союз звертає цілу увагу на підготовку конгресу укр. націоналістів.

Одним з етапів цієї підготовки, у якій брав участь «Союз Укр. Націоналістів» та різні особи в різних краях, при живім заінтересованню націоналістичних кол в краю і на еміграції (в Європі в Америці), являється відбута Конференція. Отже *Конференція мав широкий психологічний підклад, в завершенням певної стадії розвитку націоналістичних груп та впливом певного процесу, що мав місце в укр. політичному життє*.

Все це зрештою було стверджено після основних дискусій, вичерпуючих інформаційних звітів та рефератів на самій Конференції. Бо Конференція мала, як першу й головну ціль відповісти на питання: чи є кінечне творення нової єдиної всеукраїнської націоналістичної організації та чи є для того відповідний час і відповідні психологічні та матеріальні умови? Бо не ходить про створення ще одної організації побіч десятків інших, рівнож не ходить про створення чисто еміграційної організації; тим більше такої, що посягала би за диктатом своєї волі в краю. Бо не ходить взагалі про збільшення хаосу та розкладу нашого суспільно політичного життя, але навпаки про удоровлення його, про розвій конструктивних, а не деструктивних первнів. З такого заложення рівнож виходили всі учасники конференції, що по основнім розгляді політичного положення укр. народу, по перегляді партійного життя, розвою націоналістичного руху та настрою громадянства на всіх землях України (на В. Україні і Зах. землях) і еміграції, відповіли на наведенні питання *позитивно*.

Тим самим отже визначено перше найблище завдання для націоналістичного руху: *об'єднання в єдину монолітну організацію*. Цей організації ще не створено на Конференції, ані не визначено її дефінітивної структури. Власне в цьому напрямі мав йти праця створеного тимчасового «Проводу Укр. Націоналістів», а то через підготовання проєкту конструкції нової організації, вироблення ідеологічної бази її та підготовання проєкту конструкції нової організації, вироблення ідеологічної бази її та підготовання Конгресу Укр. Націоналістів. Рівнож в цьому напрямі мав розвиватися діяльність всіх націоналістичних організацій, а то шляхом підготовання націоналістичних елементів до прийняття та співпраці з майбутньою організацією, взаємного зближення тепершніх організацій й співпраці їх з Проводом аж до підпорядкування себе йому включно.

Конференція була зложена по *персональному* принципі й на зміну такого її характеру не вплинула обставина, що більшість учасників були членами різних нац. організацій, членами їх управ. Рівнож й Провід утворено на основі персонального принципу, так що не мають в ньому заступництва поодинокі організації. Дальшою дуже важною обставиною є це, що всі учасники конференції *підпорядкувалися* Проводу, та що можливість такого підпорядкування є дана всім існуючим нац. організаціям.

Зі зіставлення цих фактів випливають дуже важні заключення. І так: хоч Провід повинен та буде базуватися у своїй діяльності на *співпраці з поодинокими національними організаціями*, то так сама співпраця, як і її форми (від необов'язуючих зносин аж до повної підпорядкованості) залежать виключно від *свободної волі* організації. Зі свого боку Провід не буде ніякої організації до такої співпраці примушувати, подібно не є його ціллю, обмежувати діяльність існуючих організацій, але тільки впливати на правильний її напрямок. Провід буде витати кожне улекнення йому праці з боку організацій у сповненню цих завдань, що стоять перед ним, а передовсім у здійсненню *спільного* завдання, яким є скликання Конгресу та створення єдиної організації укр. націоналістів. Тому й співпраця з Проводом це моральний обов'язок нац. організацій. Зі свого боку Провід поробить старання, щоб до співпраці *притягнути всі* організації, хоч треба підкреслити що співпраця *всіх* без виїмку нац. організацій не є в ніякому випадку *conditio sine qua non* існування Проводу й його діяльності.

З другого боку вказує таке поставлення справи, що коли при підпорядкуванню всіх нац. організацій, утворять вони враз з Проводом *одну органічну цілість*, й то цілість сильну, бо заложону на добровільній згоді, то не буде це якийсь *союз* чи *об'єднання*, де рішалиби репрезентанти організацій чи організації сильніці, зглядно, де-би Провід попав в повну залежність від організацій, залежність таку чи иншу-відповідно до кожногочасного відношення сил між поодинокими групами, яких виконавчим органом він бувби. Що більше це є унеможливлене конструкцією самого Проводу, який є створений на *монократичних* засадах.

Зокрема треба підкреслити й це, що підпорядкування всіх нац. організацій Проводу й утворення з ним одної цілості не тільки влекше створення нової монолітної організації, але що більше, є вже *переходною стадією* до її заіснування. Бо треба пам'ятати, що Провід є певного рода завязком нової організації, та що наміром Проводу не є виступити на конгресі лише з *паперовими* проєктами, які малиби зачати реалізуватися доперва після конгресу та які моглиби показатися неможливими до переведення в життя; але наміром Проводу є переведення певної підготовки, провірення ріжних можливостей та створення певних фактів, що улекшилиб завдання конгресу. Конгрес не повинен творити моноліту з нічого, а повинен мати вже підготоване підложе та перевести підсумки вже заіснувавших фактів. Тут лежить причина, що Провід не є обмежений у своїх компетенціях ініціативним комітетом для скликання конгресу, бо поза великою творчою працею, яку має виконати для створення нової організації при рівночаснім співділанню нац. організацій, поза обов'язками, що стануть перед ним у зв'язку з підпорядкуванням організацій, — Провід має старатися опанувати незорганізований націоналістичний рух та всі ті явища нашого суспільно-політичного життя, що ухляються з під впливу чи не входять в компетенцію існуючих нац. організацій, обмежених територіяльно чи статутарно.

Як бачимо, відношення Проводу до нац. організацій має *конструктивний* та *інтегруючий* характер і є в найвищому ступні позитивне.

Щодо відношення Проводу до ріжних укр. *ненаціоналістичних* груп, то треба зазначити, що вправді інтенція Проводу *чужі* всякі спроби *об'єднань* ріжних укр. партій та центрів, але так само чужі йому спроби *розбивання* їх, поглиблювання анархії та збільшування партійної гризні. Далекий від цього, щоби перешкаджати всякому здоровому національному чинові, без огляду на це, від кого він походить, що більше, готовий кожний такий чин підперти, — всеж Провід уважає одним із перших своїх обов'язків, піти на зустріч нинішнім тенденціям цілого націоналістичного руху, іменно різко *відмежувати* український організований націоналізм від теперішніх партій й центрів, а передовсім від тих, що зійшли до ролі прислужників наших національних ворогів чи тих, що їх концепції є ворожі укр. національно-державному ідеалові. Це самозрозуміле. Бо власне впливом тих тенденцій є творення окремих нац. організацій і є це загальне домагання: «творить єдину організацію націоналістів». Ці тенденції родить позитивна воля укр. націоналізму стати державно-творчим чинником. Колиб отже таких тенденцій не було у Проводу, то станувби він в суперечности з нац. рухом та його існування булоб абсурдом.

*

Український націоналізм, а з окремаж Провід як один з його виложників, рве рішучо з всякими політичними *орєнтаціями* різних наших партій і центрів, що були прокляттями нашої історії. Бо не угорити нам власної держави ніякими концепціями в власних ворогах. Бо розгром наших національно-державних змагань це природний наслідок не тільки нашої невідготованости, головню в ділянці національної ідеології, а дальше, звязаного з цим розпорощення національної енергії та браку внутрішньої єдности нації, — але це передусім безпосередній наслідок плянового, рішучого та одночасового наступу *всіх* наших національних ворогів з одною однодушною ціллю: невідділення меншого чи більшого клаптика укр. землі, але здушення та розгрому укр. національно-державних змагань у *цілому*. В тому часі, коли наші уряди та партії, одні для реалізації *соціальних* ідеалів, другі для ратовання якоїсь *частини* укр. землі видвигали (і сьогодні видвигають) концепції уступу та підлеглости *одному* з ворогів у формі союзів, федерацій, автономій і т. д., наші вороги, (і то *всі* їх правительства, *всі* їх класи і у *всіх* режимах) вели з ними війну як з *національним* ворогом, що його необхідно підбити собі в цілому, щоби в коріні здушити укр. національно-державний рух. Доказів на це багато. Про це свідчить ціла наша визвольна боротьба в рр. 1917—20; боротьба в Польщею; боротьба з московськими монархістами, республіканцями і комуністами; похід поляків на В. Україну, що був впливом бажання всіх клас, партій і станів польського народу, а власне реалізації ідеї «*od morza do morza*»; похід большевиків на Зах. Землі, що був продовженням реалізації мрій царської Росії й бажанням всіх московських груп. Про це зрештою свідчить обставина, що доси не було й нема ні одної партії, ні одної класи та ні одного правительства й то у *всіх* наших національних ворогів, які заявили собі ясно й підперли *національно-державні* *аспірації* *Української* *Нації*. Про це свідчить вкінці вправді не формулована нігде на папері, але вазначена самим життям — *однодушність* всіх наших ворогів у виступі проти укр. національно-державного руху та його проявів; зрешті вазначена у *всіх* наших національних ворогів тенденція *порозуміння між собою* на тлі *негації* укр. національно-державного питання, чим порозуміння з якою-небудь укр. групою піддержки реалізації державних *аспірацій* Української Нації. Коли такі порозуміння з укр. групами мали місце (Петлюрівщина; большевики), то ворог завсігди робив це для *своїх* імперіялістичних цілей (похід поляків на Україну), для легалізації *докоханих* *ним* фактів хоч частиною укр. народу (большевики) і для ро *биття* одноцілого фронту укр. суспільности та розкладу укр. політичного життя. Це ясне! Бо нема ні спільности ні однаковости інтересів якої-небудь групи нашого народу з яким-небудь національним ворогом чи його групою. Грєба мати стало на оці, що з хвилею коли замовк *останній* *стріл* з *українсько* *рушниця*, наступило мирне ро *ділення* впливів наших ворогів у відношенню до укр. народу й цей стан був затверджений *міждержавними* договорами.

І не треба доказувати, що *всі* наші національні вороги є з того розділу впливів задоволені й ніхто з них не бажає собі зміни теперішнього положення у *нашу* *кор* *сть*. Ні Польща, ні Росія, ні інші окупанти не бажають й не можуть бажати існування побіч себе *укр. національної держави*, бо така скорше чи пі *ніжше* піднесла би претенсії соборництва. Що більше, кожний прояв укр. національного руху хочби на чужій території, викликає занепокоєння р *ш*ти окупантів. Рівнож їх внутрішня політика у відношенню до укр. окупованої території, хоч ведена *різкими* способами, всеж має *однаковий* характер, бо зміряє до здушення національно-державних *аспірацій* укр. народу в ядрі.

Коли цього всього не бачать або не хочуть бачити всі наші центри і різні політичні партії, то мусять це бачити українські націоналісти. В добі, коли концепції й орієнтації на чужі й ворожі нам сили у нас «модні», очікують певно і від нас, у звязку з угворенням Проводу Українських Націоналістів, подібної нової концепції, заключаючи що, або ця нова концепція власне зродила Провід, або Провід зродить концепцію. Однак ми ніякої подібної концепції не маємо й на ніякі чужі сили орентуватися не думаємо.

Український Націоналізм є плодом внутрішнього розвитку нації, виложником внутрішніх сил нації та уважає націю й її творчий прояв за самоціль, тому він *може* й *мусть* шукати засобів для сповнення завдань, що стоять перед ним, виключно *внутрі* *нації*. Це одинокий й правильний шлях. В цьому лежить головне значіння й сила Українського Націоналізму. В цьому і значіння одного з його проявів — Конференції Українських Націоналістів.

Инж. Дмитро Андрієвський.

Наша позиція.

Те, що мусіло статися, сталося. Утворилось нове політичне угруповання: *український Націоналізм*. На перший погляд могло би здаватися, що це річ марна й мало зрозуміла. Чиж всі існуючі партії так або інакше не признаються до націоналізму, чиж всі існуючі програми не вичерпують наших національних змагань, чи не є зайвим повстання нового сторонництва? Холи мова про назви й формули, — так. Але не про них ходить. Ходить про щось більше, як слова й пакти, ходить про саму душу форми. І тоді виловлення нового угруповання є конечним, доцільним і вчасним.

Не наміряючись вирізнитись чи когось первисшити радикалізмом своєї програми та зухвалістю своїх кличів, нове угруповання стоїть на протилежному бігуні, від того, що на цьому знаходяться всі українські партії. Бо основною, засадничою, рішаючою прикметою Українських Націоналістів є *віра, безоглядна, чинна, буду ча віра є Націю*, в її самоціль, в її самовистарчалність, в її снагу й мудрість, в її органічну цілість і спайність. Тоді, як другі групи тої віри не мають! Вони мусять переконувати не лише других, але й самих себе в своїй правді, осмілювати свою кволю волю до національного життя аргументами, підпирати свої змагання принципами і затуляти свою духову наготу програмами. Вони бо є угрупованнями маловірів, а часом і недовірників української національної ідеї.

У наслідок нещасливих історичних обставин XVIII—XIX ст. на Україні замість повстати модерній нації, створилась етнічна група, аморфна маса. *Протягом довгих років* замість буйного, творчого національного життя була тиша й був спокій. Ані здоровий житєвий інстинкт, ані будууча свідомо воля, ані гордий бунт проти насильства і пониження не рушили цього марева. Хиба, що судороги й корчі напівзавмерлого організму давали знак, що в цьому ще жевріє життя. Аж надійшло «время люте». В аморфній етнічній масі започаткувався знов давно урваний, самостійний, внутрішній процес. Завершенням цього процесу в ще недавно неоформленій масі українського народу й є поява самодовільного націоналізму, що в самім собі криє свою рацію існування, що має *власну* волю й наслідус лише *свої* закони життя й чину.

Тим часом, як інші сторонництва — це вислід давніших обставин. Вони потворились від подуву чужого вітру. Це пережитки або підпольної політичної роботи під тягарем царського режиму, або остатки соціалістичного й демократичного психозу, що поняв був Європу в XIX в., або виплід парламентарної системи бувшої австрійської імперії, або вислід гіпнозу московсько-татарської сатрапії, що була посила шосту частину земної кулі, та червоного імперіялізму Москви, що змагає до опановання цілим світом. Всі наші існуючі ідеології й сторонництва мають своє коріння поза національним ґрунтом, в чужому, не своєму минулому, або в засадничо нам ворожому сучасному. Чиж можуть вони збагнути достотно ідею визволення? Чиж можуть вони, сліпці, вказати шлях до волі? Чиж можуть вони, ідейно відчужені, бути інтїмно близькими нації, її органічним відрукам і підсвідомим маренням? Ні, бож чужі концепції й категорії думання стоять тому на перешкоді. Досвід цілої революції й визвольної боротьби довів, що наші старі провідні групи розминулись з творчим, житєвим інстинктом нації, що їх шляхи є слудними, що хід подій признав рацію за неоформленим покищо але здоровим, підсвідом, але владним змаганням мас а не за теоретизуванням провідників.

Лише група сьогоднішніх націоналістів, що недолітками й молодиками, пішла без програмів і статутів, але з крісами в руках, в бій за Визволення, Державність і Самостійність, лише ця група, вихована в огні повстань і регулярної війни, загартована серед труду, голоду, бід, лише вона одна побирала свою науку *ор анічно й безпосередньо* від своєї нації, свого часу й сучасних нам обставин. Вона єдина має силу й можність *виминути чужі концепції й зовні накинені формули, сама в собі і в лоні своєї нації* найти рацію свого існування.

І вона його найшла! Найшла в великій вірі в міць, у славу, у світлу будучність свого народу, своєї батьківщини, у вірі буйній, чинній, будуучій. Цей момент віри виріжляє її з посеред всіх інших сторонників і угруповань. Це повсякчасне напружене прямування до національного ідеалу, цей гін і піднесеність над сучасним, це остре переживання будучности. Це висока ідейність-відданість справі, яка ще не існує в дійности, але яка вже заіснувала психологічно й віра в спідділання та спомагання

надлюдської сили (творчі змагання вищої свідомості, що покликає до життя українську націю й робить з неї значний чинник суспільного життя людства); це рівнож певність себе й свідомість своєї місії; це зрештою почуття власного здоров'я та природне змагання до розросту. Але все то лежить в душах молододонаціоналістів не конче в площі, де складаються сформуловані, раз на все усталені, поняття, засохлі й курявою прибиті, лише коріняться в життєвім інстинкті, в живій буйній волі до самоодійснення, там де йде невпинна робота творення й пристосовання тимчасових форм на основі незглибимого, вічного інстинкту.

Інчі скажуть: різниця між націоналістами а рештою політично думаючого українського загалу в степені напруження національного почуття, різниця кількісна, не якісна. Та ні! Це різниця одного порядку, що різниця між чорним, крихким, повсюдним вуглем, а блискучим, твердим діамантом. Однакові що до хемічної природи, вони є цілком відмінні своїми фізичними прикметами. Так і національна природа людської душі. В одних вона квола, неплодінна, нечинна, в других зложена, творча, остра. В цих других розходження між національним ідеалом а наявною дійсністю родить великий афект, напруження, чинність, які не дадуть їм спокою й півруть на шалені вчинки, шпурнуть ними в невідоме. Вони потягнуть інших, вирвуть із будучини ідеал, без якого життя для них не є мислимим.

Цими другими є *націоналісти*.

За те у наших «статечних політиків» віра в націю, в свою державність, в політичну незалежність батьківщини все ґрунтувалася на вказівках зо вні, або на діалектичних викладах. Але ніколи вона не була висловом власної волі, органічної потреби. Вони починали відчувати цю потребу не раніш, як нація закреслювала той або иний зворот своєї історії, що провадив її до здійснення себе в формі власної державности. Ніколи вони не освідомили в собі неї форми без огляду на «об'єктивні», розумом підказані, вигляди на її зреалізування. Вони вірили в націю поскільки бачили перед собою якусь доктрину, чи зовнішню силу, що підпирала, чи оправдувала волю нації до життя. Хай тою доктриною було «право на самозначення», чи демократизм, хай тою силою був «мілітарний союз» чи інтервенція. Ніколи вони не уявляли нації *самої в собі* в її неподільній цілокупності, вони не зважились в ній самій шукати рації її існування.

Гетьманці повірили в єдноспасенність засади монархізму, але цілком не вірять в повстання гетьманату із нутра нації і втримання його при владі власною волею й силою. Для нього не знайшли вони кращого соціального підмету, як винародовлене панство і, бачучи його хиткість і несталість на національному ґрунті, мусили підпирати свою концепцію союзом з монархічною Московщиною. В такому рішенні є брак віри, коли не в засаду та її невідкличність, то в пристосованість її до української сучасної дійсности, віри в згідність і спроможність нації ту засаду прийняти і перевести в життя. Гірше того, гетьманці побуються нації в цілому, бо почувуються слабими, щоби її одомашнити й опанувати. Вони тремтять за свою засаду й готові побити камінням націю, бо проголошують, що України не буде без гетьманської влади. А тим часом не є й життя знає на одну й ту саму проблему багато рішень. Так і з Україною та її майбутнім.

Наші монархісти не розуміють, що коли треба щепити знов і культивувати старе гетьманство наше, то треба щепити його при корні. Якщо відновлення й дальший розвій традиції нашої є вказаними, то треба, щоби нею перенялося саме тіло нації, її творчі сили. А що вони, ті творчі сили, лежать поза асимільованою верствою, і розгйдані революцією, не укладаються в рямці закостенілої касти то гетьманці тих живлових сил страхаються і чернять без потреби і понад всяку міру. Історія Франції вказує, що зріст і зміцнення монархічної ідеї може йти якраз всупереч проголованому нашими консерватистами шляхом. Там королі здобулись на силу, опираючись на «нарід» і приборкуючи цапнатів та можновладців. Цей шлях прославився на Україні в 1918 р. і був змарнований безславно. А приклад сучасної Італії вчать, що власне зворот короля від спорохнявілої і розслабленої соціальної опори (аристократія і буржуазія) до буйної юрби запальних, відданих патріотичній ідеї зайдиголів набув короні свіжого блиску. Не домогаємось вульґаризації й уповсюднення гетьманської ідеї, лише підносимо думку що, наकोли мужність, державна мудрість і творчі можливості забракли в одній історично вказаній опорі, марна річ замикати нею собі світ, намагаться зґальванізувати її й переконувати себе й других у живучості відмерлого. Треба шукати в нації нової опори й то там, де вона росте й розвивається. Не треба ставити урвень вище живого факту й розглядати націю, як засіб до здійснення своїх концепцій. Нація є самоціль й вона вимагає служення їй. Не боїтесь її треба, політикам і

патріотам, але сміло до неї підійти з метою стати її розумом і волею. А для того треба вірити в ню і бути відданим їй.

Соціалісти та республіканці, як і консерватисти, не вірять в мудрість і соціально-політичну творчість нації, а тому намагаються накути її чужосторонні, часто вигадані й ніде до нині невидані форми життя. Для того вони готові покалічити наш нарід, збити його органічну структуру, знасилувати його духову природу, аби могли свободніше заціпити йому свої засади й принципи. Наївні й плиткі, але зарозумілі, в своїй «науковості» та «поступовості» вони вважають, що є якийсь оден для всіх, непохибний закон розвою, «Його же не перейдеші». Вони не бачуть, що рішаюче значіння при зміні й встановленні певних норм грають не так загальні, матеріальні обставини, зрештою сильно відмінні в тій-же добі в різних країнах, але індивідуальні способи пристосовання до них різних народів. Отже справжніми творцями сих норм є актори історичної дії, народи, а не легендарні, анонімні автори її «конечність і логіка річей». «Річі бо мусять, люде-ж хотять.» Тому то, щоби бути чинником історії треба уміти хотіти і відчувати це хотіння у своїй нації, зрештою вірити в неї, в її здібність творити себе зі самої себе, згідно з власним імперативом і власними законами. Цей віри бракує нашим соціалістам та поступовцям, вони є полонені примусу річей й далекі вільній душі нації.

Інтервенціоналісти й угодовці, не зважаючи на факт нашої численности (40 мільонів компактної маси) мислять, що без сторонньої помочі нам не визволитись і без понижуючих уступок не здобути права. А того й не думають, що народи вдесятеро менчі за нас, в подібних до наших обставинах власними силами і через завзятість в борні визволялись з під однаково страшного гніту. А того й не бачать, що наколиб нам і довелось визволитись за чужою допомогою, або з ласки ворога, то невідготовані до волі, ми не змоглиб втримати її. Є очевидним, що на місце одного противника прийшовби новий й ніщо нам не каже, що цей другий буде менче небезпечний, як і певним. Що перша уступка мусить потягти за собою другу, третю й так аж до остаточного зречення нашого національного ідеалу. Неадібно сягнути зором дальше, непевні, хиткі, слабі нервами і маловитревалі в змаганні, вони не здатні очікувати слухного часу, лупати стіну, і плекати в собі силу та острити зброю для рішаючого, останнього удару. Нищі духом, вони не сміють повірити в наявність великої потуги, що росте в глибах нації, не знають, як підняти її і як покерувати нею, а тому спішають покористати зі зовнішніх обставин, або з чужої ласки. Не вірячи в здійснення ідеалу, вони гоняться за тінею його й готові облямити свою волю, принизити свою гідність, за миску сочевиці продати своє первородство.

Зрештою-партикуляристи й провансальці... Ці не лише показують себе маловірами національної ідеї нашої, але просто заперечують і руйнують її. Всяка бо ідея кується на вогні, що пожирає партикулярне, перетоплює його на загальне. Щоби бути свідомим українцем нашої доби, треба піднятися над собою, перемогти свою виключність і уняти цілість української національної природи й усі її ріжнотніности. Культивувати ж в собі місцеві особливости, се сприяти вибуянню в лоні нації відсередніх руйнуючих сил, або кожна з цих особливостей є в зародку самоціль. Зріст і введення в життя національної ідеї, це поборовання тих сил і побідний похід по трупах місцевих особливостей. В переможенні стихійного, етнічного первня, а не в його зісилненні лежить перевага ідеї.

Отже викривати в нашому краю якісь «тісніщі батьківщини», чи підносити якісь місцеві особливости, це не лише не добачити органічної цілости нашого народу, виявляти незрозуміння національної ідеї нашої, але також чинити їй підбій і понижувати її. Це виявляти брак віри в націю. А таких маловірів не бракує у нас, як між наддніпрянцями, так і серед надністрянців. Перші не вагаються часом «великодушно» відступити наші західні землі в уплату за поміч чужинцеві й в той спосіб спекатися докучливої відмінности, що так ріжниться від їх «хахлацкої» розхлябаности і безхарактерности. Другі не годні зрозуміти випадковости російських впливів, заперечують всяку моральну вартість своїх земляків за Збручу й безсоромно, тупо, та в суперечтверезому політичному розумові висмівають «шлях через Київ», як засадничу помилку.

Ідея української нації, як вона мислиться націоналістами далеко відбігає від цих щойно вичислених концепцій. Бо не доктрина, але живий факт є для них категоричним імперативом, не під кутом інтересів якоїсь класи й не в якійсь певній, універсальній, незмінній формі мислять вони Україну, лише як органічну цілість, що росте, міниться і сама в собі криє рацію свого існування й закони розвою. Віра в націю каже їм покладатись на власні сили й вистерігатися зовнішніх, що згідно зі засадою

життя будуть завжди згубні для неї при нашій несилі. Віра в національну ідею каже їм підпорядкувати всі місцеві відмінності основній *цілості* нації.

Отже для українських націоналістів при зіставленні їх з іншими політичними партіями не ходить про розбіжність програмів. З кожного програму вони можуть покористати й кожен з них в цілому для них не до прийаття. Метою і завданням їх буде синтезувати дійсно органічні змагання нації. Вони можуть здобутись лише на погорду до тих маловірів, що через слабкість свого духа не годні підвестись до гідного служення ідеї. Але вони кожного разу дадуть гостру відсіч тим *недовіркам*, що, відколотившись від матірнього пня, продають нашу честь і жирують на сторостерзанім тілі України. Маємо на оці тих, хто продався ворогові й заперече саму ідею нашої нації (комуністи з московського інтернаціоналу) чи використовують українську національну ідею й наш державний герб для своїх особистих вигод чи хоробливої амбіції (паперовий гетьман Остряниця), хто фактично поставив себе поза скобками нації і заслуговує не лише погорди, а зненависти. З тими ми будемо боротись безоглядно, на всіх ділянках і при всякій нагоді.

Отже, полишаючи на боці програми, ми покладаємо центр ваги нашого політичного буття в ичу площу й там беремо вихідні точки наших практичних заходів. Поле духу, глибини української національної душі, сама українська національна ідея ось справжня стихія наша. В ній шукатимемо директив нашої реальної роботи. Хай доморослі лідарі в Кобиляк чи Гуситина ломлять в запалі полеміки свої списи во імя Прекрасної Дами — Догми, ми заниряємось в саму гущу нашого національного життя й будемо намагати розбурхати наш нарід, розбити мертвий спокій, створений надто оглядними політиками, збурити приспану душу нації, розвіяти туман, навійний сподіванками чужої помочі. Ми будемо намагатись уняти й скерувати річище живих сил народа в напрямку *державного будівництва*, й не дати їм розбитись на марні сгрумки. Ми чуйно будемо прислухуватись до органічних прагнень *соціальної природи* нації й будемо старатись допомочі їй устроїтись і сконсолідуватись згідно з власними потребами й законами.

Статечні політики і принціпіялісти та партійні діячі здвигнуть плечима, почувши нашу мову, так вона буде їм далека і малозрозуміла. І то природньо. Ми — лвище суто психологічне й годі нас зрозуміти, не маючи «чогось» спільного нам в душі. Дві відмінні психології не годні погодитись, навіть маючи спільну мову й однакові формули. Бо тіж самі поняття вони мислять по різному. Старі наші партії є статикою нашого національного життя, заскорузлим, змертвілим минулим нашим. Між є динамікою нинішнього дня, відбілским майбутнього. Вони є коли не «гробами поваленими,» то камінями придорожними, тяжкими, похмурими, що ними значить свій шлях історія. ми ж буйним, веселим потоком весняним. Чи ж зрозуміє камінь, загрузали в глиниці, якого природою є опір і нерухомість, чи ж зрозуміє він «того, що греблі рве», що весь є гін і порив, що сам собі риз ложбище й несе рух та пісню визволення?

Микола Сціборський.

Соборність психології та політики - основа націоналізму.

Наша визвольна боротьба, що покінчилася мілітарною та державно-політичною поразкою, залишила нам скрайньо тяжку та шкідливу спадщину, а саме: політичний і психологічний антагонізм між окремими частинами нашої нації. Ні заперечувати цього факту, чи закривати його не доводиться. Ми є свідками майже щоденних виявів цього антагонізму на всіх ділянках нашого політичного, громадського, культурного а навіть приватного життя.

Якіж причини цього ненормального та національно-руйнуючого явища? Чи справді існують якісь глибші органічні підстави, що перешкоджають політичному та психологічному поєднанні східної й західної частини нації. Слід тут підкреслити, що явище вказаної розбіжності властиво нове, — бо загострення та немовби постійних форм оно набрало лише після невдач визвольної боротьби.

Згадаємо хочби взаємини активних чинників українського національно-політичного руху на Великій і Галицькій Україні в часи передвоєнні. Ми свідомо вживаємо виразу «взаємини чинників», а не «взаємини народу», бо в час панування на українських землях двох ворожих українству абсолютизмів не доводилося говорити про політично-психологічну поєднаність народних мас, розмежованих державними кордонами. Отже в той час малочисельні групи нашого громадянства, що більш-менш вірно оцінюючи національне положення, прямували, внести в тогочасні режими поправки корисні для українського народу були тісно пов'язані між собою в цій роботі як духовно, так практично. Досить припадати на впливи Драгоманова та Грушевського на національні кола Галичини Буковини та зворотні впливи на громадян Великої України, щоб ствердити факт взаємного зв'язку... В той час найсильніші інтелектуально й насвідоміші національно групи з обох боків Збруча йшли в своїй акції соборними шляхами.

Навіть більше, — Галичина, що перебувала під менш гострим політичним режимом, була піємтом всеукраїнської соборної ідеї, — оскільки дозволяв на це тогочасний світогляд та міра національних вимог. Адже західна Україна вже в 1914 році з початком світової війни переступила Рубікон невизначеного етнографічного культурництва та млявого народництва й стала на шлях збройного будування України через сформовання славновісних Українських Січових Стрільців. Нехай — що шлях цей тогочасних керowników західно-української політики не був цілком виразний, може навіть не вповні зрозумілий для них самих, однак фактом лишається, те, що Західна Україна вже в той час мала не лише можливі, але й активні прямування до української державності.

Головна частина нації, — Велика Україна, — спромоглася на русійність лише після російської революції. Пореволуційний період ще більш сприяв поєднанню національних змагань обох частин нації. Коли в силу світової політичної кон'юнктури в 1918 році Велика Україна спромоглася на тимчасове закріплення державності, — галицькі українські кола, як ті, що перебували в складі австрійської окупаційної армії, так і другі, виявили активність у співпраці з надніпрянськими колами (частини С.С. і значна кількість Галичан в різних державних установах).

Революція в центральних державах і повстання Зах. Укр. Народної Республіки сприяли ще більш тісному зв'язку та зосередженні визвольних змагань Великої і Галицької України. Проте, що в широких масах Західної України не було сепаратистичних нахилів свідчить акт злуки 1919 року.

Активна допомога в критичну для надніпрянського уряду хвилю відпущенням у розпорядження запасових відділів надністрянської «Армії» деяких районів галицької території в першій половині 1919 року пізніше перехід Галицької Армії на Велику Україну й дальший комбінований наступ Соборної Української Армії проти Москви, — це світлі, нормальні вияви соборної політики минулого. Лише катастрофа кінця 1919 р. та виступ уряду УНР спільно з Польщею в році 1920 переривають спільну, соборну національно-політичну акцію.

Ми не хочемо вдаватися в оцінку загального поступовання та окремих політичних кроків збоку урядів обох частин нації в цей період часу, страшний своїми пізнішими наслідками. Перехід армії ЗУНР на бік Денікіна, потім большевиків, пізніший союз УНР з Польщею, ще пізніший поворот останків Галицької Армії від большевиків на польсько-український військовий театр та інтернування по таборах, — всі ці епізоди є оправдані й неоправдані, є по своєму доцільні й одночасно зайві. Правильним буде визнати, що в ту хвилю визвольна боротьба нації мусіла коритися все-руйнуючій силі стихійних обставин. Історія оцінить минуле.

Треба було перекреслити негативне, заховати світле та повчаюче на майбутнє і взятися до шукання нових спільних шляхів. Але...

Згадавши взаємини політичні помилки й заколот були лише «увертурою» до дальшого ексцентричного бігу подій та інтенцій у керowników політики обох вказаних частин нації. Тих керowników ми рахуємо винними у творенні тої психологічної й політичної прірви, що виросла й поширилася на наших очах. «Культиватори» тої безодні аргументують її необхідність сучасною світовою політичною кон'юктурою, що ніби не дозволяє одночасно творити нашу державність по обох сторонах рижського кордону та глибокою психологічною різницею між двома частинами народу.

Зачнім розгляд цих аргументів з останнього, бо силу духу взагалі, одностайність психології нації зокрема, вважаємо одною з головних засад творення держави-нації. Тут доведеться говорити хіба про різниці чи подібності психології конкретної

частини нації, — її інтелігенції, що підлягає значніше психологічним змінам та впливам сторонніх чинників. Основа нашої нації — селянство — є безсумнівно носієм однакових психологічних даних. Беручи під увагу інтелігенцію Великої та Західньої України, мусимо признати певні відмінності психічних нахилів і змісту, як вислід впливу різних чужих культур. Оскільки ці різниці викааються в побутових відносинах обох частин інтелігенції, остільки фактом є те, що національна психіка в основі є спільна. Можна говорити про різноманітність психологічних форм, але в ніякому разі про психологічні протилежності що, ніби перешкоджують соборному напруженні в державній розбудові. — Здібність до спонтанного, одностайного національно-психологічного вияву наша інтелігенція з обох боків Збруча показала в часі визвольної боротьби.

Якщо навіть такі психологічні розбіжності існувалиб то вже зі самого цього факту випливає для провідників нашого громадського та політичного життя обов'язок іти в напрямі знесення цих різниць, а не сприяти їх поширенні та заглибленні. Ті чинники нашого громадського-політичного життя, що виставляють психологічні різниці між двома частинами нації за аргумент неможливості зєднання їх у соборному визвольному чині — є або політично неграмотні, або свідомі шкідлики нації.

Ідейні оборонці цих протиприродних партикуляризмів висувують для захисту своїх положень антагонізм між частинами нації. Факт існування антагонізму ми визнали вище, — тепер слід поглянути, чи є він органічним проявом, чи штучним... Говорити про органічність та неминучість антагонізму може або злочинець, або сліпець... Наведені вгорі приклади твердять про факт зворотний, — аналогію змісту та прямуванн усіх частин нації. Антагонізм є плодом недавних політичних невдач і помилок обох сторін, — себто є витвором штучним, аномальним і переходовим.

Такий погляд допоможе нам відповісти на питання, як запобігти лихові й яку політику імперативно диктують інтереси соборної нації та її сучасне положення. Ми підходимо до другого аргументу політичних та ідейних протисоборників, а саме до твердження, що світова політична кон'юнктура не дозволяє в сучасну хвилю вести соборницьку акцію. Доведеться змалювати тут образ двох груп: галичан-москвофілів і наддніпрянців-польонофілів.

Перша група жертвуючи майбутністю нації, як соборно-державного тіла, в стремлінню скинути зі себе тягар польської окупації, кидається в обійми Москви ще більш небезпечно для України. Історичний досвід минулого, що конкретно кваліфікує «московські інтенції», не є для неї повчаючим.

Поруч із цєю короткозорою і політично безнадійною групою молодших галицьких москвофілів, стоїть група ЗУНР. Та група, як витвір нашої покаліченої сучасности, більш шкідлива для майбутньої національно-державної соборности ніж культурні москвофіли. Вона грає на загальному тяготінні мас до негайного політичного ефекту в умовах поневолення хочби це мало статися і коштом поєднання нації з ... Харковом — Москвою... Ми не будемо довше спинятися на групі «сельробів», з аналогічною москвофсько-комуністичною орієнтацією. Досить лише зазначити, що ця група не має необхідної виразности та й не уявляє зі себе якоїсь небезпеки, тим більше, що в складі «сельробів» є багато суто-національних елементів, що потребують лише оформлення.

Усі зазначені вияви галицької політики безсумнівно ворожі інтенціїям мас на Великій Україні та являються великою перешкодою у прямуванні до соборности чину.

Перейдім тепер до другої антитези: наддніпрянських провідників і груп, що являються творцями й носіями політичного польонофільства всупереч інтересам Західньої України.

У своїй політиці виходять ці групи зі засад подібних до позицій галицьких москвофілів різних родів, але з противного кінця. Перед ними стоїть примара сучасної москвофсько-комуністичної окупації Великої України. І їх зусилля позбутся за всяку ціну тої окупації звязані також із бажанням негайного політичного ефекту. Не підлягає сумнівові що такі інтенції оправдані й корисні. Алеж в методах політики та чину згаданих груп є місце, що суперечать гармонійному та корисному розвитку визвольної акції й утруднюють налагодження та закріплення звязків між обома частинами нації. Плян визвольної акції цих груп доволі нескладний: опертися на мілітарну силу «союзної» Польщі, «підшукати» групу держав «співчуваючих» Україні й за їх допомогою, при нагоді можливої інтервенції, стати «твердою ногою» на Великій Україні, де й має бути відновлена Українська Народня Республіка. Цей плян має надзвичайно багато слабих, суперечних державній доцільності місць, що відчувають і самі його творці, які стремлять політично обґрунтовати свій державницький «конструкти-

візм». Першим слабим місцем є політична та ідейна орієнтація на чужі сили, — до тогож виразно ворожій. Щоби не ходити за прикладами далекої історії, вкажемо на недавні «аліянси» з Польщею в 1920 р., у період, коли здавалосьби, інтереси обох націй варенгі знайшли своє спільне приложження. Рижський трактат і дальша постава «союзників» до української армії та уряду УНР показало безпідставність розрахунків і сподівань на Польщу в ділі розбудови укр. держави.

Але ще більша шкідливість такої орієнтації наддніпрянських кол полягає в площі психологічно-ідейній. Орієнтація на чужі сили в національно-державних змаганнях є найбільшим злом, бо деформує й нищить духовий зміст творчих елементів нації. Оскількиж орієнтація ще відбивається на стані психологічної єдності нації, то шкідливість такої політики стає очевидною.

Саме в атрофії самостійно-творчого національного духу, в розбитті соборної національної психології та інтенцій ріжних частин нації криється безвартність обох орієнтацій, як польонофільської так і москвофільської. Оскільки-б така політика була лише тактично-випадкового характеру, шкודה від неї булаб не так велика. У державно-політичному житті бувають всякі комбінації, часом навіть протиричіві. Найбільша шкідливість згаданих орієнтацій полягає в тому що їх підносять до рівня ідей, що визвольний чин в цілому спирається на засади для мозку й духу нації.

Практична польонофільська концепція ніяких реальних наслідків не дасть, — вона розвіється як чад від неминучого, об'єктивно-природнього національно-соборного руху. Так само зникне авантюристично-анемічне галицьке москвофільство. Наслідкиж будуть ті, що народяться і тимчасово закріпляться польонофільські й москвофільські течії, що виснажуватимуть де-який час сили нації, не дозволяючи їм оформлитись та доцільно проявитись.

Ми не будемо торкатись тут ближче питання інтервенції. У сучасних обставинах приходиться трактувати інтервенцію так як і орієнтації, бо ідейні підклади тожсамі. не кажучи вже про те, що реальні, позитивні наслідки можливої інтервенції для України дуже проблематичні.

Представники польонофільства звикли аргументувати свої положення наступно: «Велика Україна є основа нації. Україна над Дніпром, а не над Дністром. Московщина найстрашніший зі всіх окупантів руйнує націю політично й духовно. Треба спочатку утворити самостійність над Дніпром, а потім думати про Соборність». Безсумніву думають вони правильно, що Велика Україна й Дніпро, а не Галичина й Дністер, є фундаментом держави. — Але ж чи твердження це дає вистарчаючі підстави та причини до політичного та ідейного відштовхування від себе значної частини нації з території на поталу чужинцям? У той час як Україна, в цілях повного відмежування від Москви й зв'язаних з нею впливів, мусить виявити ексцентричний закономірний біг на Захід, польонофіли самі замикають цей важливий культурний, політичний і стратегічний пляцдарм, відмежовуючись від європейського Заходу польським муром. Наміри, — після закріплення Української Народньої Республіки «обдурити» «союзника» й «відібрати» Західні Землі, — виглядають дуже неповажно. Не лише для політика, але й для звичайного громадянина мусить бути ясним, що оскільки зреалізуваласьби польонофільська концепція з додатком інтервенції, оскільки вдалосьби, відновити купу Українську Республіку, то булоб це побудовано на засадах якщо не світової, то принайменше європейської рівноваги руками співчуваючої Антанги й Польщі. Чиж можна булоби тоді Україні, зменшеній територіяльно, опутаній сітками тяжких і неминучих зобов'язуєх мирних трактатів, конвенцій і концесій зруйнованій економічно й зі сумнівними виглядами на вільний мілітарний зріст, думати про поворот Західних Земель? Чиж можна припускати, що «сильні миру» дозволилиб порушити цю рівновагу? Одно стає ясним: у такому разі Збруч обернувсяби в постійну політичну й духову безодню між обома частинами нації.

Ось такі причини сучасних антагонізмів, суперечностей та аномалій між окремими частинами нації. Аналіз причин їх повстання вказує, що вони є штучні, витворі нашої розбурханої, скаліченої, національно-політичної сучасності ніяких органічних причин до такого політичного зривничкування нації нема. Вона була, є, і буде єдиним монолітом з широкими перспективами в майбутньому.

Повторюємо — визвольна боротьба залишилась нам тяжку спадщину, що її необхідно як найскорше виправити, бо невідомий той час, коли нація потребуватиме знову соборного активнього, будуючого напруження. Якіж сили скорегують сучасне? Які чинники виправлять скривлене? — Покладати цю конструктивну роботу на «рештки» минулого не доводиться. У них не вистарчить на це ні сил, ні чуття, ні волі, ні часу. Цю велику будуючу працю поєднання соборної нації, скеровання її зусиль в єдину

точку мусить перебрати на себе молодий активний націоналізм, як органічний, живий вияв потенції нації. Несучися поверх вузького національного провінціалізму й дрібних антагонізмів, відкидаючи ризиковані комбінації у державній творчості, негуючи політичний і духовний баласт минулого, він мусить ясно накреслити *найкоротші шляхи соборної нації до державности.*

Гнили «культи» чужих сил, та хоробливі, авемічні сподівання манни з чужого неба націоналізм має замінити залізною-фанатичним культом власної сили соборної нації, вкладаючи в свій чин три незмінні засади: віру в себе, віру в свою націю, і віру в її майбутнє. Методами роботи націоналізму має бути соборне поєднання не живих мерців минулого, а активних чинників і мас сучасного. «Минуле» конвульсивно переводить непевні, ризиковні операції на окремих частинах тіла соборної нації... Воно хоче негайних ефектів, хочби дешевих і куплених дорогою ціною. Негайних тому, що це «минуле» — ще так недавно домінуюче та всевладне — вмирає... Воно знає, що скорий той час, коли величезні закономірні здвиги нової соборної нації гнівно відштовхнуть його від життя, а тому намагається хоч на рештках днів своїх бути «каліфом на час»...

Націоналізм не хоче *кромсати* тіло нації непевними вівісекціями. Певний своєї перемоги — він йде твердо, суворо-розміреною ходою аж до того менту, поки опанує життя нації. А тоді прийде час останнього, революційно-творчого удару. Коли цей удар буде? Сказати тяжко.... Гнівні голоси нових сил соборної нації чутні все ближче й сильніше... І в скорому побідно-могутньому кличі цих сил змовкють, потускніють, зникнуть сучасні антагонізми, розбіжності, орієнтації та відійдуть до сумної історії як і їх «творці»... Так буде!

Петро Кожевників.

Корейці.

Знаємо про різні європейські народи, що здобули собі волю й великою працею намагаються закріпити здобуте, — Чехи, Поляки, Турки, Естонці, Ірландці...

Не треба обмежуватись на народах Європи, але рівнож звертати увагу на народи безмежної Азії. Та частина світу має рівнож своїх пануючих і своїх поневолених. По-знайомимось з життям і боротьбою тих, про кого ще надто мало знаємо. — Це двадцять-мільононий народ корейський.

Вже р. 2333 до Р. Х. повсталася перша корейська держава короля Танкуна. Вона звалася Хозен і займала східну Монголію, цілу Манджурію, область Амуру й корейський півострів. Від Танкуна панував 1480 років. Р. 18-го перед Р. Х. замість Хозен бачимо три різних королівства: Сінла, Веңдэ, Кокуріе. То час найбільшого культурного розвитку корейців. Буддизм і конфуціанізм причинилися до того, що наука, мистецтво й ремесла швидко розцвітали та переносилися до сусідів, тоді варварів, японців.

Окремі корейські держави, після неперестанних війн проти Китаю, об'єдналися врешті р. 661-го під королем Сінли Мунму. Більш 250 років панувала його династія. Її скинув р. 918-го Ван Кен і назвав країну Коріе, від чого пішла назва Корея. При кінці 10-го століття Корея успішно покінчила боротьбу проти монголів, а в 13-му столітті лиш одруженням далось припинити боротьбу проти Джінгіс-Хана. Року 1392 повалив Лі Сен-Ке династію Коріе та своїм пануванням почав останню корейську династію.

Між тим непомітно зростала Японія й уже від 2 століття почала даватись у знаки корейцям. У 1592 р. прийшло до великої війни між Японією та Китаєм. Корея не згодилась пропустити японське військо через свою територію. Це спричинило, що корейська земля стала театром війни. Корейці билися в цій семилітній війні проти японців. Корейська армія побила півмільона японців, а корейська фльота під проводом Лі Сун-Сін знищила японську фльоту, яка мала сто тисяч люда.*)

Разом зі славою принесла та війна спустошення всієї країни й втрату трох мільонів мирного населення. Далі прийшла нещаслива боротьба проти племені Манджу, яке протягом багатьох років збирало данину з корейців.

*) Англійські історики ствержують, що корейці перші в світі мали панцирні кораблі та тільки при помочі тих кораблів знищили японців.

Ці всі потрясення та похід Заходу на Схід примусили Корею до кардинальної зміни політики. Проти старого відділення Кореї від цілого світу*) підняли, в грудні 1884 р. внутрішню революцію молоді корейці, Кім Ок-Гіун і Вак Бнд-Гію. Ця спроба не вдалася, і проводирі втекли до Японії. Консерватори святкували перемогу та в за-спіпленю зайшли дуже далеко... Весною 1894 р. вибухла революція під проводом товариства Донган (релігійно-національна революційна партія, заснована 1860 р.). Китай вмішався в подавлення революції. Японія скористала з цього, щоб порахуватися з Китаєм... Знов дві чужі армії зіткнулися в Кореї. Р. 1895 в квітні мир Шімоносекі в Японії завершив перемогу японців. Обі воюючі сторони зобавязалися не порушувати незалежності Кореї.

Та японці не додержали цього зобавязання. В осені 1895 р. японські воєнки вбили королеву Кореї, бо вона шукала зближення з Росією. На цей злочин корейці відповіли повстанням. Кілька місяців «солдати справедливости» («ібіен») билися проти добре озброєних японців...

Прийшла російсько-японська війна. Причиною тої війни було головню «корейське питання». Японці силою й хитрощами дістали від корейського уряду «договір приязни», яким ніби-то забезпечувалось дальше охорону незалежності Кореї. Москалі війну програли і Віте дав у Портсмуті (Америка) японському представникові Комурі підписку, що Росія визнає за Японією особливі політичні, військові та економічні права в Кореї.

Так знищила Японія миром у Шімоносекі китайський, а в Портсмуті російський вплив у Кореї. Руки в японців стали вільні. 17 листопаду 1905 р. японський намісник у Кореї Іто вхитрився силоміць зробити «протекційний договір» з корейським урядом. «Протекція» відразу потагнула за собою закриття часописів і арештування редакторів. Обурення населення було незвичайне. Багато військових, а першим генерал-адъютант Мин Ён-Гоан, позбавили себе життя...

Король і уряд вживали всіх заходів до врятування незалежності Кореї. Потайки післав король трох представників на мирову конференцію у Газі в 1907 році. Лі Сан-Сель, Лі Дзун і Лі Вю-Даон в імені Кореї апелювали до всесвітньої конференції проти японського «протекторату». Конференція, розуміється, знайшла причини не визнати, представників (тільки сильних визнають!). Один з них, Лі Дзун, тамже прилюдно відобрав собі життя.

Тимчасом Іто продовжував працювати. Він боявся короля, який міг таємно робити «непримності» для Японії. Літом 1907 р. Іто зажадав від короля зректися корони в користь сина. Король був безсилий протистояти домаганням Іто... 19-го липня 1907 р. опубліковано грамоту про зречення... На вулицях столичного міста Сеул подилася кров корейців... Безумовно, японці стали господарями положення. Багато корейських пагріотів пішло на заслання, тюрми переповнилися, де-хто втік закордон...

Іто працює далі. Вже на другий день новий король «добровільно» підписав «договір 7-ми пунктів». Тим договором нищилось незалежність Кореї de facto й державність залишалася тільки на папері... Через два тижні розв'язано корейську армію. Цей події не могли пережити визначні старшини; командант першого курія гвардії, Пак Сін-Гоан, застрілив себе. Його підлеглі захопили військові склепи та разом з инчими відділами кровю японців позначили день розформування корейської армії... Хто лишився живий, пішов до «ібіен», які до сьогодні ведуть партизанську боротьбу. Без фронтів і наказів вони нападають на урядників і залоги. Їхні більші сили перебувають у Сибірі та Манджурії.

Одночасно з тим розкидані по світу корейці криваво мстилися на своїх ворогах і їх спільниках. Від рук Дзан Ін-Гоан і Дзен Миен-Ун загинув американець Стівен (Steven) в Окланд коло Сан-Франсіско, який з доручення японського уряду вів пропаганду в користь анексії Кореї. Літом 1909 р. знайшов свою смерть від руки корейця також уславлений Іто. — Його застрілив провідник «ібіен» — Ан Дзун Кен на дворці в Харбїні підчас зустрічі з російським міністром фінансів Коковцевим. З криком: «Ура!» віддався патріот убийця до рук поліції та смертю в Порт Артурі прославив своє імя.

На зміну Іто прийшов Терауші. Він без вагань знищив незалежність Кореї та кож де юре. Дня 22 сепня 1910 р. підписано, а 29. оголошено «договір про анексію»... Тисячі позбавили себе життя, багато пішло в чужі краї...

*) Спроби Росії (1866), Америки (1871), Німеччини (1872) заклучити торгові договори з Кореєю не мали успіху.

Від того часу нарід, який 4000 років жив самостійно, перебуває під японцями. Замість власного короля японський губернатор вершить долю Кореї. Та корейці не аложили рук після того й не повісили голови. Вся країна вкрилася сіткою таємних організацій. В Америці, Сибірі й Манджурії організувалася відкрита сила.

Японська господарка в окупованих землях йшла загально відомими шляхами. Окреме «східно-азійське колонізаційне товариство», яке заснував у 1908 р. японський міністр Катсура, дбало й дбає про «парцеляцію» й «охорону кресів»... Сотні тисяч позбавлено землі й примушено переселюватись на Захід. Всі торговельні підприємства відібрано й поставлено під японську контролю. Вся промисловість перейшла до японських рук. Газети закрито, книжки корейською мовою вищатся, кооперативи зникли, школи японізуються, студенти не мають права йхати в чужі держави й не можуть вільно студіювати в Японії. Релігійні утиски йдуть на цілому фронті.

Світова війна, здвигнула всіма народами, ще більше підбадьорила корейців у їх боротьбі. В кінці 1918 р. засновано в Сеулі централу самостійницького руху, а по цілій країні відкрито філії. Провід перебрав на себе ідеолог «зендомію», Сон Биен-Гі. Швидко зібрався в Сеулі з'їзд представників різних товариств для уложення програму боротьби. Тільки скінчалась війна, японці вважили до остаточного затирання слідів корейської державности. 22 січня 1919 року хотіли японські урядники огрубити екс-короля. Це стало знаком до загального активного виступу корейців.

У березні 1919 р. проклямовано в Сеулі незалежність Кореї. Того ж дня 33 представники народу зібралися під проводом Сон Биен-Гі для утворення тимчасового уряду. Йх заарештовано. Більш 10.000 посаджено до в'язниць. У відповідь на це оголосили корейці страйк, який продовжувався цілий місяць. Немилосердно карав за це все японський генерал-губернатор Гасеґава.

Одночасно з проголошенням Самостійности Кореї в Сеулі, стали до активної праці корейці-емігранти. У Владивостоці зібрався «Національний Конґрес Корейців у Росії» для планомірного керування рухом. Там-же заснувався «Союз Старих» під проводом Кім Тсі-Во. Завданням цього союзу було втягнути в боротьбу старших корейців. Обібрано тимчасового президента Кореї, Лі Сін-Ман. Складено тимчасовий уряд, розпочато дипломатичну працю. На конференції в Парижі був представник Кореї, Кім Кіу-Сік, але з ним не хотіли рахуватися. У Вашингтоні powstaв комітет для навязання дипломатичних зносин зі Злученими Державами. В Англії зорганізовано «Комітет Приятелів Кореї». На конференції 2-го інтернаціоналу в Люцерні в 1919 р. визнано незалежність Кореї.

На домагання різних держав, японці усунули губернатора Гасеґава. Але корейцям залежало не на тому, хто буде губернатором. Коли Саїто, новий губернатор Кореї, прибув до Сеулу, то на двірці зустрів його бомбою 65-літній Канґ У-Кіу, висланець «Союзу Старих». Агенат не вдався. Старого покрано на смерть.

Тимчасом японці рішили нанести рішачий удар корейським націоналістам, які масами оселилися в Сибірі й Манджурії. Ніби то для втихомирення «хунгузів» (китайські розбійники) і «большевиків» пішли японські дивізії на Захід. Шлях свій вкрили вони полум'ям корейських осель. Цей похід японських військ проти обеззброєних корейців зорганізував міністер Танака. 28 березня 1922 р., коли він вертав в Филиппин і заїхав до Шанхаю, два корейці зробили на нього напад. Один з них, Кім Ік-Сан, заплатив за цей напад своїм життям, а другий, О Сен-Иун, утік закордон.

Не проминули японці нагоди для винищення корейців і підчас землетрусу в 1923 р. У тому нещасті Японії треба було урядові знайти виновного, щоб зайняти увагу зруйнованих, зголоднілих і розлючених мас. Агенти уряду й поліція швидко знайшли виновного... Тисячі «злих корейців» впали від рук збожеволілих від страшної катастрофи японців. Честь придумання цього плану нищення безвинних належить міністрові внутрішніх справ Гото, який хотів в той спосіб ослабити корейських націоналістів. Той-же Гото заборонив всяке получення Кореї зі світом, щоб часом не дізналися про ці вчинки держави, які поспішали зі щирою помічю зруйнованим землетрусом... Корейці відповіли на це все агентам на японський королівський палац...

Отаке про боротьбу за свою волю й державність корейського народу. У цій боротьбі, що ще тягнеться, та, хто знає яких форм набере, багато повчачого для нас українців. Саме головне — активність.

«Стремління знищити чи асимілювати чужий нарід, що має власну мову, літературу, посідає свою власну культуру, — смішна політична мрія, в здійснення якої не може вірити той, хто знає відносини.» — Так скінчив розмову зі мною молодий Др. Колю Л.

Полк. Євген Коновалець.

Причинки до історії ролі Січових Стрільців в Українській революції.

Події, що послідували після трьохлітнього періоду останньої української революції, відсунули тогочасні випадки настільки далеко назад, що сьогодні вже дійсно важко кидати туди поглядом і займатися їхніми нюансами. Сьогодні — роки 1917—27 уявляють в першу чергу особливий інтерес для істориків. Для широкого загалу українського громадянства, а тим більше для активних громадсько-політичних діячів вони перестали бути актуальними. Вони перейшли вже до традиції. Довкола подій зперед ледви кількох літ починає творитися легенда й поодиноки випадки з того часу є вже тепер окутані такою густою сіткою переказів, що за нею гине сам історичний випадок.

Ці споминки мають дати матеріал першому історикові української революції, що не буде цікавитися настроями того чи іншого революційного діяча-автора споминів, а тільки візьметься передусім стверджувати *факти*, що про їх дійсність не можна буде суперечатись. Самі голі факти найкраще допоможуть йому накреслити характеристики революційного часу й груп та осіб, які той час висунув. Я постараюсь подати на цьому місці до загального відомо низку фактів, що їх або промовчувано досіль, або перекручувано. Як командант С.С. і голова Стрільцької Ради я мав можливість пильніше приглянутись цілості стрільцького життя й мав більше нагоди пізнати взаємини між нашою організацією та всім інчим революційним рухом тодішнього часу. Ось може саме завдяки цій обставині мої уваги матимуть який такий інтерес для тих, хто цікавиться, чи буде цікавитись добою 1917—20 рр. в історії України.

Нав'язуватиму свої спомини до закидів проти Січових Стрільців, що грозять закорінитись у громадянській думці сьогочасного українського громадянства та перейти до історії. Я далекий від бажання, шукати оправдуючих аргументів на *все*, що торкається Січового Стрільцтва та, зокрема, моєї особи. Тим більш не можу вважати всіх моментів в історії Січових Стрільців безумовно правильними й доцільними. Січові Стрільці самі не замикають очей на власні промахи і не стараються закрити їх другим.

Найбільшим нашим лихом є відсутність цілості архіву корпусу Січових Стрільців. Будемо сподіватися й віримо, що прийде час, коли й архівальні документи побачать світ і будуть підтвердженням понижчих заміток. Поки що треба користуватись здебільшого пам'яттю й для того поминути мовчанкою все те, що вже затерлося у пам'яті. Рівнож сподіємось й віримо, що прийде час, коли не словами про минуле й не архівальними документами будемо зясовувати суть невмірущої стрільцької ідеї.

*
*
*

Початки існування Січових Стрільців. Довкола розгону Центральної Ради.

При оцінці діяльності Січового Стрільцтва та при характеристиці ролі Січових Стрільців у якому-небудь періоді української революції треба мати постійно на увазі середовище, в якому вони найшлись: небувалий хаос і анархія, та реальні умовини, серед котрих організація Січових Стрільців розвивалася й проіснувала два роки. Голівні замітки, що їх у різному виді подибуємо на сторінках післяреволюційної літератури різного напрямку, як ось, нпр., що до наших «амбіцій» й «політиканства», є саме витвором незнання або легковажного відношення до того важливого моменту.

Зізджаючись до Києва з різних московських таборів з постановою служити в українській правильній армії (думка про творення легіону виринула тільки згодом, коли українська правильна армія показалася фіктивною), ми не тільки не мали ніяких «амбітних плянів», але навпаки були надмірно наївними ідеалістами. Ми були дуже молоді й дуже недосвідчені. Все воно вкупі: ідеалізм, молодість, недосвід і наївність — почали мститися на нас з перших наших починів на київському ґрунті. Найбільше попецлись ми на нашій вірі у провідників тодішнього українського революційного руху. Вони користувались у наших очах недосяжним авторитетом. І хоч як болуче відчували ми їхню *нехтіть до нашої ідеї*, самостійної та незалежної української держави проте ми не зневірювались у них. Та швидко ми були *примужені* ставитись кри-

тижніше до діяльності діячів Центральної Ради, бо бачили наглядно, що їхня політика вводить у краю, замість ладу, щораз більшу анархію, яка не тільки виключає організацію війська, але веде державу до неминучої руїни.

Це було в кілька тижнів після приходу німців до Києва й в того часу датуються т. зв. «політиканство» Січових Стрільців.

Будучи складовою частиною київського гарнізону, ми, природна річ, мали раз-по-раз до діла з німецьким військовим командуванням. Разом з німцями брали ми участь в обезбренні київських мешканців (відомих із своєї «льояльності» до української влади), разом робили експедиції на провінцію, де ще вдавалось большевицьким емісарам організувати ворожі виступи. Таким робом ми пізнали настрої, пануючі в німецькому командуванні, бачили їхнє відношення до питання творення правильної української армії (у справі якої, до речі кажучи, українське військове міністерство не робило ніяких поважніших заходів!) й знали про зростаюче обурення німців політикою Центральної Ради. Ми бачили, що при продовжуванні тієї політики конфлікт є неминучий, хоча не уявляли собі ще, в які форми вінці вийде. Розмови на цю тему велись у тісному колі Стрільської Ради й поза неї не виходили. На два тижні перед гетьманським переворотом ми дізнались про намір німців форсувати Павла Скоропадського на Гетьмана України та розв'язати Центральну Раду. Я поінформував тоді про це негайно членів Центральної Ради, Лизанівського, Чечіля й Шрага, соціал-революціонерів, що одні з усіх політичних партій старались тримати зв'язок з нашою військовою організацією. (Пригадує, що на засіданнях Стрільської Ради підносились голоси проти тодішньої монополізації всього державного життя ес-ерами, але з другого боку треба було признати, що це був тоді найбільше жвавий елемент). В кілька днів пізніше, не дїждавши відповіді, я пішов до проф. Грушевського, якому передав ті самі відомости. На це запевнив мене проф. Грушевський, що нічого лякатися, що він сам навідувався у німецькому командуванні й балакав з представником німецького командування полк. Штольценбергом та що він має певні відомости, що Центральної Ради рішучо нічого не грозить. *Лише ця виразна й категорична заява голови Центральної Ради була причиною, що напад німців на будинок Центральної Ради (28. квітня) вискочив нас неприготованими.* Проф. Грушевський користувався тоді таким авторитетом у нас, що після його заяви ми закинули думку, зміцнити охорону Центральної Ради та поставили, як звичайно, лише почесні стійки. Вістка про заняття Центральної Ради відділом німецького війська й про скандальне поведіння того відділу з членами Центральної Ради, а зокрема з проф. Грушевським, якому молодий командант казав тримати довгий час «руки вверх», — дійшла до нас саме під час засідання Стрільської Ради. Наслідком її було, що в касарнях Січових Стрільців оголошено воєнне поготівля. Одночасно я поїхав до німецького командування. Там прийняв нас генерал Бронцарт-Бронендорф і заявив нам, що напад на Центральну Раду був помилкою, яку німецьке командування направить, що ходило лише про арештування кількох членів Центральної Ради, які організували проти німців повстання й що німецькому командуванню нічого не відомо про якийсь політичний переворот. Із цим я поїхав до Центральної Ради, якої будинок був уже звільнений від німецьких жовнірів, та в перед котрого вже стягнуто німецькі стійки. Я найшов проф. Грушевського й примера Голубовича крайню пригнобленими та здесорієнтованими. На питання: що робити нам, військовій сторожі Центральної Ради, і що робитиме уряд — я не отримав ніякої ясної відповіді. Мені сказали лише: тримати зв'язок з військовим міністерством і ще раз домагатися в'яснення від німців, себ-то робити те, що ми й самі робили, та що зовсім не задовольняло нас: бо у військовому міністерстві панувала теж у наслідок арешту міністра Жуківського десорієнтація.

Майже одночасно дістали ми відомости, що на Лїпках нашвидко організуються відділи з російських старшин, які звать себе «гетьманцями» й що в будинку був. міністра адорволя Любінського є головна квартира Скоропадського. У військовому міністерстві я найшов заступника військового міністра генерала Грекова, якому теж запропонував негайно виступити проти московських добровольців й обезброїти їх. *Генерал Греків однак не згодився й казав лише спитати німецьке Oberkommando, як воно ставиться до цього перевороту.* Таке становище ген. Грекова незвичайно погано вплинуло на настрої Стрільців і цілком здесорієнтувало старшинство. Це виявилось наглядно в епізоді зі сотником Черником, що про цього буде мова трохи нижче. Відповіді німців, від імени яких говорив майор генерального штабу Ярош, була така, що мовляв, німці не мішаються до внутрішніх справ України, але «бачилиб нерадо» обезбрення добровольчих дружин. Ясно, що після тої відповіді вже було пізно виступати першими проти добровольців. Стрільці замкнули лише чотирикутник довкола будинку Централь-

ної Ради й ждали наказів від військового міністерства. Колиж добровольці, зібравшись в більший гурт, зійшли з Ліпок на Хрещатик і почали просуватись в гору Шевченківським (Бібіковським) бульваром і Фундуклейвською вулицею, Січові Стрільці відкрили вогонь, при чому на Шевченківським бульварі згнуло двох добровольців (це було в понеділок 29. квітня). Тогож самого дня для зміцнення сторожі біля Центральної Ради завізвано з касарні при Львівській вулиці сотню скорострільів, якою командував бл. п. сотник Черник. Як відомо, сотник Черник переходив з 12-ма скорострільами Софійський майдан саме в момент помазання Скоропадського в гетьмани. Лише безоглядна військова карність сотника Черника, який тільки те знав, що йому наказано явитися перед Центральною Радою, казала йому спокійно перейти Софійський майдан. Це був останній момент, в якому можна було райтовим енергійним виступом завернути біг подій, бо німці не були би встигли прийти на поміч Скоропадському та його однодумцям. *Прогаяння того моменту є також виною вищої української команди м. Києва, уряду й президії Центральної Ради, яких гетьманський переворот так налякав і збентежив, що вони не були в силі дати нам якихсь ширших директив.* Безпосередньо після помазання почули ми від німецького командування вже цілком инчі слова, говорені цілком инчим тоном: що всякий виступ проти Гетьмана Скоропадського вони, німці, вважатимуть виступом проти них; що вони домагаються дати свободу розвитку започаткованих подій та що жадають підчинення Січових Стрільців Гетьманові. Ми відмовили й знову ждали наказів, або бодай поради з гори.

Тимчасом біля 6. години вечера (тогож самого історичного дня) зайхав перед нашу касарню один добродій (привища ніяк не можу пригадати), легітимуючись як делегат Скоропадського та питаючи за мною. Він заявив мені, що приходить просто від Гетьмана й що Гетьман, бажаючи порозумітись зі мною у ріжних справах, просить мене навідати його у його ставці, при чому ручається за мою недоторканість. Стрільцка Рада рішила, щоб я їхав; зі мною поїхав Андрій Мельник... Ставку Гетьмана, що находилась у Ліпках, берегли Німці. До Скоропадського провів мене (одного) полковник Зеленевський. Гетьман заявив мені, що багато, мовляв, доброго чув про Січових Стрільців, що вже давно хотів бачитись зі мною і т. д. і запропонував мені, щоб Січові стрільці перешли в його службу, при чому слідуячого дня мали би урочиство передефілювати перед його палатою, що рівнятиметься офіційальному визнанню нової влади з боку всього Стрільцтва. На це я відповів, що Стрільцтво є карним військовою влади з боку всього Стрільцтва. На це я відповів, що Стрільцтво є карним військом, яке зроби́ть так, як йому скаже його командування; що Січові Стрільці не мішаються до політики й їхнім завданням є, служити рідному краю, підчиняючись його правовому урядові; що для Січових Стрільців тим правовим проводом України була досі Центральна Рада, і що Стрільцье військо не може через ніч переходити з табору до табору, лише тому, що хтось ставить їх перед доконаний силою факт; крім того Стрільцтво є до краю схвільоване *методю переведення перевороту й засобами, якими він, Гетьман Скоропадський, покористувався для перевороту*; дальше заявив я Гетьманові, що сам я вражаю його виступ початком великих лих для України, та що це є також погляд цілої Стрільцької Ради.

Бачучи, що Гетьман одного власного слова не скаже, не отримавши вказівок від німців, та що він є під могутнім впливом середовища московських старшин, ми рішили говорити радше безпосередньо з німцями. Німецьке командування визначило для переговорів полковника генерального штабу Гізе. Він вислухав пильно всі наші уваги (це було ще того самого дня пізнім вечером) і заявив, що нічого вдіяти не можна, бо справа є вже вирішена та — поставив нам ультиматум: або беззастережне визнання Гетьмана Скоропадського з боку Січових Стрільців, або їхнє обезброєння.

Розвиток дальших випадків відомий: перехід Січових Стрільців походним ладом з Терещенківських касарень до Львівських (по-середині наших Стрільців проф. Грушевський, з родиною), атентат на проф. Грушевського, гостра бльокада наших касарень німцями, теоретична заява солідарности з боку обезброєних синьожупанників,*) переговори з гетьманським відпоручником Альвенслебеном на повному засіданні Стрільцької Ради, наші безуспішні «компромісові» протипропозиції й врешті наші умови «капітуляції», що їх німці прийняли й яких, ніде правди діти, совісно до кінця дотримали.**)

*) Німці казали щодо розброєння синьожупанників, яке мало місце на 3 дні раніше, що робили це на підставі згоди з військовим міністром Жуковським. Е. К.

**) Все це докладно представлено в історії Січових Стрільців, з під пера В. Кучабського, яка незадовго появиться друком.

Так ось перша (й остання) ближча зустріч Січових Стрільців з питанням національної й соціальної політики українського революційного парламенту й його уряду була дуже скромною. На хід цієї політики ми не чали до самісінького кінця найменшого впливу, не хотіли мати його й не могли мати, маючи ті характеристичні прикмети (хиби), про які я вже вгадував. При всьому нашому недосвіді ми бачили ясно, що політика Центральної Ради, mimo сприятливих умов, що заіснували по приході німців, не йшла по лінії позитивного державного будівництва. З другого боку факт перебування німців на Україні, до якого причинилася Центральна Рада, повинен був заставити її шукати певного «modus vivendi» з німцями; тимчасом діяльність Центральної Ради вказувала на щось протилежного. Ми ясно бачили, що наосліп уганятись на дикому коні, чіпляючись його гриви й дико покрикуючи, не можна буде вічно й що пригадуватися над цим після упадку буде — «zu spät». Ми вже здорово захитались у нашій вірі в Центральну Раду, щоб виразніше не казати; але наша наївність казала нам вірити ще безоглядно в авторитет голови Центральної Ради так далеко, що ми не вважувались ставити ніяких рішучих домагань, зміни дотеперішньої політики та діяльності Центральної Ради, хоча з огляду на свою військову силу ми могли це зробити. Та ця думка навіть не зроджувалася у наших головах; ми подумали про це тільки тоді, коли з нашим ідеалізмом опинилися вкуці з політиками перед твердою, небажаною нами дійсністю та коли на власній шкурі понесли наслідки думок та діяльності українського революційного уряду. Помимо того, що Січове Стрільцтво, як революційна військова організація, утратило віру у вартість Центральної Ради, все ж бажаючи рятувати її авторитет у широких народніх мас, перед замахом, що ясно йшов з боку сучомосковської реакції шукало в перших днях нових подій шляхів для зліквідування гетьманського перевороту. Тим треба пояснити відмову С.С. на вгадані вище пропозиції Гетьмана й німців. Що поза цим кроком не зроблено инчих, більш рішучих, треба завдячувати лише недостатці яких-небудь доручень і вказівок з боку Центральної Ради. Січове Стрільцтво, зложене здебільшого з Галичан не чулося в той час ще на В. Україні настільки певним, щоби без ніяких вказівок від тамошніх політичних діячів, підприємати дальше йдучі кроки. Всеж таки вже тоді висувалося перед Січовим Стрільцтвом питання, чи не краще залишитися при Гетьманові для рятування національного характеру армії й для повискання таким робом впливу на характер всієї держави. Дуже можливо, що не вважаючи на свої настрої, Січові Стрільці таки були визнали Скоропадського Гетьманом і залишилися у Києві, колиб не відсутність підтримки Гетьмана з боку якої-небудь української партії зі складу Центральної Ради.

Про легенду валенродизму Січових Стрільців.

У чотири місяці після відкинення Січовими Стрільцями пропозицій німців і Скоропадського, визнання цього останнього Гетьманом за ціну залишення неторканою стрілецьку організацію — Стрільцька Рада, що не перестала існувати, внесла до Військового Міністерства меморандум у справі дозволу на нову збірку Січових Стрільців, заявляючи готовість служити при новій владі, та стараючись особистими заходами у тодішнього гетьманського уряду, в самого Скоропадського та у німецького військового командування зискати потрібну апробату. На око: наглядна непослідовність, що її не можуть виправдати мотиви тактично-політичного характеру. І тому біля моменту нового творення Січово-стрілецького війська зродилося багато інтерпретацій, з яких найбільш поширеною є слідуєча: Січові Стрільці пішли до Гетьмана з лицемірною заявою вірності, маючи з гори складений плян зломання цього приречення зрадницьким збройним виступом.

В імя правди треба рішуче заявити, що тоді Січові Стрільці не мали наміру не дотримати даних Гетьманові заяв. Все те, що ми говорили Гетьманові Скоропадському від першої нашої розмови з ним до останньої, перед самими повстанням, було говорено щиро й відповідало дійсности. Ми все підкреслювали, що нам залежить на продовжуванні державности й готові підтримати Гетьмана, коли буде цю державність боронити.

І знову приходиться нагадати загальні тодішні відносини й настрої, які все є одною з найважніших умов для творення революційних військових частин. В момент гетьманського перевороту настрої мас були рішучо ворожі Скоропадському й виключали всяку співпрацю з ним. Ті настрої були такі сильні, що підягли їм і провідники мас, політичні діячі, що їх завданням є критично ставитись до всіх випадків політичного життя. Я старався зясувати, чому Січові Стрільці не перейшли на сторону Гетьмана й воліли радше дати роззброїти себе. З бігом часу українське громадянство по-

З діяльності організацій.

ЛЕГІЯ УКРАЇНСЬКИХ НАЦІОНАЛІСТІВ.

12-го листопаду 1925 р. (в Празі) з'їзд представників трох націоналістичних організацій: Українського Національного Об'єднання, Союзу Українських Фашистів і Союзу Визволення України — визнав за кінцеве утворити єдину організацію українських націоналістів. У наслідок цього рішення повстала Легія Українських Націоналістів.

Перший період існування Л.У.Н. пройшов під знаком важкої організаційної праці. Від самого заснування зустрінулася Легія з негативним відношенням до себе з боку всіх політичних угруповань. Протягом півроку втворено й усталено організаційну схему й переведено необхідну агітаційну роботу.

Після вбивства б. п. Головного Отамана С. Петлюри, Л.У.Н. виступила назовні тим, що започала й передела велике жалібне віче в Празі та піддала думку творення Комітетів для оборони пам'яті покійного.

Оцінюючи настрої, що запанували серед українського загалу після трагічної парижської події, Л.У.Н. взяла на себе ініціативу в справі творення Всеукраїнського Національно-Політичного Об'єднання. У цій спробі Легія мала намір виявити справжнє обличчя поодиноких українських політичних груп і встановити, чи політично-думаючий загал підготований до підпорядкування своїх вузьких, ідеологічних інтересів справі боротьби за Українську Незалежну Соборну Національну Державу. Партійний егоїзм і моменти суперництва не дали змоги здійснити думку про широке об'єднання. — Тим самим Л.У.Н. здобула моральне право на дальшу активну політичну діяльність без огляду на інші угруповання.

Третій звичайний Делегатський З'їзд в осені 1926. року прийняв конкретну політичну основу Л.У.Н., статут і план організаційної праці. Після того з'їзду Легія перенесла осередок ваги своєї діяльності на справу об'єднання усіх однозвучних груп у єдину націоналістичну організацію.

Ходило тут у першу чергу о «Групу Національної Молоді в Ч.С.Р.». Зимом 1926-27 року з'ясувало в низці спільних нарад ті моменти, що остають у зв'язку з об'єднанням всіх українських націоналістів. Рівночасно з тим переведено дальше організаційне поширення Л.У.Н. шляхом творення нових секцій й притягнення поодиноких членів в усіх осередків української еміграції.

Весною 1927 р. Л.У.Н. і Група Національної Молоді покликали до життя Союз Організацій Українських Націоналістів. Створення Союзу свідчить про організаційне об'єднання українських націоналістів в різних землях України.

Швидко після того, Л.У.Н. і Національна Молодь розпочали через органи Союзу підготовлення Конгресу Українських Націоналістів для вирішення всіх актуальних справ та сотворення єдиної організації українських націоналістів для всіх теренів, де тільки перебувають українці.

З метою прискорення тої справи окремі члени Л.У.Н. прийняли участь у Конференції Українських Націоналістів 3—7 листопаду 1927 р. і в творенні Проводу Українських Націоналістів, головним завданням якого є скликання Конгресу.

Останні місяці минулого року позначилися дальшим поширенням секцій Л.У.Н. на різних теренах. С.

ГРУПА УКРАЇНСЬКОЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ МОЛОДІ В ПШІБРАМІ.

За останні два роки зменшилася чисельність групи більше чим у двое, а то з причини від'їзду деяких з Пшібраму членів, що покінчили студії на тут. високій гірничій школі. За весь час свого існування стояла пшібрамська Група все у тісному організаційному зв'язку з іншими Групами УНМ. і з Екзекутивою в Празі. У нутрі організації виробилися внаслідок без-

настанної, солідної співпраці усіх членів дуже гарні товариські відносини між членами та взаємне довіра, що матиме в майбутньому для Групи додатне значіння. Серед усіх укр. студентських організацій в Пшібрамі займає група поважне становище та посередництвом своїх членів приймає живу участь у житті укр. колонії в Пшібрамі, і то у всіх його ділянках. Група має зараз

досить гарну, власну бібліотеку, з якої користають члени Групи для вишколення в політичній діяльності. Заступлений в бібліотеці також белетристичний відділ, як рівнож матеріали фахово-гріничої літератури.

Із публичних виступів Групи треба відмітити два реферати, що їх влаштувала в 1927 р. Група для укр. колонії в Пшібрамі, а саме: реферат тов. Бойдужника на т.: «Огляд укр. політичних партій та їх праці», і реферат тов. Др. С. Нижанківського на т.: «Сучасне положення укр. земель та завдання всеукраїнського націоналізму». Оба реферати викликали велике зацікавлення так серед членів Групи, як і серед укр.

студ. інших ідеологічних угруповань, доказом чого були жваві дискусії ведені після рефератів.

Члени Групи постійно відбирають політичний журнал «Національна Думка», його розповсюднують в як найбільшій кількості між пшібрамською укр. колонією, чим також спричинюється для поширювання націоналістичної ідеології.

В останньому часі одержала Група докладні інформації про передконференцію укр. націоналістів і порішила співпрацювати з Проводом Українських Націоналістів та його працю всеобічно піддержувати

Б. Т.

УКРАЇНЬКА СТРІЛЕЦЬКА ГРОМАДА В АМЕРИЦІ.

Після світової війни та боротьби за самостійність України почала звільня припливати до Америки та Канади філя українських виселенців між ними й таких, що брали активну участь у визвольних змаганнях України, як члени Української Галицької Армії. Між виселенцями виринула в 1924 р. думка заснувати в Америці Українську Стрілецьку Громаду, що її завданням було об'єднувати був. членів армії для продовження праці, хоч і в змінному виді та для плекання нашої військової традиції. У своїй праці прямувала Громада до того, щоба в кругах укр. еміграції в Америці робити популярними кличі національно-політичного визволення укр. народу.

Перші роки Громади пройшли на внутрішньо-організаційній праці. Великий роздор політичного життя, що настав після поразки, не давав змоги Громаді виступити на зовні з повною рішучістю, а через це як Громада так і її члени зокрема вели ту муравлину працю, що спричинювалася до злагіднення партійної гризні. Самоозрозуміло, що на ґрунті американських відмінних обставин не могла започаткована праця виказатися видними наслідками. Бо хоч із одного боку американська свобода й давала можливість

широкої діяльності, то з другого мала кількість членів, нові життєві умовини та чуже середовище не сприяли негайному розвитку й творчій праці.

В останньому році приступила Громада до праці в громадському житті укр. еміграції в Америці (переведення збірки на будову дому для українських інвалідів, відсвяткування 1 листопада.) У тій цілі Громада утворила сітку місцевих гуртків, наладнала звязки з ріжними організаціями, в тому числі й з американськими, як на пр. «організацією бувших учасників світової війни» й ин. До цього часу змогла Громада заснувати також військові гуртки на терені Канади та започаткувала там свою працю.

Якраз 29 с. м. відбудуться Загальні Збори Громади, на яких має вирішитись багато важних справ як для самої організації так і для укр. еміграції в Америці та Канаді.

Самаж організація, як також і її члени стоять в тісному звязку з нашими організаціями в Європі, піддержують активно національний рух і сприяють своєю працею на чужині до осягнення всім нам спільного імперативу: «Самостійної Соборної України».

Л. Б.

Хроніка.

На Радянській Україні.

Пристаючи до сталого огляду життя на Радянській Україні, хочемо сказати кілька слів про методи, якими будемо послуговуватися при нашій роботі.

Теперішня Радянська Україна — це головний терен нашої рідної землі, це основа й рішаюча частина нашої національної території, поділеної тепер між кількома окупантами. Від розвитку подій на Радянській Україні залежить найбільше наша найближча державна будучина. Радянську Україну мусить мати тому на оці кожний український націоналіст-державник. За подіями на Р. Україні треба пильно стежити, без усякого упередження чи захоплення, бистримися але й тверезими очима, що бачилиб не те, що хочеться бачити, або що другі нам підсувають, але те, що відповідає дійсності. Особливо обережним має бути використання радянської української преси, в якій при доброму читанні знайдеться не одно важне і цінне для зрозуміння настроїв і проявів української душі. Офіційні матеріали дають важну основу до виводів і відкидати їх так само не годиться, як з другого боку вірити їм на слово.

Руководячися цими думками, ми й будемо виловлювати із усього матеріалу особливо те, що нам цікавей важне з національно-державного боку. Редакція.

ОПОЗИЦІЯ ЗІНОВЬЄВА — ТРОЦЬКОГО НА УКРАЇНІ.

Останні часи на Радянській Україні стояли під знаком боротьби між офіційним проводом комуністичної партії, заступленим у Москві Сталіном, а на Україні Кагановичем, і комуністичними опозиційними групами під проводом Зінов'єва та Троцького. Ця боротьба на Україні оберталася, й обертається ще, головню околом двох справ, — коло селянського й національного питання, і тому заслуговує на особливу увагу. Одначе, як не важне перше питання, спинюватися над ним не будемо, бо думаємо, що вже доволі відомо, що сталінці опираються здебільшого на селянстві, коли троцькісти бачуть усю основу комуністичного ладу в робітництві й тому промовляють найбільше за поширенням і прискоренням темпа інду-

стріалізації. Для нас важніше друге питання, що, як видно з пресових вісток з Радянської України захоплює тепер загальну увагу всього громадянства на Україні.

Опозиція Зінов'єва — Троцького добре зрозуміла, що офіційний комунізм нахвалить сильну піддержку в комуністичних національних колах і на національних територіях та завжди може добре вигравати проти неї (опозиції) різні національності, особливо українців, які знали досі опозиціоністів як прихильників російського централізму та ворогів усяких національних рухів, — між инчим українізації. Щоби веднати собі ширші кола поодиноких народів, які з національних причин, в боротьбі проти офіційного більшовизму, почали навязувати зносини з троцькістами та пробували використовувати їх для своїх цілей (це робила між инчим українська опозиція Шумського, це було особливо помітно на Кавказі), опозиція покориштовувалася тим самим, що й офіційний комунізм, і виставила в своїй програмі нові національні ключі, що в дечому відхиляються не тільки від дотеперішньої офіційної практики, але й теорії.

Для приєднання «націоналістів» кинули троцькісти ключ боротьби проти т. з. великодержавного російського шовінізму й колонізаторських методів офіційної комуністичної партії в національних республіках і областях, і зараз м домагання повного признання національних мов та висування провідників і урядовців з місцевих сил. На гадку троцькістів, запанував у радянському апараті, що наскрізь, перейнятий великодержавним шовінізмом, безмежний бюрократизм і централізм, який доводить тільки до непорозумін з національностями на їхніх територіях. Через цей бюрократично-централістичний шовінізм вага Ради Національностей впала до нуля, а автономні республіки мають тільки теоретичні права без практичного значіння. Бюрократичний режим, перейнятий російським великодержавним шовінізмом, нездібний переводити націоналізацію державного й партійного апарату. Хоч націоналізація потрібна в інтересі розвитку ко-

мунізму, бюрократизм розведнує тільки село й місто та кидає невдоволені селянські елементи в руки куркулів та дрібної буржуазії. Бюрократизм сплинує вкінці розвиток місцевих комуністичних партій. Сталінська централізаторська бюрократія панує в дійсності по всіх республіках: іменовані Ц.К. Компартії провідники національного партійного апарату ведуть й полагоджують усі партійні й урядові справи й спихають членів національних комуністичних партій до ролі комуністів другої ступеня, які часто вживаються тільки до формального «представництва» (Арим, Казакістан, Туркменістан, Північний Кавказ і т. д.).

У програмі Троцького, що зрештою в Радянському Союзі курсує тільки нелегально і видрукована щойно недавно у Німеччині*), поставлено в національній справі такі домагання:

1. Дбати більш систематично, принципово й енергійно про вирівнювання національних протилежностей між робітниками різних національностей, особливо дорогою уважого трактування «національних робітників», через підвищення їхньої кваліфікації та поліпшення їх життя вих від юсін.
2. Приспівити темп індустріалізації відсталих «окраїнних» областей та заспокоїти окремі інтереси національних республік і областей, зокрема через плекання місцевих промислів, відповідну кредитову політику і т. д.
3. Перевірити дотеперішню колонізаторську і переселенську політику й узгодити її з інтересами правдивої політики в національній справі.
4. Перевести совісно націоналізацію радянського апарату в партії, профспілках і кооперативах з окремим углядженням клясових відносин і взаємин між поодинокими національностями, обмежуючи при цьому бюрократичний зв'язок між центром і областями та поборюючи енергійно колонізаторські ухили всіх органів.
5. Усунути всі труднощі для найбільшого зближення та згоди всіх працюючих мас різних народів Союзу на основах соціалістичного будів-

ництва та інтернаціональної революції, поборюючи енергійно механічне насадження робітникам і селянам других національностей мови більшости й забезпечуючи реальні права всякої національної меншости шануючи уважно всі властивості, особливо тих народів, що були самі перше в Росії поневолені. Зокрема що до української, — дбати доконче про усунення великодержавного (російського) націоналізму й бюрократичних випадів у всіх інституціях та органах Союзу.

6. Послідовно перевести міжпартійну демократію теперішні методи «командування» верхів у пристосованню до національних партій, усуваючи теж чужих провідників і систему висилання за межі національних республік за кару.
7. Поборювати всякі великодержавні тенденції особливо в центральних комісаріятах і загалом у державному апараті, виступаючи рівночасно проти місцевих націоналізмів при помочі послідовної клясової політики в національному питанні.
8. Подбати, щоб Рада Національностей була справжнім функціонуючим органом, який був би дійсно зв'язаний з національними республіками й областями та мав змогу заступати на ділі їхні інтереси.
9. Звернути бачну увагу на національний момент у професійній праці, притягати й виховувати місцевий національний елемент і завести всюди національні мови в урядованні, при рівночасному забезпеченні інтересів усїх національностей і меншостей.

Ця боева програма була, очевидно, призначена найбільше для зеднання українців, і Раковський, після приїзду на Україну, вживав усіх заходів, щоб її найбільше поширити та приднати для неї можливо більше прихильників. Одначе, не зважаючи на деякі симпатії до його особи та на зв'язки з т. з. українськими «ухилистами» (Шумський і Ко.), його акція пройшла безуспішно. Як видно із заяви Кричевського у «Пролетарській Правді» від 7-го грудня м. р., український центр опозиції у Харкові складався тільки з семи осіб під проводом Розенгава й тому не міг розвинути належної діяльності. Віча скликувані таємно або явно опозицією,

*) Entwurf einer Plattform der enistischen Bolschewiki (Opposition). Zum 15. Parteitag der WKP (B) veröffentlicht vom Verlag «Fahne des Kommunismus».

були теж дуже нечисленні, а голосування на зборах партійних і професійних організацій випадали всюди в некористь опозиції та приносили їй ледви кілька відсотків голосів. З виїмком Авсема, ніхто з видніщих комуністів не приєднався до опозиції, тимчасом як офіційна партія розпоряджала не тільки всім апаратом, але також цілим рядом визначних і відомих провідників (Скрипник, Затонський, Петровський, Мануїльський, Любченко і и.). Опозиція стрічалася всюди із закидами нещироти що до селянської*) та національної справи, при чому саме велику вагу в контр-агітації грало українське національне питання. У зв'язку з тим український радянський уряд знова гостріше взявся за переведення українізації й виступив з новими постановами, особливо що до її поглиблення і поширення. Партійні конференції в Києві й Харкові найбільше й били на те, що праця теперішнього уряду та офіційної комуністичної партії дала великі успіхи в напрямі зміцнення української культури.

Секретар партії Каганович виступив на 10-му партійному з'їзді з кількогодинним рефератом в українській мові про «нашу національну політику й міжнародне становище», де з одного боку підкреслив велику міжнародню вагу українського питання, а з другого подав просторі вستی про висліди україні-

*) До цього крім реферату Мануїльського на з'їзді відносяться брошури й статті: Шліхтера, «Класова боротьба на селі та партія» (Харк. 1927 і «Комуніст», 8. X. 27), Дубровського, «Соціальні верстви на селі та партія» («Прол. Парвда», 2. XII. 1927) й А. Одінцева, «Роля сільгоспкооперації в соц. будівництві та опозиція» («Комуніст», 11. X. 1927).

зації та зріст української культури. При цьому Каганович виступив гостро проти російського шовінізму й власними словами Зінов'єва та Ваган'яна старався розбити погляди опозиції в національній справі, закидаючи обом вороже відношення до українства та зокрема до українізації. На з'їзді у Харкові потрудився сам Риков. Привітавши почесну варту на дворці в українській мові, він підкреслив у своєму першому рефераті на з'їзді конечність переведення українізації, великі успіхи уряду на цьому полі та велике міжнародне значіння Радянської України з огляду на значне число українців, що досі живуть ще під «шовіністичним режимом буржуазної диктатури». Скрипник дав окремий реферат про завдання культурного будівництва на Україні, в якому підкреслив, що «члени партії зокрема й партійні організації в цілому мусять втягатися до процесу будівництва української культури» та що «цю справу треба поставити на перше місце». Національне питання було в кінці предметом оживленої дискусії, що в ній між инчим забірали слово Любченко й Хвиля, обороняючи позиції уряду.

У всіх тих рефератах і дискусіях підкреслювано особливо сильно єдність українства усіх займанщин. Були навіть ухвалені окремі постанови в справі допомоги й майбутнього звільнення «братів-українців зпід польського, румунського та чеського ярма».

Як бачимо, опозиція Троцького — Зінов'єва викликала своїми домаганнями в національній справі тільки більше зацікавлення тим питанням та уважливіше слідування за переведенням українізації. Побачимо, чи з провалом опозиції ця офіційна лінія буде додержана. Про сам стан і висліди українізації скажемо в найближчому огляді.

Vigilax.

Під Польщею.

У політичному житті українців під Польщею слідне певне оживлення, — на жаль, зі своїми ясними й темними сторонами.

Розв'язання польського союму і росписання нових виборів, а саме союму на 4-го березня, а сенату на 10-го, 1928 р., мусіло силою факту спонукати всі українські партії до певної виборчої підготовки.

Польська виборча ординація є однак

така, що тільки сильні групи мають вигляди на успіх, — і тому навіть найсильніші партії змушені творити виборчі бльоки, щоб опісля розділити між собою здобуті мандати. Вже на першу вістку про те, що сойм навряд чи скінчить свою каденцію, почався був горячковий рух поміж партіями, як також тайні й явні наради представників ріжних угруповань.

Не місце в цьому короткому оглядові

подавати стан, що витворився серед польських партій. Можна тільки одне сказати, що Пілсудському свідомо чи несвідомо вдалося розбити польські групи. Колишній виборчий бльоку, т. з. «всіміка», — польська хадеція і шшех-поляки, — що фактично належав до найбільших соймових угруповань, перейшов до історії. У самій хадеці наступив певний розлам, — частина прихилилась до бльоку, в якому польські консерватисти, що по прийняттях у Нсвсвжу та Дзікові відступили від свого непримиримого становища супроти уряду, малиб грати першу скрипку. Лишається ще з цього бльоку тільки партія шшехполяків, т. з. «звіюнаек людово-народови», що також шукає по всіх усюдах союзників, — пропагує створення на українських землях єдиного польського бльоку для заховання «стану посідання». Домена Вітоса — «Пяст» — також розпадається після виступу старого його апостола Бойка, і ледви чи вдасться такому майстрові як Ратай, склеїти наново цю поторошену групу. Куди підуть вихованці Тугута, «Визволення», — годі наперед сказати, — правдоподібно з польською соціалістичною партією, що з нею їх лучить спільна ідея боротьби проти Пілсудского, — проти його непарламентарних методів правління. На протилежній стороні стане т. з. «санация», — оборонці Пілсудского, — та партія праці, і взагалі всі ті польські чинники, що зновні схвалюють політику уряду. До них може прилучатися галицькі жиди покроу Райха й вихованці жидівської газети «Хвіля». — Годі же на разі ясно означити, які виборчі угруповання повстануть серед поляків. — Все ще в в стані творення.

Положення серед українських груп представляється так:

Початок виборчої кампанії дало Українське Національно-Демократичне Об'єднання, — «УНДО», — що насамперед старалося дійти до порозуміння з польськими народами в Польщі в цілі творення одного виборчого бльоку з одної сторони. А з другої сторони перемовувало з инчими політичними українськими групами з наміром утворити спільний фронт українців. Конференції з представниками непольських народів привели до повстання бльоку, в який входить «УНДО», німці (крім соціалістів), білоруська група Яремича і християнські демократи, литовці та сіоністи з під стягу Грінбавама). — Створення цього бльоку викликало серед

поляків велике невдоволення і певного роду переляк. Польська півурядова «Епока» в своєму числі з дня 18-го листопаду накинулася на цей бльоку, називаючи його групою дисидентів та познакою чужої інтервенції у внутрішні справи Польщі (на думці мається німців, що їх вважають за інспіраторів бльоку). «Бльоку цей мусить уважатися новим наступом непольських національностей на цілість польської держави, і тому державні чиновники мусять з цього витягнути відповідні висновки, — заявляє «Епока». Навіть псевдодіберальна польська соціалістична партія виступила проти цього бльоку та заявила в «Роботніку», ніби буде всіма силами його поборювати. З усього польської преси слідно, що непольський бльоку в небезпечний для цілості польської держави й що всі без різниці будуть його поборювати. З огляду на цю обставину, не від речі булоб приглянутися також, як ставляться всі инчі українські партії цього непольського бльоку.

Полишим на боці псевдо-український «Народний Союз» Даниловича й Стовпюка. Польські гроші мали й мають тут притягаючу силу. Та партія жме лише підтримкою з боку польських урядових чиновників. З чолобитних поклонів Пілсудскому та пеанів, що їх вона співає на його честь, видно, що про якийсь антипольський бльоку у тих «українців» і мови бути не може.

Українська соціал-радикальна партія ще остаточно не виявила, до якого виборчого бльоку вона приступить. — У своєму органі «Громадський Голос» з 24-го грудня м. р. заявляє вона, що з УНДО-м не піде тому, бо воно погодилося з німецькою й жидівською буржуазією й не хоче виключити від кандидування тих осіб, що брали участь у вовводському раві та співпрацюють з усякими допомоговими комітетами. Зі Сельробом радикали також не підуть, бо, мовляв, Сельроби думають творити польсько-український бльоку з українських безземельних селян і польських кольтоністів. При кінці заявляє партія, що піде до виборів самостійно. Більш поінформовані подають, що не засадничі розходження, а торги о скількість мандатів причинилися до незгоди між УНДО-м і радикалами.

Дивне становище займає Партія Праці. Вже від довшого часу накидається вона на УНДО, називаючи його скритою угодовщиною, відмовляючи йому і демократичности і національности,

а навіть українськості, бо ніби УНДО зреклося зазбручанської України. Головним своїм виборчим ключем уважає вона ключ антисемітизму і вірить що тим згуртує виборців.

Третя партія, що намагається також відігравати певну роль, — це група молодих москвофілів під проводом Вальницького, т. з. «Сельроб-лівиця», що недавно відскочила від «Сельроб»-а («Селянсько-робітниче об'єднання»), закидаючи йому, що воно стануло на буржуазній засаді та лишило на другому плані соціальний клич. Останні статті в органі Сельроб-лівиці вказують, що та група поновно шукає зв'язку зі своїми недавніми спільниками. На разі волинський Сельроб не виявляє надто великої охоти до згоди. Політика не знає однак сентиментів, — тільки простий розрахунок, — тому тут правдоподібно прийде до порозуміння.

Не від речі буде згадати також групу, що дотепер не грала жадної політичної ролі та яка перед виборами намагається вийти наверх, — це група «Української Ниви», а радше сказати українські емігранти з під стягу А. Лівницького. Та група стоїть на становищі польської державності й піде до виборів під дуже пригожим антисемітським кличем, надуживаючи при тому кличів українського націоналізму, та при активній допомозі Варшави.

Загально беручи, намічаються такі українські чи з участю українців виборчі бльоки: 1) блок польських націоналістів, 2) блок Сельробів (волинського правого і галицького лівого) при можливій скритій матеріальній допомозі комуністичних кол, 3) група Даниловича в спільці з польською санацією, а на Волині своєрідні даниловичовці з кол «Української Ниви» і 4) можливий блок соціал-радикалів з партією Праці, що однак нині стоїть під знаком запитання. Зрештою, все те, що подано про польські партії (стан ферментації), відбувається і серед партій українських.

Українські чисто-націоналістичні кола здають собі ясно справу з того, що не можна покладати великих надій на соймову трибуну. Проте, — здобуття українцями більшої кількості мандатів покаже перед світом, що українське населення в східних частих Польщі творить ту більшість, яку намагаються заперечувати поляки. Крім того польська свобода рухів (правда, як показує випадок з Луцкевичом і білоруськими умолами, дуже проблематичної натури) уможливить вибраним зайнятися полі-

тичним освідненням широких мас українського населення чи то дорогою справоздавчих віч, чи довірочних нарад.

Як з одної сторони, виборча кампанія зможе оживити політичний рух серед українського населення, що не далось зробити ані шкільним плебісцитом, ані громадськими виборами, — так з другої сторони, погоня за мандатами перейшла у формальну дурійку й пресові органи різних партій наповнені закидами вбк політичних противників. Це вносить великий хаос і ослаблює відпорність українського громадянства. Другим невідрадим явищем є ті внутрішні кризи, що їх переживають українські партії. До одвертих вибухів не приходять тільки зогляду на близькі вибори. Урядові Пилсудского вдалось досить поважно захитати український фронт. Вистарчить згадати кризу в УНДО, яку викликали т. з. «равтівці» під проводом б. прем'єра З.У.Н.Р. Др. Костя Лівницького. Дальшою причиною кризи є брак виробленого світогляду партій, їх вагання та орієнтація на чужу силу. Суто партійні кличі не мають вже притягаючої сили.

Серед цієї розбіжності виникає сама собою потреба створення чогось нового, — чисто націоналістичної організації, що малаб не тільки піднести націоналістичні кличі, але також вщепити їх в широкі кола українців. Така організація малаб бути тим чинником, який оживив би сильно ослаблений український організм. Це завдання має перебрати на себе молодша генерація. Певні позначки того вже є і в краю, і за кордоном.

* *
*

Другою важною подією, що хоч і не належить до політичного життя, всеж матиме велике значіння, — є Собор греко-католицьких єпископів у Львові під проводом митрополита А. Шептицького. У цьому соборі брали участь крім митрополита, львівського, станіславівського й перемиського єпископів також представники греко-католицьких дієцезій в Югославії та Чехословаччині й єпископ Будка від канадійських українців.

Про рішення Собору ширші кола мало поінформовані. «Нова Зоря», що близько стоїть до духовних кругів, подає, що предметом нарад були обрядові, кодифікаційні, душпастирські та організаційні справи. Рішено покласти спеціальні комісії, що мають зай-

нятися зібранням матеріалів і розробленням внесків на найблищий Собор, що відбудеться за два роки й має провести повне об'єднання всіх греко-католицьких церков.

Вже сам факт скликання Собору до Львова під проводом фактичного па-

триарха, митрополита А. Шептицького, надає цій події великого значіння. Тим самим Львів виростає в католицькому світі на новий центр

Від становища, яке займе греко-католицька церква в національному питанні, буде залежати її тривкість і сила. С.

На Буковині.

Широкі кола мало знають про відносини на українській Буковині. Її все більше забувають. Ми хочемо в кожному числі подавати біжучі вістки. На початок містимо кілька звідомлень необхідних для кожного українця.

Буковину й частину Мармароцини прилучено до Румунії севрськими і парижськими договорами (9.12.19). Від того часу пройшло лише 8 років, але цього вистарчило для повного перелицьовання нашої землі на румунський лад.

Українських шкіл цілком нема. «Руська гімназія» у Чернівцях крім назви не має нічого «русського». Навіть учителі релігії зобов'язані викладати румунською мовою. При тому урядові чинники на власну руку стало переносити цілі групи учнів до румунських гімназій. Недавно без повідомлення батьків, влада змусила більш 30 дітей ходити до гімназії Пумпула.

Українська мова «заборонена» навіть у приватному житті. Українські часописи, що приходять з інших країв, і українські листи (навіть поручені) не доходять до адресатів. Румуни все стоять на тому, що українців на Буковині нема, а є тільки «українізовані румуни». Закон від 24-го лютого 1924 року дозволяє установам переводити «ренаціоналізацію».

Українська преса не має змоги поширюватися тому, що стан облоги перешкоджує надсилати часописи до сіл. У Чернівцях виходить двотижневик «Хліборобська правда», що заступає напрямом «царанистів» (хлібороби з кол румунського посла Маню). Тижневик «Боротьба» є органом українських с.-деків частина партії с.-д. Румунії. Від короткого часу почав виходити тижневик «Рідний Край» під редакцією Др. Когути, що спільно з кількома українцями робить заходи щодо утворення

справжньої української партії. Крім згаданих політичних груп є ще рештки старої партії Василька під проводом Лукашевича. При виборах до парламенту належала та група до бльоку меншостей, але ніякого мандату не дістала. Провалився також «царанист» Кость Каркалія. Лише група, що йшла спільно з румунськими лібералами провела одного посла.

Господарське положення не краще. Земельна реформа покривдила українців. При розділі землі тільки 21% дістали українці (населення складає 42%). З українських старих господарських установ «Селянська Каса» перетворилася в «Північно-Буковинський Банк» (акційне товариство з капіталом 3.000.000 левів). Банк той має серед своїх акціонерів одного поляка і одного румуна, але покищо керма знаходиться в українських руках. «Руська Каса» переформована в «Кредитовий Банк», який досить добре розвивається і робить сякі такі обороти.

З українських культурних і громадських організацій слід згадати співацькі товариства «Український Кобзар», «Боян» і «Український Міщанський Хор». «Жіноча Громада» веде на тамошні відносини помітну працю. Між инчим уряджено недавно заходами жінок виставку домашнього промислу в українському «Народньому Домі». Є також «Українська Книгозбірня» і «Українська Видавнича Спілка», але зогляду на румунізаторську акцію ці установи не виказують інтензивної діяльності. В «Українському Касині» збирається дуже мало людей. Студенське товариство «Чорномор'я» дає про себе частіше чути своїми сходинами, урядженнями та ин. Вретті згадаймо українські бурси ім. Федьковича й «Товариства Православної Шляхти». Цю останню розв'язали румуни, бо вони не

хочуть знати ніякої шляхти крім румунської.

З останніх проявів українського життя слід вказати на допомогую акцію жертвам повені й величаве свято Ольги Кобиллянської 18-го грудня м. р.

Поміч пошкодованим від повені (знищено села: Шпитки, Ростокі, Підзахарічі, Мареничі, Петраші, Вижняця, Барвівці) несе тільки український комітет, — уряд нічого не робить.

К.

Десятиліття Кубанської Ради.

Десятилітній ювілей Кубанської Ради відсвяткувала Управа Громади Кубанців в Ч.-С. Р. дня 29. жовтня в Празі і 13. листопаду в Подєбрадах. Незадовго, бо вже 1. грудня 1927 появляється 1. число неперіодичного журналу «Наш Край» під редакцією відомих громадських діячів Кубані: Л. Бича, П. Макаренка, К. Плохого (українці) і М. Хатогоу (горець). Появу журналу слід занотувати як прояв сильнішого оживлення політично-громадської діяльності виселенців Кубані. Напрямок журналу означається тими засадами політики, що ними перед 10. роками керувалася у своїй діяльності Кубанська Рада, та що лягли в основу кубанської конституції, земельного закону, закону про самостійну кубанську армію і ин. Журнал не являється виразником якоїсь політичної партії, його мета обслуговувати інтереси всього населення Кубані (козаків, іногородних, горців) та в той спосіб причинитися до об'єднання всіх сил країни проти спільних ворогів, себто диктатури московських большевиків на місці та чорносотенного монархізму за кордоном, де він збирає свої сили й мріє про відбудову Росії в межах 1914 р. Становище кубанської еміграції супроти московських монархістичних кол остро вороже, воно продовжує в змінених умовах инчими засобами боротьбу колишньої Кубанської Ради проти Добровольчої армії, Денкіна та Вранглія, що намагались підпорядкувати самостійницькі змагання Кубані під крила двоголового

вірла. Боротьбу між Кубаню а Добрамсію вважає Денкін у своїх «очерках» одною з найголовніших причин невдачі всього т. зв. «білого движєня». Взагалі — цілий період боротьби Кубані за самостійність однозначно підкреслює природного, національного й політичного ворога — Московщину, проти якого боротьбу програно тому, що вільні прямивання південно-східних народів не найшли спільної осі порозуміння та не зуміли скоординувати на лівій спільного плану своїх оборонних рухів. Ініціатива в цьому питанні належала й нині належить українському народові, незорганізованість якого була одинокою причиною, чому Москва піддержала до нині своє панування над землями південно-східної Європи. Взаємини України — Кубані в час революції 1917—20 мали характер більш плятонічних заяв дружби, симпатії одноплемінників, чим сильного чину. Розвиток сучасних подій та загалом цілий десятилітній досвід національної неволі невідклично подиктує на будуче в питанні Україна — Кубань одиноко можливу розвязку, означену редакцією журналу на ст. 2. словами: «З свого боку ми хочемо бачити Південно-Кавказькі Землі заселені українською людністю, в державному звязку з Україною...» Здійснення цієї мети вимагає порозуміння і тісної політично-суспільної співпраці на ґрунті реальних інтересів обох сторін, що в дійсності є складовими моментами одної соборницької ідеї української нації.

М.

Накладом «Групи Української Національної Молоді» в Празі вийшла
велика поема

Ол. Бабія: ГУЦУЛЬСЬКИЙ КУРІНЬ.

Твір цей охоплює своїм змістом цілу історію боротьби українських військ за волю в р. р. 1918—1920. Героєм поеми є Гуцульський Курінь, як символ Укр. Галицької Армії, в днях її радощів, смутків, тріумфів і невдач.

Книжка має ст. 154 друку, на доброму папері, з гарною обгорткою.

Ціна одного примірника: в ЧСР безпосередно у видавництва Кч. 12, з пошт. пере-силкою Кч. 14; у Польщі вже з коштами пересилки Зл. р. 4; в Америці з пересилкою 45 центів; в інших державах після курсу на базі 15 Кч. — Книгарням і кольпортерам опуст.

Інчим особам (не кольпортерам) висилається книжку за попереднім надіслан-ням грошей за книжку і на поштову пересилку.

Замовлення слати на адресу «Розбудови Нації»: PRAHA-SMÍCHOV, poštovní schránka č. 37, Čs. R.

Хто ще не передплачує

СМОЛОСКИПИ

журнал Націоналістичної Молоді,

що виходить в перших днях кожного місяця у Львові.

Видає *Осип Боднарівич.*

Редакція і Адміністрація:

ЛЬВІВ, Руська 18. III. пов.

Передплата вносить річно: 6 зол. в краю, за границею — 1.50 амер. дол. або їх рівновартність в инчій валюті.

Найновіше видання «Червоної Калини»
Повість з турецької визвольної боротьби

Сторін 250.

„В ОГНІ“

Ціна 4.50 зол. п.

Вже продається
історичний

КАЛЕНДАР-АЛЬМАНАХ

«Червоної Калини»

Ціна 3 зол. п.

Адреса: «Червона Калина» ЛЬВІВ, Руська ч. 18.

Українська Видавнича Спілка
видає

ЛІТЕРАТУРНО-НАУКОВИЙ ВІСТНИК

місячник літератури, науки й суспільного життя.

27 рік видання.

Журнал виходить книжками в перших числах місяця і містить статті визначних моло-дих і старших українських письменників і учених.

Передплата вносить: місячно 2.50 зол., піврічно 14 зол.; річно 26 зол.

Адреса Редакції і Адміністрації: ЛЬВІВ, Руська 18, I. пов.

Приймається підписка

на

орган Проводу Українських Націоналістів

Розбудова Нації

Журнал виходить кожного місяця

і містить статті ідеологічного, філософічного, літературного, економічного, військового й ин. характеру, що відносяться безпосередньо до життя й діяльності українського народу; рівнож містить журнал історичний матеріал з визвольних змагань чужих народів а також постійний огляд міжнародньої політики.

Піврічна предплата виносить: 30 кч. в Ч.-С. Р., 9 зол. на Західних Землях і в Польщі, 4 мар. в Німеччині, 6 шіл. в Австрії, 24 фр. фран. в краях Латинської Унії, 1.50 дол. амер. в Америці, Канаді й инчих краях.

Поштова адреса Редакції і Адміністрації: PRAHA — SMÍCHOV, poštovní schránka č. 37, Č.-S. R.

Гроші слати на адресу: LEGIOBANKA, «ROZBUDOWA NACIJI», PRAHA, Čs. R. В краю і в Польщі: ЦЕНТРОБАНК «РОЗБУДОВА НАЦІЇ» Львів. В Америці й Канаді: UKRAINIAN LEGION, P. O. Box 574, Philadelphia. Pa. «Rozbudowa Naciji».

В АДМІНІСТРАЦІЇ ЖУРНАЛУ „РОЗБУДОВА НАЦІЇ“

можна постійно дістати:

Гуцульський Курінь

поема *О. Бабія*,

Національна Думка

Орган групи Укр. Національної Молоді в Празі

і

Смолоскипи

журнал Укр. Націоналістичної Молоді в Краю.

Єдиний незалежний український часопис на Волині

„Українська Громада“

орган української національної думки.

Виходить раз на тиждень в неділю.

Адреса Редакції і Адміністрації:

Луцьк на Волині, Аля Б. Хороброго 70.

Vydavateľ: *Mykola Sciborský*, absol. Ukr. Zemědělské Akademie v Poděbradech.
Odpovědný redaktor: *Václav Harych*. Tiskárna: Legiografie, Praha-Vršovice,
Sámova ul. č. 665.

РОЗБУДОВА

НАЦІЇ

ОР҃АН ПРОВОРУ УКРАЇНСЬКИХ НАЦІОНАЛІСТІВ

РОЗБУДОВА НАЦІЇ

орган Проводу Українських Націоналістів.

Видав: *Микола Сціборський, канд. інж. У.Г.А. в Подєбрадах.*

Редагує: *Колегія.*

Помешкання Редакції і Адміністрації: Praha-Smíchov, Nádražní tř.
č. 46 p. (акс. pivovar).

Поштова адреса: «Rozbudowa Nacji», Praha-Smíchov, pošt. schránka
č. 37.

Гроші посылати на адресу: Legiobanka, Praha «ROZBUDOWA NACIJI», Центро-
банк Львів «ROZBUDOWA NACIJI», Ukrainian Legion P.O. Box 578, Phila-
delphia. Pa. «ROZBUDOWA NACIJI».

Ціна поодиного числа: Ч.-С. Р. — 5 Кч., Західні Землі — 1.50 зл. п.
Австрія — 1 шіл., Німеччина — 0.70 мар., краї Лат. Уніі 4 фр. фран.
Америка, Канада, й інші краї — 0.20 дол. амер.

З М І С Т.

1. <i>Ю. Вассиян: До головних засад націоналізму</i>	33
2. <i>Р. Виницький: Берестейський договір</i>	42
3. <i>Др. Е. Сабіт: Україна й Азія</i>	44
4. <i>Микола Сціборський: «Самостійники»</i>	46
5. <i>Інж. Дм. Андрієвський: «Вічний мир»</i>	49
6. <i>Л. Костарів: Принципи раціональної політичної організації</i>	54
7. <i>М. Загривний: Революційна теорія та закон життя</i>	58
8. <i>Полк. Євген Коновалець: Причинки до історії ролі Січових Стрільців в українській революції</i>	60

ОФЦІЯЛЬНА ЧАСТИНА.

9. <i>Звідомлення ч. 2.</i>	64
---------------------------------------	----

З ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІЗАЦІЙ.

10. <i>Союз Українських Націоналістів у Врті</i>	65
11. <i>Українська Стрільцька Громада в Америці</i>	65
12. <i>Легія Українських Націоналістів</i>	66

ХРОНІКА.

13. <i>На Радянській Україні</i>	66
14. <i>Під Польщею</i>	68
15. <i>Під Румунією</i>	70
16. <i>На Кубані</i>	71
17. <i>Політичний огляд</i>	72
18. <i>Надіслані книжки та журнали</i>	76

РОЗБУДОВА НАЦІЇ

(ROZBUDOWA NACIJI)

ОРГАН ПРОВІДУ УКРАЇНСЬКИХ НАЦІОНАЛІСТІВ

Річник I.

Прага, лютий 1928.

Число 2.

Ю. Вассиан.

До головних засад націоналізму.

Розломити уклад зовнішніх сил, що залізно здавили й деформують життя, це найближча програма боротьби за вільну українську націю. Шлях політичного визволення необхідно веде через зломання в собі відємних рис власного характеру, тої спадщини кількасотлітнього закріпощення, що своєю безвладністю тяжить над цілим овидом нашого думання. Світогляд раба є нетворчий та негативний аж до хвилі, доки його не знищить новозроджений дух свободи. Чин, як наглядне здійснення свободи, передумовляє внутрішню її волю, що мусить проявитися як реальна вартість.

Внутрішнє самопізнання на ґрунті критично прослідженої минувшини викаже ряд ознак, властивих душевному складови українця; н. пр.: місцевість, оборонність, непорушність, інтелектуальне лінивіство, жіночий стиль відчування, соціальна нерозвиненість. Вони власне уявляють змістовні властивості збірної психіки, та вказують на себе як на *первові чинники*, що рішали про якість самого історичного поступу, і тому необхідно наперед усвідомити собі їх значіння, а вже після цього ролю другісних назверхніх умов, як впливів випадкових. Бо закономірне діяння перших — явище органічне, других — переважно механічне. Не об'єктивна теоретична правда потрібна в першій мірі тому, хто в пізнанні минувшини віднаходить тайник скривленого образу своєї сучасности, — він намагається *змінити* цю останню, а тому він пізнає першу в відношення залежности її від власної волі. Для нації, що мусить вести боротьбу аж до перемоги — не може бути пізнання власної минувшини самоціллю, заспокоєнням чисто теоретичного зацікавлення, але першим із необхідних творчих засобів, бо справа йде про *продовжування* життя, а не про погляд на завершену історію. Буде справедливо не визнати за українським народом випрацьованих категорій історичного життя, тому, що власне історія творила його, а не навпаки. Мало великого й непроминаючого привніс він на буйно родючий лан красою залитої землі, що її не зумів опанувати для себе в цілості. Дух його не доповнив гідно природи. Розпливне животіння, а не *життя*, що кидає далеко поза межі дійсности, величні блиски всесвітніх задумів — тліло в лоні степового простору.

Мораль побідного чину — універсальна засада людської історії — не

була постійною кирмою подій українського життя, і тому в усій спадщині нашій не домінує вираз великої *ідеї, стилю, методи*. Звідси кожний визвольний наш зрив — це не тільки розгром збройних сил, але й моральних; це й є причиною факту, що після останньої спроби нічого в нас основно не змінилося та, що на місці прямолінійности суб'єктивного національного чину, маємо нині тільки «орієнтації», сміновіховство різного типу, перекупність, зраду. Не диво, — бо чия історія не означає майже нічого більше понад час, простір і кількість етнографічної маси, той не *доказав* нічого, він щонайбільше може на підставі наявних, природних даних етнічної єдності починати період доцільного будування своєї історії. Людська одиниця вважає себе творцем своєї судьби тільки з хвили, коли повертає своє життя в напрямку означеному рішеннями власної свідомости. Подібна можливість примінима до нації. Якщо навіть не знайшлисьби в загальній історії випадки, що сталиб для наших сучасних визвольних прямувань зразком, який підтверджує вмістність і річевість ставлених нині нами вимог, як духових здійсненнь політичного ідеалу, — то з цієї причини не втрапилиб вони нічого зі своєї ціни. Зогляду на це слід собі найперше усвідомити думку, що принцип повторности в історії — дуже умовний, а найменше кирмується ним той, хто історію на правду *творють*. Отже треба рішучо відкинути пересвідчення в діяння незмінних, об'єктивних, телевольгічних норм, що порушають муравельником живих людських автоматів, відповідно до раз визначеного пляну; визволитися з тенет невольницької моралі з її вірою в панування принципу космічної справедливости, у нахил природи до рівномірного розподілу енергії, до біологічного й соціального урівнання. Бо всі ці поняття не розкривають внутрішнього пляну історії світу тому, що вона ще не скінчилася і все жиче має в ній *своє* слово, в порядку найвищої рації. Життя не будують *принципії* пізнання, але *емпірична воля* думаючого, що усвідомляється як творець, а не як безвільна функція біологічних господарських співрядних.

Самоопанування є загальною, моральною передумовою доцільности всякого роду діяльности. Треба заховати тут певний порядок пляномірного наступства поодиноких актів установленої програми, починаючи від справ найбільше простих і безвідкладних. Нація органічно незріла й технічно непристосована до складніших функцій життя, мусить що тільки в поступі методичного розросту доходити до накреслення світогляду, як виразу сенсу своєї ролі, ніж класти в основу свого відродження якийсь суцільний світогляд, що не є її власним твором. Вже сама обставина, що нація є величиною *органічного* стану, виключає можливість націплєння на її дереві чужородного насіння, як це нам вимовно між инчим доказують невдалі спроби досконало організованного большевизму. Бо кожний світогляд, навіть з можливо найширшою духовою підставою, є своєрідний і за односторонній, щоб можна було зроби ти його внутрішнім добром якоїсь національної системи, що сама не приймала в його творенні безпосередньої участі. Віра в спасенну силу світогляду для відродження нації, чи віра в силу особистого генія, одної події, щасливого випадку, — не сміє переходити значіння психічного настрою, власне хотіння надзвичайної появи, що в тій формі не ослаблює, а навпаки степенує активність.

Мимо обставини, що часово першість теорії перед життям є нормальним явищем та що наша неурівнена сучасність є власне послідовністю минувшини без прямувань до найвищого синтетичного виразу, — не можна оперти програми нашого життя на *замкненому* світогляді, — головню з міркувань, щоби насилуванням життя в стверділі, штучні рямки канонізованих правд не ослаблювати занадто його природньої динаміки. Настільки таке починання булоб безвиглядним, а навіть шкідливим, наскільки необхідно будувати на твердих засадах моралі та витриманої методи, якщо досягнення синтези культурного розвитку має здійснитися. Бо прикметною ознакою кожної історіотворчої нації є спільність (бодай в найзагальнішому сенсі) відповіді на спільні проблеми життя, природи, світу. — Далі. — Світогляд не являється окресленим витвором цивілізації, а тому не можна *перенести* його немов якоїсь річи на инчий ґрунт. Він повстає й гине зі своїм органічним носієм, будучи вираженням субстанції, природи певного історичного тіла, або синтезою цілого його розвитку та внутрішнього досвіду. Подібно як релігійне почуття чоловіка не є теоретичним здобутком, вислідом доцільної чинности розуму, але первою внутрішньою формою духової природи, формою індивідуальности, так і світогляд має в собі первісну основу, що вможлиблює зеднання поодиноких властивостей творчих в ритм культури, закінчену форму, своєрідний стиль, що не дадуться тому ніяк свідомо *наслідувати*. Світогляд уявляє завсїгда те найвище духове утворення, якого не можна повторити при допомозі технічних засобів. Того роду вартости прямо непереносні, — вони можуть бути найбільше спонукою до цього, що якась сусідна біопсихічна система починає поступ оригінального творчого розгортання своїх сил. Два огляди рїшають про недоцільність *буквально* послуговуватися в творенні національного життя зразками чужого досвіду: річевий й методичний. По-перше, кожна нація підноситься до культурного стану тільки шляхом відосереднього здвигу й в цьому міститься динаміка її характеру; по-друге, насильне засвоювання несвоєрідного відклонює лінію природнього напрямку й тим зуживає нераціонально енергію.

Виминаючи накинення життю готової системи цінностей в догматичному порядкуві, необхідно рішуче примінити в практиці життя певні ясні засади, що впливають з досвіду історичного розвитку та творять спільне добро всіх культуротворчих людських суспільств. Ними є: самосвідомість одиниці, соціальна свідомість, на основі якої одиниця відкриває умови перебування в найближчому оточенні, як природній сфері життя, свідомість, що сенс індивідуального розвитку остаточно ясний, якщо одиниця проявляється світобудуючо. Перша стверджує природний факт, з якого виводиться право одиниці, — друга є джерелом пізнання доповнюючого оточення, — третя означає здійснення одиниці на ґрунті цього останнього. Чоловік переступає межу загального й спільного, як сферу зумовлености, вже самим фактом народження, обставинами суспільного життя досягає певного урівноваження свого положення, т. є усвідомляє й визначає, наскільки назверхний світ становить можливости для його діяльности; тільки в третьому періоді наступає остаточно усвідомлення етичного значіння одиниці тим, що вона вважає себе *зумовляючою*, — отже стається дійсностю творчою. Цей третій період є найпозитівніший ізза найвищого

ступня самосвідомости та найбільш внутрішнього зв'язку зо світом. Без цих основ неможлива доцільна організація життя. За першою: одиниця *ще* неусуспільна; за другою: вона — *вже* в суспільности; за третьою — підноситься вона *понад* неї.

Українська суспільність, що не довершила в собі процесу спайности, уявляє в нинішньому стані поле для різних можливостей, чого найкращим доказом є сучасний хаос політичного життя. Українець як індивідуальність був анархістом, у суспільности не означився, понад неї підіймався тим, що її цілком не признавав. Нація культурно в повному значінні не жила, до політичної самоуправи ніколи не була готова, цивілізаційно є вона слабим споживачем підрядних вартостей, а не витворцем. Хто скорше й рішучіше возьметься за діло — той буде рішати про якісні прикмети української будуччини. Чому сучасний стан можна вважати малоозначеним, т. є догідним для різних можливостей, вияснюється з цього, що наша минувшість проходила під знаком *найменшого духового зусилля*, а тому майже без *самокритики*. Вона не знає справжньої боротьби світоглядів, потрясаючих духових революцій; у ній нема властиво ні середовіччя, ні ренесансу, ні раціоналізму, ні романтизму, а тільки якісь знетворені слабкі рефлексії цих велитенських переломових рухів вічно неспокоїного, ніколи до краю неопанованого ритму діяння; Ритм діяння, що для нього найвищі досягнення все були ще замало класичними, щоби зупинитися для тихого споглядання себе у власному зеркалі скінченої досконалости. У всьому цьому одна спільна прикмета: відсутність у нашій природі *зміслу панування*. Свої правди не несли ми ні мечем ні словом, бо ніколи не були під владним хотінням правди та почуттям безумовної її потреби. Правди універсальної, як абсолютного регулятиву людської діяльности не відкрито, — спільне є в дійсности тямкове, формальне означення індивідуальних реальних прямувань до чогось подібного. На ділі кожний кирмується раціями набутого досвіду й бореться за світовий характер своєї правди, або приймає за свою цю, що на його думку забезпечує йому найвищу міру самовдійснення без огляду на сферу й рід діяльности. Такими справді є реальні відносини, а те, що є в них об'єднуючим, не всіли ніколи абсолютно зрівноважити цей основної волі до найвищого. Народи — наскільки вони поняті в стані росту — конечно виявляють імперіялістичні прямування, бо розрив їх може здійснитися лише в сфері людських взаємовідносин. Послідовністю цього стану є політичне суперництво й боротьба.

Наша дійсність жадає рішучого звороту від самозадоволеного розм'яченого животіння та розпорощення до зосередження, до інтеграції. Неможливо ні здобути суверенного становища нації, ні вборонити його, якщо наші позиції не піднесуться до світового рівня, не зможуть вдержатися в огні взаємного мір'яння сил. *Воля до світу* є принципом людського життя й вона заложена між инчим також в усіх релігійних світоглядах, не дивлячись на їх відречення й обезцінювання ними реального світу. Воля найвищої досконалости є тут сутвою, а не спосіб, форма, місце її уявлення. Релігійний чоловік ставить своє «я» в площину абсолютного, у невимірний засвіт і доказує цим, що прямування його не зупиняється, а переходить межі кожної можливої, отже скінченої дійсности. Так зустрічаємо в нього приклад утворення найширших форм наміреного само-

здійснення, його найбільшу інтензивність, а тому неоправдано відкликом на релігію доводити неетичність емпіричних зусиль розросту одиниці, суспільства, нації. Критичний розум чоловіка не підіймав ніколи боротьби проти релігії в іманентному розумінні цієї форми відношення людського духа до найглибших загадок буття, бо на цій лінії в засаді неможливі вигляди на досягнення остаточно певних вирішень. Початково поставився він в самооборонному порядку проти *всевладности релігійної догми*, проти її виключности та всебічної вистарчалности для потреб життя й духа; одним словом, борюся він проти авторитативних рішень церкви, за якими духово чоловік досягнув *повної* правди в символах християнської віри, чи тезах схолястичної філософії. Обороняючи засаду свободи думки перед насильними методами середньовічної церкви, розум перейшов з часом у наступ, повалив абсолютизм догми, та оправдав свій революційний чин величним розмахом і розквітом мистецтва, науки, філософії. Не була це отже релігійність, але готова система поглядів, зтілеснена як орґан емпіричної, соціально-політичної влади з різко зазначеними признаками безумовного диктату в справах пізнання й життя, — рони чого повставав чоловік з елеметарною силою інстинкту самооборони. *Життя не зносить останнього слова про себе*, тому історія є властиво *ненастанною* революцією в періодами умовної тільки незмінности верховних засад і вартостей.

Церква є чинник далекойдучого соціального значіння. Яким не були би відношення до неї, — питання самої релігійности остане все поза обсягом конкретної боротьби. Похід проти церкви вульґарними засобами, що ними є кличі й вигуки примітивного атеїзму, деморалізує з одного боку заінтересовані маси, а з другого тимбільше скріплює становище церкви в її незміненому виді. Політика супроти церкви повинна бути такою, щоби церква виправдала своє існування справді видними цінностями, інакше відношення до неї мусить бути неґативне.

Націоналізм не звязує себе з ніякою окремою формою духового життя, як головним моментом визначення його цілосного образу, а тому релігійна ділянка не являється внутрішнім *предметом* його програми, але тільки одним із орґанізованих виявів в житті нації, щодо нього займає він своє відношення на ряду з инчими головними ділянками національного життя. Метою довшого зупинення була потреба виявити в релігії мотив людської волі до особистого здійснення, як засадничий рушій спільний усім формам життєвого проявлення, та зробити тим чином спір поміж льогікою й ціллями емпіричного життя та трансцендентними ідеалами, що їх протиставить релігія першим, як вартости засадничо инчого порядку, — неоснованим сутєво, але тільки формально.

Націоналізм розбудовує свою програму методично, т. з. не за абстрактними засадами філософії, моралі, соціольогії, уложеними в схеми, але відчитанням потреб нації з безпосереднього наглядання її життя та визволенням засобів енергії необхідних для їх здійснення. При ломанні опору безвладних мас обовязувати має правило: *не нищенням будувати, але будуванням нищити*, — усувати все, що зраджує нахил зберігати стан сучасної нашої відсталости. Инчими словами справа йде про піднесення ступня культурного й соціального приспособлення поодиноких частин нації в цілях широкої їх самодіяльности. Категорія «народної

маси», цього гнучкого воску в руках досвідченого організатора-демагога, мусить зникнути з сторінки соціологічного словника. Цілева організованість покладе край сплутаності й анархії та не дозволить нікому непокликаному ставати «речником» непитомих йому інтересів. Систему взаємин громадського життя належить будувати так, щоби протилежні становища виправдувались не самоволею, гістеричним опозиціонізмом, самоцільним спротивом, але льогікою реальних фактів. Доказ, що ідею державности нації не можна здійснювати сто шляхами, а тільки одним шляхом твердих рішень і ще твердших обов'язків чинного послуху, викаже, чи націоналізм є теорією, чи життєвою силою. Думка про прямування різними шляхами до одної цілі є стереотипною неправдою, бо різні засоби зумовляють різні наслідки. — Розуміючи під нацією єдність ріжного, органічно диференційований підмет, що не затрачується в самостійности своїх частин, але в якому частини продовжують свій екстенсивний ріст силою інтенсивности почуття зв'язку з цілістю, організований націоналізм змагатиме задержати постійно в своїй діяльності як засадничий кут зору — *цілість*, — що її якість вдосконалюється залежно від вартости поодиноких її складовин. У нації ніяка частина не є абсолютно індивідуальна, бо індивідуальність настільки зумовлена соціально, наскільки соціальність конечно передумовляє індивідуальні ества. Навіть становище індивідуалістичної теорії, що вважає ціллю суспільного розвитку здійснення ідеалу вільної, досконалої, самостійної одиниці, не протирічить висловленій думці, тому що здійснення таке виключене в повній відокремлености одиниці, але можливе воно все тільки на ґрунті певного оточення, до якого шукає одиниця відношення взаємодоповнюючого творчою поступу, і тільки у випадку утворення подібного відношення, може вона почуватися одиницею, *свідомою своїй необхідности* для цілоти. З цієї м. ин. причини не може націоналізм протиставлятися соціалізмові чи колективізмові тим, що проти його одностороннього визначення проблеми життя, гласне тільки як механіки витворних відносин, виставити протилежне, рівнож одностороннє розуміння, н. пр. теорію скрайнього індивідуалізму; проти механіки господарських сил — телеологію вартости творчого духа. Починання таке справді не булоб нічим инчим, як звичайним спором за першенство котрогось із цих двох, односторонньо заложених способів пояснювання. У послідовности такого кроку націоналізм обмеживсяб до антитези супроти соціалізму, отже чогось в роді партійного тіла поруч з инчими подібними формами суспільної організації. Тоді він утративби свою найосновнішу сутєву прикмету: розуміння нації як цілоти, для якої він хоче творити такі умови її існування, що в цих *взаємини частин* булиб *піддержанням цілоти через співжиття, а не розбиттям її через виключність партикулярних інтересів*. Передовим для націоналізму являється момент національної єдности, вдержання якої передумовляє будівництво реального життя на докладному знанні соціальної структури всіх в нації діяльних людських чинників. З цього становища організаційно здійснений націоналізм нетождсамий з угрупованням людей, які заступають окремі цілі чи то протиставленням їх інтересам инчого роду, чи узгіднюванням їх з ними, але предмет його уваги є утворювання найкорисніших умовин, що в них єдність нації оставалаб постійно основою органічного зв'язку поміж всіми її розгалу-

женнями. Є це спроба організувати націю з погляду її *суб'єктивності* в площі міжнародних взаємин шляхом вияву найвищого ступня працездатності всіх її членів, що їх автономність зростає в залежності від їх зміни стати дійсно *інтегральними* величинами збірного тіла і цим способом досягнути соціальної рівновартости. Остання полягає в тому, що всяка своєрідність виправдується доказом своєї необхідности у відношенні до цілоти. У зв'язку з поставленням справи в тій формі опрокинується пересуд, що в дійсности нашого життя по'являється дуже часто, як слухний закид, а саме, що природі націоналізму льогічно прикметні поняття політичної й соціальної, а частинно також і культурної реакції, — отже якоїсь немовто принципіальної ворожости супроти поступових течій в тій чи инчій матерії. Наскільки це питання дотичить відносин українського життя, то тут треба боротися в першій хвилі не так за сутєвість погляду, річевість мислення, як — проти безприкладної поверховности, не відчитности й брехні. Фетишизм назв, барв, вивісок, порожня фраза, карикатурна поза революційности, патос без внутрішньої субстанції, — представляють *habitus* нашого духа й пригадують недвозначно, що стан цей з погляду культурности — піднормальний. Очиститися від цього загально славянського гріху — це перший крок у вихованні характеру. Згаданий закид зможе усунути націоналізм тим, що *здобуде* в найширших межах ініціативу у випрацюванні чільних моментів соціальної політики, щоби на будуче не допустити до помилки, що соціальне питання є предметом особливих політично-суспільних організацій, та в той спосіб виказати недорічність дальшого погляду, за яким національне питання є одним вирізком у колесі великої соціальної проблеми. Остання творить частинний зміст, динаміку життя, і надія існує як суб'єкт єдности, як довго вона соціально урівноважена й здібна до дальшої творчости. Соціально програма означає тут у першій мірі організацію праці, та її видатність у прирівнанні до засобів капіталу, числа працюючих та їх потреб. До неї мусить дорости український нарід в приспішеному ході, инакше функція поділу остане на дальше в чужих руках. Хто має підняти працю біля оброблення цього найбільшого масиву життя, коли український соціалістичний світ, засліплений упирною візією уявленої української буржуазної бестії, подався за малими виїмками на круті шляхи інтернаціоналу, або скитається на манівцях «кооперації» з народницько-соціалістичними партіями ворожих нам націй? Зрештою, в природі речі є соціальний момент життя питанням кожної людської одиниці, і в нації, що має в собі почуття дійсности та здоровий розум — нема національного й соціального питання як двох окремих рівнорядних сфер. *Нація живе соціально*, — це є один суспільний акт — і, як довго вона жива, — так довго соціальна справа є самозрозумілою автоматичною її функцією.

Націоналізм не знає диктатури окремого інтересу, що встановляє режим частини над цілістю, насилуючи ріжнородну дійсність в межі одної площі чи просто її виключаючи. Зате вважає цілокупність взаємно доповнених інтересів природною базою засобів, що вдержує націю як живу збірну одиницю у всіх формах її буття. Він є *демократичний* в тому, що здійснює повністю верховну засаду суспільного порядку, *засаду чину*, — і жадає особистої творчости та самодіяльности, як чеснот від кожної одиниці. Не ставить вимоги їх рівномірного здійснення (булоб це недемо-

кратично, несправедливо, неможливо), але тільки те, що згадана засада обов'язує загально всіх, однак в міру їх індивідуальних здібностей та соціального положення. У цьому відношенні в всі частини нації *рівновартні засадничо*, хоча не фактично. Коли з погляду мети націоналізм є демократичний, то з погляду *форми й методи* є він *диктатурою*, тому що здійснення своєї мети ставить в залежність від *одного* способу розуміння нації та від дотримання *означених* метод поступовання. Тактична послідовність неминуча головно в сучасний період праці над ухиленням відвмих наслідків минувшини й вона не сміє ослабнути у своїй виключности, аж доки нація через *державу* не стане твердою ногою на полі міжнародних взаємин.

Визначенням нації, як форми людського співжиття, зумовленої почуттям спільности інтересів різної якості в найбільшому числі, знаному до тепер в історії розвитку суспільних прикмет — вказані як відносна зложеність програми діяльности, так і сам методичний підхід до неї. Розвиток нації треба слідкувати скорше в її вертикальній глибині, як функції часу, — ніж у просторовій стичности поодиноких її горизонтальних площ. Останні не відкриють собою ніколи внутрішньої перспективи поняття нації, але навпаки, — прояснюються їх положення, форма, воля й значіння що тільки в відношення їх до цілого. Ні політична партія, ні суспільна кляса, ні стан невідповідні як становище, з якого можна булоб обняти, зрозуміти й кермувати життям нації, бо всі вони однобічні тим, що є власне *тими означеними* своєрідними чинниками. Тому ніодна з цих форм не підходить для цілей націоналізму, що стається тим, чим він є, власне шляхом поборення в собі духа партійности, клясовости, становости. Головним предметом його прямування є *зісуцільнювання* різного при допомозі *доповнення й синтези*, а не *упрощування* його шляхом *виключення й негації*. Зогляду на це можнаб назвати його *інтегральним націоналізмом*. Слід ще раз підкреслити, що метою його є *найвищі* синтетичні досягнення при *найменшій* затраті форм різнородности життя та при найменшому обмеженні індивідуальної свободи. Не дивлячись на це, націоналізм не сміє відступити від простолінійности витичених шляхів, бо нація знаходиться сучасно в положенні, де все цінне, сильне й трівке має *перед собою* як завдання, а тому потребує найбільшої координації й восередження своїх сил. Останні мусять бути виразом *одного* пляну й *одних* засад праці, щоби стати передумовою можливости перших. Тому, що ціль не є в тому, щоби замкнутися в закостенілі форми національности, але, щоби видобутися з положення експльатованої живої маси до стану восереджености сил з можливістю всебічної їх проєкції, піднятися зі стану вегетабільности у вищий вимір свідомости та волевої активности — на те, щоби *як нація* розростися до культурної й соціальної досконалости поступом високого динамічного напруження. Ідеал національного виховання перейде еволюцію від дотеперешнього обмеженого визначування його як формальної свідомости спільности походження, мови, звичаїв, культури — до прикметного собі змісту: такого виховання всіх членів нації, щоби вони були дозрілими чинниками національного життя у всіх його вимірах. Заступаємо погляд, що чоловік не дозволяє робити собі найпожиточнішого для себе чужими руками, — він не допускає, щоби другі добродійством і журбою за його долю ослаблювали почуття його осо-

бистої гідности — він хоче сам все зробити. Це в одиноко можлива засада моралі, як індивідуальної так і колективної.

Повищі виводи вказують на основні властивості дула націоналізму, визначають загально його темперамент, цілі, методи здійснення. Як він практично знайдеться у відносинах реального життя, головно в політичних, буде залежати, чи ті, покищо теоретично обрисовані, вигляди переходять стан формальної теорії та вже самі собою означають рішучу волю. Не уступати перед нічим, бо націоналізм в передовсім силою внутрішнього самоопанування й витревалости не супроти якоїсь одної, але ріжних можливостей ворожих проявів. Особлива увага повинна скеровуватися на номінально найближчих собі, бо *сутьво* вони найдальші йому й найбільш небезпечні тому, що скриті під одною назвою.

Вислід сказаного представляється: *нація* в людський твір природного розвитку, в якому найбільша ріжнородність форм звязана в той спосіб, що суцільність частин цієї суспільної величини найбільше зближена до стану органічної взаємозалежности.

Національна єдність в основою для вільнішого заспокоювання, при малій витраті енергії, життєвих потреб поодиноких частин нації, а то через випрацьований віками природного співжиття спільний, психічний, культурний й соціальний підклад життя. Бо вартість досвіду минувшини полягає в ширині позитивного його вихіснування для нових досягнень, а не в розмірі його зміни для досягнень тої самої вартости. Тому нація уявляє форму поступного зберігання найбільшої ріжнородности шляхом найменших витрат, чим вона виправдує норму, за якою природа досягає найбільшого вислуду при найменчому вкладі зусиль, дякуючи тому, що досвід минувшини діє при найменчому опорі перешкод. Все, що протиставиться цій льогіці природного розвитку, не працює над *створенням* нових форм, але над їх *утруднюванням*.

Індивідуальність нації проявляється, як особиста воля органічних її частин, що самі з себе виявляють *постулат* ідеї цілости. У відношенні назверх в це форма держави, що визначує цю індивідуальність й доводить, що нація — це автономна єдність, — субект історії. Субстанціально, або внутрішньо виступає вона як система життя, здібна творити культуру. Як довго свідомість частин нації в цілепрямуючою в назначених напрямках, так довго вдержується нація, як духовна цілість. Протилежний випадок означає вже відворотний поступ виродження, розпаду, занику.

Недержавна нація не має нормальної свободи своїх рухів, а тому не в силі корисно й повно проявити своїх особливостей. Добуття державности можливе виключно шляхом вихіснування всіх сил нації, зосереджених під кутом *спільної* мети. Є це гармонізування чинностей всіх складових органів національного тіла, — ніколи надмірне розвивання одного з них. Бо мозок нації творить всі її живі частини й він не є *одною* з них, але найвищим синтетичним зіспоєнням загальної енергії організму.

Будучність і ціль нації лежать у ній самій, як це доводить воля її вдержатися чинно в бутті. Свій ідеал носить вона в собі так, що, як емпірична монада постійно прямує перерости свою обмеженість, або — инчими словами — на підкладі свідомости своєї скінчености в просторі й часі, статися формою *світовиразу* й чинником *світобудови*. Можливі проявлення нації не вичерпуються в одному вимірі, ані взагалі в точно означеній їх

кількості; як живуча система має вона постійно можливість нових вимірів. Тому не можуть скеровуватися її зусилля переважно в напрямку здійснення себе в одній формі, н. пр. *простору*, а скорше мусить остання вважатися одною з передумов здійснення себе у вищому вимірі *часу*, щоби перемогти свою фізичну обмеженість, смертність тіла на лінії *духа*. Бо, будучи вкінці тільки історичним явищем, мусить перемогати вона себе як функцію вущого часу, що творить вищі вартости — культуру.

Нація є отже здійсненням в суспільній формі найбільшої ріжnorodности шляхом засади господарности сил і в цьому лежить її *природна* сила. Так викладає розум в цьому відношенні досягнення природи.

Для *одиниці* нація не є ідеалом, абсолютною вартістю, але *ідеєю*, формою творчого буття, що, не дивлячись на багату ріжnorodність своїх ідеалів, вдержує їх у відношенні певного споріднення, співналежності. Одиниця вважається супроти нації *засобом* тільки зі становища свідомости, що ідея нації переходить межі її існування, — отже тільки зогляду на свою часово обмежну участь в ідеї нації, тоді як вона є *ціллю* зогляду на обставину, що актуальність самої ідеї зумовлена непереривною присутністю одиниць, які дають їй зміст та вдосконалюють його. Якщо розум людський зумівби знайтися в положенні надособового субкту нації, він бачивби в одиниці не засіб, але ідеал нації.

Таке розуміння нації й ролі в ній людської одиниці є головною основою націоналізму. Він є *свідомість чинна*, — не як остання проєкція ідеалу (абсолютного), ані як повний вираз ідеї, але як ідея, *що прямує здійснити себе вище*. Цим виявлений її динамічний характер.

Завдання націоналізму дотичать всесторонніх потреб нації й він переводить їх з найменчим опором супроти установчих моментів національної ідеї, як форми життя, та з найбільшим опором супроти всього, що ідеї загрожує, що спричиняло або спричинює ще й нині відсталість, слабкість, недосконалість нації.

Тожсамість націоналізму в націю не є фактом, а тільки предметом волі, наміру, спробою реалізації задумів. Воля сама жадає означення можливостей чинного його виправдання. Програма націоналізму будується на зразок духово багаті одиниці, метода — на зразок найбільш витревалі її активності. В обох є зазначені найголовніші первні, що складають образ здорового й творчого чоловіка.

Р. Винницький.

Берестейський договір.

(1918—1928)

Як у людини-одиниці, так і в нації, однороднім органічним колективі заходять дії, що своєю великою силою та блискавичною шкритю повертають її на зовсім инчий життєвий шлях, стаючи заразом для неї початком нового періоду. У житті української нації було перед одним десятиліттям такою дією заключення Берестейського договору, що вводив Україну як окрему, незалежну одиницю в коло самостійних держав. Від поразки

під Полтавою та українсько-турецького договору вступила Україна вперше цим актом знову на міжнародню політичну арену. Сам договір видавався великим для нас тільки як формальний акт, що свідчив про здійснення політично-державного ідеалу українського народу, а не як реальна сила, що основно зміняла уклад політичних взаємин Середньої і Східної Європи. Значіння цього договору, добачували і вповні належно оцінювали великі держави, а головню Франція, для якої договір являвся першою із загроз утрати першорядного політичного значіння на європейському континенті. І тому то після заключення Берестейського договору Франція устами тодішнього свого прем'єра присягла Україні пімсту. Не краці вигляди після цього договору присвічували Росії та Англії. Перша тратила не тільки доступ до Чорного Моря та надії на добуття Дарданелів, але й свої впливи на Балкані, а друга в своїй кольоніальній й морській політиці змушена булаб значно поступитися в користь Німеччини.

Для України означав самий договір початок нового історичного періоду зі всіма даними на як найкрацій розвиток, а в міжнародній політиці Сходу робив її першорядним чинником.

Подібно як не-сподівано бажання України стало реальним фактом, так і несподівано льогіка життя вирвала їй знову здобуту самостійність, санкціоновану вже цілим рядом держав. Бо велика соціяльна боротьба, що йшла на протязі цілих десятиліть внутрі Росії, полонила своїми гаслами українські маси та їх провідників. Національний момент став чимсь другорядним і мав бути вирішений одночасно зі здійсненням соціяльної проблеми. Та хоча від самого початку революції діяли в українському народі відосередні сили, що прямували до повного розриву в Москву, то мимо цього, загально беручи, перебіг революції на Україні мав характер переважно соціяльний.

У час свого політичного відродження Україна не мала достаточню сильної внутрішню армії. Численю великі маси війська були тільки блеском весняного снігу, без внутрішню сили, національної гордості, без жадови помстити на ворогах Полтавський бій. Їх сила полягала у величавих віздах, безконечних дебатах, устних погрозах і в прекрасних козацьких шаварах. Боротьба України з Москвою мала характер боротьби за внутрішню улаштування свого *буття* в межах Росії, а не нищення її — головню ворога, що стоїть на шляху до самостійного життя. Відроджена Україна не мала ні Хмельницького ні Мазепи а була тою соціяльною плянтацією, що на ній намагались українські провідники засадити гарні але не життєві, а для самої України шкідливі гасла. І тому цілий український революційний рух вже від самого початку носив характер тільки частинного, якогось недорозвиненого національного руху, що був скорше вимушуваний об'єктивним ходом революції чим виявом внутрішню волі народу. Для провідників української революції самостійність України видавалася далекою майбутністю а тому всі ті переходи від автономії до федерації а через них до самостійности.

Нездійснення Берестейського договору є в першій мірі суб'єктивною виною надії, що не доросла розвитком внутрішніх сил до цього, щоби виправдати вислід щасливих, об'єктивних політичних обставин 1918 р. І коли Берестейський договір остав тільки на папері, без безпосередних практичних вартостей для України, то властиве значіння його не змен-

шилося, ані заложена в ньому основа не зникла. Він став початком нового міжнароднього змагання України, що постійно продовжується на протязі останніх десяти років, і якого скорий кінець залежить в першу чергу від нас.

Др. Е. Сабіт.

Україна й Азія.

Др. Есад Сабіт Бей, автор кількох статей про українську справу в чужинецькій пресі, ласково згодився дати окрему статтю для «Розбудови Нації». Беручи під увагу велике значіння приязних відносин між майбутньою Українською Державою й південними та східними сусідами, як також бажаючи викликати належне зацікавлення українців до національно-політичних настроїв орієнтальних народів, ми радо даємо місце дуже цікавим думкам відомого турецького публіциста, та при цій нагоді висловлюємо надію, що ця стаття буде початком виміни думок з предствниками різних націй на сторінках нашого органу.

Редакція.

Народи Азії, загально беручи, знають, на жаль, дуже мало про Україну, — цей чудовий, плідючий край з великою майбутністю, — про її географію, історію, економічне й культурне значіння. Це в цілком зрозуміле, бо також західні європейці в подавляючій більшості майже нічого не знають про Україну, та часто гадають, що України в етнографічному розумінні цілком нема. І коли в 1853. році зявилася в Німеччині політична група, що поставила собі за завдання використати комплікації кримської війни для звільнення України, то це було виїмковим явищем. Десять років пізніше російський уряд категорично проголосив: «України не було, нет і бить не может», і — цьому в Європі надто сильно повірили.

Тому, як в Європі, так і в Азії, бачимо тільки мале коло освічених людей, що в певній мірі ближче знають тисячелітню історію цього краю, який зазнав тяжких ударів долі а також визвольний рух українських козаків у XVII. ст., що трагічно покінчився. Багата країна була тоді предметом гарячих спорів між трома великими державами, — московською, польською й турецькою. Але я пригадую тут, що після провалу визвольного руху в бою під Полтавою, Мазепа, як рівнож і його північний товариш по зброї, Карло XII., король шведів, знайшли гостинне прийяття й притулок в *Туреччині*.

Із азійських народів знають Україну найкраще або ті, що, як татари на Волзі та в Криму чи народи Кавказу, цілком близько положені географічно, або ті, що, як сучасна Туреччина, піддержують з нею особливо тісні господарчі зносини. Щож торкається ввагалі азійців, то ми мусимо перш усього на цьому місці трохи ближче підійти в цілому до їхнього політичного й психольогічного відношення до європейської Росії. При цьому треба зазначити, що погляд про конечність дивитися на всю Росію, як державу *азійську*, рішучо заступають *три* різні сторони. По-перше всі народи Азії; по-друге большевики, що, відвернувшись від Західної Європи, стали лицем до Сходу; по третє всі російські «большевики з примусу» та емігранти, що хотять бути евразійцями, а не європейцями. Така згода,

звичайна річ, після всіх катастроф і переворотів останнього десятиліття, не є несподіванкою. Бо, остільки приблизно третя частина азійського суходолу належить до великого Радянського Союзу, оскільки європейська Росія в політичному, й особливо в соціальному відношенні відокремлена від Європи в цей час майже непереступним муром, то всі народи мусять почувати себе сьогодні звязаними *спільністю долі*, що спирається не на комуністичну, а на геополітичну основу.

Це відноситься як до Росії, так і взагалі до всіх без винятку народів Азії. Однак, ці останні протягом років за винятком лише китайців з околиць *Кантону*, які під цю пору переживають комуністичне заворушення, цілком відкидають як доктрину, комунізм, що нищить всяке господарське життя. І коли ми ближче приглянемося до положення та політичних настроїв азійських республік, що складають частину ССРСР, то знайдемо, що між тими країнами й Україною існує далеко тісніша спільність долі, ніж спільність інтересів між Росією й Азією, що спочиває на геополітичних засадах.

Народи Середньої Азії не знають, що індуси під британським пануванням, хоч як мало до цього часу задоволені їхні національні бажання, всеж мають далеко більшу волю й самоврядування, ніж ті азійці, що живуть під радянською владою. Також вони знають з десятилітнього досвіду, що комунізм означає смерть всякого господарського розвитку, кожної культури, кожної волі й самостійности. І якщо в перші часи більшовизму Середня Азія не пережила таких страхів, як Україна, то всеж «басмачі» в Туркестані й туркмени під проводом Джунай Хана роками боролися проти большевиків, та ще в 1927 р. не лише на Україні, але також у Бухарі й навіть на крайньому Сході, на кордоні Манджурії, прийшло до багатьох заворушень і повстань. Мета скрізь одна, — як на Україні, так і в Середній Азії: воля і самостійність.

Коли подивитися цілком теоретично, то стане очевидним, що цілком вільна, відокремлена від Москви Україна автоматично викличе звільнення Криму, Кубані та інших кавказьких країн, як також до незалежності республік Центральної Азії. Однак, таке радикальне звільнення не дасться здійснити (тимчасово) при допомозі мілітарної сили. Тому повстає питання: чи не повинні всі країни від України до Монголії, — тримаючись меж того, що можна досягнути, — стреміти до таких форм федерації, які забезпечувалиб справжню незалежну від московських комісарів автономію.

Що до економічної залежності від радянської Росії, то ми мусимо розрізняти в значній мірі між названими азійськими республіками та Україною. Для малих азійських країн ця залежність безумовно ніколи не припиниться, — в той час як Україна, — житниця бувшої царської держави, — що могла би бути багатчою, ніж Франція, є вповні незалежною економічно. Тут, ми бачимо навпаки — залежність Росії від України. Але саме тому для радянської Росії є звязок з Україною питанням життя.

Коли перейдемо до економічних взаємовідносин між *самостійними* азійськими державами й Україною, то особливої уваги заслуговує *Туреччина*, як найближча сусідня країна, що знаходиться в дуже тісних торговельних зносинах з Україною. З огляду на нинішні обставини й державний торговельний монополъ радянського уряду, Туреччина з найбільшою

радістю привіталаб, якщо Україні вдалосьби звільнитися від Велико-росії. Бо Туреччина й Персія досить натерпілися від невдалих *спроб* радянського уряду в зовнішній торгівлі протягом останніх років.

На закінчення я мушу ще раз підкреслити, що політичні стремління національно й вільнодумачих українців цілком покриваються з стремліннями азійців, що знаходяться під московським впливом. У випадку, як Україні в майбутньому пощастить, а в цьому не можна сумніватися, у тій чи інчій формі здобути своє вільне самовизначення, то вона служитиме мостом і зв'язком для азійців, що стремляться до тої самої мети.

Микола Сціборський.

„Самостійники“.

«Людина, що любить чужі країни як свою, — шкідлива для суспільства.»

Рузвельт.

Невдача національної революції та спроб створення державности викликала розхитаність і повну дезорієнтацію політичної думки нашого суспільства. Минаючи наразі національно-політичні настрої та напрями на Україні, що зогляду на окупаційний гніт не можуть набрати конкретно-виявленого змісту й форм, та що кирмуються не так свідомою волею чи програмами провідників, як скорше органічними спонтанними проявами духа нації, — зосереджуючи потенціальні сили для вибуху у відповідний мент, — а тому не прибирають надто протилежних форм, — мусимо ствердити, що найбільшої дезорганізації й хаотичности набрало політичне життя на еміграції.

Тут маємо кілька центрів, партій, груп, фракцій... Кожне таке середовище, відгородившись від інших муром антагоністичности, призраства, нетерпимости та інтриг, вірить лише в свою життєздатність, у придатність тільки своїх рецептів «будування України» і в своє виключне право на державну кирму. Одні з них підпирають це право «контінуйтетами», що давно втратили фактичну (якщо не правну) вартість... Другі — тим, що за ними «йде сорок мільонів»... Треті переконані, що лише вистарчить причепити Україні їхній партійний «ярлик», аби вона була врятована.

Такий стан нашої політичної еміграції об'єктивно зрозумілий і неуникнений. Українська еміграція переходить послідовно стадії організаційно-політичного й психологічного існування всіх політичних еміграцій, які коли-небудь були в історії, — стадії, що мусять привести її до стану повного організаційного розпорощення, — до втрати політичного змісту й значіння, оскільки доля не поверне її своєчасно на рідну землю... Бож всяка політична робота одиниць чи груп є дійсно життєвою й продуктивною лише тоді, коли вона міститься внутрі нації, коли об'єктом цієї роботи є її стихійно-волевими інтенціями, коли сама ця робота є конструктивно-оформленим рефлексом волі нації. Усякж політичну роботу зовні нації, а тим більше роботу еміграції, що відірвана від землі протягом довгого часу, можна оцінювати найбільш як чинник допомоговий, додатковий до тих головних позитивно-творчих процесів, що відбуваються в глибині нації, а ніяким робом як чинник абсолютно самостійний і обовязковий. Тому то творці кожної еміграційної політичної групи мусять прислухуватися до нації, вдивлятися в еволюцію, яку вона переходить, пам'ятаючи про міру своїх компетенцій і можливостей зреалізувати свою роботу на ґрунті, перевіряючи, чи започаткований чин іде в корисній гармонії з розвитком нації.

Оскількиж політична робота не підпадає основній аналізі щодо її доцільности й можливого прийняття нацією, а тим більше, — оскільки вона набирає характеру безоглядного домагання на визнання її, як чогось загально-обовязуючого, то таке започаткування треба віднести або до проявів авантурничих, або до безвартісної еміграційної «творчости».

Власне, виходячи з цих засад, ми, націоналісти, стали на шлях опозиції до тих еміграційних політичних груп, які, не узглядаючи свої сучасної, порівнюючо мізер-

ної ролі другорядних чинників, на дальше сліпо й безправно вважають себе альфою й омегою нації, — її провідниками, — і творять небезпечні зовнішньо-політичні концепції, забуваючи про свою відірваність від нації протягом восьми років, не знаючи тих дійсних напрямів, куди в майбутньому спрямується її творча сила.

Із тихже причин націоналізм рішучо відкидає стремління наших еміграційних партій одразу накинати нації державний устрій, накреслити соціально-політичний і економічний уклад її життя. Бож знаємо, й віримо в те, що ірраціональна воля, творчий дух й органічний розум нації, що не вміщаються в тісному колі мертвих догм, доктрин і програм, вкажуть ті правдиві шляхи, якими піде її життя й розвиток. Бо певними, що життя твориться не на підставі навіть найкраще розроблених схем, але на підставі відповідного гармонійного укладу тих сил й обставин, які викажуться в дану хвилину найсильнішими. Тому наразі визнаємо засаду: повний всебічний добробут нації!

Але здавалосьби, що хоча наші партії й можуть до тепер теоретично й практично оспорювати доцільність чи шкідливість різнорічних орієнтацій, в залежності від цього наскільки вони не сходяться у питанні майбутнього устрою, соціально-політичного укладу життя, доцільності тої чи инчої економічної системи, — то всеж, — не дивлячись на ці другорядні розходження — мусілаби бути в них спільна основна точка, а саме: признання необхідности існування Української Самостійної Держави. Бож занадто багато принесено жертв і пролито крові для витворення самостійницької самосвідомости, занадто багато гірких прикладів та досвіду мали ми, щоби остаточно переконатися, що всяка лучність з ворогом є неможлива, що жадних «спільних інтересів» з ворогами нема, в якій би площі ми їх не ставили, що засадою життя нації є самостійність і боротьба...

Однак, у недавньому часі прилучився до наших політичних протиріч і психологічної розгойданости, деструктивних блукань і спроб ще один жалюгідний епізод, — утворення «Соціалістичної Ліги Нового Сходу». Авторами й творцями цієї «Ліги» є українська соціал-революційна «партія» Микити Шаповала, московські соціал-революціонери Чернова, білоруські та вірменські соціялісти.

У чому полягає зміст і значіння цього нового вияву еміграційної «творчости»?

«Ліга» виходить із спорохнявлої доктрини «вічного миру, братерства й спільности інтересів (!) народів Сходу Європи». Основні положення її такі: повесна доба викликала розріст буржуазно-капіталістичної диктатури на Заході та створення пролетарської диктатури на Сході, — як двох протилежних і взаємно себе побороючих сил; під натиском могутньої капіталістичної системи Заходу з одного боку та завдяки власній органічній слабости, штучности, політичній і психологічній незакріплености в народних масах — з другого, диктатура большевиків на теренах б. Росії мусить зникнути, відкриваючи широкі можливости для «правдивого» соціалістичного будівництва. Потужні сили буржуазно-капіталістичного світу після знищення большевиків мусять виявити експлуатаційну тягу на Схід, кидаючи його звільнені народи в обійми політичного та економічного визиску, та спричинити в той спосіб появу власних буржуазних верств. Такий стан буде загрожувати вільному розвитку «правдивої» демократії й гальмуватиме зреалізування соціалістичної доктрини. Аби цьому запобігти, народи з теренів б. Росії мусять злучитися в згадану «Лігу» для захисту демократії й соціалізму. Завдання «Ліги» полягають у створенні «ідейної й моральної політичної атмосфери, яка є необхідною для мирного (!) рішення національної проблеми на Сході Європи». Тому «Ліга» визнає «право кожної національности на самостійну (!) державу в етнографічних межах», наділяє кожну особу «правом означити свою національність, — мову, культуру, волею сумління, свободою слова, рівністю» і инчими «благами». Конкретно, московський і український народи мусять зеднатися для захисту соціалізму проти західно-європейської та власної буржуазії. Згідно з цією концепцією — «признання самостійної України московськими політичними партіями — єдиний шлях мирного розв'язування національної проблеми»... «Будувати самостійність на принципі ворожнечі й війни з Росією народи не можуть і не повинні з міркувань доцільности й самоохорони.»*)

Не треба мати досвіду, — вистарчить лише здорової національної інтуїції, аби відразу відчуті негідну свідомих українців політичну махінацію, імя якій «Ліга», створена вмілими руками московських імперіялістичних, хоч і соціалістичних, «дьятелів», на що так легко пішли наші quasi-соціалістичні «діячі». Зрештою, у цій концеп-

*) «Нова Україна», вересень 1927.

ції нема нічого нового. Чи не гадають нам засади «Ліги» часів «державного» будівництва 1917.—18. рр., коли провідники, «соціалізуючі» і «демократизуючі» націю та державу, шли такими самісенькими шляхами? Тоді також кидано гасла «миру й солідарности з братньою московською демократією», яка «в силу логіки, розуму, вищої правди й справедливости мусілаж визнати право України на самоозначення і самостійність». — Властиво про самостійність довгий час не було й мови... Наші діячі того часу боялися запідозрення з боку московської демократії в «контрреволюційному сепаратизмові, імперіялізмові й шовінізмові», що так протирічили засадам «правдивої демократії». Психологія раба, затурканого доктринами соціалізму, інтернаціоналізму та ідеалістичних «правд», отроного гнилою інтелігенцією, — продуктом Москви, — атрофованого в своїх почуваннях, стремліннях і національній гідности, — не була пристосована до імперативних вимог *свого* права.

І тільки коли нація, брутально відштовхнута чоботом «правдиво-демократичної» московської Керенщини, бита бандами московсько-комуністичних посіпак, схаменившись, — гнівно підняла голос в обороні свого життя й самостійности, — безпорадний соціалістичний верх мусів улягти її святій волі. Четвертий Універсал є найсвятішим актом для кожного націоналіста, — є доказом творчої волі нації, що знайшла свій правдивий шлях волі...

В ім'я самостійности загинув під Крутами перший цвіт нашої націоналістичної молоді, не питаючи про програми й догми, йдучи на смерть за волю, націю й державу. Чи ж думали крутявські герої, гинучи від рук «московсько-братньої демократії», що через десять років після кривавих подій минулого, на еміграції, яка заявляє право на національне провідництво, знайдуться політичні групи, котрі зречуться самостійности? А те, що, прийнявши програму московсько-соціалістичної «Ліги», «партія» Микити Шаповала зреклася самостійницько-державницької плятформи, — є без огляду на софізм, яким замаскований дійсний зміст «Ліги», безперечним фактом.

«Самостійні» держави «Ліги» мають бути побудовані на таких основах:

1) у цілі усунення національних сепаратизмів (1) всі сутички між державами «Ліги» розв'язує обов'язковий арбітраж; 2) «Ліга» переводить демілітаризацію прикордонних смуг, що можуть спричинити монопольне становище одної з держав; 3) установлення міжнародніх сервітутів (прав користування) щодо тих пунктів і смуг судніх державних територій, що є ключовими позиціями культурно-економічного розвитку инчих держав (виходи до моря, транзитні смуги); 4) скасування обмежень переїзду й перебування громадян одної держави в межах другої держави, зрівнання в громадських і маєткових правах; 5) наближення законодапних норм окремих держав між собою; 6) спільна міжнародня політика; 7) економічне й фінансове співробітництво держав «Ліги» в підприємствах, що мають для них спільний інтерес; 8) загальний митний і тарифний союз.

Згідно з наведеними положеннями «Ліги» самостійність України виглядала б так: 1) неможливість мілітаризації України, як запоруки її незалежного існування; 2) неможливість ведення самостійної міжнародньої політики; 3) фактичне московське володіння пристаннями Чорного Моря й південними залізничними шляхами, бо в майбутньому торговельна політика Москви буде спрямована на Схід, зокрема на Близький Схід, одинокий ринок, де можлива конкуренція Москви зі Заходом; 4) спільне користування та економічна «співпраця» в районах і підприємствах, які мають «загальне» значіння (московські завіхання на українські райони добуваючої промисловости, — у першу чергу на Донбас); 5) зрівнання в правах усіх громадян «Ліги», особливо в правах громадських, та наближення законодавств (тенденція до політичної й правової асиміляції держав «Ліги»).

Попробуйте тепер віднайти в тому всьому самостійність України! — Чи богато різниться ця схема від конституції СРСР, згідно з якою Україна «теж самостійна»? У цілому цей проєкт є повторенням перейденого, — сумних етапів соціалістичного будівництва України...

Бачучи хитність і невиразність своїх позицій, шаповалівці підпирають їх запевненнями, що при заснуванні «Ліги» українська соціалістична маса буде мати перед собою не імперіялістичну буржуазію, а сумлінних московських соціалістів типу Чернова, які з мотивів «братерства й солідарности» не підуть на Україну.

Коротковорі сектанти ще досі не розуміють, що життя нашої нації вимагає повного відмежування від політичних, суспільних, економічних, культурних і психологічних впливів Москви, якою вона не була: буржуазною, демократичною чи соціалістичною. Як довго ми ня станемо незалежними господарями на нашій землі, всі

РОЗБУДОВА НАЦІЇ

найрадикальніші соціально-економічні реформи будуть лише паліативом. Психологічно Україна буде забезпечена в своєму існуванні лише тоді, коли сама назва Москва стане синонімом ненависти, бо з цим негативним почуттям до ворожого зв'язува-тиметься творча любов до свого.

Безсила духово, покалічена доктринами аж до втрати національної гідності «партія» Шаповала заперечує елементарні істини життя української нації, її визвольні традиції та перекреслює її найвищий закон, — оборону справжньої незалежності й дбання про великість нації...

І з боку психологічного цей акт є проявом прогресивного паралізу національно-державного духа «соціалістичних» діячів. Тут доводиться знову вітнутися з нездоровим типом українського лже-соціалізму, який, штучно прийнявши в умовах всебічного поневолення викривлені доктрини інтернаціонального соціалізму, дійшов до заперечення власної нації та її інтересів.

У цілому «Соціалістична Ліга Нового Сходу» є цілком безнадійною зацією. Не кажучи вже про національну еміграцію, також про решту соціалістичних груп, що добачає справедливо в ній компромітацію визвольної боротьби, — негідний компроміс з Москвою, — мусимо ствердити, що «Лігу» не прийме наша нація, яка стихійно рветься до самостійного життя, вибиваючись зпід гнету окупантів.

Зрештою, хто переводитиме в життя «Лігу»? — Безвідповідальна групка кількох осіб на чолі з «соціалістичним диктатором»? — Не віримо в її творчість, як і в ідейність її чину... Втративши зв'язки з нацією й свою політичну вартість, улягаючи впливам зовнішніх чинників, що толерують московсько-українське порозуміння, — вона намагається якомусь себе виявити, щоб тим створити хочби тільки фікцію свого існування та діяльності. Те, що цю фікцію купується дорогою ціною інтересів і гідності нації, мало обходить сумної слави «діячів»...

Ось тому цю акцію треба віднести до чергових безвартісних проявів еміграційної «творчості».

Инж. Дм. Андрієвський.

„Вічний мир“.

Після перемиря на всіх фронтах світової війни не лише звичайні смертні, змучені світовим катаклізмом, але й державні мужі, досвідчені політики, кирманичі долі Європи й цілого світу (Вільсон, Льюїс Джордж, Клемансо) повірили в можливість «вічного миру». Скрізь проголошено, що велика війна — «остання війна», що новий мир побудується на невиданих доси основах (демократичних), що настане справедливність в міжнародніх зносинах (право самоозначення народів), що внеможливиться тайну дипломатію, — «причину» конфліктів і війн, що зрештою будуть покарані винуватники останньої війни.

Треба було лише дев'яти років, щоби побачити й переконатись, оскільки всі сподівання «вічного миру» були наївними ілюзіями. Невблаганна дійсність витверезила багатьох і розвіяла мрії про справедливність, безтурботний рай та здійснення чотирнадцяти Вільсонових пактів на землі. Що правда, є ще й нині непоправні диваки, що вірять у химерні можливості, суперечні нашій дійсності. Вони то покликаються на імперіалізм, реакційність, буржуазність, як на щось випадкове й скороминаюче, — ніби якусь хворість, що має колись скінчитись, і пояснюють хитрість миру саботажем. А чи не було б більш мудро й сміливо признати свою помилку й погодитись, що мрії про вічний мир є лише далекою від дійсності фантазією?

Залишім цих упертих невірних Том в їх жалюгідному запамороченні та пригляньмося до реальної сучасности. — Ніколи, здається, не говорилося так запально про загальне розбродження й так запопадливо не працювалося над загальним озброєнням. Ліга Націй зробилася тим форумом, де точаться розмови й виголошуються високі принципи загального миру, де збираються відомости та кристалізуються пляни майбутніх конфліктів. Дивна іронія: установа, що після думки основників мала служити проти війни, стала її підготовляти. Так було і з недавньою конференцією трох держав у справі розбродження на морі. Скінчилося на нічому, — суперники розкрили тільки свої справжні карти. Так Америка, бажаючи за всяку ціну перевисшити потужність Англії та Японії, гаряче береться до переведення ового велетенського пляну будови вогоних суден. У тойже час працює Англія нишком, але неменш гарячково, над новими типами кораблів і також збільшує свою флоту. Це все, якщо не є прямим наслідком женевської конференції, то в кожному разі звязане з нею. Інчий приклад: ледви польський делегат вернув з жовтневих засідань Ради Ліги Націй, де він предложив пакт взаємної гарантії проти війни, як маршал Пільсудскі вирядився в своє родинне місто Вільно, і зробив жест (скликання дипломатів і військових), який не на жарт занепокоїв Совіти й Німеччину, а особливо Литву, що почувала себе загроженою.

Загалом становище в Європі та в цілому світі нині таке, що всюди повно вибухового матеріалу й можна гадати лише, де скорше спалахне вогонь нової війни. Міжнародні відносини так напружені, що кожної хвилі десь може наступити вибух, що порушить рівновагу, установлену мировими трактатами останніх років. Очевидно, що при сучасному відношенні сил і розподілу вартостей, мусить відбутись немало пересунень, заки наступить нова рівновага. Годі сказати, як виглядатиме політична карта земної кулі за кілька років.

Велике напруження помітне навколо Бритійської Імперії. Оскільки інші держави шукають забезпечення *статик* свого сучасного положення, то Англія й надалі дає багато доказів *динаміки* свого існування. Але ця динаміка зустрічає все частійше опір і великі труднощі. З одного боку росте в середині самого державного організму, у колоніях і домініях свідомість національної окремішности й розбіжности економічних витід, — сили відосередні. З другого боку позначається де-далі — то щораз виразніше суперництво з Америкою, що дає себе гостро відчувати на Тихому Океані та Далекому Сході. Одночасно набрало старе суперництво з Росією невиданих форм і дошкульности в часу приходу до влади евраїців-большевиків.

Утворюється таке положення, що для Англії є тільки два виходи: або сидіти тихо, практикувати супроти тяжких проблемів політику уступок і порозумінь, а тим часом розкладатись нанівець, або гнати наперід, зміцнюватися далі, переводити невблаганно свою імперіялістичну політику, наступати, підбивати. Нема мови про те, щоби британський характер, — гордий, сміливий, завзятий, — вибрав першу можливість; до того не допустить перспектива неминучої заглади, яка криється в цій можливості. Безперечно, англійці триматимуться зубами, не то руками, за ті повищі, — що дістались їм в спадщині від королевої Вікторії, — позиції,

що зробили Англію світовою імперією, наступницею давньої Римської Імперії, — геніяльним політичним утвором, національного розуму.

Спекавшись німецької конкуренції на світовому ринкові й в міжнародному політичному житті, Англія звернула більшу увагу на модерний московський імперіялізм, який виріс до рівня світового месіянізму й став загрозою цілості Великобританії. Не лише на словах (як це робили славянофіли), але на ділі Москва стремить накинути силою цілому світові свою систему вартостей, свій суспільний лад, свою мораль і свою владу, — що найменше, — свій авторитет. Розраховуючи на кризи, нелад і заворушення поміж цивілізованими народами, звучно використовуючи соціалізм і робітничі верстви, підбурюючи колоніальні народи, москалі працюють над світовою революцією. Вони змагають до розвалення існуючих державних організмів, щоби на їх місце запровадити систему рад, комуністичний устрій, релігію Леніна, що її новою Мекою сталаби Москва. Нічого не спиняє їх у впертому змаганні викликувати заколоти, збройні конфлікти, щоби в той спосіб розсаджувати державні організації й робити всі нації безборонними перед озброєною до зубів комунією. Безнастанні атаки, що ведуть московські імперіялісти «з нутра» мало не всіх народів світу та повсякчасна погроза фронтового наступу тривають від десяти років і прямують до заглади цивілізованого світу, а насамперед Англії. Після випробування всіх способів, побачила ця остання, що в москалях нема инчої ради, як розправа за законами дужчого. І до неї вона готується нині методично й ретельно. Старий спір між Заходом і Сходом узмістовлюється нині противенством Англії в Московщину, капіталізму в комунізм, цивілізації в примітивізм. Цей спір є великою загрозою «вічному миру» прекраснодушних «пацифістів».

Поряд цього спору Європи й Азії ще існує противенство між Старим і Новим Світом. De facto на чолі Нового Світу стоять Злучені Держави Північної Америки. Формула Монрое, що заперечує державам Європи право вмішуватись у справи американських націй, забезпечує Північній Америці гегемонію над цілим материком. Монрое є основником північно-американського імперіялізму. Але з того часу цей останній зміцнів, перейшов межі свого материка, поширився на Тихий Океан, почав впливати на політичні справи Європи. Остання війна дала Злученим Державам економічну перевагу. Від того часу зродились у головах янки, або скорше зануртували в їх жилах змагання до світової гегемонії й то всупереч всім «демократичним принципам» нашого віку, але в згоді з основними законами життя. Молода, свіжа, повна сил і віри в себе, чудово приготована технічно, рветься англосаксонська нація Америки до найширшого прояву себе. Вона вірить в своє посланництво в світі. Тим більше, що вчорашній гегемон світу, Європа, лежить розбита, розведнана, знесилена війною, моральною кривою і біологічним підупадом. Конфлікт Європа — Азія лише підбадьорує Америку й ми бачимо, як її політика в Китаю змагає використати труднощі європейських націй. З цих останніх загрожена в першу чергу Англія.

Англія прийшла до економічного, фінансового й політичного противенства з колишньою своєю колонією. Поки що вивязується Льондон з труднощів, побиваючи нерас Америку економічно (нафта, гума); однак дуже загрозливим при цьому являється факт, що деякі домінії (Канада,

Нова Зеландія) стихійно тягнуться до Злучених Держав. Не зважаючи на несвійськість для англійців самої думки про можливість війни з братнім англосаксонським народом, Велика Британія мусить всеж готуватись на всякий випадок. Якщо не дійде між тими двома націями до сталого співробітництва й тривкого союзу в формі велегенського англосаксонського бльоку, в недовзі може вибухнути конфлікт, якого ще не бачив світ, бо в сварку втягнуться також і інші народи й мабуть не всі старі союзники опиняться в одному таборі. Тоді знов вийде на сцену Німеччина, яка хоче наблизитись до Англії, щоби порахуватись з Францією.

Інчі, ніж ті, що ми їх спостерігли в що тільки згадуваних націях, лежать в основі причини експансії Німеччини та Італії. Якщо основою імперіалізму англійського є оборона, яка диктує наступ; російського месіанізм східної психології; американського — воля до панування, гін до могутності, — властиві молодому організмові, то Німеччина й Італія спонукані до активності головно біологічним розростом, перелюдненням території, матеріальною скрутою. Свідома своєї культурної й технічної вищости позбавлена колоній, промислова Німеччина не може примиритись зі станом який утворено версальським миром. Їй треба терену приложення своїх сил, широких торговельних ринків... Рано, чи пізно, переступить розріст внутрішніх сил Німеччини свої кордони... Жадні міри не припинять стихійного процесу росту сил і апетитів Німеччини. Не знати лише, коли й в якій формі цей ріст прорветься...

Італія приходить що тільки після майже тисячелітнього рабства й розвднання, до національного життя. Відмолоджена варварською домішкою, віджила за час великого історичного антракту, спадкосмиця давнього Риму зачинає нову сторінку свого буття. Повоєнні міжнародні договори не вняли на увагу ані старих традицій, ані молоді свіжости, ані матеріальної сутожности італійської нації, стисненої на малому півострові. В душі нації, — розбурханої, заохоченої до чину геніяльним диктатором, — пробуджується нині свідомість скрути, заборчість старого завойовника, змісл великого й непереможне бажання смілих, карколомних починів. Італія бачить побіч себе занедбані хліборобами французькі території, простори, що повільно але певно, вилюднуються, або балканські країни, що лежать майже перелогом в той час, як плодovита італійська людність душиться від тісноти. Апетит молодого звиряти й геній старого Риму пхають націю на лови на міжнародній арені, — до заборчої політики. До тогож її знов кортить спробувати щастя в колоніях, а вільних земель на всій кулі майже не лишилось. Отже треба відбирати вже раніш привласнені. Рано, чи пізно, те напруження, в якому перебуває Італія, мусить скінчитися скоком в один, або в другий бік. Політика «піднесення престижу» Італії може викликати цей скок раніш, ніж того хотівби далекосяглий диктатор. Ось тому рівновага Європи в наші дні є дуже, а дуже нестійка.

Але не тільки серед держав і націй, що перебувають у стані напруження руху, розросту, треба шукати причин майбутніх воєн. Немало їх криється в поведінці народів, що є справді пацифістами, бо дуже бояться нових потрясень, і за всяку ціну стараються їх виминути. І не знати, хто більше загрожує мирові, — рівновазі міжнародних зносин: ворохобники й мілітаристи чи миролюбці й легітимісти, що санкціонують

протинний законам життя сучасний стан річей. Всі вони вперто тримаються договорів. Франція, відобравши назад Ельвас Льотарингію, не шукає жадних територій і лише бажає забезпечити собі східні кордони, обсадивши їх військом, та одержати відшкодування. Загрожена зі Сходу й Півдня, тиснена Америкою у справі ліквідації боргів, Франція боїться всякого потрясіння і панічно озброюється та тим збільшує можливості конфлікту. Тим більше, що її біологічна сила упадає, її людність, чим раз рідшає, бо вироджується, її землі заливаються напливом чужинного населення, — головно італійцями. Чим довше стримуватиме вона натиск у бік порожнечі, яка твориться навколо неї й в ній самій, тим дужчий буде вибух.

Молоді союзники Франції мусять дуже уважати, щоби «меншости» не захитали самого їх державного існування. Вони не зросли органічно, і не мали часу спаятись внутрішньо й перебувають під загровою потрясіння що може розбити їх на складові, що тільки недавно повязані, частини... Самим своїм існуванням і слабкістю викликають вони задрість, обурення та нарікання на несправедливість. Осмілюючи й підсилюючи своїх союзників, Франція ще більше виставляє мир на небезпеку.

Коли оминуть Японію, що також не має стійкої рівноваги й то з причини свого перелюднення, як рівнож змагання до світової ролі в політиці, Японію, що віддавна готова до нової війни, але яка має міцні нерви й умів чекати, то ми здається вичерпали головні причини майбутньої війни у світовому розмірі. Але приклячок до неминучого заколоту значно більше, як причин. Справа Альбанії грає ролю того пістону, що може спричинити пожежу навколо Італії. До суперництва Сербії з Болгарією, Румунії з Угорщиною, Греції з Туреччиною може прилучитись кожної хвили якійсь зі зазначених конфліктів. Рівнож на північному Сході Європи Литва, чи якась инча з малих прибалтійських держав, може викликати конфлікт між великими державами. При сучасних взаємовідносинах і взаємозалежності місцевий заколот розростається в світовий конфлікт. Так само справа Ельвас Льотарингії, як і нечислимі питання національних меншостей, а насамперед української на Сході Європи, може викликати велетенську пожежу. З того всього бачимо, що Європа, а рівно цілий світ, перебуває в дуже нестійкій, непевній рівновазі, — майже в стані скритої війни, що кожної хвили може спалахнути червоним полум'ям. Доказом того запальні розмови про «вічний мир», нові договори, союзи й угоди...

Живемо в часі глибокої переоцінки вартостей й напередодні великих пересувань на світовій політичній шахівниці. Тому так мариться про ідеальний лад, про вічний спокій і трівку рівновагу, — мало не близьке заведення раю на землі. Так мріяли про відречення від земних благ, про царство небесне і чекали приходу антихриста на порозі доби Ренесансу й великих відкрить. Будуть бурі й буде жорстка борня. Організми сильні, життєздатні, хоч і як доси прибиті й пригнічені, мають дані «виплисти», опинитись зверху, — на чолі. Організми вужиті, спорохнявілі, розбіються й підуть у невість, щоби дати місце здоровішим та свіжішим. Ми, як нація, належимо до перших. Для нас нічого не страшно щоби не сталося, якщо спроможемось на зосередження наших сил, — на мобілізацію духа. Ми не маємо нічого до втрати, але багато до виграння. Отже вітаймо набли-

ження важкого іспиту й великого напруження. Готуйтесь до нього радісно, як ті біблійські діви до приходу жениха. Не треба страхатись його рішучої постави й кривавого меча, яким він проторює собі путь. Той меч несе нам визволення.

Мусимо нашу справу впрягти в назріваючі світові конфлікти, як нація — активний чинник міжнародного життя, — не сміємо допустити, щоби історія перейшла по наших спинах. Мусимо впрягтися в колесницю подій і направляти їх після своєї вподоби. Усі конфлікти не є байдужі для нас, бо їх висліди так або инакше відіються на нашій долі. Але є певна категорія конфліктів, що тісно торкаються України. Цих останніх мусимо пильнувати особливо й здобутися на певну поставу супроти них, — на чинну участь у них. Але мусимо боїтись властивого українця способу «орієнтуватись». — Це принесло нам багато лиха в історії. Не сміємо віддавати в рабство свого духу й дивитися на якусь тільки стежку. Не сміємо сліпо віддаватися одній надії на сторонню допомогу. Бож не лише світа, що в вікні! Мусимо ні на хвилину не тратити незалежності свого духа, свого способу бачити й судити. У нас самих мусимо знайти світло, що опромінить наш шлях. Не сміємо також дивитися на річі чужими очима. Мусимо в куті зору поставити інтереси свого краю й своєї нації. Годі нам бути рабами чужих змагань і об'єктом чужих концепцій. Мусимо бути самі в середині тих концепцій, що за них будемо боротися. Маємо на то всі об'єктивні дані. Наша доля залежить від того, чи матимемо суб'єктивні дані духа. Пильнуймо подій, впливаймося у клубок активних чинників, впливаймо, допоминаймося, але не тратьмо свідомости власної особи, власної гідности й власної вигоди.

Лише тим переможемо!

Л. Костарів.

Принципи раціональної політичної організації.

І. Загальні уваги. Програма, платформа.

«Раціоналізація», себто наукова організація, що збудована на точному вивченні фактів та на даних повної «об'єктивної психології» та психотехніки, являється одним із гучних гасел ХХ. віку.

Раціоналізують промисловість, сільське господарство, торгівлю, військо, адміністрацію та ин. Роблять вкінці спроби раціоналізації самого державно-урядового апарату (Італія, Німеччина) і, здається, нема й не буде мабуть такої галузі людської діяльности, в якій раніш чи пізніш не будуть приміювати методи наукової організації. Лише політика та організації, що переводять її в життя, стоять осторонь цього досягнення суспільної науки, — і менш за все заявляють право на «раціоналізованя». Вони живуть ще традиціями великої французької революції, Руссо, Метерніха й Бісмарка. Консерватизм у формі й ділетантизм у виконанні являються ще досі обов'язковими прикметами сучасних політиків і політичних організацій. Для механіка, для шофера, навіть для поліція потрібні вивчення свого фаху, — потрібні певні психічні, фізичні прикмети — инакше може виникнути з їх вини «публична» небезпека; але для політика, що хоче кирмувати життям держави з мільоновим населенням, досить лише доброго бажання, трохи демагогії та, може ще, сильного голосу. Де-де, а в політиці шлях відчинений кожному, хто бажавби по ньому піднятися на «гору слави» — й непотрібно для того жадного наукового стажу, жадних іспитів, жадних психотехнічних вимірів... Пощо? — Так було й в епоху Дантона, — Робеспера... Але ті часи минули... життя ускладнилось, політичні проблеми тепер так звязані з проблемами економічними, що політик не сміє не бути економістом, щоб розв'язати їх доцільно й своєчасно.

Політика вже перестала бути лише штукою, — вона в більшій мірі вже стала наукою, — а політична праця, як і всяка інча, є вже не розвага для ділстантів, а фах, що вимагає вивчення, здібностей і практики. І коли ми ставимо суворі вимоги до шопера або до фабричного підприємця, — то ще більш вимоги мусимо ставити до політичних діячів та політичних організацій, від праці (і вміння праці) яких залежить не лише добробут, а часто й саме існування нації-держави.

Політику треба раціоналізувати, методи наукової організації прикладати й до організацій політичних.

Правда, галузь політики в усіх інших форм людської діяльності є одною зі самих складних і важче від інших піддається регулюванню та організації.

Жорстока боротьба поглядів і пристрастей ускладняє під впливом різноманітних персональних і соціальних стимулів завдання раціоналізації політики, але всеж не робить її цілком неможливою. Вона є можливою в політиці, як і в усіх інших галузях людської діяльності і, раз розпочата та послідовно переведена дасть, без сумніву, дуже швидко позитивні наслідки.

Основні принципи наукової організації в політиці залишаються такимимж, як і скрізь, але є й окремі сторони, що характеризують цю галузь і вимагають спеціального вивчення та деталізації. Політику переводять в життя політичні організації. Перше ніж перейти до методів вивчення цих чинників, подаймо їх визначення.

У ширшому розумінні політика — це ряд принципів, які зясовують характер всякого чину, що прямує до досягнення певної мети. Вужче під словом політика розуміють *цілокупність засобів, при допомозі яких зберігаються або змінюються форми та прояви національно-державного життя в цілому чи окремих його галузях.*

Організацією навівають і працю для об'єднання людей в наміром здійснення певної мети, і вислід цього об'єднання, себто людську групу-спілку, партію, державу та ин.

Під політичною організацією розуміють певну групу людей, об'єднану спільними прикметами (гаслами) або поглядами, яка стремить до впливів на національно-державне життя й вживає засобів для здійснення цих впливів та для створення організації національно-державного життя відповідно до своїх ідеалів.

Коротко кажучи, політична організація є група людей, що переводять політичну працю («роблять політику»). Але не всі організації «роблять» свою політику доцільно й послідовно. Про це — дальше, а зараз перейдемо до досліджування головних елементів всякої організації.

Відомий знавець раціональної організації, американець Емерзон каже, що «для корисного переведення якої-небудь праці потрібні: 1) певний плян або ідеал; 2) організація такого характеру, що булаб здібна досягнути й виконати вимоги ідеалу; 3) забезпечення людьми, грошми, матеріялами й методами, що дають організації можливість досягнути й виконати певне завдання; 4) компетентні кирманичі, що примусять забезпечену людьми й засобами організацію досягнути бажане». У політичній організації вимоги можна зводити до трьох головних елементів: 1) програму або пляну, 2) людей, 3) апаратів й механічних засобів політичного чину, їх розбудови та функціонування. Два перші моменти значно впливають на третій, що є їх функцією, але є він у свою чергу, будучи активним і раціоналізованим, зумовляє їх життєздатність та значіння. Ні програма без відповідних людей — провідників, ні блискучі програми з видатними провідниками, але без відповідної організації, без механізмів з конкретним пляном чину, — не дадуть жадних реальних наслідків й остануть мертвими.

Події останніх років, а особливо у нас на Сході Європи, вказують, що недалекозорі політики (політичні заверухи з початку звичайно й виносять таких наверх) бачуть у гучних програмах головну ціль партії, зневажаючи організаційний момент і надаючи йому другорядного значіння. Це все однаково що вважати, ніби маса людей на чолі з командантом й ясною метою, із захопленням і відвагою, але без озброєння, штабу та організації в формі військових частин, може називатися армією й може воювати.

Організація, створення окремих колективних людських механізмів, розподіл політичного чину на певний і згідно в певним пляном використання раціональних метод в праці — є таксамо необхідні, як й інші елементи політичної діяльності та відграють туж значну роль, як і в інших галузях людського життя.

Приступимо тепер до вивчення цих трьох елементів політичної організації, — при чому придивимось лише до вимог раціоналізації двох перших з них — програм й людям, зате особливу увагу присвятимо третьому елементові — формам політичного

апарату, бо лише до останнього можна в повній мірі прикласти принципи наукової раціональної організації.

Політична програма партії мусить висловлювати її кінцеву мету (політичний ідеал) й засоби, що при їх допомозі можливе досягнення визначеної мети. Іншими словами мусить ідеал висловлювати *політику* партії. Ми свідомо кажемо — партії, а не політичної організації тому, що наявність точної, подрібної, догматично-розробленої програми являється одним із характеристичних головних питань політичної партії, — в той час, як політична організація може існувати й без подрібної програми, обмежуючись або конспективною платформою, або й одним конкретним гаслом.

Про різницю поміж програмою і платформою, а також про доцільність або перевагу того чи другого принципу скажемо далі.

Політика партії, висловлена в політичній програмі або в платформі, мусить відповідати наступним вимогам: 1) вона мусить бути збудована так, щоби завдання були виконані можливо повніше й скоріше (це головний критерій успішности політики); 2) політика не сміє бути сліпа; вона мусить бути побудована не тільки на аналізі існуючого положення, але й на вивченні тенденцій розвитку національно-державного життя та на передбаченні можливих змін у ньому; 3) політика мусить бути гнучка т. зв., пристосовуватися до змінених обставин, щоб не відстати від поступу життя; 4) політику мусять засвоїти собі люде, що її переводять, настільки ясно, чітко й універсально, щоби вона могла бути точним критерієм для оцінки всякого положення; 5) політика не сміє уявляти зі себе догми, — чогось незмінного, абсолютного. Незмінним мусять залишатися лише ідеологічні принципи організації, а не засоби, їх здійснення в житті. Зогляду на ці вимоги можна поділити політичні організації на наступні групи: 1) організації, що не мають певної політики, яка передбачає всі можливости; 2) організації, що визначаються неповною, нестійною політикою; 3) організації, що тримаються непевної, невідповідаючої їх інтересам політики; 4) організації, що мають принципово певну політику й послідовно переводять її в життя.

І лише програму останніх можна назвати науково раціональною, лише вони переводять дійсну раціональну політику.

Застановімся тепер над питанням, як мусить бути складена політична програма організації, і над тим, що є доцільнішим для організації: політична подрібна програма чи конспективна політична платформа?

Політичні партії XIX. і початку XX. ст., зокрема соціалістичні, вважали обов'язковим складення точної політичної програми, що змалювалиби майже в подробицях план бажаних змін у формах і правах національно-державного життя; — при цьому поділяли партії свою соціалістичну програму на частини: програму максимальну, в якій вказувано кінцевий ідеал партії — соціалістичний устрій суспільства, і програму мінімальну, в якій були накреслені політичні реформи в межах існуючого «буржуазно-капіталістичного» ладу. Інчі партії обмежувалися лише одною програмою, що була для них одночасно максимальною й мінімальною.

Практика життя, що ніколи не находиться в стані спокою, знищила всю гармонійність тих подрібно випрацьованих програм. Пакти програми або капітулювали перед вимогами життя, що плило шляхом цілком інчим, як того передбачала програма, або відставали від ходу життя. Приходилось робити успішні додатки й поправки, скликати конгреси, але всеж, відстаючи від життя — і занедбувати ідеально складену програму і переходити до безпрограмового вирішування раптово виникаючих справ та утруднень.

Найбільш яскравим проявом повного провалу подрібної програми являється історія німецької соціалдемократії в часі світової війни, коли вона відмовилась від програмових ідей інтернаціоналізму, і в часі після воєнної революції, коли вона, маючи повну змогу, не перевела в життя багатьох точок, а навіть свої мінімальні програми. Подібне з аперечення свої програми в точці «федеративного устрою держави» та й інших точках виявили російські соціалісти в часі революції 1917 р., а зокрема у відношенні «московської революційної демократії» до українських домагань автономії.

Всі ці досвіди вказують, що подрібно політичні програми не лише зайві, але й просто шкідливі як для державного життя, так і для організації. Вони або змушені вимогами життєвих умов цілий час змінювати окремі пакти, що шкідить доцільности та послідовности політики, або обертаються в догми, що будучи переведені в життя, гальмують розвиток національно-державного організму й викликають небажані труднощі. На прикладах радянської Росії ми могли спостерігати оба ці моменти: руйнацію дер-

жаного життя, а особливо народного господарства в ім'я чистої догми в часи військ
вого комунізму, — а потім скасування догм, повний відворот перед стихійним посто
пом життя в часи «Непа».

Тому в останні часи відіграє подрібна програма все меншу роль, — а політичні
організації обмежуються висуненням політичної платформи, що подає лише їх політич
ний ідеал, висловлює головні політичні принципи, не розробляючи подрібно їх
вмісту й форми. А разом з тим і партії гублять свою фізіономію політичного «сектан
ства».

Придивімся тепер до вимог, що їм повинна відповідати платформа політичної
організації. Кожна організація мусить мати цілком виразно означену мету, цілком
певні завдання. У політичній організації оформлює цю мету й ці завдання її політична
платформа, що з одного боку встановлює ідеал організації, з другого — вказує на ті
засоби й умови, при яких можна цей ідеал здійснити. Але для того, щоб цей ідеал і ці
засоби були здійсними в житті, треба не лише цілком виразно бачити перед собою
конкретну мету організації, але й можливо, точно намітити певні конкретні завдання
на шляху до здобуття ідеалу.

Добрі ілюстрації до того подає військова справа. Командарм має головну й ціл
ком виразну ціль — знищити живу силу (армію) ворога. Але ця ціль може бути досяг
нена різними засобами — тому командарм виробляє й передає своїм підлеглим коман
дантам окремих частин подрібні вказівки, якими методами (напрямок наступу, штуч
ний відступ, обхід крил та ин.) мусить бути виконане це головне завдання. Коли орга
нізатори не уявляють собі виразно й конкретно мети організаційної праці, то наперед
можна передбачати невдачу, нежиттєвість організації, — тому потрібно всіма засобами
уникати невиразності й непевности в цілях організації або неточности й неповности
її конкретних завдань.

Платформа політичної організації мусить бути складена так, щоби вона цілком
виразно означала мету (політичний ідеал) організації й вказувала точно на ті засоби,
що потрібні для здійснення цього ідеалу. Всі окремі точки платформи можуть бути
оброблені різними людьми, фахівцями в даній галузі політики або економіки, але
міцно зв'язані в одне ціле принциповою єдністю, духом кінцевого ідеалу.

Завдання, що стоять перед політичною організацією, бувають звичайно дуже
складні. Організатор обов'язаний розкласти ці завдання на окремі елементи, виділити
в них головну мету, а моментам підрядним надати в платформі й в діяльності органі
зації друге, підпорядковане значіння. Дрібниці не сміють затемнювати головного,
підсобні й другоступневі завдання не можуть вилазити на перший план та відсувати
важніші.

Військова тактика каже постійно розрізняти головний об'єкт від другорядних,
ніколи не губити з уваги першого... виміряти свої сили, йдучи навіть на невдачу в
другоступневих напрямках, але при умові, що ця невдача не внеможливить операції в
головному напрямкові. Економія сил вимагає розважності й мужности (Кільман).
Крім того треба розрізняти завдання постійні й змінливі — ставити й розміщувати
їх в порядковій потребі, але не забуваючи про головну мету, яка мусить бути постій
ним і певним критерієм у всій нашій організаційній праці. Складена таким чином
політична платформа не тільки виразно висловлюватиме завдання організації, але
й ставитиме ці завдання в правильній перспективі. Проте, як ми вже казали, одна
програма або одна платформа ще не є рішачим фактором життєздатности й розвитку
політичної організації.

Потрібні ще інші фактори, а головним чином люде, що цю платформу розумілиб й
відповідно переводилиб в життя... Такт, зручність, чесність, здібність і твердість людей,
що складають політичну організацію, — а передусім її талановиті провідники, — слу
жать запорукою успіху організації, а деколи й корективом чи доповненням невдалої
або неповної платформи.

(Кінець буде.)

М. Загривний.

Революційна теорія та закон життя.

Може ніхто так добре не розумів, як сьогодні лідери ВКП, що без «світової соціальної» всяка інча «соціально» є тільки ровзогою вязнів за тюремними мурами, що це є соціалізм і комунізм примусових мешканців Сахаліна під доглядом весильної стихії й пильної варті. Це саме (лише в дещо інчій формі) багато разів твердив і Бухарін, права рука Сталіна. Так звучить революційна теорія большевизму (ленінізму, троцькізму і т. д.). І ніхто так не переконався, наскільки така теорія утопічна, як самі теоретики й практики «жовтня», бо ніхто так уперто й послідовно не намагався перевести цю теорію (чужим, розуміється, коштом) в життя, як сам Троцький та його зрадливий одностудець Зіновєв. Власне ці два мужі несли протягом десяти років на своїх плечах тягар «великої безкровної», — перший як організатор військової сили та командарм, а другий — як начальник штабу «світової соціальної» (голова III. інтернаціоналу).

І ось тепер, оба ці найбільше вірні революційній теорії, найбільш активні й витревалі її апологети та провідники, — одержали подорожні листи від партійної жандармерії з наказом виїхати «в міста не столь атдальонние» та попленталися (великодушний Сталін дозволив дати салюнові вагони, щоб чимсь відрізнитися від свого прототипа Столипін, який відправляв «походним порядком») добре втоптаними дорогами «старих революціонерів»...

Так звучить закон життя.

«Революційна хвиля впала» — каже Троцький; «настрій компартії остільки стабілізувався», — каже Бухарін — «що вона може приборкати й власних лідерів»...

Однак Бухарін дуже мягко висловлюється і правда безперечно по боці Троцького, себто: настрої в комуністичній партії настільки змінилися, відповідно до закону життя, що захопили також тих «вождей», ті худокровні постаті революції, яких висовує наверх прогресивний параліж большевизму.

Вивітрення революційного туману в голів широких мас є факт, який не потребує доказів. Це мусів ствердити й сам Троцький після того, як його революційна теорія так гучно та остаточно провалилася, а сама компартія брутально підписалася під цим життєвим засудом і цинічно припечатала цей вирок.

Большевицькій революції кінець...

І не довелося Троцькому сповнити другу тезу Тараса Бульби: «я тебе породив — я тебе і вбю»...

Большевицькій революції кінець... З великої хмари — ніякого дощу. Залишилася диктатура певної політичної групи, — одної тільки тому, що зараз нема инчих; панує звичайнісенька, дуже вбога, тупа, ніби змалпована з распутінського царизму, — «пролетарська» реакція, що тримається так само, як і царизм на старому бюрократизмові, на бувших фахівцях «охранкі», жандармерії та «вовнціни».

Інтернаціональний революційний рух безславно закінчився. Апостоли його, себто інтернаціональна, жидівська, революційна група Бронштейна, Апфельбаума, Ровенфельда, Собельсона, Йоффе, Раковського та інших зійшла з політичного оvidу а на її місце прийшли дві сили, які грають *реальну* роллю в державно-політичному житті СРСР: дореволюційна фахова бюрократія та нарід. Перша усунула організаторів і проповідників большевицької революції, а друга усуває її опору — колишніх вихованців Сухарьовки, одеської Молдавки, Кронштадту та каторги.

Так звучить закон життя. Але це життя каже також, що суспільно-політичний розвиток, закінчивши певний цикл, пройшовши певну стадію, не спиняється, а йде далі, — розпочинає новий рух. Цей *новий* рух вже тепер незвичайно виразно позначився.

Починається нова доба революції — революція *національна*. Відкинувши остаточно, по десяти роках жахливих експериментів, утопічну інтернаціональну ідею, життя нестримно йде в напрямку рішучої національної диференціації. Настрої мас з незвичайною силою опанував єдиний інтерес, єдиний припис і закон, — інтерес національний. Ці настрої народніх мас *підпорядкували* собі «вождів революції», для яких єдиним порядунком і то лише короточасовим є спадщина большевизму — федерація, що спирається на 300-літній російський абсолютизм та є лиш його інерцією.

Це є органічний розвиток громадсько-політичного життя на терені бувшої Росії, бо єдина сила, яка покликана бути творцем того життя, — це народи, — живі національні складники вмершої «єдиної невідлімої».

Переходовий момент висунув на чоло держави групу осіб, (політбюро) складену відповідно до вимог національної диференціації. Однак це явище чисто тимчасове й національна диференціація прийде до свого логічного завершення, бо ніякий народ б. Росії, крім хіба москалів, і чути не хоче про федерацію. І нема в світі такої сили, що спинилаб цей розвиток. — Купка бюрократів, що цілою своєю істотою ненавидить сучасних «правителів», не буде підтримувати цього панування та при першому заворушенні стане збоку, як це зробила після упадку Романових. ВКП, ідейно вистигла, зледачіла, зневірена та ровчарована в порожніх ілюзіях, може (на основі закону життя) лише котитися в прірву, тягнучи за собою «вождів», для яких нема инчого виходу.

Національна Росія, заступлена в політбюро наслідником Вітте Риковим та «старостою» Калініним, йде до того, до чого підчас війни, довів її Микола II.

Закон життя сильніший від всякої революційної теорії.

Хто має вуха, щоб слухати, най слухає...

Поль. Евген Коновалець.

Причинки до історії ролі Січових Стрільців в українській революції.

(Продовження.)

«Зрада Галичини».

Заміт про «зраду» Січових Стрільців Українській Державі та Гетьманові Скоропадському йде в парі зі замітом «зради» Галичини, що саме в той час проголосила в себе українську державність і мусіла боронити її перед Польщею. Ще в 1920—1. роках українське громадянство Східної Галичини було в масі ворожо настроєне до Січових Стрільців, уважаючи їх головними винуватцями некорисного звороту в українсько-польській війні. Ворожі Січовим Стрільцям настрої в Галичині скріплювали погляди великої частини галичан про шкідливість проти гетьманського повстання. Вправді сьогодні ті настрої втратили свою гостроту, всеж таки по нинішній день збереглась у Галичці легенда, ніби українці мусіли віддати полякам Львів і не змогли його відібрати головно тому, що не наспіла з Наддніпрянщини сподівана допомога Січових Стрільців. По нинішній день існують в Галичині кола, які почувають до Січових Стрільців глибокий жаль, немов вони забули свою «тісніщу батьківщину» й воліли залутатися у «наддніпрянську авантюру» замість спішити на поміч.

Перші вістки про переворот у Галичині, передані до Києва телефоном, прийшли майже одночасно з першим повідомленням Січових Стрільців, про прийняття рішення Українським Національним Союзом підняти повстання проти Гетьмана Скоропадського*). Взагаліж ми не мали ніяких докладних вісток про становище в Галичині, та знали лише про утворення у Львові української влади. Саме тоді збиралися Січові Стрільці перенестися до Києва, бо українські кола робили в Києві всі заходи, щоб наклонити Гетьмана до призначення Січових Стрільців київським гарнізоном. Була тоді думка, що з прибуттям Січових Стрільців до Києва зміцняться українські впливи біля Гетьмана та німців; з другого боку, на випадок остаточного розриву Українського Національного Союзу з Гетьманом, — булиб більші вигляди на успіх протигетьманського перевороту. Справа перенесення Січових Стрільців до Києва була дискутована політиками та військовими дуже гостро. Сам Гетьман то приймав рішення, то їх відкидував і, коли врешті московські впливи почали щораз більше перемагати, призначив Січових Стрільців не в Київ, а на глуху та далеку провінцію, де можнаб їх зовсім ізольовати. І так 7. листопаду ми вже отримали в Білій Церкві офіційльний наказ, вирушити й очистити шлях Козятин — Жмеринка від адеморалізованих австрійських частин, що на власну руку демобілізувалися та тягнули до Австрії, бешкетуючи по дорозі. Очевидно, що сама функція, призначена Січовим Стрільцям, була лише формою, аби усунути Січових Стрільців як мога дальше від Києва, де рішалася доля української державности. Це дуже добре розуміли українські чиновники й, дізнавшися про наказ, наробили галасу. Мабуть наслідком того була телеграма генерального штабу до команди Січових Стрільців припинити підготовку до виїзду та чекати дальших розпоряджень. Одночасно покійний полк. ген. штабу Мішковський передав мені з Києва телефонічно, що є вже принципове рішення про перенесення Січових Стрільців до Києва, а тому не чекаючи формального наказу, команда Січових Стрільців може висилати квартирєрів до Братського Монастиря на Подолі.

Стрільська Рада доручила мені виїхати негайно до Києва й зясувати остаточно, у чому річ, що Січовим Стрільцям робити та чи в Києві не зайшли які важливі зміни в користь української національної справи. Я пішов до Гетьмана. Він заявив мені, що в справі перенесення Січових Стрільців ще нічого не рішено, що він мусить ще з деким порозумітися та, щоби тому чекати. Збентежений такою заявою, що знову вносила плутанину, я вийшов від Гетьмана та, тут же на сходах, стрінув Др. Осипа Назарука й Инж. Степана Шухевича, які приїхали зі Львова від Української Національної Ради просити у Гетьмана допомоги проти поляків. Др. Назарук, із питомим йому патосом, почав мені розказувати про страхіття, які діються у Львові, та про необхідність негайної допомоги Галичині. Я завернув з дороги і разом з Др. Назаруком та Инж. Шухевичем, які заявили себе делегатами Української Національної Ради,

* Я особисто був саме тоді на кількнадневній відпустці в Харкові. Телеграфічно відкликаний, вернув просто до Білої Церкви.

у друге пішов до Гетьмана. Др. Назарук домагався від Гетьмана видання наказу про висилку Окремого Загону Січових Стрільців (така була тоді офіційна назва Січових Стрільців) на галицький фронт. Гетьман відповів, що з політичних мотивів він не може зробити цього, з огляду на Польщу, з якою Українська Держава не хоче конфлікту, але він може допомогти Галичині грошми й військовим матеріалом. Колиж делегати настоювали даліше на допомозі стрілецьким військом, Гетьман покликав до себе військового міністра Рогозу, товариша міністра закордонних справ Палтова та міністра праці Славінського. Народа йшла над питанням, як допомогти Галичині та під яким видом можна вислати Січових Стрільців. Палтов висловлювався теж проти якої-небудь явної допомоги галичанам у протипольській війні. Станули на тому, що попередній наказ Січовим Стрільцям (вийти з Білої Церкви в напрямку Козятин — Жмеринка) залишається дійсним. Січовим Стрільцям лишалося вільну руку скеруватися далі самочинно до Галичини та перейти Збруч. Погодилися також негайно видати розпорядження Міністерству Шляхів у справі потрібних Січовим Стрільцям вагонів; крім того Січові Стрільці могли забрати всю свою зброю, а свою гарматню частину мали поповнити зі складів у Жмеринці.

Від Гетьмана пішли ми, Др. Назарук, інж. Шухевич і я, просто до Національного Союзу, де стрінули В. Винниченка, якому переповіли розмови у Гетьмана. Винниченко страшенно схвилювався, назвав заходи Др. Назарука зрадою та заявив, що все є готове до повстання. Даліше вазначив Винниченко, що Січові Стрільці, хоч уроженці Галичини, були завсігди військом Великої України, яка дала їм змогу сформуватися, і, що тому вони не мають права в найкритичнішу хвилину відмовляти найвищій громадській установі, — Українському Національному Союзові, — виконання свого обов'язку для рятування загубаючої української державности. Щож торкається допомоги Галичині, то Винниченко сказав, що справжня Україна дасть Галичині далеко більшу поміч, ніж гетьманський уряд. На те все заявив я, що не можу дати ніякої рішучої відповіді, за якою їду до Білої Церкви, куди теж направився Др. Назарук.

Стрільська Рада, яка зібралася зараз слідуячого дня, після довгого та основного обміркування, рішила не їхати до Галичини. При прийманні цього рішення заважили найбільше слідуячі міркування: 1) Із самого початку формування січового стрілецтва виховувано Січових Стрільців в тому дусі, що вони є революційним військом, яке має стояти на сторожі української державности, і тому не можна відтягати далеко від центру саме тоді, коли ця державність є явно загрожена. 2) У складі Січових Стрільців знаходиться велика скількість наддніпрянців, які бачили столицю України в Києві та які до справ Великої України відчували більший інтерес, ніж до справ Галичини, тим паче в такому переломовому моменті та, що тому наказ про виїзд до Галичини міг викликати огірчення й зменшити їх запал і бовздатність. 3) Саме становище на Великій Україні є того рода, що з моментом вибуху революції в Центральних Державах провал гетьманщини є майже певний та, що при відсутності в той час Січових Стрільців на Україні цей протигетьманський рух прийняв би московсько-більшевицький характер. 4) Із утратою наддніпрянської бази Галичина буде втрачена для українців навіть і тоді, коли галицькі війська відберуть Львів, тому, що поміж Польщею й Большевією сама Галичина ніяк втриматися не зможе. Тут не згадую вже такого очевидного аргументу, що Січові Стрільці могли дістатися до Галичини тільки з дозволу генерального штабу, і що, не маючи відповідного наказу, а такого ще в той час небуло, дискусія про переїзд Січових Стрільців могла бути тільки теоретичною.

Наскільки правильно Січові Стрільці оцінювали загальну конюнктуру та свої завдання у становищі, в якому найшлися, доказує факт, що Др. Назарук вже не повернув до Галичини, лише залишився на Великій Україні та прийняв визначну, активну участь у протигетьманському повстанні.*)

Легенда про «зраду» Січових Стрільців не тільки фальшиво освітлює їхнє тодішнє становище, але недостає їй фактичного ґрунту для роблення докору Січовим Стрільцям, ніби вони погіршили становище галицьких військ. Як пізніше показалося, то делегатам Національної Ради було доручено старатися лише про отримання технічної та матеріальної допомоги для Галицької Армії, а не допомоги в людях. Ствердив це між инчим бл. п. полк. Вітовський, коли він пізніше приїхав до Києва, як державний секретар військових справ Західної Области У.Н.Р.; він теж не просив допомоги військом

*) Др. Назарук був теж автором першого маніфесту Директорії про повстання, в якому Гетьмана поставлено поза законом. Е. К.

РОЗБУДОВА НАЦІЇ

лише військовими матеріалами й грішми. На превеликий жаль, не маємо під руками військового архіву, на підставі якого ми могли б ствердити цифрами, яку велику силу ріжного майна: зброї, сунна, саперного й санітарного добра вислано весь час із Наддніпрянщини до Галичини в допомогу Галицькій Армії. Досить зазначити, що санітарне майно, яке дістала Галицька Армія з Наддніпрянщини, було так обильне, що ним послоговувалися аж до переходу до Денікіна. Про військову допомогу людьми є докладна мова в «Нарисі історії Січових Стрільців», який повинен у скорому часі появлятися.

«Руїнишні».

Попри легенду про «зраду» Галичині й валенродизм Січових Стрільців, робиться даліше Січовим Стрільцям замість «руїництва» та визнається взагалі всю діяльність Січових Стрільців на Наддніпрянській Україні руїницькою з причини їхньої участі в повстанні в 1918 р. Всі заслуги в якому-небудь періоді їхньої двоохлітньої історії заперечуються à priori, бо вони завалили Українську Державу. Ті заміти кинено в обличчя Січового Стрільцтва з такою рішучою певністю, що не можна й мені їх мовчки проминути й треба дещо ближче застановитися, як над мотивами, котрі спонукали Січових Стрільців підняти повстання проти гетьманщини, так рівнож і над ролю Січових Стрільців у самому повстанні.

У попередніх уступах моїх споминів зясував я вже докладніше ті причини, що спонукали були Стрільцьку Раду робити старання біля відновлення організації Січових Стрільців. І коли ті заходи найшли як у самого Гетьмана, так теж у німецького командування сприятливий ґрунт, наслідком чого Військове Міністерство видало наказ про формування Окремого Загону Січових Стрільців у Білій Церкві, Стрільцька Рада визнала потрібним, вислати окрему делегацію від Січового Стрільцтва до Гетьмана. У склад делегації ввійшли крім мене, полк. Андрій Мельник, сотн. Михайло Матчак, мабуть сотн. Юліян Чайківський та сотн. Василь Кучабський. У довшій балачці члени делегації дуже основно зясували Гетьманові як самі мотиви, що спонукали їх до відновлення Січового Стрільцтва, так і ті напрямні, котрих Січове Стрільцтво, як військова частина, буде надалі придержуватися. Оборона української державности перед зовнішніми й внутрішніми ворогами була фундаментом, на якому хотіло Січове Стрільцтво поширити свою організацію. Треба признати, що балачка з Гетьманом була ведена в незвичайно щирому тоні та викликала в усіх учасників делегації дуже корисне вражіння. Здавалося, ніби й Гетьман був надзвичайно вдоволений перебігом розмови. Січові Стрільці здавали собі ясно справу, що можуть стати, або найспільнішою опорою Гетьмана, або валити його, і що середньої можливости бути не може. Цієї думки не забували Січові Стрільці ніколи, і тоді ні, коли щиро готові були стати вірним військом Павла Скоропадського, як українського Гетьмана. Уже в попередньому розділі згадував я, що оточення Гетьмана розуміло добре стрільцьку душу й маючи мабуть вже тоді намір звести гетьманат на манівці, вважали Січових Стрільців уже зі самого початку своїми ворогами. Згадував я теж, що Січові Стрільці були супроти Гетьмана та його уряду завжди щирі, та що в заявах вірности Українській Державі все брєніла нотка погрози тим усім, хто би схотів Українську Державу звести до фікції. Рівнож згадав я, що у вересні, коли Січові Стрільці почали формуватися в Білій Церкві, вони ще вірили, в можливість врятування української державности існуючою Українською Державою на чолі з Гетьманом Скоропадським. У жовтні ця віра вже сильно захиталася та марево повстання почало прибирати щораз більш конкретні форми.

Німці потерпіли в світовій війні поразку, що сильним гомоном понеслася по Україні, захитала повагу та значіння німецького війська, а разом із тим, і Гетьмана. Одночасно Український Національний Союз набирав щораз більшого авторитету в очах українського громадянства. Формування української армії представлялося безнадійним, бо німці були цьому противні*). Замість взятися інтенсивно за формування українських частин, німецьке командування почало все більш інтенсивно помагати формуванню всяких московських «отрядів», які завдяки цьому ставали чим далі більш відважними й щораз більше провокаційно заховувалися супроти українського громадянства. Дійшло до цього, що деякі добровольчі московські частини, формовані в Києві, мали безличність, називати себе іменами членів колишньої царської рідні. Внутрішньо-адміністративний режим у цей час доходив до шпильки безглуздового соці-

*) Гетьман оповідав мені сам, що довів на творення регулярної армії здобув тільки підчас своїх відвідін у Вільгельма II., себто аж у вересні 1918 р. Е. К.

яльного терору проти селянства й робітництва та національного — проти живіщих проявів стихійного національного руху.

Такі відносини вказували ясно, що ось-ось уся влада явно перейде в руки правих російських кол, себто станеться те, проти чого Січові Стрільці виразно застереглися в своїй декларації. Переговори Українського Національного Союзу з Гетьманом скінчилися для українців неуспіхом.*) Серед народніх мас почало кипіти, невдоволення селянства й робітництва переходило в завзяте обурення та бажання помсти. Сам Гетьман, помімо може найкращих своїх бажань, все більше тратив вплив на хід подій, що переходив до оточуючої його російської реакції, та не мав змоги зробити який-небудь рішучий крок. Стало ясно, що на Україні прийде до завирюхи, коли Гетьман остаточно втратить свою опору в німцях. Не могло бути найменшого сумніву, що при розвалі німецького фронту в наслідок революції, яка вибухла тоді в Центральних Державах, негайно почнеться наступ на Україну московських большевиків. Так само було цілком очевидним, що Гетьман не зможе дати большевикам відпору. Адже у Гетьмана не було українського війська поза одною хіба Сердюцькою Дівізією, Окремим Загоном Січових Стрільців і Запоріжською Дівізією, що стояла на північно-східних кордонах України. Дві дальші формації, себто Чорноморський Кіш у Бердичеві та Загін Низових Козаків у Могилеві не уявляли ві себе тоді ще ніякої сили. Участь знова московських добровольчих дружин у війні проти большевиків мусіла привести до явного проголошення на Україні російської державности. Крім цього, на випадок війни з большевиками, Гетьман і так не втримавсяби на московських добровольцях, бо становище мас і фактична їхня сила згори передрیشували вислід війни в користь большевиків.

Питання: «Кудюю йти?» — стало руба у цілій своїй жахливій наготі. *Проголошення Гетьманом федераційного маніфесту було тим останнім товчком, що пхнув Січових Стрільців до виступу в обороні ідеї української державности.* Треба було нашвидко організувати силу, поки ще це було сяк-так можливе, бо заходила погроза, що й Гетьман не вдержиться й Україну заллють московські большевики. Січові Стрільці рахувалися з одним безсумнівним фактом, який стверджували віч-у-віч з кожною диною виразніше: *«картельніми отряди» скомпромітували серед широких народніх мас ідею українського національного визволення настільки, що ті маси швидко будуть готові йти за кожною силою, яка йтиме під гаслом боротьби проти України.*

Я особисто цілком прихилився до думки про повстання вже після того, коли навіть у Білій Церкві йшло приготування до нього. Памятного 15. листопаду 1918 р. після проголошення маніфесту й складення московського кабінету міністрів, я пішов ще раз на власну руку до Гетьмана й поставив йому слідуючі побажання: 1) відкликання маніфесту; 2) скликання національного конгресу, що його плянував Український Національний Союз, а не дозволяв гетьманський уряд; 3) розформування російських добровольчих дружин; 4) перенесення Січових Стрільців з Білої Церкви до Києва. Зі свого боку обіцяв я Гетьманові, що ще в останьому моменті пороблю старання в Українському Національному Союзі, щоби проєктований ним національний конгрес не виступав проти особи Гетьмана. Гетьман, схвильований, відмовив; розвів руками й сказав, що нічого не в силі вдіяти... Тоді я заявив, що складаю з себе перед Гетьманом відповідальність за дальший хід подій, бо вважаю становище, яке склалося, суперечним основним ідеям Січового Стрільцтва. Із гетьманського палацу пішов я просто до Національного Клубу, де найшов колишніх сторонників Гетьмана, Дмитра Донцова, директора Української Телеграфічної Агенції, і Сергія Шемета, лідера хліборобів-демократів. У розмові зі мною вони теж висловилися за потребою повстання. Із цим моментом стало мені ясно, що всі українські партії склонилися до тої думки.

Того самого дня вечером виїхав я з Володимиром Винниченком (він перебуравий, як залізничник) останнім потягом до Білої Церкви, де ми вже нашли Симона Петлюру. Біла Церква була вже на поготівлі. Кілька днів пізніше Україна вже палала. Мотовилівський бій вирішив долю гетьманщини. Пізніща облога Києва була диктована лише оглядами тактики й становищем німців, — гетьманської сили вже не бралось під увагу. А проте навіть і тоді, після нашої перемоги й після проливу крові, я особисто не відмовився від нагоди пошукати злагоди й поладження кривавого конфлікту.

Було це в часі подорожі делегації від республіканських військ, що їхала на переговори до головного німецького командування. У делегації брав участь між инчими

*) Команда Січових Стрільців кілька разів старалася довести до порозуміння між Гетьманом і Українським Національним Союзом, впливаючи відповідно на Президію У. Н. С. Е. К.

РОЗБУДОВА НАЦІЇ

полковник Осмоловський, Др. Назарук, сотник Чорний і я. Не звертаючи уваги на німецького старшину, який товаришив нам, добровольчий «отряд» Святополк-Мірського арештував нас у Святошані й одставив на Пост-Волинський до штабу генерала Кірпічова, де ми провели цілу ніч до слідуючого пополудня. Пізніше довідалися ми, що тодішній командуючий всіма гетьманськими частинами, генерал Долгоруков, видав був наказ, нас всіх розстріляти, та що врятувала нас тільки рішуча постава німців, які загрозили виступом проти Гетьмана. Німецька ескорта, вислана з Києва, перевезла нас до головного німецького командування в Ліпки, де ми з представниками німців переговорювали про умови здачі Києва. У часі переговорів звернувся до мене майор німецького генштабу Ярош із запитом, чи не хотівби я побачитись з кимсь з найближчого оточення Гетьмана, при чому назвав імена Др. Галіпа та Полтавця-Остриниці, зазначаючи, що Гетьман бажає зробити деякі пропозиції. Я згодився на це, і тогож самого дня старший німецький старшина завів мене в закритому авті до покійного Петра Дорошенка. Останній заявив мені, що говорить від імени Гетьмана, що Гетьман «не сердиться» на Січових Стрільців і що дуже радо повитавби ще й тепер рішення Січових Стрільців, вийхати до Галичини, при чому є готовий дати нам свободний проїзд від Фастова до Збруча. Така заява здивувала мене, і мені нічого не залишалося як відповісти, що не тільки лінія Фастів-Проскурів, але й вся Україна є в руках повстанських військ. Оскільки знов Гетьман вважає можливим начати переговори в площині визнання дотеперішних домагань Українського Національного Союзу, то я готовий передати це Директорії з тим, що на мою думку, передумовою першою мусіло бути відкликання маніфесту про федерацію. Я одіхав з нічим, переконавшись, що воля генералів Долгорукова, Келера й Кірпічова, а не Гетьмана, була в той час рішаючою.

(Далі буде.)

Офіційльна частина.

Провід Українських Націоналістів

Звідолення ч. 2.

1. На заклик Проводу багато осіб з різних країн зложили датки на збіркові листи, які розіслала економічна референтура. У черговому числі нашого органу буде поміщений поіменний список усіх датків. До того часу повинні звернути листи ті особи, яким продовжено речинець збірки.

2. Для відзначення десятої річниці проголошення незалежності Української Держави Провід випустить пам'ятну марку. Прибуток від продажу

призначається на поміч українським інвалідам.

До проводу Українських Націоналістів наспіла телеграма:

«Зібрані 20. січня на Загальних Зборах Литовсько-Українського Товариства в Кавнас василають щирий привіт українським борцям за досягнення їх найвищого ідеалу — Незалежної Національної Української Держави й просять передати цей привіт усім українцям».

Секретаріат та відділ преси й пропаганди.

3 діяльності організацій.

СОЮЗ УКРАЇНСЬКИХ НАЦІОНАЛІСТІВ У БРНІ НА МОРАВІ.

Від довшого часу існували тут дві організації, що об'єднували в собі українських націоналістів та вели окремо працю згідно з вимогами часу та внутрішніми завданнями організацій. Дійсність однак показала, що існування двох організацій, тожсамих у своїх завданнях, — явище зайве а подекуди навіть і шкідливе. Тому 28. січня 1928 р. відбулися спільні сходи членів Групи Української Національної Молоді й Легії Українських Націоналістів, які прийняли одногослоно ухвалу про злиття обох названих організацій в одну: «Союз Українських Націоналістів». На цих сходинах були також націоналісти, що до цього часу не входили до жадної з названих організацій, хоч і поділяли вповні думку про завдання тих організацій та одобрявали їхню працю. Щоби не оставати дальше поза принципом організованости, вголосили

вони своє приступлення до новоствореного Союзу.

На сходинах обрано Управу Союзу в слідуячому складі:

Микола Байко — голова, Осип Яхницький — містоголово, Володимир Пеленський — секретар, Дмитро Мачай — пресовий референт, Остап Буринський — скарбник, Андрій Швець і Андрій Шкварок — виділові.

Одночасно вирішив Союз уважати Провід Українських Націоналістів своїм зверхнім органом і вести з ними тісну співпрацю. Як делегати на майбутній Конгрес Українських Націоналістів обрані:

Газдайка Василь, Байко Микола, Яхницький Осип. Аж до змін, що можуть насгупити на Конгресі Українських Націоналістів, Союз залишається як секція при т-ві Українська Громада в Брні.

М.Д.

УКРАЇНСЬКА СТРІЛЕЦЬКА ГРОМАДА В АМЕРИЦІ.

Ялинка інвалідам. Дня 20. грудня 1927 р. вислала Управа Громади на руки Красного Товариства Опіки над Інвалідами 70 амер. дол. на ялинку для інвалідів Української Армії, з чого 45 дол. призначено для інвалідів у Львові, а 25 для інвалідів в таборі Каліш.

Конференція українських журналістів. У переконанні, що тільки при допомозі української преси в Злучених Державах та Канаді вдасться нам осягнути статутем намічені цілі — Управа Громади запросила на спільну конференцію всі редакції українських національних часописів у Злучених Державах та Канаді на день 29. січня 1928. р. до Нью-Йорку. На цій конференції мають бути обговорювані слідуячі справи: 1) будова дому Інвалідів Української Армії, 2) допомога українській молоді, 3) спільне протиділання ворожій пропаганді.

Організація санітарного відділу. При Громаді зорганізовано санітарний відділ, якого завданням є: нести лікарську поміч членам Громади; санітарна допомога інвалідам Української Армії; тісний зв'язок і співпраця зі санітарними установами й організаціями

Злучених Держав, Канади й краю; поширення шляхом пропаганди знання про народне здоровля. Провід відділу обняли др. мед. Сильвестер Черняк та др. ден. П. Дубас.

Конференція українських лікарів. Санітарний відділ Громади скликає на день 29. січня 1928. р. до Нью-Йорку конференцію українських лікарів у Злучених Державах і Канаді в цілі обговорення слідуячих справ: 1) лікарської допомоги при будові дому інвалідів Української Армії та Народньої Лічниці у Львові, 2) поміч українській молоді — а зокрема пластові, 3) поширення знання народньої гігієни.

Звіти з перебігу Загальних Зборів Громади та Конференцій будуть подані в слідуячому числі журналу.

Касовий звіт Громади за 1927. р.

(до 15. січня 1928 р. включно)

Прихід:

Збірка на Дім і допомогу інвалідам Укр. Армії.	\$1,102.91
Ріжні	138.30
Разом	\$1,241.21

Розхід:

На Дім Інвалідів і допомогу .	\$1,105.90
Друки канцел.	51.55
Стемплі	8.00
Поштова скринька	8.00
111 книжок про пол. в'язнів у Польщі	11.00
Інчі книжки	38.43
Біляяс у банку 15-1-28	18.33

Разом \$1,241.21

Управа Української Стрілецької Громади

ЛЕТІЯ УКРАЇНСЬКИХ НАЦІОНАЛІСТІВ.

29. січня б. р. у Ліберці в Ч.С.Р. відбулося віче української колонії. Віче заініціювала місцева Секція Л.У.Н. На віче прибули представники Ц.К., Костарів і Виноградник, та член Проводу Українських Націоналістів Сціборський. Після рефератів про діяльність Л.У.Н., завдання й значіння майбутнього Конгресу Українських Націоналістів переведено збірку на фонд Конгресу.

В.

Хроніка.

На Радянській Україні.

Економічний саботаж українського села.

Ціле життя на Радянській Україні обертається тепер коло пекучих економічних справ, а в першій мірі коло збіжжєвого питання. Тому й ми, хоч заповіли для цього огляду представити сучасний стан українізації на Україні, звернемося тут до згаданого найбільш актуального питання.

Україна була завсігди, як відомо, житницею всієї Східної Європи й тепер за радянської влади заосмтрює бідну Північ своїм збіжжям. Від українського селянства залежало й залежить досі прокормлення московських земель. Давнійшими часами українське селянство виконувало цей обовязок без ніякого спротиву, бо одержувало за продане збіжжя звичайну ринкову ціну, а за здобуті гроші мало легку змогу купити рівновартний крам. Одначе від приходу большевиків і після заведення примусового господарства ціни на збіжжя сильно понижені, коли навпаки ціни на всякий крам піднялися значно в гору, та й самого найпотрібнішого для селянина краму стало дуже мало. Українське селянство весь час домагалось вирівнання т. в. «ножниць» між хліборобськими й промисловими цінами, а коли це селянське бажання большевицьким правлінням не було заспокоєне, то селянство стало з неохотою продавати свої продукти урядовим покупцям і звернулося до приватної торгівлі, що, як тепер показується, дуже радо ску-

повує збіжжя для спекуляції й платить за нього місцями навіть 50% більше, ніж це приписано урядом. Зокрема радо купується збіжжя для млинів, які для цього удержують агентів, а навіть навязують зносини з кооперативами. Урядові закуповочні органи стрінулися тому з великою конкуренцією й не могли своєчасно виконати призначеного «плану хлібозаготовки».

Уже з початком грудня виявилось, що Україна сильно припізналася з доставкою збіжжя та не виконала навіть половини своїх «зобовязань». Хоч останні жнива були кращі від жнив попереднього року, заготовка збіжжя на Україні виносила за листопад ледви 80% достав попереднього року й прихидилася з дуже великим трудом. Одначе це вважали ще переходовим явищем і звязували його із занепокоєнням, викликаним агітацією опозиції Троцького — Зіновєва й боротьбою обидвох відламків комуністичної партії, що підтверджувалося, як загально думали, й подібним, здержливим відношенням селянської маси так над Волгою як на Сибірі, а навіть у чисто московських центральних районах. Та коли ситуація в грудні не поліпшилася й по московських містах пішли вже розмови про конечність оглянутися за закордонною мукою, зрозуміли всі, що збіжжєвий саботаж не є проминаючим проявом і що треба вжити всіх заходів, щоб її припинити й заховати большевицький

Союз перед неминучою харчевою катастрофою.

Центральний уряд проголосив за раз заготовку збіжжя «ударною кампанією» і не вагався між инчим задля неї відложити навіть перевибори рад, що мали відбутися весною цього року. Пішов натиск на український радянський уряд, ровіхалися з центру всякі уповноважені й комісари й пушено в рух відому адміністраційну машину із знаними «мероприяттями». Український радянський уряд звернув теж усю увагу на збіжжєву справу й на протязі січня робив усе можливе, щоб «добитися максимальної активності». Але в противенстві до московських голосів, що в недодержанні «пляну» завинило селянство, а далі кооперація й недбайливе відношення місцевих чинників до справи та, що належалоб знести всяку децентралізацію й переводити заготовку хліба «в союзном масштабе» («Известия» з 6. січня), радянський уряд України став в обороні українського селянства й ствердив, що головною причиною невдачі треба вважати *недостачу кормових культур і промислових товарів*. Україна не доставила, що правда за першу половину кампанії до 460.000 тон жита, ячменю й кукурузи, але й центральні московські влади не сповнили всіх українських домагань у справі товарів і що тільки тепер починають направляти на південь вагони кормових продуктів, мануфактури і т. д. Український радянський уряд підніс теж *непридатність багатьох товарів* для українського селянина (щоб тільки згадати «ботинки», кальози турецькі солодоші і т. д.) й *поганий стан доставленого матеріалу*. Комісар торгівлі Чернов мусів телеграфічно протестувати проти недодержання умов «північних» доставці що-до дерева й надсилання що найгірших сортів. Найвищаж Го сподарська Рада України оснувала окрему комісію для вироблення докладного плану, яких промислових товарів недостає на селі, й приготвила для вжитку центрального уряду список що найконечніших для селян виробів. Українські радянські урядові кола домагаються негайно задоволення потреб селянства й не вагаються погрожувати, що міста вже в березені й квітні можуть

опинитися без хліба, коли постачання збіжжя не зміниться на краще внаслідок відповідного трактування домагань селянства. Таксамо й українська кооперація підняла перед центром ряд поважних жаліб, що союзний наркомторг не тільки дає кооперативам мало товарів, але ще й розділює їх хибно; не повідомляє про висилки й постачає крім нищої якості... Тим разом центральний радянський уряд поставився уважнійше до українських домагань, які зрештою вже кілька разів підносилися радянським урядом України, й на Україну від кількох вже тижнів надходять сотні вагонів «дефіцитних» товарів, що в 70—80% призначаються на села. В останнім часі кинено на Україну самих промислових товарів на суму понад 60 мільонів карбованців, одягів й обуви на кругло 15 міль. карб., але товар цей все ще не вповні достався на села й залягується по розподільних пунктах і по центрах; деяких конечних артикулів, як на пр. мила, посуду, цілком не вистарчає. Тому селянство, не вважаючи на «гострі міри» адміністрації, арешти приватних купців, яких за короткий час арештовано понад 200, кари на «кулацьких посередників» і на недбалих або «несовісних» кооперативних робітників, репресії проти «заготовителів» і «спекулянтів», закриття млинів і т. д., все таки тільки поволі виходить із своєї резерви так, що в січні Україна зібрала ледви 70% приписаної кількості.

Такеж саме відпірне становище займає українське селянство і в справі плачення податків. Хоч загально матеріальний стан селянства поправився й усі переконані, що селянин має вже досить готівки, податки впливають дуже поволі й місцями не досягнули навіть половини бюджетом означеної суми. З окрема погано стоїть справа з оплатами обезпечень, яких пересічно не вплачено більше як 30—40 відсотків.

Український селянин починає на ново недовіряти радянському урядові, а балачки й пляни про творення більших державних хліборобських господарств коштом дрібної селянської посілости викликають тільки нову непевність.

Vigilaz:

Під Польщею.

Писати огляд політичного життя на західно-українських землях за місяць доволі тяжко. Ціле політичне життя в Польщі потонуло в передвиборчій підготовці, яка триває вже три місяці й всі інші політичні події відійшли на другий план.

Виборча горячка охопила також і нашу суспільність. У цілому виборчому періоді слід розрізнити певні стадії, в яких приписані певні акти.

Із днем 20. грудня закінчилася виборча фаза а саме іменування генерального виборчого комісара й членів Генеральної виборчої комісії, іменування й вибір окружних виборчих комісарів та комісій та районних виборчих комісій. Вислід цієї фази для українців некорисні. — Генеральним виборчим комісаром став віце-міністер Цар, до генеральної виборчої комісії ввійшли виключно представники польського табору. Не краще представляється також справа з окружними виборчими комісарами й комісіями. Польський уряд подбав про це, щоби комісарами стали тільки поляки-урядники, а до комісій ввійшли або люде Пільсудського, або люде покрою Даниловича-Стовпюка. Виборчі надужиття підуть тим самим темпом і в новому вигляді повториться виборча практика небіжки Австрії. Про це вже натякнув навіть Дашинський в одному числі «Роботніка». Скарги шлесських німців доказують, що почався вже перший ряд виборчих надужиттів, а саме зчеркування виборців із списків. Поруч того придуть всякі можливі спроби уряду розбивати головню непольські бльоки, щоби знищити можливість одноцілого проти-польського фронту.

Друга фаза виборчої підготовки закінчилася 25. січня, до якого часу треба було зголошувати кандидатів на т. з. державну лісту. Державна ліста має 72 мандати, які будуть розділені між угрупованнями, — що переведуть послів принайменше в шістьох виборчих округах, — відповідно до кількості вибраних послів. На державну лісту зголошилося 35 угруповань, — найкращий доказ, як сильно розбиті всі політичні партії.

Речинець складення кандидатських лист у поодиноких виборчих округах минає 3. лютого й тому годі нині точно сказати, скільки виборчих бльоків по-

стане. Зголошення т. з. державних лист не виключає того, що можуть повстати нові окружні виборчі листи, які можливо пізніше заявлять своє приступлення до котроїсь з державних лист.

Важко нині подати навіть приблизні виборчі висліди. Це залежить від того, як розвинеться виборча агітація й який розмір приберуть надужиття урядових чинників. Не від речі однак буде згадати про складені бльоки як серед поляків, так і серед непольських народів, а головню серед українців, щоби бодай приблизно намалювати собі образ настроїв, що панують в суспільності.

Поляки створили три великі угруповання з безліччю менших виборчих бльоків і груп.

На чолі стоїть т. з. «Блок Співпраці з Урядом». У цьому бльокові заступлені кілька партій, а навіть напівполітичних груп, яких не лучить ані партійна, ані політична програма, а тільки сліпий послух і довіра до особи фактичного диктатора Пільсудського.

Другим польським бльоком, що одначе протиставиться урядові, є т. з. «Блок Католицько-Народови». Це — «вшехполяки» з під егіди Дмовського — Гломбінського та «Народова Партія Роботніча» — т. з. «правиця».

Між тими двома противними бльоками стоїть т. з. «Блок Католицько-Людови», до якого входить «Пяст» — домена Вітоса — та польська християнська демократія. У цьому бльокові є явні прихильники, але й заховані противники Пільсудського.

Далі окремо виступає польська соціал-демократія з малою горсткою німецьких соціалістів з Лодзі. Опісля йде «Визволенє», якого духовим провідником являється Туґут, що відіграв не дуже почесну роллю в обороні польського псевдoliberalізму й толеранції. Переговори між цими двома партіями що до створення одного бльоку не привели до успішного висліду. За ними слідує безліч крайньо-лівих польських партій, як «Незалежна Соціалістична Партія Праці» Дробнера, «П.П.С. — лівиця» Чуми, «Незалежна Партія» Вовудського, «Строніцтво Хлопске» Стапинського, «Радикальне Хлопске Строніцтво» Окуня і др. Комуністи йдуть до виборів під фірмою «Робітничо-Сел-

янський Виборчий Комітет», якого лісту польський уряд вже мабуть уневажнив.

Як бачимо, велика різнородність та велике розбиття.

Не ліпше представляється положення серед українців. Могло здаватися, що серед української суспільності втвориться тільки два блоки (не говорячи про всяких угодовців, що підуть в польському хвості): один чисто національний, а другий інтернаціональний, які, маючи перед собою принаймше перший етап дороги спільний, не будуть себе поборювати. Дотеперішня виборча акція покаже однак, що тут наступило значно більше розпоршення. По одній стороні стало УНДО, що приступило до блоку непольських народів та до якого прилучилися в останніх днях волинський «Сельсоюз» з Павлом Васинчуком на чолі та волинські націоналісти й безпартійні. Окремо йде «Сельроб-Правиця» з Маківкою на чолі, «Сельроб-Лівіця» з Вальницьким і Пелехатим та «Комуністична Партія Західної України» («Єдність»). Всі три наведені партії виступають кожна окремо. Як далеко йде локальне порозуміння між ними, ще не знати.

По середині між УНДО і тими сирайно-лівими партіями стоїть «Українська Соціал-Радикальна Партія», «Партія Праці» (група Петрушевича), «Українська Соціалістична Група» («Вперед») та «Група Безпартійних» б. посла Підгірського. Ті середні партії йдуть до виборів самостійно, а допомагають собі тільки локально.

Крім вищенаведених груп є ще групи, що їх можна підтягнути під виявіску польських або «істинно-руських» прислужників. До першої категорії належить група т. з. «Український Народний Союз» Даниловича і волинське «Українське Господарське Об'єднання». До другого покрою «істинно-руських» належить «Русская Аграрная Партія» Черкавського. Посередині між ними двома стоїть «Радикальна Лівіця» Трильовського та «Русская народная Организация». До всього цього придуть ще всякі «православні» й дикі кандидатури так, що приходиться дійсно заломити руки над тою великою руїною, що запанувала на наших землях. Не помагають заклики видатних селян з поодиноких повітів, щоби всі національні українські партії йшли спільним фронтом. Також заклик старшин Української Галицької Армії не має успіху. Всі ці

спроби консолідації розбиваються о тверді голови провідників поодиноких партій, чи навіть виборчих групок, які за своїх особистих амбіцій та заманені надією здобуття собі місця в польському соймі, йдуть окремою дорогою, не здаючи собі справи з небезпеки з боку зблокованих польських партій.

Виборча горячка матиме однак також і свої добрі сторони. Вона прискіпить процес поділу на два табори: національний та інтернаціональний. Табор національний понадклясовий, об'єднуючий. Табор інтернаціональний, якого формальним представником являється К.П.З.У.

В оцінці розвою політичних подій не можна бавитися в пророцтва, бо часто політичні події перекреслюють усякі обрахунки. Всеж таки сміло можемо сказати, що перша група здобуде перемогу, бо за нею стоїть ціла українська селянська нація, що, як це показують події на Україні, є ворогом до всякого інтернаціоналізму й комунізму.

Що другий табор, себто інтернаціональний, не зможе стати сильною ногою, показують теперішні події. Мимо великої матеріальної й моральної допомоги зі Сходу, цей табор не зумів здобути собі твердих основ на наших західних землях. Внутрішня криза, яку переходить інтернаціональний табор на Радянщині (комуністична партія Великої України, а з нею разом КПУЗ) не може лишитись без наслідків.

Спробою боротьби тих двох таборів були загальні збори «Просвіти» у Львові. Не помогла комуністам поміч молодих москвофілів в особах Пелехатого й тов., не поміг спів «інтернаціоналу», — товариство «Просвіта» лишилося далі в національних руках.

Другим корисним проявом у нашому політичному житті є те, що усувається всяких старих опортуністів і політиків зеленого стола та, що до голосу приходить молодше покоління, яке винаує більше життєвої енергії.

До подій, що вправді не мають великого значіння, але кидають певне світло на деякі справи, а головюно відносили між Польщею й Москвою, слід віднести інтерв'ю радянського конзуля у Львові Кириченка з кореспондентом «Слова Польського». Його заява, що він головюно працює над культурним зближенням Польщі й С.С.С.Р. та що життям українців під Польщею він зокрема не цікавиться, викликала навіть у сліпих звеличників большевиків

несмак і невдоволення, якого не могло усунути пізніше спростовання самого Кириченка. Потішаючим в його інтервю було признання, що орієнтація на Велику Україну, але при инчій державній формі, находить відгук на Україні... Значить прирва, яку створили варшавська угода й рижський договір, починає поволі зникати і то в дусі корисному для всеукраїнського націоналізму.

У взаємовідношенні українців з польським урядом не наступила ніяка зміна. — Польський уряд проводить свою випробовану політику далі. — Рада міністрів скасувала тимчасовий самоврядний відділ, як останню, бодай зовнішню, формальну позначку окремішности Східної Галичини, та тим чином хоче перевести остаточної уніфікації всіх земель. На Волині розв'язала шкільна влада український пласт у рівенській

гімназії. Пласт вже давно був сіллю в оці поляків, що бачили в ньому нарастаючу силу. Не було однак правної підстави до репресій супроти цієї аполітичної організації. Закиди, що члени пласту ніби творили прибічну охорону посольських кандидатів і тим самим вмішувалися до політики, є причиною розв'язання багатонадійної організації нашої молоді. При кінці місяця розпочався у Львові новий великий політичний процес проти українців. На лаві обжалуваних сидять переважно студенти (загальна кількість 17) під закидом приналежности до Військової Організації та вбивства Собінського. Процес протягнеться більше трох тижнів. Присяжних підібрано відповідно до бажань польської влади. Мабуть повториться драконівський засуд в Луцьку та Володимирі Волинському.

C.

Під Румунією.

На Буковині.

В останньому часі поновилися старання українців щодо привернення прав українській мові в народніх школах. Також в черновецькій мійській раді українські предстваники більш енергійно (під проводом Руснака) домагаються від влади, щоби вона знову дозволила вживати української мови там, де українці творять більшість.

Комітет для святкування ювілею Ольги Кобилянської рішив видати пам'ятку книжку. Між инчим будуть поміщені в тому збірникові статті проф. Степана Смаль-Стоцького про діяльність письменниці, та всі надіслані привітання (також ті, що їх не відчитано з огляду на цензуру.)

Чим далі, то все більше затираються сліди української православної церкви. До війни українських парафій було більше ніж румунських. Консисторія складалася з двох єпископатів під одною метрополією. Таксамо теологічний факультет складався з двох національних відділів; існувало українське товариство священників і товариство теологів «Православна Академія». Із приходом румунів все це знесено. Службу можна відправляти виключно на румунській мові. Український відділ теологічного факультету замкнений. Всіх професорів звіль-

нено. Залишено тільки катедру церковно-славянської мови Др. Козака.

Разом із цим переносять румунізацію також на инчі віроісповідання. По селах змушують неправославних дітей ходити до православної церкви.

Недавно пішла чутка про засновання окремого єпископату для українських греко-католиків. Якщо до того прийшлоби, то правдоподібно влада злучить усіх греко-католиків (українців, мадярів і румунів) та визначить місце осідку єпископату в Семигороді, та безумовно не допустить до призначення українського єпископа.

Вже в минулому місяці, була згадка, що уряд зовсім нічого не робить у справі допомоги жертвам повені. Також і протягом січня тисячам потерпілих не міг український допоміжний комітет дати більше, ніж наспіло від українських жертводавців. Влада не тільки байдужа до зруйнованих повинню селянських родин, — вона немилосердно обходиться з тими, хто лишився без хати й харчу. Варто на цьому місці згадати пригоду з одним галицьким селянином. Вода перевнесла його хатину з усім скарбом з польського боку Дністра на румунський. Коли бідолаха порався коло решток свого скарбу, з'явилася жандармерія. — «Чужинця» заарештовано й відставлено

до митниці, де з нього вимагали мито за хату та візу...

В останніх тижнях сігуранца сильно шукає по всіх усюдах за большевиками. Чимало роботи має також жандармерія на Буковині, бо тут розбещеність дійшла до небувалих розмірів. Напади на пошти є щоденним явищем. Зогляду на це збільшено аж на 10.000 корпус буковинської жандармерії. Але це збільшення зв'язують усі з майбутніми виборами.

Велике обурення місцевих румунів викликала згадка про Чернівці в справозданні комісії Ліги Націй, як про один із головних європейських центрів торгівлі живим товаром. До цієї «неприємної згадки» треба додати, що Буковина все більше вславлюється ріжними великими «панамі», що перед війною тут були невідомі.

Загальна увага звернена на заходи коло стабілізації леї та на справу закор-

донної позички, про що дбає Титулеску підчас своєї довгої подорожі. Буковинські торговельні кола, головню жиди, дуже турбуються справою експорту лісу. На перешкоді стоїть польська конкуренція. Усіма силами стараються поляки втягнути буковинську торгівлю в тіснiщі зносини з Галичиною. Для зацікавлення румунів львівськими «тарґамі» випустили поляки спеціальну люксуову книжку, але це мало помагає, бо Польща нецікава для румунських купців.

У Бесарабії.

Населення Бесарабії було на початку січня дуже схвильоване «війною» на Дністрі. Румунські часописи багато писали про «перемогу». Оскільки вірити часописам, це був організований напад большевицьких прикордонних відділів.

К.

На Кубані.

З великим криком писала свого часу вся большевицька преса про українізацію Кубані, однак — тільки писала, устанавляла речинець, в якому Кубань мала бути вже українською не тільки в селянських хатах, але й в школах, урядах, ріжних громадських і культурних установах і т. д., одним словом все життя на Кубані мало носити український характер.

Що від слова до діла — дуже далеко, свідчить факт, що в 1926. р. було на Кубані 210 українських шкіл яка то кількість в порівнанні до українського населення не стоїть в ніякому пропорційному відношенні та що вкінці, як показує дійсність, ніхто з урядових кол і не бажає проводити українізації. Наслідком цього стану більша частина дітей шкільного віку остає далі неграмотною. Питомим аргументом у большевиків являється порівнування кількості сучасного з кількістю передвоєнного, тому й ми подамо тут за урядовим звідомленням, що в 1914. р. було всіх шкіл на Північному Кавказі 5096, а в 1926. р. 4952. Отже не досягнуто навіть ще передвоєнної висоти, тоді як першим завданням большевиків було дати найширшу освіту потрібну для населення. Коли на Кубані на 100 дітей шкільного віку побирає освіту тільки

45, то це вже в цілості характеризує сучасне большевицьке піклування культурно-освітніми справами. У громадських та державних установах урядують і далі російською мовою й ніхто з урядовців не прикладає старання до цього, щоби здійснювати плян українізації Кубані. Як видно, то й влада погодилася з цим, що ліпше є русифікувати, чим українізувати, що для добра Росії як такої, необхідно здушувати всякі прояви українізації. Коли на Україні за незнання української мови навіть «декого» звільнено з урядової посади, то тут діється навпаки, — того, хто знає українську мову, не приймають на службу.

Не краще представляється також народне господарство на Кубані. І тут під кожним оглядом не досягнуто передвоєнної кількості й якості. Окрім цього ведуть тут большевики свою власну політику: зачинають хлібні ринки й змушують тим населення збувати свої хліборобські продукти за смішно низьку ціну. Натомість усі роди мануфактури й то найгіршої якості продають тут за безприкладно високі ціни. За урядовими большевицькими звідомленнями сільське господарство не підноситься, але постійно паде, бо коли на 40 господарств є тільки оден *муг*, а

кількість худоби зменшилася на 39% передвоєнної кількості, то це найвиштованіший доказ *раціональної господарки* більшовиків.

Також промисловість знаходиться в найгіршому стані, однак тут вже явище однакове, як і в інших країнах. Коли промисловість Кубані досягнула 11% продукції, то це ніяк не тривожить більшовицької влади. Вона ані не намагається запобігти грізному зростові безробітних, ані поліпшити якість продукції. Урядовці займаються тільки обрахунком, як багато витрачується часу на те, що фабричний робітник змуше-

ний висилуючою працею кожної півгодини 1—2 хвилини відпочати. Такого явища не бачить ніхто навіть в «буржуазних» промислових країнах, щоби хвилий відпочинок вважати чимсь злим та шкідливим для розвитку промислу. Під соціальним оглядом робітництво стоїть на найгіршому ступні. Низька платня, невистарчаюча на прожиття, грізні нещастя на фабриках, постійне зменшування праці, брак гігієнічних улаштувань і т. д., — це вірний образ сучасного стану працюючих в ділянці промисловости.

П.

Політичний огляд.*)

Як у кожному ділі, так і в політиці загально прийнято на 1. січня робити білянс. У нашому першому огляді хочемо спробувати дати читачам образ того міжнародного положення, що дає основу для майбутніх політичних подій. Без ознайомлення з головними засадами зовнішньої політики великих держав нелегко буде розуміти наші дальші періодичні огляди, що в них будемо обмежуватися на подання фактів з короткими поясненнями й не будемо захоплюватися далекойдучими прогнозами.

Чемберлен, Бріан, Штрезман і Мусоліні — це ті імена, що з ними звязані мало не всі політичні події минулого року.

Розглянемо за чергою прояви зовнішньої політики держав заступлених тими мужами й дозволимо собі намітити шляхи, якими, на нашу думку, йтиме міжнародне життя.

Збільшена активність Англії назовні датується кінцем 1926. р. Власне після імперської конференції більш одверто показує Лондон, до чого він зміряє. Не дивно, що саме імперська конференція є вихідною точкою різних англійських започаткувань. На тій конференції прийшло до основної зміни конституції Великої Британії. Шляхом значного усамостійнення поодиноких доміній англійці дуже мудро забезпечили свій внутрішній стан і тим звільнили багато сил для зовнішньої акції.

Море і Далекій Схід, — ці дві проблеми є домінуючими в англійській по-

літиці. Прямування до панування на воді викликало значні розходження з Північною Америкою. Ці розходження глибші ніж здається на перший погляд. Досить пригадати собі морську конференцію літом у Женеві. Там недвозначно виказалася солідарність Англії з Японією що до паралізування американської гегемонії над цілим світом. Також і неписаний альянс Лондон — Рим є вислідом морської політики Англії, який дуже залежить на Середземному морю. Поїздка Чемберлена після вересневої сесії Ради Союзу Народів була присвячена Середземню морській справі. Шляхом поділу водних просторів між Гібральтаром і Суезом на дві сфери, — французько-іспанську та італійсько-балканську, — Англія хоче забезпечити для своєї флоту важку магістраль. При тому Чемберлен не в'яже себе з тою чи іншою групою, — він згідно з англійською традицією раз йтиме з одною, раз з другою, і таким чином паралізуватиме чужу перевагу. Для більшої певности Лондон готує договір з королем Фуадом, щоби забезпечити собі базу в Єгипті, який так довго залежить мілітарно від Англії як доки англійські війська займають Судан.

Інтереси Англії на Далекому Сході були сильно загрожені розвитком подій в Китаю, що переживав добу національного пробудження. Накопий чужі держави не намагалися використовувати китайських подій для себе, то — хто знає, — чи перед нашими очима не було б вже єдина китайська республіка.

Москва хотіла скерувати рух націоналістів на Півдні Китаю в напрямі по-

*) Зава технічних причин не увійшов політичний огляд до 1. числа журналу.

Редакція.

лішки 3. інтернаціоналу, — у напрямі ослаблення англійського впливу в Азії. Англія та Японія перешкодили московським затіям піддержкою Чан-Со-Ліна. Помітно було, що між Токіо і Лондоном прийшло до згоди в справі поділу сфер впливу в Китаю. Це вийшло на денне світло, коли японці зрадили свій намір поширити володіння у Манджурії. Якось сила спричинила розрив між більшовиками й кантонцями. Рішучість, з якою китайці розправилися з радянськими агентами у Шанхаю та інших містах дає право припускати, що за спиною Куомінтангу з'явився дуже поважний чинник.

Події в Китаю є властивим приводом до найбільшого спору 1927 р., — до розриву між Москвою і Лондоном. Після трусів у Пекіні та в Аркосі в Лондоні, московський посол Розенгольц мусів залишити Англію. Хоч той розрив і мотивують необхідністю паралізувати діяльність 3. інтернаціоналу, все-таки твердимо, що тут ходить о стародавній спір між двома імперіями. Цей спір характеризує цілу англійську політику. Війна проти Німеччини нічого не міняє. Розбиття німецької могутності було завданням на часі. Після виграної війни Англія вернула до своєї випробованої політики супроти 6. Росії. Піддержка Денікіна, Юденіча, Мілера та ін. не була виявом непослідовності. Повнаки якого-такого устійнення відносять у Радянському Союзі непокоїли Лондон. Чим більше Чемберлен спростовує твердження про «окруження», тим більше ми в те віримо. Розрив, зрештою, не перешкаджає англійцям іншими шляхами провадити ту торгівлю, що її так дуже домагалися прихильники мирних відносин з москалями.

Становище Англії супроти Радянського Союзу дає певний напрям англійській політиці у відношенні до інших європейських держав.

Англія радо прийняла участь в льонкарнській конференції, бо там ходило о замирення між Францією і Німеччиною (вперше після 1870 р. заключено торговельний договір) — о певне ослаблення переможної Франції, — але Англія не хоче і чути про «Східне Льонкарно». Варшава — Париж двічі пробували піднести в Женеві справу гарантування кордонів на Сході Європи. Це штовхнуло Берлін в обійми Москви, — зміцнило Радянський Союз, — тому Лондон навіть не допускає дискусій над забезпеченням кордонів, що

їх установлено версальським договором на Сході. Чемберлен не пожалував двох мільонів фунтів штерлінгів, аби тільки заспокоїти Залеского, який чекав на нього після подорожі до Середземного моря.

У негативному відношенні Чемберлена до думки про «Східне Льонкарно» криються причини значного охолодження між Лондоном і Парижем. Поїздка Думерга й Бріана до Англії в травні не змінила того охолодження. Англійці все роблять певний натиск на французів у справі додержання умов Льонкарно (зменшення окупаційних військ і звільнення Ренані). Це виводить з рівноваги Бріана, що й без того занепокоївся втягненням Польщі в англійську сферу після перевороту Пільсудського. Ясна річ, що Чемберленові дуже залежить на втриманні англійського впливу у варшавських колах. Крім чисто стратегічних міркувань тут відіграє значну роль бажання Англії при допомозі Польщі стабілізувати (чолом на Схід) балтійські держави. Оскільки політика Литви була тому на перешкоді, то після грудневої сесії Ради С.Н., де прийшло до порозуміння між Вольдемарсом і Залеским, це стало теоретично можливим.

Держави Малої Антанти немов лишалися поза увагою англійців. Проте, коли ми узглядимо далекодучу солідарність між Римом і Лондоном у різних питаннях міжнародної політики й те, що лорд Ротмер англієць, то зближення між Румунією та Італією ціною ратифікації договору Антанти в справі Бесарабії як також кампанію проти трианонського договору, не можна зачислити до подій, в яких незамішана Англія.

Оскільки англійська політика має всі ознаки наступу остільки французька носить оборонний характер. Оборона версальських здобутків, — це є провідна лінія зовнішньої політики Парижу. Договір у Льонкарно має неприменний для французів бік, — зобов'язання до прискореного усунування всіх неправильностей у взаємовідносинах між Німеччиною й Францією. Виконати це зобов'язання без взаємної винагороди не має охоти навіть миролюбивий Бріан. Яка-ж це винагорода мала би бути? — Договір з Москвою для паралізування німецької переваги в господарському житті Радянського Союзу. Але цей договір хотілиб французи сполучити з гарантією східно-європейських (поль-

ських) кордонів. Такий розрахунок не укладається в рамки політики і Чічеріна, і Чемберлена, — а ще більше Штрессмана. Другий розрахунок — це вже вище агадане «Східне Локарно». Але слідом за тим прийшла більше тісна приязнь між німцями і більшовиками. Лишається хіба задовольнитися зреченням Німеччини прилучити Австрію. Берлін не може заявляти свої байдужности до справи «аншлюсу», бо того питання *урядово* ніхто не підносить. Фактичніж заходи біля вулики Австрії в Німеччиною не можуть бути предметом тих чи інших трактатів, бо то — «приватні заходи». Все це вносить значну безсистемність у зовнішню акцію Бріана. Йому приходиться тільки дорічковно реагувати на розвиток подій (випадок з Раковским, прийняття Фуада в Парижі, повідки надзвичайних послів до Польщі, залицання до Литвінова у Женеві).

Більш окреслено є політика Франції на Балканах. Саме там перехрещуються інтереси Парижу з інтересами Риму. Італійсько-французький спір дається дном приходу до влади Мусоліні. Савоя, Ніца, Туніс, Сирія і Середземне море. — Усе це складає підставу напружених відносин між двома романськими державами. До того приходять ще справа Танжеру. Експансивність Італії в усіх тих напрямках прибрала такі форми, що Франція рішила перейти в проти-наступ. Це їй вдалося. — Договір з Югославією зашахував Мусоліні. Тим договором вбито клина в коло союзників Італії (Албанія, Болгарія, Румунія і Мадящина). І хоч Рим швидко відповів на маневр Бріана оборонним договором з альбанським сусідом (до речі сьогодні самостійність Албанії стоїть під великим знаком запитання), всеж *status quo ante* не відновлено. Бріан знає добре, що договір з Білгородом ще не розв'язує спору. Саме під прикриттям того договору намагається Париж вступити в безпосередні переговори з Римом. Чемберлен, зрозуміла річ, і тут дбає про спокій, але тільки в ролі посередника. Остання промова Мусоліні та підготовка до поїздки престолонаслідника Умберто до Єгипту, Палестини і, можливо, далі до Сирії — Арабії, — все це має бути тлом, на якому відбуватимуться італійсько-французькі переговори. Загально беручи, версальський договір, що від нього французи багато сподівалися, не дав бажаних ними наслідків.

Саме той договір дає напрям цілій політиці сучасної Німеччини. Ревізія версальського диктату, — це найвища мета, до якої прагнуть німці в своїй міжнародній акції. Вже дещо «інтерпретовано» невдалий твір переможців. — Рапалю, Лондон, плян Дауса, Льюкарно, берлінський договір з більшовиками, — це ті стратегічні місця, що їх зайняли німці в цілі досягнення перегляду Версалю. Але це є дальше-йдучим завданням. На порядку денному стоїть звільнення Ренані, зменшення контрбуції, перегляд східних кордонів (Мемель, Данціг, коридор і Силезія) та... *фактично* прилучення Австрії шляхом прийняття спільного законодавства, перебудови адміністративних установ і т. д. До цього німці йдуть найбільш ріжкими шляхами. — Спір між Москвою й Лондоном має прискорити перегляд східних кордонів. Спір між Римом і Парижем полекшує справу «аншлюсу» та змушує Францію поважно думати над звільненням Ренані. Охолодження франко-англійських відносин позитивно впливає і на справу окупованих областей і на правдоподібне зменшення репарацій. Польсько — литовський спір також приносить користь Німеччині (мемельський пакт). Великим полекшенням для німецької закордонної політики є її географічне положення. Своім ухилом у той чи який бін Берлін може легко впливати на зміну міжнароднього положення. Цю обставину зручно використується. — Саме тепер, коли відносини між Італією й Францією напружуються, підносить німецька преса потребу зближення з Римом. Мусоліні шукає також зі свого боку вже від довшого часу зближення з Німеччиною, і в той же час договором з Білгородом німецька держава робить певний натиск на Італію.

Відокремлено від Заходу стоїть Москва. Для неї минулий рік був роком великих невдач. Поза спором з Англією, про що вже була мова, слід занотувати безвислідні переговори з Францією й спроби налагодження нормальних взаємовідносин з Польщею. До речі маємо повне право твердити, що скорше прийде до погоди питання польсько-німецьких кордонів (чи не ціною Литви?), ніж до порозуміння між Сталіном і Пільсудским, що широко веде свою східно-європейську лінію коштом Радянського Союзу. Участь більшовиків у міжнародній господарській конференції в Женеві, інтервенція в справі Вильна, провокаційні

пропозиції Літвінова на підготовчій конференції для розабробня, — все це відноситься до славнозвісної московської галасливої пропаганди. Правда, більшовики можуть похвалитися певною солідарністю, що викавалася між ними й Америкою на економічній конференції. Позитивні здобутки Радянського Союзу за минулий рік: полагода спору зі Швейцарією і договір в Латвію.

З інших видатних подій у міжнародньому житті в 1927 р. слід зазначити такі:

Своїм договором з Румунією звів Мусоліні до нуля значіння Малої Антанти. Це виказалось на конференції в Йоакімсталю, де поза чисто теоретичними розговорами не прийшло до ніяких конкретних постанов. Спроба Бенеша внести життя в аморфну інституцію порушення питання наддунайського економічного союзу нічого не дала. У цьому лише виказалось занепокоєння Праги справою «аншлюсу». Тій справі присвячено й поїздку Бартельо до Чехії.

Югославія мало не втягалася у війну з Альбанією в наслідок арешту альбанцями одного зі сербських дипломатів. Зрозуміла річ, що це була тільки зачіпка. На ділі тут ходить о знаний спір між Югославією та Італією. Югославія не тільки знаходиться в колі союзників Мусоліні, — вона завнала також ударів у Македонії, де відновилася терористична акція македонського революційного комітету. Де-хто звязує те оживлення з Римом.

Певне міжнароднє значіння має також трохденна революція у Відні. Світ ще раз мав нагоду переконатися, що то за «миролюбиву» політику провадить Москва. Крім того, повстання віденських робітників змусило всі європейські держави з більшою увагою ставитися до справи «аншлюсу». Франція навіть зацікавилася позичкою для Австрії.

Коли перенестися на американський континент, то там бачимо, як Сполучені Держави вперто і послідовно ведуть наступ (капіталом) на Південь. Інтервенція в Нікарагуа служила для закріплення впливу Вашингтону саме в тому місці, де американці плянують другий канал між двома океанами. Ці пляни поруч великого збільшення військово-морського бюджету (ніби коло мільярду доларів) показують справній бік американської політики, що претендує на миролюбивість і пропагує розабробня.

Навіть рішучий немилосердний Кайлс, що вславився боротьбою проти своїх суперників і проти мексиканських католиків, піддається впливам з Півночі. Ліндберг допомагає своїм останнім перелетом американським дипломатам.

При кінці згадаймо ще комуністичне повстання в голяндській Індії. Це не є подія внутрішнього характеру, бо все вкаває на те, що і там вмішалася Москва. Невдале повстання показало той шлях, що цим 3. інтернаціонал скеровує свою пропаганду в напрямі *англійської Індії*.

Охолодження, непорозуміння, напруження, розходження, спори... Ми часто послуговувалися цими словами у нашому огляді. При найліпшому бажанні не далось би того оминати. Нас не задовольняють ті фігові постанови, що ними женецькі засідання стараються прикрити дійсність. А дійсність каже, що 1928 р. розпочинається і буде проходити під знаком нерозв'язаних справ, із котрих кожна є вистарчаючою для одвертого збройного вибуху. І оскільки такий вибух мало правдоподібний на Заході, то на Сході є всі передумови для нього. Коли це станеться?... Ніякий політик не дасть відповіді на це питання. Одно лише є непорушимою правдою: цілий світ готується до більшого вибуху ніж привів 1914 р.

Ні одним словом не згадали ми у цьому огляді нашої Батьківщини. А це тому, що «українська справа» ще й досі не є справою міжнародньою. Минулий рік позначився великою силою пресових вісток про Україну. Частина преси почала підходити до питання української державности як до міжнародньої політичної проблеми. Друга частина вважає його далі чимсь побічним — додатком до справи російської чи польської державности. Ось саме на це мають звернути найбільшу увагу українські націоналісти. — Широка, систематична, гідна великої нації пропаганда скрізь і всюди мусить піднести нашу справу до рівня актуальної самостійної міжнародньої проблеми.

За шість тижнів, від закінчення нашого першого огляду міжнароднього життя, не зайшли в ньому зміни у головних напрямках розвитку політичної активності різних держав, але всеж відбулося чимало такого, що вимагає уважного відношення.

У межах Великобританії в першу чергу треба відмітити розвиток подій в Індії. Національний конгрес у Мадрасі пройшов під знаком опозиції до комісії Сімона, яку призначив англійський уряд для з'ясування адміністративно-політичних відносин на індійському півострові. Вже самий факт «призначення» обурило найширші кола населення Індії. Національні партії повели широку пропаганду за проголошенням бойкоту комісії. Неприхильні до Англії настрої, виявилися також в ухвалях конгресу як проти самої комісії, так і проти різних проявів англійської «колоніальної політики». Навіть релігійна боротьба між магомедами та індусами, що все стоїть на перешкоді до широкого всеіндійського національного руху, відійшла на задній план. Конгрес проголосив єдність усіх племен і віроповідань Індії, щоб таким чином поставити справу бойкоту в найширшій площині. Не знати, як вдалося національним партіям перевести плянований штрайк робітників в часі приїзду комісії Сімона в кінці січня. Велике занепокоєння в Англії та зацікавлення в цілому світі викликала промова морського команданта м. Нью-Йорку, віце-адмірала Plunket. Він одверто вказав на розбіжність, що віддавна виявляється між Англією та Злученими Державами, і закликав до збільшення мілітарної сили на випадок війни. Наслідком цієї промови була палка дискусія в американському парламенті та заява Куліджа,

що він не одобрює «недискретности» войовничого адмірала.

Із вповні зрозумілим вдволенням дивиться Льондон на розвиток подій в Китаю. Після кровавої розправи націоналістів з висланцями Москви прийшло до жахливого комуністичного повстання в Кантоні. Націоналістичні війська протягом трох днів зліквідували повстання і жорстко розправилися з тисячами червоних.

У досить невідгладному положенні в зв'язку з подіями в Китаю опинилося німецьке міністерство закордонних справ. Після зліквідування радянських конзулятів у Шанхаю, Кантоні та інших містах, большевики попросили німців перебрати на себе захист радянських інтересів. З огляду на гарні відносини між Берліном і Москвою Штрессман не міг відмовитися, але своєю згодою викликав обурення китайських націоналістів. Навіть за межами Китаю організації китайської молоді винесли різкі ухваля проти німців.

Проте німці мають успіхи в більш важливих для них справах. Р. Gilbert, репаративний агент, підпис у другій половині грудня м. р. справу остаточного встановлення висоти німецьких боргів. Це було початком великої пресової кампанії в усіх державах. Крок Gilbert-а розглядають, як намір Америки переглянути справу військових боргів і, в тому ніхто не сумнівається, зменшити висоту воєнних відшкодувань, встановлену договором у Версалі.

(Кінець буде.)
В. Пожерт.

НАДІСЛАНІ КНИЖКИ ТА ЖУРНАЛИ.

Календар «Любов» на 1928 р. Видання Української Народньої Помочі в Америці.

Календар на 1928 р. Видання Українського Робітничого Союзу в Америці.

Календар на 1928 р. Видання Пластового Товариства на Закарпатті.

Життя і Знання. Ілюстрований популярно-науковий і літературний журнал Товариства «Просвіта» у Львові. ч. 5, Р. 1928.

Наш Край. Неперіодичний орган видав. Громада Кубанців в Празі під редакцією: Л. Бича, П. Макаренка і К. Плохого. Ч.ч. 1, 2. 1928.

Сільський Світ. Ілюстрований господарський часопис. Рік V — 1927. Ч. 20—21. Львів.

Технічні Вісти. Орган Українського Технічного товариства у Львові. Рік III. Ч. 4, 1927.

Вольные Горцы. Орган народної партії вольних горців Кавказа. Ч. 6, 1928 р.

Вільне Козацтво. Двомисясневий журнал літератури і політики, під редакцією Н. А. Білого й М. Ф. Фролова. Рік. видання II. Прага. 1928. Ч.ч. 3, 4.

Вісник Природознавства. Орган Природничої Секції Харківського Наукового Товариства. Ч. 3—4 (вересень-жовтень). Харків 1927.

Катальог Книжкарні Української Мистецької Наказдні. Теодор Севула, Wien I, Riemergasse 2.

Накладом «Групи Української Національної Молоді» в Празі вийшла велика поема

Ол. Бабія: ГУЦУЛЬСЬКИЙ КУРІНЬ.

Твір цей охоплює своїм змістом цілу історію боротьби українських військ за волю в р. р. 1918—1920. Героєм поеми є Гуцульський Курінь, як символ Укр. Галицької Армії, в днях її радощів, смутків, триумфів і невдач.

Книжка має ст. 154 друку, на доброму папері, з гарною обгорткою.

Ціна одного примірника: в ЧСР безпосередно у видавництва Кч. 12, з пошт. пересилкою Кч. 14; у Польщі вже з коштами пересилки Зл. р. 4; в Америці з пересилкою 45 центів; в інших державах після курсу на базі 15 Кч. — Книгарням і кольпортерам опуст.

Інчим особам (не кольпортерам) висилається книжку за попередним надісланням грошей за книжку і на поштову пересилку.

Замовлення слати на адресу «Розбудови Нації»: PRAHA-SMÍCHOV, poštovní schránka č. 37, Čs. R.

Хто ще не передплачує СМОЛОСКИПИ

журнал Націоналістичної Молоді.

що виходить в перших днях кожного місяця у Львові.

Видав Осип Боднарівич.

Редакція і Адміністрація: **Львів, Руська 18, III. пов.**

Передплата вносить річно: 6 зол. в краю, за границю — 1.50 амер. дол. або їх рівновартність в инчій валюті.

НАЙНОВІШЕ ВИДАННЯ „ЧЕРВОНОЇ КАЛИНИ“

Повість в турецької визвольної боротьби

Сторін 250.

„В ОГНІ“

Ціна 4.50 зол. п.

Вже продається історичний

КАЛЕНДАР - АЛЬМАНАХ

«Червоної Калини»

Ціна 3 зол. п.

Адреса: „Червона Калина“ Львів, Руська ч. 18.

Українська Видавнича Спілка

видає

ЛІТЕРАТУРНО-НАУКОВИЙ ВІСТНИК

місячник літератури, науки й суспільного життя.

27 рік видання.

Журнал виходить книжками в перших числах місяця і містить статті визначних молодих і старших українських письменників і учених.

Передплата вносить: місячно 2.50 зол., піврічно 14 зол.; річно 26 зол.

Адреса Редакції і Адміністрації: Львів, Руська 18, I. пов.

Приймається підписка

на

ОРГАН ПРОВОРУ УКРАЇНСЬКИХ НАЦІОНАЛІСТІВ

РОЗБУДОВА НАЦІЇ

Журнал виходить кожного місяця

і містить статті ідеологічного, філософського, літературного, економічного, військового й ин. характеру, що відносяться безпосередньо до життя й діяльності українського народу; рівнож містить журнал історичний матеріал з визвольних змагань чужих народів а також постійний огляд міжнародної політики.

Піврічна предплата виносить: 30 кч. в Чс. Р., 9 зол. на Західних Землях і в Польщі, 4 мар. в Німеччині, 6 шіл. в Австрії, 24 фр. фран. в краях Латинської Унії, 1.20 дол. амер. в Америці, Канаді й инчих краях.

Поштова адреса Редакції і Адміністрації: PRAHA — SMÍCHOV, poštovní schránka č. 37, Čs. R.

Гроші слати на адресу: LEGIOBANKA, «ROZBUDOWA NACIJI», PRAHA, Čs. R. В краю і в Польщі: ЦЕНТРОБАНК «РОЗБУДОВА НАЦІЇ» Львів. В Америці й Канаді: UKRAINIAN LEGION, P. O. Box 578, Philadelphia, Pa. «Rozbudowa Nacii».

В АДМІНІСТРАЦІЇ ЖУРНАЛУ „РОЗБУДОВА НАЦІЇ“

можна постійно дістати:

Гуцульський Курінь

поема *О. Бабія*,

Національна Дума

Орган Групи Укр. Національної Молоді в Празі,

Державна Нація (ч. 1, 2.)

Орган Легії Українських Націоналістів

і Смолоскипи

Журнал Укр. Націоналістичної Молоді в Краю.

Єдиний незалежний український часопис на Волині

„Українська Громада“

орган української національної думки.

Виходить раз на тиждень в неділю.

Адреса Редакції і Адміністрації:

Луцьк на Волині, Аля Б. Хороброго 70.

Vydavatel: *Ing. C. Mykola Seborský* Ukr. Zemědělská Akad. v Poděbradech.
Odpovědný redaktor: *Václav Hurých*. Tiskárna: Legiografie, Praha-Vršovice,
Símova ul. č. 665.

Novinová sazba povolena řed. p. a t. čís. 20225-VII-1928.

РОЗБУДОВА

НАЦІЇ

ОРГАН ПРОВІДУ УКРАЇНСЬКИХ НАЦІОНАЛІСТІВ

РОЗБУДОВА НАЦІЇ

орган Проводу Українських Націоналістів.

Видав: Микола Сціборський, канд. інж. У.Г.А. в Подєбрадах.

Редагує: Колегія.

Помешкання Редакції й Адміністрації: Praha-Smíchov, Nádražní tř.
č. 46 p. (акс. pivovar).

Поштова адреса: «Rozbudowa Naciji», Praha-Smíchov, pošt. schránka
č. 37.

Гроші посилати на адресу: Legiobanka, Praha «ROZBUDOWA NACIJI», Центробанк Львів «ROZBUDOWA NACIJI», Ukrainian Legion P.O. Box 578, Philadelphia. Pa. «ROZBUDOWA NACIJI», Bankhaus Svoboda & Comp., Wien I, Legiobanka Praha «ROZBUDOWA NACIJI», Darmstädter und Nationalbank, Berlin, Legiobanka, Praha «ROZBUDOWA NACIJI», Banque Commerciale de Prague, Paris II, Legiobanka, Praha «ROZBUDOWA NACIJI».

Ціна окремого числа: Ч.-с. Р. — 5 кч., Галичина, Волинь, Польща — 1.50 зл. п., Австрія — 1 шіл., Німеччина — 0.70 мар., краї Лат. Унії — 4 фр. фран., Америка, Канада та інші краї — 0.20 дол. амер.

З М І О Т.

1. Ол. Бабій: <i>Револуція чи контрреволюція?</i>	77
2. Инж. Дм. Андросовський: <i>«Маловіри»</i>	84
3. Р. А. Песер: <i>Афганістан</i>	90
4. Євген Онацький: <i>Листи з Італії. I.</i>	93
5. Д. Костарів: <i>Принципи раціональної організації в політиці</i>	97
6. Полк. Ев. Коновалець: <i>Причинки до історії ролі Січових Стрільців в українській революції</i>	104

ОФІЦІАЛЬНА ЧАСТИНА.

8. <i>Звіdomлення ч. 3.</i>	110
-----------------------------	-----

З ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІЗАЦІЙ.

9. <i>Українська Стрілецька Громада</i>	111
10. <i>Союз Українських Старшин у Німеччині</i>	113
11. <i>Організація Націоналістів у Врно</i>	113

ХРОНІКА.

12. <i>Під Польщею</i>	113
13. <i>Під Румунією</i>	114
14. <i>На Кубані</i>	115
15. <i>Із життя Кубанської Української Еміграції</i>	116
16. <i>Політичний огляд</i>	117
17. <i>Наше в Бельгії</i>	120
18. <i>В Лондону</i>	122
19. <i>Проблеми Близького Сходу</i>	123
20. <i>Лист до редакції</i>	124
21. <i>Надіслані книжки та журнали</i>	124

РОЗБУДОВА НАЦІЇ

(ROZBUDOWA NACIJI)

ОРГАН ПРОВІДУ УКРАЇНСЬКИХ НАЦІОНАЛІСТІВ

Річник I.

Прага, березень 1928.

Число 3.

Ол. Вабій.

Революція чи контрреволюція?

Народи, як й одиниці, тим краще устоюють у боротьбі, тим вище підносяться, чим ясніше розуміють динамічність життя та схоплюють його ритм і чим довше зберігають серед вічних перемін одиноке невмінне: охоту до життя й перемоги.

Можна сказати, що всяке правдиве життя є «революцією», бо є зміною, запереченням відемного минулого в ім'я кращого майбутнього. «Контрреволюційним» є все, що закріплено в непорушних формах, що не має сил і волі розвиватися.

У стан такої закріпленості може перейти всякий суспільний рух, що втратив динаміку, свою життєву силу. Те, що вчора було революційним, може сьогодні стати контрреволюційним, — невдільним до переміни. І горе народові поневоленому, що перейшов у стан нерухомості та полишив ініціативу динаміки ворогові.

У нас тепер слова «революція» й «контрреволюція» в моді. На перше заявляє право більшовизм, а другим він охрещує не тільки своїх противників, але також усіх, хто стоїть на боці від політичного життя. Далеко інакше є на ділі.

Наше покоління, що пережило епохальне явище — східну революцію, — стоїть сьогодні перед великою ділемою: прийняти її, чи відкинути, підтвердити її, чи заперечити. Два табори стоять один проти одного: перший фанатично поклоняється богині революції, другий кидає на неї прокляття, погорду й ненависть.

Коли такі протилежності знаходимо серед москалів, то це зрозуміло, бо великі класові різниці є дійсною причиною глибокого розходження поглядів. Але в нас — народу зі слабо проведеним класовим розподілом — оцінка революції повинна бути більш об'єктивною та однозгідною. Однозгідність й об'єктивність киче потрібні, бо без цього ми не зведемо наших сил в одно русло, не зорганізуємо мас, не знищимо хаосу.

Побороги суб'єктивізм у цій справі це наше чергове завдання. А суб'єктивізм доходить у нас до таких меж, що наші марксистичні часто радіють при кожній познаці підупадку революції. У демократичній пресі, що заступає «інтереси робітників і селян», знаходимо статті, де автори витають близький «термідор». З другого боку бачимо сліпе, безкритичне, діточе,

рабське ідолопоклонство перед усім, що має хочби фальшиву вивіску революційности, боготворення кожного філістра, а навіть і злочинця, якщо він тільки формально є в таборі «революційного пролетаріату». Справаж українська така складна, що для досягнення нашої мети нам треба найбільше критичности й суворости супроти всього, а в цьому також супроти себе самих.

Найменше вартісний елемент усе жив шабльонами, — ідолами, — все приймав певні догми сліпо. Духова чернь жила догмами, не дискутуючи над їх правдивістю. Недивно тому, що й сьогодні духова чернь безкритично поділила світ на «революцію» та «контрреволюцію», приймає марксизм, як Коран, не читавши Маркса, лєнінізм, не читавши Лєніна...

Ми не сміємо цього робити. Ми мусимо означити своє відношення до революції на Сході ясно, свідомо, без огляду на шабльони чи трафареетні фрази партійних доктринерів.

Східну революцію, — ту чарівну, велику й дорогу нам подію, на яку кожний свідомий, активний українець чекав, як на спасителя, — ту революцію мусимо прийняти. Між нами не може бути місця для тих, що в революції бачуть тільки «царство сатани», «перемогу хамства»...

Революція 1917. р. — весна нашого народу, ренесанс його, ранок і пробудження.

Революцію, як протест проти вчорашнього, мусить прийняти кожний, для кого українство не фраза, не емоція, а свята справа-проблема всіх проблем.

«Земля й воля» гасло, за яке гинули тисячі борців, ще не втратило свого значіння. Гасло це мусить далі лунати під селянськими й робітничими стріхами, бо перемога селянства над великою власністю, це перемога українства над московськістю, польськістю, румунськістю...

Революцію мусимо оцінювати під кутом зору нашого селянства, бо воно продуктивне й українське. Інчі верстви — або чужинецькі, ворожі нашій державности, — або ще надто слабкі, щоби самим творити життя нації. Емігрант, що чекає «термідора» тільки тому, щоби назад дістати своє майно, — не патріот. Галичанин, що твердить — «краще польська влада, ніж українська соціалістична», бо польська влада не знищила приватної власности, — не допоможе нічого в нашій важкій боротьбі. Такий підхід до революції не сміє бути дороговказом для тих, хто добробут нації ставить над усе. Український визвольний рух мусить опертися на реально існуючі суспільні верстви. Це догма.

Держава перестає бути підприємством зникаючої меншости для виписку більшости. Держава, навіть монархічна, перетворюється в суспільство. Нація перестає бути об'єктом влади, а стає суб'єктом-носієм і творцем держави.

Історія держав — це повільний похід, еволюція низин від ролі римських невільників, кріпаків і наймитів до ролі горожанина, рівноправного співробітника державної спільноти.

Наші патріоти, що гукають — «воля народу то воля осла», є ворогами нації, а той, хто чекає «термідора», як повороту рабства й кнута, — ворог України. Для кожного, хоч трохи обізнаного зі суспільними справами, ясно, що держави не збудувати нам на індивідуалістичнім анархізмі, на ніцшівсько-штїрнерівським егоцентризмі, а навпаки: державу треба

будувати шляхом підпорядкування певної частини особистих інтересів інтересам суспільства. І східна революція, що висунула принцип колективізації життя, безумовно зміцнить примат суспільного над егоїстичним.

А «державницькі» крикуни, що хочуть ідеал нації ставити на гаслах Штірнера — Ніцше, — це злі пророки. Не можна будувати України на насильстві й погорді найчисленнішого українського елемента.

Погляньмо на другий бік медалі. Для думаючої людини революція — не ціль, а засіб, — не ідеал, а зброя, — не пан людини, а слуга. Революція, — це процес, що мусить мати *ціль* не в собі, а *перед собою, над собою*.

Аналізуючи нашу сучасність, стверджуємо, що різні українські групи ставлять революції різні завдання. Таких завдань три: *всесвітня комуністична революція; революція для самої революції, як форми вияву власних сил; українська державність.*

Приймаючи революцію, ми мусимо рішитись, у котрий з цих трох напрямків треба звернути патос та енергію нації, до якої мети мусить прямувати її дух.

Сьогодні вже навіть *чесні* комуністи признають одверто, що ідея *всесвітньої революції* провалилась, що ідея *визволення пролетаріату* цілого світу могла родитись лише в мозках *наївних фанатиків, ватемнених горячкою революційних подій*. Вже сьогодні кожному ясно, що *національні організми* сильно *різняються між собою й рецепта, приписана одному, не підходить* другому.

Східна комуністична революція захопила тільки ці народи, що культурно, духово й політично ще не цілком відмежувалися від Росії. Навіть польський пролетаріат не прийняв *большевицьких форм революції*, а такі маленькі народи, як литовці, естонці, лотиські, зберегли свою окремішню форму життя й *знаходять власні національні методи боротьби за краєц долю своїх найбідніших верств*. Поліпшення стану *робітництва* стає *всюди внутрішньою справою, — а не інтернаціональною проблемою*. Зі зростом *добробуту цілої держави зростає добробут робітництва й навпаки*. Робітник *щораз більше стає співучасником долі й недолі тільки власної національної держави*.

Вистарчить переглянути сучасну *большевицьку пресу, літературу* зва Збруча, *щоби переконатись, що й большевизм* *резугне з космічно-інтернаціональних виглядів та стає місцевою владою, що дбає тільки про територію Радянського Союзу*. Не проміне й кілька років, як *всі голосні фрази та мрії про всесвітню революцію стануть смішним анахронізмом і нудною балаканиною*.

Остання революція дала *яскравий доказ, що початком й кінцем кожного суспільного руху в напрямку вдосконалення життя є, була й буде національна спільнота, а ніяка інча*. Навіть *реформуючи державу в комуністичному дусі, треба виходити зі становища власної нації*.

І тільки ті, що *дурять себе або інших, тільки ті, що східну революцію оцінюють під кутом особистого інтересу («сминовеховці»), можуть далі морочити нарід фразами про всесвітню революцію та вмовляти в нас, що революціонерами є тільки урядові комуністи, а решта — контрреволюція*.

Критичне око бачить, що *нині большевизм є проявом найбільшого консерватизму на Сході Європи, що большевизм прагне тільки до збере-*

ження себе, що большевизм прямує до миру з Польщею й Румунією, а не до революції проти них і не до визволення й об'єднання України.

Для нас ясно, щодо «радянців» пристосовується елемент найбільше пасивний, — отже контрреволюційний, — що урядовими холопами третього інтернаціоналу стає елемент, який прагне спокою, а не боротьби, посад і папшортів, а не революції.

Ми знаємо, що апостолами московського комунізму в Галичині є особи, які в часі революції втікали від большевиків, як від злих духів, на колінах благали в польських ксьондзів перепусток та посвідок, що вони приятелі Польщі. Тому революційна фразеологія в «Новій Культурі», «Світлі» й «Віснях» не може бути міраодною для нас, — бо большевизм є для них тільки жолобом, до якого вони прийшли аж тоді, коли він повний, — бо причеплення назви «контрреволюціонер» кожному, кому гидкий їх жолоб, нікого не переконує, а тільки смішить. Большевизм став святостою для тих, хто вмів лише «пристосовуватись» до обставин й «орієнтуватись» — вчора на Антанту, — сьогодні на Москву.

Чи, стоючи на ґрунті офіційної большевицької революційности, ми змогли б довершити другого акту революції, — повного усамостійнення й об'єднання України? Про це каже нам дух преси й літератури за Збручем. Прочитуймо знаменитий вірш Дехтяра із «Студента Революції»:

«Я в літку на кордоні був,
Радів я щиро за Росію,
Я досі вражінь не забув
І досі ними я радію.
Ось ось Росія та встає
І розцвітає всім на славу...»

Отже це називається «революційною літературою!» Дух цього віршу, — це дух цілої преси й літератури урядової революційности, що в своїй суті є наскрізь контрреволюційною, бо від неї несе модерну малоросійщиною, що «радіє розцвітанню Росії» в той час, коли Україна роздерта чужими державами.

З такої літератури бачимо виразно, що большевизм на Україні стає місцевим «малоросійським» рухом і що «українські» комуністи серцем приковані до Москви, — а не до Києва. Наведений вірш не виняток, а правило. Ось другий елемент, офіційно — інтернаціоналістичний, приймає інтернаціоналізм не як клич міжнародної революції, активізму, але як символ байдужности до нашої національної справи. Останніми днями вийшов у Києві журнал «Нова Генерація» під редакцією Семенка. На першій сторінці читаємо: «Ми проти національної обмежености, — ми за інтернаціоналізм»...

Чи польська література після упадку повстання була за «інтернаціоналізм і проти національної обмежености?» Чи дух такої «революційної» літератури підніме Україну до революції, до боротьби за незалежність й об'єднання всіх земель? Чи справді «інтернаціоналізм» Семенків можна стотожнювати в революційности? Чи тут не дух національного нігілізму, філістерства, контрреволюції?

Комуністичний рух був революційним явищем тільки доки не став володарем Сходу Європи. Хто ставить собі за ціль дальшу боротьбу за

РОЗБУДОВА НАЦІЇ

самостійність і соборність, той повинен признати, що більшевизм не хоче й не може взяти на себе ролі довершення нової революції для об'єднання українських земель.

Більшевизм стремить до пацифікації відносин, — не до боротьби. Об'єднати українські землі теоретично моглаб українська комуністична партія, якщо вона булаби самостійною й якщо національний ерос взявби в ній верх над інтернаціоналізмом. Але самостійної української комуністичної партії нема. Москвіж так залежить на об'єднанні українських земель, як на тому залежить усім инчим окупаційним режимам.

Все це підтверджує, що новий уступ революції творитиме той, хто спрямує свою революційність у національний бік. А те, що національний ерос помалу збуджується в деякого з комуністів, вказує тільки на швидкий кінець революційної горячки й засліплення інтернаціоналістів. Між инчим промова Петровського в день десятиліття харківського уряду є доказом, що серед комуністів за Збручем також дехто отямився.

Українські комуністи в ім'я інтернаціональних ідей звели революцію на Україні на шлях московсько-інтернаціональний і поборили національно-думаючі табори. Ось тому в першу чергу на них лежить обов'язок спокутувати гріх супроти власного народу, шукати шляхів до нової революції, — до незалежнення й об'єднання всіх наших земель. Тільки тоді вони сталиб справжніми революціонерами, а не консерваторами, що прагнуть закріплення сучасного стану. А виконати цей другий акт революції Радянська Україна моглаб лише тоді, якщо вона булаби суб'єктом, а не об'єктом історії, органом української нації, а не третього інтернаціоналу чи Москви. Українські комуністи, що звели самостійність України до фікції, заключили мир у Ризі, розділили Україну, а нині простягають руку до Польщі, благаючи про «гаранційні пакти» й непорушність кордонів, — перестали бути революціонерами, бо стали компромісовими мінімалістами.

Революційною була боротьба УНР за повну самостійність і соборність у 1918.—19. р. Контрреволюційною є група польонофілів, що не тільки не беруть участі в боротьбі за національну волю Західної України, але цинізмом і глумом стрічають всі прояви тої боротьби, називаючи її «копичинським патріотизмом».

Революційним ставби цей табор лиш тоді, якби не розглядав трагедії нашого Заходу під кутом нікчемних особистих конфліктів між Петрушевичем та Пеглюрою, Панейком та Лівіцьким, якби не порівнював проблеми Галичини з проблемою українських меншостей на Білорусі та якби врозумів, що Західна Україна, — це сім мільонів народу, — кількість цілої чеської нації, — більше ніж Естонія, Латвія й Литва разом!

Революційним ставби цей табор тоді, якби пішов за прикладом мініятурної Литви, що, не зважаючи на всі удари зі Сходу й Заходу, боронить Вільна, не проголошуючи «desinteressement» і не понижуючись перед Варшавою.

Не вважаємо революціонерами й тих, хто до революційного табору зачисляє тільки молодь та хоче її напоїти ненавистю до старих. Безкритична акція проти старих є явищем шкідливим. Революційність тих незрілих кол є витвором темпераменту, часто задрости, — а не льогіки й почуття обов'язку. Не вільно забувати, що суспільство не може склада-

тись *тільки* в молодих, що здорове суспільне життя є там, де є рівновага між революційними й консервативними елементами. Ми маємо досить простору й праці як для «молодших», так і для «старших». Заперечувати заслуги всіх без виімкнута «старих» і приписувати їм лише влочкини й помилки — несправедливо.

Є ще в нас другий тип революціонерів темпераменту. Ось як характеризують вони самі себе: «ми зробили повстання, здобули Київ, прогнали гетьмана, а за хвилину самі не знали, що робити далі, не знали, в ім'я чого ми прогнали гетьмана й не знали, як устроїти державний лад кращий ніж гетьманського. Ми прогнали гетьмана, бо такий був настрої мас і так хотіла стихія та наш настрої». *)

Це революціонери-професіонали. Для них революція є самоціллю. Таким була більшість отаманів, що любили бунт для бунту, — для емоції.

Останні заходи коло створення «Ліги» Сходу Європи є вершком згаданої революційности. Поваливши гетьмана «за федерацію» самі творять ще менше, а якщо і створилиб, то зроблять нову революцію... Вони можуть бути активними тільки на словах, а не на ділі, бо їх вогонь гасне при першій спробі здійснити ідею. Працьовиті здорові «філістри» й «контрреволюціонери» є вдесятеро більшою цінністю ніж такі «революціонери».

Хтож є правдивим революціонером? У чому контрреволюція?

Для комуніста революція — це він, а контрреволюція — всі інші. Для большевицької літератури це рішена справа. Сосюра обіцяє прийти до Чехії й обернути багнет у горлі одного відомого «контрреволюціонера» письменника, що був соціалістом, коли Сосюра ще лежав у колисці.

Але для нас революційність і соціалізм — це не синоніми.

Найбільшу активність у боротьбі проти Москви виказали не марксисти. Тоді як «контрреволюціонери» й тисячі націоналістів брали участь у повстаннях і нищили агентів московського інтернаціоналу, наші марксисти допомагали й допомагають москалям стирати з лица землі цілі села й волости непокірливих «петлюрівців». Тоді, як наше селянство палає ненавистю до Москви й бажанням помсти, українці в КП(б)У гасять «шовінізм», усувають з різних установ «ухилистів» і навипередки запобігають ласки у московсько-імперіялістичної ВКП. Це революційність?

Яким революційним чином проявили себе наші комуністи на Радянській Україні після перемоги Москви над УНР? Ніяким! Наддніпрянський опортуніст приймає комунізм як не гасло дальшої боротьби за справжню волю українського народу, а як нову вигідливу орієнтацію на московський жолоб, — так, як приймав минуле царелюбство Шульгин-Савенко, — ради рубля.

Найбільшу активність у боротьбі проти Польщі в останніх роках виказали не марксисти. Тоді, як «контрреволюціонери» гинули від прилюдів «доразових» судів і тисячі націоналістів брали участь у саботажах, чи нищили «хрунів», наші марксисти боролись тільки за вищу платню не для пролетарів і селян — наймитів, а польських залізничників і друкарських складачів. Тоді, як українське робітництво горіло жадобою боротьби й святим національним гнівом, партійні вожди гасили «шовінізм»,

*) Промова одного лідера есерів у річницю повстання 1918 р.
О. Б.

РОЗБУДОВА НАЦІЇ

знимали жовтоблакитний прапор піднятий робітниками «Т-ва «Воля» й кумались в шовіністичною ППС. Це революційність?

Яким революційним чином проявив себе комуністичний рух після поразки 1919. р.? Ніяким! Галицький філістер приймає комунізм як не гасло боротьби а як нову пасивну орієнтацію на мир і братерство з ворогом України, — так, як приймав москофілство Качковський, — ради рубля.

Отже трафаретний поділ українського суспільства на революціонерів і контрреволюціонерів не витримує критики.

Сліпе боготворення східної революції не сміє мати в нас місця. Боготворити можна тільки добре, розумне, моральне, чисте й все, що підносить людину. Хибаж можна поклонитися всім злочинцям, що використали революцію для помсти й особистих цілей? Хибаж можна боготворити кожного чекіста й тих, хто святкує десятиліття чека та вибиває в її честь медалі? Бачити в кожному чекістові ідеал революції, а в кожному емігрантові контрреволюцію, може лише духовна чернь і редактори львівських комуністичних журналів. Кожна держава має катів, але жадна не обходить їх ювілею й не складає поем в їх честь. Культ чека, культ катів — найгірша контрреволюція.

Революційним є кожний акт, що йде до вдосконалення, до вищої культури, до вищого прояву волі, до життя, до вплихотнення. У таборіж офіційних революціонерів найбільше тих, хто ненавидить все культурне й чисте. Домородний наш комунізм у Галичині гуртує все більше тих, хто кирмується тільки ненавистю до культури, духом перечення, а не творчости.

Урядовий революційний марксизм забуває, що вартість і добробут одиниці чи народу залежить у першу чергу від тих цінностей, які одиниця чи народ створить сам, а не від тих, які відбере від другого. Тільки творчість є правдивою ознакою революційности. Бути революціонером — це перш усього покинути фразу, брехню, удосконалити себе самого, довести до гармонії між словом і ділом. Бути революціонером — це перш усього знищити психологію раба супроти національно-ворожих держав, супроти соціально-партійних доктрин. Саме в таборі офіційного революційного марксизму бачимо найбільше того рабства супроти Росії й догми. Для того табору Маркс став ідеалом, якому революціонери приносять навіть будуччину власного народу. Щодня можна чути від таких революціонерів: «справа комунізму вища, ніж якась там українська проблема».

Не боятись назви «контрреволюціонер», — а боятись неправди й політичної дурости. Не бачити в революції непорушної святости, — а тільки етап боротьби за українську державність. Не вірити в большевизм, як в останню точку, єдину рецепту на горе й зло, — а дивитись на життя, як на вічний поступ до щораз вищих форм. Це є завданням справжнього українського революціонера.

Революція — явище стихійне, а тому оправдати все, що вона принесла, не сміє свідомий борець. Революція — велика машина, що молотила достигле збіжжя, не розділяючи зерна від полови. Ми мусимо відокремити націоналізм від інтернаціоналізму, державництво від клясовости.

Революційність — це протестантизм, це рух. Революція — це воля духа, це воля творчости. Революційність — антитеза закостенілости, кон-

серватизму й доктринерства. Комуністичний же рух закріпив у доктрині й догмі, заперечуючи всяку волю дальшого розвитку життя, вияву духа. Ось тому офіційна комуністична революційність стала контрреволюцією.

Революційне гасло волі мусимо також приймати критично, бо воно повстало з віри в добру людину. Треба пам'ятати, що в людей є також і зло, якому не сміємо дати волю. Зла не можна санкціонувати, — його треба поборювати. Правда революційність — це звільнення добрих творчих стихій, це перемога духа над низькими інстинктами. Революційність — це поглиблення й збагачення світогляду, одухотворення народу. Офіційні ж комуністичні революціонери зводять ціле духове життя України до примітивного матеріалізму, до цинічного заперечення всіх проявів духа та його шукань. Большевізм став нерухомою системою, як і середовічний християнізм, а всяка нерухомість — «міщанство», «контрреволюція». Революція не сміє зупинитися, слідує її етап — здійснення самостійності й соборності України.

Не вдоволяйтесь найменшим, — а стреміть до найбільшого. Не вірити в Маркса, чи ворожі сили, — а в Українську Націю. Не накидати життю непорушних форм і догм, — а дати людському духові змогу творчості. Це є завдання українського революціонера-націоналіста. Революційним бо є тільки рух, що виростає з національного ґрунту, що родиться в національного еросу, — а не в мертвій абстрактній утопії.

Отже: революційність, як поворот до стану перед 1917. р., до гніту й неволі національної, економічної та політичної, мусять поборювати наші націоналісти. Мрії про «реставрацію» й «термідор» — злочинні мрії. Контрреволюційність же, як зворот від революційного засліплення, обману мас, злоби й помсти, мусять плекати наші націоналісти.

Відновити могутню незалежну й соборну Українську Державу, а в ній здійснити ідеал соціальної справедливості, добра й краси, — це одинокі гідні революції завдання. Все інше — контрреволюція.

Инж. Дм. Андрієвський.

„Маловіри“.

Завваження В. Панейка, що часом доводиться «зирати за паску з портретів наших національних світочів», щоби викрити те недоладне й хоробливе, що муляє й підточує наше національне тіло — справедливе. Хоч як нам це немиле, але мусимо почати свої замітки зі самого В. Панейка. Не ходить о його особу, але о ті суспільні явища, що їх речником він є.

Маємо на думці сумніви, зневіру, нехоть до зусилля й пониження нашої національної ідеї, що загніздилися у певних колах і виявляються в писаннях В. Панейка, Автора болить національна справа, що найменш її певні проблеми, але він не дивиться глибше, — лише послуговується частковими невдачами нашої визвольної боротьби, особистими вражіннями й прикрими спогадами, зосереджуючи все вколо нещасливої позиції небіж-

чина Петлюри в справі Галичини. Звідси його огірчення, задиркуватість, мівантропія й безрадність.

У статті «Наше візантійство»*) торкнувся В. Панейко нерву нашого національного життя й звичайно вразив, а нічого не поміг. На його думку, від «візантійства» віє могутній подих анархії й розкладу. Народи, що визнають східну церкву, несуть на собі первородний гріх «візантійщини». Оскільки Рим уплинув на вироблення західно-європейської психології, остільки Візантія «дала нам, як і найближчим нашим сусідам і співникам, великорусам, духову формацію страшенно несозвучну з основними вимогами формації європейської людини, європейського горожанина».

Виходячи з цього В. Панейко дає зрозуміти, що значна різниця ділить Східну Україну від Західної, яка «мала щастя віднайти, хоча й пізно, через унію звязок з римською церквою і західно-європейським світом». — Мається вражіння, що В. Панейко, почавши з політичної практики доби Денікіна, нині намагається дати теоретичні підвалини своїм концепціям (федерація з Московщиною), а справи віри йому допомагають узасаднити галицький партикуляризм і зміцнити культ «тісніщої батківщини».

Ми не будемо довго зупинятися над його теоретичними міркуваннями на які, зрештою, він дістав кілька відповідей, що збивають його теви. Ми свідомо переносимо справу в площу дійсности нашого національного життя. Це відповідає з одного боку скритим і явним прагненням В. Панейка, а з другого — виявляє, що власне в цій площі особа автора та його думки набирають для нас особливої ваги й цікавості. Річ у тому, що його становище в справі національній є яскравим прикладом українського маловірства. Тут виявляється насамперед незрозуміння сучасности, нездатність збагнути національну ідею, — ту синтезу, що єднає протилежності, — як рівнож несила перебороти в собі вплив зовнішніх несприятливих обставин та страх (коли не паніка) перед труднощами, що з ними нині мусить боротися наша нація. Отже в тому становищі стількиж обмежености думки, скільки і слабости духа.

Правдива думка В. Панейка, що релігія впливала й впливає на «формацію» європейської психології. А тому, що на Заході найбільше поширений католицизм та що осередки європеїзму доси находились здебільшого на крайньому Заході Європи (після Риму — Франція), припадає на долю католицької релігії головна роля, у виробленні «європейської людини». Однак, *тільки* католицтво мало вплив на усталення цієї психологічної формації, чи в усіх християнських ісповідань *тільки* католицтво є духовою силою для європеїзму, чи «візантійщина» неминуче ставить нас поза європейським світом?

Хай особи більш ознайомлені з питаннями теології та історії вияснять моменти догматичні й психологічні та пригадають «подув» анархії й розкладу з Риму часів Борджія. Миж, признаючи католицькій церкві великі заслуги й велику виховну ролю, наведемо лише кілька зовнішніх фактів.

Реформація не стоїть ближче до католицизму, ніж православля. Миж тим значна частина народів, що грали й грають поважну ролю в Європі

*) «Діло», 7. січня ц. р.

(англо-сакси й німці), — протестанти. І чи той факт, що осередок європеїзму пересувається в країн латино-католицьких (Франція) до протестантських (Англія, Німеччина) не вартий уваги? З другого боку, — власне цей «реформаційний» ухил сходиться в добу Відродження, що є найбільш типовою добою в історії нової Європи. А сучасні наукові, суспільні, та національні течії, що так характеризують Європу, завдячують в значній мірі свій розвиток посереднім впливам реформації. Отже, якщо протестантизм, як система моральних вартостей і школа характеру, погодився з європеїзмом, що зріс на католицькому ґрунті, то чи православ'я негідно цього доказати? Чи не було б більше правдивим, — замість твердити, що католицтво є психологічним підкладом європейського характеру й системою моральних вартостей європейської цивілізації, — признати, що ним є християнство в цілому.

Але не лише релігія творить основу європеїзму. До того причинилась також духова спадщина старої Греції та Риму, як рівнож природні властивості середньоморського басейну. Упливи геленізму на нашу культуру є наявними. Памятники геленізованих скито-сарматів, грецькі кольонії, — і то не лише на березу моря, але й в глибині суші (дніпрові пороги), — свідчать про значні впливи античної грецької культури на припонтійських степах. Не доводиться також нехтувати спільністю духового життя України з Європою в добу пізнього Відродження. Схолястика й латинська мова в Київській Академії відіграли велику роль в «формації» душі народа по всій Україні (мандрівний європейський сюжет у народні переказах, духова драма й вертеп, будова віршу народньої поезії) і є не менше важливим чинником, ніж офіційні зносини, — і то доривочні, — нашого вищого духовенства в Царгородом. Зрештою, наколи ці культурні зносини й звязки зі Заходом і могли урватись на якийсь час, — той факт, що наша країна прилягає до берегів «Святого Озера» Європи, Середземного Моря та його затоків, з усіма його наслідками залишився фактом аж по наш день. Його вага й значіння далеко не зменшилися.

Унія безперечно наблизилася нас до Заходу. Алеж, чи вона так сильно віддалила одну галузь українського народа від другої, чи справді «формація» галицької психології після семи віків православ'я могла так сильно змінитись за три століття існування унії? Сумніваємось. А до тогож, чи можна вилучити Галичину зпоміж, — переважно православних, — Волині й Буковини та протиставити її решті українських земель, як окрему психологічну одиницю? Прикладаючи певну національну мірку, ми так не думаємо. Крім того ми виразно бачимо, що католицтво Галичини не є істотним. Безперечно, заховання східного обряду й давньої організації церкви мають та мали більше значіння в ділі виховання народньої душі, ніж всі догматичні тонкості. І навряд чи хто зважиться обстоювати, що селенин в Покуття сильно різниться психологічно від селянина в Полтавщини зва того, що перший чує в церкві «іже от Отца й Сина ісходяща», а другий «іже від Отця ісходяща». Тому ми важимось твердити, що вплив віри на український нарід на Сході й на Заході є однохарактерний. Хай він дещо відмінний від впливу католицької чи протестантської церков, але тим неменше він відповідає духові європейської цивілізації.

Християнська церква дала Європі організацію моралі, універсалізм

цій організації та чинне віросповідання, не мир, а меч. Реформація захитала цим універсалізмом, дозволивши кожному віруючому мати свою думку в справах віри й розуміння її. У православної церкви цього нема. Український народ в природі не любить заходити в догматичні недри, — він вірить просто, твердо й радісно, — однаково на Сході й на Заході нашої батьківщини. Інча річ з москалями, з їх «богоіскательством», що наближає їх до індуського браманізму. Того Панейкові не вільно нехтувати й змішувати нас з «великорусами». Рівнож риси західного християнства виявила наша церква, коли довелось боронитися проти польських посягань. Як це є дивно, історія боротьби в унію ріднить наше православля з католицтвом тим завзяттям, що його виказало наше міщанство, полемісти й козацтво зі Сагайдачним на чолі. Теж саме доводиться сказати й про автокефальну церкву наших днів, що бореться за унезалежнення духа українського народу від Москви. Помітною ознакою європейської релігійної й свіцької психології є точність, виразність форми й змісту, відмінних від аморфності, збитості контурів, — нірвани азійської, або нігілізму євразійського. І в наших релігійних змаганнях така означеність є наявною та вирвною поруч із заплутаністю, — бузовірством московських сектантів.

Ні, ніколи національне маловірство В. Панейка не виправдається справами віри! Тут щось інше, а саме культурна традиція того покоління українських галицьких інтелігентів, до якого належить В. Панейко. Вихований серед обставин австрійського режиму під впливом польської культури в задушливій атмосфері провінціалізму, В. Панейко не може нині потрапити за тими корінними змінами, що зайшли в глибинах українського народу, як рівно в його помосковленій чи спольщеній інтелігенції. Опинившись поза рамками сучасного національного життя він і його співвіткати вболівають душею, бо не всілі органічно наблизитись до маси.

Так. Політичний кордон, що перетяв наше Поділля та на довший час відділив Захід України від Сходу, лишив слід і в психиці, але не всього народу, — лише його інтелігенції. Бо маски, як були відмінні або зближені, так і zostалися. Нема нічого дивного, а ще менше трагічного, що полтавці мають трохи інчу вдачу, говірку, ніж волиняки чи буковинці. У тому краса й багатство нашої етнографії. Гірше, коли інтелігенти — безсилі піднестися над первісні відмінності в лоні нації й підпорядкувати їх одній національній ідеї, цивілізації — не в стані перебороти ріжницю сторонніх впливів на дві галузі одного народу та починають твердити про корінні розбіжності. Ми глибоко й щиро переконані, що такої розбіжності нема. Є відмінність характерів одного й тогож національного типу, — як є ріжні відміни одного й тогож національного будівельного стилю. Високі, стрункі, церкви наші в степовій Україні ріжняються від низьких, ніби прибитих до землі, затишних, гармонійних карпатських побудов. Але спробуйте знайти межу, де кінчається перший тип і починається другий. Це буде тяжко. Він міняється поволі й непомітно, поступаючи зі Сходу на Захід і творючи оден суто-український стиль. Степ виховав характери буйні розмахові, — думку сміливу, загонисту. Тої ширини думки й характеру, буквально й бракує галичанам, що все жили в умовах малої й тісної провінції. Але галичане виплекали у своїй вдачі

відпорність, послух і відданість. Отже східно-українська вдача щасливо зрівноважується зі західно-українською. Галицьку вузькоглядність винагороджує великопросторість степової наддніпрянської думки.

Саме поєднання цих двох відмінностей нашого національного характеру дало те, що Січові Стрільці вели перед в українській революції. А без наддніпрянського завзяття й розмаховості ціла справа Галичини застряглаб може на денікяді та втечі «диктатора» закордон. Тимчасом нині справа українська, а тим самим і галицька, є предметом думання світових політиків. Доля Сходу Європи залежить від долі України. Чи ж маємо після цього жалувати, що у нас не всі мають вдачу В. Панейка та його наддніпрянських антиподів? Певно, що ні, а тільки все дбати про синтезу цих психологічних відмінностей і про викорінення небезпечних хиб та ухилів. Можемо сміло сказати: хвала Богові, що маємо й Кубань, і Наддніпрянщину, і Галичину. Всі разом, підпорядковані одній національній ідеї, складають одну багату можливостями націю. Віра в наявність спільноти етнічних і культурних відмінностей є змістом української національної свідомості, — українського націоналізму... Хто тої віри не має й мусить заповняти свою національну свідомість привязанням до давниці чи хутора, той слабкий духом і він не дотримає кроку з творчим життям, що серед борні та страждань злітовує нас в одне національне тіло.

Що так є, видно з прикладу Волині й Холмщини. Ті землі зазнають нині великого гніту, але хто зважиться сказати: булоб ліпше, щоби вони були зосталися при Великій Україні? Власне тому, що так не сталося, тепер відбувається в горах спільної недолі злиття двох українських культурних відмін. Умови економічного співробітництва, культурної праці, політичної боротьби еднають дві землі наші, що доси були поріжені. Галичину без Волині легше привласнилаб Польща, а ще легче — Волинь без Галичини. Разом вони сильніші, ніж кожна окремо, як той віник-дебеліщий за одне стебло. І, колиб з одною Галичиною можна було зацитькати Україну та чужину, то разом з Волиню це неможливо. Рано чи пізно ці області вкупі мусять приєднатись до матірнього пня, а заперукою тому їх нинішні терпіння.

В. Панейко здається й не догадується, якої великої ваги справа довершується на наших очах. Той кривавий рубець, що ліг був державними кордоном і на кілька століть поділив нашу батьківщину на західну й східну частини, загоюється, — дарма, що вже ятриться другий на инчому місці. Важливо, що перший не став незалічимою раною, лише був тимчасовим розрізом. Чи ж доводиться при таких умовах говорити про глибокі розбіжності? Чи ж доводиться так гірко вітхати й вболівати душею за злидні «тісніщих батьківщин», коли є наявність живучості, непереможности та органічної єдности Великої Батьківщини? Рішуче ні.

В другій статті «Lasciate ogni speranza»*) В. Панейко вже надто дає волю своєму, видно вродженому, песимізму, замикаючи всі вигляди для своїх краян, що знайшлися під Польщею. Чи ж справді становище таке безвихідне, щоб викликати такий пригнічений настрій, що опанував В. Панейком? Ми того не думаємо й, як на доказ, покличемося на приклад

*) «Діло», 14. січня ц. р.

самого автора. Не дурнож він з його песимізмом не найшов місця в рамках національного життя в краю та мусів іти на добровільне вигнання. Це виразно вказує, що наша відмолоджена в горю і біді Галичина не приймає мікробів песимізму. Наше покоління переросло ті труднощі, духову пригніченість і обмежність виглядів, які тяжать над старшими. Борня за самостійність, «шлях через Київ», стичність з Великою Україною — з чого не соромиться В. Панейко кепкувати, відкрили далекі й привабливі вигляди для його краян. Цих виглядів бракує згірченій душі наших маловірів, що до них належить і В. Панейко. Вони не добачають, як їх тісніща батьківщина від одного тільки дотику до матірнього пня стає дужчою й випростовується з під польського вікового гніту та навіть самі поляки починають тратити надію на затримання її при собі. Вони здібні приписати її злидні власне тому, на жаль короткому, дотикові й проповідувати відокремлення від Великої України (концепція галицько-волинської держави). Жалюгідна помилка! Годі врятувати орган одірвавши його від решти тіла, хочби й хорого. Лише духовий підупад, прибитість, дезорієнтованність можуть зробити з В. Панейка такого маловіра, яким він є нині. Тонкий спостерігач чужинного життя робиться сліпим кротом, коли приглядається нашій дійсності. Якщоби він не троїв атмосфери нашого національного життя своїм песимізмом, неварто булоб про нього згадувати.

Відливий скептицизм В. Панейка є, безперечно, хоробливим явищем. Хиба це здорові прояви закликати з одного боку свою батьківщину до єднання з Московщиною (концепція «Зєдинених Держав Східної Європи» й денікіяда) а з другого, — застрашувати всіх «візантійщиною». Однак В. Панейко відограє в нас і додатну ролю, того бакциля, що сприяє нищенню симптомів хорости. Його виступи викликають здорову реакцію національного організму, що має силу й волю до життя. Кілька статів, — відповідей на «Наше візантійство», — з яких ніодна не погоджується з автором — є найкращим доказом нього. Сам розголос його виступу замість унагляднити й поглибити уровну прирву між Західною а Східною Україною лише зблизить їх в однодушнім протесті. Нема лиха без добра. Для здорового організму навіть труднощі приносять користь. Таким організмом є наша нація.

Р. А. Пеер.**Афганістан.*)**

Подорож афганського короля Аман Уля Хана по різних країнах викликала зацікавлення цілого світу доси малозваною державою, її населенням і політичним значінням.

Беручи на увагу те, що після відвідин Англії, Польщі та Росії Аман Уля поїде на Україну, ми вмішуємо статтю, яку написав для «Розбудови Нації» відомий індійський публіцист Р. А. Пеер.

Ближче зазнайомлення українського загалу з історичним розвитком Афганістану є не обхідним також зогляду на те, що українські землі відділені від афганських рідко заселеними закаспійськими степами, де українські кольоністи складають великий відсоток.

Редакція.

Старі афганці називалися пахтаванцями, а мова їхня — пахтаван або пашту. Слово «афганець» походить правдоподібно від санскритського «ашваган», що означає «країна коней». Про пахтаванців є згадка в індуських святих книгах — Веден — щось перед 2000 років до Христа. У староперських святих книгах — Авеста, — приблизно чотири тисячі років назад, находимо географічний опис теперішнього Афганістану. Новий афганський Туркестан складається з тих земель, про які згадується в староперських джерелах — Вендіад, Мегер і Заміед-Яште — т. з. збірці Парсі. Найцікавіша доба — це будійська. Її сліди помітні скрізь у державі кабульського короля. Індуські пісні зачисляють Афганістан до Індії. Наші взаємовідносини в добу індусів і будистів не були такі, як сьогодні. Нинішній Афганістан складав частину Індії.

Перед поширенням ісламу, афганці перебували одночасно, або по черзі, під впливом індусів і прихильників староіранського пророка Зороастра, що жив щось перед 2000 років до Христа. З ісламом прийшло до зустрічі в сьомому столітті. Третій каліф, Осман, дійшов аж до Афганістану, але мусів відступити, не здобувши краю. На початку восьмого століття Абдул Малік Ібн Мерван з арабської династії Омайядів та його генерал Гажжац, завойовник Туркестану, змусили афганців покоритися ісламові. Ціла країна швидко переняла звичаї та ідеали музульманів, адміністрацію й організацію війська, як також закони та вчення пророка.

При кінці десятого століття оден із генералів старої турецькоперської династії Самані, — що були під верховною владою багдадського каліфа, підняв повстання й кинув гасло незалежності. Його наступником був Магмуд Ігазні. Цей останній дбав про розвиток країни, створив афганську армію та завойовав Північну Індію й частину Персії. Королівство Ігазні — доба найбільшої слави Афганістану. Столиця його була осередком блискучої цивілізації. Афганський університет був відомий в цілій

*) Афганістан лежить між Персією, Радянським Союзом, Індією та Белуджістаном. Територія понад 720,000 квад. кілометрів. Населення — приблизно 9 мільонів (точних відомостей, зогляду на кочовничий характер народу, нема). Третя частина населення — перси, а решта афганці, серед яких є чимало узбеків, туркменів, індусів та ин. Природа країни незвичайно сувора (гори, пустині, дикі ліси), — тільки в долинах річок можна займатися хліборобством. Головне джерело прибутків — скотарство. Підземні скарби не досліджені, але є дані, що кажуть про великі запаси заліза, міді, вугілля й навіть срібла, золота, нафти. Головне місто — Кабул.

Р. П.

Азії й до нього приходили студенти з найдальших країв. Державною мовою була перська. Її плакали з найбільшою пильністю. Великий епос цілої перської літератури — «Шах-Нама» — написав Фірдузі з наказу Ігасні. Афганістан змагався з Багдадом щодо культури й поступу. Руїни тої доби досліджують тепер французькі вчені. Оден з них — Дармштедтер — зібрав і видав афганські народні пісні. Афганці поширювали свій вплив також на Індію, що в свою чергу чимало дала Афганістанові. Після здобуття частини Індії, афганці перенесли свою столицю до Лягоре. Хоч рід Ігасні культурою іранський, був усеж турецького походження. На зміну йому прийшла чисто афганська династія Шагальбудіна Ігорі.

Стратегічне значіння Афганістану завжди було дуже велике. Його вважають ключем до Індії. У віці електрики й авіації це значіння не зменшилося. Щоби здобути цей ключ, покороювали Афганістан одні за одними Салжукі, Сафаві та сила інших династій.

*

На Півночі мали афганці стик з монгольською й китайською цивілізаціями. Племя, яке піднялося проти перської династії Сафаві, було чисто афганське. Син повстанського вождя, Ашраф Шах, багато зробив для розвитку мистецтва й здобув усі сумежні перські землі. Пізніше віткнулися афганці з отоманськими турками. Здобувши Азарбейджан і перський Ірак, афганські володарі закріпилися також на турецьких землях. Прийшло до війни, з якої афганці вийшли переможцями.

У 1750. р. визнали турки й росіяне офіційно незалежність Афганістану зі шахом Ашрафом на чолі. Столицею тоді було перське місто Есфаган. Одначе швидко розпочалося повстання знаного військового авантюриста, перського шаха Надіра. Він вигнав афганців, завоював їх країну й прилучив її до Персії. Велика частина вояків і полководців, яких Надір мав у себе в часі походу на Індію, була афганського роду. По вбійстві Надіра, шах Агмед Абдалі проголосив незалежність Афганістану й зробив Кандгар його столицею. Від того часу Афганістан є окремою державою. Агмед збудував замок Кандгар, випустив гроші та, згідно зі законами ісламу, наказав вписати своє ім'я в церковні книги. Він пильно займався справами внутрішньої організації держави, перевів реформу армії та здобув Лягоре, Пунжаб і Хоросан. Агмед Хан був людиною дуже справедливою й цим здобув велику прихильність народу.

У 18. столітті зустрівся Афганістан з новою силою, що покорила Індію. Останнім в дому Абдалі був Шужа. Між членами родини виникли сварки. Англія тримала долю Індії в своїх руках і намагалася поширити свій вплив також на Афганістан. Англії треба було боронити проти росіян доступ до Індії. Тому англійці вийшли в спілку з шахом Шужа. Війська вступили в Афганістан, зайняли Кабул і Кандгар, а року 1870. Шужа проголошено королем афганців. Він не довго був при владі. Афганці вбили його й вигнали англійців.

До влади прийшов емір Дост Магомед. З Англією підписано договір, який визнавав незалежність Афганістану при умові, що зносини з инчими державами полишається льондонським політикам. Далі правив Шер Алі Хан. Англії не годилися з його русофільськими тенденціями й відправили проти Афганістану армію. Шера Алі Хана перемогли й він втік

до Балху на Заході Афганістану. Його син емір Якуб підписав договір, щодо певної міри зв'язав афганців з Англією. До Кабулу призначено імперського комісара.

Але цілу місію Льондону вбито. Ще раз британці окупували Афганістан і змусили Якуба шукати притулку в Індії. Цей крок англійців викликав реакцію. Афганці перевели в життя домагання народньої єдності. Емір Абдур Реман, унук Доста Магомеда Хана, що правив Ташканді, поспішив до Афганістану й став на чолі руху. Англія визнала королем його і вивела війська. Абдур Реман погодився з договором, який заключив з англійцями його попередник. Новий король реорганізував країну та перевів багато реформ. Зогляду на часті війни афганці відстали культурно. Стремління до незалежності обійшлося їм дуже дорого.

Абдур Ремана змінив емір Габіб Уля. Він продовжував діло своїх попередників. Народня освіта й виховання значно піднеслися. Це був початок великого розвитку. Однак розцвіт країни стримували закордонні впливи... Габіб Уля гаряче любив свою державу. Він прагнув до всебічного розвинення як краю, так і народу. Він був сторонником західних методів. За його часу Кабул почав приймати європейський вигляд. У часі подорожі до Жалялябаду (країна між Афганістаном та Індією) його таємно вбили. Він мав трох синів, а з них найбільше любив він — Амана Уля. Він їх залишив дома. 28. лютого 1919. р. емір ночував близько Жалялябаду. Сторожив оден полк афганців. Побіч з великим шатром еміра були розбиті паланки його брата й старшин. Серед ночі, коли все спало, оден стріл пронизив тишу. Слуги кинулися до шатра еміра й знайшли його в крові на ліжку. Військо занепокоїлося. Таємницю смерті так і не вдалося розгадати.

Не питаючи народу та нічого не зробивши для з'ясування убійства, проголосив себе брат небіжчика, Наср Уля Хан, королем. Після цього старший син Габіб Улі зрікся прав на королівську корону. Колиж Наср Уля зажадав від Амана Улі признання, то останній відмовився. Він скликав раду полководців, духовенства й шляхти та поставив на ній питання дальшого правління. Рада, обурена й невдоволена поступованням Наср Улі, не згодилася на визнання його й одностайно проклямувала Аман Улю королем. При вступленні на трон цілий Афганістан радісно вітав молодого володаря.

Нинішнє правління Афганістану побудовано цілком на європейських засадах. Сам король виявляє глибоке зацікавлення всіма громадськими справами. Хоч він є абсолютним монархом, — цілу низку прав передано-вдібним міністрам. Все населення любить його, як невтомного працюю-вника, — навіть мули, яких вплив, до речі, у Кабулі все меншає, ставляться до нього з найбільшою повагою. Король визнає велике значіння комуні-каційних шляхів для маловаселеної країни й багато дбає про будову доріг. Він є приятелем машини. Фабрика сукна в Кабулі постачає одяг для ар-мії. Особливо лежить йому на серці піднесення власної продукції та роз-винення шкільництва. Не занедбує також справи народнього здоров'я. Всі ці радикальні реформи, — як також організація археологічного інституту й багатого музею, — є ділом молодого монарха.

Найбільш відрадною й багато обіцяючою ознакою нового режиму є відсутність усякого фанатизму та заповідження повної релігійної волі.

РОЗБУДОВА НАЦІЇ

В особі Аман Улі Хана Афганістан має провідника, що цілим своїм єством стремить до збагачення рідної культури здобутками західних націй.

Евген Онацький.

Листи з Італії.

I.

ДЕЩО ПРО ФАШИЗМ.

*«На вас, завязатці-юнаки,
що возлюбили Україну,
кладу найкращі гадки,
мою сподіванку вдину...»*

(М. Старицький.)

Розпочинаючи ці мої листи до читачів «Розбудови Нації», мушу попередити, щоби не чекали від мене систематичних оглядів економічного й соціального життя нової фашистської Італії; булаб це певно цікава й корисна праця, але вона потребує инчих обставин — більшого часу, більшого часопису і більшої спеціалізації. Ставлю собі далеко скромніше завдання — подавати час від часу декілька особистих помічень, думок, фактів, що моглиби дати читачеві можливість, самому зрозуміти не так систематичний розвиток фашистського руху та його перетворення в державних формах італійського королівства, як той дух, яким рух той пересякнутий і який надає йому своєрідного змісту й форм.

Хотілосьби, щоби наш український емігрант, зануджений у злиденній щоденній боротьбі за шматок хліба, зденервований і розчарований, в підбитими крилами своїх найкращих мрій і сподіванок, — відчував коли не коли подихи живого бадьорого духу, невтомну енергію й запальну віру, що ще доси, не вважаючи на кілька років важкої боротьби, окриляють молодь Італії й ведуть її до все нових і нових досягнень для своєї батьківщини. Хотілосьби, щоби, чи то в холодному похмурому Берліні, чи у вохкій задимленій Празі, чи у галасливому сірому Парижі, відчував він також иноді подув пестливого вітру знад Середземного Моря, і чарівну блакить глибокого неба, і пал південного сонця, і зелену роскіш садів та величезних парків, — всю ту красу, що розлита в природі, відбита в музеях та галеріях, визначила цілий напрям діяльності й розвитку старої Італії. Стара й молода Італія... Майже як колишня Малоросія й теперішня Україна...

— «Ах, Італія!» — вітхали всі старі панночки, сподіваючись під палким італійським сонцем відігріти спорожнілі серця.

— «Ах, Італія!» — вітхали нещасливі мистці, сподіваючись віднайти загублене, а то й невроджене, багатство барв, ріжноманітність й ясність форм.

— «Ах, Італія!» — повторювали ріжні кволі й хворі, пожадливо вдихаючи проворо-ніжне повітря...

І за тією Італією ніхто не помічає італійців.

РОЗБУДОВА НАЦІЇ

Знали, що існує такий чумазий, бідний, неохайний нарід, який охоче, — навіть занадто може охоче, — приймає різні «манче» (на чай), Ість на подив багато макаронів і співає неаполітанські пісні. Дехто навіть згадував, — так, між инчим, — що цей бідний нарід походить певно від тих славновісних римлян, які колись були завоювали майже цілий тодішній знаний світ і від тих рухливих флорентійців та венеціанців, що дали світові, — в часи т. в. італійського Відродження, — справжні шедеври творчости духа, — але, зрештою, про те згадували більше за чашкою чаю, в музеях чи перед фасадом якогось старомодного, похмурого, але величавого палацу. Згадували з посмішкою, принижуючим жалем, нестерпним здивованням.

Так важко було собі уявити пошарпаних «лаццароне», готових усе віддати за «дольче фар піенте», — у нестриманих, вимахуючих безко-нечно руками, занадто галасливих дрібних гешефтярів, у виснажених, зануржених аристократах, у млявих і пузатих бюрократах, — колишніх завойовників світу й творців величезних культурних вартостей.

Макарони, пісні, сонце, море, гори і отелі та санаторії — це була вся стара Італія.

Так само як у «малоросійських піснях», у зоряних і тихих ночах, у вишневих садках, варениках і галушках — була уся Україна, чиж то власне — Малоросія. Поза тим не було нічого! Не було великого сорока-мільйонного народу, великих державних традицій, високих ідеалів, захоплюючої культурної творчости. Були лише дурні, прищелепуваті «маз-ниці», або «уперті й хитрі хохли», та кілька сентиментальних «діячів», чола яких горіли від сорому, а руки відмовлялися від чину.

Аж поки не прийшла війна, що розбурхала народні маси, розвору-щила приспані мозки й поставила українських сорок мільйонів перед несподі-ваним щастям власної держави, а італійських сорок мільйонів — перед несподі-ваним нещастям фінансового-економічного краху, національних поразок на всіх ділянках закордонної політики та загрозою загибелі самої ідеї державности.

Але тимчасом, як Україна не зуміла втримати те щастя, що само падало до рук, в Італії найшлася спершу незначна купка людей, *зв'язаних* (взяти — «фашаре») спільною любовю до батьківщини, спільним почут-тям враженої національної чести, спільним ідеалом великої нової Іта-лії, — в якій повинен був пишно розквітнути цілком новий культ велико-державної, модерної, творчої, італійської нації.

Ця купка молодих енергійних людей, озброєних перше лише палкою любовю та незломною енергією, кирмована рукою незвичайного органі-затора й ватажка — Мусоліні, — за кілька років здобула цілу владу в Іта-лії, вичистила кілька авгієвих ставень, порозгоняла ледащих лаццаронів і затовстілих бюрократів, нагнала страху на різних спекулянтів вказала місце різним політиканам і піднесла престиж держави на незнану досі височінь. Вона примусила признати, що в Італії не лише співають пісні, алей й тяжко працюють — і то навіть більше працюють ніж співають, — не лише забирають «манче» з різних туристів, але й навчають їх поважати той нарід, що їх гостинно приймає, — не лише лікують хворих чужинців, але й виховують кадри здорової войовничої молоді, що може кожную хвилину стати в оборону своїй батьківщини чи своїх співгромадян поза її межами.

РОЗБУДОВА НАЦІЇ

У росіяній по цілому світі українській еміграції, вздеморалізованій банкрутством першої спроби національно-державної творчості, розбитій ріжними нещасливими орієнтаціями на кілька ворожих і рівно — безси-
лих таборів, — фашистівський італійський рух викликав цілком зро-
зуміле зацікавлення, і перш за все тим, що він відразу мусів повести збройну
боротьбу із своїми італійськими комуністами, що отримували гроші й
вказівки з Москви. Здавалося, що український антикомуністичний рух
знаходив собі сильного й вірного союзника. Та розчаровання прийшло
дуже швидко. Італійський фашизм, заволодівши владою й розчавивши кому-
ністів у себе, перший з усіх, т. в. буржуазних урядів, простягнув дружню
руку московському урядові та поспішився, як казав Мусоліні, «увести
Росію знова в коло цивілізованих народів.» Цей крок фашистівського
уряду був ніби добре відро води на розпалені голови українських інтер-
венціоністів. Але вода видно швидко випарилася, бо чужі успіхи нерідко
запаморочують слабкі голови.

Чимало українських націоналістів почало називати себе залюбки
українськими фашистами й шукати підтримки у італійських фашистів.
Вони не добачали, що між українським націоналізмом й італійським
фашизмом лежить неперехідна покищо прирва, яку може заповнити хіба
час та вперта завзята праця.

Італійський фашизм має те спільне з українським націоналізмом,
що він теж є перш за все яскраво висловленим націоналізмом. Але поза
тим...

Італійський фашизм завжди мав свою державу, яку треба було лише
підперти, відремонтувати, підвести нові підмуровання, повставляти по-
биті вікна, пофарбувати стіни та гарненько причепурити. Перед молодим
українським націоналізмом стоїть цілком инче завдання: він мусить ще
віднайти свою державу, сприяти можливо скорому та щасливому її наро-
дженню й твердою рукою підтримати, коли вона почне здійматися на ще
кволі ноги.

Ріжниця величезної принципової ваги.

Фашизм є націоналізмом нації державної, ворожой будь-яким ірі-
дентам, готовой всіх і вся принести в жертву культові свої вже створе-
ної держави.

Український націоналізм є, навпаки, націоналізмом нації недерж-
жавної, що тільки живе ірідентизмом і готовий принести всіх і вся в
жертву для зруйнування культу тих держав, що не дають їм жити.

Фашизм, устами найбільшого свого проводиря й ідеолога — Мусо-
ліні, не раз проголошував цілому світові, що він не є крам для експорту,
що він, на місці лише в Італії, — і це цілком зрозуміло, бо державний
націоналізм виключає всі инчі націоналізми, — мусить навіть поборю-
вати їх, бо вбачає в них можливих майбутніх ворогів чи суперників.

Тому власне всі спроби т. в. «фашистів» инчих держав — знайти мате-
ріяльну підтримку в Римі — завжди знаходили й знаходять вельми
вимне прийняття.

Певно, що молодий український націоналізм дещо перейняв вже
від італійського фашизму і це перш за все визнання потреби залізної
гієрархічної організації та підпорядкування всіх приватних, партій-
них і класових інтересів інтересам батьківщини. — «Батьківщина понад

РОЗБУДОВА НАЦІЇ

все». Далі визнання переваги сили духа над силою матерії. У свій час італійські фашисти, а тепер й українські націоналісти не піддають свої справи розрахункам, — вони й без розрахунків знають, що проти них стоїть величезна матеріально-переважаюча сила. Але, далекі від чванькуватих націоналістів бувшої Росії, що намагалися звокувати цілий світ кількістю дурних голів («Шапками закидаєм!»), вони, повні віри й свідомої волі, не підносять старе заяловене гасло: «Борітеся — поборете», — гасло так ганебно спаскуджене його бувшими носителями й тому його більше негідними.

Італійський фашизм й український молодий націоналізм спираються обидва на молодь, активну, неспокійну, шукаючу все нових шляхів, все нових засобів, бо для молоді так само натурально ділати, як для дідів — розважати, — тут навіть більше фізіології, ніж психології. Критики молодого українського націоналізму дивуються, чому саме український молодий націоналізм бере монополію на віру, коли всі інші українські партії так само вірять, бо інакшеб не існували. Монополію на віру, розуміється, ніхто не бере й не може брати, але коли фактично виходить, що українські партії в минулому не мали віри, то на то є поважні причини. «Віра без діл мертва єсть», — але й там, де забагато розважності, — замало діла. У час революцій пізно думати, — треба робити.

У тому власне є заслуга італійського фашизму перед батьківщиною, що в хвилину смертельної небезпеки, коли державні діди сиділи, почухуючи глибокодумні голови перед примарами комуністичної революції, фінансовим та економічним крахом, господарським безладдям та національними невдачами на полі закордонної політики, — молодь відчула непереможне бажання не розважати, а діяти, і, схопившись за рушницю, почала наводити свій лад, що походив спершу більше на безладдя, — при чому влітало також високодумним головам, — а скінчився повною перемогою «чину» й «віри» над «розважністю» та «розрахунками».

Тим часом нашу українську молодь революція застукала невідготовленою, бо вона занадто відчувала на собі авторитет «високошановних» та «заслужених» старших громадян, — у котрих все було, розуміється, окрім одного єдино-потрібного в кожній революції — уміння рішуче й безперестанно ділати. Не працювати, — працевдатости у нас, особливо щодо засідань, можна було позавдріти, а власне ділати. За це наша молодь жорстоко заплатила. Тим часом як старші розважали над різними теоретичними, байдужими для життя нації пунктами різних мертворождених програм, радилися й сперечалися, — молодь дисципліновано й свідомо чекала й... гинула. Хтось бо інчий не радився й не чекав.

Тим то програли ми першу революцію. Тому то, наче парії, не знаходимо ми для себе місця на банкеті вільних народів...

Але за першою — прийде ще друга. Ця знайде нас вже на поготівлі. Зеднані в одній міцній організації, перейняті палкою любовію до батьківщини понад партії й класи, озброєні досвідом своєї й чужих революцій, свідомі своєї мети й своїх завдань, ми зуміємо розбити нарешті прокляті мури...

*«Лупайтеж сю скалу! Нехай ні жар, ні холод
не спинить вас. Зносить і труд, і спрагу й голод,
бо вам призначено скалу с.сю розбить!» (Ів. Франко.)*

Л. Костарів.

Принципи раціональної організації в політиці.

(Кінець).

II. Члени організації.

Придивімося тепер до тих вимог, що їх ставить до членів політичної групи наука раціоналізації. Для цього поділим всіх на провідників-організаторів, кирманічів-адміністраторів і виконавців.

Не будемо тут порушувати старе й вічно нове питання: герої чи натовп? Нам здається, що історія й життя розв'язали його цілком і переконали навіть архи-демократів у значінні генія або просто людини з видатними здібностями й силою волі, одним словом, — людини, яка знає, що хоче, і знає, куди веде.

Та й наука не дуже охоче розбирається в цих питаннях, — вона просто й виразно ставить свої вимоги, а люде, що силою обставин видвинулися або претендують на роль політичних провідників і кирманічів, мусять даним вимогам відповідати.

Зрозуміло, що найбільше суворі, найбільше вимоги ставить наука раціоналізації до провідників політичних організацій, як їх правдивих організаторів. Відомий основник одної зі шкіл наукової організації, суперник Ф. Тайлора, француз Г. Фаноль, визначає суть організаційної праці так: «Кирмувати — це значить: передбачати, організувати, вести, координувати й провірювати; передбачати — значить досліджувати майбутнє й скласти програму діяльності; організувати — значить творити подвійний організм діла: матеріальний і соціальний; вести — значить примушувати функціонувати особовий склад; координувати — значить зв'язувати, об'єднувати, гармонізувати всі акти й всі, зусилля; провірювати — значить наглядати за тим, щоб уся праця поступала відповідно до встановлених правил і відданих наказів».

На основі цих прикмет організаційної праці можемо поставити відповідні вимоги до осіб, що мусять таку працю виконувати.

Сучасна прикладна психологія виробила багато дуже складних і точних методів досліджування людських здібностей. Є ціла низка пристроїв, що встановлюють точність людських рухів, пам'яті, психологічної вразливості та ин. Установлено точні вимоги щодо придатності до різного роду занять.

Прикмети, що їх на підставі певних психологічних дослідів вимагає наука раціоналізації від провідника (організатора) всякої організації, а в тому числі й політичної, такі:

1. *Холодний і політичний розум*, що необхідний для точної й всебічної оцінки цілого ряду політичних та господарських даних і фактів, для спокійного й твердого встановлення напрямних.

2. *Починивість, сильна воля й енергія*, що необхідні для рішучого й настирливого виконання плану, наміченого на підставі аналізу положення, для швидкого, інтенсивного й впертого переведення задуманого, для знищення опору як зовнішнього так і внутрішнього.

3. *Організаторські здібности*, що необхідні для проводу людьми, для корегування праці осіб залежних від провідника; спостережливість і такт у поведінці з людьми.

4. *Своєрідний політичний інстинкт*: з одного боку — здібність відчувати політичне положення, а з другого — життєвий досвід. Цей інстинкт, що з'являється комбінацією природних здібностей і придбаного вміння, допомагає винайти рішення там, де нема, або за мало точних фактів.

Але всього цього не вистарчає провідникові політичної організації.

Історія й наукова організація вимагають від нього ще одної здібности, що має велике значіння в його праці, — а саме здібности підбирати співробітників, як на роль другорядних кирманічів, так і — виконавців, а передовсім здібности підбору свого штабу.

Провідник організації не повинен заходити в подробиці справи. Він мусять почувати себе капітаном корабля, — вказувати курс, давати вказівки, регулювати його рух, — але для цього він мусять бути певний в тому, що ці вказівки будуть передані та виконані правильно, що розроблений ним план буде належно зрозумілий і переведений в життя. Тому провідник-організатор мусять вміти підбирати собі співробіт-

РОЗБУДОВА НАЦІЇ

ників, що не лише зрозумілиб його вповні, але й своїми психічними якостями або вміннями, так би мовити, «доповнювали» його.

При підборі співробітників організатор мусить мати на увазі завдання й працю організації в цілому, розбити їх на складові елементи й доручити розроблення деталей тих складових частин, або їх виконання співробітниками, що надаються для цієї праці.

Ізгатаї, провідників-організаторів можемо поділити на два основних типи. Провідники-стратеги, що здібні широко охоплювати положення, ставити основні цілі, передбачати далеко наперед всі можливості й сміло комбінувати всі елементи. Це провідники-організатори в правдивому розумінні слова. З другого боку є провідники, що не мають здібности творити планів і предбачати майбутнього, але зате вміють швидко орієнтуватися в положенні й приймати правильне та тверде рішення.

Нарешті, є ще одна прикмета, що визначає вродженого провідника-організатора. Це — *«любів»* до відповідальности.

Це значить, що люде такого психічного складу не тільки не бояться відповідальности за свою працю, але постійно стремлять до найбільше тяжких, відповідальних завдань. Людина не може бути провідником, — каже Якерсон, — коли вона не захоплює своєю працею й не рахує її основною цеглою будинку».

Висні вимоги ставить наукова організація до чинників другорядних: кирманичів відділами, секціями організації, або помішників головних провідників. Від них вимагається перш за все здібности орієнтуватися в положенні, розуміти правильно план праці, давати їм вказівки та вміти зробити подробиці тих вказівок. Вони мусять точно виконувати накази, вміти кирмувати підлеглими їм людьми і, нарешті, мусять проявляти активітву в межах, що означають ділянку їх управління.

Тепер підходимо до вимог, що їх ставить раціоналізація до виконавців, — рядових членів організації. Ми вмісно отожднюємо їх тому, що вважаємо обовязком кожного члена організації виконувати в ній працю, що відповідалаб його здібностям; досвідові та вмінню. Пора вже закинути «демократичний» погляд, що на обовязку рядового члена політичної організації лежить лише вплата членських вкладок та приявність на зборах в ролі машини для голосування. Ще хибнішим є погляд, що на рядовому членові лежить лише обовязок критики діяльности провідників організації. Критикувати має право лише той, хто сам умів виконати туж працю й довів це на ділі. Людина, що вступає в ряди політичної організації, мусить бути свідома обовязків не лише перед своєю організацією, але й перед нацією — державою, на життя яких хоче впливати й впливає кожна поважна політична організація.

Організація, що складається з кількох провідників-організаторів та пасивної маси рядових членів («кобилки»), не має права вважати себе організацією, — вона в ліпшому випадкові лише «людська отара». Усяка організація мусить бути та є створена для праці з означеною метою. Кожен член організації мусить свою долю в цю зорве-організаційну працю в міру своїх сил і здібностей.

Дуже часто можна почути від провідників організації або й від самого рядового члена про його неzdібність до організаційної праці. Всі ці твердження абсурдні: членів неzdібних до жадної праці нема, — є лише такі, що «залісно» не бажать працювати (їх треба без жалю викидати з організації), або такі, що не вміють працювати (їх треба вчити). Абсолютно неzdібних до жадної праці на світі майже нема, — є лише невміння належно їх використати. Кожна людина має деякі особливі нахили й свої певні вартости, що їх можна доцільно вжити для тої або инчої праці. Звідсіля випливає одна з головних прикмет провідника, — вміти пізнавати й використовувати людей, навчати їх та зроби́ти їх корисними для організаційної справи.

Велике значіння має також для успішности праці вміння провідників організації комбінувати виконавців. Пояснім це на прикладі. Припустім, що на чолі якоїсь філії організації стоїть досвідчений і добре обізнаний зі справою голова, але йому бракує твердості характеру й організаторських здібностей. Поставте коло нього заступника — енергійного адміністратора — і ви матимете дуже працездатну управу.

Це треба мати все на увазі при всяких виборах та призначеннях, а особливо при виборах провідного органу організації, коли треба узгляндити всі властивости кандидатів (навіть особисті взаємовідносини), щоби зложити монолітне працездатне тіло. Правильне використання робітників вимагає суворого додержання принципів особистої відповідальности. Усякий робітник організації мусить точно знати, яка саме праця на ньому лежить, — і за всяку помилку або неправильне поступування відповідати.

РОЗБУДОВА НАЦІЇ

Нарешті, кожний член організації, від провідника-організатора до звичайного члена, мають підпорядковуватись *безумовно* організаційній дисципліні. Ця дисципліна мусить бути добровільною, як організаційна традиція а не як наслідок примусу. Однак додержання її мусить стати передумовою перебування члена в організації.

На кінці цього уступу наведем для зразку ті вимоги, що їх моглаби поставити наука до кандидатів на відповідальні ролі в політичній організації. Ми не торкаємося тут вимог щодо членів провідного органу політичної організації. Вони, — хочби всі разом взяті, — мають відповідати вимогам, що їх ставить наука раціональної організації до організатора-провідника. Ми візьмемо лише кирманичів відділів і робітників окремих галузів політичної організації.

Голова філії. — Організаційний досвід. Адміністративні здібности. Політичний авторитет. Висока освіта. Тактовність в обходженні з людьми. Уміння підбирати співробітників, пізнавати здібности людей і використовувати ці здібности для організації.

Секретар. — Належна освіта та інтелігентність. Любов до порядку. Знання будови організації. Політичний досвід. Уміння орієнтуватись в положенні. Здібність схопити головне й занотувати його переглядно та літературно (бажани: попередній літературний стаж і знання стенографії).

Пропагандист. — Належна (по змозі висока) освіта й висока інтелігентність. Глибоке знання політичної програми та вміння обґрунтувати й оборонити кожну її точку. Знання політичного положення, програмів та тактики союзних і ворожих організацій. Здібність промовця. Знання людей і тактовність в обходженні з ними (бажани: ширші знайомства й звязки в різних колах громадянства; належний зовнішній вигляд; певний політичний авторитет, приємний не зарізкий голос).

Агітатор. — Здібність передавати свій запал масі. Знання політичної програми та політичного положення, вміння підкреслити додатні риси своєї організації та відемні ворожих організацій. Здібність промовляти мовою зрозумілою для мас. Гумор. Знання людей та психології натовпу (бажани: належний зовнішній вигляд; приємний, міцний голос).

Закінчуючи цей розділ, ми ще раз звертаємо увагу на ролі людей, а особливо провідників і кирманичів у житті політичної організації. Але знова підкреслимо, що тільки повна гармонія всіх трох складових елементів, — програми, людей і організаційного механізму, — може зробити політичну організацію життєздатною та здібною до розвитку й перемоги.

***

III. Будова організації.

Третім складовим елементом організаційного тіла є його схема та механізм його праці.

Ми вже вказували на важливість цього елемента й на те, що він більш як інші придатний до раціоналізації.

Коли при розгляді питання політичної програми й політичної платформи ми висловились проти подрібности, то в питаннях організаційної схеми та механізму ми є прихильниками розроблення до дрібних відтінків. Все мусить бути враховане, все передбачене.

Організація «без статуту» або зі статутом, що не відповідає вимогам організаційного життя, ніколи не досягне своєї мети й в перший критичний момент провалиться. Деколи покликаються на приклади англійські, протиставляючи статутіві *традицію*, але при тому забувають, що скристалізована традиція є тимже статутом тільки «не в писаній формі». Годимося з тим, що традиція ліпша від статуту, наскільки вона являється наслідком життєвого досвіду, але не забуваймо, що *досвід* є підсумок зроблених помилок, — організаційну ж схему й механізм ми будемо для того, щоб тих помилок не робити відразу.

Виконання організаційних завдань і практичне переведення наміченого плану діяльності приводить нас до вивчення будови організації та організаційних методів, цето засобів, при допомозі яких можна організаційний план здійснити в житті.

Тип організації, як також організаційна схема, залежать від мети, що її ставить собі організація, кількості й розміщення осіб, що до неї належать, терену, на котрому вона хоче працювати і т. д.

РОЗБУДОВА НАЦІЇ

Політична організація звичайно є складним організмом, збудованим на принципі комбінації лінійної й функціональної системи, цебто і на співпраці одновартісних одиниць і на підлеглості одних одним відповідно до степенів або фахових прикмет.

Пояснім це на прикладі. Член філії організації є зв'язаний з іншими членами тоїж філії об'єднанням лінійно-горизонтальним, з управою філії, районним бюро, й головним комітетом організації підпорядкованістю лінійно-вертикальною та нарешті, будучи, скажім, агітатором, зв'язаний з головним і районним агіт-відділами функціонально.

Перше питання, з яким зустрічається організатор, це накреслення схеми політичної організації та вирішення, як цю схему треба реалізувати.

До організаційної схеми ставимо такі вимоги:

1. Вона мусить бути перш за все цілком ясною й всім зрозумілою. Мусить бути дотримана одноманітність у будові організації, цебто вона має складатися з подібних груп, що однаково зв'язані з вищим провідним органом або центром і мають однакову назву (філія, секція тощо).

Методи праці окремих однакових елементів мусять бути одноманітні, уніфіковані, рівно як і форма звітів та відчитності. Організаційна схема мусить бути розрахована так, щоб працю виконувано швидко, точно й ошадно. Раз пущена в рух організація мусить далі працювати автоматично, не потребуючи дальших нових зусиль з боку організаторів. Коли організація або якась її складова частина вимагає нового втручання організаторів, то хибя треба шукати не так в організаційному механізмі чи його провідниках, як в самій будові організації.

Добра організаційна схема мусить бути розрахована так, щоб організація, навіть при несподіваному вибутті окремих її частин або окремих провідників, знаходила в собі нові сили для самоповнення й продовжувала працю.

Коли організація витримає такий іспит, то це значить, що вона має необхідну доміну гнучкості та стійкості й може легко пристосуватися до всіх умов, серед яких доводиться переводити працю. Найбільш тяжким для організатора є пристосування теоретичного організаційного плану до дійсності.

Є два головні зразки організаційних методів: німецький й англійський. Перший надає великого значіння цілості й логічності організаційної схеми. Німець, намагається переводити теоретично утворену схему в життя, включно до дрібниць, не порушуючи одноманітності й закінченості організаційного плану. Англієць навпаки, — у своїй організаційній праці перш за все виходить зі щоденної практики, — у наслідок чого творить надзвичайно різнобарвну й різноманітну організацію. Крім того англійці творять окремі організації для виконання кожної окремої функції. Отже німецький тип організації жорсткий і теоретичний, англійський — неусталений і різноманітний.

На наш погляд треба при складенні схеми політичної організації оминати обидві ухили та сполучити централізацію й сувору схематичність з практичністю й пристосованістю до життя.

Ми не зможемо дати тут конкретної, абсолютної для всіх умов і часів, раціональної схеми політичної організації та, хоч являємось більше прихильниками «жорсткого типу» німецьких організацій, вважаємо, що в головному організаційна схема мусить бути збудована на основі попереднього досліджування фактів життя.

Всеж можна подати тут головні принципи й моменти організаційної схеми. Ось вони:

1. Централізація й децентралізація.
2. Орієнтація.
3. Зв'язок між складовими елементами організації.
4. Розподіл сил.
5. Методи інструктування.
6. Провірка.

Перейдім до розгляду кожного з них.

Ми не будемо довго застановлятися над питанням централізації чи децентралізації. На наш погляд сильні відхилення в обох напрямках, — безумовного додержання одного із цих принципів у повній чистоті, — не лише некорисні, але й не можуть бути послідовно переведені в життя.

Політична організація має різноманітні завдання, з яких одні міродайні для організації в цілому (питання виборів до парламенту, видання загальнодержавних

РОЗБУДОВА НАЦІЇ

законів), а другі з них (вибори до органів місцевого самоврядування або господарські заходи цих органів) — лише для місцевих філій організації. Тому при виробленні схеми політичної організації треба комбінувати принципи централізації або децентралізації так, щоби з одного боку була забезпечена єдина дисципліна та можливість центру керувати організаційним апаратом, а з другого — була полишена місцевим філіям можлива автономія й змога в певних межах проявляти свою ініціативу.

Однак те, наскільки треба углядати момент централізації або децентралізації, залежить від умов життя й в кожному окремому випадкові від розвитку організації та від політичного положення.

Молода й невикристалізована ще добре організація вимагає в періоди гострої політичної боротьби, а ще більше революційної, зміцнення централізму, навіть мілітаризації організації, а в періоди спокою й нормального ходу політичного життя дозволяє міцна, однодумна організація значну дозу децентралізації. Коли говорити виключно про централізацію або децентралізацію влади й керми в політичній організації, то слід ствердити, що життя висунуло нову форму т. з. «демократичного централізму». Для українців ця форма вже не нова, — досить пригадати Запорізьку Січ і Гетьманство. Вона полягає в тому, що головний центр обирають на демократичних засадах, але з моменту вибору й до кінця його речинця влада цілком централізована.

Другим моментом, що має велике, коли не рішачче, значіння в житті політичної організації є зв'язок поміж окремими її елементами. Цей зв'язок буває різноманітний, але можна поділити його на підпорядкованість і координацію (узгодження співпраці).

Зразком першої являється військова організація з її поступовою підлеглистю нижчої одиниці вищій і з переданням наказів та перенесенням відповідальності в порядку гієрархії. Зразком другої (координації) є співпраця відділів або окремих робітників на фабриці. Це бачимо звичайно поміж тими елементами організації, що, такби мовити, знаходяться на одному рівні, щоби не в підлегли, не правлять один одним, а перебувають лише в стичності, пов'язані між собою єдиною метою й «взаємною підпорядкованістю» вищим провідним органам.

Не треба багатого говорити про важливе значіння правильного й постійного зв'язку. Досвід війни й значіння зв'язку для військової справи відомі кожному та їж можна з певністю углядати також у політичній організації.

Не приблизшуючи, можна сказати, що руйнація зв'язку поміж окремими елементами організації є руйнацією організації в цілому. Тому провідникам-організаторам треба звертати особливу увагу на встановлення зв'язку й перевести при складенні організаційної схеми наступні операції:

1. Розкласти теоретично організацію на її елементи й уявити собі, як вони зв'язані в одне організаційне тіло та який характер (підлеглисть або координація) має зв'язок поміж ними. Критерієм тут є передання наказів і розподіл відповідальності окремих елементів.

2. Конкретно встановити, як і через кого зв'язок працює (технічно) й точно вказати кінцеві місця ліній зв'язку (пр.: філія А працює з філією Б, — мало; треба: секретар філії А — з секретарем філії Б і характер зв'язку полягає в інформації, співпраці в такій то галузі та ин.).

3. Допильнувати, щоби зв'язок працював точно, справно, швидко й без перерви.

4. Установити лінію розмежування організаційних елементів, щоби одна складова частина не робила праці другої або, ще гірше, — обидві частини не виконували однієї й тоїж праці, перешкоджаючи собі взаємно.

5. Установити «стик», щоби розмежування мусить бути таке, щоби воно не відрізало одної частини організації від другої, але щоби були визначені спільні місця для обох елементів. Значіння «стику» для військової справи відоме кожному й провідникам організації треба звертати особливу увагу на лінії розмежування та на «стики», щоби оминати колізії або зіслаблення суцільності організації. Тому найліпше перенести відповідальність за «стик» на вищу організаційну інстанцію.

У справі встановлення зв'язку й в справі раціонального використання всіх сил допомагає т. з. «орієнтація», що її можна вважати одним з необхідних моментів організаційної праці. Під «орієнтацією» розуміють звичайно працю спрямовану в той спосіб, щоби з одного боку виявити основні елементи середовища, в якому організація існує у взаємовідносинах між тими елементами, а з другого боку встановити місце самої організації серед них. Для того треба встановити перш за все т. з. лінію орієнтації, далі лінії розділяючі, комунікаційні і т. д.

РОЗБУДОВА НАЦІЇ

Утворюючи політичну організацію, ми передусім установлюємо лінію її орієнтації (націоналістична, соціалістична і т. д.), та те, чим вона відрізняється від інших подібних організацій. Проаналізувавши таким чином орієнтаційну схему, можемо намітити такі елементи:

1. Лінію орієнтації й відправне положення.
2. Центр і головні моменти організаційної праці.
3. Лінії розділючі й комунікаційні.
4. Межі й особливості організації.

Треба мати на увазі не лише момент *статичний*, але й *динаміку* життя. Політична організація є живе тіло й при досліджуванні її завжди треба брати на увагу цілий життєвий процес цього тіла. Правильне користування методом орієнтації є дуже важливе для кожного організатора й допоможе йому при розв'язанні як організаційних завдань, так і зовнішнього положення.

Зложивши організаційну схему й дослідивши умови й середовище, в яких доведеться переводити працю, ми станемо перед новим важливим питанням правильного розподілу сил.

Питання найбільш ощадного й раціонального використання людських сил і матеріальних засобів організації стоятиме перед провідником-організатором весь час протягом організаційної праці, ускладнюючись разом з розвитком організації й поширенням її праці та впливів. Тут може бути багато ріжноманітних методів, але всі вони мусять бути побудовані на даних орієнтації (умови, середовище, вивчення противників і т. д.) та на вмінні провідників політичної організації підібрати співробітників і правильно оцінити їх сили й здібности.

Ми намітимо тут деякі методи розподілу сил.

Перша військова метода полягає в тому, що головні й міцні сили спрямовуються на виконання завдань, що мають у певний момент основне значіння, залишаючи незначні сили для завдань другостепенних, або відмовляючись тимчасово від їх виконання.

Друга, теж військова метода нанесення рішучого удару вимагає рантового або ступінчатого кинення всіх наших сил в якусь працю, ризикуючи навіть невдачею. Ця метода надається головним чином до загострених моментів політичної боротьби й вимагає ретельної підготовки та вивчення умов «поля бою» й сил партнерів.

Прикладом першої методи може бути: переведення т. з. «ударних гасел», виборчі кампанії і т. д. Друга метода більше підходить у час гострого політичного напруження, часи війни, революцій і т. д.

Загалі принципи розподілу сил вимагають від провідників політичної організації докладного знання організаційної схеми, обставин й умов праці в кожній місцевості, де мають перевести працю окремі групи, правильно й тонко оцінки організаційних сил і засобів.

Розиреділюючи працю між поодинокими частинами організації треба завжди мати на увазі раптові зміни положення або осіб і мати на поготовті певний «запас», який можна кинути в необхідну працю.

У розподілі сил провідники політичної організації мусять найкраще виявити свої організаторські здібности й досвід. Але замало правильно розподілити сили організації й призначити їм відповідну працю, — треба ще давати вказівки, що це за праця, як вона мусить бути переведена, коли почата й закінчена та к. л. Співучасники праці мусять її не тільки цілком ясно уявляти собі, але й мати конкретні завдання щодо часу, темпа та засобів. Інструкції можуть бути постійні й тимчасові, загальні й деталізовані, — залежно від умов і значіння праці. Назв'їм головні форми інструктування:

Гасло — є елементарна форма інструкції, що вказує в декількох словах лише мету або важливий момент праці, але не дає практичних вказівок виконавцеві й тому вимагає додаткових інструкцій.

Директива — подібна до гасла, що є лише її популярною формою й призначена для ширших кол або мас, директива намічає лише основну лінію поведінки для підпорядкованих інстанцій організації й її доповняють або інструкції провідного центру, або докладно розробляє сам виконавець.

Постанова або декрет виходять від провідних органів організації (конгреси, ради, центральний комітет) звичайно в більше певній і компетентній формі та є підлеглим інстанціям конкретні завдання.

РОЗБУДОВА НАЦІЇ

Інструкція — у звичайному вузькому значінні є доповненням і поясненням гасла або директиви та вказує подробиці завдання чи методи його виконання.

Нарешті, **наказ** — є одиноким точно означеним завданням для певної особи чи установи. Коли інструкція передбачає різні умови й випадки, то наказ є категоричним розпорядженням лише на один випадок. Наказ мусить бути цілком точним й ясним, не припускати жадних тлумачень і формулювати завдання, вказуючи, хто, що, де й для чого мусить виконати. Він мусить бути коротким, не мати зайвих подробиць і повторень.

Приміщення тої чи инчої форми інструктування залежить від організаційних умов і зовнішніх обставин. Провідник-організатор мусить завжди мати на увазі, яка форма інструкції буде корисною в даному випадкові та в приміненні до даних осіб.

Однак не може бути запоруки працездібності й розвитку організації, хочби вона й була складена зразково, коли праця її органів не піддана строгому обрахункові та контролю.

Часто можна зустрінутися в практиці з протестами проти «формалістики», що мовляв не тільки непотрібна але й шкідлива в політичному житті. Ми не сміємо погоджуватися з подібними поглядами.

Організація не може жити й працювати без контролю, а контролю без підтримання «формальностей», без діловодства й документів не лише мало дійсна, але й просто неможлива. Тільки при раціональному діловодстві, при занотованні й стверженні на папері цілого руху організаційного життя можливо узглядити всі додатні та відємні риси організаційної праці, зміцнити перші й вистерігатися других.

Контроль має такі завдання:

1. Слідкувати, щоб організація працювала відповідно до своєї мети й своєї організаційної схеми.

2. Слідкувати, щоби праця всіх складових елементів організації відповідала умовам, в яких її виконують, себто, — щоби переводити правильний обрахунок положення, і праця відповідала матеріальним можливостям та людським силам без зайвої витрати тих чи других.

Контрольну працю можемо поділити на три основні групи:

1. **Контроль адміністративний**, завданням якої є контроль програми праці, відповідності до моменту, контролю провідництва й координації праці складових частин організації. Цю контрольну роботу може переводити вищий провідний орган в політичній організації.

2. **Контроль комерційно-фінансовий**, завданням якої є контроль грошових засобів, майна й підприємств організації. Йі мусить переводити окремий незалежний орган, вибраний рівночасно з провідним центром.

3. **Контроль обрахунково-технічний**, завданням якої є слідкування за працею організаційного механізму та відчитністю. Цей рід контролю переводить вищий провідний орган і його відпоручники на місцях.

Треба мати на увазі, що контроль має бути й стала й раптова, тобто в певні періоди мати характер загально-організаційної перевірки. Лише при умові сталості й точності контрольного апарату можемо мати запоруку, щодо точності й правильності праці організаційного апарату.

Закінчуючи наші нариси підкреслимо, що наведені принципи є лише тою канвою, на якій відповідно до умов і вимог життя можна виткати різноманітні взірці організаційної схеми. Дати роз'язку, що відповідалаби всім умовам, всім обставинам та в усіх країнах не тільки неможливо, але булоб це безглуздо.

Полю. Евген Коновалець.

Причинки до історії ролі Січових Стрільців в українській революції.

(Продовження).*)

«ОТАМАНІЯ».

На заклик Українського Національного Союзу стали Січові Стрільці ударною силою в протигетьманському повстанні та осередком повстанчого руху. 14. грудня 1918. р. республіканські війська заняли Київ, а вже 29. січня 1919. р. йшла евакуація політичної влади, а 4. лютого Київ перейшов у руки наступаючих московсько-большевицьких військ. У міжчасі, себто протягом шести тижнів, команда міста була в руках Січових Стрільців.

Це був найприкрийший період з усієї історії Січових Стрільців, — період, про який Січові Стрільці не можуть спокійно думати. В одей саме період вкладали вони найбільше праці й енергії, а досягнули найменше успіхів. Крім цього получили вони за свою діяльність в цьому періоді від істориків української революції стільки, скільки не почув ні оден легіон якої-небудь инчої нації. Бо коли прийшов кінець директоріанської доби, то головні учасники й винувники тої катастрофи з легким серцем і спокійною совістю скинули вину за всі невдачі на Січових Стрільців, себто на тих, на яких раніше, в найбільшому розгарі подій, складали зі себе весь тягар праці, щодо Січового Стрільцтва не належала й була понад його сили. Директорія, як верховна влада Української Народної Республіки, звалювала своїми наказами на Січових Стрільців всі можливі функції влади, а, коли Січові Стрільці, як і передбачалося, не могли впоратися з наложеними на них обов'язками та запобігти анархії й розвалові, тоді Директорія, передусім її голова, зробила Січових Стрільців винувниками всіх промахів і лих, яких тільки в той час dokonано, включно до отаманії.

Найголовніші закиди, що їх зроблено Січовим Стрільцям за їхню діяльність у київській період Директорії, зводяться до слідуєчого: у Києві панувала безоглядна диктатура Січових Стрільців, яка перетворилася в «рознуздану отаманщину», перед якою була безсилою найвища політична влада Української Народньої Республіки.**)

Голова Директорії придумав навіть для цього «січовицько-отаманського насильства» окремі термін, називаючи цей період діяльності Січових Стрільців «коновальщиною». Вазагалі зробив він Січовим Стрільцям таку силу всяких закидів, що просто не знати, котрий з них вважати важчим, більше болючим, більше несправедливим і настирливіше вимагаючим відповіді. І колиб закиди відносилися тільки до мові особи, то я задовольнивсяб тільки одним прочитанням їх. *Але цей термін причислено до всього Січового Стрільцтва і зроблено це настільки визиваючо, мірючи не в мене, а в стрілецьку ідею, що ця саме обставина примушує мене зупинитися децю точніше над цим періодом діяльності Січового Стрільцтва.*

*) В 2. ч. «Розбудови Нації» на стор. 60., 18 рядок здолони слід оправити «чиновники» на «чинники». Ред.

**) Для ознайомлення читачів з різнородністю й характером вище згаданих закидів відсилаю до «Відродження Нації» В. Винниченка. Третій том цієї книжки є просто одним великим актом обвинувачення Січових Стрільців. В. Винниченко, як голова Українського Національного Союзу, що організував протигетьманське повстання, був речником Союзу перед Січовими Стрільцями. У моменті, коли рішалось питання, кудю йти Січовим Стрільцям, становище Винниченка, його інформації та аргументи чимало вплинули на рішення Січових Стрільців. Саме ця обставина казала й каже Січовому Стрільцтву ставитися уважніше до слів колишнього голови Директорії про ролю Січових Стрільців у цей час. Правда, ці заміти були писані тоді, коли перший прем'єр Центральної Ради, пізніший голова Українського Національного Союзу й врешті голова Директорії Української Народньої Республіки, став лідером української комуністичної партії. Е. К.

РОЗБУДОВА НАЦІЇ

Коли в Білій Церкві почалися приготування до сподіваних подій, то Січове Стрілецьтво рахувалося тільки з одним завданням, яке стоятиме перед ним на випадок успіху повстання, а саме, — *співпраця з усіма покликаними до цього чинниками біля організації української армії для оборони врятованої державности перед ворогами*, що з Чорного моря, Бесарабії, Заходу, Півночі й знад Дону сунули на Україну.

Згодом, після мотовилівського бою, коли успіх повстання був очевидний, пляновано створити два військові осередки для майбутньої української армії: Осадний Корпус, який після заняття Києва переіменовано в Корпус Січових Стрільців, на Правобережжі, та Запорізький Корпус на Лівобережжі. Для дальшого ведення військових операцій проти Києва малося набирати добровольців, що після сформовання в окремі частини будиб запасом для поповнення фронту.

Стрілецька Рада була проти оголошення загальної мобілізації. Для плянового переведення мобілізації не мала Директорія відповідного апарату, не було відповідної кількості старшин і підстаршин, не було теж налагоджене діло озброєння та омундування. Січові Стрільці заступали тоді думку, що наслідком такої загальної мобілізації потворяться дуже скоро незорганізовані та недисципліновані частини, які, подішені на самих себе, будуть готові на всякі самочинні виступи. Дальшим важним аргументом проти оголошення загальної мобілізації, — це особливо ми підкреслювали, — був факт, що при загальній мобілізації нахлине у військові частини дуже багато непевного й розкладового елемента, який буде тільки тягарем при формуванні боєздатних частин.

Головне командування нас не послухало й оголосило загальну мобілізацію. Як можна було передбачити, почали напливати вже в перших днях по оголошенню мобілізації такі маси народу, що ні одна з регулярних частин не могла їх опанувати. Січові Стрільці мусіли попри ведення боєвої акції на фронті творити на швидко апарат, що мавби організувати військово ті десятки тисяч селян, добувати для них зброю, одяг, харчі і — це найважливіше — давати їм певних старшин, яких тоді було небагато. Тоді Січові Стрільці зобразилися, власні частини сильно поширили, роздробили свій старий старшинський і підстаршинський кадр і *втратили свій січово-стрілецький характер*, а боєздатної армії всетаки не створили. Безладдя, яке маси мобілізованих внесли в запліла та якого зза боєвих операцій на фронті не було змоги усунути, пророкувало хаос, що повстане в Києві, коли Осадний Корпус вступить до міста. Я особисто вживав усіх заходів, щоби підчас здобуття Києва впустити туди тільки найбільше зорганізовані частини, й це була одна з причин, чому Команда Осадного Корпусу не дуже спішилася з остаточним наступом на Київ.

Несподівано швидкий розвал гетьманського фронту не дав нам змоги здійснити наші плани. Разом з організованими частинами вступило до Києва багато ненадійних і недисциплінованих відділів. Перед Командою Осадного Корпусу повстало дуже важке завдання, очистити київський гарнізон від непевних елементів, що від першої години нової влади в Києві, були для столиці загрозою погромів і розбою. Замість звернути всю свою енергію та увагу на організування військової сили для оборони України перед зовнішніми ворогами — Команда Корпусу Січових Стрільців мусіла розпочати боротьбу проти ворога, який був у своїй власній армії.

Як конкретний приклад, може служити випадок з двома дніпровськими дивізіями, з яких одна була під командуванням Данченка, друга — Зеленого. Ці частини були вже в хвильні здобуття Києва дуже розагітовані та розанархізовані. Одна з них під командуванням Данченка розташувалася в Дарниці, друга під командуванням Зеленого — у Святошині. Уже в перших днях побуту Команди Осадного Корпусу в Києві далось завважити, що большевицька агітація запускає в цих частинах щораз глибше коріння. Обі ці частини відмовилися виконати наказ, вирушити на Чернігівщину та станути фронтом проти наступаючих вже тоді московсько-большевицьких відділів. Дійшло до того, що Команда міста Києва мусіла виставляти заслони як проти Дарниці, так і проти Святошина, а Команда Корпусу Січових Стрільців — прийняти міри для насильної ліквідації обох дивізіій. Скінчилося на тому, що частини Данченка здебільшого самі «демобілізувалися», себто масово розбіглися. Сам Данченко на чолі решти поведився так провокаційно, що Команда видала наказ про арешт його і висилку до Галичини.

Зелений натомість, забравши у Святошині всі військові склади, самочинно вирушив до Трипілля, звідки прислав нам до Києва своє ультимативне домагання: або скинути Директорію, оголосити радянську владу й тоді мати в ньому, Зеленому, союзника, або рахуватися з його збройним повстанням проти республіканських військ.

РОЗБУДОВА НАЦІЇ

З ним говорив я особисто телефонічно, посилав навіть до нього парламентарів, ставрався врятувати йому, в якому становищі опинилася українська армія, що їй загрожує й з якого боку, та просто молив його залишити цю авантюру й приступити з нами до співпраці. Все це нічого не помогло. Зелений почав зі своїми частинами посуватися в нашому запллі з Трипілля в напрямку на Фастів і грозив перетяти лінію Київ—Волочиська. Очевидно, що нам нічого не залишалось, як вислати відділ для ліквідації авантюри Зеленого.*)

Зясовуючи випадок з покійним отаманом Зеленим, я далекий від цього, щоб відмовляти всяку основу тим голосам, що характеризують його, як людину ідейну, енергійну та серед своїх козаків дуже популярну. Одначе факт його переходів від директорії до большевиків і від большевиків назад до Директорії свідчить, що Зелений був людиною дуже невиробленою й в своїх поглядах хиткою, а хитання його принесли українській справі багато лиха. Випадки з обома дніпровськими дивізіями є тільки одним із багатьох зразків, у якій військовій обстановці доводилось всім нам працювати.

Цілком своєрідне явище — це сумної пам'яті «отаманія». Її зродив мобілізаційний наказ Директорії. На тлі повної неприготованости апарату та безсилля військової влади, взяти в руки маси мобілізованих появились самочинні командири менших і більших збройних гуртків, які вели всякого роду самочинні операції та, швидше або пізніше, розходилися домів, або переходили на бік большевиків. Правда, особливо з самого початку, були поміж такими «отаманами» чесні й ідейні люди; вони несли нарівні з іншими старшинами важку організаційну й фронтову військову службу та згодом, при формуванні більших військових одиниць, вливались в них зі своїми загонами або бодай особисто.

В поширенні явища «отаманії» була доля вини й Головного Отамана. Він серед тодішніх обставин не спроміг завсігди енергійно виступати проти цієї страшної небезпеки, що затроювала і без того кволий організм нашого війська. Він надто довіряв поодиноким «отаманам», які діставши гроші, або безслідно щезали, або творили силу, що ставала часто грізною для самої Директорії. Коли Січові Стрільці взялись за ліквідацію «отаманії», то ніхто з членів Директорії не підтримав їх у цій роботі. Навпаки, кожний з членів Директорії, крім Винниченка, старався створити собі свою власну військову частину, на яку мігби спиратися, як на свою гвардію. Макаренко багато уваги присвячував формуванню Залізничного Корпусу**), Андрієвський янчо протегував Ковенка та його пізнішу сумної пам'яті «Головну Слідчу Комісію», про яку мовля нижче. Швець тримав звязок з деякими «отаманами», що заявляли себе есерами (н. пр. Біденко). Небіжчик Петлюра, змагаючись з Винниченком за значення й впливи в Директорії та Українській Народній Республіці, грівш деколи у відношенні до війська, демагогією. Виходило так ніби Січові Стрільці бояться військової конкуренції та проти волі Директорії поборюють «отаманів». Стрільцьких старшин тоді ненавиділи всі ті «отамани», що з мандатами, підписаними членами Директорії тільки й гляділи, щоби дошкулити «Галичанам». Командаж Корпусу Січових Стрільців, не дивлячись на це, виступала проти них безоглядно й може навіть часом брутально.

*) Навло Христюк у своїх «Замітках» вихвалює виступ Зеленого й Данченка. Проте навіть з його опису цього, чи не першого протидиректоріанського повстання, можна скласти собі правдиву картину подій. Ось що пише названий автор у своїх «Замітках і матеріалах до історії української революції» (том IV, ст. 76—77): «виведена через революційний характер за межі Києва, ця дивізія «Дніпровська», придививши до цих порядків, які заводилися на місцях директоріанською цивільною й військовою владою, остаточно збільшевичилася, покинула ряди республіканського війська і зі зброєю в руках пішла до дому. Після цього, незадоволення селянства Київщини директоріанською політикою почало набирати зовсім виразних, широких і грізних форм». Далі, кажучи про селянський з'їзд у селі Григорівці, де кликано до «знищення основ буржуазно-капіталістичного ладу», автор зазначає, що «з'їзд цей відбувався при співучасті козаків Дніпровської Дивізії». Це було які два тижні після заняття Києва військами Директорії. Зелений та його козаки вже встигли розпізнати «контрреволюційний» характер директоріанської влади та вважали необхідним негайно її повалити.

Е. К.

**) Залізничний Корпус складався в подавляючій більшості з людей ідейних і мав у певні періоди високу боеву здатність. Е. К.

РОЗБУДОВА НАЦІЇ

Ось тому записувати на рахунок Січових Стрільців лише отаманів, або й їх самих, стрілецьких старшин, ставити нарівні з «отаманами» — може тільки людина, що цілком не знає фактів, не рахується з ними й не хоче їх знати або є на стільки злобною та засліяною в ненависті до Січового Стрільцтва, що нарочито перекручує факти. Безумовно, серед Січового Стрільцтва траплялися також всякого роду випадки самочинності. Команда однак старалася їх невідкладно ліквідувати й виновних притягати до відповідальності. Проте ті чи інші самочинні виступи С. С. не були виявом системи.

Третім чинником, що страшенно утруднював Січовим Стрільцям працю, була большевицька агітація агентів Москви серед війська. У цій роботі помагали москалям наші рідні ліві есери та большевики, пхаючи з усіх сил Україну в обійми червоної Росії.*)

Я вже згадував наскільки в часі повстання змінився склад стрілецьких частин, у яких давні Січові Стрільці майже зовсім розбрилися, а нового поповнення не було ще часу перевиховати. Отже не диво, що розкладова большевицька агітація находила деякий ґрунт і в стрілецьких частинах та ставала поважним питанням для Команди.

Кажучи про атмосферу та реальні умовини, серед яких знаходилася Команда С. С. у Києві, треба мати на увазі також усі ті провокації, що їх роблено з різних боків, аби тільки скомпромітувати Січових Стрільців. Доходилож до того, що на трупах бандитами вбитих людей були картки з написом ніби це зробили Січові Стрільці. На думці маю голосну справу вбивства вночі на Сінному майдані. Гостре слідство виказало, що Січові Стрільці не могли бути там замішаними.

Адже в Січових Стрільцях бачили своїх найбільших ворогів, московська чорна соня, колишні добровольці та всяка мійська збірания і большевики різного тилу та різних напрямків, — москалі й українці, — свідомі й несвідомі, — явні й тайні агенти московського большевицького уряду, і, нарешті «отамани» всіх відтінків та партій. Саміж українські партії, повернувши до влади, дивилися на Січових Стрільців скося, як на щось, що завжди пригадує та наказує думати про неприємні речі: армію, боєвий фронт, налагодження транспорту й постачання, втихомирення заплля й відповідну адміністрацію.

У тойже час з Лівобережжя від Запоріжського Корпусу надходили все тривожніщі вістки про наступ московсько-большевицьких відділів, що сузули на Україну під фірмою фіктивного українського радянського уряду. Після здобуття Києва всі частини республіканської армії думали, що вони вже сповняли свій обов'язок і не хотіли йти на фронт. З великим зусиллям вдалося виправити Чорноморську Дивізію на Бахмач.

Як відомо, Директорія вислала до Києва Січових Стрільців, а мене призначила командантом міста й своїм заступником до часу візду в столицю. Стрільська Рада заздалегідь поставилася дуже неприхильно до думки передання військової влади в Києві Січовим Стрільцям. Директорія стояла на тому, що тільки Січові Стрільці зможуть завести в Києві який-такий лад і що мої функції, як відпоручника Директорії, треватимуть дуже короткий час. Ніяких директив ані щодо загальної лінії політики, ані щодо маси заплутаних питань місцевого київського значіння я не одержав. На мої настирливі запити з Києва до Винниці, де в той час перебувала Директорія, я весь час одержував стереотипні відповіді: «все, мовляв, буде поладжено, коли Директорія приїде з Винниці до Києва».

Тимчасом кожний день неясности й непевности погано відбивався з одного боку на тактиці незорієнтованих виконавчих органів київської влади, з другого — на настроях війська. Я все стояв на тому, що війсьکو не повинно активно вмішуватися в політику, але рівночасно заступав думку, що в революційних часах, особливо на Великій Україні, де вояки були з усіх боків виставлені на агітацію з боку різних як національно, так і соціально ворожих течій, — треба докладно зясувати армії, до чого влада думає змагати, які є наші гасла, а яких треба берегтися, хто є нашим приятелем, а хто ворогом. Пояснення цих питань ніхто з нас не отримав у всьому директоріянському періоді. Тверджу, що ні Винниченко, ні Директорія в цілости не мали ясної

*) Див. П. Христюк. «Замітки і матеріали» т. IV. ст. 75—76 про утворення революційного комітету лівими есерами для боротьби наперед проти гетьманщини, а потім — Директорії. Там стоїть: «Головний Революційний Комітет вступив у контакт з російськими большевиками й організував на всьому Лівобережжю повстання проти Директорії». Е. К.

політичної лінії та що довкола Директорії панував такий самий хаос політичної думки, як і всередині її.

В самому жутрі Директорії, особливо по приїзді до Києва виявилися такі яскраві різниці думок між поодинокими членами, що надії на якусь «гармонію» влади показалися високо наївними. Передусім кидався у вічі антагонізм між Винниченком і покійним Петлюрою. Далі показалося, що особистий склад Директорії є безумовно невдалий і що в такому вигляді Директорія буде неадібною вивести Україну з небезпеки кількох воєн та закріпити державність.

Сам В. Винниченко, людина на той час і відносини політично вироблена, інтелігентна та імени ради в той час ще з великим авторитетом, *ямав був у панічний страх, неоправданий розуміється ніякими причинами.* Він був переконаний, що військові кола вогвсім певно його арештують і розстріляють, колиби він захотів переводити в життя свою політичну програму. Принайменше він це так твердив і цим пояснював, чому він, як голова Директорії не виявляє, так конечної в цей час рішучості. *Фактично ж Винниченко немає ніякої ясної політичної лінії.* Ще до повстання закликав він був умову з большевиками (Мануїльським), *про яку нам, до речі кажучи, нічого не сказав* та яку большевики, як звичайно, зараз таки зломали, розкинувши масово, ще до заняття Києва повстанчими військами, летючки зі закликом до непослуху й бунту проти Директорії. Винниченко страшенно лютував на большевиків, але й даліше заступав в Директорії найбільш ліву течію. Його ідеєю був Трудовий Конгрес. Він теж настоював на висилці делегації Директорії до Москви. Але одночасно давав він свою згоду на висилку делегації до французів до Одеси (спершу Др. Назарука, а відтак ген. Грекова), — що більше, захоплювався думкою, як то українці будуть нищити большевиків, коли дістануть від французів мітичне «фіолетове проміння» й танки. Теж за згодою Винниченка виплатила Директорія якійсь «мадам Тимофівній», що правда, вже по нещасливій виміні телеграм з Чічерінім і Раковським, мабуть, 15 мільонів карбованців на закупку танків, яких Україна ніколи не побачила.

Серед усіх членів Директорії найбільше вибивався С. В. Петлюра, — людина криштально чесна, безкорисна, доброї волі, великої віри й енергії. Вправді й в нього не було потрібної підготовки для кирми військовими й політичними справами Української Республіки, — однак його велика віра була тим чинником, який помімо неуспіхів, що почали спадати на українську владу, спонував всіх в одну цілість і дав змогу, не дивлячись на незвичайно несприятливі обставини, вести визвольну боротьбу на українській території більше ніж півтора року.

Політика хитань між крайностями — від московських большевиків до французьких генералів — підірвала авторитет Директорії та впливала на всіх дуже деморалізуючо.

Стрілецька Рада, маючи на увазі ті лиха, які ця політика викликувала в самому війську, висловлювалася за цим, щоби Директорія взяла ясний і при тому твердий напрямок. На думку Стрілецької Ради конечним являлося, щоби верховна влада Української Народньої Республіки раз рішилася, з ким їй врешті порозумітися — з большевиками чи французами — і відповідно до цього рішення повести свою політику з усіми впливаючими з такого рішення наслідками. У доказ цього твердження пригадаю промови, які виголошено на врочистому прийнятті Директорії в перший день її приїзду з Винниці до Києва. У той час, коли деякі промовці підкреслювали лише значиння перемоги над гетьманщиною й робили героями живих людей, що ще були в стані самооформлювання, на річі не закріпили за собою жадних своїх діл, то представники стрілецтва звернули вже тоді рішучу увагу на хаос, який тоді творився й ріс, остерігали перед усякого роду експериментами та вказували на необхідність ясності й твердості як у внутрішній, так і в закордонній політиці Української Народньої Республіки. Те саме повторив я на офіційальному прийнятті у Винниченка для представників партій та великих організацій. Винниченко зрозумів цю мою промову як виступ проти його особи та заразже після цього приступив до мене з докорами, питаючи, чому саме виступаємо ми проти нього. Я зазначив йому, що ми не виступаємо проти окремих членів Директорії, але проти політики цілої Директорії, яка веде Україну до катастрофи. Отже Січові Стрільці не вмішувалися й не хотіли вмішуватися до політики, — вони хотіли тільки, щоби Директорія *вела взагалі якусь політику*, бо це, що було, не можна було назвати політикою, а хйба легководушною забавою над берегом пропасти, що було ясно навіть нам, молодим воякам.

Не знаю вже, чие це було нещастя, — наше, Січових Стрільців, чи політичної чллади, що ми ще з Білої Церкви були організацією, яка мала свій власний внутріш-

РОЗБУДОВА НАЦІЇ

жьо-адміністративний апарат, чого не мала ні одна центральна установа, ні одно міністерство, ні, навіть, Директорія. Члени Директорії й уряд почали тому відсилати до нас людей та справи, які нас, як військової команди округи, ні трохи не торкалися. Колиби ми мали архів Січових Стрільців, то можна булоб оголосити довгий список справ, які мусіла рішати військова команда згідно з резолюціями (помітками на відповідних паперах) членів Директорії та різних міністрів, що таким робом думали найти вихід із прикрого та безрадного становища.*)

З другої боку ми дуже добре знали, що кожний рішучий крок із нашого боку в якій-небудь важливішій справі ширшого характеру будуть вважати як бажання військових вмішуватися не в свої справи. Тому тим горячіше бажали ми собі, щоби ми не були амушені вічно накаувати, а тільки, щоби самі одержували від когось накази. Але щож, — було п'ять директорів, які ставили величезні вимоги до Січових Стрільців і до київської команди... З другої боку антагонізм між Головою Директорії та Головним Отаманом довів до того, що ми взагалі не знали, кого треба слухати.

Боротися на власну руку з «отаманією», примусити населення шанувати авторитет верховної влади, провадити війну на три фронти, з яких оден тягнувся від Гомеля через Чернігів—Бахмач до Харкова, другий охоплював смугу Чорного моря, третій — галицьке Поділля та Волинь, — було понад наші сили. Було попад сили, бо крім військової «отаманії» ми мали занархізоване та зреволюціоноване запілля, заспокоєння якого військовою силою могло йти тільки разом з налагоджуванням внутрішньо-адміністративного апарату та розумною, послідовною, ясною й рішучою соціальною й національною політикою. Не вважаючи на всі прикрі досвіди, ми мали всеж таки найбільше довіря до політичного розуму Винниченка й думали, що він саме є тою індивідуальністю, яка зуміє перевести в життя свою політичну програму, — все рівно, якоюб ця програма не була. *Отже, щоби покласти край псевдоколективному безголовю влади, Стрільцька Рада запропонувала через Др. Назарука Винниченкові переняти диктаторську владу та заявила йому, що Січові Стрільці підтримають його диктатуру, безоглядно йому підпорядкуються й будуть йому помагати в переведенні його політичної й соціальної програми.**)* Винниченко відмовився.***)

Побачивши, що речник «большевицького курсу» в Директорії не має відваги прийняти повноту влади навіть при підтримці армії, — себто, не вірить в успіх свого «курсу», ми звернулися до людини, яка мала яскраву фірму ворога большевиків, до С. В. Петлюри, гадаючи таким робом остаточно зречтися думки про можливість порозуміння в Совітахми й з крайньою українською лівницею та рішитися на одверту війну з Росією при оголошенні військової диктатури. Головний Отаман не хотів теж брати на себе всеї відповідальности й тоді виринув третій проєкт т. з. тріумвірату, в якому мали взяти участь крім небажчика представники Стрільцької Ради, я й полк. Андрій Мельник. Цю думку винесено на т. з. державну нараду в Києві 18. січня 1919. р.****)

Одначе, коли на згаданій нараді почали висловлюватися присутні члени Директорії, уряду та різних партій, то зразу заговорив такий Вавилон поглядів, що пред-

*) Між инчими справами, з якими тоді зверталися політичні чинники до Команди Січових Стрільців, було домагання міністра фінансів Мартоса, післати в його розпорядження кілька відділів Січових Стрільців для переведення *зарядженої ним* (Мартосом) реквизиції золота в київських крамницях. Команда відмовилася дати стрільців для цієї справи. Не вважаючи на це, пішли потім в Києві сплетні немов Січові Стрільці ограбували київських ювелірів. Е. К.

**) М. в. фразеологічними квітками находимо у «Відродженні Нації» таке: «але військова влада не хотіла підпорядкуватися владі політичній». Цей вислів можна хіба пояснити тим, що автор ґрунтовно забув дуже багато подій, в яких сам брав живу участь. Е. К.

***) Пропозицію Січових Стрільців Винниченко у «Відродженні Нації» називає «шантажем отаманщини й вислідом розгублености та безпорадности». Коли читати опис згаданої події, то виходить, немовби тодішня політика Винниченка була настільки ясною, що взагалі нахабністю збоку Січових Стрільців було звертатися до нього з такою пропозицією. (Див. «Відродження Нації» т. III. ст. 233). Е. К.

****) Мимоходом кажучи, Стрільцька Рада винесла про мою кандидатуру, як одного з трох членів тріумвірату в моїй неприсутности. Я був тоді в Станиславові, куди їздив від Головної Команди в справі виміни галицьких і наддніпрянських частин, а теж від імени Директорії в справах Трудового Конґресу та проголошення злуки У. Н. Р.

РОЗБУДОВА НАЦІЇ

ставники Стрілецької Ради побачили, що нічого не дасться зробити та що серед таких обставин катастрофа неминуча. Не очікуючи вже навіть дальшого перебігу дискусії та висліді голосування, заявили вони, що займають свою пропозицію.

З усіх наших цілей і завдань перед нами лишилася тільки одна мета: *зберегти себе, як військову одиницю, щоби відсутню як найдалше неминучу катастрофу та вийти з неї в честь*. На доказ того, що Січові Стрільці рішили після невдалої спроби найти якийсь вихід з трагічного зачарованого кола, було рішення Стрілецької Ради, усунути зовсім від вмішування в політичне життя та відмова Стрілецької Ради, мати свого представника в Директорії. Тому рішення Директорії, після державної наради, кооптувати мене, як свого достого члена, залишилося невиконаним.*) Залишилось все по старому. По старому котилося все по щораз більше похилій площі, поки не докотилося до самого дна провалля.

(Далі буде.)

Офіційальна частина.

Провід Українських Націоналістів.

Звідолення ч. 3.

1. Цим починається оголошення спису датків на збіркові листи Проводу.

Чехословацчина.

Збірка Секції Л. У. Н. і Групи Національної Молоді в Брно.

1. Швець А. — 15 к. ч.	11. Божок — 10 к. ч.
2. Шеманська — 15 к. ч.	12. Соханько — 5 к. ч.
3. Петрикевич — 15 к. ч.	13. Слинько — 5 к. ч.
4. Міцько — 5 к. ч.	14. Буринський — 10 к. ч.
5. Н. Н. — 10 к. ч.	15. Яхимко — 10 к. ч.
6. Н. Н. — 10 к. ч.	16. Нагай — 10 к. ч.
7. Пекенсов — 10 к. ч.	17. Газдайко — 50 к. ч.
8. Швець Ф. — 30 к. ч.	18. Барзілович — 15 к. ч.
9. Василевський — 10 к. ч.	19. Байко — 10 к. ч.
10. Личко — 5 к. ч.	

і З. У. Н. Р. (про це буде мова нижче). Я повернув до Києва саме 16. січня та довідався про постанову, як про доконаний факт.

Христюк переповідає у своїх «Замітках і матеріалах до історії української революції» (Т. IV. ст. 49.) про київську державну нараду та м. и. пише таке: «На домагання січовиків представники Селянської Спілки (Янко) заявили, що коли взагалі заходить мова про диктатуру, то серйозно можна булоб говорити тільки про диктатуру трудового селянства, конкретно — Центрального Комітету та Всеукраїнської Ради Селянських Депутатів, — Осадний же Корпус Січових Стрільців на чолі з Коновальцем, мігби при такій ситуації перейняти на себе функції, які виконують у московських большевиків лотиські та китайські військові частини». Автор оголосив свої спогади за кордоном в 1922. р. і, оповідаючи про деякі речі, забув, що вони не могли трапитися три роки раніше: в січні 1919. р. не відважилисяб навіть ліві есери порівнювати Січових Стрільців з назвними лотиськими та китайськими большевицькими відділами. Уміщення цього речення є всеж таки характеристичним для кола людей, до яких належав автор. Е. К.

*) Єдиний раз Січові Стрільці вмішалися пізніше активно в справу політичного характеру, у т. з. оскілковщину, в кінці квітня 1919. р. С. С. помогли зліквідувати спробу Оскілка зробити державний переворот і ніколи того не жаліли. Вдаватися в блищі пояснення — зайво, тому що сьогодні вже всім ясно, хто такий був Оскілка та чи було можливо звязатися з ним людям, які блище знали його й тих, що були його правою рукою. Е. К.

РОЗВУДОВА НАЦІЇ

Збірка Секції Л. У. Н. у Ліберці.

- 20. Терлецький — 50 к. ч.
- 21. Паславський — 20 к. ч.
- 22. Дуб — 25 к. ч.
- 23. Хоминський — 20 к. ч.
- 24. Лечук — 10 к. ч.
- 25. Книзма — 10 к. ч.
- 26. Слюсар — 10 к. ч.
- 27. Чупрай — 25 к. ч.
- 28. Ілюк — 10 к. ч.
- 29. Гагін — 15 к. ч.
- 30. Крячківський — 5 к. ч.
- 31. Бондурович — 2.50 к. ч.
- 32. Гармакій — 5 к. ч.
- 33. Лукашнин — 2 к. ч.

Збірка Секції Л. У. Н. у Люксембурзі.

- 34. Чуб — 50 бельг. фр.
- 35. Лизак — 30 бельг. фр.
- 36. Шпак — 25 франц. фр.

- 37. Самолюк — 25 франц. фр.
- 38. Бакай — 50 бельг. фр.
- 39. Кушнір — 25 франц. фр.
- 40. Поштаренко — 25 франц. фр.
- 41. Яцишин — 50 франц. фр.
- 42. Стасів — 50 франц. фр.
- 43. Кавацюк — 25 франц. фр.
- 44. Твердовський — 25 бельг. фр.

Збірка Секції Л. У. Н. в Подебрадах.

- 45. Вигнанський — 10 к. ч.
- 46. Скоробогатий — 5 к. ч.
- 47. Підлісецький — 5 к. ч.
- 48. Филипчан — 5 к. ч.
- 49. Благідко — 5 к. ч.
- 50. Левицький — 5 к. ч.

До переносу: 494,50 к. ч.

225 франц. фр.
155 бельг. фр.

Секретарія.

З діяльності організації.

УКРАЇНСЬКА СТРІЛЕЦЬКА ГРОМАДА.

У неділю 29. січня в Нью Йорку відбувся третій з'їзд українських стрільців у Злучених Державах Північної Америки.

З'їзд прийняв наступні постанови:

1. — *Відношення Громади до політичних партій.*

Вислухавши звіту Управи, збори У. С. Громади стверджують, що на всіх наших землях з новою силою видвигається клич відбудови та затвердження суверенної держави як єдиного засобу до повного розвитку нашої нації. Твердо віримо, що десяти роковини створення Армії принесуть повну злуку й співпрацю всіх національних, державотворчих елементів, для добра й могутності української суверенної держави.

Віримо, що теперішня ворожа навала стрілецького опору всього народу й вкаже нашому політичному проводові, що розбиття народних сил у теперішню пору рівне народній руйні.

Признаючи потребу політичних партій і членам Громади право належати й працювати влюбій їм партії, вважаємо, що тільки ті партії заслуговують на назву державно-творчих, які ведуть конструктивну роботу та вміють підпорядкувати свої партійні інтереси інтересам української суверенної держави.

2. — *Союз Українських Військових Організацій.*

Стверджуємо, що у всіх краях, де живуть члени Армії, організаційний рух скріпився, всі стрілецькі організації ведуть майже однозгідну роботу.

Щоб цю роботу скріпити, поручаємо Управі:

а) Продовжувати тісний контакт з іншими стрілецькими організаціями й поробити всі заходи для створення Союзу військових організацій.

б) Спільно з іншими стрілецькими організаціями видати спільні відзнаки як знак стрілецького побратимства.

в) Спільно з іншими стрілецькими організаціями та організаціями краю й іміграції проголосити один день в році (по змозі одну неділю в маю) днем Пам'яті Стрільця, в якому прикрашуватимуть гроби полеглих членів Армії й борців за суверенну державу.

г) Вважаючи, що тільки оружною боротьбою нарізд добуде свою суверенну державу, з признанням вимаємо видавництва, які своїми військово-технічними та історичними виданнями стараються поширити державну традицію Армії і військово знання. З признанням вимаємо почин Українського Робітничого Університету в Празі, який включив в програму своїх викладів військово знання, та визнаємо всі українські високі й середні школи, щоб вони завели у себе навчання військового вишко-

лу та покликали до їх ведення фахових людей.

г) Вважаємо konieczністю видання Історії Армії та військового журналу й поручаємо Управі поробити всі заходи в тому напрямі.

3. — Внутрішня організація.

Внутрішню організацію переводиться після дотеперішнього пляну й дальших заряджень Управи.

Члени:

Громадяни, що своїм знанням і працею можуть причинитися до виконня завдань Громади, Управа може запросити й прийняти їх своїм однозгідним рішенням як членів прихильників. Точні постанови про права й обовязки тих членів подається в статуті.

Вибір Головної Управи.

Щоби дати змогу всім членам виконувати своє активне й пасивне право вибору, змінюється вибір у той спосіб, що на місяць до загальних виборів Головна Управа, в порозумінні з гуртками, встановлює лісту кандидатів (по двоє на кожний уряд) та висилає її всім членам Громади. По виповненні ліст члени пересилають їх на руки Стрільцького Суду, який виконує обовязки виборчої комісії. Проголошення висліду виборів слідує на загальних зборах.

Референти.

Референтів призначають загальні збори, або Управа Громади в міру потреби. Всі референти є повноправними членами Управи й ведуть свою працю самостійно.

4. — Допомога Інвалідам і будова Дому.

Вважаючи справу допомоги Інвалідам справою народньої чести, вкладаємо на Головну Управу обовязок, повести як найенергічнішу акцію за збіркою на будову Дому й удержання Інвалідів.

Вповні поділяючи думку Краєвого Товариства Опіки над Інвалідами про потребу виплати сталих допомог Інвалідам, рішаємо вести далі працю над збіркою. Після порозуміння з инчими організаціями в Злучених Державах призначиться певну часть збірок на удержання Інвалідів, а частину на будову Дому так довго, поки не призбирається відповідної суми на будову Дому. Цей Дім має дати не тільки захист Інвалідам Армії й борцям за волю нації, але стане теж памятником-музеем наших визвольних змагань.

5. — Поміч молоді.

Для допомоги українській молоді (пластові), а зокрема дітям поляглих та незможних б. членів Армії, встановиться окремий фонд молоді, до якого вчислиться 5% всіх прибутків Громади.

Цього фонду вляється в першу чергу на висилку дітей б. членів Армії до пластових вакаційних таборів, а далі на закупно пластового виазброю, та по змозі на висилку американських українських пластуниів до вакаційних пластових осель в краю для звязку.

6. — Звязок із чужинецькими організаціями.

Поручаємо Управі продовжувати товариські зносини з чужинецькими ветеранськими та військовими організаціями дорогою листів і відозв та комунікатів.

7. — Господарські справи.

Поручаємо Управі скликати в найкоротшому часі господарську конференцію для обговорення справ господарських взаємин краю й імїграції, створення бюра праці та господарської пропаганди в Америці.

8. — Справа українського відділу в американській бібліотеці й музею.

Поручаємо Управі ввійти негайно в порозуміння з инчими українськими організаціями в Злучених Державах в цілі спільного утворення окремого українського відділу в одному з американських музеїв та бібліотеці (по змозі в Філадельфії), де булиб добре представлені життя й історія нашого народу.

Санітарний відділ.

9. — Круг ділання Санітарного Відділу: нести лікарську поміч членам Громади; санітарна допомога Інвалідам Армії; тісний звязок і співпраця зі санітарними установами Злучених Держав, Канади і краю; поширення та пропаганда знання про народне здоровля. Референта призначають лікарські збори, які вирішать і внутрішню його організацію.

10. — Звідомлення Громади друкується як дотепер у пресі. Спеціальні постанови Управи й звідомлення гуртків друкується в неперіодичному вістнику Громади, якого редакцію переймає референт преси. Управа Української Стрільцької Громади.

Володимир Галан, голова;
Василь Петрусик, писар.

РОЗБУДОВА НАЦІЇ

Союз Українських Старшин у Німеччині.

29. лютого в помешканні «Німецького Товариства 1914» у Берліні уряджено щорічний репрезентативний вечір. Успіх вечера перейшов усі сподівання. Було більше 300 гостей. Серед них заступники різних німецьких військових, політичних культурних та економічних установ. Крім німців були шведи, фіни, литовці, болгары, португальці, турки.

До успіху багато спричинилися пані, які склали комітет. Всього до комітету входило 20 осіб, — з того 5 українок, 14 німців й одна шведка.

З прибутку призначено частину на українських інвалідів у Львові та в чужих краях. Я.

Організації Націоналістів у Брно.

26. лютого ц. р. прибув до Брна політичний референт Проводу Українських Націоналістів М. Сціборський і зробив для місцевих націоналістичних організацій — Групи Національної Молоді та Секції Легії Українських Націоналістів, об'єднаних в місцевому Союзі Укр. Націоналістів, доклад про загальну політичну ситуацію, розвиток організованого націоналістичного руху та про значіння й завдання майбутнього Конгресу. Доклад викликав велике зацікавлення та співчуття всіх присутніх. Саме тепер націоналісти в Брно виказують велику міру активності й стремління стати творчим елементом у загальній націоналістичній акції. В цілі активізації та координуван-

ня праці, — місцева Секція Л. У. Н. і Група Національної Молоді утворили територіальний Союз Націоналістів у Брно.

На зборах порушено думку щодо вступу Групи Національної Молоді в Брно до Союзу Організації Українських Націоналістів у Празі, як до осередку, що об'єднує всі Секції Л. У. Н. у межах ЧСР і Групу Національної Молоді в Празі.

Після доповіді голова зборів Байко в імені присутніх дякував представникові Проводу та підкреслював повну й постійну готовість місцевих націоналістів підтримати конструктивно-об'єднуючу акцію, яку веде Провід Українських Націоналістів.

Хроніка. Під Польщею.

4. березня відбулися вибори до сойму. Дуже часто, навіть у такій країні як Англія, вибори приносять несподіванки. Тому в Польщі, де сваволя представників влади доходить до нечуваних меж, не може бути несподіванкою успіх урядової лісти ч. 1., що збрала коло 130 мандатів. Більше несподіваним є зріст кількості мандатів польських соціалістів у цілій Польщі та втрата ними одинокого посла у Львові. «Вшеполяки» й «пяст» потерпіли велику поразку.

Нас більше цікавить вислід виборів серед непольських народів. Блок національних меншостей — ліста ч. 18. — зібрав, здається, 56 мандатів (у старому соймі — 55). З тої кількості коло 25 мандатів українських. З них українських груп до сойму пройшло 11 радикалів, 5 — «сельроб — правниця», 4 — «сельроб — лівниця» та 1 від партії праці. Крім того на Волині ви-

брано кілька українців, яких виставила урядова група. Галицькі «хруні» (Данилович) не провели жадного посла.

Вислід виборів на наших землях показує, що комуністи з К. П. З. У. втратили цілком свій вплив, бо не провели жадного посла. Також угодова група Антона Васинчука на Волині не здобула нічого. Однак великі втрати понесли українці на Волині. У 1922. р. там не пройшов ні один польський кандидат, а тепер ліста Пілсудського здобула аж 10 посольських місць. Шукати причин цієї невдачі не приходиться довго, коли взяти на увагу, що терор й уневажнення українських ліст на Волині досягли кульмінаційного пункту та що безглузда «партійність» самих українців допомогала полякам. Тому й в Галичині кількість українських послів далеко не відповідає розрахункам українських партій і кількості нашого населення.

РОЗБУДОВА НАЦІЇ

Не знати сьогодні, які тактики будуть дотримуватися українці в новому соїмі. Відрадным явищем є те, що багато з вибраних належать до молодшого, більше відважного й менше компромісового покоління. Всеж не доводиться покладати великих надій на те, що польський соїм нам щось дасть. Безумовно, чимало залежить від того, наскільки українські послы зуміють повести за собою загал нашого населення.

Тісно зв'язується з виборами розлам у Комуністичній Партії Західної України. Ц. К. Комуністичного Інтернаціоналу закинув Ц. К. К. П. З. У. зраду комуністичної ідеї на користь «дрібнобуржуазного українського націоналізму» й виключив той Ц. К. з Інтернаціоналу. Треба сумніватися, щоби цим далось «оодоровити» комуністичну партію, — вибори показали що инче. Тут відбувається той процес «націоналізації партії», що його започаткував на Радянській Україні Шумський. Наведена подія має велике значіння, бо навіть сліпі прихильники комунізму зрозуміли правдиві наміри можновладної червоної Москви.

Дальшою важливою подією в житті українців під Польщею є процес проти 17. Обжалованим закидають належність до військової організації, а разом з тим все те, що заподіяла ця організація. Прокуратор намагається довести, що військова організація стоїть на послугах чужих держав, але, зогляду на законоспірованість організації, він не може дати жадних доказів крім довірочних відомостей різних агентів і провокаторів. Оборона на це досить влучно проводить аналогію між військовою організацією та польськими революційними організаціями, що в свій

час вели боротьбу проти москалів, а тому діяльність військової організації заслуговує не засудження, а подиву. Без огляду на те, чи обжаловані є членами військової організації та на те, який вирок винесе суд, треба ствердити велике значіння цього процесу. Поляки всіми силами хотять ослабити невідгідне вражіння процесу назовні й представити українську національну боротьбу, як зовнішню ворожу інтригу.

Майже одночасно з львівським процесом ведеться у Вільні при замкнених дверях процес проти 57 членів білоруської «Громади». Їм закидають протидержавну діяльність на користь большевиків, але цілий акт обвинувачення побудовано також виключно на доносах. Полякам не вдається цим процесом заспокоїти білоруського населення, бо, зліквідувавши «Громаду», вони самі змінили впливи мінського комуністичного уряду. Крім того польська влада арештуванням білоруських послів скомпromітувала себе сильно перед цілим світом.

Вибірчий терор на українських землях (головно на Волині) поширився також на культурні установи. Ми вже писали про розв'язання українського пласту, Слідом за цим прийшло закриття всіх українських «Просвіт» на Волині. Коли взяти на увагу, скільки праці покладено коло заступування наших культурних установ на відсталих північно-західних землях й яке значіння для нашої національної справи має започаткована ліквідація «сокальського кордону», то удар нанесений польською владою треба вважати дуже й дуже великим.

С.

Під Румунією.

Політичне життя Румунії проходить під знаком боротьби цараністів (Маню) проти ліберального уряду Братіяну. Маню прикладає зусиль до об'єднання всіх опозиційних груп для спільного виступу проти урядової партії підчас майбутніх виборів до парламенту. Йому вже вдалося дійти до порозуміння зі соціалістами та групою Йорґа (досить невиразна урапатріотична група).

Ця боротьба перенеслася також на українські землі. У Чернівцях відбулося 26. лютого віче цараністів під проводом самого Маню, на якому взяло участь коло 15000. З українців промовляв Крака-

лія. Зогляду на силу народу віче відбувалося в трох різних місцях. Щоби здобути для себе українські голоси, цараністи осуджували національну політику уряду й висловлювалися за переведенням децентралізації. Зрозуміла річ, цим обіцянкам ніхто не вірить. Щось на третій день після цього ліберали скликали проти-віче. Їм не пощастило зібрати великої аудиторії, — всього яких 300. Тут також виступали українці (Івасюк, Демчук й Остапович). Загалом беручи, не поведеться румунським політикам захопити своїми гарними словами українців, бо всі ще добре пам'ятають, як то обдурив українських виборців

РОЗБУДОВА НАЦІЇ

Авереску. Чим далі, тим все більше чути серед нашого селянства домагання «своєї власної політики»... Шож торкається виборів, то напевно прийде до створення ब्लюку нерумунських народів. Німець др. Рот розпочав у тому напрямі пресову кампанію. Мало допоможе цараністам і те, що вони домагаються знесення стану воєно в Бесарабії, Добруджі та на Буковині.

Велике невдоволення серед меншостей викликала розмова нового румунського посла в Берліні Комнена (перед тим був послом у Берні) з представниками преси. Щоби полекшити міністрові закордонних справ нелегке завдання з великою позичкою (30,000,000 леїв уряд хоче зужити на збільшення військового бюджету), Комнен заявив про готовість уряду зайнятися доєю нерумунів. Майже одночасно з цем гарною заявою явилася низка розпорядків влади, що вказують на справжні наміри Букарешту. Всі банки мусять зложити списки своїх клієнтів з поданням національності кожного. Всі гроші, що належать школам на Буковині, мають бути переведені до державного банку в Букареш-

ті. Всі формулярі податкових урядів мусять бути друковані виключно в румунській мові. Цими домаганнями уряд поновно наносить удар також і нам. Зокрема, переведення шкільних грошей з буковинських фінансових установ потягає за собою велику шкоду для українських банків.

Занепокоює буковинський загаль також намір уряду цілком ослабити значіння Буковини перенесенням адміністративного осередку з Чернівців до Ботушан у корінній Румунії. Оскільки це станеться, то столиця Буковини багато втратить політично, економічно й культурно.

Зрештою слід згадати на цьому місці пригоду з допомогою для наших селян, що потерпіли від повені. Український комуністичний допомогівий комітет у Канаді вислав свого представника, який розподілив між українцями щось 500 доларів. Вже на другий день сігуранца почала кликати на допит усіх, хто одержав хоч кілька леїв. Чимало потерпівших навіть зарештовано. К.

На Кубані.

Українське культурно-національне життя на Північному Кавказі.

За даними Всеросійського перепису 1926. р. на Північно-Кавказькому Краї (Північний Кавказ і Донщина) живе 3.107.000 українців. Звичайно, ці радянські статистичні дані не вірні. Українського населення живе там значно більше. Із цієї загальної кількості найгустіше українці живуть на Кубані, де українська людність живе збитою масою, складаючи часто більше 80—90% населення станиць та хуторів. Не дивлячись на це, Кубані не тільки не прилучено до Української Республіки, але навіть не виділено її в окрему автономну національно-територіальну одиницю. Кубань, як окрема округа, входить до складу Північно-Кавказького Краю, що в складовою інтегральною частиною Р. С. Ф. С. Р. — цебто Росії. З адміністративної приналежності Північно-Кавказького Краю до Росії, а не до України, випливає й національний склад місцевої влади. Вся місцева влада тут російська. Вона скрізь підпирає російську культуру й затримує зріст та поширення культури української. Але не дивлячись на це, не дивлячись на всякі об'єктивні труднощі та перешкоди з боку російської радянської комуністичної вла-

ди та російської інтелігенції, українське культурно-національне життя на Північному Кавказі, головним чином і найбільше всього на Кубані, поволі розвивається.

По всіх станицях, а також майже по всіх селах та великих хуторах, засновано хати-читальні, які утримуються на місцеві кошти. Завідуючі хатами-читальними, т. зв. хатачі, здебільшого росіяни, за небагатома виїмками, не дбають про постачання в хати-читальні української періодичної преси та літератури навіть у тих станицях, що заселені майже виключно українцями.

По станицях Кубані дрібна російська інтелігенція, що займає різні посади, часто глузує з української культури й мови. Напр., що до мови: «Етот язык такой грубий, такой мужицкий-хохлацкий. Вот язык русский, ето язык поетический, мягкий, нежный — не то, что хохлацкий, — он не имел места і имеет не может».

По всіх селищах Північно-Кавказького Краю, а в тому числі й на Кубані, всю роботу культурно-освітніх і громадських установ проводять російською мовою.

Російська шкільна адміністрація систематично зачинає українські початкові

школи на Кубані, подібно, як це робилося й в 1927. р. у тих українських школах, що функціонують, бракує потрібної корисної української літератури. Проте на Кубані справа українізації школи набуває масового характеру. Батьки дітей почули щось рідне в школі, пішли за цим рідним і підтримують його. Батьки тих дітей, що закінчили українські початкові школи, добиваються того, щоб їхнім дітям продовжено освіту на рідній мові. Але досягнути цього не вдається. Були випадки, що дітей українців середня школа виганяла на вулицю зі словами: «ідіть у Харків, Київ та Полтаву, а тут покищо вам не місце».

На Тереку, де навіть за радянськими російськими статистичними відомостями живе 194.000 українців, є тільки одна українська школа.

У місті Ростові на Дону по приблизних підрахунках нараховують 35—40 тисяч робітників-українців. Проте там немає ні одного українського робітничого клубу. Українські робітники та службовці розпоршені по різних російських клубах або в характері неорганізованих оди-

ниць, або окремих секцій та гуртків. Нараховують більше десяти українських драматичних та хорових гуртків. Українські секції та гуртки при російських клубах здебільшого не мають своїх кімнат й їм ніде провадити роботу. Української літератури в російських клубах нема. Серед українського робітництва та службовців міста Ростова є велика тяга до рідної культури.

У січні місяці група кубанських бандуристів (чоловіки й жінки) дала низку концертів в робітничих клубах Ростова. Концерти мали успіх. На Кубані є чимало добрих бандуристів. Перші бандуристи на Кубані появились в 1913. р., що були в науці у відомого бандуриста Василя Бмця.

Тепер, за останніми анкетними відомостями Ростовської «Червоної Газети», на Північному Кавказі нараховують до десятка українських письменників і поетів, твори котрих друковано в журналах і в «Червоній Газеті». Проте нема українського літературного органу, на сторінках якого Північно-Кавказькі українські письменники й поети могли би друкувати свої літературні твори.

Із життя Кубанської Української Еміграції.

Вийшло з друку 2. ч. неперіодичного журналу «НАШ КРАЙ», під редакцією Л. Бича, П. Макаренко й К. Плохого. У цій книжці журналу вміщено багато статей на сучасні теми з кубанського життя. Перша стаття п. н. «З новим роком» має провідний ідеологічний характер. Вона закінчується словами: «Хай в Новому Році об'єднаються духовно й організаційно для успішної боротьби всі, хто дійсно любить свій Край, хто бажає йому визволення з під чужої влади й установлення справедливого соціального й національного ладу».

П. Макаренко у статті п. н. «Сумний ювілей» (З приводу 10-тиріччя большевицької влади) зробив підсумки большевицького господарювання на Кубані й взагалі на всьому Північному Кавказі від 1920. р., коли російська комуністична влада захопила цю країну, аж дотепер. Зміст цілої статті стисло формульовано в двох останніх її відступах: «Большевики, щоб обдурити населення Кубані, обіцяли йому мир і свободу, а що принесли сюди в дійсності?! Тільки руйнацію хліборобства й промисловості, визиск тяжкої праці всіх трудящих, насильство й збривство...»

Радянській владі є чому радіти з приводу 10-річного ювілею, бо цілих десять

років безкарно вона могла переводити свої експерименти, але нарід голодний, обідраний, тероризований арештами, шибеницями й розстрілами, позбавлений основних примітивних прав на свободу, на освіту, з нею це «свято» не буде святкувати. Для Кубані й для цілого Північно-Кавказького Краю 10-ліття большевицької революції є сумний ювілей».

К. Плохий у статті п. н. «Українізація на Північному Кавказі» розглянув справу українізації в цій країні за минулий 1927. р. Ось які висновки автора статті: «Підсумовуючи все вищесказане, ми приходимо до висновку, що на землях Північного Кавказу, заселених українською людністю, не дивлячись на всякі труднощі та перешкоди, український культурно-національний рух і національна свідомість українського населення ростуть».

Всі досягнення на культурно-національному полі, напр., у шкільній справі, зроблено зусиллями українського населення, а не большевицькою російською владою.

Російська радянська комуністична влада юридично нібито надає українському населенню Північного Кавказу можливість користуватися українською культурою і творити культурно-національні цінності, але фактично вона не тільки

РОЗБУДОВА НАЦІЇ

не помагає місцевому українському населенню розвивати свою національну культуру, а навпаки — свідомо перешкоджає цьому там, де тільки можна. Національну політику большевицької влади в українській справі на Північному Кавказі приходить вважати за політику нещирю та лицеміру, а точніше — свідомо ворожу».

Також решта статей має живий інтерес.

Всім, кого цікавлять питання українських земель на Північному Кавказі, корисно ознайомитися з цим журналом.

У неділю, 26. лютого, Громада Кубанців в Чехословацькій Республіці влаштувала в Празі урочисте засідання з приводу 10-річчя зі дня проголошення Кубанської Республіки. На цьому засіданні було багато кубанців і запрошених гостей. Засідання відкрив короткою вступною промовою голова Громади проф. Ф. А. Щербина. З докладом виступив б. голова Кубанського Уряду, голова Кубанської Законодавчої Ради й Кубанської Делегації на Мирову Конференцію в Парижі, проф.

Л. Л. Бич. Докладчик розповів про ті умови, в яких Кубанський Уряд в лютому 1918. р. проголосив незалежну Кубанську Республіку, а також про основні етапи визвольної боротьби та діяльність Кубанського Уряду й Ради. Наприкінці докладчик коротенько розглянув ті політичні концепції, які існують щодо майбутньої політичної приналежності Кубані. На думку докладчика найбільше доцільним буде, коли Кубанська Республіка стане федеративною частиною Української Республіки. Після докладу всім гостям подано чай, під час якого заслухано привітання від різних установ та політичних організацій. У всіх промовах виявлювано приязне відношення до Кубані.

На вечері виступали з успіхом кубанський бандурист, студент Української Господарської Академії в Подєбрадах, Мих. Теліга й кубанський студенський хор під орудою студента згаданої Академії, Т. Йоржа.

Кубанець.

Політичний огляд.

(Докінчення).

Одночасно з цим німецькі політики прикладають старання до заключення низки договорів з різними державами. Переговори з Польщею все ще тягнуться. Рівнобіжно з тим відбувалися наради Штреземана з Вольдемарасом. Ясна річ, що Берлін має намір зробити певний натиск на Варшаву своїм наближенням до Кавнас. Але й Залескі не лишається позаду. У своїй великій промові на початку січня він виказав максимум лояльності до Німеччини й тим хотів запобігти невигідному для Польщі німецько-литовському зближенню. Ледви, чи поляки зможуть тут багато досягнути.

Не помітний також якийсь корисніший поступ в переговорах між Литвою й Польщею. Поза обміном кількома нотами та пресовими виступами з кожної сторони нічого ще не зроблено. Це й зрозуміло, бо налагодження взаємовідносин між поляками й литовцями є не тільки справою двох сторін. Тут перехрещуються також політичні інтереси багатьох великих держав.

У взаємовідносинах між Парижем і Римом після призначення нового французького посла Бомарше наступило певне владдіння. Новий посол веде широку

пропаганду за порозумінням «двох романських держав». Італія також не має наразі потреби роздувати спору зі своєю сусідкою.

Не вдалася французьким політикам спроба втянути Америку в договір, яким обі сторони мали б «оголосити поза законом» війну. Америка запропонувала прийняти загальний пакт всіх держав проти війни та проти збільшених озброєнь. Такий пакт не лежить в інтересах самої Франції, що хотіла одностороннім договором прихилити на свій бік Америку й тим перешкодити помітному зближенню між Вашингтоном і Берліном.

Між тим Мусоліні продовжує свою політику на Балкані. Для міжнародної opinio він згодився на продовження договору з Білгородом до 28. серпня ц. р., а в дійсності інтенсивно веде переговори з представниками тих держав, які він хоче втягнути в орбіту італійської міжнародної політики. Грецький міністр Міхалополус прийшов рівночасно з налагодженням справ позички до порозуміння з Мусоліні в різних питаннях міжнародної політики. Нема сумніву, що в договорі між Римом і Атенами відведено належне місце Альбанії, Югославії та Ту-

реччині. Також і румунський міністр Титулеску виїхав дуже здоволений з Італії. Він знайшов там і доброзичливе відношення до різних справ румунської політики а зокрема до справи румунської закордонної позички. Румунсько-італійське зближення спричинило досить холодну стрічу Титулеску в Парижі. Не без участі Мусоліні прийшло до порозуміння між Букарештом і Софією. Взагалі на сторінках преси майже кожного дня появляються згадки про Італію. Згадаймо хочби справу транспортів зброї на Мадярщину та оголошення таємних інструкцій югославянської армії.

Слід на цьому місці занотувати цікаву розмову турецького посла в Берліні з одним німецьким журналістом. «Туреччина спокійно дивиться на розвиток подій на Балкані, бо італійська експанзія прямує виключно проти Москви яка і тепер носитья з думкою панування на Балкані, спираючись на славянські народи. Італія веде свою політику в повному порозумінні з Англією». Така заява урядового представника Туреччини мусить викликати зацікавлення кожного українця.

Москва дуже заклопотана своїми внутрішніми справами. У міжнародньому житті московські політики в останній час нічим себе не виказують. Навіть на події в Китаю Москва цей раз майже не реагувала. Лише відвідини Москви японськими міністрами Гото та Окура треба зачислити до подій міжнароднього значіння. Помітно, що між болшевиками й японцями приходить до певного зближення. Але це торкається виключно практичних питань: концесії в Манджурії, продажі Сахаліна та ин.

Із неєвропейських міжнародніх подій найбільше значіння має шостий панамериканський конгрес, що розпочався 16. січня в Гавані на Кубі. Сам Кулідж приїхав на відкриття конгресу і виголосив промову, в якій старався вказати «миролюбивість» Злучених Держав. Приїзд Куліджа зв'язаний з тими розбіжностями, що виникли поміж Злученими Державами та середньо- й південно-американськими республіками. Події в Нікарагуа, де американські війська виразно стали проти провідника «самостійників» Сандіно та піддержують свого приятеля Діаца, сильно обурили всі держави Південної Америки. Ще перед конгресом розпочалася пропаганда проти «північно-американського імперіялізму». Панамериканська унія є в дійсности установою, що забезпечує гегемонію Злучених Держав. Як не дбали представники Вашингтону про оминення

на конгресі різних «неприємних» питань, всеж після внесення представника Колумбії, щоб до унії входили не послы у Вашингтоні, а окремі представники поодиноких республік, Злучені Держави опинилися в положенні заатакованого. Посол Вашингтону в Мексико спішно відїхав з Гавани для переговорів з президентом Калесом, якого відпоручники несподівано підтримали внесення Колумбії. Конгрес триватиме до кінця лютого та ледви чи приведе до великих змін у Новому Світі, що все більше підпадає під вплив Злучених Держав.

Англія напружено стежила на початку лютого за подіями в Індії. Індійцям вдалося перевести в життя постанову мадраського конгресу про оголошення «гартал» (день жалоби) у день приїзду англійської парламентарної комісії. Не покінчилося тільки загальним штрайком, — у багатьох містах прийшло до сутичок між населенням і поліцією (навіть військом). Провідник комісії Сімон пропонував запросити представників тубольців. Одначе парламент у Дельфі більшістю 68 проти 62 відкинув необхідне для того рішення. Все сильніше підноситься домагання для Індії прав «домінії» замість теперішніх прав «коронної колонії». Англійцям прийдеться чимало над цим думати й, безумовно, вони знайдуть якийсь компроміс. В усякому разі у близькому майбутньому Індія не здобуде прав домінії, бо з цим тісно зв'язані економічні інтереси Великобританії.

Випадок з промовою американського адмірала полагоджено усуненням його з посади. Навколо промови виникла велика дискусія. Чемберлен і Льюїс Жорж виступали зприводу того в парламенті й пресі. Міжтим винуватець намагався на «приватних» зборах оправдувати свій погляд на взаємовідносини між Англією й Америкою.

Від середини лютого до клопотів льондонських політиків прилучилися великі заворушення в Месопотамії. У тамошніх відносинах важко визнатися європейцеві, але фактом є, що повстання вагабітів крім релігійних моментів хоче також ослабити політичні впливи англійців серед арабів.

Щось не щастить Чемберленові довести до кінця переговори з Єгиптом. Деякі позначки вказують на загострення відносин між Каїром і Лондоном.

Не можна оминати великих змін серед англійських дипломатів. Між инчим приїшов також новий посол до Парижу Sir Tyrell на місце лорда Stowe, імя якого

РОЗБУДОВА НАЦІЇ

міде серед українців у зв'язку з оголошенням в «Українських Вістях» у Парижі фантастичного листування політичних діячів УНР.

Найбільшою подією в житті Франції в минулому місяці було підписання гарантійного договору з Америкою. Хоч дуже врочисто відзначено цей факт, всеж Париж мало вдоволений своїм здобутком. Бріанові ходило зовсім о щось інше. Він хотів договором «проти війни» здобути підтримку Америки в багатьох справах французької політики. Міжтим американці поставили, як передумову такого договору, участь всіх держав (також і Німеччини)... Кінчилося на тому, що з малими змінами повторено старий договір, а представники Вашингтону переговорюють у Лондоні, Римі й Берліні щодо заключення подібних договорів. Цим хотять американці добути собі таки свого, але, не дивлячись на лагідні промови Чемберлена, заходить поважний сумнів щодо можливості *всесвітнього* гарантійного договору.

Німеччина почала минулий місяць договором з Литвою. Формально Берлін і Ковно встановили нормальні відносини (навіть мемельські німці приймали участь у святкуванні 10. річниця Литовської Республіки), — у дійсностіж новий договір набере значіння тільки по закінченні переговорів між Москвою—Берліном, Москвою—Варшавою, Берліном—Варшавою, бо маючись Литва входить у розрахунок всіх суодільних держав.

Міжтим переговори німців з большевиками в справі відновлення т. з. берлінського договору з 1925. р. не дали тимчасом нічого позитивного. Самий початок договорів зустріла німецька преса одвертими докорами Москві, закидаючи їй нещирість супроти Німеччини й бажання лише використовувати німців для своєї політики. Щойно тепер німці зрозуміли, що й договір у Рапальо й позичка Москві 300 мільонів, не принесли Німеччині сподіваних користей. Коли взяти на увагу настрої німецьких урядових і приватних кол, то спокійно можна ствердити що німецькі політики *починають* правильно оцінювати положення на Сході Європи.

Також переговори Берліна з Варшавою попали в зачароване коло. Час іде на дебаткування над «технічними» й «торговельними» питаннями, а в дійсності нема жадного поступу. Аж доки основні проблеми європейської політики не будуть вирішені («Східно-Львокарно», «з Москвою чи проти Москви?»), нема підстав сподіватися кінця довгих переговорів.

З великим вдоволенням зустріла Німеч-

чина прийняття закону про зворот майна, яке Америка сконфіскувала в 1918.р. Цей закон приносить 200 мільонів доларів, які протягом певного часу перейдуть у німецькі руки. Взагалі, німці не можуть нарікати на Америку. Близький перегляд справи боргів, зворот майна та приятний жест у зв'язку з протинімецьким фільмом у Англії, — все це вказує на гарні відносини між Берліном і Вашингтоном.

Американські дипломати, взагалі, зовсім не цураються також справ, що лежать поза межами Нового Світу. «Панамериканські» питання вдалося їм, правда з трудом, залагодити так, як того вимагає імперіалістична політика Злучених Держав. Конгрес у Гаванні скінчився нічим. Самі головні питання: митні договори й право інтервенції, не дивлячись на старання малих латинських республік, лишилися нерішеними. Все перенесено на слідуючий конгрес у Монтевідео в 1933. р.

Все більше й більше чути про роль американців у справах східно-європейських. Частина світової преси зв'язує безвидяні переговори між поляками й большевиками з впливами американців у Варшаві, а «Ізвестія» твердять навіть про «американський саботаж». У тойже час німці нарікають на велику активність американських промисловців у Радянському Союзі. Усе це тільки вказує на вперте стремління Злучених Держав до втягнення в свою сферу, коли вдається, цілого світу.

Проти того не допоможе й московська «шумиха» в справі *всесвітнього* роззброєння. Навіть якщо Б. Штайн передає в Женеві не 38, а 380 сторінок меморандума, жадна держава не зречеться своїх мілітарних плянів. Пропозиція Cellog-а заборонити підводні човни, як також зменшення кількості плянованих американцями кружляків з 25 на 15, — це все жести. Кожна держава лише добає про виправдання себе та обвинувачення інших.

Випадок у Сент-Готарді зі скорострілами набрав більшого розголосу, ніж можна було сподіватися. На вказівку Франції передала Мала Антанта справу до Союзу Народів. Сама Франція зуміла наклонити китайця Ченг-Льо (6. голова Ради Союзу Народів) до інтервенції. Все робиться так, ніби тут йде про порушення приписів міжнародних договорів. На діліж Париж зводять «дрібні рахунки» з Римом. Ціла ця справа дає змогу румунському міністрові Тігулеску ще більше вибитися. Поки розпочаті ним переговори з усіма державами (з Німеччиною на французькій Рівієрі) дадуть практичні

результати, він перебрав на себе роль адвоката Малої Антанги.

Богато розмов викликала справа перенесення осідку Союзу Народів до Відня. З цєю справою звязували подорож Зайпеля до Праги та його побачення з Масариком і Бенешом. Штреземан висловив своє невдоволення й австрійські політики заспокоїлися.

Помітною подією слід уважати відвідини Масарика в малярського посла у Празі. Коли взяти на увагу злагіднення чесько-німецьких взаємовідносин, то в тих відвідинах слід добачати наміри Праги знайти компроміс з Будапештом. За цим промовлює також інтерв'ю Бенеша з кореспондентом «London General Press». В останніх днях лютого вирунула справа німецької меншости в Південному Тиролі. Промови австрійців др. Кольба й др. Штрафнера в парламенті викликали поїздки італійського посла Ауріті до Риму й гостру відповідь Мусоліні.

У взаємовідносинах між Литвою й Польщею не зайшло жадних змін. Вольдемарас і Залескі змагалися в пресі й нотах, але кожний лишився на своєму.

Далі треба згадати підписання договору в справі Танжера. Еспанцям не вдалося досягнути включення цього важного стратегічного місця в свою частину Мароко. Французи, еспанці та італійці поділили між собою різні функції, що зв'язані з адміністрацією.

На кінець слід занотувати оголошення документів, що попали в руки китайців 6. квітня м. р. підчас трусу в большевицькому посольстві в Пекіні. Чан-Со-Лін утворив міжнародню комісію, що досліджує всі матеріали й перед кількома тижнями випустила перший збірник. Для нас там нічого нового нема, але широкий світ має нагоду ближче познайомитися з діяльністю Москви в Азії.

В. Покерг.

Наше в Белії.

Минулого року на Україну їздило багато бельгійців. Були то здебільшого делегати на большевицькі ювілейні свята, а часом просто подорожні. Між цими останніми оден лікар з Антверпену. Це флямандський патріот, приятель і симпатик українців, — він їздив туди, щоби зібрати матеріал для книги про націоналізм, над якою працює від довшого часу. Він набрав враження, що українська справа стоїть не зле, що большевики взяли за українізацію. Він бачив скрізь українські написи. Українська школа поставлена добре й вона починає домінувати й притягати до себе навіть нацменшости. Загалом Україна йому представникові недержавної флямандської нації, заїмпонувала й він вірить у велику будучність нашої батьківщини.

Цікавіці оповідання пана Вандер Г. Це соціяліст і паневропеець. Вперше зіткнувся з українською проблемою, гостюючи в Польщі, і там пізнав наші болі й нашу силу. Не вважаючи на запобігання поляків, всі його симпатії на наших боці. З подорожі на Україну цей допитливий і розважний чоловік виніс «як найкраще, дуже корисне враження для українського народу». Перше, що йому кинулося в очі при переїзді з Москви до Києва, — це те, що Україна й Росія два різні світи. Перша значно споріднена зі Заходом, —

друга наскрізь азійська, східна. Він запевняє, що порядки на Радянській Україні значно кращі ніж у Москві. Тоді як він мусів гризтися й тратити час з москвинами, на Україні все йде «як по маслі». Він помітив в українців багато тверезого розуму, розважності, порядку й високого мистецького смаку. Українські театри (бачив «Лісову пісню») його полонили. Порівнюючи нас з инчими народами, він висловив думку, що ми більше наближені до Європи ніж серби та навіть поляки, які, на його думку, дуже безладні. Пан Вандер Г. є секретарем одної філії Паневропейської Ліги. Як такий, після своєї подорожі він признав, що Ліга помилково відносить нас до євразійського світу. Приглядаючись нашим, хоч як аномальним, обставинам, нашій культурі, цивілізації, він наблизився до нас як щирий приятель, що при нагоді стане в нашій обороні.

Ще більше захопленою вернула з подорожі на Україну бельгійка К. Вона є спеціалісткою в ділянці славянських мистецтв. Вона вперше зіткнулася з Україною й нею зацікавилася через «Виставку української гравюри й книги», що відбулась минулого року в Брюсселі. Тому, коли вона вибралась на науковій студії до Східної й Середньої Європи, то завітала також й до Галичини. Там залишилась півтора місяця, відвідувала музеї, знайо-

милася з українським народним стилем, дякуючи авторитетним вказівкам п. Свенціцького. Глибоко зацікавлена новим для неї світом, вона спробувала дістатись аж до Києва. Це їй вдалося. Київ її полюбив і зачарував своєю природою, музеями, прийняттям, вдачею мешканців. Порівнюючи Велику Україну до Західної, вона зазначила неможливі санітарні й гігієнічні умови, поширення сухот і т. д. у цій останній, як рівнож крадіжки по польських готелях. Панна та помітила, що населення на Радянській Україні ніби висловлюється одверто про свою нехоть до Москви. На думку п. К., Україна дуже близька до Європи як виглядом, так і культурою. Ця чужинка зовсім не почувала себе в екзотичній країні. Щоби перевірити свої враження, вона рішила поїхати аж до Москви. Тут вона ще гостріше бачила велику різницю, що ділить Україну від Росії. Ця остання не заїмпонувала їй своєю наявною татарщиною й не сподобалася ні вдачею, ні укладом життя, ні виглядом. Повертаючись до дому п. К. з приємністю вдруге завітала на Україну, побачила своїх нових приятелів, головно мистців, набрала матеріялу та привезла з собою до Бельгії навіть одну дівчину-українку. Тепер вона взялася до студій над Україною й спеціально над її мистецтвом. Дуже захоплює її наше сучасне образотворче мистецтво, як також театр і кіно. Вона вчить українську мову і, треба сподіватися, виробиться на велику приятельку та пропагандистку нашої справи.

Зі сучасних подорожних по Україні треба відзначити редактора найбільшого бельгійського щоденника «Ле Су ар», п. Валентен, що вмістив дві статті про Україну. Він підтвержує враження своїх земляків і пише дослівно: «з першого погляду видно велику різницю, що відділяє химерний стиль Москви від тутешнього (українського); колиб не церкви й не візантійські каплиці на кожній вулиці, моглиб здаватися — ніби ми опинилися в якомусь великому місті Шлеську». Далі автор зазначає: «Оживлення столиці Української Республіки нагадує оживлення абиякої європейської столиці, нічого не нагадує мальовничого азійського оточення Москви, — все тут дихає відносним добробутом, про віщо свідчать крамниці, театри, готелі, де купчуться наряд, на вигляд веселий і рухливий. Україна нині має окреме буття: свою мову, що досить неподібна до російської, свої традиції, якими вона пишається, своє мистецтво й літературу, які дуже живучі. Українці мають свої школи, часописі, письменни-

ків, театр, де можна бачити зразки місцевої драматичної штуки, незвичайно розвиненої. Щоби в тому переконатися, досить бачити виставу харківської опери, де музика й хор досягають досканалости. Теж саме щодо славного театру «Березиль», що є найбільше новітнім, найбільше сміливим у цілій Європі. У той час, як у Москві новітні будови витримані в абстрактних і суворох формах, — н. пр. Інститут ім. Леніна, Совітська Площа і могутній Палац Телеграфу на Тверській, та гостро виділяються серед східних будов, що їх оточують, — у Харкові такі будови прямолінійні, ніби оголені, цілком підходять до загального вигляду міста. Найбільше цікавим з цих будівель є, безперечно, Вудинок Промисловости, що є одним з найкращих зразків сучасного будівництва».

На дискусії урядженій одним з брюссельських клубів і присвяченій ССРСР. виступав українець А. Промовляли здебільшого соціялісти, делегати на ювілейні свята, промовляли чуло, зворушено й... безгрунтовно. Богато хвалили, але не мали мужности признати річей неприємних їхнього соціялістичного сумління. Винятком був вищезгаданий п. Вандер Г. Український промовець виголосив невеликий доклад, в якому намагався означити місце й вагу України в Європі та протиставляв першу Росії, як передній сторожі Азії. При тому наводив, як доказ, теорії євразійців і славянофілів, політичну практику урядів царських і комуністичного. Доповідь знайшла співчуття й узнання аудиторії. Наступні промовці покликкалися на слова й твердження українця. У приватній розмові — для прилюдного виступу не вистарчило часу — п. Вандер Г. признав українцеві повну рацію й згоду поглядів на Росію й Україну з думками А. Комуністи використали участь українця, якого вони назвали в своему часописі російським монархістом (це прилюдно заперечено на зборах) і відмовилися від слова. З росіяня не виступав ніхто.

Невелика українська колонія в Бельгії робить все можливе для ознайомлення чужини з Україною. Крім вищезгаданої виставки українці виступали минулого року в Лієжі з музикою, танцями, співами й здобули велику прихильність бельгійського громадянства. 25. лютого Громада в Брюсселі при співучасті лієжської улаштувала концерт, що пройшов з повним мистецьким, моральним і матеріяльним успіхом. Гра п. Ємця на бандурі викликала велике зацікавлення. Балет провів п. Білас, учень Авраменка. Точки, які вико-

нав п. Білас і його товариші, показали, що маємо справжній національний балет. Серед наших студентів знайшлися — наперед сам Білас — артисти з ласки Божої, які у відповідних умовах могли би виробитися на помітні хореографічні сили. Бельгійське громадянство було захоплене. Також подивлялися чужинці добру організацію та зразкову дисципліну.

Позатим життя української колонії в

Бельгії йде звичайним темпом. Люде працюють, вчаться, зміцнюють спайку між собою. Студенська молодь у Лієжі цікавиться заходами Проводу й читає «Розбудову Нації», підпирючи її матеріально грошовими датками зі своїх незначних засобів. Нині вона наміряє видавати свій місцевий орган, плянує заложення кооперативу. Виринула думка створити центрально української колонії в Бельгії. Д. А.

В Данцігу.

УКРАЇНСЬКІ КОРПОРАЦІЇ

Українська студенська колонія в Данцігу повстала в кінці 1922. р. Тоді зродилася організація «Основа», що обєднала біля 130 душ. У першому році свого існування виявила вона неабияку діяльність. Цей гарний період розвитку «Основи» закінчився з хвилиною з'їзду ЦЕСУС-а, що відбувся в Данцігу літом 1923. р. Тертя між ЦЕСУС-ом і ЦЕДУС-ом, розкладаюча праця т. з. поступового студентства знайшли відгомін і тут.

Відразу наглядно позначилися дві противні групи: ліві й націоналісти. Переважала то одна, — то друга. Чим далі умови співжиття й співпраці внаслідок ідеологічних пристрастей стали невиносимими. Прийшло до того, що поважний гурт членів «Основи» заснував окрему організацію на зразок німецьких чи наших корпорацій у Чернівцях, — Товариство Українських Студентів «Чорномор'я». Майже рівночасно з ним повстали корпорації «Галич» і «Зарево». У цих трох організаціях, що з самого початку заявили себе націоналістичними, згуртувалася більшість нашого студентства в Данцігу. Але, на жаль, ці три групи зі завзяттям гідним кращої справи, взаємно себе поборювали та ворогували між собою. Непорозуміння затягнулися й дуже багато енергії та часу пішло на «переговори», що нічим не кінчалися. Також сторонні особи пробували спричинитися до полагодження спорів, але невміле ведення справи ще більше запалювало пристрасті.

Нарешті, під кінець 1927. р. ці організації самі зрозуміли, що такий стан ненормальний і шкідливий та усунули нерешкоти до тривкого об'єднання. Жалко, що на це треба було чекати аж три роки. Від того часу данцігська колонія ввійшла в нову фазу життя. Три націоналістичні організації стали до спільної праці. Своєю однозгідністю вплинули вони також на четверту організацію, — Товариство Українських Хеміків «Смолоскін», що теж приступило до співпраці. Відсталася ще тільки Громада імені Франка, що в більшій своїй частині націоналістична, але разом з тим досить байдужа до націоналістичного руху.

Від часу зближення націоналістичних груп помітна й більша рухливість «Основи», що поновно об'єднує всіх студентів. Віджив і готується до публичного виступу хор «Сурма».

Слід ще згадати про тісні взаємовідносини з націоналістичними групами в Познані й Кракові. Виринає навіть думка створити союз українських організацій, побудованих на корпораційних засадах. Тут почин мавби належати Союзові Української Націоналістичної Молоді у Львові, бо там головний осередок молодих націоналістів Західної України.

Націоналістичний рух у Данцігу росте й кріпшає, — лише праці та витривалості!

— 614 —

Проблеми Близького Сходу.

На Близькому Сході назріває творення низки майже самостійних держав, що їх терен був перед кількома роками, передусім до початку світової війни, «об'єктом колоніальної політики». У Каїрі розпочалися англійсько-єгипетські переговори. У Лондоні закінчилися наради англійського уряду з королем Іраку Еміром Файсалом у справі створення самостійної арабської держави, що малаб приступити до Союзу Народів. Король Геджасу Ібн-Сауд зрікся англійських субвенцій, щоби виступити назовні як самостійний арабський володар. В англійському парламенті передбачають внесення закону про автономію для Трансїорданії. Великий англійський капітал починає врешті поважно цікавитися економічним життям Палестини, — плянується будову великих електричних станцій і використання мінеральних скарбів Мертвого моря.

Ця низка фактів вказує на невпинний переможний поступ «близько-східного» націоналізму й е логічним розвитком приязної до турків політики небіжчика лорда Curson'a на льозанській конференції. У питаннях Близького Сходу були віддавна в Англії дві школи. Одна протитурецька імперіялістична, яка домінувала після війни аж до упадку Lloyd George'a у 1922. році. Вона стреміла до зменшення й ослаблення Туреччини та до забезпечення при допомозі англійських сил Єгипту, Палестини й Мезопотамії. Провідники англійської політики в Індії, передусім Montagu і лорд Reading, як також лорд Curson переконали уряд і громадянство, що розділ і поневолення Туреччини потягнуть за собою втрату Індії. Англійське панування в Індії спочиває не тільки на необхідности грати роль судді між індусами а магомеданами, але також на тому, що в заміну за більш інтимні відносини до войовничих магомеданських племен, Англія має змогу, вербувати своїх найкращих вояків. Поділ Туреччини й Свята Війна магомедан викликалиб розклад індійської армії та можливо постійне об'єднання індусів з магомеданами — проти Англії. Цьому перешкодив виступ англійців по стороні Туреччини на льозанській конференції.

«Політика окупації» на Близькому Сході до 1922. року прийняла фантастичні розміри. У трикутнику між Єрусалимом, Багдадом і Каїром стояло більше 100.000 європейських військ, сотні літаків, індійські частини та вишколена ан-

глійцями єгипетська армія. Той терен міг би при такому військовому режимі викликати цілу серію «ірландських проблем».

Агітація большевиків і приклад ново «пробудженої» Туреччини впливали запально на націоналістів окупованих англійцями областей. Вони домагалися повної державної волі та відтягнення англійських залог. Зогляду на невідрадне фінансове положення, Англія була готова зменшити кількість війська й поширити політичну незалежність тих країн. Імперські конференції 1923. й 1926. років прийшли до висновку, що «полекшення окупації» може наступити тільки після вистарчаючого забезпечення англійських комунікаційних ліній. Англійська дипломатія перебрала на себе завдання, надати мілітарним «гарантіям» таку форму, що полекшувалаб співпрацю з близько-східними націоналістами. Нині досягнуто цього в значній мірі.

Парламенти Каїра й Багдаду матимуть більший авторитет і певну волю в закордонній політиці, яку вони викажуть готовість «озброїтися», себо дозволяти формування порівнююче сильних, добре вишколених, технічно вдосконалених армій *під англійською верховною командою*. Англія, що zorganizувала в Палестині й Трансїорданії помічні військові сили, зможе тоді тримати бастион із вежами в Єрусалимі, Адені, Хартумі, Каїрі та Порт-Саїді небагатьома, переважно технічними частинами з одним англійським командантом, а внутрі цієї оборонної лінії народи можуть на власну руку «бавитися» і політично, і культурно. Економічно залишаться ті краї під англійським впливом (в крайньому разі з додатком американського капіталу), бо всі морські шляхи обслуговує англійська фльота, а англійський капітал контролює троговлю, банки і газети.

Старі вороги Туреччини все ще залякують англійську суспільність примарою «турки ante portas». Але вони забувають, що всі ті країни, після здобуття релятивної незалежности, почувують себе більш zagrożеними з боку Туреччини, ніж Англії. Після зникнення «господарки пашів», Мезопотамія, Єгипет і Палестина зробили надсподівано великий економічний крок вперед. Цим збільшилася приманчивість тих земель для Туреччини, а рівночасно зменшилося бажання їх перейти під диктатуру Кемалю.

Др. Е. С.

Лист до редакції.
У ВІДПОВІДЬ «РАДІ».

У львівському комуністичному часописі «Рада» з дня 15. лютого ч. 18 (245) появилася провокаційна замітка про мій доклад на вічу української колонії в Ліберці. Щоби встановити правду, подаю наступні спростовання.

23. січня б. р. Секція Лєґії Українських Націоналістів зорганізувала віче української колонії в Ліберці, на яке запрошено мене, як представника Проводу Українських Націоналістів, для зачитання відповідного докладу про сучасну політичну ситуацію, діяльність націоналістів та про майбутній конгрес. Я приїхав до Ліберця разом з представниками Ц. К. Л. У. Н. п. Костаровим та п. Виноградником і спільно з ними зробив свій доклад. Тут треба відмітити, що крім націоналістів і безпартійних була на вічу ще групка українських місцевих комуністів (оскільки так можна кваліфікувати купку стрільців, несвідомих, спровокованих демагогією і зрадлицтвом «провідників»). По докладі з ініціативи присутніх відспівано «Не пора» та голова віча п. Шльос подякував референтам і оголосив віче з причини піздного часу закінченим. У цю хвилину виступив зпоміж присутніх на вічу місцевий «лідер» комуністів п. Греськів (хоч він старанно замаскував своє співчуття й приналежність до комуністів), який склав протест проти того, що віче закінчилося без дебати. У відповідь на це я попросив слова та заявив, що сам рівнож вважаю дебату потрібною й запропонував присутнім вказати на ті тези мого докладу, з якими не всі погоджуються, або не цілком їх розуміють, підкреслюючи свою готовість дати відповідь на запити. Одначе ніхто з комуністів жадної антитези не висував, якщо не рахувати наївних заяв, що мовляв — «нас завели», «ми нікому не віримо» і т. д. З другого боку сам п. Греськів та інші замість річової дебати почали зводити особисті порахунки з головою Управи Секції Л. У. Н. в Ліберці п. Кизимою. Бачучи, що дебата зводиться на шлях демагогічних викриків, я знова заявив, що при такому положенні вважаю дебату закінченою, бо щодо змісту мого докладу ніхто не висловився і запропонував приїхати для відповідного докладу спеціально до Гротау (осідок укр. комуністів), де бажаючи будуть мати повну можливість дебатувати зі мною «до схочу». По цім присутні спокійно розійшлись. Тут же передано збірку на фонд конгресу. Таким чином увесь зміст допису в «Раді» про те ніби референтів зустрінули українські робітники з обуренням і вони змушені були покинути віче, треба вважати провокаційним наклепом згаданого «національного» часопису. Загально, переважна частина присутніх на вічу поставилася як до мого докладу, так і до докладів п. Костаріва й п. Виноградника з повним співчуттям та солідарно.

Микола Сціборський,

Політичний референт Проводу Українських Націоналістів.

Надіслані книжки та журнали.

- У СПОКОНВІЧНОМУ ВИРІ. — Повість В. Лопушанського. Українське Видавництво «Сурма», Львів, 1927, стор. 218, сер. ред. 8.
- НОВА ГАЙДАМАЧЧИНА, Вісник Державних Документів, Європа, 1928, ч. 6.
- СМОЛОСКИПИ. Періодичний журнал Української Націоналістичної Молоді у Львові під редакцією Осипа Боднарівича. Ч. ч. 1,—4,—1927.
- ТРИЗУБ. Періодичний журнал виходить кожної неділі в Парижі. Ч. ч. 1,—10,—1928.
- СІЛЬСЬКИЙ СВІТ. Ілюстрований господарський часопис. Ч. ч. 22—23, 24,—Львів, 1927.
- ВІРА І НАУКА. Євангельський часопис присвячений духовному, культурному і економічному життю українського народу. Рік видання IV, Ч. 3, Коломия, 1928.
- ВІЛЬНЕ КОЗАЦТВО. Двомисячний журнал літератури і політики. Прага, 1928. Ч. ч. 5, 6.
- СТУДЕНСЬКИЙ ВІСНИК. Орган Центрального Союзу Українського Студентства. Прага, 1928. Ч. ч. 1, 2.
- ВІЙСЬКОВИЙ ВІСНИК. Журнал військового знання, видає Союз Українських Старшин в Німеччині. Берлін, 1927. Ч. 1.
- ЗВІТ діяльності Українського Товариства Прихильників Книги за 1927. р. Прага.
- БІЛЬШОВИК УКРАЇНИ. Політично-економічний двомисячний журнал. Харків, 1928. Ч. 1.

Накладом «Групи Української Національної Молоді» в Празі вийшла велика поема

Ол. Бабія: ГУЦУЛЬСЬКИЙ КУРІНЬ.

Твір цей охоплює своїм змістом цілу історію боротьби українських військ за волю в 1918—1920 роках. Героєм поеми є Гуцульський Курінь, як символ Української Галицької Армії в днях її радощів, смутків, тріумфів і невдач.

Книжка має 154 ст. друку на доброму папері в гарній обгортці.

Ціна одного примірника: в Чс.Р безпосередно у видавництва 12 кч., з пошт. пересилкою 14 кч.; у Польщі з коштами пересилки 4 зл. р.; в Америці з пересилкою 45 центів; в інших державах рівновартість 15 кч. — Книгарням і кольпортерам знижка.

Інчим особам (не кольпортерам) висилається книжку за попереднім надіслання грошей за книжку і на поштову пересилку.

Замовлення слати на адресу «Розбудови Нації»: PRAHA-SMÍCHOV, poštovní schránka č. 37, Čs. R.

Хто ще не передплачує **СМОЛОСКИПИ**

журнал націоналістичної молоді,

що виходять в перших днях кожного місяця у Львові.

Видає *Осип Боднаревич.*

Редакція й Адміністрація: **Львів, Руська 18, III. пов.**

Передплата вносить річно: у Польщі — 6 зл. п. в інших краях — 1.50 амер. дол. або їх рівновартість в іншій валюті.

Роман **Купчинський:**

КУРИЛАСЯ ДОРІЖЕНЬКА

Повість зі стрілецьких часів. — Ціна 4 зл. п.

В-во „Червона Калина“ Львів, Руська 18.

Володимир **Лопушанський:**

У СПОКОНВІЧНОМУ ВИРІ

Повість з української визвольної боротьби. — Ціна 5 зл. п.

Українське Видавництво „Сурма“ Львів, на Байнах 23.

Українська Видавнича Спілка

видає

ЛІТЕРАТУРНО-НАУКОВИЙ ВІСТНИК

місячник літератури, науки й суспільного життя.

27 рік видання.

Журнал виходить книжками в перших числах місяця й містить статті визначних молодих і старших українських письменників та учених.

Передплата вносить: місячно — 2.50 зл. п., піврічно — 14 зл. п.; річно — 26 зл. п.

Адреса Редакції й Адміністрації: Львів, Руська 18, I. пов.

Приймається підписна
на
ОРГАН ПРОВОДУ УКРАЇНСЬКИХ НАЦІОНАЛІСТІВ
РОЗБУДОВА НАЦІЇ

Журнал виходить кожного місяця

і містить статті ідеологічного, філософічного, літературного, економічного, військового й ин. характеру, що відносяться безпосередньо до життя й діяльності українського народу; рівномірно містить журнал історичний матеріал з визвольних змагань чужих народів, а також постійний огляд міжнародньої політики.

Піврічна передплата вносить: — 30 кч. в Ч. Р., — 9 зл. п. в Галичині, на Волині і в Польщі, — 4 мар. в Німеччині, — 6 шіл. в Австрії, — 24 фр. фран. в краях Латинської Унії, — 1.20 дол. амер. в Америці, Канаді та інших краях.

Поштова адреса: Редакції й Адміністрації: PRAHA — SMÍCHOV, poštovní schránka č. 37, Čs. R.

Гроші слати на адресу: LEGIOBANKA, «ROZBUDOWA NACIJI», Praha; Čs. R. В краю і в Польщі: ЦЕНТРОБАНК «РОЗБУДОВА НАЦІЇ» Львів. В Австрії: BANKHAUS SWOBODA & COMP., Wien I, Legiobanka, Praha — «Rozbudowa Naciji». В Німеччині: DARMSTÄDTER UND NATIONALBANK, Berlin, Legiobanka, Praha — «Rozbudowa Naciji». У Франції: BANQUE COMMERCIALE DE PRAGUE, Paris II, Legiobanka, Praha — «Rozbudowa Naciji». В Америці й Канаді: UKRAINIAN LEGION, P. O. Box 578, Philadelphia, Pa. «ROZBUDOWA NACIJI».

В АДМІНІСТРАЦІЇ ЖУРНАЛУ
„РОЗБУДОВА НАЦІЇ“

можна постійно дістати:

Гуцульський Курінь

поема О. Бабія,

Національна Думка

Орган Групи Української Національної Молоді в Празі,

Державна Нація (ч. 1, 2.)

Орган Легії Українських Націоналістів

і Смолоєвщини

Журнал Української Націоналістичної Молоді в Краю.

Vydavatel: *Ing. O. Mykola Sciborský*, Ukr. Zemědělská Akad. v Poděbradech.
Odpovědný redaktor: *Václav Harych*. Tiskárna: Legiografie, Praha-Vršovice,
Sámkova ul. č. 665.

Novinová sazba povolena řed. p. a t. čís. 20225-VII-1928.

РОЗБУДОВА

НАЦІЇ

ОРґАН ПРОВоду УКРАЇНСЬКИХ НАЦІОНАЛІСТ

РОЗБУДОВА НАЦІЇ

орган Проводу Українських Націоналістів.

Видав: *Микола Сціборський, канд. інж. У.Г.А. в Подєбрадах.*

Редагує: *Колегія.*

Помешкання Редакції й Адміністрації: Praha-Smíchov, Nádražní tř.
č. 46 p. (акс. pivovar).

Поштова адреса: «Rozbudowa Naciji», Praha-Smíchov, pošt. schránka
č. 37.

Гроші посилати на адресу: Legiobanka, Praha «ROZBUDOWA NACIJI», Центро-
банк Львів «ROZBUDOWA NACIJI», Ukrainian Legion P.O. Box 578, Phila-
delphia. Pa. «ROZBUDOWA NACIJI», Bankhaus Svoboda & Comp., Wien I,
Legiobanka Praha «ROZBUDOWA NACIJI», Darmstädter und Nationalbank,
Berlin, Legiobanka, Praha «ROZBUDOWA NACIJI», Banque Commerciale de
Prague, Paris II, Legiobanka, Praha «ROZBUDOWA NACIJI».

Ціна окремого числа: Ч-с. Р. — 5 кч., Галичина, Волинь, Польща —
1.50 зл. п., Австрія — 1 шіл., Німеччина — 0.70 мар., краї Лат. Унії —
4 фр. фран., Америка, Канада, та інші краї — 0.20 дол. амер.

З М І С Т.

1. <i>Інж. Дм. Андрієвський</i> : Шляхи розбудови	125
2. <i>Джіачінто Тревізонно</i> : Фільософічно-політична оцінка фашизму	137
3. <i>М. Сціборський</i> : Відгук	143
4. <i>Др. Володимир Галан</i> : Як розуміти американізацію?	147
5. <i>І. Стовбар</i> : «Impondérable»	151
6. <i>Полк. Євген Коновалець</i> : Причинки до історії ролі Січових Стрільців в українській революції	153

ОФЦІЯЛЬНА ЧАСТИНА.

7. <i>Звідомлення ч. 4.</i>	159
---------------------------------------	-----

З ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІЗАЦІЙ.

8. <i>Легія Українських Націоналістів</i>	160
---	-----

ХРОНІКА.

9. <i>Українці в Радянському Союзі</i>	162
10. <i>Під Польщею</i>	166
11. <i>Українці в Канаді</i>	167
12. <i>Політичний огляд</i>	168
13. <i>Перед судом присяжних у Львові</i>	171
14. <i>Надіслані книжки та журнали</i>	172
15. <i>Від Адміністрації</i>	172

РОЗБУДОВА НАЦІЇ

(ROZBUDOWA NACIJI)

ОРГАН ПРОВІДУ УКРАЇНСЬКИХ НАЦІОНАЛІСТІВ

Річник I.

Прага, квітень 1928.

Число 4.

Инж. Дм. Андрієвський.

Шляхи розбудови.

1.

Революція — це зворотна точка суспільного коловороту, азвершення процесу, що дійшов до свого краю. Перехід від одного колу змін до другого відбувається вибухово, якщо темперамент народу чи збіг обставин не забезпечить еволюційности. Так тріскає стара, віджила лущина верняти під натиском нового паростку, оскільки вправна рука не зробить на ній своєчасно відповідного нарізу. Отже, революція — це насамперед знищення перестарілої оболони й вихід назверх свіжих, молодих, буйних сил. Це — скорше руйнування віджилого, ніж творення нового, — бо нове вже виплекано в старому. Хоч як життя богате на випадки, висліди волі вибору, прояви вищої свідомости, всеж є певні напрямні, що спільні спорідненим явищам. І хоч по них годі з певністю передбачити прийдешнє, всеж вони можуть допомогти зрозуміти й пізнати минуле, а тим самим зясувати помилки та уникнути їх в майбутньому. Це відноситься до революції взагалі, а до української зокрема.

Приглядаючись до революційних подій нашої доби, мимохіть шукаємо аналогій в історії України й звертаємося до Хмельниччини. Як нині, так і тоді високо знялася хвиля національного руху, повстало велике напруження народньої волі й за короткий час Україна з небуття та упослідження внеслася на кон світової політики. Тому є природним і вказаним шукати пояснення та зрозуміння української революції в подіях 17. віку. Жадне бо порівняння нашої сучасної дійсности з революційними періодами в історії інших країн (хочби Франції) не може дати того, що дає наближення до нас подій з часів Богдана Хмельницького. Це тому, що всякий історичний процес тісно звязаний зі своїм суб'єктом, нацією. Але разом з тим булоб неоправданим і небезпечним намагатися проводити аналогію на майбутнє. Ось тому свідомо ставимо крапку після Хмельниччини, як тільки вона допоможе нам зорієнтуватися в недавньому минулому й почасти в теперішньому.

Ми увійшли в революцію пригноблені національно, з невеликою горсткою патріотично настроєної інтелігенції та з темною, заниділою в рабстві, масою, яка, хоч і зберігла свою національну природу, всеж не мала ні національної свідомости, ні самопошани. Ворохобна вдачею, роздратована соціальними утисками віджилого режиму, стояла вона

недалека тої черні, на яку мусів спочатку опертись Хмельницький. Як тоді, так і тепер чернь відчувала лише наявне ярмо й не здавала собі справи в цього, що може прийти після неволі. Наколи тоді шукали «вольностей», то нині домагались «слободи». Цю останню розуміли, як знесення всяких норм громадської карності. Всі, що переживали земельний голод, радо голосували за скасування власности, маючи на оці чужу (поміщицьку) власність, а не свою, — ту, що з нею зрослися кровно й ніколи не могли розлучитися добровільно. Як ті колишні «татарські люде», що йшли у світ за очі, заперечували державну організацію, суспільні норми, щоби тільки здихатись звязаних з ними утисків й обмежень, — так нинішня чернь бачила лише близькі, дошкульні соціальні лиха й, щоби їх повбутися, готова була, не задумуючись віддати свою волю й голос кожному, хто приобіцяв їх знесення. Який широкий попис для демагогії!

Політично невироблене, безхарактерне громадянство наше немало досить розважних людей, щоби усвідомити небезпеку й протиставитися нахилові мас, — але зате досить недоуків, щоби постачити цілі кадри демагогів. Добре тямимо, як виникали немов бульки на дощі нові, все нові українські партії, що прибирали найрадикальніші соціальні програми й гасла та з ними йшли до народу. Годі їх тут перечисляти! Вони розятрювали ще дужче рани, від яких вже й так кружилася голова в юрби. Користаючи з безкритичности й неосвічености маси, вони обіцяли найкращі ліки на них та недалекий справжній рай на землі. Знов ожила стара формула: «без холопа й без пана», але з тою ріжницею, що нині вона була оперта на теорії засадничої рівности всіх людей і на авторитеті соціалістичної науки. Все мало бути соціалізоване й зрівняне. Ті, що сумнівалися в можливість подібної операції, були проголошені ворогами народу й поступу, — цеї нової релігії. Надівши маску ідеалістів і безсребників, нові пророки роздухували ненависть, заздрість, прагу за матеріяльними вигодами — і *лише за ними*. Демократи й ліберали на словах, вони фактично ваткнули своєю демагогією рота ідейним противникам. Національно свідомі в теорії, вони практично єднались з ворогами своєї нації, щоби поборювати своїх неоднодумців — земляків. Цими способами прибрали вони до рук владу в цілому краю, в Центральній Раді, в уряді. Правлячою партією стала партія ес-ерів, найбільше безоглядна в щойно накресленій політиці, бо найменше вироблена, інтелектуально вбога група.

Наколи Хмельницький зумів в свій час заспокоїти егоїстичні апетити, приборкавши клясові прагнення шляхти й черні, караючи «на горло», тих, хто шукав помочі на стороні, — у шляхецької Польщі чи демагогічної Москви, — то в нашу добу цього не сталося. Поміщицька кляса й незаможницька маса недвозначно потяглися до Москви, шукаючи забезпечення своїх інтересів, хочби то й мало статися ціною гідности, права, самого існування власної держави. Московське, більшевицьке гасло — «грабь награбленно» та «вся земля и власть народу» — не лише не зустріли протиділяння з боку українських соціалістів, але їх ширили на Україні своїж люде. Матню клясу земельних власників і промисловців в самогож початку відпшторхнули соціалістичні уряди України. Одначе загородити їм шлях до Москви, чи московської допомоги ці уряди не могли. Звідси співчуття нашої черні до муравьовських походів й єдинонеділимських витівки українського панства за гетьманщини, денікініяди, врангелів-

щини. Україна була відкрита для чужонаціональних впливів, як червоних так і білих московських імперіялістів. На Західній Україні справа стояла трохи ліпше в силу більшої національної свідомости мас і чисельности провідної освіченої верстви, але й там наддніпрянські с.-р. (Шаповал, Ковалевський) намагалися вести свою розкладову роботу.

Із самого початку було очевидним, що наша демократія не вміла опанувати соціяльну природу революції, уняти розгойдану стихію в певні ідеологічні та організаційні форми й мусіла плисти за водою большевицької повені з Півночі. Має рацію Винниченко, коли нарікає на українських соціялістів, що вони були половинчастими ровхлябаними без власної волі й революційного гону. І деб та власна воля взялася, коли вони були лише епігонами московського соціялізму? Єдина наша правдива соціялістична партія с.-д. була збита зі своїх позицій большевицьким радикалізмом і демагогією. Соціяльне збурення українських мас неминуче мусіло вийти в московське річище. Так воно й сталося. «Накручені» нашвидко українські соціялісти ледви потрапляли за розгойданою большевизмом соціяльною стихією. Отже недивно, що старання наших соціялістів побити ворожі національно сили їх же зброєю не вдавались. І даремно дивується тойже Винниченко своїм невдачам. Він є типовим представником нашого кволого, половинчатого соціялізму. Безнастанно хитаючись між національним «хочу» й соціялістичним «мушу», він нераз намагався переплюнути своїх московських товаришів (З. Універсал, Трудовий Конгрес, система рад і т. д.), але справа була безнадійною. Ініціатива лежала у ворожих руках і боротися з большевиками соціяльним радикалізмом було неможливо. Треба було шукати іншого роду власної, питомої зброї, та протиставити її московським гаслам. Українські соціялісти не виявили ні оригінальности, ні творчости навіть в демагогії, — не то що в опанованні глибинами соціяльного руху; вони не мали власної зброї й тому мусіли програти.

Інакше чинив Хмельницький. Він не лише умів розпалити чернь проти магнатів, але умів її також у руках тримати та перепиняти залицання до неї москалів і поляків. Він тримався черні доти, доки вона була йому потрібною. Колиж мусів іти по лінії іншій, ніж вимагали її інтереси, то не боявся протиставити їй свою волю й інтереси «руської нації». Погодившись на обмеження числа реєстрового козацтва, він казав повернути решту до попереднього стану «тяглою люду». Він був мудрим, не був рабом юрби, — тільки умів накидати їй свою волю. Черню залякував і приводив до покори шляхту, а чернь приборкував шляхтою, — старшинством, що могло зрозуміти інтереси загалу, ідею «руської нації». Тому то сама чернь, що її вигодам він нераз потурав, цинила, вірила й корилася йому, а шляхта «служила правдою». Сучасніж «батьки народу» боялися своєї черні, не вміли опанувати її, ані її оборонити, ані нею покірмувати. Вони були її рабами, замість стати провідниками.

Остільки легче віддалились вони черні, оскільки самі духом стояли до неї близько й побоювались інтелектуальної сили винародовленої, але культурної, панської верстви. Ця остання не знайшла для себе іншого виходу, як повторити свою історичну зраду й знов шукати спільників проти власного народу в Москві. Туди пхали її культурні традиції, свідомість матеріяльних вигод, що терпіли від наступу безоглядного, демократичного й радикального українства, як рівнож коротковорість сектярство

провідників української революції. Наші прямолінійні демократи не-здібні були підвестися до розуміння ваги освіченої верстви для молоді, відродженої України, як то свого часу зробив Хмельницький. Він зумів зєднати для національної справи спольщену, ба навіть покатоличену, шляхту й поставити її собі на службу. Для того він не мусів конче потура-ти її клясовим вигодам, — лише натхнути великою національною ідеєю. Юрій Немирич так і не дістав своїх мастків на Україні, відобраних степо-вим козацтвом, — але тим неменше вірою й правдою служив Гетьманові та козацькій нації. Сучасніж провідники наші аж захлинались, повторюючи в утіху, що між українцями нема й не повинно бути ні панів, ні бур-жуїв. Тому недивно, що вони не спромоглися прихилити до українського руху вищі верстви й пхнули наше поміщицтво та Гетьмана Скоропадського в обійми Москви. Але, звичайно, відірваність від ґрунту, здеморалізова-ність, культурна відчуженість і вузькоглядність останніх були головною причиною їх поновленої зради.

Врешті сталося гірше, ніж в старовину. Колись московські царі купували чернь обіянками, а шляхту «жалованими грамотами», щоби взяти в шори цілий нарід, покріпачити селянство, прибрати до рук вибо-рені при участі нашого шляхетства землі й роздати їх зайшлим вельмо-жам. Ниніж московські наїздники порозгоняли або порозстрілювали панство, взяли на мотуз селянство, запровадили колективну панщину й змусили нашого хлібороба працювати на північну варварську «жому-нію», на світову революцію та на хунгузів.

Наші соціяльні реформатори, які у великій мірі підготували цей вислід, правильно зрозуміли, що суспільно-економічна структура нації віджила, її скріпи струхнявіли, однак вони глибоко помилились щодо того, як має бути далі. Немов роздратовані бики на червону хустку, кину-лись вони на верству земельних власників, втягаючи туди й найдрібніщих, та завзялись її знищити, не добачаючи, що з брудною водою виливають і живу дитину.

Підклад соціяльного ладу на дореволюційній Україні був гнилий. Соціяльні норми й обмеження, що конечні й невідкличні у всякій орга-нізованій громаді, тревають доти, доки ділають і творять ті групи, які в них найбільше зацікавлені. Скоро тільки ці групи-кляси й стани тру-хлявіють, слабнуть, звівітруються і тратять свій зміст, починаються заворушення, що кінчаються вибухом. У нас це сталося тому, що помі-щицька верства надто довго затримала пережитки фєвдалізму. Споль-щення й змосковлення вищих верств ще збільшило напруження між ними та масами, які не втратили національного характеру. Соціяльний перестрій українського народу був неминучий.

Але глибоко помилились реформатори, повіривши в можливість і спасенність соціяльної рівности. У самій цій засаді вже криється велика помилка. Всюди й скрізь, де є справжнє життя, — є, була та буде нерів-ність. Хиба без цієї нерівности можливе саме життя? У людському су-спільстві, оскільки воно відійшло від примітиву, — є, була й буде еліта, провід, вищі й нищі, — як є люде здібні й нездібні, працюючі й неро-би, мудрі й дурні, чинні й бездіяльні. Найкращим доказом того може власне послужити приклад України та стан річей, що наступив після ко-рінного «зрівнання».

Українські соціялісти та їх щасливі суперники, московські больше-

вики, цілий час робили ставку на неможливого й з ним та ще з кочовим пролетарем хотіли вирівнати суспільство, наївно вірючи, що тим піднімуть загальний рівень добробуту, щастя й людської гідності. Це дало ті наслідки, що неможливі, — найбільш затурканий, забитий, незданий піднятися понад свою шкурну, негайну, матеріальну потребу й збагнути вагу національної справи та власної держави, що найліпше могла б оборонити його від надмірного висиску, — віддав свій голос і свою волю московським більшовикам, які дозволили йому розтягти чуже добро й тим задоволити свій грабіжницький інстинкт. У дальшій практиці більшовики пересвідчилися, що ця суспільна верства не є надійною політично й видатною економічно. Недосвідчена в хліборобстві, здеморалізована злиднями, вона не здатна забезпечити національної господарки й скарбу. Тому то й бачимо нині, що комуністи мусять зраджувати «комнезами» й робити ставку на середняка назовні, а на ділі навіть на куркуля, дідичного власника, який з природи своїй й традиції ворожий рівності й комунізму.

Цей то куркуль, хлібороб, власник, був на Україні найбільше відповідним елементом, щоби на ньому будувати долю нашого краю. Лише він, а не зпролетаризований неможливі, який не мав що тратити, міг запобігти розгромові нашої молоді держави, бо мав здоровий соціальний інстинкт і мав моральну силу, щоби опертися навалі азійської кочовничої стихії. Скорше від «свідомих» інтелігентів збагнув він вагу власної державності, незалежної від Москви. На жаль, із самого початку революції над ним не лише не хотіли попрацювати наші патріоти, але відіпхнули його від національно-державної справи й зробили підозрілим. Чиж дивно, що революція вислизнула нам з рук і провалилася для українців, віддавши край на поталу чужинцям.

Нині ми є свідками, як цей найбільш надійний елемент знову міцніє й, не вважаючи на скажений спротив комуністичних фанатиків, опановує не тільки соціально-економічне, але й політичне життя краю. Перебувши всі злидні, він не загинув, не підупав, не спроневірився, але, пристосувавшись до обставин, використовує їх і підпорядковує собі національну господарку. З певністю можна сказати, що власне він дасть основу національній еліті, яка неминуче мусить створитись в лоні української нації. Стан нашого промислу потребує ще багато часу, доки виробиться міщанство та робітництво, що буде в силі вести перед у національному житті, як то є в західних цивілізованих країнах. Але це нове українське міщанство й робітництво всеж твориться вже нині під комуністичним режимом в обставинах революції й соціального переустрою. Хліборобство України в порівнянні з іншими галузями народного господарства є надто важливе вже з огляду на природні умовини. Тому то купецькі й промислові верстви ще довго гратимуть лише другорядну роль в соціальному житті України. Тим не менше вони дадуть свою частку для національної еліти й позначаться в її характері. Таким чином еліта не буде чисто хліборобська й наша культура перестане бути селянською. Немалу роль відіграють в еліті також відлами старої шляхетської верстви. У цілому вона зійшла з кону й ніколи до старої ролі не повернеться. Однак, безперечно не як група, а як одиниці, старе наше панство здобуде командні позиції й то не шляхом контр-революції, що була б небезпечною для нового національного укладу на Україні, але шляхом вродання в нього. Цей елемент є вельми корисний для України своїми культурними традиціями,

своїм державним досвідом, своїми удідиченими звичками до організації й проводу.

Якою буде економічна база цієї нової еліти, що наш нарід вилонить і вже вилонює на наших очах, важко сказати. Спочатку, певно, тою базою буде хліборобство, Але згодом, коли вона втягне в себе елементи промислу й торгу? Так або інакше, — ця еліта мусить зродитись, бо большевицька спроба ще раз показала навіть всьому світові, що культурний колектив, нація, не може існувати в умовах примітивного комунізму й урівнання. Як після підпаду фєвдальної аристократії прийшла до влади буржуазія, так на наших очах приходить до впливів і значіння робітництво й заповідає новий уклад соціяльних сил у державі. Годі всеж передбачити, який вислід цього процесу буде на Заході та у нас на Україні. Ми не можемо сильно виломитися з коругу всесвітної соціяльної еволюції, але в силу місцевих природних і соціяльних умов будемо мати дещо відмінне. Власне це й змушує нас признати конечність появи провідної верстви та додати її зародок у хліборобському стані, не вважаючи на другорядне значіння його в західних промислових країнах.

Наука української революції показує нам, як *небезпечно ототожнювати цілу націю з одною класою чи станом* («Україна — селянська нація»). Бож соціяльно-господарська діялка — це лише оден з проявів національної особи й то не синтетичний, як от духова або державна творчість, а вузько функціональний. Годі заступити цілість індивідуума його руками чи ногами. Не можна звести й національної особи до одного її соціяльно-господарського органу. Подібний стан може утворитись, коли державність вироджується й влада опиняється в руках одної соціяльної верстви. Але це може статися внаслідок довгого історичного процесу й означає недалекий розклад державности. Така бо влада, одірвавшись від цілости нації, може бути лише сильно й жорстоко деспотичною й веде просто до революції. Так було з французькою аристократією у 18. в., так сталося з поміщицько-бюрократичною владою в Росії. Тому починати з кінця, накидаючи «трудоному елементові» нашого політично-невиробленого громадянства ролю виразників цілої нації, як то робили наші «добродії народу» (Трудовий Конгрес), було безглуздим.

Українська революція й большевицький приклад вчать нас також, що в інтересах нормального суспільного розвитку нашої нації ми *мусимо ставитись оглядніще до стереотипних універсальних теорій і пильніще придивлятись до соціяльної структури нашого народу*. У ньому бо криються зародки нового суспільного ладу й страшною небезпеккою для нього є потурати відрухам несвідомих мас, або засліпленню в еґоїстичних інтересах маєтних верств. Такі потурання — замість робити благо цим масам і верствам — віддають їх на поталу чужим впливам й ослаблюють цілий організм. Роля черні в 17.—18. в. і неможників в 20., зрада панства в часи Руїни, старої й поновленої гетьманщини та велика доля вини нашої демократії в тому — нехай будуть нам наукою.

2.

Національна цілість, як та крапля олію в воді, шукає властивої собі форми — заокругленої, самозамкнутої. У ній, як тій соняшній системі, кожна складова суспільна чи господарська частина має свій рух,

часом противний і ворожий іншим сусіднім частинам, але це не шкодить національній цілості наслідувати свою властиву політичну орбіту. Так підпорядковується державним інтересам, — збірній волі й долі народу, — розбіжність класових змагань у нормальнім національнім організмі. Українська революція, крім соціальних виявлень, мала й свої політичні прямування, що нормально мусілиби домінувати. Але так не сталося, й ці прямування часто затемнювали, — викривлювали класові потягнення. Всеж вони виразно означили волю, — несвідому, стихійну волю нації до політичного самоздійснення в своїй державі, — й знайшли свій вислів у твердому настирливому гаслі самостійности.

Політична сила, що тримала Україну в російським ярмі згнила й спорохнявіла неменше, ніж соціальна. У тому полягає друга причина революції. Московська влада на Україні з її дурним, тупим докучливим режимом остро давалась в знаки більш усього освіченим верствам. Колиш вона мала свій патос і свою провідну ідею. Післяж того, як Україна зевропеїзувала Московщину в 18. віці, ця остання перейнялася ідеєю великої світової імперії. До урядової імперіялістичної ідеї долучилось месіянство російського загалу, що проголосив Москву «Третім Римом». У жертву цій ідеї приносили все: добро подоланих народів, право й справедливість, власну авійську самобутність. Але вже в 19. віці імперська ідея стала вивітруватись. Уряди й громадянство все повторювали гасло Росії, що обіймає сотню племен і мов, але старого патосу Петра чи Катерини вже не було, — головнож не стало волі чину, розгону, творчої снаги. Машина котилась в силу безвладности. Тоді стали підводитись подолані народи, на трупах яких, здавалось, твердо осілась імперія. Відродження народів стало помалу, але певно, нищити Росію з середини. Захоплення московської інтелігенції демократизмом та ідеєю розкріпачення (бодай в теорії) ще більше зміцнювало відосередні змагання складових національних частин Росії. Ставало очевидним, що імперія — це велетень на глиняних ногах. Отже не дивно, що перше потрясення й стріли революції викликали *державні* змагання народів і розклад політичної російської системи на «окраїнах». Україна перша з усіх підвелася на рівні ноги, стала ліквідувати російське панування й взялася до творення власної політичної системи, — своєї національної держави.

Так колиш підвелася вона в 17. віці, коли стара, фєвдально-магнатсько-олігархічна Польща пережила саму себе й докотилась до самого краю безодні. У той час по всій Європі ліквідовано фєвдальний устрій і нації переходили до абсолютистичної манархії. Польське панство зі своїм екстенсивним господарством на степах України, зі своєю сваволею, розпещеністю стало анахронізом і незносим для українського народу. Старий Хмель струснув останки перестарілої політичної системи й доконав того процесу, що ним проходили Англія в Кромвелем, Франція в могутніми королями й Німеччина. Національна свідомість українського народу виявилась у формі боротьби за прадідівську віру. Ознакою цього національного руху тоді, як і в наші дні, бодай на початку, був його демократизм. Чернь і степове темне козацтво були головним контінгентом національних сил, що стали в обороні свого права. Треба було часу й геніяльности Великого Гетьмана, щоби перетворити цей контінгент у національних борців і державників. Він доконав цього за десять років, і то так, що треба було аж 150 літ руїни та чуженецького гнету для викорінення

й знищення в душі народній скарбу національного ідеалу. Взявши до рук сиру масу, Богдан вирізбив з неї національне обличчя й поклав основи держави європейського типу.

Такоюж масою, як до Хмельницького, стала наша нація внаслідок «пропащого часу» й такою ввійшла вона в революцію. Отже її природні можливості національно-державної творчості в 20. віці були коли не більші, то й не менші, як за Богдана. Ці можливості виявилися в національному самоосвідомленні й стихійному тяготінні до творення власної держави. Свідомість природнього багатства краю, наочність московських методів визиску, почуття своєї етнічної окремішності, намагання москалів затримати свою політичну зверхність — давали себе відчутти в тій чи іншій мірі в усіх верствах українського народу й підказували їм простий висновок: відокремлення від Росії й повна державна незалежність. Стихійна тяга до самооформлення позначилася особливо на фронті. За короткий час повстали українські частини й, відновивши дисципліну, що її знищила революція, стали в обороні свого національного імені, свого краю, уособленого в Центральній Раді. Гасла національного егоїзму й самозбереження перед заборчою, хоч «демократизованою», Москвою, що з острахом підносила інтелігенція, здобували зрозуміння й прихильність серед «несвідомих мас». Здавалося, що умови національно-державної роботи на Україні склалися чудово: був добрий ґрунт, — треба було лише вміти на ньому будувати. Умови були кращі ніж за Богдана. Бо тоді козаччина, шляхта й чернь ремствували не на Польщу, а на магнатство, підіймали повстання проти «королеват», а не проти короля. Тобто хотіли лишитися при королі, а про свою власну державу не мали на початку навіть гадки. Цю гадку Гетьман пізніше зацепив загалові.

Але в той час як Україна 17. віку відразу мала твердий і національно певний провід перше в сообі Гетьмана, а далі цілого старшинства, — цього провуду, свідомого мети й твердого волею, на Україні наших днів не було. На чолі нації опинилася патріотично настроєна інтелігенція з її патріархом Грушевським. Ця то інтелігенція, що наробила стільки шкоди в соціяльній площі української революції, збанкрутувала також у політично-державній. Через свою природу людей здеклясованих, — лише «настроєних», а не кровно до чогось привязаних, — провідники нації не здобулися ні на рішучу поставу, ні на сильну волю. Не здобулися навіть на зрозуміння національної мети. М'ягка й боязка, наша інтелігенція влякалася тої місії, що випала на її долю. Замість обняти команду й повести, — вона шкутельгала за юрбою. Чиж дивно, що вона не здобулася ні на авторитет, ні на послух? Їй забракло творчої снаги, вона не здоліла опанувати ні подіями, ні масою, ні означити свою волю, ні накинути її ровгубленій, хоч і ровентузіязамованій юрбі. Замість заниритись у вир життя й взятись до роботи, чинити й організувати, інтелігенція говорила, марила на соціяльні теми, «ліберальничала»... Тоді як ровюшена стихія вимагала стримуючих організаційних форм, або відповідних силі ровгону широких перспектив, інтелігенція приходила з демократичними химерами й знеохочувала своєю кволістю та вузькоглядністю жадібні героїчного чину маси. Не дурнож вона виховалася й вистоялася на етнографії, фільольогії, соціяльних студіях. Порох бібліотек і задуха гуртківщини

тяжили над нею немов змора й робили її непридатною для життєвого чину, для борні, для національно-державної творчості.

У той час, коли всім мусіло бути очевидним, що операція роз'єднання двох тіл, які зрослись протягом двох століть, не може відбутись без крові, без борні й спротиву більше зацікавленої сторони, — Центральна Рада й український уряд не хотіли навіть слухати про організацію війська. Вони гадали, що одного демократизму досить для подолання скрути. Самочинні полки посилали на вірні статі, а осіб, що нагадували про konieczність організації армії, во ім'я «єдного революційного фронту» відсували від влади (Міхновський). Захоплені інтернаціоналізмом, провідники злочинно нехтували традицією й справами близькими народній душі, як от церква. Вони самі підсилювали розкладовий вплив «на чорнь» національно-ворожих московських сил. Чи ж наука історії для них нічого не важила, чи ж вони її просто не знали? Замість протиставити ворожому замахові тверду національну волю, ввзяти відразу владу в свої руки й напямити народній гнів проти напасника, вони деморалізували націю теревенями про нашу готовість іти на поступки (Винниченко й переговори з Чічеріном), клялися в своїй добрій волі, хиталися, вагалися й тратили ґрунт під ногами.

Мало не всі важніші державні акти Центральної Ради зроблено під тиском подій або маси, якій урвався терпець. Треба було глуму й поличників «временного правительства», щоби з'явився перший універсал та положив основу автономного устрою України. Третій вийшов, коли большевики фактично розбили «неділимую» Росію, проголосивши право самоозначення. Уже не було з ким і федеруватися, а наші все торчили про федерацію (звернення до Дону, Кубані, Кавказу). Зрештою четвертий — чи не на домагання німців, які самі рвалися йти допомагати Українській Державі, що так поволі складалася. Здається, визнання чужинцями різних етапів нашої незалежності приходило раніше ніж акти про них. Нераз особи й партії, чужі українській національній ідеї (сіоністи), заохочували наших провідників до державної творчості й самостійності. Органічний автономізм, нездібність уявити себе поза рямцями чужої держави, національна незрілість, брак волі влади й кваліть творчого інстинкту були прокляттям провідників.

Коли силою обставин вони були змушені братись до роботи, до організації, виказували свою повну нездатність. Безпорадність на місцях, в адміністрації, в економічному житті — свідчать про непокликаність нашої інтелігенції до державної роботи. Чи дивно, що при таких умовах її впливи на маси були ніякі? Маси без втручання провідників часом були розважливіші ніж з ними. Відомо, що ешалони війська, які прибували з фронту чи з Німеччини, нищились морально й матеріально від одної стичності з центром. Національний радикалізм й захоплення державною роботою на місцях ущухали через хитання й безпорадність центру. Маси й підприємне громадянство весь час української революції зіхтали за «твердою владою». Нераз і не в одній голові ставало питання про усунення інтелігентського уряду. Лише національна дисципліна, а також революційна етика, яка проголошувала, що поза демократизмом нема рятунку, не дозволили знищення його з руки власної нації. Це знищення сталось за допомогою німецьких сил.

Тому не дивно, що відновлення гетьманату, встановлення одноособо-

вої влади викликало надію й підсвідоме співчуття в тих, хто був не остаточно заламорочений революційним дурманом. Але таких було небагато. Тим більше, що серед освічених і свідомих українців мало хто так або інакше не належав до проводу. Та й сама особа Гетьмана, як виявилось, не давала великої залюруки на краще. Тим менше засада одноособової влади замість ареопагу здеклясованих інтелігентів не перестала бути на часі. Вже на початку повстання Директорії Січові Стрільці носилися з думкою диктатури й пропонували Винниченкові обняти її. Врешті, силою самих обставин провід опинився в руках Головного Отамана, а на чолі Західньої України став Диктатор.

Та на жаль той розчин, що був основою нашої національно-державної роботи, не перетворився в міцну підставу української революції. Заперечення зверхности державного над клясовим й особистим, психологія «сам собі пан»-ства, брак почуття карности, нездібність підпорядкування другорядного основному, несвідомість конечности одного проводу — зробили те, що розгойдане нашими й чужими руками українське море не вийшло в береги. Серед розгару визвольної боротьби відновилося явище, так одмітне для цілої нашої історії й знов відживлене новітніми теоріями й демагогією, — отаманщина. У постатях Волохів і Махнів відживають Брюховецькі, Самойловичі, Кривоноси. Це є культивування тих окремих волю, з яких складається збірна воля нації, але які не сміють унеможливити здійснення цієї останньої. У нас отаманщина була не національно-державним чинником, але ознакою розгублености, розпорошености, деворієнтованости національної волі. Ожила стара степова зайдиголовість, анархічна борня в «дикому полі» всіх проти всіх.

Роблячи підсумки політичної революції на Україні, доводиться признати наше банкруцтво й відкинути оправдання, що, мовляв, обставини були сильно несприятливі та нам бракувало свідомої інтелігенції, або що большевики були за нас дужчими. *Обставини творили в значній мірі ми самі. Наша провідна верства хибувала не так кількісно, як якісно. Міць наших ворогів полягала в нашій несилі.* Большевиизм не мав більше ґрунту на Україні, ніж націоналізм. У нас перед революцією не більше знали, що то є большевиизм, як і що то є Україна. Але москалі зуміли запалити вірою в їх теорію тисячі й з них зробити провідників на місцях, ними обсадити належні посади. Більше того, — наші противники вміли не лише повести пропаґанду й розкладати ворожі війська, але також організувати власні. І то так уміли, що, щойно вивівши з одного фронту, не боялись їх посилати на другий. Не так реальними вигодами купували вони прихильників, як тою вірою в себе, що її вони вщеплювали юрбі. Рішуче, порівняння нашої національної інтелігенції з большевицькою партією наочно доводить, що ми не мали ні ясної мети, ні характерів. Не кількість волю, але ступень напруження дав перевагу нашому ворогові. Ми програли, бо були кволі в нашій свідомости, бо не мали нормальної сили протиставити наш національний ідеал божевільному маренню комуністів. А тим часом наш ідеал — власна держава — є більш реальний, більш органічний; більш зрозумілий. Ходило лише о спосіб його вщеплення масам, о натхнення вірою в нього. Цього то ми й не доконали.

Український нарід, позбувшись чужої московської державности, як організм здоровий і сильний, інстинктивно шукав у нім самим за державно-творчим елементом, за органічно-близьким йому проводом, який

давби йому нову політичну організацію. Підчас революції, в своїм державно-організаційнім змаганні, він не раз робив ставку на свою інтелігенцію, що опинилась на чолі національного руху. Вперше — за Центральної Ради — проти пережитків старого російського режиму, далі — на Петлюру — проти червоних царів. Але всі надії завели. Безнастанне намацування ґрунту, вічне хитання, зміна орієнтацій, міністерські кризи, партійна гризня, запобігання ласки у ворога та юрби, — то все унеможлиблювало організаційну роботу, знеохочувало нарід, нищило претіж проводу. Наморочившись з власними «батьками», що не були збитою, дружньою порвідною верствою, а тільки розгубленими осібняками, згравю планет без власних орбіт, — наша маса, спроневірившись, здезоріснтувавшись, віддалася розюшеному матросові, який знав, що хотів, умів шалено хотіти, мав смак до влади й знав, як накинути свою волю.

Ідейність, яку годі заперечити піонірам большевицького руху, має завжди велику суспільну вагу й значіння. А особливо підчас революції, коли всі підвалини ладу захитано та події котяться стихійно. За браком права й закону, розгублені обивателі, як рівнож і творчі сміливі одиниці, шукають за «словом», що в початком всего, «ідеєю», яка мусить дати раду, показати вихід, зродити надію на майбутній лад. *Такою ідеєю в нас могла стати відповідно розроблена і предложена Українська Самостійна (хліборобська!) Держава, що пірвалоби за собою маси.* Але тому, що наша інтелігенція не спромоглася на таку власну ідею, мусіла вона прийняти чужу. Гасла загального розподілу й безоглядної рівности в робітничо-селянській республіці, так влучно використані великим демагогом і знавцем людської душі, яким був Ленін, були й щиріщі в устах їх голосителів і зрозуміліщі для черні ніж наші марення про незнаний, химерний соціяльний і демократичний лад. Та зрештою, якби він мав виглядати той лад, того добре не уявляли й самі наші пророки, не то що хліборобська, консервативна, звикала до гірархії, українська маса. Чи ж доводиться дивуватись, що темна ідейність нашої інтелігенції нікому не заімпонувала й мас до себе не прихилила. Ці останні зробилися жертвою большевиків, московських наїздників.

Щоби краще зрозуміти причину невдачі української революції, пригляньмося знов добі Хмельницького. Він також уступив в борню з автономістичними ідеями й з невеликою горсткою освіченого старшинства. Але він не чекав, аж чернь накіне йому державну ідею, лише сам створив власну концепцію Князівства Руського. Своєю ідеєю він запалив тисячі й прихилив до себе потрібну йому шляхецьку верству своєю широкоглядністю він заімпонував чужині, і великі держави стали самі набиватись йому в союзники. Одного проєкту Чорноморсько-Балтійського Союзу для відділення Москви від Польщі досить, щоби зрозуміти широчінь плянів Богдана. А наші автономісти, по вдачі своїй не могли вдержати ні прихильности Франції та Англії, що визнали Україну на початку революції, ні Німеччини та її союзників. Історія переговорів з Антантою в Одесі, або повождення з нашою армією в Польщі, це просто ганьба, причини якої лежать в нашій рабській психології.

Наколи Хмельницький і зумів уняти стихійний рух та надати йому державні форми, то це насамперед тому, що він сам був провідником в ласки Божої. Він не цілувався в рядовим козаком, але казав закувати в ланцюги свого канцлера Виговського, коли той неслухно перечив йому.

Він бо мав силу, що корила йому тисячі й не боявся тої сили уживати. До тогож він умів підбрати собі з усіх верств відповідний старшинський провід для черні й козацтва. Він повднав у ньому стихійний розмах степового низу та європейську культуру шляхти. За короткий час він створив міцні суспільні скріпи, що збили нарід у націю. Вихована ним українська аристократія ще довгі роки по його смерті високо тримала національний прапор і жила його державною ідеєю. Йому не були страшні противенства католицької української шляхти з православною чернею. Він умів запрягти обох у національний і державний віз. *А наші провідники якразової державної концепції не створили, вивязатися з химерного противенства національної волі й соціального визволення не змогли, жадної провідної верстви з бувших міністрів, отаманів, комісарів не зіпили й пішли в невість разом з побіями.*

Порівняння двох українських революцій вчить нас, як небезпечно вирізняти в житті нації моменти політичні й соціальні та класти цілу вагу на ці останні. Штучно збурені в останню революцію вони викривили її політичну траєкторію. Між нами не знайшлося такої політичної формації, або сильної особи, що пірвалаб за собою цілість соціальних відмінностей, підпорядкувавши їх одному всенаціональному зусиллю до політично-державного самоозначення. Знесиливши одно одного, вони зробились об'єктом протягуючих зовнішніх соціально-політичних осередків і зруйнували цілу справу українського державного будівництва. Помилковим є підхід до державного будівництва, як до висліду чи завершення соціально-політичних змагань. Скорше навпаки: вирішення соціальних і політичних проблемів є лише окремим моментом боротьби національних організмів за державне самоздійснення, за обсяг своєї влади. Нарід, юрба віддається тому, хто прийде й візьме її владою, запліднить її ідеєю чи чином, і то без огляду на реальні вигоди. Український нарід, як розорана нива, в часи революції чекав сильного, щоби він дав йому державне оформлення, кинув насіння влади й ладу. *Українські провідники не змогли дати ні влади, ні ладу.* Організацію, хоч як безглузду й чужу, показали йому московські большевики, і він піддався їм. Така вже гіпноза влади. Державні змагання — це немов голос материнства. Вони дужчі за привабу насолоди й втіхи, дужчі за голос розуму й обставин. Большевики задовольнили його бодай на час і тим здобули Україну. Миж її втратили, бо були безплідними, безсилимими, без первня влади. *Але наша інтелігенція спромоглася всеж віджизвити лєтенду, міт Української Незалежної Національної Держави. У тому зміст української революції.* Така легенда більше важна, чинна й тревала ніж пирові перемоги московських большевиків.

(Далі буде.)

Джіачінто Тревізонно.

Філософічно-політична оцінка фашизму.

Можна різно ставитися до сучасного режиму в Італії, але не можна заперечувати потреби *критичного висвітлення* фашизму, що поруч з комунізмом є найбільшим суспільним явищем нашого століття.

Українські націоналісти, які пильно стежать за всіма проявами національного активізму в різних країнах світу, не сміють оминати руху італійських націоналістів з їх подивугідними великими здобутками.

У З. числі нашого органу п. Євген Онацький, що довгий час перебував в Італії та є наочним свідком усіх подій, коротко, але дуже влучно, засував різниці між українським націоналізмом й італійським фашизмом (Див. «Листи з Італії. I.»).

Зараз ми даємо місце статті, яку написав для «Розбудови Нації» молодий італійський публіцист Джіачінто Тревізонно.

Редакція.

Фашизм, як національний рух.

Єретичним є твердити, ніби рух фашистів має за животворне джерело свого існування невилічиму противенство між працею й капіталом, як це досі припускали, та виставляти фашизм, як оборонця капіталу.

Основи порядку етично-сантиментального, що більше ніж економічні виринають вибухово й несподівано з очищеної в неволі душі, виринають з неймовірною силою посвяти в серцях повних любови до батьківщини, новоохрещені небезпекою й смертю, — ось це ті основи, на яких зродився фашизм.

З одного боку чарівний і застрашуючий образ життя, яке проходило через велич непізнаної батьківщини в нужді й утисках, огидлива зневага до тих, хто тримався нишком, і лінива байдужість уряду Нітті, а з другого — глибоке пізнання нових цінностей: все це вело неминуче до необсяжної сутички між ідеалізмом молоді та пригнічуючою дійсністю. Природня річ, що в Італії сильний спротив викликав більшу реакцію.

І так, ця нова партія, виступаючи на овиді ідеологій без жадної іншої програми, як страшна воля до життя, і без жадної іншої мети, як великість батьківщини, почала з цієї волі й цієї мети перетворюватися в післанництво, в чудовий ґрунт для чину.

Фашизм, як післанництво. Принцип співпраці.

Фашизм дійсно є післанництво! У цьому треба раз переконатися, бо, хоч великі простори перейдено в тому напрямі, всеж далеко ще не всі повністю. Я не хочу повторювати сухого теологічного принципу щодо поступаючого піднесення суспільства; я хочу показати, що як римляне поширили в світі варварів ідеальне розуміння права, як християнство проголосило братерство й любов та як французька революція стала опорою індивідуальної рівності й волі, так само фашизм може бути й є невтомним проповідником двох принципів, що конечно виступають підчас дальшого розвитку суспільства: принцип співпраці й принцип обовязку.

Не боротьба кляс, а співпраця станів; не сутичка інтересів і цілей, а спільність їх. Це є зрештою найвища мета майбутнього суспільства, що хоче себе все удосканалювати.

Це удосконалення не сміє залишатися звичайним бажанням, не сміє бути тільки поривом або бездіяльним думанням, але навпаки, воно повинно оживляти волю, повинно стати обов'язком. Дуже довго зловживали термінами подібними до «воля, братерство, рівність». Волі в абсолютному розумінні нема, особливо коли її, як дехто думає, брати в значінні «власної вигоди»; бо такі панове попадають в небезпеку заперечувати саме через дивне ототожнювання волі з власною вигодою — другу частину їх програми: рівність і братерство. Якщо існує воля, то існують разом з нею також інші засади; ряд моментів співіснування вимагає від одиниці цілковитої пошани також до рівності й братерства. Братерство й рівність є гарні, тільки як універсальні гасла, або в духовому житті, оскільки вони не здійснюються у взаємовідносинах між двома різними сторонами. Братерство й рівність вимагають показувати себе перш усього справжнім братом і цілком рівним супроти іншої сторони. Це правда.

Виходить, що всі ті, що самі собі прибрали милозвучні назви «соціалісти, комуністи, гуманітаристи» й т. д., через найвищу іронію цих назв у своїй діяльності приходять до заперечення самих себе, своєї власної теорії, бо, оскільки й треба щось розуміти під «загал, суспільство, людство» й т. д., то обов'язково мусимо розуміти, «органічну єдність одиниць, що мають на увазі одну й ту ж ціль, — стремлять до удосконалення».

Оскількиж *всі без різниці* стремлять до одної й тоїж мети, то *всі* мусять також співпрацювати, щоб її здійснити. А тому мені показується логічним, що, наколи всі повинні співпрацювати, то всі мають сповняти оден і той же обов'язок. Велика хиба соціалістів впливає зі сталого розходження між думанням і чинністю.

Універсальність фашизму.

Отже, чи не добачаєте Ви, що, зогляду на ці принципи співпраці та дисципліни, фашизм втрапить характер чогось частинного й підноситься до універсального? Фашизм — це післаніцтво, найбільше шляхотне післаніцтво, що повинно бути визнано далеко на чужині та що його зрештою треба розуміти відповідно до його глибокого змісту.

Ніщо думати, ніби фашизм є реакцією проти пануючих принципів французької революції? Він є необхідним удосконаленням цих принципів. З другого боку, наколи реакція й приєдналася до руху фашистів, то вона тепер також, як видно з усього, звернена проти дурних пересад і шкідливих облуд французьких теорій.

Чи фашизм догма?

Пощо твердити, що фашизм має догматичний характер?

Я розумію під догмою таку, більше чи менше зручну форму думання, що дає змогу робити висновки, або скорше теоретично спекулювати, — уважайте добре: теоретично... Отже твердження, ніби фашизм, зогляду на своє повстання з трох, по своїй натурі ідеальних, понять — «батьківщина, співпраця, обов'язок», — носить догматичний характер, — є безглуздям. На ділі, три згадані поняття не являються звичайною сутоінтелектуальною спекуляцією, що не міститься в сфері дійсності, — вони перетворюються в засаду реальної чинності. А в такому разі ці поняття не є догмою, — вони творять основу, фундамент чину. Нема суперечно-

стей між ідеальним і реальним вияснюванням цих засад. Навпаки, такі вияснювання себе взаємно доповнюють: ідеальне, наскільки ті засади є метою кожного чину, — реальне, наскільки вони є засобом удосконалення й поступу.

Переведення принципів в життя. Синдикалізм.

Здійснення цих засад є першим завданням фашизму. Найближчий обсяг примінення їх в батьківщина (з цього виникає закид «партикуляризму» теорії фашизму), найдалший — світ.

Активність фашизму проявилася в найбільше живій сутичці з упадаючим адміністративним тілом, перш усього скасованні парламентаризму, а далі в зміцненні синдикалізму. Добре сказав той, хто твердив, що корпоративний устрій є «переходом старого принципу прав людини й громадянина до нового вищого, без порівняння соціально-справедливішого й більш етичного принципу: принципу обовязку, — передусім обовязку працювати й продукувати». Ось тому Італією правлять не балакуни й демагоги, а відповідальні особи.

Чи знайде робітник захист у корпоративній державі, як то знаходить роботодавець? Між корпораціями налагодяться гарні взаємовідносини; зловживання економічною силою буде усунене; такий стан легше приведе всі верстви народу до зрозуміння й підтримки стремління влади, до пізнання помилок і до знищення їх. Промисловість розквітатиме, бо корпорації будуть дбати про розвиток себе та інших; колиж піднесеться промисловість, то разом з нею зросте торгівля. Нам не бракуватиме сирівців, — ми зуміємо їх знайти; перш усього воля, а потім вже матерія. Ми нарід, який має волю до блиску, пожива знайдеться, а коли буде, ми спалимо навіть те, що не горить!

Середньовічні корпорації й корпорації фашистів. Синдикалізм в Італії.

Між середньовічними й фашистівськими корпораціями є велика різниця. Перші носять майже виключно економічний характер, другі крім дуже великого економічного значіння мають переважно політичний характер. Це стане більше зрозумілим, коли ми пригадаємо, що за часів Данте у Фльоренції не було корпорацій «лікарів і фахівців», «нотарів» та ин. І, хоч треба було належати до тої чи иншої, щоби мати право брати участь в уряді, — ті, хто тримав провід міста в своїх руках, по черві були партії «білих» і «чорних».

Тодішні корпорації не старалися знищити боротьби партій, в той час як сучасні виключно до цього стремлять. Оскільки й сміє бути якась партія, то тільки партія піднесення батьківщини, для досягнення чого повинні співпрацювати всі без різниці від хвили, як корпоративний уряд перебере всі права, всі цінности організованої нації в усіх ділянках складного життя. Це є вимріяною метою фашизму!

Це не мала річ! Такий синдикалістичний рух знайшов своїх прихильників в Італії в перших роках 20. століття в особах мого батька Нікола Тревізонно (Див. Проф. Нікола Тревізонно: «Соціалізм і синдикалізм», Бернард Люкс — Рим 1912), Артура Лябріюля, Енріко Лвоне та ин. Одначе для них синдикалізм був ніким иншим як економічною доктриною; він не був засобом правління. На початках руху вони ще не цілком уявляли собі процес здійснення синдикатів у майбутньому; інтуїція підказувала

Ім, що синдикати моглиби створити основу, на якій розвинеться «нормальне суспільство», суспільство, де продуценти й споживачі себе взаємно доповнювалиб.

Кінцева мета синдикалізму.

Алеж тепер, сягаючи далі ми бачимо, що, після закінчення корпоративного переустрою сенату, останнім завданням синдикалізму буде внесення парламенту. На це звернули увагу найкращі італійські журналісти, що прийшли до слідуєчих висновків: оскільки сенат в завершенням і доповненням камери депутатів й оскільки він у головному стане корпоративним, а рівночасно відповідним і викінченим, то він вже на другий день не зможе бути доповненням старого парламенту, що ніколи не був відповідним і викінченим. Разом з тим стає необхідним цілком перейти до корпоративного устрою держави.

Чинність фашизму.

Майже всі кроки Дісе від того часу, як він стоїть у влади, зроблені відповідно до вимог і потреб нації. З другого боку, всі започаткування спираються на ту ідеалістичну засаду, що її вщеплено рухові фашистів.

Пововно зважаю нашу національну здібність; чужину завнайомлено з дражливим питанням нашого розвитку; здобуто довірря до наших сил внутрі й закордоном; родині привернено її чистоту, зміцнено необхідну повагу до неї, законом визнано святість подружжя й забезпечено щастя життя числення дітям. Діло фашизму не є легке; всеж мені здається доцільним запитати, чи, коли всі ці справи будуть поширені, доведені до найвищого ступня й обернені на велику користь народнього розвитку, чи тільки це буде найвищою метою? Цього булоби надто мало.

Матеріяльна й етична зрілість Італії роблять її гідною більше високого ідеалу.

Коррадіні дуже яскраво представив умови праці італійських робітників на чужині. Булоби добре, колиби робітник залишався на батьківщині й там працював. Дехто зауважує, що нас заобогато в Італії; одначе йому можна відповісти, що це неправда, бо, хоч богато є нездібних і некорисних, досі нікого не видалено.

Крім того слід додати, що, коли наш край переповниться й внутрішній тиск загрожуватиме виливом з берегів, то ті, хто тепер не хоче розуміти наших потреб, з страхом поглянуть на небезпеку й спішно поширять річище, аби стримати повінь...

Вода само собою збільшить простори. Особливо зогляду на те, що в останній війні Італія виказала найкращі властивости й добрі мілітарні здібности; міжтим наше географічне положення надається до підготовлення нашого народу для ріжних родів війни.

Кольонії.

Ми є переважно морським народом, а тому наші стремління направлені за море.

Потребу кольоній зрозуміли в перших роках існування італійської держави; одначе цю потребу розглядали не так з боку економічного, як з боку політичного. Заходи до засновання кольоній на Середземному й Червоному Морі робили зогляду на те, що Італія в складі Потрійного

Союзу намагалася підтримувати протианглійську політику Австрії й Пруссії. З таких самих мотивів дбали про здобуття переваги в Середземному й Червоному Морі, бо це й найкоротший шлях, що веде англійців до безмежних скарбів Індії.

Тепер, навпаки, потребу кольоній розглядають більше під кутом економічних інтересів. Ми потребуємо, як це стало повторюється, ринків збуту для виробів нашої високорозвиненої текстильної промисловости; ми потребуємо плідючої землі, що давала б хліб; ми потребуємо сирівців для повного унезалежнення нашої промисловости, що добре розвинулася завдяки нашим робітникам; ми потребуємо в той чи інший спосіб використати наші інтелігентні сили.

Інші народи твердять, що ці наші прагнення поважно загрожують мирові, але (в цьому нема сумніву) те, що сьогодні лишається спокійним, кінче повинно вибухнути в майбутньому.

Я пригадую влучний вираз проф. Феррі, який мав казати, що зародок в яйці, після того як він стане курятком, не може більше залишатися в шкарлупі. Пощо заперечувати цей «необхідний» розлам шкарлупи яйця, коли це можна порівняти з непорушними законами історії? Ми не є тими, що хотять війни. Є народи, що могли би тому запобігти, якщо вони підтримали би наш розвиток. Про війну, як «розгул» рас, як необхідний вислід зросту людських енергій, у короткому часі з'явиться цікава книга Белізаріо Рандоне, більше відомого під псевдонімом «Люпо делле Мура», — прекрасна своєю викінченою формою й справжньою геніяльністю думок.

Фашизм і революція.

Стремління, що їх зрозумів фашизм, є стремліннями нашого народу. Ось необхідним є розглядати рух фашистів стало, як справжню революцію. Здорова революція здорового народу, якому вдалося себе знайти після довгого безпереривного засліплення, є пристрасним захопленням молодістю й силою, — незрівняною волею до панування.

Дехто твердить, що фашизм не є революцією, бо, на їх думку перед ним не було довгої й глибокої підготовки народного духа. Але я думаю, що революцію, як таку, треба оцінювати на основі її вислідів, а не т. з. «приготовань». Бо ці останні є инколи так невиразні, важкої до пізнання натури, що одні в них добачають щось феноменальне, а другі щось протилежне. Вислідж є конкретними, очевидними проявами, що піддаються нашим дослідженням і нашому осудові. З другого боку треба додати, що теорії фашизму настільки життєві, що для зрозуміння їх нарід не потребує жадної довгої духової підготовки.

Отже це не «державний переворот», бо під таким слід розуміти несподівану заміну уряду, — не всіх попередніх відносин й ще менше загальну переміну всіх ідеалів, — а справжня властива революція, що міняє цілком політично-економічний напрям.

Право революції. Думка й чин.

Як це нарід, що спочатку був цілком бездіяльним, зненацька пробудився, — підсилив немов подих молодости старечі кости?

Це не сталося всилу чуда: це сталося всилу швидкого оновлення завдяки перевазі більш ясних ідей. Можна сміло ствердити без жадної

пересади, що фашизм в рухом молоді не тільки тому, що він зродився серед молодих й в протиставленні нових теорій, а й тому, що він в протилежності одвертості й міцності до безсилового лицемірства спритних урядів.

Історія вчить, що політику не можна вести зручним перескакуванням справа на ліво, а ще менше невизначними й нездійсними обіцянками. Нарід тратить довіря до такого уряду, бо відчуває, що з ним обходяться немов з лялькою, яку порушають дротами: тому він має повне неоспориме право обурюватися, навіть хочби було чимало задоволених цим ляльковим театром. Нарід має повне неоспориме право обурюватися, коли він відчує, яке розчарування приносить йому практичне переведення в життя теоретичних засад, коли він побачить, що його ведуть неправильним шляхом облудених переконань і злих егоїстів.

А тоді внутрі нації приходить до потрійного розділу: ті, що задовольняються дальшим плеканням облуди; ті що шукають того нового, де нема розходження між думкою й чином, а повна гармонія між ними, і ті, що лишаются глядачами, щоби в підходячу хвилину пролізти в ряди переможців.

Фашизм в сполученні думання й ділання, переборення примітивного розходження між ними.

Імперіалізм.

Однак така ідеалістична революція, як фашистівська, не може бути стримана у вузьких межах одної батьківщини; тільки тому вона стримує себе, що хоче здійснити на батьківщині свої засади, перше ніж поширити їх назовні.

Коли ми приглядаємося до поширення всіх тих ідей, що вже переведено в життя, то ми помічаємо скорше захоплення ними, ніж звичайне прийняття їх. Так само римляне в старі часи виставили принцип права, що його не відразу прийняли переможені. Це саме повторюється, я гадаю, в принципах фашизму. Їх не прийнято а ргіогі інтуїтивно, як це було в християнством, що має виключно духовий характер. Також і засади французької революції потребували засобу до поширення держави Наполеона, — саме тому, що вони в головному не були цілком подібні до засад християнства, а мали характер більше посередній між духовим і практичним. Імперіалістичний дух фашизму сильно помітний тому, що рух фашистів має розповсюдити нові ідеали, що він шукає, треба припустити, кращих засобів поширення, а це неминуче приводить до імперіалістичної політики.

Тут булоби добре зробити поділ ріжних родів імперіалізму. Є імперіалізм, що зміряє виключно до панування (колишня Македонія); в економічний імперіалізм, що за свою мету має економічну перевагу одної нації над усіма іншими, а саме двоякого роду: економічну перевагу забезпечується після створення відповідного стану шляхом боротьби (англіїці в Індії), або здобуту перевагу піддержується зброєю, як це пробувала робити Німеччина; у другому випадкові збройне панування носить оборонний характер. Я відріжняю ще один рід імперіалізму, який я хотівби назвати «ідеалістичним», наскільки він власне стремить до поширення етичних і духових принципів. Етичні, — несвідомо майже заховані в жадобі до панування, — це головні засади Римської Імперії

та держави Наполсона; духові — свідомо злучені з бажанням завойовань, — це засади Магомета й Ватикану.

Демократи завжди дивилися на імперіялістичну політику, як на вислід перецінення національних здібностей, і не помічали, що власне ці здібности є тільки попередником національної феноменальности, а не самим феноменом.

Необхідно ствердити, що фашизм не є імперіялістичним, а є імперіялістом, чи краще, — не є імперіялістичним у своїому діланні, а в потужності; він має імперіялістичну мету, але реальної імперії не створив.

Зогляду на це, італійський імперіялістичний рух виказує таке перехрещення ріжних моментів, що на перший погляд важко його віднести до одної з наведених категорій.

Його можна розглядати, як імперіялізм, що зміряв до панування, бо до цього веде надмірна здібність народу до розмноження; його можна розглядати, як економічний імперіялізм, оскільки під економічною перевагою розуміти скорше поширення робітників ніж виробів, але тоді це бувби більше імперіялізм першого роду ніж другого.

Одначе, я думаю, що найкраще порівнювати його з тим імперіялізмом, який я назвав «ідеалістичним». Більше того, я сказав, що під фашизмом треба розуміти післанництво; цей характер фашизму переступає межі всякого життєвого поняття. — Життя — боротьба, — це стверджує фашизм; життя — порядок і дисципліна, — фашизм це показує!

Щоб жити й творити, необхідно співпрацювати, єднатися й оден одному допомогати в духовому піднесенні над нуждою та дрібничковістю. Ми не маємо иншого обовязку.

М. Сціборський.

Відгук.

У 7. числі «Трибуна» поміщено статтю М. Славінського «На теми дня», що присвячена «Розбудові Нації».

Здавалосьби, факт не такий вже важливий й виїмковий, аби на ньому зупиняти особливу увагу. Змістом своєї статті не уявляє чогось цікавого. Звичайна критика, з якою вже доводилося Проводові зустрічатися також в інших органах. Шабльонові тези, навіть шабльонові вислови. Це вповні зрозуміло. У наш час, коли є націоналісти, соціалісти, монархісти, демократи, — соборники, москвофіли, польонофіли, — критичне відношення одного напрямку чи групи до инших є неминучим. Згадана стаття, одначе, не дає жадних нових тез, які змушувалиб Провід до відповідних протитез.

Критику ту можна було поліпшити без уваги, але є кілька причин, чому треба поставитися до неї більш уважно. Одною з них є те, що стаття з'явилася саме на сторінках офіціозу УНР. Друга — та, що автор її є оден з головних діячів групи УНР. Отже змістом цієї статті досить виразно позначилося відношення до націоналістичного організованого руху з боку сучасних «баронів» нашої еміграційної політики, представників «центру» УНР.

У цьому власне полягає вартість статті М. Славінського.

До цього часу, без огляду на те, що націоналістичний рух у своїх організованих формах став активним чинником нашого політичного життя від двох-трьох років, «центр» ще не уділив йому належної *легальної* уваги, проходячи мимо нього немов мовчки.

Таке становище належить пояснити не відсутністю зацікавлення націоналістичним рухом, а глибшими причинами сутевого порядку. У дійсности розвиток цього руху не міг пройти безперечно мимо уваги «уряду», викликаючи в нього навіть стремління брати цей рух у бажані йому форми, надати рухові певний політичний харак-

тер. Инакше й бути не могло. Кирманчач політики УНР не міг не бути цікавим цей новий творчий процес, що зпочатку виявився на еміграції, як здорова животворча реакція на політичний хаос, психологічну інертність і національну здегенеральність. Тай хтожби міг бути більше зацікавлений у прихиленні до себе цього корисного процесу, як не осередок, що претендує на монополію державництва (принаймні на еміграції!), на носія «континуїтету» УНР? І нема чого ховатися, — з перших же днів кристалізації нового руху та його оформлення ті кола, треба віддати їм належне, зуміли правильно оцінити вартість цієї нової в нашій національній дійсності сили. — Правильно в такій мірі, що з початком творення націоналістичних організацій вони поспішили з делегуванням до них «надійних» людей, завданням яких було повести ці організації на «державно-конструктивний» і «виразний» шлях.

Ті, кому прийшлося від початку прикласти енергії й труду до організації націоналістичних сил, добре пам'ятають це.

Лише в міру того, як націоналістичні кола набирають все повнішого змісту та політичного напрямку, протилежного інтенціям і політиці «центру» УНР, останній міняє свою тактику. Цим змістом для націоналістів стали: ідеологічна та політична соборність визвольного чину та державної розбудови, правильна оцінка ролі еміграції, як чинника другорядного у визвольному рухові цілої нації, з відкиненням різних емігрантських концепцій, які можуть лягти тягарем в майбутньому на цілу націю, надлясовість у політиці й безкомпромісова диктатура в методах, — замість ідеологічного та політичного змісту «центру» УНР, що полягав в польонофільській концепції, невизнаній демократичній іволості й закостенілості. Отже настав розрив, спір між націоналістичними організаціями та «центром».

У той же час націоналізм, без огляду на свою бідність в засобах, щоразу виявляв більше динамічні здібності до поширення, до захоплення в сферу своїх впливів і діляння все ширших українських кол, переходячи межі еміграційних європейських перепон, закріплюючись на українських землях, в американських еміграційних осередках, несучи зі собою єдине спільне для всіх гасло: новий будуучий національно-революційний максималізм та культ нових сил і методів, усупереч угодовству й назадництву сучасності. Націоналістичні організації, розеднані просторами, кордонами й окупаціями, ростуть, стихійно горнутья до концентрації в єдине ціле з єдиним «вірую».

Уважний спостерігач може помітити, що весь час осередок УНР до цих проявів заховується не байдуже.

Добре розуміючи, що розвитку націоналістичного руху спинити не вдається, він сам задумує культивування «націоналізму», але націоналізму відмінного гатунку, в якому позначається вплив «урядових сфер». Тут маємо на увазі «націоналістів» згід прпоручу червоно-білої «Української Ниви», які в останній час пробують «вести акцію» на Волині.

Цей націоналізм «міродайні кола» перелицьовують на свій штиб. Істотні ознаки націоналізму, соборність психології й політики, революціонізм в інтенціях та чині, максималізм вимог, — у націоналістів «Української Ниви» замінені політичною лояльністю до окупантів, вимогами еволюційної тактики супроти останніх, невизнанню млявості. Таку своєрідну тактику засвоїв зїзд у Ковлі. Безперечно, така тактика впливає з міркувань самої найвищої «державницької» політики супроти опікуна — «союзника!». Мовляв, — необхідно тактично «притосуватися» до політичного «status quo» на українських землях під Польщею! Під такими резолюціями «Національного Зїзду» радо підпишеться кожний представник групи УНР. Аксіома, що націоналізм за своєю природою не може до кого-небудь «притосовуватися», — лише сам стремить до пристосування собі інших, — не може бути зрозумілою цьому новому «націоналістичному» витворові. Безперечно, на згаданому зїзді «Української Ниви» не було заступників націоналістичних організацій Галичини. Цей порушувалоби принцип «лояльності» та «реальної політики». Спробуйте, мовляв, мати справу з цими галичанами, які ніяк не хочуть погодитися во ім'я блага «Української Народньої Республіки» бути проковтненими «союзником», та «демагогічно» («Тризуб», ч. 8, 1928) твердять про якусь там теоретичну соборність! Неприємностей не оберешся! (У наш практичний вік може й мають рацію: краще волинський хлібець з маслом сьогодні, ніж «теоретична» Соборна Україна в майбутньому. М. С.). Отже, тут маємо діло з інспенізацією політиками УНР націоналістичного руху, як для кастрації його істотних, але небезпечних для «державницької» політики, рис, так і для уможливлення, цьому фіктивному витворові націоналізму дати вихід зосередження, готовий що хвилини до вибуху, стихійності національно-революційної енергії, обертаючи її в «еволюційно-угодовську» розмазню.

З другого боку щодо опозиційних «не своїх» націоналістичних організацій, «центр» заховує тактику ігноранці, хоч фактично сконцентрував на них свою вичікуючо-негативну увагу. Ця штучна позиція ігноранці в цілком зрозумілою, як певний шаховий хід.

Цєю тактикою «барони» бажать показати, що націоналістичний організований рух є щось в такій мірі неокреслене, невизначене, малознане та епізодичне, що... просто не заслуговує на увагу «поважних», а тим більше «державних» осередків. Цією тактикою вони стремлять надати нашій праці значіння несерйозних спроб «недосвідчених людей» — які «самі не знають, що творять».

Однак вони не піддають нашій праці поважнішій аналізі, мовляв — краще замовчати небажані прояви й політичні процеси ніж виводити їх на світ божий, робити їм рекламу, а тим самим спричинитися до пресових виступів націоналістів.

Нарешті, факт створення Проводу та підготовка націоналістичного конгресу, як вияв першорядного значіння в житті організованого націоналізму, змушують також групу УНР зупинити на них свою увагу, наслідком чого є невизраза «беззуба» критика.

У ній знову проходить червоною ниткою тенденція суггерування «вірних громадян» несерйозності акції націоналістів. Критика починається «від печі». І програми в націоналістів немає, і тактика невизраза, і методи або «ніякі, або найгірші», факти розходяться з добрими намірами, — одним словом, «не відають, що творять».

Однак, занадто болюче «кусати» націоналістів автор наразі стримується. Навіть помітно деяку дозу терпимости, — лише автор боліє душею, що ці добрі люди не можуть знайти правдивого шляху.

Чому це так, — зрозуміло: не варто завчасно творити занадто гостру опозицію до себе та й ще не знати докладно, яку лінію прийме конгрес. Може й «образумляться».

Отже краще обмежитися поблажливим поглядом «непогрішмих батьків», що сидять на недосяжному Олімпі, на несвідомих малих сих. Краще зачекати, що буде далі... Почекаємо й ми!

Переконані бо, що авторові «На тему дня» добре самому відомо, чия програма і методи в дійсності є невизразами, в кого в дійсності слова розходяться з фактами. Шож до опінії суспільства, то, маючі вуха, аби слухати, та очі, аби бачити, — найвслухуються й придивляються...

*

Ще оден гідний уваги епізод. Недавно в Подєбрадах бувший прем'єр-міністер Уряду УНР, соціал-демократ Мазєпа, робив доклад для тамошньої колонії.

Доклад був присвячений згадковій ІІ. інтернаціоналу в Ціріху й тактиці на ньому українських соціал-демократів.

При кінці свого доклада Мазєпа несподівано для всіх перейшов на иншу тему: сучасний націоналізм... Коротко тези Мазєпи в цій справі наступні: націоналістичний рух за останній час стихійно шириться й закріплюється як на українських землях, так і на еміграції. Це явище надзвичайно небезпечне (sic!) для України й то тому, що націоналізм просякнений зоологічною нетерпимістю та, не маючи добре розробленої програми, спричиниться до анархії в майбутньому. Це пошесть, з якою кожний свідомий (!) українець мусить боротися...

Виказується, що на тему націоналізму Мазєпа написався також у Львові, але, здається, зустрів там невдачу аудиторію, — також у більшості зоологів.

Ну, чим це не шедевр соціалістичного думання? Справді, навіть не знаєш, як до того застосуватися: дивуватись, гніватися, сміятись?!. Кажуть люди: «наша пісня без кінця, починай з початку»... Так і тут. От хочби вічна пісня наших соціалістів про програмовість. Історія в цілому, а зокрема історія творчих рухів націй, доводить стару, як світ істинну, що головним двигуном їх були завжди ідеї, а не програми, — прості, ясні, конкретні, але могутні. Ідеї, які в силу своєї абсолютности вміли пристосовувати до себе життя, його вияви, форми. Чи Гарібальді й Наполеон творячи славу своїх націй, чи Муссоліні йдучи на Рим, мали при собі щодо всіх пунктів опрацьовані програми — подібно як наші соціал-демократи? Не мали, але творили життя. Чи навіть тіж більшовики, пориваючи маси, діяли на них своїми програмами чи навпаки — могутньою в своїй елементарности ідеєю? Програми ці, в «казьонному» розумінні наших соціал-демократів, й особливо їх власні, ніколи нікого не поривали й не вміли імперативно пристосувати до себе обставин та маси. Навпаки, самі автори з калейдоскопною швидкістю й гнучкістю пристосовувалися до всього, до чого тільки можна було пристосуватися. До обставин, до мас, до федеративної

концепції, потім до самостійницької, до інтернаціоналізму, до большевиків, до Польщі, до Антанти і т. д. і т. д. Це тому власне, що програмам з точністю універсальних автоматів, «непогрішимо» відповідаючим на всі питання й проблеми державного, політичного, суспільного та економічного життя, бракувало одного, — отої ідеї, проти якої так повстає Мазепа: простої й ясної, але сильної, виключної своєю суттю й відокремленістю, яка моглаб гіпнотизувати своєю стихійною могутністю маси. Зокрема, це особливо стосується до нашої урядової соціал-демократії. Запитаємо Мазепу, що зробила його партія зі своїм програмовим універсалізмом підчас минулого державного будівництва, маючи в своєму розпорядженні міністерські кабінети й ретельно оберігаючи свій монополію на «державність за схемою Маркса»? Адже поле попису для програмовості було необмежене й вдячне. І треба визнати, що «пописалися» аж до сходу... Тепер все звальюють на «обставини». Але якраз вартість цих програмів, єдиного рятувального припису, коли вони не зуміли змінити цих обставин, так як це робили поганялені Мазепою «зоологічні» ідеї? Отже, щож вкінці зробила наша програмова соціал-демократія? Хвиба лише те, що програмово докотилася до політичної орієнтації на буржуазно-капіталістичну Польщу? Не багато! Думаємо, гірко зітхнув би старий батько Маркс, якби побачив цю «програмову» послідовність своїх українських діточок. Ось що значить мати програму, але не мати ідеї, — власне тої «зоологічної» ідеї, що своїм імперативом, нестриманістю й нетерпимістю опановує все. Недаром навіть Ленін колись сказав: «Кожна ідея по своїй істоті є вже нетерпима, виключаюча інші». У наших же соціал-демократів, якщо й були ідеї, то ідеї залутані, неясні, повні суперечностей у теорії та практиці, нікому не страшні, що робили з носіїв своїх не творців, а розхлябано-мрійних утопістів, які можуть лише житовіти, — не творити.

Націоналізм має свою програму: це палаюча фанатизмом віра в себе, це чин, це нетерпима безкомпромісовість до всього, що стає на шляхові йому й нації, якій єдиний він служить. Тої програми своєї не ховаємо й пишаємося нею, бо в ній сила націоналізму, його багатство, відмінність і доказ його вічності. На думку Мазепи націоналізм є анархічний і загрожує в майбутньому отаманізму. Що буде в майбутньому, не знаємо, хоч і твердо переконані, що самий зміст націоналізму є цілосна система ґієрархічних цінностей, які відкидають анархізм.

Але ми ще твердо памятаємо зокрема, минуле нашої соціал-демократії... Недавно блескучу маргосіяду, анархічно-божевільний танок соціалістично-партійних кабінетів у той час, коли нація криваво конала на Голготі, цілі легіони кам'янецьких, проскурівських, новоушицьких отаманів, які безконтрольно одержували від соціал-демократичних міністрів фонди на формування різних «кошів», «загонів», і «січей» — повних анархічності й руйніцтва, то лише тому, що ці отамани були люде партійні. У нас все це залишилось в пам'яті. Цього не забудемо, як доказу ультра-програмової політики.

Та й щож позитивного могла й зможе дати ця політика й світогляд? У цілому є зрозумілим, чому націоналістична пошесть так пече нашу соціал-демократію. І, заглядаючи в її перспективи з одного боку, а націоналізму — з другого, розуміємо «аларм» п. Мазепи та його заклик до «благовірних» на «священну» війну проти націоналізму. Перед українською соціал-демократією стоїть загроза закам'яніти, законсервуватись у поживках аркушах марксовського талмуду, оскільки вона не схоче піти за вимогами й волею часу. Або — або! Двох виходів нема! Невимовно тяжко недавнім олімпійцям зійти з гори на землю, стати обличчям до обличчя з дійсністю.

Але всеж таки сумно, що саме Мазепа, якого слід уважати одним з поважних державно-політичних діячів, який в час визвольної боротьби перебував на повстаннях, в армії, де найбільше виявилась ідейність, безкомпромісовість і непримиримість до ворожого, авязаного з жертвенною любов'ю до свого та фанатичним чиним, спромігся лише так зрозуміти величаво-могутню націоналістичну ідею. Можна булоб сподіватися більшого.... Життя доведе, чия правда.

Др. Володимир Галан.

Як розуміти американізацію?

У моїй статті в «Національній Думці» ч. XI—XII, 1927. р. вказував я на потребу заамериканізування молоді, щоби в той спосіб зробити її більше здатною до життя. Я певний, що наше старше світське громадянство, почувши клич про американізацію, здвигне плечима та сумно покиває головою, — до чого це воно йде; а духовенство наше подумає, що після війни, голоду й повені нова кара божа спадає на наш грішний нарід.

Треба признати, що їх погляди слушні, якщо вони думають про Америку так, як це виходить з пікантних розводів, убивств, з літератури Конан-Дойля, тисячів самогубств, залізничних та інших катастроф, муринських «лінчів» і, врешті, електричних «гузиків».

Говорячи про американізацію, я маю на думці: 1) справу виховання молоді; 2) змодернізування в напрямі кращого розуміння законів господарського життя; 3) американське поняття суверенности нації.

Оден з американських учених каже, що для життя потребує людина поживи, одягу й помешкання. Шкільне виховання має навчити людину, як найлегше роздобути ці засоби. Коли школа цього не робить — то вона не сповняє свого завдання. Одно велике американське товариство, що числить понад 100.000 членів, має між своїми «десятьма заповідями» такий висказ: визнаємо, що кожна дитина має право на щонайменше середньошкільне виховання та науку ремесла.

Що це не фраза, ні наша вічева «резолюція», кажуть слідуючі цифри:*)

рік	кількість серед- ніх шкіл	учителів	учнів
1890	2526	9170	202,963
1922	16,419	78,209	2,041,308

Відсотково в 1890. р. було в середніх школах 5.06% усього молоді, а в 1922. р. — 26.4%. На підставі найновіших статистичних даних в 1927. р. середньошкільної молоді було 40%. У 1914. р. — 17.4%, себто, — в той час, коли Данія мала 5%, Норвегія 4.5%, Англія 3.9%, Бельгія 2.5%, Франція 2.4%, Росія понад 1%, або пересічно 3%. Іншими словами вже в 1914. р. Злучені Держави були найменше 50 літ попереду на полі шкільництва. Ще цікавішою стане ця статистика, коли порівняємо початкові школи Радянської України й, скажім, Пенсильванії, яка щодо населення і території складає саме третю частину Радянської України:**)

	кв. миль	населення	дітей	учителів
Радянська Україна..	164.365	29 міл.	1,795.193	44.622
Стейт Пенсильванія	45.126	понад 9 міл.	1,830.748	53.696

Тут треба вазначити, що в цю кількість у Пенсильванії не втягнуто ще приватних шкіл, яких є також чимало.

Американська школа не виховує державних бюрократів, але самостійних людей, так що навіть абсолюенти військових шкіл мають до вибору: або вступати до армії, або шукати собі якогось заняття. Тому, що кожна

*) Leonard V. Coos: The American Secondary Schools.

***) 1) Statesman's Yearbook 1927:

2) The Budget of the Commonwealth of Pennsylvania (1927—29):

дитина «має право» на середньошкільне виховання — наука в тих школах безплатна, — навпаки як в університетах, що є свого рода розкошею й за яку треба платити досить багато.

Очевидно, що така маса інтелігенції мусить мати вплив на цілу будову нації. Перш за все нема тут класи «інтелігенції», — так типової зокрема для Сходу Європи, — ані гурми бюрократії, яка підчас зменшення кількості урядовців загрожувє державі переворотом.

Оскільки європейська інтелігенція жила й живе в державі та не мусить думати за себе, остільки американський інтелігент мусить сам думати про себе. Ось це й надає американській нації на перший погляд матеріялістичну закраску. Тільки «на перший погляд», бо коли візьмемо на увагу тисячі ріжних установ, що вдержуються за добровільних пожертв громадянства (такі інституції не удержалисьби в Європі без державної підмоги ані тиждень), тоді перед нами вирине инший образ.

Американська школа виховує самостійних людей, і вся відповідальність за добробут населення спадає не на державу, а на поодиноких її членів. На цій засаді індивідуальної підприємливості й особистої відповідальности полягає вся державна будова Америки.

Обговорюючи американське життя, оден письменник каже: «У старому світі (Європі) працю вважють радше карою, дарування — благодатю. Всі її (Європи) економічні «утопії» були пересякнуті даруванням. Тільки у волі від праці чоловік знаходив культуру й самовиявлення. Акт продукції шляхом фізичної праці вважали вульгарним, низьким. Наказувати й витрачувати — було гарне й високо шляхотне. Для американця все те — навпаки. Він не знає, що робити з даруванням, — і звичайно воно його вбиває.»

Саме американська школа має підготовляти горожан до цієї праці, до успішного змагання з реальним життям.

Засада, що кожна одиниця має дбати за себе, витворила дальші поняття у справі відношення горожан до держави. Не заявляючи прав до держави, вони жадають, щоби держава не вмшувалася в ці підприємства, що їх може виконувати одиниця та заробляти на своє життя. З другогож боку виробилося поняття, що ніхто зі співгромадян не сміє перешкаджати другому, вести підприємство, коли воно законне. На цій основі вела держава боротьбу проти «трестів», що нищили менших підприємців й унеможливували законну конкуренцію. Показалося теж, що деякі підприємства розвиваються краще під приватним управлінням ніж під державним. Це між иншим відноситься до залізниць, телеграфів, телефонів, які в Злучених Державах знаходяться в приватних руках. Хто раз їхав приватною американською залізницею, чи послуговувався приватним телефоном, той визнає слушність цього тверження. Одно кидається в очі в Америці, — чи то на залізниці, чи в трамваю, — це брак тої тьми контрольорів, які пригадують кондукторові або урядовцеві, що він злодій, що за ним стежать. Навпаки, — кондукторові кажуть, що йому вірять, що він оден з урядовців, а від прибутків підприємства залежить також його платня чи додаток. Яка метода краща й більше людяна, не важко вгадати.

На цьому довіррю до одиниці збудована великанська система модерних, поступових підприємств, про які Європі ще й не снилося. Воно виглядає дивно, коли я твержу, що в Америці на 80%—90% менше влодій ніж в Європі. Це стане очевидним, коли візьмемо на увагу фонди, якими

РОЗБУДОВА НАЦІЇ

обертає Америка. Не буду наводити тих сум, що їх кожного дня вкладає американське суспільство до приватних підприємств, але наведу статистику банків (1. 7. 1927), які є теж цілком приватні підприємства.

кількість банків	капітал	вклади
28.185	3,484,366.000	55,122,552.000

Сюди не ввійшли тисячі ріжного рода будівельно-позичкових товариств, яких фонди досягають теж кільканадцяти мільярдів.

Недавно робив радянський уряд пропаганду за вкладками до державного банку. Майже без успіху. У Філядельфії чотири ощадничі банки приєднали протягом 11 місяців 34.000 нових вкладчиків. Це наслідки державної філософії, що притягає до виконання життєвих завдань міліонову енергію своїх співгромадян. Кожний громадянин цієї держави свідомий відповідальності за свої поступки, за життя свої рідні. Тому то американець не жениться, коли не може дати своїй рідні утримання, як цього вимагають американські звичаї, не плодить сили дітей, щоби потім усі ходили з торбами, — бо знає, що американська громадська опінія не визнає його героєм за саму кількість дітей, коли він не подбає за їх прохарчовання й виховання.

На це спирається думка про обмеження еміграції. Коли подивимося на цю справу з становища державних інтересів Америки, то мусимо визнати, що американський уряд у першу чергу має дбати про доброту *своїх* громадян. Міжнародна любов і братерство — гарна річ, — однак вони мають свої межі.

Англьосаксонська раса була тим щаслива, що її провідні мужі вміли завжди знайти ту межу, до якої — з користю для себе — могли проповідувати міжнародне братерство, а рівночасно жити повним національним життям і творити в ньому цінності для поступу всього людства.

*

У час нашої визвольної боротьби ідея суверенної держави була ясно скристалізованою тільки в молодого покоління. Старше громадянство не могло скинути з себе тавра, яке лишила на ньому ворожа школа окупантів. Наші «старі» не встояли на позиціях, — вони кидалися з кута в кут, з орієнтації в орієнтацію, а своєю «поступовістю», перескакуванням з партії в партію, творенням «програмів» і нових «партійок» побили світовий рекорд.

Не можна однак сказати, щоби це було вислідом безхарактерности одиниць. Глибша причина лежить у шкільному вихованні, яке не давало й тепер не дає національно-повного, конструктивного світогляду, але вироблює індивідуумів з накопиченою масою знання, енергії, непридатної до позитивної праці.

Інакше в Америці. Величезна маса молоді набирає в школі практичного й громадського знання згідно з певною системою, і після цього головні поняття є для неї аксіомами.

Це в першу чергу дотикає до поняття суверенности нації. Основою державної філософії Злучених Держав є декларація незалежности колоній (Declaration of Independence. 1776), в якій сказано, що сувереном держави є нарід, який творить цю державу своєю волею. Декларація

не покликається на династичні чи історичні права, а лише на волю народу, який хоче й творить нову державу. Уряд цієї держави, встановлений волею суверенного народу, є найвищим органом держави — **внутрі й назовні**, — і цієї зовнішньої суверенності англійсько-саксонська раса боронить дуже завзято.

Відсутність Америки в Лізі Націй, справа міжнародного суду — отсе справи, які вирішують в Америці з точки погляду суверенності нації. Так само в Англії. Коли в Лізі Націй обговорювано співучасть англійської фльоти проти агресивних держав, то оден з читачів журналу «The Spectator» запитував прихильників цього проєкту: кого вони уважають сувереном британської нації? хто, крім британського парламенту, сміє розпоряджатися податками горожан або фльотою?

Відомо теж, що англійський «Act of Supremacy» знищив церкву й вповні підпорядкував її державі. Колиж недавно ведено переговори в цілі вєднання англійської церкви, то оден єпископ запитав просто: як погодимо стару англійську засаду що «ні оден чужий володар не мав судової влади в краю англійців» («no foreign potentate hath any jurisdiction in this realen of England») — з засадою папської юрисдикції над єпископами?

Дуже цікава подія лучилася недавно в Злучених Державах, де як відомо всі дотеперішні президенти були протестантами. Великі вигляди на будучого президента має тепер губернатор Нью-Йорку (держави) Сміс, що є католиком. За цього запитували його в пресі, як він, коли стане на чолі Злучених Держав, зможе визнавати папу, — чужбулюб всупереч американським законам? — На це Сміс відповів, що папа є папою в Римі, а в Злучених Державах найвищим є *свої* закони й вони зобов'язують всіх горожан без виїмку. При иншій нагоді, коли адвокати боронили засуджених на смерть доказом, що св. Тома з Аквіну був проти карі смерті, тойже Сміс, дуже щирий католик, сказав їм: «Це правда, панове, але Тома з Аквіну належить вже до правників старої дати, і крім того закони Нью-Йорку встановлюють инакше, — нас тільки це зобов'язує».

Ці справи є актуальними також у нас, але їх вирішують цілком инакше.

Наше поняття суверенності — дуже невиразне, а ще більше за-темнює його наша національна преса. Недивно, що нарід не знає, до чого стремить і часто сходить на манівці.

Тільки тоді, коли вся наша преса ясно скаже, як вона розуміє суверенність, коли ця преса зрозуміє, що поняття суверенності — це не поняття «перед» чи «після» — воєнні, але — життя нації, тоді тільки нація набере нових життєвих сил, тоді зникнуть сотки тисяч щоденних непорозумінь і затрачування енергії, тоді тільки кожному членові нації стане ясним і зрозумілим клич — «Суверенна Українська Держава» — й це здійсниться.

Беручи загально, значу: коли в нас відсотково буде така кількість середньошкільної молоді, як у Злучених Державах, то в нас теж залапає погляд, що *кожна дитина має право на середньошкільну освіту й науку ремесла*; коли вся наша інтелігенція й свідоме громадянство зрозуміє, що всяка праця, навіть фізична, яка веде до незалежного життя, є краща й більш почесна ніж вигідні «посади» з утратою людської гідності й характеру; коли всі наші виховні й культурні інституції зрозуміють, що

крім мистців і письменників у першу чергу заслуговують на підтримку організатори господарського життя нації, а тим самим її незалежності; коли наша преса й провідні кола нації ясно й недвозначно поставлять таке поняття суверенності, яке відповідає величчю й гідності більше ніж соромліючої нації, тоді ми зробимо значний крок до американізації нашого життя в напрямку державності.

I. Стобар.

„Impondérable“.

Раціоналізм, як метода пізнання, — матеріалізм, як світогляд, принесли немало лиха новітній цивілізації й сильно опустошили душу сучасного європейця. Але, — «все минає». Та хвиля, що винесла їх на рівень філософії 19. віку, мусіла заломитися. Нині більше чутно похоронний двій по цих, ще так недавно вихвалюваних системах, ніж дитирамби та запевнення щодо їх правдивості. Тим не менше, ще довго будуть тяжіти над нашою свідомістю їх упливи, встановлені ними вірування, викликана ними неухага до вказівок життя та ріжних виявів нашого духа. Вони бо надто увалежили нас від зміслів і матерії та зробили скепсу найвищою мудрістю, а аналізу предметом науки. Таке звуження сфери людського життя й чинності не проходить без шкоди. Її помітно як у нашому оточенні, так і в нас самих. Нині хочемо розглянути наслідки роботи філософії минулого століття на неумних вартостях.

Неумними вартостями звемо ми ті явища духові, соціалні, політичні, які є невідкличними чинниками життя, але які не піддаються ні вимірові, ні аналізі, ні точному означенню. Самі спроби уняти їх у формули чи розложити на складники здебільшого кінчаються нічим, або нищать самі вартості, бо вони за своєю природою не даються пізнавати та аналізувати. Тим не менше їх існування є наявним, а їх ділання виказується всюди так само, як існування і ділання електрики чи краси. Природа цих останніх нам майже невідома, але ми стверджуємо щодня прояви першої в царині фізики, а другої в царині моралі.

Одною з неумних вартостей для людини є його щастя, — його добробут. У чому полягає наш добробут? — Годі сказати. Розум каже, що добробут мавби полягати як в найповнішому задоволенні наших потреб, — матеріальних і моральних. До того малиби бути спрямовані всі наші змагання, — наші егоїстичні тенденції мусілиб вказати найпевніший шлях до щастя. Тим часом досвід показує, що так не є. Повсякчасне думання та піклування про наше здоров'я може зруйнувати щастя. Людина, яка має все, що їй забагнеться, легко розбещується, псується морально. І чи не є більш щасливим той, хто має труднощі, але й силу їх переборювати, хто радо поступається своїми вигодами або зовсім не дбає про них?

Так само добробут якоїсь суспільної верстви. На думку теоретиків класової боротьби, добробут класи полягає в її матеріальному забезпеченні, — у всяких життєвих вигодах. Що найменше так вчить соціалізм, що у формі марксизму проповідує економічний гедонізм і боротьбу клас, як зміст суспільного процесу. Тимчасом помічаємо, що зведення цілого завдання робітничої класи до економіки зле відбивається на самій класі. Так марксизм, воюючи проти утопізму в соціалізмі, повбавив його в знач-

ній мірі моральних основ, а разом і притягуючої сили. Робітникиж у наслідок проповіді матеріялізму психологічно наблизилися до меркантильного міщанина. Тим розпочався швидкий процес «обуржуазнення» робітничих мас, які приймають найгірші хиби їх «противника». Ми гадаємо, що не боротьба класів чи диктатура якоїсь з них, але узгіднення їх всіх з волею і добробутом органічного цілого (нація, держава) є правдивішим розумінням добра суспільної верстви.

Добробут нації... Матеріялісти розуміють його, як суму добробутів одиниць, з яких складається нація. Між тим так не є. — Нація в збірною моральною особою. Тут психологічні прикмети одиниці міняються від помноження (а не арифметичного зложення, як часто думають). Зложення одиниць ще не дає суцільної нації, як органічної цілості, лише механічну зліпку. І для життя нації моменти психологічні не менше вартісні, ніж чинники економічні. Часто періоди матеріяльного добробуту громадян є періодами занепаду й навпаки. Доба пониження Німеччини Наполеоном дала світові Ваймар і Гете. Тимчасом теперішня Швейцарія, яка віддавна не знає національних криз і більших злиднів, ніж зменшення кількості туристів, перестав давати світові культурні цінності та вивірюється як нація.

Великою моральною вартістю, вельми чинною в житті, була, і й буде здібність людини до саможертви. Дуже часто власне цією ціною купується основний добробут особи. Треба бути здібним підвестися понад другорядне й скороминуче для здобуття головного, істотного, вічного. Тут ніякий розрахунок нічого нам не зарадить. — Лише змісл неумних вартостей, на чому побудувала ціла мораль християнства, що вчить відданості та саможертви, буде найкращим нашим дорадником.

Видно, нам є властивим нестримне змагання до вдосконалення, до ідеалу. Героїчність і самопосягта є наслідком внутрішньої потреби саможертви, здібности зворушуватися образом чи самим відблеском ідеалу. Ідеалестичні емоції завжди були могутніми чинниками в історії людства. Від найдавніших часів — через добу Мойсея, Христа, Магомета, аж до сучасних революцій з їх гаслами — людство кирмувалося змаганням до невлдимого. Навіть матеріялісти наших часів не встереглися від цього і захопились образом соціялістичного раю на землі. Людина, дотикаючись до ідеалу, а особливо несучи жертву ради нього, чується, ніби духово очищеною, піднесеною, і то часто не вважаючи на матеріяльне упослідження.

Героїчність і саможертва є виявом нашої тяги поза рамки існуючого, — нашої туги за ідеалом. Це великі неумні вартості людського життя. Лише завдяки їм людина в стані опертисся підупадові, вічному процесові розкладу. Не всі родилися героями чи святими, але з того не виходить, що міщанська психологія може безкарно висмівати прикмети нашого духа, чужі та мало зрозумілі для «тверезих умів». Наслідком того, коли беруться кпити з «утопії», буває деморалізація і занепад зухвальців. Для нашого духового здоровля і в інтересах реального життя мусимо плекати в собі ідеалістичні емоції.

Міщанський меркантильний світогляд понижує також поняття чести й гідности. Ці останні були й zostалися важливими чинниками як особистого, так і суспільного життя. Англійське виховання не перестало плекати їх у душах дітей і виробляти тип джентельмена. Самопошана англійця

каже йому писати *Я* з великої букви. Кожний з нас знає, що британці не виходять на тому зле в їхньому внутрішньому житті, а відношення до них чужинців дещо інше, ніж до осіб, що самі себе зневажають і мішають з болотом.

Чи не в цій піднесеній свідомості власної вартости полягає тайна другої неумної вартости, — престижу? Загалом буручи, престиж може спиратись на різні матеріальні та моральні чинники: фізичну силу, соціальне положення, культурну чи інтелектуальну вищість, — але корінь його лежить в людській психології, — в свідомості своєї зверхности. Досить вказати на престиж Наполлона, що двигав масами без огляду на об'єктивні обставини. Престиж білої раси тримає в покорі мільйони кольорових. Престиж, — це ніби моральний капітал, — це найсильніша зброя.

Не можна погодити життєві суперечности розумованням, аналізою й логікою. Богато є положень, з яких годі точно наперед означити певний вихід. Бути твердим, послідовним і вірним собі, — дуже цінно. Алеж часом цим шляхом можна дійти до абсурду, а то й до загибелі. Гостро відчувати власну особу і плисти проти води, наражаючись на глум і погрози, — похвальня річ. Але треба брати на увагу також обставини суспільного життя. Всі такі й подібні суперечности можуть бути розв'язані лише в творчому чині відповідно до вказівок чуття міри й зміслу дійсности, що є чимсь іншим, ніж тверезий розум і логіка. Саме здібність до синтези в чині — є, на нашу думку, одною з неумних вартостей духа.

Безсила розуму в сфері неумних вартостей життєвих явищ пояснюється психологічною основою світобудови. Ось цього то й негоден збагнути матеріялістичний світогляд. Розум змодельовано відповідно до матеріяльних форм і його головною функцією є «винайдення» на основі попереднього досвіду. Життяж є повсякчасною творчістю зі самого себе. Негодний збагнути й пояснити певних явищ життя, але засліплений своїми успіхами в царині техніки й позитивної науки, розум не вагається часом проголосити «забобонами» й віднести на рахунок уяви те, що не дається пізнати. Тому то марксиста й прогавили психологічний момент у суспільному житті, або його не доцінили. Тому то й міщанська психологія, звикла до дрібних вирахунків, безсила в справах вищого порядку, що лежать поза межами взаємовідношення матеріяльних сил.

Полк. Євген Коновалець.

Причинки до історії ролі Січових Стрільців в українській революції.

(Продовження).

«Реакційність Січових Стрільців».

Поняття революційности й контрреволюційности набрали з ходом революції дуже умовного характеру. Різничкування течій, перехід партійних діячів з табору до табору та партійних людей, що командували військовими частинами, під різні прапори, — раз лівішого, раз правішого характеру (Шинкар, Зелений, Григор'їв), — остаточно унеможливили кваліфікацію революційности поглядів і настроїв активних діячів революції, а тим більше революційних військових організацій. Тому, очевидно, Січових Стрільців вважали і донині вважають раз реакціонерами, раз більшовиками, монархістами й республіканцями, соціалістичним і націоналістичним

легіоном — залежно від того, хто робить осуд. Коли взяти на увагу склад Січових Стрільців, то дійсно там були люде найрізномірніших соціально-політичних поглядів, переконань і симпатій. Але Січові Стрільці, як організація, не виявили у своїй діяльності ніяких хитань. — Їхня ідеологія залишилася до останнього дня просто-лінійною й послідовною аж до мюансів. Тільки до характеристики світогляду Січового Стрільцтва треба підходити цілком инакше ніж це має місце щодо інших військово-революційних частин, що відомі з імен їхніх провідників, — діяльних членів політичних партій.

Січові Стрільці, без огляду на своє соціально-політичне «кредо», були завжди однозгідні щодо національно-державного інтересу батьківщини. *Національно-державний момент був провідним чинником усієї військової діяльності організації Січових Стрільців.* І лише з тої вихідної точки треба розглядати й оцінювати вірну службу Січових Стрільців Українській Народній Республіці часів Центральної Ради, факт добровільного складення зброї підчас гетьманського перевороту, поворот до служби Українській Державі підчас гетьманщини, повстання проти Гетьмана, всі труди перенесені за для підтримки Української Народної Республіки періоду Директорії й врешті останній демобілізаційний наказ у Чарторії. Національно-державне питання ставили Січові Стрільці на перше місце, й за це мабуть поспипались на них заміти щодо їх шовінізму, контрреволюційности й реакційности.

Але правдою є, що Січові Стрільці були соціально мало освідмленими й що в соціальних питаннях вони мало визнавалися. Це відноситься однаково до широкої стрілецької маси, як і до стрілецького старшинства та самого проводу організації Січових Стрільців. Воно мало не тільки свій ґрунт у походженні організаторів Січового Стрільцтва (у Галичині соціальні питання ніколи не мали тої гостроти, що на Великій Україні), але й що вони наперед готовилися до ролі національного легіону на службі законного, народом визнаного, національного уряду, — без огляду на характер державного устрою та соціально-політичного законодавства, що його заступави й переводивби в життя той національний уряд. Січові Стрільці не передбачали й не могли передбачити розвитку революції в Росії та на Україні, — це менше вони сподівалися тої завзятої боротьби за соціальні гасла, що потім шаліла внутрі самого українського громадянства. Чи це було виною організаторів революційної військової одиниці? Є лише фактом, що мале й невистарчаюче теоретичне підготовлення організаторів і кирманців Січового Стрільцтва пізніше дуже мстилося на них і робило їхнє завдання незвичайно важким. Вони це дуже швидко зрозуміли. Серед навалу організаційної праці й серед нестримного розгону революційних подій важко було надігнати те, чого нам не доставало, — й тому старалися ми, як мога краще, зорієнтуватися в справах, що виринули з бігом часу й цілком полючили увагу лідерів українського громадянства. Ми старалися як найменше вмішуватися в ці справи, й як найбільше відсовуватися від реальної політики та дотримуватися свого національно-державного принципу. Наше становище підчас гетьманського перевороту, повстання й кнївський період 1919. р. являються доказом не реакційного політиканства, що закидують нам наші вороги, а навпаки, — саме нашої найбільшої аполітичности, яку може зберігти лише військово-революційна організація. Таке наше становище вдалося нам з великим зусиллям заховати весь час до самого кінця. Наш меморіал до уряду Гетьмана Скоропадського з пропозицією нової збірки Січових Стрільців, як війська Української Держави, і наша проскурівська декларація про готовість підтримати радянський устрій — ні трохи не перечатъ аполітичності Січового Стрільцтва. Саме ту аполітичність прозвали реакційністю. Така наша реакційність полягала у тому, що ми не хотіли впливати зброєю на вирішення питання політичного устрою, а вживали її виключно для оборони національного характеру держави. Нас прозвали реакціонерами, бо ми не хотіли виписувати на наших прапорах різні соціальні гасла й займатися їх пропагандою. Ми були в очах усіх «революціонерів» тому реакціонерами, що були більше військом ніж це могло подобатися тим, хто з революції робив анархію.

Січове Стрільцтво ніколи не було байдужим до соціальних питань. Перше за все, не тільки середовище, в якому повстала січово-стрілецька організація, й не тільки різномірний людський матеріал, з якого складалася ця організація та яким можна було розпоряджати, як запасом для поповнення її рядів, але й усі інші кардинальні питання, звязані просто зі справою самого існування організації, не дозволяли бути байдужим до цього, що розбурхувало довкола нас море пристрастей. З другого боку, факт, що Січове Стрільцтво зрідилося в наслідок російської революції й стало опорою Центральної Ради, яка з самого початку ваяла

РОЗБУДОВА НАЦІЇ

гострий і рішучий «лівий» курс, витиснув певне тавро на організації Січових Стрільців, чого не могли затерти ніякі дальші події й що мало чималий вплив на пізніші настрої більшості кирманачів Січового Стрілецтва. Як люде військові, переняті духом послуху й не адеморалізовані політіканством, Січові Стрільці не могли так легко відречися людей, до яких довгий час мали безмежне довіря. Початковий вплив світогляду цих людей на Січове Стрілецтво залишив свій нестертий слід і тоді, коли цей світогляд перестав вже навіть Січових Стрільців захоплювати. Січові Стрільці ніколи вже не могли «струснути зі своїх ніг пороху», який винесли з будинку Центральної Ради, де тримали почесну варту.

Цікаво, що на реакційність Січових Стрільців накинудися найбільше в період їхньої діяльності в Києві, підчас перебування у ньому команди Осадного Корпусу Січових Стрільців. Заміти заборони командою свободи писаного слова (цензура) й зборів, введення стану облоги, загострення адміністративних розпоряджень, а навіть перемальовування вивісок і т. п. не витримують ніякої критики*).

Я вже згадував, що ще перед вступом республіканських військ до Києва вели там горячкову московсько-большевицьку агітацію против Директорії. Якщо тоді може були українські діячі, які вірили, що цю агітацію вели тільки во імя зміни форми державности чи зміни соціальної політики Директорії, то сьогодні певне нема ні одного українця, який не був би свідомий факту, що вся тодішня большевицька пропаганда й агітація проти Директорії, уряду Української Народної Республіки й республіканських військ змала до повалення взагалі всякої української державности й до підпорядкування України московському центруві.

Викликування анархії провокаційною пресою, походами, мітінгами, ad hoc інсценізованими кровавими заворушеннями включно до грабунків і жидівських погромів. — все це були лише засоби для легшого досягнення цілі. Колиб роля війська, у цьому випадкові Січових Стрільців, закінчилася поваленням гетьманщини, тоді, розуміється, всякі дальші військові накази й розпорядження в столиці України були би зайвими й являлись би насильством та перевищенням прав збоку війська. Але 24. грудня 1918 р., коли представники Української Народної Республіки переймали владу в Києві, Запоріжський Корпус мусів вже на Слобожанщині відбивати наступ армії т. з. українського радянського уряду, себто армії, яку формовано на Московщині за гроші московського уряду. Відомі виступи Зеленого, Данченка й Григорьєва мали місце тоді, коли вже існував бахмацький фронт. Це не вина війська, що виключно воно мусило займатися паліфікацією запілля й що певні представники Директорії та взагалі цивільної політичної влади вважали домагання спокою, ладу й порядку в запіллі тероризуючою вимогою реакціонерів, підтягаючи під реакційність всі військово-адміністративні розпорядження, називаючи «свободою вислову громадської думки й волі народу» кожний прояв явної анархії. Це не вина війська, що воно знало тільки про боевий фронт, який не воно створило, та про зовнішнього ворога, який ніким незачіплений почав наступати на Україну. Політичні чинники не хотіли цього знати й творили легенду, ніби саме Січове Стрілецтво хоче війни з большевиками, провокує їх, й це тому, що Січові Стрільці принципові вороги радянської влади та що вони хотять війну використати для заведення своєї диктатури на Україні. Отже: не поведінку дніпровських дивізій, не ліво-есерівську й московсько-большевицьку агітацію, не все псевдо-революційне безглуздя, що тоді творилося у Києві, вважали провокацією, але, навпаки, заходи війська до ліквідації всіх протидержавних проявів називали провокацією революції, — зокрема провокацією уряду Радянської Росії.

Всі розпорядки Осадного Корпусу не були висловом «січовицької сваволі», а тільки відповіддю на яскраві виступи проти ладу й порядку підчас накиненої нам (вже розпочатої!) війни. Вони були охоронними засобами проти безперервних спроб чужо-національних і наших власних ворогів, втягнути українське військо в хаос, дезорганізувати й занархізувати його.

Для точнішого зрозуміння діяльності Осадного Корпусу треба знати, що після заняття Києва республіканськими військами, створено там аж вісім розвідчих і слідчих установ, з яких найважливішими були попри Політичний Відділ (Корпусу): Верховна Слідча Комісія (Ковенко), Політичний Відділ при Міністерстві Внутрішніх Справ і Розвідчий Відділ ківської поліції. Отже різні установи, а навіть різні впливові особи, в той час були зацікавлені в утриманні власних розвідчих органів, що малиб право на власну руку переводити труси й арештування. Команда Осадного Корпусу домагалася переведення ревізії діяльності згаданих установ і відповідно до її

*) Щодо вивісок, то певноо сатисфакцією для Січового Стрілецтва є категоричне домагання навіть радянського уряду, переіменити всі написи на українські. Е. К.

вислідів означення меж діяльності й обсягу їх прав, або передачі всіх їхніх справ одному центральному органу. У команді Осадного Корпусу відбулася навіть одна нарада над цією справою (нарадою проводив сенатор С. Шелухін). Усталено на ній навіть деякі спільні точки, але постанов на жаль не переведено ніколи в життя.

З приїздом Директорії до Києва й хотів навіть розв'язати Політичний Відділ Осадного Корпусу й передати його справи органам Міністерства Внутрішніх Справ. Заки однак можна було це перевести, почалась евакуація Києва. Після евакуації Політичний Відділ припинив свою діяльність, — натомість усі інші подібні установи не думали про це, а, навпаки, шойно почали поширювати свою «діяльність» у провінціальних містечках Поділля.

Щож торкається роботи Політичного Відділу Осадного Корпусу в Києві, то вповні під цю діяльністю підписатися не можна. Річ у тому, що передусім на чолі цієї установи стояла людина, яка завела наші надії. І, хоч Команда Корпусу старалась тримати Політичний Відділ під суворим контролем, всеж таки кожний, хто жив і працював у тих днях у Києві й бачив, що там творилося та які справи звалювались на Команду, зрозуміє, що було просто фізичною неможливістю, переводити докладну контролю діяльності всіх підлеглих установ. Я далекий від того, щоб усі промахи Політичного Відділу звалювати на його начальника, пок. сот. Ю. Чайківського, який не жив й не може забрати голосу, але його діяльність після чарторійської катастрофи, а саме його «сповідь» перед більшовиками, що полягала в оголошенні оклеветуючих ревелюцій на його колишніх товаришів зброї, говорить дуже багато про його особу. Безумовно, що відповідальність за вчинки членів організації паде на всю організацію. А проте не годиться кувати зброї проти організації тоді, коли сама організація побачила помилковність цих вчинків і доклала всіх зусиль для їх направи й ліквідації.

Сказане торкається також розгрому Центрального Бюро Професійних Союзів. Переслуханий мною в цій справі сот. Чайківський, який наказав перевести в помешканні Центрального Бюро труса, заявив, що він мав з ріжних сторін відомости, ніби під фірмою Професійних Спілок відбуваються сходни більшовицьких агентів і там є центр діяльності проти української влади. Вислані Політичним Відділом стрільці знайшли дійсно підчас трусу цілу масу більшовицької літератури, брошур і летучок, а тому, що настрій серед війська був в той час дуже проти більшовиків, озлоблени Стрільці спалили всю цю літературу й, на перевеликий жаль, разом з нею діловодство Професійних Союзів. Знищення того діловодства більшовики використали в своїй пропаганді проти Січових Стрільців і проти Української Народньої Республіки. І, хоч цей вчинок не був ані доцільним, ані корисним, всеж таки в оборону, як сот. Чайківського, так рівнож висланого ним стрілецького відділу, треба сказати, що помешкання ріжних киевських робітничих організацій дійсно використовували більшовицькі агітатори для своєї проагандистичної та шпійонської праці. Фактом є, що другий трус, переведений сот. Чайківським кілька днів після першого, був цілком оправданий. Він повинен був тоді негайно замкнути помешкання Центрального Бюро, і, коли цього не зробив, то виявив тільки зайву лагідність.

Те, що по цей день в комуністичній пресі згадується розстріли Політичним Відділом робітників, є звичайним наклепом. Розстріли в Києві були, але їх переводили або власне ці частини, від яких Осадний Корпус старався звільнити Київ, або ріжні «розвідки», що не підлягали контролі Осадного Корпусу, або, врешті, були вони заочинані з виразною провокаційною метою. За всі ці випадки Січове Стрілецтво не може брати жадної відповідальности.

Наскільки в дійсности Команда Осадного Корпусу була реакційною й ворожою всім лівим течіям, хай свідчить факт, що вже тоді, коли ліві ес-ери вели підпольну роботу проти Української Народньої Республіки та були вже в порозумінні з московськими більшовиками, Команда відшукала в підпіллі їхнього провідника М. Шинкаря, забезпечила йому особисту волю й пропонувала йому шукати порозуміння з Директорією. Мав також я з ним розмову, — однак неможливо було дійти з ним до якого-небудь порозуміння, бо сам він не міг сказати, чого власне хоче він та його однодумці. Після цієї невдалої спроби привести до порозуміння між Директорією й лівими ес-ерами, М. Шинкаря ще і вкоротці позивив на Полтавщині на чолі постанчого відділу проти Запорізького Корпусу. Шинкаря знав я ще з часів Центральної Ради, коли після проголошення з. Універсалу він став командуючим киевським округом й, хоч до цієї ролі не підготований, виявив дуже багато енергії. У перших починах організації Січового Стрілецтва зимою 1917 р. він помагав теж багато й нам. Жаль, що більшовицька дурійка, яка захопила була лівих ес-ерів, не дала йому змоги відіграти більшої ролі в українських визвольних змаганнях.

РОЗБУДОВА НАЦІЇ

До переговорів, які започаткувала Директорія з існуючим тоді вже в Росії більшовицьким урядом, Січове Стрілецтво ставилося позитивно що більше, — воно бажало миру з більшовиками, на засаді, розуміється, збереження самостійності Української Держави. Ми були тим більше за згодою з більшовиками, що з Одеси приходили дуже шкідливі вістки. Під крилами французьких військ, які заняли Одесу, вібралась там російська чорна сотня, що захопила вплив на тодішнє французьке командування, а тому його відношення до Української Народньої Республіки й республіканських військ ставало з кожним днем все більше ворожим.

Але московсько-більшовицький уряд запевнював з одного боку урочисто, що Радянська Росія ніяких військ проти України не висилає, а з другого боку — відправляв проти України організовані в Росії військові частини т. з. українського радянського уряду, що на ділі були інтегральною частиною однієї червоної армії. Стало явним, що дальші переговори є безспідставні, що супроти більшовиків треба заняття дуже виразне становище й що дальшим наслідком тактики політичного кункаторства буде те, що українська армія цілком дезорієнтується, здеморалізується та втратить свою боєздатність. Лише тому ми вітали проголошення війни з Росією, що бачили в ньому прояснення дуже замутненого положення.

Крім історії з трусом в Центральнім Бюрі Професійних Союзів і крім байок про ультимативні домагання Січових Стрільців вести війну проти більшовиків найважливішим доказом реакційности Січових Стрільців є заміт про заміри «розігнати» Трудовий Конгрес. Вістки про бажання чи навіть постанову Січових Стрільців зносити волю народу, висловлювану його представниками на Конгресі який скликала законна державна влада, є легендою, що зродилася з провокаційних нахлелів ворогів Січового Стрільцтва. За це правдою є, що Директорія, Уряд і Команда Корпусу призадумувалися над тим, що робити, коли Трудовий Конгрес переміниться у мітінг, а вся праця зведеться до виголошування демагогічних промов? Команда ставила собі питання: наскільки такі промови зможуть мати вплив на військо й запілля? Рішено врешті не робити ніяких перешкод діяльності Трудового Конгресу. До самої підготовчо-організаційної праці щодо скликання Трудового Конгресу ніхто з нас не вмішувався. Директорія тільки турбувалася, щоби Трудовий Конгрес мав бажаний для неї склад. Тоді теж виринула думка стягнути на конгрес поважну кількість галицьких делегатів. Саме в першій половині січня виїхав а до Станиславова до Державногo Секретаріату Військових Справ і до Начальної Команди Галицької Армії, щоби порозумітися в справі виміни військових частин, а при цій нагоді порушити також справу проголошення алуки Західньо-Української Народньої Республіки з Українською Народньою Республікою. Директорія доручила мені передати Державному Секретаріатові її побажання щодо приїзду на Трудовий Конгрес найбільшої кількості делегатів Західньо-Української Народньої Республіки. Розмову про це я мав годину перед моїм виїздом до Станиславова з головою Директорії, В. Винниченком у його власному кабінеті*). Отже й історія з Трудовим Конгресом не може ніяк послужити доказом проти Січових Стрільців, а саме їх реакційности. Післяж Трудового Конгресу ледви чи є в історії Січових Стрільців такий момент, що мігби послужити до роблення їм закидів контрреволюційности, хіба тільки прокурівська декларація, про яку теж треба згадати у звязку з питанням реакційности.

Сталось це після такого розвитку подій. Запоріжський Корпус залишив Харків, а швидко потім Полтаву ще до часу прибуття з Києва до Полтави допомоги Січових Стрільців, і посувався на Кременчук. Чорноморці звільнили всю Чернигівщину, вносячи своїм відворотом шалену паніку в запілля. Команда Осадного Корпусу рішила тоді вислати на фронт найкращі частини Січових Стрільців, — у першу чергу 1. Полк. Січових Стрільців сот. Рогульського. Окремий відділ полк. Сушка виїхав на допомогу Запоріжському Корпусові в напрямку на Полтаву. Але здержати не так більшовицькі війська, як скорше відступаючі здеморалізовані українські частини ніяк вже не вдалось. Моральне пригноблення, викликане несподіваними поразками на фронті та політичними невдачами Директорії, остаточно рішили питання залишення Києва. Після відступу з Києва Команда Січових Стрільців старалася ще одним наступом захопити столицю, але ця спроба не вдалась. Всі ці невдачі настільки ослабили морально Січових Стрільців, що необхідно було відтягнути їх, бодай на яких два тижні, у запілля. Як район для відпочинку й реорганізації призначила Головна Команда Січо-

*) На 204.ст. третього тому «Відродження Нації» В. Винниченко згадує лише про «отаманів», які буди́т то радичіся над розігнанням Конгресу. Чому В. Винниченко забув навести свої власні заходи до відповідного спрепарування Трудового Конгресу, мені невідомо.
Е. К.

вим Стрільцям Проскурів. Саме там Стрілецька Рада проголосила т. з. проскурівську декларацію*).

До декларації спонукав Січових Стрільців досвід відвороту з Києва. Тоді вони переконалися, що настрої населення обернулися рішуче проти Директорії. На таку зміну настроїв вплинули не так приманчиві большевицькі обіцянки, як більше сваволя деяких адеморалізованих фронтовими невдачами військових частин. Навіть Січові Стрільці, які ніколи й ніде не залямували себе грабунками чи жорстокою поведінкою, стрічали підчас відступу недовіря збоку українського населення. Січові Стрільці опинилися в трагічному становищі: вони мали в своїй найближчій історії Мотовилівку, вони понесли великі втрати підчас боїв, були знесилені боротьбою із зовнішнім ворогом, московськими большевиками, і внутрішнім ворогом, власною апархєю, яку всі проклинали, а в наслідок всіх своїх зусиль — побачили вони себе цілком самотніми, оточеними з усіх боків ворогами. Московщина й Польща бачили в них найбільшу підпору зненавидженої української державности, а свій власний український народ, від селянських низів аж до верхів інтелігенції, вказував на них, як на винуватців тих лих, що авалилися на Україну. Зневірені й морально зломані, видали Січові Стрільці декларацію, ще раз зясовуючи своє національно-державницьке «вірую» та заявляючи себе готовими підтримати й радянську форму влади в Українській Народній Республіці, якщо вона заведе лад і порядок**).

Проскурівське «абольшевичення» Січових Стрільців було сутово висловом тої самої основної ідеї, що й білоцерківська «гетьманська» заява. Знає це дуже добре українська демократія, — знають це й українські праві кола. Одні й другі знають, чого хотіли Січові Стрільці, за що боролися й як боролися. Пізнати, в боях під Бердичевом, Шепетівкою, Здолбуновом, Кремянцем, Чорним Островом, Звягелем, Карабчівкою й т. д., Січові Стрільці знов здобули симпатії широких селянських мас. Для них Січові Стрільці залишилися й досі військом, яке любило лад і порядок, було карним і слухняним, суворе супроти себе самого й хоробрі на полі бою. (Далі буде).

*) У Проскуріві Січові Стрільці стрінулися віч у віч із жахливим вищем жидівських погромів. Ми прийшли до Проскурова саме яких три дні після доконаної там різні. З приходом я доручив сот. Бісикові перевести слідство. Спільно з признаним командантом міста, сот. Г. Гладким, вдалося було сот. Бісикові зібрати дуже широкий матеріал щодо причин погрому, головних винуватців і виконавців, самого перебігу погрому та втрат, нанесених містові й жидівському населенню. Жаль, що весь цей матеріал залишився в архівом Січових Стрільців на Україні. Маю надію, що архів не пропав, а тому цей надзвичайно цікавий матеріал про проскурівський погром, дасть Біг, буде теж оголошений.

Е. К.

•••

ДЕКЛАРАЦІЯ СІЧОВИХ СТРІЛЬЦІВ.

Супроти всяких поголосок, які кривдять й оскорблюють честь Січового Війська, особливож супроти заниду, немовби Січові Стрільці хотіли служити реакціонером, заявляємо отсам особливно:

1. Січові Стрільці, які разом з масами українського народу скинули Гетьмана, зломали його реакційний режим, виступили проти Гетьмана по проголошенні його маніфесту з 14. листопаду 1918. року, яким він хотів прилучити Україну до Москви — боролися, боряться й будуть боротися за суверенність Українського Народу й за його самостійну Республіку.

2. Стоячи на платформі самостійної Української Народної Республіки й тим самим визнаючи суверенність Українського Народу в вирішуванні своїх справ політичних і господарських, уважають Січові Стрільці, що тільки Український Народ має право вирішувати по своїй волі й без усякого змішування чужих сил, якіб вони не були, також найважливішу в економічних справах, а саме справу земельну. Український Народ має свої політичні й культурні сили, які без чужинців вирішать його життєві справи. Вся земля на Україні належить Українському Народові й тільки Український Народ має право розпоряджатись землею. Во імя цих справедливих засад проливали Січові Стрільці свою кров, і від них ніколи й ні перед ким не відступали й не відступлять.

3. Стоячи на цих засадах, заявляють Січові Стрільці, що *все будуть карним і слухняним військом кожного українського народоправного правительства, яке стоятиме на платформі самостійности Української Народної Республіки й признання Українському Народові всієї землі в його розпорядимість. Щодо форми влади, то Січові Стрільці були тими, які охороняли Трудовий Конгрес Українського Народу в часі, коли він не виявив був свого обличчя, а тепер коли представники українського трудового народу знов підтвердили, що стоять на платформі самостійности Української Народної Республіки, Січові Стрільці з тим більшим запалом підпиратимуть радянську владу на місцях, яка заводить лад і порядок.*

Стомлені тяжкими боями, змучені недовіррям народом, який несправедливо думав, що Січові Стрільці скочуть піддержати ті сили, які, стремять до поволення українського трудового люду. Січові Стрільці відідали, щоб *перерганізуватись і з новими силами рішуче і твердо, як все, ударити на всіх, щоб послим посягати на здобутки революції Українського Народу.*

З народом імія, йде й буде йти Січове Стрільцтво.

В Осреані 1919. р. За Січову Раду: Отаман *Евген Коновалець*, Отаман *Андрій Мельник*, Др. *Осип Назарук*.

2. П. Христюк у своїх «Замітках і матеріалах до історії української революції», вміщуючи декларацію Січових Стрільців, подає ось яку характеристику Січового Стрільцтва: «Січове Стрільцтво було дійсно відданим Українській Державності військом: відважним, хоробрим, сміливим, свідомим своєї цілі, повним самопожертви. Одно тільки йому бракувало: клясової робітничо-селянської свідомости та соціалістичного виховання. Це останнє та безладність директоріанського правління й штовхала Січовиків на ріжні помилки та шкідливі для української революції кроки; воно було також і причиною того, що Січове Стрільцтво не перетворилося в національного й велике національно-революційне робітничо-селянське військо».

Е. К.

Офіційальна частина.

Провід Українських Націоналістів.

Звідомлення ч. 4.

1. Цим продовжується оголошення спису датків на збіркові лістя Проводу.

З переносу: 494,50 к. ч.

225 франц. фр.

155 бельг. фр.

Збірка Секції Л. У. Н. у Подєбрадах.

51. Ільяшенко — 3 к. ч.
52. Костик — 2 к. ч.
53. Яросевич — 5 к. ч.
54. Волошин — 5 к. ч.
55. Карпінський — 5 к. ч.
56. С. — 5 к. ч.
57. Михайлів — 5 к. ч.
58. Павлічук — 2 к. ч.
59. Хомичевський — 2 к. ч.
60. Кобзар — 2 к. ч.
61. Б. — 5 к. ч.
62. Доманицький — 5 к. ч.
63. Михайлюк — 1 к. ч.
64. Моралевич — 10 к. ч.
65. Русов — 5 к. ч.
66. Коваленко — 4,40 к. ч.
67. Чередів — 2 к. ч.
68. Набатов — 2 к. ч.
69. Романовський — 10 к. ч.
70. Міткович — 2 к. ч.
71. З. — 2 к. ч.
72. Косюра — 2 к. ч.
73. Димінський — 2,50 к. ч.

74. Дельвіч — 2 к. ч.
  75. Ніцкевич — 5 к. ч.
  76. Шеманський — 5 к. ч.
  77. Артюшенко — 10 к. ч.
  78. Жлудкін — 20 к. ч.
  79. Шабельський — 2 к. ч.
  80. Шаргун — 0,50 к. ч.
  81. Сімон — 2 к. ч.
  82. Мартинів — 5 к. ч.
  83. Чубенко — 1 к. ч.
  84. Н. Н. — 0,50 к. ч.
  85. Є. — 1,70 к. ч.
  86. Ряднина — 1 к. ч.
  87. Кметова — 1 к. ч.
  88. Киріченко — 1 к. ч.
  89. Опадчий — 2 к. ч.
  90. Бойко — 1 к. ч.
  91. Гарячий — 1 к. ч.
  92. Недоля — 1 к. ч.
  93. Божок — 5 к. ч.
  94. Ч. — 1 к. ч.
  95. Поляків — 2 к. ч.
  96. Сьомак — 1 к. ч.
  97. Виноградник — 10 к. ч.
  98. Н. Н. — 3 к. ч.
  99. Б. — 1 к. ч.
  100. Тюрин — 1 к. ч.
- До переносу: 670,10 к. ч.
225 франц. фр.
155 бельг. фр.

2. 8-9. квітня б. р. відбулася друга Конференція Українських Націоналістів. У Конференції прийняли участь члени Проводу Українських Націоналістів, члени організацій українських націоналістів на українських землях і чужині та представники націоналістичної преси. На Конференції виголошено доклади референтів і переведено над ними дискусію.

10. квітня Провід Українських Націоналістів прийняв на основі праць Конференції слідуочі ухвали:

1) Провід Українських Націоналістів у своїй діяльності відмежовується від усіх українських політичних партій і груп та не вступає з ними в співпрацю. Всі організації українських націоналістів на українських землях і на чужині мусять стати також на цей шлях.

2) Організації українських націоналістів мають до скликання Конгресу Українських Націоналістів перевести організаційну працю згідно з окремо уложеним пляном.

3) Провід Українських Націоналістів перебірає заступництво організацій українських націоналістів назовні з тим, що організації можуть у порозумінні з Проводом вступати у взаємини з необхідними чинниками для полагодження справ місцевого значіння.

4) Конгрес Українських Націоналістів має бути скликаний 1. вересня б. р. На фонд Конгресу Провід заряджує другу збірку.

*Секретаріат та відділ преси
й пропаганди.*

3 діяльності організації.

ЛЕГІЯ УКРАЇНСЬКИХ НАЦІОНАЛІСТІВ.

17.—18. березня в Подєбрадах відбувся надзвичайний Делегатський Зїзд Л. У. Н. На Зїзді були заступлені всі Секції. Центральний Комітет у своєму звіті підкреслив організаційний розвиток і закріплення Л. У. Н. протягом останніх місяців.

Крім українських осередків у Ч. С. Р. Легія Українських Націоналістів поширила свої впливи на центри еміграції в різних країнах. У Берліні засновано Секцію. В інші міста призначено відпоручників. Окремого заступника Ц. К. висилається до болгарських держав.

Ц. К. заініціював утворення Національно-Військового Союзу в Ч. С. Р. Одним із завдань Союзу є підготовка спільно з іншими аналогічними військовими організаціями об'єднання українських вояків у єдину національно-військову організацію на засаді самостійності й соборності української національної держави.

Через Провід Українських Націоналістів Ц. К. вийшов у зв'язок з іншими організаціями українських націоналістів на еміграції та українських землях.

Головні ухвали Зїзду торкаються змін статуту й політичної плятформи Л. У. Н., що викликано потребою усталення організаційних форм у зв'язку з поширенням діяльності на різних теренах. Зміни статуту встановлюють функціональну залежність окремих референтів, що має полекшити діяльність Ц. К. Головна зміна торкається зверхнього органу Л. У. Н. До цього часу таким органом був Делегатський Зїзд, який скликувано на засаді пропорційного заступництва територіальних Секцій. Надалі встановлено замість Делегатського Зїзду постійну Генеральну Раду, до складу якої незмінно входять 6 члени центральних органів й особи вибрані самою Г. Р. Таким чином, замість Делегатського Зїзду, що часом міг мати випадковий склад, ролю зверхнього органу передано Генеральній Раді, що складається з найбільш активних і найбільш продуктивних елементів. Право до вибору нових членів забезпечує Генеральній Раді поповнення свіжими випробованими силами зпоміж рядових членів, і тим вивторюється кадр провідників організації.

Богато уваги присвятив Делегатський Зїзд акції Проводу Українських Націоналістів у напрямку підготовки Конгресу Українських Націоналістів. Зогляду на коєчність консолідації організованого руху українських націоналістів, визнано

діяльність Проводу корисною та необхідною й прийнято постанову про піддержку Проводу в його праці, як також про навязання з ним найтіснішого зв'язку.

Після вирішення низки інших організаційних і тактично-політичних питань встановлено склад Генеральної Ради, до якої ввійшли представники всіх Секцій.

Зараз же після Делегатського Зїзду відбулося перше засідання Генеральної Ради. Голова Ц. К. Костарів зголосив уступлення Ц. К. Новим головою Ц. К. обрано Опіборського. На його пропозицію затвержено склад Ц. К.: Руденко — генеральний секретар, Костарів — політичний референт, Кожевників — референт преси й пропаганди, Кордонський — фінансовий референт, Герасимович — секретар.

Голова Ц. К. подав до відома Генеральної Ради засади майбутньої діяльності Л. У. Н.:

1. Найбільш активна підготовка спільно з Проводом Українських Націоналістів Конгресу, що має завершити об'єднання всіх націоналістичних груп і перетворення руху націоналістів у впливовий чинник українського національно-політичного життя.

2. Психологічне, ідеологічне й організаційне об'єднання націоналістів з усіх земель України, як перший етап революційно-конструктивної, соборно-державницької чинності.

3. Дотримання виразно-опозиційної політики супроти окупаційних режимів на українських землях, а тим самим до тих українських політичних груп, які в своїй діяльності спираються на той чи інший окупаційний режим.

4. Ведення рішучої акції проти політичних груп, які прибирають назву «націоналістичні», а разом з тим провадять особисто-авантюричну або угодову діяльність, провокуючи й компромітуючи націоналістичний організований рух.

5. Дальше організаційне поширення впливів Л. У. Н. на різних теренах.

Генеральна Рада затвердила наведений плян діяльності.

Референтура преси й пропаганди Л. У. Н.

11. квітня 6. р. уряджено заходами Секції Легії Українських Націоналістів в м. Подєбрадах у Ч. С. Р. публичний виступ представників Проводу Українських Націоналістів, Дмитра Андрієвського (Брю-

РОЗБУДОВА НАЦІЇ

сель), Петра Кожевникова (Бердін), Володимира Мартинця (Львів) і Миколи Сціборського (Подєбради).

Не зважаючи на те, що оповістя про виступ з'явилися пізно напередодні, найбільша зала м. Подєбради була переповнена. Всі заповіджені на той вечір урядження тих чи інших організацій перенесено на інший час. Українська колонія ніколи не збиралася в такій великій кількості. Лише доклад делегата на похорон б. п. Головного Отамана зібрав так велику аудиторію.

У передніх рядах заняли місця б. українські прем'єр-міністри, Ізаак Мазепа й Борис Мартос. Всі політичні угруповання були заступлені своїми найчільнішими представниками, частина яких одержала окремі вказівки спішно скликаних в той день зборів своїх управ. З військових згадати треба генерала Всеволода Петрова. Велика кількість професорів, доцентів і урядовців Господарської Академії з'являвся зі своїми дружинами. Абсолютенти й студенти Академії були присутні in corpore.

Точно в заповіджений час, о 20. годині, представники Проводу Українських Націоналістів заняли місця на підвищенні за столом.

Голова Центрального Комітету Л. У. Н., Микола Сціборський, відкрив збори короткою промовою, в якій з'ясував значіння руху українських націоналістів, Проводу Українських Націоналістів і майбутнього Конгресу Українських Націоналістів.

Дмитро Андрієвський в промові протягом 40 хвилин зreferував ідеологічні підстави руху українських націоналістів і ті обставини, серед яких повстав Провід Українських Націоналістів.

Володимир Мартинець протягом 30 хвилин застановився на попередніх організаційних спробах українських націоналістів, праці першої Конференції Українських Націоналістів у листопаді м. р., на завданнях Проводу Українських Націоналістів, його політичній діяльності та з'ясував становище організованих українських націоналістів супроти теперішніх режимів на українських землях і супроти всіх українських політичних угруповань.

Петро Кожевник протягом 25 хвилин пояснив ті засади, якими організовані українські націоналісти на чолі з Проводом Українських Націоналістів кирмують в своїй діяльності на всіх ділянках, подав відомости про пропагандивну працю, пресову й фінансову акцію.

Під час промов було чути з різних кінців залу вигук представників інших політичних угруповань, а б. прем'єри пере-

бивали промовців далеко не «міністерськими» репліками.

Після скінчення докладів М. Сціборський закликав до подання писаних запитів. Серед останніх слід занотувати такі: «Легія й фашизм?» (Мазепа), «Що нового в ідеології?» (с.-р. Довгаль), «В чому зміст українського національного ідеалу з становища українського націоналізму?» і «Партія чи ні?» (с.-р. Клименко), «Провід й Ундо?» (соц.-рад. Прокопів) та багато інших.

Першим опонентом був Ізаак Мазепа. На початку він зазначив, що виступ націоналістів у Подєбрадах є відповіддю на його «виступи у Варшаві, Львові й Подєбрадах проти політики Легії Українських Націоналістів» (?). Цілу промову він звів до демагогічних випадів проти організованого руху українських націоналістів, закидаючи їм «отаманію», «руїну», «безпрограмовість», «молодечу відвагу», «політиканство» і т. д. і т. д. Найбільше часу І. М. уділив справі взаємовідносин між націоналізмом і демократизмом та закінчив свою, судячи по стосові принесених книжок і записок приготовану промову словами: «Хай живе Українська Демократична Республіка!» Зрозуміла річ, що «своя» аудиторія нагородила промовця дуже гучними оплесками.

Далі слідували: Кошель (с.-р.), що не міг дати собі ради з принесеними довгими виписками з «Розбудови Нації» й звів усе до того, що «націоналісти в дійсності є партією, але бояться до того признатися»; Білодуб, який себе відрекомендував представником «хитрих безпартійних» і «теж-націоналістів», загрозив націоналістам, що «безпартійні не дадуть себе піддурити й не підуть у цю нову партію»; Довгаль (с.-р.) не задовольнився відповіддю про відмінність українського націоналізму від італійського фашизму, ствердив, що націоналісти не мають нічого нового, але рівночасно з тим висловив побоювання, що «націоналісти скалічать затурканого селянина»; крім того він закидав «ділетантизм» та «емігрантизм»; Ліницький (безпартійний р.-д.) порівняв працю націоналістів з грою в преферанс, в якій він приєднав участь наскільки почувши, «що вони грають і скільки»; далі він в'явся за безнадійну працю шукання суперечностей в окремих докладах, пожалкував, що не порушено питання соціальних та економічних, і закінчив словами: «ви розбиті, — ви бачили це по оплесках»; Довженко (с.-д.) почав запевненням, що рух націоналістів його дуже цікавить, — однак крім гасла «Думка-думкою, меч-мечем» у своїх «довгих студіях преси націоналі-

стів» не знайшов нічого, — гаслож те в тільки на папері, бо «націоналісти жадної думки не мають», або «думки їхні зоологічні, тому що походять не з голови, а зі шлунка»; на реферативж він прийшов, «щоби побачити меч, але тут нема навіть рукоятки».

На тому скінчилися, зогляду на пізній час, промови опонентів. Одначе Залевський (с.-р.) зажадав ще відповіді на питання: «Що зробить Провід, якого ніхто не вибрав, оскільки повстане другий провід націоналістів?» Слідом за ним Питель (с.-д.), ставлячи ніби запит, для остаточного знищення референтів проголосив: «ви не націоналісти, ви не є навіть українці».

Опонентам почав відповідати В. Мартинець. Він зауважив, що щойно вийшов з польської тюрми й приїхав до Подєбрад для докладу й вільного обміну думками, але йому соромно за те, що він тут почув. Ізаак Мазєпа разом з різними однодумцями при згадці польської тюрми почав перебивати промовця, закидаючи йому демагогію. У відповідь на це В. М. відмовився від слова, вважаючи за негідне вводити в дальшу дискусію.

Дмитро Андрієвський в гарній короткій промові засував становити українських націоналістів у ділянці соціальної, у справі програмовості й демократизму.

Петро Кожевнікв відповів усім на кожне їх твердження. Богато разів аудиторія перебивала промовця буреш оплесків. Його репліки на закиди опонентів, а особливо Ізаака Мазєпи, захопили більшу частину аудиторії. Колиж він при кінці гідно відповів на провокаційні виступи Пителя й Залевського, оплески перейшли в овапію.

Так скінчився перший широкий виступ представників організованих українських націоналістів перед найбільшою українською аудиторією на чужині. Най всі противники націоналістичного руху твердять, що вони «розбили» наших докладчиків, всеж ми переконані, що подебрадський виступ відкрив нашій незадежній молоді очі на правдиві стремління націоналізму, а неоправних старших він змусить з більшою уважністю ставитися до непереможного походу лав українських націоналістів понад головами «бувших діячів».

Я.

Хроніка.

Українці в Радянському Союзі.

Радянська преса, українська й московська, приносить багато вістей про кількість і життя найдрібніших «меншостей» на Україні, так, що ми поінформовані як найдокладніше про всі заходи уряду в справі заспокоєння «національних» потреб навіть таких дрібних меншостей, як греки, болгаря, білорусини, чехи, серби, татари, цигани, асирійці й т. д. Зате дуже обмаль вістей про життя українців, що опинилися поза теперішніми кордонами Радянської України, тай те, що час від часу надібується, розкинено тільки по українській радянській пресі, — московськаж преса про українські меншости поза Україною не згадує, так якби їх не було. Хто читає просторі пресові звідомлення з діяльності «Совета Национальностей ЦИК СССР», «Центриздату» народів Союзу або Наркомпросу РСФСР (під проводом відомого спеціаліста від «кубанської мови» Луначарського), той міг стрінутися з дуже докладними даними про всякі найдрібніщі меншости Союзу й

РСФСР, тільки не про українців. Д. Туракулов розголосив нпр. недавно по цілому світу про видавничу діяльність «Центриздату», що в 1925.—6. р. випускав книжки для меншостей на 36 мовах, а в 1926.—7. — на 54 мовах таких між иншим важних і великих народів, як коми, мари, ойрати, шорці, мордва, чуваші та приладив уже «Гльобуси» на татарській, казакській, узбекській, тюркській, єврейській, польській, німецькій і на інших мовах, але про українців ані словечка.

Виходить, що українців поза Радянською Україною нема. Недармож недавно сама «Всесоюзная Академия Наук» у Ленінграді виступила з комунікатом, який повторила майже вся світова преса, що остання урядова радянська статистика зібрала вже дані щодо національного складу Союзу й вираховувала *кругло 25 мільонів українців*. Знаючи з офіційальних джерел, що Радянська Україна має майже 24 мільони українців, міг кожен сміло думати, що цей зайвий мільон (але всеж та-

ки мільон!) розкритий якось непомітно по всьому Союзу.

Та ось, на лихо ЦСУ (Центральное Статистическое Управление) ССРС мусіло, хоч з великим припущенням, оголосити дані про «Національний состав населения РСФСР по данным всеобщей переписи населения 1926 года»¹⁾ і цікаві прочитали нагло давню вістку, що в *самій європейській частині РСФСР* живе попри 64,424,827 (78,57%) москалів, як друга після них група, 5,803,491 (7,08%) українців, що заселяють «пограничные с Украиной губернии». Вже перед тим українська радянська преса подала²⁾ на основі офіційних звіставень, що на *Кубані живе 3,106,852 українців*, хоч статистику ведено там дуже тенденційно в некористь українців й дійсна кількість української людности на Кубані доходить рiшуче до 3,5 мільона. Так само з напівофіційних джерел було вже з кінцем м. р. відомо, що в *Туркестані*³⁾ живе понад 500,000 українців, що найменше стількиж у *Кавказі*, до 100,000 на *Закавказзі й на Білорусі*, — так що кількість українців поза Радянською Україною без Сибіру (в *Зеленому Клині*) доходила до 7 мільонів. Ця кількість і покривалася здебільшого з даними Буценка, коли в 1925. і 1926. р.р. ішли українські домагання в справі прилучення українських частин РСФСР до України. А ось перед кількома днями, вже підчас писання цього огляду, появилася «Краткие сводки» всесоюзної статистики людности⁴⁾, де чорно на білому ствержено, що *поза межами України жило в грудні 1926. р. кругло 8 мільонів (7,907,900) українців*, з того 7,873,200 в РСФСР (7,8%, 34,700 (0,7%) на Білорусі й 68,000 в інших радянських республіках. Таким чином *більше ніж одна четвертина українців Союзу живе поза кордонами Радянської України* й таким «життям», що про нього московська преса не може нічого сказати.

Українське життя навіть у найчистіших українських територіях — на Кубані,

Вороніжчині й т. д. — все стоїть під знаком русифікації та зустрічає перепони збоку урядових і комуністичних кож.

У перших часах комуністичного режиму українці взагалі не могли думати про яку-небудь працю в українській мові. Большевицький уряд не звертав ніякої уваги на національні потреби українців і щойно з початком 1926. р., коли відносини між Московщиною й Україною почали дуже загострюватись, Наркомпрос РСФСР звернувся до всіх ОНО з пропозицією перевести у всіх районах «заселених збитою масою українського населення» московські школи на українську мову й приступити аж тепер до встановлення педагогічних технікумів в українській мові (sic!) на рік 1927.—28.⁵⁾ Одначе ці та другі пропозиції, «поради» й «тези» були більше платонічні, — самже центральний уряд і льокальна, здебільшого московська, влада продовжували свою русифікаторську працю. Вистарчить згадати скандальну й затягну справу з українізацією шкіл і державного апарату на Кубані, де компактна українська людність була й вимушена вести справжній бої за школу в українській мові. Місцева влада всіма силами противилася всякій українізації; російську мову піддержує між иншим дотеперішнє московське учительство й урядництво, що, як казав Лунчарський, *запевковано дуже тим, щоби «русский язык не занял положения исчезающего языка на Кубани»*. І сам Луначарський, прийшов у допомогу русифікаторам та русотяпам своїм інтерв'ю в ростовському «Молоті» й заявою в Краснодарі (11. вересня 1926. р.) перед українськими (!) батьками, що «українізація шкіл на Кубані не повинна йти тими шляхами, як на Україні», а повинна «створити школу, базуючись на новому мовному матеріалі кубанських нащадків січовиків (!)». Мова українських шкіл на Кубані повинна «спиратися» на «побутову (!!!) мову, що нею говорить дитина. У даному випадку, значить, доводиться говорити не взагалі про українську мову, а конкретно про мову кубанську». Отже, виводив Луначарський, коли виявиться (?), що ці 50% населення на Кубані говорять не мовою право-лівобережної України, а иншою, кубано-українською (!!), то саме на цьому останньому нареччї й треба вести навчання»⁶⁾.

Що правда, заява Луначарського викликала велике обурення між кубанцями,

¹⁾ «Известия» з 11. січня 1928. р.

²⁾ «Вісти» з 15. листопаду 1927. р.

³⁾ «Вісти» з 28. жовтня 1927. р.

⁴⁾ «Всесоюзная перепись населения 1926 года» («Известия», ч. 55 з 4. березня 1928. р. Завважу, що офіційльні цифри не відповідають щодо українців дійсности й значно применшені. Вистарчить згадати, що урядова статистика в Туркменістані, Узбекістані й Закавказзі нараховує всього-навсього 68,000 українців. Одначе в критику чисел не думаю тут запускати.

V.

⁵⁾ «Комуніст» з 18. III. 1927. р.

⁶⁾ «Красное знамя», Краснодар, № 215 з 1926. р.

а також на Україні⁷⁾, де слушно закидали Луначарському шовінізм і дивувалися, чому він у корінних московських губерніях не завів калужської чи тверської мови, а каже дітей вчити в московській літературній мові. Луначарський мусів потім відкликати своє «сredo», але відповідальні комуністичні кола на Кубані й далі знали вже з цього, куди вітер віє й як їм виконувати «серйозні» розпорядки чи там «пропозиції» Наркомпросу.

Фактом є, що з початком 1927. р. українізація Кубані, Вороніжчини, Курщини, Саратовщини, Донщини й т. д. опиралася тільки, або майже тільки, на слабкі сили тамошнього українства. Ще гірше було положення в Туркестані, на Сибірі, а навіть на Зеленому Клинні, куди не сягали безпосередні впливи Радянської України.

І так на *Вороніжчині* перші українські народні школи, в кількості 13, організував з кінцем 1922. р. без допомоги уряду голова Українського Клубу ім. Т. Шевченка у Вороніжі Пonomарів, коли перші дуже скромні урядові заходи почалися щойно в 1924. р. заснованням аж 19 (!) народніх шкіл на 1,5 мільона української людності північного пограниччя України. З кінцем 1926—27. шкільного року число українських шкіл першого ступня⁸⁾ зросло до 209, — одначе в найближчому році *знало з «ріжниц» причин до 142!* Шкіл другого ступня у Вороніжчині зовсім нема, а тільки в 11 (!) школах Острогозького, Росошанського, Богучарського й Цокровського повітів викладали на протязі 1926—27. р. обовязково по три години на тиждень українську мову. У 1927—28. р. і це «за браком коштів» *знесено!*⁹⁾ У деяких чисто українських повітах українізація розпочалася щойно 1927. р. Наприклад у Лупенківській волості Острогозького повіту¹⁰⁾, де українців 98% і на всю волость лише два московські села, тільки 19 шкіл переведено з московської мови на українську (всіх українських народних шкіл там 38), алеж у тих школах учить ледви 5 учителів, що були на українських курсах, а інші послуговуються московською мовою, якою ведуться теж у супереч всім «пропозиціям» учительські конференції. У Калачі українізація «деяких» шкіл зачнеться аж у 1928. р., для чого й організовано тепер

український учительський гурт з 40 людей¹¹⁾.

Загалом для півтора мільона української людності існує ледви *одеп педтехнікум*, заложений щойно в 1926. р. у Росопі на сильні домагання місцевих українців. Одначе українські заходи через Губнарсовіту організувати більше педагогічних технікумів, особливо український сільсько-господарський технікум у Богучарі (Богучарський повіт має 75% українців) від кількох уже літ не зреалізовані¹²⁾. Навпаки, педтехнікуми в Богучарі, Павловську, Острогозьську й Валуйках, де переважна більшість учнів українців, ще не українізовані¹³⁾.

Очевидно, так само мається справа й з партосвітою, для якої щойно в 1927. р. у Вороніжі створено українську філію радпартшколи й філію робітфаху на 30 осіб. Українських політпросвітних установ на Вороніжчині тільки 12, — цебто приблизно одна на 100.000 українців, а українізація радпартату, розпочата теж щойно в 1927. р. переведена досі тільки в 3 (!) волостях із 39 українських волостей, цебто на 7% (!)¹⁴⁾. Це й зрозуміле, 1927. р. коли тільки в 1927. р. асигновано на це кошти¹⁵⁾.

Ще слабший хід українізації на *Курщині*, що тепер має 25 українських шкіл.

Самарщина, де на основі обчислень з 1897. р. всього 163.000. (4,3%) українців, має лише 5 (!) українських початкових шкіл.

Саратовщина теж не в кращому положенні. Там у 1925. р. жило у 416 селах 188.896 (7,8%) українців (у 1897. р. 202.000 або 6,2%), з центром у Камшинському повіті (32,7% українців), Балашовському (13%) й Аткарському (12,3%). Перші українізаційні прояви помітно там з кінцем 1927. р. у вилученні українських сільрад¹⁶⁾. Та щож, хоч українців у виборках 18,2%, діловодство провадиться московською мовою. Шкіл українських першого ступня в губернії було 125, але викладали по українськи тільки 3% шкіл, бо уряд ставився до українізації вороже. Нпр. Камшинський Повітвиконком уважав з кінцем 1926. р. «за недодільне переводити діловодство в україн-

¹¹⁾ Тамже.

¹²⁾ «Пролетарська Правда», ч. 298. з 1926. р.

¹³⁾ «Вісти» з 22. XII. 1927. р.

¹⁴⁾ «Червона Газета», Ростов з грудня

¹⁵⁾ «Комуніст» з 28. XII. 1926. р.

¹⁶⁾ «Комуніст» з 16. XII. 1926. р.

⁷⁾ Ф. Баран: «Про мову кубанську». «Комуніст» з 28. IX. 1926. р.

⁸⁾ «Вісти» з 24. XII. 1927. р.

⁹⁾ «Прол. Правда», ч. 298. з 1926. р.

¹⁰⁾ «Вісти» з 5. I. 1928. р.

ських сілрадах українською мовою¹⁷⁾.

Українців у Німецькій Надволжанській Республіці¹⁸⁾ 70—80,000, або 15% всього населення, з одним містечком і 48 українськими селами, з чого не менше як 30 сел суто українські на 98—100%. Одначе українських шкіл тут 17 (!), бо місцева адміністрація та вчительство вороже ставиться до українства. У Наркомосвіті відділ нацменшостей під керуванням українця знесено в 1927. р. У «Методичнім Бюрі» і в «Методичних Листах» ані вістки про українські школи. Місцева газета «Трудовая Правда» не містить українських дописів і взагалі у Німецькій Республіці українців московять. У с. Курявіці нпр. на зборах батьків-українців учителька-московка доводила, що тутешнім українцям зовсім не треба знати української мови, бо вони живуть... не на Україні. У Покровській Наркомосвіті говорять, що московською мовою по українських селах вчать через брак учителів, підручників і начебто тому, що селяне самі не хочуть, щоб вчити їх дітей українською мовою! Учителі ставляться до українських шкіл або ніяково, або вороже, і навіть українці-вчителі зі страху перед переслідуваннями заводять в українських школах московську мову, бо вчителів, що добиваються українізації, називають «шовіністами», «кулаками», «фашистами» й переслідують їх.

На Донщині українська справа стоїть препогано. Так нпр. у Староминському районі Доноокругу, що в більшості український, щойно в 1927. р. утворено першу українську школу з одним учителем і 45 учнями, а українізація йде дуже мляво, бо за час від 1925—6. до 1928. р. кількість українських шкіл зростає на 2 і виносить з початку 1928. р. 12 з 51 *вчителями* і 2640 *учнями*. Поза тим нема там ніяких середніх чи вищих шкіл. Школи переповнені українськими дітьми, але вони мусять учитися по московськи. У Сталінграді було нпр. в 1926—27. р. 6554 українських дітей, але з них учились по українськи тільки 100 дітей, *цебто* 1,2%. Це число має бути зрештою (!) в 1933—34. р. піднесено до 200, *цебто* до 2%¹⁹⁾!

Кубинь з більш, як 3,5. мільонами компактної української людности (офіційно 3,107,000) має офіційно 746 початкових шкіл, в дійсностіж не більше 500, бо багато з них існує тільки на папері, або

вже їх *можливо* так, що одна українська школа припадає на яких 6000 душ. Загалом місцева влада свідомо й одверто саботує українську школу й все чекає тільки на «соответствующие инструкции». Зокремаж не допускає до творення шкіл другого ступня, так що діти з українських шкіл мусять далі переходити до московських²¹⁾. Тим пояснюється теж брак українських середніх, фахових і вищих шкіл. Роблять також перешкоди в справі заснування й українізації читалень, бібліотек, газет і т. д. Українізація адміністрації йде слабо, читальні тільки частинно зукраїнізовані²¹⁾, хоч відбуваються курси²²⁾, а редакції стінгазет відносяться до українства прямо вороже²³⁾. Книжок по бібліотеках мало. Державне Видавництво України вислало з кінцем 1926. р. 20000. томів²⁴⁾, а український уряд вислав 500. українських бібліотек²⁵⁾. Загалом про стан на Кубані спробуємо ще незабаром побалакати докладніше.

Про дальші українські території не можна сказати багато потішаючого. У Туркестані²⁶⁾ тільки «Український Клуб» підкується українським життям. На в'язу Сибірі всього на всього тільки 64 *українських шкіл!* Такі чисто українські райони, як нпр. Військ з селами Вовдовське, Бочкарі й Шадрия, не мають ані одної української школи.

Як бачимо, стан мало потішаючий, бо офіційні кола стоять на перешкоді українському рухові. З кінцем минулого року Луначарський виступив правда з, тим разом уже, новими розпорядками щодо українізації шкільництва й держапарату. На основі цього розпорядку всі московські школи на українській території мають бути українізовані²⁷⁾. Мають бути створені школи для вчителів, потворені українські інспекторати, бібліотеки й читальні, видавані українські підручники то що. Всього апрат має бути теж українізований, мають також видавати офіційні газети українською мовою. Окрема увага має бути присвячена «великодержав-

²⁰⁾ Вишневецький: «Українізація на північному Кавказі». «Вісти» з 15. XI. 1927. р.

²¹⁾ «Комуніст» з 1. III. 1927. р.

²²⁾ «Комуніст» з 27. I. 1927. р.

²³⁾ «Вісти» з 22. XII. 1927. р. і з 15. XII. 1927. р.

²⁴⁾ «Комуніст» ч. 229 з 28. XII. 1926. р.

²⁵⁾ «Вісти» з 30. XII. 1927. р.

²⁶⁾ «Вісти» з 28. IV. 1927. р.

²⁷⁾ «До початкової українізації шкіл в РСФСР». («Вісти» ч. 244. з 25. IV. 1927.).

¹⁷⁾ «Комуніст» з 16. XII. 1926. р.

¹⁸⁾ Гай Кость у «Вістях» з 19. I. 1928. р. і шкільне звідомлення в «Nachrichten d. Wolgadeutschen Republik».

¹⁹⁾ «Вісти» з 30. XII. 1927. р.

ному» пестю московському шовінізмові. Але це тільки новий блахман для неспокійних українців на Україні і поза Україною. «Серйозність» нового розпоряд-

ку може показати тільки практика. Тому практикою ми дуже цікавимося й з нею не спустимо очей.

Vigilias.

Під Польщею.

27. Березня зібрався вперше новий польський сейм і сенат, вибрані серед нечуваних виборчих надужитъ і терору 4. і 11. березня. Майже до самого відкриття польського сейму чисельний склад його був, такби сказати, у плінній стані. Окружні виборчі комісії робили ще додаткові підчислення голосів, а вслід за тим генеральна виборча комісія у Варшаві приділювала остаточно мандати з державної листи. Остаточно українська репрезентація числить 42 послів і 11 сенаторів. З цього припадає на УНДО 26, на соціал-радикалів 9, на соціалістичних інтернаціоналістів (сельроб-правиця й лівниця) 7, на партію праці 1.

З цього видно, що українці потерпіли невдачу, — стратили коло 20 послів, і то на користь державного блоку, що ввійшов до сейму найчисельнішою групою, — бо має 125 послів. Всеж таки перше засідання виказало, що перемога Пілсудського не є такою рішальною, як про це голосила ціла урядова преса. Невдалі виступи Пілсудського в сеймі, а саме впровадження поліції до сеймового будинку й арешт опозиційних послів (між ними Льва Бачинського), викликали обурення навіть тих польських груп, які ще ясно не виступали проти Пілсудського, не говорючи вже про непольські народи. Маршалком сейму вибрано Дашинського, чим сейм хотів зазначити, що не дасть себе тероризувати.

Тактика українців у польському сеймі, судячи з перших виступів, носить характер негативного відношення до польського уряду. Українська парламентарна репрезентація зложила на першому засіданні заяву принципового характеру, в якій ствердила, що стремить до Самостійної й Соборної України, не погоджується з політично-правним станом, який запанував на західньо-українських землях і не визнає ані рижського договору, ані березневого рішення Ради Амбасадорів з 1923. р. Ця декларація знайшла в польській і закордонній пресі свій відгук і відповідні коментарі.

Разом з переходом маршалка Пілсудського на шлях парламентарної співпраці

починають знова голосно говорити про певну зміну політики Пілсудського супроти непольських народів, а головню супроти українців і білорусів. Перші позначки в негативному зміслі вже появилися на політичному овиді. Щоби паралізувати на закордонному форумі українську пропаганду, польська преса намагається послуговуватися паціфістичними органами, як «Die Menschheit», де представлено український рух, головню на західних землях, як інтригу чужих держав, — у першу чергу Німеччини. Повкликуючись на ці голоси німецьких паціфістів, польська преса пробує представити цілий український рух, як платний чужими грішми, не лишаючи на боці всякого рода погроз. Це спроба морального терору.

Рівночасно з тим шукає польський уряд нових прихлонників серед українців, які моглиб, в иншому правда вигляді, продовжувати ту угодовщину, яка не вдалася групі Даниловича, що при виборах потерпів повну невдачу. Така нова угодова група починає витворюватися з християнсько-суспільної організації, т. з. «УХО». Останні числа «Нової Зорі», органу цієї організації, переповнені статтями сприводу п'ятиліття березневого рішення Ради Амбасадорів. У цих увагах, підписаних «Літописцем», пробивається думка, яка в кожному слідуючому числі набирає конкретніших форм, що українці під Польщею повинні погодитися з автономією на засаді польського горожанства. «Літописець» кличе в одній статті, що не треба чекати на англійські танки, ані на німецькі «пікельгавби», ані на гарну державу за Збручем. За «Літописцем» легко розпізнати звану українському громадянству особу б. редактора берлінського «Літопису». Не від речі буде також згадати, що «Нова Зоря» стоїть у тісному духовому звязкові з рухом берлінських гетьманців. Ця нова польнофільська орієнтація є, так би мовити, продовженням тактики, якої свого часу дотримувався пок. Барвинський. Теперішні лідери цієї орієнтації забувають одначе, що політична ситуація в Європі, а головню на західно-українських землях сильно змінилася.

13. березня закінчився у Львові процес проти 17. Двох (Василя Атаманчука й Івана Вербицького) засуджено на смерть. Зовсім необоснований засуд викликав серед українців не тільки здивування, але й велике огірчення. У цьому процесі бачить український загал продовження тактики Пілсудского «огнем і мечем» нищити всякі протипольські настрої. Щоби послабити некорисне вражіння цього вироку закордоном, польська преса, а головню урядовий «Пат», представляє процес, яко процес проти комуністів.

На днях має видбутися у Львові ще оден великий процес проти 15. гімназистів, яким закидують, що вони підрізували телеграфні стовпи й намагалися нищити залізницю на лінії Станиславів—Снятин.

Ліквідація «Просвіт» на Волині поступає далі. В останній час розв'язано всі читальні у Володимирському й Луць-

кому повітах. Розв'язаним культурним установам закидається політичну пропаганду, а навіть частинно комуністичну акцію. Це є новий драконський спосіб воеводи Межа нищити українське національне життя на Волині. Чи цей новий крок польської влади протверезить п. Ковалевського й Ко., що так горячо піддержували польський уряд? Взагалі відносини на Волині є клинами з найпростіших горожанських прав. Польський уряд хоче відділити китайським муром Волинь від Галичини й доходить до того, що кожного, хто приїжджає з Галичини на Волинь, поліція заарештовує та слідуючим потягом відправляє назад. Новий польський розпорядок щодо прикордонних смуг, що стільки викликав галасу в німецькій пресі, знаходить ще гостріше примінення на Сході й віддає все прикордонне населення під необмежену владу адміністрації. Все це є плодом страху перед большевицькою небезпечкою.

C.

Українці в Канаді.

Українська визвольна боротьба, що собою заповнила майже всю нашу історію, проміняла в XIX. ст. меч та рушницю на слово, думаючи цим здобути незалежність України. І якраз у цьому столітті, без огляду на знесення панщини, забракло місця українському народові на своїй землі. Тисячі наших людей почали шукати праці на чужині. Від хвилевої, принагідної еміграції перейдено до постійної, — до Америки, Канади, Бразилії, на Зелений Клин, — «в світ за очі». Не помагали спроби здержати голодних від емігрування. Франко й Стефаник малювали грізні образи емігранської недолі, але все це не знаходило зрозуміння серед тих, кого нуджа змушувала покидати рідний край. Від недолі втікали, і попадали в ще більшу недолю на чужині. Ось як вірно малює кількома словами ту недолю оден з наших молодих канадійських письменників, представляючи неграмотного гудула, що цілий тиждень корчував ліся, а в неділю зайшов до товариша, щоби написав йому листа до рідні в «Старому Краю»: — «Пиши! — ж кланьюси порогам рідним, та й жінці любій, та й синкови адьи малому. І йск ще є пляц, то пиши! — ж кланьюси кумови Штефанови та й тітці Євдосі, і — думаю,

ж на дес раз вістарчит». Не може бідний нічого більше написати, бо праця його могла дати йому успіх щойно по кількох роках. Недоля його збільшилась, але нічого инчого не лишалось, як тільки завзята боротьба аж до перемоги.

Роки йшли, еміграція більшала, і ніхто не старався вести статистики переселенців, не було доброго зв'язку з еміграцією, бо все ще трималися погляду, що еміграція є для нас шкідливою.

— Скільки наших людей перебуває в Америці, Канаді, Бразилії? — питалися по цей бік океану. І ніхто не міг дати відповіді. Деякі переселенці, що їхали до «Старого Краю в гості» подавали досить добрі інформації, з нагоди відвідин осередків «Нової еміграції». Одним з таких «гостей» був професор Іван Боберський, що перебував від 1920. р. у Канаді. На бажання українського студента дав він у неділю 25. березня ц. р. реферат у Празі на тему: «Українці в Канаді».

Сама вістка, що приїхав проф. Боберський, огорнула радістю цих «молодих» емігрантів. Хтож не знає, не чув про Боберського?

Проф. Боберський почав свій доклад з географії та історії Канади, переходячи

до історії нашої еміграції, її поселення в різних частинах Канади й започаткування нею нового життя. Все це професор передає основно й методично, ілюструючи світляними образами.

— Точних статистичних даних про нашу еміграцію в Канаді нема, — каже проф. Боберський, — бо багато наших людей записувалося при приїзді австрійцями, поляками, русинами й т. д.

На доказ цього показує на образі збіжовий збірник, який вибудували англійці й, бажаючи віддати пошану українським емігрантам, присвятили збірник пам'яті Л. Толстого, думаючи, що «русини», це москалі.

— Всіх буде біля 600 тисяч, — каже далі докладчик, — і всі вони переважно селяне, або як там називають фермери. Життя такого фермера в надзвичайно тяжке. Бо ферма, яку дістає від уряду за 10 доларів покрита споконвічними лісами. Щоб очистити й приготувати таку ферму для збіжового посіву, тратить наш емігрант 10—15 років. Це найтяжчий час і найтяжча праця для нашого переселенця. У такій довголітній неволі держиться він завдяки великій пошані до праці. Найбільшою любов'ю користується тут праця. Тільки праця доводить наших емігрантів до доброго владштування. Є вже між емігрантами такі, що мають по 5, 6 і більше фарм, а одна така ферма має приблизно 130 моргів поля.

Для знягладнення розвитку господарки такого фермера показав проф. Боберський світлину, на якій видно хатину буковинського емігранта, що нічим не різниться від «нужденних хлопських хат», а поруч гарний одноповерховий дім з кухнею, спальнею, купальнею й т. д. Віля цього нового дому — збірник на збіжжя.

— Це за 15 років праці — пояснює проф. Боберський. — Кожний стає в Ка-

наді багатим, хто полюбить працю. Є переселенці, що мають вже свої власні автомобілі, та різні рівнинні машини.

— Є наші переселенці й по канадійських містах, однак тут їх мало. Працюють переважно при різних збіжових магазинах, у кооперативах. Самоосвіта тут не занедбана. Закладають читальні, школи, оснують різні видавництва. Під цю пору виходить у Канаді 13 українських журналів і часописів. І всі вони — побудовані на купецьких засадах, мають прибутки, удержують редакторів, а навіть мають свої власні дома.

Наша еміграція видбудувала бурсу ім. Петра Могили, яку вже цілком сплатили. Там міститься дитвора наших поселенців, ходить до шкіл англійських, але вчиться також української мови.

Майже наприкінці свого доповіді згадає проф. Боберський недавні дні нашої визвольної боротьби. Все це супроводить світляними образами, починаючи з перших боїв у Львові, далі відступ Галицької Армії й її наступ, перехід Армії за Збруч, похід на Київ, команду корпусу С. С. й ин.

— І знов ми в неволі... — каже дрожащим голосом проф. Боберський, показуючи світлину наших полонених в Тухолі, посеред яких сидить ген. Тарнавський.

— Свободу не дістається, а здобувається. Ще ніхто нікому добровільно свободи не дав у подарунок. Її треба вибороти!

Знов повертає професор до Канади, подаючи докладні відомости про англійські уряди, їх відношення до еміграції, зокрема до славян, їх плани колонізації Канади, їх надзвичайно вміле використання емігрантів. Не помітно пройшло 2¼ години. Ніхто не помітив втомився. Все цікаве, все нове, незнане. Більше ніж 100 світляних образів.

Р. В.

Політичний огляд.

У попередньому огляді згадували ми про заворушення в Месопотамії. Протягом березня увага не тільки Англії, але й цілого світу, була звернена на акцію започатковану володарем найбільшої арабської держави Неджду, Ібн Саудом. Це безсумнівно найвидатніша подія у арабському світі. В усіх його військових і дипломатичних операціях виразно вика-

зується стремління створити з різних арабських областей (Неджд, Геджас, Заїорданія) одну сильну державу. Його реформаторська діяльність у безмежних пустарях Месопотамії викликає подив європейців. Він дуже відрізняється від сил ватажків, що ведуть війну ради війни. Оцінюючи значіння культурних цінностей для відсталого народу, він на власні за-

особи дає змогу студіювати десяткам можоді в орієнтальних і західно-європейських університетах. Рівночасно дає він про модернізування збройних сил і використання новітніх технічних засобів на ввиритих пісках просторах. Все це подиктовано тим складним політичним положенням, в якому знаходяться підвладні йому Неджд і Геджас. Англія (Зайорданія, Ірак), Франція (Сирія) та Італія (Ємен) творять коло, що має стримувати поширення впливів безпечного володаря. Ось тому напади, які вагабіти (магометанська секта, що вважає себе за найбільше правовірну в цілому музультманському світі) робили на різні міста Іраку й Зайорданію, викликали переполох в Англії. Лондонські політики цілий час сиростовували вістки про «священну війну» й доводили, що Ібн-Сауд зовсім не вороже відноситься до Англії. Одначе в кінці змужені були англійці доручити сирові Дажльберт Кляйтон розпочати переговори а королем Неджду. Безумовно, ці переговори приведуть до мирного кінця, але ціною тих чи інших уступок з боку Англії.

В Єгипті загострення дійшло до відкинення запропонованого Лондоном договору. Новий єгипетський кабінет міністрів під проводом Нагас Паші не змінив рішення своїх попередників, а навпаки, розпочав широку протанглійську акцію не тільки у власній країні. У різних центрах Європи єгипетська молодь демонструвала проти Англії, а саме проти кривавої розправи війська й поліції зі студентами в Каїрі. Домагання Єгипту зводяться до: 1) звільнення Судану зпід англійської окупації; 2) прилучення Суецького каналу до Єгипту; 3) знесення спеціального законодавства для європейців.

Важко точно означити, як Англія розв'язе ці складні питання. Одначе, безумовно всі події, будь то в Індії, Месопотамії чи Єгипті складають певну цілість. Коли приглянутися до зміни стану на Далекому Сході й до нових проявів політики Москви, то можна ствердити, що, після невдач большевиків у Китаю, провідники Радянського Союзу рішили спробувати свої сили й впливи на Близькому Сході для ослаблення Великобританії. Щоб у цьому переконатися, досить послухати промовців на вічах у Парижі, Лондоні й Берліні.

Французькі дипломати в березні були заняті справою Танжеру. Договір, що його підписано в кінці лютого між Парижем і Мадридом, без сумніву був добрим здобутком Бріанна. Відступлення італійцям частини управління містом мало на меті

обезброїти Рим у його протифранцузькій акції на Середземному Морі. Але той договір далеко не розв'язав усіх питань, які лучаться з маленьким танжерським теренем. Не тільки стратегічне положення робить Танжер важливою опорою при вході в морську область між Європою й Африкою. Політичне значіння Танжеру перевищує всі інші моменти. У тому місті сходяться зараз всі нитки середземноморської політики Англії, Франції та Італії. Навіть Москва не лишається байдужою до справи Танжеру. 20. березня в Парижі розпочалася велика конференція, що має своїм завданням переглянути всі дотеперішні танжерські договори й внести поправки в договір з кінця лютого. Цілий світ прислухується до голосів, що підносяться на конференції, а особливо до голосу Риму. Французи занепокоєні тим, що вимоги італійців підуть надто далеко й що вони спричиняться до порушення цілої середземно-морської проблеми. Англія по традиції гратиме роль «третього», бо з одного боку в її інтересах лежить спокій на індійському шляхові, а з другого вона потребує сталого суперництва двох романських держав, щоби не втратити доброго партнера Танжеру, гібральтарської твердині.

Згадана конференція тісно зв'язана а питанням взаємовідносин Париж—Рим. Хоч як все добре виглядає назовні, в середині кожна сторона вперто й послідовно прямиє до поборення впливів другої. Ваяти хочби позичку для Болгарії. Завдяки Франції, що не має охоти віддати Болгарію під цілковитий вплив Мусоліні, болгарши одержали бажані гроші. Але рівночасно а тим Рим зумів переконати софійських політиків, що значну частину позички необхідно витратити на будову залізниці Софія—Салонікі. Це саме той залізниці, яка уможливить італійцям безпосередній зв'язок з Болгарією. Коли ми пригадаємо собі договір Мусоліні з Міхалокополусом і напруження між Билгородом—Римом, то побачимо, що кожен крок Парижу на Балканах знаходить конкретний відгомін у палаці Кіджі.

Узагалі, більша частина місця в світовій пресі присвячена тим чи іншим справам, що зв'язані з Римом. Випадак з транспортом зброї в С.Готарді зліквідовано на засіданні Ради Союзу Народів «утворенням комісії трох» (Голяндія, Фінляндія, Чілі), або, точніше, покладено під сукно, бо римські дипломати не допустили до розголосу на самому засіданні. Спір між мадярами й румунами полагджено покликанням «нових членів до старої комісії»; й при тому не прийнято вне-

сення Тітулеску щодо узгляднення торішньої ухвали, якою визнано несправедливість домагань мадярських магнатів. Така, на перший погляд, дрібна справа викликала бурю гніву в румунській пресі, що загрозила Римові оживленням мертворожденної Малої Антанти. Між тим югославянська влада «помилково» затримала кілька вагонів вибухових матеріалів і зброї на ст. Суботіка, що йшли з Італії до Румунії. До всіх старих суперечностей між Римом і ріжними столицями прилучилася «хатня справа». Папа, несподівано для фашистів, виглосив промову, в якій помітно його невдоволення монополізацією виховання молоді в Італії. Цю «міжнародню» подію підхопила демоліберальна преса в усіх державах з наміром роздути «кризу фашизму». Не знати, чим Ватикан кирмувався в своєму виступі проти партії фашистів, але все вказує на те, що це тільки «тактика», бо ватиканські кола з одвертими симпатіями ставляться до сучасного режиму в Італії, — особливо до фактичного ІІ провідника. Досить було зайтися праці президента сенату Тітоні з передмовою Мусоліні, що присвячена закордонній політиці Італії, як кожен крок наслідника престолу в Сомалі на кордоні Етіопії викликав широкі коментарі в чужій пресі.

Згадка про несправедливі кордони Мадярщини викликала занепокоєння в Букарешті й Празі. Між іншим та згадка не може пройти також мимо нашої уваги. Коли ходить о «направлення» кордонів сучасної Мадярщини, то, ясна річ, *це торкається також території заселеної українцями*. Конче треба уважно ставитися до дальшого розвитку мадярської акції та в потребу хвилю зайняти своє становище.

Пражські політики поважно заклопотані згаданими подіями й намагаються вплинути на їх хід висуненням нових плянів. Ми вже згадували про спроби безпосередніх переговорів Прага—Будапешт. Бенеш навіть запропонував заключити гарантійний договір ціною територіальних «корективів». Бетлен відмовився. Також і т. з. «нова концепція» Бенеша (наддунайська федерація) не знаходить багато прихильників на терені б. Австро-Мадярщини.

Нема сумніву, що найбільшою міжнародньою подією в березні був арешт німецьких інженерів на Україні. Безогляду на те, що викликало цю протинімецьку демонстрацію большевиків, ствержуємо сьогодні великий психологічний зворот у настроях німецького загалу. Німеччина одержала від Москви подяку за кокетування протягом останніх 6 років. Най-

пирші кола німців побачили справжню фізіономію «союзника». Ми не переписуємо значіння цього випадку, але не можемо заховати нашого вдоволення сприводу того, що німецька фальшива політика супроти Москви зараз «сама себе бє».

Московські політики примусили в минулому місяці багато про себе говорити в цілому світі. Підготовча конференція для роззброєння в Женеві була місцем великої диспути між Літвіновим, що заступав «повне роззброєння» (тільки не на Україні), і представниками всіх великих держав. Не помогла, большевицьким «миролюбцям» підтримка Німеччини й Туреччини, — всі внесення москалів пішли до архівів, які переховують праці 73 засідань у справі роззброєння (111 резолюцій на 13,000 сторінок). Також і спроба наладнати торговельні зносини з окремими американськими фірмами потерпіла невдачу. Вашингтон заборонив прийняття московського золота (5 мільйонів доларів). Французький банк зажадав арешту того скарбу, бо золото ніби є французьке. Румунський уряд доводив, що скрині, в яких перевозили золото, ті самі, що їх москалі вивезли підчас війни з Букарешту. Попсували большевики також справу переговорів з Ч. С. Р. Не знати чому, в Москві та інших містах С. С. С. Р. заарештовано чимало чеських підданих. Прага протестувала проти цього, а зустріч Літвінова з Бенешом у Женеві привела тільки до згоди заключити торговельний договір *без визнання*. Щось і в Парижі не клеїться дальше ведення переговорів. Поворот «блудного сина» Пятакова на своє старе місце викликав помітну пресову кампанію, а старання Довгалевського досі не дали жадних результатів. До всіх лих приходить ще дуже тепла гостина афганського короля в Лондоні. Англійці дуже невдоволені плянованою поїздкою Аман Уля Хана до Москви, — навіть пустили «качку» про повстання в Кабулі. Колиж цим не далось застрашити короля, то розпочали переговори в справі «договору приязни» між Англією й Афганістаном. Оскільки це здійсниться, то для Москви замкнеться шлях в Індію.

Польща була теж осередком уваги всього світу в кінці березня. 30. відбулася конференція в Кенігсбергу. Вперше Литва й Польща зустрілися для встановлення нормальних взаємовідносин. Покінчилося утворенням трох комісій. Про людське око ніби зроблено крок вперед, а в дійсности справа затягується. Сама Польща викликає затримку, бо, замість прискорити переговори з Берліном, своїм розпорядком щодо прикордонних смуг ви-

кликала перерву вічних нарад. Власне від того, як складуться взаємовідносини між Польщею та її великими сусідами, залежить справа договору Варшава—Кавнас. У «Новому Світі» все було по старому.

Вашингтон вперто продовжує акцію заключення гарантійних договорів з поодинокими державами, а рівночасно остаточно закріплюється в Нікарагуа.

В. Пожерт.

Перед судом присяжних у Львові.

(Допис.)

30. березня ц. р. відбулася розправа проти Володимира Мартинця, члена Проводу Українських Націоналістів, якого узянено ще 16. грудня 1927. Обвинувачував Зубжичкі, боронив Др. Старосольський, головою трибуналу був Ангельскі. Акт обвинувачення закидував підсудному державну зраду (§ 58 ц. з. к.), якої він ніби допустився, пропагуючи ідею утворення Самостійної Соборної Української Держави й підбурюючи частину населення до війни проти Польщі. Злочин цей виявився в статті «Замітки для майбутньої конференції українських націоналістів» у ч. 9. і 10. 1927 «Національної Думки», що виходила в Празі.

Оборона зводилася до того, що декілька місць згаданої статті редакція змінила без відома автора. Одначе обвинувачений вповні солідаризувався з усіма змінами й прийняв їх за свої. З довшої промови В. Мартинця наводимо слідуєчі місця:

«Акт обвинувачення закидує мені пропаганду ідеї самостійности й соборности української нації. Заявляю тут одверто перед судом, що я стою на тій засаді. На ній стоїть і ціле українське громадянство, а передусім молодше покоління, до якого я належу. Не вважаю це ніяким злочинном, бо таке становище не є ворожим ідеї польської державности. Безперечно дуже багато поляків з цим не годиться, одначе є також між поляками одиниці, що поділяють думки одного з польських публіцистів, який писав: «Polska będzie tem silniejsza, czym mniej na Wschód będą wysunięte jej granice».

Задержуючися в дальшому над розвитком українського націоналізму, правом самоозначення народів й вияснюючи пробле-

му збройної боротьби проти окупантів та передання тої справи в статті промовець закінчив:

«Із своїм переконанням я ніколи не крився та не криюся з ними на судовім форумі. Я український патріот: добро української нації є для мене найвищим імперативом. Як український націоналіст, уважав я своїм обовязком допомагати до створення сильної організації українських націоналістів. Мою статтю, за яку потягають мене до відповідальности, супроводжають слова великого російського письменника Достоевського: «Ціль кожного народнього руху в кожнім народі й в кожнім періоді його існування є одиноко лише шукання Бога, Бога свого, обовязково власного й віра в нього, як в єдиного, первоначального... Ніколи ще не було, щоби у всіх, або у многих народів, був спільний Бог, а завсігди й у кожного був окремий».

По відчитанні дотичної статті й листування з редакцією, трибунал поставив присяжним питання з § 58 ц. з. к. (державна зрада), а на внесок прокуратора додаткове з § 65 з. к. (піджування до ненависти і викликування погорди до держави). Потім промовляв прокуратор, а далі Др. Старосольський у зручно сконструованій промові боронив обвинуваченого.

По резюме голови присяжні (переважно купці, з них декілька жидів) заперечили більшістю голосів питання з §§ 58 і 65, на підставі чого трибунал увільнив В. Мартинця від вини й кари та затвердив конфіскачу ч. 9. і 10. «Національної Думки».

А. В.

РОЗБУДОВА НАЦІЇ

НАДІСЛАНІ КНИЖКЕ ТА ЖУРНАЛИ.

- ОМОЛОСКИПИ.** *Періодичний журнал націоналістичної молоді у Львові під редакцією Осипа Боднаревича.* ч. 1. 1928.
- ЖИТТЯ І ЗНАННЯ.** *Ілюстрований популярно-науковий і літературний журнал Т-ва «Просвіта» у Львові.* ч. 7. Р. 1928.
- ТРИЗУБ.** *Періодичний журнал виходить кожної неділі в Парижі.* Ч. ч. 11—14. Р. 1928.
- МОЛОДЕ ЖИТТЯ.** *Місячний часопис Українського Пласту.* Р. III. Ч. 3. (51.). Львів. 1928.
- ПРОМІНЬ.** *Ілюстрований журнал для української молоді в Канаді і Злучених Держав.* Р. II. Ч. ч. 1,—3, Вінніпег. 1928.
- СІЛЬСЬКИЙ СВІТ.** *Ілюстрований асоціаційський часопис.* Ч. 1. Львів. 1928.
- ВІЙСЬКОВИЙ ВІСНИК.** *Журнал військового знання, видає Союз Українських Старшин в Німеччині.* Берлін, 1928. Ч. 1.
- ВІРА І НАУКА.** *Євангельський часопис, присвячений духовному, культурному і економічному життю українського народу.* Рік видання IV. Ч. 4, Коломия. 1928.
- СТУДЕНСЬКИЙ ВІСНИК.** *Орган Центрального Союзу Українського Студентства.* Прага 1928. Ч. 3.
- ВІЛІНЕ КОЗАЦТВО.** *Двогвижневий журнал літератури і політики.* Прага 1928. Ч. ч. 7, 8.

Від Адміністрації.

Адміністрація Розбудови Нації просить всіх Вп. передплатників, які до цього часу не надіслали грошової належності за одержані числа нашого журналу, щоби найпізніше до 10. травня ц. р. вирівнали свої залежності, згл. відновили передплату. Слідуюче число журналу вишлеться тільки тим особам, які не будуть мати ніяких залежностей перед Адміністрацією.

Рівнож проситься всіх заграничних заступників, кольпортерів і книгарні, щоби додержували встановленої Адміністрацією три-місячної відчитності за одержані примірники.

Адміністрація.

Накладом «Групи Української Національної Молоді» в Празі вийшла велика поема

Ол. Бабія:

ГУЦУЛЬСЬКИЙ КУРІНЬ.

Твір цей охоплює своїм змістом цілу історію боротьби українських військ за волю в 1918—1920 роках. Героєм поеми є Гуцульський Курінь, як символ Української Галицької Армії в днях її радощів, смутків, тріумфів і невдач.

Книжка має 154 ст. друку на доброму папері в гарній обгорці.

Ціна одного примірника: в Ч.Р. безпосередно у видавництва 12 кч., з пошт. пересилкою 14 кч.; у Польщі з коштами пересилки 4 зл. р.; в Америці з пересилкою 45 центів; в інших державах рівновартість 15 кч. — Книгарням і кольпортерам знижка.

Інчим особам (не кольпортерам) висилається книжку за попереднім надісланим грошей за книжку і на поштову пересилку.

Замовлення слати на адресу «Розбудови Нації»: PRAHA-SMÍCHOV, poštovní schránka č. 37, Čs. R.

**Хто ще не
передплачує**

СМОЛОСКИПИ

журнал націоналістичної молоді,

що виходить в перших днях кожного місяця у Львові.

Видає *Осип Боднарівич.*

Редакція й Адміністрація: **Львів, Руська 18, III. пов.**

Передплата вносить річно: у Польщі — 6 зл. п. в інших краях — 1.50 амер. дол. або їх рівновартість в інчій валюті.

Роман Купчинський:

КУРИЛАСЯ ДОРІЖЕНЬКА

Повість зі стрілецьких часів. — Ціна 4 зл. п.

В-во „Червона Калина“ Львів, Руська 18.

Володимир Лопушанський:

У СПОКОНВІЧНОМУ ВИРІ

Повість з української визвольної боротьби. — Ціна 5 зл. п.

Українське Видавництво „Сурма“ Львів, на Байках 23.

Українська Видавнича Спілка

видає

ЛІТЕРАТУРНО-НАУКОВИЙ ВІСТНИК

місячник літератури, науки й суспільного життя.

27 рік видання.

Журнал виходить книжками в перших числах місяця й містить статті визначних молодих і старших українських письменників та учених.

Передплата вносить: місячно — 2.50 зл. п., піврічно — 14 зл. п.; річно — 26 зл. п.

Адреса Редакції й Адміністрації: Львів, Руська 18, I. пов.

Приймається підписка
на
ОРГАН ПРОВоду УКРАЇНСЬКИХ НАЦІОНАЛІСТІВ
РОЗБУДОВА НАЦІЇ

Журнал виходить кожного місяця

і містить статті ідеологічного, філософічного, літературного, економічного, військового й ин. характеру, що відносяться безпосередно до життя й діяльності українського народу; рівнож містить журнал історичний матеріал з визвольних змагань чужих народів, а також постійний огляд міжнародної політики.

Піврічна передплата вносить: — 30 кч. в Чс. Р., — 9 зл. п. в Галичині, на Волині і в Польщі, — 4 мар. в Німеччині, — 6 шіл. в Австрії, — 24 фр. фран. в краях Латинської Унії, — 1.20 дол. амер. в Америці, Канаді та инчих краях.

Поштова адреса Редакції й Адміністрації: PRAHA — SMÍCHOV, poštovní schránka č. 37, Čs. R.

Гроші слати на адресу: LEGIOBANKA, «ROZBUDOWA NACIJI», Praha Čs. R. В краю і в Польщі: ЦЕНТРОБАНК «РОЗБУДОВА НАЦІЇ» Львів. В Австрії: BANKHAUS SWOBODA & COMP., Wien I, Legiobanka, Praha — «Rozbudowa Naciji». В Німеччині: DARMSTÄDTER UND NATIONALBANK, Berlin, Legiobanka, Praha — «Rozbudowa Naciji». У Франції: BANQUE COMMERCIALE DE PRAGUE, Paris II, Legiobanka, Praha — «Rozbudowa Naciji». В Америці й Канаді: UKRAINIAN LEGION, P. O. Box 578, Philadelphia, Pa. «ROZBUDOWA NACIJI».

В АДМІНІСТРАЦІЇ ЖУРНАЛУ
„РОЗБУДОВА НАЦІЇ“

можна постійно дістати:

Гуцульський Курінь

поема *О. Бабія*

Національна Думка

Орган Групи Української Національної Молоді в Празі,

Державна Нація (ч. 1, 2.)

Орган Легії Українських Націоналістів

і Смолоскипи

Журнал Української Націоналістичної Молоді в Краю.

Vydavateľ: *Ing. O. Mykola Sciborský*, Ukr. Zemědělská Akad. v Poděbradech.
Odpovědný redaktor: *Václav Harych*. Tiskárna: Legiografie, Praha-Vršovice,
Sátova ul. č. 665.

Novinová sazba povolena řed. p. a t. čís. 20225-VII-1928,

РОЗБУДОВА

НАЦІЇ

РОЗБУДОВА НАЦІЇ

орган Проводу Українських Націоналістів.

Видав: Микола Сціборський, канд. інж. У.Г.А. в Подєбрадах.

Редагує: Колегія.

Помешкання Редакції й Адміністрації: Praha-Smíchov, Nádražní tř.
č. 46 p. (акс. pivovar).

Поштова адреса: «Rozbudowa Naciji», Praha-Smíchov, pošt. schránka
č. 37.

Гроші посилати на адресу: Legiobanka, Praha «ROZBUDOWA NACIJI», Центробанк Львів «ROZBUDOWA NACIJI», Ukrainian Legion P.O. Box 578, Philadelphia. Pa. «ROZBUDOWA NACIJI», Bankhaus Svoboda & Comp., Wien I, Legiobanka Praha «ROZBUDOWA NACIJI», Darmstädter und Nationalbank, Berlin, Legiobanka, Praha «ROZBUDOWA NACIJI», Banque Commerciale de Prague, Paris II, Legiobanka, Praha «ROZBUDOWA NACIJI».

Ціна окремого числа: Ч.-с. Р. — 5 кч., Галичина, Волинь, Польща — 1.50 зл. п., Австрія — 1 шіл., Німеччина — 0.70 мар., краї Лат. Унії — 4 фр. фран., Америка, Канада, та інші краї — 0.20 дол. амер.

З М І С Т.

1. Володимир Мартинець: По другій конференції	173
2. Есад Бей: Азербейджанська республіка	177
3. Інж. Д.м. Андрієвський: Шляхи розбудови	180
4. Андрій Фовицький: Олімпійські гри в світлі історії	189
5. Інж. Юрко Руденко: Справа економічного відродження України	195
6. Полковник Євген Коновалець: Причинки до історії ролі Січових Стрільців в українській революції	199

ОФЦІЯЛЬНА ЧАСТИНА.

7. Звідомлення ч. 5.	205
------------------------------	-----

З ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІЗАЦІЙ.

8. Союз Націоналістичної Молоді	205
9. Союз Українських Старшин у Німеччині	206

ХРОНІКА.

10. Під Румунією	207
11. На Кубані	208
12. 29. Квітня	210
13. Політичний огляд	211
14. Лист до Редакції	
15. Надіслані книжки та журнали	

РОЗБУДОВА НАЦІЇ

(ROZBUDOWA NACJI)

ОРГАН ПРОВодУ УКРАЇНСЬКИХ НАЦІОНАЛІСТІВ

Річник I.

Прага, травень 1928.

Число 5.

Володимир Мартинець.

По другій конференції.

Друга конференція українських націоналістів вже за нами.

Ця конференція замикає *перший, підготовчий* п'ятимісячний період діяльності Проводу Українських Націоналістів. Тому й ухвали, які на підставі *нарад цієї конференції виник Провід*, хоч своїми наслідками й сягають у будуччину, треба трактувати, як вислід дотеперішньої практики Проводу та показчик сили, що її Провід зискав своєю діяльністю. Кожний початок тяжкий, — одначе особливо тяжким він був для Проводу, що від першого дня свого існування стрінувся з великими труднощами. Коли взяти на увагу, що ми зачинали працю при участі тільки близьких нам одиниць, при мінімальних зв'язках, та без ніяких матеріальних засобів, і коли глянемо на все це, що зроблено за той час в ділянці організаційній, у справі налагодження зв'язків й інформативної служби, у ділянці пропаганди, ідеології, а врешті також придбання фондів, то наслідки є великі, хочби тому, що *прочищено дорогу* для ширшої діяльності.

Власне для майбутньої діяльності є важливою друга конференція тим, що дала вона все необхідне для вироблення Проводом *організаційного плану*, в якому прийнято на увагу ріжну тактику й ріжні організаційні форми відповідно до обставин у ріжних країнах. Не входячи в подробиці цього плану, переведення якого виявиться в безпосередніх зв'язках Проводу з дотичними організаціями й поодинокими особами на місцях, слід зазначити, що план той зміряє, з одного боку, до об'яття в організаційних рамках всього, доси незорганізованого, націоналістичного елементу, а, з другого боку, до об'єднання націоналістичних груп і до оживлення їх діяльності.

Побіч організаційної праці велику увагу присвячено *ідеологічній справі*. Річ у тому, що націоналісти аж надто часто стрічаються із закидами, ніби в них нема ні ідеології, ні політичної платформи. Так не є! Ідеології українського націоналізму не треба доперва творити, і то творити з нічого, бо вона існує віддавна. Існування типу українського націоналіста є незбитим доказом її існування. І вона не тільки існує у наших серцях і наших чинах, але (що для наших опонентів найважливіше!) також на папері; тільки все це не було доси усистематизоване. Тому питання ідеології українського націоналізму, чи політичної платформи українських націоналістів це питання не так творчого порядку, як питання *технічного* порядку. Така чи инша форма, чи система не відкриє нікому Нового Світу й не заскочить нікого своєю небувалістю, бо це буде лише квінтесенція того, що вже є й живе, а не якийсь природний новородок.

До так поставленої ідеологічної праці притягнуто низку людей. Тут застосовано принцип *колективної* праці з розподілом окремих ділянок між поодинокими особами. Ідеологічна справа має першорядне значіння з огляду на Конгрес Українських Націоналістів, речинець якого призначено на вересень 6. р. Підготовча ідеологічна праця буде йти в двох напрямках: у напрямку *інтеграції* засад українського націоналізму, що виллється в проєкт політичної платформи єдиної організації українських націоналістів та у напрямку *диференціації* тої платформи на окремі питання, що знайдуть своє освітлення й опрацювання в рефератах, що їх пропозитить ідеологічна комісія. Як бачимо, питання досить складне, а тому вимагає поборення багатьох перешкод.

Справі *Конгресу Українських Націоналістів* присвячено на конференції окремий реферат, що брав на увагу технічне підготування його, склад, місце й час, а врешті зв'язане з тим питанням фондів. Треба сказати, що питання фондів є одною з головних перешкод, з якою стрічаємося при підготовці Конгресу. Сподіємося, що при відповідному зацікавленні організацій дасться нам вирішити його так, аби воно не вимагало пересунення Конгресу, бо цей останній є для українського націоналізму надавичайно пекучою потребою. Звичайно, не можна відкладати до нього всіх питань, які можна вже тепер вирішити, ані не можна покладати за великих надій на його спроможність. Однак не можна заперечити, що він буде мати велике значіння для розросту націоналістичного руху.

Поруч цих та багато інших справ (*фінансові справи, пресова акція, пропаганда й зв'язки з чужинцями, взаємовідносини* поміж націоналістичними організаціями й т. д.) винесено два рішення, які в історії організованого українського націоналізму являються великим кроком вперед. Перше, — це *перебравання Проводом заступництва організованого укр. націоналізму* назовні. Друге, — це *відмежування Проводу*, а разом з тим усіх націоналістичних організацій, що вступили з ним у зв'язок, *від всіх існуючих партій, політичних груп і центрів*. Обі ці постанови тісно лучаться з собою, й означають поступачу консолідацію та повне усамостійнення організованого українського націоналізму, який тим самим набирає характеру окремого чинника в нашому політичному житті.

Перша постанова означає, що націоналістичні організації зрікаються на користь Проводу права своєї *зовнішньої* діяльності, під чим розуміється не тільки акцію серед чужинців, але також зносини з ріжними українськими організаціями. Про потребу таких зв'язків на місцях буде рішати Провід, так що організації у своїй майбутній зовнішній діяльності будуть виступати як *ad hoc* уповноважені заступники Проводу. Таким робом заводиться не тільки контрола, але й централізація зовнішних виступів організованого націоналізму, що дає можливість додержати плановість й уникнути фальшивих кроків, що більше, дає цим виступам ширшу моральну й матеріальну основу, а врешті починається до внутрішньої консолідації організованого націоналістичного руху, бо зміцнює зв'язок поодиноких націоналістичних організацій з Проводом.

Справа набирає першорядного значіння, коли пригадаємо, що нашою ціллю є створення *єдиної* організації українських націоналістів і що створення такого моноліту може настати лише еволюційним шляхом, повільного переведення засадничих реформ в існуючих, численних, розпорощених, по ріжних краях і своєю структурою ріжноріжних націоналістичних організаціях. Ми тримаємося того погляду, що плани в справі моноліту, хочби найгарніші й теоретично найбільш оправдані, є без всякого значіння, коли вони не беруть на увагу потреби хвилі та обставин. Теперішнє положення, коли розглядаємо всі справи в цілому, наказує поступати еволюційним шляхом. Тому хай не буде дивно, що в часі, коли для нас всіх є актуальною *нова* форма будучого моноліту й коли вже є ріжні проєкти, Провід виносить рішення, на підставі якого незорганізовані націоналістичні елементи, навіть на теренах, де не було досі націоналістичних організацій, мають увійти в *старі* організаційні форми, форми що їх мають існуючі націоналістичні організації. Ходить о це, щоби введенням нових форм не збільшувати хаосу, бо вже дотеперішнє існування кількох типів націоналістичних організацій творить великі труднощі у праці Проводу.

На тому однак не обмежується значіння згаданої постанови. Бо коли розглядати її з погляду відношення українського організованого націоналізму до інших українських політичних угруповань, то бачимо, що вона вповні покривається з другою постановою про відмежування діяльності Проводу й націоналістичних організацій від всіх інших українських партій, груп і центрів; що більше, вона є наслідком та послідовним кроком до зреалізування цієї другої постанови.

Факт, що обі постанови винесено на другій конференції на перший погляд вказував би, що Провід не мав досі, а передусім не мав на першій конференції, ясної лнії щодо свого відношення до ненаціоналістичних угруповань, отже й не мав ясної уяви щодо своєї ролі в нашій політичній житті. Навіть більше, факт такий викликає підозріння, ніби Провід по першій конференції носився з думкою вступити в співпрацю з якоюсь українською політичною групою. Це не так представляється. Вже у відозві президії першої конференції недвозначно підкреслено тенденцію Проводу й цілого українського організованого націоналізму стати самостійним політичним чинником. А вже цілком ясно ясовано відношення Проводу до всіх українських партій і центрів в окремих статтях на сторінках нашого органу. Таке становище

РОЗБУДОВА НАЦІЇ

тотожне з ухвалами другої конференції. Становище Проводу було ясним від першого дня його існування, воно від того часу зовсім не змінилось. Тому ухвали другої конференції коли ходять о Провід, є тільки ширшим розясненням ухвал першої конференції й зафіксуванням дійсного стану. Зате вони є новими, коли ходять о деякі націоналістичні організації. Отже, причини так спізненого оформлення в окремій ухвалі становища Проводу й націоналістичних організацій, а точніше причини, що націоналістичні організації формально ототожнюють своє становище зі становищем Проводу аж на другій конференції, належить шукати в організаціях, а передовсім у дотеперішніх методах праці деяких з них.

Тут приходить на увагу націоналістичний рух на Західній Україні. Є дуже великою помилкою підходити до оцінки націоналістичного руху в Галичині з тою самою міркою, як і на еміграції. Вистарчить переїхати кордон Польщі й відчути атмосферу поліційної держави, або, вертаючи звідти, вільно зітхнути, щоби переконатися, що вже зовнішні умови праці не є ті самі. Придавлення фактом польської державности українського суспільного життя не лишається без наслідків і для націоналістичного руху. Треба бути справедливим: здалека від ворога, при повній волі рухів і чину, далеко легше підносити найбільше радикальні ключі й думки націоналістам на еміграції ніж на окупованих землях.

Не сміємо рівнож закривати очей на інші моменти, що цінують еміграцію й край взагалі та не лишилися також без впливу на націоналістів. Еміграція є відірваною від рідної території й від безпосередньої стичности з широкими народними масами; однак вона складається з членів різних українських територій, піддержує духовний зв'язок з усіма землями України. Цьому в великій мірі маємо завдячити, що на еміграції витворився тип націоналіста-соборника, і то соборника в теорії й практиці. З другого боку, ширший перспективний погляд що його еміграція має на українські справи та відірваність її від буденних малих справ вплинула на витворення типу принципіаліста, який до оцінки українських справ підходить з найширшої соборницької засади; звідси походить зацікавлення української еміграції великими проблемами української політики.

У Галичині навпаки: зв'язаність із своїм оточенням на стисло обмеженій території, конкретна злободенна, не чекаюча зволікання, зогляду на ворожий натиск, праця й стала боротьба проти ворога, надали льокального характеру красівій політиці, що навіть не може собі дати ради з «сокальським кордоном», а далі характеру доривочности й опортунізму, — політики «з дня на день», яка обмежується малими, однак конкретними, справами. Ці признаки загальні й вони виступають у праці галицьких націоналістів.

Вже ці різниці між націоналістами в Галичині й на еміграції були досі причинами їх взаємного відчуження, — що більше, скритого недовірря, яке назовні проявлялося в епітетах «фантасти» звернених вбік еміграції та «опортуністи» на адресу краю.

Не без значіння для оцінки націоналістичного руху в краю й на еміграції є навіть склад наших організацій; у Галичині є це гімназійна й університетська молодь молодших річників отже елементи без ніякої життєвої практики поза шкільною давкою, що потребують ще сталого догляду й виховання; старші націоналісти, що повернули з еміграції, ще не створили своєї організації й участь їх, як провідників націоналістичного руху в Галичині, є, або ніяка, або мінімальна. З другого боку, брак організаційних зв'язків між націоналістами в краю й на еміграції з причини відмінних форм організації, а передусім нестачі об'єднуючого центру, не лишився без наслідків; навіть можна твердити, що власне цей останній факт був головною причиною, чому націоналісти в краю й на еміграції пішли відмінними шляхами.

Річ у тому, що, коли націоналісти на еміграції стали вже давно твердо на становищі не тільки в теорії, але й на ділі, відокремлена себе від всіх інших політичних груп, то галицькі націоналісти ще сьогодні йдуть у хвості інших політичних груп. Провідники націоналістів частинно повступали в УНДО, зайнявши навіть відповідальні становища, і віддають йому не тільки свої сили, але при кожній нагоді також сили націоналістичних ідеологічних організацій, члени яких ні з ідеологією, ні з політикою УНДО не погожуються. УНДО є «malum necessarium» бо, мовляв, «коли не будемо його підпирати, то зростуть комуністи та інші ворожі групи». Аргументи: «УНДО, — це фактично ми, бо без нас воно нічого не зробило». «УНДО без нас, як здорової опозиції, стало би групою польонофілів»; «колиби ми почали вести реальну політику, то фактично муслиби стати такими самими, як УНДО» й т. д. Це має оправдати *circulus vitiosus*, в якому опинилися галицькі націоналісти. Творячи само-

стійну ідеологічну групу, уявляючи з себе навіть певну реальну силу, маючи можливість великого самостійного розвитку, — вони ангажуються до реальної політики з групою, з якою а рїогї не погоджуються. Без огляду на те, чи можна, як це казав ідеолог націоналізму в краю, «вляти молодий дух у старі скелети», чи УНДО скорше або пізніше виділить з себе польонофільську фракцію, й чи реальну політику можна вести, не будучи обов'язково угодовцем, слід запитати: хіба варто для опозиції, хоч найбільше здорової, тратити свою самостійність? Чи не є безглуздом що УНДО «на наших силах» стоїть, а рівночасно ми «не почуваємо сил» творити щось власне? Чи не протирічно втягати молоді сили в політику опортунізму, з якою вони мусять *зривати*?! Який сенс шукати співпраці з ким небудь (і то в ролі хвоста), а навіть не дивитися на упорядковані лави визнавців того самого бога, що вже давно чекають на цю співпрацю?!

Наше положення у часі виборів оправдувало поступовання галицьких націоналістів. Повстання Проводу Українських Націоналістів, початок координації організованого націоналізму, вказання нових шляхів його розвитку — припали на час, коли вже виборча акція зачалася. Галицькі націоналісти не могли інакше поступати, як поступили, бо цим причинилисьби до збільшення хаосу, що і так був великий. Одначе тепер положення є інакше: з одного боку, — українські націоналісти мали вже змогу переконалися, що реальна політика на терені польского сойму є неможлива, й може існувати лише в головах угодових елементів; рівнож вони мали вже час зробити певні висновки щодо можливостей співпраці з існуючими політичними групами; з другого боку, — вони поставлені перед таким факт, як ухвала другої конференції про відмежування українського організованого націоналізму від всіх політичних груп. Тепер провідники націоналістів у Галичині мусять рїшатися та ясно ставити справу: або залишатися дійсними провідниками, або залишитися в хвості інших партій, і чекати, що скорше чи пізніше націоналістичний рух у краю перейде понад їх головами.

Декларація про відмежування українського організованого націоналізму від усіх інших політичних груп, а передусім заява про відмову від співпраці з ними, не заявила тільки в звязку з положенням націоналістичних організацій у Галичині. Не можна трактувати це як тактичний крок Проводу супроти галицьких провідників-націоналістів. Ці ухвали мають ширший підклад й є явищем зовсім природним, коли глянути не тільки на Західну Україну, а на цілість українського політичного життя. Націоналістичний рух від самого початку мав сильну тенденцію відокремлення, тенденцію стати самостійним політичним чинником, доказом чого є безуспішні спроби вказати себе назовні в окремих організаційних формах. Власне організований український націоналізм був й є реакцією на хаос нашого політичного життя, що в останньому році сильно поглибився. Коли раніше бачили ми численні партії з виключаючими себе орієнтаціями та ідеологіями, що розминалися з життєвими інтересами української нації, то тепер ми є свідками дальшого поділу на взаїмно себе поборюючі табори вже внутрі політичних груп; ця внутрішня боротьба або вже довела досі одностайні табори до розбиття на кілька самостійних груп (галицькі комуністи, УНР, ес-ери), або доведе до цього в недалекій будучині (в цим треба числитися в УНДО й серед монархістів). Поминувши такі факти, як існування аж чотирох українських клубів у польському соймі, слід вказати на небувале досі явище, що набирає характеру пошести: політична й до того в найвищій степені шкідлива діяльність поодиноких осіб. За «гетьманом» Острияницею слїдує «гетьман» Сагайдачний, «повстанець» Чоботарів і т. д. Все це означає ґрунтовну компромітацію не тільки поодиноких таборів, але й української політики взагалі. Факт, що на міжнародньому форумі українську націю починають репрезентувати, «гетьмани» à la Полтавець вказує на глибину загального хаосу. Колиж до цього доддаємо, що українська політика полягає фактично в безпощадній боротьбі українських партій між собою, то чия дивно, що українські націоналісти мусять відокремитися, коли не хочуть бути жертвою хаосу. Тоді як національні вороги бють нас всіх, не хочемо тратити наших і так незначних сил на борню й поглиблювання внутрішнього хаосу, бо цим унеможливилиби ми собі виконання тих позитивних завдань, що перед нами стоять.

Ми знаємо як зустрїнуть політичні партії нашу заяву. Вже утворення Проводу уважали всі групи за кинену їм рукавицю й відповідно до цього, кожна на свій лад, зареагувала. Критику в пресі рїзних груп вважаємо за цілком нормальне явище; вона адебільшого зводилася (у монархістів і в таборі УНР) до вислову батьківської поблажливості. Рівнож не можемо обурюватися поїздками з рефератами лїдерів польонофільского табору до Варшави, Львова та інших мїст, чим започатковано кампанію

проти націоналістів. Одначе поза тими одвертими виступами вжито проти нас не дуже то похвальних засобів: доноси до міністерств чужих держав на членів Проводу, наклепи й т. д. Найцікавіший рід компромітації Проводу й організованого націоналізму вибрали агенти Острияниці, вони перед чужинцями просто хваляться, що й Провід, й акція націоналістів, — це праця «гетьмана». Найбільше плянову, найсильнішу та надзвичайно зручну кампанію повели большевики. Акцію ведуть вони в чотирикутнику, — Львів-Прага-Берлін-Ковно під кирмою Харкова (Москви), — всіма засобами провокації: від наклепів, через пропозиції переговорів аж до пропозиції грошових сум... «від націоналістів з України». Дійсно, не оден на нашому місці уляг би спокусі, або опустив би в зневірі руки.

Ми одначе відмежовуємося від усіх партій і груп. Вже найвищий час! Але рівночасно ми ще раз повторюємо те, що ми казали після першої конференції (В. М. «По конференції», «Розбудова Нації» ч. 1., ст. 6):

«Проводові чужі всякі спроби *обеднань* різних укр. партій та центрів, але так само чужі йому спроби *розбивання* їх, поглиблювання анархії та збільшення партійної гризні. Далекий від цього, щоб перешкаджати всякому здоровому національному чинові, без огляду на це, від кого він походить, що більше, готовий кожний такий чин підперти»...

Чи витримаємо ми? Ми певні, що витримаємо й будемо на похоронах не одної політичної групи.

Есад Бей.

Азербейджанська республіка.

Кожний українець свідомий великої потреби пізнання *дійсного* стану й настроїв чужих народів, а зокрема тих, що разом з українцями несли тягар російської неволі та зараз борються проти Москви за свою незалежність.

Саме в травні минає десять років з дня проголошення незалежної Азербейджанської Республіки. З цієї нагоди вищуємо статтю, яку написав для «Розбудови Нації» відомий азербейджанський журналіст *Есад-Бей*.

Українські націоналісти рівночасно вітають азербейджанських націоналістів і висловлюють переконання, що швидко прийде звільнення народів, що заселяють терен С.С.С.Р.

Редакція.

Мала закавказька республіка, Азербейджан, в останніх роках в осередком російсько-большевицької орієнтальної політики.

Між тим поза вузьким колом політиків ця держава мало відома в Європі. Тільки небогачом відомо, чому це нитки пропаганди большевиків на Орієнті сходяться в столиці Азербейджану, у Баку. Тому варто на цьому місці поглянути на сучасні відносини в Азербейджані, щоб дати змогу ширшому загалові належно оцінити російську заборчу політику.

Азербейджан лежить на західному побережі Каспійського Моря й межувє безпосередньо з Дагестаном, Грузією, Вірменією та Персією. Більшість населення — магометане турецького племені, що в сучасних державних рямках і поза ними творять етнографічну, релігійну та мовну цілість. Згідно з останнім переписом кількість населення виносить 4.617.671, з чого 75% азербейджанців, а решта складається з вірмен, менших, переважно магометанських, кочових племен (ляки, курди, айвори та ин.) й європейців, які мешкають по містах. Тут слід завважити, що кількість росіян, що живють виключно в Баку, мало перевищує 100.000, — отже менше решти європейців: німців, поляків, українців, греків і т. д. (разом 280.000). Українців є — 16.523.

Територія нинішнього Азербейджану щойно на початку 19. століття була ввойована росіянами. Перед тим Азербейджаном правили різні самостійні князі, частина яких мусіла платити данину перським шахам.

Після тогож як Росія на чолі з Олександром I. закріпилась у Грузії, російські намісники розпочали плянову заборчу війну проти мирного Азербейджану. Для Росії Азербейджан був привабливим об'єктом не тільки з огляду на його джерела нафти. Росія вже тоді оцінювала велике стратегічно-геополітичне значіння Азербейджану, як природнього мосту для експансії в бік Індії та Мезопотамії. Ми побачимо пізніше, що й революція не змінила цього погляду Росії. Історія завойовання Азербейджану, що на жаль мало знана в Європі, належить до найбільше гидких і жахливих вчинків російської колоніальної політики та своєю кривавістю навряд чи знайде щось подібне в якій-небудь іншій частині б. Росії.

Після завойовання віддано край у колоніальне правління російських урядовців, що до вибуху революції господарили згідно зі старознакою системою визиску й утисків та заперечення всяких національних проявів.

Зайвим є подавати на цьому місці всі знущання російської адміністрації. Вистарчить зазначити, що кожна познаку національної свідомости, кожна школу, кожна газету, кожного народного учителя, навіть кожного священника немилосердно переслідувала місцева влада. Сьогодні, наприклад, не є вже більше таємницею, що також вірменсько-магометанський розбрат викликали росіяне в протипагу небезпечному національному рухові. Великі жертви того нещасливого розбрату треба, як тепер визнають обі сторони, віднести на рахунок російської адміністрації.

І лютнева революція 1917. р. не принесла особливих змін у положенні Азербейджану. Щойно повалення уряду Керенського створило на цілому Кавказі нові обставини. У Тіфлісі скликано тоді т. з. кавказький сойм що складався з представників усіх кавказьких народів і зібрався налагодити мирне правління країною та впорядкувати поворот розбурханих решт російської армії з кавказького фронту.

Дуже добре організовані, грузинські націоналісти *першими* визнали недоцільність сойму й проголосили автономну Грузинську Республіку. За ними послідували вірмени й азербейджанці.

Незалежність Азербейджану проголошено 28. травня 1918 р. у м. Ганджа, де зложився також перший уряд під проводом Фаталі-Хана.

Одначе столиця й половина краю тоді була занята большевицько-російськими бандами. На поміч молодому урядові прийшов пантурський рух, — почуття братньої єдности всіх турецько-татарських народів. За допомогою турецької армії вдалося урядові звільнити країну від банд і вступити 15. вересня в Баку.

Протягом короткого часу уряд намагався завести лад у зруйнованій большевиками країні. Новообраному парламентові пощастило за короткий час перевести низку реформ, між ними також і земельну реформу. Засновано високу школу, університет і багато дослідних інститутів; чимало молодих азербейджанців післано на студії закордон. Внутрішня сила й життєздатність нової держави були настільки очевидними, що також і великі держави визнали Республіку.

Здається нічого більше не стояло на перешкоді до розвитку національно-демократичного Азербейджану, але несподіваний большевицький напад літом 1919. р. втягнув молоду державу поновно в сферу російської колоніальної політики визиску...

Завойовання більшовиками Азербейджану було першим кроком комунізму в напрямку Орієнту, першим оживленням новими червоними володарями Росії старої царської колоніальної політики. Хоч більшовики й намагаються твердити, що в Азербейджані відбувся лише процес перетворення демократичної держави в комуністичну, всеж для кожного є ясним, що невеликий гурт азербейджанських комуністів, яких підтримують російська війська й навчає Москва, грає в кирмуванні країною тільки декоративну роль. Для національно-думаючого азербейджанця комуністичний Азербейджан є тільки завойованою й поневоленою росіянами (на цей раз більшовиками) країною.

Першим наслідком більшовицької навали було переслідування всіх азербейджанських націоналістів, що знайшли свій кінець у в'язницях че-ка, або мусіли тікати на чужину.

Матрос Панкратов, червоний адмірал Раскольніков, 30.000 російських вояків на вулицях Баку, — це все дійсно, розвіяло сумніви щодо суті нового Азербейджану. Численні селянські повстання, що кілька разів вибухали в країні й що їх криваво подавлювали росіяне, були відповіддю азербейджанців на новий російський наїзд.

Здобуття Азербейджану не було для Москви подією тільки місцевого значіння. В Європі мало знають про те, що заволоніння Баку дало більшовикам змогу побороти протибільшовицький рух на Півдні й Заході б. Росії. Джерела азербейджанської нафти, що перед тим були замкнені для Росіян, тепер знову постачали паливо для транспорту й дали змогу пустити в рух потяги, які підвозили на фронті війська, харчі та амуніцію.

Не буде перебільшенням, коли сказати, що колоніальний вииск Азербейджану допоміг більшовикам вирватися з кліщів протибільшовицького руху. Завойовання Азербейджану було першим наступом червоних росіян на Схід. З короткими перервами за цим слідувало здобуття Вірменії, Грузії, Туркестану, Хиви й Бухари. Російська колоніальна держава вдруге повстала, але під покришкою «автономних республік».

Нема потреби на цьому місці застановлятися над внутрішніми «реформами» комуністичної держави. У головних рисах вони скрізь однакові. Окремо треба тільки підкреслити те, що більшовики роблять найбільші зусилля для унеможливлення всякого духового зв'язку між турецьким (пантурецьким!) Азербейджаном і братньою Туреччиною. Пантурецький рух, що стремить до злуки всіх народів турецького походження й з турецькою мовою, більшовики не тільки немилосердно переслідують, але роблять спроби шляхом русифікації письма, навчання та ин. позбавити підрастаючу молодь усякої змоги підтримувати зв'язки з братнім народом.

А Баку, багате нафтою головне місто Азербейджану, згідно з планами більшовиків мало би бути центром цілої російської політики на Орієнті. Вже в 1920 р. більшовики пробували заснувати в Баку дім поневолених народів, звідки висилали вишколених агітаторів до Індії, Персії, Туреччини й т. д. У Баку відбувався також конгрес поневолених народів. Глибоке розходження між комуністичними словами й переведенням їх у життя виявилось настільки, що частина індійських комуністів залишила конгрес.

Отже Азербейджан є потрібним для більшовиків в двох причин. Перш, як джерело постачання нафти, а далі, як передня сторожа для плянова-

ного розвинення подій на Сході, — для поширення російської колоніальної держави, в якій продовжуваноби вславлену грабіжницьку господарку.

Для національно-свідомого азербейджанця є вповні очевидним, що обі згадані цілі можуть привести до ще більшого поневолення країни та до її звязання з Росією. Ми цілком свідомі того, що *тільки Росія є нашим ворогом*. Вона визискувала нас за царя, — вона хоче тепер продовжувати його політику. Для Росії ми є нічим, — тільки обектом її імперіялістичних прагнень, тільки поневоленим народом, що з міркувань політичної пропаганди одержав показну автономію під опікою російських урядовців. Росія переслідує свої старі завдання, — поневолення національних меншостей, а перед чужинцями, які не знають стану річей, хвалиться незалежністю, що нею «тішитись» Азербейджан.

Наповнені в'язниці Азербейджану, вигнані націоналісти, поневолена преса, шкільництво, духовенство, російські війська й урядовці, безоглядний визиск нафтових джерел, — все це показує справжнє обличчя «визволителів Сходу», як себе звать большевики.

Зараз, у десятку річницю проголошення незалежності, азербейджанці в нову силу, разом з іншими поневоленими Москвою народами, бажають, врешті щоб прийшов час, коли наші країни звільняться від червоних володарів і зможуть самостійно рішати про свою національну долю.

Инж. Дм. Андрієвський.

Шляхи розбудови.

(Кінець.)

3.

Усупереч намаганням нації об'єднатися в однім державнім тілі, заіснувало по революції ще більше розднання ніж раніше. — Наша батьківщина поділена на чотири займанщини. Наша національна ідея опинилася в умовах сильно відмінних, залежних від типу державних організмів, з якими вона стикається. Різнохарактерні й різнорядні чинники впливають на виявлення й здійснення національного я українського народу. На західних землях, прилучених до держав типу добре знаного (західноєвропейського), це виявлення й здійснення сильно утруднене; національну енергію витрачувано досі головню на оборону старих позицій. Наддніпрянщина й Кубань з Кримом, пригноблені деспотичним режимом, включені в державні новотвори, не можуть ясно означити й виявити своїх прагнень, але силою стихійного гону стараються здійснити їх бодай частинно. Зновуж на чужині українська національна ідея вільна в своїому виявленні, але відірвана від ґрунту, зза чого може вона попасти на манівці.

Революція, крім руйнування віджилого, несе в собі новий лад, що є до певної міри вислідом самозаховання інстинкту й первня порядку, заложених у народі, — реакцією їх на загрозу збоку анархії. Із революції, як з хаосу виходить новий космос, твориться нова організація, нова си-

стема, що намагається вбрати в береги розюшену стихію. Той новий лад, отже, не відповідає не так кличам, під якими велася революція, як обставинам та істоті захоплених революцією народів. Сталося так, що в усіх українських землях Велика Україна мусить найдовше пити чашу революційного досвіду. Західніж землі були тільки трохи зачеплені революцією, й вона не пройняла їх глибше. Краще чи гірше це для них, — годі сказати, — але певна річ, що наколи східна революція матиме значіння для всієї Європи, то становище на Великій Україні буде міродатним для цілої нації.

Це становище дуже складне. Донині говорили ми про нього лише в формі позаособовій («воно», «щось») і не спромоглися розгорнути ті румовища та підняти той намул, що їх принесла революція, а слідом за нею большевизм. Міжтим під звалищами й намулом нуртує буйне життя, звідти пробивається нове світло, там жевріє вогонь, що кожної хвилини може вибухнути полум'ям і спалити все марне. *Крайня пора приглянутися тому, що діється на великих просторах України. Власне, коли хочемо чинно братися до розбудови, нашим першим обов'язком є приглянутися до життя й сміливо подивитися правді в вічі. І хай дійсність буде противною нашим уподобанням, мусимо мужньо прийняти її, оскільки за нею стоїть правда.*

Виволена в революції з організаційних пут, стихія виводить на кін первісні сили, в яких кожна схильна взяти себе за самоціль. Загострення боротьби за вигоди, увічнення змагання за владу, — загрожує цілості й здоров'ю національної особи. Колиж, замість узгіднення розбіжних стремлень у лоні нації, триває довго взаїмне поборювання, нації загрожує розклад. Однак справжнє життя боронить себе від заглади, і громада, наколи не виробить власної організації, приймає накинену їй зовні. Збуреній до основ Україні 20. ст. таку організацію в формі влад рад дала комуністична Москва. Це вже вдруге Московщина кладе край нашій національній руїні. По спробах Богдана дати Україні власну державну організацію Москва прийшла до нас зі своєю державністю й приборкала стихію.

Нині справа виглядає дещо инакше ніж у давнину, тому від неї можна сподіватися також інших вислідів. Тоді, перебираючи козацьку державу Москва оперлася на нашу вищу верству. Купивши старшину «жалованими грамотами» й відколовши її від народа, Москва підступно приборкала темну, буйну чернь. У наші дні, перед лицем нового наступу Москви, інтелігентська провідна верства на Україні намагалася використати чернь і на неї покласти вагу національно-державного будівництва. Проте доконила свого завдання вона не зуміла. Вона лише здеоріентувала нарід, занархізувала його, розбурхуючи соціальні противенства та нічим не зрівноважуючи їх. Московські большевики усунули підставу противенства, брутально знищивши одну з сторін, і тим полекшили собі завдання опановання черню. Вони дали їй жорстоку «тверду владу», що не без труда перемогла розгойданість і спротив мас. Однак, не дивлячися на зусилля прихилити до себе обіцянками загального добробуту широкі кола українського народу, московським большевикам не вдалося впрягти їх до державного воза. Своєю політикою вони зміцнили національний дух, який пробуджено вже зусиллями української інтелігенції. Заїлі інтернаціоналісти мусіли капітулювати перед українською нацією.

нальною стихією й були приневолені взятися за пристосування національної політики до інтернаціональної ідеології.

У своєму розвитку події привели до створення в формі радянської дійсності певного життєвого факту, перед яким ми нині стоїмо й який хочемо розглянути. Щоби це зробити, слід насамперед усвідомити собі, що, як не можна людині відкремлювати від того, що вона творить, так не можна брати націю поза конкретними обставинами, бож власне в чинах, у творах полягає ціла людська особа. У них вона здійснюється і лише крізь них можна пізнати людину. Томуто булоби глибоко помилковим відокремлювати Україну сьогоднішнього дня, — Україну з її мешканцями, подіями, ділами й річами, — від України взагалі. Бож власне «Україна взагалі» поза цими подіями не існує, а є лише наша мрія, наші прагнення, що вправді не мусять бути без значіння, але можуть бути далекими від справжньої України. Не вільно також змішувати субекту з явищами сторонніми, органічно з ним не пов'язаними. Ці останні можуть так або инакше на його впливати, але не змінити його природи. Так теплий вітер і дощ не зроблять з дуба пальми, хоч можуть і прискорити його ріст. Рівнож й большевицький режим не встані перетворити, України бо вона сама з себе твориться. Комуністичні нашепти тут нічого не зарадять. Навпаки, як побачимо далі, ці нашепти могли де в чому допомогти живому фактові зродитися й заокруглитися, нічим не вплинувши на його зміст.

Мусимо добре розважити те, що є переходовим, неістотним і випадковим у сучасному житті на Україні, а що є його органічною часткою. Для нас є очевидним, що офіційний комунізм, політика економічного визиску України, державна залежність її від Москви, чужонаціональна партія, як субект державної влади, є болячками на нашому національному тілі, — болячками, що ми їх можемо й мусимо як найшорше викоринити. Натомість явищами иншого порядку є ті переміщення на соціальной драбині, той новий уклад суспільних сил і новий розклад духових та матеріяльних можливостей, те піднесення самодіяльності мас, що виявилось в умовах радянської дійсності. Все це повстало органічно, хоч часто й не без механічного впливу зовні, і нині є прикметами внутрішньої будови українського народу, його рушійними силами. Вони важливіші й міродатнічі за ріжні налішки.

Система адміністративно-політичної організації мас у формі рад з призначеними проводирями не має рішачючого значіння, бо в неї можна вложити ріжний зміст. Московські наїздники намагалися при допомозі тої системи запровадити на Україні органічно для неї чужий суспільно-економічний лад і духові прикмети, закоринити тут московську державність в иншому вигляді, що була й буде ворожою самому існуванню української нації. Наш нарід не менше рішучо відкинув нові московські дари, як і пережитки давньої царської неволі. Не маючи змоги відразу збутися накинених йому норм життя й форм організації, він їх перетворює на щось инше та перетравлює собі на користь. Послугуючися нововідкритими можливостями й зводячи нанівець ворожі замахи, здоровий інстинкт нації обернув систему рад із засобу зацепення комуністичного правопорядку в засіб урухомлення й політичного освідомлення мас.

Захопивши владу на Україні, большевики виповіли безпощадну війну всьому українському. Протягом кілька років проводили вони систе-

матичне нищення (побіч політичної й економічної царини) надбань української нації в царині культурній. Колиж всі зусилля стримати процес української культурної творчости не тільки показалися марними, але принесли протилежні наслідки, то большевики вважалися опанувати («осідлати», як казав Затонський) цей процес і скирмувати українську стихію на млин пролетарської культури. Щиро чи не щиро, вони визнали слушність національних форм і стали підводити підвалини, зміцнювати матеріальну основу відродженої культури. Удержавлення Академії Наук, Мистецького Інституту, видавництва, кіна, театрів і багатьох інших культурних установ спричинилося до скупчення на теренах України мистецьких та наукових сил. Таким чином потворилися та зміцнилися на Україні осередки культури, огнища творчости. Поза удержавленими установами не стало майже жадної змоги культурної роботи. Тому творчі сили на Україні приневолені приносити свої здобутки в місцеві осередки й, часто мимохіть, сприяти творенню національних українських скарбів. Не лише українці, — але й москалі, жиди та інші — змушені владою виступати на українських виставках, брати участь в українських об'єднаннях, друкувати свої праці українською мовою, грати в українських театрах, пристосовуватися до українського середовища, що їх перемелює й перетравлює, як колись Петербург і Москва перетравлювали українців. Нині російські осередки вже не притягають, як за часів Левицького, Боровіковського, Шевченка й Гоголя, наших творців, що мусять плекати національні прикмети, місцевий характер і традиції українського народу. Наслідком цього всього є певний зріст української культури, письменства, театру, образотворчого мистецтва, — зріст, якого не бачимо від 17. ст., — часів завзятої боротьби проти Польщі. Церква ще менше як культура користує з ласки й прихильности большевиків, а тим часом вже в силу відділення її від держави, Українська Автокефальна Церква стає великим чинником духового життя.

Отже, якщо зріст і зміцнення культурних основ нашої нації відбуваються всупереч страшному натискові на її творчі сили збоку чужонаціональної влади, то значить, *якісь глибинні могутні процеси відбуваються в середині нації, які запобігають викривленню її морального образу й уможлиwiająть її виявлення.*

Якщо в ділянці духової культури дбають большевики з партійного еґоїзму про плекання питомого *українського* та зносять давні перешкоди й обмеження, то в ділянці суспільно-господарчій вони одверто змагаються до знищення властивої нашому народові соціальної будови. Вони намагаються запровадити на Україні такий суспільний лад, де людина втратила би право вільно розпоряджати своїми природними силами та знаннями, як рівнож плодами своїх зусиль, а натомість зробилась би колісцятком державної машини, що мала б регулювати життя у всіх його галузях, особистій, родинній і національній. Спроба заведення на Україні «колхозів» чи «радгоспів» принесла большевикам великі розчарування не менше як і ставка на неможливого. Вдача українського господаря не приймає накиненої йому методи праці, противної його психології звичкам і традиції. Хутірне господарство виявило таку відпорність, що перед ним спускаються руки в комуністів та їм доводиться подумати про привернення приватної власности на землю. Замість побачити вдячне середовище для плекання комунізму, ми дедалі виразніше помічаємо в суспільній

структурі України первень гірархії, розшаровання, зріжничкування, і то не на засаді комуністичної правовірності, але як вплив самого життя. Цей процес ставить нагорі суспільної драбини елементи здібніщі, працьовитіщі, запопадливіщі, підпорядковуючи їм менше вартні (зріст впливів куркулів), — зрештою відокремлює з маси елементи непридатні до праці. Самі комуністи мусять рахуватися з цими явищами, і то з огляду на їх непереможну силу й вимоги національного господарства. Вони вже зрозуміли, що без середняка й куркуля не тільки не можна провадити закордонної торгівлі, але годі навіть прохарчувати власні фабрики й міста. Звідси їх зневіра в комнезам й управління, хоч далеко неповне, заможніщих селян. Звичайно, ця уступка не могла не осмілити останніх і не збільшити їх бажань. Не вдоволяючись соціальною ділянкою, заможніщі повели наступ на політичному фронті й стали видирати владу з рук незаможників. Наплив куркулів у радах, кооперативах, на зіздах, дуже помітний. Боротьба за впливи й владу елементів заможніщих, соціально вартніщих помірно зростає.

Ворожий соціальним змаганням комуністичної влади, сільський, або звязаний з селом духовно та кровно, елемент, рівно, як і певна частина робітництва, виявляє прагнення до національно-державної творчости. Сталося так, що власне завдяки заборчій політиці большевиків, національно-державна свідомість наших мас дуже зросла. Вона зросла органічно знутри народньої душі й на ґрунті обставин, а не була навіяна лише пропагандою інтелігенції. Вражена гордість й уступки на користь «українізації» зробили те, що нарид випростувався, зайняв більше природну поставу. Щоби запобігти ворожим замахам на свою соціальну природу й уневажнити їх, а також, щоби здійснити себе національно, він став опановувати радянські установи й захотів приборати до рук державний апарат. Ідея, або радше гасло робітничо-селянської республіки, надто вже приваблива, а відкриті нею вигляди надто спокусливі, щоби не вразити уяву державно-творчих елементів нашого, у великій мірі селянського, народу. Як колись «третій стан» у Франції перенявся вірою у своє післанництво запровадити на землі рівність, братерство й волю та віддався з патріотичним запалом справі їх здійснення в республіканській державі, так і нині серед нашого народу находяться елементи, що почувать себе покликаними до переведення в життя ідеї Української Селянської Держави. Дарма, що пануюча партія стоїть тому на перешкоді, дарма, що офіційна політика прямує в інший бік. *Гасло творення селянської держави ділає в житті.* Це головне. У цьому власне й полягає вага й значіння «смички» з селом й «українізації» та розширення компетенції місцевих органів влади.

Що більше, до нас доходить зза Збруча голос поодиноких осіб, а навіть гуртів, голос вправді ще дуже несміливий, в обороні відірваних від матірнього пня Криму, Кубані й Західних земель, в обороні ровкиданих по Московщині й Сибіру українських кольтоністів, — ба, навіть одверті домагання здійснення декларованої суверенности Української Радянської Республіки (маніфестація київських студентів).

Так усупереч утопійному інтернаціоналізмові й комуністичним теоріям виявляються державно-творчі потуги нації, її послідовне самоусвідомлення.

Існуюча на Україні державна формація, хоч як випадкова й фальшива, сприяє нашій акції на міжнародньому терені. Означення місця

України в колі інших народів може бути лише актом життя, а не теоретичних міркувань. Історична місія її: встановлення кордону між двома світами, — східним і західним, — віддавна в часів затрати ознак нашої незалежності, перестала бути актуальною. Тої місії не добачали. Лише разом з революцією, що була рівнозначна з відірванням України від Московщини, далі з кількालітнім існуванням Самостійної Української Національної Держави, що вела оружну боротьбу проти Москви, відживає ця місія. Відвискання наших історичних основ і відновлення Московю допетрівських традицій, а врешті й сьогоднешнє розмежування культурного, а в деякій мірі й політичного, життя України від Московщини, поновило старе противенство, що існувало між ними до європеїзації Росії. Це наблизило Україну до Європи, і всі спроби випрясти нас в євразійство лише унагляднили відчуженість нашу від монголо-московського світу. Серед самих членів і прихильників московського інтернаціоналу вириваються голоси про неможливість залагодження московсько-українського противенства. Навіть поверхові споглядачі-чужинці помічають цей факт. Ясніше означення українських тенденцій щодо закордонної політики, бодай у свідомості громадянства, ставить Україну дедалі більше в опозицію до азійських ухилів Росії — як червоної, так і білої — та прокладає їй шлях до Західної Європи.

Перед явищами, що виникають на Радянщині й свідчать про важливий, складний і живодайний процес у глибинах нації, ми мусимо застановитися і розважити. Де шукати джерела цих явищ? Яке їх значіння?

Річ очевидна, що аморфна маса, сума Петрів та Іванів, не годна доконати тої культурної роботи, перевести той суспільний переустрій і виявити той чи інший державний змісл, що помітні нині на Радянській Україні та йдуть проти старань московської влади. Не можуть вони бути й наслідком діяльності тільки конспіративних гуртків, або організацій. Вони, ті явища, відбуваються на поверхні радянської дійсности, але таким чином, що їх не можуть вловити й здусити ні агенти ЧЕКА, ні Кагановичі, — вони змушені їх лише спостерігати. Субъектом їх є безперечно ціла нація й цілість сил та засобів (моральних і фізичних).

Нація, — це живий організм, тобто гієрархізована цілість. Це не сума рівновартних і рівнозначних одиниць, — лише коордінація, органічне повязання осіб первісних і збірних (кляс, станів) ріжної ваги й характеру. Будучи моральною особою, нація має збірну волю. Воля мусить зосереджуватися і творити певний орган, що ту волю освідомлював би й здійснював би. Таким органом збірної волі нації є провідна верства, як ним є голова зборів, комітет партії, батько родини, нервова система живого сотворіння. Цей орган дає лад цілому, координує його рухи й відрухи, цементує складники. Провідна верства органічно повязана з народом, творить з него націю, є її живчиком. У ній скрещуються й нею регулюються розбіжні соціяльні змагання. У ріжних народів і в ріжні доби лежить той центр у ріжних площинах. У сучасній Франції — в буржуазній клясі, у ССРСР — ніби в робітництві, а скорше в партійній бюрократії, у старій Росії — в поміщицтві й інтелігенції.

У нашім дореволюційнім житті ролю провідної верстви грала наша інтелігенція, змодельована навзір московської або, польської. Наколи нація, після довгих років поневолення й внутрішнього занепаду, раптом спіромоглася на національне виявлення в усіх ділянках життя та твор-

чости, і то в умовах *дуже* скрутних і несприятливих, це значить, що в ній зайшли якісь корінні зміни. *Такими змінами можуть бути: внутрішній переустрій, творення певного органу, встановлення певного центру, повстання нової провідної верстви.* Лише ця остання може збурювати й регулювати моральну силу нації, що її вияви ми помічаємо зовні й відчуваємо в собі. Одначе, коли є так, то які прикмети, соціяльна природа, ідейна істота цієї верстви?

Ми знаємо, що стара інтелігенція більше не грає провідної ролі, хиба що допомогову. Вона або втратила свої старі позиції й змарнувалась у нових умовах, або відмерла. На її місце мусів прийти хтось інший. Чи не є ним ті, що принесли новий лад за спасення для нації, як також інші, що, не вірючи, мусіли пристосуватися до обставин, використовуючи їх для себе й для свого краю, рівнож як і треті, кого громадська, наукова, мистецька праця привязала до нового ладу? Тобто всі ті, хто не зломився серед труднощів, не замкнувся в пасивній опозиції, але поставився чинно до нових умов на Україні. Чи не є ними та маса культурних економічних, навіть партійних, робітників, що наповнює всі ланки національного життя?

Ця верства не є тотожною ні з державною владою, ні з большевицькою партією, ні взагалі з радянською державною організацією, — хоч не можна заперечити, що вона й там проявляє свій вплив, а що більше й там, вправді в мінімальній мірі, має своє заступлення. Вона неначеб обросла радянський державний апарат.

Підчас революції виходять на поверхню елементи нові, часто випадкові, але також й елементи глибинні, органічно пов'язані з народом. Як тільки хвиля революції спадає, починається внутрішня реакція, -ворохобники, шкурники помалу відпадають. Так мусіло статися й на Україні з радянським апаратом по мірі того, як минав час революційної романтики й зачиналася органічна праця. Чужий і ворожий нації радянський апарат з тягом часу національна стихія пересякає, ровчить ворожі складники, вводить нанівець космополітичні тенденції. Українська стихія почала наступати на чужу державність й асимілювати її, як англійці засимілювали зайшлих скандинавців, москалі — татарську орду. Лави радянських службовців мусіли вбрати дедалі більше місцевих елементів. У них стали перехрещуватися відмінні змагання села і міста. Зруйноване військо чужонаціональне місто мусіло відступати перед українським селом вже з причин господарських. Треба було залобігати ласки долу, аби мати що їсти. З хлібом приходила й національна стихія. Зріст українського впливу помітний вже навіть на командних шпильях радянської організації, а пересякнення ним низового апарату наявне. Система рад, що не є тотожною з большевицькою партією, — це поле його впливу, його постійного закріплення. Звідси переходить він також до партії, чи точніше, змушує її з собою рахуватися.

Зложившись і виробившись в обставинах борні, коли гору беруть не помірковані, а — насильники, фанатики, — люде з великими вимогами, українська провідна верства була чинною, завзятою й мала охоту до влади. Ці органічні прикмети її переважають революційну настроєвість, зожоплення доктриною, теоретичними побудовами й відріжняють її від нашої старої інтелігенції. Півніще *пересякнення духом виробничої, хліборобської маси надало їй більше реалізму, змислу дійсности, чуття порядку, на-*

близко її до типу провідної верстви. Нині соціальна позиція й психологія цієї останньої близька до заможнішої, дрібновласницької селянської маси.

Провідна верства все більше притягає до себе далекі всякому комунізмові, але національно-творчі, елементи, що потребують варстату праці. Нині є вони й в науці, і в мистецтві, і в синдикатах, і в кооперації, і в радах, і в державних установах, і в самій партії. *Сподіємось й дуже того бажасмо*, щоби вони знайшлися також в наркомі та в армії. По мірі того як вибивається на гору «молодняк», провідна верства стає й ставати менше радянською й більше національною.

Повстання на Україні нової провідної верстви має велику вагу, як передумова державного будівництва. Протягом всієї нашої історії над нами тяжіло прокляття безнастанного руйнування всякої влади. Стара Україна-Русь з пересуванням князів з престолу на престіл та їх розвданість перед татарською навалою; степова непогамована козацька вольниця з виборними на час походу гетьманами й несилою дати відсіч полякам; гетьманщина з відчуженням від свого народу шляхецтвом, Велика Руїна й московська неволя; зрештою недавня отаманщина з розпоршенням влади й невдачею визвольної боротьби. Історіяж і сучасність нас вчать, що державна влада, за винятком деспотичної, не може тривати без органічного зв'язку з масами, без відповідних центрів, на які вона могла б впливати й на них спиратися. На Україні силою обставин потворилися зав'язки влади в тілі нації. Вколо них обертається життя. Їх авторитет і впливи регулюють рух. Їх мереживо й становить провідну верству. Це є основою майбутньої національної державности. Бож головною прикметою нової провідної верстви є не те, що вона зложилася за большевиків і вміщується в радянській системі, а те, що вона є українською своїм складом, духом та змаганнями.

При нормальних обставинах провідна верства повинна бути джерелом влади на Україні й мати уряд за свій виконавчий орган. Одначе, як ми знаємо, так не є. *Суб'єктом державної влади на Україні є чужонаціональна партія.* Сталося так, що нова провідна верства зложилася під чужинною окупацією, та з себе влади не виділяє. Владаж тримається не органічно, але механічно. Тому вона не виконує й не в стані виконати завдання національної влади. Уряд, наколиб був відпоручником провідної верстви, мав би, з одного боку, узгоджувати неминучі соціальні, господарчі й політичні противенства, а з другого, — стояти на сторожі та пильнувати вигод і безперечности національного цілого назовні. У дійсностіж радянська влада на Україні цього обов'язку супроти нації не виконує. *Замість тримати внутрішню рівновагу, вона є причиною невпинної громадянської війни.* Підкожуючи менше вартні елементи й підсичуючи їх проти здібніших і продуктивних вона підкопує моральну й матеріяльну основу життя нації. Замість боронити право, честь і вигоду України перед наїздниками, радянська влада допомагає скорше налагоджувати дикувський визиск нашої батьківщини. Знаючи походження й історію цієї влади, занесеної до нас на вістрях ворожих багнетів, доводиться сказати, що *без повного розриву Харкова з Москвою не може бути жадного порозуміння між владою й народом.* Але чи зважиться коли-небудь пахолок підняти руку на свого пана? Що може його до того спонукати? Не можна заперечувати впливу провідної верстви на радянську владу власне в на-

прямку ставлення опору захланній Москві. Існує певний московсько-український фронт. Він проходить через нарком і партію, цукротрест і текстиль, ВУФКУ і ВУАН, через всі ділянки культурного, громадського, господарського та політичного життя, й на ньому безупинно точиться глуха, але заваята боротьба. Влада мусить вагатися між наказами партії й вимогати дійсности, нав'язаного інтернаціоналізму й органічного націоналізму. Напруження, а навіть прирва, між владою й провідною верствою все збільшується. Остання все гостріше відчуває свою національну природу й починає краще розуміти ідею власної державности, — здобувається на почуття власної гідности та додає в Москві варвара (історичного ворога!), відвертається від планетарних гасел та скупчує свою увагу й сили на живій дійсности. Звідси страх Сталіна перед українським націоналізмом, усунення й заслонення Шумського, Гринька, переслідування Хвильового, бунт КПЗУ. Звідси маніфестація студентів за незалежність, поновлення терору проти українців, розстріл Суровцової, Петренка, арешт Чикаленка й т. д. Це лише хвилі на поверхні, але вони є ознакою нуртування в глибинах і вони викривають національно-державні прагнення провідної верстви та безгрунтовність большевицької влади на Україні.

Як націоналісти й державники, мусимо радіти та по змозі своїх сил сприяти дальшому зміцненню провідної верстви, оформленню її політично-суспільної ідеології, спрямованню її змагань і зусиль вбік національно-державного будівництва. Нас не мусить лякати генетичний звязок її з радянською системою. Роля й значіння цієї останньої, як і всякої організації, часова й зглядна. Булоби необачним зміряти нині до нагального й корінного знищення всього того, що повстало в умовах радянської дійсности. Це звелосьби до нового розюшення первісної стихії. Тимчасом для цього немає жадних об'єктивних причин. Революції типу 1917. р. виникають не так для зміни режимів, як через підупад провідних верств, що їх ті режими встановлюють і підтримують. Українська справа ніколи не буде справою режиму, лише проблемою влади, — отже провідної верстви. На цей раз революція, як нищення перестарілого, віджилого на Україні скінчилася. Її повторення на довший час виключене, бо нема такої суспільної верстви (еміграція нею не є!), якаб того хотіла й могла перевести. Нема й старої, яку треба було би ліквідувати. Нинішня лише виходить на кін і ще не швидко себе вичерпає. Перетворення й пристосовання до життя «здобутків революції» лише почалось і вимагає часу.

Не до внутрішньої революції ми маємо готуватися, а до повстання, війни проти окупаційної влади. Суб'єкт тої влади знаходиться поза межами краю, у Москві. Провідна верства й ціла нація бореться з агентами чужої влади на території Радянської України. Мусимо старатися, щоби напруження на московсько-українському фронті дійшло до одвертого вибуху й повного розриву між провідною верствою та московсько-большевицькою владою на Україні. Тоді скорше прийде до разрахунку в Московщиню, що під покришкою планетарної перебудови намагається тихцем знов прибрати до рук Україну. Вибираючи ґрунт з під ніг окупаційної влади в краю, мусимо також вести проти неї кампанію на міжнародньому терені.

У цілій праці мусимо рішуче відкидати орієнтації чи союзи з віковичними ворогами нашої незалежности. Так! Ми свідомі того, що передумовою звільнення всіх українських земель й об'єднання їх у Незалежній

Соборній Державі є боротьба проти Москви. Ця свідомість виключає всякий компроміс з представниками тих чужих режимів, які, користаючи з московської навали на нашу землю, відірвали собі те, що змогли. Памятаймо, що всі окупації є вислідом програної нами війни проти північного сусіда. Стоючи на становищі гордої безкомпромісовости супроти наших національних ворогів, ми з більшим успіхом зможемо вплітати українську справу в тканину міжнародної політики й всіх світових подій.

Не замикаючи очей на дійсність, не нехтуючи практичною роботою, мусимо пам'ятати, що на нас, на теренах вільної думки й вільного слова, спадає особливий і великий обов'язок. Ми мусимо працювати в площі ідеалу, проבקцією якого є дійсність. Наш ідеал є чинником, він підтверджується самою дійсністю, що поволі, але невпинно, до нього наближається. Жалюгідною булаби безчинна віра в його здійснення «силою річей», чи якимсь иным шляхом поза нашою волею. Так само, як припущенням й обмеженням ідеалу було би скупчення цілої нашої уваги на переходовім моменті його здійснення. Злочином булоби змішувати цей момент з самим ідеалом і підпорядкувати себе недосконалій дійсності. Лише повднання здорового критичного розуміння дійсности з чинною вірою в ідеал Самостійної Соборної Української Держави, в провідну роль України на Сході Європи, в її посередництво між Сходом і Заходом є гідним українських націоналістів.

Андрій Фовницький.

Олімпійські гри в світлі історії.

Спорт усього культурного світу стоїть у цьому році під знаком найбільшого та найповажнішого спортивного свята, ІХ. Олімпіади, що відбудеться в Амстердамі після 4. років перерви. Спортова думка завювала собі скривь поважне місце в житті всіх народів і тому зовсім зрозуміло, що підчас Олімпіади цього року очі цілого світу будуть пильно придивлятися до змагань, в яких найкращі спортсменці кожної нації в змаганні, — чи то на попільній доріжці, чи на воді, — віддадуть усі свої сили, енергію та волю до перемоги, — до прославлення своєї нації. Повна перемога, чи взагалі успіх, на олімпійських грах буде свідомством не тільки здатности поодинокі людини, а й народу, до якого людина належить, а це в свою чергу принесе йому світову повагу; бо від коли олімпійські гри стали на шлях міжнародній, краще сказати всенациональний, перемога на них набрала світового значіння.

Олімпійські гри (Олімпіада) мають своє минуле, свою історію; вони є здобутком клясичного, античного світу є ввірцем, що до нього ми стремимо воєю нашою натурою. Клясична Греція ще й доси є тою країною, яка провела думку тілесного виховання в такій мірі, що вона ще сто й тисячеліття буде нашим ідеалом. Та гармонія тіла й духа, до якої ми прагнемо у фізичному вихованні, була у греків вже осягнутою метою, і це все було для них самозрозумілим. Для них було ясно, що коли людська істота складається з тіла й духа, то людина зобов'язана пильнувати й виховувати в рівній мірі, як одне, так і друге, бо *лише міцне, загартоване та*

виплекане тіло дає спроможність правильного розвитку духа. Власне той час зродив вічну істину: «mens sana in corpore sano».

Думка про рівновагу обох частин людської істоти, і рівночасно про велике значіння тілесного виховання, як і взагалі фізичної діяльності, виявилася найкраще в олімпійських грах. Яке велике значіння мали олімпійські гри не лише для окремих верств населення, але для цілого народу, видно з того, що вони були національним святом цілої Греції, що навіть літочислення провадилось Олімпіадами. Гри відбувались на спортовій площі Олімпії. Кожний грек почував себе там сином одного народу. Приналежні до іншої нації не сміли брати активної участі в цьому національному святі греків.

В Олімпії збирався в той час весь науковий, адміністративний та мистецький світ Греції, чільні представники влади, торгівлі та ин. і таким чином Олімпіада була проявом культурного життя грецької нації. Отже тому тріумф переможця на олімпійських грах був найбільшим тріумфом який тільки міг уявити грек. У цій расі, що в ній природа була так тісно звязана з мистецьким почуттям і що мала в собі стільки палаючого стремління до всього гарного, світлого й гармонійного, переможець на Олімпіаді був майже ідеальною істотою. В очах населення був він національним героєм. Уся Греція поважала його, у честь його писали вірші, склали пісні та уряджували свята.*)

Перші загальні олімпійські гри, на основі дослідів істориків й археологів, датуються р. 776. до Христа. Вони відбувались правильно кожних чотири роки до 393. р. після Христа. Коли поблідла зірка Греції, впало й значіння олімпійських змагань. Замість вільних ідейних спортовців греків, що одні мали право брати участь в святі, на площу змагань явилися професіонали, а за ними навіть і чужинці. Греки мусли перетерпіти сором, коли їм прийшлося прикрасити вінком чоло Нерона...

В останій 292. раз відбули греки свято в Олімпії. Після того його заборонив Теодозій II. З того часу загинула ідея й ідейний змісл олімпійських змагань. Як довго не знайшовся гідний дослідник клясичної грецької культури, так довго не було правдивої оцінки тілесного виховання.

Майже півтори тисячі літ минуло з того часу й лише з кінцем 19. століття, коли люде стали поважно думати над значінням фізичної культури й коли знову воскресла ідея гармонійного розвитку людської істоти, тілесне виховання молоді здобуло значіння соціально-гігієнічної потреби, — виникла думка відновлення олімпійських змагань.

Одначе вже при перших кроках не можна було пристосувати одної з головних засад клясичних Олімпіяд, а саме національного характеру свята, й піднести гасло міжнаціонального спорту, — гасло, що його диктує саме життя нашої доби. Я не хочу застановлятися над питанням цього гасла а вернуся назад до клясичних Олімпіяд, щоби дати в об'єктивному нарисі змогу порівнати їх з теперішніми Олімпіадами й виробити певну думку в справі вартости та навіть необхідности їх залежно

*) Німець Мензель у своїй праці «Олімпійські гри 1924. року» подає постанову Солона, що призначив для кожного переможця в Олімпійських грах пенсію на ціле життя.

від тої користі, яку вони можуть принести взагалі, — зокрема для нашого народу.

* *
*

Гімнастика, як називали греки фізичне виховання в в точнім перекладі «Голе мистецтво».*) Ця назва походила від звичаю греків вправляти наголо (на звичайних вправах перевязувано тільки поясицю). Навіть таке перевязання відкинули після того, як підчас 15. Олімпіади у бігуна Орсіпоса запаска впала, а решта учасників поскидала свої, щоби він не мав переваги, бо запаски були перепаною в бігу. Також судді й вчителі мусіли бути голими після того, як поміж них вдерлася одна жінка (жінкам було взагалі заборонено брати участь у святах), аби бачити бій навкучки, що в ньому приймав участь її син.

Щодо вправ, то вони склалися головню із скоків, бігу, мету та боротьби, але ціль вправ була вища, ідеальнища ніж сьогодні. Греки не робили тої помилки, яку роблять тепер, — не розділяли двох, на їх думку неподільних, істот людини: тіла й духа. Тілесна свіжість, краса будови, легкість членів, витривалість в бігу й змаганнях, рішучість, присутність духа, що вироблюється в щоденних небезпеках, — все це для греків було рівноцінне з підвищенням духа: вправами в мистецтві й розвитком розуму. Для осягнення гармонії істот служила простора ділянка «агоністики». Не можна точно означити, що розуміли греки під «агон»-ом. До того належала їзда верхом, плавання, музика, складання віршів, біг, боротьба, навіть ввірцевий суд двох сторін. Педагогічний огляд усіх фізичних вправ прийшов вже пізніше, як вислід широкої праці. Найвищою точкою — основою його — було: *завжди бути першими та прикладом для інших.*

Практично свою ідею, — виховання й розвиток фізичної та духової сили людини, — греки здійснювали в «гімназіон»-ах і «палестр»-ах, що були збудовані в кожному селі й місті. «Гімназіон»-и й «палестр»-и були тим осередком, де греки збиралися для вправ. Точно подати призначення одного чи другого не можна. Хиба скажемо, що в «гімназіон»-ах були салі для зборів, читання віршів, вправ у штуці й купелевий басейн, тобто вони були призначені більше для розвитку духа, тоді як археологічні розкопки вказують на присутність в «палестр»-ах площ для бігу, мету, скоків і боротьби, тобто для вправ фізичних. Завданням усіх «гімназіон»-ів і «палестр» у маленьких селах чи містах було підготовлення молоді до місцевих свят (немейських, пітійських, істмійських), а головним чином до виступу їх на великому святі — Олімпіади.

Цікаво уявити собі образ олімпійського свята. З археологічних розкопок та історичних оповідань встановлено деякі подробиці щодо їх урядження, прав участі й великого вславлення переможців. Так: свята уряджували в честь бога Зевеса коло Олімпії (на цій горі ніби була його оселя); учасником міг бути лише вільний грек, що не мав за собою кривавої вини й не був винен у неповазі богів; брано на увагу також поведінку учасника супроти батьківщини (Хісрона з Сиракуз не допущено

*) R. Harbott «Олімпія та олімпійські гри від 776. р. перед Христом до 1924. р. після Христа.»

за те, що він не взяв участі у війні проти персів). Участь хлопчиків дозволена на 37. Олімпіяді, і то лише в бігу та боротьбі. Жінки, яким було заборонено приймати участь в олімпійським святі, мали своє свято в честь богині Гери. Вони змагались в бігу і переможниці отримували оливкову вітку. Є вказівки, що жінки грали також у мяча.

Програм олімпійських змагань все мінявся в часом та вимогами життя греків. Спершу він складався лише з бігу на коротку віддаль. Потім його все поширювали, і від 18. Олімпіяди ми бачимо вже «пентатон» (пятиборря), що складався з бігу, скоку, мету диску, ратища та боротьби. Пізніше додали бій навкулачки, що разом з боротьбою перетворився в «панкраціон», дещо подібний до американського catch as catch can. Низка війн привела до того, що до програми долучили біг з повною зброєю та змагання колесниць.

Щодо вислідів змагань, то ми можемо зробити лише окремі порівняння, бо фактів є дуже мало. Біг провадився звичайно не на час, а на порівнюючу швидкість у глибокому піску. «Стадіон» (біг на 192 м.), «діавлос» (двічі по стадіону) і «доліхос» (приблизно 4¹/₂ кілометра). Більш цікавим є для нас факт, що свідчить про добру витривалість у довгому бігу. Наприклад при наступі персів грек Тейдіпідес зголосився подати вістку про це й просити помочі у спартанців. Він пробіг за два дні 210 кілометрів. Грек Ойхидас з Беотіер пробіг від Плятеа до Дельфі 150 кілометрів за оден день, але впав мертвим у цілі. Його земляк Лястенас змагався на військовому коні на віддалі 30 кілометрів від Тебен до Коронейя й був переможцем.*)

Ці факти свідчать лише, наскільки високо стояла фізична культура у греків, що давали кращі висліди ніж спортсменці — фахівці нашого часу, які вправляються виключно в одній галузі спорту. Я не буду довго забирати увагу читача оповіданнями про інші змагання, що входили в програму олімпійських змагань, а зупинюся лише на пятиборю, яке вимагало від учасника всестороннього фізичного виховання, сили, влучності й впертості. Аристотель сказав про пятиборців: «Змагуни в «пентатоні» — найкращі люде, бо їх тіло в однаковій мірі міцне й легке, надається до вправ сили та до вправ швидкості». Пятиборря рахували найважливішим на олімпійських грах. Змагання на колесницях звичайно закінчували гри й переможці увінчували своє чоло оливковим вінком, імена їх записувано в храмі, уся батьківщина славила їх-своїх найкращих синів, і вони вертали до рідних сел, приносили свої вінки, як найкращу жертву, богам.

На протязі 1250 років відбувалося святкування Олімпіяди, не зважаючи на всякі перешкоди й важкі обставини життя дітей античного світу. Лише коли з занепадом Греції Олімпіяди стали на шлях професійних змагань, Теодозій II. заборонив їх зовсім. Без огляду на це, греки

*) Що це не міти, а дуже можливі факти, видно вже з того, що й наша доба дає такіж приклади витривалости. В 1882 р. Salvatore — Marsala пробіг в оден день 168 кілометрів від Лессе до Tarento. Jogannes Boege пройшов 140 кілометрів від Магдебурга до Берліна за 20 годин 4 хвилини, а Karl Mann 202 кілометри (Дрезден — Берлін) за 27 годин 13 хвилини. Фін Н. Kolehmainen пробіг у 1912. році у Стокгольмі 10 кілометрів за 31 : 20,8, фін Ritola за 30 : 23,2, фін Nurmi 66 навіть і ці рекорди. К. К. Mac Athur пробіг «Маратон» (42 кілометрів) у Стокгольмі за 2 години 36 : 54,4, Kolehmainen 12 років пізніше за 2 години 32 : 35,8.

продовжували їх скликувати ще на протязі 150 років аж до р. 563., коли Юстиніян під суворою карою ствердив наказ Теодовія. Так закінчилася гарна епопея клясичних Олімпіяд, і лише мандруючі борці та «панкратіон»-и нагадували грекам про їх минулу славу.

Проїшли століття, покіль олімпійські гри відродилися, щоби стати для людей місцем спортових і zarazом національно-політичних змагань. Шосте століття занепад і заборона олімпійських змагань, — це час сильного поширення християнства, що на початку не терпіло й фанатично відкидало всяку вагу фізичної істоти людини, та стояло на потребі глибокого виховання й загартовання духа. Усі фізичні вправи, як і отручені з ними свята, рахували еретичними. Лише необхідність хрестоносних війн дала клясі лицарів право на фізичну підготовку. Проїшла ще сотня літ і лицарські турніри кінчили своє існування.

Властиве пробудження стихийного виховання припадає на 19. століття. Численна література на різних мовах зацікавлює державних мужів, а на домагання громадян через своїх провідників веде до того, що фізичні вправи вводять до шкіл. Через тісні міждержавні зносини людство приходить до зміжнароднення фізичних вправ і до чистого спорту. Таким чином фізична культура стає на певний шлях, щоб у кінці 19. століття викристалізуватися в соціально-гігієнічну державну справу.

Розвиток спорту й рівночасна ідеалізація античного світу, що тягне за собою докладне розслідування його шляхом розкопок та відбудов (Е. Curtius. «Розкопки Олімпії в 1874. р.») породжує захоплення стародавніми звичаями клясичної Греції, а між иншим вирінає думка відновлення олімпійських змагань.

Французський барон Pierre de Coubertin не перший захопився цєю думкою, бо ще раніше траплялися ідеалісти, що мріяли урядити, спортове свято з участю всіх націй, але війни й господарські обставини перешкаджали тому. Всеж баронові P. de C. належить честь відновлення олімпійських змагань. Лише його енергії й невтомній праці треба завдячувати, що в 1894. р., не зважаючи на всякі перешкоди (господарські й на тлі національних взаємовідносин), в салі Сорбони зібралися делегати багатьох держав. Цей перший Олімпійський Конгрес нашої доби ухвалив першу Олімпіяду 1300 літ після останнього клясичного олімпійського свята.

Одначе обставини нашого часу дуже відрізняються від минулих. Спорт став ділом кожної нації, що історичним досвідом прийшла до переконання *конечности тілесних вправ для додержання гармонічності розвитку людської істоти*. Ось тому національне свято Олімпіяди мусіло стати на ґрунт міжнародній хоч у ньому лишається велика частка національного значіння для кожної держави зокрема.

На Конгресі ухвалено урядити олімпійські гри на території клясичної Греції, в Атенах у 1896. р. Як ішла підготовка до цього свята, як воно було уряджено і як воно пройшло, я не буду оповідати. Скажу лише, що була ухвала дотримуватися клясичної програми. Найкращим ментом всієї Олімпіяди був маратонський біг, який виграв, ніби доля рішила в користь традиції, грек Луїс. Оповідать, що важко собі уявити силу піднесення національної гордості греків за весь час свята, і особливо в мент, коли переміг в традиційному бігу грек. Жінки плакали, чоловіки немов збожеволіли. Луїс став національним героєм Греції. Люде

не знали, що зробити, аби віддячити йому за його старання відродити національну славу греків.

Щодо решти змагань, то виследи були далеко гірші ніж ми бачимо тепер на спортових святах ріжних держав, і я хочу лише зауважити, що навіть на 1. Олімпіяді виказалася велика здібність та перевага американських спортовців. Після Олімпіяди в Атенах відбулася Олімпіада в Парижі в 1900. р., далі в С. Люї в 1904. р. (окремо в Атенах в 1906. р.), у Лондоні в 1908. р., у Стокгольмі в 1912. р. і після світової війни в Антверпені в 1920. р. та Парижі 1924. р.

Червоною ниткою проходить через усі Олімпіади перевага американців, англійців й останній раз фінів. За короткий час плекання тілесної культури виследи підскачили до, майже незрозумілої, висоти. Спортовці згаданих націй показали всьому світові, чога можна досягнути шляхом вправи, сильною волею й щирим бажанням перемоги. Я не буду входити детально в методи спортової підготовки цих націй, але зазначу, що тих маленьких вказівок, що німці зібрали в своїх спортово-наукових подорожах до Америки та Фінляндії й що я особисто пізнав на Високій Школі Тілесного Виховання в Берліні, було досить, аби з німецьких спортовців підготувати до слідууючої Олімпіади в Амстердамі поважних противників своїх учителів.

Всеж не це є головним та абсолютно рішаючим для успіху на великих змаганнях людей і націй на спортовій площі. Жадна техніка, жаден тренінг не дасть спортовцеві ту, доходячу майже до немислимої, силу та енергію в упертій боротьбі. *За всім цим мусить критись духовна сила національно-свідомої людини, що змагається за славу не тільки свою, а головним чином за славу своєї нації.* Бездкорисне й щире бажання бачити свій рідний прапор піднятим на стовпі Олімпіади в честь переможця та його держави, — це та, нам ще мало відома, внутрішня моральна сила, що кидає людей иноді на певну смерть за славу своєї батьківщини, сила, що з одного боку виховує громадян славної держави, які абсолютно певні, що *тільки їм* може належати успіх і слава (американці й англійці), а з другого народу, який горяче любить волю, свою батьківщину й якому десятками, сотками літ приходилось нести важке ярмо чужої неволі. Усе це дає національно-свідомій людині моральний підйом на останнє зусилля, що несе ві собою перемогу.

Все це й надає олімпійським грам ту велику вагу, яку власне пізнали в них клясичні греки, і цим можна пояснити щире стремління всіх народів на чолі з представниками влади як найкраще підготувати своїх змагунів, щоби мати змогу прославити свою націю перед світом, а в разі потреби використати свій успіх у міжнародних політично-господарських справах (позичка Америки для Фінляндії після перемог Нурмі на олімпійських грах і спортових святах в Америці).

Цей короткий нарис з нагоди ІХ. Олімпіади в Амстердамі має на меті з'ясувати величезну спортову, а разом з тим національно-политичну роль, що її грають олімпійські змагання. Най це пригадає нам, всім національно-свідомим українцям, а головно нашим провідникам, з якого боку й як можна захопити нашу молодь і добре використати нагоду до поширення слави України.*)

*) Подаємо головні виследи I. та VIII. Олімпіади. З таблиці легко побачити великий поступ у всіх ділянках спорту на протязі 28 років. Після закінчення Олім-

Инж. Юрко Руденко.

Справа економічного відродження України.

Сучасність показує, що економічний чинник є одним з головних у житті нації, у процесі її відродження, розвитку й охорони її суверенности. Нація, що не зуміла раціонально організувати *свого* економічного життя та побороти негативні економічні впливи інших, може бути суверенною лише формально, в дійсностіж вона стане за короткий час кольонією своїх економічно сильніших сусідів, — перше збоку економічного, далі й політичного.

п'яти в Амстердамі подамо просторий звіт і висліди, щоби дати змогу всім читачам виробити собі образ дальшого розвитку фізичної культури в цілому світі.

	Атени 1896	Париж 1924
Біг 100 м.....	Burke (Амер.) 12	Abrahamson (Англ.) 10,6
„ 400 м.....	Burke (Амер.) 54,2	Liddel (Англ.) 47,6
„ 800 м.....	Flack (Англ.) 2,11	Lowe (Англ.) 1.52,4
„ 1500 м.....	Flack (Англ.) 4.33,2	Nurmi (Фін.) 3.53,6
„ 110 м..... (з перешкодами)	Curtis (Амер.) 17,6	Kinsey (Амер.) 15
Скок (вздовж.)	Clark (Амер.) 6,34 м.	Hubbard (Амер.) 7,445 м.
„ (вгору)	(Clark (Амер.) 1,805 м.	Osborne (Амер.) 1,98 м.
„ (потрійний вздовж)	Conolly (Амер.) 13,915 м.	Winter (Австрал.) 15,525 м.
„ (з тичкою)	Hoyt (Амер.) 3,30 м.	Barnes (Амер.) 3,95 м.
Куля	Garrett (Амер.) 11,2 м.	Houser ((Амер.) 14,995 м.
Диск	Garrett (Амер.) 29,145 м.	Houser (Амер.) 46,155 м.
Ратище	—	Myrghä (Фін) 62,96 м.
Маратонський біг	Louis (грек) 2.58,50	Stenroos (фін) 2.41,22,6
Плавання	Льондон. 1908	
(Вільно) 100 м.....	Daniels (Амер.) 1.05,6	Weissmueller (Амер.) 59
(на спини) 100 м.....	Bieberstein (нім.) 1.24,6	Kealoha (Амер.) 1.13,2
(на грудях) 200 м.....	Holman (Англ.) 3.09,2	Skelton (Амер.) 2.56,6
(Вільно) 400 м.....	Taylor (Англ.) 5.36,8	Weissmueller (Амер.) 5.04,2
(вільно) 1500 м.....	Taylor (Амер.) 22.48,4	Charlston (Австрал.) 20.06,6

Зауважумо, що світові рекорди в більшості випадків перевищують висліди олімпійських змагань у Парижі.

Редакція.

РОЗБУДОВА НАЦІЇ

Сьогодні навіть війни поміж державами вирішуються не стільки кількісною та якісною перевагою сил, скільки технічною їх перевагою, як у постачанні та озброєнні армій, так і в раціональній організації економічного життя запілля.

Сьогодні лише та нація має право стати й залишитися державною нацією, яка зуміє раціонально організувати своє народньо-економічне життя, залишити в своїх руках кирмування ним і розвинути його відповідно до власних вимог.

На жаль, треба ствердити, що нашій українській нації ще багато бракує для осягнення цього ідеалу.

У дореволюційний час наші українські землі були розшматовані поміж двома «збірними» імперіями з різними політичними, економічними й культурними умовами, але й з одною спільною рисою захоплення економічного життя України національно-ворожими елементами. І велика земельна власність, і промисловість, і торгівля України знаходилась у руках цих чужих елементів. Політика урядів, особливо московського, була спрямована на те, щоб зробити в українських земель колонію, яка мусить постачати сировину для промисловости метрополії й зобов'язана споживати виробы метропольної промисловости.

У тому відібранні сировини й поверненні назад до колонії готових виробів, у небажанні будувати фабрики на місці, в колонії, — бачимо найбільше лицемірний імперіялістичний визиск і заперечення всіх тверджень «єдиносудимців» про єдність Російської Імперії.

Англіїці роблять теж з Індією, але мають відвагу називати цю країну справжнім іменем: колонією, — а свою політику супроти неї: колоніальною.

Російську колоніальну політику ліквідувала революція й відродження Соборної Української Держави. Одначе й тут Україна не встанила була взяти кирми своїм економічним життям у власні руки.

Революція, хаос большевизму й горожанських війн на теренах України зринували перші зародки національно-економічного життя. Невдача визвольної боротьби привела до нового розділу українських земель між ще більше чисельними окупантами.

Економічна політика цих окупантів ґрунтується не лише на визисковій колонії метрополією, але на обміркованому пляномірному знищенні всяких зародків самостійного економічного життя України. Сільське господарство руйнує хижацька податкова система на користь метрополій та урядова колонізація українських земель ворожим елементом. Промисловість захоплює метропольний капітал, а під владою СРСР підпорядковується її орган московсько-жидівського апарату промислової централізації. Торговля, зокрема зовнішня, є монополією окупантів, або жидів, а на території Радянської України державного торговельного апарату, на кирмування яким, зрозуміло, українські елементи не мають жадного впливу. Навіть у галузі соціальної політики монополія провідництва робітничим рухом (профсоюзи, партії) опинилась у руках робітництва націй-окупантів.

Так виглядає економічний стан нашої батьківщини. Але це все не повинно викликати в нас, націоналістів, зайвого песимізму й сумнівів. Чи Україна уявляє з себе такий же самостійний економічний організм, як усяка инша держава? Чи зможе Україна жити своїм економічним життям, не

РОЗБУДОВА НАЦІЇ

підпорядковуючись окупантам, не зливаючись з ними в химерну «Лігу Сходу Європи», «Союз Трох Русей»? ...Життя, факти й числа дають на це позитивну відповідь.

Економічне життя України поволі пробивається через мури декретів, законів, приписів і т. д. метропольних влад. Економічні можливості на українських землях дають нам надію, що при сприятливих умовах національно-державної незалежності розвинуться всі галузі українського народно-господарського життя.

Ми не будемо тут говорити про сільське господарство України, що її роля, як житниці Європи, відома кожному.

Також, коли ми придивимося до нашої національної промисловости, а головню до тих запасів сировини, що — знаходяться в розпорядженні України, то можемо ствердити великі вигляди на існування й розвиток нашого промислу й зовнішньої торгівлі.

Наведемо дещо зі статистики продукції України (лише Наддніпрянської), Московщини й Польщі в нормальні довоєнні часи. З цілої продукції бувшої Російської Імперії припадає:

	Україна	Московщ.	Польща
вовна	24,6%	39,9%	35,5%
гончарство	35,1%	39,4%	28,4%
сода	64,9%	32,8%	1,1%
руди й мінерали	62,1%	31,2%	6,7%
чавун, залізо й криця	57,7%	31,2%	11,5%
вироби з них крім машин	39,0%	44,7%	13,8%
сільсько-господарські машини ..	40,8%	41,6%	12,6%
будова машин	17,3%	62,8%	3,3%
цукроварство (Україна й Рос.) ..	84,6%	15,4%	—
вугілля	74,7%	10,0%	16,3%

Узявши під увагу лише три найголовніші галузі нашої національної продукції: цукроварство, добування вугілля, руд і мінералів, ми можемо уявити собі майбутні економічні вигляди нашої держави.

Перед нами, після відродження нашої держави, повстане важливе й відповідальне завдання відбудови нашого народного господарства. Лише від нас самих залежить, чи зуміємо ми це перевести своєчасно й раціонально.

Теоретично є декілька підходів до вирішення проблеми економічної відбудови України. Головні з них: підхід з точки погляду інтересів окремої класи, може й домінуючої, і підхід з точки погляду інтересів цілої нації.

Гіпноза марксизму, що помалу розвіюється в інших країнах, ще захоплює собою розум і логіку багатьох наших політиків та економістів. Окремій класі, хоч навіть сам марксіський розподіл суспільства на точно означені класи викликає в сучасному поважні сумніви, приносяться в жертву інтереси інших класів, інтереси нації. Практично це переведено комуністичною владою в СРСР, де пролетаріятові пожертвувано інтереси решти населення. Такий експеримент над живим тілом держави довів безглузаність класового підходу до вирішення економічних питань.

і крайню шкідливість такого підходу не лише для інтересів держави, але й самого пролетаріату.

Другий підхід, націоналістичний, розглядає націю як живий організм, будує економічне життя країни відповідно до інтересів цього організму, примушує окремі класи й верстви, що є лише складниками нації, підпорядкувати й узгіднити свої егоїстичні інтереси з інтересами нації. Практично це переведено в Італії, де за 5 років прийшло до політичного та економічного відродження, до ліквідації соціального напруження, до добробуту подавляючої більшості населення.

При відбудові нашого економічного життя треба взяти все це на увагу й твердо усвідомити собі корисність і konieczність націоналістичного підходу до вирішення економічних і соціальних проблем, що виринуть перед нами.

Ми не можемо на цьому місці докладно зупинятися над подробицями економічної відбудови нашої батьківщини. Ця справа занадто складна, а раціональне розв'язання окремих проблем вимагає великих зусиль з боку економістів, фахівців в окремих галузях народного господарства, економічної й соціальної політики. Ми хочемо крім самої методи розв'язання економічної проблеми, вказати на деякі моменти, що на них мусить бути звернена наша увага при відбудові економічного життя України.

Коли впадуть влади окупантів, ми будемо стояти перед потребою ліквідації або визнання всього того, що принесли Україні революція, комунізм й окупація. Ми побачимо великі маєтки поділеними поміж селянами й будемо змушені зайняти певне становище до цього «здобутку революції». На західних землях України зустрінемося ми з великим польським землеволодінням і будемо примушені вирішити питання його ліквідації та українізації. І коли на Радянській Україні ми не сміємо боротися зі справедливими наслідками революції та маємо обмежитися лише ревізією розподілу землі, то на західних землях: не сміємо боятися революційної ліквідації ворожого нам великого землеволодіння й радикальної земельної реформи. Це саме відноситься до нашої промисловости. Хвиля революції знесла приватну власність на теренах бувшої Росії, але залишила провід удержавленою промисловістю в руках протиукраїнського московського центру. Стан промисловости на Західній Україні — далі без змін, коли не вважати на збільшення впливу польсько-жидівського капіталу замість німецького. Після звільнення всіх українських земель від окупантів ми знайдемо порожнє місце, а перед українською національною владою повстануть питання: чи стреміти до повернення промислових підприємств приватним власникам, якщо вони десь не зникли, чи запросити представників західньо-європейського, або американського, капіталу, чи, нарешті, перевести націоналізацію важливих галузей української промисловости?

Для кожного свідомого націоналіста зрозуміло, що повернення підприємств приватним власникам, представникам ворожих нам народів, елементів чужонаціональному й протидержавному, — не тільки не корисне, але й небезпечне саме тепер, коли війни перетворилися в змагання техніки, коли промисловий стан країни тісно зв'язаний з її боєздатністю. Анальогічні міркування промовляють проти передання безконтрольного кирмування національною індустрією «варягам» капіталу. Для них імперативними будуть тільки моменти зиску й вивиску. Політичні й госпо-

дарські інтереси для них байдужі. І нам, націоналістам, доведеться уважно призадуматися над питанням націоналізації важливих галузів нашої української промисловости, не дивлячися на невдалі спроби переведення націоналізації на Радянщині.

Теж можна сказати й про соціальну політику й про організацію зовнішньої торгівлі майбутньої Української Держави.

Міркою раціональності й корисности при розв'язанні всіх економічних проблем не може бути «революційність», або «контрреволюційність» метод. Наші політики й економісти мусять усвідомити собі тезу:

«Ми не дивимося на революційність або контрреволюційність нашої внутрішньої політики. Все, що робить нашу націю та державу сильними, що підвищує добробут нашої нації, — ми рахуємо позитивним. Все, що ослаблює нашу націю та державу, що принижуює націю й робить її бідною, — ми вважаємо негативним)» (Б. Мусоліні).

Полк. Євген Коновалець.

Причинки до історії ролі Січових Стрільців в українській революції.

(Продовження).

Похід на Київ, депіківіада й остаточна катастрофа.

Ще задовго, поки Галицька Армія перейшла Збруч, Січові Стрільці тримали з нею зв'язок тими своїми частинами, що боролися на польсько-українському фронті в Східній Галичині. Це були передусім гарматні частини, а далі відділ панцирних авт. Вже в момент протигетьманського повстання виринув був у нас проєкт взаємної виміни військових частин обох армій, але цей проєкт переведено тільки частинно й то не цілком вдало. Передбачаючи саме ту небезпеку, що загрожувала наддніпрянським військовим частинам збоку большевицької пропаганди, ми хотіли дістати від Головного Командування Галицької Армії певну кількість галицьких частин, а в заміну за це вислати до Галичини наддніпрянські частини. Таким робом хотіли ми реалізувати на ділі соборницьку думку, як теж паралізувати большевицьку пропаганду. На основі дотеперішних досвідів ми знали, що галицькі частини не піддаються так скоро згаданій пропаганді, — з другої бою ми думали, що й наддніпрянські частини, попавши в оточення дисциплінованої здорової армії, стануть ще більше беззататнимі й що Галицька Армія нічого на такій виміні не втратить. Цю акцію виміни започатковано ще до від'їзду Директорії в Київ висилкою в Галичину одної наддніпрянської бригади. На жаль, ця спроба покінчилася невдачею. Точніше над причинами невдачі розписуватися не буду, бо про цю справу вже багато писали. На мою думку, не треба було згадану частину зразу висилати на фронт, а тільки дати їй перше необхідний вишкіл, дисциплінувати її, змінити старшинський склад, і тоді взивати її до боєвих операцій. Тому я цілком не дивувався, коли довідався, що ця, набораї зорганізована, невідповідно ще освідомлена та зложена з ріжнородного стрілецького й старшинського елементу бригада, при першому польському ударі розбіглася.

Щож до висилки галицьких частин на Велику Україну, то при нагоді мого побуту в Станиславові з початком січня 1919 р. їздив я в цій справі з пок. полк. Вітовським до Головного Командування Галицької Армії в Бібрці. Сам ген. Омелянович-Павленко не поставився до цієї пропозиції зовсім прихильно та тільки лише завдяки в. о. Секретаря Військових Справ, сотн. Бубелі, далось нам отримати з Галичини біля двох тисяч новобранців, які після переведенного вишколу показали дуже гарним і надійним елементом. Ще пізніше кілька разів роблено спроби в справі виміни, — одначе ці спроби не мали ніякого впливу ні на склад обох армій, ні на їх боєві операції.

Безпосередню стрінулися Січові Стрільці з Галицькою Армією тільки після евакуації нею Галичини й переходу через Збруч. Слід тут зазначити, що ще до переходу Галицької Армії, підчас т. з. офензивки ген. Грекова, коли Галицька Армія зогляду на брак набоїв опинилася в дуже важкому положенні, Команда Січових Стрільців видала була відпоручникам Галицької Армії досить велику кількість набоїв. У серпні місяці перейшли галицькі частини на Велику Україну та вже самою своєю появою полекшили незвичайно важке положення на українсько-більшевицькому фронті. Після переорганізованя цілого фронту, вже при активній допомозі Галицької Армії, припало Корпусові Січових Стрільців дуже невдячне й нелегке завдання. Корпус одержав саме наказ заняти фронт на лівому крилі об'єднаної Української Армії, тобто поміж галицькою й польською арміями. Отже Січові Стрільці мали з лівого боку поляків, з правого — 2., а далі 3. Галицький Корпус. Запоріжці стояли на київському напрямку. Ми прохали Головне Командування змінити цей наказ й дати поміж Галицьку Армію та поляків якусь иншу частину самих наддніпрянців і зясували наше важке становище, як галичан з походження. Ми боялися саме, що важко нам буде стримати стрільців від виступів проти нового «союзника» та, що й поляки готові нам робити всякі пакости. Нас тоді не послухали, а наші передбачення здійснилися. Поляки шкодили нам, де тільки могли. Так у Слауті зовсім несподівано обезброїли поляки наш відділ жандармерії, а під Звягелем відрізали нам увесь обоз кавалерії, й ми мусіли приймати проти них обережності. Легко зрозуміти, наскільки терпіли на цьому наші протибільшевицькі операції.

Знаючи далі дуже добре, на основі досвідів пороблених у директоріянському періоді, які тятари спадають на Армію разом із заняттям Києва, у балачках з пок. Головним Отаманом пропонували ми йому не спішитися з самим вступом у Київ, а раніше поширити базу на Півдні. Колиж рішено таки вступати до Києва, то ми прохали Головне Командування вислати туди Січових Стрільців, що прекрасно взнавалися на київському терені та в київських відносинах. Головне Командування, думаючи, що нам залежить тільки на «честі» ввійти першими в Київ, відкинуло нашу пропозицію. Ця роля, як ми пізніше довідалися, припала Запоріжцям. Яке практичне вгадіння мало знання київського терену й відносин, виявилось найкраще на подіях 30. серпня 1919. р.

Місяць пізніше Січові Стрільці отримали наказ перейти на південний денікінський фронт. Ізза браку палива, паротягів і вагонів, ми мусіли пересуватися похідним порядком по поганих розмоклих шляхах, — так що треба було витратити аж три тижні на перехід з району Шепетівка—Полонне до Жмеринка—Рахни. Позиції на денікінському фронті Січові Стрільці зайняли вже тоді, коли становище на ньому ставало вже щораз більше катастрофальним. Тиф лютував. З одного нашого куріня, що мав вісімсот щойно вишколених новобранців, на протязі одного тижня залишилося тільки двісті душ. Брак боєвих припасів й одягу (саме після великих дощів почалися великі морози) не давав змоги починати боєвих операцій.

Вже тоді, у жовтні місяці ширилися серед війська погослки про недалеку галицько-денікінську згоду. Одначе їм ніхто ще не вірив. На нараді командантів частин Наддніпрянської Армії в Новій Ушинці, що відбулася під проводом пок. Головного Отамана, стверджено вправді, що становище армії є катастрофальне, але нічого иншого не залишається, як далі тримати фронт проти Денікіна й поволі відступати на Північ. Тоді рахувалися з недалеким розвалом Денікіна, у зацілілі якого, на основі відомостей Головного Командування, вже вибухали повстання й почався розвал тилових частин. Про старання Галицького Уряду та Командування Галицької Армії дійти до порозуміння з Денікіном пок. Головний Отаман нічого не згадував. Між тим розмови про переговори Галицької Армії ставали все голосніші. Для выяснення, в чому саме річ і що вагали далі робити, відбулася в Жмеринці велика спільна нарада всіх командантів більших частин Наддніпрянської Армії, Команди Галицької Армії та Ради Міністрів. На згаданій нараді були теж присутні пок. Головний Отаман С. Петлюра та Диктатор Др. Е. Петрушевич. Звіти командантів боєвих одиниць виказали повний брак в армії боєвих припасів, одягу, обуви й підков (підчас лютих морозів!), та зясували жахливі наслідки тифу. Загальний огляд стану на фронтах, про що реферував ген. Капустянский, виглядав дуже песимістично. Конкретних рішень на цій нараді не прийнято. З одного боку стверджено тільки катастрофальне положення армії, а з другого боку, — що серед тих обставин Українській Армії нічого не залишається иншого, як, стиснувши зуби, чекати розвалу денікінського фронту. На запити в справі погослок про бажання Галицької Армії порозумітися з Денікіном Др. Е. Петрушевич, заперечуючи, урочисто завив, що на *всякий випадок* Галицька Армія не зробить

нічого без порозуміння з Урядом і Командуванням Української Народньої Республіки. Та вже підчас самої наради довідався я від сотн. І. Цьокана, що Галицьке Командування веде такі переговори з Денікіном. Що більше, воно мало вже вислати, або вишло свою делегацію до денікіньського штабу, а головним прихильником порозуміння є майор ген. штабу Ерле. Про це все повідомив я пок. Головного Отамана, який зараз же відбув з Др. Петрушевичем довгу, майже односторонню, розмову на одинці в вагоні, та після неї заспокоїв нас, що нам не треба нічого боятися. Про що говорили пок. Головний Отаман і Диктатор, я не знаю.

За кілька днів наш штаб заалармовано вісткою, що денікінці, перейшовши район 3. Галицького Корпусу, ззаду напали на штаб 7. Запорізької Дивізії в одному селі коло Тульчина. 7. дивізія була тоді, згідно з наказом Головного Командування, передана в розпорядження Корпусу Січових Стрільців. Після цього ми вже даремно шукали зв'язку з 3. Галицьким Корпусом. Нам нічого не залишалось іншого, як на всі чотири сторони повиставляти охорони й чекати, дальших несподіванок. Тогож або слідуючого дня вечером прийшла телеграма за підписом пок. Головного Отамана про перехід Галицької Армії на сторону Денікіна. Не хочу вдаватися в осуд, чи й наскільки Галицька Армія була змушена підписати відомий договір з Денікіном, — всеж сам факт переходу на бік ворога без повідомлення братньої Армії, а зокрема тих частин, що стояли в безпосередньому сусідстві, був вчинком дуже прикрим і гідним жалю.

Складалася нова ситуація. Денікінці заняли Жмеринку. Січові Стрільці, як теж й інші наддніпрянські частини, що стояли на Південь від Жмеринки, були примушені серед морозів, обдерті й босі, з сотнями хорих і ранених, відступати швидко маршем через Котюжани, Нову Ушицю, Дунаївці, Ярмолинці в район Проскурів—Староконстантинів. Від Командування Наддніпрянської Армії одержали ми були наказ обезбрювати підчас нашого відступу галицькі частини, які ще були в тих районах і мали наказ від свого Командування скупчуватися в районах призначених вже денікіньським штабом. Того наказу ми вже не виконували, бо бачили останню дію катастрофи й рахувалися тільки з корисністю самого існування яких-небудь українських військових частин навіть під чужою владою. Саміж ми на цей шлях не пішли, Січове Стрільцтво не могло наслідувати Переяславську Угоду*).

Розпочиналася найстрашніша сторінка визвольної боротьби Соборної України: період духової прирви поміж двома частинами нації. Антагонізм, що існував доси тільки поміж політиками, які групувалися біля двох урядів, перенісся після денікіньської угоди в низи, а в першу чергу в стрілецьку масу. Різке становище урядових кол Української Народньої Республіки, що самі почали вже після довершеного факту, на мою думку зовсім непотрібно, роздувати шкідливе значіння переходу Галицької Армії до Денікіна, не могло причинитися до заспокоєння настроїв. Катастрофальне положення, в якому опинилася територія України, що стала для ворогів українського народу ареною боїв, лише сприяло кличеві: «в усьому винні галиччане — зрадники Українського Народу!» У категорію «зрадників» попали не тільки члени Галицької Армії, але взагалі всі уродженці Галичини.

Січові Стрільці пробували боротися проти цього. Коли на приклад вони підчас переходу через Проскурів довідалися, що пок. Головний Отаман приготував відозву, в якій дуже гостро говориться про Галицьку Армію, а Диктатора Др. Е. Петрушевича називається одверто зрадником, то представники Січового Стрільцтва (сотн. Матчак і мабуть сотн. Чиж) пішли до пок. Головного Отамана й просили його осуджувати перехід Галицької Армії більше спокійно та об'єктивно. І дійсно, пок. Головний Отаман в останній хвилині злагіднив тон згаданої відозви та випустив усі різкі вислови.

Але швидко ми мусіли боронити також себе від обвинувачень «зради», які то закиди вилилися були навіть в активні вступили проти Січового Стрільцтва. У Староконстантинові, де зібралися всі рештки Армії Української Народньої Республіки, сталася небувала річ: частина Бригади Гайдамаків, що була під командою Волоха, напала вночі на 1. Полк Січових Стрільців, частинно його обезброїла, а команданта, пок. сотн. Андруха, арештувала. Коли зважити, що 1. Полк Січових Стрільців був одною з найкращих бових частин, частиною, до якої всі Січові Стрільці відносилися з великою пошаною та дивилися на неї з гордістю, то стане зрозумілим, що згаданий ви-

* Дуже точний опис перебігу жмеринської наради, як теж усіх подій, що наступили після неї, а зокрема переговорів делегації Галицької Армії з денікінцями, дає у своїх споминах сотн. Осип Левчицький. Цікави при тому є факт, що денікінці вважали потрібним у договорі з Командуванням Галицької Армії ввічати окрему речку про це, що Корпус Січових Стрільців (у договорі названо його «Корпусом Ковшовальців») не вважається складовою частиною Галицької Армії.
Е. К.

надок, хоч і негайно зліквідований рішучою постановою всього Корпусу, страшенно причобив Січовиків і відібрав їм решту боевого запалу. Несподіваний виступ Волоха проти решти Армії Української Народньої Республіки та його проголошення себе прихильником радянської влади з рівночасним збройним нападом на... державну скарбницю в тодішньому осідку Уряду, м. Любарі, притіснююче вплинув на всіх.

Після історичної, мабуть останньої офіційної, наради всіх командантів окремих частин Армії Української Народньої Республіки в присутності пок. Головного Отамана та прем'єра міністрів І. Мазепа в м. Чарторії, де рішено ліквідувати регулярну війну й перейти на партизанщину, всі старшини Корпусу Січових Стрільців, як галичане, так і наддніпрянці, одноголосно рішили здемобілізувати Корпус і залишити всім вільну руку: або приєднатися до повстанчої армії, яку складав ген. Омелянович-Павленко, або повернути додому. Думати над тим, як дістатися додому, не було часу. Несподіваний напад поляків на Чарторію заскочив Січових Стрільців і деякі інші частини, що були розташовані в цьому містечку. Поляки розбрóли всіх і перевезли, як інтернованих, до Луцька.

Цікаво, що поляки напали на місце постою Січових Стрільців безпосередньо після того, як пок. Головний Отаман переїхав на територію, що займали польські війська. Наскільки обі події стояли у зв'язку, і до сьогодні невідомо. Правда, у Чарторії були балачки про це, що пок. Головний Отаман має на деякий час виїхати за кордон (не тільки в Польщу), — ніхто одначе не надіявся, що цей виїзд наступить так швидко та зараз же після чарторийської наради. Факт, що пок. Головний Отаман не згадав перед нами ані словечком про грудневу угоду з поляками, заключену за посередництва Андрія Лівичького й факт, що пок. Головний Отаман виїхав з Чарторії через Миропіль до Шепетівки, а далі до Варшави, зовсім несподівано, нікому нічого не кажучи, кидає світло на загадку, яким це робом Січові Стрільці так зненацька опинилися в польських бараках.

Січові Стрільці в польському інтернованні й нові пляни.

Ті, що понали до луцьких касарень, були одними з перших вояків Наддніпрянської Армії, які зазнали солодощів польських таборів. По кільканадцять стрільців і старшин дусилися в одній кімнаті. Хорі на тиф лежали поміж здоровими, що костеніли від холоду й завмірали з голоду. Подібні, а може ще й гірші, обставини були в рівенському таборі, де поляки скупчили теж велику кількість старшин і козаків Наддніпрянської Армії. У Луцьку я переняв команду над табором і витратив дуже багато зусиль та енергії, щоби полекшити стан інтернованих. Особливо багато трудів коштувала справа видобуття від польської військової влади дозволу на відокремлення тифозних і призначення для них будинку шпиталю. Для цього призначила польська влада луцьку тюрму, куди й перенесено всіх хорих. За той період інтернування втратила Українська Армія багато дуже гарних боевих старшин і стрільців. Годі подавати на цьому місці їх реєстр. Згадаю тільки ген. Василя Тютюнника й гарматчика полк. Висиліва. У цей-же час перебув полк. Андрій Мельник найтяжчий рід сніжного плямистого тифу.

Ми не знали, як довго буде тревати таке наше інтернування й що Польща гадає робити з нами далі. Думаючи над засобами, якими можна добутися на волю, не забували ми при цьому ніколи нашої мети: дальшої організованої активної боротьби. Тому обмірковували ми різні можливості творення нового осередку регулярної Української Армії та добуття нової операційної бази на терені України. Діставши в Луцьку відомості про квітневу угоду пок. Головного Отамана з маршалом Пілсудским, ми, самоозрозуміло, поставилися до неї з самого початку негативно й не вірили в успіх польсько-українського походу на Київ. Ясно, що перешкодити українсько-польському союзові ми не мали змоги, але не хотіли також брати участі в цьому почині. Тоді то, підчас довгих розмов наших старшин (у Луцьку скупчилися майже всі члени Стрільської Ради), виринув у нас проєкт піти на службу до Української Бригади в Чехословаччині.

Що таке уявляла з себе Українська Бригада, хто був її командантом, який старшинський склад, що за настрої панували там, — було нам тоді невідомо. Ми лише чули, що в Чехословаччині існують якісь українські військові частини, що певно мають більші завдання ніж сидіти спокійно на чужині в таборі. Не знаючи далі зовсім відносин, які тоді панували закордоном поміж представниками Уряду Західно-Української Народньої Республіки й Уряду Української Народньої Республіки, думали ми, що особисті послуги старшин Січових Стрільців радо прийме й Бригада,

і політичні чинники. Нашіж думки були прості: «Українську Бригаду в Чехословаччині треба поповнити всіми українськими вояками, що перебувають закордоном, — галицькими й наддніпрянськими, — і створити велику військову одиницю (найменше одну дивізію). Цей відділ треба булоб у випадку польсько-українського походу на Київ перевести на Україну не через Польщу, а через Румунію, найкраще в район Одеси. Якщо поляки втрималисьби на Україні, тоді треба булоби мати якусь свою військову силу, що організована й озброєна не безпосередньо поляками, у противагу польській силі. Колиж большевики розбили поляків, то пляновано злучити тоді цю військову частину з повстанчими відділами ген. Омеляновича-Павленка, поповнити її ще иншими українськими частинами й таким робом створити в районі Одеси нову Українську Армію й базу для війни проти москалів.

Пок. Головному Отаманові не подали ми нашого пляну повністю. Ми переслали йому тільки з Луцька заяву, що хочемо взяти за справу перевезення Української Бригади з Чехословаччини на Україну. Він викликав мене й моїх товаришів з Стрілецької Ради до Варшави. Ми представили йому, що при допомозі Української Бригади бажаємо створити новий завязок Січового Стрілецтва для активної боротьби проти большевиків.

Після того нам дійсно далось вибратися закордон, де з весною 1920. року зібралася переважна частина членів Стрілецької Ради, а саме: полк. А. Мельник, пок. підполк. ген. штабу Ю. Отмарштейн, полк. Р. Дашкевич, сотн. В. Кучабський, пок. сотн. І. Андрух, сотн. М. Матчак, сотн. Я. Чиж і сотн. Чорній. Члени Стрілецької Ради, що залишилися в Польщі, а саме ген. (тоді ще полковник) М. Безручок й полк. Р. Сушко зобов'язалися не творити для спільного походу з поляками ніякої Січово-Стрілецької частини. Вони персонально поступили на службу до 6. Бригади.

Всі інтерновані в Луцьку старшини й стрільці колишньг Корпусу Січових Стрільців частинно повернули до Галичини, частинно перейшли до 6. Бригади, а частинно ріжними шляхами перебралися закордон, передусім до Чехословаччини.

Центр Січових Стрільців на чужині.

Отже, як тільки ми приїхали закордон, зараз же побачили, що наші сподівання найтв сприятливі умовини для праці були великим непорозумінням. Антагонізм поміж галичанами й наддніпрянцями, що повстав після грудневої угоди Української Народньої Республіки з Польщею та поглибшав після квітневої угоди, нагадував настрої на Наддніпрянщині після переходу Галицької Армії до Денікіна. Тільки тепер галичане обвинувачували наддніпрянців, і закид «зради» поширено на всіх, хто вродився на Наддніпрянщині.

Так само несправдилися наші надії щодо Бригади в Німецькому Яблінному. Президент Др. Е. Петрушевич покладав на Бригаду, як на військо Східної Галичини, великі надії, й нізащо не хотів зрікатися свого впливу на неї віддаленням її від себе. Та й у самій Бригаді думка про переїзд на Україну, як взагалі про виїзд з Чехословаччини, зогляду на акцію тодішнього Уряду Західно-Української Народньої Республіки й самої Команди Бригади, як теж зогляду на загальні настрої, що панували тоді серед українців закордоном, була дуже непопулярною. Серед галицького громадянства переважала тоді думка, що галичанам треба взагалі усунутися від «наддніпрянських справ», що наддніпрянцям не можна вірити, бо вони кожноі хвилини здібні на дальшу зраду в галицькій справі. Сама чеська влада теж не годилася на виїзд Бригади, вимагаючи на це дозволу Польщі, незалежно від того, чи Бригада малаб їхати через Польщу, чи через Румунію. Нам нічого не залишалося, як зачекати на дальший розвиток подій на Україні. Поразка поляків і роля, що разом з тим припала на долю Армії Народньої Республіки, зробили наш плян неактуальни. Ми рішили його ліквідувати. У зв'язку з нашими заходами в справі перевезення Бригади на Україну поведено проти нас збоку Уряду Західно-Української Народньої Республіки, Команди Бригади й поодиноких людей без розбору засобів дуже гостру кампанію. На нас посипалися ріжного рода наклепи аж до того, що ми є польськими заповідцями й що Українську Бригаду хочемо передати в руки поляків. Рівнож і ті наддніпрянські кола, що були прихильниками польсько-української згоди, включно з пок. Головним Отаманом, почали дивитися на нас згоса, закидаючи нам, що ми ставимося дуже негативно до польсько-українських заличань.

У липні 1920. р. відбули ми в Празі останнє засідання Стрілецької Ради, на якому, після зясовання безкорисности й безцільности дальшого перебування закордоном, рішили ми закликати всіх Січових Стрільців до повороту в Галичину. Після цього за-

сідання Стрілецької Ради перестала фактично існувати Січово-Стрілецька Організація. Старшини Січових Стрільців, що були закордоном, здебільшого розїхалися, — одні на Наддніпрянщину, інші до Галичини. Там стали вони такими самими громадянами, як усі інші. Кожний з них вступив до тої групи чи партії, що краще відповідала його особистим переконанням.

Крім цього за ініціативою стрілецьких старшин відбувся ще 31. серпня 1920. р. у Празі «З'їзд Відпоручників Українських Військових Організацій Закордоном», на якому між иншими були присутні неофіційно представники Бригади в Німецькому Яблінному (командант Бригади, полк. Варивода, заборонив брати участь у цьому З'їзді), представник Українського Союзу Старшин у Відні, представники робітничих сотень на Закарпатській Україні й представники нашої американської еміграції. На цьому З'їзді винесено між иншими такі постанови: 1. З'їзд стоїть на становищі повної соборності й самостійності України без огляду на це в якій соціальній та політичній формі вилетяться ця самостійність. 2. З'їзд стверджує, що теперішнє катастрофальне положення України є наслідком неохоти до праці, нестійкості, хитання, суперечності з гаслами, наведеними в точці 1., і самого факту існування аж трьох українських урядів і їх органів. 3. З'їзд вважає вказаним не ставити мілітарного спротиву зеднанню українських земель, яке зараз наспіває через большевицький наступ, та одночасно заважає всіх старшин і стрільців Української Армії до дальшої послідовної боротьби за самостійність України. 4. З'їзд вважає потрібним заховати в організованій формі існуючі поза територією України військові частини та об'єднати їх ідейно між собою. Крім цього З'їзд закликав усіх цих, що можуть вертати на Україну, до повороту й до праці на місцях, а далі прийняв постанови щодо центрального ідейного проводу всіх військових організацій. Після З'їзду один з членів колишньої Стрілецької Ради виїхав був до пок. Головного Отамана з пропозицією звільнити Українську Армію від її незавидної ролі оборони Галичини для Польщі та заховати Армію виключно для боротьби за українську державність. Пропоновано тоді раптовим зворотом відсунути Українську Армію, що боролася на правому крилі польського фронту, у Карпати й таким робом ухилитися тимчасово від дальшої боротьби проти большевиків. Розрахунок був такий, що большевики, після переможного походу через Польщу були би дійшли до Середньої Європи й загрожали безпосередньо інтересам держав-переможців. Для рятування ситуації мусили би згадані держави не тільки піддати ревізії версальський договір, але почати також організування поважного протибольшевицького фронту, при чому мусили би вони ввати під увагу теж ті українські бові сили, які досі легковажено й яким не хотіли помагати. Отже українські частини, що заховались би в Карпатах і до них приєднались би всі інші українські частини закордоном, мусили б увійти в плян великої протибольшевицької кампанії. Українська справа виринула би тоді знову на широкому інтернаціональному форумі та не була би залежною від одного тільки маршала Пілсудского. Переможена Польща не мала би відваги ставити такі домагання, як це вона зробила пізніше Ризі. .

Пок. Головний Отаман цю пропозицію відкинув. Не хотів він допуститися, як сам зазначив, «зради союзника».

«Союзник» одначе, якому пок. Головний Отаман дотримав вірності аж до смерти, не мав таких сантиментів. Річ Посполита Польська погодилася дуже швидко після цього з Московією в Ризі й то коштом українських земель та коштом долі решток вірних Польщі військ Української Народньої Республіки, що по цей день коротають свій вік у польських таборах.

(Далі буде).

Офіційна частина.

Провід Українських Націоналістів.

Звідолення ч. 5.

1. Для полегшення праці Проводу в різних країнах призначається відпоручників на Чехословаччину, Бельгію, Болгарію, Німеччину, Данціг і Литву.

Справа відпоручників на Францію, Люксембург, Австрію, Югославію, Італію, Злучені Держави Північної Америки й Канаду буде вирішена протягом найблищого часу.

Відпоручники мають провадити діяльність згідно з інструкціями, що їх подано в обіжникові ч. 180-27 від. 1. травня 6. р.

2. Цим продовжується оголошення спису датків на збіркові листи Проводу.

3 переносу: 670,10 к. ч.

225 франц. фр.

155 бельг. фр.

Збірка Секції Л.У.Н. у Подєбрадах:

- 101. Гайдай — 5 к. ч.
- 102. Дрикалович — 5 к. ч.
- 103. Зімницький — 1 к. ч.
- 104. Слонський — 2 к. ч.
- 105. Купан — 2 к. ч.
- 106. Сovenко — 2 к. ч.
- 107. Бик — 2 к. ч.
- 108. Коровицький — 5 к. ч.
- 109. Яворовський — 5 к. ч.
- 110. Мосенда — 10 к. ч.
- 111. Кордонський — 5 к. ч.
- 112. Маліів — 5 к. ч.
- 113. Богач — 2 к. ч.
- 114. Костарів — 5 к. ч.
- 115. Руденко — 5 к. ч.
- 116. Герасимович — 5 к. ч.
- 117. Касьяненко — 5 к. ч.
- 118. Др. Вікул — 5 к. ч.
- 119. Сціборський — 10 к. ч.

Додаткова збірка Секції Л.У.Н. у Ліберці:

- 120. А. Копиняк — 10 к. ч.
  - 121. М. Саланик — 10 к. ч.
  - 122. П. Семанюк — 10 к. ч.
- Збірка Секції Л.У.Н. у Празі:*
- 123. Інж. Малько — 5 к. ч.
  - 124. Др. Демчук — 1 ч. к.
  - 125. Евфімчук — 1 к. ч.
  - 126. Кордонський — 5 к. ч.
  - 127. Гридін — 1 к. ч.
  - 128. Шиян — 0,5 к. ч.
  - 129. Шайдацький — 2 к. ч.
  - 130. Чермишинський — 2 к. ч.
  - 131. Рябів — 1 к. ч.
  - 132. Мінів — 2 к. ч.
  - 133. Преснюк — 2 к. ч.
  - 134. Балицький — 1 к. ч.
  - 135. Огородюк — 2 к. ч.
  - 136. Незнаний — 1 к. ч.
  - 137. Стек — 3 к. ч.
  - 138. Олексенко — 1 к. ч.
  - 139. Ткачук — 1 к. ч.
  - 140. Захарченко — 1 к. ч.
  - 141. Овсянецький — 1 к. ч.
  - 142. Сенюк — 1 к. ч.
  - 143. Кулицький — 1 к. ч.
  - 144. Н. П. — 1 к. ч.
  - 145. Незнаний — 1 к. ч.
  - 146. Мельник — 1 к. ч.
  - 147. Романюк — 1 к. ч.
  - 148. Проф. Гула — 5 к. ч.
  - 149. Незнаний — 2 к. ч.
  - 150. Рудик — 2 к. ч.

До переносу 834,60 к. ч.

225 франц. фр.

155 бельг. фр.

Секретаріат та відділ преси й пропаганди.

З діяльності організацій.

СОЮЗ УКРАЇНСЬКОЇ НАЦІОНАЛІСТИЧНОЇ МОЛОДІ.

Партійний розбрат і занепад української політичної думки в Галичині, що наступив по війні та надзвичайно збільшився після рішення Ради Амбасадорів, викликав реакцію в напрямі оздоровлення відносин шляхом відокремлення націоналістичних елементів у власні організації. Хоч спроби створення

української націоналістичної партії покінчилися невдачею, всеж потреба, що привела до тих спроб, не минула. Передусім це торкалося молоді, серед якої демагоги, висланці різних партій, робили справжнє моральне спустошення.

Умови, серед яких здійснювано організаційні спроби націоналістичної мо-

лоді, були найдзвичайно корисні. Не можна було спертися на аналогічну організацію старших громадян, бо такої не було, не було старших провідників, бо ті або виїхали закордон, або заангажувалися в партійній діяльності. Врешті, всюди в дотеперішніх організаціях молоді взяли верх ліві елементи, з якими від самого початку треба було вести вперту боротьбу.

Не зважаючи на всі труднощі, у 1925 р. повстав завязок організації. Ним був гурт молодих людей. Всі зрозуміли потребу створення організації ідеологічного характеру, що не тільки гуртувалаб однаково думаючі елементи, але виховувалаб у душі націоналістичної ідеології нові лави молоді. З малої групи створилася через рік Група Української Націоналістичної Молоді, що поширила дотеперішні організаційні заходи. Вже по кількох місяцях заложено Союз Української Націоналістичної Молоді, який має сьогодні кільканацять груп у різних місцевостях Галичини.

Групи Української Національної Молоді гуртують нелише студентів, але й ремісників та селянську молодь пересічно у віці 18—25 років. Ті групи можна розглядати, як другий ступень організації, коли приймемо, що перший ступень творять організації молоді нище 18. року. (Пласт). На порядку дня є справа створення третього ступня націоналістичної організації, що їй будуть підпорядкуватися два перші.

Групи, що творять Союз є організаціями ідеологічного характеру. Вони

перш усього кладуть вагу на самоосвідмлення членів, що відбувається при помочі сходин, рефератів на різні теми (ідеологія, історія, визвольна боротьба), журналів і книжок. Далі групи ведуть культурно-освітню працю по селах, дають ініціативу й беруть часто участь у закладанні «Просвіт», «Соколів», хорів, аматорських гуртів, уряджують вистави по селах, беруть участь у національних святах, ідуть по селах з відчитами, переводять збірки на національні цілі й стають завсігди до праці в такі моменти, як громадські вибори, поміч жертвам повені, парламентарні вибори та ин. Зокрема у Львові група змогла перебрати до своїх рук усі важніші студенські установи, вирвавши їх зпід впливу лівих елементів (Академічний Дім, Студенська Громада). Союз Націоналістичної Молоді видає у Львові свій орган «Смолоскипи», й, дійсно, з усіх груп молоді націоналісти є найбільше рухливими.

Це одначе тільки підготовча праця. Перед націоналістами в Галичині стоять в найбільшій будучині слідуючі завдання: створення націоналістичної організації третього ступня, звязок з націоналістами Волині й охоплення їх в рамки організації, та підготовка, спільно з Проводом, Конгресу Українських Націоналістів. Все це має вести до створення сильної політичної організації українських націоналістів, що охопилаби всі кола українського громадянства в селі й місті та сталаби рішенням чинником нашого політичного життя.

А. В.

СОЮЗ УКРАЇНСЬКИХ СТАРШИН У НІМЕЧЧИНІ.

Від 1921. р. існує в Берліні Союз Українських Старшин. Членами Союзу є б. старшини Надніпрянської й Галицької Армії. Союз, як аполітична організація українських старшин, що стоить на засаді Незалежної Соборної Української Національної Держави, поставив собі за завдання заховання й плекання традиції українського національного війська, як теж, у міру можности, ведення військово-організаційної праці закладанням філій, зорганізовуванням стрільців та підстаршин, що перебувають у Німеччині, в «Стрільцьку Громаду при С.У.С.» і веденням пропаганди серед чужинців.

Крім того метою Союзу є ведення війсьво-вишкільної праці серед своїх чле-

нів та пропагування військової думки серед українців ззагалі для зміцнення переконання, що лише власними силами дасться вибороти власну державність. Цю працю Союз започаткував у минулому році рефератами на військові теми, видаванням військово-наукових брошур і, покищо, неперіодичного військового органу «Військовий Вісник». Крім цього видано кілька інформативних комунікатів у чужих мовах. Для налагодження й підтримання звязків з чужинцями Союз уряджує в лютому кожного року репрезентаційний бал і дає ініціативу до відзначення всіх українських національних свят.

Г.

Хроніка.

Під Румунією.

Жадна світова подія не займає настільки уваги всього населення Румунії, як справа боротьби Маню (царанисти) проти Братіяну (ліберали). У всіх на устах питання: чи уступить уряд, чи тільки поступиться? Альба Юлія, де відбувався селянський конгрес, несподівано вийшла в історію. Усі розглядають конгрес царанистів, як останню погрозу урядові. Воно й справді виглядало на велику погрозу. З усіх кінців країни, навіть з найдалших закутин Бесарабії, Буковини й Семигороду, тягнулися селяне пішки, волами й кіньми. Деякі часописи подавали 100—200 тисяч учасників, урядовіж часописи згадували про 35.000, — отже з певністю можна рахувати, що в конгресі приймало участь найменше 50.000 селян. Сам конгрес, чи точніше віче, пройшов спокійно. Поліція й війська вийшли з міста й розташувалися оподалік навкolo. Конгрес зовсім не приніс чогось нового. Всі ухвали покриваються з рішеннями з'їзду партії царанистів у Букарешті. Маню потрібував тисячі людей тільки для демонстрації. Навряд чи це йому вдалося вповні, бо вже на самому вічу потворилися групи невдоволених повільним веденням акції проти уряду. Навіть деяка частина делегатів рушила походом на Букарешт. Сам Маню з резолюціями відправився до Ради Регентів. Щоб запобігти охолодженню настроїв, царанисти заявляють, що Альба Юлія була тільки початком акції й що тепер розпочинається широка праця між народом. Слід зазначити, що також соціалісти приймають до певної міри участь у започаткованій царанистами протиурядовій акції. Вже кружляють чутки, що кабінет міністрів уступить і знов повернеться до влади, але під проводом Тітулеску, який має своїх прихильців серед царанистів. Те, що започаткував Карло в Лондоні, не стоїть у звязку з партією царанистів. Безумовно, Карло має серед селянства й серед чільніших провідників партії своїх прихильників. Однак сам Маню заявляє, що його партія не зацікавлена в повороті Карла й не думас порушувати закони про престолонаслідування.

Поза боротьбою за владу дуже багато говориться в Румунії про справу закордонної позички. Заходи в Америці не привели до бажаного вислідку. На пе-

решкодї тому стали саміж таки румунські громадяне, жиди й мадяре, що навіть звернулися з меморіалом до Кельога й просили його не поспішати з позичкою. Після цього американці перестали переговорювати з румунами. Також українці прилучилися до цієї акції. Вже свого часу, коли до Канади приїздила румунська королева, наші емігранти з Буковини подбали про «належне» прийняття. У різних часописах були вміщені статті в справі переслідування меншостей, а в парламенті були запити до уряду: як це може уряд Канади вітати королеву такої держави? І тепер, підчас переговорів у справі позички, українці повели помітну пресову кампанію. Зокрема звертають на себе увагу статті Пігуляка, що крім того урядив низку віч, на яких виголошував реферати. Усе це привело до зміни румунського «курсу». Замість Америки й Канади румунські політики пішли шукати необхідних грошей в англо-німецьких колах. Однак й тут не повелось. Хоч Тітулеску й бачився з Штресеманом, всеж ділова нарада так і не відбулася. Румунія дуже швидко зареагувала на це розпорядком про дальше переведення ліквідації німецьких маєтків, а преса повела проти німців наступ, заявляючи, що самі румуни не хочуть мати діла з Німеччиною. Є вигляди, що все покінчиться позичкою за посередництвом французького державного банку. Франція бажає цим приложити свої руки до недавніх непорозумінь між Букарештом і Римом та тісніше прив'язати до себе Румунію.

З інших подій варто згадати святкування десятиліття прилучення Бесарабії. Як влада не намагалася, всеж крім дуже бідних свят, що зібрала зовсім мало народу, нічого не далось впорядити. Взагалі, самі навіть бесарабські румуни невдоволені центром. Владі закидається те, що вона зовсім не бере під увагу місцевих обставин і, більше того, відносин у Бесарабії зовсім не знає. Не приходиться дивуватися тому, бо на 15 членів найвищої законодавчої ради тільки один походить з Бесарабії. Пробували бесарабці розпочати кампанію в парламенті. Відбулася широка дискусія щодо стану облоги, але до жадних змін не прийшло. Та й не може румунська влада знести стан облоги в Беса-

рабії, бо, вже не беручи під увагу неспокійних настроїв нерумунів, частенько приходить над Дністром до справжньої війни з «братами» з «Автономної Молдаванської Республіки». У відповідь на січневий напад большевиків румуни zorganizували «рейд» у березні.

Немає спокою. Політика Букарешту супроти меншостей зовсім не змінилася. Назовні немов полекшено трохи справу засновання нерумунських середніх шкіл (треба, щоб було неменш 30 учнів у нижчих класах і 25 учнів у вищих), — на ділі ж також у тих школах мусять провадитися навчання румунської мови, літератури, історії й географії. Лишається «гімнастика й рукоділля», які дозволено провадити в рідній мові... І на релігійному тлі не приходить до замирення. Державна православна церква завела календар нового стилю. Селянство поставилося вороже до тої реформи. Місцями приходило в аїми до заворушень (Морошени коло Чернівців). Що не закон, то й біда. Ось, скажім, закон про пасовиська. Та це ніщо інше, як уможливлення представникам влади вмішуватися в чисто місцеві справи. А обмеження прав адвокатських палат, а іспити в румунській мові для залізничників, а уневажнення всіх роземчих судових рішень і нотаріальних актів, наколи писано не по румунськи, з заборона німецьких написів у кінах... Все це дає образ національної політики сучасної Румунії.

Всеж не дивлячись на такий невідрадний стан у цілій державі, слід ствердити сяке-такє оживлення українського життя. Добре розвивається український музей. Ровіслано окремі анкети в справі збирання етнографічних матеріалів і ви-

дано книжку-порадничок, що її написав К. Купчанко. У румунських і німецьких часописах з'являються все частіше статті українців (Лукашевич). «Жіноча Громада» уладжує сталі недільні виклади в «Народному Домі». Наприклад, 1. квітня відбувся виклад К. Купчанка про весну в звичаях і віруваннях українців. Тиждень перед тим «Буковинський Кобзар» обходив шевченківське свято, на якому виконано чимало нових композицій українських народніх пісень. Ще раніше жіноче добродійне товариство «Мироносиці» влаштувало чайний вечір з концертом при участі співачки Боднарюк (сопран) і проф. Стовбенка. Певні позначки промовляють за тим, що «Зелена Буковина» вже пробуджується з довгого сну...

На закінчення хочу розповісти про «кару небесну», що в перших днях травня навистила нас... Протягом чотирох годин падав болотяний дощ. На вулицях лежало на кілька сантиметрів червоного болота. Стіни всіх будинків позаяхляпувано. Легко собі уявити страх населення. Неймовірні чутки пішли між народом. Одні звязували це явище із землетрусом у Болгарії й Греції, другі переконували, що «в Карпатах вибухнув вулкан»... Знавці досліджували отугу «манну», й мабуть найбільш імовірним буде припустити, що цей дивний дощ був вислідом страшного цикльону на Україні, де, як знаємо з часописів, повидирано землю цілими клаптями. Поволі заспокоїлися наші селяне, а навіть втішилися, бо надіяються на великий урожай. «Не треба гноїти, бо це славний український чорнозем сам Бог прислав на нашу забуту землю»...

К.

На Кубані.

І. ПОДАТКИ.

Від самого початку завоювання Кубані поводитьсь радянська комуністична влада з нею, як з колонією, яку вона систематично визискує. П. Макаренко у своїй статті «З життя на Кубані під радянською комуністичною владою» поставивши запитання: «Для чого Кубань була і є потрібною для большевиків», так відповів: «Перш за все для того, щоб мати можливість вивозити з неї хліб і другі засоби харчування, а також сирівці».*) Це своє твердження він об-

трунтоває заявами російських комуністів, котрі займали на Кубані визначні посади, заявами, які були своєчасно надруковані в кубанських радянських газетах. Так комуніст В. Чорний у статті «Перше п'ятиріччя радянської Кубані» писав наступне: «Перед Кубанню самим життям висувалося завдання — дати Росії хліба, підготувати голодну країну та її робітничі центри. І Кубань за все п'ятиріччя і особливо в перші роки це своє завдання й обов'язок виконувала з честю».**) Той-же самий комуніст В. Чор-

*) Дял. Збірник «Кубань», Прага, 1927.

**) «Вісник» «Знамя» з 21. березня 1925.

ний далі писав: «Ставши хлібним і продовольчим резервуаром Радянської Росії, вона (Кубань) дала багато десятків, якщо не сотень мільонів пудів хліба, спасла від голоду й смерті тисячі й тисячі душ.»

Другий російський комуніст А. Дімант, був редактор радянської газети «Красное Знамя», що виходить в столиці Кубані Катеринодарі, в своїй статті «Спогади про перші дні» писав таке: «Праця радянської влади й нашої (комуністичної) партії полягала в тому, щоби, по можливості, викачати більше хліба з Кубані для постачання армії й голодуючих робітників.*) Як бачимо, цілком щирі признання, навіть занадто одверті й щирі. Так писали російські комуністи з Кубані, очевидно, для того, щоби виправдати свою щирю комуністичну діяльність перед численною російською комуністичною управою. І дійсно, Кубань почала під примусом хліб та всякі інші харчеві вироби Радянській Росії та її робітничим осередкам. Дійсно, Кубань спасала й спасла від голодної смерті тисячі й тисячі росіян. Російські радянські карні загони силоміць забирали все потрібне в кубанського працюючого населення та відправляли награвоване добро до себе в Росію. Немало кубанських родин терпіло від голоду, а немало кубанців позбавлено й життя підчас забирання хліба. Так було в перших роках панування радянської влади на Кубані. Не инакше маєтьс я справа зараз. Московська російська комуністична влада систематично здійснює на всьому Північному Кавказі три свої основні завдання: 1) забирає збіжжя, 2) гроші, та 3) всякі інші продукти праці. Головним об'єктом такого визиску являється Кубань. Підтвердимо це даними.

Кубанське населення платить грішми радянській владі так званий єдиний сільсько-господарський податок, або скорочено «сільгосподаток». Загальною сумою цього податку для Кубані призначає Москва, а органи її на Кубані означають висоту податку окремо для кожного району. Сільгосподаток для Кубані дуже високий, він переходить платездатність й значно погіршує його фізичне існування та загальний стан господарства. Податком обложене все: посівна площа землі, луки, худоба (коні, воли, корови, вівці, кози, свині), птиця, садовина, городовина, бджоли і т. и. Стягання цього сільгосподатку організовано ідеально. Комуністичні ячейки, комсомол

та иншого роду донощики, допомагають органам влади при переписах (перед кожним стяганням) майна, що має бути оподатковане. Затаїти що-небудь при такій «системі» праці — тяжко. За утаєння перед оподаткованням назначена висока грошева кара — в додатку ще й тюрма. Нормальний податок стягають окремо. Припізнена уплата сільгосподатку спричинює, що влада з авкційного торгу, звичайно за дешеву ціну, продає майно даного господаря, а його самого саджає часто в додатку до тюрми. Така система сільгосподатку зруйнувала дотепер багато трудових господарств.

На сільгосподаткові не кінчатся Сільський господар мусить продавати російській радянській владі за установлені нею ціни овочі своєї тяжкої праці. Ця «покупка» збіжжя добровільна тільки в теорії, на ділі однак — примусова. Наприклад в цьому році є багато родин, які «добровільно продали» свій хліб, стоять перед можливістю голодування.

Третім способом грабування кубанського населення московською комуністичною владою є реалізація т. з. «нової позики на індустріалізацію сільського господарства» або скорочено — селянської позики. На цілій С.С.С.Р. — московська влада випустила облігації на 100 мільонів цієї селянської позики. Агенти московської радянської влади, колючейки та комсомол надзвичайно ретельно й енергійно всучують облігації цієї селянської позики населенню, забіраючи в той спосіб в нього останню копійку. Постановлено, щоби облігації селянської позики продавати населенню без якого то не було примусу й насилля. Але в Північно-кавказькій радянській пресі можна часто зустрінути випадки, які говорять про примусові міри збоку влади всправі продажі цих облігацій. Радянська преса, що служить виключно інтересам радянської влади та комуністичної партії, всієї правди щодо способу продажі облігацій селянської позики не подає. Агітація за позикою йде навіть в початкових школах і учні цих шкіл в складчину купують облігації. Спеціально призначає місцева влада особи, т. з. представників влади а також окремих комуністів та комсомольців, які ходять по хатах та настирливо навязують населенню селянську позикову. Представники влади викликають до себе окремих людей і навязують їм купівлю облігацій селянської позики на точно зазначену суму. Бувають випадки, що надвижку грошей виручену при продажі владою майна селян з авкційного торгу, наприклад для уплати сільгосподатку,

*) «Красное Знамя» з 5. травня 1925

повертає місцева влада власникові в формі облигацій селянської позики. Ріжними такими способами реалізовано в одній кубанській окрузі до 20. II. ц. р. більше, ніж 900 тисяч карбованців.

Окремий спосіб грабунку населення це так зв. «самообкладання». Центральна радянська влада в Москві видала закон про те, що сільське населення може проводити самообкладання, потрібне для задоволення місцевих культурних і господарських потреб громади. Зібрані гроші повинні йти на ті потреби, що їх означили загальні збори громадян, н. пр. на будівництва та направи шкіл, амбулаторій, мостів, і т. и. Звичайно, що з принципового боку не можна нічого замістити проти збирання грошей шляхом самообкладання для задоволення виключно своїх місцевих потреб. Біда тільки в тому, що в багатьох станицях уже зібрано грошей по де-кільки десятків тисяч, а рентабельної праці на ці гроші не видно. Недармож населення не вірить в те, що всі гроші, зібрані шляхом самообкладання, витрачено відповідно до його бажань.

II. КУЛЬТУРНО-НАЦІОНАЛЬНА СПРАВА.

У ч. 3. «Розбудови Нації» я вже писав про те, як ставиться до української культури та мови дрібна російська інтелігенція, що займає різні посади в станицях та селах Кубані. Вона свідомо нищить всякі почини піднесення української духової культури. Наведу де-кілька прикладів із життя.

Хати-читальні. — В одній великій станиці на Кубані (Стеблівській) в 1926. р. відкрито хату-читальню. Від-

криття відбулося українською мовою. Тоді в цій хаті-читальні поруч з російською пресою та літературою були й українські газети та журнали. Тепер же у 1928. р. нема там ні одного українського журналу й ні одної української газети. Завідуючий читальнею, хатач, пояснює це тим, що нема коштів на придбання української преси. До цього додаємо, що єдина на Північному Кавказі (і на цілу Р.С.Ф.С.Р.) українська «Червона Газета» коштує на місяць всього тільки 15 коп.

У другій українській великій станиці на Кубані (Н. Мишастівській) хатач Шевцов випустив стінну газету «Вперед» так, що дописувачі-українці не пізнали своїх дописів. Ще в одній великій українській станиці на Кубані (Старо-Нижестеблівській) хатач вірвав зі стіни в хаті-читальні плакат «Життя й Творчість Т. Г. Шевченка» й викинув його геть.

Відрадним явищем, зокрема на Кубані, є те, що в тих українських станицях, де ведуть торгівлю книжками, помітний великий попит на українські книжки, в усякому разі більший, ніж на російські. Так напр. дитяча література йде майже виключно українська. Українська станиця на Кубані потребує дешевої української мистецької та дитячої літератури. На жаль всього цього там дуже мало.

По великих містах Північно-Кавказького Краю в останньому часі помітне пробудження у робітників українського походження інтересу до своєї духової культури. Про це иншим разом.

Кубанець.

28. КВІТНЯ.

У 1918. р. 29. квітня проголошено Павла Скоропадського в київському циркові Гетьманом України.

У 1928. р. 28. квітня Павло Скоропадський був на панакхиді по ген. Врангелєві, що під командою ген. Денікіна в 1919. р. добивав Українську Армію.

У 1928. р. 29. квітня «Гетьманський Клуб» урядив на честь Павла Скоропадського свято. Бувший Гетьман проголосив: «Слава Україні!», а бувший Голова Союзу Визволення України: «Слава Гетьманові!»

П. Л.

Політичний огляд.

Цей раз хочемо поглянути на події протягом квітня й половини травня.

Англо-египетський спір покінчився прийняттям англійського проєкту договору. Як Нагас Паша не сперечався, всеж мусів уступити. До того спонукали його англійські військові кораблі, що з наказу Лондону вийшли були з Мальти до Александрії. Мальта стало має спеціальне завдання. Кожного разу, як тільки в Єгипті стає неспокоїно, мальтійська фльота перериває свій відпочинок. Так було в 1919. р., коли Єгипет проклямував свою самостійність, у 1924. р. коли єгипетський студент вбив англійського намісника й тепер, коли єгипетський уряд не хотів покоритися англійським домаганням. Не можна не розуміти також англійців. Єгипет для них потрібний, як повітря для людини. Від того, чи вдержить Англія в своїх руках Судан і Суец залежить цілість Імперії. Цілком незалежний Єгипет міг би одного дня перетяти головний нерв Англії, — шлях на Схід...

Наради в справі Танжеру затягаються без кінця. Вимоги італійців не були так страшними, як припускалося. Всеж французи не хотять допустити італійців до рівноправної участі в адміністрації Танжеру. Ось тим пояснюється покликання безлічі різних комісій і підкомісій, що мають студіювати всі дрібниці, аж... покиль може якось не зміниться міжнародне положення. До того ще вибори в різних державах паралізують активність урядів назавні. Зокрема французька активність завнала великої поразки в справі запропонованого Вашингтоном договору про «вічний мир». Бріан поробив застереження й від себе розіслав инший проєкт. Між тим Англія й Італія прийняли пропозицію Кельога. Франція лишилася насамоті...

Мусоліні має менше мороки з ріжними парламентарними установами. Тому він може більш енергій й уваги присвячувати закордонній політиці. Та й дійсно він з кожним днем виростає на головну фігуру європейської політики. Важко сьогодні точно встановити ті цілі, які він переслідує, але самі факти дають досить для приблизного намічення напрямку італійської політики.

Переговори з Туреччиною, дальше зміцнення приязни з Грецією, демонстрування повного порозуміння з Мадярщиною (відвідини членів парламенту й сенату в Будапешті), — це, з одного боку, відноситься до відомої «політики

окруження» Югославії, а з другого, — до *східноєвропейської політики Італії*. Несподіване зближення між Римом й Ангорю викликало занепокоєння в Москві. Большевики в цьому додають стремління Мусоліні розвбити бльок: СССР Туреччина, Персія, щоб тим самим замкнути шлях з Москви на Близній Схід, а крім того притягнути турків до впорядкування відносин на Балканах. Ми вже знаємо, що під «впорядкуванням» Італія розуміє зовсім щось инше ніж Франція. Тому й дбає Мусоліні про прихилення до себе Кемаля, що, який, це не є таємницею, визвольну війну провадив при фінансовій і технічній допомозі Парижу. Такі пересуєння на шахівниці міжнародної політики не дається зробити швидко й легко, бо Туреччина дуже далека від думки про співпрацю з Грецією. Одначе, коли взяти під увагу, що Рим нічого не започатковує без порозуміння з Лондоном, можна вже сьогодні пророкувати успіх зачатої справи. *До розвитку цієї справи українці повинні тільки приділятися, бо, у цьому ми переконані, жадні розмови між турками й італійцями не проходять без ґрунтового обговорення справи СССР*, Колиж пригадаємо собі, що вже «теоретично» припускається думка про переімени в управлінні Палестиною й Смирною (наслідник італійського престолу між тим розважається подорожами над Йорданом), то *тісний звязок загоді Мусоліні з великою політикою сучасности стане очевидним*.

У цьому розібралися варшавські політики. Залеський сильно переполохав Європу (Чехію зокрема) своєю подорожю до Італії. Зміст тамошніх розмов є таємницею, але очевидним є, що Залеський переслідував подвійну мету. Перш усього йому ходило о натиск на Вольдемараса. Саме, зогляду на добрі відносини між Римом і Кавнас, «міністерство справ заґранічних» сподівалося прискорити переговори з Литвою, наколиб римський диктатор захтів «робити вплив». Одначе Мусоліні ставив дискусію з польським міністром у площині: з Францією чи з Італією? Цього було загато для Залеського. Він безсилий брати на себе такі рішення, й тому мусів «дипломатувати». Покінчилося нічим. Але! Побачення Мусоліні — Залеський має ще другий бік, — власне його значіння для Сходу Європи. Ми далекі від того, щоб приймати за чисту монету альямуючі вістки московської преси. Не віримо та-

нож у те, що від наради двох політиків залежить основна зміна політики Європи супроти большевицького Сходу. Всеж так, нема сумніву, що між Варшавою й Римом відбудеться широкий обмін думками в справі С.С.С.Р. Чим закінчився той обмін? Одні твердять, що нічим, а другі запевняють, що «там рішено українську справу». Не пошкодить на цьому місці трохи скептицизму. З кол УНР чуємо про широкі дискусії в справі «потреби звернути увагу на Італію»... Для нас це не є новим, бо ми вже раніше ствердили факт, що Італія й Туреччина не лишаться позаду при перемальованні карти Сходу Європи. З цим ми будемо рахуватися й далі.

І в Німеччині варто дещо занотувати за минулих шість тижнів. Коли ходять о найбільшу сензацію, то такою був приїзд одного з фактичних провідників англійської закордонної політики, лорда Біркенгеда, та його «приватні» розмови з представниками різних установ і підприємств. Це ніби було відповіддю на візиту державного секретаря фон Кільмана в Лондоні. З цими іменами одверто зв'язується певний напрямок політики супроти большевиків. Біркенгед є непримиримим ворогом сучасної влади в Москві й закидає Чемберленові повільність в його протимосковській діяльності. Кажуть навіть, що Біркенгед збирається зайняти місце Чемберлена. Покіль що, він має право розмовляти «приватно». Тема балачок: кампанія Європи проти С.С.С.Р. Німецька преса й політики навипередки спростовували, — немов Біркенгед мав побачення з Штреземаном, або іншими чільними німцями. Більше того, на вказівки міністерства закордонних справ преса розписувалася про «незмінність німецької політики»... Най це буде так. Припустім, що справді всі видатні «урядові» німці не прийняли Біркенгеда. Алеж і в Німеччині є «приватні особи». Ось з такими ніхто не заборонив би Біркенгедові обмінюватися думками. Наколиб німецький загаль справді вперто тримався беззмістовних договорів у Рапальо й Берліні, то всеж мабуть є принаймі одиниці що правильно оцінює сучасний стан на терні С.С.С.Р. Ось цих одиниць (а за ними стоять певні сили) після побуту Біркенгеда в Берліні стало ще більше. А тепер, коли в Москві розпочинається комедія, що зветься «процесом інженерів», німці магімуть нагоду приглянутися до своїх партнерів з Рапальо, та на місце одиниць прийдуть десятки. Розпуна з німецькою «солідністю». Те, що інші зрозуміли перед роками, Німеч-

чина починає розумити щойно в 1928. р.

Вже й глухі чують голоси безпорадності з Москви та бачуть, у який кут зайшла вона з своєю політикою «світової революції». За півтора місяця нема чого сказати про діяльність Чічеріна, що перед роком-двома змушував цілий світ займатися його особою. Арешт Бела Куна, врочисте прийняття першого монарха на терені С.С.С.Р., атентат у Варшаві й згаданий вже процес, — це новини з ділянки міжнародних зносин червоної Москви. Правда, большевики можуть похвалитися успішними переговорами з Ч.С.Р. але це також не поліпшить безвиглядного стану невдало-збудованого державного корабля.

Що pomoже визнання С.С.С.Р. Бенешом, коли самі чехи (Крамарж) гостро осуджують «modus vivendi» з Москвою. Складається вражіння, що чеський уряд збирається підписати договір з большевиками лишень тому, що це означало активність чеської закордонної політики в сучасний мент. Рухливий, дуже здібний та енергійний міністр не може погодитися з станом міжнародної пасивності, що доля судила молодій державі. Був час, коли міністр той являвся мало не центральною особою в політичному світі. Зараз инакше. Окружена неприятелями, або в кращому випадкові байдужими сусідами, Чехія ще не намітила собі шляху. Безпорадна доривочність, — це є головною ознакою діяльності згаданого міністра. Клопіт з Мадярщиною примусив його звертатися особисто до Лондону. Ровходження намірів щодо визнання С.С.С.Р. з плянами держав, які завдають тон міжнародньому життю, привело до висунути концепцію «Наддунайського Союзу». Зв'язаність Австрії з Берліном вимагає від нього зробити ще один крок, — аголосити свій приїзд до Німеччини (перший раз після повстання Ч.С.Р.!). Лишень тяжка недуга Штреземана не дозволяє нам у найближчих днях почути, про що це мав розмовляти чеський міністр у Берліні.

Взагалі за останній час «поїздки», «відвідини» й «розмови» (переважно «приватні») є головним проявом міжнароднього життя. Ось, наприклад, у перший раз після війни польська делегація на чолі з добре нам відомим паном Голувко їздила на переговори до Кавнас. Для «прискорення» справи литовські студенти влаштували неприязну демонстрацію. Після литовського державного свята 15. травня (певне це одиноке свято *чужої держави з участю українців*) литовці збираються до Варшави, а Вольдемарас — до Лондону. Від лондонських розмов зале-

РОЗБУДОВА НАЦІЇ

жатиме дальший хід «мирових переговорів» Варшава — Кавнас. Коли затишити собі, що Литва потребує грошей, то для провідника литовської політики складається нагода конкретних балачок.

У той час, як в Європі всі й вся «розмовляють» в Азії мало говорять. Південна китайська армія поважно загрожує провінції Шантунь. Японія не хотіла спокійно дивитися на небезпеку

(також на поширення американського впливу!), що насувалася проти японського «приятеля» Чан-Со-Ліна й дуже швидко послала свої виправні війська. Сама справжня війна йде повним ходом. Вчора японці стояли краще, сьогодні китайці, а... завтра й інші держави захотять закріпити за собою якусь частинку Китаю, аби не відставати від Японії. Побачимо, що буде далі.

В. Покерт.

Лист до редакції.

Високоповажаний Пане Редактор!

В імя правди прошу помістити в шановному органі слідуюче:

В «Розбудові Нації» за березень появилася допись в формі листа п. М. Сціборського під заголовком «У відповідь «Раді», котра мене називає «лідер комуніотів п. Греськів».

Заявляю, що я ніколи та нічого спільного з комуністами не мав і не маю. До жадного політичного угруповання не належу.

Щодо дописі в «Раді», вона мені невідома, бо тої газети взагалі ще не мав у руках, а передплачую та читаю «Новий Час».

Прочу прийняти вислови правдивої пошани.

Ружодоль, 26. квітня 1928.

Василь Греськів.
Голова Укр. Допом. Т-ва.

Надіслані книжки та журнали.

- ВЕРЕСТЕЙСЬКИЙ МИР, 1918—1928, В-во «Червона Калина» (спомини та матеріали) Львів, 1928, ст. 320 серед. 8°.
- ГЕН. ВСЕВОЛОД ПЕТРИВ — «СПОМИНИ» з часів української революції (1917—1920). Частина I. В-во «Червона Калина» Львів, 1928, стор. 180 мал. 8°.
- ФЕДІР ДУТКО — «ЧОРТОРИЙ», роман (фільми української боротьби 1919—1920). В-во «Червона Калина», Львів, 1928, стор. 187, мал. 8°.
- КУВАНЬ — Збірник статтів про Кубань і Кубанців. Видання Громади Кубанців в Чехословацькій Республіці. Прага 1927, стор. 295 вел. 8°.
- О. М. КІНАШ — Вступні слова і присягні мови світського змісту. Елизабет, Н. Д. Ж., 1928, стор. 106 серед. 8°.
- В. С. ДРАГОМИРЕЦКИЙ — «ЧЕХОСЛОВАКИ ВЪ РОССІИ 1914—1920». Прага, 1928, стор. 218 вел. 8°.
- ЛІТЕРАТУРНО-НАУКОВИЙ ВІСНИК — місячник літератури, науки й суспільного життя, рік видання 27., кн. V. травень 1928, Львів.
- ТРИЗУВ. Періодичний журнал виходить кожної неділі в Парижі. Ч.ч. 15—18.
- БІЛЬШОВИК УКРАЇНИ. Політично-економічний двогодичний журнал, Харків 1928. Ч.ч. 6, 7, 8.
- ВІРА І НАУКА. Євангельський часопис присвячений духовному, культурному і економічному життю українського народу. Рік видання IV, Ч.ч. 7—9, Коломия, 1928.
- ПЛАСТУН — часопись пластової молодіжи, Р. VI, Ч. 2, Ужгород, 1928.

жати медальший хід «мирових переговорів» Варшава — Кавнас. Коли згадати собі, що Литва потребує грошей, то для провідника литовської політики складається нагода конкретних балачок.

У той час, як в Європі всі й вся «розмовляють» в Азії мало говорять. Південна китайська армія поважно загрозувала провінції Шантунь. Японія не хотіла спокійно дивитися на небезпеку (також на поширення американ-

ського впливу!), що насувалася проти японського «приятеля» Чан-Со-Ліна й дуже швидко післала свої виправні війська. Сама справжня війна йде повним ходом. Вчора японці стояли краще, сьогодні китайці, а... завтра й інші держави захотять закріпити за собою якусь частинку Китаю, аби не відставати від Японії. Побачимо, що буде далі.

В. Покерт

ЛИСТ ДО РЕДАКЦІЇ.

Високоповажаний Пане Редактор!

В імя правди прошу помістити в шановному органі слідує:

В «Розбудові Нації» за березень появилася допись в формі листа п. М. Сціборського під заголовком «У відповідь «Раді», котра мене називає «лідер комуністів п. Греськів».

Заявляю, що я ніколи та нічого спільного з комуністами не мав і не маю. До жадного політичного угруповання не належу.

Щодо допису в «Раді», вона мені невідома, бо тої газети взагалі ще не мав у руках, а передилачую та читаю «Новий Час».

Прошу прийняти вислови правдивої пошани.

Ружодоль, 26. квітня 1928.

Василь Греськів.

Голова Укр. Допом. Т-ва.

НАДІСЛАНІ КНИЖКИ ТА ЖУРНАЛИ.

БЕРЕСТЕЙСЬКИЙ МИР, 1918—1928, В-во «Червона Калина» (спомини та матеріали) Львів, 1928, ст. 320 серед. 8°.

ГЕН. ВСЕВОЛОД ПЕТРИВ — «СПОМИНИ» з часів української революції (1917—1920). Частина I. В-во «Червона Калина» Львів, 1928, стор. 180 мал. 8°.

ФЕДІР ДУТКО — «ЧОРТОРИЙ», роман (фільми української боротьби 1919—1920). В-во «Червона Калина», Львів, 1928, стор. 187, мал. 8°.

КУБАНЬ — Збірник статтів про Кубань і Кубанців. Видання Громади Кубанців в Чехословацькій Республіці. Прага 1927, стор. 295 вел. 8°.

О. М. КІНАШ — Вступні слова і принагідні мови світського змісту. Елізабет, Н ДЖ., 1928, стор. 106 серед. 8°.

В. С. ДРАГОМИРЕЦЬКИЙ — «ЧЕХОСЛОВАКИ ВЪ РОССІИ 1914—1920». Прага, 1928, стор. 218 вел. 8°.

ЛІТЕРАТУРНО-НАУКОВИЙ ВІСНИК — місячник літератури, науки й суспільного життя, рік видання 27., кн. V. травень 1928, Львів.

ТРИЗУБ. Періодичний журнал виходить кожної неділі в Парижі. Ч.ч. 15—18.

БІЛЬШОВИК УКРАЇНИ. Політично-економічний двотижневий журнал, Харків 1928. Ч.ч. 6, 7, 8.

ВІРА І НАУКА. Євангельський часопис присвячений духовному, культурному і економічному життю українського народу. Рік видання IV, Ч.ч. 7—9, Коломия, 1928.

ПЛАСТУН — часопис пластової молодіжи. Р. VI, Ч. 2, Ужгород, 1928.

РОЗБУДОВА НАЦІЇ

орган Проводу Українських Націоналістів.

Видав: Микола Сціборський, канд. інж. У. Г. А. в Подєбрадах.

Редагує: Колекція.

Помешкання Редакції й Адміністрації: Praha-Smíchov, Nádražní tř.
č. 46 p. (акс. pivovar).

Поштова адреса: «Rozbudowa Naciji», Praha-Smíchov, pošt. schránka
č. 37.

Гроші посылати на адресу: Legiobanka, Praha «ROZBUDOWA NACIJI», Центробанк Львів «ROZBUDOWA NACIJI», Ukrainian Legion P. O. Box 578, Philadelphia. Pa. «ROZBUDOWA NACIJI», Bankhaus Svoboda & Comp., Wien I., Legiobanka Praha «ROZBUDOWA NACIJI», Darmstädter und Nationalbank, Berlin, Legiobanka, Praha «ROZBUDOWA NACIJI», Banque Commerciale de Prague, Paris II, Legiobanka, Praha «ROZBUDOWA NACIJI».

Ціна окремого числа: Ч.-с. Р. — 5 кч., Галичина, Волинь, Польща — 1.50 вл. п., Австрія — 1 шіл., Німеччина — 0.70 мар., краї Лат. Унії — 4 фр. фран., Америка, Канада, та інші краї — 0.20 дол. амер.

З М І С Т.

1. <i>Инж. Л. Костарів: Перед подіями</i>	213
2. <i>До ідеологічно-статутарної підготовки організації українських націоналістів</i>	217
3. <i>Карліс Кальнініш: Латвія</i>	223
4. <i>Зенон Пеленський: Рах Амерісана</i>	229
5. <i>Володимир Мартинець: Ми й українські політичні партії</i>	235
6. <i>Полк. Євген Коновалець: Причинки до історії ролі Січових Стрільців в українській революції</i>	241

ОФІЦІАЛЬНА ЧАСТИНА.

7. <i>Звідомлення ч. 5</i>	244
--------------------------------------	-----

ХРОНІКА.

8. <i>На Радянській Україні</i>	245
9. <i>Під Польщею</i>	247
10. <i>Під Румунією</i>	249
11. <i>Українська еміграція в Німеччині</i>	250
12. <i>«Вільне Козацтво»</i>	251
13. <i>Політичний огляд</i>	253
14. <i>Лист з Волині</i>	256
15. <i>Лист з Галичини</i>	257
16. <i>Кілька днів у Литві</i>	258
17. <i>Україніса в італійській пресі</i>	260
18. <i>Від Редакції</i>	260

РОЗБУДОВА НАЦІЇ

(ROZBUDOWA NASIJI)

ОРГАН ПРОВодУ УКРАЇНСЬКИХ НАЦІОНАЛІСТІВ

Річник I.

Прага, червень 1928.

Число 6.

Инж. Л. Костарів.

Перед подіями.

Ми є свідками невдачі комуністичного експерименту на Сході Європи. Господарська криза тяжить над країною. Реквізиція «лишків» перетворилася в новий протиселянський фронт. Робітництво пізнало істоту «пролетарської диктатури». Нова «непманська» буржуазія закінчила «період хижацького накопчення капіталів» і потребує умов законности та економічної волі для приміщення й використання тих капіталів. Примара нової інфляції, що доси тримала в страху проводирів, зараз викликає справжню паніку серед мас. Зрештою й червона армія губить свій «революційно-соціалістичний дух», переймає всі плюси й мінуси старої армії та, вогляду на спротив села, перестає бути надійною опорою комуністичного деспотизму.

Червоні диктатори напружують усі зусилля, щоби втриматися коло влади. Разом в тим вони ведуть жорстоку боротьбу між собою за кирму й напрямок державного корабля.

Це, як також те, що скрізь, а особливо на Сході, зростає комуністична пропаганда, овначає кінець московських надій на повички й вивнання, — та рівночасно початок нової ери наступу на імперіалістичний і буржуазний світ, а в тим і безсилля та безвиглядність комунізму. Він, як і царизм підчас світової війни, тримається лише силою інерції. Треба тільки чисто *механічного* імпульсу, щоби його остаточно зруйнувати.

Перед нами стає питання що може бути таким імпульсом?

Війна, інтервенція, революція?

Перед нами стоїть не лише питання, *що буде?*, — але також, *чи це буде корисним для України?*

І в першому, і в другому випадкові ми мусимо звернути нашу особливу увагу на те положення, що його займає Україна в революції 1917.—1920. р.

У той час, як для Московщини комунізм з його диктатурою є лише явищем соціального порядку — для України, а також інших поневолених націй, він є явищем переважно національного порядку. Російська революція 1917. р. була революцією соціально-політичною. Також вона перенеслася й на Україну, де разом з повстанням проти Гетьмана, обернулася в революцію національно-політичну. Національна українська революція 1918.—1920. р. закінчилася невдачею внаслідок дуже неспри-

ятливих обставин, та внаслідок браку національно-революційної активності широких мас населення. Молоду українську державність знищено брудним чоботом московського червоноармійця й французьким багнетом польського легіонера.

Активно-свідома частина нації або полягла в боротьбі, або опинилася на чужині. На українських землях запанувала кривава влада наїздників, що нищили всякі зародки українського національного життя, а тим самим викликали протисилу. стихійне поширення національної свідомости. Національна «контрреволюція» виховала кадри національної революції, — кадри активних націоналістів. Та частина нації, що опинилася на чужині, після перегляду історії визвольної боротьби й короткого періоду української державности, абстрактно-теоретично дійшла до визнання необхідности радикального націоналізму. Частина нації, що в силу обставин залишилася під гнетом окупації, прийшла до тогож висновку життєво-практично. Таким чином зродився український націоналістичний рух, — та «націоналістична пошесть», що стихійно поширюється в краю й на еміграції.

Сьогодні потрібна лише синтеза еміграційної теорії й krásвої практики. Але раніше, ніж говорити про ролю українського націоналізму в подіях майбутнього, повернемося до прогнози тих подій, до аналізу їх користностей й бажаности для політично-економічних інтересів України.

Війна — інтервенція, еволюція — революція.

Політичний стан Європи треба вважати за дуже сприятливий для ріжних міжнародних сутичок. Більша частина пововних державних кордонів є спірною. Політичні й економічні взаємовідносини між окремими країнами, особливо в зв'язку з переїнами політичних орієнтацій і розподілом поміж бувшими союзниками сфер впливів в утворених Версалем державах, надзвичайно напружені.

Одначе, не дивлячися на всі ці сприятливі для конфліктів умови, не дивлячися на таке нагромадження горючого матеріалу, *чекати сьогодні вибуху європейської війни, а особливо війни, що спричиниласьби до визволення України, не можна.* Ще занадто свіжі в пам'яті сучасного покоління Європи страхїття світової війни, ще не загоїлися рани, нанесені господарському організмові окремих країн й особистому добробутові поодиноких людей.

Мало можлива також війна ССРСР із своїми сусїдами. І червоні диктатори, і державні влади країн-сусїдів добре враховують всі можливості й наслідки війни серед теперїшніх політично-економічних обставин. Радянська влада добре розумів небезпеку, що получена з війною вогляду на економічно технічну відсталість й можливість вибуху протимосковської революції. Влади країн-сусїдів правильно оцінюють або відсутність матеріальної й людської сили (Естонія, Латвія, Фінляндія), або можливість внутрішніх політичних і національних заворушень (Польща, Румунія). Війна поміж ССРСР і сусїдними країнами можлива лише у випадку наказу згори, у випадку інтервенції великих держав на Сході Європи. У такому разі сусїди ССРСР будуть лише вброву в уках інших. Це булаб інтервенція, а не війна.

«Емігранти, — пише оден з істориків французької революції, — дійсно зробили велику політичну помилку... не врозуміли політичних тенденцій європейських держав, до яких вони зверталися за допомогою... Вони

були певні, що солідарність монархів примусить всі європейські двори вабути про все, про свої національні завдання й кинути свої сили на боротьбу в революцію... Вони не знали, що для Росії, Австрії й Прусії, від яких перше за все чекали допомоги, у той мент розподіл Польщі уявляв значно більший інтерес ніж захист монархії у Франції... Саме тому європейські країни занедбали небезпеку, що ховалася для їх державного устрою в перемові революції у Франції, і політика їх у відношенні до Франції була крайньо нелогічною, нерішучою та повною змін... Наскількиж чужі держави боролися проти революції, вони перш усього виконували свої державні завдання»...

Ми вмисне навели ці цитати, щоб усім став врозумілим як коловорот історичних подій, так і коловорот політичних помилок людей.

І сьогодні Європа не поспішав на закляки еміграції заводити порядок на Сході. І сьогодні питання репарацій, залишення англійського окупаційного корпусу над Реном, події в далекому Китаю цікавлять Європу значно більше, ніж боротьба проти комуністичної революції на теренах бувшої Росії. Європа ще зайнята більше важливими для неї справами, а головню ліквідацією наслідків версальського миру. До того часу, доки ця ліквідація не буде переведена, а це знова не так скоро станеться, — *чекати інтервенції не можна.*

Здається, що комуністи за 10 років існування їх власної держави зробили все можливе для викликання проти себе обурення й репресій європейських урядів. Одверта комуністична протидержавна агітація, що переводиться дипломатичними й напівдипломатичними представниками ССРСР, субсидювання комуністичних розривів в європейських державах, провокація протиевропейських повстань у колоніях, і навіть збройні напади комуністичних загонів на прикордонні міста сусідних держав, — все це викликало не інтервенцію, не рішучу боротьбу проти країни, що порушує чужу державну суверенність, а лише скромні дипломатичні ноти протесту чи в крайньому разі «інтервенцію» поліції в готелях скомпромітованих радянських дипломатів або чемне випровадження тих «недоторкальних» осіб до їх комуністичної батьківщини, в рівночасною заміною їх новими агентами ІІІ. інтернаціоналу.

Інтервенції не було й не буде до часу, доки держави Європи не побачуть в інтервенції засобу для переведення своїх політичних й економічних інтересів.

А чи ці інтереси будуть тотожними в інтересами України? З цілковитою певністю можна скавати, що ні!

Політика, як і торгівля, основується на калькуляції. Можемо мати сумніви навіть щодо безкорисности учасників хрестових походів середньовіччя, а сучасні «хрестові походи» й «патріотичні війни» мають дуже слабо замасковану політичну й економічну мету. Нагородою за інтервенцію мусить бути або територіяльна анексія, або політичний протекторат, або економічна колонізація країни.

Інтервенція в нас, на Україні, може бути переведена лише при участі й в теренів сусідніх держав під протекторатом їх дирігента Франції. Інтервенція вимагатиме від України, в найкращому випадку, відмовлення від усіх прав на українські землі Галичини, Буковини й Бесарабії, найбільшого сприяння польським і румунським економічним інтересам на решті українських земель і т. д.

Ми вказуємо лише на «дешеві» умови інтервенції, але, знаючи великопанські апетити Польщі, можемо чекати ще гірших, ще тяжчих для України вимог. І хай наші політики в таборі УНР погоджуються на ампутацію нашої території, хай вони відбудовують Українську Державу ціною віддання на поталу одної шостої української нації та повного економічного закабалення решти українських земель, *ми, націоналісти, є й залишимося назавжди противниками подібної концепції*. Ми не сміємо вірити, що інтервенція Польщі або Румунії буде «безкоштовною», ми не такі легковіри, як наші «хитрі хахли», що думають у близькому часі звільнити від окупації решту наших земель «після відновлення УНР», ми знаємо, що Польща зумів контролювати наші сили й зробити для себе нешкідливою Велику Україну, *ми мусимо бути ворогами всяких орієнтацій, крім на революційно-творчі сили нашої нації*. Ми чекаємо й бажаємо визволення й відбудови української державности власними силами.

Таке наше становище не означає одначе, що у випадку інтервенції мимо нашої волі, ми, націоналісти, залишимося байдужими глядачами. Навпаки. Ми будемо дбати про використання для української справи кожної події на Сході Європи. Наколиб прийшло до інтервенції, то ми поступимо так, як того вимагатимуть інтереси Української Нації.

Якимиж шляхами дадуться здійснити ті завдання, що стоять перед нами шляхом еволюції чи революції?

Деякі українські й російські публіцисти та політики твердили (і ще твердять!) про можливість і навіть неминучість еволюції комунізму після невдали збройних виступів проти комуністичних армій. Оден час вдавалося, що цей шлях продиктований самим життям. Міжтим дійсність вказує нам на безпідставність усіх надій на еволюцію, — особливо у нас на Україні.

Для Московщини еволюція є бажаною й можливою, наскільки нею вирішувється лише політично-соціяльне питання. Та й комуністична влада в своїй зовнішній політиці переводить завдання реакційного російського імперіялізму. Вистарчить усунути «комуністичну головку» й зняти комуністів в відповідальних посадах, щоби радянська (безпартійна!) система стала привмливою для більшости московської еміграції й для московських безпартійних націоналістичних кол у самій країні.

Для українців же не може бути мови ні про відродження царату, ні про яку-небудь московську диктатуру, ні про архидемократичну владу Москви. Для нас питання соціяльно-політичного порядку стоять на другому місці. Для нас головним завданням є повне визволення всіх наших земель зпід влади наїздників і здобуття права бути господарями у власній державі. *Тому й при зміні влади на Московщині наші завдання не є будуть ще виконані.* Жадна еволюція московської влади не піде так далеко, що погодиться на відділення, — на самостійність України, а тому й при цараті, і при демократії Москви перед нами залишатиметься лише шлях збройної визвольної боротьби, — шлях національної революції.

Ми не беремся пророкувати, де й коли ця революція вибухне. Хто міг передбачити місце, час і джерела російської революції 1917. року? Може революція почнеться в селянського повстання, може в повстання розташованих на Україні військових частин, може прийме форми війни комуністичного українського Харкова проти комуністичної Москви.

Декого здивує останнє припущення, але ми свідомо відносимо це до можливостей національного революційного вибуху. *Національний* комунізм перестає бути комунізмом в хвилину втрати інтернаціональної за-краски. Це відноситься особливо до України, де комунізм має чужий ха-рактер, де, не дивлячися на всі зусилля партії, кількість ворганізованих у «комячейки» селян не перевищує 1% всього населення.

Ми не настоюємо на тій чи іншій формі початку національної рево-люції на Україні. Ми ствержуємо лише нагромадження вибухового мате-ріалу, — національну підготованість до революції. Іскра для вибуху в належний мент знайдеться!

До ідеологічно-статутарної підготовки організації українських націоналістів.

(Реферат члена Проводу Д. Андрієвського на Конференції 7.—8. квітня.)

Ідеологія, — це певна система цінностей, це система координат, що встановля-ють відношення культурної людини до зовнішнього світу, до існуючого в дійсності чи існуючого потенціально в ідеалі. Ідеологія, — це певний підбір, класифікація життєвих, інтелектуальних і моральних явищ, — це степенування їх відповідно до вартости, важливости, слухности, правдивости. Особа, що має ідеологію, має повне своє питоме місце в світі, бо має встановлене відношення до нього. Серед тих самих обставин і супроти них дві різні особи можуть займати різні положення. Тому саме люде, орудуючи такимиж складниками ідеології (національної чи іншої) мають різні системи, бо складники неоднаково уложені, неоднаково віддалені чи зближені до суб'єкту ідеології, а тому суб'єкти роблять різний натиск на однакові речі й явища.

Цей натиск робиться не так розумом, як почуттям. Щоби бути чинною, ідеоло-гія мусить пересякнутися чуттям і вкорінитися в ньому. Можна мати всі потрібні відомости про світ, події, речі, але не мати ідеології, — не мати системи, класифі-кації, певного питомого ладу, — не мати чим натхнути, спаяти й зробити цілу будову чинною. Тому власне вчений може не мати жадної ідеології, а пастух може бути авто-ром і носієм величньої ідеї.

Ідеологія не є штучною побудовою, але життєвим явищем і чинником, — ру-шіюною силою. Предметом її не є минуле, а майбутнє. Вона не лише теоретично вста-новлює певне відношення між явищами, але те відношення намагається здійснити. Ідеологія, — це потенціальна дійсність. Тим вона відрізняється від утопії, — чистої фантазії. Ідеологія має коріння в житті та є виявленням того, що вже існує психологічно. Тому годі створити ідеологію, а особливо її перевести «на замовлення», чужими силами поза дійсним життям. Коли наша дійсність криє в собі зародки нової ідеології, ця остання зявиться, — коли їх нема, годі насилувати себе й обставини. Бувають моменти в історії, що ідеологія, зродившись наче курча з яйця, мусить довго чекати на признання і наражатися на клипи, доки її візьмуть під увагу. Іншим разом чується, що дійсність вагітна новим, — ідея цього нового ніби висить у воз-дусі. Тоді за нею шукають і намагаються убрати її в формулу. На початку 20. сто-ліття гасло самостійности було тим курчам, що наклонилось. Ідея розбудови, як дальше розгорнення того гасла, як підпорядкування суспільно-класового національно-дер-жавному є тою ідеєю, що зависла у воздусі в наші дні. Треба її лише схопити, офор-мити, вилонити з грудей молодого покоління.

Якщо підложням ідеології є загал, певне покоління, певна громада, то пови-тухою, що помагає їй зявитися на світ є особа, або окрема група. Загал може лише постачати сирий матеріал, — уложитиж його в систему громада не всіли. З такої спроби вийде поплутання й нісенітниця. Маса постачає лише засоби. Одна або кілька голів укладають плян використання тих засобів. Отжеж співділання одиниці й загалу в справі створення й здійснення ідеології є очевидним.

Обставини українського національного життя корінно змінилися за останніх десять років, змінили вони і психологічний підмет нашої нації. Молоде покоління

РОЗБУДОВА НАЦІЇ

мас бога в душі та інші молитви на устах. Неминуче мусять з'явитися також нова ідеологія. Її загальний тон ми всі передчуваємо і передбачуємо. Коротко: це є націоналізм! Отже ми маємо основний зв'язок ідеології, — треба його розгорнути в певну систему, нею покрити всі ділянки нашого національного життя, у ній знайти загальну розв'язку головних проблем нашої дійсності. Ми відчуваємо, що ця справа наспіла, — плід готовий.

Свідомі цього, зважалися ми простягти руку за тим живодатним плодом. Складаючи Провід, завзялися ми стати тим, хто вилонює систему з голів і грудей наших однодумців. Плянуючи Конгрес, ми означили найблищий етап розгортання тої системи. Звертаючися до загалу, ми хотіли міцне підложжя для неї. Отже Провід, Конгрес і загал будуть головними чинниками в процесі витворення ідеології українських націоналістів.

Факт повстання Проводу має рішуче значіння для цілої справи. Він виказав наявність творчих змагань нашого покоління й відмінність його метод праці від дотеперішних. Оскільки акт з листопаду м. р. не є маренням божевільних, не є дитячим пустованням, то ми справді маємо органічний зв'язок з цілим нашим поколінням і на чужині, і по той бік рижського кордону та Дністра, — ми є речниками того покоління. Широкий відгомін і загальне співчуття в міродатних для нас колах та свідомість великої відповідальності за неуспіх розпочатого нами діла стверджують, що це так і наказують нам не вагатися перед труднощами. Провід далі провадитиме свою працю. Насамперед він мусить виявити ті думки й почуття, що ділають серед нашого покоління. Далі він має вложити їх в певну систему й згідно з нею провадити свою організаційну та пропагандивну діяльність. Треба унагляднити ідеологічну основу нашої доби й, до певної міри, виховувати загал, — віщипувати йому певне думання та певне оцінювання дійсності. Так і лише так може повстати однодуність й одноставність загалу. Це допоможе виявитися складові душі в певних ідеологічних формах і підготувати нас до спільної дружньої праці.

Віра в себе, у свою думку, мусить бути властивістю Проводу, але тим не менше мусить він уважати й на ту реакцію, що зроджується серед загалу та на підставі неї складати свою самооцінку. Через організаційну працю, прилюдні виступи, публікації, — зрештою шляхом Конгресу Провід мусить усвідомити й уточнити ту систему, носієм якої він є, — розгорнути її, почасті здійснити її перевести в життя. У цьому полягає його завдання, як проводу ідеологічного, і, щоби його доконати, мусить він мати сміливість думки й не страшитися відповідальності. Рівнож своєю поставою, тоном, методами, та ініціативою мусить Провід виробити собі престиж і викликати віру в себе, — у ту справу, якій він служить.

Конгрес має бути підсумок цієї праці, етапом на шляху здійснення ідеології й початком колективної праці над нею. Він неможливий без певного ідеологічного підмурку. Тим підмурком будуть тези й нарис ідеології українських націоналістів. До Конгресу можна притягати лише тих, хто органічно нам близький, хто приймає схему нашої ідеології та вже нині йде з нами в ногу. Нема чого тягти тих, хто духом нам далекий, хто вимагає від нас програм і пактів. Конгрес має провадитися згідно з пляном, що його наперед усталив Провід. Конгрес муситиме нашу схему ідеології переглянути, розробити й прийняти. Співпраця співзвучних осіб, кожної у властивій їй ділянці на одній спільній основі предложеної схеми, розгорне й уточнить нашу ідеологію. Ділянки політична, господарська, культурна, військова та інші мусять бути більш-менш повно освітлені, але все під одним, наперед означеним, кутом: практичної діяльності нашої організації. Це буде корисним для нас самих і для тих, що шукають стичности з нами в площі програм і плянформ (а не лише психології) і для сторонніх, що мусять числитися з фактом нашого існування та нашої діяльності.

Головна вага Конгресу полягатиме в організації загалу, що ту ідеологію виявлятиме й пленатиме в чині. Творення ідеології не обмежується працями Конгресу. Ідеологія, — це відблиск життя й провісія нашої волі. Перше, — завжди мінливе, друга, — не все точно означена. Ідеологія, як формула, умістовлюється через викликаний нею серед загалу чин. Лише повний цикл — думка, діяльність — творить з програми ідеологію, життєвий чинник. Взаємоділяння освідомлюючого органу (Проводу) й питомого ґрунту (Загалу) продовжуватиметься також по Конгресі. Ідеологія розгалужується, уточнюється, пристосовується до дійсности в житті й чині загалу. Чим краще й стисліше буде зорганізований останній, тим швидче й досконаліше йтиме процес росту та розгортання ідеології. Отже загал є місцем відправлення й місцем прибуття. Найстисліці взаємини Проводу й загалу є кінцевими

РОЗБУДОВА НАЦІЇ

для розвитку ідеології. Часописи, з'являючі, організаційна й освідомлююча праця, практична громадська й політична чинність є формами цих взаємин.

Зупинімося тепер над формами, в які може вилятися наша ідеологія й спробуємо намітити головні риси. Ми вже вказали на три площі, що в них розгортається кожна ідеологія. Це: площа духу, часу й епохальних обставин, площа нашої свідомості та нашого поставлення й розв'язання конкретних питань і площа здійснення ідеології, або площа нашого чину.

Перша площа лежить поза нашою волею, навіть поза сферою точного певного знання. У цій площі виявляється характер, властивість, система нашої ідеології. Ми в ній родимося й не можемо поставити себе поза нею. Вона має для нас, такби мовити, абсолютну, безоглядну й безумовну вартість. Однак лише для нас, — не для наших попередників, або наших наступників. Це уклад думок нашого віку, нашого покоління, — це зміст даного історичного моменту, — це площа, такби мовити, філософська. Годі точно сформулювати ідеологію в цій площі, — про неї більше знатимуть наші наступники ніж ми самі. Але її властивість виявляється вже нині в тому, що та як ми мислимо, відчуваємо, робимо, говоримо, пишемо. Найбільше загалом можна твердити, що наша доба, наше покоління, має систему вартостей побудовану не на матеріялізмі та детермінізмі, як це було у наших попередників, лише на ідеалізмі й волонтаризмі.

Наші сучасники добачують іншу дійсність, ніж тільки річеву й наочну, та освідомлюють собі духову природу всесвіту. Не обмежуючися на дані змісли й розум, вони плекають в душі віру в *ідеал*, що існує сам в собі та є вищою дійсністю. Узнаючи істинні закони й істинність органічних явищ, вони відрізняють площу стихійних явищ від площі вільного вибору або ділання людини. Тому для них свідомість підпорядкування особи істинним законам не перечесть плеканню в людині вроджених їй: волі до життя, до чину, до розвитку, як джерела всякого життя. Виявом цих останніх прикмет людського духу в міжнародних відносинах є воля влади та імперіялізм, що сприяють натуральному розділові поміж народами. Цей розділ є неминучий вже в силу гієрархічної будови всесвіту й степенування вартостей та явищ суспільних, моральних, естетичних і т. д. Тому власне й змагання до соціального й політичного зрівняння здаються нашому поколінню суперечними засадничій будові нашої дійсності. Ідеї абсолютного поступу, вічного миру, сподіванки наступлення соціального раю є для наших сучасників безрунтовним маренням. Призначенням людини на землі не є раювання, — лише сповнення свого обов'язку супроти ідеалу. Чинність людей сприяє більшому або меншому переведенню в життя ідеалу, й до цієї чинности мусять вести не розрахунки чи матеріальні вигоди, а лише відданість і самопожертва.

Для нашого, *українського*, покоління таким ідеалом є Велика, Самостійна, Соборна Українська Нація. Бож власне нація є одним з органічних явищ, що ховають у собі первень організації й розвитку. За своїм положенням, традиціями й природними даними Україна призначена для великої ролі в Європі та в цілому світі. Українська національна ідея не покривається з українською етнографічною територією й не вичерпується етнічним змістом. Вона охоплює ширші простори та формується на основі історичної місії, що припала нашій батьківщині. Положена між європейським Заходом й азійським Сходом, Україна є мостом між двома світами та являється натуральним оборонцем менших народів, що загрожено Москвитиною. Лише мобілізацією тіла й духа, організацією своєї національної державности, Україна має сповнити свою велику історичну місію, що треває від часів Київської України-Руси по цей день. Обкромлювати наші національні завдання, слатися рядиною під ноги напасника, впрягатися до чужого державного возу, — це зраджувати історичну місію нашого народу, зраджувати саму українську націю.

Інакше укладається наша ідеологія в площині конкретних обставин. Ми входимо в них з певним укладом душі, на підставі чого усвідомлюємо та встановлюємо наше відношення до подій й явищ національного чи міжнародного життя. Отже друга площа немов випливає, висновується з першої. Лише пізнавши окруження, можемо братися до впливу на нього. Але пам'ятаймо, що обставини не є непорушними й незмінними, — вони в стані невпинного «ставання». Тому також наше положення в цій площі не може бути безоглядним й незмінним, — воно є лише часовим серед даних обставин. Та ж система, на основі якої ми окреслюємо наше положення мусить бути завжди одною, тривкою, рішаючою. Ідеологія, виложена в програмі чи платформі, мусить знайти широкі й гнучкі формули, аби життя не торощило їх, а тільки ними кирмувалося. Питання політичні, суспільні, господарські й культурні є тими обставинами, що до них маємо означити наше відношення. Змісл дійсності й творчий інстинкт мусять

РОЗБУДОВА НАЦІЇ

доповнити силу нашого розуму, що укладатиме та мінятиме наше відношення до фактів життя. Це площа, такби мовити, політична, — площа генерального штабу нашого руху. Конгрес усталив остаточно нашу позицію в тій площі, — нижні ми можемо лише намітити нашу ідеологічну систему.

Для нас є очевидним, що власна державна організація є конечною для нації. Лише в умовах національної державности Україна стане продуктивною й творчою. Проблема влади лежить в основі державного будівництва. Форма держави, чи справа режиму, не має рішачого значіння, — її зміст в значній мірі залежить від влади. Універсальні формули державного устрою не є жадною порадою (республіка, монархія). Розв'язання цюї проблеми треба шукати в традиції, у місцевих умовах, у вимогах часу й обставинах. Одноособова влада є найбільше вказаною для України сучасної доби. Одначе треба брати на увагу брак монархічної традиції, глибоку відразу нашого народу до абсолютизму та його вольнолюбство. Коли бігом подій не знайшлосьби одної сильної авторитетної заслуженої особи, яка сталаби на чолі Української Держави, довелосьби застосувати республіканський устрій, але з поправками, що їх диктують обставини й оправдують потреби нації.

Суспільний лад обумовлює як вдача й традиції українського народу, так й умови світового господарського життя. Він буде опертий на гієрархії й зріжничкованости. Насильне вщеплювання на Україні уробних форм суспільних відносин (соціалізм, демократизм) булоби недоречним і небезпечним. Нині хліборобський селянський стан має виймову вагу в національному житті України. Одначе це явище часове й аномальне, — треба сприяти виробленню інших національних верств: робітничої, купецької, промислової та інших. Поділ суспільства на класи (маючих і працюючих) є доволний і неістотний. Ідея класової боротьби, як історичної конечности, мильна й шкідлива. На тому терпить національний організм. Замість підносити другорядний факт борні за існування до рівня підстави суспільних відносин, треба змагати до узгіднення окремих функціональних груп, що на ділі себе взаємно доповнюють. Таким чином нація здобудеться на найбільшу продуктивність, з чого матимуть вигоду всі верстви.

Економічна політика Української Держави мусить також змагати до піднесення продуктивности краю. Розподіл землі поміж дрібними хліборобами, що стався в наслідок революції, сприяє зростові національної продукції. Цей розподіл після зроблення поправок, що їх вимагають інтереси народнього господарства, мусить бути легалізований. Індустріалізація України забезпечить використання природних богатств та розвій нашого краю. Засади приватної власности й волі підприємств, узгіднені з націоналізацією потрібних ділянок, мусять лягти в основу господарського життя. Чорне Море має стати базою нашої економічної політики назовні. Для оборони своїх природних богатств і втягнення Московщини в свою економічну систему, Україна мусить мати належну збройну силу, инакше держава наша знова впаде жертвою свого богатства.

Щодо *міжнародної політики*, то історична трагедія України, затисненої у кліщах Москва — Варшава, мусить знайти зрештою свою розв'язку, й то так, що, борючися проти натиску чи за визволення зпід одної, ми мусимо раз на завсігди відмовитися від союзу з другою. Лише військова сила забезпечить нам успіх на міжнароднім терені й дасть нам Самостійність та Соборність.

У *внутрішній політиці* авторитет і послух, централізм і тверда влада є конечними для зміцнення Української Держави. Щоби влада була інтимно близькою до народу й органічно з ним спорідненою, вона мусить спиратися на провідну верству, в якій булиб заступлені інтереси й змагання всіх суспільних груп. Не в формі парламенту й не шляхом загального виборчого права має бути організоване виявлення волі нації та її провідної верстви. Мусить повстати державний орган, в якому знайшлиби місце представники всіх суспільних груп, та який *допоміг* би владі пильнувати державних справ і правити краєм. Відповідна державна політика має *високо піднести українську культуру й сприяти її універсальности*, що йшлоб у парі з розгорненням української національної ідеї в ідею світової ваги. Пошановання релігії та об'єднання українських церков в одну національну церкву сприятиме моральному оформленню й творчому виявленню української нації.

Зрештою третя площа, — площа чину. Тут проєкція нашої ідеології мусить бути найбільш уточненою та ясно означеною. Тут формула, — це команда, технічний засіб чину. Вона не має нічого абсолютного, ціла її вартість полягає в слушности та вчасности. Вона породжується хвилию й має значіння для певного часу. Це ті розпорядки, об'їзники, накази, виступи, шляхом яких ідеологія з площі чистої ідеї недосковало,

РОЗБУДОВА НАЦІЇ

але річево, конкретно провктується в дійсність і переводиться в життя. Це площа організованої праці й чину. Але як має виглядати та організація, що здійснюватиме ідеологію?

Внутрішня будова організації буде підпорядкована меті нашої чинності. Тою метою є згуртування й узгіднення сил і засобів чину, якими розпоряджають послідовні, чинні й творчі націоналістично-думаючі та відчуваючі одиниці чи гуртки в краю або на чужині.

Нашим обов'язком є як найдоцільніше використати їх для національної праці й належно покірмувати ними. Наша організація має об'єднувати не всіх, хто лише співчуває нашій ідеології, але тих хто чинно може прислужитися при переведенні їх в життя, тих, хто має дані впливати й повести за собою других, хто може опанувати певною частиною нашого суспільства та кірмувати нею. Нашими впливами мусимо охопити цілість нашого громадянства, а нашими координованими зусиллями зв'язати його в одноліт, вилучивши небезпечні або хоробливі елементи. Отже в жадному випадкові не сміємо обтяжувати організацію баластом, що лише спинюватиме наші рухи. Споміж прихильників мусимо вибирати елементи діяльні, творчі, — ті, що є, бодай потенційально, провідниками своєю вдачею, ті що виказують починовість, відзначаються ідейністю, почувають себе організованими членами нації, змагають до впливів і влади, а разом з тим уміють користися. Організація мусить використати всі ці прикмети й дати варстат праці або вказати місце приложення сил.

Разом із зовнішньою продуктивною працею треба переводити внутрішню працю над нами самими. Нам бракує потрібних для політичної, громадської й військової діяльності відповідного виховання, школи, вправності. Виховання загалом націоналістів в організації мусить стати одним із її завдань. Для виховавчої справи треба взяти на увагу важливий психологічний момент, а саме: виділення нас із загалу українського громадянства в окрему визначну, спайну, ідейну й організовану групу. Це дається зробити точно означивши наперед наше місце серед загалу, зв'язавши наш почин з молодію, з найновішим поколінням національних робітників, звідки власне вербуються та вербуватимуться наші однодумці. Мусимо виробити в наших членів особливу породу українців, що не виліється й не розпуститься в загалові, але триматиме своє місце в національному житті, що не підпорядкує себе настроям і відрухам натовпу, але зуміє стати над ним та накидати йому свою думку, свою волю. Це зовсім не перечесть найбільшій стичності націоналістів із загалом, найактивнішій співпраці їх на всіх ділянках національного життя. Загал є для нас тим оточенням, в якому й через яке маємо ділати, де маємо плекати первні чинності. Отже провіднича роля цілої організації й кожного її члена, узгіднення руху й чину націоналістів, самовиховавча праця членів, — це зміст, якому має відповідати форма «організації».

Нашу організацію треба плянувати на основі вказівок життя й пристосувати до конкретних обставин. Перш усього мусимо встановити майбутній контингент її. Ми вже вписали його в рамки наймолодшого покоління. Але, йдучи далі, мусимо розрізнити три категорії. Перша, — це ті, що працюють теоретично, ті, що за своєю природою призначені не для безпосередньої практичної організаційної праці, але, такби мовити, для посередньої: публікації, книжки, часописи, виклади, пропаганда (скорше ідей, ніж чину). Для цієї категорії мусить бути призначено в організації певне місце дорадників, викладачів, співробітників часописів і т. д. Друга категорія, — це чинні, вправні, спритні робітники, — це організатори й політики, пропагандисти й інструктори, народні трибуни й дипломати. Ці власне складатимуть основу організації. Споміж них головню вербуватимуться провідні й чільні особи нашого руху, ними обсаджуватимуться відповідальніші місця в нашій організації. Третя категорія не буде складовою частиною організації, але скорше підложжям її. Це та маса, що через неї члени організації мають впливати на загал. Це поплечники й прихильники, що, немов під доглядом членів, проходитимуть певний стаж і поповнятимуть організацію. Це той сирій, але надійний, матеріал, що його має організація обробити й підготувати для відповідальної праці. Отже ця категорія, не будучи частиною управнених членів, не підлягаючи прововоді й припасам організації, працюватиме згідно з вказівками і під кірмою організації.

Засади нашої організації вже не раз обговорювано, й загальна думка про них досить виравана. Мусимо раз на все покінчити з «демократичними принципами»: виборами провідників, управлінням волею більшости, виявленням волі шляхом голосування, колегіальністю думання, чину й рішення. Практика довела, що на те все загал лише марнує час і сили. Конечною передумовою гуртової праці є послух, гієрархія, твердість і певність рішень. Це може забезпечити лише одноособовий провід на всіх

РОЗБУДОВА НАЦІЇ

ступенях, рішення важніших справ волею одного провідника, призначення відповідних людей на різні становища.

Сама ідея націоналістичного руху, як також і практичні міркування, вимагають від нас однолітньої, суто-національної організації. Лише така може взятися за переведення в життя національно-державної ідеології. Щоби сповнити своє завдання, вона мусить бути всеукраїнською, — не мати жадного поділу членів. Не походження з тої або иншої частини України, але місце осідку має означити приналежність члена до тої чи иншої клітинки організованого тіла українських націоналістів. Мусимо усунути всяке поплутання в праці, запобігти розпорощенню сил, улегчити діло самовиховання. Лише точно означивши кожную клітинку й обсяг її ділання, розмежувавши терен праці, ми зможемо внести в організацію життя точність, ясність, — зробити наші зусилля продуктивними, зрештою виховати новий тип українця, що буде відданий національній ідеї та державній справі й не вязатиметься первісними суб'єктивними відрухами.

Існуючі вже групи українських націоналістів мусять увійти в сітку місцевих клітинок загальної організації, перебудуватися, зіллятися одна з одною, якщо вони є на одному терені, зрештою підпорядкуватися прововоді організації. Скрізь, де тільки знайдеться належний ґрунт, мусять повставати нові гурти. Усі клітинки матимуть призначених провідників і вязатимуться в ширші групи по країнах. На чолі організації стоятиме провідник або провід. Крім відмінних теренів праці, місцеві клітинки матимуть свої питомі завдання, програми праці, відповідну тактику, що одначе мусять укладатися в загальні завдання, програму й тактику цілої організації. Право почину належатиме не лише призначеним особам, але кожному членові. Рішаючий голос відповідно до ваги справи матимуть провідники різного ступня. Діяльність провадитиметься на різні скалі: місцевого гуртка, красвої групи, цілої організації. Статут мусить узгляднювати всі ці міркування й обставини та крім того надаватися до пристосування до непередбаченого й до виїмкових умов. Він мусить кирмувати життям організації, але не вязати надто волю й чинність її членів.

Вже нині мусимо стреміти до переведення наміченого плану організації в життя. До Конґресу найкраще триматися бази й назв існуючих організацій та провадити дальшу працю шляхом підбрання відповідного людського матеріялу. Конґрес зробить підсумки нашого організаційного досвіду й остаточно прийме статут єдиної організації. Кажу «остаточно», але не хочу твердити, що раз прийнятий він лишиться незмінним на віки вічні. Практика висуне нові завдання й внесе багато поправок. Всеж не треба дуже вагатися перед невідомим і сміливо накреслювати вже нині загальний образ і риси організації.

Ми зазначили, що не вирізняємо ідеології з організації, з життя, як і чину, дійсности, з ідеології. Ми їх беремо в цілому, — рівнобіжно з ідеологічною системою хочемо творити організовану дійсність. Годі думати, що ми, Провід, Конґрес, спроможемося виложити цілу ідеологію українських націоналістів нашої доби або усталити викінчену форму організації. Це вимагалоби праці, досвіду й часу, — в більшому розмірі як цей, що ним розпоряджає ціле наше покоління. Нині можемо накреслити лише схему й змагати, щоби та система бігом подій розгорнулася та набрала живого змісту.

Карліс Кальнінш.**Латвія.**

Революція 1917 р. не однаково скінчилася для різних народів б. Росії. У той час, як південні й східні, нації дали залишитися під владою Москви, — західні, за винятком білорусів, здобули й втримали свої незалежні держави.

Оскільки нас цікавить положення ще досі поневолених Москвою народів, бо ми свідомі, що тільки спільними зусиллями з ними дасться розвалити нову «тюрму народів», остільки ми не можемо полишати без уваги також і щасливці за нас нації.

Зазнайомлення з сучасним станом вже вільних народів і ближче пізнання їх визвольної боротьби дасть нам чимало корисних вказівок. Разом з тим ще більше пошириться серед українців думка про потребу тісного порозуміння всіх сусідів Московщини. Таке порозуміння буде запорукою втримання наших «північних братів» у належних межах.

Латишському журналістові *К. Кальніншові* належить наша подяка за його цікаву статтю для «Розбудови Нації».

Редакція.

Латвія лежить на східному побережжі Балтійського моря й разом з Естонією та Литвою творить групу балтійських республік, що здобули свою незалежність у 1918. р. Латвія займає 65.584 кв. км. і таким чином є найбільшою балтійською державою. З інших європейських держав Данія, Швейцарія, Голандія, Бельгія й т. д. також є меншими ніж Латвія.

Формою своєї поверхні в Латвія, за малими виїмками, низиною. Цілий терен без водних просторів має 29% лісу, 28% посівної площі, 13% лугів, 10% торфяників і коло 6% непридатної землі. Геологічну будову Латвії складає дольоміт і пісковик середнього девону. У латишській землі до цього часу не знайдено жадного палива крім торфу й бурого вугілля. Мінерали, що їх добувають в Латвії, постачають необхідні сировини для цегли, вапна, цементу, гіпсу, скла й глиняних виробів.

Плодучий ґрунт Латвії управляли вже в старі часи. Старі скандинавські оповідання («саги») вгадують про високоровнинне хліборобство в Курляндії. Фльора Латвії досить богата, — вона охоплює всі ті рослини, що зустрічаються в північній частині Середньої Європи. Фавна має переважно північний характер.

Завдяки лісам й близькості моря, простори Латвії вкриті силою озер (більше 1000) і річок (округло 500). У водах тих дуже багато різних пород морських і річних риб. Річки мають переважно сильний спад, що надається для будови електричних стацій і фабрик.

Сліди людських осель на терені нинішньої Латвії можна встановити вже 3.000 років до Христа. Археологічні дослідження в певній мірі знайшли оселі латишів вже в 2000 р. Ріжні розкопки свідчать про те, що Латвія вже перед німецьким наїздом мала, порівнюючи з іншими східними народами, на ті часи високу культуру й підтримувала живі звичини з сусідами. Це саме доводять історичні розвідки Геродота, Тацита, Жорнана та ин.

У 1925. р. у Латвії було 1.850.000 мешканців, тобто 28. душ на кв. км. (Швеція — 12, Росія — 9,5). Більшість (68%) мешкає поза містами.

Латиші складають пересічно 75,61% усього населення. Далі йдуть росіяне (12,32), жида (4,8%), німці (3,39%), поляки (2,5%) та ин.

Більшість латишів темноволосі (44%) (бльондинів — 33,5%, шатинів — 22,5%). 87% усіх латишів ясноокі. Будова тіла міцна: пересічний об'єм грудей — 89,5 ст., ріст високий (пересічно 170,4 см.).

Вдачею латиші дуже працьовиті й ваймаються більш усього сільським господарством, городництвом, скотарством, мореплаванням і технічними ремеслами. За характером латиш належить до північних народів: відважний, енергійний, але лірично настроєний. Родинне життя особливо серед селян, суворе. З давних давен латиш є віруючим. Етнографічно латиші настільки міцні, що порівнюючи швидко спромогаються асимілювати росіян і німців. У своїх поглядах латиш є консервативним, але разом з тим не замикається перед новими поступовими ідеями. Нинішні латишські народні одяги й орнаменти, наприклад, дуже подібні до тих, які знайдено в могилах залізного віку. Про мистецький зміст й діяльність свідчить багатство орнаментів, що ними прикрашені тканини, краса ковальських виробів, дереворізьба та ин. Від найдавніших часів латиші живуть окремими дворами, а не по селах. Ця обставина значно спричиняється до витворення питомого латишського індивідуалізму та замкнености, але разом з тим підносить здібність до самостійних рішень, самопевність і підприємчивість.

Латиші належать до індогерманських народів. Загально, крім своєї мови латиші розуміють німецьку й російську. У школах навчання німецької й англійської мови є обовязковим.

Латишська мова є одною з найстарших живих мов. Наука відносить її до балтійської групи індоєвропейських мов, до тої самої групи, що литовську й старопруску. Вона стоїть також близько до санскриту, латинської, грецької й славянських мов.

Латишоький нарід має багатий фольклор. Народні пісні, т. зв. «дайнас», що їх К. Баронс зібрав більше 218.000, казки, оповідання й пословиці чимало подають про релігію старих латишів та про початки латишської культури.

Віра колишніх латишів була пантеїстичною; вони не поклонялися ідолам, а обожествляли природу та її сили й вірували в посмертне життя.

*

Політичний розвиток латишів був подібним до розвитку інших північно-європейських народів. У 8. ст. в Латгалії бачимо цілу низку укріплених місць, що обороняли латишів проти славян. Латиші мали тоді ковану зброю власного вибору, панцери й твердині. Це все свідчить про наявність організованого державного тіла. Латишські племена творили окремі політичні одиниці в княв'яхи й королями на чолі.

Також і міжнародньо-правні зносини були знані латишам: вони заключили були договори з кривичами (білорусами), ліванами, естнонцями й шведами в Готлянду. Крім того латиші мали договори з німецькими кольоністами, проти яких вони від 13. ст. вели запеклу боротьбу. Без огляду на поравки ордену коло Шавле (1236) і Дурбен (1240), німці врешті таки перемогли й заснували в середині 15. ст. на побережжі Балтійського Моря федеративну Лівонську Республіку (складалася з Латвії

й Естонії), в якій грали рішачучу ролю духовенство, міста (Рига, Реваль), лівонський орден в своїми підлеглими, що всі разом були об'єднані в соймі. Латиші з часом втратили свої володіння й політичні права, а разом з тим були зобов'язані служити у війську. У середині 16. ст. після перемоги реформації, католицьку федеративну республіку, що не могла оборонитися проти росіян, розділено між Польщею (Лівляндія, Латгалія), Данією й Швецією (Естонія). Таким чином тільки Курляндія й Земгалія залишалися самостійними, а саме як ленні князівства під правлінням останнього майстера ордену Кетлера, що його поляки коронували на великого князя курляндського й земгальського.

На початку 17. ст. шведи, що вели війну проти поляків, зайняли Ригу й цілу Лівляндію. Полякам залишилася тільки Латгалія. Шведська доба була для Лівляндії найкращим періодом чужинецького панування, бо шведи дбали про піднесення матеріального й культурного стану селянської верстви, відкривали школи, наказали перекласти на латишську мову біблію й навіть плянували звільнити кріпаків. Ця доба скінчилася в 1721. р., коли Петро Великий за допомогою невдоволених німецьких поміщиків завоював цілу Лівляндію (Петро Великий одружився півніще в гарній латишкою в Латгалії Мартою Свірбул, що після смерти царя стала російською імператрицею Катериною I.). У 1772. р., після першого поділу Польщі, росіяне забрали Латгалію, зрештою в 1795. р. Курляндію та Земгалію. Таким робом усі частини Латвії були об'єднані, але вони попали під російське панування, впід якого звільнилися щойно 197 років пізніше, — 18. листопаду 1918. р., коли проголошено вільну, незалежну Латишську Державу.

Разом із завойованням Латвії Росією положення латишів стало особливо важким, бо росіяне внесли реформи шведів і ще збільшили привілеї поміщиків. Дуже часто вибухали селянські повстання. У 1804. р. Олександр I. проголосив право спадкомства латишських селян на ту землю, що вони обробляли, але цей закон поновно знесено на домагання реакційних придворних кол, і в 1819. р. прийнято закон про звільнення селян від кріпацтва та про перехід усеї землі у власність великих поміщиків. Останніж не мали бажання продавати землю, і тому більшість селян залишилася далі орендаторами, — тільки небагатьом вдалося придбати власні господарства. Це викликало нові заворушення й латишські селяне почали навіть виселяватися закордон.

Півніще, в шістьдесятих роках, латиші одержали деякі громадські права й певну волю рухів, що їм дозволяло переселятися до міст і займатися торгівлею та ремеслом. Після зміни перестарілих законів самоврядування (1877) й введення нового судового порядку, латиші мали змогу приймати активну участь у комунальному, громадському та державному житті, як також розвиватися культурно. У другій половині 19. ст. за допомогою новозаснованого земельного банку багато тисяч господарств перейшло у власність латишів, стан латишського населення міст зміцнішав, латиші здобули вищі наукові степені, — коротко кажучи, почався властивий період національного пробудження. При кінці 19. ст. можна було вже говорити про власне латишське суспільство й культуру. Однак економічний стан латишів все ще залишався дуже важким, — зоможення верства була далі невеликою, переважав безземельний пролетаріят, що стягався до міст на фабричну працю.

Із цієї широкої неможливої верстви (на 100 латишів припадає 75 безземельних) виникла революція 1905. р., що частинно мала національний характер, бо там і сям підносилося гасло незалежності Латвії. Російські демократично поступові кола співчували латишам, але уряд криваво подавив революцію в поміттю балтійських поміщиків. Богато латишських політиків мусіло піти на чужину.

Не дивлячись на реакцію, що прийшла після революції, національні провідники дали вели розпочату національну справу. Вони боролися проти русифікації, засновували союзи, кооперативи, ощадні й позичкові каси, школи, видавали книжки й часописи, — взагалі скріплювали наріз матеріяльно й духово. По багатьох містах латиші мали вже більшість у мійських радах. Також кількість латишських лікарів, правників, священників, інженерів, учителів і мистців росла з кожним днем. Значна кількість латишів студіювала на університеті в Дорпаті (Тарту), на політехніці в Ризі й на російських високих школах, — переважно право, агрономію, техніку, — що пізніше дало Латвії кваліфіковані сили.

Коли вибухла світова війна, за якою слідувала російська революція, латишський наріз був приготований до свого незалежного державного існування. Гідним уваги є, що Микола II. у 1915. р. дозволив латишам, які давали для російської армії велику кількість старшин формувати власні частини (182.000). Ті частини билися протягом трьох років на рижському фронті й затримували великі німецькі сили (32.000 забитих коштувало це латишів). Славний німецький полководець Гінденбург назвав латишські частини «сяючими зорями» на рижському фронті.

Після війни події розвивалися надзвичайно швидко. Слідом за большевицьким переворотом у 1917. р. — 18. листопаду в м. Валк (Рига була окупована німцями) зорганізувалася латишська Національна Рада, що вийшла в тісний зв'язок з Латишським Біженецьким Комітетом у Петербурзі. На чолі того Комітету стояв Чаксте (перший президент Латвії). Найбільше видатні громадяне співпрацювали з ним і переводили посередню підготовку незалежності Латвії. Латишська Національна Рада врочисто протестувала проти берестейського миру, що передавав цілий Балтик німцям. Слід ще зауважити, що росіяне 1915. р. примусово виселяли латишів в Курляндії й що після розвалу рижського фронту російські частини без бою віддали німцям майже цілу Латвію. У Берестіж большевики відступили Латвію німецькій військовій владі, що плянувала колонізацію Курляндії німецькими селянами (у більшості демобілізованими вояками).

Не дивлячись на німецьку окупацію, у Ризі створився латишський демократичний бльок під проводом агронома Карла Ульманіса (перший прем'єр-міністр Латвії). Із цього бльоку після відходу німців повсталала Народна Рада, що 18. листопаду 1918. р. проголосила незалежну Латишську Республіку. Вже 11. листопаду Англія визнала Народну Раду, як представницю суверенної влади в Латвії. Перед першим кабінетом міністрів стояло дуже важке завдання: без засобів, без армії, на руїнах промисловости, торговлі й сільського господарства треба було будувати державу. На нещастя коло Рівдва 1918. р. почався наступ большевиків. Тому, що німці, без огляду на договір в Антантою, вивели свої війська ще до створення латишської армії, червоні ваяли майже без стрілу цілу латишську територію. Тимчасовий уряд перейшов у січні 1919. р. до

м. Лєспая (Лібау), звідки при найтяжчих обставинах провадив організації державного апарату й армії. Тодіж перебував у Лєспая граф фон дер Гольц. Він мав спеціальне доручення, а саме zorganizувати армію, що складалась би з німецьких вояків, яким обіцяно землю, та звільнити тою силою балтійські держави й загрожувати Петтербурґ. Латиське військо спромоглося затримати дальший наступ большевиків, але 16. квітня 1919. р. латиський священник А. Нідра вробив з доручення балтійсько-німецьких правих кол повстання проти уряду. Після ліквідації цього повстання, після звільнення Риги від панування большевиків і після того, як підприємство фон дер Гольца провалилося, дякуючи спротиву північної армії під командою полковника Семітанса й допомові естонської армії, — законний уряд міг продовжувати свою важку працю. На домагання держав-переможців фон дер Гольц мусів з частиною своєї армії залишити Латвію, але в Курляндії перебували ще значні німецькі сили, які 2. вересня 1919. р. перебрав прибувший з Берліну Бермонт. В осени 1919. р. головнокомандуючий, генерал Балодіс (наступник першого головнокомандуючого, полковника Колпака, що вагинув у бою), мав вже так сильну армію, що міг тримати фронт проти большевиків і поруч з тим ровбити та вигнати в Латвії армію Бермонта, який пробував наступати на Ригу в Курляндії. За Бермонтом, б. царським поручником, стояли німецько-російські монархісти, що намірялися загартувати Латвію та Естонію. Вояків, зброю, гроші й поради Бермонт одержував з Німеччини. Цей широкий плян не вдався. У січні 1920. р. звільнено від большевиків останню частину Латвії, — Латгалію. 1. травня 1920. р. зібралися Установчі Збори для закінчення й прийняття державного устрою Латвії.

Після визволення Латвії треба було закріпити здобуту волю, забезпечити міжнародне положення молодого держави, розробити конституцію та необхідні адміністративні закони й зміцнити край економічно. Не сміємо забувати, що протягом чотирох років Латвія була театром війни й що втрати зросли ще більше підчас німецької та большевицької окупації. Треба було напружити всі сили для оздоровлення латиського господарства, а перш усього потрібно було заключити мир.

15. червня 1920. р. Латвія підписала в Німеччиною мир, яка тим була оголосила війну, що німецький уряд узяв під свою охорону армію Бермонта (з 50.000, як ствердив сам Бермонт, 42.000 німців). 11. серпня тогож року заключено мир з Росією й цим уможливлено поворот біженців.

26. січня 1921. р. великі держави визнали Латвію *de jure*, а 22. вересня тогож року прийнято її до Союзу Народів.

7. і 8. жовтня 1922. р. латиський нарід вибрав свій перший парламент на основі конституції 15. лютого тогож року. Згідно з тою конституцією Латвія є незалежною демократичною республікою. Носієм суверенної державної влади являється парламент (Саайма), що складається з 100 послів. Вибори переводяться на основі пропорційности. У певних випадках відбувається народне голосування (пלבсїцит). Парламент ухвалює закони, ратифікує договори й затвержує бюджет. Президента вибирає парламент на три роки. Він заступає Латвію назовні; йому ж підлягає армія. Кабінет міністрів відповідає перед парламентом і складається з прем'єра та 10 міністрів. До уряду входить також державний контролор, якого парламент вибирає на 3 роки.

Держави цілого світу визнали Латвію. Коло 170 посольств заступають Латвію на чужині. Від свого повстання Латвія заключила 168 ріжних договорів. Спеціальну увагу звертається на економічне зближення з балтійськими державами. У своїй закордонній політиці Латвія стремить до закріплення миру шляхом створення союзу балтійських держав, співпраці з Союзом Народів, підтримання добрих зносин з усіма державами, особливо з сусідними, та встановленням звязку між Сходом і Заходом Європи. Великі заслуги на полі міжнародньої політики Латвії має перший міністр закордонних справ, Ц. Мейеровіч, що трагічно згинув, підчас прогульки автом.

Латиський уряд кладе велику увагу на народню освіту. Вже в 1919. р. один з перших прийнято закон про шкільництво, що забезпечує автономні школи всім національним меншостям. Початкова освіта є обовязковою для всіх дітей у віці від 6 до 16 років.

Народне господарство Латвії прийшлося відбудовувати разом з державою від самих основ. На відновлення господарчого життя треба було вужити великі кошти, заощадити нові фонди, набувати нові засоби виробництва й сирівці, організувати внутрішній і зовнішній ринок збуту. Сьогодні можемо з певністю сказати, що всі ці труднощі переборено.

Вивів Латвії, це переважно сільсько-господарські вироби (масло, лен, мясо, дерево, консерви), росте в кожному роком; виробництво розвивається, державний бюджет усталюється; сільське господарство й деякі промисловости мають великі вигляди.

Сільське господарство має значно більше значіння для економіки Латвії, ніж промисловість, бо аж 61% населення займається хліборобством, яке в кожному роком приносить все більший відсоток латиського вивову (1923 — 42%, 1924 — 48%, 1925 — 55%, 1926 — 55,7%). Хліборобство Латвії розвинулося, головно дякуючи діяльності сільсько-господарських спілок і кооператив, а після проголошення незалежности Латвії, урядовій допомові й передусім земельному законові, що з соціяльних причин був невідкладним. Цей закон положив кінець соціяльній несправедливості й зліквідував велику земельну власність (також 51 маєтків латиських поміщиків). Поміщикам залишено від 50 до 100 гектарів (всього 71.870 гектарів) з будинками та інвентарем. Ліси передано у власність держави, при чому коло 15% залишилося в приватних руках, і 1% належить містам. Із маєтків утворено державний земельний фонд (1.746.966 гектарів). Церквам залишено 19.601 гектарів. Земельний фонд поділено на 123.374 окремих господарств у найбільшому розмірі 27 гектарів. Таким чином у Латвії повстала велика кількість молодих господарств, що разом із старими складають 220.000 (1926). Для розбудовання молодих господарств уряд відпускав по знижених цінах ліс і дав ріжного роду кредити. Нові хлібороби досить помітно зливаються з масою старих.

Після війни сільське господарство великими кроками пішло в напрямі одоровлення. Скотарство вже перевищало той стан, що був перед війною. Також вартість зібраного хліба в 236 міл. лат у 1913. р. піднеслася до 238 міл. у 1926. р.

Дуже важливою ділянкою народнього господарства являється лісівництво. Ліси займають 1.780.386 гектарів, з чого більшість припадає на смереку. Лісове господарство провадиться найбільше раціонально (пововно рубати ліс можна щойно по 120 роках.)

Латвія має також велике значіння як транзитна країна. Через пристані (Рига, Лібау, Віндау) йде найкоротший шлях із Західної Європи на Схід. Латвію вповні можна назвати також економічним мостом між Заходом і Сходом.

Зрештою повстає питання, чи мешканці Латвії вдоволені сучасним і чи вони вистарчаюче забезпечені?

Закони Латвії кожному гарантують змогу вести своє життя на засаді вільної конкуренції відповідно до своїх здібностей, займатися своїм ділом, провадити торгівлю й т. д. Інтереси всіх громадян та їх родин тісно звязані з опікою й незалежністю країн. Ствердити можна, що в усіх колах населення панує міцна воля до співпраці коло державної розбудови й що почуття національної солідарності все більше зміцнюються. Незалежність Латвії стала необхідністю для латишського народу.

Зенон Пеленський.

(Берлін.)

Рак Americana.

У 4. числі «Розбудова Нації» ми вмістили статтю Др. Володимира Галана «Як розуміти американізацію?» Зараз даємо місце оригінальній розвідці Зенона Пеленського «Рак Americana».

Редакція.

I.

Нью-Йорк. Місто мільонів. Місто, що день і ніч, ніч і день гуркотить глухим, неспокійним ритмом. Одно з тих міст, що ніколи не знає ні сну, ні віддиху, ні спочинку, що само в собі неначе згарає у вічний горячі життєвого творення й формування. Місто, що в ньому сотнею річок спливаєсь все нинішнє світове життя-буття. Політичне, економічне, культурне, яке хочете. Нью-Йорк, — святе місто теперішнього світу, видимий символ сучасної цивілізації. Метрополіс. Що є на світі таке, чого не можнаби найти в Нью-Йорку? Усі мови й всі нації, усі культури й всі раси, усі твори духа й рук людей, які вони не булиб, де не жилиб, що не творилиб. Місто суперлативів. Воно в собі й зі себе творить усе, що є нині на світі найновіше, найбільше, найдужче, але воно теж всоусе в себе все те найдужче й найкраще, що де-будь на світі твориться ще поза ним.

В історії було вже раз місто подібне до цього. Рим. До нього вели всі дороги, так як нині ведуть до Нью-Йорку. До Риму плило все із Сходу й Заходу, з Півночі й Півдня на службу римським панам і завойовникам. Зовсім так само плывуть нині до Нью-Йорку усі цінності т. з. Старого Світу. Ціла Європа, і не тільки вона, займає супроти Нью-Йорку й Америки те саме положення, що перед двома тисячами років займала Греція супроти Риму Цезаря. Ще напів варвари, прості й жорстокі, ще не розложені старими культурами Геляди, Єгипту, Сирії й усіх країв Леванту, дивилися колишні римляне напів з погордою, напів з цікавістю й передусім з почуттям своєї абсолютної вищости на всіх тих царів і королів, філософів і комедіантів, мистців і жреців, грошоробів і політиків, рабів й атлетів, поетів і кокоп та на все це, що ті *gentes minores* приносили з собою до святого міста. Тисяча мов спливалася в Римі, могутня струя культури й людей, — тисячі нових богів дозволювано ставити святині. Римляне брали й стягали до себе все це не ізза якоюсь глибокою внутрішньої потреби, тільки з почуття переможця, з почуття сили й тому, що Старий Світ у ті речі вірив і цінив їх.

Дві тисячі років пізніше повторюється подібне явище. Правда, завжди нації обмінюються своїми цінностями. Але тільки раз в історії за часів Риму, той «обмін» прибрав такий масовий характер, як його бачимо тепер. Майже щодня довідуємось й читаємо про всіх тих добрих європейців, що мандрують до нового святого міста, на великий ринок талану, слави й щастя. Хіба називати всіх, по імені, що вже пішли туди й ту решту, що тільки збирається йти та мріє про ту дорогу? Пощо вичислювати всі ті, вкриті вже туманом, легенди, твори штуки й духа, галерії, образи, різьби, музеї, цілі церкви й замки, — усе це, що день у день, рік у рік мандрує на Захід через величезний океан до Долярії? Таж хіба туди мандрує тільки тисячелітній культурний доробок й хіба тільки найцінніші люде сучасного Старого Світу? Крім мудреців,

вчених, мистців, і т. д. колишній ненаситний Рим брав для себе від Гелюди ще й сотні тисяч рабів, нечислими маси робітників, — так само, як тепер чорною силою американської плітократії в передусім полчища європейських здеklasованих й вибитих з життєвого шляху людей. В усіх площинах і виявах життя відбувається той самий грабунок нині в Європі, що відбувався перед двома тисячами років у Греції. Ріжниця тільки та, що замість долара тоді деморалізував людей сестерцій.

Знаменним є, що Нью-Йорк й Америка вибирають у себе все те, що уявляє якусь вартість у Старому Світі. Одначе не це є сутєвим. Сучасна мандрівка цінностей через широкий океан булаби врешті решт часово обмеженою, колиб ходило тільки про безпосередні матеріяльні наслідки великої війни. Булоби зрозумілим, що найбільша держава використовує деякий час наслідки свої перемоги у війні. Старий Світ на деякий час збіднівби й людьми, і майном, але за те він за лишавсяб у принципах й основах свого життя таким самим, як і перед тим. Що більше: неминуче зло сучасного систематичного заморського визиску малоби може бодай ту одну добру сторону, що Новий Світ просякавби поволи якостями культури Старого Світу, що, можливо, переможена Європа моглаби культурно подолати Америку. Одначе так не є. *Сутєвою є нинішньому історичному розвитку є культурна американізація Старого Світу, а не європейізація Нового.* У розвитку колишнього Риму важливим було не те, що він вбирив у себе зовнішні цінности завойованих країн, а те, що ті краї збивалися зі своїх попередніх життєвих підстав, втратили лінію власного столітнього історичного розвитку й швидко романізувалися. Еспанія, Галія, частини Германії, Тракія, Іллірікум, Візантія, а далі краї Леванту: Фенікія, Єгипет, — усе це починало, особливо у вищих класах суспільности, думати, вірити, чинити, радити, одягатись і жити на римський спосіб. Навіть жиди, хоч як боронені своїм законом і вірою в національне післанництво, і ті починали внутрішню надломлюватись. Це була немов пошесть. Це було немов нинішня американізація. І в зовнішньому, і у внутрішньому значінні того слова. Від праводавства й способу воювання починаючи, й кінчаючи на жіночій моді, годішній світ поволи ставав подібним до Риму так само, як нині Європа й Азія — до Америки.

При розгляді обох феноменів вражає безпримусовість і добровільність, з якими Старий Світ приймає панування нових культурних принципів. Колишні римляне нікого до романізації не примушували. Вони не переслідували ні мови, ні віри, ні звичаїв підбитих країн. Вони залишали старих королів на їх престолах і старих жреців при їх вівтарях. У міру можливости намагалися навіть уникати всяких збройних окупацій і безпосередніх завойовань. Проте романізація кріпшала й ширилася щораз більше. Чому це так? Чому нині підточує основи старих культур, як в Європі, так і в решті світу сучасна американізація? Ніякі американські танки, ні полки національної гвардії не примушують пересічного молодого українця, німця, француза думати, вірити й навіть бажати по американськи. А проте так діється. Якими нужденними супроти велитенського розмаху сучасної американізації є всі денационалізації 19. і 20. століть й життєві вияви тих європейських націоналізмів, що при всіх засобах цілими десятками, а навіть сотнями років не спрамалися зломити ні культурного, ні фізичного спротиву навіть дрібних меншостей. А коли й вдавалося тут і там декого денационалізувати, то чим є та зовнішня заміна життєвих форм того чи иншого народу або меншости в порівнянні з глибокою внутрішньою денационалізацією, що її нині переводить серед нас усіх, на наших очах, що години, що хвилини, і то без найменшого спротиву, — американізм. Старий Світ перестає вірити в себе й цінність своєї власної життєвої творчости. Аджеж нема нічого як доброго, так і злого, чого Старий Світ не приймавби без застережень від американців. Від устрою держави починаючи, і на найбільше інтимнім особистім житті кінчаючи, американізм є впрост ідеалом модерної сучасности.

Задалеко це велоб, колиби хотіли ми тут вясовувати американізацію в цілому, — американізацію, як *систему*, що нею Європа замінює всі якості свого дотеперішнього життя. Тут ходить о виявлення бодай у головних рисах і на прикладі бодай кількох явищ — цього, що американізація є таким самим духовним явищем, яким була й антична романізація. Американізацію розуміють у нас помилково, — передусім як раціоналізацію продукції й господарства, — розуміють її як засоби й методи для збільшення й угодінення матеріяльних форм життя. Між тим вона робить вилому у першу чергу в тих царинах духового життя Старого Світу, де моглоби здаватись, що американізм є попросту немислимий. Моглоби здаватись, що старе європейське мистецтво, наука, віра, система етики і т. д., — це все річі, що глибоко вросли корінними в минулі тисячеліття й просто не піддадуться ніяким американським упливам. А дійсність?

РОЗБУДОВА НАЦІЇ

Не буду особливо підкреслювати американізаційні тенденції серед молоді України. Це є, як кажуть німці «Ein Kapitel für sich». Укажу тільки на те, що все позитивне, що приносить зі собою, наприклад, большевицька революція на Україні, є на 95% американське. Механізація, індустріалізація, електрифікація — ось гасла й ідеали теперішнього культурно-історичного процесу на Україні. Іншими словами, наповнення революційних форм американським змістом. Безплідна большевицька ідеологія прийняла в кінці кінців звичайну вловиму американську дійсність за ідеал. Але вона пішла ще й крок далі. Ось як цей новий ідеал оформився в мріях (розуміється тільки в мріях) українського комсомольця, що, йдучи полями, думав:

«Коли то тут замість обгорілого дуба стоятиме шпильста чудова ярка мгутньої радіостанції, замість отих левад розростеться чудовий парк комуністичного інтернаціоналу, замість сірої з рівчакми дороги білітиме рівний асфальтовий брук?

Коли?

Та ще й тепер бемкас давн. Бемкас тоді, коли на полях колектива гуркотить трактор. Голос дзвону зникає непомітно, а трактор кладе рівні масні, наче чорні, борозняки-скиби.

Село соломяне... Гейби ти скоріше вже умерлоб!»*)

Якбиж це справді йшло тільки о вдогіднення матеріяльного життя на Україні проти такої американізації не можнаби врешті мати нічого. Булоби смішним протиставити радіоантенам, тракторам й асфальтовим дорогам. Уся річ одначе в тому, що ті «здобутки техніки» робляться остаточно ціллю, а не засобом життя, й отой стихаючий голос дзвону, оте: «Село соломяне... Гейби ти скоріше вже умерлоб!» — набірають символічного значіння. Про сполучення обох принципів не може бути навіть мови. Голос церковних дзвонів має — мусить — затихнути в гуку фабрик й гуркоті тракторів. І того більше. *Треба*, щоб він затих. Цього люде хочуть *добровільно*. Це є ідеалом розвитку. Отже свідоме заперечення, добровільне знесення себе з підстав і принципів усього свого попереднього життя, відречення від джерел власної національної культури. У заміну за що? Важливим є те, що, як сказано, заміна того свого старого на нове чуже стається без примусу, на власне бажання й тільки з мотивів віри в це, що чуже є кращим, більше розумним й цінним. Але таке чиниться не тільки у нас на Україні. Не тільки у нас співають новітні поети усякі псаломи залізу. Механізований світ, машина як така, робиться поволі в цілому Старому Світі ідеалом розвитку. Українському комсомольцеві набридло село закутане в солому, а на європейському Заході добровільна заміна старих ідеалів на нові приборас не раз просто карикатурні форми. Фройд говорить в одному місці про автовий комплекс у психології модерної молоді. Ідеал життя: мати своє авто. Воно робиться для щораз то ширших кругів фетишем, темою сталих мрійних поривів Майже в 100% випадків перше сексуальне пережиття молоді людини, що завше виявляється у формі сильно мрійливости, має нині за тему тих мрій не рожі й не поезії, не місячні ночі та все, що досі в Європі звязувалося з поняттям першого кохання, — а тільки безжурі й безцільні прогулянки автом. На тому підложі не виросте, очевидно, ніколи ані «Зівяле листя», ані Гельдері, ані Вертер.

Розходитьсь всеж про американізацію Старого Світу в тих найширших культурних царинах, де досі Европа була первотворчою, основоположною, одинокою. Так, наприклад, у знанні й науці. Є це типово американське уявлення, ніби все знання, що йото людство посідає, мусить зробитися власністю всіх, особистим добром кожної людини. Це американська вимога демократизації науки, — вимога, що цілком підпадає під категорію американського розуміння поступу. Це, що американець розуміє під поступом, — є побільшення чисел. Цей ідеал вимагає, щоб усі речі, які може створити людина, були продуковані в найбільшій кількості. І це, що відноситься до авт, мусить відноситися також до знання й науки. Масовість продукції. Домагання демократизації науки привело зрештою до того, що вона розлилася по модерному світі широкою й плитною каламутною калюжею.

В Європі знання й наука були цілі сто й тисячеліття, аж до 19. віку включно, привилєви не багатьох, — тих, щодійсно були створені для книжки. Це, одначе, не значить, що в Європі тисячеліттями панує тенденція тримати людські маси в темноті й некультурности. Здобуте в дослідях знання робиться згодом теж власністю широких мас, але завжди у формі безумовної віри в те, що здобув дослід і наука. Врешті решт

*) Роман Гудало. «На ціянів», («Червоні шлях», 1927, № 12.)

навіть усяка точна наука мусить мати в своїй основі віру, якщо взагалі наука має бути плідною й життєтворчою. Усяка правда існує лише остільки, оскільки чоловік у неї вірить, а віра ніколи не дається жадними доказами й не твориться. Віра в правдивість науки підбудовує людям Старого Світу тривкі підстави їх світогляду й думок; знаменним є для європейського духа це значіння, що міг мати для розвитку європейської культури Аристотель, або св. Августин. Проте не їх наукові докази, але віра в них була твердою підставою, на якій тримається ціле велетенське середньовіччя, а за ним і новітні часи. Ось так, завдяки вірі в правдивість науки, вона є для Європи завжди абсолютною цінністю; праця голови є чимсь, що ушляхотнює людину так само, як відвага й погорда смерті ушляхотнює лицаря, чистота — жінку, а віра — жреця. Нинішнє покоління не є попросту в силі вжитися в атмосферу тої поваги, що оточувала науку й вченого ще хочби в минулому столітті. Нині ми живемо в добі «сумерку науки». Науковість йде задрібною розмінною монетою. Не можеж інакше бути в часах, коли духовна вартість розглядається в тій самій площині, що й масова фабрикація консерв. Замість досліду, Європа йде нині в науці шляхом механічної компіляції: пишеться й скрізь видається вигідні підручники, обчислені для маси й витримані на умовому рівні тої маси. З таких підручників робиться конспекти. З конспектів — «точні» витяги. Усе це з метою, аби тільки бути зрозумілим і популярним. Сучасні досліді виказують, що пересічна модерна великоміська людина не може духово стравити більше ніж 300 слів в одній статті, і що, коли якась тема не може бути втовкмачена в ті рамки, то вона є для даної людини неминуче страчена. Тільки цьому може розпливатися та страшна лявіна усяких «магазинів», — мистецьких, філософічних і т. д., — періодик, щоб ось так при помочі «300 слів» всадити в модерну голову «останнє слово науки». Енциклопедійність і механічність сучасної науковости приборас в просту дивовижну форми. Яка-будь світоглядова синтеза, повна віри в той чи инший склад світу, побудована на досліді й вдуманні в явища, — є нині зовсім немислимою! Врешті, пошесть наукової спеціалізації, що виросла в Америці на підложу тамошнього технічного розвитку, перекинулася до Європи. Університети виграють на кількості слухачів і вчителів, — тратять, одначе, у рівній мірі на якості. До бібліотек спливає все більше зростаюча лявіна книжок, що якісно стоять якраз у відворотній пропорції до їх кількості. Врешті, так само, як «модерна людина» не буде їхати автом, снажим, типу «Д» з 1926. р., так теж не бажає він читати книжки, яку написано й видано перед двома роками. Мірилом вартости стає рік видання, а не зміст. Щоби щось мало бути приємним, мусить бути рівночасно найновіщим. Вражає в усьому поверховість і зовнішність у розумінні того, що є «наука». Вона є щось, що можна бачити, зловити руками, поставити тут чи там, зовсім так, як можна бачитим хародер, або в те чи в инше місце спрямувати авто.

Наука тратить звязок з внутрішнім переживанням й оформленням людини, — робиться темою виставки, так як наприклад виставка расової худоби. Саме в цих днях обїздить Європу оден американський мільонер, що організує в Чикаго виставу світової науки. Основний фонд виставки складає понад мільярд німецьких марок. У дійсности виставка буде коштувати двічі стільки. Грандіозно! По американськи! Все мусить бути the biggest, the greatest, the best... Кожна нація матиме свою окрему палату, побудовану на спеціально для цього створених островах на озері Мічіген. Там має бути все. Там має «доляр поклонитись науці». І хто знає американців, той знає, що вони вибудують на озері Мічіген нове чудо світу. Таке, що його можна буде бачити очима, *зловити* руками. Чи тих два мільярди марок усуне проте з модерного світу той знамений факт, що, наприклад, у віденській національній бібліотеці протягом 1922. — 25. р. ніхто не визичив ні одного разу Кантової «Критики чистого розуму»? Чи зуміють американці оказати людям за цілих навіть два мільярди марок світ ідей Леонарда да Вінчі? Чи людина, що його духовна здібність обмежується 300 словами, може показати те, що значить процес самосильного духового формування? Як можна показати за два мільярди марок те що десь родиться несподівано в людській душі, що стоїть на початку всіх річей і всього ставання? Що pomoже комусь факт, що якась нація повезе до Чикаго мільон грубих томів і найновітші машини? Хіба від того щось зміниться в неминучости сучасного обездуховлення? В атмосфері сучасного Чикаго серед двох мільярдів марок цілком певно не виросте ніяка така людина й ніяка думка що повернулаби людям думку про змісл жиггя, що звязалаби людину з цілим космічним ставанням так як це уміла робити культура Старого Світу на протязі тисячеліть, — та сама культура яку нині паровий валець американського доляра втовкмачив у придорожний намул.

Ось такі то благодати американізації науки. Не інакше мається справа з ми-

стецтвом. Особливож музика, — та найбільш одуховлена, найбільше безпосередня найбільш близька людині до душі ділянка мистецтва, — яскраво виказує вилом, що їх зробила в духовій структурі Старого Світу американізація. Це булаби врешті решт приватна справа американців, колиби творчість муринів їм більше припадала до смаку ніж європейські музичні класики. Людям Старого Світу не булоби ніякого діла до чужого смаку, колиби цей смак обмежувався на Америку. Важливим одначе, для характеристики духової структури сучасної Європи є саме те, що не в Америці, а власне в Європі Вагнер і Бетговен даються сьогодні в формі т. з. «джаз-сімфоній». Пауль Уайтшен, творець такого симфонізування, давав у 1926. р. в Берліні «джаз-сімфонізованого» Бетговена. Головну роллю в його симфонізаційній оркестрі грали, крім саксофонів, такі інструменти: помпа від роверу (викликувала своїми сольовими партіями бурі оплесків), корабельна сирена, два мотори Дізеля (вбудовані в оркестрі) якісь калатавки, свиставки, брязкітки, маса барабанів і ще, Бог зна, що таке. Одна дикуньська орґія тонів і звуків! Що значить супроти цього останнього слова розвитку всі хроматичні гами в модерній музиці та всі невинні тоничні забавки у Штрауса, Шрекера чи Справинського? Хто раз почув такого Бетговена, той має доску на ціле життя. Проте товпа, оте сучасне мірило всіх річей, билася за місця й розкупувала велитенський театр протягом тижнів. Теми тої музики й сучасних опер тогож самого ґатунку.

«Останній крик» розвитку, опера Кропекка, «Джонні награс», що одним ударом завоював собі цілу Європу й що з особливою опікою, майже що не з пієтизмом, підготовляється до вистав на Україні, є чудовим проявом вартостей тої нової культури. Цей спадкоємець європейської культури, негр Джонні, зустрів, правда, на початку в Німеччині деякий спротив, але ті, що були за ним показалися сильнішими й опера не сходить з репертуару 60 німецьких сцен. Зійде хита тоді, коли найдеться композит, що піде ще дальше, — як що взагалі ще дальше можна зайти. Того негра, що перед ним на живіт паде модерне культурне європейське товариство імпортовано разом з джаз-бендом з Америки. Але імпортовано ще й другу благодать саме можливість понести, завдяки радію й грамофонній плиті, культурну місію Джонні в як найширші суспільні маси Старого Світу. Бож як і в науці так теж і тут масовість є заповіддю години. Цілий добір програмів, теми й якості музики, усе те, що передається по радію, мусить так само як і в науці бути пристосовано до духової чуйливости мас. Осътак музична модернізація приносить у своїм висліді нечуване забруднення й варваризацію всякого індивідуального музичного переживання. Усі оті Джонні джаз-сімфонії, джїммі, чарльстони, блекботоми й всі оті негрсько-американські духові продукти є таким самим варварством, як і всяка инша американізація європейського життя.

Та ще може найбільше яскраво виявляється сучасне європейське самовідречення від основ старої культури саме в найбільше інтимній найбільше глибокій сфері особистого пережиття людини, — у сфері любови. Ніколи й нікого американці не примушували змінювати всі дотеперішні погляди на жінок і любов. Проте американізація й тої царини старого європейського життя кинулася та розцвіла як раз у місці, що досі суверенно диктувало європейській жінці смак і моду, — у Парижі. Парижанка зачала вчитися смаку й елґантності в американки; перебрала від неї її думки інстинкти, погляди, ідеали. Хита вона якісно краща, більше розумна, більше жіноча, ота американка? Кожний знає, хто має сяку-таку стичність з містом, той ідеал з кіна. Ми бачимо, як Старий Світ поволі замінює свою стару еротичну культуру на те саме варварство, що й в науці, у мистецтві, у музиці, у всьому. Культ жінки, що виявився в Європі цілими тисячеліттями в поезії, у малярстві, у різьбарстві, у реліґійній мистиці, у сотворенні системи етичних понять, що запліднював фантазію мільонів мистців і філософів, — цей культ міняється нині на тип стандартизованої американської *bobi-girl*, безконечно пустої безобличної й безфарбової, — усе вічно усміхнутий *sweetheart*... Замість мистців, філософів і пророків тип сучасної жінки й її положення в світі оформлює американська фільмова індустрія. І як оформлює... Уся проблематика любовного життя й усі конфлікти полів звязуються з типізованою жінкою, вірніше з двома жіночими типами. Жінки всіх націй і всіх рас поділяються згідно в американською рецептою на два основних типи: «*sweetheart*» і «*vamp*»; по одному боці став «серденько», ангел невинности й доброти, по другому боці — «вампір», прекрасна гетера, згуба чоловіків, кровопійця. Чоловіків теж поділяють поголовно на шляхотних і лайдаків. Ціле життя й уся його зовнішня та внутрішня проблематика — це боротьба тих добрих людей із злими. У той час як *sweetheart* мусить терпіти жорстокі переслідування, як її майже що не вбивають, не катують й передусім майже

що не насилують вамп тішитися красою, славою, любовю, дастям. Але в останній хвилині завжди приходять для «серденька» рятуюнок від молодого чоловіка, що встигши вирватися з грішних рамен жінки-вампіра й переборюючи тисячу інтриг чи перешкод та убивши, або збokusавши, десяток лайдаків, інтриганів, звільняє sweetheart з нужди, з нещастя, щоби потім обов'язково повести її до вітгаря. Happy end! Та сама тема йде в тисячних варіантах. Інакших тем, інакших життєвих конфліктів Америка не знає. Ось, що дала Америка Європі в заміну за Шекспіра, Векінда, Штріндберга й т. д.!

Правда гіпертрофія американського фемінізму, те безумовне, абсолютне обо-жання жінки, має свої глибші історичні причини. Ще не так давні ті часи, коли жінка, завдяки своїй рідкості цінилася у тому краю на вагу золота. Врешті, вона була й му-сіла бути за своєю природою посеред усіх тих авантурних і неспокійних елментів в часів першої колонізації, вособленням усіх вищих і шляхетських принципів. Жінка тоді справді стояла в силу обставин духовно незрівняно вище від простацького, жорсткого чоловіка-колоніста. Тодішні історичні передумови змінились, але віра в духову вищість жінки залишилася та сама. Жінка так-таки й донині залишилася тим вищим еством, що одиноко має право на осуд всіх більше скомплікованих питань життя, — добра, зла й взагалі понять вищого духового порядку. Молодий англійський поет У. Дж. Турнер по праву називає Америку Амазонією. Над тим краєм в дійсності панує всевладно й неподільно жінка. Чоловік має тільки два завдання: робити гроші й бути субектом розплоду. Решта життя є неподільною доменою панування жінки. Це жінка, що в Америці читає 90 % книжок і журналів, це вона знає чужі мови й твори-ть атмосферу духового життя, це вона, і тільки вона, контролює та провадить усе інтелектуальне, мистецьке, педагогічне, релігійне й соціальне життя краю. Тільки через неї йде шлях до впливу на політику, на законодавство, на церкву, навіть на фі-нанси. Жіночі організації є всемогутньою суверенною силою, що трясє основами держави машин і долярів. Чоловік є там тільки виконавцем волі «вищих еств». Проте остаточним наслідком того розвитку є вбивча, абсурдна, гістична гінаюкратія, що на ній неминуче лопитися усяка воля думки й всяка пересічна мистецька особистість. У краю «білого чистого жіноцтва», що побиває щодня рекорди розводів, неможливим є ані Монмартр, ані розпусна Богема, ані Ніцше, ані Фенісієн Ропс, а всякий Едгар Аллан По чи Джек Лондон мусить врешті-решт у тій атмосфері розп'ячитися і згинути в забутті та божевіллі. Можна різно ставитися до кіна, однак це не міняє факту, що генія фільму, Черлі Чепліна, у тому краю знищила пересічна нужденна театралка тільки тому, що покликувалася (і то без тіни правди) на свою ніби знева-жену жіночість.

Той ідеал жінки, завдяки масовому розповсюдженню кіна й взагалі американ-ської матеріальної цивілізації, наслідують поволі всі європейки. Це є, що правда, тільки початком розвитку. Поки що Європа починає на взір Америки носити ті самі черевини, їздити тими самими автами, вживати однакових машин, слухати що вечора одну музику й дивитися по всіх містах і містечках цілого континенту на ті самі фільми. Поки що уніформується зовнішнє європейське життя. Уже уніформувалося теж бо-гато дечого з тутешнього духового життя. Починаємо поволі не тільки їсти скрізь ті самі консерви, не тільки носити той самий одяг і не тільки жити в однакових домах, — починаємо скрізь однаково думати... Живемо в час духового сусідства всіх людей, у часах масової гипнози. Так твориться колективна свідомість, масова думка, масо-вий погляд, — оден і той самий уніформований, типізований, духовий світ. Завжди та маса буде намагатися уподібнити до себе й засосати в себе волю й інтелігенцію одиниці, зломити вістря всякої відмінності й оригінальності. У пустині однаковості й подібності мусить завжди виснажуватися й згорати всякий новий відмінний почат-куючий чин. Це знова той паровий валець, що вирівнює все на одностайну, гладку, пусту дорогу. Це є смерть думки, смерть волі людської душі. Чи це наука, малярство, еротика, машини, — усі прояви життя попадають поволі й систематично під колеса того «поступу».

Приклади культурної американізації та її нівелюючі наслідки для старої євро-пейської культури можна наводити до безконечности. При згадуванні деяких прикла-дів з цілої системи сучасної американізації ходило про це, щоб, бодай в головних ри-сах, представити те сучасне історичне явище, що не Європа підбиває духово Америку, а якраз навпаки. Іде отже повна американізація! Іде так само нині, як в античному світі йшла повна духова й фізична романізація. У сучасному Старому Світі наслі-дується все те «найновіше, найкраще» й т. д., що творить у собі й з себе Нью-Йорк із своїми філіями: Вашингтон, Філядельфія, Голівуд, Дітройт. У колишньому антично-

му світі згодом все теж формувалося на зразках того «найновішого, найкращого», що творилося в Римі. Не значить це одначе, що треба, чого доброго, змістово ототожнювати сучасну американізацію з колишньою романізацією. Спільність полягає тільки в тому, що в обох випадках світ поволі уніформовано, відмінність тільки в тому, що ті уніформи ріжні. У старі часи античний світ зрівнювала, наприклад, система римського права, — нині стається це саме в иншій площині.

Повстає врешті перед нами питання. А для чого так діється? Звідки те зовнішнє добровільне європейське самовідречення від старих оправданих принципів свого власного життя? Аджеж це не стається без глибокої причини, тільки ради гарних очей і хмародерів американських.

Ми знаємо, що романізація античного світу відбувалася на тлі політичного підбою. Тільки політичне поневолення було тою найглибшою причиною, що античний світ почав теж поволі міняти своє культурне обличчя. В основу такої зміни лягло все те, що колишній римлянин висловлював у збірному понятті «рах гомана». Коли стояти перед явищем сучасної американізації й питати про її глибокі причини, то мимохіть насувається питання анальоїї. — Чи й нинішня американізація відбувається на засадах подібного підбою й на тлі таких самих принципів, що й «рах гомана»?

Вистарчить кинути оком на історію, щоб цілком переконатися в слушності гіпотези про повну анальоїю політичних засад так само колишньої «рах гомана», як і сучасної «рах амерісана».

(Кінець буде.)

Володимир Мартинець.

Ми й українські політичні партії.

„Проти впливів чужого духу нема иншого засобу, як протиставити впливи свого духу. Це діється несвідомо. Колиж люде починають думати про це, тоді лишається тільки як найточніше і як найсумлінніше прослідити своє і чуже, а потім свідомо робити це, що діється несвідомо.“

Г. Г. Масарик.

Не дається заперечити, що наше політично-партійне життя виказувало й виказує аномалії. Ні ідеологія партій, ні їх діяльність, ні зовнішні форми її не відповідали й не відповідають тому стихійному гонові нації, що його започаткувала українська національна революція.

У добі нашої державности наші партії думали про людетво, про Росію, про весвітний соціалізм, про класові інтереси й інтернаціональні гасла, а не думали про Україну, як самоціль, — її інтереси та її потреби. Українські партії не тільки не створили держави, але навпаки завалили ту, що повстала проти їх волі стихійно в хаосу революції та яку самі події затримували на поверхні революційного моря. Сьогодні нема ні одного партійного діяча, який не визнає діяльність українських партій (включно із своєю) в добі української державности за помилкову й невідповідну.

І в десяту річницю відновлення держави бачимо не менше ровбиття нашого політичного життя. От хочби закордоном маємо чотири «уряди», що понаставляли хоруговки via Москва, Варшава, або музей, де переховується царський престіл; маємо безліч партій, що їх одинокою метою існування є взаємна гризня. А на польській займанщині маємо «тільки» чотири соймові клуби, а побіч окремих послів, партійних і безпартійних

та масу польських послів з українських земель. Разом з тим на три тисячі українських шкіл стало менше. Про інші окупації навіть не доводиться й говорити. У той же час нема ніодного українця, який не признавби, що теперішнє наше політично-партійне життя дуже багато лишає до бажання.

Власне реакцією на партійно-політичний хаос, — реакцією на внутрішню боротьбу й зовнішні орієнтації партій, — є український націоналізм. Його гаслом стало: *не розбиттям, але консолідацією сил, не внутрішньою, але боротьбою проти зовнішних ворогів, не орієнтацією на чужонаціональні, але на внутрішні сили нації*, можна вивести наше політичне життя з історичного зачарованого кола. Якже практично перевести ці гасла в життя? Творити ще одну партію, що проголосила б усім немилосердну війну? Нищити всі дотеперішні партії? — Це зовсім не оздоровило б нашого політичного життя, а тільки збільшило б його внутрішнє розбиття. Може об'єднувати всі дотеперішні партії? — Механічне об'єднування існуючих груп, що вважають себе кожна зокрема за центр ваги української політики та за одинокого заступника Української Нації, не тільки було наперед засуджене на невдачу, (у цьому вже переконалися націоналісти!) але й не вело би до цілі, оскільки б ті групи не заперечили самих себе, своїх ідеологій, програм й орієнтацій. Отже щож мають робити націоналісти, аби лишитися вірними кличам, що їх самі піднесли, і щоби самим скорше чи пізніше не зникнути в хаосі?

Розв'язку дало само життя. І в краю, і на еміграції почали творитися націоналістичні організації одиниць, що не могли задовольнитися жадною політичною партією. Правда, частина націоналістів лишилася в партіях, чи то ведена ілюзіями щодо можливості зміни їх політики, чи то вважаючи перебування в партіях за найліпший засіб нищення негативних проявів партійної політики, — однак тон усім націоналістичним елементам надавали *націоналісти*, що були *згруповані в самостійних організаціях*. Існування окремих націоналістичних організацій викликало зчасом потребу створення одного проводу. Таким чином повстала певна відокремлена цілість, певна формація (різноманітна за своєю організаційною структурою, що не тільки не почувала нічого спільного з іншими політичними групами, але, більше того, виказувала нахил до самостійного розвитку. Отже шлях, що його вкавало націоналістам само життя, є: *відмежування українського націоналізму від усіх існуючих політичних груп, партій і центрів*.

Відмежування впливає не тільки із свідомості, що праця *всіх* націоналістів у різних партіях з орієнтаціями на Москву чи Варшаву, з угодними тенденціями, з соціалістичними чи іншими клясовими й інтернаціональними ідеалами, є недопустимою, але рівнож із свідомості позитивного характеру, — власне свідомості потреби створення організації, *якої досі не було*, яка стала би *на сторожі національного ідеалу* й національної моралі, яка, маючи *всеукраїнський* характер, координувала б сили *цілої* нації, та яка працювала б не тільки над сьогоднішнім, але також *над майбутнім* нації. Отже ходило про те, щоб, не збільшуючи внутрішнього розбиття й боротьби та не звязуючи себе *цілком* з партійним життям, творити власний зміст і тим протиставитися загальній анархії. Практичні завдання, що їх потягає за собою відмежування націоналістів, і центр ваги їх акції, якою зачеплені інтереси партій, є: поперше,

стримати від напливу до партій *молоде покоління* й охоронити його перед деморалізуючим впливом нашого партійного життя; подруге, виховати це молоде покоління в душі націоналістичних ідеалів, втягнути його в свої ряди, *створити організовану силу* й повільним розростом, творчою працею, захоплювати всі ділянки українського суспільного життя; по-третє, своєю діяльністю *нищити негативні прояви партійної політики*.

Чому власне ці, а не інші завдання поставили собі націоналісти? Чому цим шляхом сподіюється вони усунути теперішнє безладдя й привести до здійснення державних ідеалів нації? Чому вони звертають таку увагу на виховання молоді й відтягнення її від партій?

Крива нашого політичного життя має своє джерело не так в програмах й ідеологіях партій, як у самих *людях*, що ті партії складають, в їх психіці, в їх моральних категоріях і в їх діяльності. А коли ми в того боку підійдемо до оцінки партій та її членів, то побачимо, що *єрдек* далеко не відбіг від *ундівця*, а цей знова від *монархіста*, монархіст від інших і т. д. Це все люде *одного типу*, одної структури. Це тип українця «провансальця», який не вбив ще в собі духа рабства та який ніколи не зможе стати революціонером і «лицарем націоналістичного абсурду». Власне в існуванні цього типу й лежить крива нашого політичного життя. Якби там не перемальовувати вивіски й виправляти партійні програми, люде, що складають ті партії не зміняться. І не цей, а зовсім *новий тип* українця може звільнити націю з вікового рабства. Кадри таких *нових українців* треба щойно творити, — отже виховувати з наймолодшого покоління, незагроженого ще безвідійністю й аморальністю нашого політичного життя. Зовсім певно, що їх не виховують теперішні політичні партії. Цей молодий елемент треба зовсім *ізолювати* від партійного впливу. Тверження, що, мовляв, нам треба посилати, як найбільше молоді до всіх партій, аби їх зреволюціонувати, цілком хибне, бо не тільки розум диктує, але й кількالیтня практика показала, що молодь ніколи не зможе асимілювати інших (більшість), а сама асимілюється. У цьому власне лежить оправдання нашого відмежування від усіх партій й оправдання наших самостійних організаційних форм. *Український націоналізм проти-ставляється всім партіям без розбору!*

Отже *головним завданням націоналістів у сучасний мент* є не «висока політика», не «кабінети міністрів», не підбій всіх партій, а притягнення, зорганізованя й виховання молодого покоління. Доки ми не створимо *сильних націоналістичних кадрів*, доки не будемо мати *своїх людей*, а, що більше, доки будемо мати всіх проти себе, доти наша практична політична діяльність буде безпідставною, бо навіть не буде кому її вести. Доти не зміниться також і характер нашого політичного життя, бо не буде основи для усунення дотеперішньої анархії. Анархії треба протиставити *свій власний зміст*, свій порядок і *плянкову діяльність*, введену під гаслами націоналізму, ведену *нами*. Бо марні булиби надії на це, що самим криком, самими порадами й взагалі самим опозиційним словесним принципіалізмом ми змусимо всі наші партії вести таку діяльність. Отже в першій стадії нашого розвою центр ваги треба перенести на *пропагандивно-організаційну* працю. Наш розріст, збільшення кадрів націоналістів, змусить зчасом перенести центр ваги на *практичну політичну діяльність*. Такий плян акції одиноко доцільний не тільки тому, що наше завдання, — *підготовка незалежного державного існування нації*, —

вимагає від нас вдертися в усі ділянки нашого суспільного життя, у всі установи, товариства й гурти, але й тому, що кадрам націоналістів треба буде дати працю, змогу здійснення націоналістичних кличів. Не всіж можуть бути ідеологами й організаторами.

Під виключним впливом націоналістів мусить бути *шкільництво*, як орган виховання молодого покоління, всі організації тілесного виховання молоді, культурні й освітні товариства, економічні установи, як органи творення матеріальних дівр нації, і т. д. Цей вплив виявиться в безпосередній участі націоналістів у діяльності на всіх ділянках. Безперечно, це не станеться за оден день, і шлях та форми цієї праці будуть постійно змінятися відповідно до обставин, спроможности й потреб. У всякому разі це захоплювання впливів не буде получене в насильними переворотами чи боротьбою, що захитувалаб усіми основами нашого національного життя. Націоналістичний елмент мусить своєю кількістю та своєю творчою працею перерости не-націоналістів і таким лише чином здобути вплив. Не йде про захоплення, для захоплення, щоби тільки подолати противників, але про захоплення для *ліпшого* ніж досі ведення й кирмування всіма ділянками життя в інтересі нації та *вितворення міцних підстав державности*. Тому ми не можемо завдалегідь від цього відмовлятися, тим більше, що вразом ревігнувалиби ми в як найширшій базі нашого розвитку і діяльности. Отже не від міністерських портфелів і «міжнародної акції» нам треба починати, але разом в тим і не від залишення проводу всього нашого суспільного життя в руках тих, що не вмють чи не хочуть творити української державности на засадах українського націоналізму. Уже сьогодні проявляється, хоч в малій мірі й зовсім стихійно, уплив націоналістів на всіх ділянках. Ходить власне про це, щоби зробити його *плянним*, — поширити й скріпити його. Тому в зовсім хибним погляд, що українські націоналісти мусять залишитися ідеологічними гуртками й мусять відмовитися від політичної та всякої практичної діяльности, яка виходилаби поза пропагандивну акцію.

Це все в діяльність, в якій перехрещуються інтереси націоналістів з інтересами інших політичних груп. Ціллю цієї статті не в затримуватися над іншими родами праці, що випливають з усамостійнення українського організованого націоналізму, та що не торкаються безпосередньо інтересів інших політичних груп: ідеологічно-пропагандивна, пресова, видавнична, освітня, фізично-виховна, організаційна, звязок і спільна акція з поневоленими народами в межах дотичних держав та поза ними, зовнішня (пресові бюро, пропаганда, безпосередні звязки, мішані чужинецько-українські товариства й т. д.), звязок в усіма окупованими територіями й т. д. Все це разом дуже мало нагадує партійну діяльність та «реальну» політику наших партій, в одного боку, і все це, з другого боку, переходить компетенції ідеологічних гуртків. Усе це можна перевести тільки при існуванні *самостійного чинника*, — організації українських націоналістів.

Як бачимо, від одмежування українського націоналізму до боротьби проти всіх партій, до підбою їх, ще дуже далеко. У тому й діло, що націоналісти не смють засвоювати тактику всіх наших партій: наперед вруйнувати все, знищити своїх політичних противників, а потім творити свов. *Не в знищенні, а в творенні повинна бути зосереджена вся енергія націоналістів!* Одначе мусимо щиро признатися, що власне тепер, на

початках своєї організації, націоналісти є надто слабкими, щоби знищити всіх політичних противників, навіть, колиб і вважали за відповідне зуживати на це свою енергію, а, що більше, є слабкими, щоби вже тепер заняти всі місця, колиб їх навіть уступили добровільно.

Але відмежування себе від партій не означає, що націоналісти дають *carte blanche* для партійної діяльності й лишают партії зовсім у спокою. Треба одверто заявити, що від певної агресивности супроти партій націоналісти не тільки не відмовляються, але *не сміють* того робити. Факт, що ціле наше політичне життя сьогодні захоплене не нами, а політичними партіями, обставина, що завданням націоналістів є стояти на сторожі національного ідеалу, диктує *відповідну тактику*. Поруч з організацією наших власних сил, поруч з творчою працею, що нам її диктує наше самостійне існування, ми не сміємо зрікатися безпосереднього впливу на партії, як внутрі, так і назовні. Для цього мусимо використати в рівній мірі факт нашої відокремлености й обставину, що *в усіх національних партіях є опозиційні дуже нам близькі елементи*. Що більше, у різних національних партіях є ще також певна, дуже незначна, кількість націоналістів. Щодо них, то для українського організованого націоналізму досі не стояло руба питання витягнення їх з партій. Навпаки, колиб їх там не було, то сьогодні треба булоб їх вислати, як тих, що можуть творити *здорову опозицію в партіях*. Сьогодні наша роля супроти партій, — це роля *опозиції*, як зовнішньої збоку націоналістичних організацій, так і внутрішньої власне через згаданих людей, що перебувають у партіях. Розуміється це не сміє бути опозиція для опозиції, опозиція руйнуюча, а — *позитивна*. Опозиція, в якій можемо вийти тільки по нашим самостійнім розрості, дає нам ту вигоду, що, не беручи відповідальности за політику партій, ми не відбираємо собі можливости корегувати їх політику. Роля такого опозиційного чинника має вже певну історію в розвою націоналістичного руху (на Західних Землях трудова партія, а тепер УНДО). Розуміється, не доводиться перецінювати значіння тих опозиційних елементів, бо впадемо в крайність, — ніби націоналісти повинні тільки обмежитися до опозиції й до захоплення як найбільшого впливу в існуючих партіях, відмовляючись від самостійної політичної акції. Так не є! Власне *існування сильної націоналістичної групи поза партіями* зміцнює становище опозиції в партіях, а тим самим і тих багатьох націоналістів, що опинилися в чужих їм по духу партіях, як рівнож ослаблює в тій самій мірі ненаціоналістичні елементи. До певної міри анальоґічне становище бачимо в шахованні комуністів на Україні, в одного боку, елементами місцевими, (у партії й поза нею) а в другого, українською суспільністю Західних Земель України й еміґрації.

Отже щиро признаємося: *націоналісти будуть постійною небезпекою для всіх партій, діяльність яких буде розминатися з національного моралю й буде звертатися проти національного ідеалу*. Коли в цьому є наша «отаманщина» й «руїништво», то ми тими «отаманами» й «руїниками» будемо й хочемо бути. Отже не *bellum contra omnes* для самої війни, для принципу, без огляду на конкретні обставини. Боротьба проти всіх партій, — це пропаганда націоналістичних гасел і творення власного змісту. Для боротьби в конкретною партією мусить бути конкретна причина, конкретний чин, чи то на внутрішньому, чи на міжнародньому полі. На міжнародньому полі мусимо дотримуватися тої самої тактики,

що й на внутрішньому: творча праця, незалежна від праці партій і без нездорової конкуренції з ними, як також корегування їх діяльності й поборення негативних проявів їх акції. Підкреслити треба, що як кожний *негативний* в точки погляду національного ідеалу *вчинок*, не дивлячись на це, від кого він не походивби, стріне наш *рішучий спротив*; кожний *здоровий прояв*, без огляду на це, хто буде його автором (монархісти, радикали, ундо, соціалісти, ердеки чи інші) не тільки не стріне перешкод з нашого боку, але *ми готові його підтримати*.

Ось це тактика українського націоналізму. Розуміється що беремо тут під увагу тільки наше відношення до *національних* партій, з якими розходимося не кінцевою метою, а лише шляхами її реалізації й світоглядями. Проте будемо поборювати без жалю ті угруповання, для яких національна ідея є в засаді чужою (комуністи, сельроби) й які не визнають Української Нації, або права на її самостійну державність (москвофіли, сельроб-лівиця), а далі такі угруповання чи особи, що компромітують ідею української державности та ширять анархію й деморалізацію в нашому політичному житті («гетьмани» à la Остриця).

Усе це складає засади нашого відношення до партій. Зогляду на сталий розвиток, різні форми й діяльність українських націоналістичних організацій на різних теренах, наша тактика може в нюансах мінятися й центр ваги може пересуватися з одного об'єкту на другий. Завсідги будемо кирмуватися тільки доцільністю й пильно стежити за подіями. На це є й *Провід Українських Націоналістів*, щоби вирішувати та вносити корективи в діяльності націоналістів на місцях. Нашеж становище до конкретних партій на різних теренах, з поданням усіх подробиць, освітимо в окремих статтях і дамо відповідь на вакиди «опортунізму», «ундівства», «руїнництва» та ин., що їх кидають часто в наш бік.

Погляд на наше відношення до партій буде більше суцільним, коли застановимося над формами нашої будучої організації. Тим усунемо певні непорозуміння й сумніви, що мають місце навіть між самими націоналістами. Питання: чи маємо творити партію, чи ми є партією, чи чимсь иншим, — повстають часто. Не думаючи передрішувати остаточних форм і постанов, що їх прийме Конгрес, можемо всеж вже сьогодні накреслити *основи майбутньої організації*.

В організаційній акції націоналістів треба розрізняти дві сфери. До першої сфери належить одноцільна організація (одноліт), яку покличе до життя Конгрес. Вона складатиметься з найбільше діяльних ідейних і певних націоналістів, що є провідниками, членами націоналістичних організацій, або ваймають відповідальні місця в різних установах, організаціях (навіть партіях), чи працюють для українського націоналізму в сфері ідеології та на інших ділянках, — взагалі люде з різних територій, сума яких триматиме в своїх руках нитки до всіх галузів нашого суспільного життя. Їх присутність означатиме, неначеб присутність має, установ, організацій, бо там виявляється їх уплив і воля. Цей одноліт, зложений на персональній монархичній засаді, не великий кількістю членів, буде найвищою й вповні самостійною націоналістичною установою.

До цієї сфери входитимуть також *різноманітні організації й гурти*, легальні чи нелегальні, самостійні або зв'язані в територіяльні союзи в тенденцію як найбільшого розвитку та захоплення має. Вони через

своїх проповідників і впливових членів підлягатимуть однолітові, в яким не конче мусять бути звязані в порядку статутарно-правнім. Узагалі, тут провадитиметься переважна частина *праці* націоналістів.

Друга сфера, — це сфера *впливу* націоналістів: спортові товариства, пластові гурти молоді, студенські й професійні організації, просвітні й культурні установи, преса економічні підприємства, де в доручення організації працювалиб націоналісти або де в той чи инший спосіб моглиб проявити свій вплив.

Поділ на такі сфери найбільше доцільний, бо, даючи гнучкі, пристосовані до місцевих вимог та забезпечуючі найбільшу свободу організації, форми, творить заравом *сильну цілість, сповну одним духом, волею й спільними завданнями*, що практично будуть виконуватися різними засобами на різних територіях.

Полв. Евген Коновалець.

Причинки до історії ролі Січових Стрільців в українській революції.

(Кінець.)

Кампанія галицького уряду проти Січових Стрільців.

Із заходів, що бувші стрілецькі старшини робили закордоном для прихилення на свій бік бригади в Ч.С.Р., а також з наведених резолюцій пражського з'їзду старшин, ясно видно, що ми не могли погодитися з тактикою, яку пропагував галицький уряд: не цікавитися справами «Наддніпрящини» й звернути всю свою увагу на концепцію самостійної Східної Галичини. Висуваючи цю концепцію на міжнародньому форумі, галицький уряд заступає рівночасно думку, що внутрі українського громадянства не повинно бути яких-будь організацій всеукраїнського політичного характеру, бо факт існування таких організацій відірвавши віру держав Антанти в запевнення галицької дипломатії про повну незалежність галицьких інтересів від решти українських земель.

Такий погляд різко суперечив цілій стрілецькій ідеології. Тому січово-стрілецькі старшини, деб вони не були й на якій ділянці не працювалиб, — завжди не погоджувалися з пропагованим галицьким урядом внутрішньо-українським сепаратизмом та намагалися ділом доводити необхідність найтіснішої співпраці галичан й наддніпрянців.

Я сам, перебуваючи в 1920.—22. р.р. у Відні, вважав корисним брати участь у всіх спробах складення всеукраїнського громадянського центру. Тому я хотів був приступити до Ліги Відбудови України, що повстала у Відні весною 1920. р., але на жаль співпраці перешкаджав невдалий особистий склад Ліги зза чого вона й розпалася. Пізніше брав я участь у комітеті для скликання Всеукраїнського Конгресу, а коли й цей проєкт розбився, я увійшов до Всеукраїнської Національної Ради (Відень лютий 1921. р.). Але Всеукраїнська Національна Рада перестала існувати зогляду на негативне становище галицького уряду. Надужиття генералом Грековим фірми Всеукраїнської Національної Ради для підписання ганебної угоди з поляками др. Петрушевич використав як привід до рішучішого домагання виступу галичан з Всеукраїнської Національної Ради; томуж, що більшість членів галицької територіальної групи (Всеукраїнська Національна Рада ділилась на територіальні групи) була урядовцями різних установ «Диктатури», голос др. Петрушевича викликав повний послух. Своє домагання др. Петрушевич пояснював інтересами Галичини. Всеукраїнська Національна Рада розлетілася, а цілий епізод лише підсилив взаємну ворожнечу поміж галицькою й наддніпрянською еміграцією.

Колиб така ворожнеча не виходила поза межі настроїв еміграції, то можна булоби не звертати на це великої уваги. Факт ворожнечі мігби викликати лише жаль, що

українська політична еміграція забула про завдання, які стоять перед кожною політичною еміграцією, і всю свою енергію обернула на безпродуктивну гризню.

Одначе, на превеликий жаль, настрої еміграції почали прийматися також на території рідного краю. Наддніпрянина була далеко, її відмежовували кордони, через які вплив політичної еміграції майже не сягав, — до того трагедія Галицької Армії під Денікіним, а потім під большевиками поновно збільшила симпатії наддніпрянського громадянства до галичан. Інакше виглядала справа в Галичині. Тут ціле громадянство поділилося на три групи: величезна більшість усіх громадян йшла сліпо за галицьким урядом, частина підпала під вплив комуністичної агітації й орієнтувалася на третій інтернаціонал, невеличка врешті група запроданців взялася за пропаганду угодовщини. Лише ці три групи були заступлені власними органами преси.

Національно-територіальний антагонізм штучно підтримували оба державні центри: віденський (З.У.Н.Р.) і тарнівський (У.Н.Р.). Офіційна преса галицького уряду не вгавала у дуже нетактовних нападах на найвизначніших діячів тарнівського центру підводити всіх під оден знаменник. Форма висловів і метода узагальнювання викликали справедливе обурення не тільки поміж прихильниками політики провідників тарнівського центру, але взагалі всіх наддніпрянців. Ведучи кампанію проти уряду У.Н.Р., галицькі політики щораз виразніше почали виявляти москвофільські тенденції, навіязуючи закордонні зв'язки будьто з правими російськими організаціями (зносини представника в Парижі з головою провокаційного «Українського Народного Комітету» Моркогуном), будьто з большевиками (поїздка делегації галицького уряду до Лівнінова до Копенгаги). Із другого боку, тарнівський центр взявся підтримувати польонофільські підприємства в Галичині (допомоги міністра преси і пропаганди О. Ковалевського «Рідному Красві»).

У такій атмосфері перебувало в краю кілька визначних стрілецьких старшин, що, не зорганізовані, кожний з власної волі почали працювати будьто в Горожанському Комітеті, будьто над справою Українського Університету, будьто в організаціях молоді. Всюди вони пропагували *ідеї соборництва, національного активізму й віри у власні сили, як протилежність до сепаратизму, урядового сервілізму та віри в спасення збоку Антанти*, джерелом чого була диктатура президента др. Петрушевича. Ці основні думки проводилися теж у резолюціях великого студентського з'їзду (у Львові, липень 1921. р.), у якому випадково взяли участь між іншими деякі колишні члени Стрілецької Ради.

Майже одночасно (літо 1921. р.) у Відні склався гурток під назвою «Молода Галичина», основниками якого були також деякі визначні колишні стрілецькі старшини й кілька старших та молодших галичан, однодумців стрілецької ідеології. Цей гурток цілком незалежно від акції, яка вже велася у краю, мав на меті дати завязок до створення громадянсько-політичної організації всеукраїнського характеру з метою: *протиділати ширенню ідеології територіального сепаратизму, маючи на увазі, що така ідеологія остаточно кинулаби ціле наддніпрянське громадянство в обійми поляків, а знов галицьке — в обійми москалів. Підносячи гасла чистого націоналізму: боротися в Галичині з усіма проявами русофільства й польонофільства; остерігати перед надмірним оптимізмом щодо успіху дипломатичної акції галицького уряду; бути приготованими до затижного періоду польської окупації; спонукувати до організації всіх живих сил народу, в усіх ділянках його життя, та найголовніше звертати увагу на молодь, жіноцтво, селянство й робітництво, цебто ті групи й класи, що найвидніше піддаються демагогічним, ворожим всеукраїнській національній ідеології гаслам — група «Молодої Галичини» була далекою від думки перешкаджати дипломатичним заходам, що їх робив галицький уряд.*

Заходи Січових Стрільців щодо бригади в Німецькому Яблонному, пражський військовий з'їзд, студентський з'їзд у Львові й врешті «Молода Галичина» викликали збоку галицького уряду величезну кампанію проти Січових Стрільців. Із формального боку, і по суті ця кампанія проти Січових Стрільців не мала ніякого виправдуючого ґрунту, бо колишні Січові Стрільці, які приймали участь у якійсь акції, що була не до вподоби галицькому урядові, працювали на власну відповідальність, не будучи зовсім зв'язані в якоюсь централею Січових Стрільців. Такої централі, як сказано, тоді вже давно не було, — організація Січових Стрільців не існувала. Не вважаючи на це, галицький уряд використав момент, що тут і там діяльно працювали *колишні Січові Стрільці*, і створив легенду, немов поодинокі виступи Січових Стрільців були організованою акцією, яка змагала до певних цілей. Ось тому ведено кампанію проти всього стрілецтва. Ця кампанія велася без розбору засобів, із яких головними були: плянове словесне ширення тенденційних нісенітниць по еміграційних центрах, вико-

ривостування преси й висилання до краю численних листів до визначніших громадських діячів та до партійних установ за підписом др. Петрушевича, чи його урядовців (др. Підляшеський). Змістом кампанії галицького уряду був закид найвизначнішим членом Січового Стрілецтва, що вони просто польські агенти, які зовсім свідомо, а то й за гроші ведуть акцію проти галицького уряду.

У такому дусі була писана відома стаття б. члена Стрілецької Ради й б. міністра Української Народної Республіки, а пізніше шефа преси й пропаганди галицького уряду, др. О. Назарука, під наголовком: «Вічучі діти», що безпосередньо була звернена проти студентського з'їзду у Львові та послужила польському прокураторові як матеріал проти «польських агентів», які опинилися на лаві підсудних разом із Степаном Федяком. У тому ж тоні витримано інші статті в «Українському Прапорі».

Поруч з др. Назаруком провадив кампанію проти Січових Стрільців проф. Ст. Рудницький (стаття «Галичина та Соборна Україна», що викликала довгу полеміку з др. Павлом Лисяком, який виступив в обороні Січових Стрільців у віденській «Волі».) В Америці, знов, у «Канадійському Україні» появилася скандальна стаття, інспірована проф. П. Карманським, — «Контрреволюційний заговор проти галицького уряду.»

Діяльність мою й моїх колишніх товаришів оплутано такою сіткою найбільших нісенітниць і провокацій, що в сторонніх людей мусіло дійсно зродитися підозрювання, коли не тверде переконання, що я й мої товариші якісь польські агенти. Наслідком такої атмосфери, що утворилася кампанією галицького уряду, був приїзд з Чехословаччини одного старшини з дорученням і пляном позбавити мене життя.

Для аргументації твердження, що Січові Стрільці, коли не на польській службі, то бодай тримають тісний зв'язок з польськими військовими органами, послужили мої листи до пок. підполк. генштабу Ю. Отмарштейна й підполк. Р. Сушка, які писано у зв'язку з походом Юрка Тютюнника проти большевиків. Ці листи одержали большевики від одного провокатора, що викрав їх у підполк. Р. Сушка і продав большевицькому посольству у Варшаві. Большевики оголосили їх у книжці, в якій говориться про повстанський рух Юрка Тютюнника.

Для висвітлення моєї участі в справі походу Тютюнника мушу сказати, що я ставився до того походу з самого початку дуже критично. Пок. підполк. генштабу Ю. Отмарштейн був призначений начальником штабу Тютюнника ще перед моїм приїздом до Львова й без мого відома. Він, як карний старшина, мусів послухати наказу, але, як колишній Січовий Стрелець, з моїм приїздом до Львова питав мене про мою думку щодо його нової посади, як теж щодо цілого плянового походу на Україну. Я не скривав перед ним мого скептицизму щодо вартости цього походу, але, не маючи змоги перешкодити тому плянові, вважав я, що присутність підполк. Отмарштейна в центрі загаданої акції може бути корисною, хочби з огляду на це, що така ідейна, високоосвічена й фахово авторитетна людина зможе найкраще зорієнтуватися в пануючих на Радянській Україні відносинах та його погляд буде мати велику вартість для всіх українських військових кол. Потім я отримав від нього листа, в якому він скаржився, що не має в своїй оточенні нікого зі своїх колишніх найближчих товаришів зброї й просив мене звернутися до підполк. Р. Сушка (він тоді перебував в таборі) з пропозицією приїхати йому в допомогу. У цій власне справі я звернувся був до підполк. Р. Сушка. Він погодився й перебув усю повстанську кампанію, а після її невдачі склав разом з підполк. Ю. Отмарштейном звіт перед кількома своїми товаришами із Стрілецької Ради. З того звіту виходило, що всяка дальша збройна інтервенція з чужини була, на їх погляд, недоцільною й шкідливою, бо така інтервенція наражувала не тільки самих активних учасників на страшенну небезпеку, але не приносила ніякої реальної користі українському населенню, і, що більше, викликала люті переслідування збоку большевиків. Звіт пок. підполк. Ю. Отмарштейна ще більше зміцнив нас у переконанні, що думку військової інтервенції за кордону треба раз на завсігди відкинути. Цього погляду я тримаюсь і зараз.

Так представлялася вся фактична участь стрілецьких старшин у кампанії Тютюнника і на тому обмежувалася моя причастність до цієї справи. Очевидно, що обвинувачення мене або когось із стрілецьких старшин в зв'язку з походом Тютюнника, у польонофільстві або зносінах з поляками — було таким самим наклепом, як і всі інші обвинувачення.

Ані я, ані ніхто з стрілецьких старшин не реагував ніколи на кампанію, що майже протягом двох років послідовно й так нечесно провадилася проти нас. Кожний з нас займався своєю працею й спокійно чекав розвитку подій, знаючи, що згодом викажеться, на чийому боці правда.

Події останніх років ще надто близькі, щоби можна про них писати. Треба сподіватися, що вже недалекий час, коли й над тими подіями можна буде докладніше зупинитися. Багато справ чекає ще на остаточне висвітлення для нас самих, — наприклад огидливе скритовбивство славної пам'яті підполк. Ю. Отмарштейна. І хоч у наших руках є деякі матеріали, що кидають дуже погане світло на певні кола нашої еміграції, то всеж ми стримуємося від їх оголошення до цього часу, доки ті компетентні українські кола самі не зясуєть громадянству цього ганебного випадку.

Про сучасне нема потреби говорити, а тим більше — про майбутнє, що лежить у сфері плянів і сподівань. Працювалося важко, серед найгірших моральних умовин, серед підозрінь, задрости, наклепів і ненависти, — і то не тільки збоку чужих, але й своїх таки людей, українських діячів, українського громадянства. І тепер умови праці змінилися мало що на краще. Хочемо вірити, що принайменше в майбутньому ті умовини покращають, коли доля допоможе, що стара стрілецька ідея активної боротьби за Українську Державу ширше й краще поширяться ніж колись.

Не на вдячності осіб, груп чи партій залежить Січовому Стрільцтву, бо воно ніколи не працювало для поодиноких, хочби як визначних і заслужених людей, і не для політичних партій. Ось тому байдуже нам, що деякі особи, що раніше в днях успіхів славили нас на всі лади й робили нас героями, коли тільки щастя повернулося, чим швидче відійшли й почали балакати про нас з насмішками, а то й лайками. Своїй діяльності ми не надавали й не надаємо більшої ваги, ніж її вона мала. Одначе ми є свідомі, що Січове Стрільцтво залишило за собою в історії визвольних змагань України слід, якого не затруть жадні наклепи. Цей слід позначився на широких просторах України краплинами крові, що зміла перед нацією нашу вину за неуспіх нашої боротьби, коли взагалі таку вину можна приписувати Січовому Стрільцтву, і пам'ять в народі про Січових Стрільців залишилася *чистою*.

Офіційна частина.

Провід Українських Націоналістів.

Звідомлення ч. 6.

1. З нагоди роковин смерті б. п. Головного Отамана Армії У. Н. Р. Провід вислав до п. О. Петлюрової листа, в якому запевнює, що всі українські націоналісти ніколи не забудуть великих заслуг славного борця за волю української нації.

2. Подається до загального відома, що остаточно затвержено такі теми рефератів на Конгрес Українських Націоналістів:

- 1) Сучасне положення українського народу.
- 2) Засади українського націоналізму.
- 3) Український націоналізм та інші політичні ідеології.
- 4) Зовнішня політика України.
- 5) Справа державного устрою й державної влади України.
- 6) Соціальне питання на Україні.
- 7) Питання культури й релігії.
- 8) Економіка України.
- 9) Військова справа.
- 10) Організація українських націоналістів.

Докладні пляни рефератів розясляється всім організаціям. Зацікавлені мо-

жуть ці пляни одержувати через Редакцію «Розбудови Нації».

3. Цим продовжується оголошення списку датків на збіркові листи Проводу.

З переносу: 834,60 к. ч.

225 франц. фр.

155 бельг. фр.

Збірка Секції Л. У. Н. у Празі:

151. Інж. Коваленко — 1 к. ч.

152. Яворський — 5 к. ч.

153. Марчук — 10 к. ч.

154. Васюк — 1 к. ч.

155. Галант — 5 к. ч.

156. Інж. Главан — 2 к. ч.

157. Сулятицький — 1 к. ч.

158. Курченко — 2 к. ч.

159. Карачівський — 3 к. ч.

160. Інж. Вінтоняк — 5 к. ч.

Збірка представника Л. У. Н. у Парижі:

161. Остап де Сас Білінський — 25 фр. фр.

162. М. Антоненко — 50 франц. фр.

163. С. Багоцький — 25 фр. фр.

164. Д. Кульченко — 25 фр. фр.

165. Мик. Столяренко — 25 фр. фр.
 166. Кн. М. Радкевич-Мирський — 200 фр. фр.
 167. Василів — 10 фр. фр.
 168. Веремієнко — 10 фр. фр.
 169. Батир — 5 фр. фр.
 170. Гораїн — 10 фр. фр.
 171. Смогоржевський — 20 фр. фр.
 172. Опанасенко — 20 фр. фр.
 173. Калюжний — 10 фр. фр.

Збірка заступника Проводу в Бельгії:

174. Бриндзан Олесь — 20 бельг. фр.
 175. М. Соневіцький — 20 бельг. фр.
 176. Киселяця Лесь — 25 бельг. фр.
 177. Бриндзан Сергій — 10 бельг. фр.
 178. Т. Копрій — 20 бельг. фр.
 179. Гр. Вол. — 5 бельг. фр.
 180. Свірський М. — 5 бельг. фр.
 181. Діба З. — 5 бельг. фр.
 182. Сацюк — 5 бельг. фр.
 183. Куценко — 5 бельг. фр.
 184. Я. Олексюк — 5 бельг. фр.
 185. Андрієвський — 235 бельг. фр.

- Збірка заступника Проводу в Данцігу:*
 186. Базилович Роман — 1 дол. ам.
 187. Онишкевич В. — 1 дол. ам.
 188. Я. Мохнацький — 4 данц. гульд.
 189. О. Згорлякевич — 2,6 данц. гульд.
 190. Волощак Дмитро — 1 дол. ам.
 191. Яросл. Валюк — 5,5 данц. гульд.
 192. Роман Мацюрак — 1 дол. ам.
 193. Омелян Богачевський — 1,5 дол. ам.
 194. Степан Пищур — 3 данц. гульд.
 195. Думін Вячеслав — 2 данц. гульд.
 196. Т. Грушкевич — 1 дол. ам.
 197. Юл. Воробкевич — 1,5 данц. гульд.
 198. Авдикевич — 1 дол. ам.
 199. Ол. Юзьвік — 1 данц. гульд.
 200. Євген Вертипорох — 1 дол. ам.

До переносу: 869,60 к. ч.

660 франц. фр.
 515 бельг. фр.
 8,5 дол. ам.
 19,60 данц. гульд.

Секретаріат та відділ преси й пропаганди.

Хроніка.

На Радянській Україні.

БОРОТЬБА ЗА ЕКОНОМІЧНЕ УСАМОСТІЙНЕННЯ.

I.

Українська преса приносить все частіше вісти про самостійницький національний рух української людности, українських установ, радянських урядових і партійних чинників, але за мало інформує про господарські самостійницькі змагання, що від деякого часу позначаються великою активністю й охоплюють не тільки свідоме чи напівсвідоме українство, але й чужі кола, що зацікавлені в українському господарстві. Тимчасом боротьба за економічне унезалеження Радянської України або, як висловився недавно Волобуєв, за поділ *Східної Європи на московську азійсько-колонізаторську й модерну українську* йде безперервно від кількох років і може похвалитися деякими для нас важливими здобутками, що з національно-державного боку мають для нас не менше, а може навіть більше значіння, ніж загальні досягнення українізації.

Українські політичні й господарські чинники щораз більше здають собі справу з того, що унезалеження України від чу-

жої політичної й культурної переваги тісно звязане з економічним усамоствійненням української території й скріпленням місцевого господарства. У цьому переконув їх між иншим і та очевидна обставина, що московський центр дуже завзято протривається всяким уступкам на полі господарства, й волить скорше поступитися в національних або культурних справах ніж відступити від традиційних царських централізаційних й експлуатаційних методів, що спиняють розвиток українського господарства. Українські господарські чинники зачинають перейматися свідомістю, що *Москва використовує Україну* та що Україна, як територіяльна цілість, може краще існувати й розвиватися сама для себе без московського зверхництва.

Український загаль і преса не вагаються вже називати справу власним її іменем та виступати явно проти «економічного поневолення» України й московського засялля. Українські наукові й господарські органи дискутують часто над питаннями московсько-українських господарських взаємин й обстоюють, не раз навіть москов-

ською мовою, конечність розбудови окремого українського господарства. Навіть офіційні господарські органи, як «Хозяйство України», «Український Економіст» та ін. повні подібних статей, що, нажаль, мало відомі поза межами Радянської України. Уже появляються й окремі економічні та економічно-політичні праці (праця Попова про хлібний ринок), що викликають живі дискусії у фахових і партійних організаціях, інститутах та органах.

На Україні перш усього вкорінилося вже загальне пересвідчення про окремішність українського господарства й про потребу його піднесення на засаді українських територіальних одиниць. Ясний вислів дав цьому між иншим теперішній віце-президент Української Академії Наук у Києві, К. Т. Воблій, у своїй викладі, в січні б. р. в Домі Вчених у Києві («Пролетарська Правда» з 21. січня ц. р.). Він ствердив існування України, як «самостійної господарської одиниці», що має «всі підстави до окремого розвитку», а саме, згідно з поглядами Фрідріха Ліста: 1) велику компактно-зібрану територію з базую на чорноморсько-азовському побережжі та заокругленими межами, 2) значну кількість людности (30 мільйонів) з персічною європейською щільністю людности (67), 3) відповідно розвинені виробничі сили 4) місткий внутрішній ринок. Україна, що об'єднує тепер давні області «Південно-Західного Краю», «Малоросії» й «Новоросії», обіймає 20% людности всього Союзу, але далеко більший відсоток всесоюзного господарства, й опановує деякі ділянки господарського життя цілого Союзу. Україна головний господар і поставщик найкращого камінного вугілля, що його запасів вистарчить на яких 1000 літ, і власник величезних покладів залізної руди (понад 420 міль. тон) й залізного кварциту (15 мільярдів тон), дає 80% вугілля й 70% чавуну та зі своїм Донбасом стоїть безконкурентно, як центр тяжкого рудо-вугільно-обробного промислу з усе зростаючим машинобудівництвом, зокрема сільсько-господарським. Україна має далі значний енергетичний осередок у Дніпрі, а після шлязування його матиме великий водяний шлях, що злучить Україну з Вислою, Німаном, Зах. Двиною й Волгою та надасть Києву його стародавнє світове торговельне значіння. Україна має невичерпані скарби в своєму чорноземі, на тлі якого розвивається й розвиватиметься українська легка промисловість, а перед усім цукроварство, млинарство та горальництво. Україна мусить

дає, як власник богатих сировин, розвинути власну каолінову, порцеляново-фаянсову, хемічну, а далі текстильно-бавовняно-паперову й суконну промисловість, що за царських часів були заведбані, але що їх тепер підтримує Українська Найвища Рада Народнього Господарства й уряд.

Подібні гадки, доповнені датами, подібне зрештою також в офіційних звідомленнях представників уряду на зборах рад і виконавчих комітетів у Харкові та Москві, а зокрема в промовах, статтях і працях сприводу святкування десятиліття Радянської України. У звязку з цим слід порівняти публікації Центрального Статистичного Управління України: «До десятих роковин жовтня» (Харків 1927), а саме окремі книжки про фінанси, транспорт і кооперацію на Україні. Навіть сам Кагановіч у своїй великій промові в минулому році зачепив докладніше це питання, хоч, що правда, з метою ствердити датами розвитку українського господарства байдужість центру щодо українського господарства.

Від цих поглядів на Україну як господарську одиницю та визнання потреби її розбудови вже тільки невеликий крок до думки про використання України Москвою, або про Україну як колонію Московщини. Цей тон звучить уже гостро не тільки в заявах і виступах українських свідомих кол і т. з. національно-комуністичної опозиції Шумського й КПЗУ, аке також у виступах певних членів комуністичної партії, що не вагаються публично на з'їздах і в пресі гостро виступати проти економічного покривдження України Московщиною, чи там «господарським центром» у Москві.

Особливого розголосу набрала й наробила простора праця Волобуєва: «До проблеми української економіки», надрукована до тогож в офіційному партійному органі («Вільшовик України», ч. 2 і 3 з січня 1928), де цифрами вказано, що московський центр змагає тільки використати Україну, як свою колонію, вважаючи її «відсталою країною», стримує її на шляху до економічної й політичної консолідації, та що тільки «забезпечення України нестриманого розвитку продукційних сил, забезпечення їй становича оформленого й закінченого національно-господарського організму», тобто (як зрозуміли критики Волобуєва) вихід України з під залежності від Союзу зможе забезпечити: її окремішні економічні інтєреси.

Сміливі висновки Волобуєва, попередже-

ні вже давніше працями та фактами *Попова* про використання України на збіжжовому ринку і розбіжність московсько-українських економічних інтересів щодо збіжжового вивозу, *Доброгаєва* про використання України як прибуткового джерела для Союзу (стаття про бюджет Радянської України в 2. числі «Хозяїнства України» за 1927. рік), *Сологуба* про фінансове поневолення України («О бюджетных правах в Союзе Сов. Соц. Республик» у «Вестнику Сов. Юстиции» ч. ч. 14—15 за 1926. рік) і т. д. зробили велике враження й виявили найкраще, в якому напрямі йдуть думки на Україні, у справі економічної, а поза тим політичної незалежності. Редакція «Більшовика» помістила полемічну статтю спеціаліста в поборюванні українських націоналістичних ухилів, *А. Річицького*: «До проблеми ліквідації колоніальності та націоналізму», передруковану зараз у скороченні харківським «Комуністом» з 5. лютого ц. р. («Зброя критики цифрами й стан України в Союзі») де автор доволі неурочно, побиравши себе власними цифрами, намагався ослабити висновки Волобуєва й довести, що господарське життя України розвивається нормально, що ніякого влизьку України Московщиною нема та що не можна говорити про «колоніально-децентралізований стан УССР у відношенні до СРСР». Питанню цієї «Платформи українського націоналізму» присвятив далі велику статтю *Гірчак* у «Більшовику України», не жалючі гострих слів критики й епітетів «націоналізму», «фашизм» і т. д. Вслід

за цим на сторінках «Більшовика України»*) й по інших часописах, пішла знова дискусія й полеміка, що всеж виходила з інтересів українського господарства й тому не дуже подобалася деяким правочинним партійникам і русотяпам. Проти них мусів виступити сам комісар освіти *Скрипник* у своїйому викладі в «Інституті Марксизму», що зза ваги справи був надрукований в 6. числі «Більшовика України». («З приводу економічної платформи націоналізму», ст. 44—50).

Очевидно, що радянський уряд аж до *таких* висновків за виймком деяких виступів з часів *Шумського* не доходив. Однак досі він під натиском і публичної опінії, і домагань поодиноких українських представників стало ставав в обороні українського господарства, дбаючи про його відповідне закріплення й поширення. Маючи в цьому підтримку широких кол громадянства України, а також деяку допомогу збоку представників інших радянських республік, влада, представлена в самому уряді та в Найвищій Господарчій Раді, потрапила на протязі часу від 1924. р. добитися деяких значних уступок московського центру й комуністичної партії та дати *грунт до дальшої боротьби за економічне незалеження України*.

Про перебіг цієї боротьби від часів нової конституції Радянського Союзу до сьогодні та про досягнення України в цих змаганнях поговоримо докладніше в слідуючому огляді.

Vigilax.

Під Польщею.

Політичне жуття Польщі стоїть під знаком хвороби Пілсудського. Повстали самі фантастичні силетні й прогнози не тільки щодо стану недуги, але навіть щодо дальшого життя Пілсудського. Опозиція, яка тремтіла під батоном Пілсудського, тепер знова набирає відваги. Усі майже польські групи потайки підготовляються до того моменту, коли почнеться спір за владу. Стан ускладняється ще тим, що Пілсудский не відповів надіям, які на його покладали, — не висунув жадної програми, що моглаб захопити польські маси та навіть пережити самого автора. Персональна пошана, й персональні користі, гуртували коло нього його прихильників, а батіг, що ним він стало погрожував, стримував противників від гострої опозиції. Тому не дивно, що тепер вже в Польщі навіть серед відданої урядові групи повстають розходжен-

ня. Помічається певна горячковість, що ворожить надходячу кризу.

Політика уряду супроти українців далі зовсім не змінилася. Та сама денационалізація, той самий гнет, що й перед Пілсудським, а навіть перед самими виборами. Економічна руїна, що витиснула своє тавро на українському населенні, треба й далі.

Події в польському соймі підтверджують стару істину, що *участь українців у польському соймі ніколи не принесє змін у положенні українського народу під Польщею*. Положення українців під Польщею не зміниться й тоді, коли серед української соймової репрезентації запанує дух Горбачевського та Децикевича (на що так

*) Між иншими *Л. Перчик* «Найновіша «теорія» радянської економіки» («Б. У.», ч. 6, 1928, стр. 51—59).

богато надій покладає др. Теофіль Окуневський. («Український Голос» ч. 16).

Ще не час переводити критику поступовання й тактики українських послів. Перші виступи давали підставу думати, що УНДО схоче піти шляхом певних компромісів і схоче легально регулювати польсько-українські взаємовідносини. Вибір віце-маршалка союму й сенату, заступництво у всіх комісіях, а навіть головування в деяких, давали привід до побоювань угодовщини. Тим пояснюється також поблажливість польських кругів до правно-державної заяви Дмитра Левицького, яку поляки прийняли, немов щось таке, що раз на п'ять років можна українцям дозволити. Тактика всіх польських клубів зводиться до більше чи менше плятонічних заяв приязни до українського руху, а на ділі до відкидування всіх українських внесків. Це все, як також поступовання уряду, мабуть переконали навіть найбільших угодовців, що згода з Польщею є неможливою. Це мабуть вплинуло на ті угодові затті, що крилися під плащиком «реальної політики». Здається, тут треба шукати причини того звороту вбік гострої опозиції української парламентарної репрезентації. Це не значить одначе, що угодові настрої минулися. Статті в «Новій Зорі» й хочби навіть в «Українському Голосі» в Перемишлі, а також неоправдана мовчанка «Діла» показує, що цей опортунізм і захована угодовщина жевріє ще в серцях непоправних старих політиків.

Проявом тої опортуністичної політики й тої розбіжності поглядів, а частично навіть прирви між молодшим і старшим поколінням, являється станиславівська подія. Учительська рада, що виключно складається з українців, рішила замкнути вищі класи гімназії й тим покарати молодь за те, що не хотіла кривити душею й збойкотувала свято 3. травня. Подія ця потягнула за собою ще те, що батьки виключених учнів у своїх заявах льюальности до польської влади себе самі понижують, аби тільки діти не стратили шкільного року. Справа опинилася в соймі й ще остаточно не покінчилася. Це кидає всеж дуже некорисне світло на українське громадянство й наочно показує, як далеко нам до інших народів.

В економічному життю українців під Польщею зайшли великі зміни на гірше. Торішня повинь зруйнувала переважно українське населення, допомоги уряду попали тільки всяким прихвостням. Збірки в край й закордоном не принесли помітної

користи. Цьогорічна пізня весна, морози й дощі, вказують, що майбутні жнива випадуть зле. Зогляду на це нам треба рахуватися, з одного боку, з ослабленням відпорности населення, а з другого, з новим наступом польського уряду. До цього приходять ще одна подія, яка не лишиться без впливу на економічне положення нашого населення. Польський Банк Господарства Краєвого та Польська Каса Ощадности вивпіла кредити українським кооперативним центральям, щоби підірвати матеріально наші кооперативи. Це є вислідом сталих алярмів у польській пресі, що мов українська кооперація все більше набирає сили. Наведений факт викликав серед українського громадянства свій відгомін. Піднесено думку створення фонду рятунку. Фонд цей мавби складатися з 500.000 золотих. Рівночасно виринула думка створення власної української Економічної Ради, що керувалаб цілим українським економічним життям у Польщі. Так само підноситься клич, щоби всі українці у відповідь на припинення кредитів перенесли свої ощадности з польських фінансових інституцій до українських. Кличі, безперечно, надзвичайно здорові й оскільки вони будуть мати конкретні наслідки, — фінансовий стан українців покращає.

Ціла подія показує наочно, що будувати наше економічне життя на польських кредитах є великою помилкою нашої фінансової політики. На жаль, у нашому громадянстві не викоринились досі ілюзії щодо можливости економічних уступок збоку поляків. І хоч всі нібито й не вірять в їх реалізацію, всеж діяльність наших економічних установ та взагалі ціла економічна політика нашого громадянства під Польщею побудована на цих ілюзіях. Про це свідчить обставина, що лише відібрання кредитів (до того так нужденних) змусить призадуматися над потребою усамостійнення українського економічного життя. З ілюзіями треба врешті вірвати, бо навіть колиб й справдился надії на польську економічну підмогу, то це булоб будуванням нашого економічного життя на глиняних ногах. Між тим ці надії є моральною основою угодовщини. У тому лежить також негативний характер угодовщини, бо, будучи ціле наше суспільне життя на орієнтаціях на чужу силу й поміч, ми зменшуємо можливість його самостійного розвитку й підірваємо взагалі підстави державного існування нації, що прийде після усамостійнення всіх ділянок життя нації.

С.

Під Румунією.

Широко закробна акція Маню не дала бажаних йому вислідів. Селянське віче в Альба Юлія вже поволі забувається. Маню приневолений шукати інших засобів для приневолення уряду рахуватися з опозицією: партія цараністів заповідає скликання всіх своїх послів після відкриття сесії парламенту на окремі наради в Букарешті. Ці наради малиби прибрати характер «другого парламенту». Зрозуміла річ, що це матиме певний вплив на закордон. Власне до того й зміряють цараністи. Вони добре знають, що Братіану дається «переконати» в потребі піти назустріч опозиції лише натиском зовні, бо саме тепер уряд вибивається з сил по всіх чужих державах, щоби тільки здобути позичку. У цей пункт і скеровують свою акцію агенти Маню. Секретар партії цараністів відправився до Парижу, де він не пропуская ніякої нагоди для неприхильного інформування французьких фінансових кол по політику сучасного уряду Румунії.

Не дивлячись на це все, справа закордонної позички наближається до позитивного кінця, але затримується узв'язку з порушенням питання стабілізації леї. Це малоби бути передумовою позички. Для прискорення справи румунські дипломати далі продовжують свою гру, аби застрашити Францію можливістю одержання грошей десь инде. Саме недавно посол у Берліні Комнен мав побачення з державним секретарем Шубертом...

Щодо внутрішньої тактики Маню, то слід признати, що йому вдалося прихилити на свій бік частину меншостей (мадяре). Як цараністи, так й авересканці між иншими домаганнями підносять konieczність сталого представництва меншостей в уряді. Годі вірити в щирість цієї тактики, але покищо меншости мимоволі мусять рахуватися з цим фактом і не відмовляти своїх симпатій до опозиції. Також урядові чинники не лишаються байдужими до внутрішніх настроїв. Деякі позиваки промовляють за те, що уряд зміряє до розбиття партії Маню, а саме робить заходи до притягнення на свій бік кількох цараністів, що малиби пізніше одержати міністерські портфелі.

І хоч активність опозиції завдає урядові чимало клопоту, всеж Братіану навіть не думас про зміну своєї національної політики. Розпорядком шкільного інспектора заведено румунську мову в німецьких школах Бесарабії. Теж саме — в духовних школах у Банаті. Це знайшло широкий відгомін у пресі, особливо німець-

кій. Католицьким школам відібрано права державних шкіл. Плянється так само поступити з мадярськими школами.

Із наведеного бачимо, що всеж німці й мадяре мають свої школи в Румунії. Отже виходить, що українці перебувають в найгіршому положенні, бо, коли перед прилученням Буковини й Марморцини до Румунії, ми мали коло 1000 своїх шкіл, зараз не маємо жадної. Поволі українці усвідомлюють собі цю трагедію й підносять свій голос у пресі й на вічах. Перед місяцем Гр. Купчанко виступив у черновецькій Раді з домаганням відкриття українських шкіл. Про це дуже широко писали буковинські німецькі часописи. Між иншим викликала загальне обурення заява одного з представників румунської влади про те, що на Південь від Прута нема жадних українців. Дехто з відповідальних осіб іронічно зауважив, що українці повинні бути вдоволені мандатами в Раді й не кричати про шкільництво. Лишень голова Ради для відсунення справи відважився приобіцяти поліпшення стану українського населення в Чернівцях.

А стан в найвищій мірі невідрадний. Візьмім, наприклад, справу румунського горожанства. Не помилимося, коли скажемо, що коло 10.000 українців на Буковині не мають жадного підданства. В останній час чути, ніби уряд приготував новий закон у цій справі. Кажуть навіть, що в тому законі буде чимало полекш. Побачимо.

Безпросвітно стоїть і справа пововнних відшкодовань. Саме на українських землях теперішньої Румунії лютувала війна; тисячі українських господарств знищено... До цього часу не сплачено навіть десятої частини страт, бо... це торкається українців. Як на сміх, кожного року призначається невеличку суму на ту ціль. У цьому році аж ...1.000.000 леїв! Щойно в цьому році вийшов розпорядок про відновлення земельних книг. Скільки це заморожені приносить нашому селянству при ріжних процесах, продажі, розподілі, смерті й т. д.

Із внутрішньо-українського життя на цей раз занотувати треба велике оживлення праці співацьких товариств. Перед паром тижнів відсвятковано ювілей поета-композиста Сидора Воробкевича. На святі товариство «Кобзар» під проводом Садагурського виконувало деякі твори ювілянта. Крім того виступали солісти Гишка й Руснак. Сприводу свята в ріжних часописах заявилися рецензії.

К.

Українська еміграція в Німеччині.

Серед українського загалу склалося неправдиве вражіння, ніби в Берліні вже нема більшої кількості наших емігрантів, й українська праця серед німців, що так широко велася коротко після визвольної боротьби, підупала. Таке вражіння не відповідає дійсності. Правда, кількісно наше еміграція в Німеччині зменшилася, але замість того діяльність її зросла й стала більше систематичною. За це промовляють факти.

«Українська Громада в Берліні» (заснована в 1919. р.) до певної міри втратила те значіння, яке мала раніше, бо кількість її членів помітно зменшилася (60 членів). Не дивлячись на те, що більшість членів Громади занята працею, помітно деяку діяльність. Літом минулого року заходами Громади уряджено великий концерт *українського тору*, що вже більше року їздить по різних містах Німеччини (зараз під проводом С. Кальмуцького). У жовтні з ініціативи Громади повстав *Комітет Допомоги Жертвам Повені!* (зібрано більше 250 доларів). Також і заснованя в Берліні *Греко-Католицької Парафії*, що обслуговує релігійні потреби українців по різних містах Німеччини, в ділом Громади.

«Спілка Студентів-Українців у Німеччині» (заснована 22. січня 1921. р.) має свою історію, — з нею звязаний певний період життя більш ніж 300 молодих українців. Спілка була першою українською організацією, що розпочала широку пропагандивну діяльність серед чужинців. Допомогова акція Спілки уможливила студії великої кількості українців. Як це буває, і в Спілці, повставали різні суперечности (політичні, економічні й персональні), що привели до створення різних менших організацій: радянофільська *Академічна Громада* (зліквідована наказом з Москви в 1926. р.), *Гурток Українських Студентів на Високій Технічній Школі в Шарльотенбурзі* («Основа»), що зараз має 5 членів, *Гурток Універсантів* (коло 10 членів), *Союз Українських Студенських Організацій у Німеччині й Данцігу* («Сусонд»), що зараз нічим себе не виказує, і *Гурток Техніків* («Дніпро»), що, здається, об'єднує 4 членів. До Спілки належать около 30 членів (20 у Берліні, 10 по різних містах). Не дивлячись на те, що більшість «спілчан» вже покінчила студії, Спілка далі підтримує звязки з ріжними чужинськими організаціями (у Берліні нараховується 32 організації студентів-чужин-

ців), і саме тепер готуються до участі в цьогорічних міжнародніх зїздах у Парижі. На жаль, Спілка втратила своє власне помешкання, що шляхом ріжних комбінацій попало в руки приватної особи.

«Союз Українських Старшин у Німеччині» (заснований літом 1921 р.) підчас інфляції вів певну допомогову акцію. Після зміни економічних відносин Союз переніс свою діяльність на поле вишколу, пропаганди й преси. У цей час Союз нараховує понад 30 членів у різних містах Німеччини (в 3 філії). Союз започаткував організацію *Стрільцької Громади в Німеччині*, що малаб об'єднати розкинених в різних околицях вояків. В останній день лютого кожного року Союз уряджує репрезентаційний вечір. Від грудня м. р. Союз почав видавати *Військовий Вісник* (досі вийшло 3 числа), в якому співпрацюють українські старшини з різних країн. Поза тим Союз відзначає різні українські події урядженням сходин, паннахид та ин.

«Український Науковий Інститут» (заснований в осені 1926. р.) веде систематичні курси історії, філософії й мистецтва для своїх стипендіятів (коло 20 молодих українців одержують сталу допомогу) та урядив понад 20 публичних рефератів німецькою мовою. І хоч Інституту не пощастило ще виробити належної чужинецької аудиторії, всеж не можна зменшувати значіння його діяльності. Заходами Інституту відкрито *Український Студенський Дім* в Адлерсгофі коло Берліну. Там мешкає 20 українців, що творять певний український осередок. У Домі існує *Гурток ім. Петра Могили*, що протягом минулої зими виказав себе низкою рефератів. Інститут веде також певну видавничу працю, а саме випускає *Записки* (німецькою й українською мовою). На міжнародній виставці *Преса* у Кельні Інститут має відділ *Україніки у світлі німецької преси й літератури*.

«Комітет Червонохресної Допомоги» (заснований десь у 1925. р.) має за собою заслугу власне в справі організації Інституту. Комітет тісно звязаний з оточенням П. Скоропадського. Про діяльність довідатися ближче досить важко. Відомо тільки, що для зреалізування справи Інституту Комітет заініціював створення *Союзу Плекання Української Культури й Науки*.

«Союз Хліборобів-Державників» і звязаний з ним *Гетьманський Клуб у Берліні* цілком замкнені для сторонньої лю-

дини (обі організації носять характер «льожі»). Назовні виказали вони себе урядженням сходи́н у 10. річницю проголошення П. Скоропадського Гетьманом України та висланням свого заступника (С. Шемет) до комітету для вшановання пам'яті Врангеля (у 1926. р. С. Шемет відмовився від участі в комісії для урядження жалібного свята в 40. день смерті б. п. Головного Отамана).

«Західно-Український Клуб» (заснований в 1925 р.) об'єднує коло 10 осіб з оточення Др. Петрушевича. Таж група видає «Український Прапор» та «Український Революціонер» (нелєгальний листок). Про життя й діяльність цього кола найкраще довідатися через посольство Крестинського, у якого буває сам Др. Петрушевич. Для «праці серед народу» засновано «Робітничі Товариство» («Воля»), що недавно обходило шевченківське свято при участі між иншими кількох большевицьких урядників.

«Східно-Європейська Кореспонденція» (засновано в осені 1924. р.) видає два рази в місяць бюлетені німецькою мовою, в яких уміщується багато вісток з різних земель України. Співробітниками цієї пре-

сової установи є майже виключно українці.

«Комітет Допомоги Втікачам із Західної України» (заснований в 1924. р.) минулої зими перейшов з Кенігсбергу до Берліну. Комітет несе правну допомогу сотням українських робітників, що походять переважно з під Польщі.

«Місце Поради Емігрантам з України» (засноване в 1923. р.) є установою, що повстала після ліквідації посольства УНР. Зараз існує лише формально.

«Секція Легії Українських Націоналістів» (заснована в 1926. р.) об'єднує членів Легії, що перебувають на терені Німеччини. З доручення Центрального Комітету Легії й в порозумінні з Проводом Секція скликає в найближчих днях установчі збори «Союзу Українських Націоналістів у Німеччині».

Крім усіх згаданих організацій у Гамбурзі існує Клуб «Україна», що в останній час уряджує сходи́ни й свята.

Цих декілька дат вистарчає для загального зазнайомлення з життям і діяльністю української еміграції в Німеччині.

— нець.

„Вільне Козацтво.“

Питання східних кордонів майбутньої Української Держави все лишається майже поза увагою українського загалу. У той час, як багато пишуть і дебатують про наш Захід, і найменші етнографічні зміни на західно-українських землях знаходять на нашій відносини вистарчаюче освітлення в періодичній пресі чи спеціальних публікаціях, досі ми не можемо похвалитися належними працями щодо меж нашої території на Сході. Навіть північні смуги української території досліджено краще ніж східні. Разом з цим всі українці погоджуються на тому, що ми на Заході не можемо думати про поширення, а тільки про закріплення. Ніхто не заперечує, що дальший ріст українського народнього тіла піде саме на Схід у напрямі вільних степових просторів західної Азії. Ми мусимо про це завжди пам'ятати й відповідно до того укладати наші геополітичні студії.

Про східних наших сусідів знаємо дуже й дуже мало. Стара Росія зуміла поставити донських козаків у дуже невигідне положення «опори режиму» й «оборонців проти внутрішніх ворогів». З упадком Росії нещасливі наступники Ро-

манових в особах різних генералів, кінчаючи Денікіним і Врангелем, дивилися на донців, як на ту силу, що допоможе відновити «єдину недеміуму». Власні провідники донського козацтва не спромоглися відірватися від думки про «царську службу». Козача маса, що завжди була зразком послуху, дала себе завести. Всі, хто не міг погодитися з большеви́змом, заплатили за це своїм життям, або пішли на вигнання. Це все відбувалося на наших очах. Наш загаль, що з ненавистю дивився на рештки Росії, мимоволі переносив певну долю зневаги також і донських козаків. Тільки одиниці запрямітили в житті й боротьбі донців моменти, що моглиб бути корисними для України. Ширші наші кола не помічали «козачого національного руху»...

Також й українське козацтво Кубані було жертвою старої Росії. Воно творило складову частину «опори трону». Воно теж попало на гачок старих царських генералів. Лише, дякуючи стихійному національному піднесенню на всіх просторах України, кубанські українці спромоглися на власну політично-державну акцію. Про стан на Кубані й про справжні стрем-

лінія наших козаків загал український вистарчає поінформований. Для українських націоналістів не може бути двох ріжних думок щодо майбутньої державної приналежності Кубані. *Те, що Кубань є частиною (інтегральною, автономною чи федеративною, — покаже час) майбутньої Української Держави вийшло у свідомість усіх українських націоналістів!*

Ні про горців Північного Кавказу, ні про ріжні племена, що заселяють широкі простори на Північ і Схід від Каспія, український загал не має вистарчаючого поняття. Це дійсно «terra incognita» для українців. Це — поле для безлічі самих ріжних тверджень і політичних комбінацій. Щойно в останній час серед українців усе більше зростає пересвідчення, що ті землі не мають нічого спільного з Московщиною, що вони мають повне право на політичну незалежність і що географічно та економічно вони тяжать до України. Майбутні вільні держави тих народів ще тому мусять бути в центрі нашої уваги, що їх територія всяйна великими островами виселенців з шарів здорового працелюбивого українського селянства.

Хоч як коротко торкнулися ми питання східних кордонів України, всеж бачимо, що з тим питанням звязано багато складних проблем. Ось власне зогляду на це, поява політичної протимосковської групи козацтва викликає в кожного українського націоналіста найбільше вдовлення.

Десять чисел*) літературного й політичного двотижневика «Вольное Казачество — Вільне Козацтво», що виходить від початку грудня м. р. у Празі під редакцією І. Білого та М. Фролова (Praha-Zižkov, Jagellonska 24, C. S. R.) є фактом великої ваги. Цей прояв, як доказ, що козацтво тільки в силу обставин грало ролю сліпої зброї в руках старої Росії, організовані українські націоналісти вітають і бажають ініціаторам найскоршого подолання тих «атаманов» і «предводителів», що ще досі не пірвали з думкою відновлення Російської Держави в її недавніх межах.

Не будемо займати місця обговоренням усіх чисел. Хай кожний українець сам звернеться до згаданого органу. Безумовно, що статті ген. Іс. Бикадорова, др. інж. С. Федорова й редакційні мають найбільшу вагу при оцінці ідеологічного на-

прямку «Вільного Козацтва». Рівночасно з тим белетристика й вірші дають змогу пізнати життя й дух козачих мас.

Не можемо не радіти з приводу того, що «Вільне Козацтво» одверто заявляє про своє позитивне відношення до визвольної державної боротьби Української Нації. Одначе, коли це так, коли козаки-самостійники кинули гасло боротьби проти московських зазіхань на чужі землі й коли це не є тільки «тактичним кроком», то незрозумілим для нас є трактування кубанського питання.

Вільні козаки Дону лише тоді будуть вільними й незалежними від Москви, коли проти московської сили стоятиме друга й рівновартна. Кожному, хто не закривав очей на правду, ясно, що такою протимосковською силою не може бути велика кількість державок. *Такою силою може й мусить бути велика могутня Українська Держава.* Оскільки це так, то нельогічним збоку «Вільного Козацтва» є пропагування самостійности частини Української Нації. *Самостійність Кубані ослаблюватиме Українську Державу!* Незалежна Донська Держава тільки тоді буде оборонена перед московським імперіалізмом, коли вона матиме на Захід і Південь від себе Соборну Українську Державу. Ми переконані, що також провідники «Вільного Козацтва» свідомі цієї елементарної істини, але вони ще не відважуються поставити крапку над «і». Рух козаків-самостійників тоді захопить найширші козачі маси, коли вже тепер піднесе цілком виразні найдаліш гасла.

Зрештою дозволимо собі ще одне зауваження. Уже з перших чисел «Вільного Козацтва» для уважного читача видно, що провідники козаків-самостійників роблять велику помилку. Вони хибно оцінюють сучасний національно-політичний стан України, коли ототожнюють визвольну боротьбу української нації з певною політичною групою й певною зовнішньою орієнтацією. Таке звязування зменшує значіння вільно-козачого руху. Козацтво мусить пам'ятати, що *українська визвольна боротьба, — це не діло якоїсь одної партії чи групи* (так завжди твердили й твердять москалі, але цього не сміють повторювати козаки-самостійники). Чим більше незалежним від тих чи інших груп, або тих чи інших чужих держав, буде «Вільне Козацтво», тим більше підпертя й симпатій знайде воно збоку українських націоналістів.

*) Цей допис наспів при кінці змігав.

Ред.

Петро К.

Політичний огляд.

Так і не знати, що станеться з конференцією в справі Танжеру. Часописи різних держав писали про те, ніби Італія добилася свого й дуже багато osiąгнула. Це правда, бо замість паліативної участі в управлінні містом, що передбачено договором між французами й еспанцями, на нарадах у Парижі визнано за італійцями мало не рівні права з фактичними господарями. Безумовно до цієї «перемоги» Мусоліні спричинилася Англія. Франція мусіла поступитися, бо їй залежало на англійській підтримці в справі пропозиції Кельога. Частинно це вдалося: Лондон зробив «маленький додаток» до своєї заяви про прийняття «мирового пакту». Додаток той застерігає державам право *самостійно* полагоджувати спори з підлеглими їм країнами (читай: Єгипет, Індія) та обороняти їх від чужого нападу. Це було вже певним компромісом між французькою й, скажім, німецькою точкою погляду. Але «вічний мир» це «пісня майбутнього», тому й Франція відкладає на майбутнє затвердження рішень у справі Танжеру. Не знаємо, чи багато знайдеться в світі політиків, які могли б сказати, що буде з вислідами тої багатотижневої балаканини. Мабуть не все гаразд, бо італійський уряд знайшов за потрібне наказати своїй воздушній флоту прогулятися до Іспанії та до самих берегів Мароко. Цим Італія дає виразно зрозуміти, що спірні питання можна розв'язувати не тільки розмовами...

Франція не довго лишалася байдужою до зближення між Ангору й Римом. Мало що не перекреслено всі широкі пляни Мусоліні. Саме перед підписанням намічених договорів, у Греції наступила «криза», — на політичному овіді з'явився старий знайомий Венізелос. Вірний своїй франкофільській лінії, він радо згодився на роллю того чинника, що запобігби італійським плянам на Близькому Сході. Ледви не прийшло до створення нового уряду в Афинах, а покінчилося тим, що цей самий уряд править «за підтримкою» Венізелоса... Ця «підтримка» коштує відмовлення від спішних переговорів з Туреччиною.

На Рим це вплинуло в тому напрямі, що договір з Кемалем підписано, не чекаючи висліду переговорів між турками й греками. Таким чином плян Мусоліні, — *відразу* заключити низку договорів на Сході Середземного моря трохи захитався. Турки також ослабили значіння свого договору з італійцями, бо майже

рівночасно підписали акт «вічної приязни» й військового союзу з Афганістаном, чим виразно заявили, що не хочуть себе зв'язувати *тільки* з державами Європи та бажають грати роллю посередника між Заходом і Сходом, чи, точніше, не хочуть гратити свого азійського обличчя. Договір з Аман-Уля-Ханом набрав ще більшого значіння після того, як він підписав аналогічний договір з Єгиптом. У цьому бачимо виразну тенденцію держав Азії *спільно* протиставитися заходам європейської політики щодо поділу Сходу на «сфери впливів». Зрозуміла річ, що Москва записала всі ці противропейські вияви на свій рахунок. Одначе дійсність каже щось інше, бо, наприклад, Кабул так таки й не прийшов до порозуміння з ССРСР. Міністр закордонних справ Афганістану після безвизірних пертракцій виїхав з Москви. Це є ще одним «мементо» для проводирів III Інтернаціоналу. *Народи Стоду категорично відмежовуються від утопічних ідей комунізму, і, як заявив Кемаль Паша на прийняттю афганського короля, одверто визнають ідеї модерного націоналізму.*

Мусоліні всеж не залишає розпочатої справи й змагає до побільшення ваги згоди з Туреччиною шляхом започаткування дискусії між представниками Кемалю з одного боку, та альбанськими політиками (читай: підлеглими Римові) з другого. У всіх цих заходах видно продовження протисербської політики Італії.

Між Югославією й Італією мало не прийшло до одвертого конфлікту після того, як на заяву Марінковича, що він домагатиметься від парламенту ратифікації неттунських договорів (1925 р., поміж іншими справами також передання італійцям Фіуме), сербська молодь чинно демонструвала проти Італії та її диктатора. Італійці не лишилися позаду сербів, але крім того зажадали від Білгороду вибачення й відшкодування потерпілих італійців. Політична ізоляваність Югославії настільки велика, що Марінкович мусів прийняти домагання Мусоліні, не спиняючись перед збройним виступом поліції проти молодих бунтівників, та далі жадати від «скупщини» затвердження договору в Неттуну, без чого Рим не годиться продовжити дійсність «договору приязни», який заключено в 1926 р. Нема сумніву, що білгородські дипломати такою покірливістю хочуть тільки виграти час, а на ділі не проминають жадної пагоди для протиіталійської акції.

Досить було Мусоліні виголосити свою велику промову в справі закордонної політики Італії та заявити недвозначно, що він є прихильником думки про потребу ревізії мирових договорів, а в першу чергу тріанонського, яким «покривджено» Малярщину, — щоб усі держави Малої Антанти страшенно занепокоїлися. Не кажучи вже про Чехію, мусимо ствердити, що й Румунія починає відвертатися від Італії, з якою її лучили почування, викликані італійських ратифікацією міжнародного акту в справі привалелности Бесарабії, і *розрагунки* на участь Риму в закордонній позичці урядові Братіану. Занепокоєний виступом Мусоліні й тактикою італійців у Женеві (С.-Готард, румунсько-малярський спір), Тітулеску поспішив до Білгороду. Цю нагоду югославіанський уряд використав для широкої й голосної демонстрації проти Мусоліні. Білгородські промови не заховують того, що слідуєчий зїзд представників Малої Антанти (20. червня в Букарешті) буде присвячено справі миру в Тріаноні й політиці в Риму (частинно «наддунайським» і «середньоевропейським» плянам Бенеша).

Зовсім инший відгомін промова Мусоліні знайшла в Будапешті. Досить переглянути «Пестер Льюд» (урядовий орган) за останній місяць, щоб пізнати неймовірний ентузіазм малярів. Усі статті переповнені хвалебними піснями в честь «всесильного диктатора». Одначе нас більше цікавлять дрібні вістки про численні віча по всіх околицях Малярщини у звязку з приїздом сина лорда Ротеміра. Майже скрізь приймаються *ухвали про автономію Закарпатської України!* На деяких вічах виносяться домагання до уряду розробити й *прияти* закон про автономію...

Для нас не є жадною таємницею, що між Римом і Будапештом ще в минулому році прийшло до конкретної угоди в справі Закарпаття (також инших земель, на які претендують маляре). *Серед нас нема двох ріжних засадничих думок щодо майбутности тої частини Ч. С. Р.* Одначе, коли ми підходимо конкретно до стану, в якому опинилося пів мільону «русинів», то не можемо не рахуватися з тим, що сьогодні той край змушений належати до якоїсь чужої держави. Поставляє питання: до якої? Претендують дві противних сторони. Одна спирається на «історичне право», друга — на «волю населення». Булоби несправедливим, колиби ми на цьому місці не ствердили, що «історичне право» означає «історичну трагедію», яку переживали наші земляки до

розпаду Австро-Малярщини (аж чверть мільону мусило емігрувати за океан!). Рівночасно не можемо бути мовчазними свідками недотримання тої обіцянки, яку друга сторона дала у відповідь на виявлення «волі населення». Ми також пам'ятаємо про ту обіцянку (*про те зобов'язання!*). Хотілиби ми, щоб державна мудрість взяла верх над безмежними апетитами... Тоді і загалові нашому легше було зайняти недвозначне становище. Свідомі нашої несилі чинно впливати на розв'язання того спору не можемо, всеж відмовитися від підписання голосу саме в той час, коли цілком чужі держави диспутують над питанням, яке найбільше всього торкається українців. Ось, наприклад, у відповідь на інтерв'ю, в якому Президент ЧСР заявив: «*Світова війна визволила й обєднала славянські народи включно до лужицьких сербів*», — добре відомий українцям проф. др. П. Рорбах («Eine Überraschung zur Minderheitenfrage» von Paul Rohrbach, «Der deutsche Gedanke», 5. Jahrg. № 11, Juni 1928, Herausgeber Paul Rohrbach, Otto Stollberg G. m. b. H., Berlin SW. 68) ставить такі запити:

«Не знає пан Масарик справді назви другого по величині славянського народу в Європі? Не знає він України й українців? Не знає він, що сім мільонів українців проти їх волі віддано під польське, коло одного мільону під румунське й більше ніж пів мільону під чеськословацьке панування? Не знає він, що останнім, які заселяють т. з. Карпатську Русь, а раніше належали до Малярщини, мирним договором обіцано автономію в ЧСР? Не знає він, що чесько-словацькі українці марно чекали досі на сповнення цієї обіцянки? Не знає він, як у Польщі утискається українців, коли ходить про роблення виборів, замкнення шкіл, переслідування часописів, побиття поліцією національно-думаючих українців і т. д.? А врешті: чи не відомо панові Масарикові, що також і та частина українського народу, яку насильством втиснено в Радянській Союз, є дуже далекою від того, щоб вважати себе «визволеною» й «обеднаною»?»

Ми певні, що відповідями на ці питання зацікавлені всі українці.

А як сильно відбивається подана справа на міжнародньому положенні ЧСР! Вона немов замикає зачароване коло пражської політики. Найбільші зусилля Бенеша вирватися з того кола покищо не дають конкретних наслідків. Взяти хочаб його побут у Берліні. Сприводу тої події

писалося тяжкими в усій європейській пресі. Хоч і не довелось чеському міністрові бачитися з Штреземаном, що саме тоді був тяжко хорий (хорість його, подібна до недуги Бріана, дала пресі привід до твердження, що обох у Женеві отруїв якийсь анархіст), всеж у розмовах з Шубертом порушено всі питання, які цікавлять дві сусідні держави. Сказати точно, що то за питання, не дасться, бо обі сторони заховують мовчанку. Проте нема сумніву, що Бенешові розходилося в першу чергу о прихилення Німеччини до справи «консолідації Середньої Європи»; кажуть навіть, що за це пропонувано німцям певну ціну, а саме байдуже відношення Чехії до справи «аншлюсу». Шуберт не пропустив нагоди піднести питання німецької меншости в ЧСР і дав зрозуміти, що з цим зв'язаний дальший розвиток взаємовідносин між Берліном — Прагою. З цим вернув Бенеш. Усе вказує на те, що *чесько-словацько-німецька приязнь* у межах ЧСР далі буде поглиблюватися. Цьому сприятиме, у певній мірі, також те, що взаємовідносини ЧСР з її північним сусідом тільки «коректні»...

А північний сусід має дуже й дуже багато ріжних клопотів. Москва—Ковно—Берлін. Це трикутник закордонної політики Варшави. Положення ускладняється тим, що кожний крок назовні мусить робитися в порозумінні з Францією. Ми вже застановлялися над справою подорожі Залеського до Риму й зазначили, що якібудь висліди розмов двох міністрів можливі тільки з благословення Парижу. Це швидко справдилося. Замість «нової комбінації» політичному світові піднесено зближення між Варшавою й Білгородом (поновлено, чи ратифіковано, якийсь там старий договір). Хто за цим стоїть, вгадати неважко.

Признаємося, що нас більше всего цікавить питання взаємовідносин між Варшавою й Москвою, бо, чим далі, тим все більше стає очевидним, що всякий конфлікт (нині в це ми не віримо) на Сході Європи може виникнути власне на згаданій лінії. Коли звертаємося до московської, польської, румунської й німецької преси, то там знаходимо такі факти для оцінки майбутніх подій на теренах України: представники румунської армії відповіли на візиту польської генералів у Букарешті приїздом до Варшави, англійський посол у Берліні Ліндсей був у Варшаві та, правдоподібно, мав широкую розмову з Пілсудским. Приїзд румунів відноситься до справи *військового союзу між*

двома сусідками України, а подорож Ліндсея європейська преса (з легкої руки большевиків) пояснює плянами «англійської інтервенції».

Цікаво, що майже рівночасно також українські політики УНР заворушилися. У Празі відбувся зїзд членів уряду, партії радикал-демократів, що винесли ухвалу «про підтримку уряду УНР всіма силами партії», та опозиції «Єго Величства», партії соціал-демократів. Всі ці зїзди знайшли свій відгомін у чужій пресі. Між иншим в органі німецьких націоналістів Гітлера («Völkischer Beobachter», München, 10. 6) появилася телеграма з Праги 7. червня. І сліпий бачить, що це український твір. Коли прочитати, то мається вражіння, що самі політики УНР роблять рекламу своїй діяльності. На діліж автори не змогли заховати себе й розписалися повним імям. Для нас ця сензаційна телеграма є проявом інтригантства.

Ще раз повторюємо, що *польсько-литовський спір є ключем до розвитку східноєвропейських подій* у тому чи иншому напрямі. Литва це добре собі усвідомила й зайняла найбільше непримириме становище. Безпосередні переговори не привели до жадного висліду. Побут Вольдемараса в Лондоні позначився тільки низкою декларативних заяв, з яких нас цікавить його інтерв'ю в «Daily Telegraph» (головним ворогом литовської державности є Росія, Польща є ворогом у сучасний мент, у випадковій московської загрози Литва може заключити союз з Польщею). Згадана заява була найбільшою й одинокою уступкою Вольдемараса. На засіданні Ради Союзу Народів у перших днях червня він уперто (оден проти всіх!) боронив литовську точку погляду на справу Вільна та взаємовідносин з Варшавою. Все зводиться до того, що мабуть на слідуочій сесії Союзу Народів європейські держави намагатимуться змусити Литву до замирення з поляками. Кавнас це передбачає й шукає принайменше моральної підтримки СССР і Німеччини. Саме тепер ведуться дальші переговори щодо тісних зносин між німцями й литовцями. Ці переговори дають німцям нагоду робити певний натиск на Варшаву після промови Залеського в Парижі (він зв'язав справу звільнення Ренанії з польською згодою на це).

Німеччина під цю пору переживає політичну кризу. Вибори до парламенту закінчилися перемогою соціалістів. До влади має прийти або уряд «великої коаліції» (від Штреземана до соціалістів),

або уряд «ваймарської коаліції» (від католицького центра до соціалістів). Штреземан урахував ту обставину, що без нього соціалісти не зможуть зложити уряду (міністерство закордонних справ!), і тому домагається для своєї партії (Німецька Народня Партія) міністерських місць у Прусії. Сприводу цього ведуться торги. Якби там не було, факт вступу соціалістів до уряду означає втримання й поглиблення попереднього напрямку закордонної політики, — наближення до Заходу.

Цим занепокоєні більшовики. Вони вже навіть не раді, що розпочали донецький процес, який, чим далі затягається, тим все більше псує добрі відносини з німцями. Московські політики роблять безліч заяв, що мов той процес не спрямований проти німецької промисловости, а тільки проти окремих осіб. Це мало помагає, — німці масово залишають працю в ССРСР. А тут ще й «велика коаліція» з Германом Мілером на чолі. Та цеж злагіднення німецько-польських (принаймешше про людське око) і німецько-французьких відносин. Чічерін пробує запобігти всім можливостям і лягнує в «Известиях» думку про необхідність нового договору між Берліном і Москвою. Такий договір мавби звязати руки кабінетові Мілера й стримати німецьких соціалістів від протимосковської політики. Особливо зогляду на загострення польсько-московських взаємовідносин після атентату на Лізарьова, що викликано нотою Чічеріна з домаганням ліквідації діяльности емігрантів (головне вістря проти української еміграції!) на терені Польщі (поляки категорично відкинули це домагання), *такий* договір є конче потрібним для комуністів

Між тим на Далекому Сході розвиток подій пішов дуже далеко. Китайські націоналісти закінчили свій переможний похід здобуттям Пекіну. Чан-Со-Лін відступив у Манджурію, де, оскільки вірити японським вісткам, безславно скінчив своє життя. Нанкінський уряд поспішно береться за державне об'єднання всіх частин Китаю. Закордонні посольства вже підняли на своїх будинках прапори на-

ціоналістів. Чан-Кай-Шек збирається проклямувати себе Президентом Китайської Республіки. *Америка одна з перших* «прийняла до відома» факт повстання єдиного уряду. Ця остання обставина стримує Японію від ризикованих підприємств у Манджурії, звідки чути голоси про прилучення до руху націоналістів Півдня. Провідники південних армій одверто заявляють, що *китайський націоналізм не хоче мати нічого спільного з московським комунізмом*. Накоди не зайдуть будь-які несподіванки, то все промовляє за початок творчої державної праці китайських націоналістів.

А в Америці увага всіх звернена на вибори Президента. Республіканець Гувер (між иншим, він, як інженер-гірник, перед війною працював на Україні, а під час останнього великого голоду стояв на чолі допомогової організації «АРА») і демократ Сміс претендують на найвище звання в Злучених Державах Північної Америки. Гувер має більші вигляди ніж його противник.

На закінчення цього, досить довгого, огляду хочемо сказати кілька слів про Союз Народів. Ця установа, що претендує на політичний провід не тільки в Європі, але й в цілому світі, з кожним днем виказує свою повну нездібність до розв'язання самих найменших справ. Для прикладу згадаймо: прохання Південного Китаю про заборону Японії вмішуватися у внутрішню боротьбу, справу Вільна, справу транспорту зброї в С.-Готарді, румунсько-мадарський спір і... справу «української меншости» в Литві. Китайцям *відповіли*, що вони не є членом С. Н.; справу Вільна *перенесли* на осінь, бо Вольдемарас був проти інших ухвал; звіт комісії для розслідування С.-Готардської справи *прийняли* до відома; спір Букарешт—Будапешт *перенесли* надалі, а для розгляду скарги «21 українських землевласників» *призначено окрему комісію правників...* Це зветься діяльністю «парляменту народів»! Колиж цей «парлямент» призначить комісію для розгляду скарги Української Нації?

В. Покерг.

Лист з Волині.

Парою слів неможливо охопити життя тихої волинської землі. Маю на меті в загальних рисах поділитися настроями, — головню волинської молоді.

Не так то вже й тиха та земля. Хоча поставлена вона долею в самий закуток

життя, де шугають лише вітри та польські поліцаї, всеж і там почався деякий громадський, а навіть політичний рух. Злякалась стара Волинь, що пізно прокинулася й живо кинулася доганяти своїх сусідів. Заметушилося місто, а за ним і

село. Мати «Просвіта» поволі розпустила свої крила, все більше й більше пригортаючи під них темних своїх діток. Все тісніше горнутья вони до неї, що так щиро приласкала їх, огріла, сказала «в своїй хаті своя правда». Ці слова Тарасу луною покотилися з села в село й почалася спільна праця. Як гриби по дощі виростали читальні, кооперативи. Хоч воляжа сила положила на усе це свою міцну руку одначе жадними розв'язаннями не здолала й не здолає згасити огнище цього народного руху. Громадська робота не чужа тепер нашому волинякові, хоч звичайно ще далеко не кожному.

З культурним рухом почало помалу виявлятися також політичне обличчя Волині. Одначе тут гірше. Надто тяжко визнатись в силі ріжних ідеалів, орієнтацій і комбінацій. Скрізь так багато партій і підпартій, усі гарні, усі українські й всі хотять лише України. Але якої України? Тут власне розпорошилися діти Волині. Хто його знає. Все добре. Кажуть, що добре на Радянщині: «Робітнича влада не має зненавиджених «панів», — туди! «Другі кричать»: Куди, сліпий чи що?! Глянь, кацапня з жидами, як сарана обсіли нашу земельку. За ким підеш, для кого? Краще лишаймося тут. Польща допоможе нам Україну збудувати... Почалася сварня. Посипалися лайки, як град. Сміються наші вороги, а Україна плаче...

Творяться партії, підпартії, що діляться на ще ріжні... ртії, — і так без кінця. Полюють вони на душі молоді й відбирають борців за незалежність України, бо всі вони хилються чи на Схід, чи на Захід... куди вітер повіє.

Ночами дехто зтиха, щоби хто було не насміявся, шепоче: «А що, колиб їх усіх післати к бісу, покинути турбуватися кимсь та пильнувати себе?» Ця істина знайшла відгук у серцях багатьох людей і розрослася в гасло: «За Єдину Соборну Україну й за Націю!» Як чітко вирисову-

ється в тих словах могутня постать нашої нації, що її раніш не помічали! Чомуж це так? Бо ми звернулися лицем до себе, побачили нарешті слона, якого не видно було раніше за дрібними комашками. Геть з чужими столицями! Золотоверхий Київ вкаже нам шлях до волі!»

Так настроєна значна частина волинської молоді села й міста. Є багато щирогорячих сердець, що шукають правдивого шляху до визволення. Занадто вже тяжка так довга панщина. Страшна неволя.

Але перед очима встає невідраднa картина. Влада переслідєє сильніших й енергічніших. Слабі зневірюються в праці. Часом наступає немов упадок сил. Не вистарчає сили для боротьби з обставинами. До того приходить неорганізованість. Розпорошені по широкій Волині, свідомі одиниці в такому морі темноти й ворогів є «гласом вопіючим» в пустині.

А найсумніше явище, — це брак шкіл. Дві-три середні школи, поставлені у найприкрішій обставині, не задовольняють і десятої долі потреб Волині. Та частина, що їй вдалося скінчити ці школи, по виході з них бється об поли й з одчасем питає: «А що далі? Куди?»

Деж далі вчитися? Варшавський факультет, настільки він несимпатичний, но і туди не кожному відкриті двері. Далеко, дорого, або просто опінія не дозволяє.

Не дивлячися на це все, на всі т. з. «обставини», булєб грїх відчаюватись. Писав мені один юнак: «Ще маємо порох у порохівницях. Не вмерла козацька сила!» І дійсно, -не тільки не вмерла, а навіть не ослабла. Гурт справжніх націоналістів зростає не роками, а днями. Маємо надію, що й на решті широких земель України можна бачити те саме, — лиш не скрізь про це можна одверто казати. Не пробив ще час. Миж не хилимо голів у журбі, а високо несемо жовто-блакитний прапор, вірючи твердо в Українську Націю». *В. Май.*

Лист з Галичини.

Треба ствердити, що постанови 2. Конференції й намічений плян діяльності Проводу майже абсолютно відповідає думанню, відчуванню, психічному станові й тенденціям розвитку тої української сили під Польщею, що досі, не дивлячися на періодичні зусилля, існувала лише, яко розпорошена на безліч окремих частин *потенція*. Ця потенція була до цього часу або зовсім невикористаною, або, у поодиноких випадках, використовувана іншими політичними групами для цілей,

що не є й не були рівнобїжними з цілями, які собі ставить Провід Українських Націоналістів.

Значіння постанов і засад майбутньої діяльності Проводу стає тим більшим, що їх прийнято в час сильного політичного перетворення нашої суспільности. Вониж самі є одним із зовнішніх проявів цього перетворення.

Зогляду на глибину й основність процесу, *свідками* якого ми є в сучасній мент (а хочемо бути *дієвими особами!*),

треба припустити, що це є одним з останніх, а може навіть й останнім етапом політичної кристалізації. Після цього, правдоподібно, наступить на довший час устійнення, оскільки взаємовідношення сил поза нашою суспільністю лишиться більш-менш таким, як сьогодні.

У згаданому процесі зарисовуються два основних табори, — стають проти себе, без огляду на те, в яких організаційних рамках, чи поза ними, вони досі знаходилися, два елементи віри й елемент спекуляції.

Боротьба за чистоту гасел, а разом із тим шукання остаточних ясних напрямків, вірність ідеї, шукання найкращого шляху нації, з одного боку, — а з другого, бажання механічно по купецьки зводити разом те, що себе органічно взаємно не зносить, і виникаюча з того тактика хитань, — використання ідеї, — шукання шляхів до... особистого добробуту. Ось два становища двох відмінних психологічних світів! Називання річей їх власними іменами, річевість критики, бажання захвати одну й туж мірку при осуді нездорових деморалізуючих проявів, — тут; стало послуговування демагогією, система донощцтва (до «власть імунних»), легкодушне одобрення всього (навіть найгіршого), коли воно доказане «своїм», членом партії, а рівночасно дві мірки осуду, — там. Це два світи, що мають бажання й тенденцію опинитися на двох протилежних бігунах політичного життя! Безпринципність, а радше нездіб-

ність бути вірними раз прийнятій засаді, нездібність від уродження, від виховання, — чого не в силі замаскувати жадна, навіть найбільше геніяльна поза, — відсутність гармонії поміж словом і ділом, а зокрема розходження між писаною програмою і здійсненням її, — це є кризи наших партій, в яких зібрані не то що не однородні, а діаметрально-протилежні збоку психіки, ідеології, тактики, розумових і чутевих категорій, — елементи.

Ходить про це, щоб усі досі не обднані націоналістичні сили шляхом організованого перетворилися в політичний, і до того домінуючий підчас перетворення суспільства, *субект*, а не так, як воно було досі, стояли на послугах партій, що тільки використовували й далі будуть використовувати наш моральний капітал, часто компромітуючи наше націоналістичне ім'я, бо на ділі вони (партії) є виразниками й носіями «східних» чи «західних» орієнтацій.

Тим більше ходить про те, щоби націоналісти, захопившись партійним патріотизмом одної якоїсь партії, не давали себе втягати у вир боротьби проти таких же, як вони самі, націоналістів. Такий приклад мав між иншим місце в час виборчої акції...

Становище, що його зайняла 2. Конференція й Провід Українських Націоналістів, як також льогічні висновки з прийнятих засад, зроблять неможливим дальший розбрат між самими таки націоналістами. Е. З.

Кілька днів у Литві.

Ковно. Тимчасова столиця народу, про який в останньому часі стільки балакається. Місто східного типу: розлоге, з перевагою одноповерхових і партерових домів. Людні, що перший раз стрічається з тим типом міста, на перший погляд, зараз по виході з двірця якось не хочеться вірити, що в Ковні коло 140.000 мешканців.

На вулицях всюди великий рух; це останні приготування до врочистостей. На приватних і державних будинках повівають прапори, балкони й вікна декоровано, портретами великих литовських князів і гербом Вітязя: всюди по виставових вікнах видно портрети Президента Сметони й побіч нього прем'єра Вольдемараса.

«У вас здається, є два свята проголошення самостійності Литви?» — питаємо супроводжуючих нас литовців.

«Так — пояснюють вони — бо, бачите, 16. II. 1928. минуло десять років від про-

голошення самостійності литовського народу. А 15. травня минає вісім років від дня, коли литовський сойм затвердив це проголошення законом. Дійсно, для нас важніший є день 16. лютого, як ювілейне свято, і ми, як кожного року, обходили його також у цьому році, одначе більше тихо. Завтра властиво свято армії й уряду з усякими парадами, для яких місяць травень більше підходить ніж лютий».

О год. 6. вечером ми на площі коло військового музею. Тут зібралися члени кабінету з Вольдемарасом на чолі, дипломатичний корпус, генералітет, делегації різних установ та запрошені гості; увагу звертає делегація німецької армії, що приїхала сьогодні ранком. Навколо військо з музикою, шавліси (стрільці), різні корпорації, пластуни. За ними безчисленна товпа народу.

У присутності президента Сметони

представники різних організацій складають вінки під пам'ятником героїв, що впали в боротьбі за незалежність Литви. Пам'ятник, перед яким горить вічний огонь, вкривається поволі квітами.

Довша промова про значіння незалежності Литви Сметони. За нею слідує відкриття пам'ятника Волі. Державний гимн, а потім дефіляда війська перед Президентом. Похід: шавліси, університетська й гімназійна молодь, спортові товариства, корпорації та ин. усі зі смолоскипами в руках ідуть на цвинтар, щоб ушанувати пам'ять тих, що віддали своє життя за волю Литви. Відділ за відділом поступає при звуках оркестри вулицями міста, яке чудово ілюміновано.

З цвинтаря ця довга процесія перейшла на гору Витовта, де, згідно з литовськими звичаями, (подібно як у Чехів на святі Гуса, або в нас на Івана Купала) відбулася містерія, що закінчилася коло півночі.

15. травня. Від самого ранку поодинокі відділи війська, різні організації з прапорами й оркестрами, та товпи народу. Усе пливе за місто в сторону площі П. Вілейшіса. 80.000 до 100.000 людей уставилося коло трьох полків піхоти, двох полків артилерії й полку гусарів. На трибуні Сметона, міністри, дипломатичний корпус, старшини. Коло трибуни на окремих місцях численні гості. Звертає увагу велика кількість литовців-американців, що приїхали подивитися на свій край, звільнений з ворожих кайданів.

Єпископ всупроводі кількадесяти священників відправляє польову Службу Богу. Загальну тишину крім голосів священників перериває військова команда й гуркіт літаків, що кружляють над площею.

По службі Сметона з міністром війни приймає звіт шефа генерального штабу та обізджає військо, поздоровляючи кожного відділ зокрема. Гучне «валію!» є відповіддю на його привіт. Потім коротка промова, яку радіо й мегафони передають по всій Литві. У промові висловлюється надія, що недалекий час, коли Вільно, як столиця Литви, опиниться в межах литовської держави.

Дефіляда. Лава за лавою пересуваються полки піхоти й технічних частин, перебігає одна батарея за другою, та, під рев моторів ескадри літаків, що спустилася низько над площею, біжить повним галопом одна сотня кавалерії за другою. А за ними стрункі, самопевні постаті шавлісів, пластунів і пластунок, що з ентузіазмом

вітають свого Президента, студенські корпорації, спортові клуби, гімнастичні товариства, організації наколесників і т. д. Все це *молоде* покоління, що вже боролось за свою вітчизну, чи готове кожної хвили боронити її прав. Валію!!! вітає маса кожний відділ. На обличчав радість, — радість, що й *двогмільйонний* *нарід* в паном на своїй землі; гордість, — гордість перед представниками великих народів, що придивляються до них з трибуни. «Малий ми народ і бідний, але знищити себе не дамо так легко й не покоримося!»

Відвідуємо литовську Академію Мистецтв, Військовий Музей, стрілецькі та інші установи. Найменший образочок, фотографія, найменша дрібничка, що нагадує чим-небудь визвольну боротьбу захована й збережена з любовю, як великий скарб. І в Академії Мистецтв, і в Музею багато образів з подій останньої визвольної війни. Але не тільки тут, — всюди, де лише не звернутися, стрічаємося з пропагандою національної ідеї. Усюди, на всіх ділянках, видно сліди свіжої горячкової праці. Сторонню людину мусять здивувати ця буча в очі продукція національних цінностей і національного змісту, продукція матеріяльних і духових дідь, продукція інтелігенції й продукція патріотів. Мається вражіння, що всі тут свідомо використовують кожну хвили державної незалежності, немов побоючись, що можуть її втратити, спішають з творенням «доконованих фактів», щоби як найбільше забезпечитися перед несподіванками історії.

«Усе це, що Ви у нас бачили, — кажуть нам литовці, — це висліди нашої праці в добі самостійності. Виж знаєте, що в добі поневолення ми не мали багато змоги до подібної праці. Ми дійсно *багато* завдячуємо існуванню своєї незалежної держави».

Віленська справа!... Зачнете з литовцями розмову про Америку, літаки мистецтво чи кооперацію, а обовязково вона перейде на Вільно. Розмови, промови, часописи, книжки, образи, відзнаки й т. д., — усе є засобом пропаганди віленської справи. Цю пропаганду веде кожний литовець сам чи організовано через різнородні спеціальні організації. Кожна нагода використана для пропаганди не тільки між чужими, але передусім між своїми. Мається вражіння, що кожний литовець хвалиться що він, чи хтось инший з литовців, не забув, про Вільно та про те, що здобуття його є ціллю його життя. Спра-

ву Вільна зроблено питанням життя й смерті литовської нації й тісно зв'язано із справою незалежності Литви. Розмір та успіх внутрішньої пропаганди можна собі уявити по розмірах й успіхах пропаганди віленської справи закордоном. Знає про неї цілий світ. Вона не сходить з порядку дня на міжнародньому форумі.

Не одному можна навчитися від двохмільонового народу!.. Не в кількості сила!...

Ми на двірці. Відізнаємо. Тим самим потягом іде до Лондону Вольдемарас на

побачення з Чемберленом, представником найсильнішої європейської держави. Відомо, що Чемберлен є його противником. Відомо вже нині, що по їх розмові Вільна проголошено столицею литовської держави.

Щось притягаюче лежить у гордості малого народу. Як захопливо оборона честі нації!

«Працуйте! Дай Боже слідуучу річницю проголошення незалежності обходити вже у Вільні!»

«А Вам — у Києві!...»

A. B.

Україні в італійській пресі.

Протягом останнього півроку в італійських часописах з'явилося дуже багато статей і коротких вісток про Схід Європи взагалі, і про Україну зокрема. На жаль у Римі нема української пресової установи, яка збирала б усі матеріяли й подавала їх до відома українського загалу. Доводиться задовольнитися тим, що принагідно попадає під руки. Одначе й цього вистарчає для того, щоби переконатися, наскільки італійська преса цікавиться питаннями Сходу, — особливо нашою батьківщиною.

У фашистівсько-католицькому органі «*Corriere d'Italia*» з'явилася велика стаття підписана «*Sarmat*» під наголовком «*Rossii'skii Sfinks*». Після подання ближчих відомостей про сучасний стан ССРСР (особливо під оглядом національним) автор приходить до такого висновку:

«Росія безумовно вступила в стадію розкладу, і цей процес закінчиться негайно, як тільки національні організми, з яких вона зложена, почнуть у собі досить сили для самостійного життя».

Великий щоденник «*Impero*» крім цілої низки коротких заміток надрукував 8. лютого довшу розмову з одним подорожнім: «*Криваві епізоди боротьби на Україні*». 21. квітня з'явилися довша стаття Белізаріо Рандоне: «*Україна, Грузія, Азербейджан*». 28. квітня вміщено лист з Риги «*Повільний розпад комунізму на Україні*». На початку року таж газета надрукувала допис свого варшавського співробітника: «*Незалежна Україна*».

В «*Avvento fascista*» була велика стаття (назви не маємо) Белізаріо Рандоне про справжнє обличчя сучасної Москви.

«*Messagero*», що ще підчас світової

війни друкував чимало різних дописів про Україну, 12. грудня м. р. вмістив статтю Леонардо Кочемський: «*Микола Гоголь*», а пізніше довгу відповідь М. Єремєєва князює Волконському «*Про національність Гоголя й про Україну*».

У «*Stonache di arte educatrice*» подібуємо велику статтю М. Єремєєва: «*Переживання школи на Україні*».

«*Corriere dell'Irpinia*» 20. квітня приніс статтю Белізаріо Рандоне: «*Італія й ССРСР*». Ще раніше там же з'явилася сильна стаття Джіачінто Тревізонно (співробітник «Розбудови Нації»): «*Заклик одного поневоленого народу*».

«*Lavoro d'Italia*» вмістив статтю, що частинно відноситься до положення на Україні, — Леонардо Кочемський: «*Релігійна мегаломанія московських володарів*».

«*Camicia rossa*» дала на своїх сторінках місце довшим статтям: Дж. М. Т.: «*Україна після миру*» (у двох числах), і Тростякко (мабуть псевдонім когось з українців) «*Українське питання*».

Літературно-мистецька «*Accademia*» надрукувала простору розвідку М. Єремєєва: «*Українська література*». Там само знаходимо крім того ретензію Дж. Франкоччі про італійське видання «*Марусі Марка Вовчка*» (Casa Ed. Pavavia-Torino, 1921).

Це далеко не все, що з'явилося в Італії в останній час, але й це вже свідчить про зріст зацікавлення нашим культурно-політичним станом. Шкода, що ми не маємо змоги використати належно цей придатний для української пропаганди хвилі. Разом з тим мусимо піднести заслуги тих українців, що причиняються принайменше до такої пресової акції. Я.

Від Редакції.

Слідууче чисто «Розбудови Нації» вийде подвійним (7.—8., липень—серпень) при річці серпня.

Накладом «Групи Української Національної Молоді» в Празі вийшла велика поема

Ол. Бабія: ГУЦУЛЬСЬКИЙ КУРІНЬ.

Твір цей охоплює своїм змістом цілу історію боротьби українських військ за волю в 1918—1920 роках. Героєм поеми є Гуцульський Курінь, як символ Української Галицької Армії в днях її радощів, смутків, тріумфів і невдач.

Книжка має 154 ст. друку на доброму папері в гарній обгортці.

Ціна одного примірника: в Чс.Р. безпосередно у видавництва 12 кч., в пошт. пересилкою 14 кч.; у Польщі в коштах пересилки 4 зл. р.; в Америці в пересилкою 45 центів; в інших державах рівновартість 15 кч. — Книгарням і кольпортерам знижка.

Інчим особам (не кольпортерам) висилатися книжку за попередним надісланням грошей за книжку і на поштову пересилку.

Замовлення слати на адресу «Розбудови Нації»: PRANA-SMÍCHOV, poštovní schránka č. 37, Čs. R.

„БЕРЕСТЕЙСЬКИЙ МИР“

(1918—1928)

Спогади Гофмана, Черніна, Людендорфа, Севрюка, Залізняка і других.

Ціна 8 зл. п.

В-во „Червона Килина“ ЛЬВІВ, Руська 18.

**Хто ще не
передплачує**

СМОЛОСКИПИ

журнал націоналістичної молоді,

що виходить в перших днях кожного місяця у Львові.

Видає *Осип Боднарівич.*

Редакція й Адміністрація: **Львів, Руська 18, III. пов.**

Передплата вносить річно: у Польщі — 6 зл. п. в інших краях — 4.50 амер. дол. або їх рівновартість в іншій валюті.

ЖИТТЯ І ЗНАННЯ

Ілюстрований популярно-науковий і літературний журнал, виходить кожного місяця у ЛЬВОВІ.

Передплата вносить: річно 18 зл. п., піврічно 9 зл. п., поодиноке число 4.80 зл. п.

Редакція й Адміністрація: **Львів, Ринок 10. II.**

Українська Видавнича Спілка

видає

ЛІТЕРАТУРНО-НАУКОВИЙ ВІСТНИК

місячник літератури, науки й суспільного життя.

27 рік видання.

Журнал виходить книжками в перших числах місяця й містить статті визначних молодих і старших українських письменників та учених.

Передплата вносить: місячно — 2.50 зл. п., піврічно — 14 зл. п.; річно — 26 зл. п.

Адреса Редакції й Адміністрації: Львів, Руська 18, I. пов.

Приймається підписка
на
ОР҃АН ПРОВОРУ УКРАЇНСЬКИХ НАЦІОНАЛІСТІВ
РОЗБУДОВА НАЦІЇ

Журнал виходить кожного місяця

І містить статті ідеологічного, філософічного, літературного, економічного, військового й ин. характеру, що відносяться безпосередньо до життя й діяльності українського народу; рівнож містить журнал історичний матеріал з визвольних змагань чужих народів, а також постійний огляд міжнародньої політики.

Піврічна передплата вносить: — 30 кч. в ЧС. Р., — 9 ал. п. в Галичині, на Волині і в Польщі, — 4 мар. в Німеччині, — 6 шіл. в Австрії, — 24 фр. фран. в краях Латинської Унії, — 1.20 дол. амер. в Америці, Канаді та инчих краях.

Поштова адреса Редакції й Адміністрації: PRAHA — SMÍCHOV, poštovní schránka č. 37, Čs. R.

Гроші слати на адресу: LEGIOBANKA, «ROZBUDOWA NACIJI», Praha Čs. R. В краю і в Польщі: ЦЕНТРОБАНК «РОЗБУДОВА НАЦІЇ» Львів. В Австрії: BANKHAUS SWOBODA & COMP., Wien I, Legiobanka, Praha — «Rozbudowa Naciji». В Німеччині: DARMSTÄDTER UND NATIONALBANK, Berlin, Legiobanka, Praha — «Rozbudowa Naciji». У Франції: BANQUE COMMERCIALE DE PRAGUE, Paris II, Legiobanka, Praha — «Rozbudowa Naciji». В Америці й Канаді: UKRAINIAN LEGION, P. O. Box 578, Philadelphia, Pa. «ROZBUDOWA NACIJI».

В АДМІНІСТРАЦІЇ ЖУРНАЛУ
„РОЗБУДОВА НАЦІЇ“

Єможна постійно дістати:

Гуцульський Курінь

поема О. Бабія

Національна Думка

Орган Групи Української Національної Молоді в Празі,

Державна Нація (ч. 1, 2.)

Орган Лерії Українських Націоналістів

і Смолоскипи

Журнал Української Націоналістичної Молоді в Краю.

Vydavatel: Ing. C. Mykola Sciborský, Ukr. Zemědělská Akad. v Poděbradech.
Odpovědný redaktor: Václav Harych. Tiskárna: Legiografie, Praha-Vršovice,
Sámkova ul. č. 665.

Novinová sazba povolena řed. p. a t. čís. 20225-VII-1928.

РОЗБУДОВА

НАЦІЇ

РОЗБУДОВА НАЦІЇ

орган Проводу Українських Націоналістів.

Видав: Микола Сціборський, канд. інж. У. Г. А. в Подєбрадах.

Редагує: Колетія.

Помешкання Редакції й Адміністрації: Praha-Smíchov, Nádražní tř.
č. 46 p. (акс. pivovar).

Поштова адреса: «Rozbudowa Naciji», Praha-Smíchov, pošt. schránka
č. 37.

Гроші посилати на адресу: Legiobanka, Praha «ROZBUDOWA NACIJI», Центробанк Львів «ROZBUDOWA NACIJI», Ukrainian Legion P. O. Box 578, Philadelphia. Pa. «ROZBUDOWA NACIJI», Bankhaus Svoboda & Comp., Wien I., Legiobanka Praha «ROZBUDOWA NACIJI», Darmstädter und Nationalbank, Berlin, Legiobanka, Praha «ROZBUDOWA NACIJI», Banque Commerciale de Prague, Paris II, Legiobanka, Praha «ROZBUDOWA NACIJI».

Ціна окремого числа: Ч-с. Р. — 5 кч., Галичина, Волинь, Польща — 1.50 зл. п., Австрія — 1 шіл., Німеччина — 0.70 мар., краї Лат. Унії — 4 фр. фран., Америка, Канада, та інші краї — 0.20 дол. амер.

З М І С Т.

1. Полк. Євген Коновалець: Військовий вишкіл	261
2. І. Стобар: Скрута духа в Європі	265
3. Степан Ленкавський: Філософічні підставки «Націоналізму» Донцова	272
4. Віктор Май: Гурток «Юнацтво»	276
5. І. Кедрин: Опльовування революції	281
6. Зенон Пеленський: Рах Амерісана	290

ОФІЦІАЛЬНА ЧАСТИНА.

7. Звідомлення ч. 7	298
-------------------------------	-----

З ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІЗАЦІЙ.

8. Група Української Національної Молоді	299
9. Союз Українських Націоналістів у Німеччині	300
10. Секція Легії Українських Націоналістів у Парижі	—

ХРОНІКА.

11. На Радянській Україні	301
12. Під Польщею	304
13. Політичний огляд	306
14. Лист із Франції	308
15. Українці на Міжнародному форумі	309
16. Д-м. Андрієвський: Моя відповідь	310
17. Надіслані книжки та журнали	312

РОЗБУДОВА НАЦІЇ

(ROZBUDOWA NACIJI)

ОРГАН ПРОВІДУ УКРАЇНСЬКИХ НАЦІОНАЛІСТІВ

Річник I.

Прага, липень-серпень 1928.

Число 7-8.

Полковник Євген Коновалець.

Військовий вишкіл.

З огляду на важке значіння порушеного питання, передруковуємо цю статтю з «Військового Вісника» (видає Союз Українських Старшин та Стрільцька Громада в Німеччині, рік 2., ч. 4., червень 1928.).

Редакція.

На протязі останнього року на сторінках наших журналів появилася декілька статей, що, на мою думку, порушували надзвичайно важливе й актуальне питання військового самовиховання та військового вишколу.

Автори згаданих статей були згодні в одному, а саме, — що незалежність нації можна вибороти й закріпити тільки зорганізованою військовою силою, від безздатности якої залежатиме також вислід визвольної боротьби та що для поневоленої нації правильне й доцільне зорганізування військового вишколу являється надзвичайно важливим.

Передусім дві статті заслуговують на увагу, — це стаття генерала Омеляновича-Павленка «Думки про еволюцію старшинського вишколу» та сотника Ярого «Військове самовиховання» — («Національна Думка», Прага, 1927. р.). Оба згадані автори підійшли до справи військового вишколу з різного становища, — бо коли генерал Омелянович-Павленко порушив питання, — як повинен бути зорганізований військовий вишкіл в існуючій вже Українській Державі, — то сотник Ярій ставить рубом питання: «*хто, ще до створення Української Держави, поведе український народ до боротьби й як вже сьогодні повинно бути зорганізоване військове самовиховання та військовий вишкіл, а тим самим намагасться врятувати саме ці питання, що повинні в сучасну хвилю найбільше цікавити кожного військового.*»

На мій погляд, підхід до питання військового вишколу так, як це зробив сотник Ярій, є *під цю пору* більше доцільним. Як довго нема ще в нас власної держави, як довго перед нами стоїть завдання: зєднаними силами працювати й боротися для прискорення цього моменту, так довго, не забуваючи теж про це, що пише генерал Омелянович-Павленко, всі ми повинні звернути увагу на те, як, серед обставин, в яких перебуває зараз наш народ, можна пляново й доцільно підготувати себе

й інших до майбутніх подій; у першуж чергу, — як можна серед існуючих перепоп зацікавити наше молоде покоління військовим ділом і спонукати його до теоретичних та практичних студій у згаданому напрямку.

З пороблених нами підчас наших визвольних змагань в 1917.—20 р. досвідів знаємо дуже добре, що одною із причин нашої невдачі був великий брак відповідно вишколених старшин, особливо командантів більших військових одиниць, а далі старшин генеральної булави, цебто того мовку, що повинен був організувати нашу армію, складати пляни операцій і вести армію через перемогу до створення власної держави.

За останнє десятиліття відносини в нас не то що не покращали, але навпаки, стали далеко несприятливішими. У 1918. р. ми мали вишколених і загатованих в боях старшин російської та австрійської армії, мали навіть досить поважну кількість старшин російської генеральної булави (в них кількох дуже здібних), мали також добре підготованих підстаршин, а врешті власні військові формації, — Українських Січових Стрільців.

Колиб нам прийшлося сьогодні організувати українську збройну силу, то ми майже нічого не будемо мати. Бувші старшини української армії здобули собі цивільне звання та, або зовсім не цікавляться військовим ділом, або, коли навіть цікавляться, то за буденними турботами не можуть поспівати за швидким розвитком військової науки. Колишні наших підстаршин теперішні окупаційні армії не прийняли, і вони теж мусіли шукати собі іншого хліба. Нових молодих старшин, що перейшли модерний військовий вишкіл, буде серед нас теж дуже мало. Рівнож наші старшини генеральної булави, які перебувають на еміграції й не мають ніяких засобів до життя, замість віддатися військовим студіям, мусіли піти на заробіток, як звичайні робітники, рисівники, урядовці та ин.*)

Польська й румунська армія не зможуть нам дати багато матеріалу для нашої майбутньої збройної сили; щож торкається червоної армії, то теж мало доброго можна від неї сподіватися.

Образ, як бачимо, дуже невідрадный. І на українських територіях, і на еміграції, і в Америці говорять багато про підготовку визвольної акції, снують різні пляни, ведуть закордонну акцію, пропагують різні політичні й міжнародні орієнтації, — на діліж одначе ніхто досі поважно не подумав над цим, як саме треба цю «визвольну акцію» zorganizувати, де сили, що булиб спроможними цю акцію підготувати теоретично й перевести її практично?

Які підходи, міркування й методи до визвольної акції в поодиноких українських угрупованнях не булиб, на кого згадані угруповання не орієнтувались би й на чю допомогу вони не чекалиб, — одно для всіх українців, оскільки вони не фантасти чи злочинці, мусить бути ясним: *відновлення й закріплення Української Держави є, буде й мусить бути найбільше важливим моментом нашої боротьби. Бож ніякий чужинець, — буде це москаль, поляк, англієць, француз чи німець, — за нас і нашу*

*) Генерал Безручко працює як звичайний рисівник у Варшаві, генерал Удовиченко заробляв як рисівник у Парижі, генерал Капустянський займається комерцією. Не краща доля судилася генералам Омеляновичеві-Павленкові, Петровові, Юнаковові, Дельвігові, Курмановичеві, Кравсові, Тарнавському, що в чужому ім фахові тяжко заробляють на прожиття.

державність не буде проливати крові. Ніхто задля наших гарних очей не дасть нам Української Держави, в якій наш народ, нічого не вложивши, мігби щасливо й вільно важити. Колиби навіть прийшло до того, що якийсь народ ніби *за нас* боровся, то ціна цьому буде так великою, що відновлена українська державність буде тільки на папері, а Україна стане колонією, де пануватимуть чужинці, а не ми (Радянська Україна!).

Ось тому став актуальною низка питань. Де в українським народі є ті, що підготовлялиби збройну силу, яка в рішачий момент моглаби здобути й закріпити українську державність? Де є ті, що зараз бодай теоретично опрацювалиби плян зорганізованя імпрорізованої збройної сили, що її завданням булоби здобути українську державність, і плян переходу від імпрорізованої сили до регулярної армії, тобто сили, яка моглаби вже закріпити здобуту державність і боронити її перед зазіханнями внутрішніх чи зовнішніх ворогів? Де є ті, що вже зараз моглиби намічений плян бодай частично переводити в життя?

Я тверджу, що їх нема. Більше того, наша суспільність не має не тільки належного, але взагалі жадного зрозуміння цієї справи. Наші політики бояться не то що допомогти цьому, але навіть подумати над цим. Через це витворився в нас надзвичайно аномальний стан. Ми хочемо рахувати себе *модерною нацією* й домагатися для себе самовизначення, волі, державности, а на ділі ми не є в силі зорганізувати навіть одної *модерної дивізії*.

У нас рік-річно кінчають студії сотки інженерів, правників, педагогів і т. д., а протягом десятиліття, після провалу наших визвольних змагань, ніхто з нашої молоді генерации не посвятив себе військовим студіям.

У нас закладають стипендії, молодих студентів висилають закордон, а досі нема ні *одної* стипендії для того, хто рішивсьби студіювати військове діло.

У нас переводять збірки на різні ціли, а досі не було збірки на *військовий фонд*, з якого можнаби допомагати нашим генералам, старшинам генеральної булави та цим, що виявляють охоту до військових студій, щоби вони могли спокійно стежити за розвитком військової науки й передавати свої досвіди та надбання іншим.

Тому власне, колиби *надто швидко* (не дай Боже!) українці знова стали ковалями своєї долі, коли вона далаби нам змогу стати в центрі подій, то зовсім певно посипалисьби нарікання й плачі, що ми не використали часу й не підготувалися. Ми опинилисьби коло розбитого корита й кликалиби чужинців, наставляючи коло них своїх комісарів! Історія 1918. р. повториласьби в цею тільки ріжницею, що за наші промахи й байдужність ми заплатилиби більше ніж у 1918. р.

Тому виринає незвичайно важливе питання: що робити? Відповідь на нього важка, але можлива. Закасати рукави й все занедбане навадигнати!

Для створення збройної сили треба в першу чергу *ідеї*, яка захопилаби широкі маси нашого народу й повелаб їх у бій. Ця ідея є й кріпшав. З наших визвольних змагань винесли ми оден великий скарб, — *державницьку думку* й свідомість єдности всеї української нації. Цей скарб став власністю цілого народу й є запорукою, що буде чим поповнити кадри майбутньої української армії та що армія в низах буде боєвдатною й готовою на героїські подвиги. Нашим завданням є вміти ці-

нити цей скарб, його берегти й плекати, аби неровважними вчинками його знов не змарнувати.

У другу чергу для створення бовздатної армії нам треба кадрів вишкolenих старшин і підстаршин, що булиби свідомі величезного завдання, яке покладе на них український нарід.

Врешті, нам треба мати відповідно підготованих командантів більших військових одиниць і старшин генеральної булави.

Тут знова стає перед нами питання, чи в теперішних важких умовах ми взагалі здібні до якої-небудь праці. Я далекий від того, щоби піддаватися фантастичним мріям. Я свідомий також тих надзвичайно великих труднощів, з якими ми будемо стрічатися. Одначе, рівночасно я свідомий, що без труднощів нічого ми добути не зможемо, й що, коли український нарід дійшов до цієї стадії, де власна державність являється для нього необхідністю, то він мусить найти можливість і спосіб підготовки кадрів старшин для майбутньої української армії.

Про загально-військову підготовку, як теж про підготовку молодших старшин, можна найти дуже цінні вказівки в статті сотника Ярого. Наше студентство по деяких осередках з власного почину стало влаштувати навіть імпровізовані курси військового вишколу, а на деяких курсах досягнуто значних результатів, хоч труднощі, які треба було перебороти, були дуже великими. Брак літератури, брак відповідно вишкolenих інструкторів, які моглиби перебрати на себе навчання поодиноких галузей військового знання, а вкінці брак центру, що складавсьби з фахових учителів, не дали змоги перевести акцію військового вишколу пляново й доцільно.

З досвідів нам треба зробити певні висновки, а саме, що поширення військового вишколу ми повинні вести рівночасно в двох напрямках. З одного боку, зорганізувати серед нашого громадянства, а зокрема серед нашої молоді, широку пропаганду потреби такого вишколу, — з другого боку, ми мусимо подумати над створенням такого відповідного центру, в склад якого ввійшлиби всі наші військові, що їх знання й досвід булиби корисними для цієї акції. Такий центр, далеко від буденної політики й звязаних з нею пристрастей, мавби зайнятися слідуючими справами:

- 1) випрацювати подрібний плян військового вишколу для молодших старшин, а зокрема для старшин генеральної булави;
- 2) випрацювати плян військового вишколу взагалі та його практично переводити;
- 3) підготовляти відповідну літературу шляхом видання вже готових праць, шляхом перекладів з чужої літератури та заохочування окремих наших військових фаховців до написання головніщих військових підручників;
- 4) працювати над питанням організації майбутньої української армії.

Якжеж приступити до цієї справи? Рішаючими повинні бути, на мою думку, вже пороблені досі в цьому напрямкові власні й чужі досвіди (поляків, чехів і т. д.), як також треба взяти під увагу наші специфічні обставини. Тому, що в нас нема й швидко мабуть не буде змоги розпочати в якійсь чужій державі правильний вишкіл старшин гене-

ральної булави, мусимо зорганізувати це на американській zasadі позашкільної освіти.

Додатною сторінкою такого вишколу буде те, що нам буде легко підняти фахових учителів, яких не треба буде збирати в одній місцевості й які можуть працювати на місці свого перебування. В одній з держав мусить бути *створений адміністративний апарат*, а саме там, де перебуватиме провідник цього вишколу. Кількість слухачів булави досить великою, за це промавляють досвіди, які вже пороблено на імпровізованих курсах військового самовиховання.

Фінансовий бік полагожденоби таким чином, що всі слухачі таких курсів платилиби певну суму, а крім того наше громадянство, зокрема наша заокеанська еміграція мусілаби прийти в матеріальною допомогою. До Америки й Канади виемігрувало багато наших старшин, які певно у випадковій творення української збройної сили вернулиби назад. Ці старшини повинні не тільки зголоситися як слухачі, але належно розпропагувати серед нашої заокеанської еміграції цей почин і взятися за збірку фондів.

Зорганізуванням такого вишколу ми дійшлиби до цього, що серед широких кол нашого молодого покоління започаткувалиби студії військового діла, створилиби провідний військово-вишкільний центр і далиби нашим військовим фаховцям змогу заробітку, а тим самим змогу посвятити себе фахово-військовим студіям.

Ці міркування подаю під розвагу нашого громадянства, зокрема наших військових кол.*)

I. Стобар.

Скрута духа в Європі.

Світогляд покоління наших батьків складався протягом 19. століття під впливом того наукового руху, що започаткувався десь у 17. а може ще в 14. столітті й тривав аж по наші дні. Протягом того часу наука, що, в її сучаснім розумінні, зародилась була в давній Греції й зросла в добу Відродження та Реформації, раптом набрала великого розвою. Фізика й хемія, що колись були підпорядковані метафізиці, набули самостійного значіння й опородили цілу низку т. з. позитивних наук, з яких механіка пішла найдалі та створила цілу сучасну техніку, не мало вплинувши на психологію цивілізованої людини.

Європеець, зачарований плодами своїх зусиль, готов був повірити в необмеженість своїх сил і засобів — коли не в непогрішимість, то принайменше у всемогутність науки, у суверенність розуму й досвіду, як засобів пізнання. Покоління, яке на наших очах зійшло, або відходить з кону життя, щиро вірило, що, шляхом фізичного й хемічного розсліду, людині незабаром вдасться розв'язати загадку життя. Світ, організований як і неорганізований, людська особа, ество комахи, чи протоплазма рослини, не лише мусіли на їх думку наслідувати тіж самі закони, що кирмують фізичними й хемічними процесами мертвої матерії, але цілковито підпорядкуватися їм, і то так, щоби поза ними не було чому існувати. В обсязі біології наука подавала на це досить доказів, а коли на щось і не спромоглася, то це на створення штучним способом того зародку, тої основної клітинки, від якої починається життя. Отже *змішання й ототожнення органічного та неорганічного світу було в основі науки про життя*.

Вислідом цього була поява теорії, яка узнає, що в природі ніщо не є випадком, все означене наперед, усе відбувається згідно з певними непорушними законами (детермінізм). Самі наші акти хотіння, хвилеві примхи, ціла наша психологія, — це

*) Проект позашкільного вишколу взявся, на наше прохання, випрацювати генерал Всеволод Петрів. Проект цей буде оголошений в одному з слідуючих чисел «Військового Вісника».

лише вислід ділання зовнішніх законів. Отже нема місця ні для волі, ні для вільного вибору. Світовий апарат, раз налагоджений і пущений в рух, функціонує згідно з конструкцією, згідно з наперед установленим пляном й ніщо не в силі ні змінити, ні затримати, ні прискорити його ходу. Показним виявом такого світогляду було вчення історичного матеріалізму. Суспільство, у силу цієї теорії, лише гра матеріальних інтересів, — вислід економічних законів. Особа не грає в суспільстві жадної ролі; особа є об'єктом історії, і в жадному разі не її суб'єктом. Вже з цього видно, наскільки гуманітарні науки піддалися впливам біології, подібно як позитивні науки — впливам механіки.

Початок тріумфу біології треба шукати в працях Дарвіна. Це він установив закон природного підбору. Тварина, на основі тверджень Дарвіна, у певних фізичних умовах виживає й розвивається постільки, поскільки вона до них пристосована, або пристосовується. Її природні прикмети затримуються й ростуть, наколи умови оточення тому сприяють чи викликають їх чинність. У противному випадку вони занепадають. Таким чином сам собою відбувається підбір сильніших, придатніших до життя й знищення інших. Отже зовнішні об'єктивні умови ніби грають рішаччу роль для долі чи недолі індивідумів. З певністю можна сказати, що твердження Дарвіна не лише в Західній Європі, але й на Україні були вихідною точкою при встановленні світогляду покоління наших батьків. Надміру узагальнені, примітивно втовмачені, при обмеженім ставленні проблеми життя, вони були основою неглибокого детермінізму, матеріалізму й атеїзму наших попередників.

Зусилля науки намагались усе звести до гри зовнішніх чинників, які давали себе вивчити і пізнати шляхом випробів і розумовань. Таким робом розв'язувалося найскладніші питання й в'яснювалося найтемічніші закуттини людської душі та історії. І то тим легше, коли опис якогось явища означав пояснення його, збагнення його істоти.

Все вказує що в ту добу природні змагання синтези й метафізика ніби засоромилася й відступили перед успіхами аналізу та «тверезого розуму». Здавалося, зайва річ заглиблюватися в міти й легенди, звертатися до адобутків і досвіду попередніх поколінь, щоби збагнути вічну правду буття. Вистарчало звести до купи досліди з окремих царин знання, зроблені протягом останніх століть чи навіть років, щоби перед очима повстала вся цілість світобудови. Здавалося, що швидко не лишиться найменшої зморшки, якаби не була вистудіювана мудрими вченими. Тому філософи ніби не важлились йти далі поза викриті закони фізики, хемії, механіки, біології, а обмежувалися на історії науки й успіхів людського розуму, залишаючи надію безпосереднього пізнання істини. Релігійне розуміння світу уступало місце науковому поясненню його. *Наука робилася новою релігією*. У неї вірили беззастережливо, їй не важилися перечити. Науковисте ставало новою мистикою, викриті закони й встановлені формули догмами, в які сумніватися було так само небезпечно, як викинути одно слово з Вірув. Інші шляхи пізнання, широко практиковані в старовину, — почуття, інтуїція, натхнення, ірраціональна віра — названо дурисвіцтвом, байкою, у кращому разі грою хоробливої фантазії. Нова релігія знайшла своїх пророків (Ренан «Будучина науки») і мучеників.

Колиби ми захотіли пошукати об'єкту цієї нової релігії, то він видавсьби нам досить невизраним. Після певного змагання треба булоби погодитися, що ціла *наука малаби служити людству, а формою служення бувби поступ*. Річ у тому, що позитивісти 19. століття не добачали в світі нічого вищого, ніж людина, цілість людського роду. Все мало служити тій цілості. У цьому слід було шукати мірила й критерія. Це т. з. *гуманізм*, — особлива увага до всего, що стосується до людини, як в ділянці почуття, знання, так і чяку. Поза людством і над людством не могло бути нічого вартого уваги. Поступ уважано за шлях до ідеального стану людини, — людства. Поступ, до певної міри, заступив «Царство Небесне» й «путь праведних» до нього. Але зміст цієї ідеї був суто матеріалістичний; його ототожнювано з добробутом, з наростаючою сумою насолоди, з послідовним заникненням болю й зусильної праці. Уважали й щиро вірили, що все поступає в напрямку поліпшення, удосконалення. Все сьогоднішнє мало бути кращим за вчорашнє, але гірше за завтрішнє. Майбутнє ввижалося немов новий рай на землі, де не буде жадних напастей і невгод. Наші хвиби малиби зникнути, недоречности усунутися, правда й справедливість зійти на землю, і то все завдяки науці, через вивчення та вигладження науковими засобами нерівностей і недосконалостей.

Підвалин такого вірування наших батьків у безконечний і безоглядний поступ треба шукати аж у 18. столітті, у писаннях і думках Жан-Жака Русо. Це він проголосив, що людина є доброю з природи. Коли що й є негарного в людині, то це вислід

пізніших помилок, це недоцільна надбудова цивілізації, якої легко збутись. Отже й людство в цілому є добрим в своїй основі; воно мусить лише перебудуватися на нових засадах, щоби зазнати щастя. Нове суспільство малоби бути, згідно зі «Соціальним контрактом», цілком тверезо-думаючих осіб, що після взаємної згоди сходяться й умовляються спільно залагоджувати свої справи. Збірна воля такого суспільства малаби бути непомилковою. У такому разі зниклиб утиски й ті злигодні, від яких людство терпить у суспільному житті. У накресленому пляні не важко розпізнати засади й цілу теорію *лібералізму, демократизму й навіть анархізму*, що здобули широку популярність протягом 19. століття. Таке розуміння людини й суспільства спричинювалось до протигромадських настроїв, що запанували в житті й літературі тої доби. Бож Русо вважав за природний стан людини самоту, відрубність від громади, а ця остання здавалася ніби необхідним злом. Раз людина є вищою на самоті, то, очевидно, треба шукати її правдивого вияву в самотности та навіть плекати її такою. Такий уклад думок вкорінився у свідомості освічених європейців і мав не малий вплив на психологію наших попередників. Самі ті засади вважали такими очевидними, що здавалося, треба лише їх добре втлумачити селянинові, робітникові, цим «природнім людям», забити два-три жандарми й справа з перебудовою буде остаточно залагоджена.

Другим вислідом науки Русо, що полишив слід на свідомості європейців 19. століття були певні зміни в моральному кодексі. Старі християнські норми мало-помалу втратили своє значіння для інтелігенських кол. Визволений звід релігійних догм, розум знищив також і стару мораль. Романтизм початку 19. століття, йдучи вслід за Русо, проголосив й суверенність воле-емоціональної особи. Стара мораль ставила приписи релігії, обовязок, страх кари й пошану авторитету та традиції понад чуттєві відрухи. Русо, а за ним і цілий поступово-думаючий інтелігенський світ, став на тому, що почуття, якщо воно щире, оправдує само себе, що нічого нема вишого за безпосередній відрух, що противитися чуттю це калічити себе й грішити проти природи. А тому, що чуття є явищем вузько-суб'єктивним, то й мораль стала суто-суб'єктивною. Власне зникла всяка мораль, і всі спроби зложити кодекс «світської» моралі ні до чого не довели. Освічені європейці жили в силу інерції рештками старої моралі, атавізмом, нормами, що затрималися в щілинах суспільної організації.

Отже основною рисою цього світогляду був *матеріалізм*. Беручи науку за провідника й маючи розум за найвишого суддю в справах істини, свідомість неминуче мусіла скучити цілу свою увагу на фізичному світі. Між тим, наша органічна повязаність з ним лежить поза обсягом ділання й досягнення розуму. Тому дійсність, її вимоги й вказівки здебільшого не углядювано в цій культурній роботі. Розум та його закони, а часом його прямики, вирішували природу й характер нових категорій і форм. Таким чином найскрайніший *інтелектуалізм і брак зміслу дійсности* були ознакою *свідомості європейця минулого століття*. Це було наслідком того ухилю, що його зазнав людський дух. Його чинність зводилася головню до аналізи, до знищення старих систем і старого способу думання. *Брак синтези*, здібности охопити цілість, знайти потрібну точку погляду, почуття міри й змісл дійсности сильно дали себе відчутти в розумовій праці наших попередників.

Згубивши почуття спільности з душею світобудови й затримавши лише звязок з матерією, головню властивістю якої є ділитися, людина не могла не вилотнитися з громади, як цілості. І справді, ми помічаємо, що особа є відірваною від подібних до неї. Ця духовна відокремленість виявляється в формі скрайнього *індивідуалізму*. Досить приглянутися до літератури. Культ особи та її вартостей почався в добу романтизму; від замилювання до свєрідности, виключности, він перейшов до екзотики (Бодлер), хоробливого піднесення (Верлен), щоби через культ краси (Уайльд) дійти до сатанізму (Гуїсманс) і спотворення (Пшибишевський). Протиставляючи себе масі, громаді (Ліцар Сам у Чупринки), особа опинилася в стороні від великого процесу життя й, віддана на свої власні сили, не могла не збитися на манівці. Горда своїм уявним багатством, людина ризикувала задихнутися в тих одягах, що вона сама на себе начіпляла. Змісл, чуття, уява, як щось більш інтимне, більш особисте, були покликані грати першорядну роль на цьому святі особи. Найвищим даром для неї мала бути насалода, втіха. *Скетицизм, як* натуральний ухил вічно-аналізуючого розуму, неминуче мусів викликати зневіру в духові вартости. Не вірючи ніщо, не добачаючи поза матеріальною оболонкою жадного зміслу, вони воліли тішитися його зовнішньою красою. *Воля* мусіла неминуче розніжитися, ослабнути. Ціла енергія скучилася в уяві, у мріях, у відчуваннях. До тогож ні свідомість обовязку, ні приписи моралі, ні вказівки релігії не були вже для неї міродайними, а спроби переведення в життя уровених розбуяною розумовістю утопій не заохочували до чину.

РОЗБУДОВА НАЦІЇ

Так свідомість європейця 19. століття, позбавлена твердого стерня, заходила в суперечности з життям і з самою собою, впадала в крайности й перебільшення. Зухвана й загонала, в плянах виявила вона багато непевности й хитання перед вибором, перед чином, — зазнала багато ілюзій і розчаровань.

•

Тим часом наука поступала далі й їй довелось протверезувати легковірних. Нині ми є свідками, як наука підрубуює той сук, що на ньому росілася свідомість європейця 19. століття. Найбільше популярною й рішачою з наук була *фізико-земля*. Власне вона зараз перебуває найбільшу кризу. Ціла її будова спиралася на кількох законах, або твердженнях: на засаді збереження енергії (закон Майєра), на засаді деградації енергії (закон Карно), на засаді релятивности руху, на засаді світового тяжіння (закон Ньютона), на засаді збереження маси (закон Лявуазьє). Перший закон голосив, що енергія не зникає й не народжується, а лише перетворюється. Однак відкриття радіо Кюрі заперечило його, бо енергія цього тіла є невичерпною. Другий закон твердив, що тепло переходить вільно з одного тіла до другого, але ніколи в цілости не вертається. Між тим відкриття бровнінського руху частин інертної матерії доводить щось противне, бо в ньому тепло переходить у тертя й навпаки. Третій закон установлював, що правила природних явищ однакові як для нерухомого споглядача, так і для перебуваючого в руху. Аж ось виміри Міхельсона показали, що швидкість перебігу сонячного проміння є однаковою й в напрямі руху землі, і в противнім напрямі, а тим часом тут мусіла бути значна різниця. Закон Ньютона про тяжіння, або рівність акції й реакції захитано дослідями над електричною й світовою енергією. Захитання засади релятивности руху підбиває також закон збереження маси, яку міряється швидкістю падання, тобто довжиною перейденого шляху. З цих побіжних уваг вже видно, що *най-золотіші закони фізико-землі зараз заперечують* тіж шляхи досліду, випробовання й розумовання, які їх установили.

Нестійність позитивної науки, як безоглядної й остаточної істини щодо матеріальної природи світу, позначається мало-по-малу. Віра у вистарчалність науки для пізнання істини остаточно порушена в більш освідмлених колах. Свідомість європейця, що покладав стільки надій на ню, сильно збаламучена. Самі наведені факти ще не зробилиби того вражіння, наколи природа наукового досліду втрималаби свій престиж. Між тим його головні стовпи, як от А. Пуанкаре, мусіли признати недосканалість науки, — і то не тимчасову, а так би мовити органічну. Як каже цей останній, недосканалість є й буде, бо *наука безсилна викрити природу річей*, — вона може лише судити про їх зверхність. Він же визнає побіч досвіду вільність вибору людини та величезну роль інтуїції, бо бачив, що сама логіка й розумовість не можуть розв'язати всі проблеми. Він покликався навіть на серце, не виходячи поза межі позитивної науки.

Міркуючи над будовою матерії, цей геніальний вчений і філософ зазначив існування двох змагань людини: розложити матерію на атоми, або уявити цілий світ як тяглість. За обома нахилами признав він рацію, пояснюючи їх природою нашого духа. Цього досить, щоби заперечити здібність науки пізнати речі такими, як вони є в дійности. Фізичні закони й засади, — це лише *встановлення відносин між явищами*, і, наколи ті явища змінилися в однаковій пропорції, самі закони від того не булиби порушеними. Наколи наука формулює закони й правила, вона робить лише вибір з безлічи можливих поясень і приймає найбільше просту та практичну систему відносин. Зрештою, наукові категорії для Пуанкаре є лише символами, а системи та теорії правдиві постільки, поскільки вони функціонують добре. Жаден із загальноузнаних законів не має остаточного вислову, а є лише наближенням до дійсного стану річей, що ніколи не відкриється вповні людським очам. Такі й подібні думки Пуанкаре сильно зрушили певність вчених і простих смертельників у безоглядну вартість і всеяльність науки. Вони дали відправну точку для дальших міркувань і, до певної міри, підготували *теорію релятивности* німецького вченого Айнштайна.

Зупиняючися над природою наукового знання, другий вчений і філософ, Ле Руа, викрив ще більше дошкульні для приклонників наукових речі. Він звернув увагу на силу фактів і явищ, що лишаються поза рямками наукових систем. Крім того кидається в очі той факт що, праця вченого зводиться лише до класифікації, до підбору даних. Життя дає силу випадків, наші вражіння й змісли приносять нам безліч ріжноманітного матеріалу. Вчені вибирають з цієї маси те, що їм подобається, підбирають дані й на них будують свою науку. Більш того, всі випробі не що инше, як

фабрикація штучних фактів та явищ. Це все дало Ле Руа привід твердити, що *наука є штучною й умовною, що вона не в стані викрити істини, але дає нам тільки провіла нашого чину й діяльності*. Така критика була дуже дошкульною й сильно захитала правом науки та засобів наукового досліду на найвищого арбітра в царині знання.

Наколи неорганічна матерія корилась і давала себе вивчати, то органічне життя завжди протівилось науковим дослідям. Правда, матерія організованих тіл підлягає тим самим законам, що й неорганізованих. Вона наче плине крізь форми живих тіл. Наколи процеси в неорганічних тілах відбуваються самостійно, у випадковому порядку, то в живих тілах вони відбуваються згідно з наперед у ставленим планом. Щоби в тому переконатися, досить простежити коловорот процесів, через які соняшна енергія переходить з рослини в тварину аж до виживлення людини. Цей процес наслідую оден точно означений шлях. Стара наука нехтувала цим фактом, і матеріалісти не вагалися твердити, що між грудю глини та серцем людини нема істотної різниці. Кінець 19. століття приніс нову концепцію життя, нову філософію, що дала правдивіше уявлення життя. Маю тут на думці філософію Бергсона.

Бергзон починає свою «Творчу еволюцію» тим, що встановлює засадничу різницю між двома світами, — органічним і неорганічним, — живою природою й мертвою. Для нього життя тяглість часу; скрізь, де є життя, час лишає свої знаки й зарубки, а тому воно невинно росте, розвивається, підупадає. Як минулий час не вертається, так й історія живого ества не повторюється. Раз перейдений стан ніколи не повернеться; процес життя ніколи не піде навпаки. Що іншого з неживими річами. Для них час не існує, для них припустими перегруповання частин без порушення цілого, рівно як і поворот до раз перейденого стану. Матерія може ділитися майже безкошечно, залишаючись сама собою. Вона, немов грузька, піддається легко діланню нашого розумовання, що витискує на ній форми й пляни нашої діяльності чи творить речі. Натомісьць *живе тіло-зложене самою природою*. Воно з природи є відокремленим і творить викичену систему. Наколи можна означити наперед майбутній стан інертного тіла, виходячи з попереднього його стану, — з живим тілом можна лише *передбачити* напрямок його правдоподібних змін.

Життя, на думку французького автора у такій же мірі складається з фізико-хемічних процесів, як крива ліній з прямих елементів. Бергзон добачає скрізь і в усіх виявленнях життя психольогічну основу. Нби якась «вища свідомість» проривається крізь інертну матерію й творить форми. Процес життя йде через організм від одного народження до другого. Від самого початку, життя є продовженням одного й тогож гону, але процес життя не йде по наперед встановленій лінії. Творча сила імпровізує напрямки, часом родить явища й випадки. Всеж можна намітити основні лінії, головні шляхи, по яким вона провадить свій чин. Матерія є обектом цього чину. Вона ставить опір йому, і внаслідок змагання життєвої творчої сили та інертної матерії родяться породи. Матерія має певні межі розвою. Наколи процес вимагає від неї розвитку, вона розпадається на частини.

Як бачимо, теорія життя, що нині користається загальним узнанням, зовсім не годиться з поглядами вчених 19. століття. Наколи стара наука, скупчивши цілу свою увагу на окремих моментах збирала висліди аналізи й сподівалася збагнути цілість, то Бергзон довів неможливість такої синтези. Наука, — це виплід нашого розуму, а розум може оперувати лише даними з минулого; його питама праця, — це встановлення подібностей та класифікація. Життяж творить все нові форми й положення. Науковість, у приміненні до життя, не може дати щось більшого за мертво догму, чи повне релятивності твердження. Значно правильніше науку розглядати не як одновартність і тожність життя, але як фільм, що схоплює окремі моменти життя. Перегляд їх дає оману життєвого руху, а не сам рух. Річ у тому, що *розум засадничо не спроможний збагнути суть руху*. На це вказав ще грецький філософ, Зенон з Енею. Коли аналізувати лет стріли, то її шлях можна розложити на велику кількість малих етапів, що вона їх переходить по черзі. Можно подумати, що стріла для перелету всіх етапів мусить витратити безліч часу, бо кількість етапів може бути безмежно великою. Отже, логічно міркуючи, вона ніколи не перейде всеї віддалі. Одначе життя чинить згідно зі своїм власним законом, а не згідно з нашою логікою, — і стріла в одну мить перебігає всі етапи.

На цьому прикладі найкраще виявляється неспроможність науки й розуму схопити істоту життя. *Воно є перш усього рухом, до нього потрібно инакше підходити, ніж до матерії й до мертвої природи*. Тим часом і в біології, і в історії, і в соціології систематично нехтували цим фактом. Звідси повстали суперечности, в які наука завела свідомість європейця, бо розумові, на який ця свідомість покладалась і який опанував

усі ділянки знання, невідомі секрети життя. На щастя, розумом не вичерпується істота людської душі. *Розум є лише світляним осередком, около якого лежать туманности, зложені з інстинкту, інтуїції, ірраціонального почуття, органічної волі.* Це складає підсвідомості. Наша пам'ять додає до свідомості лише незначну частку того, що криється в нашій душі, що допомагає пізнанню й що викликає наші чини. Наколи розум наближається до матерії й ділає механічно, то інстинкт, або його вища форма, — інтуїція, — чинить органічно і стремить до життя. Підсвідомі сили є немов оком душі, що ділають на віддаленні, тоді як розум це ніби рука, що чинить шляхом дотику. Отже коли це так, то нехтувати тими силами й покладати цілу свою надію на розумовання булоби великою шкодою для людини; секрет життя для неї був би захований і вона залупталасяби в досліджуванні матерії, нездібна збагнути й покормувати своїм життям. Європеєць 19. століття, вихований на позитивній науці й пересякнений матеріалізмом, опинився власне в такому стані.

Вагу і значіння науки Бергсона вимірає факт, що він відновив змісл живого життя й розвів викликаний науковістю туман. Після нього душа європейця почала випростовуватись. Його вплив помітно на цілому поколінні сучасних мислителів, між якими цікавою постатю й оанакю нашого часу є німець Кайзерлінг. Цеї останній вважає науку лише проєкцією дійсности, що неминуче деформує предмет. *Правдиве пізнання світу досягається не розумом, чи наукою, але мудростю й безпосереднім спостереженням істини.* Дослід і випробування, — це лише оправдання того, що вже зродилося в свідомості й підсвідомості людини. Теорії та ідеї мають другорядне значіння, бо вони лише символи. Годі ототожнювати їх з дійсністю. Богато важнішою є психологічна дійсність, характер, істота людини. *Це вона надає річам, подіям, життям, певне значіння, напоєння їх змістом.* У нашу добу наукового досліду, природа людського духа ніби викривилась; розум надмірно розвинувся й приглушив інші здібности душі; центр ваги перенісся на розум і розвішшовся з центром життєвого процесу. Тому власне сучасна цивілізація видається бездушною й ніби веде до небуття. Машинізація охопила всі ділянки життя, і психологія шофера стала психологією мас (Америка). Одначе Кайзерлінг далеко не є песимістом, і гадає, що наша доба є добою відмоложення людства. Він слухно вказує, що незрівноваженність духа є неминучою, зогляду на раптовий науковий і технічний поступ. Цей поступ приніс нам силу цінних і корисних відомостей. Нині ми ними подавлені, але згодом ми визволимося з під їхнього впливу й гіпнози. Так дитина, вивчаючи абетку, повинна сильно напружуватись над кожною літерою, але, опанувавши й навчившись швидко читати, вона їх не помічає, поглиблюючись у зміст написаного.

Ідея поступу, на думку Кайзерлінга, може бути лише поширена на витвори розумовання, і в жадному разі не на вияви моралі чи суспільного життя. *Справжня вартість душової чинности людини полягає в правильному психологічному поділові та в наданні пштогого значіння, й змісту речам.* З доби науково-технічного поступу людський дух виходить збогачений знаннями і зміцнений розумовістю. Це йому допоможе глибше збагнути природу, достотніше опанувати й перетворити її, досконаліше наткнути її новим значінням, новим змістом. Одначе цивілізована людина мусить перше зрівноважити свідомість і підсвідомість, узгіднити положення центру ваги свого душового життя з центром життя всесвіту. Це повинно статися тим шляхом, що *розумовість має врати в себе не лише свідомість, але також і підсвідомість*, навчитись узгляднювати вказівки інстинкту та чуття, як також ними кирмувати. При новому стані нашої психології, у силу вибуяння свідомості, воля вибору й відповідальність людини стануть значно більшими. Збіжність центру нашої душової природи з центром життя й світобудови допоможе нам надати цій останній глбшого змісту, що буде релігійним. Отже Кайзерлінг зрештою твердо вірить, що унормовання розвою нашої цивілізації й зрівноваження нашого духу приведе, хоч і не в формі дотеперішніх культів, до *відживлення релігійного почуття*. Він анає, що кожному вислову, як кожній культурі чи релігії, відповідає певний психологічний зміст. Цей зміст, після науково-технічної доби, корінно міняється, а тому є неминучою також зміна його символів. Кайзерлінг віщує занепад всіх старих культур і створення нової вселенської.

Поруч з іншими письменниками і мислителями для вяснення стану свідомості європейця не мало прислужився американський філософ Джемс, основоположник теорії прагматизму. Він слухно зауважив, що *есі здобутки нашого розуму тримаються на віруваннях.* Наше передчуття певної гармонії світу, передчуття, що каже нам шукати скрізь причиновости, аналогії й симетрії, — чи не є воно в основі цілої позитивної науки? Зрештою, всяка наукова гіпотеза не є щось инше, ніж предложена нашій волі на вибір формула, яка встановляє певне відношення між невідомою при-

кметою й людиною. Щоби бути прийнятою, вона мусить визначитися життєвістю, а життєвість міряється волею чину, що її викликає формула. Коли це так, то наша волева особа, наші пристрасті й нахили мусять сильно впливати на наші переконання. Тому можемо твердити, що *пізнання розумом приходить лише тоді, коли вже висловились бажання й воля*. Безоглядна й безумовна правда не є вигадкою, і ми мусимо намагатись її збагнути. Тим не менше ми маємо право, навіть обов'язок, слідувати за вказівками не лише розуму, але й серця, бо інакше ми опинилисьби на становищі скептика, що додає можливість помилки, а нічого не робить, марнуючи всяку нагоду наблизитися до істини. Тимчасом віра є дуже часто творчою. Опинившись над призвою, певна своїх сил людина легше її перескочить, ніж коли вона завагається в критичний момент.

Самі по собі речі не є добрими чи злими, — це наша свідомість робить їх такими, або йнакшими. *За мірило якості береться здібність задовольняти наші зотиння*. У цьому, на думку Джемса, істога добра (прагматизм). Досвід каже, що закони й звичаї забезпечують найбільшу суму добра. Однак стан людства міняється, тому змінюються також кодекси моралі. Морального поступу нема, — є лише угаднення нас з обставинами. Всеж, віками вироблені кодекси є цінними вказівками й охороняють нас від суб'єктивізму, бо інакше цей останній введений розумом і волею, може допровадити до нікчемности. Свідомість обов'язку завжди втримає нас від порушення об'єктивної моральности на користь приємности.

Неменшу роль, ніж у моралі, відіграє наша воля в справі пізнання Бога. Релігія звертається до нашої доброї волі й на ній базує наше спасення. У житті бувають положення, коли ми мусимо першими зробити відрух, аби здійснився певний бажаний нам факт. Інтелектуалізм забороняє нам робити перший крок в напрямі визнання релігії, доки Бог не дасть доказів свого існування, і то доказів, що піддаються «науковій перевірці». Між тим інтелектуалізм не забороняє нам вільні вибори і творення фактів у позбавленій ваги щоденній практиці. Майже в усіх скрутних положеннях мусимо йти в невідомість, покладатися на «можливо». Не робити цього, — це часто оаначалоби загляду й булюб засудом на загибель. Отже з двох можливостей прояв нашої віри робить одну дійсною, і факт створений волею входить у масу існуючих фактів. *Ми маємо певні вказівки, що «другий світ» існує*, — за це промовляє наше чуття, традиція, певні факти. Ми не завжди розуміємо відношення між світом матеріальним та іншим. Чи наше положення не є подібним до положення того пса, якого оперують для випробування? Він мучиться, і ніколи не зрозуміє тих наукових висновків, що вчені пороблять з його мук, не знатиє краси й глибини тих теорій і систем, що вони виложать у численних томах на підставі даних, які постачав він у своїх муках. Якби не було, *прояв віри є проявом мужности*. І віра, і подвиг основані на «можливо». Такими розумованнями Джемс доходить до висновку, що воля віри є властивою людині, і що ідея Бога лежить в основі нашого духа, є його органічною функцією, — без неї не є мислимий світ. Наше призначення на землі полягає не так у змаганнях пізнати Бога шляхом розумових спекуляцій, як у співділанні й наслідуванні його наказів.

Цей розумовий рух, що я його намагався накреслити, не обмежується діялнками науки й філософії, але обіймає мало не ціле духове життя сучасної Європи. У літературі, мистецтві, політиці, громадській практиці, він творить, до певної міри, революцію, — остількиж глибоку, як і спасену. Богато з категорій, форм і засад, властивих людській свідомості й суспільному життю, знехтованих і непризнаних в добу науково-технічного поступу, знову здобувають узнання й чинність. Богато нових чинників входить у дійсність і по новому моделює наше життя. *Виразний поворот європейської свідомости від матеріалізму до спіритуалізму* є найбільше важливим явищем нашої переломової доби. З ним у парі йде поворот до істотних законів у суспільному житті та увага до явищ, органічного порядку. Замість недавнього інтелектуалізму й абсолютизму урочних концепцій, покладання всіх надій на розум, — *сучасний європеєць шукає за «натуральним порядком річей»*, за тими тенденціями, які вказує життєвий процес. Він знов пізнає цілість та інтегральність своєї душі, вийшовши із закамарків раціоналізму й усвідомивши собі наявність і чинність ірраціональних сил. Він навчається орієнтуватися у підсвідомості, прислуховуватися до голосу інстинкту, довірятися своїй інтуїції й вправно послуговуватися розумом, як організуючим первнем. Праці австрійського вченого Фрейда, рівно як і цілої низки прихильників Бергсона, не мало сприяли висвітленню й упорядкованню наших відомостей про нашу душу. *Мало-по-малу центр ваги нашого духового життя наближається до площини життєвого процесу*. Втомлений анархічним блуканням у пошукуванні за розгадкою життя науковими методами й пересичений побіжними вражіннями та відчуженнями матеріальности світу, жадібний

духової поживи, європеець починає тужити за правдивим шляхом, що веде до глибин життєвої мудрости. Він зрозумів, що не спостерігання та втіха, не механічний суверенний поступ, або якась льогіка річей забезпечить його нащадкам майбутність, а йому моральний спокій і духову гармонію, — лише праця, воля й чин. Шукаючи правдивого шляху, він прагне *ничи до певної системи вартостей*, системи сталої й натхнутої живим творчим духом. Замість хоробливого індивідуалізму й субективізму, він починає розуміти секрет життя, згідно з яким природа, завжди поділена й повна антагонізмів, не припинає творити одну сукушну, гармонійну цілість. Він навчається єднати свою волеву особу з особами подібних собі, віднаходити почуття симпатії та зрозуміння, що лежить в основі всякого суспільного інстинкту. Бергзон вказував, що власне інстинкт, а не добра воля особи, як вчив Русо, тримає нас разом. Отже *грумада, нація, держава не є випадковим явищем, якого могло б і не бути, але явищем органічним*. У ньому полягає первісний, істотний закон, який треба збагнути й наслідувати. Джемс казав шукати кодексу моралі в тому скарбі звичаїв, вірувань, традицій, що його перековує нарід. У думках, культурі й релігії народу конденсується віковий досвід, який не може ударемнити жаден технічний поступ.

Зновуж, у працях зазначених авторів часто підноситься *суверенна вага чину в житті*. Тут, і в інших точках, автори є в однаковій мірі витвором дійсности та її творцями. Їх думки, з одного боку, є вислідом існуючого психологічного стану в Європі, а з другого, — важливим чинником в справі означення й створення цього стану. Отже, наколи раніше, думали, що людина покликана для нагромадження знання, для спостереження й творення концепцій, то тепер свідомість європейця перенята тривогою близького чину, напруженням перед вирушенням у далеку дорогу. Наш нервовий апарат видається створеним не так для пізнання, як для кирмування чином. Ціла діяльність розуму малаби бути ніби дороговказом і смолоскипом наших зусиль. Ціла сума духових сил, здібність вірити й хотіти малаби мірятися нашою готовністю чинити. Волею до чину починає пересякатися свідомість європейця, і то тим більше, що становище цілої Європи та її цивілізації сильно zagrożене. Причини небезпеки доводиться шукати перш усього у жалюгідному стані європейського духа. Поворот накраше лише починає зарисовуватися, і тимчасом захопив тільки верхки. Треба часу, поки він опанує глибини європейського громадянства. Два противних змагання, з яких одно розкладає європейські нації й цивілізацію, — другеж підносить їх вищий ступінь свідомости й організації, борються на наших очах. Будемо бажати, щоби це друге захопило загал, заки перше не вбє його життєву силу.

Степан Ленкавський.

Фільософічні підстави «Націоналізму» Донцова.

Кожна нова ідеологія має лише тоді силу заволодіти психікою даного покоління, коли впливає органічно з його найглибших психічних потреб і схоплює його нескристалізовані бажання. У наших часах, у часах великих моральних потрясень, що йшли вслід за упадком старих ідеологій, нова ідеологія має не лиш усталити незрушимої догми, але довести до кінця той хаотичний психічний процес, який знаменує прихід нової людини й в якого ця ідеологія сама повстала. Це лише перше завдання ідеології націоналізму й перша її сторінка.

«Ідеологія, — це певна система цінностей, це система координат, що встановлюють відношення культурної людини до зовнішнього світу, до існуючого в дійсности чи існуючого потенціально в ідеалі» (Д. Андриєвський). Як система цінностей, що означає відношення людини до чогось, що є поза нею, ідеологія націоналізму є світоглядом або релігією. Але як система, що означає відношення до світу існуючого потенціально, тобто існуючого в душах визнавців світогляду чи релігії націоналізму, ідеологія є реальним пляном перетворення існуючої

дійсности, — політичною програмою. Це друга сторінка ідеології. Третьою й останньою сторінкою ідеології є проєкція свідомої волі на площу життя, — реалізація, філософічно чи психологічно санкціонованих ідей, згідно з плянами реальної програми. Щойно ці всі три сторінки, разом взяті, дають суцільну й завершену ідеологію.

Коли мова йде про ідеологію Донцова, то її слід зарахувати до першої стадії кожної ідеології підчас, коли вона схоплює й оформлює течії, що нуртують у душах покоління, яке шукає нових шляхів. Донцов намагається ті психічні процеси, що вибухають стихійно, як негачія існуючої дійсности, скріпити й дати їм теоретичне обґрунтування та на їх основі перетворити душу нового українця, бо «лише цілковите перетворення, започаткування зовсім нового духа може нам допомогти», — каже Донцов, словами Фіхте на початку «Націоналізму».

Ґрунт, на якому зроста ця ідеологія, наскрізь психологічний; система, яку вона дає, — філософічна, бо дає теоретичний світогляд і то світогляд із суттєвими прикметами релігії: в сильним емоціональним забарвленням, в фанатичною вірою в правдивість і непорушимість своїх догм, в безоглядному нетерпимістю й негачією всього, що з нею незгідне. Духове перетворення, про яке каже мотто, конечно тому, щоби в таким власне емоціональним наставленням засвоїти ідеологію. Без такого психічного прийому ідеологія не буде ідеологією, але старою метафізичною теорією, що лежить у творах філософів-фантастів. Ця емоціональність, проти-інтелектуалізм в інтерсуб'єктивному прийомі в психологічною сторінкою ідеології.

Цю психологічну рису ідеології називаю *інтерсуб'єктивною* тому, щоби не мішати її в другою психологічною рисою ідеології — зі стихійним психічним перетворенням має, що є підставою й то *психологічною* підставою ідеології Донцова, — у відміну від підстав інших ідеологій, що мають соціологічні або економічні підстави. Інтерсуб'єктивна риса ідеології є органічною частиною її ісповідників. Це їх духові нахили й чуттєві реакції. Ідеологія дає їм теоретичне оправдання, дає санкцію, виходячи із загальних метафізичних засад на основі незрушених догм, в яких шляхом дедукції вона виводить їх, але вже не як духові прикмети людей, а як основні вартости. Як такі, вони є органічною частиною самої ідеологічної системи.

Погляньмо на підстави ідеології Донцова, — на метафізичні засади, що на них спирається ціла теоретична система. Метафізична підстава ідеології Донцова є однородною, бо в склад її входить одна лише система філософічна, а саме *ідеалізм*, хоч побіч ідеалізму стрічаємо там такі назви як «волюнтаризм», «енерґетизм», «динамізм», а навіть також елементи дарвінізму. Чи є вона одноцільною, чи між поодинокими елементами заховано внутрішній зв'язок, чи не є вони суперечними з собою, — цим Донцов не займається, хоч від цього залежить стійність ідеології.

Основним поняттям ідеології Донцова є ідеалізм. Ідеалізм має кілька значінь, а тому слід розрізняти такі найважливіші значіння ідеалізму:

- 1) ідеалізм епістемологічний, — напрям у теорії пізнання, що відкидає незалежне від наших уявлень існування зовнішнього світу;
- 2) ідеалізм метафізичний, — напрям, що заперечує існування мате-

рії, а реальну дійсність приписує лише ідеї, духові або психічним елементам (розум, воля й т. д.);

3) ідеалізм історичний, — напрям, що узнає впливи ідей на біг історичних подій;

4) ідеалізм ненауковий, — напрям, що може бути згідним і з ідеалізмом, і з матеріалізмом, а речі нематеріальні ставить понад те, що загалом називається матерією, і заперечує вартість хвилих матеріальних користей.

Про епістемологічний ідеалізм у Донцова нема мови. У склад його системи входить ідеалізм у трьох останніх значіннях: метафізичний, історичний і ненауковий.

Найбільшу вартість для ідеології має, очевидно, метафізичний ідеалізм, бо він є виробленою філософічною системою, що може дати ідеології найзагальніші наукові підстави й що з неї випливає, як оден з наслідків, історичний ідеалізм. Ідеалізм у четвертому значінні, ідеалізм як безінтересовність, не має зовсім ніякого значіння для вироблення ідеології націоналізму, а є тільки науковою назвою для означення буденного явища, що з ідеалізмом нічого спільного не має.

Метафізичний ідеалізм виходить з того, що світ складається з елементів нематеріальних. Залежно від того, який саме нематеріальний елемент береться за основу буття, повстають різні ідеалістичні напрями. Ідеалістичний напрям, що за первісну прасубстанцію, в якій все повстало й в якій все складається, уважає *волю*, називається *волютаризмом*. Зближеними до «волютаризму» є «енергетизм» і «динамізм», — тому автор «Націоналізму» зовсім неправильно ставить рівнорядно ці три поняття. Це неправильно, бо енергетизм це погляд, що приймає за суть буття якісно неокреслену енергію. Напрям, що окреслює ту енергію, як енергію психічну, — волю, є волютаризм, а напрям, що уважає ту енергію за кінетичну силу матерії називається динамізмом. Енергетизм, отже, може бути ідеалістичним і матеріалістичним, залежно від якісного означення енергії. Динамізм є матеріалістичним, а волютаризм є ідеалістичним напрямом енергетизму. Як такий, він незгідний з матеріалістичним динамізмом і ніяк не рівнорядний з енергетизмом, під обсяг якого він підпадає як оден з його напрямів. Небезпеки для одноцільності ідеалістичної підстави ідеології від динамізму нема, бо Донцов не кладе його поважно в основу ідеології, послугується ним тільки тому, щоби сугерувати новим науковим словом.

Врешті, основою ідеології лишається ідеалізм та ідеалістична форма енергетизму — волютаризм. Повстає питання, чи доцільно окремо наводити ці поняття, як основні для ідеології, коли волютаризм сам є ідеалізмом, — чи не вистарчить самого волютаризму, як основи ідеології. Коли ходить о метафізичний ідеалізм, то волютаризм його вповні заступає, але історичний ідеалізм, що випливає з метафізичного, не входить у склад волютаризму й не є його наслідком. Тому, на мою думку, більше доцільним булоби говорити, що основою ідеології українського націоналізму є волютаризм та історичний ідеалізм, як протиставлення комуністичному економічному матеріалізмові.

Тепер звернім увагу на велику небезпеку, що повстає для ідеології націоналізму вже в самих її основах, а саме, — ми можемо дуже легко прийняти до відома, що основою ідеології націоналізму є волютаризм,

а не прийняти його за наш власний погляд на світ. Наука, що відкидає існування матерії, нам здається дуже дивною й неправдоподібною, — тим більше, коли вона вважає матерію за волю. Не буду наводити метафізичних аргументів, щоби довести правдивість волюнтаристичного світогляду; але пригадаю, що досліди фізики, — науки, предметом якої є матерія, у своїх вислідах погоджуються з ідеалізмом. Фізика давно вже виказала, що матерія складається з атомів. Новіші досліди відкрили, що атом зложений в електронів, — нематеріяльних осередків енергії, мабуть електричної. Найменший елемент, на який дається розложити матерію, — електрон, не є матеріяльний, але енергетичний, — отже й матерія, що складається з електронів є в своїй суті енергією. Стільки фізика. Ідеалістична метафізика волюнтаризму приписує тій енергії одинокую реальну дійсність. Та енергія, що в рухові електронів є сліпою й ірраціональною, проявляється в нас як стихійна, але також сліпа й ірраціональна воля, — воля до життя, до влади, до експансії. Наша свідомо, раціоналізована воля є лише частиною космічної ірраціональної волі. Нація — це гурт органічно сповних хотінням одноі цілі людей. Таке хотіння в погляді метафізики є окремим розгалуженням космічної волі, волею гатунку, що тримається неґацією волі інших гатунків.

Безоглядність і фанатизм впливають як зовнішній вияв неґації других гатунків, і тому націоналізм є «аморальним», тобто позбавленим сантіментальної справедливости супроти інших. З льогічною послідовністю етика волюнтаризму вводить нове поняття добра і зла: «добре є все, що зміцнює силу, здібности й повноту життя даноі спецієс, — але, що їх ослаблює». Тому етика волюнтаризму в погордою відкидає поняття щастя, як суми приємних почувань найбільшої кількості людей, — почувань, що впливають із заспокоєння матеріяльних потреб. Щастя, — це щастя перемоги, тріюмф переможця, що усвідомляє всім незнищимість ідеї, що вказує на силу як на праджерело життя. Людина, в погляді новоі етики, — це не якась абсолютна вартість, що її не можна порушувати, — не існуючий факт в своїм окремим світом, в своїми малими втіхами й смутками, що їх треба шанувати. Людина, — це хвилева потенціяльна сила, — це сума безмежних можливостей, можливостей реалізації ідеї. Лиш ідея, яка (одинок!) визначає напрям волі, має абсолютну вартість.

Тут етика волюнтаризму сходиться в підставами історичного ідеалізму, — представленням історичних подій, як безупинної боротьби за здійснення суперечних ідей, що є в висловом волі ріжних гатунків. Таке освітлення всесвітної історії є пекучою потребою часу й цю працю конче мусять зробити наші історики, щоби рівнорядно протиставитися комуністичному освітленню історії в погляді економічного матеріялізму.

Волюнтаристичний світогляд поширює поняття нації в просторі й у часі. У просторі тому, що не обмежує волі до влади ніякими етноґрафічними межами й хоробливими етичними сумнівами. У часі поширює поняття нації тим, що одинокую вартість приписує *вічній* ідеї, а не *хвилевим* матеріяльним користям мас, що «інтереси тих земляків, що житимуть» ставить над інтересами «тих, що живуть», а добро «вічної Франції» над добром «усіх французів даноі доби». Так клясично підхопив ріжницю між ідеалізмом і матеріялізмом цитований Донцовим Шарль Морас.

Я обговорив досі волюнтаристичну метафізику, етику й ідеалістичний погляд на історію. Слід сказати ще кілька слів про психологію визнавців ідеології чинного націоналізму. Волюнтаристична психологія, як це влучно сформулював Донцов, «уважає душу не за щось, що пізнає, лишень за щось, що хоче». Але стала напруженність волі в одному напрямі (визначеному ідеєю) виснажує її, тому треба чогось, що підтримувалоби той напрям волі. Тут входять у гру почування, які надають волі сильне емоціональне забарвлення. Фр. Ніцше сказав*), що потрібний цілий світ терпіння, аби людина, примушена ним, могла створити собі визволяючу візію, бо «півнання вбиває чин, до ділання треба бути оточеним заслонами ілюзії». Візія світлої майбутности батьківщини, а не рахункова калькуляція, — чи стане сил, чи оплатиться, — має нас вести до чину. Ілюзіонізм є дуже важним моторичним чинником. Донцов відносно ослабо його підкреслює. Він одинокий веде до героїзму, до фанатичних діл великих ентузіастів, яких так високо цінить Донцов. Доповненням ілюзіонізму є романтизм і традиціонізм з глибокою вірою в незнищимість ідеї, яка родить нову моторичну силу, — бажання відплати.

Ідеології чинного націоналізму не можна виводити всеціло з матеріалістичного дарвінізму, в яким вона має деякі спільні тези, як боротьба за існування й перемога сильнішого. Від дарвінізму націоналізм різниться своїм ідеалізмом.

Ідеологія націоналізму в праці Донцова, як *світогляд*, приймає чинник нематеріальний — волю — за основу буття, як *етика*, вважає за добро те, що зміцнює силу нації, як *історичний світогляд*, признає ідеям вплив на життя, а як наслідок ділання на психіку її визнавців, примушує здійснити візію вимріяної майбутности.

Віктор Май.

Гурток «Юнацтво» .

(Спомини з життя волинської молоді).

У житті кожної людини бувають моменти, що не скоро, часто ніколи не згадуються в пам'яті, залишаючись живими свідками гарного чи прикрого минулого. Особливо виразно залишаються в пам'яті переживання юначих літ, коли людина саме починає формуватися й робить перші кроки самостійного життя. Відповідно до вражень з часу перших кроків на життєвій арені складається психіка людини. Кант каже: «Відповідно до освіти людина формує свої погляди». Другий німець, великий поет, додає, що оточення в молодих роках грає чи не найбільшу роль в житті людини. Це підтвердить кожний, хто пам'ятає переживання юначих літ. Той хто їх не пам'ятає!

Хочу поділитися споминами з життя одного з перших національних українських гуртків молоді на Волині.

З відродженням національного життя Волині заворушилася також і молодь, що йшла шляхом «общегосударственности», або просто тонула десь у «хвилях житейского моря». У різних центрах повстали неспільні організації, гуртки, які, не дивлячись на свій дуже аморфний характер, зложили частину фундаменту твердішої національної будови.

Так було й в Кременці. Піонерами національного руху молоді були учні місцевої української гімназії. Певну дату можна зазначити шойно десь у 1920.—21. році. Правда, що після революції шкільна молодь виявляла вже нахил до повернення на рідний ґрунт, але це були лише неясні окремі голоси, що зникали в морі російщини. Вже у

*) Fr. Nietzsche: „Geburt der Tragödie“, ст. 34 і 59.

РОЗБУДОВА НАЦІЇ

шкільному альманасі «Подснежник», що виходив у 1919.—20. р. заявила значна кількість українських віршів й оповідань. Самаж українська гімназія в перших роках свого існування крім української вивіски й кількох лекцій української мови не мала нічого українського. Викладова мова російська, склад учнів у переважачій більшості — жида й росіяне, розмова скрізь тільки російська. Тут були учні, що вже побували в армії Денікіна, різні чорносотенці, які бойкотували українську мову й робили неприємності навіть педагогам. Останній такий випуск був у 1921.—22. р. Вже пята класа того року була зовсім українською й вона стала основою українізації цілої гімназії, а також з її лона вийшло найбільше свідомих одиниць. Тут власне й організувався перший гурток молоді, до якого прилучився весь свідомий елемент з інших клас. Ця організація своїм складом, положенням і долею настільки цікава, що не зайвим буде залишити про неї спогади для підростаючих поколінь. Тим більше, що скрізь по світі у всіх народів живо цікавляться життям молоді, нотують кожний самостійний чин і рух. Ті записи, часом для декого цікаві, мають певне значіння, як свідки певного розвитку нації у всіх галузях й як приклад для інших. Як старанно афішують життя свої молоді, комуністи! Ціла низка періодичної преси й окремі видання дають яскравий образ росту авангарду большевизму. Записуються різні побутові образи, забави, вправи, екскурсії й т. д. Нашаж організація тим цікавіша, що виникла вона не з чиясь-будь допомогою, а само пробуджене національне життя вказало їй шлях. Повстала вона в грудні 1921. року. Спочатку, на перших загальних зборах гуртка намічено працю над вивченням рідної літератури, історії й видаванням гімназійного органу. До складу її входили учні всіх клас. Про свої наміри повідомили директора гімназії. Він дав свою згоду, але щоб уникнути можливих неприємностей з боку ріжних влад, порадив краще звернутися за формальним дозволом до адміністрації й навіть узав на себе залагодження цієї справи.

Слава! Живе надія! Молодь гуде, хвилюється! Швидко народилися поети, яким муза не попустила щедрих своїх дарів, — і до редакційної колегії поплили купи списаного паперу. Одного святкового дня гурток зібрався під проводом учителя *** для оцінки матеріялу й остаточного оформлення деяких справ. Залагодивши все, чекали на дозвіл. Чекали не мало. Для нетерплячої молоді це здавалося занадто довго, — не хотіли знати, що в Польщі робиться все розважно, помалу... Так минали дні, тижні й місяць. Нарешті одержали відповідь, що мовляв це не є справою староства, а шкільними справами займається кураторія. Визнали за слушне, дурили себе й пішли хилити голови перед кураторією. Яке було наше розчаровання, коли, після знов таки довгого чекання, прийшла відповідь, що краще вчитися, а видавати журнали ще буде час. Словом, відповіли нам насмішкою. Сміх той зловіщою луною відбився в чуйливих молодих душах. Збунтувалися вони й запротестували... Як!? Для польських шкіл потрібні соколи й пласти, різні літературні гуртки, а нам радять вчитися! Які милосердні! Пошлім когось благати! За діло! До праці!... Пішла ще жвавіша праця, але вже тиха. Довгими зимовими вечорами просиджували денебудь у глухих закутках і радили над своїм нещастям. Зробивши реєстр найпевніших і потрібних одиниць, призначили скликати загальний збори, памятаю, на 24. лютого, у день смерті Козьбара.

Які то милі були збори! Невеличка затишна кімнатка товаришів Гайового й Офіренка*) битком набита молоддю. По відспіванні «Як умру» й «Ще не вмерла» почалася нарада. Вибрали Управу, голову й секретаря. Головою випало бути авторові цих споминів, а секретарем і практичним провідником усього гуртка вибрано Гайового. Тут же приступили до вироблення інструкції гуртка, яку ми називали «статутом». Він здається починався словами: — «Після урочистої панакхиди по нашому Великому Козьбареві, котру прослухали тамто і там при великому здиві люду... повні віри і сил порішили утворити гурток «Юнацтво»... Не памятаю дослівно цього вступу, бо від того діла пройшли довгі роки. Там стояли слова, які вартоби згадати на все життя. Тодіж установлено членську вкладку й ухвалено видавний органу гуртка під тієюж назвою. Мета того альманаху: поглиблення знайомства з рідною літературою й взагалі гуртування молодих національних сил. Перше число альманаху присвячено Тарасові. На першій сторінці поміщений вірш такого змісту:

Не любити не можу я свою країну...
Від щирого серця її я люблю.
Килиб навіть прийшлося в лихую годину
За неї я радо умру.
Дивіться! Як її не любити?

*) Подаю псевдоніми тих, що ще живуть на Волині.

РОЗБУДОВА НАЦІЇ

То-ж нашеє щастя, то рай!
В тяжку цю годину, я мушу кохати,
Без міри кохати свій край.
Не можу спинити юначого серця,
Воно в моїх грудях, як пташечка б'ється,
І б'ється, палає, немов у вогні,
І нищечком завше шепоче мені:
Не раз обертали її у руїну...
Любі-ж ти! любя!
Свою рідну країну...

Далі красувався на цілу сторінку портрет Шевченка й кілька віршів присвячених йому. Потім йшли вірші різного змісту, оповідання, а закінчувалося ребусом, талановито уложеним нашим любим малярем і поетом Стельмахуком.

Обкладинки, виконані нашими малярами, мали досить гарний вигляд. Справжнім святом був день виходу першого числа. Зараз почали розносити в дарунок нашим найбільше поважаним особам, а особливо, прикрасивши оден примірник, піднесли перебувавшому тоді в Кремніці професорові Бідновові. Мило привитавши нас у своїй убогій монастирській кімнатці, почав він з нами розмову про давніші часі, як тоді працювала національна молодь, заохочував і нас до дальшої праці й щиро подякував за дарунок. Вражіння від цієї розмови залишилося чудове. Радості нашої не було кінця. Хутко розпродали перше число, що дало нам значний зиск, закупили все для дальнішого видавання.

Скінчивши шкільну працю, цілі ночі проводили за друком. Друкували на шапірографі. Помешкання Гайового й Офіренка, що було в глухому закутку міста, обернулося в клуб наших письменників і різного роду любителів мистецтва, як також у друкарську майстерню й ательє малярів. Скрізь було повно паперів з оповіданнями й віршами, що адебільшого призначалися до коша. Весь стіл заляпано чорнилом і фарбами. Працювали під спів різних пісень. Любили часто співати хорватський гимн, потім дуже гарно виходило «Вже третій вечір, як дівчину бачив». Розходилися найбільше після «Ще не вмерла Україна», або «Не пора, не пора»... Скільки було шуток, змагань, а навіть сварок, що виникали між членами редакційної колегії при оцінці творів. Нераз траплялися смішні інциденти... Автори завше давали свої твори на руки секретаря, який згідно зі статутом мусів заховувати імена в тайні. Нераз наш ідкий критик Офіренко безжалісно на трісочки розбивав повість на очах її творця. Неборака слухав, червонів, сопів, нарешті терпіння лопало й на критика сипався град лайок, в лице йому летіли його хиби... Кожний носив яке-небудь прізвіще, що ним окресчував оден другого.

Але це все дрібнички. Взагалі гурток мав гарні сили й щирі бажання. Провід вели Гайовий, Офіренко й я. Це був т. з. «Тріумвірат». Не було більше товаришів, щоби так віддано взялися до праці, і поволі в наших руках скупчувалася вся праця. Витворилася ніби якась диктатура, проти якої по довгому часі всі ті, кому надокучило сидіти без діла, зробили бунт. Це їм було розвагою. Особливо нарікали на найбільше діяльного Гайового, — певно за те, що найбільше працював. Така вже українська натура. З цього вийшло багато суматохи й загибель гуртка. Не вартоби про це згадувати, але це є одною з вічних наших хиб, що псує нам скрізь і всюди. Це особливо відбивається на нашому громадянстві під теперішню сумну пору. Розбрат, дезорганізація, бунт для бунту, що голова, то й розум, — ось наші риси, з якими мусимо енергійно боротися.

Мушу застановитися на характеристиці деяких наших сил. Це дасть змогу познаймитися з духовими нашими силами.

Гайовий, — поет любови, краси, — багато обіщуючий, добрий учень, але мало-сильний у боротьбі з місцевими політичними обставинами, — тому хутко виявив свою льюояльність, ведучи тихе життя.

Великий слід залишила на ньому духовна семінарія, куди він перейшов, як у спокійний містичний божий світ.

Офіренко, — може оден з найталановитіших наших хлопців, критик і драматург. Одна комедія його йшла в мійському кремінському театрі із значним успіхом. Злидні, сирітство, не дозволили йому скінчити науки... Звичайна жертва нашого національного й соціального лиха. Це протилежність Гайового. Відвага! Жадні обставини не перешкаджають йому кинути в вир запеклої боротьби за свої певні засади й переконання.

РОЗБУДОВА НАЦІЇ

Особливу увагу притягала наскрізь цікава постать нашої єдиної поетки, що також упала в боротьбі з життям. Це особа, яка мала два світи: світ філософії, поезії, краси й світ сумної реальної буденщини, як сирітство, безпритульність. Це останнє привело цю ніжну істоту до могили. Це була сніжинка, про яку вона так сердечно співала в одному віршику:

Білі сніжинки, легесенькі ніжні
Звільна додолу летять...

Від душі жалувала вона сніжинку, що мусить летіти додолу, де бруд і життєве багно. Вона радила їм не торкатися землі, шукати в просторах опору, жити для краси.

Ця істота, що здається, сотворена лише для краси й любові, неприготована до боротьби, аломилася, зробивши перший крок у житті. Скінчивши гімназію, вона працювала приватної учительки в одного багатого селянина мусіла заробляти собі на прожиття... Переживаючи на хуторі, далеко від людей, гарного травневого дня в гаю пустила в своє серце кулю. До тогож спонукала й героїя свого роману, сина тогож селянина, що не дозволяв шлюбу з нею, мотивуючи матеріальною нерівністю. Але причина смерті Стасі Грудзінської була зовсім инша. Роман був тільки товчком до виконання чину. Вона навіть не кохала свого нареченого, мріяла вступити на Празький Український Університет і кохала зовсім иншого. Йй просто тяжко було жити. Все своє життя вона шукала чогось, за чимсь тужила, неслася у світ поезії й філософії, але тяжке соціальне положення пригадувало їй неприємну дійсність... Невтішні муки й жалі загнали її у безвість. Вона шукала людину. Шукала довго, вперто, і, знайшовши, сильно помилилась. Ця помилка знесила її. Вона часто кликала когось, щоб прийшов і подав їй руку допомоги, руку щирю, сильну, що вирвалаб її з паузів зморливих обіймів буднів...

Безперечно, вона мусіла покоритися природі, але одно мушу ствердити: це була багато обіцяюча особа, що написала сотні віршиків досить високої художньої вартости, розкидані тепер по цілій Волині. Ніодин з них не зобачив ширшого світу, а варто, щоб хтось їх зібрав, упорядкував і видав. Писала вона це від дитячих літ до смерті. Останні її вірші мають справжню мистецьку вартість. Це одна з таких напих «невдачників», як Коаловський, Пльощ, російський Надсон, німецький Кляйст і багато инших.

Зупинився на цій поетесі довше тому, що можливо це єдиний спогад про неї й разом некрольоґ. Вона, не дивлячись на іронічні кепкування її ровесників по школі невпинно писала й приймала близько до серця справи нашого гуртка. Це єдина жінка, що працювала з нами в гуртку. Одначе нераз впадала вона в розпук, одмовлялася писати, жалючись на бездарність і безкорисність написаного. Всеж по часі атиха знова співала свої ніжні пісні. Не сміє гинути пам'ять про таких юнаків. Берім її за приклад того, до чого доводить подвійність душі. Будьмо обережними, в боротьбі з найтяжчим життям!

З решти наших товаришів вибився вже згаданий маляр Стельмашук. Це був мистець слова й фарби, — лиш чомусь занадто рано порвав з музами...

Инші члени «Юнацтва», розпорошені тепер по широкому світі, також грали ту чи иншу роль. Багато з них було також для того, щоби гальмувати працю, вносити ворожнечу, а то й просто гудити. Звичайна річ. Скрізь є люди й люді.

На загальних зборах нашого гуртка в квітні витворилися два табори. Одна частина, до якої належав я, намагалася надати гурткові політичний характер. Друга, з Грудзінською на чолі, доводила, що цим лише нашкодоимо собі, не давши користи ні собі, ні рідному краю... Це підірвало солідарність членів. До того кінець шкільного року, обтяження наукою й літні ферії положили кінець праці на цей рік.

Сьогодні мушу признати покійниці Грудзінській, що вона мала рацію, обороняючи чисто літературний і науковий характер гуртка. Політикувати ми ще буди за молоді й за слабі. Це дала нам зрозуміти майбутність. Тоді всі ми горнулися до партії радикалів, але через пару років усі стали оден за другим відхрещуватися від неї. Крашеб учитися тоді. Шо могли ми зробити, політикувати? Одначе ми, особливо Офіренко, жарікали на Грудзінську, закидали їй її польське походження, що мовляв вона мало виказує себе українкою. Як її це гнітило! Вона нераз казала, як вузько ми розуміємо слово українець й український. Ми забуваємо, що й Пушкін, і Міцкевіч, і багато инших не походили з лона свого народу. Але хто закине їм, що вони не росіянини, чи поляк? Мало скрізь кричати українець, українець і, як Самійленків патріот, виглядати з печи. Треба працювати, творити своє ім'я культурою, — тоді й без вивіски нас пізнають, хто ми такі. Вже не час уважати нам слово українець за

РОЗБУДОВА НАЦІЇ

якусь новинку, творити лише патріотичні вірші, де це слово на кожному кроці. Це слово мусить бути в душі нашої літератури, поезії, науки, у нас самих! Ми мусим творити націю... Це її слова. Вона була патріоткою в широкому розумінні.

Слідучої весни гурток більше не розвивав своєї діяльності. Останнє зібрання відбулося здається 7. травня. Зібралися на мійському цвинтарі в горах, серед чудової природи. На могильному камені писали прощальний протокол «Юнацтва». Там говорилося: «Разом з «Юнацтвом» здається хоронили свої мрії й надії... По всьому гурток сфотографувався й затих...

У 1922—23. році гурток відновився. Ми захотіли поширити його діяльність, вивівши з рямок гімназії, і дати можливість вступити до нього молоді цілої Волині. Кількість членів і співробітників сильно зросла. Одначе разом з цим зросли й непорядки. Вписалося надто багато таких, що й самі не хотіли поважно мислити, й иншим перебивали. На кожних зборах витворювався мітінг. Сварилися, як Бог велів. Витворилася ціла партія опозиції проти дотогочасної управи. Виступали проти голови, як енергійного, а особливо проти Гайового, як занадто енергійного. Голова зрікся. На його місце вибрали на сміх опозиціонера, що не вмів два слова сплести. Гайового опозиція, маючи свою управу, зовсім викинула з гуртка. Мені не прийшлося бути далі головою, але в редакційній колегії я залишався, як «спец». Дивно було. Правити нам не дозволяли, — лише працювати. Мені надзвичайна шкода була Гайового, такого доброго робітника, що його не міг ніхто замінити. Повстала комісія для оцінки матеріялів для нового видання альманаху, а також оцінки рефератів для спільного читання. Одначе нова управа настільки була безпорядною, що крім перевороту нічого не вдалося їй більше зробити. Жадної ініціативи ніхто не виказував. Нудно стало. Я хутко подав заяву про вихід з гуртка. Піднялася буча. Називали мене зрадником, кричали, що мушу бути з ними. Одначе нічого не помогло. Вислухавши досить лайок, ми створили новий гурток старих членів і взялися до праці. За нами пішли всі сили. З нами була й Грудзінська. Видання взяв на себе наш добрий Г-к. Він не шкодував своїх достатків на спільне діло. Унедовзі почав виходити наш новий альманах «Хвиля». Ця «Хвиля» залила старий гурток...

З цим роком судилося припинити працю в нашому гуртку. Причиною тому політика. Мовляв, вирости уже з дитячих забавок, — залишим це иншим. Всі ми пошилися в партії, і таким чином розлетілася організація, що могла би зеднати всі молоді сили Волині.

Одначе справа з нашим «Юнацтвом» ще раз виплила наверх у 1924 р. При поліційній ревізії у мене знайдено «нічого» а з ним кілька примірників нашого альманаху. Мабуть гарні малюнки на окладинках звернули увагу. Знайшли наші протоколи, інструкцію. Забрали й реєстр членів. Дефензива підняла на ноги поліцію цілого повіту. Почалися труси й арешти наших «юнаків», потягнули до Кремнінця наших хлопців і почалися допити. Широ обіцяно нас «згноїти в тюрмі», «повийбавати зуби» й т. д. Пішли арешти в Кремінці, Радивиліві, Почаєві, Вишневці й Білозірці. Так возилися з нами щось місяць. Списали купи паперу. Особливо страшними були два пункти інструкції:

— «З приводу того, що ми не одержали дозволу на видання альманаху, гурток постановив видавати його тайно.

Усі постанови й ідеї гуртка члени мають заховувати в тайні».

Оці страшні «тайно» й «в тайні» налякали поляків. Думали, що учні пятої класи повернуть їм державу.

Хотіли арештувати й Грудзінську. При допиті, коли спитали мене, хто така Орися Серпаюк (псевдонім Грудзінської), я відповів, що то найбільш енергійна наша діячка й ініціаторка. Поліцай допитував, де живе, чим займається, а я байдууже заявив, що живе на цвинтарі й що арештувати її ледви чи вдасться, бо вступ до її мешкання привалений верствою землі. Поліцай догадався про кого йде мова, бо смерть її в свій час наробила шуму. Зробивши дурну міну, він намагався затерти прикре положення.

За великої хмари дощу не було, не було нічого й з наших арештів. Лиш мені трохи прийшлося поглядати за гратів. В інформаційному бюрі поліційної поліції кремінецького старства мабуть хороняться купи паперу, наші протоколи, інструкції й альманахи. Там і фотографії гуртка та кожного з нас окремо, відтаски рук і пальців... Колиб не згнули! Це живі свідки сваволі над лїтми України. Так скінчилася спроба, перша спроба організувати молоді сили на Волині...

І. Кедрин.

Опльовування революції.

Серед українського громадянства окреме місце займає тип політика заднього розуму. Всі міркування такого політика оперті на теві «щоби було, колиби було». Забава дуже весела для недолітків, але досить сумна у людців, для яких політика стала quasi професією, і які тому мають найкраще право претендувати на патріярхальний титул «батьків народу». Задній розум ніколи не рахується в дійсними обставинами того історичного менту, в якому тодішні діячі приймали певні постанови, що тягнуть за собою пізніші наслідки. Фантазії на тему «щоби було, колиби було» доводять поволі взагалі до промовчування, перекручування, врешті повного фальшування історичної правди, фальшування може й не-свідомого, що робиться в найкращій вірі, яка завжди родиться в людині, котра стало вмовляє в себе те, у що хоче повірити. Розторощуючи все те, що було, політики заднього розуму з правдивою насолодою прино-ровлюють відому методу політичної критики: неважно те, як воно було, тільки, як воно скінчилося. А що скінчилося невесело, цього ніхто перечити не стане. Після трох «вільних самостійних і ні від кого незалеж-них» держав (про Кубань вже, певно, багато у нас забуло), після софій-ських давонів, білих коней і плеяд дипломатів, — декляративні кивки пальцем в чоботі на трибуні варшавського сойму чи перелякані дискусії про націоналістичні ухили харківських літераторів, — це справді ви-слід несвітлий. У всякому разі, темами для критики хоч греблю гати. А щоби довести, що «булоб інакше, колиби було не так, а інакше», без ніякого сантименту перекидається коміть головою те, що власне було. Від частого повторювання такої процедури, сам сиромудрий політик тратить голову й став цілком невідповідальним за дальшу свою пове-дінку. З того менту він уже небезпечний.

Історія й політика — ці два поняття бувають иноді синонімами — є на те, щоби по кісточках проаналізувати минуле. Одначе дивна це історично-політична аналіза, що зводиться до обливання помиями en gros і en detail. Дивний це політик, який просто перекреслює стільки-то років із стільки-то подіями й охрещує їх усіх одним міцним словом. Так якось діється, що люде, які оперують фантазмагоріями що доми-нулого, лише фантазують на тему майбутнього. Вони не рахуються в тим, що є й до чого веде льогіка сучасних фактів, лише мріють, що могло би бути, якби було...

Вимога об'єктивізму в критиці є абсурдом, — так, як вимога об'єк-тивізму людини. Світ вже настільки поскромнішав, що признав це як аксіому. Історична критика не може бути теж об'єктивною, бо вона му-сить проходити крізь призму суб'єктивного політичного світогляду. Одначе це мусить бути цілостний світогляд. Колиж оцінка історичних подій носить на собі печатку не ясного й скристалізованого політичного світогляду, а якихось розгублених і неокреслених політичних симпатій, тобто не є продуктом розуму, а лише почування, тоді ця оцінка пере-творюється в пеан або памфлет і в усякому разі ні з історією й ні з полі-тикою не має нічого спільного.

*

Трагедією галицьких політиків є їхній провінціалізм, що кладе специфічну печатку на всій душі уродженців і вихованців глибокої провінції. Очевидно, що не можемо мати ніяких претензій до еліти в Печихвостів, яка сходиться щовечора на «Бесіду», терпеливо чекає в черзі на оден примірник «Діла», і потім до вичитаного додає свої глибокодумні коментарі. Провінція скрізь однакова. Пересічний дрібноміщанський інтелігент, батько містечка, що лише на три години дороги віддалене від якогось з центрів світової культури, — є так само дрібничковим, вузьким і заровумілим та *in rebus politicis* так само наївним. З цього боку наші печихвостяне не є в світі жадним виїмком, і нам ні в якому разі нема чого соромитися їх. Коли візьмемо на увагу, що славянська інтелігенція, справді є порівнюючо найбільше всебічно — дарма, що найбільше поверховно й непродуктивно — освіченою (славнозвісне нехтування французами світової географії, нехть англіїців до всього, що безпосередньо не торкається Великої Британії, однобічна спеціалізація німців), то далєбі треба признати, що й рівень політиканства печихвостянської еліти напевне не стоїть нижче політиканства їхніх провінціональних побратимів із широкого світу. Лихо в тому, що *цілий* наш недавній ще г. в. «Піємонт» був завжди «беренляндом», — глухою, Богом і людьми забутою провінціональною закутиною, і *все*, що в ній вродилося, природньо мусіло носити на собі печатку беренлячдського походження.

Тому на галицькій політичній думці важким тягарем лежать головні, обов'язкові й нероздільні, риси провінціональної психіки: *консерватизм і сервілізм*. Перший казав цупко триматися габсбургських богів, другий, — коли не стало старих богів, — шукати нових, аби тільки було за чю полу триматися, аби тільки можна комусь з дороги носом порох стирати. Обі ці риси не дозволили до 30. жовтня 1918. р. створити самостійницьку українську концепцію, і потім, змушені шукати її під натиском збройного «легкодушного» пориву молодого покоління, надавали їй найбільше дивоглядні форми. Провінціональний сервілізм і консерватизм протестує цілим своїм єством проти самої думки якого-небудь бунту та проти шукання нових форм національного життя. Тому галицькі політики годилися в українською революцією, але лише в Росії. Чи може висилано своїх галицьких емісарів на Наддніпрянщину для участі в підготовці вибуху проти російської революції! Навіть засновання у Відні Боевої Громади навіяло спершу на офіційних політиків панічний страх, — дарма, що проєктованому галицькому легіонові ніхто тоді не давав ширших завдань, ніж лише ївгвардії, що йшлаби на схід в авангарді амбітних династичних габсбургських плянів, бо самостійницька українська ідея залякано й соромливо ховалася по закутках. Та й ота революція на Наддніпрянщині, яку представляли собі в Галичині, як щось, що напевне буде, і то зараз таки на початку війни, (бо Австрія чейже мусіла виграти!), — була в уяві галицьких політиків якоюсь апокаліптичною бестією, словитою в туманний серпанок кучої й задріпаної провінціональної романтики. Колиж наддніпрянська революція справді вибухла, хоч не в 1914. р., а лише в 1917. р. й не як наслідок нуртуючих в українських масах національно-революційних течій, а лише як вислід розвалу централістичної російської держави; коли ця революція, пройшовши три роки різними кривавими стежками, таки втомилася й

охляла та не виправдала всіх тих надій, які звязували в нею люде, що всенький час стояли собі збоку й збоку критикували, не знаючи ані революційного ґрунту, ані не будучи навіть в змові слідкувати за калейдоскопічним перебігом революційних подій, — тоді, після невдачі, провінціоанальна вдача виявила в цілій повноті свою вроджену *ненависть до революції*. Тоді почалося *опльовування революції*, найбільш ганебне явище, свідками якого ми є по нинішній день.

*

Др. Василь Панейко, довголітній головний редактор «Діла», — перший державний секретар закордонних справ З. О. У. Н. Р., людина освічена й культурна, оден із найбільш європейських галичан, громадський діяч, що чудово знає специфічні хиби провінціоанальної галицької вдачі й висловлюється про неї, бува, в найбільшою погордою, політик, що-як сам каже — готовий завжди до переоцінки вартостей відповідно до реальних політичних обставин часу, — є одиницею, яка при цих прикметах ніби стоїть на протилежному кінці від своїх свояків, що критикують історичне минуле заднім розумом, і від провінціоанальних політиканів, які оцінюють переломові моменти великого народу крізь призму печихвостівської «Бесіди». Одначе майбутній біограф В. Панейка, як також історик українських політичних рухів, може пропустити низку компліментів чи доган на його адресу, але мусить в іменем цим звязати оден факт: Др. Василь Панейко авторитетом свого імени й талантом свого публіцистичного пера санкціонував у нашому громадянстві право лити поміи на недавнє українське минуле й став *батьком школи опльовування революції*. Уважливий читач статей В. Панейка має инколи вражіння, що автор хворіє на манію переслідування наддніпрянською революцією. У цьому В. Панейко займає таке визначне становище, що вже сам собою є мало не окремим табором, про який варто окремо сказати кілька слів.

Др. В. Панейко є представником тих українських політиків, які взагалі не визнають факту української революції в 1917.—20. р. і переконані, що, в усякому разі, українська революція вже закінчена. Все те, що тоді було, це для них *оден великий скандал, це базар, цирк, або публичний дім*, а всі діячі тодішнього часу, — *крамарі, блази або повіі*. В. Панейко знає безліч моментів з того часу (хто з нас їх не знає!), — до ровпачу сумних і до слів сміхотворних, — знає чимало жалюгідних і нікчемних осіб. Із впертістю маняка, наче в дивною насолодою, стало їх пригадує, розмазує, ровбовтує й поширює на всю епоху. Зрештою, як мистець стилістики, безвартність і нікчемність українського революційного періоду зазначає инколи майстерними штрихами, ніби мимоходом: тут Петлюру назве погірдливо «ватажком» (на 21. стор. своєї голосної брошури «Здвинені держави Східної Європи»), що не перешкаджає зарав же висловлювати цьому «ватажкові» «глибокий поклін і сердечні повдоровлення, як своєму старому другові» (II) (ст. 66.), — то перед літерами У. Н. Р. поставить «т. зв.» (ст. 30.). Як мало слів витрачено, як багато в них змісту!

Здається, що В. Панейко був короткий час підчас революції у Києві, і то, здається, в найскладнішому та одному з найважчих періодів, —

ва часів Центральної Ради після приходу німців. Те, що побачив, вразило його мабуть до краю, бо — уявляв собі певне «так звану» Українську Народню Республіку так, як повинна виглядати солідна республіка. Одним словом, розчарувався. Потім, здається, стрінувся з наддніпрянськими діячами в спільній мировій делегації в Парижі, — делегації, яка знову таки є дуже сумною сторінкою історії українського революційного самостійництва, — і знову розчарувався. А що по вдачі своїй він є людиною виімково нервовою (нервові вже органічно не переносять революції), зненавидів і невдалих наддніпрянських дипломатів, і все те, з чого вони виринули, — зненавидів українську революцію та почав на ній на свій лад мститися.

Яка дивна у цій пімсті змішка європейської столиці й галицького загумінку! Немилосердна словесна критика галицької провінціоальщини й наддніпрянської хуторянщини та одночасно яскрава ідейна їх пропаганда! Отже: пустою фразеологією є мова про революційний розмах, фанфаронадою є теревені про силу ідеї. Негуючи революцію в минулому та в майбутньому, він ставить на місце революції опортунізм на два фронти, — супроти Росії й Польщі. Очевидно, це єдино льогічний висновок. Політичне москвофільство, формульоване в концепції «Зєдєних Держав Східної Європи» (чи контрагентом буде Дєнікін, Мілюков, Сталін, не річ другорядна), і політичне польонофільське угодовство, яке пропагував його, найблищий політичний приятель пок. Вол. Бачинський у «Політиці», тихим ідейним батьком якої був сам В. Панейко й з групою якої також далі, наскільки нам відомо, підтримує найтісніші звязки. Остаточо, щиро признаємося, важко нам сказати, чого власне хоче Василь Панейко. Остання його, згадана вже, брошура, видана в 1922. р. не давала на це питання ясної відповіді за виімком тези, що «Україна предєстинована жити й розвиватися у звязку із своїм північним сусідом і побратимом (!) (ст. 32.) та що «обі руські нації» завжди занепадають, якщо тільки розходяться (ст. 34.). Вправді, В. Панейко належить до політиків, які слушно домагаються завжди ясного особистого, суспільного й національного світогляду та громадської відваги публично до нього признаватися, однак, — при найкращій нашій волі — розпізнати той світогляд у Панейка ми безсилі. Та не маємо жадних сумнівів, що стрижнем того світогляду, стрижнем, що всупереч вимогам самого В. Панейка повстав не «умовим зусиллям» і не «з розглядом дійсности незамраченими очима» (ст. 6.), а як наслідок особистої вдачі, вродженої психіки й чуттєвих даних, є *ненависть революції*.

У цьому власне трагедія політика, який вважав себе реалістом й який є одним із дуже нечисленних у нас діячів, що кличуть до історичних студій, без чого не можна навіть думати про модерну політичну працю, — трагедія, що на рідне минуле він дивиться очима людини не з цього світу, а дитини, яка грається у неповажну забаву.

— Щоби було, якби український нарід по обох боках Дніпра був у 1917. р. політично-свідомою нацією; якби тоді Наддніпрянщина мала могутній кадр не тільки патріотично-свідомої, але й політично-вишколеної інтелігенції; якби замість жмені консерваторів традиції, цього єдиного живчика національної свідомости, і замість людей, вихованих в атмосфері російського лібералізму та інтернаціонального соціалістичного революціонізму, Наддніпрянщина мала в 1917. р. діячів, ваздале-

гідь підготовлюваних до місії кирманичів великої національної держави; якби Грушевський був Масариком, Любінський — Бенешом, а Петлюра мав військово-організаційні й стратегічні здібности Фоша чи Гінденбурга; якби молода Українська Держава, витвір стихійної революції, не потребувала була боротися на три зовнішні фронти плюс внутрішній громадянський; якби Петрушевич у Кам'янці був Наполеоном що «взявби за лоб революцію», а др. Кость Левицький у віденському Цитагофі — Талейраном, який вправді теж міняв богів, але...; якби українську мирову делегацію можна булоб зложити з абсолювентів факультетів політичних наук із стільки-то роками дипломатичної служби; якби, врешті, Україна мала інших сусідів, а ті, що є, не були такими, як є; якби взагалі українська історія останніх 200 років не була така, як була, і якби взагалі все було инакше, ніж було?...

О, тоді булоб напевне инакше!

*

Др. Василь Панейко обливає як може, помиями українську революцію на сторінках «Діла».

Поскілки не статті його, що має право користати з єдиної вільної трибуни українського друкованого слова, а подих тих статей, що несе спеціальною іддю проти нашого недавнього минулого, поскілки це є в «Ділі» явищем безумовно випадковим, що правильно записується на виключний рахунок самого Панейка, то инакше представляється справа, коли мова йде про найбільший провінціональний національний тижневик, — про «Український Голос». Коли там появляються статті, що обезцінюють українську революцію 1917.—20. р., викривляють її правдиве обличчя й надають освітлення, з яким український націоналіст ні в якому разі не сміє погодитися, то це впливає саме з ідеологічного напрямку того часопису.

Перемиський «Український Голос» віддавна не крився, що найбільше співчуває українським консервативним колам, бо як слухно завважав кирманич «У. Г.» — не можна від українців вимагати, щоби всі вони були соціалістами. Не хочи негувати самого факту існування консервативної течії. Річ не в консерватизмі, демократизмі чи революціонізмі. Річ у тому, аби при уґрунтовуванні своєї ідеології не валити того, що мусить бути підставою *всіх* національних ідеологій, — не валити української *національної традиції*, — не перекреслювати цілих сторінок історії, на місце яких нема чого поставити.

Між тим діються цікаві речі.

Український консерватизм ототожнив себе з програмою хліборобів-державників, — простіше кажучи, — з гетьманським табором. Проповідуючи гетьманат у майбутній Українській Державі, його визнавці, запалившись в агітації, змішують в болотом все те, що гетьманат у *минулому* завалило, залишаючи, очевидно, пова дискусію такі причини його упадку, як внутрішні чинники гетьманату 1918. року. Ідучи далі, наші гетьманці вють «руїнниками» всіх тих, хто в 1918. р. не був гетьманцем. Ще далі: від березня 1917. р. до, скажім, березня 1921. р. (рижського миру) єдиним вартісним моментом в історії українського народу є (для гетьманців) семимісячний період гетьманату Павла Скоропад-

ського. Все, що перед тим і після того було, — був, мовляв, хаос, анархія, руїна. Ще крок: українці здібні лише до руйнування, — руйнували в 1917. і 1918. р. (про старі часи не згадувати), а те, що збудували, збудували не вони, тільки їхніми руїницькими й невільничими руками — німці. Льогічно виходить: коли не буде якогось німця, що нас візьме за чуба й не посадить нам гетьмана, можемо завдалегідь спускатися на дно...

Ось вам педагогічно-виховуюче національне євангеліє наших сучасних гетьманців. Коли чоловік прочитав, було, число «Українського Голоса», присвячене десятиліттю проголошення гетьманату, повинен був захопити себе за голову й гірко подумати: і навіщо ти, український виро́дку, плентаєшся по божому світі?! Віра в живучість нації?! Гасло: «на власні сили»?! Вартість ідеї?! Чи не краще вразу головою бабах об стінку?!

Очевидно, що ми не маємо зовсім на увазі вдаватися в полеміку з теорією Вячеслава Липинського. У даному випадку річ цілком другорядна, поскільки вона нас захоплює чи ні, бо ходить не о книжкову теорію, відірвану від світу й проживаючої ген далеко від терену завзятої щоденної борні народу за своє існування, людини. Ми маємо на увазі виключно ті *практичні* наслідки, до яких на *кравьому* ґрунті веде ідолопоклонче гетьманофільство, маємо на увазі ті практичні життєві форми, в які виливається консервативно-шляхотська монархістична липинщина.

Отже з дивних річей, які на ґрунті цього псевдо-консерватизму у нас діються, найдивнішим є, що теоретична пропаганда гетьманату є тотожною з практичною пропагандою *угодовщини*. Повстає дивний, дуже тісний, зв'язок поміж опльовуванням революційних здвигів у минулому з пропагандою галицьких угодкових теорій (якщо їх так можна назвати) у сучасному. Хлібороб-державник у Берліні може протестувати (хоч сумніваюся, чи буде протестувати), але є фактом, що коли галичанин є хліборобом-державником, то рівночасно він є супроти Польщі опортуністом і політичним угодовцем. Цікаво, що самі поляки того ще не розуміють і цьому може навіть не вірять. Ми мали нагоду ствердити це при останній голосній історії в пок. Володимиром Бачинським. Безумовно, першою причиною холоду, що раптом повів із високих урядових варшавських кол у бік пок. В. Бачинського, було прилюдне признание його до концепції гетьманату, опертого на польсько-української шляхетській касті, і широко накреслений плян польсько-української унії, в Королем у Варшаві та Гетьманом у Києві! Поляки, у політичних справах коротковорі й поверховні, а спеціально у національній політиці повні іґноранти, своє відношення до українських гетьманців визначили такими фактами, як німецька протекція Скоропадському на Україні та його побут у Берліні. Цього полякам досить, щоби скакати на звук «Гетьман». Одначе це не міняє сути річи, це не міняє *фактичного* змісту гетьманської теорії й практики.

Справді, не можна уявити собі гіршої медвежої прислуги для ідеї українського монархізму, ніж афішування себе монархістами деяких галицьких політиків. Поняття *націоналізму* так широке, що в ньому може добре вміщатися монархістичне й республіканське політичне вірування. Ми знаємо *одиниці* споміж колишніх українських старшин, що є безумовно націоналістами й одночасно гетьманцями, тобто *приклон-*

никами монархістичного устрою в Українській Державі, збудованій на концепції, яка зродилася з гасел новітнього націоналізму. Це в симпатіях гетьманату, які тому психологічно цілком оправдані в своїх симпатіях також до особи Вячеслава Липинського, що осяяна ореолом найчільнішого гетьманського проповідника. Це, справді, одиниці — ідеалісти, що вміють свої симпатії зберігти в сфері плятонізму й відмежувати загальний монархістичний принцип від актуальної пропаганди *скоропадщини*, пропаганди, першою, головною й чи не єдиною метою, якої є опльовування української революції.

Цілком не припустимо, аби симпатії до певної політичної теорії, яка в сучасним політичним положенням українського народу під Польщею не має нічого спільного, аби симпатії до теорії майбутнього устрою майбутньої держави в центром у Києві виявлялися у формах, що в своїх практичних наслідках вибивають ґрунт з під усякої державности.

Підриванням ґрунту під усякою державністю вважаємо плюгавлення минулого й поборювання гасла віри у власні сили. Одне й друге мусить довести до *деморалізації народу*. Тимчасом першою й основною, чи не єдиною, актуальною працею над майбутньою українською державністю є *виховання народу*. Підставою національного виховання кожного є пістигам до своєї бувальщини та віра у власні сили.

Опльовування революції 1917.—20. р. тотожне з плюгавленням найсвіжішої традиції української революційної державности, традиції, що тільки від 1917. р. почала твориться. Закликування гетьманцями до культу традиції княжого чи козацько-гетьманського періоду є й лишиться тільки паперовим аргументом для підтримування певної теорії, однак в житті ніколи не прийметься. Ще на Наддніпрянщині є по нинішній день, так мовити, матеріальні, фізичні сліди старої давнини, хоча й їх чимало знищила та затерла остання війна й революція. У Галичині ж творення національної традиції почалося, безумовно, з останньою революцією. Січові Стрільці на Наддніпрянщині, Усусуси в Галичині, Галицька Армія... У Галичині є також інстинктовне зрозуміння святости цієї традиції. Адже й в історію У. С. С., і Галицької Армії, і цілої галицької державности 1918.—19. р. зв'язано теж чимало прикрих, жалюгідних моментів. Однак їх ніхто не вважається рудувати та увагальювати, ніхто не створює з них помий, якими можна до схочу обливати цілу історію галицької боротьби й цілу галицьку державність 1918.—19. р., — тобто цілу недавню національну революцію в Галичині. Колиж ми є українцями, а не галичанами, коли ми намагаємося виховувати у душі всеукраїнського державницького ідеалу й вціплювати його в психіку уроженців західних українських окраїн, коли найсвітлішим моментом недавнього визвольницького пориву галичан є їх активна участь у наддніпрянській революції, коли ми врешті стоїмо на тому, що нема поділу інтересів галицьких і наддніпрянських, тоді саме ми, уроженці галицької окраїни, мусимо запротестувати проти обезцінення *всеукраїнської* революції, якою була наддніпрянська революція в 1917.—20. р., — проти стягування її в болото демагогічної боротьби ріжних політичних таборів!

Поруч із пропагандою культу національної традиції обов'язковим й невіддільним моментом національного виховання народу — як сказано — є заціплювання віри у власні сили. Гасло віри у власні сили

є не тільки гаслом декораційним, святочним, для гарного згуку. Воно має не тільки виховавче значіння. Воно є й мусить бути провідною думкою нашої *реальної політики*. Воно ще чекає на теоретичне розроблення: як його маєть практично здійснити при розв'язці різних проблем нашого національного життя. Одначе життя, яке не чекає, однаково на Радянській Україні як і на українських землях під Польщею чи десь инде, вже довело й з кожним днем далі доводить, що тільки це гасло, — віра у власні сили, — має *практичну* вартість для відбудови національного життя, для матеріяльного й духового розвитку нації.

Треба ще присвятити окрему увагу дивоглядному явищу *так званих* українських «реальних політиків», що з поняттям реальної політики звязали поняття — політичної угодовщини. Це справді дуже цікаве й зовсім не таке простеньке явище. Тут тільки, у зв'язку з нашою темою, належить ствердити, що наші «реальні політики», пропагуючи опортунізм супроти Москви й Польщі, зв'язуючи українські державницькі концепції а ргіогі з допомогою чужинецьких сил й кепкуючи з гасла віри у власні сили, є політиками найбільше *нереальними*. На диво, такою групою псевдо-реальних політиків у Галичині є саме група наших *гетьманців*, що використовують тепер таку трибуну, як перемиський «Український Голос».

Наводячи факти з недавнього минулого відповідно до своїх гетьманофільських симпатій, вони тої самої методи тримаються щодо фактів сучасности. Їхні теорії про потребу зміни тактики супроти Польщі спираються на цілком фальшивих передумовах. Читаючи чи слухаючи инколи такі теорії, нагадуєш знову забаву: щоби було, якби було; якби польська *дійсність* не була така, як є; якби польські політики були инші, як...

Коли люде, що самі є активними політичними діячами, мають у своїх руках пресу й мають зрозуміння ваги преси в буденному політичному житті для пляново-систематичного виховування народу, а проте віддають цю пресу для акції, що ані з реальною політикою, ані з національною педагогікою не має нічого спільного, — то це дуже прикро...

*

Богато говориться про широчінь світогляду наддніпрянця у порівнянні з вузьким світоглядом галичанина, про «широку» наддніпрянську вдачу, розмах, ініціативність й активність наддніпрянця — усе те, що різнить його від галицького провінціоналізму. Хто з нас, уроженців Галичини, пережив роки на Наддніпрянщині, не сидів там у чотирох стінах кімнати і не жив лише у вузькому гуртку своїх галицьких земляків, той чудово знає, скільки правди в наведеному твердженні. Склалися на це географічні причини (широкий степ на Наддніпрянщині — гнітучі Карпати в Галичині), історичні (коваччина), політичні (свідомість права громадянства на великанських просторах двох частин світу) й які хочете. Все це правда. Але й Наддніпрянщина має своїх типових провінціоналів, — так званих «хуторян». І коли трагедією галицької політики є провінціоналізм, то трагедією наддніпрянської політики є хуторянство. Не по великих змосковщених містах, не по темних селах зберігалася там українська національна думка, а по ватишних *хуторах*,

вправді з видом на далекий степ, але з огороженим садком і пасікою, під боком, кривь які теж важко було просковвнути в широкий світ ідей.

Далєбі, всі відомі затишні наддніпрянські хутори так і стають живо перед очима, коли дивитися на *наддніпрянську політичну еміґрацію*. Повстала вона з революції, але як мало вона нині має з революцією спільного!

Були дві форми державности, зроджені українською революцією, — республіканська й монархістична. Існують два (головні) табори наддніпрянської політичної еміґрації: уенерівський і гетьманський. Оба вони смертельно ворогують. Але як подібний їх *ідейний зміст!*

Уенерівці звязали назву *Української Республіки* в польською — і то виключно з польською політичною орієнтацією та виповнивши цією орієнтацією вщерть свій ідейний зміст, *компромітують ідею* українського республіканського демократизму. Гетьманці, не висуваючи (бодай поки що) одверто ніякої закордоннополітичної концепції, методами пропаґанди ліпипщини та фактичною угодовщиною й супроти Польщі, і супроти Москви, — компромітують ідею українського монархістичного авторитаризму. Треба визнати, що уенерівці більше льогічні й «чесніші з собою»: вони одверто проголосили віру на *чужі* (польські) сили. Вони одверто пропаґують галицько-польську угоду, одверто заявляючи, що вона їм потрібна, як передумова успіху тої чужої (польської) сили. Своєю орієнтацією вони деморалізують українські маси, але бодай на місце тої внутрішньої української сили, в яку не вірять, хотять дати зовнішню силу польської армії! Гетьманці валять теж віру у власні сили, теж деморалізують своєю теорією й практикою маси, але гірші від уенерівців тим, що абсолютно не дають жадної ясної державницької реально-політичної концепції й пхають до угодовщини без того псевдо-ідейного всеукраїнського аргументу, яким оперують уенерівці! Уенерівці не мають *ніякого* впливу на національну політику Польщі (всі інші твердження, — це пуста облуда), а прикрий досвід, який вони вже здобули із спроб втручання у внутрішньо-кравві справи й свідомість небезпеки від такої праці, кажуть їм від нових спроб відмовлятися (оскількищини чи групи «Української Ниви» я до табору У. Н. Р. не враховую). Зате гетьманці ділають *внутрі* галицького громадянства, при чому галицькі гетьманці находять стало моральну підтримку закордонних наддніпрянських еміґрантів із гетьманського табору. Тому вони й небезпечніші. Зате одні й другі своєю діяльністю *дискредитують українську революцію* в минулому. Одні й другі кажуть ровглядати проблему *майбутньої* української революції *понад їх головами*, — понад головами людей, що з революції виринули. Нашим завданням є бачно звертати увагу, аби свідомість того, що діяльність обох вгаданих таборів української політичної еміґрації *на ділі* ровходиться в інтересах Галичини, не перетворилася як не у ненависть ввагалі до всеукраїнських державницьких змагань, то бодай у нехть до політичної співпраці з наддніпрянськими діячами...

*

Була в 1917.—20. р. революція й тільки революція, — революція на невідготованому до революції ґрунті, ведена невідготованими людьми. Не боронимо поодиноких людей, не боронимо поодиноких таборів, не

кажемо промовчувати скандалістики, не кажемо залишити суворий розгляд поодиноких звен і цілого революційного ланцюга. Кажемо тільки дивитися на все те, що було, як на революцію, і визнавати за революцією те значіння, яке їй належить. Тому обурюємося писанням «т. зв. УНР.», бо У. Н. Р. була Українською Державою, що повстала з революції. Тому теж боремося проти всіх затій назву У. Н. Р. зробити монополізованою номенклатурою одної емігрантської групи, як і проти монополізування собі права на фірму українського державництва.

Ми не є проти критики української революції, лише проти памфлетів на неї, бо на памфлети ми ще не можемо собі дозволити.

Не можемо тому, що українська революція ще не скінчилася.

Зенон Пеленський.

(*Берлін*).

Pax Americana.

II.

(*Кінець*).

По суті в історії не діється нічого нового. Те, що нині виявляє світовий культурно-історичний стан, мало вже в історії вдаряючи аналогії. Розвиток сучасної світової політики йде тими саміськими шляхами, що вже раз йшов ними на переломі 2.—3. століть перед Христом. Поміж обома епохами є тільки та ріжниця, що те, що тоді діялось поміж півостровами, нині відбувається поміж цілими континентами.

Ось так після розвалу універсальної монархії Олександра Великого утворилася на східних берегах Середземного Моря ціла система грецько-levantійських держав, по суті цілком подібна до тої системи, що утворилася в Європі після розвалу універсальної імперії Карла V. Обі вони, побудовані більш-менш на принципі окремішності націй і розділені двома тисячеліттями, тримались одною ідеєю, — принципом взаємної міждержавної політичної рівноваги. Не треба проте думати, що системи ті потворилися відразу, протягом одної ночі. Ще довго по смерті Олександра Великого боролися за його спадщину різні діячки, — так само, як і після уступлення Карла V. минув довгий час, покіль утворилася система держав більш-менш на національному принципі. Правда, принцип міждержавної політичної рівноваги знайшов своє оформлення шойно в новітніх часах. Висловлено його вперше в 1713. р. підчас миру в Утрехті. Від часів того миру європейська міждержавна рівновага приходить на місце універсалістичних тенденцій і починає бути офіційною метою всіх європейських кабінетів. Проте, хоча в античному світі ніхто цього офіційно не висловлював, ідея міждержавної політичної рівноваги була там так само живою й творчою, як і після Утрехту. Там, у чудовій грі сил, вирівнюють себе всі держави грецько-levantійського культурного кола, — отже найбільші: Єгипет, Сирія, Македонія; середні: Пергамон, Ахая, Етолія, Епір, Кападокія; менші: Родос, Спарта, Атени, Кізікос, Візантія і т. д. Всі вони виростають на тлі старих культур, воюють і стало сперечаються за впливи між собою, але завжди творять коаліції, якщо яка-небудь держава споміж них починає виростати за межі дозволеного й загрожувати сусідам. Вічна конкуренція поміж ними створює помалу глибоку багату культуру, знання, мистецтво, техніку, господарство. Ціла система перебуває у вічно пливкому й змінливому стані. Міняються й рівночасно модифікуються кордони; раз та, раз инша держава часово кріпшає або слабне; розпадаються й творяться в міру потреби все нові й нові коаліції, — але все це з метою втримати існуючу міждержавну політичну рівновагу.

Більшість усіх держав грецько-levantійської системи була номінально монархічною. Але на титул монархії заслуговувала тільки одна Македонія. На переломі 2.—3. століть перед Христом вона стоїть посеред решти держав, — сильна, об'єднана довкола династії Антигонідів, спираючи свою силу й монархіям на вкоріненіх інстинктах македонців і на загальному військовому обов'язку. Ріжниця між Македонією й цілим її монархічним оточенням збільшувалася з кожним десятком років. В Єгипті правили

міністри, фракції, голови політичних партій. Тодішню єгипетську історію треба міряти не зміною пануючих монархів, а зміною ризиків по суті демократичних урядів. У Сирії Селевкідів відбувається той самий процес. Наприклад, Антіох III. Добився тільки тоді певної влади й голосу в своїй державі, коли йому вдалося забити свого могутнього прем'єр-міністра. В Епірі династію повалено в 223. р. Сиракузи були полем вічної боротьби поміж тиранами й свободолюбивими терористами. У 210 р. в Спарті на зміну абсолютистичній тиранії короля Набіса приходять до влади вулиця, охлократія найгіршого гатунку, що нічим не вступала сучасній большевицькій. Скрізь росте могутня хвиля демократизму й республіканізму. Задрісно боролися всі великі й малі держави своєю самостійністю; воля націй, лібералізм, щоб вжити модерного слова — самовизначення народів — були змістом й метою політичного життя.

Все це слово-в-слово, історія Європи, 18. і 19. століть. Отже на спадщині Карла V. після нязки війн між європейськими діячками за ту спадщину, витворюється система держав більш-менш монархічних, більш-менш національних, що згодом все більше й більше демократизуються та лібералізуються внутрішньо. В Англії правлять міністри, Франція пережила велику демократичну революцію, що потім поширилася у всій Європі. Приходить весна народів, здійснюється й щораз більше міцнішає загальний крик проти монархізму й тиранії. Задрім оком стежать усі за аромом тої чи иншої держави, і завжди творяться коаліції во імя оборони існуючої політичної рівноваги. Тут і великі держави: Англія, Франція, Австрія, Росія; середні: Прусія, ще деякий час Польща, Швеція Туреччина; менші: Савоя, італійська державна мозаїка, Німецький Союз, Нідерланди та ин. Вічно мінялася система повсякчасних коаліцій, і під знаком оборони європейської політичної рівноваги завзято поборювано універсалістичні тенденції Наполеона, усі тупоголові заіхання Миколи I. Романова, врешті мілітарну державність Бісмарка й Вільгельма II.

На переломі 2.—3. століть перед Христом грецько-levantійська система починає через зріст Македонії повільно хитатися. Македонські Антагоніди, особливо Пилип V. почав заявляти щораз більші претензії до панування над цілою грецько-levantійською системою. З того розпочалося систематичне, протягом цілих століть протимакедонське цькування, що врешті привело до поширення й скріплення вже існуючих протимакедонських, етольської й ахайської, коаліцій. Ціла грецько-levantійська система поділяється згодом на два табори. По одному боці стоять мілітарна й монархічна Македонія з цілою низкою більш чи менш суверенних трабантів, і передусім в союзі з Антіохом III. сирійським, — по противному боці стає республікансько-демократична етольсько-ахайська антанта в союзі з Єгиптом. Положення загострюється з кожним роком все більше й більше, аж до загрози загальної війни. Вона вибухає в 201. році перед Христом під історичним означенням т. з. другої македонської війни.

У системі європейської рівноваги місце античної Македонії займає модерна Німеччина. Вона встигла протягом 19. століття політично об'єднатися, і на переломі 19.—20. століть почала поважно загрозувати європейській політичній рівновазі. На цьому тлі витворилася протинімецька антантська коаліція, що, протиставляючи монархістичній Німеччині цілу групу союзних демократичних держав, намагалася втримати захитану рівновагу. Як колись у грецько-levantійській системі, так теж дві тисячі років пізніше в Європі, положення загострюється все більше й більше, і близька війна обох груп стала тільки питанням часу.

В обох системах, що згодом все більше й більше робилися внаслідок такого розвитку небезпечною бочкою пороку, було два місця, де кожної хвилини могла впасти запальна іскра. У колі античної системи тими огнищами були: 1) справа окупованої македонцями в 278. р. Тесалії й 2) справа Абідосу. У модерній Європі місце античної Тесалії зайняла справа окупованих німцями в 1871. р. Ельзас-Льотарингії й 2) т. з. балканський комплекс. Тесалія була спірним об'єктом поміж Македонією й Етольським Союзом. Але етольці тільки тоді зважилися на чинні виступи проти Македонії, коли за своїми плечима почули підмогу Єгипту, і передусім Ахайського Союзу. Подібно й в сучасній добі. Франузи зважилися тільки тоді на активну протинімецьку політику, коли почули за плечима підмогу Англії. В обох випадках незначна іскорка спричинила вибух. У сучасній Європі був нею атентат в Сараєві, в античному світі, — це, що Пилип V. прорвав обруч протимакедонської коаліції, окупаючи й знищуючи в своїм поході на Етолію нейтральний Абідос. Роллю знасилуваного Абідосу відіграла в модерному світі Бельгія. Розгорілася затяжна війна. Вона покінчилася однаково катастрофою для обох воюючих сторін завдяки вмшанню Риму. Так само спражньою катастрофою для сучасної Європи покінчилася велика світова війна завдяки вмшанню Америки.

Аналогія в політичному розвитку обох епох починає бути з того моменту ще більш яскравою.

Побіч східної грецько-levantійської системи виростала повільно на Заході нова політична сила, — Рим. Молода республіка, відіраана від решти морем й заслонена від Півночі Альпами, становить у тих часах і при засобах тодішньої комунікації абсолютну геополітичну цілість. Чудово вивінований і територіально, й економічно, Рим має досить часу, щоби міцнішати внутрішньо. Рим на протязі цілих століть не виходить поза натуральні межі свого півострову й разом з тим притримуються політичної тези: Італія для римлян. Він не вмщується покищо в чужі політичні справи, але й не допускає теж нікого поза засіки своєї територіально-політичної доктрини. Знаменною є історія епірського короля Пиргоса. В 280.—275. р. Пиргос намагався зломити римську тезу про недоторканість апенінського півострову й пробував зі своїми греками закріпитися в південній Італії, на місци прастарої грецької колонізації. Ця спроба експанзії на апенінський півостров покінчилася цілковитим розгромом греків.

Аналогічно до античного світу, побіч довозної європейської системи виростає на Заході нова політична сила, — теж республіка; Америка. Відділена від Європи цілим океаном, так само неприступна з Півночі, зростає повільно в собі, виповнює протягом цілих століть людьми свої велитенські простори геополітично замкненого континенту й сковає в одну політичну єдність усі ріжноплеменні елементи. Вона теж захована поза засіками своєї територіально-політичної доктрини Монроє. Вона теж не вмщується століттями в політичні справи решти світу, але й не дозволяє нікому вмщуватися в її справи. Як колись Пиргос в Італії, так теж у новіших часах Максиміліян Габсбург, заплатив за спробу вмщання європейців в американські діла не то що цілковитим розгромом, але ще й власною головою.

Аналогія йде ще далі. Античний Рим мав на Заході за своїми плечима грізного противника, — Картагину. Сучасна Америка має теж за своїми плечима свою Картагину. Її ім'я: Японія. Правда, заки античний Рим вмщався в політичний світ грецько-levantійського культурного кола, він перше знищив Картагину. У модерному світі сталось навпаки. Америка розгромила найперше Європу, залишаючи покищо Японію й Азію в спокою. Але є ще й друга ріжниця в аналогії обох епох, ріжниця незвичайно знаменна в перспективах сучасної віри в потужність людської мудрости й розуму. Античний світ мав принайменше свого політичного генія, що бачив як на долоні глибокі звязки в тодішньому політичному житті й знав, до чого веде розріст і політика Риму. Модернаж Європа у відповідний час не мала навіть тіни такого чоловіка. Ним колись був Ганнібаль. Він розумів, що Картагіна ніколи сама не подужає римського противника, він розумів теж, що після Картагіни неминуче прийде черга на Македонію, або навпаки після Македонії й Сходу на Картагину. Для того намагався він узяти Рим у два огні і заключити союз з Пиліпом македонським. У тих кліщах поміж Картагіною й Македонією, могла легко розкритися в 3.—2. ст. перед Христом уся велика сила Риму. Правда, колишня картагінсько-македонська коаліція розбилася об нерішучість Пиліпа V., що побоявся у відповідний час чинно й рішучо кинути на Італію. Завдяки такій нерішучості Пиліпа, що у найбільше горячий час обмежився на десанті кількох тисяч голітів (перша македонська війна), не дивлячись на всю геніяльність концепції Ганнібала, римляне зломали в двох війнах найперше силу картагінців, а 56 років пізніше остаточно теж і македонців. У той час, коли Америка чинно вмщалася в європейський конфлікт, не було в модерному світі нікого, хто так само, як в античному світі Ганнібаль, бачив би глибину й далекосяглість звязків й епоховість політичного стану. Коли Америка прилучилася до світової війни, всі вірили, що по її закінченні Америка поверне на своє старе місце, що в системі світового політичного життя нічого врешті так дуже не зміниться. А нинішня дійсність? В античному світі була бодай ідея, бодай розуміння того, що стається, — бодай людина, що силою своєї геніяльності підняла темну заслону майбутности. У модерному світі, що поступив цілих 2000 років наперед, ніхто не зупинявся на справжньому зміслі сучасного історичного процесу. Нині з наслідків не важко дійти до причин, але в той час, коли ставались причини, ніхто не передчував справжніх наслідків..

Аналогія — там Рим, тут Америка — йде далі. Як за античних часів Рим, так теж у модерних часах Америка, вийшла із своєї добровільної ізоляції в епоху великої війни. Цей політичний принцип врешті цілком звичайний. Завжди, де два б'ються, там третій корястає. Колись Аталбос, король Пергамону, за ним Етольський Союз, потім міста Родос, Атени й т. д. просили Рим, щоб ім допоміг у війні проти Македонії. У новіших часах Америка вмщалася в європейську війну тільки на подібні всеяльні прохання Франції, Англії й усіх антантських союзників. Не було нічого такого нікчем-

ного, ніякої такої брехні, якої не вжилиб противники Македонії, аби тільки прихилити опінію Риму на свою сторону. Ту саму роботу робили колись в Римі всякі посли й відпоручники етольців й ахайців, що сучасні французькі чи англійські місії, література, памфлети й протинімецькі фільми. В обох випадках безпосередньою причиною до вмшання в справу Старого Світу була негуманність і варварство противника у веденні війни. Америку спокусила виступити загострена боротьба німців підводними човнами й насилування «невтральної» Бельгії. Рим мотивував свій виступ тим, що Македонія заgrabала без права Тесалію, що Пилип V. порушив неутральність Абідосу й при тому жорстоко з ним розправився. Коли читати хроніку Полібіуса, який основно трактує ту епоху, мається враження, що переглядається історія наших часів. В обох випадках війна ведеться во ім'я величних ідеалів гуманності й справедливости. В обох випадках, — там Рим, тут Америка — починає воювати своїми силами в час, коли дотеперішні противники виточують з себе вже останні краплини крові. Після цілих років македонсько-етольської боротьби за Тесалію, Рим відкрив своє смертельне зацікавлення тою справою, — так самісько, як і в наших часах державна приналежність Ельзас-Льотарингії зробилася одного дня мало не життєвою проблемою американської політики. Перше Публій Сульпіцій Гальба, що привів на терен македонської війни два римські легіони, а за ним конзуль Квінкцій Фляміній, поставили тезою римського вмшання, ненарушимість й автономність грецьких держав і націй та їх оборону проти зазіхань Пилипа V.

Американець Вільзон, що дві тисячі років пізніше в подібних умовах з'явився в Європі поставив в своїх ославлених злочасних 14. пунктах дослівно те саме європейцям, що колись говорив грекам Квінкцій Фляміній. Як у нинішніх часах тих 14. пунктів, ота утопія вселюдського замирення, що приїхала до нас на американських танках, зробилася політичним евангелієм усіх націй Європи, так теж колись усі оті більші чи менші грецькі державні фрагменти дерлися навипередки, голосячи до неба про святість і непорушність римської тези, що прийшла до Греції разом із залізними римськими когортами.

Перший період римського вмшання в справу грецько-levantійського кола покінчився боєм під Кіноскефале в 197. р. перед Христом і там же заключеним миром. В Європі аналогічна війна трвала оден рік довше й покінчилася Верзалем. Те що, колись трапилося Македонії, стрінуло нині Німеччину й її спутників. Македонія мусіла зрестись усіх колоній і посілостей поза материком, заплатити за 10 років 1000 талантів, тримати тільки 5000 вояків і 5 військових кораблів, зрестись на користь етольців Тесалії, відшкодувати Абідос, зрестись панування над національними меншостями (!) (див. заяву Квінкцій Флямінія підчас істмійських ігрищ у 196. р.), вести війну тільки за дозволом Риму й т. д. Що більше, знаменитий Квінкцій Фляміній вже перед двома тисячами років дозволив собі забавку, — створив оту «гордість» і «винахід» прогресу 20 століття, — Союз Народів, — або принайменше щось у тому роді. Основою для цього античного «Союзу Народів» послужив вже існуючий Ахайський Союз. Мало не всі держави грецько-levantійського кола вступають до поширеного Ахайського Союзу, що має в собі вирішувати всі спірні питання. При тій нагоді римляне допомагають спартанській охлократії ще раз захопити владу в руки, і таким чином розгромлюють Спарту, але остаточно її не нищать, залишаючи її в противагу Ахайському Союзові. Правда, при політичній незначности Спарти та противага не могла бути грізною. Ролю Спарти відіграв в певній мірі нинішня Росія, пролетарська, наскрізь пройнята охлократичним більшовизмом, політично нікчемна, але ще досить сильна, щоби бути в чудовій противазі модерному «Союзові Народів». Правда, в аналогії Спарта-Росія є одна мала ріжниця, що врешті не міняє суті античного політичного положення. Спартанській юрбі допомогли захотити владу римляне. Росія це зробила без чужої помочі. Проте обоє грають ту саму ролю.

Що одначе з усього найбільше цікаве, так це те, що на другий день після заключення мира в Кіноскефале Рим відійшов від грецько-levantійського політичного поля й з'явив своє політичне *desinteressement* (крім економічного!). Зовсім як в нових часах Америка. У 189. р. римський сенат приймає закон, силою якого Рим зрікається всіх безпосередніх територіальних посілостей у Греції й Азії, а відступлені землі розділяє поміж своїх союзників. У тому самому році не було в цілій Греції й Левантії ані одного римського легіонера, ані одного урядовця. Рим зрікається в своїй політиці вжитку безпосередньої фізичної сили. Але хіба це щось зміняло в дійности грецько-levantійського положення й в дійности безперечної переваги Риму? Хіба цей факт, що не бачимо нині в Європі американських танків і вояків, отих «U. S. Arm-boys» змінює факт повної залежности Європи від американців, — залежности фізичної й ду-

хової? Пощо мали римляне утримувати в Македонії й Сирії свої коштовні залоги чи адміністративний апарат, коли прекрасними виконавцями їхньої політичної волі були так само вчорашні союзники, як і переможені. Усі вони однаково добре сиділи в боргах у римських банкірів, і вистрало тільки, щоб вчорашні союзники етольці почали в 192. р. обурюватися на визиск Риму, як римляне моментально полекшували татар Македонії й тим примушували етольців до послуху й чемности. Нехай нині зважаться «переможці» французи відмовити послуху американцям у справі боргів, що нині висмоктують Францію, як нова, може зовсім нікчемна позичка Німеччині, або якийсь прихильний жест супроти неї моментально змусить французів опам'ятатися. Нехай, наприклад, якась держава в Європі, чи ціла група держав, зважиться стати наперекір волі Америки, — хіба потребуватимуть американці свої танки й boys, щоби приборкати неслухняних? Пощо. Моментально найдеться десять інших груп в Європі, що, полагаючись своєю старі поразками, — всі: українці, німці, турки, балканці, москалі й т. д. — й почувалачи за собою велику тіль Ancl'a Sam'a, скочать з криком радости на горло противника. Америка одна може нині дати людям ті можливості й вона це знає. Знають це й сучасні європейські переможці. Також і переможені. Перші воліють платити, — други мусять. А о плату покищо й ходити. Нині всі в Європі живуть у психологічно однакового переляку. Понад ними усіми суддя, — там Рим, тут Америка.

Наслідки такої політики не дали на себе довго чекати. Вже в 168. р. римський сенат скасовує tributum, старий горожанський військовий податок, бож величезна добуч, що рік-у-рік спливала у всяких формах до Риму, з Греції й Леванти, зробила його непотрібним. Тільки одна Америка може собі нині дозволити на систематичне зниження й касування внутрішніх податків, а Старий Світ просто валиться під їх постійно зростаючим тягарем. Саме на другий день після Кіноскефале почався величезний розвиток римського капіталізму й плютократії (Образ розвитку тодішнього капіталізму й плютократії в Римі дає Юрій Брандес у своїй двохтомовій студії про Юлія Цезаря). Як там, так і тут систематичне пограбовання Старого Світу відбувалося в скритих середніх формах. Як там, так і тут війни, що виникали внутрі старих систем, залишили їх в стані цілковитого господарського розвалу. Вчора Єгипет, нині Франція, вчора Ахайський Союз, нині Німеччина домагались, — там у Римі, тут у Нью-Йорку, — позички з позичкою, бо не мали попросту чим дихати. І тут, і там дальшим вислідом розвитку є страшне поступове, перш матеріальне, а потім духове, зuboжіння Старого Світу. Як там соціальна нужда й занепад Старого Світу зробили його готовим для соціальних клячів релігії християнізму, — так тут Старий Світ шораз далі захоплюється новою релігією, — соціалізмом і большевизмом. В античному світі внаслідок такої політики банкрутувала одна грецько-левантійська держава за другою, а римляне раз-у-раз були змушені перебирати кирму даного краю безпосередньо в свої руки. Вчора проводили римляне санацію в якому-небудь Пергамоні, Родосі чи Халькіді, нині мусять це робити американці в Австрії, Румунії, або Польщі.

Можна одначе зауважити, що нинішній Старий Світ є таки ще цілком суверенним, що існує ще сильна Бритійська Імперія, що Італія теж поволі вибилася з біди, большевизму й анархії, завдяки сильній і мудрій руці Муссоліні, що й Франція не такто вже дуже залежна від американців і т. д. Все це правда. Одначе не треба забувати, що ми нині перебуваємо в Європі саме в тому положенні, що в ньому знаходився грецько-левантійський світ зараз же після Кіноскефале. Тоді теж й Єгипет, й Етольський та Ахайський Союзи були ще суверенними, вийшли навіть з війни назовні сильнішими, ніж були перед нею. Що більше, наприклад тодішній Єгипет, що був підчас другої македонської війни в союзі з Римом, здобув собі на Середземному Морі, завдяки перемозі над сусідською конкуренткою Сирією, не менше блискуче стратегічне положення, що його має нині на океанах Бритійська Імперія. Тоді теж всі ті побідні держави заключували власне такі самі договори «вічного миру» з римлянами, як їх заключують нині з Америкою. У тих перспективах усі пропозиції Бріяна і ноті Келльога не представляють абсолютно нічого нового. Але ще цілих 167 років мусять минути від Кіноскефале й Єгипет Птолемеїв, — той самий, що вчора мав таку блискучу стратегічну позицію й пакт про вічний мир з римлянами, пішов слідом за македонцями, сирійцями, ахайцями, картагінцями та згодом теж зробився звичайною римською провінцією. Чи моглоби статися нині щось таке саме з Бритійською Імперією? Нині така думка здається абсурдом, — так само, як абсурдом моглоби здаватися твердження висловлене ким-будь безпосередньо після Кіноскефале, що Єгипет перестане за 167 років існувати як держава. Того мало, що Рим може й щиро вірив 24 години після Кіноскефале, що справді нема причин ворогувати з Єгиптом. Так само щиро вірили тоді в Єгипті. Проте життя не стояло на місці й раз двигнений римський камінь не міг більше

отриматися на своїй неминучій історичній дорозі. З усякою політичною експанзією буває так, як з отим учнем чарівника, що, виволовивши духів свого майстра, не міг їх більше стримати. Рим згодом, у міру своїх зростаючих потреб, перерізував, без огляду на всі мирні пакти, єгиптянам одну артерію за другою. Так само нині починає робити Америка з Англією.

Генрі Кітредж Нортон, відомий американський публіцист, обговорює в січневій числі нью-йорського «The Century Magazin» проблему американсько-бритійських відносин і дійсність поступового зростання їх взаємного відчуження та ненависти. Між Америкою й Британією відбувається по суті той самий процес, що відбувався перед війною між Британією й Німеччиною. «Побідна» Англія мусить платити річно Америці 184 міль. доларів. Це складає по 21 дол. річно на кожну родину з пяти душ у *всій* Бритійській Імперії. Державні американські нафтові трести намагаються взяти контроль світової нафтової продукції в свої руки. На наших очах ведеться тяжка кампанія поміж «Standard Oil» й «Royal Dutch». Не є таємницею, що коротший відділ у тих перегонах мають англійці. Американські банкири конкурують з Лондоном, — з тим самим, що досі був непереможним банкиром усього світу, і витісняють його з усіх світових грошових ринків. Так само американські купці опановують щораз більше всі ті інші ринки, що досі були неподільною доменею Англії. Американці велетенським темпом розбудовують свою торговельну флоту й скрізь витісняють англійську, що досі була найважливішим джерелом, першою артерією, британських прибутків. Америка розбудовує свою військову флоту, — одним словом, робить все те, що робила перед війною Німеччина, — все те, що спонукало Англію в 1914. р. кинутися на Німеччину. Але німці принайменше англійцям у тому допомогли, бо мали своїх крикливих пруських юнкерів і вславленого Вільгельма II. Вони були для англійської преси тою червоною шматом, що нею систематично дразнено й підготовлявано до війни англійську суспільність. З американцями буде тяжче. Ні юнкерів, ні Вільгельма II. не мають вони, — а за те мають Келльога й ноти про «прокляття війни». Однак й Америка має своїх повністів. Одні сидять у Конгресі, другі видають газети. Вони теж, як раніше пруські юнкери, можуть послужити «Таймсам» отою червоною шматою, що вкінці-кінців спинить британського бика. Чи можуть послужити? Вже нині «Таймси» приносять телеграми з грубими написами про це й друге неприємне, що робиться супроти них по той бік величезного океану. Що помагальть усі американські дementі? Їх Англія не хоче й не може бачити, — так як не бачила й не чула до війни всі дementі Тірпіца й німецьких адміралів. У тих перспективах на політичному овиді зарисовується тільки одне: пащі корабельних гармат...

Хіба це все разом взяте не є тою самою залізною неминучістю, що колись після Кіноскефале перекинула всі мирні договори Риму й Єгипту? Що пошкодило в той час говорити до своїх сусідів: давайте не будемо більш битись! Чому не має говорити так само нині Келльога? Така політика є розумнішою, ніж крики пишання над переможеними, бо вона крім фізичної перемоги дає ще в руки противника моральні козири. Нині Америка є кумиром для сотень мільонів людей, символом тої доброї сили, що хоче прогнати назавжди мареву війни, голоду, нужди й неволі. Але всі ті люде не здають собі справи з того, що вся їх праця та всі змагання десятками скхованих під землею каналів пливають просто до Нью-Йорку в руки їхніх справжніх нових панів і завойовників...

Це американці за всяку ціну підтримують фантом суверенності сучасної Європи. Це римляне вчора називали всіх своїх суверенних сусідів «*secii, civitates faederatae*», а після Кіноскефале — «*civitates literae*»... Це нині американці закрючують договори з такими самими «*civitates literae*»..., як Литва, Альбанія й т. д. Фантом підтримується утопією рівності й одновартості всіх, аби створити моральну атмосферу для тим більше безсоромного висуку. Це принципи колишньої римської *deditio*: безумовне піддання під владу принципу, владу отакої ідеї як Союз Народів, або щось у тому роді. Те саме *deditio* витворили в світі також американці.

Квінкцій Флямійні, розгромивши під Кіноскефале македонців, заявив свою готовість до мирних переговорів тільки при умові повної капітуляції противника, повного віддання на ласку й неласку. У старій системі всякого переможеного противника на даний час обезлюднювано, обкромовано, ослаблявано, але, в інтересах політичної рівноваги, його існування затримувано. Однак не про існування східно-грецької рівноваги ходило Римові. Не про те саме ходило американцям у 1918.—19. р... Вільзон проголосив у той час ідею політичної рівноваги культурним злочинцем, і замість неї поставив принцип *американського deditio*: безумовне піддання під владу принципу, під владу 14 пунктів, під владу універсалистично-ідейного фантому. У тих перспективах *deditio* скривувалося так само проти переможців і переможених. Вже не реальні

влівими політичними інтересами міждержавних сил починають творити владу, а категорії певної утопії, — універсалістична доктрина, — тим більше злочинна й небезпечна, чим більше вона мала в собі сповідної етичності. Вчора македонці, нині німці мусіли піддатися на ласку й неласку, бо їх справи мав вирішувати не меч і не реальна сила, а принцип правно неозначеної й змістовно неоформленої «воли народів». Безпосередній автвір того принципу, Союз Народів, що в ньому всі засадничо й фактично малиби бути рівними, сам дбавби замість принципу політичної рівноваги про лад і мир у світі та мавби право збройної санкції супроти всякого, хто цей мир порушувавби. В основі відкинення ідеї рівноваги лежало переконання, що всяка система рівноваги мусить врешті привести до її поділу на дві противні групи, а з тим і до вічних неминучих війн. Одначе етична доктрина — тут 14 пунктів Вільсона, там тези Квінкція Флямінія — привели в реальнім висліді до чогось иншого. Македонія мусіла відступити тракійські міста Пергамону, Пергамон частину своєї території — Бітунії й Галатії, Ахайський Союз мусів зректися Аргосу, а Етольський Союз — Амбракії. Дальшим етапом розвитку було створення цілого ряду автономних країн внутрі цілого ряду держав, як Кирене в Єгипті й т. п. Площа найбільших терть і задрощів збільшується вдсятеро й *deditio* пододало так само переможців, як і переможених. Стократ гірші наслідки мало оте *deditio* для сучасної Європи. Балканський котел поширився на більшу її половину, повстали десятки меншостей, «автономій», роздроблення й нечуване ослаблення цілої системи, — політичний хаос, — все це під маскою етичних кличів права і справедливости. В обох випадках розпорощення дотеперішної системи мало передусім той наслідок, що авторитет ідеї державности спав у всіх осятак посередньо завойованих країн нижче нуля. Держава перестає бути вищим абсолютним об'єднанням всіх людей і починає розкладатися на звязки інтересів; між особистістю й державою стає професійна організація; вже не ідея державности робиться ідеалом людини, не *patria*, але партія; церква розпадається на ідеологічні секти; нація на — поборюючи себе взаємно стани; духові інтереси людини спадають з річей вищого порядку до річей безпосереднього матеріяльного інтересу. Там в античному світі приходять осятак на підложу етичної римської *deditio* до цілої низки внутрішніх державних революцій, починається релігійна суматоха; за зовнішньо-політичним розпорощенням приходять внутрішньо-національне. Те саміське явище бачимо в сучасному Старому Світі. Те саміське розложення всіх тих ідей вищого порядку, як нація, батьківщина, держава, церква, й т. д.

Підпорядковання етичному принципу підставовий камінь усього системи. Але носієм того етичного принципу був Рим, він ті принципи виконував тільки з категорій свого власного думання й своїх власних інтересів, тільки Рим мав право означати, що є добре й справедливе. Це був без сумніву мир, що його несли народам римляне. Одначе те мир поміж рівними, а мир поміж рабами. Це американці нині оформлюють-понятя, що є добре для людей і корисне, що повинно бути підняте до сфери ідеалу, а що ні. Старий Світ, розбитий і послаблений, повинується, бо не може инакше. У нинішній Європі так само всі рівні перед своїм американським володарем і суддею: литовці, альбанці, українці й англієці, як раніше сирійці й нумідійці перед римлянами. І тут і там, і Рим й Америка, не звязуються з ніким безпосередньо. Для обох є неможливим: «вмішуватись», як це висловив недавно Келльог, у гарантування європейських справ.

Чи ж, з огляду на таке розбиття й внутрішнє зникчменення Старого Світу, можна дивуватися тому, що світ поволі романізувався, за законом природи вподібнював себе й примінювався до сильнішого? Чи нині не те саме діється в Європі? Після розвалу старого грецько-левантійського кола піднялася в античному світі нова загроза, — партія. Нині, після розвалу старого європейського культурного кола, піднялася нова загроза, — большевики. У тих перспективах римляне в суті речі програвали, бо, винищуючи разом з політичним підбodem також дане культурне коло, автоматично звільняли всі нові й темні сили, що досі завдяки існуванню й могутности даної культури були заховані в тіні. Розбита римлянами легенда про культурне коло, що могло дати постать Олександра Великого, колишній чар грецької вищости й паування, що в постраху й залежности тримав тодішню історичну Азію, цілком перестала агодом ділати на народи й раси. Пізніше почали з'являтися на Сході все нові й нові сили. Але Рим сам оден вже не міг їм на стало дати ради. Згодом прийшло й пробудження Герман, цілком у причинівом звязку з розбиттям грецько-левантійського світу, бо посунення партів і ближчих азійців на Захід відкрило врешті шлях до Європи також германам. Подібне явище помічаємо й на Півдні. Знищення Картагіні й Фенікійського культурного кола визволило нумідійців та инші народи Північної Африки. Рим став одного дня цілком несподівано перед своєю проблемою рас. — Майже ті самі наслідки творить і сучасне

розбивання європейської культурної легенди. Американці свою історичну партію врешті решт програють, бо, винищуючи Європу, автоматично звільнять усіх тих негрів й азійців, що досі спокійно сиділи на припоні європейської духової вищости й культурної волі. Негр Джонні є у тих виглядах абсолютним символом якостей сучасного історичного процесу. Чого можемо чекати від такого спадкоємця європейської культури, було показано вище.

У дальшому зарисовується ще одна велика аналогія поміж тодішньою й нинішньою епохою. Римську імперію повалив не меч і не фізичний спротив, а тільки новий духовий принцип, нова віра й нові життєві ідеали, — все це, що знайшло своє найбільш яскраве оформлення в релігії християнізму. Рах амерісана теж не зломить ніякий фізичний спротив. Це може зробити тільки по суті подібне до колишнього християнізму духове явище, нова якась релігія, що зісунулаби людей з підстав їх теперішнього розуміння й світовідчування. Низку того роду духових розвитків, або принайменше їх початки, помічаємо вже нині. На підложу колишньої рах гомана, з тодішнього загального упадку й невдоволення, на античному пограбованому Сході раз-у-раз виростили якісь ідеологічні й соціально-світоглядові течії, цілком подібні по суті до всіх тих соціалізмів і комунізмів, що нині буйним бур'яном кидаються в нашому старому світі на підложу рах амерісана. Проте перша хвиля реакції проти американізму й його модерної світобудови ще далеко не вичерпуються одним тільки соціалізмом чи комунізмом. Це ще тільки початки відворотних рухів; вони ні змістом, ні організаційно ще не оформлені, але вони існують і поволі розростаються скрізь. Від одного тільки першого невдоволення до революції духу, на взір тої, що потрясла колись основами Римської Імперії, був ще дуже далекий шлях, так само далекий, як і той, що колись лежав перед Полібіосом з Мегалієполіс, який першим з греків зрозумів суть рах гомана й почав їх кликати до спротиву й оборони постаті Христа.

Однак у ближчих історичних перспективах одна мала різниця між обома епохами. Були моменти, коли можна було думати, ніби такою сучасною релігією, що зломить панування танка й долара стане большевизм. Були в ньому, в час перших спроб його практичного переведення, деякі моменти, що запалювали на цілому світі десятки мільйонів людей. Проте, як це вже було вказано вище, безплідний в своїй суті, большевизм 24 години після побідної революції не мав нічого мудрішого, як змістом тої своєї віри зробити електрифікацію, масовість продукції й машини. Християнізм міг колись знищити римську *civitas diaboli*, бо після Христа вогонь нової віри підсичували люде такого типу, як Петро, Павло, апостоли, отці церкви, як Орігінес, Тертуліян, Явдевій, Амвросій і передусім св. Августин. Для того, щоби большевизм міг перейти оту безвідрадну життєву пустиню, що її створили на світі змеханізовані Янкі, треба було, щоби на місце Леніна підсичували огонь нової віри люде рівновартного йому типу. Замість Леніних прийшли однак до голосу і влади всякі Куйбишови, Ворошилови, Сталіни, Уншліхти й як вони там ще різно звуться, та вся їх надія, розп'ячений, брудний комсомол, огидна імітація колишніх монахів і хрестоносців, що несли свою нову віру в світ, цілком нею наповні, все для неї жертвуючи, влючно до власного життя. Тому й не дивно, що над большевизмом життя переходить до порядку денного.

Та віра прийде звідкись инше.

Офіційна частина.

Провід Українських Націоналістів.

Звідомлення ч. 7.

1. Цим продовжується оголошення списку датків на збіркові листи Проводу.

З переносу: 869,80 к. ч.
666 франц. фр.
515 бельг. фр.
8,5 дол. ам.
19,60 данц. гульд.

Збірка заступника Проводу в Данцігу:

- 201. Дмитро Гевський — 1 зол.
- 202. Н. Н. — 1 данц. гульд.
- 203. А. Федина — 1 данц. гульд.
- 204. Райтарівський С. — 2 данц. гульд.
- 205. Давидович — 5 данц. гульд.
- 206. Богдан Милинович — 2 данц. гульд.
- 207. Роман Воробкевич — 2 данц. гульд.
- 208. Ростислав Левицький — 2 данц. гульд.
- 209. Богдан Окпиш — 1 данц. гульд.
- 210. Роман Зарицький — 1 данц. гульд.
- 211. Роман Ілгашевич — 1 данц. гульд.
- 212. Галушинський — 1 данц. гульд.
- 213. Юрко Лашкевич — 5 данц. гульд.
- 214. Н. Зубенко — 1 данц. гульд.
- 215. Юрій Величко — 1 данц. гульд.
- 216. Б. Підгайний — 2 данц. гульд.
- 217. Б.Стисловський — 1 дол. ам.
- 218. Іванів Дмитро — 1 данц. гульд.
- 219. Вертипорохівна — 1 данц. гульд.
- 220. М. Кміт — 1 данц. гульд.
- 221. Яворський — 2,5 данц. гульд.
- 222. Онисько — 2 данц. гульд.
- 223. Крупський — 2 данц. гульд.
- 224. Застирець — 1 данц. гульд.
- 225. Яр. Стральбицький — 1 данц. гульд.
- 226. Ф. Пяс. — 1 данц. гульд.

Ріжні датки:

- 227. Євген Коновалець — 10 дол. ам.
- 228. Дескоч — 15 дол. ам.
- 229. Оренчук — 20 нім. мар.
- 230. Іван Оберський — 10 дол. ам.
- 231. «Фенікс», Відень — 30 нім. мар.
- 232. Лев Стефанович — 10 дол. ам.

- 233. Мартинець — 10 дол. ам.
- 234. П. С. — 5 дол. ам.
- 235. Грибівський — 10 дол. ам.
- 236. Сидір Чучман — 10 дол. ам.
- 237. Варт. — 10 дол. ам.

Збірка Групи Української Національної Молоді в Празі:

- 238. Др. Снігурович — 10 к. ч.
- 239. Ол. Бабій — 15 к. ч.
- 240. Інж. Рибарук Іван — 10 к. ч.
- 241. Др. Пасічник Дмитро — 15 к. ч.
- 242. Інж. Вец Омелян — 20 к. ч.
- 243. М.Тобілевич — 10 к. ч.
- 244. Н. Н. — 10 к. ч.
- 245. Інж. Т. Гіжа — 10 к. ч.
- 246. Бойдуняк — 10 к. ч.
- 247. Др. Ванджарук — 10 к. ч.
- 248. Головка П. — 15 к. ч.
- 249. Інж. А. Турянський — 10 к. ч.
- 250. Бойків — 50 к. ч.

До переносу 1.064,60 к. ч.
666 франц. фр.
515 бельг. фр.
99,50 дол. ам.
60,10 данц. гульд.
1 зол.
50 нім. мар.

2. З нагоди Міжпарламентарного З'їзду в Берліні в кінці серпня, Провід видає інформаційну брошуру англійською мовою «Українська проблема справою мира». У ній статей освітлюється міжнародне значіння української проблеми й подається відомости про внутрішнє положення українського народу в Радянському Союзі, у Польщі, у Румунії й в Чехословаччині. У брошурі звернено більшу увагу на Західну Україну, з огляду на участь у З'їздові багатьох українських послів до польського союму.

Секретаріат та відділ преси
й пропаганди.

3 діяльності організацій.

ГРУПА УКРАЇНСЬКОЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ МОЛОДІ.

Коли замовкли гармати й припинялася боротьба за Українську Державу, український воєнка опинився в неволі, або на вигнанні... Тоді власне зродився дух справжнього націоналізму. Тюрми, бараки, дрови були його кошиком; під глум ворогів і байдужість світу та напади своїх братів ріс він. Дух цей наповнив усіх, хто відчув, що змістом життя є вічна служба вищим ідеям, що обов'язок супроти власної Нації не має ні часових ні просторових меж, що проявом життя є чин.

Кожен чин буде цеголкою в нашій національній будові, — думали ті, що в 1922. р. у Ліберці й Юзефові заложили Групу У. Н. М. Цей рік був часом, коли українська молодь масово покидала табори й також з краю поспішала в Прагу, Відень, Берлін і т. д. на студії. Таким чином Група найшла в Празі, Берні Пшібрамі, Відні, Леобені й Львові ґрунт для свого розвитку. Центром стала Прага. Члени Групи У. Н. М. формально прилучили її як секцію, до тоді єдиної Української Академічної Громади в Ч. С. Р., у Празі. Однак, діяльність Групи ніколи не вичерпувалася тільки студентськими справами й еміграційними обставинами. Маючи сталий зв'язок з Галичиною та іншими українськими землями під Польщею, Група не забувала про матеріальну поміч для них. Коли порівняти жертвенність членів з їх матеріальними спроможностями, то Група дала найбільшу поміч з усіх емігранських організацій.

Стара У. А. Г., що складалася з різних ідеологічних груп, стала відразу ареною соціалістичних і комуністичних змагань, ціллю яких було здобути під свій виключний вплив «Студенську Поміч», що автономно вела тоді всю працю з'язану з допомогою для українського студентства з боку чехословацького уряду. Ця тактика втворила в У. А. Г. атмосферу боротьби. Кожні збори були місцем некультурних вчинків, дебатів, обвинувачень і лайок, що їх часом припиняла поліція. Група У. Н. М. стала відразу рішуче проти анархістичних відносин згуртувала всі країні сили для спільної акції. Однак всі зусилля Групи в тому напрямкові не мали успіху, бо одні, бачучи безвиглядність своїх захватницьких стремлень, другі, неохотившись до організаційної солідарності, почали виступати з У. А. Г. і закладати свої «власні» студентські гро-

мади на засадах ідеологічних, територіальних та інших. Ліквідація «Студенської Помочі» була неминучим наслідком цієї дискредитації українського студентства в очах уряду, що передав завідування допомогою акцією власним урядовцям.

Відпадом від У. А. Г. частини студентства скінчилася боротьба Групи проти анархістичних елементів. Група перейшла до позитивної діяльності, залишаючись далі опорою У. А. Г. і ЦЕСУС. Члени Групи були переважно галичане, але й наддніпрянці склали пересічно до 30%. Те, що різниці між українським Сходом і Заходом викликано другорядними причинами, виявилось після створення окремої Громади Українських Студентів-Емігрантів з Великої України, що не впливало на визначну участь наддніпрянців у діяльності Групи. За короткий час повстали місцеві організації Групи в Берні, Пшібрамі, Відні, Леобені, Граці та Львові. Весною 1924. р. відбувся з'їзд У. Н. М. у Празі, вислідом якого було одобрення ідеологічних основ Групи, встановлення Екзекутиви, як центрального органу всіх Груп і видавання місячнику «Національна Думка», органу Групи (1. число вийшло в квітні 1924. р.), що виходив до грудня 1927. р. Засновано власний фонд, власну книгозбірню, що скількию й якістю книжок є одною з більших на еміграції. Заходами Редакції «Національної Думки» вийшла в 1927. р. поема О. Бабія «Гуцульський Курінь». Голови Групи: Др. Петрів, Др. Макарушка, Др. М. Коновалець, Др. Гіжа, Др. Снігурович й абс. експ. акад. Бойдуник. Весь час виголошувалося реферати на політичні теми. За останні роки виголошено між іншими: Мартинець — «Націоналізм» Донцова; Кучабський — «Соборницька державність»; Бойдуник «Огляд українських політичних партій»; «Потреба організації», «Водяне господарство на Україні», «Есери й українська національна політика»; Др. Ст. Нижанківський — «Політичне положення на українських землях і завдання українського націоналізму»; посол Д. Палів «Інформації про сучасний політичний стан на Західній Україні» й багато інших. Чимало рефератів виголошено в Берні, Пшібрамі, Подєбрадах, Ліберці й Німецькім Ябліннім.

Окремої уваги заслуговує постійне змагання Групи У. Н. М. до об'єднання

української еміграції. Ці змагання були в першу чергу скеровані до створення органу для захисту української еміграції в Ч. С. Р. 18. квітня 1926. р. відбулися навіть установчі збори об'єднання в Подєбрадах, де обрано тимчасову Раду. Тимчасова Рада виробила засади організації та намітила тактичну згоду з Українським Комітетом в Празі. Одначе, з одного боку байдужість організації (було їх на зборах 54), з другого — партійний егоїзм, з третього — смерть С. Петлюри, перервали дальші праці. Смерть С. Петлюри дала привід до нового об'єднання, цим разом вже національно-політичного, яке також не здійснилося.

Після низки інших спроб Група звер-

нула увагу на співзвучні елементи та на єднання націоналістичних сил. На цей час припадає кілька відчуттів, сходин й нарад з іншими націоналістичними організаціями, а головню налагоджено співпрацю з Легією Українських Націоналістів і створено Союз Організацій Українських Націоналістів у Празі. З покликанням до життя Проводу Українських Націоналістів Група вступила з ним в тісну співпрацю.

Через Групу перейшло коло 1000 членів, які пропагують і здійснюють гасла У. Н. М. на ріднім ґрунті. Група до великої міри сповнила свої завдання. Вона є школою націоналістичного виховання молоді.

В.

СОЮЗ УКРАЇНСЬКИХ НАЦІОНАЛІСТІВ У НІМЕЧЧИНІ.

Наближення Конгресу Українських Націоналістів викликало потребу об'єднання в одній організації всіх українських націоналістів, що перебувають на терені Німеччини.

Члени Легії Українських Націоналістів ще в минулому році створили Секцію Л. У. Н. у Берліні. Одначе поза Секцією лишалася певна кількість членів інших націоналістичних організацій. Щоби більше доцільно повести діяльність як серед української еміграції, так і серед німецького загалу, члени Секції Л. У. Н. у Берліні, і члени інших організацій рішили створити одну організацію, яка булаби переходною до організації українських націоналістів, що її має покликати до життя майбутній Конгрес.

25. червня у Берліні відбулися установчі збори Союзу Українських Націоналістів у Німеччині. Після прийняття рі-

шення про створення Союзу, збори ухвалили статут і плян чергової праці. Згідно з цим останнім черговими званнями С. У. Н. у Німеччині є:

1. Вести націоналістичну пропаганду серед українців на терені Німеччини.
2. Поширювати націоналістичну пресу (зокрема «Розбудову Нації») придбанням нових передплатників і співробітників.
3. Відбувати періодичні дискусійні сходини.
4. Спільно з Проводом Українських Націоналістів вести підготовку Конгресу Українських Націоналістів.
5. Виконувати різні доручення Проводу.

До складу Управи війшли: С. Чучман — голова, С. Тимчук — заступник голови й скарбник, П. Кожевників — секретар, інж. Селешко — запасовий член.

—ж—

СЕКЦІЯ ЛЕГІЇ УКРАЇНСЬКИХ НАЦІОНАЛІСТІВ У ПАРИЖІ.

Легія Українських Націоналістів вже довгий час провадить діяльність серед української еміграції у Франції. На початку приходилося обмежуватися тільки на інформативній праці у різних осередках і зв'язанні поодиноких осіб безпосередню з Центральним Комітетом. З поширенням ідеології українських націоналістів, збільшенням кількості членів Л. У. Н. на терені Франції та з наближенням часу скликання Конгресу Українських Націоналістів, виникла потреба місцевого

осередку, що мігби централізувати й координувати працю членів Л. У. Н. розкиданих по різних закутках Франції.

Такий осередок являє з себе Секція Л. У. Н. у Парижі. Установчі збори відбулися 22. липня. На зборах заслухано доклад відпоручника Ц. К., ухвалено регулямін і намічено певний плян праці.

Головою Секції іменовано інж. Г. Калужного, його заступником — сот. М. Антоненка, а секретарем — сот. П. Васильєва.

—в.

Хроніка.

На Радянській Україні.

Боротьба за економічне усамостійнення.

II.

Україна була, по захопленні більшовиками, сильно упосліджена на господарському й фінансовому полі. Конституція з 1923. року забрала Україні всю волю ведення власного господарства й віддала Москві остаточне визначування бюджетів та самі фінанси. До цьогож часу мови про якийсь український бюджет взагалі не було. Україна представляла тільки щомісячно, чи чвертьрічно, кошториси, які затверджувано в Москві й покривано з головної скарбниці¹⁾. Перший, дуже скромний, бюджет уложено 1923.—24. р. на невеличку суму *12,9 мільонів карб.* при 1,728.080 тис. карбованців прибутків Союзу й *375 мільонів карб. державних прибутків для Союзу з України!* Щойно, 29. жовтня 1924. р. під натиском республік ухвалено перший *дуже обкрайний* закон про «бюджетні права республік», що викликало гостру критику й невдоволення з українського боку. Головним чином під українським натиском цей так важливий для господарського життя закон мусів бути змінений у користь поширення бюджетних прав²⁾. Йому присвячено багато місця на третій сесії ЦИК і він давав республікам більші права в розділі податків, у переносенні податкових лишків і в створенні власних фінансових резервових фондів. Одначе ці «права» все ще не могли заспокоїти тодішніх представників Радянської України, які в довгій дискусії виступили з цілою низкою закидів щодо упослідження й визиску України в користь московського центру й при допомозі деяких представників інших республік перевели постанову зняти офіційний проект з порядку дня й ввести його наново, прийнявши на увагу українські домагання й поправки. Сприводу цього виступив з гострою річевою промовою український делегат Полоз, домагаючись взагалі поширення бюджетових прав для радянських республік, а зокрема вирізнення окремого господарчого значіння для Ра-

дянської України, як збіжевого, металевого й вугільного центру, що має далеко більші культурні потреби, ніж інші менше розвинені республіки, і тому мусить мати порівнююче вищий бюджет. Україна має свої питомі потреби й мусить мати більшу господарську волю, — перш за все мусить мати право визначати свій бюджет не механічно, відповідно до кількості людности в Союзі, а згідно з власними господарськими потребами, які в центрі не знаходять зрозуміння. Україна домагається, щоб її бюджет не був змінюваний і скорочуваний, бо це шкідливо відбивається на всьому господарському розвитку. Загалом потрібний закон, «який докладно означавби бюджетові права радянських республік і забезпечував би для них відповідні власні й загально-союзні засоби».

Українська критика мала деякий успіх, але й новий проєкт, ухвалений 25. травня 1927. р., не задовольнив усіх українських домагань, не забезпечив повних бюджетових прав окремих республік і затримав надалі експлуатаційний «*єдиний державний бюджет*» та право затвердження й «согласования» республіканських бюджетів Союзом.

Тим гострішу боротьбу ведуть представники Радянської України при ухваленні бюджету на кожноразових союзних з'їздах. Особливо різкістю визначалася бюджетова дискусія в 1927. році, що відбулася відгомоном і поза кордонами Союзу та дала привід до чуток про цілковитий розрив між Україною й Москвою. Сам Петровський відважився тоді назвати союзний бюджет «*тенденційним*» у відношенні до України й доводив цифрами покривдження України коштом російської та інших радянських республік. Найгострійші українські закидки зверталися *проти тенденційного замедбування українського господарства, зокрема української промисловости, й підтримки російського вугільного та металевого промислу.* Буценко, Поляков і Лісовик виступили з багатим цифровим матеріялом, що зробило своє вражіння й було обговорюване потім довгий час на різних з'їздах і конференціях на Україні, викликаючи всуди, особливо на

¹⁾ Про це докладніше подає М. Полоз у статті «Фінанси України» в «Українському Економісті» (ч. 295, в 25. грудня 1927).

²⁾ Розгляд цього питання дає П. Сологуб у статті «О бюджетных правах в союзе Советских еод. Республик» в 14.—15. ч. в «Вестника Сов. Сюстиция» за 1926. рік.

київському з'їзді, гострі дискусії й закиди щодо повного господарського упослідження й безвідповідального занедбування потреб українського хліборобства.

Особливо рішучі домагання виставили українські радянські представники у справі задоволення потреб *української комунікації й торгівлі*. Ці справи повторюється стало на всіх засіданнях найвищих всесоюзних установ, між иншим і на засіданнях Найвищої Господарської Ради. Особливо різко вони виступили під час дискусії над звідомленням всесоюзного наркома шляхів Рудзутака на засіданні Центрального Виконавчого Комітету весною 1927. року, коли також навіть Петровський жалувався на «ігнорування національних і господарських інтересів України» всесоюзним комісаріатом, що досі ще веде стару централізаційну московську лінію на шкоду українських територіальних інтересів. Зокрема гостро критикуювано занедбання й невистарчальність українських залізниць, брак відповідних залізничних ліній і нового залізничного матеріалу, повний підупад річної комунікації й вкінці тенденційне вирізювання московських пристаней та доків на некористь України. Українські представники домагалися зокрема розбудови українських пристаней в Одесі, Херсоні й Миколаві, будови нових магазинів й елеваторів та збільшення української торговельної фльоти із старим центром в Одесі, що малаби стати головним осередком української торгівлі. Виступаючи рівночасно проти конкуренційних змагань московського центру, домагалися створити окрему азовську флоту з осередком у Ростові.

Боротьба за бюджетові права й кожнорічний бюджет ваяжется з українськими змаганнями до реорганізації Найвищої Господарської Ради Союзу, що, як виявилось на засіданнях Ради, мало рахується з потребами поодиноких республік і самовільно зміняє та вкорочує господарські пляни, які виготовлено й предложено господарськими радами чи правліннями окремих республік. Українські представники домагаються докладного розмежовання прав і функцій союзних і республіканських господарських рад, і разом з тим значного поширення прав тих республіканських господарських установ. У звязку з цим сама Українська Найвища Господарська Рада виробила, після, звідомлення про контролль урядового апарату Українського Торговельного Комісаріату та окремих розслідув Робітничо-Селянської Інспекції, окремий «проект поширення прав і функцій Найвищої Господарської Ради Союзу», ухвалений літом

1927. р. пленумом ради й відісланий до дальшого розгляду. («Комуніст» з 25. серпня й «Пролетарська Правда» з 26. і 30. серпня 1927. р.) Рада затвердила також проєкт окремої робітничо-селянської комісії для розмежовання функцій між комісаріатами торгівлі та иншими всесоюзними комісаріатами й такимиж українськими комісаріатами, що малиб одержати права самостійного виготовлення імпортових й експортних плянів і самостійного переведення торговельно-промислових операцій з тим, що «центральної (московської) комісаріати залишають за собою тільки право контроллі в найважніших справах, не змішуючися в операційну працю українського торговельного комісаріату».

На основі обидвох проєктів, які одначе ще досі не перейшли всіх союзних інстанцій, і мають тільки значіння, як вислів поглядів радянсько-українських господарських і партійних код, Україна малаб права самостійного плянування й самостійної регуляції та управління української промисловости, моглаб у власному обсягу ділання переводити більші кредитові операції, а навіть уділювати концесії республіканського й льокального значіння вартістю не більше мільйону карбованців. Значна частина функцій Найвищої Господарської Ради перейшлаби на Всеукраїнську Господарську Раду, яка малаби волю не тільки у вироблюванні плянів господарського будівництва, але також в їхньому переведенні.

Минулий рік, в якому підготовлявся новий п'ятирічний плян розвитку народного господарства виявив велике оживлення на полі боротьби за господарське усаможієння Радянської України й приніс деякі конкретні здобутки. Україні прийшлося перше за все відбити московський наступ у кількох дуже важливих господарських справах, між иншими перепинити московські заходи у справі недопущення до будови Дніпрелестану, припинення українських контрактowych ярмарків у Києві й Харкові та ослаблення української чорноморської фльоти. В останній справі Україні вдалося понад те досягнути встановлення більших сум на поширення чорноморських пристаней, поліпшення портових установ і значного побільшення торговельних морських і річних пароплавів.

Позатим всі українські змагання йшли в напрямі *розбудови й зосередження української промисловости*, особливо тих промисловостей, що в значній мірі звязані з Україною. Українські представники всюди обстоювали гадку, що не належить скріплювати поза Україною проми-

словостей, що сильно розвинені вже на Україні. Навпаки, союзна влада мусить в інтересі індустріялізації та в імя комуністичних гасел розбудувати дотичні українські промисловости, а зокрема виключно підтримувати галузі, що звязані з українською сировиною, продукцію якої належить стало збільшувати. Особливо завзято й до деякої міри успішно обстоювали українські політичні й господарські чинники справу розбудови металургічної й цукрової промисловости, що найбільше заваждали московським комуністичним імперіалістам, які хотіли скріпити уральську металургічну промисловість і знищити український цукровий монополъ будівництвом кільканадцятьох цукроварень в РСФСР (багато українських цукроварень стояло зовсім без праці!). Українці спротивилися також рішуче закладанню вищих фахових шкіл цукроварства й вугільної промисловости поза Україною, бо обидві промисловости зосереджуються на Україні, і всупереч московському проєктові перевели ухвалу про основи вугільного інституту в Києві, а для дослідів цукрової промисловости двох інститутів головного враз із спільним дослідницьким агро-відділом у Києві (під проводом проф. Кухаренка) і другого більше теоретичного при Найвищій Господарській Раді в Москві. Так само йшли суперечки за будову фабрик приладдя для української промисловости поза Україною, при чому особливого розголосу набрала справа фабрики хліборобських машин у Ростові, проти якої гостро виступав Петровський, домагаючись у першій мірі забезпечення працею українських фабрик і зосередження цього роду фабричного будівництва на Україні. У зв'язку з цим ішли домагання зосередження на Україні трестів, які звязані з українською промисловістю, і відповідного забезпечування українських фабрик сировиною та замовленнями. Зокрема, голосною була боротьба за відповідне «навантаження» николаївської корабельної фабрики та за збільшення сировинного приділу для одеської фабрики «Лінолеум», яку в наслідок українських заходів виділено з московського тресту й забезпечено відповідною кількістю сировини, що досі майже виключно вандрувала до далеко гіршої фабрики в Ленінграді. Не менший розголос мала справа зірвання замовлень на трактори, що їх мало передати далеко-східне переселенське управління «Дальріж» харківській фабриці «Комунар», а в останній хвилині передало до Америки. У всіх тих та інших справах, що торкаються українського господарського усамостійнення від Москви, забирали перш за все слово

зацікавлені господарські чинники, трести й робітничі фахові організації (Спілка металістів у справі «Комунар»), полекшувачи працю урядовим чинникам, а то навіть випереджуючи їх.

Останні роки позначилися загостреною боротьбою за нові галузі промисловости на Україні, зокрема за текстильну, шкіряну, скляну й хемічну. У цій боротьбі беруть участь широкі кола українського громадянства, й українська радянська преса переповнена статтями, дискусіями, проєктами та протестами, які дуже часто (полеміка між Болотніковим і Шрагом) різко заступають виразно український погляд, хоч не раз із покликанням на «інтереси робітників» («Комуніст» з 2. листопада 1927, «Вісти» з 14. лютого 1928). Зокрема широкі розміри прибрала боротьба за створення текстильного центру на Україні. У тій справі крім цілої низки статей у політичних і фахових газетах (М. Шраг «Про текстильну промисловість на Україні 1927—1928», Манський, Василенко, Шукліна, акад. Воблий, інж. Смирнов у «Вістях» 1927.—1928., «Українському Економісті» й т. д.), відбувались окремі засідання й наради Всеукраїнської Академії Наук і Найвищої Української Господарської Ради, які визнали принципово, що «Україна має всі потрібні передумови для насаджування текстильної промисловости» («Вісти» з 15. грудня 1927.) й домагалися поширення підприємств Укртекстильтресту та організації нових виробництв. Президія ВРНГ, після реферату Манського, рішила на початку збудувати дві фабрики для попередньої обробки конопель, фабрику мішків, дві фабрики сноповязального шпигату, суконну фабрику для перерібки грубої вовни, фабрику виробництва бавовняного прядива й панчошно-трикотажну фабрику як також у найближчому часі ще й фабрику штучного шовку («Комуніст» з 27. червня 1928.).

Подібні заходи стрічають, що правда, сильний опір у всесоюзних, чи радше московських, рішачих чинників, які всі українські домагання ототожнюють з українським шовінізмом і підготовуванням добровільного вигоду УСРР з ССРР (див. статті А. Річицького: «Зброя критики цифри й стан України в Союзі» та «Скільки коштує Україну членство в ССРР?» у «Комуністі» з 5. й 9. лютого 1928.), однак вони всеж такі частинно проскакують всесоюзні інстанції й дістаються до всіляких «плянів» і «бюджетів». Зокрема чимало українських домагань прийнято до останнього п'ятирічного пляну, що заслуговувало на окреме обговорення. Крім цього багато дечого реалізується на Україні з місцевих

фондів, проти чого Москві так само тяжко виступити, як і проти праці української кооперації.

Всі ці змагання знаходять своє завершення в скромних поєдинок з спробами проломити союзний торговельний монополістичний й налагодити власну торгівлю. Хоч як скромні ці кроки, що проявилися не тільки в часописних дискусіях й окремих працях, але також у безпосередніх торговель-

них зносинах із закордоном (замовлення друкарських машин у Німеччині, закордонна акція Фотокіноуправління), вони вказують всеж на належне розуміння українських господарських інтересів. Україна бореться за свою економічну незалежність, підготовляючи тим тривалий ґрунт під свою повну політичну незалежність.

Vialar.

Під Польщею.

Внутрішнє політичне положення в Польщі стоїть сьогодні під знаком літніх місяців. Більшість міністрів виїхала, головню до Франції. Тільки сам президент пильно розвізджає по більших містах Польщі й бере участь у всяких військових чи піввійськових святах. Заповіджена сензаційна промова Пілсудського на зїзді легіонерів у Вильні 12. серпня розчарувала всіх польських політиків, бо відбігла далеко від всіх попередних політичних виступів Пілсудського й хвила тільки своєю незмістовністю творить «сензацію». Всі сподівалися, що тут впаде слово про похід на Ковно, що буде порушена справа польсько-більшевицьких відносин справа зміни конституції та перебудови Польської Республіки на федеративну державну — «Польска, Літва, Русь», про що так багато говориться в кулжарах. Міжтим Пілсудскі оповідав тільки свої спомини з часів творення легіонів, як також і з їх життя, при чому обмежився тільки ствердженням, що «Вільно є й буде польським містом» та ще раз підтвердив своє авторство віленського нападу Желіговського. Тепер мусять всі польські політики й журналісти ломити собі голову над питанням, де шукати причин стриманости маршалка та браку тої «верви», яка позначала його попередні виступи. У його хворобі, чи в міжнародній ситуації? Загострення польсько-литовського спору покінчилось тільки голосною кампанією преси.

Польський сойм, вже 22. червня зовсім несподівано розіхався на літні ферії, хоча чекало на нього чимало справ, які повинні були бути полагождені конституційним порядком. Ухвалено тільки бюджет з його кількामіліярдовими витратами, і то в тому вигляді, якого бажав уряд, та куций амнестійний закон у розмірах, як це запропонував віцеміністер Цар. Ціла амнестія заслуговує на імя пародії й політичного блефу, ніж справжньої амнестії, яка малаб освятити десятиліття існування польської держави. Тому слід бодай ко-

ротко згадати цей амнестійний закон. Повне даровання кари наступає тільки за вчинки в часі польсько-української війни в роках 1918.—19. і в першій половині 1920. Коли пригадати, що вже на підставі мирних договорів ці вчинки не сміли бути предметом судових кар, то бачимо, що та точка амнестії показує, що Польща протягом цілого десятиліття поповнювала безправства. Про це вже влучно згадував польський професор міжнароднього права Цибіховскі при нагоді ратифікації мирного договору в Сан-Жермен. Кари за поширювання комуністичних ідей зменшуются до двох третин, оскільки ці провини наступили перед 3. травня 1926. р. і до половини, оскільки ці провини мали місце до 3. мая 1928. р. У дальшому параграфі амнестії говориться, що дарується половину кари, оскільки злочин поповнено з політичних, національних або релігійних мотивів. У цьому випадку зменшуются також кару до смертної в'язниці до 10 років, а кару смерти до 15 років в'язниці. Не забуто вмістити застереження, що амнестія не відноситься до шпіонажі й таких вчинків, які принесли користь чужій державі, або були доконані в порозумінні з якоюсь чужою державою. Іншими словами, уряд залишив широке поле допитомого польському судівництву тлумачення, до зведення амнестії до мінімального значіння.

Мінімальні доматання українців на соймовій арені, щоби певні суми признані були на українські цілі, або щоби польський сойм положив кінець безправствам на всіх ділянках суспільного життя, розбилися о твердий мур всіх польських партій. Українські внесення в справі покарання всіх державних органів за виборчі зложивання не дочекалися вирішення. Всі скарги потонули в адміністраційній комісії, а звіди пішли в міністерство внутрішніх справ. Українські домагання в земельній, шкільній та економічних справах не знайшли цілковито від-

дуку в польському соймі. Тому, переводячи підсумок вислідів праці на терені польського сойму, бачимо, що українці не мають жадних успіхів. Вправді кореспондент «Діла» п. Кедрин («Діло». Ч. 143. і 144.) твердить, що цей білянс є активний, бо мовляв український посольський клуб здрав собі пошану й виробив авторитет... Це фрази, бо дійсність показує дещо відмінне. Позитивним з цілої діяльності можна назвати хіба це, що вже раз з очей українців спаде омана, ніби польських послів можна ділити на ворожих і прихильних до нас. У відношенні до українців польські послі всіх напрямків, польський уряд і польська опінія знаходять завжди одну спільну платформу.

Репрезентат польського уряду, міністр земельних справ Станевіч заявив, що «Польша йшла й буде йти походом на східні землі во імя її історичної місії». Провідник польських соціалістів Дашинські заявив, що не допустить до жвивання терміну «Західна Україна», — лише «Малопольска». Представник польських магнатів Радзівіл обурювався, що «регулямін не дає спроможности заборонити виголошування протидержавних промов». Нема найменшого сумніву, що орієнтації на «здобутки», — це явище переминаюче, що нікчемність й опідлення захопили тільки слабодухів («Новий Час» 29. 6.).

Польський сойм зійшов взагалі до підрядної ролі, чому дав вислів Пілсудскі у своїй інтервю во частинній зміні кабінету. Він назвав цілий сойм «соймом вуличниць і повій». «Колиб я переміг себе, — казав Пілсудскі, — то я нічого иншого не зробивби, а тільки бив би і копав би наших послів без упину». Це в «нагорода» Пілсудского представникам народу за їх вірнопідданність і гнущі спина. Після цього видно, що теперішній польський сойм зіграв свою ролю, заки показ свою працю. Тому вже тепер ходять в Польщі поголоски на тему, чи взагалі цей сойм збереться, чи може збереться тільки на це, щоби на слідуючий день бути розвязаним.

На Волині й по зміні воводи (на місце Межа прийшов Юзефскі, колишній український міністр для польських справ), йде нагіянка на українське життя. Після розвязання читальень «Просвіти» в рівенському й ковельському повітах прийшла черга на «Просвіти» в кременецькому повіті. Адміністрація переводить труси в читальнях і шукає різних формальних причин до їх замкнення. Тому що закиди «політичної праці» вже перестаріли, шукають нового закиду, як «брак діловодства» в читальнях, «брак діяльности»... Все це має за ціль розвязати всі існуючі читальні, аби

на руїнах їх поставити нові читальні на підставі вироблених вовідством нових статутів. Разом з цим йде змагання польської влади створити т. з. регіональні партійні установи, у яких гуртувалисьби всі, без ріжниць народности, звідки малаб йти польонізаційна праця в українських повітах і селах. Не краще стоїть справа також у Галичині. Тут маємо спроби створення регіональної організації в Станіславові.

Відносини на полі шкільництва також не змінилися. На місце міністра освіти Добруцького прийшов Світальскі, відомий своєю безоглядністю й нищенням українського руху підчао урядування, як шеф департаменту міністерства внутрішніх справ. Вже це вказує, що для українського шкільництва нема підстав сподіватися кращого. Інтерпеляції й промови посла Целевича й сенатора Галуциньского ні до чого не привели. Наступ на українське шкільництво йде далі. Коли пригадаїти, що за часів Австрії на терені Сх. Галичини було около три тисячі шкіл, що по переведенні кресового «закону Грабського» ця кількість впала до одної третини, що в 1926.—27. р. було тільки 845 шкіл, а далі вже тільки 690, то при теперішньому нищенні за чотири роки не стане ані одної чисто-української школи на терені Галичини. Тому справа шкільна зайняла знова поважне місце в українській пресі. У першу чергу пішов заклик до українських громад, щоби вносили протести проти несправедливих трактувань плєбісцитових заяв у справі української школи, а далі щоби рятувати «Рідну Школу» грошевими жертвами. По жвивах зачнеться вівеча кампанія під кличем зміни, шкільних кресових законів Грабського з масовими збірними протестами проти несправедливого закону. Ці протести малиби піти до тих міжнародних чинників, що створили закони для національних меншостей і морально покликані до оборони їх.

Політика нищення українського руху знайшла свій вислів у нових засадах на смерть у Львові. 3. липня кілька членів Української Військової Організації, йдучи за прикладом усіх революційних рухів, зробили напад на польську державну установу, а саме на поchtову філію у Львові. Наступ не вдавсь. Наступили масові арешти серед українців. Страшними побоями вимусила львівська поліція від шопера подання осіб, що брали безпосередню участь в цьому нападі. 19. липня вібрано наглий суд, не дивлячись на те, що підсудні одверто заявили, що виконували наказ Української Військової Організації. 25. липня оголошено вирок, яким підсудні

Ординець і Плахтина засуджені на кару смерті, Мирош на 7, а Качмарський на 5 років тяжкої в'язниці, Скіцький і Штокало, з огляду на їх молодечий вік, передані звичайному судові. На розправі оборона стояла на тому, що підсудні є членами У. В. О., а тому їх злочин підпадає під параграф 58. карного закону, і в такому випадку наглий суд не є компетент-

ним у цій справі. Суд однак розглядав цей чинок, як звичайний злочин грабунку. Вирок викликав обурення серед українського населення й скріпив завзяття, висловом чого є слова матері одного із засуджених на смерть: «Сину, як будуть Тебе вести на шибеницю, не забудь закликати: хай живе Україна!»

C.

Політичний огляд.

Час літнього спочинку не лишається без впливу також на політичне життя цілого світу. Два місяці минає від нашого останнього огляду, а проте сума більших подій міжнародного значіння менша, ніж за місяць в осени, зимою чи на весні.

Нарешті покінчилася конференція у справі Танжеру. 25. липня представники Франції, Іспанії, Англії й Італії підписали в Парижі умову, на вироблення якої пішло так багато часу. Загально беручи, підписану умову треба розглядати, як успіх італійських дипломатів. Інтимно-приятелі відносини поміж Лондоном і Рїмом дали себе відчувти. Франція й Іспанія мусіли багато чим поступитися на користь Італії на терені Танжеру. Ще в минулому році ні Бріан, ні Прімо де Рівера, не хотіли чути про рівноправну співучасть італійців в управлінні таким важливим міжнародним пунктом, яким є Танжер. На основі ж договору італійці приймають участь і в поліції, і в санітарному, і в митному, і в громадському правлінні. Коли шукати причин цього успіху й певного прискіпшення підписання, то ніяк не дасться поминути вже згадані нами раніше, найбільш «модерної» міжнародної справи, — пакту Келльога...

У відповідь на французькі й англійські застереження Келльоґ розіслав другу ноту, яка своїм змістом мало ріжнилася від першої, але йшла назустріч Англії тим, що в поясненні визнавала правильність англійської точки погляду, і Франції тим, що кількість держав, які малиб відразу приступити до пакту, поповнено Чехословащиною, Польщею й Бельгією. Цей останній факт вказує на те, що Келльоґ визнав французькі домагання, а саме: новий пакт не може порохувати вже існуючої системи договорів між ріжними європейськими державами. На другу ноту всі держави відповіли дуже швидко. Коли переглядати всі відповіді, то впадає в око, що відповіді Праги, Варшави й Брюсселю майже списані з відповіді Парижу... Зрештою все покінчилося

на тому, що 27. серпня в Парижі на Ке д'Орсай сам Келльоґ підписав пакт, який відкидає війну, «як засіб національної політики». Крім Келльоґа у тій церемонії візьмуть участь Бріан і Штреземан. Інші держави будуть заступлені або спеціальними висланцями, або послами в Парижі. Оскільки ми взагалі зупиняємося на справі підписання чергового «мирового пакту», то це зовсім не означає, що ми надаємо цій справі якусь значіння. Ми не вірили й не віримо в жадні договори, угоди й союзи. Це все служить лише для затемнення в очах народів цілого світу справжніх політичних стремлінь великих держав. Стаття З. Пеленського, що її містимо саме під час підписання пакту Келльоґа, трохи допоможе українському загальному розумінню, якого саме «миру» шукає Америка... До того ж одна міжнародна подія, свідками якої ми були перед кількома тижнями, розкриває карти. На думці маємо опішніє визнання китайського уряду тим же самим Келльоґом. З одного боку він ніби дає приклад найбільшій миролюбивості й міжнародної солідарності, з другого ж — він спішить закріпити американський вплив на Сході Азії підписанням угоди з націоналістичним урядом. Цей останній факт є проявом справжньої політики Вашингтону. Легко собі уявити ніякове положення французьких, англійських й японських політиків, коли вони, пару днів після встановлення дати підписання «вічного миру», з часописів довідалися про самостійний крок Америки в Китаю. Щоб якусь злагодити справу, а разом з тим і не лишитися позаду свого всемогутнього конкурента, Англія також заповіла переговори з урядом звільненого Китаю. А які почуття викликало це поступовання Келльоґа серед японців, що бачать у цьому повний осуд їх політики в Китаю й Манджурії? І Чічерін не промигнув нагоди дати знати про себе. Зрозуміла річ, він майстерно використав те, що Москву не запрошено до підписання пакту Келльоґа, для піднесення настрою в Радян-

ському Союзу. Комуністична преса протягом кількох тижнів пише, що політика Келлога цілком покривається з англійськими планами проти большевиків. На діліж не маємо жадних підстав вірити цим московським теревеням, ми в тому переконані, що перебування большевиків при владі на Сході Європи тільки допомагає зростові Америки.

Ми вже згадували про те, що Мусоліні в своїй політиці на Балкані несподівано зустрівся з приятелем Франції Венізелосом. Цей останній дуже швидко опинився на чолі грецького уряду, і підчас останніх виборів зумів здобути велику перемогу (мало не 80% голосів). Такий розвиток подій у Греції потягає за собою затримку в стремліннях Мусоліні заключити бажані йому договори з усіма сусідами Югославії. Хоч правда Венізелос кілька разів заявляв, що він не думає порушувати взаємовідносин, які його попередники налагодили з Італією, всеж Рим неспокійно дивиться на події в Греції. Щоби не лишати започаткованого плану, Мусоліні долучив до відомого договору з Туреччиною аналогічний з Персією й Абесинією. Рівночасно з цим Туреччина також не лишається пасивною. За договором з Афганістаном прийшов договір з Персією, до чого прилучився також Аман-Уля-Хан.

Досить непередбаченим шляхом пішли події в Югославії. Як відомо, центральним пунктом югославянської політики в останніх місяцях було питання ратифікації нетурецьких договорів з Римом. Проти цього більше всього виступали представники хорватів на чолі з Степаном Радічем. Хорватська опозиція з кожним днем приймала характер «автономізму», а подекуди навіть «сепаратизму». Напруження довело до кривавої перепалки в парламенті, де оден депутат бив двох хорватських послів і важко поранив самого Степана Радіча. Цей справжній хорватський народний трибун не переніс ран. Смерть його мало не привела до одвертого розриву між сербами і хорватами. Внутрішнє напруження змусило бігородських політиків приспінити справу договору в Нетуно. Таким чином прийшло до певного формального златіднення взаємовідносин між Югославією й Італією. Вся увага Білгороду скучена зараз на тому, як усунути сербсько-хорватський спір. Цей нагоди не проминають зовнішні чинники. Є деякі познави, що й італійці, і мадьяре зненацька знайшли в собі симпатії до хорватського руху...

Кампанія проти тріянонського договору ніби трохи затихла. Складається

вражіння, немов обі сторони щось підготовляють. *Зачуваємо, що Прага поважно зупинається над питанням автономії Закарпатської України. Якщо за чутками криється щось конкретне, то ми можемо це лише вітати.*

Не можемо оминати пресової кампанії, яку викликала агадана вже нами телеграма з Праги в справі зїзду політиків з кол УНР («Völkischer Beobachter»). Ця сензаційна телеграма дала большевицькій пресі привід до надрукowania цілої статті. Російська емігрантська преса в Парижі також собі щось написала. «Тризуб», не довго думаючи, вмістив спростовання пресового бюра в Парижі. Коли читати це спростовання й тримати перед очима «Völk. Beob.», то приходиться ствердити, що «урядова» установа не завдає собі навіть труду читати оригінал тої телеграми, зміст якої спростовується. Зрештою виходить, що спростовується те, про що спритні автори телеграми навіть не згадують...

Кавнас і Варшава до цього часу не дійшли до жадного порозуміння. Кожна сторона не жаліє паперу на все нові ноты, комунікати й вияснення. Вольдемарас добре оцінює те політичне значіння, яке грає Литва, завдяки її географічному положенню. Диктатор малої держави немилосердно відкидає різні пропозиції. Це зрештою привело до того, що великі держави рішили домагатися від Вольдемараса швидкого залагодження спору. Залескі зручно використовує неприхильне до Литви відношення Англії, Франції й навіть те, що німецький посол у Кавнас давав Вольдемарасові мироловби пропозиції. Зрештою все покінчилось на тому, що литовці й поляки перед слідуючими загальними зборами Союзу Народів ще раз зїйдуться на нараду. Оскільки й на цей раз обі сторони не дійдуть до порозуміння, то певне Союз Народів поновно візьметься за розгляд цієї справи.

Китайські націоналісти зараз же після поразки північної армії з великою рішучістю взялися за встановлення нормальних аносин з чужими державами. Головним домаганням китайських дипломатів є скасовання «нерівних договорів». Власне це й послужило приводом до зросту китайського націоналістичного руху, бо ті договори, які забезпечували європейцям у Китаю великі привілеї, завжди були великим ударом для національної гідности китайського народу. Китайцям дуже допомагає розбіжність в інтересах різних держав, а в першу чергу Америки й Англії. Визнання Вашингтоном націоналістично-

го уряду й підписання мирного договору на засаді рівноправності підбадьорило напівінських політиків. Вони з твердою ві-

рою дивляться на майбутнє Китаю, як на найбільшій державі світу.

В. Пожерт.

Лист із Франції.*)

Пишучи цього листа, я не претендую на всебічне й досконале освітлення всіх ділянок українського життя у Франції. Я спробую лише дати допис, що характеризує життя й діяльність однієї з головних українських організацій, а саме поділюся враженнями з 5. з'їзду Союзу Українських Емігрантських Організацій у Франції (26.—27. травня 6. р.). Цьому з'їздові в «урядових колах» надають велике значення...

Безперечно, мій допис буде різнитися від допису про той самий з'їзд у «Тризубі». Мені здається, що здорова критика взагалі ніде, ніколи й нікому не шкодить, а навпаки допомагає вийти з того хаотичного стану, в якому опинилася українська еміграція, дякуючи різним «дописувачам», які ще сьогодні пишуть «для мас», забуваючи, що великий відсоток «маси» вже давно переріс їх самих. Писати про все в рожевих тонах й оманити дійсність, — це не вірити у відпорність загалу, а також самого себе. Така вже наша вдача: сила балачок, пропозицій, рішень і побажань, — тільки мало реальної, скриваної до одної мети праці. Це можна сміливо сказати особливо про згаданий з'їзд.

З'їзд відкрив голова Генеральної Ради Шуміцький короткою промовою, у якій зясував роллю Союзу в житті української еміграції. Після цього обрано мандатну комісію, яка встановила, що на з'їзді заступлені слідувачі громади: Шалет — 2 делегати з трома голосами кожний (10 членів кожної громади мають право одного голосу на з'їзді), Париж — 5 делегатів, Ліон — 1 делегат з трома голосами, Оден ле Тіш — 1 делегат з трома голосами, Сален де Жіро — 1 делегат. Крім делегатів право рішачого голосу надано всім членам Генеральної Ради й Ревізійної Комісії.

Після зачитання небагатьох привітань від громад, проф. О. Шульгина із Женеви й Проводу Українських Націоналістів (це останнє дехто прихняв з певною настороженістю) заслухано звіт Генеральної Ради.

Не потрібно застановлятися над діяльністю Г. Р., — досять лише згадати, що

Ревізійна Комісія в своєму звіті гостро критикувала її.

Ця критика викликала великі суперечки поміж учасниками З'їзду, а деякі «політики» пробували навіть обвинувачувати Комісію в пристрасному відношенні до справ, скривуючи цей закид на адресу одного з членів її (націоналіста).

Для характеристики дебатів варто навести дещо з промов делегатів, які оббороняли Генеральну Раду й поставилися до звіту Ревізійної Комісії з певним «застереженням».

Оден з промовців добалакався до того, що Генеральна Рада є фіктивною організацією, яку він свідомо підтримує лише з мотивів репрезентації назовні, а не тому, що вона зможе дати щось для еміграції. Зогляду на це, він вважав суворо критику діяльності зайвою. Другий був невдоволений тим, що Комісія покликається на якісь попередні делегатам невідомі, протоколи. Третій вважав, що такий звіт був би на місці, оскільки Генеральна Рада мала б в своєму розпорядженні принайменше 20.000 франків.

На це все Ревізійна Комісія відповіла в дуже рішучій формі: 1) Ревізійна Комісія не знаходить можливим працювати у фіктивній організації й ніколи не вважає Союз за таку, 2) Комісія вважала за необхідне вказати ті джерела, які обґрунтовують закиди, 3) Генеральна Рада мала без малого згадану суму (18.000 франків).

Після відповіді Комісії оден з делегатів (націоналіст) запропонував перечитати попередній протокол ревізії. Це викликало серед делегатів якусь, незрозумілу для стороннього глядача, нервовість. Щойно після довгих «перепалок» поставлено цю пропозицію на голосування. «За» — десять, «проти» — десять. Не довго думаючи, голова З'їзду своїм другим голосом відкинув домагання половини З'їзду. При тому всі члени Г. Р. були серед десятих, що висловилися проти.

Коли я запитав одного з делегатів, чому такому маловажному питанню надають таке велике значення, він відповів, що читати попередній протокол у присутності публіки неможливо. Що там було в тому протоколі, я так і не довідався.

Не шастило Г. Р. і підчас звітів з місць. Мало не всі заявляли, що громади

* Лист цей з технічних причин не вміщено в попередньому числі. У слідуєчому числі подано відомості про всі організації українців на терені Франції.

Ред.

залишені на власні сили, і закликали провідників Союзу допомогати бодай чим-небудь у справі культурно-освітній та підтримувати живий зв'язок надсилкою референтів. Крім того всі без винятку делегати з провінції висловлювалися проти роздавання повноважень і рекомендацій ріжними «великими людьми» від Товариства б. Воляків Армії У. Н. Р. Більшість призначених заступників вербується з т. з. «не зовсім певного елементу», а почасти не належить навіть до українських організацій.

Зовсім поділилися думки щодо скликання українського всеемігрантського з'їзду. Одні були за переданням справи окремому бюро, зложеному з емігрантів-парижан. Другі заявили, що таке бюро мають створити представники ріжних угруповань з усіх теренів, де перебувають українські емігранти. Треті не добачали потреби з'їзду, в якому прийняли б участь гетьманці й «фашистські елементи». Покінчилися на тому, що справу цю передали Генеральній Раді, аби тільки її якось «вирішити» на З'їзді.

Загально оцінюючи вислід праці З'їзду, треба признати, що єдиною реальною постановою було уповноваження професора О. Шульгяна, заступати українські орга-

нізації на терені Франції перед Міжнародним Бюро Праці у Женеві. О. Шульгяні добивався цього уповноваження вже давно від Генеральної Ради. Рішення З'їзду викликало в поодиноких делегатів побоювання, чи заступництво у Женеві не буде зловжито лише на користь одної тільки групи української еміграції.

Між иншим у біжучих справах паризький делегат М. Антоненко запропонував (від групи націоналістів) післати представника на Конгрес Українських Націоналістів. Ця пропозиція викликала живу дискусію, в якій брали участь члени З'їзду: Косенко, Гончарів, Бацуца, Антоненко та ин. Бацуца підкреслив, що українські націоналісти являють з себе солідну організацію, а тому до внесення треба поставитися дуже уважно. Косенко переконував З'їзд, що організація націоналістів є організацією партійною, а тому З'їзд не може приймати жадних рішень. Внески націоналістів у тій справі перепали в часі голосування над ними.

Перед самим закриттям голова З'їзду заповів, що від З'їзду висилається привітальну телеграму «Головному Отаманові» А. Лівичькому. Це повідомлення всі зустріли гробовою мовчанкою замість оплесків, як то бувало раніше... *Пр-ий.*

Українці на міжнародному форумі.

Значіння праці українського студентства для пропаганди української справи, не вимагав ширшого обговорення. Десятки більших і менших міжнародних з'їздів, у яких за останні вісім років приймали участь українці, тисячі знайомств, які завязали молоді українці з молодим чужинцями, не лишається без наслідків у майбутньому. Той факт, що значна кількість учасників ріжних з'їздів вже тепер займає ріжні місця в політичному, дипломатичному, економічному й культурному житті ріжних країн, промовляє само за себе.

Особливо для українців ця праця мусить бути одним з головних завдань, коло якого повинні скупитися всі наші сили. Не так воно є на ділі. Покиль студенські організації і то на еміграції нараховували велику кількість членів, і студенських датків вистарчало на фінансування Центрального Союзу Українського Студентства (ЦЕСУС), все було більш-менш гаразд. Колиж більшість нашого студентства залишила свої громади після закінчення осві-

ти, то, на превеликий жаль, далеко не все українське громадянство прийшло на поміч для дальшого ведення міжнародної акції нашої молоді.

Прага, Турнов, Гага, Оксфорд, Парад, Ельмау, Будапешт, Варшава, Женева, Жекс Копенгага, Ніборг, Карловці, Прага, Шірс, Рим, Шартр і Париж, — це назви лише тих міст, де були делегати ЦЕСУС-а. Поза тим ріжні групи української молоді приймали участь у багатьох инших міжнародних з'їздах. Незалежні від жадних політичних угруповань, *наші делегати завжди виступали в імені цілої України, всієї Української Нації.*

Здавалосьби, що цей останній момент мусівби спонукати також і громадянство на всіх українських землях не забувати про потребу широкого підтримки нашої молоді в її зусиллях. На жаль, зовсім инакше є в дійсности. Коли в минулому році ЦЕСУС звернувся до всіх українців із закликом о підтримку, то лише еміграція відгукнулася на це. У цьомуж році вже і ширші кола еміграції поставилися байду-

РОЗБУДОВА НАЦІЇ

же до всіх закликів. Колиж таке становище еміграції можна частинно оправдати її нечисленністю і матеріальною скрутою всеж дивним є те, що *західні українські землі, в імені яких наша молодь виступає на всіх з'їздах, цілковито і постійно ігнорують заклики нашого студентства*. Складається вражіння, немов загал Західної України легковажить справу міжнародної праці українців. Така неарозуміла байдужість криє в собі певну небезпеку, а саме те, що силою обставин виступи нашого студентства серед чужинців стратять загально-український характер... Слід зазначити одначе, що поруч з байдужістю Західної України в справі матеріальної підтримки міжнародної акції, фігурує дуже багато домагань до українських делегатів, аби вони підносили різні заходно-українські справи. Коли до всього додати, що *українська молодь у Польщі за останні роки не підготувала нікого для фактичної участі в міжнародних з'їздах*, то образ буде повний.

У цьому році головні з'їзди відбувалися у Франції. Міжнародна Студенська Поміч (I. S. S.) скликала свою чергову конференцію до Шартр, а Міжнародна Студенська Конференція (С. І. Е.) відбувала свій десятий конгрес у Парижі.

У Шартр українців заступали два делегати (Орелецький і Кожевників). Конференція ця займалася переважно практичними питаннями матеріальної допомоги студентам у різних країнах. У той час, коли велика кількість нашого студентства потребувала матеріальної допомоги, і фонди I. S. S. були досить великими, кожна така конференція мала для українців велике значіння. Теперже, коли тільки поодинокі українці мають ту чи иншу підтримку збоку I. S. S., участь українських делегатів має значіння репрезентативне й пропагандивне. На цей раз українська делегація виступала навіть у ролі допомагаючого, бо саме на конференції обговорювалося справа допомоги болгарським сту-

дентам, які потерпіли від землетрусу, і при нагоді президент ЦЕСУС-а зложив частину збірки серед українців.

На конгресі С. І. Е. у Парижі було 8 українських делегатів (Орелецький, Кожевників, Петренко, Ковальський, інж. Калужний, Ермолаїв, Холодна, Яковлева). Програма конгресу обіймала різні чергові справи (прийняття нових членів, вибори виконавчого комітету, звіти членів, звіти комісій). Поза діловою частиною французьке студентство урядило низку банкетів, вистав, прогульок. Щодо праці української делегації, то слід відмітити, що в цьому році *наші представники заступали також білоруське студентство*. Коли слідом за українським звітом, другий українець складав звіт в імені білорусів, то це не лишилося без певного вражіння на чужинців і дало привід до різних кулуарних коментарів. Позатим українській делегації прийшлося чимало попрацювати в справі *узнання української мови поруч з иншими слов'янськими мовами*. Власне від конгресу в 1928. р. у Празі на засіданнях дозволено вживати крім французької, англійської й німецької також «одну слов'янську мову». Польські делегати в порозумінні з російськими вважали це право монополем на користь лише двох мов. Рішуче вмішання українців привело до того, що визнано принцип чергування всіх слов'янських мов. Коли згадати, що парижський конгрес зібрав понад тисячу учасників, то кожному стане очевидним велике значіння участі українців, хочаби зогляду на пропаганду.

Ці короткі відомости про чергові міжнародні з'їзди не вичерпують вповні всього того, що мало місце в Шартр і Парижі. Зацікавлені знайдуть докладні звіти в «Студенському Віснику». Завданням цього допису є звернути увагу читачів «Р. Н.» на потребу поважного трактування справи нашої міжнародної акції й належної співучасті всіх українців у підготовці майбутніх з'їздів.

Я.

Моя відповідь.

(Духовим батькам молодого покоління в пам'ятку книгу.)

Три голоси довелось мені почути сприводу появи «Розбудови Нації» взагалі, і моїх літературно-політичних виступів в ній зокрема. То були статті п. Славінського (в «Тризубі» ч. 7), далі п. Донцова (в «ЛНВ» ч. 7—8) і зрештою п. Липинського (в «Поступі» ч. 3.—4.), в яких, коли й не названо мого імені, то подано витяги з моїх писань. Три голоси з різних таборів, не однаково виразні, суперечні в висловах, але однозгідні в осуді моєї постави супроти сучасної національної дійсности. Хоч як не-

РОЗБУДОВА НАЦІЇ

охочий до полеміки та особистих виступів, я приневолений дати на них мою відповідь, бо не годен знехтувати голосів, що походять від осіб, які є духовими батьками цілого нашого покоління, а моїми зокрема, від яких побірали ми науку національного та політичного думання. Вони ж бо, або їх групи, були для нас довгий час міродатними дороговказами у минулому й сучасному.

Першим дороговказом служила ідеологія патріотів-демократів, які навчили нас свідомо любити нашу батьківщину. Їм ми мусимо завдячувати пізнання й зрозуміння українського народу, в той час єдиного носителя й хранителя національних цінностей і традицій. З їх рядів вийшов найдостойніший провідник Української Нації нашої доби, Симон Петлюра, що єдиний з чільних діячів спромігся на чинність, тяглість і рішучість в політичній та збройній боротьбі українського народу за своє визволення. Відданий справі, завзятий у замаханнях, сильний вірою, він лишається неперевершеним взірцем національного борця наших часів. Подвижник духу й лицар чину, він втілює і, в міру сил, перевів у життя підсвідомі прагнення нашого народу. Не його хиби чи помилки тримаємо ми в пам'яті, але підсилюємо себе згадками про його заслуги перед батьківщиною й шануємо, як національного героя.

Другим дороговказом в процесі нашого духового росту став Д. Донцов, — цей вічний революціонер і будитель. Він вказав на глибокий занепад національної волі українського народу та його провідників, на брак у нас почуття гідності й відваги. Він викрив у наших душах джерело національної слаги й збудив волю до чину. Чуйливий на кожний прояв нової думки, він вивів молоде покоління із закамарків провінціалізму та ввів його в коло світових проблем. Він вщепляв у нього духа непокою та вказав шлях до вершків обвіяних бурей. Він надихав нас вірою в те, що долею України не є служити погноєм, але занестись на рівень Великої Нації. Він вказав на марність сподіванок визволитись в силу одної льогіки річей, чи з чужої ласки, на konieczність плекати в нас силу духу й фізичну силу, здатність боритись і перемогати. Він розвіяв туман, що його потворили свої жерці й наші слабодухи коло найбільшого історичного ворога України, і вказав шлях на Захід, як єдино-спасення і живодатний для нас. З подиву гідною затятістю й завзяттям боронить він свої позиції й нині, даючи приклад глибокої переконаності, послідовності та наочності думки.

Третім дороговказом був ідеолог традиції й консерватизму В. Липинський. Він перший показав, що Україна це не уронева категорія, не випадок самої віри й уяви, але історична дійсність. Він звів нашу національну ідею, що доси корінилась у серцях й ятрилась в ранах, на лано землі й пов'язав її з ґрунтом. Почуття й прагнення українців вложив він у формули й протиставив анархії духу та зміслив тверду систему цінностей. Основово української національної свідомості не є ні раса, ні мова, ні релігія, — лише край, ідея батьківщини. Так, завдяки йому, з ідеологічної секти українство робиться широким і глибоким національно-державним рухом. Він викрив й уваглядив згубні для нації явища нашого минулого та сучасного, що їх часто уважали за прикметні й спасенні. Зупиняючись над суспільною будовою українського народу, він слушно вказав на брак сильної провідної верстви, національної аристократії, як на аномалію нашої дійсності. Він правильно оцінив властиву нашому народові вдачу осілого виробника-хлібороба й протиставив її кочовничій, хижацькій природі північного сусіда. Зрештою, він дав доказ високої свідомості своїх обов'язків і великої відданості справі.

Згадуючи наші дороговкази, не хочу ні ставити їх на одну дошку, ні виносити осуду, ані означувати нашого відношення до них нині. Тим лише встановлюю генезу нашої національно-політичної думки, не предрікаючи дальшого її прямування.

З цих трох джерел живилося наше покоління. Одначе не погорджували ми й наукою чужинців, не легковажили власним досвідом, та вказівками дійсності.

Не зважаючи на суперечність, навіть ворожість змагань наших батьків, ми намагалися синтезувати в нашій свідомості й погодити з життям питомі їм, незаперечені цінності. Плід нових умов і вислід протилежних впливів, ми не могли вложитись у жадне з усталених ними ложбищ. Чи не за це нині кидать вони на нас камінням? Суспільні явища, речниками яких є чи були наші батьки, мають певне місце в історії, але жадне з них не вичерпує сучасної дійсності. Тимчасом той перелом, що стався в житті України, вимагає, аби ми хоч на мить охопили в цілому нашу національну проблему, підвели підсумки й виснували плян на майбутнє. Застановляючись над нашою духовою спадщиною, ми не оцінюємо наших попередників на основі того, чого їм бракує, — лише на основі того, що ними здобуто. Ми далекі від думки їх розвінчувати, але й не маємо наміру канонізувати їх завчасу. Як карні члени нації, беремо на себе долю відповідальності за їх прогріхи й помилки. Чи тим не

набуваємо права користати з їх досвідів і ставитись критично до їх вчинків та способу думання?

Свідомі нашого завдання в поточну хвилину історії, ми не менше свідомі й нашої великої відповідальности. Тим завданням є стверження живого, діючого факту, яким є націоналізм, що його вага й поширеність роблять його загальним і світовим. Мусимо плекати цей первень організуючої й моральної сили, що з'явився й розвивається в нас органічно. Мусимо перетворити його з ідеологічної категорії в політичний чинник. Наші батьки не могли доси цього доконати, бо вони його соромилися, або вирікалися, як ереси, або звужували його ідеологічну основу. Однак вони підготували підложжя для нашого чину. За це їм велика дяка. Щоби довершити їх діло, мусим покинути відправну точку, і щоби продовжити їх шлях, мусимо від них віддалитися. Застерегаємось всеж при тому збільшувати розбрат й анархію, що були прокляттям нашої історії. Знаємо, що бувають моменти й положення, коли годі дотримати однастайність і доводиться жертвувати згодою з найближчими. Однак вважаємо це рішення винятковим й не можемо з нього робити собі правило.

Можна від нас відхрепуватися навіть пятнувати нас за те, що зважилися стати на рівні ноги й взяли на себе сміливість мостити власний шлях. Ми наперед до того підготовані сумною практикою нашої історії, коли батьки були не кращими від синів. Власне ця наука історії не дозволяє нам вийти з рівноваги й вхопитися за полеміку чи за засоби ділання, що їх вважаємо негідними й якими, навеликий жаль, часом послуговуються супроти нас наші ідейні противники. Хай кожен пильнує свої гідности, як сам знає. Щож до нас, то нам однаково чужий і жест біблійського сина, що посміявся із свого старого, хорого батька, як і запобігання чиеїсь ласки. Не заперечуємо живодатної й спасеної спадщини та не вирікаємося науки батьків на майбутнє. Однак одверто признаємося, що почуваємо власний ґрунт під ногами й чуємося в силі продовжити діло наших попередників. Маємо віру в слушність наших думок і нашої постави та вважаємо своїм обов'язком голосити нашу правду. Не боїмося критики й радо прислухаємося до річевих завважень. Колиж нам робитимуть перепони в доконанні нашого завдання, будемо боротися, не вилючаючись з національного табору, і понад усе поставимо благо нації та її авторитет.

Дм. Андрієвський.

Надіслані книжки та журнали.

- Віктор Андрієвський:** ЗНАЧІННЯ ПОЛТАВСЬКОГО БОЮ ДЛЯ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВНОСТІ. Варшава 1927. Накладом «Табору», стор. 32, серед. 8.
- Віктор Андрієвський:** «В ДЕСЯТУ РІЧНИЦЮ» («22. I. 1918 — 22. I. 1928»). Київ 1928. Накладом «Табору», стор. 32, серед. 8.
- Я. Г. Кухаренко:** «ТВОРИ». Перше повне ілюстроване видання під редакцією Г. В. Омелченка. Громада Українців в Кубані. Прага 1928., стор. 144, мал. 8., ціна 18 кч.
- «ПРЕРІЯ». Канадійський Альманак 1928, виданий заходом Теа опіки над українськими переселенцями ім. св. Рафаїла в Канаді. Вінніпег. Манітоба, Канада, стор. 124, вел. 8.
- ЛІТЕРАТУРНО-НАУКОВИЙ ВІСНИК. Місячник літератури, науки й суспільного життя, рік видання 27., кн. VI., червень 1928, Львів.
- ЖИТТЯ І ЗНАННЯ. Ілюстрований популярно-науковий і літературний журнал, видання Теа «Просвіта» у Львові. Ч. 9, 1928.
- ТРИЗУБ. Періодичний журнал виходить кожної неділі в Парижі. Ч. 19—28.
- БІЛЬШОВИК УКРАЇНИ. Політично-економічний двотижневий журнал. Харків 1928. Ч. 9—14.
- ВІРА І НАУКА. Євангельський часопис присвячений духовному, культурному і економічному життю українського народу. Рік видання IV. Ч. 10—4.
- СОКІЛЬСЬКІ ВІСТІ. Орган українського сокілства, видає ружанкове Товариство «Сокіл-Батько» у Львові. Річ. I. Ч. 4. Львів 1928.
- Bulletin mensuel d'Informations de l'office Central de la Confédération Internationale des Etudiants, no. 5, 6, 2e Anné, Bruxelles, 1928.
- Е. Гірчак. ПУМСЬКІЗМ І РОЗЛАМ В КПЗУ. Бібліотека Більшовика України, ч. 7. стор. 248, мал. 8°. Державне Видавництво України, Харків, 1928.
- РАНОК ч. 1., двотижневий орган української незалежної думки, під редакцією С. В. Перепелиці. Париж, 1928.

Накладом «Групи Української Національної Молоді» в Празі вийшла велика поема

Ол. Бабія: ГУЦУЛЬСЬКИЙ КУРІНЬ.

Твір цей охоплює своїм змістом цілу історію боротьби українських військ за волю в 1918—1920 роках. Героєм поеми є Гуцульський Курінь, як символ Української Галицької Армії в днях її радощів, смутків, тріумфів і невдач.

Книжка має 154 ст. друку на доброму папері в гарній обгортці.

Ціна одного примірника: в Чс. Р. безпосередно у видавництва 12 кч., з пошт. пересилкою 14 кч.; у Польщі з коштами пересилки 4 зл. р.; в Америці з пересилкою 45 центів; в інших державах рівновартість 15 кч. — Книгарням і кольпортерам знижка.

Інчим особам (не кольпортерам) висилається книжку за попереднім надісланим грошей за книжки і на поштову пересилку.

Замовлення слати на адресу «Розбудови Нації»: PRAHA-SMÍCHOV, poštovní schránka č. 37, Čs. R.

„БЕРЕСТЕЙСЬКИЙ МИР“ (1918—1928)

Спогади Гофмана, Черніна, Людендрфа, Севрюка, Залізняка і других.

Ціна 8 зл. п.

В-во „Червона Килина“ ЛЬВІВ, Руська 18.

Хто ще не передплачує **СМОЛОСКИПИ**

журнал націоналістичної молоді,

що виходить в перших днях кожного місяця у Львові.

Видає *Осип Боднаревич.*

Редакція й Адміністрація: **Львів, Руська 18, III. пов.**

Передплата виносить річно: у Польщі — 6 зл. п. в інших краях — 1.50 амер. дол. або їх рівновартість в інчій валюті.

ЖИТТЯ І ЗНАННЯ

Ілюстрований популярно-науковий і літературний журнал, виходить кожного місяця у ЛЬВОВІ.

Передплата виносить: річно 18 зл. п., піврічно 9 зл. п., поодиноке число 1.80 зл. п.

Редакція й Адміністрація: **Львів, Ринок 10. П.**

Українська Видавнича Спілка
видає

ЛІТЕРАТУРНО-НАУКОВИЙ ВІСТНИК

місячник літератури, науки й суспільного життя.

27 рік видання.

Журнал виходить книжками в перших числах місяця й містить статті визначних молодих і старших українських письменників та учених.

Передплата виносить: місячно — 2.50 зл. п., піврічно — 14 зл. п.; річно — 26 зл. п.

Адреса Редакції й Адміністрації: **Львів, Руська 18, I. пов.**

Приймається підписка

на

ОРГАН ПРОВоду УКРАЇНСЬКИХ НАЦІОНАЛІСТІВ
РОЗБУДОВА НАЦІЇ

Журнал виходить кожного місяця

І містить статті ідеологічного, філософічного, літературного, економічного, військового й ин. характеру, що відносяться безпосередно до життя й діяльності українського народу; рівнож містить журнал історичний матеріал з визвольних змагань чужих народів, а також постійний огляд міжнародної політики.

*

Піврічна передплата вносить: — 30 кч. в Чс. Р., — 9 зл. п. в Галичині, на Волині і в Польщі, — 4 мар. в Німеччині, — 6 шіл. в Австрії, — 24 фр. фран. в краях Латинської Унії, — 1.20 дол. амер. в Америці, Канаді та инчих краях.

Поштова адреса Редакції й Адміністрації: PRAHA — SMÍCHOV, poštovní schránka č. 37, Čs. R.

Гроші слати на адресу: LEGIOBANKA, «ROZBUDOWA NACIJI», Praha Čs. R. В краю і в Польщі: ЦЕНТРОБАНК «РОЗБУДОВА НАЦІЇ» Львів. В Австрії: BANKHAUS SWOBODA & COMP., Wien I, Legiobanka, Praha — «Rozbudowa Naciji». В Німеччині: DARMSTÄDTER UND NATIONALBANK, Berlin, Legiobanka, Praha — «Rozbudowa Naciji». У Франції: BANQUE COMMERCIALE DE PRAGUE, Paris II, Legiobanka, Praha — «Rozbudowa Naciji». В Америці й Канаді: UKRAINIAN LEGION, P. O. Box 578, Philadelphia, Pa. «ROZBUDOWA NACIJI».

В АДМІНІСТРАЦІЇ ЖУРНАЛУ
„РОЗБУДОВА НАЦІЇ“

можна постійно дістати

Гуцульський Курінь

поема *О. Бабія*

Національна Думка

Орган Групи Української Національної Молоді в Празі,

Державна Нація (ч. 1, 2.)

Орган Легії Українських Націоналістів

і Смолоскипи

Журнал Української Націоналістичної Молоді в Краю.

Vydavatel: *Ing. C. Mykola Sciborský*, Ukr. Zemědělská Akad. v Poděbradech.
Odpovědný redaktor: *Václav Harych*. Tiskárna: Legiografie, Praha-Vršovice,
Sámová ul. č. 665.

Novinová sazba povolena řed. p. a t. čís. 20225-VII-1928.

РОЗБУДОВА

НАЦІЇ

РОЗБУДОВА НАЦІЇ

орган Проводу Українських Націоналістів.

Видав: *Микола Сціборський, канд. інж. У. Г. А. в Подєбрадах.*

Редагує: *Колетія.*

Помешкання Редакції й Адміністрації: Praha-Smíchov, Nádražní tř.
č. 46 p. (акс. pivovar).

Поштова адреса: «Rozbudowa Naciji», Praha-Smíchov, pošt. schránka
č. 37.

Гроші посилати на адресу: Legiobanka, Praha «ROZBUDOWA NACIJI», Центробанк Львів «ROZBUDOWA NACIJI», Ukrainian Legion P. O. Box 578, Philadelphia. Pa. «ROZBUDOWA NACIJI», Bankhaus Svoboda & Comp., Wien I., Legiobanka Praha «ROZBUDOWA NACIJI», Darmstädter und Nationalbank, Berlin, Legiobanka, Praha «ROZBUDOWA NACIJI», Banque Commerciale de Prague, Paris II, Legiobanka, Praha «ROZBUDOWA NACIJI».

Ціна окремого числа: Ч.-с. Р.—5 кч., Галичина, Волинь, Польща—1.50 зл. п., Австрія—1 шіл., Німеччина—0.70 мар., краї Лат. Унії—4 фр. фран., Америка, Канада, та інші краї—0.20 дол. амер.

З М І С Т.

1. *Інж. Дм. Андрієвський*: Україна в світовій політиці 313
2. *Микола Ницкевич*: Луцька Молодь 319
3. *Др. Зеион Кузеля*: Українці в Румунії 321
4. *Ж. Флергат*: Україна й Бесарабія 325
5. *Вальтер Гатеман*: Зміна обличчя Африки 327
6. *Микола Сціборський*: До аграрної політики націоналізму 332
7. *Степан Самушинський*: Спомини з італійського полону 339

ОФІЦІЯЛЬНА ЧАСТИНА.

8. *Звідомлення ч. 8.* 347

З ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІЗАЦІЙ.

9. *Легія Українських Націоналістів* 348

ХРОНІКА.

10. *На Радянській Україні* 349
11. *Під Польщею* 351
12. *Під Румунією* 353
13. *Свято в Берліні* 354
14. *Політичний огляд* 356
15. *Лист до Редакції* 359
16. *Відповідь Редакції* 363
17. *Надіслані книжки та журнали.*

Vydavatel: *Ing. C. Mykola Sciborský, Ukr. Zemědělská Akad. v Poděbradech.*
Odpovědný redaktor: *Václav Harych.* Tiskárna: Legiografie, Praha-Vršovice.
Sámova ul. č. 665.

Novinová sazba povolena řed. p. a t. čís. 20225-VII-1928.

РОЗБУДОВА НАЦІЇ

(ROZBUDOWA NACIJI)

ОРГАН ПРОВОДУ УКРАЇНСЬКИХ НАЦІОНАЛІСТІВ

Річник I.

Прага, вересень 1928.

Число 9.

Инж. Дм. Андрієвський.

Україна в світовій політиці.

Людство в різні доби історії мало певну будову, певні системи політичних, релігійних і річевих взаємин, що вязали його в логічне ціле. Нам здається, що нині, не зважаючи на поглиблення й зміцнення деяких об'єднуючих чинників (як н. пр. економічних), цілості більше ніж коли бракує гармонії й одноставності.

Ключем тої системи, що гармонізувала людські відносини в цілому світі, досі була Європа, її культура, її цивілізація, або іншими словами, — душею тої системи була фізична, моральна й розумова сила білої європейської раси. Протягом останніх століть Європа стала справжнім геґемоном світу. Вона виробляла форми життя, думання й почування, що ставали універсальними; вона звела до рівня анахронізму прастарі культури Африки й Азії; вона знищила цивілізацію давньої Америки разом з її творцями. Маленький півострів Азії, Європа стала на довгі часи осередком, столицею, огнищем цивілізації, виплекала здібну, працьовиту, рухливу, вперту, сміливу й ваборчу расу. Ця раса поширилася по всіх континентах, завоювала численні народи, одних непокірних вигубила, других втихомирила, прищепила їм свої вірування, звичаї, організацію. Так біла раса опанувала всі частини світу. Лише Азія встояла перед цим тиском і, відступивши на свої культурні позиції, не здавала їх Європі. Одначе й тут біла раса зуміла оплутати тубольців путами своїх господарських і політичних норм.

У давнину сильніщі, смілівіщі й відповідно вивіновані народи — греки, картагінці, скандинавці підбивали слабших і казали їм платити собі данину. У нашій добі ця система набула особливого розросту в формі господарських зносин і правових норм. Богатство й могутність Європи полягає сьогодні в її колоніях розкинутих по всіх усядах. Європа стала осередком виробництва, кируючим центром господарського життя для віддалених частин землі, бо добування й оброблення сировинців переводиться силою й засобами накопиченого віками капіталу. Це власне й робить Європу метрополією багатьох країн. Техніка, й збройна сила стали до послуг господарській системі капіталізму та тримають у покорі різні народи переважно не білої раси.

Історія Європи, — це історія росту її потужности, її зачіпности та її впливів. Географічні умови відіграли немалу ролю в цій історії.

Європейська раса й культура вродилися на берегах Середземного Моря. Цеж-море є колискою європейської цивілізації. Спираючись на вигідні географічні позиції, діяльні чинники того історичного процесу з давніх давен запускалися у віддалені країни й поширювали терен ділання. Осередки політичної сили пересовувалися рівночасно з перенесенням огнищ цивілізації. Таким осередком донедавна була Франція. Маючи довгу лінію морських берегів, чудові численні пристані, вільні виходи на Південь і Захід, будучи багатою країною й здібною нацією, Франція вела перед в європейському політичному житті аж до початків 19. століття, а в культурному аж по наші дні. Одначе вже в 15. ст. для її геґемонії повсталала небезпека в звязку зі зменшенням світової ваги Середземного Моря. Це сталося у наслідок відкриття Америки й нових морських атлантийських шляхів. Тому й цілий період європейської історії, що прийшов по середземноморському й був започаткований Колумбом, можна наввати атлантийським.

У критичний момент середземноморського періоду, коли нащадки старої Римської Імперії (варвари) закріпили геґемонію європейського континенту (а не балканського й апенинського півостровів) над морем, Україна виходила на кін історичного життя (9. ст.). Перенятя засадами середземноморської цивілізації через свої зносини з античним світом і через прийаття християнства, Україна мала всі дані заняти поважне місце серед тогочасних чільніших держав. Усе віщувало нашій батківщині блескучу майбутність і велику ролю в житті культурних народів. Положена на берегах Чорного Моря, вона була близькою до шляхів, що ними пересувалися центри європейської цивілізації. Сильне тяження України-Руси до тодішніх політичних центрів і тодішня система зносин намагалися включити її в європейське коло. Давня Гелляда мала на нашій землі свої кольонії, і стара Україна була її житницею (5. ст.). Легіони Римської Імперії доходили до її кордонів (поселення на Дунаю), а пізніщі італійські республіки відважувалися посилати свої сили ще далі. Наша Київська Держава повсталала завдяки вигідному міжнародньому положенню на шляху «в варяг у греки». Через Україну веде суходольний шлях з Європи через Туран до Авії. Це дає великі економічні вигоди, — і в колишньому Києві ми бачимо численні заклади купців європейських й азійських. Політична влада Києва сягала аж по Кавказ і Балкан; вона давала себе відчутти також на берегах Босфору, в Царгороді. Наш Ярослав Мудрий був відомий і поважний в Європі, чого докавом хочби споріднення з найблискучішим королівським французьким родом. Україна готувалася стати помітним чинником європейського життя й політики, але дві великі події геть чисто змінили хід нашої історії.

Першою була татарська навала на Україну й повстання на берегах Босфору Турецької Держави замість Візантійської Імперії. Другою — відкриття Америки й втрата світового значіння Середземного Моря. Татарська навала підбила силу Української Держави. Її простори були зведені до Галицько-Волинського Князівства. Що правда, європейські володарі, зокрема Римський Папа, залицялись і далі до наших суверенів, але вага й престиж цих останніх вже не були такими, як за Володимира Великого чи Ярослава Мудрого. Пізніще Політична сила України-Руси заникла зовсім у Польсько-Литовській Державі. Доки господарили татарські орди й пустошили наші степи, доти старий шлях

РОЗБУДОВА НАЦІЇ

з Європи до Азії був перетятий, як також був перетятий і занепав водний шлях з Півночі на Південь по Дніпру. Чорне Море, що в старовину лучило нас з європейським світом, — Грецією, Візантією, Італією, — опинилося в руках монголів. Український нарід був відсунений від нього в лісисті північні й північно-західні землі. Україна вийшла в кола головних чинників європейської політики раніше, ніж скінчилася середземноморська доба. Наступна атлантийська доба знайшла її уопослідженою, розбитою, десорганізованою. Власне цей час є для нашої батьківщини «пропащим часом» в історії світової політики. Разом з тим для Європи це був чи не найближсучійший час.

У хвилину відкриття Америки Європа була перенаселена і мало індустріалізована, аби дати своєму населенню працю. Європа душилась, — Америка стала її рятувати. Туди спрямувала біла раса всю свою енергію й там блискуче виявилася вдача європейців. Такої велетенської військової, господарської та культурної праці, що її перевів європейський геній за чотири століття, людство ще не бачило. Усі народи Європи, на той час вистарчаюче овбровні фізично й морально та добре положені географічно, кинулися на нові землі, шукаючи за щастям і багатством. Еспанці, французи, англійці, голяндці, ірляндці залляли Америку. За короткий час створилися нові народи та нові держави. Проте все це мало європейські кости, і лише поростало американським мясом. Англійський нарід відіграв в історії кольонізації Америки особливо велику роль й дав початок могутній державі, якою є Злучені Держави. Тут європейська цивілізація, не спинювана традиціями, упередженнями, географічними розмежуваннями, яких повно в Європі, мала вільний хід і пішла далі, ніж на рідному ґрунті. Нині Америка є великою політичною, економічною й моральною силою. Це молодий, свіжий, повний сил, надій, завзяття, витревалости волі й заохоти до життя організм. Його апетити ростуть з часом і виривно змагають до підбиття Європи та до використання її як кольонії.

Оден факт повстання Злучених Держав вистарчає для твердження, що нова історична доба принесла велику перевагу англо-саксонської раси над всіми іншими. Як тільки вузол світових шляхів перенісся на Атлантийський Океан, Англія відчула покликання до мореплавства. За недовгий час вона здобула велику силу на морі та вперто змагає до гегемонії в Європі й до захоплення нових заокеанських просторів. Низкою війн в Еспанією, політичних й економічних угод з Голяндією, а також перемог над революційною Францією Наполеона, Англії вдалося забезпечити собі перше місце на морі й стати на сторожі європейської рівноваги. Правда, велика американська кольонія, що одержала від Англії не лише людський матеріал, але й цивілізацію, відпала від метрополії. Тим менш Англія придбала й втримала Канаду, залюднення та культивування якої належить більше Франції. Більше того, завнавши поразку в Америці, Англія спромоглася здобути цілі континенти (Австралія), великі обшари первісного краю (Африка) і зрештою виключно вигідне становище в багатючих кольоніях (Індія). Так Англія зложила безмежну Імперію, що простягається по всіх частинах світу, об'єднана одною цивілізацією, політичними традиціями й економічною системою. Це дало їй рішачу вагу в європейському й світовому житті. Можна спокійно твердити, що майже на наших очах осередок європеїзму пере-

совується з Півдня на Північ. Англія фактично тримає нині в своїх руках контроль політичного та економічного життя Європи. Атлантиська доба світової й європейської історії принесла перевагу, коли не гегемонію, англо-саксонської раси. Це факт величезної ваги для цілого людства та його майбутнього.

Після відкриття Америки й нових водних шляхів ціла увага європейського світу відвернулася від східних суходольних шляхів, відвернулася і від Азії, як також і від Середземного Моря. Очи всіх цивілізованих і чинних народів Європи звернулися на Захід, на Новий Світ, на океан. Чорне Море, що й так віддалене від головного басейну, стало закутиною середземноморської водної системи. Час від 15. аж по кінець 19. ст. дуже несприятливий для України не лише в силу місцевих подій, але також з огляду на ті зміни, що зайшли на міжнародній арені. Великі світові рухи й шляхи липають Україну на боці, вона занепадає внутрішньо й забувається назовні, — стає провінцією. Атлантик підбиває її світове географічне й політичне значіння. Мало не всі її природні дані ударемнюються, а всі невгоди її становища на порозі двох світів виступають навверх. Оскільки раніше це викликало особливий рух навколо України й робило її осередком впливів і вувлом світових змагань, то тепер воно робить з неї арену борні, здобич змагунів, важливий, але інертний додаток до самостійних чинників.

Зв'язана інтимними культурними нитками й симпатіями з європейською цивілізацією наша нація змушена була протягом довшого часу мати діло з азійсько-татарськими кочовниками. Положена між значними політичними силами різної вдачі й природи, — Москвою, Польщею та Туреччиною з її татарськими васалами, — Україна мусіла змагатись, маневрувати й бути не раз поділеною між сусідами. Втративши свою лінію в історії, вона все лишалася в полоні якоїсь орієнтації, коли не на Захід, то на Південь, або Північ. Її культурну візантійську й західну спадщину поділено. Не оден з наших сусідів підносить свої права на нашу душу й навіть на наше імя. Розбита, виключена в кола європейських народів, наша Україна всеж жила, росла й розвивалася. З лісів, куди її загнали татари, тихцем напوماцки проклала вона собі шлях на старі землі, здобула нові, пристосувалася до незваних досі умов. Так український нарід опанував південно-східні степи, колонізував їх, і виробив нові форми політичного і культурного чину, змагаючи поновно до політичної ролі. Виявом здібности пристосовання і відновлених змагань була наша козаччина. Політика наших крапчих гетьманів (Хмельницький, Мазепа, Орлик) стремить до повернення Україні відповідного місця в колі європейських народів, але вона негодна вивчатися в труднощів «окраїнного» положення. Їх політика була надто континентальною, місцевою, вона не могла достроїтися до світових ходів і рухів, що відбувалися далеко на морях, над берегами Атлантийського Океану. Український нарід безсило борсався в путах Московської й Польської Держави. Слабший від них на суходолі, безсилий перенести поле бою на море, що його захопили монголи, наш нарід ріс і розвивався біологічно, але не міг стати на рівні ноги політично. Всеж він не дав знищити себе національно, і, як небезпечне стороннє тіло, ввійшов у склад Польщі, доки її остаточно не росадив. Потім віллявся в Московське Царство, дав йому розмах, європейську цивілізацію, вихід у тепле море, під-

стави московського імперіялізму на Заході, але разом з тим і великий заколот що повстав між старою Москвощиною й новою Російською Імперією. Користаючи з державної організації Росії, творючи основу її політичної могутності, він проти волі пануючого московського народу надзвичайно розвісився, васелив нові простори. Одначе він душився в політичних рамках російського режиму, нудився в задусі провінціалізму й мусів рано чи пізно скинути з себе пута. Це сталося слідом за великою війною, підчас революції у формі Українського Дива.

Велика війна унаглядмила й довершила той хаос, що панував в європейському житті та в цілій світовій політиці. Атлантийська доба властиво вже минула; з нею мусіла відійти в небуття також і система міжнародніх взаємовідносин. Донині Європа була наріжним каменем будови світових зносин. Зараз її положення захитане, — рівновага цілої будови порушена. По-перше, поруч з європейськими політичними силами стали дві нові: американська (Злучені Держави) й азійська (Японія), з якими доводиться сильно рахуватись; по-друге, Європа, виснажена економічно й морально, не спроможна творити того однолітку, яким вона була досі перед лицем цілого світу. Її золото перепливло Атлантику й скупчилося в американських банках. Внутрішня криза розвідає європейський організм і відбирає йому віру в себе та в свою силу.

Криза європейству зачалася давніше, але вона унаглядмилася і загострилася по великій війні. Престіж Європи в очах цього світу полягав не так в її фізичній чи мілітарній потужности, як в її ролі розсадника цивілізації й вищої моралі. Техніка, як теж усі наукові здобутки могли вцеплятися дикунам, кольоровим расам, — престіж на тому лише зростав. Одначе він потерпів, як тільки дикун перейнявся сучасною етикою європейця, яка голосить, що людина є царем природи, що нема сили понад генія людини що в основі всі люде, без огляду на раси та ступень цивілізації, однакові. Християнська проповідь обіцяла мир і справедливість, раціоналістичні теорії вказували засоби встановлення на землі ідеального ладу, спокою й щастя. Проте війна викрила марність найвищих сподіванок. Замість тріумфу поступу й цивілізації цілий світ став перед лицем руїнації й розврату. Вихвалювані теорії, — політичні (парляментаризм) і соціальні (соціалізм), — як також нові міжнародні установи (Союз Народів) лише збільшили терен взаємних поборювань. Сама техніка стала загровою для її винахідників. Поступ капіталістичної системи господарства допровадив до великого неладу в житті цивілізованих народів і їх кольоніяльних васалів. Зрештою, сама Європа побачила своє банкруцтво й стала переглядати свої теорії та методи. Але було вже запізно, бо ті, що досі вірили в Європу, її генія, її непереможність, опанувавши її технікою та засадами, стали побивати європейську владу й європейський престіж здобутою зброєю. Почався великий визвольний рух кольоніяльних народів.

Розбита в середині, Європа побачила великі труднощі на всіх континентах. Її політична система, оперта на пануванні й проводі кольоніями, захиталася. Її економічна система, побудована на дозові сирівців з малорозвинених країн, на переробленні й перепродажі їх, вазнала сильних ударів (похід большевиків проти капіталізму). Її культура, перед якою хилилися всі народи світу, піддається сильній критиці носи-

телями старих культур (китайці, індуси), як несвідоме знання, та невдячними учнями (москалі), як витвір буржуазної класи. Найнебезпечнішим, хоч і не першим, із повставших рабів була Росія. Після двох століть змагань европеїзуватися, Московщина раптом змінила напрям і стала на чолі вбунтованих проти Європи. З усіх азійських народів, за винятком Японії, вона найкраще овбровна європейським знанням і технікою. Вона найбільше намагалася пристосуватися до європейського життя й має велике огірчення по невдачі. Вона найрішучіше відкидає (євразійці, большевики) європейську цивілізацію, і стає до чилної боротьби з нею, заохочуючи також інших своїх східних сусідів. Ворожа самим основам європейського життя, вона бере за об'єкт своєї ненависті економічну систему (капіталізм), і, підбиваючи її, намагається розвалити Європу знутри (революція й диктатура пролетаріату). Теорія Маркса, це лише метод критики та зверхня форма, яку вона заповнює власним змістом і надихає власним патосом, зачерпненим з великої відрази до європейської цивілізації.

Перед нашими очима зарисовується боротьба між цілістю германороманських народів та їх вчорашніми рабами. Наступ на Європу большевицької Московщини виказав наявність світових сил, що означені не державними кордонами, але є континентальними угрупованнями. На тлі світових пересувань останніх років ясно видно, що вчорашній гегемон світу, Європа, є сьогодні лише одною з світових сил поруч з іншими. Вона має простір 10 міл. кв. клм. і до 450 мільйонів населення. Сильна своїми традиціями, престижем, географічним положенням, технікою, але без тривкого політичного зв'язку, розвіжена недовір'ям і суперництвом національних одиниць, розділена кордонами, ріжницею мов, культур і т. і., вона не сконсолідована. Свідомість своєї окремішности в світі й спільности своїх інтересів лише зачинає прокидуватися; треба багато часу покиль ця свідомість перейде в організовані форми. Всеж за це промовляє багато чинників, — головню економічні. Загрожена в посіданні своїх колоній і стиснена Америкою, Європа все оільше задумується над справою своєї внутрішньої консолідації. Досі вона була гегемоном світу й звикла ототожнювати себе з цілим людством, що найменше з цивілізованою його частиною. Нині стає очевидним, що так воно не є та що її майбутність вимагає самоовначення й самообмеження, як передумов організації. Ідея політичного зв'язку та економічної єдности складових націй, — ідея Паневропи здобуває все більше узнання.

Тим більше, що одна із сильніщих держав, яка належала до європейського концерту народів, Англія помалу відокремлюється в самодовліючу в своїх інтересах і змаганнях цілість. Вже давніше вона практикувала політику «блескучого відокремлення», але досі центр її ваги лежав на берегах Темзи. Між тим, по війні стався значний переустрій Бритійської Імперії. Домінії й колонії одержали змогу впливати на політику метрополії, і навіть мають своє представництво в Союзі Народів та в деяких державах. Це робить в Англії Кондомінію та ще більше віддалює від рівноділаючої політичних змагань європейських народів. Це є натуральним процесом. Вже віддавна лише голова цього політичного організму лежить в Європі, — її тіло ровкидане по всіх частинах світу. По своїм розмірам В. Британія творить окремий світ, що обіймає 36 міл. кв. клм. в 454 міл. людей.

Проти цих двох світових сил — Паневропи й В. Британії — виступає нині третя, що прибирає назву Євразії. Вона звалася недавно Російською Імперією, а зараз Союзом Сов. Соц. Республік, обіймає понад 21 міл. кв. клм. з 146 міл. населення. Суто-континентальна цілість, положена на Півночі, з перевагою туранської раси, є вона мостом між європейським й азійським світами. Наступниця давньої монгольської імперії 13. ст. ошляхотнена християнством, озброєна новітнім знанням і технікою, але в основі ворожа європейській цивілізації, вона намагається створити нову культуру й накинута її світові. Слонукана не так життєвими потребами, як волею до панування й месіянізмом, вона веде наступ на дотеперешніх світових можновладців, на європейські народи, і пробує підбивати їх у кольоніях. Маючи свою голову в Європі, вона своєю масою лежить в Азії, близька цій останній вдачею, і тому має дан та плакає надію опинитися на чолі азійських народів, що підіймаються проти панування білої раси.

(Кінець буде.)

Микола Ніцкевич.

Луцька молодь.

Про луцьку українську молодь, як про таку, можна говорити тільки починаючи з 1923. року, коли зорганізувався гурток при українській гімназії. До того часу шкільна молодь, як організоване ціле, ніде не виступала, а як що й робила, то ця робота носила характер окремих індивідуальних виступів, які не мали жадного впливу на загальну молодь.

У 1923. році заложено культурно-освітній гурток — «Самоосвіта», що своєю метою нічим не різнився від усіх інших подібного роду організацій гімназійної молоді.

Ініціаторами цього гуртка були старші учні, що тільки завдяки військовим подіям перебували ще в гімназії. Це були цілком дорослі люде. Ці «старички», як молодші їх називали, взяли відразу кирму в гуртку в свої руки. Можна було припускати, що гурток стане монополією «старичків». Одначе, так не сталося. Правда, «старички» міцно тримали в руках «капсулів» (молодших), але відносилися до них з батьківською любов'ю. Не помітно було, щоб «старички» намагалися залишити молодших в тіні, аби самим висунутися наперед. Навпаки, вони немов самі залишилися заду, і підштовхували молодших. Одним словом, «старички» були диктаторами з правдивим хистом диктаторів. Молодші не мали навіть підстави бути незадоволеними цим диктаторством. «Старички» не тільки не перешкоджали праці гуртка, але підсилювали її своїм неоспоримим авторитетом «бувалих людей». Завдяки їм, не було в гуртку непевности, що звичайно буває в таких гуртках. Коли хтобудь з «авторитетних» сказав що те, або інше, є добре, то не могло бути іншої думки.

Зразуж після засновання гурток почав видавання свого журналу, який названо «Багаття».

Перше число вийшло в українській і російській мовах, бо в гімназії було ще декілька росіян. Викладання в старших класах провадилося ще в російській. Друге число, вийшло тільки в українській мові. Редакційна колегія, яка складалася з двох українців й одного росіянина, винесла постанову, що журнал має видаватися тільки в українській мові. Співробітникам росіянам пропонувалося перекладати їх праці. Росіяне з цим не захотіли погодитись і вийшли з гуртка. Всі віддихнули вільніше. Учнів росіян було дуже мало, але вони заявляли великі домагання й сунули свого носа навіть туди, де це не було потрібно.

Журнал друковано на шапірографі з богатньою ілюстраціями та досить мистецькою оберткою. Помішувано в більшості, як це й звичайно буває, любовні вірші та оповідання, найчастіше з народнього життя. Час від часу появлялися й розвідки

на різні літературні теми. Заслуговує на згадку розвідка: «Чи Гоголь був наш?» Цим розпочато довезву дискусію на сторінках «Багаття».

Фактичним провідником редакції був учень М. Він користувався загальною повагою й довірям. Це був вже старший учень, певно років за 20. Надвичайно оригінальна людина. Своєю поставою й поглядом він нагадував Шевченка. Приємний, похмурий абсолютно не сентиментальний, навіть деколи різкий. Проте його різкість ні в кому не збуджувала незадоволення. Вона була якась натуральна й не задиркувата. Він умів до всякого заговорити якось так похмурно лагідно, що ніхто його не боявся. Молоді приносили йому свої перші спроби, і навіть коли їх редактор випроваджував до коша, то ніхто не ображався, бо це зробив «дядько».

Як пізніше виявилося, наш «редактор» був членом місцевої комуністичної організації, але молодші до дня його арешту про це не знали. Його приналежність до комуністичної організації не мала жадного впливу ані на напрямок журналу, ані на молодь. Він нікому не нав'язував своїх поглядів, навіть рідко коли говорив на політичні теми.

Гурток мав також бібліотечку. На молодий гурток вона була досить великою. Складалась вона переважно з книжок дарованих самими учнями, а почасти старшим громадянством, якого так мало було в той час в Луцьку. З книжками дарованими учнями часто траплялися неприємності, бо учні брали їх здому, не питаючи батьків, а потім батьки заявляли свої права на них.

Найцікавіше, що було в гуртку, це уряджування літературних та історичних судів. Метою їх було навчитися дивитися на героїв і події не очима автора, чи, що найчастіше буває, очима історика літератури, — а своїми власними.

Суди ці поставлено на широку ногу, — із свідками, возними, яких називали «вишибайлами» й т. д. Незадоволені присудом вносили апеляції. Мабуть цікаво дивитися на такий суд збоку. Виступали діти, що намагалися виглядати як можна поважніше, але це в них ніяк не виходило. Коли такому «прокуророві», або «адвокатові» доводилося говорити про любов, то він червонів по самі вуха й поспішав оминути небезпечне місце. Молодь дуже цікавилася цими судами. Кожний вважав за щастя виступити принайменше в ролі свідка. Розібрали «Хиба режуть волю», «Причеп», «Земля», «Між двох сил» і багато інших. З історичних судів пам'ятний суд над Петром І. У ролі прокурорів виступали учні української гімназії, а в ролі адвокатів учні російської гімназії. Одна й друга сторона були незвичайно вперті, мало що дійшло між ними до сварки, ледви не до бійки.

Суди ці самі по собі властиво не відсвітлювали настроїв молоді. Одначе, вони змушували молодь думати. На приватних помешканнях учнів після якого-будь суду зав'язувалася багато змістовніші, ширші й одверті дискусії, ніж на самих судах.

Суди притягали також декого із старших громадян. Часто можна було бачити поміж дитячою публікою сиві голови, що з добротливо-підбадьоруючою усмішкою дивилися на діви особи.

«Самоосвіта» була абсолютно автономною організацією. Тодішній директор гімназії Власовський майже не втручався в справи крім тих випадків, коли цього вимагали його директорські обов'язки. До речі треба сказати, що учні надвичайно поважали свого директора, і тому жадних неприємностей не було.

Разом із «Самоосвітою», а може й раніше, założено спортовий клуб «Юнак». Брак фахової допомоги не дозволив йому розвинутися в той час так, як слід. На власні кошти учні справили деякі руханкові прилади, що увесь час псувалися. Вправами кирмували два бувших кадети київського корпусу. На жаль, крім «струнко» й «праворуч» вони дуже мало могли показати.

Була думка нав'язати тісніші зв'язки з галицькою молоддю, але справа кінчилася тільки на листуванні. У той час Волинь для Галичини була «terra incognita». Навіть старше громадянство не мало між собою жадних зв'язків. Раз тільки навідався до Луцька з доручення «Сокола-Батька» П. Франко, що привіз для спортового гуртка деякі речі. Одначе, луцькі спортовці не змогли на час виплатити повинних грошей, і звідси повстало довге листування, що дратувало як одних, так і других.

З кінцем 1923.—24. шкільного року обидва гуртки почали досить гарно розвиватися, і може ще дося існувалиб, колиби не арешт в осени 1924. р., що забрала в першу чергу духового батька обох гуртків М. Поміж арештованими було декілька учнів жидів, — всіж останні українці, члени «Самоосвіти». Арешт наробив такого переполоху в Луцьку, що «Самоосвіта» припинила своє існування. Жадного іншого гуртка на її місце не założено. «Юнак» і надалі помаленьку існував. Діяльність свою

він розвинув тільки тоді, коли вправами став проводити Горбенко, б. старшина Української Армії.

Арешти перешкодили виконати оден з найголовніших плянів гуртка. Малося на думці в наступному році поставити в обовязок кожному членові «Самоосвіти» скласти іспит в історії та географії України. Іспит цей складалиб при комісії, яку обрано з членів «Самоосвіти» на її загальних зборах. Це мало велику вагу, бо в той час в гімназії вже не викладаю ані історії, ані географії України.

1924.—25. р. пройшов тихо. Поляки зробили з арешту декількох комсомольців велику бучу. Почалося звільнювання вчителів гімназії, відібрання концесії й т. д. Це не могло не відбитися на учнях. Вони притихли й довший час не ворушилися. До засновання культурно-освітнього гуртка так і не прийшло. У 1925.—26. р. учні знова почати видавати неперіодичний журнал, якого вийшло тоді тільки два чи три числа. На слідуєчий рік молодь стала все сильніше й сильніше активізуватися...

У біжучому році ми згадуємо чимало різних подій, що сталися в 1918. р., та не всі ті події були радісними, бо вже тоді почався розділ України. У січні окуповано Бесарабію, а в листопаді таж сама доля стрінула Буковину.

У десяту річницю цих сумних подій ми переносимося думками за Дністер, і зміщенням двох статей звертаємо увагу всіх українців на маловідомі факти.

Редакція.

Др. Зенон Кузеля.

Українці в Румунії.*)

В наслідок несприятливих військових відносин значні частини української етнографічної території без згоди українців прилучено до Румунії.

20. січня 1918. р. румунський генерал Прешан захопив Бесарабію, ніби вогляду на потребу оборони її від большевиків. У листопаді того самого року румунський генерал Задік вступив у Буковину. На основі угоди з Чехословаччиною 1920. р. Румунії передано марморощську округу. Українські села в Добруджі прилучено до Румунії ще ухвалою берлінської конференції в 1871. році.

Окупацію Бесарабії, населення якої домагалося приєднання до України й 26. січня 1918. р. проголосило свою незалежність, румуни намагалися легалізувати тим, що змусили бесарабську національну раду — «Сфатул-царій» — винести 27. березня рішення про злуку Бесарабії з Румунією на засадах автономії. Цю «постанову», не дивлячись на скасування «автономії» вже 26. листопаду тогож року й приголошення замість неї стану облоги, що триває аж до цього часу як у Бесарабії так

*) «The Ukrainian Question — A Peace Problem», видання відділу преси та пропаганди Проводу Українських Націоналістів, Женева, серпень 1928, 40 ст. [Вступ. Деклярація Українського Клубу в Польському Союзі. Карта України. Дмитро Поліве: Міжнародне значіння української проблеми. Др. Зенон Кузеля: Стремління до незалежності на Радянській Україні. Володимир Козан: Положення українського народу під польським режимом. Володимир Целевич: Утиски українського шкільництва в Польщі. Сидір Чучман: Терор у Польщі. Др. Зенон Кузеля: Українці в Румунії. Сошик Ріко Ярій: Підкарпатська Русь (Карпато-Україна)].

і на Буковині, румуни передали державам Антанти на затвердження.

Ще менше мирно прилучено Буковину, що, загалом беручи, є переважно українською територією (1910. р. — 305.101 — 38,4% українців, 273.254 — 34,4% румунів, 223.000 — 27,2% німців, жидів та ін.), і в північній та західній частині має тільки коло 5% румунів проти 70% українців, які проголосили були злуку із З.У.Н.Р. Це прилучення санкціоновано договором у С.-Жермен (10. вересня 1919. р.). Однак це було рішено вже в 1916. р. тайним договором між Румунією й Францією.

Українська національна територія під Румунією (коло 23.000 кв. клм.) складається з таких частин: 1) Північна, Східна й Південна Бесарабія з м. м. Хотин, Кишенів й Акерман, — понад 650.000 українського населення; 2) Північ і Захід б. австрійської Буковини з м. м. Чернівці, Вижниця, Кицмань, Вашківці, Заставна, Серет і Сторожинець, — 350.000 українців; 3) б. мадярська марморощька округа, — 10.000 українців і 4) сумежні в Бесарабію села в колишній болгарській Добруджі, — кілька тисяч українців. Загалом, Румунія, рахуючи обережно, має коло 1.061.325 українців, що складає 7% усього населення.

Ці українці є автохтонним населенням, що жив від давніх часів на землях, які від 9. ст. належали спочатку до Українського Київського Князівства, а протягом 12.—14. ст. до Українського Галицько-Володимирського Королівства. Щойно в 14. ст. у прикордонних смугах з'явилися румунські колоністи. Всі українські землі мали перед насильним прилученням до Румунії можливість вільного національно-культурного розвитку в Українській Державі. Навіть під чужим пануванням, а саме в Австрії, українцям полишено певну волю, що привело на Буковині до національного самоврядування. Румунія перебрала ці землі з рук Антанти на підставі окремого парижського договору (9. грудня 1919. р.). Тим договором (розділ 8. і 9.) Румунія зобов'язалася зрівняти всі національні меншости в правах в більшості й забезпечити їм змогу національно-культурного розвитку.

Всі зобов'язання, що румуни перебрали на себе в силу цього договору, вважаються засадничими правами, які не можуть бути внесені чи змінені жадними іншими законами й розпорядками. Як зобов'язання міжнародного характеру, вони можуть бути змінені лише постановою Союзу Народів.

Однак, Румунська Держава перейшла над тим всім до порядку денного: у Бесарабії й на Буковині введено постійний стан облоги; всі попередні українські здобутки знищено до щенту, й окремими законами та розпорядками започатковано румунізаторську кампанію, що згідно з поясненнями урядових чинників, має на меті протягом короткого часу винародовити всіх українців.

У Бесарабії українців повбавлено всіх прав і віддано на ласку військового терору, який вже приніс багато тисяч жертв і змусив десятки тисяч вивандрувати до Аргентини, Бразилії та ін. країн. Всі українські школи, що їх навіть у 1920. р. було 200, переіменовано в румунські. Видавання часописів і книжок в українській мові заборонено, і навіть щобудь друковане кирилицею не дозволяється ввозити.

Найбільші утиски всеж мають місце на Буковині. Тамешні українці мали в Буковинській Краєвій Раді свою окрему курію, що нараховувала 17 послів, окрему українську секцію красового управління з власним

віце-маршалом і своїми членами уряду, національну адміністрацію в українських містах і громадах, процентову участь у всіх установах, при чому в українських околицях в адміністрації, суді, церкві й школі приймає лише українських урядовців, суддів, священників та вчителів. Українська мова була поруч з німецькою найголовнішою, узаною законом, мовою, що її вживали в місцевих і центральних установах. Українське шкільництво було зразково організоване в окремою шкільною секцією, кравчим і десятьма окружними шкільними інспекторами української національності. У 1913. р. українці мали 199, а в 1918. р. 218 своїх народніх шкіл в 800 клясами, 40.000 учнів і коло 1.000 добре підготованих учителів. Поруч з багатьма приватними середніми й фаховими школами, належно підтримуваними урядом, було 3 українських гімназій, в Чернівцях, Вижниці й Кицмані, українська реальна гімназія у Вашківцях, український ліцей у Кицмані, 2 учительських семінарії в Чернівцях і 4 фахових школи (Чернівці — реміснична, Кицмань — сільсько-господарська, Сторожинець — школа плетених виробів, Вижниця — різбарська). На черновецькому університеті було 4 українських катедри (мова, література, церковно-славянська мова, східно-європейська історія) і лекторат української мови. Богословський православний факультет був українсько-румунським, а тому всі українські богослови могли слухати виклади в рідній мові. Також і в матеріально добре забезпеченій православній церкві дотримано засади рівноправности. Православні українці мали власного митрополита, окремий відділ у консисторії й власних священників, що в українських околицях правили тільки по українськи, а в Чернівцях українська служба чергувалася з румунською. Навчання Закону Божого відбувалося, само собою розуміється, як для православних; так і для греко-католиків, у рідній мові.

Буковинські українці стояли на високому рівні культурного й економічного розвитку. Вони утворили кілька сот власних ощадних і кредитових установ, кравву «Селянську Касу», «Руську Касу», страхове товариство «Карпатію», цілу низку спеціальних кооперативів, пару сот читалень і народніх бібліотек, народню високу школу, аматорський театр, багато співацьких, спортових, пожарних і благодійних спілок та мали кілька часописів і різних періодичних видань.

Румунський уряд протягом кількох років цілком знищив усі ці здобутки українців. У першу чергу внесено українське самоврядування з курією й шкільною секцією та заведено румунську адміністрацію. Край штучно поділено на 5 префектур, в яких урядують румуни, що зовсім не розуміють по українськи. Усіх вищих урядовців української національності звільнено, а нижчим заборонено вживати українську мову навіть у приватних розмовах і наказано в найкоротший час вивчити румунську мову. Спеціальні, надіслані із старої Румунії, іспитові комісії подесяткували кількість українських урядовців, з яких багато покарано переведенням у чисто румунські околиці. У всіх установах, навіть у громадських радах чисто українських сел. заведено румунську мову, а всі права української мови скасовано найперше без жадного закону, а потім затверджено декретом 17. травня 1922. р. Навіть у суді заборонено українську мову. Українці не сміють вносити подання по українськи; у 1926. р. заборонено адвокатам вживати українську мову; недавно розлочато підготовку урядових перекладчиків мов меншостей.

Урядові румунізаторські методи зайшли так далеко, що, в силу окремого розпорядку міністерства внутрішніх справ у березні 1927. р., всі плякати, оголошення, театральні, концертні й кінові програми, навіть цінники й написи в ресторанах, конторах і приватних підприємствах мусять бути обов'язково надруковані також і по румунськи.

Ще гірше повелось українському шкільництву. Його зліквідовано, або румунізовано протягом короткого часу. Вже кілька років нема жадної української народньої, середньої чи фахової школи, нема жадної української катедри, і навіть замкнено чи перемінено в румунські всі приватні школи. Українську мову заборонено як предмет навчання, бо, згідно офіційного румунського погляду (див. статтю міністра Буковини, Л. Ністора, у «Lupta nationala in Bucovina», Букарешт, 1919. р.), буковинські українці є тільки українізованими румунами (1), що мусять вернутися до своєї національної мови. Шкільний закон в 30. липня 1924. р. (див. «Lege pentru inlocumintul primar al Statului» в «Monitorul National», № 101) приписує категорично, що «громадяне румунського походження, які забули свою (румунську) рідну мову, обяввані навчати своїх дітей тільки в школах з румунською викладовою мовою.»

Цей заборони, не дивлячись на всі заходи українців, не вдалося усунути. Навпаки, недавно б. посол Лукашевич на подання в цій справі одержав написану відповідь президії ради міністрів (№ 74, 15. січня 1927. р.), що міністерство освіти не дозволяє введення української мови в народніх школах. Подібні прохання 40.000 українських батьків взагалі полишено без уваги, і, як це подано *урядово* міністерством освіти (Бюро А., № 96.626, 23. вересня 1926. р.) адвокатуві Др. Дутчакові, *кинено до коша*.

Не хочеться вірити, що українську мову заборонено навіть для навчання Закону Божого. Проти цього не могла нічого зробити також греко-католицька церковна влада.

І хоч українським дітям майже відібрано змогу вчитися, бо населення не ровуміє румунської мови, всеж їх відставляється при вступних і матуральних іспитах. Для прикладу слід згадати, що в Чернівцях підчас іспитів 7. і 8. жовтня 1926. р. з 29 українців перепало 26, а в той же час з 61 румунів витримало 59.

Українську мову заборонено також вживати в православній церкві. Навіть у чисто українських селах служба не сміє правитися по українськи. Між тим до останнього часу в усіх громадах, де мешкає 3 румуне, служба мусіла відбуватися по румунськи.

У 1918. р. румуне замкнули всі українські організації, читальні й бібліотеки, та на підставі закону 6. серпня 1924. р. дозволяють поновне відкриття в дуже великими труднощами. Українські часописи переслідують й забороняють. Редакторів часто поліція заарештовує, карає гривною, і навіть переслідують читачів цензурованих чисел. Зогляду на це, зараз виходить тільки одна українська часопись, що змушена писати лише про сільське господарство. Посилки книжок з інших країв конфіскують на кордоні.

Окреме місце займає економічне упослідження українського населення, що сильно потерпіло підчас війни й доси не одержало обіцяного відшкодування. Румунський уряд пореселив на конфісковані маєтки румунських кольтоністів, селян і воєнків, а репиту земельного фонду (62.000

гектарів) віддав у розпорядження міністерства сільського господарства в Букарешті. Українців цілком обійдено при переведенні аграрної реформи. Більшість мусіла задовольнитися наділами в розмірі пів, або чверть гектару. Крім того на українських селян наложені великі податки, чим затримується господарську відбудову. Всі українські кооперативи й господарські спілки підпорядковано румунським економічним центральним установам, які розподіляють прибутки з українських джерел на некористь українців.

Взагалі Буковину розглядається як колонію й вивискується в користь старої Румунії. Вистарчить пригадати публичне ствердження румунського члена буковинської торговельної камери в Чернівцях, Біяновіці, 31. серпня 1926. р., що Буковина дає 15% усіх державних прибутків, і в тойже час державні кредити для Буковини складають тільки 15 мільонів леїв, або одну тисячну загальної суми кредитів.

Українці в Румунії живуть у страшній неволі, що, як казав румунський інспектор Шпенуль, має протягом одної генерації зробити 1 мільон українців добрим румунами. Одначе українці з впертістю вдорового селянського народу обороняють свої позиції й противляться всім денационалізаторським спробам. Не дивлячись на переслідування, українці творять і поширюють свої власні організації в надії на краще майбутнє.

Ж. Флергат.

Україна й Бесарабія.

Большевицькі дипломати не раз підіймали справу Бесарабії на міжнародній арені, але все без більшого успіху. Чужинецька преса ще й до цього часу не вважає Бесарабію за румунську, — одначе разом з тим не може вона собі уявити, як це після розвалу Російської Імперії Москва претендує на Бесарабію, що заселена молдованами й українцями. Тут знова виказується імперіалістична політика Москви, — лише на цей раз під знаком комуністичної зірки. Усім став ясно, що комуністи дивляться на Бесарабію, як на етап поширення пропаганди на Балкани, цьому місці вічних непорозумінь і заколотів. Ось тому не слід дивуватися, що московсько-румунська конференція у Відні в 1924. р. в справі плебіоциту не дала жадних позитивних наслідків.

Крики большевиків про окупацію й узурпацію не знайшли прихильного відгону в європейській пресі. Навпаки, скрізь проведено думку, що справа Бесарабії, — це справа не Москви й Румунії, а України й Румунії. За це промовляє географічне положення й статистика населення. У 1897 р. Хотинський, Білецький, Сорокський та Акерманський повіти мали 62%—70% українців. У 1919. р. в цілій Бесарабії було 47,6% румунів (молдованів і волохів), 21,8% українців, 11,8% жидів, 5,9% москалів, 5,2% болгарів, 3,1% німців, 4,6% ріжних інших.

Для кращого освітлення справи Бесарабії слід пригадати деякі історичні факти. У свій час Молдавія й Волохія існували як самостійні господарства, що інколи тратили свою незалежність у боротьбі з турками, або ріжними татарськими ордами. Молдавські й волохські господарі підтримували з київськими князями політичні й торговельні зносини.

Богдан Хмельницький допомагав господарям в боротьбі з чужинцями й як відомо, оженив свого сина Тимоша з донькою Молдавського Господаря. Щойно після 1812. р. московська влада закріпилася на Україні та могла продовжувати завойовання чужих земель. Після російсько-турецької війни жертвою Москви впала Бесарабія. Від того часу почали оселятися по більших містах російські урядовці й сатрапи, яким царі щедро дарували землі й чужі маєтки.

У 1917 р., коли вибухла революція, Бесарабія ожила. Молдованські націоналісти повели сильну агітацію за створення Молдавсько-Волоської Держави, і навіть утворили Національну Раду («Сфатул-царій»). Однак ця Рада не виконала свого завдання: частину членів підкупила Румунія, а решта розбіглася від терору «сігуранци». Саме тоді в українських повітах розпочалася горячкова праця. Досить згадати, що протягом короткого часу в Бесарабії повстало кілька сот українських шкіл, стількиж «Просвіт» і навіть кілька середніх шкіл (Акерман, Хотин). Скрізь можна було бачити українські оголошення, відозви й часописи. На прохання українських організацій і населення, Центральна Рада надіслала свого комісара Ліскуна. Не було сумніву, що ця частина української території відійде до Української Держави. Проте сталося інакше.

Після підписання миру в Бересті Литовському, австрійське військо (16. краківський полк під командою полк. Шпонера) зайняло українські повіти. Спочатку австрійці не втручалися у внутрішні справи та в управління цими повітами, але, коли положення Центральної Ради стало непевним, захопили владу в свої руки. Громадські організації вислали делегацію до Києва з повноваженнями й рішеннями всіх волостей, що домогалися офіційного прилучення до України, надіслання представників влади й війська. Центральна Рада прийняла цю «петицію» й ухвалила післяти своїх відпоручників. Однак їй не судилося перевести це в життя.

П. Скоропадського проголошено Гетьманом України. Щойно в кінці 1918. р. гетьманський уряд вислав до Бесарабії старосту й начальника державної варті без війська. На нещастя, ці представники «української» влади, б. російські старшини, не виправдали покладених на них надій. Уся діяльність їх звелася до одної відозви в українській мові, що її склала одна з місцевих «Просвіт». Позатим вони провадили агітацію на користь відбудовання «Єдиной-Неделимой». Саме цей момент використали румуне.

Кілька кінних полків без жадного військового спротиву окупували решту Бесарабії й викинули за Дністер «представників України». На цьому закінчилася офіційна українська влада в Бесарабії. Захопивши українські землі, румуне почали жорстоко розправлятися з українцями. Силу української інтелігенції вивезено в Румунію. Швидко переведено загальну ліквідацію українських шкіл і «Просвіт». Українське населення, і без того змучене та зруйноване війною, мусіло платити великі податки.

Все це викликало велике повстання під проводом Маєвського й утворення т. з. «Бесарабської Директорії». Українські повстанці жорстоко мстилися за всі заподіяні кривди й сподівалися збройною силою відірвати українські землі Бесарабії від Румунії та приєднати їх до України.

При тому великі надії покладали на підтримку українського уряду. Одначе ці надії завели. Гетьман Скоропадський змушений був передати владу Директорії. Ця остання настільки була зайнята справою ліквідації гетьманської влади й боротьбою проти большевиків, що не спромоглася прийти на поміч повстанцям. Чисельні румунські військові сили здавили повстання.

Румуне відповіли на повстання нечуваним варварством. Усе нищили й палили. Справовдання слідчої комісії під проводом англійського морського аташе, Мак-Лярена, подає слідуєче: «Мешканці сел, оточені румунським військом, згоряли живцем у хатах. У селі Недобовцях і Рукшині 200 чоловіків і жінок розстріляно без суду.»

Сіме (Simais) у «Choses de Bessarabie» (Париж, 1919) докладно описав цю трагедію частини великого українського народу». Румунія зробила в Бесарабії нову Альвас-Льотарингію, Бесарабія знова повернула до темної доби варварських нападів, але історія повторюється. Україна терпеливо очікуватиме свого часу» («L'Ukraine attendra patiemment son heure»), — так закінчує він свій опис.

Отже, як бачимо, європейська опінія належно уявляє собі справу Бесарабії. Всі сходяться на тому, що справа Бесарабії має бути вирішена представниками України й Румунії. Москва мусить раз назавжди забрати звідтам свої руки.

Вальтер Гаґеман.

Зміна обличчя Африки.

У статтях й оглядах на сторінках „Розбудови Нації“ ми намагаємося по змові дати образ сучасного положення в чужих краях, а зокрема знайомити наших читачів з тими суспільно-політичними процесами, що відбуваються в усіх частинах світу. Віже торналися ми, у більшій чи меншій мірі, Європи, Азії й Америки. У цьому числі містимо цікаву статтю про „чорний континент“.

Редакція.

I.

Ми звикли говорити сьогодні про «пробудження барвних рас». Це виглядає так, ніби брунатні, жовті й чорні мешканці землі спали сном блаженних, аж доки їх з того зачарованого сну не пробудив білий принц. Трохи пересадно, навіть з точки погляду європеїця, припускати, немов старі раси, не мають історії, тому що вони на протязі останньої 500-літньої епохи панування білих заховувалися досить пасивно. Колиби Шпенглер нам не сказав про піднесення й упадок рас, то це сказав би нам історія минувшини й сучасности. Не треба дуже далеко йти, щоби натрапити на точку, коли біла раса була певним поняттям, — чимсь новим, що пробуджувалося до життя. Етнологічні досліді нашого покоління вияснили нам трохи минувшину чорних народів. Лев Фробеніус знайшов такі докази найстарших культурних стиків між суданськими племенами й середземноморськими народами. Статті др. Колін-Роса в журналі «Bild und Buch», де він подає свої вражіння з подорожи по Африці, причинилися до вияснення автохтонної африканської культури. Поверховні осуди про чорних походять зі старих часів, коли мурина вважали гельотом, якого бог дав іншим расам, а передусім — білій. Дуже здивувалися всі, коли цей, у понятті сучасників щось ніби пів-звір, пів-людина, почав виявляти, хоч дуже помалу, непомітні досі сліди цивілізації та інтелігенції».

Зовсім хибним є твердити про перемену душі африканця. Ця душа вже занадто стара й занадто зрослася з ґрунтом Африки, щоби такі зовнішні чинники, як циві-

лівація й техніка, могли вплинути на її внутрішню 'суть. Ми, європейці, звикли перецінювати ці речі й віддали їм навіть частину нашої душі. Міжтим рід і спосіб, якими барвні народи, як наприклад японці, переймаються цими зовнішніми здобутками поступу не змінюючи при цьому духа своєї культури, вказують, що пара, електрика й радіо не сягають аж в душу народу. Навіть і в змінній Африці буде жити африканська душа, а здобутки чужої цивілізації вона буде приміювати до духа чорної раси. Грецька й римська культура прищепилася в європейських народів, але у кожного вона прибрала певну форму. Душу африканської культури ми знаємо по-біжно, і то лише в її відблесках. Тому ми не можемо знати, якою дорогою піде майбутня зєвропеїзована Африка. Тут мусимо бути приготовані на всякі несподіванки, подібно як в Центральній Америку й Східною Азією. Раси, в яких відзеркалюється сучасна Європа, збирають в собі почуття всіх барв, і невиключено, що Африка буде відігравати в тих акордах рас визначну роль. Вклад Африки у духовий запас світу буде знаменувати збогачення, або розбиття його залежно від позитивного чи негативного відношення до цієї справи африканців.

Африка вже не є нині «темним безпросвітним» континентом. Її переміна тим більше впадає в око, що початок різних нових проявів сягає лише пів століття взад і що неамінне старе знаходиться поруч з наймодернішим. На одній і тій же вулиці можна стрінути, як півголого мешканця пралісів, так і великого торговця в європейському одязі на модерному авті «Фіат», яким він сам кїрує. Поруч з модерними муrowаними будинками багатих купців стоять примітивні круглі хати мешканців лісів, перед якими ціла родина їть з одної миски кукурузяну кашу. А який суперечний образ уявляє з себе африканська околиця! У обмежених лісах, де досі пробивали собі дорогу лише слони, сьогодні їдять паротяги й авта, хоч всеж скрізь ще можна бачити цілі колони чорних переїзників. Гірські степи, де колись кочовничі племена пасли свої череди, сьогодні розорані паровим плугом і родять бавовну, каву та їн. У малих, орендованих у власника, городцях муринка мотикою копає ґрунт, щоби в ці бороздї кинути жменю кукурузи. Світом забуті русла рік у лісових околицях вкриті сьогодні паровими кораблями й моторовими або вітрильними човнами. Одначе, між ними можна бачити ще примітивні колоди чорних рибалок, що чатують з своїм кумедним приладдям на ціну добичу, — рибу. Пустарі, в яких жаден дїкун не шукав раніше за скарбами, покриті сьогодні копальнями, а парові молоти роздирають своїм гуком вездешну тишу. Чорні, що працюють у шахтах, танцюють по недїлях свої старі африканські військові танці, озброєні й вбрані в пера, і при цьому співають та кричать. Подібний спів і крик можна чути лише в дикій африканській пуці. Чарівні, окружені лісом заливи, де колись гостювали помісяця мальовничі човни й забирали від тубольців слонову кість, стали сьогодні повними руху торговельними пристанями з кам'яними помостами й металевими склепами та зосереджують сьогодні ввіз і вивіз цвітучого запїлля. Разом з тим десь недалеко за горбками, або лісами, панує примітивне, несафальшоване європеїзацією первісне життя, — таке, як було давніше в пралісах. Не хочеться й вірити, що ці люди щоденно працюють в європейських підприємствах і домах.

Багато африканських цінностей знищив колись чужої цивілізації. Голод чужинців на землю вигнав з первісних осель старі громади, а потреба робітничої сили виривала чоловіків у найкращому віці з кола їхнього життя. Де чорному дозволено господарити на власний рахунок, там приписувано йому також і рід продуктів, які він має поставчати, і призначено місце продажі та ціну. Вілий урядовець і чорний учитель та місіонар силою вміщувалися в права старих авторитетів. Поняття права й сили змішалися, бо нові володарі судили на основі законів, які суперечили звичаям тубольців, а деколи обертали відвічне право у безправство. Приваблені кращим заробітком і кращими умовами життя, тисячі чорних переходили в центри комунікації й промисловости, що помалу наповнювалися людьми, а великі простори краю дичавили й перемишувалися в типову африканську пуцу. Уряди й місїї надзвичайно запопадливо нищили старі звичаї й установи, які створено на основі вікових досвідів і спостережень, а на їх місце не давали нічого, щоб у повній мірі могло їх заступити. Мурин вбрав своє геркулесове тіло в неїдходячі йому європейські одяги масового виробу, міняв свою прикрасу голови за старий капелюх, а замість ратича взяв у руки мотилу. Гра в карти, алкоголь і цигарки витиснули старі звичаї, що були розвагою у вільний час, і мурин замість ловів у пралісах, робив різного рода лови по вулицях торговельних надморських міст. Гутїрки по ночах коло таборового огняща заступлено політичними дискусїями, які збудили наново стару племінну завязьтї, і що вже тепер використовувється в штрайковій боротьбі чорних робітничих організацій проти білих панів.

Спільне господарство старих часів заступлено модерним індивідуальним господарством. Ніде в європейському колоніальному світі, ні в Азії, ні в Америці не перешло так швидко примітивне комуністичне господарство в модерні форми грошового господарства. Ця швидка зміна помагає нам зрозуміти різні відтінки характеру чорних, в яких європейець добачає моральні та інтелектуальні мінуси. Чорні аж до найновіших часів, не мали найменшого поняття про мінову вартість грошей, а комуністичне господарство анимало з них тягар особистої відповідальності за майно й тому європейці вважали чорних за людей «настрою та хвилі», що не вміють обходитися із заробленими грішми й не вміють шадити. Тому що мурин змалку виростав в одній і тій же громаді та не мав змоги вільно вибрати собі товариство, він не міг швидко й без великої внутрішньої душевної боротьби ввійти в нові форми організації. Панування голів племен було режимом примусу й страху, а не свідомим горожанським порядком. Тому мурин реагує на ліберальне, для нього неарозуміле, європейське законодавство й форму правління ріжними безглуздими викретами та обструкцією. Скинути старих племінних володарів було необережно й небезпечно аж доти, доки всі члени племені духово й практично не звикли до нового ладу в господарському житті. Родова традиція є так сильною, що навіть мійські робітники, які вже не підлягають вождям племен, допомагають своїй рідні, і по повероті додому стають знова добровільно під владу старих авторитетів. Одначе, є й такі, що свідомо й завзято доробляються значного майна, і, як лише повернуть додому, виступають проти старих ватажків та займаються хліборобством чи скотарством на власний рахунок. Одноплемінники вважать їх за відщепенців і небезпечних для інших, хочби їм персонально навіть добре велося й все вдавалося... Пропагатори, місіонарі й контракторві робітники занесли цю боротьбу між новим і старим господарським ладом в найдаліші закутини африканських пралісів. У надморських округах і в Південній Африці ця боротьба загалом вже вирішена в користь модерного ладу, але також по інших місцевостях не може бути сумніву щодо висліду.

З подумом нового часу почала звільнятися також й африканська жінка. При старому укладі племінного господарства жінку трактовано як домашнє звірятко, яке можна дорого продати та яке, родючи здібних до ріжної праці дітей, опроцентовує вложені в нього капітал. Усунення цієї торгівлі під впливом ріжних місій, і частинно на домагання влади, підносять жінку з рівня служниці до рівня товаришки життя, але разом позбавляє її тої охорони, якою господар оточував її, як дорого куплене майно. Вона стала вільницею і безборонницею, а міцні родинні звязки, освячені традицією й обрядом, стали також вільнішими. Взірцем тут послужив соціальний стан білої жінки, бо в натурі учнів лежить наслідування вчителів. Між цивілізованими муринами європейських околиць помітно зменшилося множенство, але зате зроста проституція. У європеїзованих осередках жінки вдягаються по європейськи, у господарстві вживають всяке європейське знаряддя й, взагалі, чи то при забаві, чи при ріжних нагодах намагаються поводитися так, як білі жінки, що їх вони беруть за подивугідний приклад. Молоді дівчата, матері яких ще були необхідним домовим інвентарем у старому господарстві, ведуть себе з повною зарозумілістю й самопевністю жінки. Вони завзято домагаються вільного вибору чоловіків для себе, і для того вже створено ріжні жіночі організації, які крім того виборюють собі ще зрівняння жінок у правах, як морально, так й економічно. Раніше нікому це навіть на думку не приходило. Богато швидче й з більшим захопленням, ніж чоловіки, переймають жінки панські звичаї, оскільки вони підносять їх першенство індивідуально чи правно. Щось подібне діялося на магометанському Сході, в Індії й Східній Азії, як і взагалі в усіх краях барвних рас. Європеїзація цих країв поступає швидким кроком вперед, а завдяки пристрасній завязатості жінок щодо звільнення від непереможного станового й племінного поняття про них темпо європеїзації ще більше зростає.

Булоби зовсім хибним говорити про нові напрямки серед муринів і розглядати їх як певну однородну цілість. Так само, як й європейські народности, народи чорної раси не можна підводити під якусь загалому формулу. Між окремими народами є глибокі ріжниці, як фізичного, так і духового порядку. Абесинець до бушмена стоїть так близько, як сенегалець й еспаїсець. Одні з тих племен є від віків кочовниками, що переходять з місця на місце з своїми стадами, другіж створили сталі оселі й держави, як скажім, Баганда, Баротсе й Афанті. Ці держави протривали цілі століття.

Вплив європейської цивілізації ще поглибив прирву між племенами. Побіч півдняких лісових племен, які ходять майже голі й живляться лісовими овочами, мешкають там надморські племена, що вдягаються по європейськи, і свій щоденний хліб заробляють «цивілізованою працею». Також і ріжниця в методах колоніального правління витворила певні межі. Чорний мешканець Західної Африки економічно й соціально зрівняний з білим. Він займає найвищі урядові посади, має академічні звання й засідає разом з білим в парламенті. Мешканці Південної Африки вважаються чимсь другорядним, — їх цінять лише як робітничу силу в господарстві. Отже зрозуміло, що ці ріжні методи викликають ріжну реакцію, і тому африканський рух не має й не буде мати єдності та одностайності. Алеж, з другого боку, однаковий вплив техніки й матеріялізму на ріжні колоніальні землі викликає у поневоленних певну солідарність, без огляду на згадані ріжниці. Це колись виллється у форму певних політичних тенденцій.

II.

Африка є останньою колонією Європи. Відкриття Америки дало колись європейському господарству могутній імпульс, і з часом зробило Європу «фабрикою світу». Одначе в час наполеонських війн Європа втратила Америку, як колонію, а з господарським піднесенням Держав Північної Америки Європа мусіла навіть адати свою позицію економічної переваги в Америці. Такуж саму еволюцію пройшов підчас світової війни індо-китайський економічний басейн, і зараз Європа дуже обмежена в його визиску. Африка є сьогодні типовою колонією Європи, подібно як Південна Америка, що по малу підпадає під економічний вплив Злучених Держав. Сьогодні в Африці зосереджується господарська експанзія європейських колоніальних народів. З часу проведення сітки доріг і залізниць в Африці почалося господарське використання всіх скарбів. Африка малаби стати великою тропічною колонією Європи. Величезні запаси шляхотних металів і ріжних мінералів малиби зчасом прийти на чергу після вичерпання європейських покладів. Береться також на увагу приблизно 200 мільонів африканців, як споживачів виробів європейської промисловости, але це лише згодом, коли поліпшиться їх добробут.

Європа доходить сьогодні до кінця другої епохи відкрить, що відбувалися на протязі останніх 50 років на африканському континенті. Африка, географічним положенням подібна до Америки, пройшла американську колоніальну еру досить швидко. Головним пунктом єспанської колонізації в Південній Америці були Панама й Сант-Яго а англійської в Африці — Суез і Капштат. Атлантійський беріг Південної Америки залишено португальцям, а Африки — французам. Незаселеним просторам над Амазонкою відповідає Сагара, довкола якої над берегом моря, подібно як і в Америці, розтягнулася низка колоній. Біла раса заняла простори на Півдні височини над Тихим та Індійським Океаном. На цьому порівнянні кінчається. Тут настає розбіжність, як в головних епохах колонізації, так і в природі краю й населення.

Населення Африки ставило більший опір білим, ніж індіанська раса в Америці. Що правда, в Америці є ще коло 20 мільонів чистокровних індіанців і 30 мільонів мішаних. Одначе їх сила, як народу зломана, за виїмком хіба Чілі й Мексики, де вони всеж-таки відіграють досить значну політичну ролю. Африканський мурин не лише ставить опір європейському наступові, але місцями, як, наприклад, у Південній Африці, підсилений засобами цивілізації, навіть розмножується й поширюється. Відірвана від ґрунту й переселена до Америки, чорна раса дала доказ своєї великої життєвої сили. У Бразилії й Злучених Державах вона творить серед населення досить сильну, як расово, так і соціально, одиницю. Це варто відмітити, тим більше, що мурина в Африці й в Америці підлягали більшим впливам європейської цивілізації, ніж індіане.

Здобуття Африки білими полягало на збройній перемозі та на єдності проводу. Це адобуття вело аж до частинного знищення непокірних племен. Але переможені племена підпорядкували себе швидко європейським методам праці, ніж це сталося з індіанською расою, і навіть там, де переважало біле населення, вони стали необхідним чинником господарського життя. Це полягає, певно, також у тому, що ніяка частина Африки значно не сягає в поміркване підсоння, де так, як у Північній Америці й Аргентині далось би збудувати господарство, спираючись виключно на біліх, і винищення тубольців ставити собі як вартісну ціль. Саме проникнення європейців в Африку відбулося протягом трох різко відокремлених епох. Після доби дослідників прийшли державні й приватні концесії, і вже аж після того осадник взяв край повністю в свою

власність. У той же час, коли Америка потребувала припливу робітничої сили для заміни нездібних до праці індіан, Африка використовувала силу й здібність тубольців. Чорні стали спадковцями колонізаторів, а самі колонізатори були вже лише провідниками й ініціаторами. Африка пішла власною, не дуже то бажаною для колонізатора дорогою. Зрештою, основні напрямні європейської колонізації на протязі чотирох століть лишилися в суті майже незмінними: конфіскація вільного, або правом переможця звільненого, краю, терпимість супроти земель з домородним населенням, що охороняється договорами як запас зломання цих обмежень, коли ходило о загарбання чи використання для торгівлі в старому краю колоніальних копальняних околиць, або рілі, і вкінці притягнення білими чорних до праці в намічених підприємствах, дозволеними чи недозволеними засобами. Швидкість цих перемін вказує, що чорний африканець не довго вже залишиться сліпим знаряддям європейської господарської експансії.

Господарського значіння Африки не треба оцінювати з легким серцем. За декілька десятків років Африка стане джерелом постачання різних продуктів, яких буде потребувати для свого прохарчування й для втримання промисловості перенаселена Європа. Сьогодні кожний знає, що Йоганнісбург постачає третину світової добичі золота, а Кімберлей $\frac{1}{3}$ — діамантів. Використання покладів вугілля в Південній Африці, що ледви що почало розвиватись, сьогодні забезпечує вже паливом майже цілу південну півкулю. Значні поклади платини в Південній Африці можуть викликати революцію в нашій хемічній промисловості, і то в недовгом часі. 99% світової продукції радіума походить з бельгійського Конго. Величезні поклади заліза, цілковито не порушені, чекають на використання. Зрештою, значні поклади міді в Катанго ледви чи вичерпаються навіть за кілька десятиліть. Врожайність мало що діткненої плугом землі вказує на потребу раціонального засіву. Какао Західної Африки здобуло собі половину світового ринку. Виробництво олію й мила тримається лише африканськими пальмовими та іншого роду горіхами. Африканська кава здобула собі світовий ринок, а площа під її засів збільшується з року на рік. Бавовна Судану й Конго побиває індійську й американську конкуренцію, і в двох останніх роках грала визначну роль в бавовняній світовій кризі. Африканським кавчуком хоче Америка зломати монополію Англії з її західно-індійським кавчуком. Випас худоби в Південній Африці й на височинах набирає позамісцевого значіння, і завдяки установам для заморожування м'яса, починає грати досить помітну роль на світовому ринку. Навіть овочі Північно-Західної й Південної Африки знайшли вже собі шлях на європейські ринки. Це все є лише дещо з перших наслідків заледво 50-річного розвою, який до того ж через світову війну сильно затримався.

Отже, безумовно, праця європейця розрахована на довгий час. Вкладення великих капіталів виправдає себе при умові, що європейець зуміє оцінити значіння психічних передумов для таких майбутніх праць. Усі ці дримаючі, або щайно знайдені, багатства стануть безвартними, якщо Африка обезлюдиться. Без місцевої робітничої сили не буде порушуватись жаден молот, ані не досягне жадне стебло. Африканці є якраз найважливішим активом чорної півкулі, що його тяжче собі підпорядкувати, ніж якісь неживі вартости. Він є придатніший до розвою, ніж тамті, але заде його можна дуже легко знищити. Тому всякі плани щодо господарських можливостей Африки починаються й кінчаються розв'язкою питання чорної раси. Нині навіть у найзав'язтішого прихильника вишости білої раси переважає переконання, що ці, якими давніше на жаль нехтувалося, не є ворогами, а приятелями колонізації, і їх треба шанувати та берегти. Мільони помічних рук знищено дурною й короткозорною політикою господарського визиску попередніх колоніальних епох, а, беручи на увагу сучасний стан, привернення минулого буде коштувати багато труду, як збоку соціального, так і санітарного. Політика гуманности супроти чорної раси не є ідеологічною мягкосердечністю, а чистим господарським розрахунком, і тому уряди, господарі, місіонарі й приятелі людства мусять йти до цієї далекої мети спільною дорогою. Обличчя Африки так змінилось, що й європейська точка погляду на неї мусить також основно змінитись, аби в противному випадку африканець не згадав про свої права на шкоду білого.

Питання сили панафриканського руху перестало вже бути питанням академічним. Досвіди з іншими частинами землі показали, що після певного часу, на основі певного закону природи повстає реакція, і чужі поневолені народи перед небезпекною знищенням зводяться й врешті скидають з себе ярмо. В Африці цей процес розвивується дуже швидко, — менше ніж за одно покоління. У більшости частин інших континентів чорні, завдяки світовій війні, відмовилися бути сліпим знаряддям для користи білих, і почали роздумувати над правами своїми й правами чужинців. Цей процес найбільше розвивується в Південній Африці, де найперше почався стик чорних з білими.

Там повстали вже робітничі організації чорних, чорна преса й пропаганда, але заче в Західній Африці уступки колонізаторів щодо волі виробництва й місцевого самоврядування значно ослабили босвий фронт. У Східній Африці й Конго колонізатор може, хоч також з певною обмеженістю, ще панувати над чорним, як і давніше, і ставити до нього такі вимоги, як це колись діялось у цій Африці. Так! — Чорні пробудились і починають думати, порівнювати та збирати нагромаджені вже сили для скинення того невидимого ярма, в яке його запрягла європейська економічна система.

(«Deutsche Rundschau», Берлін, березень 1928 р.).

Микола Сціборський.

До аграрної політики націоналізму.

Російська революція в головній мірі перейшла під знаком революції аграрної, яку широкі маси селянства використали для задоволення своїх пекучих потреб у землі. Рівнож і на Україні одною з головних причин її рушійною силою революції, при її одночасному національному змісті, була земля, — стихійне стремління мас до її захоплення.

Розглядаючи розвиток і зміст світових історичних соціально-економічних процесів, аж до сучасности, слід ствердити, що їх особливостями була й є боротьба за землю, — боротьба в самою землею для пристосовання її до потреб людства й боротьба людей за володіння землею. Рівночасно треба підкреслити, що ця боротьба носить більше впертий та різкий характер, ніж боротьба людства за інші матеріальні добра. Причина цього полягає в тому, що земля є відвічним фактором, до якого тяжить і на якому бавується все життя цілого людства з його взаємовідносинами та його фізичною, господарсько-продукційною, культурною, духовою, соціальною й політичною діяльністю. До загострення боротьби за землю починається в значній мірі її фізичний характер невідмінності й неужитковості, який дає більше певности у володінні та використанні її, ніж інші матеріальні добра, як також і той факт, що, починаючи від історичних часів, захоплення землі, опановання її, забезпечувало й забезпечує посідаючим її суспільним групам гегемонно-політичне значіння серед наших груп людського колективу. Тому власне більшість політичних процесів звязана зі змінами у землеволодінні.

Одначе майже ніде аграрні конфлікти й звязані з ними політичні антагонізми не виникали так гостро, як підчас революції 1917. р. на Україні. Цю загостреність земельної боротьби треба пояснити тим, що для України, як країни переважно сільсько-господарської, аграрна проблема в напрямку доцільного розподілу землі, утримання трудового господарства на належному рівні інтенсифікації й загальної видаєности при зрості населення та неможливості його приміщення в слабо розвиненій місцевій індустрії, — є основною проблемою її соціально-економічного життя й зросту, безперечно більше складною ніж аналогічна проблема в промислово розвинених країнах. У цьому власне треба шукати пояснень революційної скрайности селянства, що покористувалося упадком існуючого ладу, який, всупереч економічній, соціальній і державній доцільности, стримував органічну тенденцію трудового господарства до розвитку й закріплення, і що з перших же днів революції для розв'язання аграрного питання влопилося анархічно-руїнистичких та ва-

хвально-експропріаційних методів. Таким власне стихійним порядком, вогнем, кровю й сваволею, — витворився пореволюційний стан на Україні, що, правда, зазнав пізніше певних корективів комуністичної аграрної політики. Особливо цікавою в цьому процесі є та обставина, що *провідні революційні кола*, — без огляду на своє принципове й практичне стремління, піти назустріч селянству в задоволенні його природних потреб у землі, що більше, без огляду на те, що необхідність розв'язання аграрного питання в інтересах працюючих селянських мас ці кола ставили наріжним каменем цілої революції взагалі, — *не змогли практично вплинути на перебіг аграрної революції*, зокрема на упорядкування звільнення землі від великих земельних власників і на розділ її між трудовими господарствами. Всі заходи революційних урядів і партій щодо уплановання стихійного тяження мас до землі, надання йому раціонального та конструктивного характеру, потерпіли повну невдачу.

Селянство, що на протязі довгого часу виснажувалося земельним голодом і все більш ускладненими умовами ведення трудового господарства, що до краю пересякало соціальною ненавистю та антагонізмом до великого землеволодіння; до того ж на Україні переважно чужонаціонального, у революції знайшло для вибуху нагоду стисненої протягом довгого попереднього періоду рушійної енергії. Таким чином розрубано Гордійський вузол складних дореволюційних аграрних відносин. Тепер, після втихомирення революційних бур, спокійно можемо аналізувати позитивні й негативні боки аграрної революції, як також намітити необхідні корективи на майбутнє.

Під цю пору погляди та інтенції різних політичних груп, щодо аграрної проблеми взагалі й щодо стану на Україні, зокрема в різних, залежно від ідеологічного, а також політико-економічного змісту тих груп. Ми не помилимося, коли ствердимо, що сьогодні майже всі без винятку партії, кожна зокрема, вважають себе єдиними й виключними захисниками інтересів селянства та переконують інших у бездоганности, непогрішимости, своїх аграрнополітичних рецептів. Не вдаючись в аналіз різних програмів, їх доцільности й недочетів, твердимо, що всі вони тотожні принайменше в справі принципового визнання важливости сучасної й майбутньої ролі селянства та неможливости ведення такої політики, якаб заперечувала його інтереси. Що правда, інтерпретація цих інтересів у різних груп є надзвичайно різноманітною, залежно від власних інтересів та дійсних замірів, що являються підкладом чинности даної групи. Однак це явище є доказом визнання й відчуття значіння головного складника Української Нації, — селянства. Це є безперечним позитивним наслідком революції. Рівнож й український націоналізм не лише не може пройти мимо цілої складної низки аграрних питань, але більше ніж інші політичні течії мусить подрібно виявити їх і зробити належні конкретні, творчі висновки на майбутнє. Ці висновки мусять полягати на принципово-ідеологічних основах, з одного боку, і на практичних методах, що зміряють до збагачення, розросту, розвитку, благобуту й політико-економічної потужности нації, з другого.

Не просто для прикладу іншим мусить націоналізм перевести строгу оцінку цих питань й винайти відповідний аграрнополітичний модус, дотримуючися при цьому безсторонности та політико-економічної правди, відмовляючися від експериментальних крайностей, а тим більше від

карколомних спекуляцій програмами й гаслами. До цього змушує націоналізм його майбутня роля арбітра можливих політичних і соціальних суперечностей, роля й чинність, що спрямовані не до плекання та поглиблення цих суперечностей, а до закріплення органічного творчого зв'язку окремих складників нації.

Зараз ми обмежимося лише схематичним окресленням становища українського націоналізму в спірних принципових і практичних аграрних питаннях під політико-соціальним й економічно-продукційним оглядом.

Політико-соціальний зміст аграрної проблеми на Україні видається нам остаточно ясним оскільки, оскільки є безспірною та істина, що основою нашої нації є селянство. Політика, зорієнтована в бік інтересів селянства, є вимогою безпосередньої доцільності й необхідності. Не кажучи вже про економічне значіння селянства на Україні (беручи під увагу лише її господарську структуру), мусимо визнати, що найповніше заступлення його інтересів обумовлює той факт, що воно, українське селянство, є власне найважливішим носієм національних органічних сил, потужности й творчости, тим збірником, звідкіля черпатиме свою силу й прагнення до розвитку *нація-держава*. Міцність, багатство й ровій нашої нації в майбутньому будуть простопропорційними до благобуту та сили селянства. З цих причин, правильно оцінюючи політико-соціальну, економічну й державну вагу двох борючихся за землю чинників (селянства й поміщицтва), практична політика націоналізму мусить виразно і рішуче прямувати *до захисту інтересів селянства*.

Відношення націоналізму до поміщицтва, яке при відповідних умовах в майбутньому безперечно заявить свої домагання щодо повернення в тих чи інших формах і межах дореволюційного аграрного стану, є негативним. Це спричиняє, не кажучи вже про оцінку економічно-продукційної доцільности й рентабельности трудового селянського та поміщицького капіталістичного господарства, про що нище, переважно чужонаціональній, ворожій ідеї української державности склад поміщицької верстви. Потреба ізоляції українського селянства від економічно-експлуатаційних і національно-деструктивних елементів існувала вже від довшого часу. В цьому відношенні аграрна революція, що одним ударом розірвала складний ланцюг питань землеволодіння та землекористування й вжила супроти переважно чужонаціонального поміщицтва рішучих методів, на які не спромоглися би жадні аграрні реформи, — є виявом безумовно позитивної вартости. Ми свідомі тих недотач і темних рис, які принесла революція, зокрема аграрна, що зложила в елементів анархії, насилля й розбещености. Однак ми вважаємо, що все це було лише органічною реакцією на не менше темну передреволюційну аграрну дійсність. *Ми — далі від ідеалізованя аграрної революції, алеж у рівній мірі далекі від тенденції касувати виборений зусиллями трудових селянських мас її зміст.*

Здобутки аграрної революції мусять бути неодмінно залишеними в силі. У майбутньому доцільні й можливі лише корективи, що, приймаючи на увагу стихійно-неупорядкований характер революції, мусять мати на цілі пляномірний розподіл земель в інтересах селянства для піднесення його благобуту й видайности. Потребу цих корективів диктує ще й зміст сучасної аграрної політики комунізму.

У зв'язку з визнанням революційних здобутків селянства, зокрема щодо відібрання земель від великих землевласників, неминуче повстане питання відношення майбутньої державної влади до домагань й доказів своїх прав на землю збоку поміщиків. На нашу думку, відношення це означить поданий вище факт домінуючого чужонаціонального складу представників великого землеволодіння на Україні. Цей момент вже майже цілком накреслює відношення державної влади до поміщиків, — конкретно: *несприяточе. Захватне вивласнення поміщицьких земель має лиші найти правне підтверження у державних актах конфіскації.*

З питанням вивласнення великого землеволодіння тісно зв'язується питання викупу, що можна вважати за найбільш суперечне в різних аграрних програмах. *Ми засадничо відкидаємо викупне вивласнення земель як з причин економічних, так і політичних.* Економічним наслідком викупів був-би високий рівень селянських податкових норм, що негайно відбилосяби на розвитку сучасного праце- й капітало-інтенсивного селянського господарства. Викупи малиби негативний вплив на широкі селянські виробничі маси, — економічну основу нації. Під оглядом політичним, викупи, якими задовольнялосьби вимоги представників великого землеволодіння, переважно належних до ворожих Україні націй, булиби великим абсурдом, — захованою формою фінансування протиукраїнських елементів. Цю недоцільність підсилює ще тою обставиною, що капітали, які одержалиби б. чужонаціональні власники у вигляді викупних сум, виявилиби безперечну тенденцію до еміграції, втрачаючи для України своє значіння й складаючи голий недобір.

Насувається інше питання: яке відношення має застосувати державна влада до вивласнення земель поміщиків української національності? Цей бік справи досить складний. Одначе і тут можемо знайти певний критерій. *Насамперед ми визнаємо повне право б. землевласників-українців на одержання земельного наділу, що буде встановлено в даному продукційному районі, нарівні з селянами.* До викупу лятифундіяльних земель ми ставимося *рішуче негативно.* Натомісць ми припускаємо можливість часткового відшкодування українським власникам за ті маєтки, які придбано купівлею — безпосередньо чи посередньо — або шляхом родинної спадщини. Можливість подібних викупів мала би бути обумовлена національною певністю власника, мірою заслуг перед державою, розміром маєтків, способом їх набуття, загальним матеріальним і родинним станом власника та ін. Ми свідомі технічних труднощів, які повсталиби при вирішенні та розв'язанні справ відшкодування означеної категорії власників, а саме при означенні згаданих критеріїв, розмірів й потреби викупу. Тут повстають ризиковні моменти необ'єктивности, надужиття, підкупства та ін. Тому уважамо за доцільне, щоби ця складна справа, будучи виїмком в основній засаді невикупності поміщицьких земель, найшла як у принциповому ставленні, так і в конкретному переведенні, розв'язку в окремих розпорядках влади. *З цього виходить, що викупи повинні мати винятково-індивідуальну форму, але ніколи не загальну.* Повне ігнорування інтересів українських власників, приймаючи на увагу їх конструктивну політичну та національно-суспільну роль творчого чинника, ми уважамо за недоцільне. Відшкодування таким землевласникам спричинилосьби також до побільшення національного продукційного капіталу в інших галузях економіки.

З наведеного вже стає зрозумілим принципове становище націоналізму в питаннях сільського господарства та його продукційних типів. Це становище має на меті поширення й закріплення трудового типу сільських господарств. Політична та державна доцільність подібної аграрної системи надто очевидна, щоб її доводити аргументами. Щож торкається питання економічних переваг велико-капіталістичного чи трудового господарств, то й ці, колись спірні, проблеми знайшли наукове й практичне розв'язання, яке не залишає жадних сумнівів щодо переваги трудового господарства.

Різниця між капіталістичною продукцією в індустрії та сільському господарстві добре відомі, аби над ними довше спинятися. Некорисне становище капіталістичного землеволодіння в порівнянні з капіталістичною індустрією обумовлює неможливість досягнення централізації сільсько-господарської продукції в такій мірі, як в індустрії. Поширення продукції в індустрії супроводить зріст концентрації продукційних сил, наслідком чого є економія часу, матеріалів, накладних витрат і т. д. Натомість у сільському господарстві збільшення розмірів продукції при однакових засобах обробки є рівнозначним з поширенням площі підприємства й випливаючим звідси збільшенням витрат матеріалів, робочої сили та загальних засобів. Велике сільське господарство має конкретні межі, далі поза які воно не може бути поширене. Таким чином перевага великої капіталістичної продукції в індустрії над дрібними фабричним чи ремісничим виробництвом не є рівнозначною з перевагою великого сільського капіталістичного господарства над трудовим. Вищі культури господарства ставлять вимоги більшої витрати капіталу, праці й нагляду над одиницею оброблюємої площі, що перешкоджає концентрації продукційних сил і централізації управління, а тому менше вигідні для капіталістичного сільського господарства. З цих причин капіталістичне землеволодіння незацікавлене інтенсифікацією, і тому не сприяє зростові продукційних сил. Конкретно: капіталістичне сільське господарство може бути вистарчаюче рентабельним лише в умовах екстенсивної продукції. Ця обставина передришає питання доцільності й питомої ваги великого землеволодіння на Україні, бо головною проблемою її аграрної сучасності та майбутності є інтенсифікація сільського господарства. Непридатність капіталістичного сільського господарства до існуючих умов продукції доводять статистичні дані про наслідок мобільності землі, що виразно вказують на постійну й зростаючу тенденцію трудового господарства до витиснення великого капіталістичного господарства. Ця тенденція блискуче перекреслила теорію марксизму про аналогічні умови та майбутнє індустріальної й сільсько-господарської концентрації. Правда, капіталістичне сільське господарство має й свої позитивні сторони: більша можливість до споруджень, меліорації, збуту товарів і т. д. Однак ці позитиви можуть мати місце й в трудовому господарстві при відповідній загальній та кооперативній його організації. Натомість трудове господарство в порівнянні з великим є більше праце- й капітало-інтенсивним із зростаючою прогресією урожайності, чого не помічаємо в господарствах капіталістичних.

Отже завданням аграрної політики, як вже вказано, є підтримка та сприяння розвоєві інтенсивного трудового господарства, до чого й

мають бути пристосовані *корективи* існуючого розподілу земельних фондів на Україні. Проте великою помилкою булоби вже зараз подібно до інших аграрних програмів ставати на шлях механічно-зрівнюючого розподілу землі встановленням стисло фіксованих програмових норм землеволодіння в майбутньому, від чого довелосьби потім відректися під тиском життєвої дійсности.

Встановлення цих норм попереджатиме в майбутньому статистично-економічна аналіза пореволюційних і покомуністичних аграрних відносин та умов, урахування кількості хліборобського населення, продукційної площі, відношення цього населення до одиниці площі, виступування природничих продукційних і риночних умов, районування земельних фондів і т. д.

Зараз можна лише обмежитися твердженням, що націоналізм поставиться засадничо й практично вороже до соціально-економічної напзривації села. Аграрна політика має бути спрямована не на зниження земельних норм, а лише на підвищення їх до рівня міцного середняцького селянського господарства.

Ближчі студії земельних запасів на Україні вказують на висновки далеко не тотожні в поширеними думками про їх невичерпане багатство, про те, що на Україні «землі багато». Найбільше радикальні стремління до зрівнюючого поділу землі не в стані змінити невідповідного відношення продукуючих хліборобських мас до придатної продукційної площі.

З цих причин, наслідком скрайної зрівнюючої політики в розподілі земельних фондів булиби дрібні, карликові, кволі господарства, що не в стані будуть утриматися навіть на положенні споживчих господарств. Унаслідок цього ми можемо бути загроженими надмірною й штучною пролетаризацією села та зниженням його економічного добробуту, що в свою чергу причиниться до витворення нових ускладнень.

Натомісь, витворення міцного типу господарства «середняка» сприятиме ровзовбі продукційних сил, інтенсифікації, добробуту та усталеним політичним настроям селянських мас, в яких держава знайде певну консервативну опору. Потребу переваги типу середнього господарства можна підперти ще тим важливим аргументом, що, після скасування великої земельної власности, обовязок постачати на ринок лягає на трудові господарства, які конче мусять прибрати мішаний товарово-споживчий характер. Ураховуючиж важливість хлібного вивозу для торговельного та платіжного білянсу України, мусимо визнати, що лише належно інтенсифіковане, товарово-споживче, трудове середнє господарство зможе задовольнити попит внутрішнього й зовнішнього ринку. Одночасно в цим повстане проблема пляномірної імiграції людських лишків села в національну індустрію та розв'язання питання кольтнізації, яка, на нашу думку, має бути спрямована на прикордонний південний Схід. Необхідним додатком накресленої аграрної політики зявиться поміркований і доцільний зовнішньо-протекціоністичний захист продукції села, як також макимально-протеговане державою сільське кооперативне будівництво в усіх його формах і виглядах.

Для більш-менш повної характеристики замірів націоналізму в аграрній політиці залишається нам ще зупинитися на основному спірному питанні *приватної земельної власности, захистниками якої ми в. Ускладненість цього питання, та нервові відношення до нього різних*

політичних груп, змушувало би нас до оголошення спеціальної розвідки й ґрунтового екскурсу в сферу філософії, історії, права, економіки, психології та моралі. Одначе наразі ми обмежимося загальними положеннями в захист інституту земельної приватної власности.

Визнаючи інститут приватної власности за історичну категорію, ми вважаємо самий принцип приватної земельної власности прикметною органічною рисою та істотою сучасности як під оглядом господарським, так і психологічним. Ця обставина змушує нас обережно підходити до крайньо-експериментальних методів усупільнення матеріяльних і продукційних дібр. Максималістичні під цим оглядом, комуністична доктрина й практика явно виказали свою невідповідність до органічних вимог і виявів сучасного життя. Оскільки доводиться ствердити вже сьогодні доцільність звільнення від приватної власности деяких галузей індустрії (націоналізація), чому сприяє процес її продукційної концентрації та інтеграції у вигляді упрощених типів, остільки в сільському господарстві проблема колективізації утруднюється взв'язку з диференціацією та ріжноманітністю продукційних типів, що довгий час вимагатимуть індивідуальної волі й чинности в цій галузі. Правда, категорично стверджувати економічні переваги приватно-власницького сільського господарства над усупільненим дуже тяжко. Все залежить від конкретного змісту аграрної політики. Економічний ефект приватно-власницького трудового господарства, при умові сприяння йому держави, буде безперечно більший, ніж ефект усупільненого господарства, при порушуючому його інтереси змісті аграрної політики, як це маємо приклад в Радянському Союзі. Все залежить не від голих форм, а від конкретного їх змісту.

Одначе принцип приватного земельного володіння можна легко захистити коли виходити з оцінки психологічних власницьких прикмет нашого селянства. Той факт, що переважаюче на Московщині общинне землеволодіння завжди було непридатним і неорганічним для України, де домінуючою формою було індивідуальне господарство із значною кількістю хуторів, не в випадковим під оглядом практичним та психологічним. Ці нахили нашого селянства до власности, його індивідуалізм, не вдасться так легко перекреслити... Доказом цього є дійсність в У.Р.С. До тогож означені риси селянства уявляють із себе загальну практичну й духову вартість, яку годі заперечувати. Проте приватна власність мусить бути обмеженою щодо мобільности й вільного обороту землі. Для цього мають бути витворені практичні регулюючі методи. На нашу думку, це регулювання не зустрине якихбудь значних труднощів, і то в тих причин, що після скасування великого капіталістичного сільського господарства, а тим самим також його основного елемента, — земельної ренти, яка була поважним імпульсом земельного обороту, у майбутньому мобільність землі в значній мірі втратить свою актуальність і попереднє значіння.

Степан Самушинський.**Спомини з італійського полону.**

Після війни зявилося в нас чимало різних споминів. Ніде одначе не доводилося стрічати докладної згадки про табори в Італії, де довгими роками перебували тисячі, а пізніше десятки тисяч, українських старшин і стрільців з австрійської армії.

Не лишився мабуть ніоден з верхів скалистих Альп і Карсту, що не був би позначений могилами синів України. Нема мабуть шляхів, що ведуть з Льомбардії через Рим, де не ступалаб нога старшини чи стрільця-українця.

5. вересня 1917 р. йшов я з гори Сан Габрієле. О 6. годині ранку, після цілонічного маршу по короткім наступі на італійські позиції, опинився я несподівано поза ворожими окопами.

Крутим берегом Сочі через місто Горіцію, тоді цілком розбите, через Сан Фльоріан тягнувся невеличкий транспорт полонених. Під вечір прибули ми до міста Кормонс. Після дводневного спочинку й збільшення транспорту, відправлено всіх далі до тимчасового збірного табору в селі Манзано.

Заки транспорт прибув до цього табору, по дорозі, а головню в запіллі безпосередню за фронтом, переводили італійці в усіх без різниці кілька разів трус. Дехто ніби й протестував проти цього, але більшість віддавала спокійно все, мовляв, хай забирають, — добре, що війна скінчилася...

У таборі в Манзано застав я вже поверх 300 старшин, від майора до кадет-аспіранта, й около 5000 стрільців. Старшин-українців було одинадцять.

Думками тягнуло все ще до полку, і то тимбільше, що 24. полк мав саме відходити на східний фронт у напрямі Черновець. До тогож ще й табір був віддалений не більше 15 км. від фронту. Монте Санто, Сан Габрієле й інші верхи Карсту, за які, невпинно йшла завзята боротьба, зарисовувалися на овиді. Кожної ночі ці верхи горіли під шрапнелями, гранатами й мінами. До того домішувалися ще й ясножовті світляні ракети. Рев гармат, тріскання гранат і шрапнелів долітали аж до табору. Все це, ще свіже, незатерте, тягнуло, якоюсь нестримною силою туди...

Час робив своє. Дні швидко хоч і нудно, минали. Крім балачок і невпинного прогулювання між шатрами не було чого робити. Ні часопису, ні книжки, — повне відрізання від світу. Проте людина, як та верба, авикає до всякого ґрунту. Поволі вигоди й звичай навіть за дротами під шатрами стали подобатися.

Життя й відношення між полоненими було досить неприязне. Всі почували якесь відчуження. Про старшинську товаришність не було й мови. Між німцями й чехами приходило майже кожного дня до сутичок. Помітно було, що італійці мають між полоненими своїх фаворитів. Ними тоді вже були югославяне й чехи. Незабаром появилася в таборі й сербська військова шапка, якою драгував оден серб-дальматинець німців і мадярів.

Наша одинацятка жила своїм життям. Піаніці наші диригенти, Е. Виханський і М. Гнідий, стали збирати хор і приготовляти пісні на ноти. До всіх справ у таборі ми ставилися об'єктивно. Думали більше про працю на майбутнє. Мім тим прийшло те, чого треба було сподіватися, — перенесення до іншого табору.

При кінці вересня італійці почали відсилати полонених малими групами далі до Італії. Нашу одинацятку розірвали на дві частини. Чотирох відправили до табору на острові Азінара на Теренському Морі, а решта виїхала в ночі 28. вересня до іншого табору.

З 29. на 30. вересня транспорт прибув на місце сталого нашого побуту, містечко Касіно в провінції Казарта в Середній Італії. Після добрих 15 хвилин маршу від двірця ми опинилися за мурами й дротами в сирих бараках, де довелося пересидіти більше 14 місяців.

Рано виспили всі з бараків. Сірі, високі, вгорі обсотані колючим дротом, мури замикали у формі прямокутника велику площу. Рудою дахівкою кряті бараки двох таборів, старшинського й стрілецького, ховалися за мурами й неначе тулилися до підніжжя довжезного ланцюга Арбуців. Все, ще цілком свіже, — несло вохкістю. Деякі бараки ще неготові. Все непривітливе й суворе назовні, але внутрішнє урядження бараків, — теплі ліжка, столи, стільці, комоди, електричне освітлення, до того тепла купіль двічі в тиждень й стала місячна платня, — проганяло пригноблюче вражіння.

З розмов з полоненими, які раніше прибули сюди, довідалися, що це карний

табор, яким італійці хотять зрванжуватися за австрійський табор полонених італійців у Мауттавзен, де ніби тисячі італійців вимерли з голоду.

Відшукали своїх. Було нас тоді тринадцять. Десять галичан, двох буковинців й один лемко, Юрчакевич, що почував себе «істинно русским» і нічого українського не визнавав*). Усіх таборитів-старшин було коло 250.

Два тижні після прибуття нашого транспорту італійська команда почала реформувати життя табору. Заряджено поділ на дві групи: А, німецько-мадярську, і Б, славянську, до якої приділено чехів, українців, поляків, теперішніх югославян, а тодішніх хорватів, славонців, словінців, дальматинців, босняків, герцоговинців. Пізніше вписано до групи Б також румунів й австрійських італійців. — Жиди мали вільну руку, — їх було трохи в кожній групі й поміж всіма народами. До нас належало, але щойно пізніше, двоє, — по одному з Галичини й Буковини. Відповідно до цього поділу груп зроблено поділ також у таборовій харчівні й адміністрації.

Цим усім були обурені німці й маляре. Вони обвинувачували за це не італійську команду, а славянську групу. Стали всіх називати зрадниками й розпочали бойкот тих, що належали до славянської групи. На це мало хто звертав увагу, — це уважалось приватною справою кожного, — бо про військову карність годі було вже говорити. Пригадую собі з тих часів оден епізод. Ще перед поділом на групи, якось підчас обіду, німець, майор Кольбе, читав розпорядження таборової команди й давав пояснення. Якийсь поляк викрикнув: «Dobrze gadaś mi rumu». Майор глянув в бік, відки почув ці слова, обернувся й вийшов мовчки з їдальні.

Військова карність все підупадала. Віддихавшись трохи від оконів, всі стали забувати про військо, а більше пригадувати собі громадське життя й приготувлятися до нього на майбутнє. — Тай годі було дивуватися, бож це переважно був загаль, що понав припадково у військовий стрій.

Пішла внутрішня організація. Розпочато спортом. Перше появився копаний м'яч, а далі ручний м'яч, мет диском ратищем, біг, і дійшло аж до нашої домородної «кічки». За цим прийшла музика. У кожній групі зорганізовано сильну оркестру, і вже в листопаді табор давав власні концерти.

Почали дбати також про книжки для табору. При допомозі Швейцарського Червоного Хреста в Льозанні, а то й приватними шляхами, придбано для табору невеличку бібліотеку, що збільшувалася з кожним днем, і при ліквідації табору в 1920 р. зросла до кількох тисяч томів.

Не лишалося позаду й господарське життя. Утворено комісію замовлень, що виписувала посередньо через італійську команду всякі речі. Крім того ця комісія дбала також про те, щоб купувати для табору, але вже нелегальним шляхом, харчі. Допомогав у цьому, — звичайно не ради симпатій до таборитів, — італійський поручник Гордеско, що жив перед війною в Триєсті, знав німецьку мову й був таборовим перекладчиком.

На початку все проходило досить гладко, але пізніше, по кількох місяцях, прийшов до табору новий командант, полк. Галіярді, що вернув, як інвалід, з австрійського колону, і всяку доставку харчів заборонив. Одначе справа не пропала. Поручник Гордеско не відмовився дбати про табор і про себе ще й далі. Між дровами, у пакунках між мидом, у мішках між картоплею та іншими шляхами попадали до табору кавбаси, мортаделя, консервовані риби, шоколяда, тороні (турецький мід), сушені фіги й помаранчі. Але все до часу. Полк. Галіярді не міг мабуть забути австрійського полону і хотів дати відчуття його, хотяй частинно, також полоненим австрійцям. Поручник Гордеско шез швидко з табору, а всі таємні шляхи контрабанди на довгий час замкнено.

Поза всім цим роблено заходи перед італійською командою табору щодо дозволу відчиняти різні курси вищих і середніх шкіл. Без великих перепон це вдалося, і весною 1918 р. зорганізовано багато таких курсів.

Якаж була роля й праця нашого українського гуртка?

У загально-організаційнім таборовім житті брали ми участь, поскільки вимагали інтереси нашої справи.

В оркестрі було чотирох наших: Е. Виханський, Ю. Івончеккул, І. Недільський і С. Тимчук. До управи харчівні входив ніким незамінимий заступник нашої групи, М. Самборський, а в комісії замовлень були по черзі М. Самборський, В. Рудницький, Я. Бойчук і С. Тимчук.

*) Пізніше виїхав, здається, до табору югославянських легіонерів.

РОЗБУДОВА НАЦІЇ

Що другий вечір збирався наш гурток на «Чорну Раду», яка відбувалася під головуванням найстаршого рангом й найповажнішого старшини. Найбільше відповідав цим вимогам В. Хомин. Він був сталим головою «Чорної Ради». Кожний з нас приходив на «Чорну Раду» із заласом ріжних вісток, вражіннь і скарг. У першу чергу мали слово референти преси, Д. Марців і В. Хомин. Після поінформовання про положення на фронтах і про політичний стан на українських землях, йшли запити й дискусія. Звичайно, передані референтами вісти були неповні, бо італійські газети не доходили правильно до табору з причини строгої заборони, а як і просакувало яке число, то лише «зайцем» і то за солідні гроші. Далі йшли балачки про найновіші події в таборі, а в кінці «Чорна Рада» перетворювалася в громадянський суд, що розбирав непорозуміння й особисті порахунки членів нашої групи. Кінець був деколи такий, що дехто з підсудних чувся покрявдженим, кидав на адресу зібраних кілька міцних слів і, відповідно до свого настрою гримаючи дверима, покидав «Чорну Раду». Та всеж життя нашого гуртка було досить зорганізоване й товариське. Усякі провини скоро забували, все виглядало, принайменше про людське око, добре, — і в усіх було бажання вести життя так, щоби воно видавалося гармонійним і щоби діяльність нашої групи була заманіфестована назовні.

Наша група першою зорганізувала курс італійської мови, що проводив веселий й улюблений маестро, Бодьо Солтис. Він давав курсантам чи мало «березової каші», але це була добра метода, бо успіх курсу був так великий, що маестро мусів після закінчення нашого, організувати ще кілька подібних курсів для інших народностей.

Ми зорганізували хор. Е. Виханський, Ю. Івонческул й І. Недільський згармонізували багато гарних пісень, і, після короткого нашого побуту в таборі, давали ми вже концерти в Ідальні славянської групи.

Рівночасно з цим йшло також підготовлення до вистави оперетки. До написаного др. Яцковським тексту добровив наш дрігент, Е. Виханський, музику, підібрано акторів і група українців поставила оперетку «Бюро посередництва подружжя». Зацікавлення було так велике, що таборити, які з-за браку місця не мали спроби бачити першої вистави, зверталися з проханням повторити її ще раз.

Не проходили в нас також наші свята без відповідного святкового урядження. Урочисті свята обходили ми згідно з нашими звичаями, а Св. Миколу стрічали ми при вині нашою власною оркестрою, піснею й деклямаціями нашого молодого таборового поета, І. Недільського.

Поза цим всім кожний шукав для себе праці й розваги. Від ранку до пізньої ночі читали книжки, читували всякі параграфи кодексів права, переписували підручники книговодства, вправляли на ріжних музичних іструментах і виробляли нові іструменти*), а дехто, вигриваючися спокійно на сонці, розмовляв з музоз, — імпрвізував...

Не бракувало шахівниць і карт. Між іншим не від речі буде згадати, що багато таборитів приваблювала до себе «мізерка». Кличе бувало диригент на пробу співу, а грачі добивають саме «мізерку» до кінця. Диригент був енергійний, — грачі повільно підносяться й понуро оден по однім тягнуть до Ідальні, де стало відбувалася співанка.

Та це далеко ще не все, що відбувалося поза таборовими мурами.

Як сказано вище, італійці поділили у жовтні 1917 р. усіх таборитів на дві групи: А. й Б. Здавалосяб може цей поділ зроблено для блага тих, що входили в групу Б. Алеж не тудя воно йшло. Цим поділом на групи започатковано організацію легіонів недержавних народів Австро-Угорщини. Провідники цієї справи перебували поза табором, а таборити були лише живим інвентарем.

При кінці жовтня 1917. р. рознеслися в таборі поголоски про творення легіонів, а вслід за цим розпочато справу. Чехи, серби й поляки стали втіжджати малими групами до концентраційних таборів. Звичайно не всі чехи, серби й поляки виїзжали, а лише ті, що давали свою згоду на це, бо загального примусу ще не було. Виїхало приблизно 250 старшин. У той час справа легіонів не набирала ще ані великої ваги, ані поважного значіння, і то хочби вже тому, що багато з тих, що виїхали, вертали назад до Касино. Зимову справу майже цілком притихла, і здавалося, що вже всьому кінець. Алеж ні. Події, що відбулися в міжчасі, як розгром італійців під Капорето в осені 1917. р. і берестейський мир у березні 1918. р., зрушили справу легіонів з місця.

12. квітня 1918 р. відбувся в Римі конгрес поневолених народностей австро-угорської монархії. Учасниками між іншими були: Бенеш, Залескі і Муссоліні, тоді ще тільки журналіст. На цьому конгресі рішено вести невпинну боротьбу проти цен-

*) Хорунжий Ю. Івонческул, буковинець, зробив кишеньковим ножином і шпелом нове чельо.

тральних держав. Після цього прибрано таборитів міцніше в руки. Із славянської групи почали вивозити всіх до концентраційних таборів, — за винятком тих, що принципово не визнавали легіонів.

Не поминули італійці й нас у цій справі. Одного гарного дня в квітні 1918. р. пішла поголоска в нашій групі, що італійці запропонували нам через М. Самборського, який мав деякі зв'язки в італійській команді табору, щоб українці творили легіон. Ми скликали негайно «Чорну Ряду» під голим небом на мячевій площі. Дискусія велася кілька годин. Підносилися голоси проти й за. Берестейський мир, яким визнано Україну Самостійною Державою, У. С. С., політика наших парламентаріїв у Відні, з якими ми не хотіли йти в розрив. Алеж не заносилося також на спасення українських земель під Австрією. У пам'яті кожного з нас були тисячі тих, кого розстріляли й вивішали поляки мадярськими руками за тихою згодою Відня, як рівнож була нам відома ухвала з 25. IV. 1917. р., щоби всіх чехів, українців, сербів і румунів вислати безоглядно на фронт. Народи скінчилися. Шістьох висловилося за вступлення в легіони, а решта ухвалила зайняти вибікуюче становище. Рівночасно рішили внести до італійської команди прохання про перенесення всіх нас до іншого табору. Одначе постанови наші не мали ніякого практичного значіння, бо італійці, довідавшись про вислід наших нарад, сказали: «lasciate ogni speranza», назвали нас «tradici» (зрадниками) й стали на нас дивитися як на німців і мадярів.

Як гадував я вже в горі, справа з легіонами між чехами, сербами, поляками та ін. не йшла гладко. Багато з них не хотіли чути про жадні легіони, сиділи в Касино, залишаючись вірними Австрії. На них не міг ніхто й нічим вплинути та переконати їх, що це обов'язок, велике патріотичне діло, а рівночасно й нестрашне, бо Австрія ось-ось розвалиться, і на її руїнах повстануть нові держави. Італійці вживали всяких засобів, щоби навернути їх на правдивий шлях, але все йшло намарно. — Привозили до табору чеських легіонерів з концентраційних таборів, у легіонерських одностроях, з власною оркестрою. Велася агітація. Одначе це не мало великого успіху.

Врешті прийшов до табору оден з головних організаторів чеських легіонів, — Главачек. Завданням його було вплинути своєю присутністю й промовою не лише на чехів, але й на інші народности, що були в групі Б. Прибуття Главачека до табору було для всіх несподіванкою.

Було це в квітні 1918 р. Одного весняного дня, десь коло 3. години, рознеслося по баракам на всіх славянських мовах: «Збірка!» Заворушилися всі в бараках і стали сунути сірою масою на місце збірки. Коли всі виладналися звівками, італійці перерахували всіх й обставили сильною озброєною вартою.

Між таборитами почалися різні балачки. Дехто з живішою фантазією припускав, що це мабуть усіх без різниці будуть вписувати в легіони. Інші потішалися й впевняли, що це збірка на прогулянку. Міжтим відчинилася брама до стрілецького табору, і всіх перевели туди. Весь парадний похід направили до найближчого порожнього бараку. Гурмою ввійшли всі до середини й побачили тут серед майже цілого штабу таборової команди середнього віку чоловіка в цивільнім убранні. Це був Главачек. Коли всі, разом з озброєною вартою, зайшли до бараку, і все успокоїлося, то Главачек почав промову чеською мовою приблизно такого змісту: «Панове! Я прийшов сюди, щоби вияснити Вам, як маєтись справа з Австро-Угорщиною. Вона не втримається довго, вона швидко програве війну, розпадеться, і територію її розберуть народи, що там живуть. Ви, панове, вже тепер не повинні уважати себе австрійськими офіцерами, а вступати до своїх національних легіонів»...

Ледві встиг він докінчити останні слова, як нараз піднявся галас. Офіцери, у першу чергу найстарші рангові, запротестували, — звичайно на німецькій мові, — проти такого поступовання італійців з полоненими. Полонені кричали, що не бажають слухати ніяких агітаторів, а італійці кричали, щоби таборити затихли й успокоїлися. По збентежених італійцях видно було, що вони не сподівалися такого вислуду, і що їм ніяково перед Главачеком. Він же безрадно дивився на ремствуючу масу та похитував лише безнадійно головою. По кількох хвилинах став притихати галас, і таборити самовільно стали тиснутися до дверей. Всіх переведено назад за мур до старшинських бараків і на цьому закінчився мітинг.

Не закінчилася одначе справа. Зараз після цього майже насильно вивезено ще деякого із славян і румунів до концентраційних таборів. У славянській групі залишилися лише ми й непоправна решта. Наш гурток у славянській групі був тоді найчисленніший і все збільшувався.

Після належного поставлення справи легіонів, італійці почали ліквідувати малі табори. — чехів, сербів, поляків і румунів відсиляли до концентраційних таборів, а

українців до карного табору в Касино. До нас стали прибувати вірні Австрії офіцери.

Приїжджали вони з малих таборів, де їм добре жилося. У чорних штанах, модерних лядових гамашах, пасованих з блискучими гудзиками блюзах, чорних високих офіцерських шапках, — попадали, вони немов білі круки, між обдертих таборитів. Вже при першій зустрічі ставало ніяково одним і другим. Для прибуваючих був це новий, цілком незрозумілий світ. Попадали вони між диваків, як висловився був один з них. Перше, що їх вражало, це жовто-блакитна стрічка замість офіцерської розетки на шапці в деякого з таборитів. Вже це було великим злом, а вістка про поділ на групи та про легіони була непростимою зрадою.

— Як можна? Миж офіцери. Присягали. Цеж зрада. За такі проступки замкнений раз на все поворот до рідного краю. Там посада, та інше. — Усякі виводи, переконання, намовлювання й ставлення в приклад інших народностей, не доводили до нічого. Справа кінчалася тим, чим починалася. Новоприбуваючі лишалися при своїх поглядах, а щоб себе ще й цілком впевнити в своїй правоті вдавалися на пораду до команданта німецько-мадярської групи, майора Фляйшера. Тут була коротка рада: «Не забувайте, що Ви офіцер. Памятайте що Ви присягали на вірність вітчизні. Вступайте до групи А, бо у славянській групі більшість зрадників. Ви бачите, що в групі Б красуються сербські військові шапки».

Після цього кожний вирішував справу з легкою душею. Хоч писався Іван, у таборовій канцелярії казав записувати себе «tedesco» (німець). Дехто казав вписувати себе «ucraino-tedesco», і потім біг до групи А, між німців та мадярів. Таких було п'ятох. Звичайно, наш гурток гостро реагував на таке поступовання. На «Чорній Раді» виносили бойкот таких одиниць, але це не поправило справи.

Справу розв'язали радикально самі італійці. Одного дня, при кінці травня, прийшов наказ з італійської таборової канцелярії до групи А, щоби всі нєнімці й нємадяре перейшли негайно до групи Б. Це швидко було виконано. Наші прийшли до славянської групи. На початку наш гурток не звертав уваги на них, а вони не мали відваги зближуватися до нас. Пізніше це напруження почало злагіднюватися. Чотирох відважилося прийти до гуртка, а оден хорунжий, Михальський, примостився до польсько-жидівського гуртка. Всі гріхи забуто, ми зжилися й творили єдиний гурток.

Так протягнулося до літа 1918 р. У таборі ставало спокійніше. Справа легіонів затихала. Групи А й Б жили побіч себе байдуже. Рівночасно розпочато пильну працю. Потворено різні курси вищих і фахових шкіл та курси мов. Ми відкрили курс української граматики. У місяцях березень-травень спромоглися ми на видання двох чисел журналу «Хвиля», ініціатором чого був кадет Е. Булка. Кожне з чисел обіймало коло шістьдесять писаних рукою сторінок.

Виклади на курсах тягнулися цілими днями аж до пізньої ночі. Всі кинулися завзято до праці. Часу було багато, але не було певної можливості використати його, бо дошкулув і мучив голод. Вже в березні 1918 р. зменшили італійці всі харчі до одної третини звичайного пайка. Чим далі, то все більше відчувався голод, а найбільше літом підчас сонячних купелів.

На весні 1918 р. зложили ми й собі, як це було в інших народностей вже сім місяців, футбалеву дружину. В обох наших дружинах було лише двох гравців, що вміли грати, — В. Паліїв й І. Семенів, — решта була напів або й цілком не підготована. Це не знеохочувало нас взятися за діло. Закупили мяч і костюми, відбули кілька теоретичних лекцій і зголовили свій вступ до загально-таборового клубу. У поділї годин визначено офіційно таборовим клубом і для нас години гри. Наш початок був слабкий, але швидко змінилося все на краще. Наші дружини вправляли пильно, і пізніше злучилися з хорватами в «Українсько-хорватський мячевий клуб», що кілька разів виповідав змагання чехам і мадярам.

Так ішло таборове життя. Не міг його стримати й докучливий голод. Не могли сірі мури замкнути думки, хоч замикали волю руху. Думки летіли ген-ген на рідні землі. Нєспокій і турботи за долю в'єшого українського не дозволяли думкам засипляти. Повних і певних вісток про те, що там діялося, не було, бо одинокє джерело, — прєса не мала й далі доступу до табору. Але що було певне й в що ми вірили, це те, що ми мали свою державу, якій явно заздрили тоді наші сусіди.

Час минав. Прийшов невдалий австрійський наступ над Пявою. Від старшин-українців, що прибули між полоненими до табору, довідалися ми дещо про події на Україні й положення в Австрії. Вісти були не дуже потішаччі. Усякі браки й недомогання в будівництві нашої держави пояснювали ми собі тим, що кожний початок важкий. Ми вірили в наше святе діло. Ми мали надію, що революція швидко скінчиться, все успокоїться, впорядкується, і на наших землях зорганізується сильна держава.

Колесо часу оберталося, а події випереджували одна другу.

На Балкані розхитувався фронт центральних держав, і наближався катастрофальний кінець. Швидко цей кінець, — капітуляція центральних держав, — прийшов.

Італійці були переможцями. Цілі армії гнали в полон, і то не тільки австрійців та мадярів, але навіть тисячі вояків колишньої царської армії, що були в австрійським полоні й працювали безпосередньо за боввою лінією в Тиролі. З цими сотками тисяч нових полонених італійці не могли дати собі ради. З вимучених, голодних, одвертих, брудних, перестуджених полонених прибуло кілька великих партій до Касино. З ними приїхало поверх 120 старшин-українців.

Ми, старі таборити, вітали з сяючими обличчями велику громаду. Ця громада грималася з погордою, бо з нею прибуло двох старшин вищої ранги. Це був майор кавалерії Гшовський і капітан артилерії Стасів. Але не довго тревала наша радість та їх зарозумілість. Виявилося, що капітан Стасів — «русский». Лишився нам ще майор Гшовський.

Зібралися чільніші старі й нові таборити на нараду. Рішили вислати до майора делегацію з проханням, щоби він перебрав команду в нашій групі. Делегація вернулася з порожніми руками. Майор відповів чемно, що йому неможливо згодитися на пропозицію делегації, бо він вже старший віком і потребує більше спокою, а крім того хоче робити заходи, щоби міг вернути до родини, — адяється, до Перемишля.

На «Чорній Раді» прийнято це до відома й обрано поручника М. Гринева представником і командантом нашої групи. Одначе не довго довелося старим таборитам брати участь у великих зборах «Чорної Ради» в Касино.

Як я вже згадував, старі таборити робили заходи перед італійцями в справі перенесення нашого гуртка до іншого табору. Все було надармо. На подання наші не одержували ми взагалі ніякої відповіді. Кожний з нас покинув всяку думку про виїзд до іншого табору, і справа пішла в забуття. Ще більше безнадійною стала справа, коли італійці вийшли переможцями, та їм не потрібно було вже легіонів.

Несподівано справа обернулася інакше. На початку грудня пішла поголоска, що прийшла відповідь на наші подання, і ті таборити, імена яких були долучені до подання, мають виїхати. Вістку цю прийнято жартом, бо всі знали добре, що італійці полагоджували всякі справи до «domani» (завтра).

Одначе й з посміху бувають люди. 11. грудня прийшло до нашої групи офіційальне повідомлення, що в ночі з 12. на 13 грудня маємо бути, 32 старих таборитів, приготовані до виїзду. Загуло в нашому баракі. Всі призначені в дорогу кинулися збирати свої таборіві доробки.

Прощальний вечір. Зійшлася вся таборова Україна. Зібралася музика й хор. Появилася на столах вино й фіги. Балачки, жарти, сміх, снування плянів на майбутнє. Вино робить своє, розворушує фантазію й почуття.

Вдарило пів першої. 32 щасливіших схопили свої клунки. Короткі голосні прощання. Сухий скрегіт кованих черевиків по камінню. Гарчання таборової брами. Ще кілька слів, а потім тиша...

13. грудня був наш гурток у Римі. Гарна погода дала змогу бачити дещо з мнувшини й приглянутися побіжно до сучасного. Руїни, колізії, старовинні церкви, пригадують славу Риму. Глянувши на ці незатерті сліди тисячеліть, переймаєшся почуттям якоїсь безмежної могутності, недосяжності й незабгнutoї тайни. Але, глянувши в улиці нового Риму, невільно всміхавшся. Хаотичний рух, що кілька кроків прохач з витягнутою рукою, близна всяких кольорів на бальконах... Хотілосьби поглянути ближче на пам'ятки минулого й бачити докладніше життя нащадків славних римлян, але час гнав нас далі.

Над вечір перед нами місто Анкона на березі Адрійського Моря. На двірці зустріли ми транспорт англійського війська. Англійці прогулюються й спокійно приглядаються до нас. Дехто з наших намагався вимучити кілька англійських слів, але нічого не виходило. Кілька дотепів на адресу англійців, кілька завважень щодо рибачьких човнів, і наш потяг рушив у дорогу.

Все потонуло в темряві. Лише десь далеко на морі в густій мраці кліпали світла морських веж. Безперестанно стукотіли колеса потягу. Швидко потяг підїхав до міста Чезена.

Про табор у Чезена, як і про табор у містечку Сасо, згадаю лише стільки, скільки ці табори вносили відмінности у наше життя після табору в Касино. Зовнішній вигляд Чезена досить привітливий. Місто лежить на горбі берегу Адрійського моря. На самому верху видно здалека нове приміщення для таборитів. Це вже не бараки нового часу, а стара твердиня 18. століття. Сувора будова морозить своїм зовнішнім виглядом тіло й

душу здорової людини. Цілу твердиню, — з двох відділів у два поверхи та з глибоким підземеллям, — ми застали цілком порожньою. У трох переділах на першій і другій поверсі головного будинку помістилися ми, а внизу уряджене ідальню. Оден метр загрубі мури були вогкі, зимні й багаті на скорпіонів. Розбиті вікна загороджено залізними ґратами. Підлогу виложено рудою целюю. У стінах внизу повмуровувано грубі залізні ґаки, до яких колись приковували в'язнів. Кам'яні сходи, що в'ються вгору, — вузькі й низькі. Освітлення електричне, — печей нема. Брудні дошки на хитких козлах, на них соломом набиті сінники, подушки й брудні військові накривала. У кожному переділі миска для вмивання, — одна на всіх. Табор обведений муром (8 метрів широкий, 12 — високий, по якому поважною ходою ступає двос вартових. Вхід до табору, — це тунель у мурі, замкнений двома залізними брамами, по одній і другій стороні муру. Все це тоне в осінній, густій, морській мраці, що проймає холодом аж до кісток...

Проте доля не була цілком мачухою для нас. Нам дозволено закуповувати харчі, читати часописи й тричі в тиждень прогулюватися поза мурами табору. Наша таборова команда відносилася до нас прихильно. Часто вечерами попадав до нас на музику чи шклянку вина таборовий старшина. З ним вели ми балачки про недавнє минуле й про Україну. Одного разу нами зацікавився й відвідав нас командант дивізії. Привітав нас дуже чемно, розпитував про життя, а далі розбалакався на тему інтересів Італії й України та закінчив словами: «Evviva grande Italia! Evviva grande Ukraina!» Поза відпочинком не вели ми великої систематичної праці. Відновлено ніби повторний курс італійської мови, бо наш маестро Бодьо Солтис був з нами, але все йшло мляво. Всі неслися думками на рідні, вільні, українські землі. Пильно стежили за всякими вістками в пресі. Важко було вловити щось путнього, бо вістки були в більшості протирічні. Про правдивий стан на наших землях довідувалися переважно з листів.

У половині січня 1919. р. переїхали ми до містечка Сасо. Тут приміщено нас у приватній вілі й дано ще більшу волю, ніж у Чезена, а для праці в кухні та помешканнях прислано нам навіть одного підстаршину й шістьох стрільців-українців. До нас часто заходили італійські старшини. З вартовими вели ми балачки про війну та полон. Один оповідав, що був в австрійському полоні в селі Рогізна під Чернівцями. Він не міг нахвалити гостинність українських селян і розповідав докладно про відносини на Буковині підчас розвалу Австрії.

У другій половині лютого повідомлено нас, що маємо виїхати з Сасо. Ранком одного соняшного дня ми покинули вілю серед виноградників на взгірю й подались до нового місця побуту. Заносило весною. На полях починалися вже роботи. В уяві виринали рідні подільські поля, пороздирані гранатами, поряті окопами, посотані дротами, позасівані могилами та хрестами...

Потяг стрілюю нісся через широкі латифундії й вузьенькі пайки-нивки. Все швидко зникало за нами. Яка несподіванка! На однім перестанку серед широкої лятифундії — відділ полонених українців. Засушені обличчя й запалі очі казали, що гірко жилося нашим землякам. А яка щира була ця стріча!

— Ми українці з Галичини, нас тут девять, — були перші слова. Пішли живі балачки. Стали розпитувати та розповідати про рідні сторони а далі про те, що тепер мусять працювати в голоді й нужді від раннього ранку до пізнього вечора. Було ще гірше, коли працювали на полях ряжу по пояс у зимній воді й намулі. Богато захорувало від такої праці на ревматизм і лежить тепер у шпиталях.

Ми слухали та в своїй безрадності й безсилі потішали земляків, що все буде добре, скінчиться неволя, ми всі повернемо на рідну землю, у власну державу....

Знова засичала машина потяг поволі рушав, ми розпрощалися з нашими земляками.

На другий день в обідню пору були ми вже на місці.

Це була невеличка Кверча, приналежна до міста Вітербо, недалеко Риму. Нас помістили в монастирі домініканів. Ми тут зустріли німців і мадярів, що понали в полон вже після розвалу Австрії. Разом з нами було тут около 160 старшин.

Будинок наш замикав собою рівнобічну чотирикутну площу. По кутах росли пальми, а посередині журчав струмочок води з фонтану. З будинком лучилася з одного боку богата, в золото вбрана, церква; з інших двох боків великий, засаджений оливковими та ріжними овочевими деревами, сад — власність цього монастиря; з четвертої сторони попід високою стіною тягнулася звичайна брудна дорога, що вела в оден бік до саду, а в другий — виходила на головну вулицю до міста Вітербо. До саду ходили ми майже щодня на прогульку.

РОЗБУДОВА НАЦІЇ

Всі були розміщені по кімнатах на першому поверсі, а внизу була кухня, харчева комора, читальня, купіль і кантина, що була приватним підприємством італійців з Кверча. Вони були також і доставцями всього, що бажали мати полонені поза пайком.

Внутрішній устрій табору був спільний, на рівних правах усіх трох груп. Перед італійцями кожна група була заступлена окремо. Представниками нашого гуртка були спочатку четар В. Хомин і кадет Е. Булка, а пізніше, як з табору з Азінара прибуло 12 наших старшин, то В. Хомина замінив поручник Д. Дутко.

Життя було задовольняюче. Культурні потреби були задоволені краще, ніж у дотеперішніх таборах. Дозволено ходити далеко поза Кверча в лісисті околиці, де ми завзято цілими годинами займалися спортом. Точно кожного місяця, і то не таборовими боюми, як це було в Касино, а правдивими лірами одержували платню. Дехто з наших трохи «напихав панчоку».

Зорганізували швидко загальнотаборову оркестру, капельмайстром якої довгий час був Е. Виханський. На концертах часто чути було також нашу думку-коломиїку, що агармонізував Ю. Івонческул. Після прибуття групи з Азінара наш хор збільшився, і на естраді залунала наша пісня.

Крім того всім дозволяли ходити на недільні служби Божі до церкви. При цій нагоді багато наших познайомилося з настоятелем. У розмові він висловив бажання почути співану службу Божу грецького обряду. Наші диригенти Е. Виханський і М. Гнідий написали цілу службу, і через тиждень відправлялося в церкві вже в супроводі нашого хору. Ця новина рознеслася по цілій околиці. Уже в слідуючу неділю зібралася стільки народу, що церква не могла вмістити. Це довго не тягнулося. Після двох виступів нашого хору не подобалося таборовій команді, що співаною службою стягалася маса населення, а тому заборонено не лише співати, але навіть ходити до церкви.

Ця заборона не змінила багато у внутрішньому житті цілого табору й нашої групи. Концерти оркестри й хору відбувалися не менше двох разів на тиждень, а крім того були також вечери «варьете», до чого великими майстрами були мадяре.

Всеж більшість часу використовувано на різні поважні й потрібні праці. Без курсів, одинцем або двійками, переробляли вперто рахівництво, право, мови, вчилися грати на дутих і смичкових інструментах. Не обходилося, на жаль, і без «мізерки». Декому вистарчало довгого літнього дня ще й на те, щоби вести флірти із стрункими італійками.

Життя йшло. Одначе ані ця різноманітність, ані спека не могли цілком полонити й приспати думки, що рвалися поза мури знід блакитного італійського неба, садів оливок і виноградників, — на рідні землі, до свого народу.

Ми пильно стежили за подіями на наших землях. Преса доходила до нас щодня, але вісті були й далі баламутні, і деколи переходили навіть у курйози. Одного разу появилася, що українці бомбардують Львів з суші й з Чорного моря, а другий раз, що поляки наступають з Черновець на Львів*).

Почали ми одержувати з Америки «Свободу». Здавалося, що вже натрапили на правдиве джерело вістей. Алеж ні. Одного разу, перед великодушними святами, прийшло кілька старих чисел «Свободи» з датою Рідва. На першій сторінці стояло великими буквами: «Доля Львова запечатана!» А під цим, трошки меншими: «Сам Головний Отаман, Семен Петлюра, прийшов зі славними українськими полчищами під наш славний город князя Льва, вдарив на саме Рідво зі всіх сторін на Львів і доля нашого славного города зістала запечатана... У кожного з нас заблищали очі з радості, але лише хвилино, бо всі ми знали, що ця вістка була не лише неправдивою, а навіть і чистим непорозумінням. Подібні вістки настроювали нас недовірливо навіть і до тих вісток, які приносили може трохи й правди. Всеж віра в наше справедливе діло не покидала нас, бо ми тоді найвно вірили ще в 14 точок Вільсона.

Колиж ми побачили, що до часу нікому з провідників нашого народу навіть і на думку не приходило, аби десятки тисяч бовздатних полонених вояків використати для рідної справи, то з нашого гуртка вийшла ініціатива, щоби пригадати себе принайменше тим українським політикам у чужих державах, до яких ми могли найти доступ. Для успіху наміченої праці створився комітет. Перший лист в італійській мові післанно до графа Тишкевича, українського представника при Ватикані. Ми подали короткі інформації про нашу групу, висловили бажання відати себе до послуг Укра-

* Ця вістка була більше правдоподібною, бо це могло відноситися до польських військових частях, які провадив генерал Желіговський з Румунії через Чернівці до Галичини.

РОЗБУДОВА НАЦІЇ

інської Держави й зрештою просили його, щоби він в порозумінні з компетентними чинниками допоміг нам вихити на Україну.

Граф Тишкевич прислав рекомандовану листівку, в якій дякував нам за наші високоідейні наміри, але сам хвилево не міг нічим помогти нам, бо в найближчих днях переїжджав з Риму до Парижу; на його місце прибуде Севржк і він доручить йому цю справу; справа ця для нього самого дуже важлива й тому він буде писати нам з Парижу. Чи писав граф Тишкевич з Парижу, не знаю, але пригадую собі, що прийшли були два листи від одного з членів делегації на мировій конференції, де писалося про хаос серед нашої делегації. Це було й все, що ми мали у відповідь на нашого листа до графа Тишкевича.

Другий подібний лист вислано до українського посла в Льозані, барона М. Василька. Одначе на нього не одержали ми взагалі ніякої відповіді.

Крім цього писали ми до нашої землячки в Римі, співачки С. Крушельницької. Від неї прийшла коротка відповідь українською мовою. Вона дякувала за нашу згадку й бажала нам перебути все щасливо та вернути швидко на рідну землю.

Це були ті звязки, які вдалося нам навязати поза плечима італійської таборової команди.

Згадати треба на цьому місці, що в переданні листів допомагав нам італієць, наш кантляр. Почту, що приходила для нас на його адресу, він доставляв нам точно, з веселою усмішкою і з виглядом повитим дипломатичною таємницею. Через нього переслано до «Messaggero» дві статті про багатства України й про господарські інтереси України та Італії. Обидві статті були надруковані.

Це були останні прояви активної праці нашої групи в Кверчи, бо несподівана нагода виїзду з Італії припинила всякі дальші заходи.

В осени 1919 р. надокучив вже й італійцям табор полонених. Вони почали вигадувати, якби то позбутися цієї обузи. Потрібний вихід знайдено.

Через представників груп подано до відома всіх, що лікарі, медики й хорі на туберкульозу будуть звільнені з полону. Після цього майже весь табор перемінився в медики та хорих. Так вдалося всім, малими чи більшими групами, вихити до кінця жовтня 1919 р. з табору в Кверча.

Ми вихити з Італії, але в той час вже не були потрібними для нашої великої справи.

Офіційна частина.

Провід Українських Націоналістів.

Звідомлення ч. 8.

1. Цим продовжується оголошення списку датків на збірковій листі Проводу.
- З переносу: 1.064.60 к. ч.
666 франц. фр.
515 бельг. фр.
99,50 дол. ам.
1 зол.
50 нім. мар.
- Збірка Групи Української Національної Молоді в Празі:*
251. Др. Ст. Нижанківський — 100 к. ч.	258. Б. Нижанківський — 15 к. ч.
252. Ю. Вассян — 50 к. ч.	259. Др. М. Козак — 10 к. ч.
253. Ілько — 10 к. ч.	260. І. Попович — 5 к. ч.
254. Д. Козіцький — 12 к. ч.	261. Бойчук — 5 к. ч.
255. Кульчицький Євген — 10 к. ч.	262. Стефуранчин — 10 к. ч.
256. Івантшин — 13,5 к. ч.	263. Опанас Кущнір — 8 к. ч.
257. Возняк — 5 к. ч.	264. Хомишин — 5 к. ч.
	265. Головка Петро — 5 к. ч.
	266. Х. У. — 2 к. ч.
	267. Я. Стахура — 5 к. ч.
	268. С. Бирчаківна — 2 к. ч.
	269. Н. Н. — 1 к. ч.
	270. Мельник — 2 к. ч.
	271. М. Буб — 1 к. ч.
	272. Цинько — 1 к. ч.
	273. Лозинська — 5 к. ч.
	274. Забавський — 3 к. ч.
	275. Пащин — 2 к. ч.
	276. Дичій Василь — 2 к. ч.

РОЗБУДОВА НАЦІЇ

277. Сандурський О. — 2 к. ч.
278. Сивенький — 1 к. ч.
279. Х. У. — 1 к. ч.
280. Коновалець Степан — 5 к. ч.
281. Фрищин — 5 к. ч.
282. Д. Загорун — 3 к. ч.
283. Г. Поздєнький — 3 к. ч.
284. Гречак — 1 к. ч.
285. Яхновський — 2 к. ч.
286. Мазіборко Розалін — 2 к. ч.
287. Пікас — 45,5 к. ч.

Ріжні датки:

288. Ярослав Петрович — 10 дол. ам.
298. Ю. Лашкевич — 5 дол. ам.
290. Равич — 10 дол. ам.
291. Ожчевський — 10 дол. ам.
292. Любович — 5 дол. ам.
293. Снігович — 10 дол. ам.
294. Степан Ярослав Федак — 10 дол. ам.
295. Ярій — 10 дол. ам.
296. Горський — 10 дол. ам.
297. Б. Гнатевиц — 5 дол. ам.

Збірка Секції Л. У. Н. у Берліні:

298. П. Кожевників — 15 нім. мар.
299. Селешко М. — 5 нім. мар.
300. Гречкосій — 1,5 нім. мар.

До переносу: 1.424,60 к. ч.
666 франц. фр.
515 бельг. фр.
184,50 дол. ам.
60,10 данц. гульд.
1 зол.
71,50 нім. мар.

2. 27.—31. серпня відбулася нарада членів Проводу. На нараді обговорено всі біжучі справи, а зокрема справу Конгресу. Зогляду на труднощі, що повстали при визначенні місця Конгресу, рішено пересунути його речинець.

*Секретаріат та відділ преси
й пропаганди.*

3 діяльності організації.

ЛЕГІЯ УКРАЇНСЬКИХ НАЦІОНАЛІСТІВ.

Діяльність Л. У. Н. в останніх місяцях полягала у виконанні постанов 2. Конференції Українських Націоналістів.

У першу чергу звернено увагу на організаційне охоплення нових теренів. У Франції зорганізовано першу Секцію (Париж), на чолі якої став інж. Г. Калужний. При допомозі члена Л. У. Н. Василенка провадиться організацію Секції в Єгипті, але ця праця зустрілася з великими перешкодами збоку російських кол. За посередництвом поодиноких осіб встановлено й підтримується інформативний зв'язок з українцями в Туреччині. У найближчому часі має повстати перша Секція на терені Канади (Вінніпег). Для більш успішного ведення праці, Секція в Берліні зорганізувала спільно з членами інших націоналістичних організацій Союз Українських Націоналістів у Німеччині.

Члени Ц. К. спільно з Проводом провадили інтенсивну працю, що зв'язана з Конгресом. Голова Ц. К. Микола Спідборський приймав участь у нараді Проводу Українських Націоналістів у Берліні. Член Ц. К. Петро Кожевників відбув наради з поодинокими націоналістами й членами Л. У. Н. у Брюсселі та Парижі. На запрошення управи Об'єднаної Української Громади в Парижі він мав 25. серпня доклад на тему: «Провід Українських Націоналістів, його організація та завдання».

Ц. К. поробив заходи в справі приміщення на працю на території Ч. С. Р. та інших країнах членів Л. У. Н., що закінчили студії. Незабаром певна кількість членів Л. У. Н. переїде в різні держави.

П.

Хроніка.

На Радянській Україні.

«Українізація» України.

I.

1. серпня ц. р. минуло 5 років від часу, коли постановою ВУЦВК і РНК проголошено українізацію радянських установ («Про заходи *забезпечення рівноправності мов і про сприяння розвитку української мови*») й започатковано нову національну політику на Радянській Україні, що після захоплення її більшовиками цілком втратила була своє національне обличчя. Пять років, — час в історичному житті невеликий. Одначе цього доволі на те, щоби бачити розвиток якоїсь праці та її наслідки. Ось тому ми хочемо, бодай у загальних рисах, представити, як розвивалася справа українізації й як вона тепер виглядає.

Українізаційний декрет 1923 р. був для Москви *конечністю*, яку годі було оминати, бо пять років московського панування не принесли ніякого скріплення московської влади на Україні, а навпаки підкопали її й загрожували самому існуванню більшовизму. Московфільська й протиукраїнська лінія більшовицького уряду відчувувала пануючу верству від української людности та викопувала між московською владою й Україною чим раз глибшу прірву, яку чим далі тим тяжче булоби заспати. Більшовизм силою фактів ототожнювався з московством, і тому натрапив на опір навіть тих українців, що симпатизували з більшовизмом, або й підтримували його в боротьбі з Центральною Радою й Директорією.

Невелика ще українська комуністична партія ставала все в більшу опозицію проти русофільських тенденцій «Комуністичної Партії Більшовиків України» й переймалася «націоналізмом», еднаючи довкола себе невдоволені українські елементи, що в національній справі не бачили різниці між давнім царізмом і модерним більшовизмом. І хоч під кінець першого п'ятиліття більшовицького правління протиукраїнський режим значно ослабився, протибільшовицькі настрої на Україні, охоплювали все більші кола й ставали загрозю повного розриву між українським селом і арусифікованим містом, що трималося в більшовицьких руках при допомозі війська та чреватичайки.

Московський центр не був спочатку свідомий цієї небезпеки, і думав силою приборкати українство, яке було для більшости рівнозначним з «нетлурівщиною» (див. «Бюлетень V. Всеукр. Парт. Конф.»). Одначе Ленін і його найближчі партійні співробітники, як от Сталін, зрозуміли вже в 1919 р. небезпеку, що загрожувє більшовицькому правлінню з боку українського національного руху й намагалися переконати протиукраїнсько настроєну більшовицьку більшість, аби не перетягала струни й поробила українцям деякі полекші щодо вживання рідної мови. Тільки під впливом Леніна ухвалив ЦК РКП в грудні 1919 р. в «постанові про радянську владу на Україні» окремий четвертий уступ про українську мову, що між іншим ставив як обовязок усім членам партії допомагати усуненню всіх перешкод, що гальмують вільний розвиток української мови й культури (язик, школа і т. п.), ставитися з «великою обережністю до націоналістичних тенденцій, протиставляючи їм слово товариського пояснення спільности інтересів трудящих мас України та Росції й вживати в радянських установах українську мову, «поборюючи всіма засобами спроби штучно відштовхнути українську мову на друге місце, навпаки перетворити її в зброю *комуністичної освіти трудових мас*» («Комуніст», ч. 1., Харків, 28. грудня 1919 р.).

Одначе, як ця постанова, так й оголошені пізніше заяви Леніна мали тільки академічне значіння, бо подавляюча більшість партії й уряду не хотіла чути про ніякі уступки «нетлурівству», і ставала відразу на засаді вищости «русской культуры» та провінціональности української мови. Найкращим проявом цього був виступ Зіновєва на V. Всеукр. Парт. Конф. в 1920 р., що явно, і то на Україні, поставився проти української мови, заявляючи, що *більшовицям байдуже, якою мовою буде йти на Україні виговання села й тільки про око людське треба «зробити так, щоб нікто не міг заідоаріти, що ми хочемо перешкоджати українському елементові говорити українською мовою, бож і так по ряду літ переможе та мова, що має більші коріння й більше куль-*

турна!» («Бюлетень», ч. 3., стор. 3, ч. 4., стор. 3).

Особливо відorno ставилася сама президія «Комуністичної Партії Большевиків України», генеральний секретар якої, Лебідь, ще на початку 1923 р. рішуче обстоював вищість російської пролетарської культури на Україні й допускав українську мову тільки «деколи» й «для селян» з чисто практичних міркувань («оскільки селянин деколи вимагає вчити його дітей українською мовою, остільки треба деколи йти на село й пояснити селянам зрозумілою їм мовою питання, що їх цікавлять»). Пова тим головний відпоручник большевицької влади на Україні, всупереч словам Леніна й Сталіна, радив наперед «перевірити, чи дає українська мова можливість прискорити культурний процес в українському народі, особливо в селянстві, яке відстало, чи вона цей процес гальмує і не допомагає оволодіти культурою, а перешкоджає» (!) а поставився, як він казав, проти «штучного введення української мови», бо «українська культура реакційна й жадний комуніст і дійсний марксист не може сказати, що я стою на точці зору перемоги культури української, коли ця культура буде затримувати наш поступ... Поставити собі завдання активно українізувати партію, цебто і робітництво (а це партія не може робити, не перекинувши своєї роботи і на робітництво) зараз буде для інтересів культурного руху — заходом реакційним, бо націоналізація, цебто штучне введення української мови в партію і серед робітництва, при сучасних політичних, економічних і культурних взаєминах між містом і селом, це значить стати на точку зору нищої культури села, порівняно з вищою культурою міста» («Некоторые вопросы партийного с'езда», «Комуніст», 17. березня 1923 р.).

Цей опір проти «накидування українізації йшов навіть так далеко, що оден із впливових партійців, Дашкович, аби забезпечити партію перед кінченістю українізації, поставив був на V. Конференції комуністичної партії України внесення мквідувати ЦКП, як зайву, штучну організацію». («Бюлетень V. Всеукр. Парт. Конференції», ч. 3., ст. 11).

Загалом і комуністичний центр, і ще більше його заступники на Україні, що в українізації бачили також власну, шлюбкову небезпеку, були на ділі переняті всеросійським шовінізмом, якого довго не могли перебороти ні гострі промови Сталіна, ні відповідні «постанови» та «платформи» партійних з'їздів, що на переломі нової політики в національній справі

часто повертали до обговорення цього актуального питання. На 10. і 12. з'їзді комуністичної партії в Москві Сталін вимовними словами звертав увагу партійців на те, що *найголовнішою силою, що гальмує поширення комунізму в межах ССРСР й об'єднання радянських республік в єдиний союз, це в великодержавний великоруський шовінізм*, проти якого партія мусить в першій мірі боротись, бо він «загрожує втрагою шойно здобутих симпатій робітництва» (А. Хвиля: «проти українського і російського націоналізму», «Комуніст», 20. жовтня 1927 р.). «Російський шовінізм загніздився особливо в колах партійців, що обісди відповідальні посади на Радянській Україні й усіми словами змагає до знівешовання національних ріжниць на Україні в користь московства й закріплення російської мови й культури та до цього, щоб звести Радянську Україну, яка і так на основі останньої конституції з 1923 р. позбулася багато своїх окремих прав, покищо до стану провінції, підлеглої Росції, як за старих дореволюційних часів». (А. Хвиля, «Комуніст», 18. жовтня 1927 р.). Большевицький партійний й урядовий апарат на Україні, де українців спочатку було дуже обмаль, ставив на кожному кроці опір також українському натискові знизу, який зачинав чимраз рішучіше проявлятися й захоплювати партійні та урядові низи, і директивам з Кремля, що не тільки з внутрішніх, але й зовнішніх причин мусів припинити боротьбу проти «національностей» та довести до згоди з найважливішими споміж них, особливо з українцями. Боротба за зміну системи тягнулася доволі довго, і в дійсности не припинилася цілком до сьогодні. Ця боротба стоїть на перешкоді справжній українізації, за яку пізніше вхопилося все українське громадянство.

Врешті таки перемогла «партійна й державна кінченість». Зіновєви, Ларіні, Лебеді та інші мусіли вкінці погодитися з «ленінським вирішенням національного питання», що переведено відомою постановою 10. З'їзду РКП, хоч не хоч, пристати до тези Сталіна: «українська національність існує і розвиток її культури складає обов'язок комуністів» (А. Хвиля, «Комуніст», 22. жовтня 1927 р.).

Однаке ця згода була в своїй основі нещирою — тільки формальною. «Українська мова», «сприяння українській культурі», «висування» українців на відповідні партійні й державні місця» та ін. мали бути, згідно рецептом Зіновєва, тільки засобом для опанування українських мас і поширення комуністичного

духа між відпорним націоналістичним селянством. Українська мова мала бути й так тільки «рівноправною», а українська культура могла бути лише комуністичною, тобто до певної міри московською в зверхньому українському одязі.

Це нещире й формальне відношення до «українізації», що мала на меті тільки зкомунізування України без українського національного змісту, почало все більше затрачувати свою силу, коли з почат-

ком 1924 р. прийшло на основі рішення 3. Інтернаціоналу до здуки між «Комуністичною Партією (большевиків) України» й «Українською Комуністичною Партією». Україні здобули вплив на провід комуністичної партії й державний апарат Радянської України та могли відповідно покористуватися першим українізаційним декретом при рівночасному натиску широких кол українського громадянства.

Vasilax.

Під Польщею.

Не дивлячися на вальоризацію мита й сильне утруднювання імпорту польський торговельний бізнес не може поправитися. Останні шість місяців минулого року та перші цього року виказали вже оден мільярд золотих недобору; це більше ніж принесли в останній час всі американські позички. Переговори про нові позички йдуть дуже пияво (з концерном Гаррімана). Виявляється на поправлення польського експорту також не надто рожеві, і звідси намагання польського уряду заключити торговельні договори з Німеччиною та з Москвою.

У ділянці внутрішньо-політичного життя стоїть рубом питання унормовання відносин між урядом і соймом. До цього долучається ще питання відношення уряду до непольських народів, що набирає все більшого значіння й починає виходити далеко поза межі Польської Держави. Розв'язку першого питання бачуть польські урядові кола у зміні конституції. Зміна ця малаби полягати в скріпленні влади президента коштом сойму, в усуненні відповідальности міністрів перед соймом, а разом з тим у зміні виборчої ординації. Скріплення влади президента в'яжеться із зміною порядку цього вибору. У тому напрямі повстають різні проєкти. Найрадикальніший проєкт підніє посол «одинки» й провідник польських монархістів Мацькевіч. Він пропонує перемінити Польщу на королівство й проголосити Пілсудского (колишній революціонер та соціаліст), королем. 9. вересня відбувся у Варшаві з'їзд польських монархістів, що кінчився телеграмою з таким самим побажанням на адресу Пілсудского. Зрозуміло, що така концепція стрічає опір збоку лівих польських партій.

Всі польські проєкти зміни виборчого закону зміряють до того, аби зменшити кількість непольських представництв. Зміна малаби іти в тому напрямку, аби

замість округів з багатьома мандатами створити одномандатові. Одначе на східних землях малиби бути двомандатові округи, щоби цим забезпечити соймові мандати польському напильовому елементові. У польській пресі обговорюється також проєкт нового адміністративного поділу цілої польської держави. Майор генерального штабу Роман Стажинскі пропонує побільшити кількість воєвідств з 17. на 25 і рівночасно поділити Польщу на 6 провінцій. Згідно з цим проєктом до третьої провінції, т. з. Червоноурської, належалиб тарнопільське, станицлавівське й частина львівського воєвідства; люблинська провінція складалася би з люблинського воєвідства й Волині; литовська провінція обіймалаби Віленщину, Новоградщину, Брідщину й Полісся; вресшті, мазовецька провінція простягалася би на варшавське воєвідство, решту лодзьського, білостоцьке й Підляшя. Автор проєкту намагається цим новим поділом змішати непольські землі з корінною Польщею, затерти історичні кордони, і в першу чергу розбити українську територію, аби вона, розшматована поміж провінціями, легше підпала під денационалізаційний вплив Польщі. Отже старі пляни польської ендеції задумає перевести в життя «санайний табір» під проводом Пілсудского.

Дуже можливо, що уряд, аби перевести далекойдучі зміни устрою, буде змушений розігнати сойм. Тому у польських колах рахуються з розписанням нових виборів. Рівночасно тіж кола переводять реорганізацію своїх партій, як також перевіряють своє становище супроти уряду й супроти всіх питань соціальної та політичної натури. У першу чергу це відноситься до польської соціал-демократії й до всепольського національного табору.

Санайні польські кола твердять, що урегулювання справ непольських народів наступить в Польщі після залагод-

ження всіх внутрішньо-польських справ і що уряд не має часу займатися цими справами зараз. На ділі уряд, як також близькі до нього польські чинники, намагається увіковічити кордон між західними й східними землями України. Для легшого ведення денационалізаційної політики уряд хоче заховати сокальський кордон, поділити українські землі на дві сфери впливів.

На Волині Юзефські колишній міністр в уряді У. Н. Р., започаткував нові методи старої польської політики. Політику Межа, що означилася нищенням «Просвіт», пласту й українського шкільництва, Юзефські продовжує так, що добивається до української кооперації на Волині. Розуміється, така акція мусить бути відповідно підготована пресою. Це бачили ми на прикладі «Просвіт» і пласту. Спочатку польська преса вдарила в дзвін, що ці організації ведуть протидержавну політику, а після того прийшли заборони. Тепер повторюється та сама історія з українськими кооперативами, яким відібрано кредити й запропоновано, аби вони вийшли у тісний контакт з польськими кооперативами та зірвали з українською централею у Львові. «Управи українських кооперативів на Волині, — каже волинська польська преса, — залежні від централі, — львівського «Ревізіяного Союзу Українських Кооперативів», — опанованої «Ундом», починають набирати політичного характеру замість економічного; українські кооператори підносять гасло національної кооперації; це було б «нонсенсом», бо кооперативи в Польщі є мішаними кооперативами». Думка аж надто прозора: усунути українські кооперативи, і на їх місце створити мішані, тобто польськоокружні. Рівночасно з таким ставленням справи йде психологічна підготовка ширших кол населення в напрямку відмежування від українського впливу в Галичині. Висувається аргументи, що все, що приходить з Галичини, носить протидержавний характер, що це все є каригідним і що всяка злука й зв'язок з Галицькою Україною приведе до розв'язання українських установ на Волині.

У цей самий час Юзефські виступив із своєю політичною декларацією. Нема протиріччя між концепцією самостійності України й приналежністю Волині на вічні часи до Річи Посполитої... Трагедією українського народу був момент, коли його пробуджена експансія була скирмована проти Польщі у боях за Львів... (Промова на з'їзді послів «одинки» в серпні на Волині). «Волинь польською була й буде, ми ніколи не зречемося поль-

ськості Волині»... (Промова до польських скавтів). Може ці виразні слова офіційного представника польського уряду вразумлять наших політиків з табору У. Н. Р.

У Галичині польська преса розвинула широку кампанію проти українців сприводу виступу УНДО на 25. з'їзді міжпарламентарної Унії в Берліні і на конгресі меншостей у Женеві. «Слово Польське» з 6. і 7. вересня вмістило аж дві статті про напрям політики Польщі супроти українців в майбутньому.

«З того виходить, що польський уряд не має ясної й сталої програми: раз береться він за організування українських селянських мас в політичну польнофільську групу з виключенням сепаратистично настроєно української інтелігенції; другий раз пробує втягнути також українську інтелігенцію й виробити серед неї угодові настрої. Тимчасом українська інтелігенція користала з цього, провадила невинний флірт з урядом, але не змінювала своєї засадничо-ворожого становища супроти Польської Держави. Кредити, які в наслідок флірту одержували українські установи, йшли на сепаратистично-політичну працю серед українського населення.

Треба розбити українську суспільність на окремі економічні й племенні елементи (бойки, лемки, гуцули, воляняки й т. д.), аби вони не творили органічної цілості. Разом з цим має йти ізоляція поодиноких етнічних українських груп від протидержавних впливів української інтелігенції, що згрупувана в українських партіях, що згрупувана в українських партіях. Всякі спроби політичної угоди з українською інтелігенцією мусять врипинитися. Самостійницькій українській праці треба оголосити безоглядну боротьбу. Знищення української інтелігенції лежить в інтересі Польської Держави. Всякі державні матеріальні допомоги, що йшли через українські економічні установи, мають відпасти. Їх треба уділювати безпосередньо селянам, бо цим впоються в селянина переконання про добродійство Польщі. Під культурним оглядом держава повинна підтримувати плекання побутово народніх окремішностей поодиноких етнічних елементів».

Українці вже мали нагоду нераз читати на сторінках польської преси й того самого «Слова Польського» подібні рецепти знищення українства. У цьому випадку звертаємо увагу тільки тому, що «С. П.» належать тепер до «санаційного табору» й висловлює думки зближених до польського уряду кол, що назовні маїфестують свою ліберальність і симпатії до

українства. Як до цього поставиться група політиків з «Нової Зорі», що при кожній нагоді пропагує перегляд непримиримого становища супроти Польщі й плекання української культури та української окремішності в межах Польської Держави? Судячи по голосах польської преси, як також по виступах польських адміністративних органів на провінції (розв'язування посольських віч, конфіскація українських часописів і т. д.), твердимо, що *наступ на національне існування українського народу, не припиняється.*

Виступ українських послів на Міжпарламентарній Унії в Берліні й на конгресі меншостей в Женеві вивів поляків з рівноваги. Як відомо, такі конгреси мають для нас виключно пропагандивне значіння. Цим кирувалося УНДО, що вислало на конференцію в Берліні аж 11 своїх представників. Позбавлені власної держави, а тим самим власного парламенту, українці мусіли обмежитися до зложення заяви, в якій з'ясовано сучасний стан Української Нації. До заяви посла Луцького добрим доповненням була брошура в англійській мові, що видав Провід Українських Націоналістів. Цей виступ безперечно осягнув свою ціль, доказом чого є лютя польської преси. Школа, що з другої найсильнішої української групи, соціал-радикалів, ніхто не був на цій конференції.

Рівнож на конгресі в Женеві українська делегація під проводом Дм. Левинського зложила декларацію. Беручи на увагу, що вона ніде не друкована, подаємо повний зміст: «Представники українсько-

го народу, що опинився під Польщею, заявляють: Український народ у кількості 40 мільонів заселяє судільну територію на Сході Європи. У 1917 р. на землях, що належали до Росії, а в 1918 р. на землях, що належали до Австрії й Угорщини, український народ створив свою власну незалежну державу. З одного боку Росія, а з другого Польща й Румунія пішли війною проти Української Держави та розділили її територію, при чому Підкарпатська Україна припала Чехословаччині. Це насильство над Українською Державою санкціонували держави-переможці й тим взяли на себе всю відповідність за наслідки пововної політичної географії. Ми, як представники українського народу, заявляємо, що український народ не погоджується з фактом своєї приналежності до чужих держав, а владу їх уважає за окупацію. У жадній державі, де тепер проживає не по своїй волі український народ, він не є національною меншістю, а творить значну територіальну більшість. Якщо, однак, представники українського народу постановили вступити в члени Конгресу Національних Меншостей, то це тому, що на українських територіях, які тепер належать до Польщі, Румунії й Чехословаччини, український народ позбавлений навіть тих прав на полі культурному, економічному й т. д., за які бореться Конгрес Національностей. При цьому заявляємо, що, вступаючи в члени Конгресу, ми зовсім не зрікаємося наших змагань до здобуття власної держави».

C.

Під Румунією.

До цього часу Маню не вдалося осягнути чогось конкретного. Він ще далі веде переговори з представниками різних груп і ставить домагання до уряду та Ради Регентів. Однак розмах опозиційної діяльності помітно зменшився; все звелось до того, що противники вперто боронять своєї політики й не хотять чути про якийсь компроміс. Отже царністи далі залишаються силою, що змушуватиме уряд Братіану до певної оглядності. Ще далі ходять чутки про уступлення уряду, а навіть самого голови його. Колиб це сталося, то невиключеною є поява Тітулеску, який перед своїм уступленням подбав забезпечити собі добру опінію серед прихильників Маню.

Французький державний банк формально вже погодився з румунськими

політично-фінансовими колами щодо позички. Однак для румунів повстають деякі небажані обмеження при виплаті грошей. Зогляду на те, що питання стабілізації валюти не зрушилося з місця, французи годяться дати лише певну частину умовленої суми й далі обіцяють виплачувати в міру того, як поступатиме стабілізація. З другого боку, англійські фінансові кола, що стоять за плечима французів, ще далі домагаються визнання румунами старих позичок з перед війни (зокрема позички Вляйхредера в 1913. р.). Все це приневолює румунський уряд шукати економічного порозуміння з Німеччиною. На перешкоді до того між різними іншими стоїть головне бажання німців, аби Румунія визнала свої зобов'язання, що повстали підчас війни (банк-

ноти, які випустила німецька окупаційна влада). Власне в цій справі мали 12. вересня розпочатися переговори.

У доповнення до вістки в «Р. Н.» про відвідини румунськими генералами Варшави, слід занотувати, що швидко після того коло 30 старшин румунського генерального штабу прибуло до Львова, і звідти виїхали на Волинь, де їм показувано нові прикордонні укріплення. На цьомуж місці доречним буде згадати, що з приїздом Пілсудського (у супроводі полк. Бека) до Букарешту зв'язуються далші військові переговори. «Адверуль» не стривався навіть від уміщення заяви польського маршала про майбутню війну з Радянським Союзом. Це признання не було призначене для преси, і тому обі сторони поспішили його «категорично» спростувати.

Положення національних меншостей і далі не змінилося. Мабуть з огляду на конгрес меншостей у Женеві півурядово заповіджено визнання мови нерумунських національностей на землях, де вони складають більшість. Ця чергова обіцянка мала на меті задобрити представників мадярів, німців, жидів й українців, що перед женецьким конгресом зіхалися на нараду, з метою утворення спільної організації меншостей у Румунії. Досить великою подією для українців треба вважати те, що в цьому році до Женеви відправилося аж три делегати (др. Залозецький, К. Каркалія і др. Лев Когут) з Чернівців. Одначе наймовірною сенсацією для всіх українців у Румунії є заява, яку згадані представники зложили на міжнародньому форумі без попереднього порозуміння з українськими делегатами з Польщі. Не слід дивуватися, що ту заяву («Нам, українцям у Румунії, здається сьогодні більше важливим ввести культурні стремління нашого народу в установлені вже мирні рамки, ніж бажати розірвання цих останніх») чужинці зустріли гучними оплесками. Щирих приятелів ми не маємо також і серед національних меншостей, що з певним остра-

хом дивляться на національно-державний рух на всіх українських землях. Всеж не можемо не обурюватися поступованням двох українців, які своєю заявою дають зброю в руки ворогів українського народу. Після цього виступу в Женеві, ніхто на жаль, що ті самі, чи їм подібні, наші «політики» не брали участі в 25. Конгресі Міжпарламентарної Унії в Берліні.

Наскільки така декларація льояльності відповідає настроям і справжнім стремлінням румунського суспільства, показують два факти: 1) недавній зізд румунських лікарів ухвалив не приймати нерумунів до союзу лікарів; 2) на 10. Конгресі Міжнародньої Студенської Конференції в Парижі румунський делегат після заяви українця про те, що на Буковині й в Бесарабії нема жадної української школи, з усмішкою зауважив публично, що українці дуже здібний нарід, вчать різні чужі мови, а тому їм не пошкодить вчитись в румунських школах.

Власне ця заява влучно характеризує, як безвглядно стоїть наша шкільна справа в Румунії. З мадярами й німцями румунська влада мусить рахуватися, бо за ними стоять свої незалежні держави. Тому й останні шкільні розпорядки в справі румунізації німецьких і мадярських шкіл влада мусіла скасувати. За нас же ніхто не заступається. Наша доля лежить у наших руках!

Воладарі наші свідомі нашої несилі, і тому не знають жадних меж у своїй протукраїнській кампанії. Перед паром місяців поліція замкнула без жадних пояснень орган українських соціал-демократів «Боротьбу» й рішучо заборонила видавати якийсь інший.

Те, що дозволено українцям, далеко не задовольняє національних потреб. За довгий час проявами нашого існування в межах Румунської Держави є: вихід ювілейного збірника Кобилянської, кількох книжечок Костецької, благодійні урядження «Жіночої Громади» (час від часу продаж квітів на вулицях Ч.) і два великі оперові концерти Ореста Руснака.
К.

Свято в Берліні.

Дня 4. VIII. 1919. згинули, наслідком катастрофи літака, вертаючи з Парижа, через Берлін, до Камінця Подільського — Державний Секретар Військових Справ З. У. Н. Р. та перший Начальний Вожд У. Г. А. полк. Дмитро Вітовський і чет. Юліян Чучман. Їх тіла тоді перевезено до Берліна й поховано при участі укра-

їнської колонії в Німеччині та численних німецьких кругів, на цвинтарі Гедвід. Домовини вложено тимчасово в чужій каплиці, сподіючися перевести їх небавом на рідну землю. Та літа минали й зайшла потреба дати їм, хоч тимчасову, та власну могилу.

Окремий «Комітет для вшановання па-

мати Д. Вітовського і Ю. Чучмана», в склад якого входили: полк. К. Новохацький, др. З. Кузеля, о. др. Вергун, Ст. Тимчук і Ст. Федак, при матеріальній допомозі «Товариства Охорони Воєнних Могил» у Львові, занявся справою перенесення тлінних останків Д. Вітовського та Ю. Чучмана до нової могили.

Це свято відбулося дня 25. серпня 6. р. при участі представників і членів слідуєчих організацій: «Старшинського Союзу» в Німеччині, «Національного Військового Союзу 6. Вояків У. Н. Р.» у Чехословаччині, «Товариства Охорони Воєнних Могил» у Львові, «Української Військової Організації», «Капітули Пропамятної Воєнної Відзнаки», «Української Парламентарної Репрезентації», «Проводу Українських Націоналістів», «Комітету Біженців» в Німеччині, «Української Громади» в Берліні і т. д. Від «Товариства 6. Вояків Армії У. Н. Р.» у Франції наспіла телеграма. Звертав увагу, факт, що з гетьманського табору був присутній одиникий п. Шемет, хоч відомо, що не так давно, як гетьманці, на чолі з гетьманом Скоропадським, брали більше чисельну участь в панахиді по Врангелі. З табору Петрушевича не було нікого. Навіть могила Вітовського не промалює до сумління поріжнених політиків!

О год. 2.30 привітав зібраних перед каплицею, на кладовищі Гедвід, короткою промовою проф. др. Кузеля, після чого, в супроводі хору, відправили панахиду о. прелат Куницький, о. посол Пелліх та о. др. Вергун. По панахиді обі домовини перенесено враз з численними вінками до нової могили. По короткім молебні над могилою, промовив перший о. прелат Куницький, що представивши мартирологію українського народу, вказав, що жертви, які поклав український нарід для добуття волі, вже небавом видадуть пишний плід. Від «Української Парламентарної Репрезентації» промовляв пос. Кохан. Коротко перейшов історію наших визвольних змагань, а вкінці підніс, що вправді брутальна сила на час перемогла нас, однак записаний історією факт останнього нашого кривавого змагання за самостійність, це та велика моральна сила, з якої родиться патос і воля до дальшої боротьби з наїлюдниками. Від «Това-

риства охорони Воєнних Могил» у Львові промовив пос. Д. Паліїв. Він вказав на це, що всі могили борців за волю України, це наші національні святощі, голосні свідки великих змагань українського народу на полях бою за право свого вільного життя. І недалекий той час, коли серед звуків труб і бубнів, серед гарматних салів, що заглушуватимуть привітання стотисячного люду, тлінні останки полк. Вітовського та його адютанта відбудуть триумфальний похід до Батьківщини й спічнуть побіч рідних могил, щотисячами встелили українську землю. Від «Національного Військового Союзу 6. вояків У. Н. Р.» промовив полк. Сціборський: Ідея самостійності і соборності закріплена законом крові найліпших синів України по обох боках Збруча. І нині кличуть нас десятки тисяч могил, розкинутих по широкій українській землі, до великого соборного чину, щоби здійснити спільну ідею живих і мертвих. На кінці промовив від «Союзу Старшин» та від «Капітули Пропамятної Воєнної Відзнаки» полк. Коновалець та вшановуючи в особі полк. Вітовського одного із перших українських революціонерів та одного із перших організаторів українських військових гуртів — У. С. С., та врешті першого Державного Секретаря Військових Справ, кинув в могилу перші пропамятні воєнні відзнаки.

Відспіванням «Журавлів», «Ой у лузі червона калина...» та «Ще не вмерла Україна» закінчено свято.

Могилу засипано, та зложено вінці. Звертають увагу між іншими слідуєчі: «Невтомимому Революціонерови — Українська Військова Організація», «Українському Січовому Стрільцеві — Січові Стрільці», «Першому Міністрові Військових Справ — Українська Парламентарна Репрезентація», «Першому Вождеві У. Г. А. — Союз Старшин», «Борцєви за волю України — Товариство Охорони Воєнних Могил». Над ними на нагробній плиті видніє напись: «Тут спочивають полковник У. Г. А. Дмитро Вітовський, Державний Секретар З. У. Н. Р. і четар У. А. Г. Юліян Чучман, погібші 4. VIII. 1919. геройською смертю за волю України».

А. В.

Політичний огляд.

Минулого разу ми навмисне опустили справу, що є найновішою сензацією у світовій політиці. Це: французько-англійська морська угода. Місяць тому назад було ще важко зробити відповідну оцінку цієї угоди та її наслідків. Зараз, після широкої дискусії в пресі, це дається легше.

Для кращого зрозуміння міжнародної ситуації, що витворюється після договору Франції й Англії в справі морських розбровень, треба пригадати кілька моментів.

Літом минулого року представники Англії, Злучених Держав й Японії зібралися в Женеві для обговорення питання зменшення військової морської флотії. Франція приймала участь у тих нарадах лише в ролі обсерватора. Довгі нудні дискусії не дали жадних наслідків. Японсько-англійський погляд (обмеження загального тонуажу без установлення кількості дозволених кораблів) зустрів категоричний спротив збоку американської делегації (пропорційне встановлення кількості для кожної держави та означення найбільшого тонуажу поодиноких кораблів). Ці дві тези дуже добре характеризують, якими шляхами кожна сторона хоче прийти до переваги на морі. Англіїцям й японцям залежить на побільшенню кількості легко-маневруючих кружляків. Американці ж хотять заховати свою теперішню перевагу. Франція дипломатично стримувалася від виявлення свого погляду, заховуючи собі вільну руку на майбутнє. Все покінчилося на тому, що слідом за невдалою конференцією Вашингтон заповів будову 25 нових кружляків (10.000 тон кожний) й одного спеціального корабля для літаків. Лише трохи пізніше. Злучені Держави показали свою «добру волю» до розбровення й зменшили кількість *майбутніх* кружляків з 25 на 15.

Міжтим події йшли. На Далекому Сході Англія відчула сильну руку Північної Америки за плечима китайських націоналістів. В Європі з кожним днем все більше помічалось встановлення приятних відношень між німцями й американцями. Дещо вказувало також на бажання Вашингтону знайти *modus vivendi* з Москвою. Зрештою, пакт Кельога, хоч і підписаний всіма великими державами, для Англії є лишень ознакою зросту американських впливів на європейському континенті. Всього цього вистарчало, аби Лондон поспішив «зрівноважити» американські «перемоги». Примара колишньої «*entente cordiale*» знов вийшла на політичну сцену.

Франція все з побоюванням прислухалася до німецьких голосів у справі звільнення Ренанії й придвлялася до *фактичного* стану речей в Австрії. Франція за всяку ціну потребувала англійської підтримки, без чого не далосьби спаралізувати німецькі домагання, і цілий час чекала на вигідний момент для перегруповання політичних сил в Європі. Для всього цього Париж готовий був піти на найбільші жертви.

Англія багато не вимагала: «*єдиний європейський фронт*» перед лицем небезпеки зза океану. Для цього Англія не спинилася перед *часовою* «зрадою» свого ігнимоного приятеля, Мусоліні. Цим сподіється вона перекреслити німецьку «*Ostpolitik*» і дипломатично викликати огірчення німців американською неуступчивістю в справі міжнародних боргів.

Все разом привело до ніким непередбаченої морської угоди між Парижем і Лондоном *саме напередодні підписання «вічного миру»*. Цей маневр викликав неймовірну бурю перш усього в Америці, потім в Італії й зрештою в Німеччині. Почулися голоси, що угода далеко переходить межі тільки «морської угоди», що за нею криється таємний договір про спільну політику на всіх ділянках. Пресова кампанія змусила найчільніших французьких політиків до спростовань. Спростовання лишень поглиблювали віру в далекосіяльність угоди. Кельога дав вислів своєму невдоволенню тим, що вертає з Парижу через Ірландію, минаючи Лондон. Вашингтон недвозначно зажадав анулювання угоди навіть без оголошення її. Міжтим Японія поспішила заявити свою солідарність з Францією й Англією... *Антанта знова віджила!* Нервовість ріжних держав зростає з кожним днем. Спільні французько-англійські маневри в Ренанії та присутність англійських офіцерів на великих маневрах французької повітряної флотії коло Парижу — дали італійській пресі привід до нападів на Англію. Не пришлося довго чекати на наслідки угоди.

На чергових зборах Союзу Народів німецький канцлер підніс справу передчасного звільнення окупованих земель. Немов бомба розірвалася, так гостро зареагував на це домагання Бріана. Світ ще не чув досі таких промов провідника французької закордонної політики. Німецька преса всіх напрямків з обуренням відкинула закиди Бріяна, ніби Німеччина сьогодні є більшою загрозою миру, ніж Франція. Почулися категоричні

домогання змінити курс політики, залишати на боці Льюкарно, Туарі та ін. На овиді заявився Чічерін, що в подібних випадках гадять «лікуватися» до Німеччини. Смерть німецького посла, графа Брокдорфа-Рантцау, дала нагоду для виміни «сердечними» телеграмами між Гінденбургом і Калініним. Поводі заспокоїлися обі сторони й почали переговорювати. Все звелось до того, що *Франція в повному порозумінні з Англією ставить справу звільнення Ренанії в залежність від справи урегулювання грошевих зобов'язань Німеччини*. Це означає не більше й не менше, як зв'язання справи окупованих земель з боргами, що їх має Франція супроти Америки. Цим відроджена Антанта зміряє викликати охолодження німецько-американських взаємовідносин і, оскільки вдасться, втягнути Німеччину в «європейський блок».

Німці добре собі уявляють цей плян; вони ще не відважуються зайняти якесь виразне становище. Перемовини закінчилися наміченим контрольною комісією, яка теоретично малаби доглядати за військовими приготуваннями по обох боках Ренанії, а на ділі булаб органом тільки французької контролю в Німеччині. Справу контрибуції плянується поставити на обговорення окремої конференції, на якій Франція за всяку ціну намагатиметься зв'язати свої уступки з уступками, що їх малаби зробити Америка. Німецький канцлер ще не дав остаточної відповіді; він хоче виграти для німецьких дипломатів час, протягом якого дасться виявити погляди Америки й... Москви.

Французько-англійська солідарність виказалася також у справі скликання конференції для вирішення питання розбродження. Німецьке домагання скликати конференцію ще в цьому році зустріло спротив не тільки Англії й Франції, але й Малої Антанти та Польщі. Взагалі, сьогодні складається враження, що європейська політика вертає на позиції періоду Версаль — Льюкарно. Держави Малої Антанти не хочуть лишитися позаду «великих». Слідом за французько-англійською угодою почалася горячкова переговори про відновлення договорів між Ч. С. Р., Югославією й Румунією.

Новий розподіл сил дає себе відчувати також на Балканах, що до останнього часу був тереном італійської активності назовні. Треба припускати, що французи й англійці докладно вирішили всі спірні питання. На це вказує інтервенція Англії й Франції в Софії щодо припинення діяльності македонських революціонерів. За це

промовляє також і завдання, яке перебрав на себе Вєніаєльос. Він робить спробу зладити відносини між Югославією та ітально-болгаро-турецьким блоком. Для цього він сам відправляється до Риму, де разом з Мусоліні підпише грецько-італійський договір. Після Риму він їде до Парижу, де конферуватиме з Пуанкаре, Болдуїном, Марінковичем та ін. Все заноситься на «Балканське Льюкарно».

Міжтим Італія не припиняє свої самостійної політики. Мусоліні не думає про відмову від своїх замірів на Сході. Проголошення Агмеда Зогу «Королем альбанців», а не «Альбанії (1 мільон альбанців мешкає в Югославії), як також протести італійської преси проти вмшання Англії й Франції в македонські справи, вказує на те, що Рим далі веде свою лінію. Важко передбачити, як зареагує Італія на французько-англійське зближення. Одначе вже сьогодні треба рахуватися з можливістю відновлення колишнього політичного зв'язку між Римом і Берліном. Крім того децю вказує на зріст італійських симпатій до Америки. Це добачають льондонські політики. Цим власне й слід пояснювати вістки про те, що Лондон задумує втягнути Мусоліні в поновлену Антату.

Загально беручи, все означає великі пересуєнення сил на полі міжнародної політики. Москва не хоче лишитися позаду інших і саме тепер дає знати про себе. Після ріжних дипломатичних викрутасів, Чічерін заявив про згоду С. С. Р. підписати пакт Келльога. Одначе при цій нагоді большевики хотять показати світові, що вони не полишені на власні сили. «Современник» (Штейн) в «Известиях» з гордістю підкреслює той факт, що *рівночасно з Московією (у той самий день!) до парижського пакту приступила Туреччина й Литва*. Цим робиться натяк на інтимну приязнь з державами, які у випадку потреби зможуть відіграти певну ролю. Треба бути приготованими також і на те, що одного дня Москва зголосить свій вступ до Союзу Народів. Хоч такий крок і суперечив би «пролетарським засадам» московської політики, це булоб одиноким виходом із темного кута, в якій зайшли червоні дипломати. Крім того, приналежність до Союзу Народів полекшилаб з. Інтернаціоналові його працю в чужих державах. Для нас це не малоби жадного значіння, бо *справа української державности доси ще не вкладається в рамки яких-будь договорів чи союзів. Щойно докоманий факт змусить держави світу рахуватися з Україною*.

До тогож часу чужі держави, а зокрема наші сусіди, задивляються на український

рух, як на явище, що його можна використати. Саме з таких міркувань виходив велицький воєвода, Юзефські, коли необережно заявив про відірвання українських земель від С. С. С. Р. Москва почуває себе дуже непевно на Україні, і тому щире признание представника польської влади викликало гострі протести большевиків.

Ми вже згадали головне питання, яке порушено на останніх зборах Союзу Народів. Поза тим всі сподівалися, що на цей раз буде остаточно зліквідовано литовсько-польський спір. На ділі прийнято ухвалу, що Литва й Польща мусять між собою прийти до порозуміння, і на колиби це не сталося, то Союз Народів призначить від себе комісію для розслідування всіх спірних справ. Отже, як бачимо, то налагодження взаємовідносин між Варшавою й Кавнасом не поступило зовсім наперед, і Союз Народів не знаходить в собі сили для ліквідації того небезпечного спору. Треба припускати, що Вольдемарас уникне вмішання чужих держав певними уступками на слідуючій конференції в Кенігсбергу.

З інших справ, що обговорювалися на нарадах Союзу Народів, одна мусить цікавити всіх українців. Це справа опіки над емігрантами. Російська емігранська преса з обуренням пише про те, що Залескі, як референт окремої комісії, подав до відома пленуму листи представника українських емігранських організацій, О. Шульгина. У тих листах український відпоручник пропонує не призначати росіян заступниками верховного комісара для справ емігрантів, др. Ф. Нансена.

Одна, незначна на перший погляд, подія звернула загальну увагу на балтійську Північ Європи. Естонський Президент відвідав Короля Швеції. Підчас побуту в Стокгольмі Президент Тенісон в одній промові зазначив, що Естонія саме тепер стремить до приязни з Швецією. Така заява перш усього знайшла відгомін у Москві. «Известия» добачили в словах естонського Президента протимосковську демонстрацію та зв'язали його виступ із загально-європейською протибольшевицькою політикою, зокрема з нападами Бріяна на С. С. С. Р. На ділі: промова

Тенісона знаменує зворот у закордонній політиці Естонії. До останнього часу Естонія пропагувала справу творення блоку балтійських держав. Цей плян розбивався о становище Литви супроти Польщі й об те, що Польща хотілаби зайняти домінуюче місце серед інших держав, які повстали на терені б. Росії. Аби не лишатися самотньою, Естонія рішила прилучитися до скандинавського блоку. Подорож Тенісона власне й є початком нової орієнтації. Як це не дивно, проти намірів Естонії виступила преса фінських шведів. Це викликало гостру відповідь урядового естонського органу («Räevahlet»), що рішучо *виступив в обороні єдиного скандинавсько-балтійського фронту перед лицем московської небезпеки* та закинув шведам Фінляндії невизнане становище супроти Москви. Коли до всього долучити, що вибори до шведського парламенту закінчилися великою перемогою правих, то легко буде зрозуміти занепокоєння Москви.

Боротьба на Півночі Китаю майже цілком скінчилася. У Нанкіні створено націоналістичний уряд на чолі з Чан-Кай-Шеком. Звільнений Китай заявив через свого представника в Женеві про бажання співпрацювати з іншими державами в Союзі Народів. Окремою нотою нанкінський уряд зголосив своє приєднання до пакту Келльога. Мається враження, що на Далекому Сході наступає заспокоєння. Однак, як тільки мине час *перегрупування сил в Європі, над Титим Океаном треба чекати нових подій.*

На закінчення цього огляду хочемо торкнутися одного факту, що формально є «внутрішньою» подією в Бельгії, а в дійсності має міжнародне значіння. Ходить о нові військові закони, які недавно ухвалив парламент у Брюсселі. В силу цих законів, у бельгійській армії заводиться дві мови — французьку й фламандську — та окремі вальонські й фламандські частини. Таке рішення знаменує нову еру в житті Бельгії. Принципи поділу населення на дві категорії — кращу й гіршу уступає місце принципові автономізму, а далі може й федералізму...

V. Покерт.

Лист до редакції*).

Шановний Пане Редакторе!

«Розб. Нації» лічить 1928. рік за десятиліття відновлення Української державности. В 1918. році під час мирових переговорів України з Московією московська делегація намагалась на визнанні днем початку української державности дату 4-го універсалу У. Ц. Р. 22. янв. 1918 р. Так робите й Ви.

Українська делегація доводила абсурдність (так!) цієї дати з історичного, з правного й з революційного погляду. Вона рішучо заявила, що вважає цією датою шевченківські дні 28. февраля 1917 року, і поставила москвинам вимогу довести, що революція українському народові, і його визволенню в початку не принесла нічого і що день упадку царської влади над Україною нічого в правному становищі Української нації не перемінив.

В Шевченківські дні 1917. року не стало царської влади, в наслідок чого узурпований царем суверенітет Українського народу вернувся до його од царя. Тому українська державність відновилася в цей акт народної волі позбутися царя, реститувала своє право знищенню царської влади над собою, а не январським актом органу, не компетентного на видання конституційних законів. Сама Українська Центральна Рада, утворившись тільки в залежності од цього основного факту і в наслідок його, вважала себе не компетентною творити конституційні акти і скликала для того Українські Установчі Збори, чим одним уже позбавленою права Установчих Зборів. — Цією заявою нулювалися помилки У. Центр. Ради і вищилася для противника можливість будувати на них свої вимоги й претензії.

Українська делегація добре розуміла всі серйозні юридичні й політичні наслідки для Українського народу з прийняття тої чи іншої дати. Вона усердно розмірковувала це питання з участю правників і професорських експертних сил. З свого принципіального ґрунту вона не зійшла.

В свою чергу Московська делегація домагалася свого з трьох причин: 1) з бажання підвести під Українську державність підкол в формі акту 22. січня 1918 р., як акту з юридичного боку для питань конституційного права нічого не вартого вже через своє походження од некомпетентного органу; 2) з бажання замаскувати й відкинути цим дійсну правну й історичну основу абсолютної вартости: факт знищення царської влади над Україною та поворот в той самий мент до Українського народу його суверенітету, узурпованого царем в порушення договору 1854. року, і факт ліквідації поваленням царської влади єдиного легального зв'язку між Україною та Московією, в наслідок чого Україна і Московія в момент знищення царської влади правно розпалися механічно на дві держави, як більш не зв'язані одна з другою ніяким державно-правним тітулом. Цим відкидалися і противні науці демагогічні винування в сепаратизмові; 3) з передбачености потреби платити особливо чужинцям шкоди, заповідні Московськими інвазіями на Україну, щоб задати їй державність та свободу і повернути на Московську колонію невільницької нації. Коли до 22. января 1918. року Україна і Московія були одною державою, то за все, заповідане Москвинами до 22. января, відповідає і Україна, а коли Україна з 28. февраля 1917. року уже стала правно окремим суб'єктом міжнародного права, то вона відповідає тільки за себе, а Москвини відповідають і за те, що нашкодили на Україні, як найзидники на чужу державу, і не зможуть перекладати відповідальности з себе на Україну. Цей період повен найбільших шкод.

Московська делегація, захищаючи свою позицію, добалакалася за порадою свого професора міжнародного права Немировського (кадета) до абсурдної заяви, що Московський нарід є єдиним наслідником царської влади, а тому став сувереном і над Українським народом, через що цей за своє визволення від його й свободу повинен заплатити йому уступками з своєї території. Це легко розбилося заявою з боку Української Делегації, що царська влада змерла і для Українського народу, тому він такий же наслідник по цареві, як і інші народи, а ні монополії, ні мінорату, ні майорату за Московським народом не може бути, та і взагалі Москвини свого права на Україну абсолютно нічим довести не можуть. Профес. Сергєвич в своїй ученій праці пише цілком правильно, що по договору 1854. року Україна «не соединялась с Московским государством», а тільки обрала собі на повних умовах Московського царя за

*) Заховуємо правопис автора. Ред.

царя, з тим, що цей царський звязок касується, як зникне царська влада, а завойованою Україна ніколи не була. Тому, як не стало царської влади, то не стало і цього єдиного державно-правного звязку України з Московією.

Українська Делегація заявила тако-ж, що Український нарід не має нужди в визнанні його суверенітету й державности Московським народом, бо Українські суверенність і державність історично давніші Московських і реститувалися 28. февраля 1917. року актом абсолютного значіння — знищенням над Україною царської влади і в наслідок цього, а не чогось иншого, відновилася стара Українська Республіканська Держава, з суверенним народом якої, як з субектом міжнародного права, Московський царь мав договір 1654. року. Контрагентами в тім договорі були тільки Український нарід з одного боку і Московський царь з другого боку. Що-ж торкається Московії чи, як вона зве себе, Росії, то вона тепер перебуває в процесі чертворення в якусь нову державу, а тому потребує визнання її Україною. Українська делегація, одначе, цього питання не піднімає і не ставить, а як Московська делегація того схотіла-б, то буде розглянуто й це, але після представлення Московської конституції, якої Москва ще не має.

Конфлікт доведено було до Москви, де розрішили його уступкою Українській делегації. Після цього підписано було сторонами протокол, фотографію якого я зберіг, бо це акт великої ваги. Зберіг я і стенограми та протоколи всіх засідань делегацій.

Визнання 4-го універсалу У. Ц. Р. за основу й за проголошення Української державности було-б компромітацією її в правовій основі і позбавляло-б історичних та державно-правових основ.

Розум, совість і наука завше рахуються з фактами. Вже перед виданням 4-го універсалу маємо такі промовляючі факти:

1) 28. февраля 1917. р. зникла над Україною царська влада і до Українського народу вернувся узурпований царем суверенітет. Україна, яка була під царем, стала ні під ким, зробилася вільною і знов стала господарем над собою. (*Restitutio in integrum*). Упадок царської влади не творив для Українського народу ні порожнього місця, ні чужої влади над нею. І те, й друге нулювало-б значіння й самої У. Ц. Р. бо Рада, як і все инше, виникла в наслідок основної причини: знищення царської влади 28. февраля 1917. року і переходу суверенітету, звільненого од царя, до Українського народу. Подія 28. февраля 1917 р. є основою незалежної правосилости і Укр. Цен. Ради — вона для всіх підвишує і значіння У. Ц. Р.

2) Московські большевики, 4. декабра 1917. року, в ч. 6. «Собр. Узак. и Распор. Раб. и Крест. Правит.», в ст. 90, озголовленій: «О признании Советом Народных Комиссаров Народной Украинской Республики», надрукували слідуєче: «Признаем Народную Украинскую Республику, ее право отделиться от России или вступить в переговоры с Российской Республикой о федеративных и т. п. взаимоотношениях между ними. Все, что касается национальных прав и национальности независимости Украинского народа, признается нами, Советом Народных Комиссаров, без ограничений и безусловно». — Коли державність тільки з 22. янв. 1918 р., то виходить, що большевики раніш визнавали державність України, ні-ж вона сама.

3) Командіровка Французького та Англійського дипломатичних агентів в ноябрі 1917. року, як представництва до Української суверенної республіканської держави. Коли до 22. янв. 1918 р. Україна не була державою, то цей факт губить всяке значіння і самі українці зрікаються його.

4) Українська нота в Берестя до Центральних держав 28. декабра 1917 року про вступ Української Народної Республіки в ролі самостійного субекта міжнародного права в самостійні міжнародні зносини з державами. Коли 28. дек. 1917. р. Україна не була державою, то нота була фальшивою і хотіла обдурити чужинців.

5) Визнання і прийняття 30. декабра 1917 року Української Народної Республіки, як самостійної держави, Германією, Австро-Угорщиною, Турцією і Болгарією, та прийняття ними для мирових переговорів Української делегації, як «повномочного представництва самостійної У. Н. Р.», і утворення з тими державами мирових договорів з Україною. Святкуванням дати 22. січня українці сами зрікалися-б цього історичного акту.

Ціх історичних фактів, що були до 4-го універсалу, нічим не викреслити, а всі вони мають в своїй основі акт і дату абсолютного значіння — те знищення царської влади 28 февраля 1917. року.

Поворот до Українського народу суверенітету означає собою поворот до його державности. Упадок царської влади був відновленням Української державности. Проти цього ніхто, поважуючи право й думаючи юридично, не може спорити. На цій підставі

РОЗБУДОВА НАЦІЇ

У. Ц. Рада і для Московії, для всіх чисто чужинців повинная вважатися правним органом Української державности.

Вважання 4-го універсалу за проголошення Української державности було-б пониженням Української нації. 4-й універсал є актом безмірно меншого юридичного змісту і значіння, як III-й універсал; він ніяк не може мати значіння акту конституційного і його видано навіть не У. Ц. Р., а Малою Радою 39 українських голосів без 10 голосів національних меншостей, з яких ніхто не подав голосу за цей універсал, а утворено для того, щоб ліквідувати невдалий виступ Українських дипломатів Винниченка та О. Шульгина, які по своєму політичному простацтву послали державам 28. декабря 1917. ноту з петелькою на шию Українському народові, його державности й незалежності. В ноті вони прохали прийняти Україну до переговорів про мир поки складеться федеративний російський уряд. Большевики ухопилися за кінець цієї петельки, щоб зятягти її на шию Української свободи, і зараз же експортували з Харькова «федеративний уряд», щоб ним зліквідувати українську делегацію в Брестю.

В Шевченківські дні 1917. року справдилося пророцтво народного поета Т. Шевченка про старий лад:

Аж зареве, та загуде,
Козак безверхий упаде,
Рострощить трон, порве порфиру,
Роздавить вашого кумира,
Людській пашелі! Няньки,
Дядьки Отчєства чужого!

Ця дата історична, незалежна, загальна, всенародна, національна. Вона об'єднує і її ніхто з осіб чи груп приписати й присвоїти собі не може. Революційний виступ Волинського й Семенівського полків у Петербурзі в Шевченківські дні 1917. р. був виступом синів Українського народу. А дата 4-го універсалу не історична, випадкова, походженням не для всіх авторитетна. За неї й проти неї спорять, большевики визнають свою октябрську дату, свідомі націоналісти народники, правники, самостійники і державники базуються на історичнім факті абсолютного державно-правозначіння — на знищенні царської влади в Шевченківські дні 28. февраля 1917. року. Це дата цілого народу і народної історії. Вона така-ж національна, як свято Шевченка, на яке вона припала для того, щоб сполучити свято Української державности з святом Українського національного генія і пророка в одностілість. Негація його — це негація історії і ставлення себе на її місце. Дата 28. февраля 1917. року є фактом історії, визнання якого обов'язкове для всіх чисто, бо негація не можлива абсолютно. Те, що сталося 28. февраля 1917. р. — сталося і було історією. — Без 28. февраля 1917. р. не було-б і Укр. Ц. Ради і иншого. А без 22. января 1918. р. все було-б без змін.

Таким чином, 28. февраля 1928. року ми мали одинадцять роковин відновлення Української державности, а те, чого тепер держиться «Розб. Нації» є не національним, гибним, понижуючим, шкодливим і розбиваючим. Викидати історичний і основний 1917. рік — це поступатися правом, яке належить нації і од якого навіть вона сама не може зрєктися, бо що було — було.

Заява: «Ми мусимо бути ворогами всяких орієнтацій, крім нашої нації», а разом з тим низький поклін перед Петлюрою за якісь невідомі «великі заслуги славного борця за волю Української нації», — це є самознищуючою суперечністю.

Не треба запліщувати очей на те, що бажання грати роллю та дрібна амбітність. Петлюри привели до того, що він трактував націю нижче за себе і нісся над нею. Петлюра старався егоїстично й інтриганські відкидати націоналістів з незалежними думками, з широкою освітою і ворожих чужим орієнтаціям, од їх ролів, щоб все монополізувати в руках свого оточення.

Петлюра наказав 29. марта 1920. р. не хлопотати нігде про визнання Української держави, а хлопотати тільки про визнання «уряду», то-б то його самого, минаючи основний елемент держави — суверенний нарід. На процесі Шварцбарта петлюрівці, щоб мати вільну руку і догодити Полякам, на яких орієнтуються, запросили польського адвоката Познанського, а не мали ні єдиного українського криміналіста, який дбав би про правильність ведення процесу і про оборону доброго імені Українського народу. Навпаки, вони змогли виставити Українську націю дикунською й не здатною до своєї державности.

Чи родили Балбачана або Луценка, або Міхновського подумав хтось послати листа з запевненням, що «всі українські націоналісти ніколи не забудуть великих

заслуг» цих самозречених борців за свободу Української нації! Я те-ж Український націоналіст, а ніяк не можу прилучитися до того. Протестую проти виступу в імені «всіх» націоналістів, бо не всі «націоналісти» бють поклони перед чужими орієнтаціями та ще сполученими з топтанням національної гідності. Є справжні націоналісти, які мають одну, а не дві етикі й совісти, і держаться в поступованні принципів, а не бредуть манівцями та не творять нації медвежачих послуг.

Між правом і узурпацією немає ніяких звязків. Скоропадський, належавши до організації Українського Вільного Козацтва, використав орієнтацію на німців, скасував У. Ц. Р. за її законодавством і узурпаційно став гетьманом. Преемственності між ним і У. Ц. Р. ніякої. Петлюра, належавши до Директорії, утвореної Трудовим Конгресом по конституції 28. січня 1919 р., використав орієнтацію на поляків, скасував Комісії Трудового Конгресу, конституцію 28. січня, Директорію і узурпаційно 12. листопаду 1920. р., подібно Скоропадському, проголосив сам себе з допомогою змовців верховною владою, президентом, головою республіки і т. и. Як перше, так і друге було однаково негачією права, правди і моралі, неовогою до Української нації і однаковим злочином проти її прав і суверенітету. Обороняти права нації — це обовязок кожного члена її, але присвоювати собі її права і накладати на неї зобовязання без уповноважень на те — це злочин.

Коли Національний Союз і Трудовий Конгрес на стільки не довіряли Петлюрі й Винниченкові в державній роботі, що утворили колегіальну Директорію, не давши уповноважень комусь одному і давши Петлюрі підрядне з іншими місце в Директорії, а Петлюра, прийнявши таке обрання, самочинно відкинув умови і сам собі надав уповноваження і владу, то це було проти Українського народу злочином, а не «великими заслугами». Не було ними й самочинне, проти волі Директорії, проголошення себе Головним Отаманом в повстанні, якого він не організував і не піднімав, прийшовши на готове. Прославляти за такі вчинки — значить нищити основи будови Нації: право, мораль, гідність, правду, повагу, свідомість обовязків, відповідальність. В таких разі, легко перейти в оцінках, за браком істинної мірки та правильного критерія, і до визнання великих заслуг в винищенні українських вояків, які довірилися і пішли з пожертви собою за свободу і благо Української нації, в трактуванні Українського народу за объект, яким можна розпоряжатися і торгувати, як двоногим бидлом, в утворенні договору-змови проти цілості України та її соборності, чим він 21. априля 1920. року в супереч зобовязанню розшматував Україну і на відбудову імперіалістичної Польщі проти України, одкрояв полякам четверту частину України з Українським народом, який на це його не уповноважував.

Таких речей не тільки не допустимо прославляти, а не допустимо і замовчувати їх, а тим більш толерувати.

Я буду радий, коли мій лист зустрине як найглибшу та найтрунтовнішу критику. Це правді і Українській справі не може пошкодити, а допоможе.

Прошу прийняти запевнення в повазі до Вас.

С. Шелухин.

Вельмишановний Пане Сенаторе!

Ми згодні з Вами, що не можна рівняти *факту* повороту суверенітету до українського народу, що стався 28. II. 1917. з *актом* проголошення суверенітету Українським Центральним Радом 22. I. 1918. Одначе Ви намагаетесь *фактові* 28. II. 1917. падати значіння *державного акту*, — акту важливішого, ніж акт У. Ц. Р. 22. I. 1918.

Для нас є понад усякі сумніви, що в житті *факти є рішачими*, і тому мають більше значіння, ніж закони, бо *сила родить право!* Тому рішаче значіння в історії українського народу має факт перебрання суверенітету в дні 28. II. 1917., хоч би він законно не був ліким узнаний і проголошений. Одначе відомо, що життя не обходиться без правних норм; зокрема не можуть обійтися без правних норм певні тіла (правні особи!), що на тих нормах побудовані. Для них, як і взагалі для правника, так довго *правно не існують факти*, як довго вони не є уніті в *законні рамки*. Наприклад: Україна так довго не була чи не буде субьектом міжнародного права, хочби фактично мала повний суверенітет, як довго її не узнають законно інші правні субьекти міжнародного права. Тому набирають великого значіння наведені Вами узнання України Німеччиною, Австро-Угорщиною, Болгарією, Туреччиною й т. д. Звідси виникли й заходи української делегації щодо узнання суверенітету українського народу

Московщиною. Визнання тої чи іншої дати, хоч не є без значіння, не рівняється засадничному узанню суверенітету України.

Подібне значіння, як мають правні норми на міжнародньому полі, мають вони й внутрі державного організму. Тому, щоби мати законні наслідки внутрі держави, факт перебрання суверенітету мусить бути *проголошений законом*. Держава, — це прояв і реальний зміст суверенітету нації. Ви сами пишете: «Поворот до українського народу суверенітету означає особов поворот до його державности». Без правних норм одначе не сміємо думати про державне будівництво! Власне правне *стверження* факту суверенности Української Нації наступило *державним актом* 22. І. 1918. Цей акт, зв'язаний з точно означеною державною формацією — Українською Народною Республікою, — зовсім не негує факту 28. ІІ. 1917. Протинно, брак його уможлилював вповні законне (бо не заборонене!) ангамування українських політиків, (як пишете: Винниченко, Шулгин) у концепції творення федеративної Росії, що перечило суверенности України, і колиби цей державний акт навіть не відповідав усім вимогам правничої формалістики, всеж не можна добачати в ньому чогось «понижуючого, хибного, ненаціонального, шкідливого і розбиваючого».

Ми не затримуємося над тим, чи влучним є в правничій інтерпретації для обори дати 28. ІІ. 1917. висувати такі аргументи, як: «Україна не була ніколи завоюваною» та «Україна обрала собі московського царя за царя». Звертаємо одначе увагу: як державний акт *українського* народу з 22. І. 1918. не негує факту з 28. ІІ. 1917., так само він не стоїть на перешкоді тому, щоби державні акти *інших* народів узнали за день перебрання українським народом суверенітету дату 28. ІІ. 1917. Становище української делегації в переговорах з московською вважаємо вповні правильним, бо *перебрання* суверенітету й *проголошення* суверенітету не є рівнозначними чи тотожними фактами. Відомо, що правні норми не все поступають рівночасно з життям, а значно спізняються, і то навіть у найбільше сконсолідованих державах. Тим більше під цим оглядом мусіли бути великі недомаганя в обставинах революції й борні, нищення старого й творення нового ладу. Не тільки Україна затвердила законом свою незалежність рік по скиненню царської влади. Литва щойно 15. V. 1920. затвердила законом факт проголошення незалежности, що сталося 16. ІІ. 1918. Литовці святують оба дні, як звільє незалежности Литви, при чому слід підкреслити, що *державним* святом є 15. травня. Це не є ані «негацією історії», ані «компромітацією» визвольних змагань литовського народу. Тому не може бути «пониженням української нації» вважання 4. Універсалу за акт проголошення суверенітету Української Держави.

Не входячи у подробиці правничої формалістики, слід звернути увагу, що акт 22. І. 1918. одержав апробату широких кол українського громадянства. Це виявилось в загальному святуванні того дня, як звільє проголошення українською державною владою самостійности Української Держави.

Колиби погодитись з Вами, що акт 22. І. 1918. є «з юридичного боку нічого не вартий вже через своє походження од некомпетентного органу» (в іншому місці чомусь пишете: «У. Ц. Р. повинна вважатися правним органом української державности?!»), то не тільки мусілиби ми ствердити дуже болючу для нашої державної традиції обставину, що в нас нема жадного державного акту, який безпосередньо проголошував би самостійність, але гірше того, — що всі універсали У. Ц. Р. «нічого не варті» та взагалі цілий період У. Ц. Р. з правної точки погляду є нісенітниця, і його належить викреслити з нашої історії. Додавляючи до того Ваші застереження щодо «законности» української влади за часів Головного Отамана С. Петлюри, та закиди «незаконного» захоплення влади Гетьманом П. Скоропадським, треба бубоби цілий період визвольних змагань українського народу викинути з його історії, як «з юридичного боку нічого не вартий». Ми вважаємо, що *українські* уряди так довго були *законні*, як довго мали владу, силу і перебували на українській території, і що всі вони стали *незаконними*, коли владу (силу й територію) стратили.

Державну владу Головного Отамана С. Петлюри так довго, як він її *суверенно* виконував *на українській території*, вважаємо *законною*, дарма що вона не задовольняла всіх точок правничої формалістики! Сама ця влада, як вияв *державної суверенної сили*, була законом і могла творити закони. Великі заслуги С. Петлюри бачимо власне в цьому, що спромігся взнестися понад товпу й накинуги їй свою волю, що мав сміливість стати на чолі розбурханих революційних мас і повести їх на боротьбу за волю, що не завагався для великої ідеї самостійности націй пролляти ріки крові, яка осятила й закріпила ідею нашої державности та буде кликати до дальшої борні.

Ми бачимо великі заслуги в тому, у чому Ви бачите тільки «дрібну амбітність», «бажання грати роль», «узурпацію» «негацію права, правди і моралі», «внищення українських воєнків», «трактування народу як худобу» й «злочин».

Ми одверто дивимося на хиби й промахи С. Петлюри; однак ми підходимо до них з певним критерієм і вміємо зрівняти їх з заслугами С. Петлюри та з його вагою для майбутности. По докладній аналізі ми мусимо ствердити: для нас не грають ролі особисті хиби Петлюри! Хто їх не має? Для нас не мають рішачого значіння його політичні промахи, включно з нереальним договором з Польщею, що був катастрофою. У майбутности не лишиться сліду від всього того. Все це відступає перед особою С. Петлюри, як символом *трагічно-світлої епохи українського народу*, на чолі якої він стояв, епохи, що своїм значінням для майбутности не дорівнює ні передреволюційний період рабського сну, ні період Української Центральної Ради з тавром соціальної революції, ні період гетьманату, з тавром реакції й поновлення національної неволі. Епоха Петлюри (1918—1919), — це епоха *національної революції, епоха боротьби народу за права нації, епоха*, коли в огні й в крові зродилась *державна традиція!* Цю традицію мусимо передати нащадкам, а не безчестити її! Коли складаємо поклін С. Петлюри, то тільки як вождеві цієї епохи. Вона закінчилася в грудні 1919. року, коли рештки української армії, здесятковано та виснажено боротьбою, перестали існувати як *суверенна армія Незалежної й Соборної Української Держави*.

І Петлюри, у тій його ролі, не дорівнюють, без сумніву, Балбачан, Луценко, Міхалювський чи інші. Тим більше не можна зрівнювати з С. Петлюрою сьогоднішніх керівників «петлюровського табору», до якого ставимося засадничо негативно.

Поклін Петлюри, — це не поклін орієнтаціям, а поклін *державній традиції*. Це не є «топання національної гідности». Злочином є нищити цю традицію в той час, коли не можна її нічим заступити!

З належною повагою

РЕДАКЦІЯ.

Надіслані книжки та журнали.

- «THE UKRAINIAN QUESTION A PEACE PROBLEM», видання Проводу Українських Націоналістів, Женева 1928., стор. 40 серед. 8°.
- Полковник *Евген-Коновалець*: ПРИЧИНКИ ДО ІСТОРІЇ УКРАЇНСЬКОЇ РЕВОЛЮЦІЇ. Накладом Проводу Українських Націоналістів, Прага 1928., стор. 40. вел. 8°.
- J. Bratkowski: NA DROGACH NACJONALIZMU, OPORTUNIZMU I ZDRADY, видання Комуністичної Партії Західної України, стор. 80, серед 8, Львів 1928.
- ЛІТЕРАТУРНО-НАУКОВИЙ ВІСНИК. Місячник літератури, науки й суспільного життя, рік видання 28., кн. VII-VIII., IX., липень-серпень, вересень 1928.
- ЛІТОПИС УКРАЇНСЬКОГО ДРУКУ. Орган державної бібліографії, щотижн. видання укр. книжн. палати. Чч. 1.—30. Харків 1928.
- ЖИТТЯ І ЗНАННЯ. Ілюстрований популярно-науковий і літературний журнал, видання Т-ва «Просвіта» у Львові. Ч. 10.—12. 1928.
- ТРИЗУБ. Педіодичний журнал виходить кожної неділі в Парижі. Чч. 29—37.
- БІЛЬШОВИК УКРАЇНИ. Політично-економічний двотижневий журнал. Харків 1928. Ч. 15—16.
- ВІРА І НАУКА. Євангельський часопис присвячений духовному, культурному і економічному життю українського народу. Рік. видання IV. Чч. 15—17.
- СТУДЕНСЬКИЙ ВІСНИК, журнал Центрального Союзу Українського Студентства, ч. 4—6. Прага. 1928.
- ВІЙСЬКОВИЙ ВІСНИК, журнал Союзу Українських Старшин в Німеччині, ч. 4., Бєдлін, 1928.

Московщиною. Визнання тої чи іншої дати, хоч не є без значіння, не рівняється засадничому узанню суверенітету України.

Подібне значіння, як мають правні норми на міжнародньому полі, мають вони й внутрі державного організму. Тому, щоби мати законні наслідки внутрі держави, факт перебрання суверенітету мусить бути *проголошений законом*. Держава, — це прояв і реальний зміст суверенітету нації. Ви самі пишете: «Поворот до українського народу суверенітету означає собою поворот до його державності». Без правних норм одначе не сміємо думати про державне будівництво! Власне правне *стверження факту* суверенності Української Нації наступило *державним актом* 22. I. 1918. Цей акт, звязаний з точно означеною державною формацією — Українською Народною Республікою, — зовсім не негує факту 28. II. 1917. Протівно, брак його уможлиблював вповні законне (бо не заборонене!) ангамування українських політиків. (як пишете: Винниченко, Шульгин) у концепції творення федеративної Росії, що перечило суверенності України, і колиби цей державний акт навіть не відповідав усім вимогам правничої формалістики, всеж не можна добачати в ньому чогось «понижуючого, хибного, ненаціонального, шкідливого і розбиваючого».

Ми не затримуємося над тим, чи влучним є в правничій інтерпретації для оброби дати 28. II. 1917. висувати такі аргументи, як: «Україна не була ніколи завойованою» та «Україна обрала собі московського царя за царя». Звертаємо одначе увагу: як державний акт *українського народу* з 22. I. 1918. не негує факту з 28. II. 1917., так само він не стоїть на перешкоді тому, щоби державні акти *інших* народів узнали за день перебрання українським народом суверенітету дату 28. II. 1917. Становище української делегації в переговорах з московським вважаємо вповні правильним, бо *перебрання суверенітету й проголошення суверенітету* не є рівнозначними чи тотожними фактами. Відомо, що правні норми не все поступають рівночасно з життям, а значно спізнюються, і то навіть у найбільше сконсолідованих державах. Тим більше під цим оглядом мусіли бути великі недомогання в обставинах революції й борні, нищення старого й творення нового ладу. Не тільки Україна затвердила законом свою незалежність рік по скиненню царської влади. Литва щойно 15. V. 1920. затвердила законом факт проголошення незалежності, що сталося 16. II. 1918. Литовці святують оба дні, як ювілей незалежності Литви, при чому слід підкреслити, що *державним святом* є 15. травня. Це не є ані «негацією історії», ані «компромітацією» визвольних змагань литовського народу. Тому не може бути «пониженням української нації» вважання 4. Універсалу за акт проголошення суверенітету Української Держави.

Не входячи у подробиці правничої формалістики, слід звернути увагу, що акт 22. I. 1918. одержав апробату широких кол українського громадянства. Це виявилось в загальному святуванні того дня, як ювілею проголошення українською державною владою самостійності Української Держави.

Колиби погодитись з Вами, що акт 22. I. 1918. є «з юридичного боку нічого не вартий вже через своє походження од некомпетентного органу» (в іншому місці чомусь пишете: «У. Ц. Р. повинна вважатися правним органом української державності?!»), то не тільки мусілиби ми ствердити дуже болючу для нашої державної традиції обставину, що в нас нема *жодного* державного акту, який безпосередньо проголошував би самостійність, але гірше того, — що всі універсали У. Ц. Р. «нічого не варті» та взагалі цілий період У. Ц. Р. з правної точки погляду є нісенітниця, і його належить викреслити з нашої історії. Додавляючи до того Ваші застереження щодо «законності» української влади за часів Головного Отамана С. Петлюри, та закиди «незаконного» захоплення влади Гетьманом П. Скоропадським, треба булоби цілий період визвольних змагань українського народу викинути з його історії, як «з юридичного боку нічого не вартий». Ми вважаємо, що *українські* уряди так довго були *законні*, як довго мали владу, силу й перебували на українській території, і що *всі* вони стали *незаконними*, коли владу (силу й територію) стратили.

Державну владу Головного Отамана С. Петлюри так довго, як він її *суверенно* виконував *на українській території*, вважаємо *законною*, дарма що вона не задовольняла всіх точок правничої формалістики! Сама ця влада, як вияв *державної суверенної сили*, була законом і могла творити закони. Великі заслуги С. Петлюри бачимо власне в цьому, що спромігся взнестися понад товну й накинути їй свою волю, що мав сміливість стати на чолі розбурханих революційних мас і повести їх на боротьбу за волю, що не завагався для великої ідеї самостійності нації пролятати ріки крові, яка освятила й закріпила ідею нашої державності та буде кликати до дальшої борні.

Ми бачимо великі заслуги в тому, у чому Ви бачите тільки «дрібну амбітність», «бажання грати роль», «зауважцію» «негацію права, правди і моралі», «внищення українських воєнків», «трактування народу як худобу» й «злочин».

Ми одверто дивимося на хиби й промахи С. Петлюри; одначе ми підходимо до них з певним критерієм і вміємо зрівняти їх з заслугами С. Петлюри та з його вагою для *майбутности*. По докладній аналізі ми мусимо ствердити: для нас не грають ролі *особисті* хиби Петлюри! Кто їх не має? Для нас не мають рішачого значіння його політичні промахи, включно з нереальним договором з Польщею, що був катастрофою. У майбутности не лишиться сліду від всього того. Все це відступає перед особою С. Петлюри, як *символом* *трагічно-світлої епохи українського народу*, на чолі якої він стояв, епохи, що своїм значінням для *майбутности* не дорівнює ні передреволюційний період рабського сну, ні період Української Центральної Ради з тавром соціальної революції, ні період гетьманату, з тавром реакції й поновлення національної неволі. Епоха Петлюри (1918—1919), — це епоха *національної революції*, епоха *боротьби народу за права нації*, епоха, коли в огні й в крові зродилась *державна традиція*! Цю традицію мусимо передати нащадкам, а не безчестити її! Коли складаємо поклін С. Петлюри, то тільки як вождеві цієї епохи. Вона закінчилася в грудні 1919 року, коли рештки української армії, здеятковані та виснажені боротьбою, перестали існувати як *суверенна армія* *Незалежної й Соборної Української Держави*.

І Петлюри, у тій його ролі, не дорівнюють, без сумніву, Балбачан, Луценко, Міхновський чи інші. Тим більше не можна зрівнювати з С. Петлюрою сьогодняшніх керманців «петлюровського табору», до якого ставимося засадничо негативно.

Поклін Петлюри, — це не поклін орієнтаціям, а поклін *державній традиції*. Це не в «топтанні національної гідности». Злочином є нищити цю традицію в той час, коли не можна її *нічим* *заступити*!

З належною повагою

РЕДАКЦІЯ.

Надіслані книжки та журнали.

- «THE UKRAINIAN QUESTION A PEACE PROBLEM», видання Проводу Українських Націоналістів, Женева 1928., стор. 40 серед. 8°.
- Полковник *Евген-Коновалець*: ПРИЧИНКИ ДО ІСТОРІЇ УКРАЇНСЬКОЇ РЕВОЛЮЦІЇ. Накладом Проводу Українських Націоналістів, Прага 1928, стор. 40, вел. 8°.
- J. Bratkowski: NA DROGACH NACJONALIZMU, OPORUNIZMU I ZDRADY, видання Комуністичної Партії Західної України, стор. 80, серед 8, Львів 1928.
- ЛІТЕРАТУРНО-НАУКОВИЙ ВІСНИК. Місячник літератури, науки й суспільного життя, рік видання 28., кн. VII-VIII., IX., липень-серпень, вересень 1928.
- ЛІТОПИС УКРАЇНСЬКОГО ДРУКУ. Орган державної бібліографії, щотижн. видання укр. книжк. палати. Чч. 1.—30. Харків 1928. —
- ЖИТТЯ І ЗНАННЯ. Ілюстрований популярно-науковий і літературний журнал, видання Тва «Просвіта» у Львові. Ч. 10.—12. 1928. —
- ТРИЗУВ. Періодичний журнал виходить кожної неділі в Парижі. Чч. 29—37.
- БІЛЬШОВИК УКРАЇНИ. Політично-економічний двотижневий журнал. Харків 1928. Ч. 15—16.
- ВІРА І НАУКА. Євангельський часопис присвячений духовному, культурному і економічному життю українського народу. Рік. видання IV. Чч. 15—17.
- СТУДЕНСЬКИЙ ВІСНИК, журнал Центрального Союзу Українського Студентства, ч. 4—6. Прага. 1928.
- ВІЙСЬКОВИЙ ВІСНИК, журнал Союзу Українських Старшин в Німеччині, ч. 4., Берлін, 1928.

РОЗБУДОВА

НАЦІЇ

РОЗБУДОВА НАЦІЇ

орган Проводу Українських Націоналістів.

Видає: *Микола Сціборський, канд. інж. У. Г. А. в Подєбрадах*

Редагує: *Колетія.*

Помешкання Редакції й Адміністрації: Praha-Smíchov, Nádražní tř.
č. 46 p. (акс. pivovar).

Поштова адреса: «Rozbudowa Nacji», Praha-Smíchov, pošt. schránka
č. 37.

Гроші посилати на адресу: Legiobanka, Praha «ROZBUDOWA NACIJI», Центробанк Львів «ROZBUDOWA NACIJI», Ukrainian Legion P. O. Box 578, Philadelphia. Pa. «ROZBUDOWA NACIJI», Bankhaus Svoboda & Comp., Wien I., Legiobanka Praha «ROZBUDOWA NACIJI», Darmstädter und Nationalbank, Berlin, Legiobanka, Praha «ROZBUDOWA NACIJI», Banque Commerciale de Prague, Paris II, Legiobanka, Praha «ROZBUDOWA NACIJI».

Ціна окремого числа: Ч.-с. Р.—5 кч., Галичина, Волинь, Польща—1.50 зл. п., Австрія—1 шіл., Німеччина—0.70 мар., краї Лат. Унії—4 фр. фран., Америка, Канада, та інші краї—0.20 дол. амер.

З М І С Т.

1. *Зенон Пеленський*: Ідея української соціяльності 363
2. *С. Чучман*: Десяті роковини 371
3. *Інж. М. Литвицький*: До характеристики умов селянського господарювання на Радянській Україні 373
4. *Інж. Дм. Андрієвський*: Україна в світовій політиці (Кінець) 378
5. *І. Стобар*: Демолібералізм, як ідеологія 383
6. *Евген Опацький*: Українська національна церква 390
7. *Ген. М. Омелянович-Павленко, старший*: Останні місяці 1918. р. 392

ОФЦІЯЛЬНА ЧАСТИНА.

8. *Звідомлення ч. 9.* 399

З ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІЗАЦІЙ.

9. *Союз Української Націоналістичної Молоді* 400
10. *Товариство Українських Націоналістів у Львезі* 401
11. *Реферат члена Проводу в Парижі* . . . . . —
12. *Секція Легії Українських Націоналістів в Люксембургу* . . . . . —

ХРОНІКА.

13. *На Радянській Україні* 402
14. *Під Румунією* 405
15. *Українці на території Франції* 407
16. *Лист з Чехословаччини* 408
17. *Виставка Преси в Кельні* 410
18. *«Щось гірше»* 412
19. *Політичний огляд* 414
20. *Лист до редакції* . . . . . —
21. *Надіслані книжки та журнали* . . . . . —

РОЗБУДОВА НАЦІЇ

(ROZBUDOWA NACIJI)

ОРГАН ПРОВІДУ УКРАЇНСЬКИХ НАЦІОНАЛІСТІВ

Річник I.

Прага, жовтень — листопад 1928.

Число 10—11.

Зеєон Пеленський.

(Берлін.)

Ідея української соціальности.

I.

У 7.—8. числі «Р. Н.» (за липень — серпень ц. р.) поміщено цікаву статтю І. Кедрина «Опльовування революції». У ній автор говорить про дивну аномалію в нашій публіцистиці: велику українську революцію, — ту саму, що за неї українці пролили море крові, — революцію, що започаткувала на наших землях нову історичну епоху, революцію, що відкрила на наших землях цілу низку нових історичних розвитків, революцію, що після років мертвеччини зрушила в місця нашу тяжку етнічну масу й почала її наново політично оформлювати, — оту революцію дискредитують й опльовують наші власні люде, — і то передусім ті, що на спині тої революції дійшли до голосу та певного політичного значіння. Відразу до революції проходить в українській публіцистиці широким фронтом, починаючи від яскравих гетьманців і кінчаючи демократами та навіть соціалістами.

Треба одначе бути цілком нерозумним, щоби не бачити, скільки нам ця революція принесла користей, передусім у площині нашого державного відродження й всенациональної політичної активізації. Український публіцистичний загумінок, з якого доносяться усі протиреволуційні голоси, так наглухо забитий партійно-політичними дошками, що наші люде не бачать чогось більшого й глибшого, не бачать того *епістального*, з чим ота революція взагалі звязана. Пощо ми її маємо заперечувати? Тому, що вона розторошила зненавиджений царат, тому може, що змела в українських земель старорежимний московський мілітарно-бюрократичний наїзд, що знищила зникчемнілі та зденационалізовані суспільні класи, які цілком вже не були здатні до життя й правління? Тому, що дала місце свіжим молодим силам? — Революціяж вилонила з нашої землі стотисячні українські армії, відродила горді традиції зброї, — взагалі пригадала нашим людам їхнє право на державність, на силу й панування, виявила та довела живучість ідеї *українізму* в усіх його площинах, — у національній, соціяльній, політичній, релігійній, — якій хочете. За це все її заперечувати? Але передусім: що значилиб ми нині національно, де стоялиб державно без тої революції?

Відраза до революції у нашій публіцистиці впливає з потрійного джерела. *По-перше* в, — особистого. Плюють на велику українську революцію ті, що випустили національний провід в рук вже після перших революційних ударів. Заперечує отже революцію значна частина нашої політичної еміграції, нині закордоном так само заспаної, безчинної й кволої, як була нею також тоді, коли приходилось на Україні загнувдувати революційний хаос і втискати його в нові національні та суспільні форми. Є це відраза політично «уніжонних і оскорблальних». Люде оті, відсунуті від влади, змішують причини з наслідками, такби сказати, проклинаючи нинішній революційний провід, який показався сильніший від них, проклинають і саме джерело нашого сучасного політичного стану.

По-друге, — заперечування революції впливає з нашої безнадійної суматохи понять та уявлень тої революції. Розуміють її наші люде, — особливож право-орієнтовані, — надто вже шкурно, ототожнюють її виключно із соціяльним переворотом. Для більшости з них революція, — це — прогнання з маєтків, влада вулиці. У головах тих люде панує тільки оден образ світопорядку, — більш-менш такий, яким ми його бачили у провідних люде кожної доовної бюрократичної держави, — особливож російської і австрійської. Вся українськість цих люде полягає лиш у тому, що державний апарат вони хотілиби бачити на наших землях зовнішньо націоналізованим, залишаючи стару суть того апарату незмінною. Але те, що це може бути інший порядок та інший змісл державности, як той, що його мала колись Росія чи Австрія, — це не вміщається в їхніх головах. Усе, що виходить поза рямками їхнього старого світогляду, в якому суспільність поділяється тільки на драбину ранг, усе це є погане, негативне й варте побороювання. Українськаж революція по цей і той бік Збруча, що ні своїми ідеалами, ні своїм змістом, ані теж своїм перебігом не пасує в рямки того світогляду, автоматично підпадає під їх загальний негатишний осуд. Тимчасом революція вимагає, щоби на неї дивитись з трохи ширшої точки погляду. Але так не стається, і в цьому лежить *третьє* джерело української відрази до революції.

Є ним, такби мовити, цілковитий брак світово-історичної перспективи в оцінці явищ, — як каже Кедрин, — «наддніпрянське хуторянство, чи галицький печихвостівський провінціалізм». Бож справді, цілком інакше виглядає ота революція, коли дивитись на неї з кута особистої ображеної амбіції «невдалого» проводиря, — і цілком інакше, коли дивитись на неї під кутом широкої історичної перспективи. Історія не знає особистих образ, не визнає жадних сантиментів до прогавлених особистих можливостей, — взагалі не рахується в людськими одиницями. Вона знає тільки загальні ровитки тенденції, низку певних політичних процесів, тільки причини й наслідки. Кедрин говорить у деяких місцях своєї статті про це історичне в українській революції, оскільки воно торкається національно-державницької сторінки питання. Йому ходить про залльовані свіжі традиції української революційної державности, що щойно від 1917. р. почали після століть мертвечини наново творитися. Але на мою думку, оборона великої української революції у Кедрина не є повною. Крім національно-державницької є в революції ще одна сторінка, яка змушує до призадумання, — сторінка соціяльна. Зогляду на свіжу свою державо-творчу традицію, революція започатковує на наших

очах епоху української національної величі й сили. Помимо воіх наших нинішніх невдач й упадків, помимо невдоволення, ми знаємо, що ніяка сила на світі не є встані затримати походу великої української ідеї. Але ота ідея не тільки є національно-державницькою. Та ідея стане ще може більше величною, коли її розглядати в площині соціяльності.

II.

Ідея української соціяльності? Що це таке? Цього терміну нема в ніякому підручнику соціології. — Це дурниця, нісенітниця, мудрування. Ніяка «об'єктивна» наука чогось такого не знає, не підтвержує й не допускає. Наші нинішні люде завжди відчувають диковинну потребу оправдувати політичне перетворення на своїй землі якостями «всесвітньої об'єктивної науки». Разом з тим вони твердо й непохитно визнають, що альфою й омегою «об'єктивної» науковости є все те, про що вони довідуються від європейського Заходу чи Москви. Українська наука, що весь час підганяла та ще й досі підганяє історичні явища на нашій землі під наукові системи й явища чужих культур, довгий час не могла здобутися на самовистарчальність у розгляді власних історичних явищ, на розуміння їх із себе й ради себе. Кожне явище на нашій землі, ще так дуже українське й ще так дуже виростає із властивостей українського ґрунту, ота наука обовязково підганяє під системи всякого роду чужинецьких «ізмів». Але на «науковий сепаратизм», який пояснює явища в самих себе та ради самих себе оправдує, вона ніяк здобутися не може.

Колись українці більше вірили в себе. У 1648. р. ніхто з наших люде не відчував найменшої потреби виправдувати своє збройне революційне повстання тим, що «цього — мовляв — вимагає конечність історії та якости об'єктивної науки». Зробили революцію попросту тому, що їм цього було потрібно, що хотіли змінити невігідний їм лад і перетворити його *по своїйому*. Почали творити власну політичну державну й соціяльну систему, не питаючи жадного наукового чужого талмуду о дозвіл і не виправдуючи своїх чинів ніякою вимудрованою доктриною. Цілою мудрістю їх революції була тільки виключно їх власна воля, їх реальні життєві потреби, їх власне життєве відчування. Вони *самі* знали, що вигідне, а що ні, і як знали, так і намагалися завести у себе кращий порядок. Вони весь час виходили зі свого власного досвіду й свого власного, найбільше безпосереднього світовідчування.

Трохи інакше виглядає у нас справа нині. Досвіди власної землі й своє *найвласніше* світовідчування. наші люде весь час втискають у прокрустове ложе чужих наукових схем. Хоч ти на голову стань, вони ніколи не повірять, що їх власна воля та їх хотіння є найвищий закон на світі, ота *ultima ratio*, від якої нема вже ніякого відклику, — хіба що через власну совість до Бога. Жонґлюючи на Україні тисячею натасканих в усього світу «ізмів», нашим людам трудно собі подумати й передусім повірити, що існує оден «ізм», — найважливіший в усіх, — «українізм», як явище абсолютного космічного типу. Не вірять, що отой українізм існує в них самих, як певний абсолютний духовий принцип, суцїле й замкнуте само в собі, одноразове, існуюче й не виправдуєме єство, — і що в тому принципі вміщуються *всі* вияви їхнього життя, — отжеж серед маси інших так само національні як і соціяльні вияви.

Українізм? Який змісл у цьому слові? Для подавляючої маси наших навіть найбільш інтелігентних людей цей термін ніякого виразного зміслу не має. Коли сказати «британізм», або «американізм», або «фашизм», або «большевизм», або щось у тому роді, то наш чоловік моментально починає розуміти, про що йде. Кожний з тих термінів означає певний духовий принцип, певне спеціальне завдання тої чи іншої групи людей у світі, певну напрямну їх творчости, певну стровву програму. Але коли питати, що означає українізм, як волевий творчий принцип, з чим, з якими плянами, з якою практичною творчістю, з яким світоглядом, з яким життєвим вірую він підходить до великого світового ставання, — то побачите лише вдвигнення плечима. Велич уоякої нації саме в тому полягає, що вона носить у своїм нутрі оту життєтворчу іскру Божу, оте своє покликання, яке так а не інакше формує все оточення й на своє «подобіє» його моделює. Різні форми прибірають месіянізми. Політичні, соціальні, культурні, навіть — коли хочете — мистецькі. Ми знаємо, що політично означає британізм. Так само знаємо, що політично означає американізм і т. д. Але вони мають свій змісл теж в площині соціальности. Ідея французької соціальности класично висловилася в часі французької революції в трислові: воля, рівність, братерство. Ідея італійської соціальности, — це фашизм. Ідея американської соціальности, — це їхня ославлена prosperity, яка завжди в стані гнучкости й експансивности утримує американську суспільність. Ми знаємо змісл англійського соціального common sens'у, що втримує Імперію в стані соціальної єдности. Ідея московської соціальности, — це комунізм.

Але наше покликання? Воно існує, але воно розірване чужими доктринами на дві половини. Ми нині знаємо, що означає українізм *політично*. Починаємо щораз більше вірувати в ідею нашої державности. Ми знаємо, яке завдання тої державности на Сході Європи. Ми щораз виразніше зачинаємо розуміти, яке відповідальне завдання нестиме на собі ота державність в укладі великої світової політики. Але тим *політичним* моментом ще далеко не вичерпується поняття українізму. У нас існує гіпертрофія чужинної соціальної думки, але цілковитий занепад ідеї української соціальноности. А власне соціальним месіянізмом, який впливає з українського відчування світу, ми зможемо не тільки внутраровсадити панування якісно нікчемного большевицького проводу, але ще й в цілком означений спосіб вплинути на дальший соціальний уклад сусіднього з нами європейського й авійського світу.

III.

Щоб краще вясувати властивости ідеї української соціальноности, дозволимо собі звернутися до історії. У нас вже раз лаяли на всі боки велику українську революцію. Це було за часів Великого Хмеля. І не тільки лаяли! Тодішні люде, що супротивлялись революції, були начеб то більшими, сильнішими, більше волевими й більше нетерпимими. Їхній спротив був багато більше пристрасний і більше мужний, ніж усі паперові протести й вся протиреволуційна літературщина ворогів нинішньої революції. Це були *наші* люде, від Кисіля починаючи й кінчаючи Яремою Вишневецьким, що не тільки протестували та в памфлетах запльовували бунт «хлопської черні», але ще й мали відвагу сажати її

РОЗБУДОВА НАЦІЇ

на палъ і випалювати їй очі. Люде тоді ставали на роззяв перед божевільними домаганнями «хамів, хлопства, пастухів, чабанів і коноводів», — їм в головах мішалося в горячки від отої революційної небувальщини. Бож те, що голосила українська революція в 1648. р. було в тодішньому оточенні тисячу разів радикальнішим, ніж усі ключі большевизму, разом узяті, у сучасному оточенні. Це був соціяльний етос *українізму*, що вірвав тоді людській маси на ноги, дивна відвічна туга наших людей до своєрідного вільного світобудівництва. Одначе це не був бунт черні в якимись тенденціями до зрівнання й не охлократична анархія, як це нас на всі лади переконують ріжні наші та не наші історики. Тої революції не можна зрозуміти підігнанням її під чужі наукові системи. Але оту революцію можна зрозуміти в нашого власного історичного круговиду й в властивостей нашої власної науки. Та революція була рівночасно й соціяльною, і національною. Оба поняття зливались в нероздільну єдність. Та революція була українською. Нам не важко відновити собі, який це суспільний і політичний лад увижався нашим тодішнім революціонерам. Усі оті «чабани, пастухи й коноводи» вважалися синами козацької вільної нації. Є зайвим пояснювати українцям це поняття. Його треба вміти відчути, внутрішньо пережити, в усіми його тодішніми патріархальними старовинними тенденціями, з уською любовю й пошаною до своєї природньої старшини й т. д. Коли прочитувати чи пригадувати наші соціяльні чи політичні пісні, що вирости в нас на підложжу тодішньої революції, то перед нами розкривається цілий світ дивних ідей і великих хотінь, — ціла чинна світоглядова програма, — ідея українського соціяльного месіянізму, що в кров і кість вросла в нас. Цей соціяльний месіянізм українства не видуманий і не виспекулюваний ніякою доктриною, — він у душах, хотіннях, самій релігійности наших людей. У ньому ми надбудемо дивні сліди старого забутого славянського суспільного міту, який ми принесли з собою ще десь з правітчини. Ми тоді були такими, ми ними залишилися і донині. Ми не можемо інакше. Ми можемо бути тільки безмежно гордимися що ми вже тоді носилися в душі з ідеями, до яких Західна Европа добивалась пізніше через цілі століття.

Ми не можемо сказати, що змістом тої ідеї були «воля, рівність, братерство». Ми ввагалі не можемо того соціяльного хотіння окреслити поняттями, які вирости на чужому нам культурному ґрунті. Зогляду на об'єктивно-історичні умови *та* революція не встигла оформитися поняттево так, як колись революція французів, або революція сучасного соціялізму. Тим неменш треба собі вже раз усвідомити, що ідея тої соціяльности є одною з найбільше потенціяльних сил у нашій історії. Це вона підняла тоді міліонові маси на ноги й це вона віддала ті маси під владу чоловіка. в якого вірили, що він і тільки він оден є встані повести маси до сповнення їх ідеалів. І це був великий час коли воі ті «чабани, пастухи й коноводи» почувалися вільними людьми, — синами вільної козацької нації, — ідучи за голосом свого українського інстинкту, одоюсувалися шаблями й сіддали коні, щоби вірно стояти на боці чоловіка, який мав їх повести до кращої майбутности.

Аби зрозуміти, якою великою позитивною життєтворчою силою є ідея тої соціяльности, треба собі узмисловити політичну історію тодішніх часів. Ота горда й вільна козацька нація, піврана на ноги своїми великими соціяльними хотіннями, розвивалась і вперше пружила свої

міцні м'язи в часі, коли все оточення політично й культурно нікчемніло. У Москві після великої смуги приходять епоха диковинної політичної тьми й реакції; за ціну визиску змушеної на коліна черні московські царі купили собі й поневолили боярство. Починається наново ославлений московський кількасотрічний сон, який мав пізніше прорвати щойно Петро Великий. Той самий вастій у розвитку соціяльних форм існування починається також у Польщі. Коли вільна козацька нація рветься до соціяльного визволення й політичних чинів, то в Польщі саме закріпощувано маси селянства та приковувано їх до землі й пана; міщанства, що моглиби сповняти певну політичну місію не було, — шляхтаж миршавила й стратила всю свою давню здатність до бойового творчого політичного життя. Тому було можливим, що українська революція на протязі кількох місяців у порох ровтерла мілітарну силу Польщі. На Півдні ісламський світ теж починає скочуватися до низу. Помічаємо також й тут подібне явище, що й в Польщі. Провідна верства стратила усю свою давню активність, і турецькі везири та володарі провінції боролись між собою за вплив і панування. Разом з тим помічаємо повну аморфність внутрішнього соціяльного ладу. Так блищі сусіди. А далі: Німеччина лежала в ранах і крові, труп колишньої кайзерської пишности, і була тільки як марево, що підіймалося зі згарищ і вкритих трупами побовищ 30-літньої війни. Одним словом, скрізь бачимо те саме: дику політичну реакцію, закріпощення селянства, помертвіння й вастій у розвитку державно-суспільних форм. Але зате на двох протилежних окраїнах Європи, — на Україні й в Англії, — біла з низів до гори нова сила. І тут і там вибухав велика національно-соціяльна революція. Одначе тут і там не могла вона втриматися серед усього реакційного оточення в своїй чистій первісній формі. Як всяка революція, вона тут і там мусіла піти на компроміс. Той час, коли в Англії падали королівські, а на Україні шляхетські голови, — той час мусів минути. У нас Великий Хмельницький, — в Англії Кромвель прибрав в годом чернь до своїх твердих рук і почав творити міцну державу. У цьому вся велич постаті Хмельницького, — у цьому теж бачимо всю його політичну діяльність. Він у відповідний час зумів зробити рішучий крок направо, так як і Кромвель. Кромвель відкрив перед британцями одну половину світу, — Хмельницький перед нами — другу. Його коаліційна політика показує найкраще всі ті можливості розвитку й національної могутности, перед якими стояла молода Українська Держава. Одначе зайвою є балачка на теми «що булоб, колиб...». Ми можемо вквати тільки на історичні аналогії, — тільки на початки розвитку, — на факт, що соціяльний етос українізму був у творенні тодішньої державности настільки безпосереднім, причиновим і первотворчим, що та державність вже в самої свої природи була державністю цілком нового, невіданого ще на Сході Європи типу. У нас, так як і в Англії, повставав тип нової людини й нової державности, — тип нової культури, політично й соціяльно вищої, кращої, сильнішої від зникчемної аморфної системи усього оточення. З революційно-національного пережиття можливим було творити в нас легенду українського національного й державного месіянізму. Тут і там, особливо у Польщі, ми помічаємо селянські рухи, які покликаються на велику українську революцію. В Англії це соціяльне визволення довело до створення Бритійської Імперії. Миж через передчасну смерть

Хмельницького завягли вже на початку дороги. Його оточення й нащадки покавалися за слабими та політично занадто нікчемними, щоби могли далі продовжувати політичну лінію Великого Гетьмана. Почалось тоді чуже, а за тим ще й наше опльовування революції, — опльовування ідеї української соціяльності. Скінчилось воно прийняттям «розчарованого» революційного проводу в почат малоросійського дворянства. Почалась зрада ідеї, — зрада української революції. Хоч і трохи пізно, всеж нині ми тут і там починаємо розуміти зміст тодішньої епохи, починаємо клонитись перед тодішньою великою українською революцією. Це є безконечною заслугою й великим чином Вячеслава Липинського, що оден із перших почав вказувати на ті історичні можливості і на якості тодішнього українського політичного перетворення взагалі. Але яке наше відношення до аналогічної сучасної великої української революції? Чи будемо знова й далі її опльовувати та понижувати, щоби знова за яких 300 літ її вклонитись? Хиба не навчилися? Бож коли глибше вглянути в сучасне політичне перебудовання, то чи не вдаряє зразу ціла низка давних аналогій між тодішнім і нинішнім?

IV.

Нині знова соціяльний етос українізму, — ота стара туга вільної козацької нації, підняла мільйонні маси на ноги. Ми тоді вирости на великій революції, ми й нині на ній виростаємо. Нині знова ідея української соціяльності, — тобто суспільне будівництво відповідно до властивостей нашого ґрунту, — вичарувала з української землі стотисячні армії. Хто мав нагоду стежити за першим революційним українським зривом в 1917. р., хто мав нагоду бути учасником усіх українських революційних з'їздів і конгресів, той мусів відчути дивний пориваючий змісл ідеї української соціяльності. Хоч пізніше й почалося панування чужої наукової доктрини, то це не усуне того факту, що в той час намічалися ті шляхи, й методи, якими можна було оту революцію перевести на свій, український лад. Особливож І. Всеукраїнський Національний Конгрес скликаний в Києві 4.—8. квітня ст. ст. 1917. р. бачив розвиток ідеї української соціяльності в кульмінаційній точці. Понад 1500 делегатів з усіх українських земель, і разом з тим представників всіх суспільних клас, вийшлись разом, щоби в добрую волею почати на Україні суспільне будівництво по своєму відповідно до потреб власної землі. Ще тоді могла бути спільна мова поміж Винниченком й українським духовенством, поміж безземельним селянством і гетьманцями. Після того почалося панування чужої доктрини. Революція покотилась наліво хиба тільки для того, щоби після років експериментування чужими соціяльними поняттями нині знова станути перед примусом компромісу, — перед примусом «еволюції». І знова повторюється стара історія. Знов ота революційна безпанська маса потребує та чекає міцної формуючої руки. Ми бачимо воі, ми знаємо, що справа так далі не піде, що революція затхнеться сама в собі, коли й нині не знайдуться сили та люде, які її поведуть направо.

Одначе революція поновно поставила домагання, що на них з пере-
ляком дивиться оточення. І знова ми бачимо те оточення в стані, коли
все дуситься у внутрішних противенствах, — добивається до крайніх

меж свого політичного й суспільного розвитку. Знова витворюється старе парадоксальне положення. Велика українська революція, запальовувана й зраджувана її починниками та невдатними провідниками, стоїть перед загровою скривлення. Зате інші нації нині так само, як і тоді, підіймають поволі лінію залочаткованого нами розвитку, підхоплюють наші революційні ідеї, щоби так як і завжди нас випередити. Це, що вчора видавалось таким страшним у Хмельниччині, кілька століть пізніше почала в інших формах переводити французька революція, а за тим також суспільне законодавство в Англії й на континенті. Це, що нині видається людям таким страшним в українській революції, чужі люде нині самі починають поволі впроваджувати понад нашими головами в життя. Господарське й соціальне пережиття великої війни доводить в Європі шляхом еволюції до того, до чого ми добивались за допомогою революції. Ми переживали, завдяки війні, банкруцтво ідей вільної господарки. Держава була примушена взяти вже після першого року війни засоби всякої продукції, коли не безпосередньо в свої руки, то принайменше під свою рішачу контролю. Держава вимусила не тільки радикальну раціоналізацію і централізацію господарства, але теж цілу низку основних соціальних пересунень. У наслідок війни держава мусила протягом років харчувати мільйонів маси на фронтах і в запіллі, почала регулювати законами кожну найменшу галузь продукції, — ввагаліж зробилась одним суцільним економічним організмом. Війна скінчалась, але залочаткований нею суспільний розвиток не припинився. Жиемо в часах усупільнення. На тому ґрунті вирости нові форми суспільного життя, авторитетні господарські державні ради, закони про соціальне забезпечення, про охорону праці, про синдикати, картелі й трести, про обовязуюче посередництво держави в штрайках, про більшу чи меншу співучасть робітництва в кирмуванні продукцією та розподілі. Держава, що століттями ототожнювалася з поняттями ідеалізму й індивідуалізму, починає бути віднини синонімом матеріальної господарської організованности. Затримуючи й надалі традиційні психологічні ознаки, вона в дійсности спирається на величезні господарські сили та організації. Коли ще вчора держава трималась на освяченім принципі національности чи монархічности, то нині та база показується занадто вузькою. Ще вчора всі були рівними перед принципом національности монархії, церкви. Нині всі зрівнюються й зобовязуються перед принципом праці й господарської спільности. Це пересунення підстав державної творчости витворило у світі цілий діяпазон нових державних і суспільних форм від фашистівського синдикалізму починаючи, і на диктатурі пролетаріату кінчаючи. І це є одним із найбільших здобутків великої української революції, що крім дужого зросту нашої національної свідомої спільности на наших землях витворюються поволі знова велика свідома спільнота матеріальної звязаности й праці.

Пощо ми маємо стримувати в нас похід ідеї соціальности? Пощо маємо за всяких зневаг затримуватись на пережитих уже нині формах соціального ладу й співжиття? Пощо маємо робити це в часі, коли все оточення починає несміливо стежити й підтягатися за нашим революційним почином? Коли ми повинні боротись й боремось з тою формою революції, яка нині витворилась на Україні, коли ми боремось із сучасним її лихим космополітичним проводом, коли ми нині намагаємось виму-

сити той скок направо, що його був зробив колись Хмельницький, коли ми намагаємося відмежувати етос нашої соціальної ідеї від охлократичного бунту московської черні та від її інтернаціонального, невластивого нашому краю видові викривлення, — то ми ще далеко не відкидаємо тої ідеї й революції. Якраз навпаки!... Чому ми не повинні мати найкращого соціального законодавства на всьому світі? Визволюючись назовні національно, ми мусимо визволитись теж в поміж собою й соціально. Ми можемо гордитися, що нині ми йдемо у першому ряді в поході ідеї соціальности. Ми нині начеби віднайшли велику ідейну лінію нашої історії. Нині знова ми маємо можливість витворити в себе новий тип державности, кращої й досконалішої від усього змертвілого оточення. Як і колись, так і тепер революція й ідея української соціальности відкриває перед нами величезні можливости розвитку. Заперечувати українську революцію? — Це має робити ціле наше вороже оточення. Всі, тільки не ми! Тільки не український націоналізм. Якраз він має величезні можливости навязати до сучасного українського соціального перетворення, — започаткувати остаточне соціальне й національне оформлення нашої революції. Український націоналізм є життєтворчим також і в площі згідного та розумного соціального будівництва на Україні.

С. Чучман.

Десяті роковини.

Вже десятий раз доводиться нам серед невідрадіних обставин святкувати 1. листопаду. Приголомшені невдачами, серед буденних злиднів під владою чужинців на українській землі й в емігрантській атмосфері закордоном, хочемо ми по десятиох роках поглянути на ту подію, що започаткувала нову епоху української історії.

Десять років! — За цей час сталося багато перемін, багато перших бойців зложило голови, багато могил поросло вже травою... За це десятиліття навчилися політично думати ті, для кого великі події були лише споминами дитячих літ. Проте в калейдоскопі подій день 1. листопаду стоїть перед нами немов та горда будова фараонів, що її не міг знести всесильний час. Память того дня не затерлася, — він перейшов вже в традицію і став святом не якоїсь одної групи, чи одної генерації, а цілого українського народу.

Ріжно оцінювали подію 1. листопаду 1918. р., — залежно від осіб, що робили оцінку, або від загальних політичних настроїв. Нерідко забували, що подія 1. листопаду не мала суто територіяльного характеру, що вона не є подією в житті лише наддністрянської вітки українського народу. Хоч тоді проголошено українську державність на наших західних землях (не тільки в Галичині, але також на Буковині й Закарпатті!), всеж початок того проголошення лежить у подіях на сході, на широких просторах Наддніпрянської України. Проголошення З.У.Н.Р. було першим етапом розбудови У.Н.Р., — етапом зміцнення молодої Української Держави. Ось тому 1. листопаду завжди буде всеукраїнським державним святом, що його не знищать жадні політичні переміни й орієнтації.

На перший погляд могло б здаватися, що подія 1. листопаду була тільки наслідком, — епізодом світових подій, — без епохального значіння для історії України. Колиж, одначе, підійти до тої події не тільки в ролі глядача-регістратора, а вглибитися в життя українців під Австро-Угорщиною, то не можна не ствердити цілковитої зміни національної психіки саме в днем 1. листопаду. Той день стоїть на межі епох несвідомого й свідомого українського націоналізму. З австрійських сервілістів, що завжди йшли в хвості віденської політики, немов у кавці, українці Галичини й Буковини перетворилися в свідомих державників. Безвілля й вічне чекання, що хтось, колись, щось зробить, дало місце сильній волі й рішучому чинові. «Тиролюці Сходу» стали завзятими *стрільцями України*. Ці епохальні зміни викликав не роввал Австрії, не Вільсон, а геройський виступ горстки старшин-українців, що сміливо піднесли жовто-блакитний прапор Української Держави на ратуші Львова. Оскільки тепер національна свідомість не тільки не підупадає, а все більше росте, то це є власне заслугою героїв 1. листопаду.

Той славний день вродив також славному армію, що із зброєю в руках стала в обороні власної державности, стала під прапор національної, а не соціальної революції. Свідомий український стрілець без страху й вагань віддав себе до послуг Соборній Україні. Золотими буквами записано в нашій історії геройські вчинки, якими вславив себе вчорашній «австрієць». Він не хилив прапору. Навіть голодний, хорий на тиф й обдертий, він не зрадив Великої Ідеї, а лишень упав жертвою обставин, що їх не зуміли змінити безталанні провідники. І хоч у тому змаганні стрілець не виборов цілковитої волі, його геройська постать всеж вславлена у піснях. Вона буде для грядучих поколінь вразком і дороговказом. Самовідречення й кров не пішли намарно. Молоді життя творять найміцнішу основу будови Української Держави.

Те, що на землях наших бенкетують чужинці, не означає кінця боротьби. Вона прибрала тільки інші форми. *Раз намічений шлях перейдемо!* А шлях той вказала подія 1. листопаду. Святкуючи цей день, не сміємо тільки захоплюватися світлими образами минулого, — мусимо проаналізувати також й хибні сторони, аби не повторювати помилок. І перш усього ствердити мусимо, що не тільки несприятливі зовнішні обставини й перевага ворога рішили нашу долю, — були також і в нас самих причини національної поразки. Це та прирва, що лежала між Наддніпрянською й Наддністрянською Україною. Це вона ослаблювала безздатність українських частин. Назовні виявилася та прирва у партикуляризмі провідників, що хотіли рятувати одну територію коштом другої. Саме звідси пішли шкідливі орієнтації й ріжні відповіді на питання: *Москва чи Варшава?* Власне та прирва не дала змоги заглушити ворожі нашепти одностайним кличем: *Україна!* Але не тільки провідники завинили в поразці. Наша м'яккотілість, лагідність і злінь чимало допомогли ненаситним сусідам. Тому, що ми не були перейняті свідомістю нашої вищости перед ворогами, що ми не почували себе господарями на нашій землі, що не загартували в собі волі до панування, — вороги розшматували нашу батьківщину. Колиж ми навіть і мали владу в наших руках, то боялися її відповідно використати. Ми не вміли ненавидіти. У нас може й була ненависть, але тільки безсильна й сліпа ненависть раба. Нам бракувало ненависти господаря, — пана, — свідомої

Ї здорової ненависти, що під час боротьби є цементом, який вяже маси в одноліт. Така ненависть збуджує активність, дає розмах і творить, а не руйнує.

Зараз ми опинилися немов за покуту в чистилищі. Ми мусимо в цей час навчитися того, чого нам бракувало. Плодом жертв, терпінь і довгих міркувань мусить бути нове національне життя: Нова Україна. Не розшматована, а Єдина й Велика. Вона прийде, бо ми того хочемо. А 1. листопаду перейде в історію не як епізод визвольних змагань частини нації, лише як дійсна потреба цілої нації.

Якщо всі зрозуміють, що самостійність України мусить виходити рівночасно й з Києва і зі Львова та що *державности не здобудемо чужими силами*, «пунктами», «договорами» й «маніфестами», а тільки зброєю й кровю, то прийде день, коли здійсняться мрії героїв 1. листопаду.

Инж. М. Литвицький.

До характеристики умов селянського господарювання на Радянській Україні.

У характері землеволодіння на Радянській Україні зайшли основні зміни. Поміщицьке землеволодіння зникло остаточно. Вся сливе земля опинилась у руках селянства. Згідно з даними проф. Огоновського, образ цей представляється так:¹⁾

Земля належала:	До революції.	Після революції.
	1905 р.	1919 р.
селянам	65,4%	96,0%
колективам	—	0,8%
приват. особам, скарбові та ін.	34,6%	—
радгоспам і гром. уст.	—	3,2%

Цікаво буде приглянутись до того, як розподіляється ця земля серед селянства та серед яких умов приходиться господарити на ній українським хліборобам. Нашу замітку базуватимемо виключно на даних радянської літератури та ЦСУ, і тільки для порівнянь будемо користуватися іншими джерелами.

Перше, що вражає в с.-г. України, — це величезна кількість поодиноких господарств, що має тенденцію зростати й даліше.

У 1925. р. їх було	4.963.296 ²⁾
У 1926. р. їх було	5.063.106 ³⁾
У 1927. р. їх було	5.110.388 ⁴⁾

Щодо степеня забезпеченості посівною площею, господарства ці поділяються так:

		1926 р. ⁵⁾	
	до 0,09 дес.	217.476	4,3%
від 0,1 до 1 дес.		466.539	9,2%
від 1,01 до 2 дес.		1.030.892	20,4%
від 2,01 до 3 дес.		1.036.715	20,5%
від 3,01 до 4 дес.		728.408	14,3%
від 4,01 до 6 дес.		781.536	15,4%
від 6,01 до 9 дес.		457.999	9,0%
від 9,01 до 15 дес.		260.915	5,3%
від 15,01 дес.		80.626	1,6%

¹⁾ «Очерки по Економ. Геогр.» ст. 81.

²⁾ «Підсумки весняного обслідування с.-г. України 1925. р.»

³⁾ «Підсумки» за 1926. р.

⁴⁾ «Предварительные итоги выборочного обслідування с.-х. Украины в 1927 г.»

⁵⁾ «Підсумки» за 1926. р.

РОЗБУДОВА НАЦІЇ

У 1905. р. образ цей випадав трохи інакше:

до 5 дес.	44,2% ^{*)}
5—10 дес.	39,4%
поверх 10 дес.	16,4%

Не маючи змоги порівняти точно ці дані, зогляду на різницю в розподілі, ми всеж таки можемо зробити висновок про надзвичайне здрібнення селянського господарства в теперішній час. На господарства із забезпеченістю до 4 дес. вкл. припадає 68,7% загальної кількості, що значно перевищує відповідний процент у дореволюційний час.

Зменшилась і площа, яка припадає на поодинокі господарства та на душу населення. Так Сухов у своїй «Економ. Геогр.» (ст. 46) подає такі цифри:

	у десятинах на 1 госп.	на 1 душу.
1916	5,09	0,99
1921	3,90	0,76
1926 ⁷⁾	3,8	0,9

З цього ми бачимо, що, розібравши панські маєтки, селянство не задовольнило «земельного голоду», і так само, як перед революцією, не має стільки землі, щоби цілком спокійно провадити своє господарство. Правда, тут впливає неповне використання придатної під посів площі, але це не внесло б значних змін у зазначені цифри.

Здобувши право користуватися землею, українське селянство в масі своїй не має у вистарчаючій кількості ані живого, ані мертвого інвентаря для належної обробки землі. Про це можемо судити на підставі таких даних:

	Загальна кількість.		На 100 г-в припадало.	
	1916 р.	1927 р.	1916 р.	1927 р.
Коней робочих	4.182.437	3.857.894 ⁸⁾	103	96,7
Всього коней	5.600.000 ⁹⁾	5.000.000	—	—
Волів робочих	—	—	45 ¹⁰⁾	14,3

Як бачимо, забезпеченість робочою худобою ще не досягла передреволюційного рівня. Але ще більш яскраво виявляється ця незабезпеченість, коли ми додамо, що на загальну кількість г-в у 1926. р. припадало 44,7% г-в без робочої худоби й 31,2% г-в забезпечених лише одною головою робочої худоби. Отже 75,9% селянських г-во було позбавлено можливості нормально обробляти свою землю.

Не краще стоїть справа також із забезпеченням селянства мертвим інвентарем. У нашому розпорядженні нема даних про цю забезпеченість у дореволюційний час, а більшовицькі дані відповідають на це питання так: у «Підсумках» за 1923. р. знаходимо, що 33,8% г-в не мали жадного інвентаря; у 1926. р. цей відсоток знизився до 26,7. Таким чином на 10 роковини всеж таки більше ніж ¼ частина українських селянських господарств не мала необхідного для праці мертвого інвентаря.

Так слаба забезпеченість селянства інвентарем, не говорячи про всякі інші причини, не могла не вплинути на загальний рівень продуктивності селянського господарства. Так продукція збіжжя на Україні представляється в наступуючому вигляді:

	Загальна продукція.	Вивезено
До війни	1.200 міл. пуд.	340 міл. пуд. ¹¹⁾
1923.—24.	939 « «	163 « «
1924.—25.	638 « «	52 « « ¹²⁾

Однак таке тяжке економічне положення не спинило українського хлібороба в його непереможному бажанні належно заоспорити свою землю. Як далі буде показано, він виснажувався в цьому відношенні з усіх сил. Тут ми тільки підкреслимо одну рису, яка на нашу думку без сумніву свідчить про надзвичайно сильне бажання українського селянина залишитися господарем на своїй землі. Риса ця полягає в тому, що господар за всяку ціну змагається до того, щоби залишити за собою право безпе-

^{*)} Проф. К. Воблий «Ек. Геогр. Укр.» 1919. р. ст. 51.
⁷⁾ «Підсумки» за 1926. р.
⁸⁾ «Предварит. итоги за 1927 г.»
⁹⁾ Проф. Воблий (ст. 75).
¹⁰⁾ Ів. Фещенко-Чопівський «Ек. Геогр. Укр.» (ст. 70).
¹¹⁾ Пересічно за 1909.—1913. р.
¹²⁾ Мишніс «Хоз. Укр.» за 1927. р., № 2 (при загальному недороді).

Р О З Б У Д О В А   Н А Ц І І

реднього розпорядження тим клаптивом землі, про який цілими поколіннями мріяв, поглядачі із заздністю на «панський лан». Одним із таких засобів є віддання землі в оренду. Правда, повного образу взаємовідносин статистичні дані не подають. Ось що пишуть з приводу цього впорядчнки «Підсумків» за 1923. р.: «Що торкається другого питання про землекористування — адачі землі в оренду, то ці «сделкі» мабуть відбуваються на підставі встановившихся на місці норм, що не завше відповідають земельному кодексові, а тому населення, як загальне правило, на всі запити про оренду відповідає дуже неохоче». Одначе факти орендних відносин існують, й уявлення про них дають «Підсумки» за 1926. рік:

	Н а 1 0 0 г-в п р и п а д а є					
	г-в, що орендуєть			г-в, що здають в оренду		
	придатну землю	орну землю	сінокос	придатну землю	орну землю	сінокос
Полісся	3,0	2,4	0,7	2,1	1,9	0,5
Правобережний лісостеп	4,3	3,9	0,3	3,9	3,7	0,2
Лівобережний лісостеп	6,9	6,1	0,6	6,6	6,3	0,6
Степ	14,3	13,9	0,4	12,6	12,3	0,2
На цілій Україні	7,8	7,3	0,4	7,0	6,7	0,3

Здатником землі, як правило, являються найменше забезпечені г-ва, а орендаторам — г-ва більше забезпечені.

Опанувившись у тяжкому економічному положенні, без належного забезпечення знаряддям с.-г. продукції, селянство України всеж таки горячково береться до налагодження господарства.

Тяжка боротьба з диктатурою пролетаріату закінчується визнанням права за селянством вільно розпоряджатися лишками свого господарства, а це являється новим стимулом для господарської діяльності селянства, а за чого зростає посівна площа. Коли в 1916. р. з усієї посівної площі (20.083 тис. дес.) на долю селянства припадало 83,38% — 16.745,9 тис. дес. (Фещенко-Чопівський, ст. 46), то в 1927. р. загальна селянська посівна площа досягла вже 19.268,9 тис. дес., тобто селянство майже цілком вито опанувало перебрану площу посіву. Серед посівів переважають головним чином рижочні хліби, що характеризує собою господарські стремління українського селянства, яке намагається забезпечити себе необхідними грошовими засобами для відновлення свого господарства.

У галузі скотарства так само мають місце змагання українського господаря до забезпечення себе головним чином робочою худобою.

Образ забезпечености селянина худобою різних категорій представляється так:

	1916	1923	1927
	у т и с я ч а х		
Коні від 4 р.	3.765,5	2.722,0	3.340,7
Коні до 4 р.	416,8	359,2	517,1
Воли робочі	196,4	746,6	761,0
Воли третяки	13,6	107,1	164,7
Бички до 2 р.	84,7	99,4	116,9
Корови	3.098,5	3.736,9	3.837,4
З того дійних (1924. р.)		3.206,3	3.504,0
Свиней старших 1 р.	1.126,4	551,6	711,5
Свиней разом	4.545,9	2.308,2	4.362,1
<i>Всього . . . . .</i>	<i>24.139,8</i>	<i>21.759,0</i>	<i>25.541,6</i>

З цієї таблички ми бачимо невпинний зріст бичків третяків, робочих коней і волів. Разом з тим помічається й збільшення худоби необхідної для розвитку животнарства. Загальнеж зменшення кількості худоби в 1927. р. проти 1923. р. іде головним чином за рахунок зменшення телят і поросят від 4 міс., що, очевидно, знаходить своє пояснення в необхідности збути цей товар на ринок з тим, щоби зменшити харчеві витрати господарства.

Загальний стан птахівництва в селянському господарстві характеризується даними («Україна») лише за 1925. р. У тому році селянство мало:

РОЗБУДОВА НАЦІЇ

Курей	26.205,9 тис.
Гусей	1.377,2 «
Качок	956,4 «
Іншої птиці	214,8 «
Разом	
	28.754,5 тис.

Коли після даних про хліборобство й скотарство ми можемо помітити загальний зріст цих галузів с.-г. продукції, хоч вони ще не досягли передвоєнного рівня, то дані про птахівництво дають нам образ певного моменту, не даючи уявлення про той або інший рух у цій галузі с.-г. продукції. Деяку відповідь на це питання ми знайдено, коли попробуємо зясувати місце цих продуктів у вивозі України.

До війни продукти селянського господарства склали головну частину українського вивозу, і разом з с.-г. промисловістю вносили 80% загальної вивізної суми.

Місце продуктів селянського господарства у вивозі України за більшовицькі часи представляється у порівнянні до вивозу (хлібних і нехлібних продуктів) за 1909.—1911. роки так:

	1909—11	1923—24	1924—25	1925—26	1926—27
Хлібні	100	24,7	6,9	15,9	25,6
Нехлібні ¹²⁾	100	9,4	33,7	46,6	53,9

З цієї таблиці бачимо, що хлібний вивіз зростає значно поволіше, ніж нехлібний.

У статті Мишкіса ми знаходимо вказівку на те, що в теперішній час вивіз цукру з України відновлено на 74%, а вивіз яєць лише на 42% довоєнної висоти.

Ця остання цифра може послужити до певної міри показником стану сучасного птахівництва в селянському господарстві України у порівнянні до стану перед війною. Очевидно, і ця галузь, ще не відновлена. Хоч тут може бути й друге припущення, а саме, що ці продукти значно інтенсивніше споживаються в самому господарстві.

Щоби закінчити характеристику українського селянства, як продуцента с.-г. виробів, що мають велике значіння для народного господарства України в цілому, треба вказати ще на його місце в продукції сировини для цукрової промисловості.

Невелике місце займав український селянин у цій галузі перед війною із скромною площею селянських плантацій цукрового буряку, що вносила для цілої України всього 16%. Тепер він став надзвичайно поважним чинником. Достить сказати, що в 1927. р. засіяно селянами на полі й усадибах більше ніж 363 тис. дес. цукрового буряку, або приблизно 65% довоєнної бурякової й більше ніж 96% сучасної площі засіву буряків.

Роюглядаючи наслідки діяльності українського селянства в наведених нами галузях сільського господарства, ми мусимо ствердити величезні зусилля його в напрямку відродження свого господарства та зміцнення його. Підтвердження цього ми бачимо також у підрахунках радянських економістів. Так Мишкіс у своїй статті «Опыт составления баланса нар. хоз. Украины за 1923—24 и 1924—25» («Хоз. Укр.», № 3 за 1927) наводять порівнювані дані щодо економічної сили різних складових елементів народного господарства України. Він порівнює між собою: а) сільське г-во, б) промисловість, і в) транспорт:

	У % до загального підсумку		
	основний капітал	валова продукція	народний дохід
1923.—24. рік:			
Сільське г-во	44,82	50,43	62,46
Промисловість	26,53	44,74	36,43
Транспорт	28,65	4,83	1,11
1924.—25. рік:			
Сільське г-во	47,14	51,57	60,78
Промисловість	25,45	44,50	36,97
Транспорт	27,41	3,93	2,25

Як бачимо, основний капітал і валова продукція с.-г. зростають, у той час як відповідні позиції інших елементів народного доходу падають.

¹²⁾ Цукор і продукти птахівництва.

РОЗБУДОВА НАЦІЇ

Змагаючи до відродження й економічного зміцнення, сільське г-во в той же час являється надзвичайно важливим чинником і в житті та розвитку української промисловости. Згідно з даними тогож Мишкіса, с.-г. являється поставцем для:

- а) ценової промисловости на 46,9%, або 1.198 міл. карб.
- б) нижчеченової « « 94,0%, « 921 « «

Займаючи таке поважне місце в народньому господарстві України, сільське г-во, одначе, не може похвалитися уважним відношенням до себе збоку радянської влади. Ми не будемо тут спинятися на таких питаннях, як оподаткування сільського г-ва, як організація с.-г. кредиту, як агрономічна допомога населенню, як оплата праці с.-г. робітництва, як участь українського селянства в розподілі народнього доходу, — ми спинимосся лише на характеристичні обміну між містом і селом.

Коли ми порівняємо ціни на продукти, які збуває сільський господар, і купує за них продукти промисловости, то ми побачимо певну диспропорцію («Україна»):

Продукти промисловости.	Ціна.	Продукти с.-г.	Ціна.
Олія соняшна за фунт коп.	25,8	Жито за пуд. коп.	96,1
Цукор пісок за фунт коп.	27,2	Пшениця за пуд. коп.	157,3
Ситець за метр коп.	44,5	Овес за пуд. коп.	95,3
Чоботи карб.	15,98	Ячмінь за пуд. коп.	87,9
Залізо кругле за пуд карб.	3,95	Яйца (десяток) коп.	31,0
Цяхи за фунт коп.	17,8		

Але більше рязачою буде ця диспропорція, коли ми порівняємо загально-риночні ціни на хліб із тими заготовними цінами, за які купують у селянина хліб різні категорії поставців.

Заготовні ціни на хліб на 1. VI. 1926. р. «Україна», ст. 295):

	Категорії поставців		
	держава	кооперація	приватні
Жито	72,5	78,0	80,6
Пшениця	135,3	139,3	148,5
Овес	84,6	97,9	104,4
Ячмінь	52,8	60,7	78,0
Просо	71,3	55,8	63,4
Гречка	76,4	74,7	73,4
Кукуруза	46,7	53,3	67,4

Отже лише ціна на гречку є в приватних нижчою (і то на 1—3 коп. за пуд) у порівнянні із заготовними цінами кооперації й держави. У ціні на просо ми бачимо різницю в цінах приватних й держави 8 коп. на пуді у користь держави, але вже в порівнянні з кооперативною ціною такаж сама різниця припадає на користь приватних. На всіх же інших, і до того головніших, ринкових хлібах помічається велику різницю в цінах в користь приватних.

Знаючи порівнююче невелику участь приватних в торговельному обороті хлібними продуктами, з одного боку, і читаючи в ювілейному числі «Українського Економіста» (ч. 225, в. XI. 1927) у статті М. Чернова про те, що кооперація вже охопила 65% загальної хлібозаготовки, з другого боку, можемо уявити собі степеня висиску українського селянства при реалізації ним зернових продуктів.

Веручи на увагу залежність України в торговельному відношенні від цілого ССРСР, ми можемо цілком спокійно причиняти ту характеристичку взаємовідносин України з ССРСР, що дає цитований вже нами Мишкіс: «Взаємовідносини України з ССРСР в цілому характеризуються несприятливим співвідношенням цін на вивозимий Україною хліб і привозимі нею промислові товари, з одного боку, і передачею в народне господарство ССРСР 152 міл. карб. в порядкуві активнього балансу — з другого» («Х. У.», № 3, ст. 80).

Отже наведених даних, гадаємо, вистрачить, щоби прийти до висновку, що українське селянство, як і в дореволюційні часи, являється по-перше, об'єктом колонізаційної політики збоку комуністичної метрополії, а по-друге, — поставцем готових грошей для різного роду комуністичних експериментів й авантур. І це в той час, коли загальний економічний стан сільського господарства далеко ще не устатлізований.

Инж. Дм. Андрієвський.

Україна в світовій політиці.

(Кінець.)

Так завязується нині вузол світової політики. На наших очах міняється сама скаля її, що в міжнародній робиться міжконтинентальною. Замість нації і держав субектами цієї політики стають бльоки й частини світу. Намагання Росії стати на чолі азійських народів і покирмувати їх життям не лише виказало наявність існуючих континентальних одиниць, але також сприяло повстанню й викристалізованню нових. Азія вже в силу питомої її культури доси була політично аморфною. Виняток робила Японія. Ниніж є всі поважки, що етнічні відмінності зачинають формуватися в нації, які в свою чергу громадаються в політичну, бодай потенціально цілість, що прибирає назву Паназії, і лежить на далекому Сході. За провідництво цієї цілоти йде тиха боротьба, але, нам вдасться, що Росії не вдасться поширити свій вплив на неї, і та цілість залишиться окремим світом, який складатиметься головню в Японії, Китаю та інших народів монгольської раси й обійме коло 12 міл. квадр. кілометрів в щось 410 міл. населення. Чинність і змагання цього світу виявляються нині в політиці Японії. Поява цієї останньої на світовій політичній арені є, до певної міри, сенсацією й пересторогою для Європи. Ще недавно маленький нарід персякнений азійськими традиціями й духом пасивности, в акостенілости та замкненности, протягом яких 70 років здобув те, що в європейській цивілізації є переносного, здатного прищепитися на чужому ґрунті, а саме науку й техніку. Разом з тим Японія заховала властивости свого духу. Стиснена на своїх острівках, вона використала науку капіталізму, і шукаючи порятунку від перенаселення, вхопилася за промисловість. У той час, як Японія виходила на кін новітньої історії, всі вільні землі були вже поділені між європейськими державами, і навіть Америка та Австралія починали замикати свої двері перед японськими переселенцями. Доводилося шукати розросту на торговельних ринках і братися за імперіялістичну політику. До тогож поблизу, у Китаю й на Сибірі, відкривалися привабливі перспективи. Звідси пішло суперництво в Росію й натиск на Китай. Певна расова спільність і культурні традиції Японії та Китаю дають, одначе, право припускати, що колись ці дві нації до певної міри узгіднять свою політику. Останніж події китайської революції показали, що Росія не має даних стати на чолі азійського бльоку, бо Японія, яку годі відсунути на бік, з такою гегемонією ніколи не погодиться.

Побіч азійського бльоку стає перед нами ще одна континентальна сила. Це — Америка. Визволившись зпід верхности Англії, Злучені Держави відразу почали працювати над створенням бльоку американських народів, і на сторожі їх незалежности від решти світу поставили доктрину Монрое, що заперечує всяке втручання народів Європи в американські справи. Дарма, що від того терплять менші нації Латинської Америки, — імперіялізм Злучених Держав є життєвим фактом. Не задовольняючись одною частиною світу, цей імперіялізм почав шукати за новими теренами. Щаслива виправа проти еспанців при кінці 19. ст.

дала Філіпіни, що згодом стали базою цілої американської політики на Сході, а зокрема в Китаю, — цьому широкому полі попису для економічної й місіонарської діяльності американців. Участь же в останній війні значно збільшила економічну й фінансову силу Америки та відкрила їй доступ до європейської політики.

Вихід на арену історії Японії й Америки цілком міняє політичний образ світу. До прикмети міжконтинентальності долучається перемищення осередку світової політики в Атлантичного на Тихий Океан. Власне там нині стикаються інтереси Європи, Великобританії, Росії, Японії й Америки. Там міцно зав'язується вузол їх взаємовідносин, Першим актом цієї нової доби була російсько-японська війна. На одному боці стояла Японія з своєю союзницею Англією, а на другому — осамітнена Росія. Решта Європи й Америки заховували невизначну нейтральність. Як Англія, так й Японія, скористали зі своїх приятелів: Японія тим, що виграла війну й здобула доси незнаний для азійської держави престиж; Англія ж тим, що при допомозі Японії на полях Манджурії побила й відсунула від Далекого Сходу Росію.

Ми вважаємо, що в міру формування Великобританії в окрему поваєвропейську силу відбуватиметься зближення Англії з Америкою. Це зближення не усунуть жадні часові непорозуміння, що повстали після великої війни зв'язку з неймовірним зростом американського імперіалізму й небажанням Англії відмовитися від традиційної ролі світової держави. Хоч саме в останній час збільшилося невдоволення Злучених Держав їх расовим побратимом, а навіть промайнула можливість тісного контакту між Англією та Японією, всеж факт кровної спільності відіграватиме велику роль. На перешкоді до небажаного для Північної Америки союзу англійців з японцями стоїть саме японська загроза домініям (Австралія, Нова Зеландія). Також і те, що Канада тяжить до свого сусіда, спонукує до шукання порозуміння між Лондоном і Вашингтоном. Все це дає підстави передбачати створення англо-саксонського блоку, а може навіть держави, що булаби найбільшою політичною організацією, яку доси бачив світ.

На тлі таких процесів і пересувань на світовій шахівниці, серед шукань за новою системою політичної рівноваги виразно виступає гостре противенство між Європою й Московщиною, або Евразією, як представниками двох відрубних світів. Оскільки перша є заступницею білої раси й створеної нею цивілізації, остільки друга з власної волі й силою стихійного гону стала виразницею спротиву та бунту кольорових, головно азійських, донедавна упосліджених народів. Ми є свідками вударення двох первнів: первня свідомости, особистости, якости та первня уявности, маси, кількості. Обидві сторони прикриваються мало не однаковими гаслами права й справедливости. Одначе за тими словами ховається зовсім ріжний зміст. З одного боку біла раса, що намагається втримати контроль над людством та його творчістю, а з другого — вчорашні раби, збурені московським месіянством і підсилені свідомістю своєї кількісної переваги. Не зважаючи на суперечности між Америкою й Європою, спільність англо-саксонських націй з європейськими є наявною. Тому, наколи Москва спирається на блок азійських народів (ще далеко не оформлений), то Європа має своїм запіллям англо-саксонські країни.

Отже намічається два ворожих табори, в яких групуються всі світові держави. Ті два табори ми можемо у відношенні до України означити, як табор Заходу й табор Сходу. Ми, приналежні до Заходу (до європейського культурного світу), не можемо не бажати успіху цього останнього. У цій титанічній боротьбі двох протилежних світів роля Європи є немаловажною; бо вона фактично є переходною категорією між прастарою Азією й Новим Світом. Своїми традиціями, духом і навиками, європейська психологія поставлена посередині між спиритуалізмом Азії й заборчим матеріалізмом Америки. Європейський уклад життя є переходним між скрайнім американським індивідуалізмом і примітивним азійським комунізмом.

Це дотичить і складової частини Європи, — України, яка є положена між двома частинами світу. Чи йти в Середньої Європи впрост до Середньої Азії суходолом, чи вибрати для того морський шлях, — не можна оминати України. Якщо раніше гори й великі простори були значними перешкодами для получения, то зараз, завдяки техніці, всі труднощі усуваються. Тому старі світові шляхи, занедбані в атлантійську добу, поновно здобувають своє значіння. Англія починає звертати велику увагу на получения в Індію суходолом: прокладає кабелі, будує нові дороги (Месопотамія, Ірак), поширює вигідні пристані (Гаїфа), закладає бази авт і літаків. Наша батьківщина, що в добу переваги океанських засобів получения після відкриття Америки була віддалена від світової політичної арени й зробилася європейським загумінком, нині має всі дані стати вузлом світових шляхів.

Вже прокопання Суевського Каналу, що привернуло Середземному Морю його колишнє, хоч і неповне, значіння, підготовило цю зміну. Найкоротший морський шлях в Європи до Азії, так важливий для Англії в її зносинах в Індію, веде через Гібральтар і Суєз. Цього досить, аби Англія зацікавилася старим європейським морем, захотіла мати там свої бази (Мальта) і почала пильно дивитися за Дарданеллями. Ціла європейська політика набрала нового змісту, і всі більші держави Європи стали шукати теренів у Передній Азії. Німеччина носилася в кольосальним пляном опанування потрібних для неї передньо-азійських ринків шляхом будови залізниці Берлін — Багдад. Все це сильно міняло світове значіння України, що немов наблизилася географічно до європейської бази.

Україна є найбагатшим в сирівці краєм в Європі. Піднесення хліборобської продукції та поширення здобування підземних скарбів може значно побільшити цю вагу. Чужі держави далеко не є байдужими до того, хто та в якій мірі користатиме в багатств України. Зрозуміла річ, що перед лицем противенства між Заходом і Сходом, — між Європою й Московщиною, — європейські політичні сили стремітимуть до виведення українських економічних джерел зпід контролю Москви та до повязання їх в європейською економічною системою. Одначе таке «зацікавлення» Європи нашою країною зовсім не означає, що європейські політичні чинники свої заміри на Сході Європи ототожнюють в політичними стремліннями Української Нації. Навпаки, — економічна зацікавленість європейських держав нашою територією в більшости йде в парі з плянами, що заперечують ідею незалежної Української Держави. Отже, коли в загалі можна говорити при сучасних відносинах

про закордонну політику українців, то перш усього треба мати на увазі необхідність ставлення чужинців перед *конечність повстання Незалежної й Соборної Української Держави*. Ясна річ, що найкращим засобом переконання світової opinio буде *доконаний факт*. Для цього є в нас всі пердумови. Україна є великим резервуаром людського матеріялу, цієї пере-вісної життєвої сили, що її бракує іншим націям. Українська Нація виказує ту непереможну, свіжу й повну надій волю до життя, яка мусить привести до здійснення наших політичних домагань.

Повстання східно-західного фронту робить в Україні політичний чинник великої ваги. Цей фронт, що має свій центр на Тихому Океані, проходить і по нашій території. Від нас залежить зміцнення одного чи другого з ворогуючих таборів. Цей момент мусимо відповідно використати в нашій діяльності на зовні. Зрозуміла річ, що усамостійнення України внесилоб Евразію, і межі цієї останньої пересунулисьби на Схід: Від Карпат аж за Кавказ і Каспій. Між Московщиною й Європою повставби міцний мур Великої Нації.

Доси Україна служила для Росії бавою експансії на Захід і на Південь, відправною точкою російської європейської політики, що нині перемінилась в зацепку ненависть москалів до всього європейського. Ставши твердою ногою на Україні в 17. ст., Москва зачала посуватися на Кавказ, до Криму й на Балкан. Спочатку вона бажала дійти до відкритого теплого моря, — здобувшиж його, вона відчула великий апетит. Вона закидала оком на Царгород і намагалася охопити Чорне Море в Півдня. Їй снився океан, вона робила випади вбік Перської Затоки, і навіть Суєзу. Нова лінія московської експансії пішла в бік Передньої Азії та Південно-Західної Європи (Балкан). Очевидно, власне здобуття України привело Москву до зміни політики, що протягом попередньої історії була звернена виключно на Схід і Північ. Навіть для політики Росії в Азії Україна має не-аби-яку вагу, як стратегічна й харчева бава для давно вже вимріяного походу на Індію й для поширення впливів в Середній Азії.

Все це показує, яке велике значіння відограватиме українська територія, як тільки прорветься назовні противенство Схід-Захід. Ствердити одначе треба, що традиції й спеціальні інтереси окремих європейських народів перешкодили їм належно оцінити питання відокремлення України від Росії. У Німеччині ще не вабули приявни відносин колишніх урядів і там не зникли ще надії на відновлення політичних упливів у правлячих колах Росії. До тогож, повбавлення Німеччини кольоній і наявність величезного ринку, що мігби стати полем попису німецької промисловости й торгівлі, наказує німцям шукати союзу навіть в больше-вицькою владою. Франція, вастрашена німецькою небезпекою ще не відмовилася від думки зрівноважити ту небезпеку шляхом побільшення польського впливу ціною України, а, якщо це не вдалося, то відновленням Росії. До тогож і справа боргів змушує Францію підтримувати ідею старої тюрми Народів. Щодо Італії, то певні дані вказують на те, що вона буде рішучо противитися відновленню Росії, яка ніколи не відмовиться від своїх упливів на Балкані. Італія шукає нових теренів для все зростаючого населення. Такі терени добачують італійські політики в сусідніх державах. Італію ніщо не вяже в Росію, а навпаки: вихід України зпід контролю Москви відкривби ринок для виробів італійської

промисловости. Об'єктивні дані вказують також і на те, що Англія повинна прихильно ставитися до української національно-державної справи, бо російська небезпека у першій мірі загрожує англійським колоніям в Азії. Усі намагання англійців задовольнити російські апетити добровільними датками (поділ упливів у Персії й Афганістані, обіцянка Царгороду) не дали бажаних наслідків. Большевицька практика довела, що потягнення Москви вбік Азії є органічним явищем. Це все промовляє за тим, що Англія не може бути байдужою до справи української державности.

У міру того, як загострюватиметься боротьба між агресивною Москвою й Європою, все більше ставатиме очевидною спільність України з цєю останньою. Від нас залежить, чи німці та французи швидко зрозуміють марність їх надій на Росію. Нашою рішучістю й активністю мусимо довести, що Москва здібна лише на політику поневолення всього що невміє противитися. Чим більше розвиватиметься й зміцнюватиметься Європа, тим яснішою ставатиме спорідненість з нею України. Передумовоюж усталення відносин в Європі є усунення Росії в Балкану, — цього найбільше небезпечного закутка європейського континенту. Рівночасно з тим konieczним є розв'язання німецько-французької проблеми та знищення можливості союзу Німеччини з Московщиною, бо такий союз, при взаємному доповненні двох останніх країн технікою й сирівцями, не тільки порушувавби європейську рівновагу, але також бувби фатальним для України. Не буде помилкою вважати, що цьому спротивиться Англія. Також і засаднича різниця між духом євразійства й духом Німеччини, — цього важливого й діяльного учасника європейського політичного життя, — стане на перешкоді небезпечного союзу.

Початки нової доби світової політики знаходять Європу розбитою й знесиленою. Намічається новий розподіл сил, до якого Європа ще не пристосувалася. Вона мусить швидко перебудовуватися й наново уложити політичну систему. Одним із нових важливих чинників такої системи мусить бути Незалежна Українська Держава. Чолом до євразійської Півночі, Україна відразу стане не тільки незалежним чинником світової політики, але також притягаючим центром на Сході Європи. Коли Україна здобуде незалежність на *цілій* національній території, то в нас не буде іншого ворога крім Евразії. Від нашої внутрішньої відпорности й здібности залежить використання можливостей європейської і світової політики. Сучасний хаотичний стан світу дає нам надію й відкриває широкі перспективи. Мусимо лише кожної хвилини пам'ятати, що здійснення наших стремлінь лежить у наших руках. Хаос є повищеною нашої майбутности. Серед твердо усталених обставин ембріонів тяжко розвинути в самостійне єство. У вирі розбуяних і розгойданих сил чинник лєкше вибивається вгору й знаходить власний шлях. Власне таку добу переживає нині Європа й цілий світ. Уклад політичних сил після війни, мирові трактати, нові кордони, — все це є дуже випадковим і противним поняттю доцільности, аби могло тревати довго. Це все впаде! Україна мусить скористати з упадку, аби здійснити себе політично. Труднощі й боротьба, що ми маємо перед собою, сприятимуть досконалішому й повнішому здійсненню нашого ідеалу. Цього ми хочемо!

I. Стобар.

Демолібералізм, як ідеологія.

Демолібералізм нашої доби, як той світ «на трох китах», спирається на три гасла: *рівність, братерство й воля*. Це, коли не омега то у всякому разі альфа демоліберального світогляду. Ці засади протягом минулого століття були гаслами демократичних рухів і програмою ліберальних реформ. У громадській, господарській і політичній діяльності, — скрізь застосовувано все тіж самі гасла. На полі громадських взаємовідносин це означає скасування привилеїв, рівноправність перед законами, заперечення й знесення поділу суспільства на класи й стани. Боротьба за суспільне зрівняння у Франції привела до знищення титулів і до переваги «третього стану» (міщанства) над аристократією. В Америці тіж змагання доводили до того, що вигідні посади (напр., у національному банку) вважали там винагородою, яку присуджувано шляхом виборів поодиноким громадянам, аби протягом короткого часу створити найбільшу кількість достойників. Переведення в життя зрівнюючого гасла на полі господарських відносин малоби немов механічно забезпечити однакові матеріальні блага й вигоди кожному особневі, без огляду на його заслуги, — або принайменше забезпечити однакову можливість досягнення тих благ. Про перше дбає соціалізм, плануючи розподіл дібр, удержавлення засобів виробництва й новий (соціалістичний) устрій; друге теоретично висунує економічним лібералізмом, і фактично здійснено в обставинах суспільних відносин у Злучених Державах Північної Америки.

Ми добре памятаємо ті програми й ключі, що їх ширили в нас підчас революції, а подекуди пропагують ще й досі. «Урівненіє» на московський лад, і то не одноразове, а періодичне, захоплювало пробуджені маси. Вимагалось не тільки поділу землі й дібр на тій підставі, що кожний має право на землю, як на повітря й воду, але передбачалося також певні засоби, що забезпечувалиби назавсідги рівномірний поділ багатств між усіма громадянами.

У політиці, зрештою, демоліберальну ідеологію вже здійснено шляхом загального голосування, що дає кожному право впливати на хід державних справ. Цим підноситься нарід до рівня субекту влади, а народоправство перетворюється в систему політичної організації. Парлямент стає виразником волі суверенного народу, а республіка непорушною формою державности. Окрему особу, як складову частину збірної особи, високо шануються, і часом підноситься вище, ніж дозволяють інтереси цілості. Воля й недоторканість особи, воля вислову (зборів, преси) і союзів, — це головні точки демократичної програми. Урочисто стверджуючи гідність, права й волю особи, демоліберали свято вірять, що цим шляхом їм вдасться забезпечити благо, права й волю цілого народу, — цілого людства. Нехтуючи поділом суспільства на органічні групи й відкидаючи гієрархію, вони уявляють собі людство зложеном із атомів, — одиниць. Наколи вони й рахуються з нацією, або із штучно викровоною класою, то знов таки це для них є лише сумою складників, що ріжняться від людства тільки кількістю атомів, а не органічною будовою, — не своєю природою. Домагання волі й права на самоозначення нації є лише логічним вислідом принципу волі окремої особи.

Зрозуміла річ, що, коли демоліберали за наріжний камінь своєї ідеології кладуть рівність і волю особи, то це робиться в пересвідченні, що людська особа є перш усього скрізь і завжди однаковою істотно, а сама істота є доброю (злим є тільки сучасний суспільний лад). Досить, думають вони, поставити всіх на одну лінію, дати всім волю, і на землі настане рай, а між людьми западе «згода, мир і тишина»... Усі ті норми: кордоня, визиск, війна, — це лише висліди хибної організації суспільства. Звідси домагання мінімуму обмежень і максимуму волі! Так проповідував батько сучасного демолібералізму, Жан Жак Русо, так у *засаді* мислять і відчують його пізніші учні. Саме тут криється найглибша помилка демолібералізму. Хибною є думка про нашу природню добрість, як і про врожену злість. Правдою є, що наша душа є ареною боротьби добрих і шкідливих сил. Ліберально-демократична ідеологія наскрізь пересякнена тим романтизмом, що проголошує зверхність субективного чуття й голосу особистого сумління над проявами вікової мудрости народів і релігій.

Ідея засадничої однаковости людей є неменше доволіною й небезпечною, ніж засада природньої добрости. Бож «людина взагалі» поза її особистими прикметами й хибами не існує. Це лише гола, чужа життю абстракція. Особисті риси роблять з людини фізичне й психологічне неповторне явище, що не покривається з жадними поняттями. Бо всяке поняття, — це лише штучний витвір нашого розуму, що для своєї зручности

робить вибір з нашої духової чи фізичної дійсності спільних або подібних складників, і з них складає мертвий образ, який є чимсь іншим, ніж живий факт. Це опановання дійсності шляхом творення понять й орудування ними, замість безпосереднього досення зміслів й узгляднення їх, є властивим європейському думанню. Це зробило людині велику послугу, створивши сучасну науку й техніку, але й принесло з собою велику небезпеку. Люде схильні забути, що їх поняття, — це лише символи, і беруть слова за факти, а логіку думання за хід життєвого процесу (діалектична дійсність у марксистів). Це сталося власне й з ідеологами, що, основуючися на уроеному понятті людини, яка малаби бути завжди сама собою, піднесли гасло рівності. Говорити про засадничу однаковість людей не приходиться. Більше того, природа *не знає* рівності, — у ній все різне й відмінне, її законом, як слушно твердить Бердяев, є скорше нерівність, з чого повстає напруження, взаємодіяння, рух. Теж саме в царині суспільних та інших взаємовідносин. Сама ідея організації тримається на неподібності органів і частин цілого, на їх різнохарактерності, на відповідному уложенні їх, коли кожний складник має своє місце й свої функції, — отже на засаді ієрархії, що є противною й суперечною засаді рівності. Наша наявна дійсність, що вилонилась із хаосу, — аморфності, невизначеності, — є прикладом такої організації. Вона має свою ідею, якою й тримається. Отже наскільки заложення демолібералів є противним природі, настільки їх домагання рівності є небезпечним для організації суспільства.

Гасло безоглядної волі наменше позбавлене слупшности, ніж гасло рівності. Цілковитої волі нема в дійсности. Більше того, заведення її булоб рівнозначним із загибелю громади. Воля, — це знесення всіх перешкод, обмежень, труднощів. Відомо, що людина, поставлена в подібні умови, дуже легко розбещується, ледащє, спотворюється. Відкриття всіх можливостей є небезпечно для людини, бо наша природа, здана сама на себе, губиться в простороні. Вона потребує твердих рямок, спину, боротьби. Зрештою, наволи в процесі життя й зявилися певні обмеження волі, всілякі форми та норми, то власне сама природа або наш інстинкт самозахощання викликали їх. *Воля* в міру є великим благом. Позбавлення волі є дошкульною втраотою. Одначе волю не можна зловживати. Зрештою, повна воля для всіх членів суспільства не є можливою вже тому, що їх змагання розходяться, сщрещуються й супуречать собі. Існування суспільства вимагає взаємного обмеження членів його.

Суспільство в сенсі ліберально-демократичного ідеалу малоб перетворитися в громаду, деб усі справи залагоджувано. Після добровільної згоди порозуміння, — де панувалоби братерство... Як доказ можливості такої громади в майбутньому вказують на те, що в цивілізованих країнах кулачне право заступається мировими судами, а в міжнародних зносинах запроваджуються правові норми, і повстає навіть Ліга Націй та Міжнародній Трибунал... Отже людство прямє до братерства! Але ці сподіванки, — чи не в вони оманою й самозасліпленням? Чи не стоїмо ми перед заміною одної форми тогож самого явища другою? Бож в основі життя лежить борня, і то на всіх щаблях, — у всіх ділянках. Як праця, так і борня мають нахил інтелектуалізуватися. Це означає, що фізичні зусилля уступають місце зусиллям розумовим. Звідси вивахід машини й кйрування нею замість чорної, ручної роботи, —напруження розуму замість напруження мязів. Звідси хитрощі й надужиття пресою замість кулачок. Але чи з того витрає братерство? Законом природи є змагання живого ества до найвищого положення, і то за ціну найменшого зусилля. У цьому лежить розгадка інтелектуалізації, бо розумове зусилля видається менше тяжким від фізичного. У цьому також і розгадка суспільних відносин. Кожен намагається й намагатиметься взнестись нагору та використати другого. Взаємного натиску осіб, суспільних груп, народів, не можна уникнути. Саме цим здобувається людство на більшу суму зусиль. Без цього можеб повстало й братерство, але в загальних злиднях і нужді.

Поруч з поняттям людини ліберально-демократична ідеологія ставить поняття людства, як цілокупність усіх людей, як найвищу реальність й оцінює його сумою та синтезом всіх людських вартостей (гуманізм), доходячи часто до заперечення всього, що лежить поза ним, або не підходить під його мірку. Удосконалення й добробут людства для демолібералів є найвищим благом, і осягнення його мисляться в формі поступу. Демолібералізм, як ідеологія, стисло повязаний з ідеєю поступу. Візнаючи недосконалість сучасного стану людства, ліберали й демократи вірять в його неминуче поліпшення, що приходить із зростом свідомости та розвитком цивілізації. На цій точці вони заходять у суперечність самі з собою, бо їх заложенням є природня добрість людини. Отже уявляється, ніби людство живе й невпинно розвивається по лінії наростання цінностей у напрямку досканалости, і то, як у моральній ділянці, так і в матеріальній. На нашу думку, таке розуміння еволюції не лише хибне, але

й шкідливе. Річ у тому, що еволюція людини не все її збогачує, але часто й зубожує. Що правда, розумом людина перевершила тварину, але це ще не все. Суспільний інстинкт у комах значно досконаліший за наш людський, — у кожному разі певніший за нього. Розум і свідомість помножують усі можливості, — отже разом із сумою добра збільшують також суму зла. Скромні звірята не знають тої безодні підлоти, що горда людська порода. Історія не йшла по простій лінії піднесення, але також і спаду. Доба Ренесансу перекреслила 15—16 століття попередньої еволюції, аби в ділянці мистецтва вернути до традиції давніх греків і римлян. Середньовічна доба, щодо науки, стояла значно нижче за античний час. Певні форми суспільного життя (подружжя) у дикунів часто є більше моральними й більше доцільними, ніж у культурних людей. Незаперечений поступ техніки ще не означає морального, розумового й фізичного піднесення людства. Замість говорити про якісний поступ і сподіватись, що людство колись знайде в ньому своє щастя, краще ствердити, що життя є вічним коловоротом змін. Людина завжди перебуває в стані пристосування до умов й обставин життя, а разом із тим у стані реагування на них. Якуб моральну мірку ми не прикладали, добро й зло завжди зрівноважуються, бо людина, освоюючись з усім, ніколи не припинить бажати того, що їй бракує, що їй підкаже розум чи чуття. Ось тому вона не є сьогодні щасливішою, ніж була вчора, або буде завтра. Призначення людини полягає не в тому, щоби вона була щасливою, а в чомусь іншому.

Гасла рівності, братерства й волі не раз фігурували в історії дещо в іншій формі. Вони підносилися, як негативні, у заперечення наявного, надто дошкульного стану, що протирічав тогочасним поняттям етики й доцільності. Лише після французької революції ці гасла стали універсальною формулою, рецептом на всі суспільні недуги, абсолютом і відірванню від дійсності абстракцією. Наколи, у конкретних випадках і в застосованні до певних обставин, вони часто є високо моральними, спасеними й живодатними, то, піднесені на рівень абсолюту, вони стають облудними й небезпечними. Гасло «без хлопа й без пана», або «за вольности козацькі», у нашій історії було не тільки оправданим гаслом, але навіть святом, зогляду на високу мету національного звавлення. В устах же сучасних революційних демагогів гасло рівності, братерства й волі, зогляду на його абсолютизм і догматизм, лише могло допровадити до радянського раю, де за гарними словами про гідність і волю громадянина, про право нації на самоозначення, про рівність усіх працюючих, криється безправство й довольність, московський імперіалізм і дика деспотія купки сатрапів.

Французький учений Бугле вказав на ті явища, що спричинилися до народження й поширення ідеї рівності. Збільшення кількості мешканців на землі, а тим самим і зріст густоти заселення, помноження засобів пересування й господарських відносин, сильно тому сприяли. Відомо, що розріст певного явища чи організму, — збільшення кількості складників його, — міняє функції цілого й частин. Свідомість і почуття людини не є однаковими, коли вона живе насамоті чи в гурті, у великому місті чи в пустині. Тісні аносини, обмін виробами, знаннями й досвідом, часті пересування неминуче мусять затирати й зменшувати поверхові відмінності людей, а тим самим і підсилувати думку про однаковість людської природи в її різних виглядах.

Тіж умови позначилися також в громаді під оглядом расовим, релігійним і культурним. Місцеві коліри й ознаки перемішалися і взаємно вплинули на себе. Це ще більше зміцнило ідею рівності. Суспільство нашої доби вже не поділене на тверді, ясно усталені, клітинки, як то було за феудалізму. Особа вже не є замкненою в тісне коло духових і матеріальних інтересів, але живе в кількох сферах. На терені громадської праці, забави чи науки, особа стикається з ріжними людьми. У ній зустріються ріжні, часом ворожі, впливи. Громадянин, належучи до ріжних груп, подібує в них на одній стопі представників ріжних класів і ріжних станів. Він сам уділяє цим групам лише частину себе, а не цілого, як то було в добу цехів і каст. Залежно від такого ускладнення суспільної будови, що сприяє виробленню ідеї рівності, мінялись і впливи на неї (будову) державної влади. Колись безсила супроти магнатів і феудалів в борні за вагу впливи, вона мусіла спиратися на пересічного громадянина, — на нарід. Усім є відомо політика французьких королів, що, змагаючись за зміцнення своєї влади, протиставляли старій аристократії маси.

Усі ті чинники: кількість і густота населення, нові засоби сполучення, й господарських зносин, ріжноріжність та ускладнення будови суспільства, зрештов, зосередження державної влади, — не мало сприяли поширенню й частинному переведенню в життя ідеї рівності. Але чи не найважливішим з тих всіх чинників у нашу добу треба вважати розвій техніки й зміни що вона викликала в психології мас. Поступ техніки й поширення позитивних знань у масах ідуть разом, взаємно себе

підсилюючи. Позитивні знання, здобуті розумом і передані засобами розуму, унагледнені приладом і досвідом, засадничо є приступними кожній нормальній людині. Цього не можна сказати про інші знання, що його здобувається не вичкою, лише культурою. Для цих останніх треба довгої праці над цілістю людського духу, праці іподі кількох поколінь. Поступ науки й техніки, їх загальне поширення, зробили те, що розум розвинувся на шкodu іншим здібностям нашого духу, і людина стала жити більше свідомістю, ніж інстинктом, почуттям, творчою уявою. Зміст нашого життя збагатився складниками, які легко передаються від одної особи до другої (плоди розуму), і втратив інші, що стисло повязані з вдачею людини (воля, віра, чуття, уява). Чим більше убогим було середовище культурно (Америка на початках колонізації, сучасна Росія, азійський Схід), тим легше воно піддалося впливу позитивного знання й техніки, що перевернули нашу духову будову, поклавши центр ваги її на розумовість. Це все переконувало ще більше у слушності ідеї рівності.

Насамперед маси зєднала спільна свідомість. Замість одного інстинкту, як в давнину, чи релігійного почуття, як у середні віки, їх об'єднало знання. Розумовість не є глибокою сама по собі. У масах вона зовсім поверховна. Отже, не заглиблюючися в основу річей та явищ, маси побачили найперше те, що лежить на поверхні життя: матеріальну й найбільшу вигоду. У цьому власне й полягає вихвалювана нова свідомість мас, про що люблять говорити демократи (клясова свідомість). Спільність інтересів дала масам нову спайку й потворила економічні групи. Взаємозалежність одиниць в обставинах сучасного господарського життя, де робітник потребує інженера, або виробник потребує споживача й навпаки, сприяла зростові ідеї рівності. Маси, злучившись свідомістю, зрозуміли ще краще їх кількісну вагу в житті краю. Визволившись зпід переважачої влади первісного інстинкту, що, немов коріння рослини, тримає людину в одному стані, маси головню мійські й робітничі, (бо селянські, ближчі до природи, заховують довше зв'язок із стихією) почали жити переважно розумовістю, зробилися рухливішими, спритнішими в рішеннях і виступах, стали вибагливішими.

Приглядаючись пильніше до чинників, що породжують і зміцнюють ідею рівності, ми помічаємо, одначе, що вони не забезпечують її дальшого ширення й здійснення. Діло в тому, що еволюція життя відбувається під знаком боротьби протилежних сил, з яких по черзі переважає одна другу. Життя з його формами кожної хвилини є вислідом взаємовідношення цих сил, і то однаково в царині біологічній, суспільній чи моральній. Звідси приплив і відплив, наростання і спад, поступ і відступ. Наколи вище подані явища сприяли повстанню ідеї рівності, то вони також утруднюють її переведення. Очевидно, що рівність є більше можливою в обмежених і примітивних суспільствах. В міру зросту й ускладнення суспільства, умови його існування, — порядкування громадськими справами, стають тяжчими. Неминуче повстає *поділ праці*, що потягає за собою неоднаковість функцій особи й складових груп, завдання вчші і ниші, більше й менше почесні, більше й менше сприятливі для фізичного, розумового й морального розвитку людини. Може комусь видатись, що ці поділи і зріжничкованість зникають. Ні, — міняються лише лінії поділу й форми зріжничкування, часом лише назви. Не стало цехів і гільдій, каст й орденів, — повстали стани й фахи, трести й сидикати. Наколи зникнення перших зіслувало ідею демократії й лібералізму, то змагання й боротьба других перечать їй. Провід більшими громадами вимагає *осередків* влади ріжного ступня й ріжної ваги, — певної сітки вузлів і ниток, певної централізації. Під цим оглядом цікавою є історія політичної влади у Франції. Звільнившись від централізму Римської Імперії, вона розпоршилася поміж феодалами. Пізніше на звалищах феодалного устрою повстала автократична влада королів, аби вслід за тим дати місце «суверенному народові». Всеж демократична влада вказала чи не найбільший централізм, нетерпимість до місцевих особливостей і деспотичність щодо самоврядування. Звичайно, на тому мусіла потерпіти чистота ідеї рівності та волі.

Крім шойно згаданих, суперечних ліберально-демократичній ідеології, явищ, треба вказати на ідею *особи*, як самодовлічої вартості. Ця остання виявилася й зросла разом з ідеєю рівності та свідомості. Думка про рівність визволила особу з соціальних і політичних пут, а зріст свідомості звільнив від авторитету церкви. Одначе піднесення особи є небезпечним для ліберально-демократичного ідеалу. Людська особа є нестримною в своїм розвитку. Підсилена засадою волі, вона неминуче мусить повалити й уневажнити засаду рівності. Чи знали попередні віки стільки Фордів і Норткліфів, що, почавши з нічого, доброблювалися великих багатств і здобували великі впливи? Власне наша доба «демократичних» настроїв дала літературі справжній культ особи (Байрон, Ніцше, французькі романтики). Пікаво, що ці явища не лише згоджувались з демократією, але взаємно себе підсилювали, хоч в основі її суперечили одно другому.

Теж саме з нацією. Національна ідея, — це явище нашої доби. Бож у середні віки був лише територіальний і релігійний поділ. Французька революція й наполеонівські війни вилонили націю з етнічної маси. Протягом 15. ст. виробилася засада етнографічних кордонів, а в 20. ст. устами Вільсона проголошено її, бодей морально, зобов'язуючою. Нація здобула знання й право. При тому саме «освідомлювання» народів відіграло немало ролю. Недаромж у нас так багато про него говориться. Коли раніше складались імперії, повставали держави, — це робилося стихійно під тиском обставин, або несвідомої волі до життя і чину. Нині інакше. Подібні події відбуваються під знаком національної свідомости. Алеж плекання національної окремішности й культури, вигоди й потужности, мусить стати на перешкоді ідеї рівности між народами. Поглиблення національної свідомости лише збільшує поділи. Навряд чи проповідю демократизму й інтернаціональної солідарности кляс вдасться знищити ті поділи.

Теж саме й з психологічним переворотом у масах. — Оформлення свідомости унаглядиле розбіжність інтересів економічних груп, що зріжничковуються на основі використання природних скарбів (кравих або національних) чи уживання певних технічних засобів і певних сирівців (металь, вугілля, вовна). Суперництво за сирівців і ринків штовхає маси на борню, а разом із тим зєднує їх внутрішню (англійські робітники та їхня згода з урядом щодо митної політики, або американські робітники та їх становище в справі імїграції). Рівночасно, розподіл добутого викликає напруження й борню внутрі (клясові противенства). Треба також усвідомити собі, що економічні групи не обмежуються «працюючими», «пролетарями» чи кваліфікованими робітниками. Американська й англійська практика наочно вказує, що командні одиниці й власники-капіталісти є невідємними складниками тих груп. Глибоко помиляються соціалісти, коли розглядають клясу, як основну суспільну категорію. Тим вони виявляють незрозуміння маси, хоч і слушно відчувають у ній основу цивілізації. І дійсно, наколи попередні доби історії були персякнені індивідуалізмом, як у духовому, так і в суспільному житті, то нині громадськість є законом розвою народів й особи. Зрозуміло, що це не зменшує ваги особи й проводу в очах маси. Типовою цивілізацією мас, на що слушно вказує Л. Ромьє, є американська. Ще більше помилковим є підхід демолібералів до мас з специфічним індивідуалізмом та ідеєю особи, як відрубної одиниці. Відомаж бо річ, що економічні групи, во ім'я успішної боротьби за існування, мусять мати організацію. Розкладаючиз маси ідеєю рівности й особистої волі, не можна втримати їх вкупі. Ми бачимо, як демократизовані народи легко розпадаються, а рівночасно з тим колективісти збивають у міцні легіони навіть мало підготовані маси.

Наскільки не були наведені чинники появи й поширення ліберально-демократичних ідей властивими *нашій* добі, всеж вони ділали й раніше. Греція, а особливо Рим, перебули також хвилю демократизації. У Греції доба Перікла, що була часом завершення й змарновання попередніх здобутків, відріжнється від нашої доби, що зафарблена інтернаціоналізмом та універсалізмом. Тоді розмах мас ще не переходив через мури міст. Натомісьць Рим пізньої доби має багато спільного з нашими часами. І тоді населення зростало надзвичайно швидко, як також і промисловість, й економічні зносини. Сітка чудових шляхів, що подекуди затрималися по наші дні, величезні побудовання, — все це свідчить про раптовий розвій техніки. Народи багатьох країн, кольорів і рас служили в римських легіонах (лише в одному місті представники шіснадцяти племен проголошували Августа Імператором), купці мало не з цілого світу зіїдалися до Вічного Міста, що було столицею велетенської Імперії. Державний апарат охолошлював простори від Ірляндії до Єгипту, від Іспанії до Індії, і був дуже складним. Суспільство, що склалося шляхом наверстовування внутрішнього розросту, було не менше складним. Боротьба між плєбсом і патриціями, започаткована братами Гракхами, трвала аж до повного управління низових верств. Навіть жінка здобула незалежне становище, і римські правники 2.—3. ст. признавали рівність її, як засаду справедливости. Зрештою: визволення рабів; поширення права римського горожанина на мешканців провінцій; упадок старої релігії, опертої на культ держави й гієрархії, та впливи християнства урядили подібне до сучасного поняття маси. Не дивно, що в свідомості того часу зародилось також поняття універсалности.

Чиж *Європа*, що зайняла місце Риму, скористала багато із здобутків римської демократії? Чиж імперії Шарлемана й Оттона, що намагались перебрати заповіді Римської Імперії, продовжили традицію демократичних реформ? Зовсім ні! Навпаки, середні віки були запереченням ідеї рівности, добою каст і цехів. Історія *немов* круто повернула вбік і пішла новим шляхом, і то не вважаючи на християнство, що

було доброю школою рівності. Бож справді теза християнської моралі про однаковість всіх, — богатих і бідних, рабів і патриційв, — перед лицем Бога є спорідненою бодай зовнішньо із демократичною засадою рівності. Середні віки, замість прийняти й здійснити цю засаду, перетворили саме християнство, оперши його на гієрархії і зверхности Папи Римського.

Вражаюча схожість римської доби з нашою наводить нас на одне пояснення вибування ліберально-демократичної ідеології в наші дні. Перевага ідей суспільної рівності над засадами гієрархії, домагання волі замість узнання конечности підпорядкування, зрештою, гасло суверенности народу видається нам вислідом певного психологічного процесу, що ділає разом з економічними, технічними й біологічними чинниками. Громада тримається тою силою, що кориниться в суспільному інстинкті, — тим цементом, що ділає між її членами, творить з них одноліт, — певну систему, — встановляє місце для кожного. Це є органічною взаємопотребою, певним родом взаємної симпатії чи певности, взаємозалежністю в формі зверхности чи підпорядкування. У хвилю небезпеки, скрути, чи прагнення до спільної мети, ця сила дає себе відчутти як найгостріше. Кожний з нас бував у злютованім тим почуттям гурті й кожний з нас знає, що та сила слабе, немов обручі на зсохлій бочці, як тільки минає скрута. Доба великої праці, напруження й змагання родить це психологічне явище. І навпаки, — період добробуту, свідомість безпеки й брак спільної мети викликає байдужість, — розхлябаність суспільних звязків. Як в історії Риму, так і в історії нашої доби була своя пора гону, а пізніше затишку й добробуту.

Кольонізаційні здобутки, наукові досягнення, зрештою техніка й промисловість зробили з Європи 18.—19. ст. гегемона світу — дали європейцеві великі матеріальні вигоди, але все за ціну великого аусилля. Психологічна реакція мусіла прийти неминуче. До тогож розвій розумовости притамував первісний інстинкт, і людський дух затратив органічний звязок з жеттям. Суспільна єдність ослабла, і складові частини громади: особа, і групи, — зажадали незалежности. Душа й тіло почали домагатися витод, спокою, звільнення від докучливих норм і карности. Ліберально-демократичні настрої, — це не що інше, як знеохота до тих моральних, суспільних і політичних норм, до тих пластичних форм, що в них вилився тисячолітній досвід людської громади. Міжтим ціла історія людства, — це перехід від аморфности до означеної форми, від хаосу до певного ладу, — до організації. Правда, всі ці й подібні здобутки цивілізації не є жадними абсолютними цінностями, — час їх обмежений, самі по собі вони можуть бути марними, вся вага їх лежить у їх повязанности й цілості. Своєю цілістю вони мають забезпечувати громаді, до певної міри механічно, належні функції. Отже наші природні хиби, — недосконалість, — ніби компензуються системою взамовідповідности. Тому суспільство інстинктивно тримається традиції й забобони, аж доки не зявляться нові форми, що заступлять форми перестарілі, і тим утримують систему. Міжтим демоліберали нашої доби взяли собі за мету нищення віковичних основ морального й матеріального жеття, закидаючи їм брак абсолютної правди та справедливости. Не чекаючи створення нових, намагаються вони замінити емпіричні формули й правила «науково» витвореними принципами. І не дивно, коли наслідки такої заміни, або насаджування на новому ґрунті ліберально-демократичних систем, не оправдали надій, і довелося шукати інших рішень чи вертати до старих.

Клясичною демократією нашої доби є французька з її парламентаризмом. Там ліберальна держава й демократичний лад були вислідом попереднього ходу історії Франції, що довгий час стояла на чолі європеїзму, і під владою своїх королів спромоглася на великі чини. Республіка прийшла, як реакція на напруження. Демократизм зявився разом з раціоналізмом. Цим суспільним і психологічним явищам товаришить біологічний підупад і вилюднення Франції нашого часу. Парламентаризм позичено в Англії, яка в ту пору досягла найбільшого розвою й політичного впливу. Замість здійснити суверенність народу, парламентаризм запровадив у політичне життя Франції безнастанну й руйнуючу боротьбу партій та фактичну владу невеликого гурту професійних політиків. Серед гамору взаємного поборювання губляться тверезі голоси, марнуються найважливіші справи (повоєнна відбудова краю, фінансова реформа, шкільна політика, справа Альзатії). І не дурно такі органічні групи, як синдикалізм, стоять остороно парламенту й тримаються методи «безпосередньої дії». Вони знають, що умови парламентської борні можуть спантеличити й розбещити їх висланців, а нічого не дати робітничим масам. Тому не дивно, що власне у Франції зродилась ідея корпоративної держави (де Жувеналь, Валуа), яка заперечує парламентаризм й яку вині переводять в життя італійські фашисти.

Застосовання тоїж ідеології на американському ґрунті допроваджує до не

Більш потішаючих наслідків. Злучені Держави повстали власне в добі появи й чинності кличів французької революції. Людність їх складалась головно з бунтарів і протестантів, яких викинула Європа. Отже не дивно, що саме ті клічі лягли в основу нового суспільства. Для них тут були ідеальні умови розвою, бо в силу історичних обставин члени суспільства опинилися всі на одній стопі, як під оглядом політичним, так й економічним. Від початку не було там родової аристократії, багатів, каст, станів. Що правда, Гледстон намагався поставити верству заможніших і культурніших громадян при владі, але перевага його суперника, «демократа» Джеферіса, звела нанівець ці спроби. По роках шукань, після горожанської війни, установилась номінальна рівність і воля, але далеко не братерство. Горячкова чинність на господарському полі привела до дуже нерівномірного поділу матеріяльних добр. Економіка полонила цілу увагу американців і відсунула політику далеко вбік. Безпринципові й підкупні політичні агенти «опанували арену та відштовхнули від державних справ «суверенний нарід». А нині кращі американські уми знов мусять викликати тінь Гледстона й намагаються замість гасел волі та рівності поставити ідею нації, засаду гієрархії, сильної влади, обмеження особи на користь громади.

Загально кажучи, поява й чинність ліберально-демократичної ідеології ще не означає що людство чи європейські народи вичерпані, або наша цивілізація віджила, як то було з Римом. Успіхи техніки, опановання природи свідчать про їх відмолодження й ріст, що не проходить без криз. Нині люде, подавлені силою нового знання й спантеличені новиною суспільних відносин, не можуть засвоїти все зараз. Звідси психологічне збочення й віддалення від правдивих життєвих змагань. Після доби поступово-технічної прийде доба органічного росту. Хто знає, чи до того стану не придуть раніше народи культурні, європейські, яким доводиться менше засвоювати, ніж мешканці Сходу й Африки, що цілком затоплені нині новими для них знаннями та ідеями. Як тільки до того дійде, люде віднайдуть змісл дійсности, і, завдяки розвиненій свідомости, здоліють краще зрозуміти природній порядок річей. Тоді маси відчують, що їх благо не тільки в матеріяльному добробуті, не в атомізації, не в демоліберальному безладді, а в задоволенні всіх потреб духу й тіла, — у спільности та питомій організації. Без цієї останньої вони будуть здані на ласку й неласку стихії, людської захланности, матеріяльних труднощів. Організаціяж, як ми бачили, — це ступенювання відповідно до якости й важливости, це гієрархізація суспільства. Отже про урівняння не може бути мови, бо це означалоби наражувати маси на смерть, як то діється нині в ССРСР Організаціяж сполучена з обмеженням волі, з лідпорядкуванням і дисципліною. Тому всі балачки про знесення суспільних, державних чи моральних пут не витримують критики. Взаємозалежність і взаємоділяння у масах, громадах і між ними все прибиратимуть форму змагань. У тому власне лежить запорука дальшого розвою й творчости. Лише напруження родить чин, лише через змагання знаходиться рішення, лише невдоволення обновлює дійсність. Без них був би спокій, застій, мертвота. Борня за ліпше місце на гієрархічній драбині, за впливи на політичній арені, за вигідні ринки сирівців, — ніколи не припиняться. Все це не перешкаджатиме народам, расам і материкам зближуватися та взаємно себе пересякати впливами. Одначе від того ліберально-демократичний ідеал не наблизатиметься до здійснення, а віддалятиметься від нього. Бож здійснення його лежить не в майбутньому. Це є більше згадкою про згублений рай, ніж вір у будучину. Це одна з тих легенд, що водять людством, але ніколи не дається в руки. Ця мрія може часом бути спонукуючою силою, але може й стати небезпечною.

Дехто здвигне плечима почувши вислови недовірря до ліберально-демократичних засад від члена «істотно-демократичної» нації. Чиж не во імя цих засад боролися українці й чи не від успіхів демократизму залежить доля нашої батьківщини? Ні, — ми боролися ради власного визволення й тому, що доросли до боротьби! Як ці засади не в стані нас визволити, так не годні вони наляти в наші жили заваяття й прагнення. Воля й доля України полягає не в засадах, а в нашій силі й витривалости. Наша нація здобуде місце в лоні вільних народів світу змаганням і зятятістю, а не силою засад і гасел. Що правда, демократичні настрої сприяли до певного моменту зростові національної свідомости й визволення України, але ці настрої не богатоб важили, якщо український нарід, їм всупереч, не вхопився за ніж і за зброю. Може статися, що тіж самі настрої стануть на перешколі дальшій еволюції України, і тоді з ними треба боротись. Зрештою вже скрізь помічається витверезення й пробудження зміслу дійсности. Велика війна була тим придорожним стовпом, коло якого круто заломилася лінія світової історії. Настала доба труднощів і борні. Ускладнення й злидні лише почались, — краю їм ще не видно. Положення нашої батьківщини надто кри-

тичне й загально відоме, аби над ним треба було розводитись. Серед таких обставин мусимо зібрати всі наші сили й вжити їх найбільше ошадно та доцільно. Звичайно, незапаморочуючи себе мрією про недалекий рай, про близький демократичний лад і ліберальні порядки, маємо здобути на потрібні сили. Лише свідомістю труднощів, готовністю на жертви, сміливістю глянути небезпеці в очі, — досягнемо, чого хочемо. Бути демократом по своїм звичкам, симпатіям, соціальному положенню, лібералом у поглядах, — нічого не шкодить. Бутиж фанатиком рівності, вигідности, абстрактної справедливости, тоді як життя, доля батьківщини диктує нам що інше вимагає обмеження й підпорядкування, булоб не тільки хибним, але й злочинним.

Евген Онацький:

Українська національна церква.

У прецікавому рефераті члена проводу Д. Андрієвського, відчитаному на конференції 7.—8. квітня й надрукованому в ч. 6. «Розбудови Нації» під заголовком «До ідеологічно-статутарної підготовки організації українських націоналістів», шановний референт між іншим висуває також питання української національної церкви й зазначає в цього приводу, що «Пошановання релігії та об'єднання українських церков в одну національну церкву сприятиме моральному положенню й творчому виявленню української нації». Фраза ця настільки ляконічна, що може викликати — і дійсно викликає — цілу низку сумнівів.

«Пошановання релігії»... — Алеж якої саме? Існують релігії християнська, магометанська, юдейська, тепер почали виявлятися ще нові: тезофська, християнського знання, антропологічного знання, антропологічна й інші. Яку з них має на увазі шановний референт? Думаю, що ми маємо тут лише незручний зворот, і що під «релігійою» в даному випадку треба розуміти взагалі форму виявлення релігійного почуття. Але всеж це питання залишається неясним, і то тим більше, що «пошанованням релігії» слідують «об'єднання українських церков в одну національну церкву...», — об'єднання, яке має на увазі, очевидно, припинення низки певних, — можливо й примусових заходів на користь одної якоїсь релігії, визнаної «національною» для українського народу.

І знову виникає питання, якуж власне релігію чи церкву треба визнавати за національну для українського народу, чи православну, що з давніх часів панувала над релігійним почуттям українського народу, і знаходить свій вияв у тепершній, т. в. тихоновській, православній церкві, що визнає свій зв'язок з Москвою, хоч і користується вже нерідко в церковній службі українською мовою? Чи може українську автокефальну церкву, що визначається національним складом священства, але бореться в обвинуваченням в «неканонічності»? Чи може уніятську церкву, що, хоча й була створена в спеціальною метою перемінення православних у католиків, встигла настільки закорінитися, зокрема в Галичині, що зробилася справжньою вірою «батьків і дідів» і чимало прислужилася на полі національного визволення й розвитку? Чи може яку з тих чисельних сект, що з баптизмом на чолі заливають Наддніпрянщину й часті Волинь? Чи може нарешті той давній демонізм, що дійшов до нас в глибини віків й є по суті справжньою народною релігією нашого досить примітивного ще в духовному відношенні народу?

Кожний може відповісти на це питання так, як йому більше подобається, або як йому підкаже належність до тої чи іншої церкви. Але для нас, українських націоналістів, це питання має стояти поза особистими симпатіями чи антипатіями й мусить залежати від розв'язання іншого питання: чи існує національна церква взагалі й чи можна питання релігії зв'язувати з національною справою?

Ми знаємо, що в середні віки процвітали релігійні війни й що кожний володар заводив у своїй країні ту релігію, яка йому більше подобалася та яку потім вважали національною. Але середні віки давно відійшли і ми бачимо, наприклад, що в німців національна церква не існує, — всі вони поділяються майже нарівно на католиків й протестантів, не рахуючи жидів, і всі визначаються патріотизмом та національною самосвідомістю. Французи, — всі католики, проте католицька церква не лише не визнається національною, але взагалі виведена поза рамки нації, відділена цілком від держави, і є приватною справою кожного громадянина. Навіть в Італії, країні цілком католицькій де завжди перебував голова цілої католицької церкви — Папа, — католицька церква всеж не являється національною церквою, і сам Папа, як Монарх Ватиканської Держави, перебуває ніби у ворожих відносинах з урядом італійського королівства. Чи згадувати ще про Американські Злучені Держави, де нікому нема діла до того, як хто вірує? Отже, як бачимо, у сучасних великих державах ми не знаходимо національної церкви, — релігія не є складником поняття нації.

Тому не вважаю потрібним, і тим менше konieczним, для Української Держави існування одної офіційної української національної церкви. Для нас, українських націоналістів, *кожна* церква, що розвиватиметься в межах Української Держави, має бути національною *постільки*, *поскільки* вона сприяє, як каже шановний референт, «моральному оформленню й творчому виявленню української нації». У цьому пункті ми мусимо стояти твердо. Але поза тим залишається повна й «пошановання». Ми нікому не можемо нав'язувати якоїсь одної національної церкви. Ми не можемо підносити релігійної боротьби, що ділить оден і той самий нарід наперехідною безоднею фанатизму та релігійної ненависти. Ми не можемо віддавати переваги священникові автокефалістові перед священником уніятим, і так само священникові уніятіві перед тихонівцем. Ми вимагатимемо лише від них, щоби всі вони були українцями, щоби почували себе синами свого народу й визнавали національні цілі та ідеали української державности. Розуміється, ми не можемо так само терпіти, щоби релігійні установи, які кирмуватимуть релігійним життям нашої нації, отримували директиви, часто цілком далекі від справжніх релігійних цілей, з осередків чужоземних, може бути, — навіть в ворожих нам держав. Релігійне внутрішнє життя кожного окремого громадянина мусить бути для нас свягим і непорушним, але зовнішні прояви не сміють порушувати громадянської і — тим більше — державної безпеки.

Ген. М. Омелянович-Павленко старший.

Останні місяці 1918. року.

(Передрук заборонений.)

Спомини ген. М. Омеляновича-Павленка старшого хочемо ми видати окремою книжкою. Те, що містимо зараз, є лише першою частиною цілості, що охоплює період від листопаду 1918. року до червня 1919. року.

Редакція.

Місяць листопад протягом цілої революції був на Україні місяцем помітних рухів робітничих і селянських мас, місяцем, коли революційна енергія вибухала з особливою силою. Так було й в 1918. р. З датою 14. XI. 18 лучиться згадка про повстання проти гетьманської влади.

Не думаю подавати тут свої оцінки цієї події, — історія дасть свій присуд, — я хочу лише відмітити, що ця подія поважно заважила в перебігові подій на Заході України, де після «першого листопаду» повсталася революційним шляхом молода Західно-Українська Народня Республіка.

Беаумовно, самий факт існування організованої гетьманської держави сильно впливав на розрахунки ініціаторів відомої «перше-листопадової» події. Тому при висвітленні подій, що розгорнулися на терені Галичини протягом кінця 1918. року й початку 1919. року, не можна промовчувати того логічного зв'язку, що заходив поміж цими двома фактами.

Від 15. листопада ст. Фастів була ставкою повстанчих військ. З різних кінців сходилися під прапор Директорії всі незадоволені режимом Гетьмана, всі, хто так чи інакше рахував себе покритим, неоціненим по заслугах, а разом з тим чимало елементу з природи неспокойного, для якого хаос й анархія були рідною стихією. Події показали, що таких було найбільше. Були всеж і інші.

Безсторонній глядач побачивби на ст. Фастів невелику групу галичан, що спокійно ходили від одного бурхливого гурту наддніпрянців до другого. Мовчки прислухалися вони до гомону вояків, щось нотували та зрідка обмінювалися кількома фразами.

Я особисто теж не поділяв загальної радості, — я ніколи не бачив спасіння у розбраті. Мої настрої були мабуть споріднені з настроями мовчазної групи, бо час-від-часу ми мимохіть зустрічалися, а зрештою сталося так, що майже одночасно опинилися коло самого вагону Директорії. Я звернувся до вартового старшини й просив його докласти Головному Отаманові про мій приїзд. При цьому я голосно назвав мого прізвисьце. Тоді до мене наблизився оден з галичан і запитав: «Ви будете генерал Омелянович-Павленко?» — «Так!» — «Ми, — делегати від Галицької Національної Ради, й вже третій день виглядаємо Вас тут».

Це був Льонгін Цегельський, висланець Г. Н. Ради на Велику Україну для поладження справ допомоги молодій Галицькій Республіці в її боротьбі проти поляків. Між іншими справами делегація мала просити урядові кола призначити на галицький фронт кількох вищих старшин для організації Начальної Команди.

Др. Цегельський познайомив мене з двома іншими членами делегації. Наскільки пригадую собі, це був др. Назарук і, здається, Палів. З розмови я довідався, що, зібравши всебічні інформації про різних старшин вищої ранги, вони зупинили свій вибір на мені, і на це мають вже згоду ген. Осецького, тодішнього начальника штабу повстанчої армії, як також і членів Директорії. Ходило лише про особисте знайомство й мою згоду.

Я вже казав, що повстанчий рух мене турбував. Довго не міркуючи, я дав свою згоду. Одначе формальну згоду я обіцяв дати лише після мого зорієнтовання про справи у ген. Осецького й Головного Отамана С. Петлюри.

Мені не довго прийшлося чекати на послухання. С. Петлюра прийняв мене в своєму переділі. Це було, здається, взагалі третє мого побачення з ним. Він підтвердив мені, що Директорія погоджується на мого призначення, і після досить туманного з'ясо-

вання стану на галицькому фронті, зазначив мені, що я можу бути цілком спокійним, бо за два тижні він має надію бути в Києві, і що тоді я можу розраховувати на два наддніпрянські корпуси. Опановання Львовом, на його думку, мало бути рішачим моментом боєвих операцій на терені Західної України. Приблизно теж саме я почув від ген. Осецького (його знав я добре ще з курсів штаб-старшинської школи в Оранієнбурзі). Швидко далось поладити всі формальности, і в той самий вечір я мав виїхати до Галичини, бо інакше я й делегати ризикували, що будуть відрізаними.

Цілком натурально, що вибір старшини на посаду начальника штабу делегація хотіла зробити в порозумінні зі мною. Одначе не приходилося довго вибирати: у розпорядженні повстанчого штабу був лише оден старшина генерального штабу, — полковник Мишківський. Він випадково натрапив на повстанців; його взяли в полон і, як заїдозреного в «федеративних симпатіях», замкнули в одному з вагонів штабового потягу.

Це «непорозуміння» не страшило делегатів, — вони хотіли почути лише мою думку. Полк. Мишківського особисто я не знав, і тому просив делегацію дати мені можливість побачити його принайменше хвилино для обміну думками. Покійник зробив на мене вражіння солідної штабової сили, — людини, що підноситься над загальний рівень.

Не вагаючись, і він радо прийняв пропозицію Національної Ради. У той же вечір в супроводі ще двох старшин ми відправилися в дорогу через Жмеринку-Підволочиська. Ми не мали самого примітивного забезпечення з матеріального боку. Вже в дорозі члени делегації видобули для нас білизну й, здається, англійські військові плащі. Під розмірений стукіт потягу я замислився. А було про що думати! Чи міг я ще два-три дні назад, коли з дозволу Гетьмана пробрався до доповстанчої армії, лявіруючи поміж місцями постою повстанців, думати про те, що революційна хвиля кине мене на самий Захід України та ще й на відповідальне становище, характер й обсяг якого ні я, ні мій начальник штабу, собі навіть приблизно не уявляли. На всі спроби делегатів довідатися в нас про наші пляни ми могли лише відповідати: «Придемо — побачимо»...

*

Залізниця Фастів—Жмеринка—Підволочиська робила на нас вражіння, немов вона була ареною запеклої боротьби. Особливо все промовляло за тим, що вузлові станції були пунктами, де змагання досягали виключної напружености. Наче у калейдоскопі промайнули перед нами протягом малюнки боротьби жахливіші оден від другого. Ніч також не була спокійна. Найбільше залишилися в пам'яті ті моменти, коли фігурували німецькі вояки в їхньому своєрідному озброєнні. Вони навіть серед революційної пожежі заховували свій філософічний спокій.

Мимохіть пригадую собі німецькі баталіони на вулицях Києва: розміреним, повним величавого спокою кроком текла залізна річка озброєного люду з вулиці у вулицю, з площі на площу. Було вражіння, що вони не потерплять на своїому шляху жадних перешкод. Баталіони зупинилися, стали вільно, поодинокі вояки мовчки запалили свої люльки, — але темпо лишалося все так же рівне і спокійне. Все наперед обмірковано й розраховано! Пізніше, у 1921. р. у самій Німеччині я також відчув це темпо, але вже в ширшому державному масштабі. Хоч як тяжкі були тоді часи, але й тоді «langsam, aber sicher», здавалося, було філософічною підставою усіх змагань цієї, безумовно, передової нації. На фоні нашого листопадового революційного розгартіяшу цей спокій був надзвичайним, вартим згадки, контрастом.

Час від часу повстанці зупиняли наш потяг і робили перегляд. Мене особливо цікавили отамани. — Хто вони, з яких недрів вийшли в такій кількості? — Не тяжко було мені визнати їх соціальної приналежності, службовий і громадський стаж. Я їх знав. На загал це були жертви невдалої реформи військового міністра, ген. Рогози. Ініціатори повстання повинні дякувати генералові, що бажаючи піднести фаховий рівень в армії (у мене лишилося вражіння, що ген. Рогоза був дійсно українським державником), надто необдуманно віднісся до численних молодих кадрів, які були кістю від кости нашого селянина, переважно діяльними учасниками великої війни й до тогож жертвами її.

Як командантові 11. дівізії на Полтавщині, мені довелося бути свідком великої метаморфози: з карної молоді після реформи ген. Рогози повставали раптово кадри запасовців-революціонерів. Пригадую собі, що я сильно обурювався й реагував на цю невдалу міру всіма дозволеними мені військовою дисципліною засобами. Факти доводять, що брак ширшого розуміння річей привів до того самого поступовання й провідників

повстання. Каліфи на час, — вони подбали, аби як найшвидче знищити великі інтелектуальні скарби, що протягом півроку зібралися на Україні. Замість перегрупування сил і необхідних корективів, — «прогнано», «уязнено» й «усунено» чимало фахових сил, що їх пізніше бракувало армії. Відповідь вартового отамана В. Тютюнника, інж. С. Тимошенкові є доброю ілюстрацією тогочасних відносин. На прохання відпустити в командировку на Кубань ген. Рябініна послідувало: «Забирайте їх хоч всіх, — вони нам непотрібні»... Серед таких обставин позитивними винятками були Січові Стрільці й Запоріжці.

Є дві точки погляду щодо організації української військової сили підчас гетьманщини. Одні вважають, що то був «пропащий час», а другі — навпаки — знаходять, що «видатний військовий діяч (Гетьман Скоропадський) з великою енергією взявся за організацію української військової справи» (ген. Капустянський). На мою думку, Гетьман правильно підійшов до справи. В усіх його плянах видно ширину поmysлу й розуміння справи в модерному дусі, але зроблено моральну помилку, про яку я вже згадував. На жаль такі помилки не простимі. Поза тим ніхто не може нічого закинути. Гетьман доручив цю важку державну галузь тром особам: ген. Рогозі, як військовому міністрові, ген. Галкинові, як начальникові головного штабу, і підполк. Слівінському, ставленикові ще Центральної Ради, як начальникові генерального штабу. Хто й що мігби закинути цим старшинам?

Помилку почалося направляти, коли Гетьман дозволив формування козацьких кошів. Я сам, як кошовий Катеринославщини, взяв до себе чимало покривджених старшин. Проте вже було пізно... Повстання зруйнувало зорганізований апарат і майже знищило всі харчеві запаси.

Полковник Мишківський, заслуги якого перед батьківщиною сьогодні для всіх очевидні, ледви сам не вправ жертвою «революційної Немеязиди». Скільки було гідних старшин, що пізніше знайшли притулок в Українській Галицькій Армії, або зовсім часово сховалися!

*

Збруч, невеличка каламутна річка, лежав на межі двох однакових може щодо назви, але сутево різних революційних подій. Переїхавши Збруч, ми опинилися у цілком іншій обстанові. Наші переживання можна булоби порівняти з почуваннями плаваків, що на вбогому човні щасливо перейшли пороги й виийшли на ширшу, спокійну воду. Там теж не було повного спокою, але всеж не можна було його порівнювати з тим, що лишилося позаду. Замість безформених і різноманітних своєю силою та напрямком хвиль, — тут помітно більше систематичну лагідність.

Ми потребували левного часу, аби звикнути до тамошніх проявів життя. Ніхто не бігав, не метушився; не чути було зайвих вигуків і не видно було скривлених від жаху людських облич. Скрізь однострої військових, чимало поліції. На очах якась загальна стурбованість. Все показувало, що всі чекають подій особливої ваги, та що десь є боввий фронт.

На самій ст. Волочиська чекала на нас почесна варта. Рапорти командантів, привітні промови... На нас дивилися з повагою й зацікавленням. Нікого не обходило наше політичне сredo чи орієнтація. Нас шановано, як земляків, — українців з Великої України.

Ми почували, що наші бовві відзнаки, моя рука на перевязці та козацьке вбрання — всім імпонують. У мене відразу зявилося бажання вийти в тіснійшій звязок з тими, з ким доведеться незабаром стати до боротьби, за наші кордони. Поздоровив старшин і стрільців та кинув кілька привітних слів. У відповідь чулося: «Слава!... Слава!»...

Через кілька хвилин поспішаємо до вагонів, бо делегація хотіла нас скорше предстативити Державному Секретаріатові в Тернополі.

Легкі, неопалювані вагони на лінії Підволочиська—Тернопіль далися мені в знаки. Я почував, що маждрївка й безсонні ночі останніх двох тижнів не пройдуват для нас даремно. Проте я намагався не показувати свого нездоров'я й підтримував розмову з делегатами, що були все ще під вражінням подій на Україні.

Кілька годин їзди й ми вже в Тернополі. Автом переїхали це вславлене бійками підчас світової війни місто й направилися до готелю.

Я перенісся думками взад, до червня 1917. року, коли я вперше перебував у Тернополі, очікуючи призначення командувати українською частиною (я мав особистий наказ Брусілова головнокомандуючому Південно-Західним фронтом дати мені українську частину). То був час наступу, що всім знаний, як «наступ Керенського». Шлях Волочиська—Тернопіль день і ніч забитий підкріпленнями, що приходили зза Збруча.

РОЗБУДОВА НАЦІЇ

Це були здебільшого українські сотні, що зразковим ладом і твердим кроком з невеличкими жовто-блакитними прапорами йшли на фронт, як їм було обіцяно, до «своїх» частин. Різким контрастом до них були «роти» москалів, — малі частинки з величезними червоними прапорами, на яких написано: «Война до переможного кінця!» Цей контраст кидався тоді всім. Українські воячки переживали славу добу. Всеж скрізь було чути: «Дай Боже, щоби це не був солом'яний вогонь»...

1918. і 1919. роки показали, що мало викликати «революційний дух», — треба ще й знати, як його опанувати та звернути розбуджену енергію в творчий бік... У 1922. році на еміграції, оден з тих, хто особливо вславився викликанням мас на арену революційних подій, С. В. Петлюра писав (у 1922. р., — отже по катастрофі!): «Для мене вже спочатку нашого руху ясним було, що наші національно-державні змагання повинні перейти довгі по терміну й тяжкі своїми спробами митарства, поки ці змагання в певні державні форми скристалізуються. Всі з'їзди українські, в тому числі і військові, були для мене показчиком не сили (реальної і зорганізованої) нашого народу, а демонстрацією національних емоцій, які ще треба було міліоновим масам в собі усвідомити і які повинно було шляхом послідовної боротьби перетрансформувати у певні волеві рухи української нації, у певні акти боротьби за свої національно-державні змагання. Спочатку я мав ілюзію, що ці з'їзди можна використати для організації національної сили, але швидко переконався, що вони тільки «празникова одіж» і що треба шукати тих, хто чорною роботою державною уміє творити певні реальні цінності. Таких елементів було дуже мало. Наші тодішні лідери були або фантасти, або демагоги, або наївні люди, що вірили в силу революції, у чудотворність її. Вони партійні гасла ставили вище державних, персональні моменти вище загальних. Відшукати тоді середню лінію, «рівно-діучу», було дуже невдячним завданням, тяжко, бо... (З листа до ген. У.). Отже мені здається, що в цих останніх словах і захована «Ахілеса пята»: не завжди компроміс є виходом з положення, — часто буває так, що він, навпаки, дає можливість міязмам гангрени продовжувати свій переможний рух далі; компроміс є тоді корисним, якщо час у дальнішому працює на користь творчих елементів. Так не було.

*

У полудне, у залоговій «менажі», ми познайомилися зі заступником військового секретаря, пор. Бубелю. Військової секретар, сотник Вітовський, був у від'їзді. Бубела, ще зовсім молода людина, не дивлячись на високу посаду, тримав себе дисципліновано й без жадних фальшивих нот.

Я звернув увагу також на те, що в Тернополі, місці осідку Військового Секретаріату з усіма його тиловими установами, не було ніодного старшини вищої рангі. Як ми довідалися пізніше, це було ознакою всієї молоді галицької армії, — майорів і підполковників можна було порахувати на пальцях.

У той самий день ми відвідали Раду Державних Секретарів з др. К. Левицьким на чолі. При цьому був і голова Національної Ради, фактичний Президент З. У. Н. Р., др. Е. Петрушевич. Саме перед нашими відвідинами відбувалася нарада щодо директив др. В. Панейкові, який мав відіхати до Парижу для оборони перед Найвищою Радою наших інтересів. Ось тому також і нам поставлено низку запитів у справі подій на Наддніпрянщині. Секретарів цікавили більш усього наші прогнози. Самі вони далеко не були оптимістами; у запиті відчувалася нотка занепокоєння, бо події на Великій Україні цілком перевернули всі їх пляни. Назагал зібрані справляли додатне враження. Помітно було більшу увагу до масштабу часу, просторів, і до наших ресурсів боротьби, більшу увагу до нашого міжнародного положення та, взагалі, не було того примітивного: «всім, всім і закордон»... Щож до фронту, то ми не одержали нічого вичерпуючого. Це мені вже не подобалося. Казали, що якийсь легендарний майор Ерле в «Начальній» усе нам зясує.

По наших відвідинах отримали ми наказ Державного Секретаріату про призначення мене Начальним Вождем, а полк. Мишківського Начальником Штабу Української Галицької Армії.

Підчас мові дальшої служби я ніколи не зловживав титулом Начального Вождя. Я завжди підписувався, як Командуючий Армією, тобто клав вагу на технічне кирування військовим ділом, бо вважав, що в тих умовах духовий провід має належати більше Військовому Секретареві, як синові своїй землі. Треба було бути об'єктивним: «Збруч» відігравав тоді свою ролю. Правда, кращі люди з обох боків вже тоді стреміли

РОЗБУДОВА НАЦІЇ

до знищення «Збруча», але всеж це питання було реальним і викликало численні перешкоди.

Тогож дня ми поїхали двома автами до місця постю «Начальної» у Бережанах.

Як Тернопіль був часовим політичним осередком Галичини, так у Бережанах після залишення Львова (23. листопаду) отаборилася Начальна Команда У. Г. А. Оперативна частина займала досить просторий будинок б. австрійського суду.

Військові установи, які ми знайшли в Бережанах, мали ще тимчасовий характер. Лише оперативна частина, заходами молодого енергійного майора Ерле, була більш-менш зорганізованою в масштабі, що відповідав потребам кирування порівнююче невеличким відділом військ. Найслабшим місцем був зв'язок, і то з огляду на брак технічних засобів. Майор Ерле дуже зрадів, коли довідався від полк. Мишковського, що він привіз деякі речі для зв'язкової служби.

Згідно зі звітом майора Ерле, що виконував у той час обов'язки начальника штабу й першого квартирмейстера, ситуація на театрі військових подій (простір Сокаль—Бібрка—Перемишль) представлялася так: у Львові й Перемишлі були поляки, наші більші відділи знаходилися з ними в сталому стикі; уся площа була сферою діляння невеличких формацій і партизанських відділів полк. Долуда; залізниці Львів—Перемишль, а ініколи також Рава—Львів, були в руках поляків. Майор Ерле очікував появи нових ворожих сил, — особливо на напрямках: Володимир Вол.—Сокаль, Люблін—Рава, Перемишль—Стрий. Цей останній напрямок вважався найбільш небезпечним. Там був відділ досвідченого підполк. Кравса.

Наші сили, за винятком славної ще з часів світової війни бригади У. С. С., яку треба було вважати вповні сконсолідованою військовою одиницею з бойовими традиціями (дві-три тисячі стрільців), були ще в стані формування. Вони повстали з австрійських частин, в яких переважав український елемент, і по своїй бойовій структурі та кількості в середині листопаду мали ще несталі характер. Також були різні окремі сотні (Шепаровича), куріні, полки й бригада Кравса.

У всіх частинах залишилося чимало німецьких старшин. Користь з них була очевидною. Більшість з них брала активну участь в організації старшинського корпусу, й особливо штабових установ. Така роль старшин-німців не могла не відбитися на системі управління, а навіть і на службовій мові. Всі оперативні накази видавалися в двох мовах, а всі телефонні розмови ведено звичайно в німецькій мові.

Я й полк. Мишківський опинилися в умовах, до яких ми не були призвичавні. Крім того, що ми не розуміли чужих термінів, ми зіткнулися з іншим розумінням річей у питаннях оперативного характеру та військового-організаційного порядку. Ми рішили не робити відразу великих змін і стреміти на практиці поволі вщеплювати командному складові нашу військову доктрину.

Загальний бойовий склад армії не підносився вище 15 тисяч з щось 40 гарматами*). Харчевий склад треба було рахувати подвійно. озброєння було дуже різноманітне. В артилерії найбільшим калібром була дуже цінна для тодішніх наших операцій 15. сант. гармата. Технічних засобів не було зовсім. Львів і Перемишль наші війська залишили з гаким успіхом, що зовсім не вдалося використати для забезпечення армії технічного матеріалу. Всі фронтіві частини жили, так мовити, «самопасом», при чому місцеві інтереси у всіх, — це цілком природне явище в молодій армії, — стояли на першому місці. Справа від цього чимало терпіла. Дійсність не була потішачою. Ясно, що ми мали діло з військовою організацією, яка ледве-ледве, до тогож самотужки, головню з ініціативи низів, пробувала стати на власні ноги.

Перед нами стала низка питань. — Хто буде наш ворог? Чи буде він у боротьбі проти нас самітний? Як розвиватимуться далі події на Наддніпрянщині? Зрештою, і то мабуть саме головне, чи той прояв національної волі, що мав місце 1. листопаду на всій території Галичини, був дійсно зрілим чином, чи розрахованою лише на анархію авантюрою, що була наслідком розвалу держави Габсбургів?

Пильно студіюючи загальне положення, ми особливо уважно дивилися на властивий галицький терен, намагаючися знайти в мало знаній нам атмосфері підстави майбутньої відпорности й здатности Галичини до боротьби. Для всебічного ознайомлення Начальної Команди ми рішили побувати не тільки на фронті, але також у Стрию

*) Чисельний склад на 18. листопаду: 25—30 тисяч сапетів і 40 гармат, як це подає польський підполк. Сопотвіцкі, перебільшено.

в Команді III. Области, у Станиславові, — місці осідку Військового Секретаріату, у Камінці Струмиловій та взагалі в місцях, де особливо відчувався організаційний живчик. На жаль, моя недуга сильно поступала наперед: Минуло ще 2—3 дні й я був вже в ліжку на довший час. Ось тому найбільший тягар праці, як також ініціатива, у першому періоді боротьби впали на полк. Мишківського.

Правда, була також додатна сторона моєї хвороби. Лікар, референт санітарних справ Начальної Команди, був щирим патріотом і підчас відвідин знайомив мене з краєм, його видатними особами, політичними угрупованнями, перебігом подій після розвалу Австрії. Ці наші розмови були для мене надзвичайно цінними. Я поволі виробляв собі образ Галичини.

Заходив до мене, і то не рідко, також повітовий староста, поважна й симпатична особа. Його замислене стурбоване обличчя мені дуже подобалося.

Внаслідок усіх відвідин і розмов я вповні відчув той величезний тягар, що, впав на мене. Я страшенно злився, що в таку хвилину мусів був задовольнятися порівняюче пасивною ролюю.

Вже листопадові бої в Галичині дали змогу прийти до висновку, що українсько-польська боротьба не обмежиться партизанськими випадками сторін, а набере характеру правдивої маневрової війни. Події на початку грудня підтверджували цей висновок. Тому, готуючися до тривалої боротьби, Начальна Команда передусім підтримувала всім своїм авторитетом, як у колах політичних, так і військових, вже усталену думку, що апаратом боротьби повинна бути регулярна Українська Галицька Армія. Команда не відкидала також і партизанських операцій, але тільки на другорядних ділянках, як допомоговий засіб. Чи це мала бути війна на витривалість, чи на «знищення ворога»? — На таке питання не важко було відповісти вже тоді, бо мало далих промовляло за те, що час і політичні обставини назовні працювали в нашу користь.

Часово сприяючи нам ситуацію, зогляду на те, що поляки в боротьбі з нами ще не мали цілком вільних рук ні назовні (німці, більшовики, литовці), ні внутрі, а щодо Антанті, то вона в особі Найвищої Ради ще не виявила була свого відношення до заборчих апетитів Польщі, — треба було, на думку Начальної Команди й Державного Секретаріату, невідкладно та повністю використати. Зі стратегічного боку здобуття Львова, де «Довудство Сходу» зосередило головні сили, привелоби нас до мети, і зробилоби нас господарями на всьому терені Східної Галичини; крім цього з політичного боку — воно булоби дуже потрібним ефектом і зміцнилоби позицію наших заступників у Парижі.

Автор книги «Кампанія польсько-українська», підполк. Сопотніцкі, також погоджується з тим, що наші зусилля до визволення Галичини повинні були бути скеровані вбік опановання Львова. Ходяло лише о те, як вирішити цю проблему. Підполк. Сопотніцкі дає одну й ту ж оцінку всіх оперативних положень від грудня 1918. року аж до квітня 1919. року. Це не відповідає дійсності.

На мою думку, стратегічне положення в Галичині в листопаді 1918. р. було одне, у січні 1919. р. — друге, і нарешті цілком відмінне в березні 1919. року, коли вже далися відчуті наслідки неприяття нами умов Антанті. У листопаді 1918. року 40-мільонова Україна стала до бою проти 17-мільонової Польщі, яка не мала спокою на всіх ділянках. У січні 1919. року не приходилося вже надіятися на допомогу з Великої України, а навпаки треба було думати про поміч Галичини Урядові У. Н. Р. (сам факт переїзду представників політичної влади з Києва до Станиславова каже дуже багато); крім того слід відмітити швидкий зріст державної зорганізованості Польщі та зручність її дипломатів, що зуміли обернути політичні обставини на користь собі. Шож до березня 1919. року, то не приходиться говорити про двобій порівнююче малої Галичини з Польщею, а про боротьбу Галичини з Антантою. При таких змінах унутрішнього й зовнішнього характеру тяжко говорити про одні методи боротьби й про одностайний плян кампанії.

У грудні 1918. року Начальна Команда розраховувала на моральну й фізичну допомогу Києва. Разом з тим вона брала, на увагу також і те, що поляки зможуть небавом поліпшити своє положення на інших фронтах і тоді скинуть більші сили під Львів. Ось тому «Начальна» в листопаді відкинула думку про боротьбу на виснаження й рішила використати наші хвиливі плюси та можливість надіслання частин з Великої України для опанування Львовом, аби пізніше спокійно стати на наших західних і північних кордонах.

Одначе досвід революції наказував нам бути обережними. У що вилетється діло

Директорії, чи пощастить їй скріпити наш державний організм, а разом з тим оборонні засоби? — Це було питання. З цих причин Начальна Команда пильно стежила за розвитком подій над Дніпром і намагалася схоплювати всі чутки, що йшли з теренів революції.

Рахуючи наші місцеві засоби боротьби на той час для опанування Львовом невистарчаючими, я ставився до пропозиції полк. Мишківського — негайно штурмувати місто — позитивно, лише наколи Директорія надішле обіцяні дивізії.

Розпочаті справду цього переговори скінчилися для нас сприяюче: нам запевнено було кілька боездатних частин. Наша оперативна діяльність зводилася до підготовки вигідних умов для штурму, яким малося зліквідувати найбільшу групу поляків на цілому терені Східної Галичини. Після здобуття міста пляновано приготувати армію до боротьби з новими групами, що їх Польща, цілком певно, не зазігнелася б направити проти нас.

Поруч головної операції «Начальна» підготовила кілька другорядних акцій, а саме: часову перерву сполучення Перемишль—Львів і Рава—Львів, більшу активність наших військ в напрямку на Перемишль і демонстративну чинність на північно-східних полях театру війни.

Австрійські 15 сент. польові гаубіци, що в кількості 10—15 були в нашому розпорядженні, на думку гарматчиків, давали надію на певне усунення перепон, що могли би повстати на шляху наших стрільців до ворожих позицій в околицях міста.

Цілком безпідставний оптимізм привів до того, що українці, маючи в своїх руках Перемишль (від 4. жовтня до 10. листопаду) і Львів (від 2. до 23 листопаду), асолютно не використали технічних засобів, які там були зосереджені ще за часів великої війни. А тим, що не знищено залізничного мосту на Сяні, значно полекшено бойову еволюцію польського війська.

Слід пригадати, що, після опанування Перемишлем 10. листопаду, а за допомогою підполк. Токажевського (140 старшин, 1800 стрільців і 8 гармат) також і Львовом 22. листопада, «Довудство Сходу» намітило ширші операції для повного звільнення Львова від облоги. Саме з цєю метою розпочато бої від 22. листопаду до 10. грудня під Самбором, Равою Руською та в околицях Львова. Проте замірам «Довудства» перешкодили наші протиоперації. Бої скінчилися не на користь поляків. Тим самим здобуто кращій ґрунт для чергового пляну «Начальної», що хотіла повністю закріпитися та в кінці грудня розпочати операції, завершенням яких мав був сам штурм Львова.

У третій декаді листопаду в Бережанах відбулися наради старших командантів. Між ними були полк. Косак, сотн. Микитка, отаман Букшованій, полк. Омелянович-Павленко молодший і сотн. Бізанц. Підполк. Кравс не був. Хоч я був ще хорий, всеж рішив сам головувати на цій нараді, бо це власне був мій перший особистий стик із старшим командним складом. Від групи присутніх віяло свіжість, запалом й енергією. Невеличкий службовий стаж і порівнююче обмежений попередній вишкіл молодих командантів — вимагали більшої деталізації всіх наказів і розпоряджень Начальної Команди. Полк. Мишківський це зручно вловив і належно переводив підготовчу працю, не вважуючи лише «що», але також «як» треба виконувати.

Після ясування полк. Мишківським нашого розуміння ситуації, нарада вислухала від нього ж плян майбутньої операції. З цим пляном були получені такі місцеві завдання: група Кравса мала зруйнувати залізницю між Содовою Вишньою й Перемишлем, а потім, протягом цілої операції під Львовом, бути заслоном львівської групи від можливого наступу поляків з Перемишля; далі Кравс мав вийти на Сян й тримати цю лінію; рівночасно партизанські відділи на Півночі й північному Сході мали стежити за напрямками Яворів-Львів, Рава-Львів і Сокаль-Львів; для демонстративних чинів у північних і північно-східних околицях Львова Команда Північної Области (Камінка Струмилова) мала післати відділи окремого призначення отамана Долуда; південно-східній групі УСС. (отаман Букшованій) і південній (сотн. Микитка) ставилося за завдання обовязково вдертися в околиці Львова, аби цим відтягнути на свої напрямки максимум ворожих сил і тим сприяти наступові; група полк. Омелянович-Павленка молодшого мала з околиці Глиняна-Пустомити розвинути свої операції в північно-східному напрямку на головний двірець і на південно-західну околицю міста; силу ударної групи Начальна Команда розраховувала довести до 7—9 тисяч багнетів і 40 гармат, що складалоби коло половини всіх наших військ; на частини полк. Косака покладено завдання забезпечити головній групі ліве крило чинністю на Городок Ягелонський і на Захід від нього; поза всім накаано зладити бодай примітивні бронепотяги для операцій на широких і вузьких залізницях.

РОЗБУДОВА НАЦІЇ

Так виглядав наш илян. Його творцем був покійний полк. Мишківський. На Йогож пропозицію командантом ударної групи призначено полк. Омеляновича-Павленка молодшого.

Досвід революції показав нам, як нестали були частини на Великій Україні й наскільки змінливою була їх моральна вартість. Зогляду на це, вирішено просити Військовий Секретаріат вжити всіх заходів, аби Начальна Команда заздалегідь мала повну уяву щодо безздатности наддніпрянських підкріплень. Я особисто ставив весь успіх нашої операції в залежність від того, що за частини надішле нам Київ. Начальна Команда не обмежилася тільки проханням до Військового Секретаріату, але й сама вислала своїх агентів до Підволочиськ на зустріч козацьким транспортам. Агенти мали обертатися серед козаків і подавати нам усе, що характеризувалоб моральну якість і політичні настрої їх.

Очевидно, що також й урядові кола Галичини надавали належне значіння моральному станові козаків, бо зустріч на старому кордоні й транспортування уряджено було надзвичайно урочисто. До цього треба ще додати прояви гарного відношення населення Галичини до земляків «з того боку». Назгал це був триумфальний похід.

Як урядові відомости, так і донесення нашої агентури свідчили, що дух надісланих частин був найкращий, — козаки прагнули до бою, матеріальний бік виглядав теж добре. Всеж я хотів вислухати особисті доклади начальників головних транспортів і наказав їм прибути до Бережан. Інформації полковників (тоді на Україні були мало не всі полковниками й отаманами) мене задовольнили. Лишалося ще особисто оглянути всі частини, але хвороба не дозволила мені зробити цього.

Після докладу старшого команданта я вважав себе вистарчаюче поінформованим і дав Начальникові Штабу згоду на розпочаття вступних боїв до головної операції.

(Кінець буде).

Офіційальна частина.

Провід Українських Націоналістів.

Звідомлення ч. 9.

1. Цим продовжується оголошення списку датків на збіркові листи Проводу.

З переносу: 1.424,80 к. ч.
666 франц. фр.
515 бельг. фр.
184,50 дол. ам.
60,10 данц. гульд.
1 зол.
71,50 нім. мар.

Збірка Секції Л. У. Н. у Берліні:

301. Н. Н. — 0,50 нім. мар.
302. Невідомий — 1 нім. мар.
303. Волянський — 1 нім. мар.
304. М. В. — 1,50 нім. мар.
305. Михайло Мілько — 5 нім. мар.
306. Євген Сисовенко — 13,50 нім. мар.

Ріжні датки:

307. К. Лясюк (Нью-Йорк) — 100 дол. ам.
308. Н. Н. (Швейцарія) — 12 швайц. фр.

Разом: 1.424,80 ч. кр.
666 франц. фр.
515 бельг. фр.
284,50 дол. ам.
60,10 данц. гульд.
1 зол.
94 нім. мар.
12 швайц. фр.

2. З 1. жовтня Провід розпочав понову збірку датків на фонд Конгресу. Лісти мають бути звернені не пізніше 15 грудня.

*Секретаріат та відділ преси
й пропаганди.*

3 діяльності організацій.

СОЮЗ УКРАЇНСЬКОЇ НАЦІОНАЛІСТИЧНОЇ МОЛОДІ.

Союз Української Націоналістичної Молоді об'єднує молодих націоналістів різних суспільних верств (селян, робітників, гімназистів, студентів) на землях Західної України.

Побіч Союзу в університетських містах Польщі є ідеологічні студентські організації націоналістів, звичайною формою яких є корпорація. Такі корпорації існують у Кракові, Варшаві, Познані (поза Польщею в Данцігу), і звязки їх (найчастіше філії) починають творитися в Галичині. Корпорації ці не входять до Союзу. Союз складається з різних груп: високошкільної, середньошкільної, селянської й робітничої. Сьогодні існують дві високошкільні групи, чотири середньошкільні, три селянські і дві робітничі. Кожна група ділиться на звена, відповідно до обставин, серед яких треба вести працю й кирмувати організованими людьми. Кожною групою проводить голову, пропонувані зібранням провідників зен і затверджений головою Союзу. До помочі собі голова групи призначає споміж членів групи референтів, що творять адміністративний дорадчий відділ. Такий же адміністративний відділ існує також при Союзі.

Члени Союзу діляться на прихильників, новиків і дійсних членів. Прихильники беруть участь у зовнішній праці групи: сходинах, рефератах, дискусіях. Новики проходять опріч цього окремих ідеологічний вишкіл і виконують певні доручені їм завдання. Дійсні члени працюють самостійно на вказаних їм становищах, кирмують справами Союзу й мають за завдання вести ідеологічну працю та дбати про поширення організації українських націоналістів. Для здобуття степені новика чи дійсного члена треба виконати різні умовини, що приписані правляльником Союзу. Деякі відхилення від загальної схеми введено в групах середньошкільних, селянських і ремісничих зогляду на обставини, в яких ці групи ведуть свою працю, і на дуже молодий елемент, який вони об'єднують.

З політичними чинниками (партіями чи іншими політичними організаціями) в краю Союз не має ні організаційного, ні ідеологічного звязку. Головним завданням Союзу є сьогодні приготування в українському громадянстві ґрунту для єдиної організації націоналістів шляхом

відповідної праці серед молоді. Це не значить, що Союз не звертає уваги на все, що діється поза цим в громадянстві. Реагуючи на всі події й факти з націоналістичної точки погляду, Союз ширить і дає конкретні підстави для активності націоналістично-свідомої молоді.

Побіч ідеологічної й самовиховної праці внаутрі Союзу, члени його працюють назовні в своєму оточенні. Таким чином націоналістична молодь веде перед серед студентства і тримає в своїх руках усі фахові студентські організації та установи; через свою частину старших пластунів, що агрутовані в окремому пластовому уладі, він веде пластові організації. Націоналістична середньошкільна молодь об'єднує кращі елементи в поодиноких школах. Селянські й робітничі, як також і ремісничі групи працюють головню над самоосвітою організованої молоді, що, звичайно, покінчила тільки українську школу, і ведуть освітні та спортові організації в своїх місцевостях. Такі групи існують сьогодні на Волині, у деяких селах на Поділлі й в промислового осередку на Бориславщині.

У Союзі зорганізована переважно шкільна молодь, і тому побіч праці в групах підчас своїх студій, члени Союзу виїздять на ферії та працюють у «Просвітах», «Лугах», «Соколах» і кооперативах. Для ширшої та успішної праці у цілій околиці swojego перебування, члени Союзу об'єднуються в окремі групи. В останньому році такі гурти існували в трох повітах, і вислідом їх праці є організація, оживлення та розвиток спортових і культурних товариств.

За час існування Союзу витворився вже певний тип молодого націоналіста. Своім думанням і чином він чужий старшому поколінню, яке виховувалось у партіях. Власне це є найбільшим успіхом, бо сьогодні існує, правда невеликий, але сильний гурток націоналістів, що зуміє повести націоналістичний рух на Західній Україні та вихований в соборницькому дусі, вважає себе частиною тої майбутньої організованої сили, яка росте всюди, де тільки живе молоде українське покоління на *цілій* Україні й поза її межами на еміграції.

К-ів.

РОЗБУДОВА НАЦІЇ

ТОВАРИСТВО УКРАЇНСЬКИХ НАЦІОНАЛІСТІВ У ЛЬВІ.

23. вересня 1928 р. відбулися перші збори українських націоналістів у Львеві.

Після миміні думок, щодо завдання, яке лежить у сучасний мент на українських націоналістах, як на Україні, так і на чужині, рішено заснувати Товариство Українських Націоналістів у Львеві.

Товариство має за свою мету згуртування й об'єднання всіх націоналістів, що готові підтримати творчу працю Проводу Українських Націоналістів. У всіх прак-

тичних справах ухвалено порозумітися з членом Проводу інж. Дм. Андрієвським.

На початках діяльності плянується уряджувати дискусійні сходи й вести націоналістично-ідеологічну працю серед українців на терені цілої Бельгії.

29. вересня відбулися перші сходи членів Товариства й запрошених гостей. На сходинах голова Сацюк виголосив доклад на тему: «Обставини боротьби за Українську Соборну Державу й рух українських націоналістів».

—к—

РЕФЕРАТ ЧЛЕНА ПРОВОДУ В ПАРИЖІ.

Заходами Секції Легії Українських Націоналістів у Парижі 20. жовтня ц. р. уряджено реферат члена Проводу, інж. Дм. Андрієвського: «Український націоналізм».

Реферат відбувся в помешканні одної французької школи. Не дивлячись на те, що з технічних причин не вдалося широко сповістити розкиданих по різних околицях Парижу українців, на реферат зявилося коло 75 осіб. Ця кількість є для української паризької колонії рекордом. Присутніми були представники всіх українських організацій і груп, що перебувають у Парижі. Між іншими були: ген. Ка-

пустянський, ген. Шаповал, полк. Чеботарів, Галаган і проф. Клименко.

Референт протягом півтори години ясував ідеологічні підстави руху українських націоналістів. Цікавий реферат аудиторія прийняла живими оплесками.

Після перерви відбулася дискусія, в якій брали участь: Ковальський, Камінський, Столяренко, Капустянський, Качура. Після відповідей інж. Андрієвського на заміти опонентів член Ц. К. Л. У. Н. Кожевників коротко подав про організаційні заходи Проводу й про Конгрес. Зборами провадив секретар Секції, сот. П. Василів.

—о—

СЕКЦІЯ ЛЕГІЇ УКРАЇНСЬКИХ НАЦІОНАЛІСТІВ В ЛЮКСЕМБУРГУ.

На терені Люксембургу Центральний Комітет Л. У. Н. довгий час переводив підготовчу акцію по сформованню Секції Л. У. Н. через свого відпоручника бр. Чуба. Зусиллями бр. Чуба та бр. Твардовського в останній час далось приправити відповідний для дальшої організаційної праці ґрунт.

17. жовтня ц. р. відбулися Установчі Збори остаточно сформованої Секції Л. У. Н. в Люксембурзі. Збори носили над-

звичайно урочистий характер і переводилися в атмосфері великого піднесення. Винесено постанови спрямовані до дальшої організаційної праці та задекларовано повну готовність членів Л. У. Н. йти до дефінітивної мети українського націоналізму — самостійної Соборної Держави. Головою Секції обрано бр. Твардовського, секретарем Секції — бр. Чуба.

Референтура преси й пропаганди

Ц. К. — Л. У. Н.

Хроніка.

На Радянській Україні.

«Українізація» України.

II.

Перші українізаційні кроки радянського уряду й комуністичної партії були не тільки нещирі, але й дуже несміливі та незначні. Сам уряд був здебільшого чужий не лише мовою, але також і походженням та справами переважно на чужий апарат, в якому з часів воєнного комунізму переважали москалі й жиди-москвофіли, між якими було багато переконаних московських шовіністів і запеклих ворогів українства. Українізація довгий час стояла тільки на папері й не поступала ані трохи вперед, через що поширювалося вражіння чогось тимчасового, переходового й випадкового. Одначе, на місцях українізаційний декрет швидко знайшов відповідний відгомін і дав українському елементові змогу ставати в обороні прав української мови, а перше за все, домагатися її заведення в місцевих урядах та в народній школі, яку після упадку українського уряду почато знова русифікувати. На селах почалося *само-чинне відмосковлення*, що вже незабаром далось відчутти й по окружних та міських осередках, які із деяким здивуванням стрінулися з сильним натиском суто української національної стихії. На протязі 1924. р. український натиск став уже так помітний, що його мусіли відчутти також провідні кола комуністичної партії та радянського уряду й піти йому, хоч неохоче, на зустріч.

Не зважаючи на радянську виборчу систему, що сильно кривдила українські селянські маси й не давала їм змоги відповідного заступництва, та не зважаючи на всі надужиття, українці встигли на протязі двох перших років після проголошення українізаційного декрету залити, звичайно під назвою «безпартійних», усі нижчі урядові й партійні інстанції й дістатися навіть до верхів, особливо коли Комуністична Партія Большевиків України мала в 1924. р. значний приплив українського, частинно навіть національно-свідомого елементу, а уряд для полекшення большевізації села зніс стару чотирихступенну губернську адміністрацію й завів на її місце нову трохступенну. У 1925. року український елемент скріпився настільки, що зачав уже явно домагатися рішучого й дійсного переведення україн-

зації уряду, партії та припинення русифікаційного курсу. Під цим натиском зачалося поволі розмосковлення верхів в уряді й партії.

Радянський уряд мусів найперше з konieczности поповнюватися українцями, а комуністична партія, що ще в 1924. р. мала тільки 7% українців, мусіла теж переходити на українську мову, коли кількість українців в партії зачала значно зростати, а крім того значно піднявся й голос українських селян та робітників на з'їздах і конгресах. Ці конгреси рад і з'їзди та конференції комуністичної партії в центрах і по округах, що спершу відбувалися майже цілком без українців і не чули української мови, зачали вже від 1923. р. виказувати чимраз більший відсоток українців й українських промовців, які, як видно з самих навіть офіційних звідомлень у большевицькій пресі, різко виступали в оборону українських інтересів як у себе дома, так і в столиці Радянського Союзу. Так наприклад вибори до рад з початком 1926. р. дали вже в округах 42% українців, між якими більшість творили т. з. безпартійні, вибори до 386 професійних союзів з 70.000. членів виказали значний зріст безпартійних і зменшення большевиків з 38% на 27% та збільшення кількості українців з 36% в 1925. р. на 40%. Центр найбільше впертого русофілства, Харківщина, що за часів воєнного комунізму майже не вислала українських делегатів, була вже на з'їзді рад у 1927. р. заступлена 61% українців (26,9% москалів, 7,4% жидів і 4,4% інших).

Цей натиск відбився швидче в урядових установах. Сама комуністична партія ще дуже довго займала вичікуюче становище, але й вона мусіла з кінцем 1925. р. зукраїнізувати частину партійних шкіл, партійних секретаріатів і переважну частину провідних партійних часописів. Всеж висліді українізації були ще під кінець 1925. р. доволі скромні. Із звідомлення на засіданні раднаркому України в осені 1925. р. стверджено, як довідуємося із московської «Правди» з 10. листопаду того року, що українізація в осередних установах ішла дуже слабо. У всіх 15 народних комісаріятах знали добре українську мову ледве 20% урядовців, а округло 40% урядовців її цілком не знали. Торго-

вельні підприємства й господарські органи для українізації своїх апаратів майже нічого не зробили й тільки низовий апарат та установи в округах з переважальною селянською людністю виказали більші успіхи.

Аж 1925. рік приніс значний перелім в українізаційній справі. Виступи Ларіна та його прихильників проти «націоналістичної політики» на Україні викликали значний відпир навіть серед тодішнього радянського уряду, а всеукраїнський зїзд рад в квітні того року вирішив і проголосив доволі рішучі постанови в справі українізації партії й радянського апарату. З 1926. р. комуністична партія зачала вже й справді переходити на українську форму, українізуючи в першій мірі партійні секретаріати й партійні часописи, які в цьому часі майже всюди перейшли на українську мову та зачали давати місце також українцям і статтям про українські справи. У першу чергу прибирає український вигляд київська «Пролетарська Правда» (20. травня 1925. року), опісля центральний орган Комуністичної Партії Большевиків України, харківський «Комуніст» (16. червня 1926. р.), зрештою менші й фахові органи. Рівночасно повстає низка провінціальних партійних часописів українською мовою й українських стінних та фахових газет, які найдовше противилися, а навіть ще й досі противляться хочби формальній українізації.

У другій половині червня 1926. р. центральний комітет КПБУ міг вже ствердити в своїх просторах «підсумах українізації», оголошених 17. червня в комуністичній пресі («Пролетарська Правда», ч. 137.), що українізація прибрала широкі розміри й охопила *все життя* України, а в першій мірі життя партії. Центральний комітет мусів одначе ствердити, що навіть сама українська комуністична партійна організація не допінює ще як слід ваги національного питання в революційній боротьбі на Україні та що тільки «з великим зусиллям і повільно вдалося перебороти опір «серед *квітничої частини*» партійних товаришів. Центральний комітет рішив тому вести далі рішучу боротьбу з *пережитками московського шовінізму* й звернути увагу на українізацію партії, без чого «надзвичайно утруднене керівництво всіма культурними процесами серед українських мас». Центральний комітет рішив теж далі неослабно продовжувати політику українізації партії з *загостренням боротьби проти русо-тяства*, що знесило партію в справі керування українською культурою», кори-

стуючись українізаційною комісією в Харкові, без рішення якої на основі окремого декрету раднаркому, не міг бути на Україні прийнятий до урядових установ ніякий новий урядовець («Прол. Правда» з 27. червня 1916. р. і «Комуніст» з 16. червня 1926. р. Пригадка у «Вістях» з 27. травня 1917. р.).

Не вважаючи на рішучу поставу уряду, українізація посувалася всеж таки поволі, бо стрічала на кожному кроці опір русофільських елементів, які все ще знаходили підтримку в московському центрі. З офіціальних звідомлень українізаційної комісії, з ухвал президій окрїжкомів та інших урядових і партійних чинників, довідуємося, що значна кількість урядовців всіма силами противилася українізації, яку загалом проводжувало доволі формально. «Переслідувані» урядовці жалувалися в Москві перед компетентними партійними й урядовими чинниками, що українці ширять шовінізм і переслідують росіян, і знаходили в центрі багатьох оборонців (наприклад, відомого Ларіна), які публично виступали із скаргами й закладами проти радянського уряду на Україні.

З цього приводу велися часто палкі дискусії на зїздах і засіданнях центральних установ у Москві. Особливо замітною була дискусія 16. і 17. квітня 1926. р. на зборах головного виконавчого комітету партії в Москві, коли московські закиди вивели з рівноваги українських комуністичних представників так, що вони всі, між іншим Петровський, Чубар, Затонський, Скрипник, гостро виступили проти ширення русофільства на Україні, причому Петровський кинув тоді фразу, що «на Україні на 28 мільонів людности живе 25 міль. українців», Чубар поставив питання, що важливіше, чи московські урядовці, чи приєднання української людности?, а Затонський висунув селянську небезпеку й неможливість всякої праці, коли ставитиметься перепони українізаційній справі. Український виступ знайшов тоді живу підтримку у представників інших радянських республік, між іншим Азербейджану, Грузії й Дагестану, і покінчився перемогою українців. Очевидно, що всі ці заходи робилися звичайно із страху перед тим, аби не втратити України для комунізму, бо, як казав одверто й Затонський, і секретар партії Кагановіч, «без відродження та повного признання української культури мусілаби пропасти вся комуністична партія на Україні» й «зломивби карк весь комунізм на Україні» (відомий вислів Затонського на комуністичному конгресі у Москві).

Цей тон став зокрема дуже потрібним, а навіть кінечним, коли націоналістичні українські погляди зачали чимраз більше продіставатися до комуністичної партії й коли за почином Хвильового та інших поширювалися небезпечні для Москви тенденції «геть Москву» й «орієнтуємся на самостійну й незалежну від Москви дорогу на Захід». Цей тон став майже самозрозумілим коли в самому радянському уряді витворилася під проводом комісара освіти Шумського окрема сильна група, що намагалася свідомо нівелювати й паралізувати російські впливи і переводити фактичну українізацію урядового апарату на Україну.

Під впливом цього українізаційна праця з половини 1926. р. — поплила живіше й могла вже виказатися доволі значними успіхами. Для успішнішого переведення справи були заведені окремі українізаційні комісії, які пізніше зосереджено в одній центральній комісії в Харкові, а зачато улагоджувати курси української мови, окремі курси українознавства та видавати окремі підручники, граматики й термінологічні словники в українській мові, чому допомагав багато інститут української мови й Українська Академія Наук.

Окрему увагу центральна українізаційна комісія звернула на перевірку знання української мови урядовців різних установ, не жахаючися перед карами за опір українізації. Поодинокі урядові й громадські установи потягано до судової відповідальности, а урядовців усувано за незнання української мови. По кінець червня 1926. р. комісія усунула 155 урядовців («Комуніст» з 30. червня 1926. р.) і передала до прокуратури 24 установи («Пролетарська Правда» з 27. листопаду 1926. р.). З кінцем 1926. р. ці цифри стали ще більшими. Не зважаючи на це й комісія, і сам уряд безнастанно мусіли ставати в обороні своїх постанов і виступати проти саботування, легковаження та формального переведення українізації навіть в центральних установах.

Перевірка українізаційної праці в половині 1926. р. виявила вже, що діловодство в установах ведено на 80—85% українською мовою, що всі написи, формуляри й штемплі були вже перекладені на українську мову й перевірени окремими комісіями та що народне шкільництво було вже по селах майже цілком, а по містах у значній частині українізоване. З другого боку, центральна комісія ствердила, що й тепер ще українізація переводилася більше формально (Лукашенко: «Поглибити українізацію», «Пролетарська

Правда» з 26. вересня 1926. р.) та що найбільшу вагу клали на блянки, вивіски й дуже часто звичайний переклад з московської мови. По урядах й установах все ще вживали найбільше московської мови, ледви 50—60% офіціальних нарад і засідань відбулися в українській мові, а в приватних розмовах тільки 20—25% урядовців вживало українську мову, хоч українців в деяких установах було значно більше. З 22.558 співробітників різних установ лише 5.528 або 24,6%, задовольняюче балакали, читали й писали цю українську, а 5.700 або 25,4% загалом не знали української мови. Виявилася далі, що в деяких установах приймали всупереч розпорядкам українізаційної комісії урядовців, що цілком не знали української мови, або були навіть перед тим з цього приводу усунені з їх дотепершніх місць.

Зприводу цього видано з кінцем літа 1926. р. нові постанови в справі переведення й поглиблення українізації («Вісти», ч. 211, з 15. вересня 1926. р.) з особливою увагою на поліпшення справи у профспілчанських і партійних організаціях, які виказували найменше активності. Видано теж постанову, що всі поступаючі на високі школи України мусять виказатися знанням української мови й не можуть кінчати шкіл без відповідних посвідок.

Наслідком цієї праці, в якій дуже живу участь брала українська суспільність, обгорнула українізація з початком 1927. року вже все українське життя. Український уряд, що вже в початках 1926. р. мав на 17 членів 10 українців, складався тепер вже із добрих $\frac{3}{4}$ членів українського походження, між якими були свідомі українці. Народне шкільництво формально було вже в цілості відмосквовлене та йшла жива українізаційна праця в українських середніх і високих школах і в низці наукових та фахових установ. Український вплив слідний був й в професійних спілках, в яких з початком 1927. р. нараховувано вже 49,9% українців (31% Москалів, 12% Жидів і 5% інших). Особливо зукраїнізована була праця між робітниками транспорту й трудовою інтелігенцією. Українізація перейшла теж і на армію та захопила кілька військових шкіл.

Цей зрив української національної енергії, що вічно принесловував урядові чинники виконувати їх зобов'язання, занепокоїв московські кола та їх представників на Україні, які бачили в цьому початок відірвання України від Радянського Союзу. Український уряд знов обвинува-

чено в «націоналізмі» й «сепаратизмі». Він мусів погодитися на офіційну перевірку своєї діяльності окремо висланою з Москви комісією Ярославського, на усунення свідомих прихильників українізації (між іншим Шумського) і на приборкання «екстремів українського націоналізму». Українському радянському урядові ставилося у вину, що він потурає «націоналізмові» й допускає до того, що на Україні творяться такі організації, як «Український Національний Комітет», який мав сміливість весною 1927. р. поставити Чубареві ультиматум, аби «усунути з уряду 50% жидів і москалів та поставити на їх місце справжніх безпартійних українців».

Серед цієї боротьби московського центру проти «українського шовінізму» та інших націоналістичних «ухилів» заломилася дотеперішня жива лінія українізаційної праці й значно припинилося розмосковлення краю. Місцями дійшло до повороту давнього москвоства. Досить згадати виступ члена найвищого українського суду Малицького проти української мови: «мне наплевать на ваше украинское издание» («Комуніст» з 3. I. 1928. р.). Хоч офіційно й партія, й уряд далі заперечують про непохитне тримання українізаційної лінії й підкреслюють конечність «перш за все боротьби проти руського націоналістичного ухилу, що виявляється в недооцінці значіння національного питання на Україні та проведення українізації» (резолуції 10. з'їзду КПБУ «Вісти» з 2. грудня 1927. р.), та ухваляють (окожний комітет на 13. київській конференції КПБУ «Пролетарська Правда» з 29. вересня 1927. р.), що партія має «добитися, щоб усі широкі пролетарські маси, насампе-

ред партійці й комсомольці, засвоїли суть національного питання, рацію та значіння роботи, яку провадить партія в справі українізації, підсилити роботу щодо засвоєння української мови й української культури, і проводити рішучу боротьбу із проявами великоросійського шовінізму, русотяпства, недооцінки політики українізації, що її провадить партія, залишаючи як і раніше центр уваги на боротьбі з русотяпством та великоросійським шовінізмом», — всеж таки всюди зазначається потребу боротьби із «проявами українського шовінізму», або «націоналістичними ухилами» і робиться значні уступки російській мові та культурі. Закон про рівноправність усіх мов на Україні з 6. липня 1927. р. признає значні права московській мові, а звільнення старших службовців від 50 року життя та урядовців спільних комісаріатів від знання української мови й нове відсунення останнього речінця українізації до 1. січня 1928. р. вказують на поворот звад, який зазначився теж і новим зростом русофільства на Україні. Цей зріст мусів навіть перейти самі інтенції московського центру, коли проти нього вважав за відповідне виступити на 24. партійній конференції в Ленінграді в лютому цього року сам Бухарін.

Не вважаючи на це заломання, українізаційна праця йде далі силою факту, бо в останніх часах значно зросла кількість свідомих українців, що самі, нераз серед перепон, дбають про те, щоб Україна була українською. Дотеперішні висліди цієї українізаційної праці вже настільки великі, що їх тяжко знищити новими обмеженнями, або навіть утисками.

Vigilax.

Під Румунією.

Вже для всіх стало очевидним, що уряд Братіану не втримається. Узв'язку з цим загальну увагу звернула на себе нарада міністра внутрішніх справ, Дука з представниками цараністів. Припускають, що Дука порадив опозиції нічого не залачатковувати, бо справу демісії вже вирішено. Все промовляє за тим, що на зміну Братіану прийде сам Маніу, а міністром закордонних справ буде знова Тітулеску.

Раніше ходили погослоски, що Братіану не уступить до полагодження справи позички. Зараз про це вже ніхто не згадує, бо вигляди на закордонну позичку дуже зменшилися. Переговори з Німеччиною перервано без жадних вислідів. Цю перерву

зв'язують із загальною зміною політичної ситуації в Європі. З другого боку також і Німеччина не має охоти йти на зустріч румунським домаганням. Як вже згадувалося, ходить про претенсії румунів до Німеччини (у минулому числі «Р. Н.» помилково сказано, що німці домагаються від Румунії визнання зобов'язань, які повстали зв'язку з випущенням банкнотів німецькою окупаційною владою, — у дійсності Румунія ставить до Німеччини домагання звороту щось коло 12 міл. марок. — Ред.). Затягнення справи позички негативно впливає на економічне положення Румунії, що й без того, з огляду на невротажай у Бесарабії (на Акерманщині почався

голод!) й Південній Буковині, є досить тяжким.

У житті національних меншостей сталися дві значні події: повсталася спільна організація всіх нерумунських народностей (українців заступають др. Залозецький, К. Кракалія й др. Лев Когут), і майже рівночасно покликано окрему міністерську комісію для розгляду справ меншостей. Ця комісія має виробити спеціальний статут і предложити його на найближчій сесії парламенту. Можливо, що цей статут вже готовий, та обмірковується зараз у раді міністрів. Наскільки можна вичитати з німецької й мадярської преси, статут має упорядкувати не тільки справу шкільництва, але також дозволити вживання мов меншостей у суді й громадських установах. Не слід покладати великих надій на ці чергові обіцянки румунів, бо дуже можливо, що це все є певним маневром для заспокоєння чужих держав. А таке заспокоєння кочче потрібне з огляду на погрозу бесарабців, що вони подадуть скаргу до Союзу Народів на несправедливе вивласнення лісів, як рівнож і з огляду на чутки, що українці задумують звернутися з своїми скаргами до міжнародних чинників.

Недавно оголошено урядові відомості про поділ конфіскованих земель між різними національностями. Цифри промовляють самі за себе: на Буковині зголосилося 78.000 бажаючих одержати землю, з того задовольнено прохання аж 48.000 румунів і тільки 18.299 українців; у Бесарабії наділено 263.000 румунів і лише 94.000 представників усіх меншостей; у Семигороді з 490.000 припадає аж 364.000 румунських наділів, і між іншим згадано про наділення 434 «русинів» та 83 «росіян».

Черговим дарунком для українців є заборона випасати худобу в 10—кілометровій полосі на кордоні з Галичиною. Важко подуматися, чим викликана така «стратегічна» міра. Дехто надає цьому політичне значіння, а дехто зв'язує із боротьбою проти контрабанди, що буйно розцвіла в останній час. У всякому разі наше селянство не знає, куди тепер подітися з тою худобою, що ще якось залишилася.

Не припиняються ще дальші заходи коло румунізації української православної церкви. Старі протоєрейства (деканати) знесено, а замість того переведено такий

поділ, що українців позбавлено змоги вибрати своїх відпоручників.

Помітною відрадною подією в житті українців є поява в Чернівцях українського щоденного часопису під назвою «Час». Редактором «Часу» є інж. Максим Глинський. З перших чисел важко виробити оцінку напрямку нового органу. Деякі статті дають право припускати, що «Час» зв'язаний з колами У. Н. Р. у Букарешті.

Приємно було для українців довідатися, що данський журналіст Андреас Серенсен умістив у «Inlands-Posten» довшу статтю про Буковину. У тій статті докладно подано про життя буковинців під Австрією й проведено паралелю із станом під Румунією. Між іншим звернено спеціальну увагу на невідрадні положення українського шкільництва.

З українського культурного життя варто на цей раз занотувати кілька дрібних фактів. Український черновецький театр одержав дозвіл на подорожі по різних містах Буковини. Такий самий дозвіл уділено міщанському хорові. Церковний комітет греко-католицької церкви уряджує в Чернівцях кожної суботи вечірніці. Товариство «Українська Школа» у Чернівцях ухвалило давати нагороди тим українським дітям, що поза школою навчатися читати й писати по українськи. Роздавання нагород відбувається в «Захоронці для дітей». Українське товариство «Буковина» в Букарешті провадить підготовку відкриття «Української Бурси» для наших студентів. Українські відомі співаки Гішка й Руснак вступили до хору донських козаків, аби тим заробити на студії в Міляно.

На українському господарському полі значною подією є засновання Акційної Спільки для Купна і Продажі та Перерібки Виробів Сільського Господарства. Нова установа має 2 міль. леїв основного капіталу (кожна акція 500 леїв). Крім чисто економічної праці фундатори заповіли видання української фахової хліборобської газети. З старших економічних установ досить добре розвивається Український Кредитовий Банк у Чернівцях.

На закінчення згадаймо, що зїзд Української Національної Партії (видає тижневик «Рідний Край»), який мав відбутися 9. вересня, відложено на пізніше. К.

Українці на території Франції.*)

Скільки українців перебуває зараз у Франції? — З цим питання можна зустрітися на кожному кроці, але відповіді на нього майже неможливо. Перш усього, нема жадної української установи, що веде статистику; далі, зовсім не піддається обрахункові велика кількість українських емігрантів, що не належать до українських організацій; врешті, пару десятків тисяч українських робітників з Польщі губитися серед сотень тисяч польських робітників. У всякому разі не буде великою помилкою, коли кількість національно й державно свідомої української еміграції прийняти на яких 2000, а загальну кількість усіх українців (з робітниками з Польщі, «малоросами» і «малопольками») — на яких 40.000.

Безумовно, кожного українця більше цікавить, яку працю провадить українська еміграція у Франції. На це лекше всього відповісти переглядом українських організацій й установ.

Як це видно з листа в попередньому числі «Розбудови Нації», українські організації зосереджуються не лише в Парижі, але розкидані по різних містах Франції. Кілька громад належить до «Союзу Українських Емігранських Організацій у Франції».

З усіх громад найбільшу активність виказує громада в Шалет. Правда, вона не об'єднує всіх українців, що перебувають у тій околиці, всеж її діяльність не липається без реальних наслідків. Саме недавно спромоглася вона збудувати власну хату, в якій приміщено театр, кооперативу й бібліотеку.

На Півночі Франції кілька українських колоній взялися за відкриття першої української школи в м. Кнютанж. Треба сподіватися, що молода школа протягом короткого часу стане осередком національної культурно-освітньої праці серед українських дітей.

Поза цими головнішими фактами з життя українців на провінції слід згадати, що інші колонії українців в міру сил дають про задоволення своїх культурних потреб. Є кілька бібліотек, подекуди оркестри й навіть спортові гуртки.

Зрозуміла річ, що головним осередком діяльності української еміграції в Парижі. Організація, політичні угруповання різних напрямків і преса, — все це скупчено в Парижі.

Найстаршою парижською організацією є «Українська Громада у Франції» (голова

І. Стасів), що повстала яких 5 років назад. Ця громада нараховує пару десятків членів, і в своїй діяльності обмежується до періодичних сходин, вечірок та рефератів.

Друга громада носить назву «Обеднана Українська Громада в Парижі» (голова М. Ковальський). Вона повстала на початку минулого року внаслідок переговорів колишньої громади емігрантів із згаданою вище «Українською Громадою». Згідно з умовою, в Парижі малаби бути тільки одна організація, але стара громада під впливом певних політичних груп не припинила свого існування й, втративши частину членів на користь «Обеднаної», продовжувала свою працю під знаком «опозиції проти польонофільства». «Обеднана» нараховує понад 50 членів і теж більш-менш стало, уряджує сходини для заслухання різних докладів.

Перед парову місяців з старої громади вийшло кілька членів на чолі з ген. Шаповалом, що час від часу сликає сходини, уряджує диспути та ін.

Окремо стоїть невеличкий гурт галицьких емігрантів на чолі з др. Панейком (як чути, перед кількома тижнями став французьким горожанином). Не знати, чи цей гурт, крім частих побачень в одній каварні, провадить якусь діяльність.

Літом минулого року повстало «Товариство б. воликів Армії У. Н. Р.» на чолі з ген. О. Удовиченком. Це товариство поширило свою діяльність і на провінцію. Праця його провадиться в двох напрямках: допомоги інвалідам і видаванні неперіодичного журналу («Військова Справа»).

Кілька студентів обеднано в «Громаді Українських Студентів у Парижі» (голова студ. мед. О. Петренко).

Православні українці-автокефалісти мають у Парижі свою церкву з настоятелем о. Гречиншиком. Всіма церковними справами відає «Церковна Рада» (голова ген. О. Удовиченко), яку вибирає кожного року «Український Церковний З'їзд у Франції». Служби Божі відбуваються в церкві французьких старо-католиків. Отець Гречиншин обслуговує також українських емігрантів на провінції.

Крім цього в Парижі є низка установ, що підлягають певним політичним групам.

Редакція (В. Прокопович) й Адміністрація (І. Косенко) «Тризуба», «Музей і Бібліотека ім. С. В. Петлюри», «Українське Пресове Бюро в Парижі», «Місія Української Народньої Республіки» з

* З технічних причин невміщено а 9. ч. «Р. Н.» Редакція.

«Відділом по опікуванню еміграцією» та, здається, два «Міністерства», — це все творить «паризьський центр У. Н. Р.». У всіх наведених установах працює щось 15 урядовців.

Редакція (О. Севрюк) й Адміністрація радянських «Українських Вістей» та «Союз Українських Громадян у Франції» («СУГУФ») (має свої філії також на провінції) складають окремий осередок, або правильніше експозитуру паризьського торгпредства. У цих установах працює щось 5 урядовців.

Поза цими групами в Парижі є невеличкий гурток хліборобів-державників.

Про організацію українських націоналістів згадано ранише.

Для вичерпання списку всіх українських організацій та установ у Франції треба ще згадати, що від кінця минулого року в Парижі існує «Українсько-Кавказький Клуб «Незалежність». До цього клубу входять українці, грузини, азербайджанці й горці Північного Кавказу. Я.

Лист з Чехословаччини.

Як відомо, чеський уряд широко й гостинно в свій час відчинив двері своїй державі для політичної еміграції з теренів б. Росії. Треба визнати, що ніде й ніколи еміграція не користалася так широкою допомогою, як в Чехії. Допомога ця йшла та ще йде в різних напрямках.

У чеських високих і середніх школах за кошт держави закінчили й закінчують освіту тисячі емігрантів. Вистарчаючою допомогою користувалися також і представники старшого громадянства. Великі засоби відпущено для громадських і культурних установ. Зрештою, чеська влада дала змогу емігрантам заложити низку своїх власних шкіл.

Власне в Чехії повстали й розвинулися три українські високі школи: Університет у Празі, Педагогічний Інститут у Празі й Господарська Академія в Подєбрадах. Тяжко вказати скільки засобів, які призначені на ці школи чеський скарб. Для ілюстрації можна навести хочби Українську Господарську Академію, утримання якої разом із студентами й професорами (кількість студентів доходила до 700) коштувало річно до 7 мільонів чеських корон.

Мусимо також визнати, що українська еміграція ніде закордоном не використалася так продуктивно час свого перебування, як у Ч. С. Р. Українські школи разом з чеськими школами протягом 6 років випустили добру тисячу інженерів, докторів, педагогів і т. д. Одна Подєбрідська Академія дала понад 300 інженерів різних фахів.

Однак, це, превеликий жаль, в останній час є деякі позначки ліквідації допомогової акції. У зв'язку з фінансовими труднощами уряд починає зменшувати кредити на еміграцію, і навіть підносять голоси про потребу повного закінчення згаданої акції. Ці неприємні для емігран-

тів вістки викликають немале занепокоєння. Що робити? Що буде з українськими високими школами, цим правдивим скарбом еміграції? Як утримати їх далі та не допустити до ліквідації? — Ці питання є темою щоденних розмов. І дійсно повстає небезпека.

Українська Господарська Академія повстала в 1922. році за ініціативою лише кількох українських професорів і за підтримкою енергійного, дуже добре поінформованого в українських відносинах, прихильника української культури, міністра Гірси (нині посол Ч. С. Р. у Варшаві). Протягом короткого часу Академія виказала себе настільки позитивно й продуктивно, що перевищила найбільш оптимістичні сподівання. За кілька років Академія стала нормальною високою школою, що мала коло 100 українських і чеських педагогів та понад 600 студентів. Постановка наукової справи й урядження Академії викликали подив чеського уряду та чужинців. Перші випуски інженерів, що знайшли собі працю в Ч. С. Р. та інших країнах, виказали солідну й відповідаючу вимогам часу підготовку вихованців Академії. Самі чехи пишалися перед чужинцями Академією, як осередком і плодом української науки та культури. Останні роки показали, що Академія знайшла органічний зв'язок з українськими землями. Доказом цього є прибуття до Академії молодих українців з Волині й Галичини. Все вказувало на дальніший розвиток школи. Кожний, хто перебував в оточенні Академії, звик на неї дивитися, як на щось постійне й незмінне. Але... Цей рік приніс велику несподіванку для Академії.

Розпорядженням Міністерства Хліборобства заборонено новий прийом на зимовий семестр 1928.—29. р., і тим самим започатковано ліквідацію. Правда, нема підстав для припущень про негайну лік-

відацію Академії. Усі пересвідчені, що чеський уряд дасть змогу нормально закінчити студії всім слухачам. Правдоподібно, ліквідація розрахована на три роки. Але всеж таки ліквідація!

Важко зрозуміти й бачче відчувати, що здобуток українського культурного духу засуджено на смерть. І це в той час, коли на наших землях фактично нема жадної національної школи! Хіба можна задовольнитися подожженням українських шкіл на Радянщині? Хіба можна спокійно дивитися на став під Польщею, Румунією?

Так цінний для нації осередок мусить зникнути за кілька років! Мимоволі постає питання: що скаже на це край?

Пригадується розмова з міністром Гірсою про значіння Академії й потребу підтримання студента. Мені самому прийшлося почути: «А щож думає український нарід про Академію? Його обов'язком є підтримати її. Як видно, він у ній не зацікавлений... І довелось внутрішньо погодитися з цими словами.

Невжеж не було змоги підтримати власними силами Академію й решту високих шкіл закордоном? Немає чого говорити про підтримку Радянською Україною... Алеж Західні Землі? Америка? Невже нема сил дати звідтам необхідні засоби для наших шкіл, що тут мають змогу вільно розвиватися?

Для «реальних» діячів така можливість представляється фантастичною, утопічною... Всеж ми думаємо, що відповідною своєю постановою край мігби полекшити положення Академії. Мусить бути виявлена активність у настроях, у суспільстві, у пресі. Хібаж це не трагедія, що українські землі аустрії вистку про близьку ліквідацію Академії лише офіційним друкованим рядком в одній газеті? Що зробилиби на нашому місці чехи, поляки, німці? Жахом віє від нашої інертності супроти важливих справ сучасности й майбутности.

Не можна оминати мовчанкою деяких дійсно дивудгідних і ризикованих замірів певних еміграційних чинників, що користаючи з труднощів, мають на думці «перенести» Академію до «сосяної» Польщі.

Досвід із заснованням університету в Львові, шкільна політика польського уряду, що стремить до знищення навіть приватного українського шкільництва, і загальне відношення поляків до української проблеми, — не каже нічого цим «ідеалістам». Признаємося; ми не віримо в їх «ідеалізм» і бажання заховати Академію від смерги! І дійсно, хтож поважало може припускати, що Польща з «платонічних»

міркувань перебере Академію? — Перенесення Академії до Польщі мислиме лише тоді, колиби це зробило українське громадянство. Оскількиж «протектором» перенесення має бути Голушко, то, на нашу думку краще хай вона закінчить своє існування в Чехії.

Ми глибоко переконані, що перенесення Академії Польща використає для своєї політики, — для розбиття єдиного українського фронту в справі шкільництва, зокрема для поріжнення Волині й Галичини. Досвід «одинки» та червоно-білої «Ниви» промовляє за це. Оскількиб бажання ретельних прислужників польської політики сповнилися, то цим започаткуваною широку акцію національного саботажу й угодовства. Є тільки два виходи: *або українське громадянство врятує Академію, або вона вмере в Чехії.*

x

Слід ще на цьому місці згадати коротко про політичне й ідейне життя української еміграції на терені Ч. С. Р.

Загально мусимо ствердити, що еміграція дійшла до найвищого ступеня політичної диференціації й антагонізму. До цього в значній мірі спричинилася велика кількість емігрантів і порівнююче високий інтелектуальний рівень, що не може вміститися в звичайних рамках.

Під цей час чинними є група націоналістів, група У. Н. Р., соціалісти, монархісти й радянці (сменовеховці). Протягом останніх років сильно змінилось співвідношення сил, роля й питома вага згаданих груп.

Колись могутня в Чехії соціал-революційна група М. Шаповала переживає добу повного занепаду й розкладу. До цього в значній мірі спричинилася «партійна» праця провідників та їх методи, що викликали спротив широких громадських кол. Політично-національно ця група остаточно скомпромітувалася концепцією «Нового Сходу Європи» спільно з москалями з кол Чернова. Зараз соціал-революціонери намагаються активізувати себе акцією «Робітничого Університету». Одначе це започаткування виклазе також тенденції занепаду. Не буде помилкою передбачати, що для групи М. Шаповала не залишиться місця в Ч. С. Р. Ось тому в останній час робить вона заходи до перенесення центру ес-ерів в Канаду.

Щодо радянців, то серед них помічається все більший зріст «шумскіау» й «націонал-комунізму».

Колись сильний союз хліборобів за останні роки розпався на групу хлібо-

робів-державників і хліборобів-демократів. Від цього потерпіли обі частини. Назовні не помітно будь-якої активності хліборобів.

Група У. Н. Р. досить чисельна й веде жваву організаційну працю. До групи треба зарахувати партію ердеків, Товариство б. Вояків Армії У. Н. Р. і Республікансько-Демократичний Клуб. Соціал-демократична група І. Мазепи в багатьох питаннях солідаризується з групою У. Н. Р. Одним із проявів діяльності «уенерівців» є широка акція приміщення своїх абсолювентів чеських й українських шкіл на посади в Польщі. Формально цю справу переводить Р.-Д Клюб, а фактично — б. міністр Лотоцький. Добуття візи до Поль-

щі зв'язане з певними «кваліфікаціями» щодо «прихильності до уряду» та «любляючості» супроти поляків. Наддніпрцям-націоналістам не приходится думати про подолання всіх цих перепон. Дещо вкааує на певні конфлікти на цьому тлі між військовими й урядово-громадськими колами У. Н. Р.

Націоналістична група в Ч. С. Р. представлена Легією Українських Націоналістів і Групою Національної Молоді. Останній час позначається їх розвитком, поширенням, закріпленням й активністю. Позбавлені змоги вернутися на Радянську Україну й в Польщу, націоналісти роблять заходи до приміщення своїх членів закордоном.

М.-кий.

Виставка Преси в Кельні.

Вона вже скінчилася. 14. жовтня замкнено її брами, що були відчинені для широкої публіки Німеччини й чужих держав від половини травня. І коли ми в попередніх місяцях не подавали більш-менше шаблонного опису з тими чи іншими коментарями, то це тому, аби аж при кінці подати трохи загальних вражень і підсумків. Бож, ясна річ, що така велика й довготривала виставка жила своїм власним життям, виказала свій вплив на оточення та приймала від нього певні елементи. Тому й погляд, який можна собі виробити, тепер дуже різниться від перших вражень. Це добре видно при перегляненні відгуків преси, в якій можна помітити три ріжні фази: початкове безкритичне захоплення, пізніше, як реакція, гіперкритицизм, а вкінці об'єктивна оцінка. Не будемо, одначе, тут над цим довше спинятися. Нам досить ствердити, що для об'єктивного й критичного глядача кельнська «Pressa» представляла дійсно цінне придбання в ділянці німецької та загальнолюдської культури. Не дивлячись на свій перехідний характер, вона залишить тривалий слід не лише у психіці глядачів, але й взагалі в цілій виставовій техніці, яку вона ареформувала новим ставленням справи виставового оформлення матеріялу, розширила круговид творенням відповідного середовища для кожного експонату та збогатила небувалим доєі оправдуванням психічних фактів. Це все ясні докази, що виставка своє завдання сповнила, без огляду на правдоподібну матеріяльну невдачу (з очікуваних 10 міль. гостей було на ній лише 5). Своім багатством, — оригінальністю помыслів і новаторством в оформлен-

ні, — «Pressa» перевищила сподівання фахівців і лайків.

Для нас особливо цікавий оден момент, а саме «міжнародність» цієї виставки. По суті цей предикат до неї навіть не підходить, бо побудована вона не на міжнародньому, а на міждержавному принципі. Одначе силою факту, — силою життєвих законів витворилися тут такі обставини, що саме міжнародність виставки, на що впорядчики клали таку велику вагу виглядає дуже проблематично. Дарма, що космополітично настроєні творці вистави найбільше розрекламували її міжнародність, не допускали старого німецького прапору, уладили братерське прийняття французьких гостей з голосним тостем у честь Ерію..., життя насміялося над всіма сьми заходами. Самі того не знаючи, впорядчики, всупереч своїм засадам, зробили всі загальні, як історичні, так і сучасні відділи, що складали львинну частину виставки, одним великим засобом пропаганди, — часом навіть несмачного прославлення величі німецького духу. Мало того, що, порівнюючи з іншими відділами, уділено надто багато місця Фридрихові Великому, Бісмаркові та іншим; мало того, що окремий павільйон Східної Прусії показував крім певинної палиці Канта ще й величезні карти, які унаглядували пошматовання польським коритарем Східної Німеччини; мало того, що подібні карти майже в кожному відділі «до неба кричать о помсту», що в кольоніальному відділі велася нічим незамаскована агітація за повернення Німеччині кольоній, — у кожному куткові було видно прояви німецької політичної пропаганди, — гордої, зрештою

в більшості випадків окресленої, самохвальби.

Здавалосьби, що бодай у великому міждержавному будинкові впорядчики мусіли мати пригожий ґрунт для своїх засад безсторонньої міжнародної виставки. Зовсім ні! Досить оглянути павільони поодиноких держав, досить кинути оком на експонати Мадярщини, що аж до втоми повторяють по всіх стінах обурення на порушення «історичних прав», на виставку Італії, що пропагує фашизм, а навіть на відділ ССРСР, де видно лише на червоно пофарбовану гордість москаля-імперіяліста, який несе спасіння цілому людству, — і ви мусите ствердити, що й тут ідея міжнародности скрахувала. Коли власне під цим кутом зор дивитися на «Pressa», то вона дає нам непорушний доказ зросту націоналізму в сучасній Європі, природнього проникнення його в організм всіх народів, для яких він поволі стає головним стимулом великості й поступу. А той факт, що навіть серед несприяючих обставин необхідности вратися в ризи міжнародної безсторонности, принцип національної свідомости, гордості й навіть імперіялізму проявляється в кожному кроці, — є знаком нашого часу. Стільки загальних уяв.

Якеж місце займала на тій виставці Україна? — Це питання цікавить нас найбільше. Ми вже згадали, що виставка була міждержавною, — отже не могло бути й мови про суцільне заступництво преси *недержавного* українського народу. Алеж в «Незалежна Радянська Республіка», що претендує на патент української державности, в «Український Уряд» у Харкові, що через свою пресу задовго перед відкриттям кельнської виставки голосив світові про «гідне», «широке», «поважне» репрезентування України в Кельні! Вув навіть окремий комітет патронату над українським відділом зі Скрипником на чолі. Чулося багато про суперечки між Харковом і Москвою щодо степені «самостійности» українського павільону, а москалі-емігранти в своїх часописах з сумом подавали, що «несмотря на сопротивление Москвы, Украина будет иметь свой отдельный». — Цей неймовірний розголос і спонукував нас починати огляд «Pressa» розшуками відділу України. Даремна річ!

Немов знак нещасливої німецької політики останніх років, саме проти осереднього будинку кидається вам в очі *перший чужий павільон* з неймовірно великими, електрикою освітленими, червоними буквами «USSR.». Вже при вході помітно,

що сучасну Росію закордоном заступають представники певної меншости на Україні. Не приходитьсь говорити про самий характер внутрішнього урядження. Воно символізовано кількома спіралями з тонкої дешевої бляхи, які, аби забити ламорочки глядачам, безперестанно крутяться при світлі богатих лампок. Воно нічим не відрізняється від тих маскарадів, «кіно на вулиці», «агітпотягів», та ін., що роками морочать голову нашому селянству. Нас більше цікавить питання: де Україна? Не шукайте! Так, вона є, але загнана в кут, змілою рукою москаля замаскована безліччю білих на червоному, цитатів з Маркса й Леніна. Треба віддати належне впорядчикам, — вони виказали себе майстрами «єдино-неделімовщини». Кілька прикладів: цілу стіну займають дожовтневі російські часописи, — українських з царських часів, Центральної Ради, Гетьмана, Директорії, нема й сліду; десяток квадратних метрів уділено для Російської Академії Наук, — десяток книжок на маленькому столі пригадує про існування Української Академії Наук; найменші прояви колишньої діяльності російських революціонерів знайшли собі місце (таємна друкарня під овочевим склепом у Тіфлісі), — жадного натяку на працю українців за старих часів (більше того, одна товаришка, «с України», що аж кричить, пояснюючи глядачам здобуття «пролетарської культури», так і каже «In der Ukraine war vor der Oktober-Revolution keine einzige Zeitung in der ukrainischen Sprache»). Так ось Вам перший виступ «Незалежної Української Держави» на міждержавному форумі! І після такого скандального виступу ще хватало відваги містити хвалебні статті про «участь України» на сторінках не тільки «тогочасних» часописів, але також закордоном («Українські Вісті» в Парижі).

— Чи не соромно Вам, пане-патроне Скрипник, що Ви своїм імям прикриваєте московську безоглядність і безпардонність?

А безпардонність московських агентів не знала меж. Невеличкий відділ, «Україна» в світлі німецької преси й літератури, що впорядив у центральному будинку Український Науковий Інститут у Берліні, мозолив очі висланцям Москви. Коли відпоручник Інституту (д-р Гнатихак) спромігся примістити в газеті виставки замітку про той відділ під наголовом «Ukraina auf der Pressa», то пильні «сторожі» запротестували (!) перед комітетом виставки.

Най ці наші спостереження промовлять до тих «на Україні сухих», кому лежить на серці гідність і слава українського народу.

Г.—К.

«Щось гірше»...

Нас зовсім не дивує, що поява брошури «*The Ukrainian Question — A Peace Problem*» викликала обурення польської преси. Ми добре розуміємо її становище. Однак ми ніколи не припускали, що знайдеться український орган, який перейде всі межі національної етики й такту та накинеється на нас за видання для чужинців збірки статей про положення на українських землях. Такий орган знайшовся, — це «Тризуб». Признаємося, — ми думали про нього, коли випускали брошуру. Але ми сподівалися, що «тризубівці» ще в настільки обережними, що обійдуть мовчанкою небезпечне для них питання. У наших сподіваннях ми завелися. Коли голоси польських часописів в щирими й одвертими, то український, до тогож «урядовий», тижневик вибрав інший шлях. Розраховуючи на те, що сама брошура мало хто з українців читатиме (особливо мало споміж читачів «Тризуба»), оден з урядовців, який заховався під ініціалами «В. Р.», у 38. ч. з 30. вересня у розділі «Бібліографія» пущився на негідне перекручування фактів і поширення неправди. Чи не простіше булоби поставити крапку над «і», та одверто сказати: «*Ми проти брошури, бо вона проти Польщі!*» Це виглядало би більше відважно, ніж лицемірна заява: «*Само собою, що товати перед чужинцями становища українського населення під Польщею не слід*»... Ми стало уникали й уникатимемо полеміки з «Тризубом», але в даному випадку змушені сказати кілька слів, аби відбити охоту зловживати друкованим словом.

Наші поправки й зауваження почнемо з того, що дозволимо собі сумніватися, чи «В. Р.» уважно читав брошуру, а коли й читав, то чи розумів, бо сам показує своє проблематичне знання англійської мови, «*The efforts for the independence*»... — «*Визвольницькі змагання*»... Значно краще булоби перше ніж щось писати, звернутися до нас, — ми радо далиби перекласти український текст кожної статті.

Отже, колиби вірити «Тризубові», то виходить:

1. «*З нагоди міжнародного конгресу меншостей, Провід Укр. Нац. випустив*»...
2. «*Назва «Ukrainian Question» зовсім не відповідає змісту брошури*».
3. «*...тільки одна (стаття), так мовити, не проти, а про большевиків*».
4. «*У чужинця зразу ж утворюється вражіння, що центр «Ukrainian Question» є на землях під Польщею*».

5. *Бо коли чужинець прочитає статтю «Терор в Польщі» — зразу ж шукає — статті про «Терор під большевиками», і не знайшовши такої, — зробить висновок, що такого терору під большевиками взагалі нема. І справді — нібито нема, бо коли прочитати статтю д-ра З. Кузели про «Визвольницькі (!) змагання на сов. Україні», то пригодиш до стереотипного висновку — «на Шинке все спокійно». Бо, як видно із статті, «український совітський уряд» веде таку боротьбу з Москвою за відокремлення України у всіх площинах політичного, економічного, культурного і т. і. життя, і вже має такі здобутки в цих галузях, а особливо в «українізації», що просто не знаєш чому вірити: чи д-ру Кузелі, чи большевицькій пресі, яка одзначає не у спиті українзації, її рецидивність, то-що»...*

6. «*...не одмічати спротив Москви, що доходить до терору, до насильства, яке кидається у вічі, замовчувати люту боротьбу, що гідна і достойна кількох статей, а не одної — це означає, коли не найвінність то заслуження або ще щось гірше*».

7. «*...автор статті «змазав» увесь період боротьби від 1917—1921 року кількома фразами*»...

8. «*...дивно, як уживаються такі «рожеві комуністичні явля» з «інтегральним націоналізмом», на який претендує мати патент Провід*».

Безпідставність і безоглядну тенденційність наредених уступів найкраще доводить сама брошура. Однак ми не маємо змоги подати всіх статей в українському тексті, і тому обмежуємося до самих необхідних завважень:

1. Автор повинен уважніше читати «Розбудова Нації», перше ніж щось писати про діяльність Проводу. У 7.—8. числі за липень—серпень на 298. ст. читаємо: «*З нагоди Міжпарляментарного Зїзду в Берліні в кінці серпня, Провід видає інформаційну брошуру англійською мовою*»...

2. Колиб автор захотів тільки перечитати статтю Дмитра Палівва — «*Міжнародне значіння української проблеми*», — то вже цього вистарчилоби для оправдання назви брошури. Та стаття трактує саме справу цілої України, без огляду на тих чи інших окупантів. Досить навести такі місця:

«*В дійсності ж проблема Східної Європи полягає не в заміні володарів, не в переміні державної форми, а головно в радикальній зміні східно-європейської полі-*

РОЗБУДОВА НАЦІЇ

тичної географії. Відбудова взаємовідносин у Східній Європі, і разом з тим загальне оздоровлення відносин може бути переведене тільки шляхом остаточного закінчення національної диференціації старої російської держави, що почалося в 1917. р. Існування великанської централістичної континентальної держави, що ні географічно, ні етнічно, ні економічно внутрішньо не зв'язана, не має сьогодні жадного оправдання...

...Тільки дякуючи особливо нещасливим обставинам, ця країна, що з усіх, які належали до російської держави, мала найбільші вигляди на самостійне державно-політичне життя й найбільш енергійно вела та ще з дня на день веде боротьбу за свою незалежність, — Україна, — поновно була втиснена в межі зменшеної, але все ще сильної Росії...

...Кожна держава, що в цей момент вела політику наприклад у користь після большевицької, знов єдиної, Росії, робила би це всупереч реальним існуючим відносинам. Хто дивиться на Східну Європу, як на одну державу російську державу й з тою державою зв'язує свої плани, той повторює помилки Німеччини перед війною, коли вірилося в міцність єдиної австро-мадярської монархії...

І після такого ставлення українського питання у першій статті, «В. Р.» осмілюється твердити, що «назва не відповідає змісту»!

3. Не про большевиків говориться в статті д-р З. Кузєлі, а про Україну, що «була втиснена» (!) (див. вище) в СРСР. Тут знов треба було би навести повний текст статті, аби показати заголовні, як «Тризуб» оперує правдою. Хоч завданням статті було намалювати тільки «стремління до незалежності» населення України (не уряду!), всеж (на превеликий жаль співробітника органу УНР) цілі уступки кажуть про справжній стан на Радянській Україні. Ось кілька головніших цитат:

«...не дивлячись на старання останнього українського республіканського уряду, що емігрував закордон, і не дивлячись на сильний спротив українського селянства та численні повстання...

...Радянська Україна була, однак, на початку, відчас т. з. військового комунізму, тільки назвою українська, бо пануюча комуністична партія України за малими винятками складалася з росіян і симпатизуючих Росії жидів, які були ворожими українським національним й економічним стремлінням, і навіть українській мові. Радянська влада зустрілася тому на Україні з гострим постійним спротивом української інтелігенції та все рішачючого укра-

їнського селянства, що складає 85% населення, і на кожному кроці в своїй праці була стримувана, навіть того більше, бойкотована й поборювана. На Україні був сталлий несоккій, не дивлячись на безоглядні кари з боку большевицької влади...

...Україніці зараз же використали нагоду й почали в кінці 1923. року зятягу боротьбу проти русифікаторської практики дотеперішнього радянського урядового апарату та зуміли протягом короткого часу, покликаючися на «заповіт Леніна» й на «інтереси світової революції», скинути в більшій частині російське панування й привернути Україні український вигляд...

...Зєднані сили української суспільності перевели велику українізаційну працю в шкільництві, яке вже в роки незалежності України досягло високої ступеня розвитку...

...Українське суспільство, особливо господарські кола, все більше переходять думкою, що економічний розвиток України дасться досягнути шляхом самостійної розбудови власного господарства й шляхом більшого послаблення зв'язку з економічно слабшою Росією...

Чи не вистарчає наведеного для відкинення безпідставного твердження «В. Р.»? Щож торкається кількості статей, то ще раз відсилаємо автора до 7.—8. числа «Розбудови Нації», де на тій же 298. ст. сказано: «У брошурі звернено більшу увагу на Західну Україну, зогляду на участь у Зіздові багатьох українських послів до польського союму».

4. Грамотний чужинець не має такого вражіння. Стаття Дмитра Палієва виразно каже, що центр української справи лежить на терені Росії. До того ще слід додати перше речення в статті д-р З. Кузєлі: «Серце й головний центр України від століть знаходиться на берегах Дніпра».

5. Так, — нема статті про терор большевиків, але нідеж чужинець не «зробить висновку, що такого терору взагалі нема». Про відносини в СРСР цілий світ знає (також і ми про це ніколи не мовимо!), — про положенняж українців у Польщі, зогляду на велику пропаганду поляків та їх українських приятелів, як європейці, так й американці знають дуже й дуже мало. Не про здобутки «українського совітського уряду», а про здобутки українців під большевиками йде мова в брошурі. Як злочином є промовчувати фактичний стан, так теж є злочином перед чужиною негувати національні українські досягнення на Радянській Україні, та... добачати лише у певній політичній групі спасіння українського народу. Той факт, що большевицька преса «одзначає неуспі-

зи українізації», побиває власне співробітника «Трибуна», бо всім нам відомо, що на Радянській Україні нема жадної преси крім урядової, — отже сам «В. Р.» підкреслює, що «український соціалістичний уряд» стоїть за українізацію... Як небезпечно спочатку написати, а потім подумати!

6. Неправда! Ми стало «одмічаємо» зацікавленість Москви в боротьбі проти України (див. статтю д-р. З. Кузеді). Ми не замовчуємо нічого. Зовсім інакше поступає власне «Трибуна». Йогож поступовання, хочаби щодо даного випадку, безумовно не є наївністю, а «щось гірше»: плянове й негідне поборювання без розбору засобів усіх, хто інакше думає, ніж...

7. Ніхто нічого не «змазує». Ми не могли дати широкий історичний огляд,

але ми всеж знайшли місце для згадки про 1917.—1920 р. (більше ніж пів сторінки, а не «кілька фраз»!).

8. «Трибуна» помічає «рожеві комуністичні уяви» в праці Проводу Українських Націоналістів. «Український Революціонер», неперіодичне видання т. з. Західно-Української Національно-Революційної Організації, закидає Проводові «польонофіліство» й «петлюрівщину». Оцінки цілком протилежні. Хтож має рацію? Ми тишаємося, що й «варшавяки», і «москвічі» не можуть нам нічого закинути, і в злобному безсиллі пускаються на слизкий шлях інсинуації.

Жалюгідний виступ «Трибуна» справді є «щось гірше», ніж можна було сподіватися.

Політичний огляд.

Французько-англійська угода цілий час стоїть у центрі міжнародної політики. Пресова кампанія невдоволених держав дійшла до нечуваних розмірів і гостроти. Як не намагалися парижські й льондонські ініціатори захвати від світу зміст таємного договору, всеж не вдалося. Всесильний долар зробив своє. Один з відповідальних урядовців французького міністерства закордонних справ «помилково» передав журналістам копію листа Бертельо до амбасадорів Франції. За цю «помилку» ніби прийшлося різним посередникам заплатити щось 10.000 доларів. Для американського пресового короля Герста це було дрібничкою, бо лист Бертельо пролив світло на неприємний для Америки договір. Можна собі уявити велике заклопотання Парижу й Лондону після оголошення обіжника Бертельо. Той обіжник крім розяснення різних точок договору давав необхідні директиви французьким дипломатам. Непередбачена публікація підтвердила припущення Америки, що договір цілком перечить її морським інтересам. І дійсно: французи погодилися з англійським домаганням виключити зпід контролю міжнародних установ кількість малих кружляків, а за це англійці зобов'язалися не противитися французькому бажанню мати вільну руку щодо вишколених резервів армії. На перший погляд здавалося, що зміст обіжника не підтвердив далекойдучих підозрінь, немов Франція й Англія новим договором встановили спільну лінію в усіх справах міжнародної політики. Міжтим римська «Трибуна» з одного боку, і «Красная Звезда» (орган червоної армії) — з другого, пішли ще далі та в своїх «вірогідних»

публікаціях категорично твердять, що «морська» угода охоплює не тільки питання військової водної флотії, але також поширюється на справи армії, повітряної флотії, німецьких репарацій, політики на Балкані, на Близькому Сході й т. д. Скільки урядові кола Франції й Англії не заперечували, світовий загаль лишився на своїому. Такий погляд на договір скріплювало небажання опублікувати ціле листування, що зв'язане з ним. В Англії стали підноситися голоси з жаданням анулювання договору. І Льюїс Джордж і Мак Дональд рішучо осуджують невдалий крок консервативного уряду. На заступника Чемберлена, лорда Кешенлена, посяпалися з усіх сторін докори, ніби він своєю політикою веде Англію до загибелі. Міжтим парижські політичні чинники рішили помститися на справах оголошення тайного документу. Жертвою впаів парижський заступник Герста, Горан. Після не дуже лагідного зазнайомлення з вправними парижськими поліцаями, він мусів виїхати з Франції. Це, так би мовити, зовнішній бік морської угоди.

Далеко глибше пішли наслідки цієї глосної справи. Вашингтон, як треба було сподіватися, належно зреагував на неприхильний акт. У двох окремих нотах — одна до Парижу, друга до Лондону — Кулідж не тільки висловив своє невдоволення, але також підкреслив, що жадні французько-англійські порозуміння не перешкоджають справі роззброєння й морської політики Злучених Держав. Ці ноти скріплено різними розясненнями для преси, а саме, що американці не думають вносити які-будь корективи в свою полі-

тику після підписання пакту Кельога. Рим також не лишився позаду. У ноті Мусоліні виразно зазначено, що Італія домагається на Середземному Морі рівно-сильної флотії з Францією. Разом з тим Італія пробує порушити англо-французькій фронт і пропонує через свого льондонського посла спільну з англійцями тактику щодо німецьких репарацій. Японія, що одобрила морську угоду, не змогла залишитися поза сферою американської політики. Як видно з недавньої заяви японського міністра закордонних справ, спеціальний посол, барон Ушіда, дійшов до порозуміння з Вашингтонськими політиками. Важно сказати, що саме полягає це «порозуміння», але вже помітно його наслідки. Японський уряд заповів виведення військ з Китаю, і крім того швидко мають розпочатися китайсько-японські переговори в справі зміни договору 1896. року. Німеччина теж зареагувала на зближення Франції з Англією. Побіч неймовірної виразно ворожої пресової кампанії, німці почали сильно прощупувати далі зміцнення зв'язків з Москвою й Злученими Державами. Не дивлячись на попередній сумний досвід щодо торговельних зносин з більшовиками, німецькі політики знайшли, що саме зараз дуже придатний момент для відновлення переговорів, які перервало зв'язку з арештом німецьких інженерів. Москва радо йде назустріч німцям, але разом з тим рішучо виступає проти «єдиного фронту» німецьких фінансових, торговельних і промислових кол. «Правда», «Известия», а за ними також вся комуністична преса висловлює обурення тим, що німці рішили створити окрему центральну організацію для ведення економічних зносин з С. С. С. Р. Не без зв'язку із загальною європейською політикою є також перервання німецько-румунських переговорів і проволікання німецько-польських переговорів. Щодо останніх, то слід відмітити, що також і промова Гінденбурга підчас відвідання Сілезії вкладається в рамки німецького реагування на відродження Антанті. Подія сильно обурилася на старого фельдмаршала за те, що він підніс справу «несправедливих» східних кордонів Німеччини. Низка бурливих демонстрацій у Познані, Торуні та інших містах Західної Польщі не могла лишитися без морального впливу на вічні переговори. Зрештою, за наслідком нового перегруповання сил в Європі треба вважати досить вперті пресові чутки про близьке визнання С. С. С. Р. Злученими Державами.

Як бачимо, пакт Кельога, замість за-

початкувати нову добу «мирного співжиття народів», в історії означає час великого напруження міжнародних відносин. Вже мало хто й гадує про парижську «церемонію», в якій приймали участь Кельог, Бріан, Штреземан і т. д. Між тим довідуємось, що навіть «платонічне» оголошення війни «поза законом» не проходить так легко. Держави Південної Америки, начолі з усе більш експансивною Аргентиною, не виказують зовсім охоти приступати до пакту Кельога. Причиною того є власне «миролюбивість» Злучених Держав, що її так добре на собі відчули американо-латинські республіки. Вони категорично домагаються повного розяснення доктрини Монроє в тому напрямі, аби вона не була прикриттям виключного права інтервенції Вашингтону в справі південно-американських держав. Для Кельога повстає нове дипломатичне завдання. З одного боку Північна Америка ніколи не погодиться на порушення доктрини Монроє, яко знаряддя американської політики назові, — з другого, приступлення Південної Америки до пакту про «вічний мир» є питанням престижу Злучених Держав. Не тільки шляхом одвертого протесту доводиться безсмітність тих чи інших стремлень до всевітнього миру. Як видно з відповіді Мадярщини, що приступила до пакту із рівночасним зазначенням потреби зміни відносин установлених мировими договорами 1919. року, Європа ще далеко не підготована для відмови від війни, як знаряддя національної політики».

Зрозуміла річ, що кожний прояв політичної активності Будалешту знаходить тогож дня свій відгомін у сусідніх державах. Так і в цьому випадку, слідом за згадкою слова «Тріанон» появилися в чеській пресі різні міркування на тему: «про жадні зміни не може бути й мови». У свою чергу й Бенеш користує з нагоди, аби вказати незмінність чеської політики. Дивно тільки, що перед кількома місяцями сам він розмовляв з німцями щодо можливості знайти якоесь рішення в справі прилучення Австрії до Німецької Республіки. Тепер він каже коротко: «Проблеми прилучення Австрії нема зовсім»... Чи така категоричність не нав'язана подумом франко-англійської приязні? У всякому разі Бенеш сам не вірить собі, бо колиби не було проблеми «аншлюсу», то пощо французький посол у Римі намагається схилити Мусоліні до спільної лінії власне в справі злуки австрійців з німцями?

Цілком льогічним наслідком міжнародної ситуації є пресові атаки проти

Франції й Англії. Саме перед парою тяжких «Берлінер Таблат», що славиться своєю поінформованістю в східно-європейських справах, приніс великий анонімний допис про побут Пілсудского в Букарешті. Як запевняє автор, поїздка маршала цілком не мала приватного характеру, а стояла зв'язку з широкими планами Франції (військових кол з Фошем на чолі) на Сході Європи. Виходилоб, що ніхто інший, як Франція завзялася розв'язати Гордійський вузол складних відносин... Польща, Румунія, Чехія та... Мадяричина (ніби завданням Пілсудского було якось примирити її з Румунією) малиби розпочати війну проти большевиків. Правобережна Україна призначена для поляків, а Лівобережна сталаби Незалежною Українською Державою із Харковом, як столицею... Крім того подано безліч найбільших подробиць підготовчої праці. Мусимо признати, що ці «плани» в певній частині не є надто фантастичними, і покриваються з намірами Польщі в першу чергу (пощож відмовлятися від Одеси?), а також з намірами певних українських кол. Проте ціла «революція» є ясним маневром московсько-німецьких кол проти відродженої Антанти. Це підтверджує також вістка, ніби на вулицях Берліну в останніх днях можна бачити великі комуністичні плякати, на яких передруковано той допис і великими буквами написано: «Франція проти Росії, Англія проти Росії, всі капіталісти проти Росії»... Під таким заголовком стоїть: «Україна малаби стати незалежною державою»... Ми вмисне наводимо цей цікавий пресовий епізод, аби вказати на ті настрої, що зараз панують в колах переляканих червоних москалів. Їм вже сниться незалежна Україна! *Проти цього ми нічого не маємо але проти нового перекроєння землі української виступатимемо так само як і проти сучасного.*

Так чи інакше, подорож Пілсудского безумовно виходить поза межі звичайних відвідин. Це є одна з багатьох подорожей, що відбулися в останній місяці між Варшавою й Букарештом. *Це є лише доказом нервового настрою на Сході Європи, — на нашій землі. Пізніше чи раніше прийде й до вибуху. А коли це станеться, то не від кого, — тільки від українців буде залежати, як виглядатиме карта майбутньої Української Держави.*

Ми вже згадували минулого разу, що на Балкані теж відчувається вплив нової англо-французької політики. Французам вдалося пересвідчити англійців у потребі стабілізації відносин між балканськими державами, — у потребі затримання іта-

лійської експансії по другий бік Адрії. Важко передбачити, чи Венізелосові дасться знайти посередню між італійською сцилею та югославянською харидою. У всякому разі старий політик вже закінчив частину свого (англо-французького!) плану: він підписав разом з Мусоліні договір приязни, обговорив всі справи з Бріаном і Болдуїном та, зрештою, зрівноважив свій побут у Римі відвіданням Білгороду. Всі його публичні заяви кожний може розуміти так, як хоче. І не дивно, бо він змушений зараз бути приятелем всіх, з ким він розмовляє. А розмовляє він з представниками держав, що (Італія, Югославія) певне ніколи не порозуміються без збройного конфлікту. Рим все ще не стратив надії на перекреслення плянів замирення Балканського Півострова. Саме коли Венізелос був гостем Маріновіча, з Ангорі еликали його невідладно приїхати для розпочаття перерваних переговорів. Як відомо, Туреччина ще весною підписала договір з Італією. Отже італійцям ходить про втягнення Греції в захитаний грецькими внутрішніми подіями потрійний союз.

На Далекому Сході притягають до себе увагу заходи уряду об'єднаного Китаю в напрямі піднесення китайської нації на належну височину. Треба визнати, що китайські політики зміло використовувати кожен міжнародну нагоду, аби тільки здобути щось для своєї незалежної держави. Також і справу морської угоди не полишено без уваги. Немов у подяку за те, що Злучені Держави перші визнали новий режим і згодилися на підписання договору, китайський уряд випустив відозву до американського народу. У відозві виразно зазначено, що в хвилину потреби Китай буде разом з Америкою... Що може бути яснішим? Японці відразу зрозуміли, про що ходить, і поставили на порядок денний питання налагодження взаємодієносин з нанкінським урядом. Почулися навіть голоси про тісне зближення між Японією й Китаєм. Така можливість далеко не відповідає інтересам Англії.

До всіх поразок, які англійська політика потерпіла в останній час, долучується ще оживлення діяльності індійських свараджистів (самостійників). Вони теж добре оцінюють міжнародне положення й саме тепер дають про себе знати підготовкою атентату на комісію Сімона та заповідженням нового штрайку.

Деж той спокій, про який так багато говориться на гучних засіданнях у Женеві?

В. Покерг.

РОЗБУДОВА НАЦІЇ

Лист до редакції.

Провід Союзу Української Націоналістичної Молоді в приводу події, яка мала місце 15-го жовтня ц. р. год. 10,45 в редакції «Діла», згідно із загальною думкою молоді організованої в ньому, вирішив зайняти таке становище:

Вчинок тт. Семена Стефанюка й Андрія Гавецького був належною і зрозумілою відповіддю на сталі виступи «Діла» проти певних подій національного життя і способів їх освітлювання, якими воно не раз принижувало найкращі пориви молоді й ображувало її національні почування. Зі свого боку Провід Союзу Української Націоналістичної Молоді, забираючи голос у цій справі, піддає під осуд Громадянства останнє становище редакції «Діла» в приводу події в дні 15. ц. м., яка промовчує відомі їй ідейні мотиви вчинку і називає вчинок наших товаришів «проявом хуліганства згл. провокації». Рівночасно нап'ятує становище громадянських чинників та осіб, які не вислухавши другої сторони згл. не ждучи її в'яснення, осудили цей вчинок.

За Провід СУНМ:

Вогдан Кравців с. р.

Степан Ленкавський с. р.

Надіслані книжки та журнали.

Віктор Андрієвський: ПРОТИ ПРОВОКАЦІЇ. *Каліш, 1928, стор. 14, серед. 8°.*

ПРОТИ РОЗЛАМОВЦІВ ТА ЗРАДНИКІВ — ЗА КОМІНТЕРН! *Комуністична Партія Західної України. Львів, 1928, стор. 136, мал. 8°.* —

L'EUROPA ORIENTALE, Rivista storica e politica pubblicata a cura, dell' Istituto per L' Europa Orientale, Nr. 7—8, 1928, Roma.

ЛІТОПИС УКРАЇНСЬКОГО ДРУКУ. *Орган державної бібліографії, щотижн. видання укр. книжк. палати. Чч. 31,—40. Харків, 1928.*

ЛІТЕРАТУРНО-НАУКОВИЙ ВІСТНИК. *Місячник літератури, науки й суспільного життя, рік видання 28., кн. X. XI, жовтень, листопад 1928.*

ТРИЗУБ. *Періодичний журнал виходить*

кожної неділі в Парижі Чч. 38—41, 1928. р.

ВІЛЬШОВИК УКРАЇНИ. *Політично-економічний двотижневий журнал. Харків, 1928, чч. 17,—19.*

СТУДЕНСЬКИЙ ГОЛОС. *Орган Української Студенської Громади у Варшаві. Рік видання II, чч. 1,—6.*

ВІЛЬНЕ КОЗАЦТВО. *Двотижневий журнал літератури й політики, ч. 21, Прага, 1928.*

РІДНИЙ КРАЙ. *Виходить що неділі в Чернівцях. Чч. 40,—44, 1928.*

ВІРА І НАУКА. *Евангельський часопис присвячений духовному, культурному і економічному життю українського народу. Рік видання IV. Чч. 18,—20.*

РАНОК, *двотижневик української незалежної думки. Ч. 2,—3, Париж, 1928.*

Лист до редакції.

Провід Союзу Української Націоналістичної Молоді з приводу події, яка мала місце 15-ого жовтня ц. р. год. 10,45 в редакції «Діла», згідно із загальною думкою молоді зорганізованої в ньому, вирішив зайняти таке становище:

Вчинок тт. Семена Стефаніка й Андрія Гавцького був належною і зрозумілою відповіддю на сталі виступи «Діла» проти певних подій національного життя і способів їх освітлювання, якими воно не раз принижувало найкращі пориви молоді й ображувало її національні почування. Зі свого боку Провід Союзу Української Націоналістичної Молоді, забираючи голос у цій справі, піддає під осуд Громадянства останнє становище редакції «Діла» з приводу події в дні 15. ц. м., яка промовчує відомі їй ідейні мотиви вчинку і називає вчинок наших товаришів «спроєм хуліганства згл. провокації». Рівночасно нап'ятовуює становище громадянських чинників та осіб, які не вислухавши другої сторони згл. не ждучи її вияснення, осудили цей вчинок.

За Провід СУНМ:

Богдан Кравців в. р.

Степан Ленкавський в. р.

Надіслані книжки та журнали.

- Віктор Андрієвський: ПРОТИ ПРОВОКАЦІЙ. *Каліш, 1928, стор. 14, серед. 8^о.*
- ПРОТИ РОЗЛАМОВЦІВ ТА ЗРАДНИКІВ — ЗА КОМІНТЕРН! *Комуністична Партія Західної України. Львів, 1928, стор. 136, мал. 8^о. —*
- L'EUROPA ORIENTALE, *Rivista storica e politica pubblicata a cura, dell' Instituto per L' Europa Orientale, Nr. 7—8, 1928, Roma.*
- ЛІТОПИС УКРАЇНСЬКОГО ДРУКУ. *Орган державної бібліографії, щотижн. видання укр. книжк. палати. Чч. 31,—40. Харків, 1928.*
- ЛІТЕРАТУРНО-НАУКОВИЙ ВІСНИК. *Місячник літератури, науки й суспільного життя, рік видання 28., кн. X. XI, жовтень, листопад 1928.*
- ТРИЗУВ. *Періодичний журнал виходить кожної неділі в Парижі. Чч. 38,—41, 1928. р.*
- ВІЛЬШОВИК УКРАЇНИ. *Політично-економічний двотижневий журнал. Харків, 1928, чч. 17,—19. —*
- СТУДЕНСЬКИЙ ГОЛОС. *Орган Української Студенської Громади у Варшаві. Рік видання II, чч. 1,—6.*
- ВІЛЬНЕ КОЗАЦТВО. *Двотижневий журнал літератури й політики, ч. 21, Прага, 1928.*
- РІДНИЙ КРАЙ. *Виходить що неділі в Чернівцях. Чч. 40,—44, 1928.*
- ВІРА І НАУКА. *Евангельський часопис присвячений духовному, культурному і економічному життю українського народу. Рік видання IV. Чч. 18,—20.*
- РАНОК, *двотижневик української незалежної думки. Ч. 2,—3, Париж, 1928.*

Приймається підписка
на
ОРГАН ПРОВОДУ УКРАЇНСЬКИХ НАЦІОНАЛІСТІВ
РОЗБУДОВА НАЦІЇ

Журнал виходить кожного місяця

І містить статті ідеологічного, філософічного, літературного, економічного, військового й ин. характеру, що відносяться безпосередньо до життя й діяльності українського народу; рівнож містить журнал історичний матеріал з визвольних змагань чужих народів, а також постійний огляд міжнародньої політики.

Піврічна передплата вносить: — 30 кч. в Чс. Р., — 9 зл. п. в Галичині, на Волині і в Польщі, — 4 мар. в Німеччині, — 6 шіл. в Австрії, — 24 фр. фран. в краях Латинської Унії, — 1.20 дол. амер. в Америці, Канаді та инчих краях.

Поштова адреса Редакції й Адміністрації: PRAHA — SMÍCHOV, poštovní schránka č. 37, Čs. R.

Гроші слати на адресу: LEGIOBANKA, «ROZBUDOWA NACIJI», Praha Čs. R. В краю і в Польщі: ЦЕНТРОБАНК «РОЗБУДОВА НАЦІЇ» Львів. В Австрії: BANKHAUS SWOBODA & COMP., Wien I, Legiobanka, Praha — «Rozbudowa Naciji». В Німеччині: DARMSTÄDTER UND NATIONALBANK, Berlin, Legiobanka, Praha — «Rozbudowa Naciji». У Франції: BANQUE COMMERCIALE DE PRAGUE, Paris II, Legiobanka, Praha — «Rozbudowa Naciji». В Америці й Канаді: UKRAINIAN LEGION, P. O. Box 578, Philadelphia, Pa. «ROZBUDOWA NACIJI».

В АДМІНІСТРАЦІЇ ЖУРНАЛУ
„РОЗБУДОВА НАЦІЇ“

можна постійно дістати

Гуцульський Курінь

поема *О. Бабія*

Національна Думка

Орган Групи Української Національної Молоді в Празі,

Державна Нація (ч. 1, 2.)

Орган Легії Українських Націоналістів

і Смолоскипи

Журнал Української Націоналістичної Молоді в Краю.

Vydavateľ: *Ing. C. Mykola Sciborský*, Ukr. Zemědělská Akad. v Poděbradech.
Odpovědný redaktor: *Václav Harych*. Tiskárna: Legiografie, Praha-Vršovice.

Sámová ul. č. 665.

Novinová sazba povolena řed. p. a t. čís. 20225-VII-1928.

РОЗБУДОВА

НАЦІЇ

ОРґАН ПРОВоду УКРАЇНСЬКИХ НАЦІОНАЛІСТ

РОЗБУДОВА НАЦІЇ

орган Проводу Українських Націоналістів.

Видав: Микола Сціборський, канд. інж. У. Г. А. в Подєбрадах.

Редагує: Колегія.

Помешкання Редакції й Адміністрації: Praha-Smíchov, Nádražní tř.
č. 46 p. (акс. pivovar). ■

Поштова адреса: «Rozbudowa Naciji», Praha-Smíchov, pošt. schránka
č. 37.

Гроші посилати на адресу: Legiobanka, Praha «ROZBUDOWA NACIJI», Центробанк Львів «ROZBUDOWA NACIJI», Ukrainian Legion P. O. Box 578, Philadelphia. Pa. «ROZBUDOWA NACIJI», Bankhaus Svoboda & Comp., Wien I., Legiobanka Praha «ROZBUDOWA NACIJI», Darmstädter und Nationalbank, Berlin, Legiobanka, Praha «ROZBUDOWA NACIJI», Banque Commerciale de Prague, Paris II, Legiobanka, Praha «ROZBUDOWA NACIJI».

Ціна окремого числа: Ч-с. Р. — 5 кч., Галичина, Волинь, Польща — 1.50 вл. п., Австрія — 1 шіл., Німеччина — 0.70 мар., краї Лат. Унії — 4 фр. фран., Америка, Канада, та інші краї — 0.20 дол. амер.

ЗМІСТ.

1. Володимир Мартинець: По році діяльності 417
2. Петро Кожевників: «Рік Розбудови Нації» 420
3. Липовець: Десятиліття української революції 423
4. В. Вогуш (Харків): Загальне економічне положення С. С. С. Р. 425
5. Зенон Пеленський: Наша справа 429
6. Сочн. Андрій Фовицький: До питання військового вишколу 436
7. Ген. М. Омелянович-Павленко: Останні місяці 1918. р. 438

ОФІЦІЯЛЬНА ЧАСТИНА.

8. Звідоження ч. 10 443

З ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІЗАЦІЙ.

9. Легія Українських Націоналістів 444
10. Секція Легії Українських Націоналістів у Парижі . . . . . —
11. Реферат члена Ц. К. Легії Українських Націоналістів 445

ХРОНІКА.

12. На Радянській Україні 445
13. Під Польщею 450
14. Під Румунією 453
15. Свято українського чину 454
16. Серед українців у Парижі 456
17. Єдиним фронтом 457
18. Олімпійські гри 459
19. Політичний огляд 462
20. Від Редакції 465
21. Від Адміністрації . . . . . —
22. Оголошення . . . . . —

РОЗБУДОВА НАЦІЇ

(ROZBUDOWA NASIJI)

ОРГАН ПРОВОДУ УКРАЇНСЬКИХ НАЦІОНАЛІСТІВ

Річник I.

Прага, грудень 1928.

Число 12.

Володимир Мартинець.

По році діяльності.

Діяльність Проводу Українських Націоналістів за перший рік його існування проходила під знаком синтезу стремлень і творчого прояву організованого націоналізму. Ця обставина має велике значіння, коли взяти на увагу, що ще перед роком націоналістичні організації, розпорошені по різних українських землях і чужих краях, різно збудовані, без ніякого звязку між собою, були не зовсім пригожим матеріалом для витворення одної націоналістичної спільноти. Вправді, повстання Проводу являлось одним з етапів розвою націоналістичного руху, але негайного переведення завдань намічених I. Конференцією бракувало ще необхідної психологічної підготовки націоналістичних кол. Оцінюючи належно вагу цієї справи, I. Конференція доручила Проводові передусім перевести «підготовку націоналістичних елементів». Сьогодні, після року діяльності Проводу, треба ствердити, що не тільки вдалося перевести цю психологічну підготовку, але що зараз вже важко відділити діяльність Проводу від діяльності поодиноких націоналістичних організацій. Свідомість приналежності до одної націоналістичної спільноти всіх організованих націоналістів закріпилася так сильно, що створення одної монолітної націоналістичної організації не натрапить на ніякі труднощі.

Із тими труднощами боровся Провід у своїй дотеперішній діяльності. Всеж вони не були так великими, щоби не можна було їх усунути без шкоди для справи. В усунанні їх була помічною свідомість націоналістів, що ніякі перешкоди не можуть спинити їх стремлень до заснування єдиної організації.

Так, наприклад, на українських землях *відношення націоналістів до партій* відіграло цілий час значну роль, і то настільки, що таке чи інше поставлення справи впливало на внутрішній розвиток руху. Здається дивним, що перерішена давно для Проводу справа могла мати таке велике значіння в краю. Річ у тому одначе, що вона не була перерішеною для націоналістів в краю. Серед них у хвилі повстання Проводу панували розбіжні погляди й стремління. Кожне рішення потягало за собою далекойдучі наслідки, що впливали на характер майбутньої організації українських націоналістів. Партія, ідеологічна група, політична формація, явна чи нелегальна, позитивна чи негативна праця,

щоденна політика чи праця для майбутности й т. д., — це питання, які повставали. Ці тертя були неминучими, коли зважити, що націоналістичні елементи на Україні дуже різнородні. Побіч великої частини, згрупованої в організаціях націоналістичної молоді, є також націоналісти, що не належать до ніякої політичної групи й врешті такі, що перебувають в партіях. До тогож і в «Союзі Націоналістичної Молоді» були аналогічні течії, що й поза ним. Беручи на увагу, що Провід стояв у звязку з представниками всіх напрямів, не слід дивуватися, що справа відношення до партій часто виринала. Займаючися нею, Провід від самого початку мав ясну ціль: *розбудувати й усамостійнити організований націоналізм*, увести його у *всеукраїнське* русло та скирувати розбіжні стремління на шлях *інтересів цілости націоналістичного руху*.

Від самого початку Провід був свідомий, що фермент серед націоналістів в краю — це тимчасове явище, та що раніше чи пізніше візьмуть верх тенденції, які йтимуть по лінії інтересів націоналістичної спільноти. Це й сталося. І це означає зворот націоналізму в позитивний бік та відкриття шляху для нестриманого його розвитку. Разом з тим притягнуто й зацікавлено справами Проводу націоналістичні *низи*. Незрозумілими є лише виступи «принципіалістів» на сторінках одного з місячників; ми відносимо це на рахунок непоінформованости.

Справа відношення до партій виринала також і на еміграції. На це склалися дві причини: зацікавлення краєвими справами, які не є без значіння для цілости націоналістичного руху, і напади різних політичних еміграційних груп на націоналістичні організації. Одначе на еміграції ця справа мала інший характер, ніж в краю, хочби тільки тому, що серед емігрантів нема прихильників співпраці з партіями.

Подібно як на Україні, так і на еміграції взяла гору течія, яку заступає Провід від першого дня свого існування. Вона базується на таких тезах:

1. Провід послідовно йде до створення *єдиної організації українських націоналістів* на *всіх* українських землях та в усіх еміграційних осередках.

2. Маючи *всеукраїнський* і національно-революційний характер, організований націоналізм мусить *відмежувати себе від існуючих політичних угруповань*, як теж не може прибирати *партійних* форм. Зогляду на це, члени єдиної організації націоналістів *не можуть* бути членами існуючих партій.

3. Організований націоналізм мусить, зогляду на творчу ролю, яку він мав відіграти в суспільному житті: а) відкинути *руйнуючу* боротьбу *негідними* засобами проти інших груп і партій; б) здобувати вплив шляхом *творчої праці*; в) не виключати можливости співпраці з *поодинокими особами*, прихильниками націоналізму, навіть коли вони є членами інших політичних груп.

Одначе організаційні справи не тільки лучилися з питанням відношення до партій. Далеко більше значіння для розбудови організаційного життя мала *справа підготовки Конгресу*. Треба було усунути відокремленість поодиноких націоналістичних організацій, організаційний егоїзм і місцевий патріотизм. Все це, не рідко в супроводі особистих амбіцій, виказалось при піднесенні справи створення *одної* організації. До цього долучалась низка питань ідеології й програми діяльности українського

РОЗБУДОВА НАЦІЇ

націоналізму, потреба викінчення політичної плятформи та схеми єдиної організації. Зрештою, щоби завести лад, треба було не тільки втручатися в справи кожної організації, але також вирішувати хоч частинно справи, що входили в завдання Конгресу.

Поволі відносили в поодиноких організаціях кращали, внутрішні тертя зникали, звязок з Проводом кріпшав, переходячи в тісну співпрацю, а з часом у підпорядкування Проводові. Організації передали Проводові ведення діяльності назовні та віддали йому свої сили для економічної акції, ідеологічної підготовки й ведення пропаганди. Не тільки притягнуто до праці організації, але також нових людей пова організаціями.

Все це було «прорубуванням пралису», коли взяти на увагу умови серед яких приходилося працювати з дуже малими фондами, і те, що чи то в своєму органі «Розбудова Нації», яка творила дуже важну ділянку праці Проводу, чи в окремих рефератах на місцях, на спеціальних конференціях, підчас поїздок членів Проводу й т. д. приходилося займати в перший раз становище до поодиноких ідеологічних та практично-політичних проблем, і таким чином творити підвалини однолітної організації та її політичної плятформи.

Щойно пересвідчення про наявність певної психологічної єдності, вже зрілої для оформлення в єдиній організації, розв'язало Проводові й організаціям руки щодо безпосередньої підготовки Конгресу. Дальніше проволікання його було би не тільки неоправданим, але й шкідливим, бо обставина, що лише Конгрес остаточно прийме схему організації, не дозволяла робити далекойдучі організаційні зміни. Ходило про це, аби не витрачувати енергії на справи, що можуть бути змінені на Конгресі, та передчасним вирішенням деяких організаційних справ не ускладняти праці Конгресу.

Це не означає одначе, що крім теоретичних плянів, які мають бути запропоновані на Конгресі, не роблено нічого в організаційній ділянці. Деякі організації потворили свої філії в різних країнах (Франція, Бельгія, Люксембург, Туреччина, Канада) як також утворено Союз Українських Націоналістів у Німеччині. Рік діяльності дав змогу зорієнтуватися в можливостях переведення в життя різних проєктованих схем та в їх доцільности, не тільки зогляду на різні території й різні умовини праці, але й зогляду на кінечність вибрання форм, що найкраще відповідали б всеукраїнському й національно-революційному характеру організації.

Тут слід дещо додати до тих завважень, які ми поробили в одному з попередніх чисел «Розбудова Нації». Терен діяльності організації ділиться на дві частини: всі українські землі (від Лемківщини до Каспія) і землі, де перебуває українська еміграція. Обі частини поділяються на певну кількість територіяльних комплексів. Кожному комплексові відповідає територіяльна частина єдиної націоналістичної організації, що на даній території поділяється на дрібні місцеві організаційні одиниці. Всі організаційні одиниці творитимуть організацію українських націоналістів.

Щодо складу членів, то введення в організаційні рядки всіх шарів суспільности, без огляду на стан і вік, буде засадою націоналістичної організації. Тому, що виховання кадрів націоналістів треба зачинати

РОЗБУДОВА НАЦІЇ

від доросту, організація складатиметься з трох ступнів, відповідно до віку членів: доросту, молоді (юнаків) і дійсних членів.

Не будемо входити в подробиці. Слід лише ствердити, що статут матиме найширші рямки, аби його можна було примінити як до *сучасного* стану організованого націоналізму, так і до *майбутнього*. Ясна річ, що також і політична платформа організації буде широко закробна. Праця над виробленням платформи тісно зв'язана з працею над поодинокими рефератами, висновки яких і будуть складати політичну платформу.

Окремий регулямін Конгресу встановлює: 1) *персональну* участь, без огляду на те, чи поодинокі особи є членами націоналістичних організацій, 2) поділ учасників на *членів Конгресу й гостей*, 3) *широкі повноважності* Президії Конгресу. Праця Конгресу проводитиметься на пленумах і в 4 комісіях: ідеологічній, соціально-економічній, політично-військовій та організаційній. Щодо рішень, то, згідно з регуляміном *ухвалами Конгресу* є рішення за згодою *всіх* членів Конгресу; всі спірні справи передаються як *проекти ухвал* на вирішення *кируючого органу* організації.

Відложення Конгресу, що був вперше плянований на весну б. р. викликало потребу поширення завдань Проводу, який спочатку мав намір обмежитися *тільки* на підготовку Конгресу. У першу чергу ходить про діяльність Проводу назовні. Правда, зовнішня діяльність можлива лише по Конгресі, — всеж зроблено й тут чимало. Заходи Проводу стверджують, що справа зовнішньої акції націоналістів стає з кожним днем все більш актуальною. Не треба доводити, що орієнтаційна політика різних українських груп за кордоном не відповідає інтересам нації. Кравціж групи, не тільки зогляду на свій територіяльний характер, але й на умовини їх праці під чужою окупацією, не можуть вести праці назовні, особливо у *всеукраїнському* розмірі.

Все подане вказує на те, що праця протягом 12. місяців дала значні висліди. Головний успіх її полягає в тому, що вона *відкрила широкі овиди* для *організованого* українського націоналізму й *поставила перед ним силу завдань*, виконання яких є його обов'язком.

Петро Кожевнікв.

«Рік Розбудови Нації».

Перший рік періодичного видання! Це є подією в житті кожного народу, і тим більше в житті українців. У той час, коли так багато українських місячників, тижневиків і щоденників припинило й припиняє своє існування швидко після появи, — перший рік «Розбудови Нації» не може лишитися поза увагою нашого загалу.

Думка про видавання свого політичного органу була логічним вислідом розвитку руху українських націоналістів на протязі останніх десяти років. Це було завершення процесу «переоцінки цінностей», що розпочався слідом за поразкою у нашій боротьбі за повну незалежність.

Всі українці ще добре пам'ятають, з яким запалом і вірою в провідників наша молодь стала під національні прапори в 1917. і 1918. році.

Без хитання й без страху пішли струнки лави в бій проти Півночі, Заходу, Півдня й Сходу. Відданість ідеї самостійности спаювала українських юнаків. Бажаючи найшвидше дійти до Великої Мети, не тратили вони ні хвилини на роздумування: *чи правдивими шляхами та чи гаразд велася боротьба*. Без критики «верхів» і без порушення карности виконували вони волю тодішніх провідників. Богато, дуже багато віддало своє життя ще до великої поразки 1919. і 1920. року. Але не всі.

На чужині, — у таборах, тюрмах, копальнях, фабриках, студентських гуртах, аудиторіях, бібліотеках, — серед влиднів і праці, та на поневоленій, сусідами поділеній Україні, серед щоденних переслідувань, — кожен учасник визвольної боротьби ставив собі одне й теж питання: *Як бути далі?* І шукаючи за найкращою відповідю, хоч і в ріжній формі, всі приходили до одного: *без найбільшого напруження сил, без поставлення інтересів Української Нації й Української Держави над усе, без міцної та широкої організації активних українців — не здобути самостійности!*

Стихийний рух, рух тих, хто себе називав тільки націоналістом, охопив усі простори, де мешкають українці. Без наказів і директив поставали самостійно менші й більші організації. А разом із тим виникла пекуча потреба друкованого органу, що ширивби гасла націоналізму, що кликавби до творення *націоналістичної сили*.

Першою — «Заграва»; за нею — «Національна Думка» й «Державна Нація». Вони ставили собі однакові завдання. Проте, зогляду на розпрошеність націоналістів, на відсутність виразної організаційної програми й на брак необхідних засобів, не могли вони втриматися. Усеж, припинення їх появи не переривало пресової діяльності українських націоналістів. Саме на *ідеологічній спадщині тих органів розпочато будову нашого місячника*.

Вже в 1926. році, коли дві організації взялися за поширення (Група Української Національної Молоді), або за видавання (Легія Українських Націоналістів) своїх органів, виринула *думка про єдиний націоналістичний пресовий орган*. Одначе передумовою пресової централізації завжди є організаційна централізація. Щойно з утворенням Проводу Українських Націоналістів прийшов час *зосередження й планомирного поширення кличів націоналізму*. Без цього неможливим булоб переведення підготовки Конгресу Українських Націоналістів, як під оглядом розроблення ідеології, так і під оглядом організаційного згуртування необхідних сил. Ці завдання перебрала на себе «Розбудова Нації».

Разом із цими завданнями від першого дня поставили ми собі за категоричний обовязок: *до всіх проблем українського національного життя, а передусім до всіх виявів української чинности, для всіх світових подій і до всіх фактів щоденної дійсности підходити лише з міркою ідеї Незалежної Соборної Української Держави*. Такий обовязок диктував нам *одинокий критерій: інтереси Української Нації мусять домінувати над інтересами всіх груп, станів й обидиць*.

І тепер, по році нелегкої праці, ми дивимося на перейдений шлях. Дванадцять чисел «Розбудови Нації» дають кожному змогу визнатись в тому, що нам вдалося зробити. Безумовно, не треба закривати очей на те, що ще сила важливих питань чекає на порушення, освітлення й вирішення. Але не слід також зменшувати значіння всього, що осягнуто.

У своїй ідеологічній частині «Розбудова Нації» дала цілу низку статей

на політичні, економічні, соціальні, культурні й військові теми. Новим, широким і виразним освітленням різних суспільних питань вдалося викликати серед найширших українських кол не тільки зацікавлення чи захоплення, але також змусити до передумання й передиспутовання. Що більше повною незалежністю думки «Розбудова Нації» прихилила до себе тих українців, які, зневірені різноманітністю партійно-політичних угруповань чи зовнішньо-політичних орієнтацій, відійшли від української преси. Отже в справі вироблення й скристалізованя ідеології українського націоналізму та в справі спонукання до політичного думання лежить *головна роля* нашого місячника.

Поруч з цим не лишали ми без уваги різних проявів української сучасности. Без огляду на ті чи інші групи, ми осуджували негідні українців-державників факти на *всіх* українських землях і в усіх чужих краях. У наших осудах ми завсігди намагалися вказувати на ті шляхи, якими українці мусять простувати до здійснення свого ідеалу. Наша критика не була, і ніколи не буде виявом духу заперечення всього, що не в з нами. Ми шукали й знаходили позитивне в праці навіть *ворожих нам політичних груп*. Одвертими очима дивилися ми на положення українців на всіх землях і ніколи не промовчували того додатного, що там можна запримітити. Але разом з тим ми не промовчували також і того шкідливого, що чинять на *цільй* українській території *чужонаціональні влади*. У цьому реагуванні на нашу сучасність ми не почували себе самотніми, бо ми знали, що висловлюємо думки й настрої подавляючої більшости українського народу.

Ведучи працю до майбутнього й для сучасного, «Розбудова Нації» не полишала на боці також і минулого. Саме тому, що ми найбільшу вагу кладемо на *момент чинности*, нашу увагу притягає недавня збройна боротьба Української Нації. Для заховання з тим славним, ще незабутим періодом нашої історії, ми стало давали місце споминам безпосередніх учасників визвольного руху в 1917.—1920. р. Нема сумніву, що велика кількість українців знайшла у тій частині нашого органу чимало повчачого й усвідомила собі *потребу національної збройної сили*.

Але не тільки українська національна справа в усіма побічними питаннями займала нас. Національне життя інших народів, події та проблеми всесвітнього життя знайшли місце й осітлення на сторінках «Розбудови Нації». Цим ми намагаємося задовольнити потребу належного критичного підходу до всього, що діється в широкому світі, — потребу *зв'язання українського питання з вселюдською дійсністю*. Притягаючи до співпраці *також і чужинців* та вміщуючи статті про чужі краї й чужі континенти, ми хочемо причинитися до піднесення української думки з рівня традиційного провінціалізму до рівня *великодержавництва*. Хочемо приспішити процес перетворення українця-раба в *українця-пана*. Саме на цю виховавчо-педагогічну працю «Розбудови Нації» не тільки серед націоналістів, але також і серед ширшого загалу, кладемо ми особливу вагу.

Зрештою, і в частині, яку ми присвячували відомостям про розвиток руху українських націоналістів, про діяльність поодиноких організацій і Проводу та про підготовку Конгресу, не можна не добачити помітної ролі «Розбудови Нації». Це — *роля організаційна*. Розпорошені організації, гурти й окремі націоналісти взаємно себе пізнають, одні

до одних наближаються, одні одним допомагають у справі *творення єдиної організації*.

Стільки про значіння й ролю «Розбудови Нації».

Неповними булиб, одначе, наші уваги з нагоди закінчення першого року праці, якщо ми обійшлиб мовчанкою питання літературних сил, питання аудиторії, без якої не може існувати пресовий орган, і те, який відгомін знайшов наш місячник серед українського загалу.

Ми свідомі були того, що нам прийдеться спертися на молодші, *нові сили*, які частинно себе випробували в націоналістичних органах, а частинно ще зовсім не виступали. На представників «старої гвардії» ми зовсім не розраховували. Великим здобутком є поява на сторінках нашого органу цілої низки нових імен. Сьогодні спокійно можемо ствердити, що перший рік «Розбудови Нації» дав їй необхідний кадр співробітників.

Також і справа здобуття читачів була нелегкою. Досить пригадати собі, що багато українських журналів зявлялося й швидко зникало, що українські партії викликали ідеологічний розбрат, і що тому ширші кола українців з великою неохотою дивляться на появу кожного нового політичного органу. Правда, ми мали вже за собою читачів «Заграви», «Національної Думки» й «Державної Нації». Але цього далеко не вистарчало для місячника, що хоче *знайти засоби серед самих читачів*. Минулий рік був роком школи й досвіду. Розкидані по різних державах, *з дуже обмеженими засобами* спромоглися ми подолати всі труднощі. Після такого іспиту спокійно-дивимося на майбутнє.

Підбадьорують нас також і голоси, що їх довелось почути після виходу «Розбудови Нації». Одностайно, — комуністично-соціалістично-демократично-монархічним фронтом, — пішли проти нас усі політичні угруповання. Ця *тиха згода ворогуючих таборів лише пересвідчує нас у правдивості нашого шляху*, бо за тими групами криються чужі сили: чорвона Москва, «Лига Нового Востока», Варшава Пілсудского й «триєдина Русь»...

З невлонним бажанням продовжувати започатковане діло переступаємо поріг Нового Року. Коли порівнюємо кінець 1927. р. з кінцем 1928. р. то разом із вдовolenням висловлюємо надію, що 1929. р. принесе ще більші здобутки.

Цього ми хочемо!

Л и п о в е д ь .

Десятиліття української революції.

У середині листопаду 1918. року Український Національний Союз закликав до повстання проти влади Гетьмана П. Скоропадського.

Як дивно звучить це: українці кликали до боротьби проти Української Держави... Чи не було це абсурдом, або навіть злочином? Чи не було виявом анархізму недержавного народу? Чи справді це було «українським хамством»? — Такі й сила інших питань виривають саме в дні, коли, перед десятьма роками, точилася вперта боротьба за Київ.

Погляньмо на причини.

В останніх днях квітня 1918. р. гурт, зложений переважно з б. дворян і поміщиків не стримався перед тим, аби за допомогою найбільших воро-

гів усього українського, московських офіцерів, підняти руку на зроджену в огні революції владу пробудженої України. Хоч як слабою й недосконалою була та влада, всеж за нею стояли не тільки кола партійні, але також широкі лави тих, що із зброєю в руках перш усього дбали про звільнення України від північних наїздників. Для них очевидними були всі хиби молодого державного апарату, все безглуздя сліпо-доктринерського соціалістичного правління. Одначе, віддані всім своїм еством справі здобуття незалежної державности, вони не припустили навіть думки про піднесення зброї проти української влади в той час, коли українське військо ще не стало твердо на кордонах власної держави. Це не було ознакою байдужости, це було виявом національної карности.

Ця національна карність була кирмою їх поступовання й по перевороті 29. квітня. Бо хоч переворот показав, що його авторам, які бачили у революції тільки соціяльне лихо та знищення їх економічного добробуту, ходить про задоволення еґоїстичних інтересів; хоч гетьманська влада, заступлена не-українцями, від перших днів старалася позбутися з армії та ріжних установ усіх, відданих ідеї української державности; хоч село, що було основою нашого національного життя, побачило поворот «старих часів», переживаючи катування в руки приведених чужинцями-поміщиками «карателів» і все це в імені «Гетьмана Всеї України»; хоч розпаношення на українській землі московського елемента, прислужників вчорашньої Росії, глибоко вражувало почуття й гордість кожного українця; всеж ті, що зі зброєю в руках добули самостійність поневоленому народови, стиснувши в грудях образу та стримавши гнів, пробували вплинути на хід політики гетьманської влади. Коли тільки зявилася можливість, вони пішли до українських військових частин у надії, що їм вдасться перемінити московський характер, вдасться наповнити українським змістом гетьманську державу.

Та занепокоєні зростом українських упливів, московські прислужники Гетьмана, не спинилися перед завершенням свого ганебного панування. За підписом Гетьмана Всеї України зявився маніфест про федерацію України з Росією!

Чи треба дивуватися, що всі свідомі українці без вагань пішли на заклик Національного Союзу? Пішли на бій за Українську Державу!

Великою неправдою є, що повстання проти гетьманської влади завалило нашу державність і нашу незалежність. Сам Гетьман знищив ту державність проголошенням «єдиної-неділимої».

Перші стріли під Мотовилівкою власне розпочали бій за відновлення Української Держави. Щойно по кривавих боях українські війська, вступили в Київ. Ціною крові українських старшин, козаків і селян-повстанців вдалося відновити нашу самостійність.

Якою цінною школою для українського націоналізму були події останнього десятиліття! Всі спроби розв'язати проблему української державности чи то в рамках Росії, чи соціалістичного весвіту чи в злуці з Польщею потерпіли повну невдачу.

І в десяту річницю української національної революції, схиляючи чоло перед героями Мотовилівки, мусимо визнати, що через гори трупів синів українського народу, ми прийшли до непорушного висновку: *лише безкомпромісовою боротьбою з всіми відвічними ворогами України, зможемо дійти до нашої мети: до Незалежної й Соборної Української Держави!*

В. Вогуш. (Харків).

Загальне економічне положення С. С. С. Р.

Поміж певними групами українського громадянства, як на Схід, так і на Захід від Збруча, а також на еміграції, не перевелися ще люди, що мають нахил годитися на федеративну алуку з Москвою. Одні з них виходять із тих міркувань, що не варто боротися за суверенну Україну, коли ціла Європа поволі прямує до утворення Злучених Держав Європи; другі гадають що шляхом утворення східно-європейської спілки Україна разом з Росією краще зможе обороняти свої господарські інтереси проти стремління промислових європейських держав, виснажувати хліборобський терен Східної Європи; треті ще й досі мріють про утворення світової чи принаймні європейської спілки радянських республік; нарешті є також люди, що взагалі мало вірять у сили Української Нації, вибороти свою власну державність, а тому, мовляв, краще не витрачати сил на здійснення утопічних мрій, і погодитися на яку-небудь федерацію з Москвою, або Варшавою.

Ми не будемо докладно розглядати міркувань цих різних груп, а обмежимося тут лише завваженням, що Українська Нація ніколи не витворить своєї великої національної культури й не розвине власних продукційних сил, тобто не стане рівновартною з іншими європейськими націями, поки вона не здобуде суверенної державності. А колиб у майбутности, певне ще далекій, взагалі на світі, або в Європі, перестали існувати суверенні держави, то за час своєї незалежної державності Українська Нація стане культурною й промисловою, що й дасть їй можливість у майбутній спільці європейських народів зайняти належне місце. Тільки таким робом Українська Нація перестане бути хліборобським додатком промислової Європи, а також не буде більше беззахисним об'єктом імперіалістичних наїздів збоку своїх сусідів.

Ми хочемо, одначе, звернути належну увагу на те становище, в якому знаходиться Українська Нація в Союзі Радянських Республік. Насамперед підкреслимо, що С. С. С. Р. являється такою федерацією, у якій Україна, *принаймні формально*, при певних умовах, яких на ділі нема, моглаб розвивати й свою культуру, і власні продукційні сили. Ми навіть певні, що всяка інша федерація з Московією мабуть булаб для Української Нації значно тяжчою, бо під пануванням компартії російські імперіалісти й націоналісти, *принаймні одверто*, позбавлені можливости виснажувати Україну економічно так, як вони того хочуть, та не в стані провадити політику гегемонії російської культури, яка загрожує Україні при всякій іншій федерації з Московією. А це тому, що комуністична партія, хоч і складається переважно з росіян, примушена провадити інтернаціональну політику, рахуючись з комінтерном та критикою збоку європейських соціалістів, як також з небезпечною інтервенцією чужих держав. Мало того, є чимало росіян-комуністів, які справді виступають проти російських великодержавних тенденцій, з пересвідчення (поміж іншими російськими партіями таких груп нема), а інші побоюються викликати протирадянський рух на Україні поміж селянами та робітниками, або шляхом українофільської політики намагаються зискати симпатії й прихильність збоку українського населення на Захід від Збруча.

І от, не зважаючи на все це, становище України в комуністичному Союзі необхідно визнати дуже тяжким та безвиглядним, як щодо розвитку продукційних сил, так і щодо створення української культури. Пояснюється це тим, що влада ніяк не може з різних причин визволитися спід впливу колишньої спадщини, а також тим, що компартія намагається провадити таку політику, яка перечить інтересам більшости населення. Крім того сама організація диктатури пролетаріату приводить до того, що влада на Україні опинилася в руках російсько-жидівської меншости, а українська більшість позбавлена можливости належно обороняти свої господарські й культурні інтереси.

І справді, досить тільки приглянутися до господарського розвитку Радянської України, щоби побачити, що Українська Нація перебуває в положенні напів-колоніальної країни. Правда, можливоладці та їх газетні писаки намагаються пояснити визиск України збоку Росії тим, що компартія «будує соціалізм», що в С. С. С. Р. панує плянове господарство та соціалістичний розподіл праці, що всеж нині Українська Нація виснажувана менше, ніж то було під царським режимом. Проте ми повинні завважити, що ця балаканина може й вистарчати, аби, в силу монополії преси, обдурювати українських селян і робітників; що господарський розвиток країни не залежить від голосних назв і вигуків (це одверто визнає також і значна частина кому-

ністів); що радянський соціалізм є тільки певного гатунку державним капіталізмом (звичайно, «селянсько-робітничим», бо такою є й сама держава). Так воно й є, бо в умовах царського режиму, як Росія, так й Україна, ще тільки почали були індустріялізуватися, а нині, під диктатурою компартії після ліквідації рештків феодальних відносин, власне розвивається досить значним темпом державний і приватний капіталізм (останній відіграв невеличку роль, бо влада його затримує та поборює).

Звичайна річ, комуністам більше подобається називати державний капіталізм «селянсько-робітничим» соціалізмом, а тим часом він виконує ту саму роль індустріалізації країни, що в Європі свого часу відіграв приватний капіталізм (раніше промисловий, а нині фінансово-промисловий). І, треба завважити, відіграв цю роль не гірше, а може гірше, бо продукційні сили розвиваються дуже мляво, бо матеріальне становище селянства дуже тяжке, а становище робітників та службовиків теж значно гірше, ніж в Європі. Ми цим зовсім не бажаємо сказати, що компартія та державна влада не дбає про інтереси працюючих. Ні, вона дбає, — це так, але на ділі виходить інакше, — тобто господарський розвиток країни, на ґрунті сучасної політики та в умовах диктатури, іде дуже мляво й не може забезпечити інтересів населення. Це розуміють і комуністи, та тому нині знову намагаються притягнути до Союзу міжнародний капітал, пропонуючи йому найрізноманітніші концесії.

Але в пресі вони все ще з гордістю та задоволенням галасують, що ось нарешті, мовляв, після великих зусиль владі вже вдалося відновити колишнє господарство, і тепер вона сподівається швидким темпом розвивати продукційні сили на засаді нової техніки. Отже, якщо вірити большевицькій статистиці (не завжди вона правдива), виходить, що: продукція промисловості в 1926—7. р. досягнула 100,9%, а продукція сільського господарства навіть 108,3% мирного часу; загальний бюджет Союзу в 1927—28. р. має складати 110% довоєнного (понад 7 мільярдів карб.); національний прибуток в 1927—28. р. виноситься 24,208 мільйонів карб.; торговельний обіг в тому ж періоді часу складатиме 33,500 мільйонів карб. Крім того вони задоволено вигукують, що частка промисловості у відношенні до цілої продукції народного господарства зростає (у 1927—28. р. має виносити до 40,2%), а частка сільського господарства знизилася до 59,8%, тобто немов швидко будуть досягнені відносини перед війною, і що частка товарової продукції промисловості та її питома вага у цій масі товарів в 1927—28. р. виноситься 60,7%, а частка товарової продукції сільського господарства знизиться до 39,3%.

Отже ці цифри, мовляв, яскраво свідчать про індустріалізацію Союзу, бо питома вага виробництва засобів і знаряддя продукції має все зростати (у 1927—28. р. передбачається довести її до 38,6%, а на всю іншу промисловість припаде 61,4%). Та й недивно, бо, наприклад, у тому ж році в продукцію засобів і знаряддя вкладено коло 800 мільйонів карб., а в іншу промисловість тільки 200 міль. Зрозуміло також, що усуспільнений сектор народного господарства (державна й кооперативна промисловість, електрифікація, транспорт тощо), одержавши в 1927—28. р. 3.456 мільйонів карб. вкладів, зростає значно швидче, ніж неусуспільнений (приватна промисловість, яка в тому році складала лише 13,4% всієї промисловості, і селянська хліборобська продукція), бо він одержав за той же час тільки 1.836 мільйонів карб., або майже вдвічі менше. Так само недивно, що й роля приватно-капіталістичних елементів у торговельно-посередницькому обігу з тих же причин зменшується: у 1926—27. р. усуспільнений сектор мав 81,9% усього обігу (у гуртовому — 90,6%, а в роздрібному — 57,4%), а сектор приватний — лише 18,1% (у гуртовому — 9,4%, а в роздрібному — 42,6%). Цікаво, що на Україні приватний сектор мав у тому ж році 20,3% усього українського обігу (4,4% гуртового й 41,8% роздрібного, а усуспільнений 79,7% (кооперація 44,6%, держава 35,1%). У гуртовому обігу держава мала 52%, кооперація 43,6%, а в роздрібному кооперація — 45,9%, держава — 12,3%.

Нарешті, розроблений радянськими економічними установами план на ближчі п'ять років передбачає, що продукція промисловості цілого Союзу має збільшитися на 70%, порівнюючи з мирним часом, а сільсько-господарська продукція лише на 30%. Червоні економісти намагаються пояснити цю диспропорцію тим, що, мовляв, дуже важко відбудовувати та інтенсифікувати дрібні селянські господарства. У дійсності ж компартія за всяку ціну намагається поширити націоналізовану промисловість, й особливо велику «цензюву», яка протягом 5 років має навіть подвоїти свою продукцію, бо таким робом влада сподівається значно побільшити пролетарську базу та довести всім ворогам, що в Радянському Союзі «соціалізм таки будеється». І справді, з тих 13 мільярдів карб., які протягом 5 років мають вложити в народне господарство

РОЗБУДОВА НАЦІЇ

Союзу, дві третини, або коло 9 мільярдів, мають уділити для промисловости (переважно «ценаової») та для усуспільненого сектору взагалі, а решту сільському господарству. Але й з цих 4 мільярдів більше третини, а саме яких 1,5 мільярда, передбачається витратити на поширення «колхозів» та особливо «совхозів» (нині «совхози» мають у своїйому розпорядженні тільки 2 мільйони гектарів а за кілька років плануються їх поширити до 10 мільйонів гектарів, або в 5 разів), бо радянська влада намагається у деякій мірі унезаалежити себе від дрібних селян-хліборобів (останні дуже неохоче продають свій хліб по державних цінах) і сподівається згодом одержати від «совхозів» і «колхозів» значну кількість хліба для експорту.

До того часу свої ресурси держава стягає переважно з селянства (тільки горільчана монополія дає щороку коло 400—500 мільйонів карбованців чистого зиску), яке, на підставі перепису 1926. р., складає 86% населення Союзу. Звичайно, з усіх селян-хліборобів яких 45—50% у рахунок майже не йдуть, бо 35% усіх селян (т. з. незможники) вже роками звільняються від безпосередніх податків, а решта 15% бідних селян платять дуже незначні податки. Зате 40% селян (т. з. середняки) та 10% заможніших хліборобів (т. з. куркулі) оплачують державі майже дві третини безпосередніх податків та значно більше половини посередніх. Мало того, якраз ці селяне, що визнає й сама урядова статистика, втрачають коло 1. мільярда карб. річно, завдяки т. з. «ножницям», тобто різниці між неймовірно низькими цінами на хліборобські продукти й надто високими цінами на вироби «соціалістичної» промисловости Союзу. Отже власне коштом переважно цих груп селянства й відбувається індустріялізація радянських республік. Бо не треба також забувати, що комуністична влада, як відомо, згідно з теорією Леніна, спирається на незможників і намагається їх кооперувати та колективізувати (протягом наступних 5 років проєктується кількість «колхозів» так поширити, що вони повинні охопити 15% усього хліборобського населення й 12% засівної площі та що вони мають дати 20% товарового зерна й 15% гуртової продукції; зараз хліборобські комуні, артлі тощо дають лише 2% гуртової й 3% товарної продукції. Між тим усі ці незможники, тобто селянські господарства до 3—4 гектарів, яких у Союзі нараховується 45—50%, або коло 12 мільйонів господарств, обробляють тепер усього 30% засівної площі й дають лише 25% гуртової продукції (товарової на ділі зовсім не дають, бо примушені самі прикупляти хліб). Звичайно, влада не може мати великої користи з цих селян-хліборобів, які, не посідаючи майже ніякого мертвого й живого інвентаря, продукують дуже мало хліба та не можуть платити державі податків, а головню позбавлені можливости купувати дуже дорогі вироби радянської промисловости. Тому компартія якраз і намагається цих селян колективізувати протягом яких 30—50 років, або пропонує їм переселитися на Сибір та на інші вільні землі. Зате із середняків та заможних селян «соціалістична» держава витискає, скільки ви-старчать сил, не зважаючи на ленінську теорію про опілку з середняком.

Ясно, що при такій системі виснажування сільське господарство не може далі належним чином підноситися й інтенсифікуватися. Тому то й радянська продукція сільсько-господарських машин, особливо на Україні, не може вже далі розвиватися, не зважаючи на свої великі розміри, з огляду на брак ринку, — тобто з огляду на селян, які не мають засобів, аби їх закуповувати. І дійсно, хіба може середняцьке господарство (середняків нараховується в Союзі коло 12 мільйонів) машинізуватися та інтенсифікуватися, коли його бюджет з 5—6 гектарів виносить всього 600—700 карб. Бо, як відомо, «червоні машини» та інше знаряддя дуже дорогі, а хліб держава вимагає по найнижчих цінах. Отже не приходиться дивуватися, що селяне або споживають хліб самі, або годують ним худобу, щоб таким робом підробити на м'ясі, яке всеж можно спродати трохи краще, ніж хліб. Цим і пояснюється той факт, що хліборобська продукція майже досягнула розмірів з часу перед війною, — коло яких 5 мільярдів пудів, — а тим часом комуністична влада, як вона не бється, безсильно заготовити своїм апаратом хліб не тільки для експорту (перед війною вивозилося коло 600 мільйонів пудів річно), але також навіть для прохарчування міст і робітничих центрів. Цікаво, що хлібна криза загострилася саме за останні два роки, коли продукція хліба досягнула розмірів мирного часу, і коли перед тим С. С. С. Р. експортував хліб (у 1925. р. коло 150—180 мільйонів пудів), не зважаючи на те, що тоді хлібна продукція досягала лише 80—85% старого часу. Отже можна припускати, що урядова статистика «помилується», тобто площа засіву сьогодні може й дійшла до передвоєнного рівня, але продукція виносить мабузь тільки 90% 1913—14. р., або на яких півмільярда пудів менше. Це тому, що селяне після років голоду кинулись були жваво до обробки землі, сподіваючись поліпшити свій економічний стан. Проте практика радянських хлібних кампаній відбила у селян бажання поліпшувати своє

РОЗБУДОВА НАЦІЇ

господарство, бо «пролетарська» держава намагається пожитися, як найбільше, коштом їх праці.

Таким робом становище селян середняків і заможників при сучасній політиці компартії є безвиглядним, бо радянська влада неймовірно їх виванкує й унеможливорює їм стати на ноги, становищем же незаможників ще гірше, бо колективізація провадиться дуже пияво, а переселяється на вільні земельні фонди вони теж у більшості позбавлені змоги за браком матеріяльних засобів, як і зогляду на досить бай- дуже відношення до справи переселення збоку влади.

Не в багато кращому положенні знаходяться також робітники й службовики, що в кількості 10 мільонів є начеб базою диктатури большевиків і на користь яких ніби відбувається виванк селянства. З цих 10.346.000 осіб найманої праці в 1926—27. р. було робітників фіячньої праці 7.060.000 (з них у великій індустрії працювало 2.388.000, у дрібній, але без кустарної, — коло 1,2 мільона, у транспорті й почті — більше 1 мільона, робітників землі й лісу — коло 1,3 мільона, а решта, коло 1 мільона, — харчовики, комунальні й сезонні робітники). Службовиків нараховується майже 3,5 мільона. Крім того урядова статистика нараховує коло 1,2—1,4 мільона безробітних (з них 16% промислових робітників, а решта некваліфіковані й службовики). З усіх цих безробітних у 1926—27. р. одержували протягом року допомогу (пересічно 15—20 карб. місячно) тільки 460.000, а всі останні тільки тимчасову. Це все зростає, не дивлячись на індустріялізацію й нове будівництво, безробіття (протягом 1927—28. р. кількість безробітних підвищилася до 1,5—1,8 мільона) урядова преса пояснює тим, що в наслідок раціоналізації чимало службовиків втратило працю («розбухший» під час військового комунізму апарат тепер значно скорочується), а також і тим фактом, що велика кількість сезонних робітників прибуває з села до міста на тимчасому працю й тут залишається назавжди.

Реальна заробітна платня робітника в державній промисловості (без відраховань на соціяльне забезпечення, комунальні послуги тощо) вносила пересічно 60—70 карб. Пересічна платня службовиків трохи більша, — 80—90 карб. Як бачимо, положення робітників і службовиків не ліпше, а мабуть значно гірше, ніж у «буржуазній» Європі. Не треба бо забувати, що карбованець має нині тільки 60% вартости мирного часу, що він тільки «урядово» коштує півдоляра, а в дійсности за доляр платять коло 3 карб. Крім того величезна більшість робітників і службовиків не має навіть цієї пересічної платні, а в тойже час фабричні вироби в С. С. С. Р. коштують 2—3 рази дорожче, ніж за кордоном. Як умудряються прожити некваліфіковані робітники, одержуючи 1,5—2 карб. денно, важко навіть собі уявити, бо ціни на харчеві продукти по великих містах і робітничих центрах неймовірно високі, а індивідуальне будівництво по містах майже не існує — державна, міські громади, кооперація й транспорт за останні три роки спромоглися збудувати тільки на 250 тисяч душ помешкань, витративши на це около 1 мільярда карб. Цеж означає що величезна потреба в помешканнях залишається цілком незадоволеною, бо за ці три роки населення міст і робітничих центрів зросло значно більше, ніж на 250 тисяч.

Отже комуністи даремно так пишаються, що їм вдалося дійти до продукції мирного часу. Хибаж у 1913. р., або 15 років назад, народне господарство забезпечувало потреби населення! Нема особливих підстав дуже хвалитися й тим, що, мовляв, за слідуєчі 5 років сільсько-господарська продукція збільшиться на 30%, а промислова на 70%. Адже за цей час населення Союзу теж збільшиться принаймні на 15, а то може й на 20 мільонів душ (3—3,5 мільонів річно), тобто мінімум на 15%. І ось: побільшена індустрія, торговля та різні служби забезпечать працю новим 3 мільонам населення, а решта знову має копатися в землі, яка, на жаль, не збільшується. Правда, радянська влада проєктує протягом 5 років переселити на вільні землі яких 6—7 мільонів. Одначе, невідомо, чи це вдасться, і крім того майже половина приросту таки залишиться на місцях народження, або, краще мовити, промисловість і переселення заберуть тільки половину приросту. Цебто проблема безробіття на селі, де й тепер вже, на думку радянських економістів, нараховується яких 10 мільонів зайвих у хліборобстві робочих рук, не тільки не зменшиться, а загостриться.

Ось у цьому якраз і полягає трагедія компартії й радянської влади, що взялися «будувати соціялізм». Троцький і його прихильники цілком одверто твердять, що «радянський соціялізм» є нічим іншим, як поганеньким некультурним капіталізмом, що в аграрних країнах Східної Європи не буде ніякого соціялізму, аж поки на допомогу радянським республікам не прийде промислова Західна Європа. Приклонники Сталіна й Бухаріна теж годяться з тим, що в індустріяльних країнах Заходу скорше прийде до соціялізму, ніж на Сході, навіть колиб пролетарська революція на Заході

РОЗБУДОВА НАЦІЇ

спізнилася на яких 25—30 років. Так значить сама компартія не вірить, що їй вдасться за цей час справді індустріалізувати радянські республіки. І правда, через 15—20 років, накопів радянській владі вдалося аж так довго втриматися, у що ніхто не вірить, у Радянському Союзі було б на 200 мільйонів населення яких 20 мільйонів робітників і службовиків.

Ми певні й твердо пересвідчені, що робітники, селяне й службовики не в стані будуть витримати довгий час будівництва «совєтського» соціалізму (фактично державного капіталізму), бо зі справжнім соціалізмом він власне майже нічого спільного не має, а як державний капіталізм, не може справитися з проблемою індустріалізації країни та дуже гальмує розвиток продукційних сил (особливо затримує інтенсифікацію сільського господарства). Тому, наколи компартія не змінить з часом своєї політики й сучасної системи «диктатури пролетаріату», на що теж дуже мало надій, то панування большевиків на Сході Європі скінчиться мабуть ще не бувалою в історії людства катастрофою, яка своїми кривавими подіями далеко перевищить червоний терор.

Зенон Пеленський.

Наша справа.

1.

Ми програли нашу визвольну боротьбу.

Не тільки на фронтах. Не тільки в запіллі. Ми її програли також закордоном. І внутрішню і зовнішню. Чому?

У нашій публіцистиці майже не говориться на цю тему. «Майже» — бо на пальцях одної руки можна поррахувати всі українські політичні публікації, на які нині всіляк здобуться 45-мільйонна нація. У рівній мірі рядовий учасник нашої війни, як і наша національна «верхушка» не знає — і як видно — навіть не бажає собі освідомити, чому власне ціла наша справа так зле, так трагічно скінчилась. Але що найважливіше — цього не знає наше молоде покоління, — те саме, що стоїть перед історичним завданням, — добитись до великої суверенної української державности. Воно — оте наше молоде покоління — бачить тільки трагічний результат, але не знає хто, чому й для чого робив ті найбільші помилки, що нас довели до банкруцтва. Не знаючи тих помилок, підростаюче покоління готове їх знова повторити, — розуміється, з тим самим результатом. І воно їх з математичною певністю повторить, якщо не буде проведена в нас широка історично-критична а разом з тим творча робота, що річево виявила б ті причини, які довели до *таких* наслідків.

2.

Такої роботи у нас покищо майже ні сліду...

Розуміється, незвичайно легка річ ляяти українство за те, що воно всяку справу починає завжди наново, що воно ніколи не продовжує роботи батьків, не спирається на їх розум і досвід, що воно завжди революційне, а ніколи не консервативне, — завжди справи починає але початки не кінчить. Є дуже легко говорити, особливож щодо української політичної молоді — про непослух, про гордування досвідом батьків, про «політичне хамство». Багато тяжче зате вжитись у психічний світ молоді, побачити життя з її перспективи, вжитись в її духовість. Молодь бачить трагедію, бачить упадок, — але вона не знає: чому? *Батьки їй про це не говорять.* Цього свого «досвіду» вони їй не передають. І чи молодь хоче, чи ні, — вона *мусить* знова починати наново, — від себе, із свого власного розуму. *Мусить*, бо звязок в батьками вона не ві своєї вини стратила.

Батьки кажуть: винні сини, бо нас ніколи не слухають, — пиха їх розсаджує, гордохвальство, зарозумілість, політична розперзаність. Сини ж кажуть: винні не ми. Які думки й які чини маємо ми продовжувати? У чому оформилася сума цього батьківського військово-визвольного досвіду? Ми програли одну війну. Ми знаємо, що друга не за горами. Але цюй другої війни ми програти не хочемо. Робити старих помилок ми не хочемо. Щож може бути простійше, як піти й питати тих, хто в критичний момент стояв у проводу нації та її акурат туди завів, де вона стоїть нині? Деж оті досвіди з нашої визвольної війни, — оті практичні пізнання, понятево уформлені й річево обґрунтовані, що могли б послужити молодій українській політиці точкою

РОЗБУДОВА НАЦІЇ

виходу в майбутнє? Що робилось але і чого треба оминати? Що треба робити в майбутньому, чого в минулому не робилось? Хтож властиво не дописав — і чому? Стрелець на фронті? Політик і адміністратор у запіллу? Український дипломат закордоном? Тільки тих пізнав — практичних і безпосередніх — молодь хоче, а цілком вона не хоче крутитись вічно в блудному колі — в отім трагікомічному українським *qui pro quo*, — хто винен: батьки чи діти?

3.

Досвід?

Від Військового З'їзду в Києві і від 1. листопаду у Львові аж до жахливого фіналу по чужинецьких таборах і на еміграції, — на протязі шести років — українці намагались мілітарно відновити і закріпити свою державність. Дарма. — Чому? Винен військовий провід? Чи може винно запілля, що не підтримало фронту? Чи може вояцький матеріал? Чи може трусливий старшина? Десь є тут ланцюх причин і наслідків, десь є тут взаівки й пізнання, що могли послужити нам пересторогою на майбутнє. Є люди, що повинні все це знати і нам переказати. Ясно, що тільки війна, тільки залізний український п'ястук зможе відкинути ворогів з наших земель. Отжеж армія, зброя, фізична бовздатність!

Мінтим не дуже то серед нас помітно бажання зрозуміти всі ті питання й річево на них відповісти. На пальцях можна перебрати всі ті фахові праці й спожини наших відповідальних людей цього часу, що намагаються річево освітлювати справу. Позагим десятком допущень, десятком несконтрольованих тверджень, десятком протилежних пояснень і причин товчється в нашій публіцистиці щодо військової справи. Але нічого річевого, ніякої системи в розгляді річей, ніякого органічного з'ясування нашої війни.

Не йде тут тільки про так важливу психологічну виховавчу сторінку цього питання, — не про ту щораз більше загигаючу легенду нашої збройности та героїство й посвяту, що запалювалиб нинішню молодь й трималиб її готовою до майбутніх чинів. Стихає стрілецька усусувська легенда. Не бачить молодь — призначена для того, щоб у слухний час піднести зброю — Золотих Воріт нашої державности, що їх силою своїх тіл намагались отворити Січові Стрільці. Не знає вона нашої слави, ні Крутів, ні Мотовилівки, ні Львова. Не уявляє собі тої тяжкої хвилини, коли стрільці У. Г. А. за «Збруч річку проходили». Не знає нашої трагедії в чотирикутнику смерти, ні зимового походу. Не бачить тих залізничних пляхів на Україні і тих сірих станиць, де ще вчора десятками тисяч валялись їхні старші брати, — жертві тифом, голодом, холодом, заравою, — але завяті і витревалі до кінця. Невиразними контурами вирисовується у свідомості молоді людини табір наших полонених, загорожа в кільчастого дроту, ота «Діброва, Домбе й Бересть, Тухоля й Бригідки», місця прокляті, Каліш, Ченстохова, Йозефів — ціла тяжка одисея українського вояки — державника. Усе це пропадає десь поволі, зникає в сірому тумані...

Вистарчило всього кілька років, і наша нова молодь, переповнена романтикою і героїкою американського кіна й польським чи московським романом, не знає навіть побіжно, навіть зовнішно історії недавнього великого українського збройного змагання.

Усяка правдива молодь, що чує горячу кров в жилах і міцні м'язи потребує праобразів, потребує живого ідеалу, що до нього моглаб достосувати свої чини, свої думки, свої мрії. Чи настільки вже змучений наш старший стрілець, що не хоче молодшому переказати свого пережиття й своїх змагань? Либонь так, бо наче оаза серед пустині, стоїть наше видавництво Червоної Калини, одиноке на всіх 45 мільонів українців, що взылось плекати традицію нашої збройности. Властиво не стоїть а ледви дихає. Дарма, що воно повинно бути прибіжищем молоді прагнучої сили й чинів. Стара пісня: брак грошей, брак зацікавлення; взагалі українство в його сучасній формі.

Але, як сказано: ходить не тільки про психологічну, виховавчу сторінку нашого збройного питання. Хоч і стихає стрілецька легенда, то всеж молодь настільки свідомо, що знова піде під зброю, на барикади й в стрілецькі рови, коли її покличуть... Йде тут радше про тих, що молодь *кликатимуть*, кликатимуть її на перемогу, чи загалу. Йде тут про практичний досвід нашого недавнього збройного проводу та про виховання, створення нового. Алеж як відноситись досвід нашого збройного минулого до починів нашого збройного майбутнього? Що залишають батьки дітям?

Порахувати? Наскільки мені відомо, першою з'явилась праця ген. Капустяняського, потім ген. Тютюнника про зимовий похід, полк. Коновальця про Січове Стрільцтво, сподади ген. Петрова...

РОЗБУДОВА НАЦІЇ

Намагаються узагальнювати комплекс тих питань: «Табір», «Військовий Вісник» і «Військова Справа». Наше збройне минуле парює сот статей-споминів розбилось по українській періодиці без спроб фахівців, увести все це в одну критично провірену систему, — без основоположних висновків для майбутнього. Невжеж це все? Невжеж ніхто не має нічого більше сказати? Привести хіба приклад як віднеслись поляки до своїх визвольних війн 1914 — 1921 рр.? Або німці? Або большевики? Називати ті тисячні твори, де маємо не то що критичні огляди цілих кампаній, але й історій чуть не кожного полка й курія? Щораз виразніше оформлюється їхній відносний досвід, — спадщина їхнім дітям, Традиція. Консерватизм.

4.

Досвід

Ще світло представляється справа нашого збройного досвіду в порівнянні до нашої внутрішньої політичної проблеми. Наші військові, особливо ті, що мають за собою (австрійську, чи російську) школу, привичані до дисципліни й відповідальності, ще сяк так виважуються зі свого завдання. Хоч і нема досі систематичної й фахової оцінки наших збройних змагань в цілості, то принаймні певні матеріали існують і збільшуються. Нашіж політики? — Бог з ними. Міністри, державні секретарі, директори департаментів, послы, консули, дипломати, народні діячі й трибуни, — їмже імя легіон. Хіба довідався, як вони оцінювали положення, з чим мусіли боротись, з чого виходили й до чого прямували? Хіба знаєш, як малювався світ в їхніх головах, які пляни мали вони й чому так, а не інакше робили вони свою політику? З яких фальшивих передпосылок виходили вони, що справа вкінці рухнула? Державні акти: зірвання з Московщиною, мир в Берестю, Галичина після розвалу Австрії; ми й центральні держави, ми й Антанта, польсько-український договір, гетьманська федерація з Москвою... Усе річи першорядної державної ваги. Що про них нині знає політичний доріст? — Знає це, що говорять чужинці, але не знає цього як властиво підходили до справ і робили їх — ми! І зноваж таки мало казати: «Без використання досвіду батьків ви зломите собі голову»... Липинський, Чикаленко, В. Андрівський, В. Винниченко. Хто ще? — Не легку роботу буде матиме бібліограф української визвольної революційної боротьби. Державні документи, меморіяли, ноты, доповіді й т. д. Усе це, окрім скромних збірок Христюка й Лозинського, гниє десь в Харкові, Києві й Варшаві у Галичині, на Чехословаччині... Новітній український Полетика знова матиме причини гірко скаржитися на українську поведінку з власною історичною документальною бувальщиною. Усеж те, що появляється якесь доривочне, без перспектив, застрашаюче субективне, без джерел, без дат, без вказівок.

У всякій державній суспільності, кожний більше чи менше впливовий політик почуває потребу, моральний примус здати звіт із своєї публичної діяльності. Кожний з них тримає в порядку своє листування, веде свої політичні щоденники — нічого не «вилітає» з його памяти. Скільки було в нас міністрів закордонних справ? Хто й що про них нині знає? Що залишили вони по собі? Що хвилини можна прослідити працю німецької делегації в Версалю в 1919. р., — можна прослідити хід думок і чинів кожного політика, всіх переможених і переможців. Але хіба довідався від наших людей, як вони вели переговори в Берестю, що взагалі там діялося? Хібаж не помиляється І. Кедрин, коли каже в збірці матеріялів про Берестя, що «будучий історик докладно прослідить справу»? З чого її прослідить? Хіба з чужих документів, чужих матеріялів і чужої точки погляду.

Сказавби хтось що так партійно настроєна суспільність, як наша матиме бодай докладний образ з перипетій наших внутрішніх партійно-політичних війн і подій... І тут те саме що й на інших ділянках. Історія українських с.-р., с.-д., н.-д., р.-д. хліборобів — кого хочете — так само, як й історія всіх інших проявів нашого національного життя, — все в початках і все уривається на половині.

Український доріст не знає *ничи*, що робилось *вчора*. Він знає тільки загально про справу встановлення української державности. Але той доріст підлягає законові життя, — вічно творити. Підіймаючи ідею державности, залишений сам собі, — доріст творить й творитиме все по своєму, бо творити він мусить. Це не буде тільки його вина, коли за браку звязку з вчорашнім, знова потерпить наша справа. Мало говорити про брак покори й молодого гордохвальство. Треба перш усього залишити свій старий досвід.

«Наша справа»?

Вже сам цей термін є для політичності сучасного українства знаменним. Кожний з нас відчуває спільноту тої справи, її наявність у кожному нашому ділі й слові, але багато з нас вкладає в розуміння «нашої справи» цілком відмінний зміст. «Наша справа» існує, як певне загальне, нам усім власне хотіння, певне життєве бажання, що спаює нас всіх, що запалює душі наших найкращих людей, — одначе без того, щоб вже раз оформитись, — прибрати вигляд цілком реальних, живих, пройнятих людською волею цілей. Для одних «наша справа» є синонімом бажання відновити українську *державність*. Для других «наша справа» є тотожною з установленням такого чи іншого *соціального ладу* на «тутешніх землях». Для третіх «наша справа» означає панування на тих землях тої чи іншої спільноти, для четвертих зміст нашої справи вичерпується *культуризмом*, — обороною малоросійського борщу й плеканням традиції синіх шараварів. Усе це є «наша справа». Але звести її до одної форми, знайти компроміс між тим усім, висловити в одному домаганні, — в одній ідеї, — не було можливим.

Оден з новітших німецьких філософів історії висловив надзвичайно цікаву думку, що в процесі творення всякої людської спільноти, — держави чи нації, — помічаємо звичайно подвійне ставання. Найперше приходять в оточення даних людей пророк чи перший клясичний поет і будить у них певне хотіння, певну тугу, певне вселюдське сподівання, — емоційно творить оту «справу», спільну всім, — ціль оту, що до неї дана людська спільнота є призначена стреміти. Щойно після пророка — й нераз на цілі століття пізніше — приходять політик, великий владар чи завойовник, — людина життєвого чину, що ту «загальну справу» оформлює, надає їй вловимий зміст, ділить її на цілу низку реальних щоденних завдань, взаємно їх вирівнюючи та гармоніюючи, втілює велику ідею свого духовного попередника.

І справді? У тій думці криється багато історично-життєвої правди. Як було з італійцями? Хібаж не Данте перший почав в площині духу творити італійську «справу»? Та «справа» була, існувала як міт, як вселюдське хотіння, — передавалось у формі туги за ідеалом з покоління в покоління без того, щоб найти людину, яка її здійснилаб. Кілька століть після Данте приходять великий реаліст Кавур, творець італійської національної єдності і державности. А німці? Після Фіхте — Бісмарк. Навіть, коли хочете, після Міцкевича — Пілсудскі.

Це українське *слово*, що стоїть на початку всякого нашого чину, та «наша справа» є, існує, палить душі й пориває до чинів, від коли на нашій землі з'явилась постать Шевченка. Не місце тут запускатись в аналіз цього *слова*. Воно й культурне, й соціальне, і політичне, — яке хочете. Але «наша справа» ще й досі не знайшла тої одної руки, що її воплотилаб матеріяльно. На протязі нашої недавньої історії ми помічаємо, як окремими фазами й майже без зв'язку йдуть перші реальні спроби втілення цього ідеалу. Ми пережили найперше період українського *культуризму*. Потім період *соціальности*. Лихо було лише в тому, що ідея тої соціальности вириваючи з джерел українського світовідчужання, викривлювалася елементами чужої думки, й чужої соціальної доктрини, не могучи зза того використуватись в ідею власної, української соціальности. Нарешті ж сучасна фаза *політичного* воплотування цього ідеалу, — з усіх попередніх найбільш досконала, — фаза *державницька*.

Саме в українській державности бачимо остаточне воплотення українського *слова* в усіх його площинах. Українська державність! — Ось одинока формула, одинокий спільний знаменник, до якого можна звести всі різні вияви «нашої справи». І коли для більшости з нас «наша справа» має оден *державний* сенс, то ще багато з нас, — так само як наші попередні покоління, — вкладає в поняття «нашої справи» — ріжний зміст.

Саме це ріжне розуміння «нашої справи» було в критичний час першою й основною хибкою в нашому недавньому визвольно-політичному думанні й творенні. Коли хтось уважає основою тої «справи» тільки культуризмом, то його чини, що випливають з тої ідеї, можуть бути тільки одні. Коли хтось уважає підставою «нашої справи» саму тільки ідею соціальности, то й вона, ота соціальна ідея, може довести людину акурат до тих меж, до яких вона сягає. Коли хтось хоче плекаті українську мову чи звичай, то з цього не випливає, що стремління до такого ідеалу створить на наших землях міліонову армію. Коли хтось каже, що найважливішою справою на світі є найбільш ситі шлуки найбільшої кількості людей, то з цього ще не випливає при-

мус чи бажання співати українські пісні. Тимчасом у нас говорилося дивні річі. Тільки соціально думаючи казали: розв'язання соціального питання розв'яже нашу культурну й політичну проблему. Культурники казали: культурно-побутове визволення України розв'яже теж соціально-політичну проблему. Начеб молот був призначений для того, щоби ним писати вірші, а перо — на те, щоби ним кувати підкови. Оден засіб може викликати тільки оден ефект. І оту «нашу справу» можна воплотити в матерії тільки одним засобом; тільки ідеєю державности, — ідеєю, що обіймає всі вияви тої «справи».

Коли у критичний момент для всіх наших людей, або принаймні для тої одної людини, що в даний час репрезентувала націю, було ясним, що «наша справа» є тотожною з установленням державности, то вже з самого поняття державности, його значіння, закономірно випливає ціла низка домагань й чинів, ціла чинна програма, яка те й не що інше хоче, й осягає. З ідеї державности випливає *примус* такої й не іншої політики. Політика робиться в даному випадку біологічною функцією держави, виростає з державности так закономірно, як закономірно на певному ґрунті можуть виростати такі і не інкші *species* природи.

Одним із нечисленних біологічних законів державности є, наприклад, геополітична тенденція, де державність намагається поширитися на такий шмат землі, що забезпечувавби їй максимум природної замкнутости й відборонности назовні та максимум господарської автаркії й самовистарчальности внутрі. Коли хтось в основу своєї політичної творчости ставить державну ідею, то вже з самої природи річі *мусить* він провадити тільки таку політику, яка відповідає геополітичній тенденції державности. В іншому разі та політика не є *державною* політикою. Із цієї простої геополітичної формули, — підтвердженої цілою політичною історією людства — випливає на практиці система територіальної політики, і звідтіля далі такий і не інкший *примус закордонної політики*. Ніякий державник не буде ввязатися з силами й державами, що противорічать геополітичному занові власної держави. Ці так безмірно прості й зрозумілі річі, мало не труїзми, набирають одначе цілком іншого вигляду, коли придивитися до нашої визвольної політики. Хіба вона була державницькою? Наша визвольна практика показала, що оте українське державництво в першу чергу ігнорувало головну основу всякої державности — *землю*. Тимчасом наше державництво, що утворювало державність *тільки* з правовою організацією даної суспільности, йшло навіть так далеко, що зрікалось величезних просторів, без яких існування даної держави робилось абсурдом.

Оден приклад з недавньої історії. Ще далеко перед світовою війною поляки ясно усвідомлювали геополітичну суть їхньої державної «справи»: польська державність, до якої вони стремлять, може бути *справжньою* державністю тільки, коли вона простягатиметься на такі й не інкші простори, сягатиме до таких й не інкших меж. Із тих піанань сама собою випливає їх зовнішня політика: орієнтація на такі сили, що Польщі забезпечувалиб суцільність бажаного ними територіального простору. Тим польським табором, що так виразно бачив і ставив справу, була ендеція Дмовських, Грабських і Гломбінських. Маючи до вибору поміж сильнішими пруссаками й слабшими москалями, вони пішли до останніх, бо знали, що Москва не зможе їх зісти. Вони йшли з Москвою, бо знали, що московсько-пруська сутичка в майбутньому є неминучою. Усю надію клали вони на перемогу Росії, бо та перемога, обєднуючи вимряну поляками територію, геополітично наближала їх до державности. Стоючи поміж Автантою й центральними державами, вони перехились на бік менш небезпечного для них ворога.

Це інша справа, що *оба* головні польські вороги провалились. Такий випадок в історії рідко коли повторяється. Але розумна й здорова політика ніколи з випадком, з історичними «імponderабіліями» не рахується.

Узмисловлення української геополітичної проблеми? Хто з нинішних українських «державників» знає, які межі мусить мати Україна й на які землі мусить вона простятися, якщо має бути *справжньою* державою? Наше *нинішнє* державництво покриває простір нашої держави етнічно-лінгвістичним поширенням. Таке ставлення справи має з державництвом дуже мало спільного. Поняття державної суверенности випливає не з правової чи етнічно-плеємінної організації даної суспільности а з *самовистарчального геополітичного краввиду країни*. Суверенна державність покривається тільки з простором даної географічної індивідуальности. Земля є основою держави. Вагаліз державність як така, є ніщо інше як тільки природна організація даної частини землі. Більшість держав світу виростає в процесі історії не з принципу даного національного поширення, а передовсім з принципу окремих організованих геофізич-

них індивідуальностей. Але зовсім байдужим було для нашого дотеперішного державництва усвідомлення геофізичних підстав нашої державности. Тимчасом тільки воно повинно нам диктувати нашу зовнішню політику: звязування себе з такими силами, що будуть нам забезпечувати максимум наших геополітичних домагань.

Колиб знали наші «державники» безмежну важливість Галичини для самовистарчальности української держави, вони її не зрікались би. Українська державність зможе бути економічно неважкою, коли матиме вільний проїзд через Боспор і Дарданелі. У цьому відношенні ми перебираємо спадщину Російської Імперії. 70% колишнього вивозу йшло через Чорне Море. А ключ до протоків лежить на Балкані. Без можливости активної балканської політики Україна ніколи не буде сувереном. Активну балканську політику можна буде вести тільки з галицької бази. Без Галичини нам ніколи не здобути протоків, бо тільки в Галичиноу матимемо ми безпосередні межі зі словаками й мадярами. Маючи такі межі, ми зможемо вести вигідну нам коаліційну політику, що нам отворить Балкан. Ми мусимо бути в союзі з Болгарами, бо через Болгарію, Мадярщину й Галичину тягеться ланцюг, що стискає Румунію. Але з Балкану, — отже з політичного простору нижньої Малої антанти, — перекидається закордонно-політична лінія до Середньої Європи, до Німеччини, а звідтіля через балтійський простір на балтійські держави, передовсім Литву, потім Білорусь... Безмежно важливою для української державности є галицька земля, — нееконімічно, а політично. Галичина в нашому державному організмі це рука, що отвирає нам вікно до Європи.

Галичина це оден малий приклад — тільки сніп світла на нашу геополітичну справу. Кавказ, Каспій, Балтика, — геополітичне оформлення нашого противенства до Москви, — ось не усвідомлені, але найпершої ваги річі. Наша геополітична проблема є разом з тим точкою виходу в нашій зовнішній політиці.

Коли вже в основах «нашої справи» була *ідея державности*, то першим зміслом тої ідеї булоб геополітичне освідомлення нашої справи. Не є державницькою політика, що в своїх комбінаціях виходить з *ненависти* до поляків чи москалів, а не з геополітичних природомірностей.

7.

Із державницької ідеї може виникати тільки одна політика, політика територіяльности. Територіяльне усвідомлення української проблеми вказує нам оден шлях, — той, який нас веде до органічної територіяльної соборности. Колиб нині Україна була вже самостійною, то її закордонна політика моглаб бути тільки одна, що виростає із землі, що влягеться з силами, які забезпечують цілість тої землі. Ніде в «досвіді» нема й слідів такого ставлення проблеми. Зречення Галичини, «Кримська Республіка», «Україна без Каспія», — ось квіти вчорашнього державництва. У підставі «нашої справи» була не ідея державности з усім своїм примусом, а культурницько-соціяльний сумбур... Не тільки геополітичний примус є підставою державности. Рудольф Келлен так сформулював сенс державности: «державна, як та рука з пяти пальців, що разом в мирі працюють і разом у війні стискаються в п'ястук, — пять основних елементів, — отже: геополітика, демополітика, кратополітика, соціополітика і економополітика». Наша недавня історія підтверджує всю для нас трагічну, — правдивість слів Келлена. Бо не тільки тому розбилась справа нашої державности, що її будова не виростала з землі.

Демополітика, — це не тільки наука про людський матеріял в даній державі, але передовсім наука про пануючий етнічний елемент, отой «*Heimvolk*», що не існує ще в часах визвольної війни, але який так само треба створити, як треба шойно встановлювати якости нашої геополітичної проблеми. У ту площину паде, розуміється, також духовна сторінка питання, віра, що лежить в основі нашої державної справи так само як земля, влада чи соціяльна сторінка питання. Власне під оглядом демополітики має своє державницьке оправдання модерний український націоналізм. Той націоналізм виростає так само примусово з ідеї нашої державности, як — щодо геополітики — з тої ідеї випливає домагання соборности.

Кратополітика, — наука про державну владу. — Колиб «наша справа» була у свій час справою державною, то наша політика *мусілаб* була рахуватись з тим, що державність можливо створити тільки при встановленні міцної влади, — рахуватись взагалі з тим, що влада випливає з ідеї державности так само закономірно, як закономірно лист виростає з деревини. Без усвідомлення проблеми влади не бути українській державности! Якбижто «досвід» минулої визвольної війни захотів показати підростаючій молоді наше відносне державництво в його правдивім освітленні!

Нічого в тому роді нема, коли не брати на увагу голосу Липинського, що не доходить нині далі вузького кола партії гетьманців. Розходиться тут, розуміється, про сам принцип влади.

Потім *соціополітика*. Державницьке усвідомлення соціальної проблеми має не менше від усіх попередніх елементів значіння. Не державництво, на жаль, лежало в основі нашої революції, бо з державної ідеї закономірно випливає домагання згармонізованого, — співжиття суспільних клас на Україні. При тому згармонізованню не є тотожне з пануванням *одної* класи. Колиб наша політика була державницькою, то й тут вона стоялаб перед *примусом тільки одної* політики. Ніякий чоловік і ніяка партія не заявлялаб претензій тільки на *своє виключне* панування. У той час, коли соціальна ідея сама по собі кладе головну вагу на *форму* соціального життя в даній людській спільноті, державна ідея з натиском підносить момент *якості* цього соціального життя, *modus vivendi, співжиття* станів. Державник завжди буде намагатися вирівнювати якості соціального співжиття в своїй суспільності, — поводити його уклад з горизонтального на верштовання класи *над* класи, до вертикального усталення стану біля стану. Не-державник, — людина особисто матеріального інтересу, — буде завжди ставити якраз свою блищу, економічно гомогенну групу на верхку соціальної піраміди, — буде робити те, що робилось в часі нашого визволення. Але та робота була всім, тільки не-державництвом.

Нарешті *економополітика*. Вона нерозривно звязана з геополітикою і соціополітикою, — посередник поміж землею й людиною, що на тій землі живе.

8.

«Наша справа?»

Тоді вона не була державною. *Тоді* вона ще цілком була в туманній сфері ідеалу. *Тоді* ще не було в нашій свідомості звязку поміж явищами. Зле зрозумілий націоналізм творив зовнішню політику з почуття ненависти — одних до москалів, других до поляків — у той час як зовнішню політику диктують, *повинні* диктувати передусім якості гео- й економополітичної доцільности, — з чисто раціонального досвідного погляду справи. Нічого не виростало з державної ідеї. Військо втратило змісл, як засіб державної кратополітики, бо, не маючи одної державної влади, билося за що хоче, — за Галичину, за демокрацію, за большевизм, за українізм, — але ніколи за державність. Внутрішня політика розминулася із завданням, бо замість бути доцільною соціо-, демо- й економополітикою, була або пануванням *одної* класи, і звідтіля пануванням *одного* економічного радикалізму, або пануванням *одного* якогось шкідливого культурницького чи релігійного шовінізму. Причина лежала десь глибше ніж тільки на фронті, й заплілі. Чи тільки в нашій закордонній політиці? Лежала вона, як сказано, в самій будові «нашої справи». Повільно, аж надто повільно, працює «досвід» нашої визвольної війни, що мавби викрити ті пайбільші помилки.

Віriamo, що «наша справа» буде щораз більше прибирати реальних ознак *державництва* політика наша буде природною, буде втіленням органічного життя держави. Державна ідея має свій *примус*. Він виростає з організму держави, — з його біологічних неминуностей. З цього органічного розуміння державности виростає ціла система політичних пізнань, ціла система думання, — *державницький раціоналізм*, який оформлює потенціально елементи «нашої справи» в реальне життя. Як довго «наша справа» не перейде із сфери загального хотіння на твердий реальний ґрунт і не заміниться в цілу низку реальнополітичних територіальних, економічних, соціальних, демо- і кратополітичних вимог, так довго «справа» ота засуджена буде на все нові невдачі. Щойно з розгляду тих елементів сама по собі надбудується наша зовнішня політика.

Сотн. Андрій Фовицький.

До питання військового вишколу.

Мої уваги викликані статтею полк. Е. Коновальця в 7.—8. числі «Розбудови Нації». Та стаття має цінну й значущу, бо порушує важливе питання й ставить завдання, розв'язання якого, як це признає також сам автор, не є легким.

Найкраще підходити до цього питання цілком реально й не забивати собі голови всякими мріями, надіями та нерозрешимими проблемами. Нас всіх лучить одна ідея, одна мета: визволення рідного краю, створення незалежної Української Держави й оборона її. Ясна річ, що, здійснити нашу ідею дасться шляхом боротьби, і то боротьби не безкровної, а дуже й дуже кривавої... Для цього, потрібні люди, багато людей, і ці люди мусять бути сильні, відважні, цілком віддані своїй ідеї, а головню розумні й освічені у військовій справі.

Цілком зрозуміло, що ми мусимо мати військових провідників, старшин Генштабу, фаховців різного роду та ін. Це все ми повинні мати. А щож ми можемо підготувати, щоби в разі потреби мати? — Це останнє є саме головне питання!

Мусимо собі сьогодні сказати: ми маємо дуже мало самого необхідного. Колиж ми до цієї справи будемо й далі ставитися байдужо то за 5—10. років не будемо мати нічого.

Чомуж це так? А дуже просто. У цей мент у нас є:

а) ще не цілком скоунізована, спольонізована чи зрумонізована молодь, яка може взяти участь у підготовці боротьби та й у самій боротьбі;

б) декілька сотень, а може й пару тисяч, підстаршин і молодших старшин, що ще до певної міри залишилися військовими (не цілком співлізованими), бо не мають відповідної своему фахові праці;

в) декілька десятків вищих старшин і генштабовців, що ще не добиті життям і дещо не забули зі свого фаху;

г) декілька фаховців, як от летунів, підривників та з інших спеціальних родів зброї.

Ці всі люди ще не забули минулого й палають бажанням іншого життя, — мають у собі силу піднятися знову до боротьби за велику ідею, і навіть для неї віддати своє життя. Але пройде ще кілька років і ось тоді, при найбільшому бажанні, ніхто не зможе нічого зробити...

Дуже відрадно було читати про зацікавлення загально-військовою підготовкою серед студентства (див. статтю сотн. Р. Ярого в «Національній Думці» за 1927 р.), але передчасним було б робити з того далекойдучі висновки та на цьому тільки будувати, бо ми аж надто добре знаємо, що після скінчення науки теж саме студентство із запалом береться до праці в своїй галузі й настільки важно від неї відривається, що від дотеперішньої військової «підготовки» загал і нація нічого не має.

Що до утворення військового центру пропонованого полк. Е. Коновальцем, то вважаю, що всі його функції можуть рівнож виконувати українські військові (старшинські!) організації в поодиноких країнах, і лише періодичним військовим з'їздам представників тих організацій приходилося б координувати працю.

Саме в праці *поодиноких військових організацій* я уявляю собі справжню активну діяльність наших фахівців, що недавно ще робили своє діло, а зараз стали «бувшими». Їх знання, їх досвід і вміння визнатись у фахово-військових питаннях треба використати до останку. Хтож з них ще збереже сили, той у потрібний мент буде ще дуже потрібним для праці в штабах і спеціальних нефронтових військових установах. Саме, під примусом організацій, «бувші» мусять бути цілий час у курсі справ військового фаху.

Однак вся вага нашої національно-державної майбутності, вся відповідальність за наше право лежать не на борцях з 1918—20. рр., а на нашій молоді. Миж повинні взяти на себе відповідальність за те, щоби наші наступники не стали «поганими правпуками славних прадідів», чим вони, безумовно, стануть, якщо ми в час не приймемо відповідних мір. *У визволенні й організованні молоді полягає вишкіл майбутніх борців за Україну!* На цю працю мусять звернути всю увагу дорослі. Від наших хиб і помилок повинні ми охороняти нашу молодь, щоби її доля була кращою від нашої.

Коли ми ні на хвилину не забуватимемо про сказане вище, то самі собою виникнуть і певні конкретні висновки щодо самої справи військового вишколу. Не пошкодить тут пригадати, що школа життя вимагає починати кожне велике діло з малого.

Загально відомо, що силу кожного народу складає вишколена й озброєна маса. Отже й нам приходиться звернути увагу на маси. Можемо, оперувати тут тільки певними зародками. Такими зародками серед сучасних відносин є різні спортивні, руханкові і тим подібні організації. Ось власне від них треба зачинати. *Всю українську молодь, хлопців і дівчат, мусимо зорганізувати, виховати в грі й спортових виправах, — зробити здатною до великих фізичних напружень; заохотити до військового діла, загарувати дух, поширити й скріпити її національну свідомість. Коротко: мусимо дати нашій молоді той міцний ґрунт, на якому збудується все життя майбутньої Української Держави!*

Ми не можемо мати армії, не можемо явно провадити військового вишколу, «не маємо права» підготовляти національних борців... Коли так, то *най вся молодь, весь майбутній український нарід буде підготованим*, й армія наша тоді не буде складатися лише з фахівців, а з цілої нації. У цьому власне й полягає перший головний висновок щодо військового вишколу. Спортові організації молоді під проводом спортовців з військовим вихованням мусять перебрати на себе це завдання.

Тепер ідемо далі. Споміж старших, таким чином вихованих юнаків, що виявили охоту до військової спеціалізації, треба творити *спортові організації дорослиць*. Там у формі «спортових викладів» і «фізичного виховання» юнаки матимуть змогу поширювати своє знання, привчатися до вогнепальної зброї та взагалі до військового діла.

Щож торкається спеціалізації та підготовки генштабовців, то це найкраще переводити шляхом *поступлення до чужих армій*, бо теоретичним шляхом, а тим більше шляхом позашкільної освіти багато вивчити не дається.

Дуже добре булоб для більш дорослої молоді, скажیم студентів, уряджувати періодичні літні чи зимові *практичні курси*, як це робиться в деяких державах для запасових вояків, щоби вони лишалися в курсі військового діла. Цю працю також можна булоб переводити в зв'язку зі спортовим тренінгом і для більшого зацікавлення злучити з спортовими змаганнями та грами.

Щоби піднесені вище думки уявляли певну цілість й мали систематичний вигляд, я вважаю за доцільне намітити програму діяльності поодиноких організацій вояків у різних країнах. Як сказано вище, всі організації малиб перевіряти й координувати своєю діяльністю на періодичних з'їздах.

Згадана програма виглядалаби приблизно так:

- 1) Випрацювати докладний план військового вишколу молодших старшин. Такий план повинен бути збірником директив для періодичних курсів студентів і взагалі дорослої молоді.
- 2) Випрацювати підручник загально-військової освіти для членів спортових товариств дорослих українців.
- 3) Випрацювати план вишкільної праці в організаціях молоді.
- 4) Підготовляти відповідну літературу шляхом видання вже готових праць, шляхом перекладів чужої літератури й шляхом приднання наших військових фахівців до написання бракуючих підручників.
- 5) Провадити потрібну працю для вирішення питань організації майбутньої української армії.
- 6) Увійти в зв'язок з військовими колами тої країни, в якій перебуває організація, для уможливлення найздібнішим молодим українцям вступу в армію з метою підготовки старшин генштабу.
- 7) Допомогати молодим українцям вступати в школи чи установи, де можна здобути військово-технічну підготовку.
- 8) Здобувати необхідні для цілої справи військового вишколу матеріальні засоби.

Загальний військовий вишкіл, повинен стати нашим завданням. За несповнення його будемо ми відповідати перед нашими дітьми й внуками.

Ген. М. Омелянович-Павленко старший.

Останні місяці 1918. року.

(Передрук заборонений.)

(Кінець).

Такий стан річей не міг не стурбувати «Довудства Сходу». 11. грудня воно до-ручило генерал-підпоручникові Зелінському з відділом силою в 1800 вояків, 12 куле-метів і 8 гармат розпочати протинаступ, що в своїй конечній меті мав привести по-ляків до опановання напрямку Перемишль—Хирів—Самбір, — безперечно важливого для нас, бо звідси поляки могли дістатися в заціллі наших львівських груп.

13. грудня Зелінського підсилено відділом майора Модельського (1 курінь піхоти, кулеметна сотня й панцирний потяг), а 15. у критичний мент, у боях коло Підмости й Трушовиць Зелінського підсилено ще двома курінями 37. полку і 1. дивізіоном 1. полку уланів. Усі ці заходи поляків привели їх до опанування ситуації на згаданому на-прямку.

На завзяту боротьбу у напрямку Хирів—Перемишль Начальна Команда відповіла введенням у бій частини львівської групи. Це, очевиднож, мало певний моральний ефект, бо вже 18. грудня Львів «волає» на поміч. Зелінський одержав 23. перед обідом від генерала Розвадовського таку словесну директиву: «Положення під Львовом увійшло в критичну стадію. Українці, підсилені свіжими частинами, підступають аж до са-мого передмістя, яке невпинно атакують. Поза тим нагромадили вони більші сили в Любні В. з наміром заатакувати Городок Ягайлонський. Завданням групи є розбиття сил під Любнем В., дальше посування її вадок гостинця Любень В.—Ставчани—Оброїм—Львів й переведення тих операцій, які виявляться конечними для рату-вання Львова. На праве крило належить звернути увагу, бо на підставі відомостей, які одержано з вірогідних джерел противник нагромаджує більші сили в околицях Глинної—Наварії й Пустомитів».

Отже, як бачимо, польське командування ще 18. грудня вважає положення під Львовом настільки критичним, що рішає перервати свої бої у напрямку Хирів—Самбір, аби мати змогу кинути перемиські сили на підтримку Львова. З наказу Розвадовського ми бачимо також, що польське командування визнавалося також у положенні навколо Львова, бо, як кінцеве завдання, скривує протинаступ своїх головних сил у район, з якого мав початися наступ нашої ударної групи, — «Наварії»*).

24. грудня група генерала Зелінського вже стояла у вихідному положенні. 25. вона розпочала свою акцію, і в 23. годині вона здобула вже Любень Великий та Малий. Наш відступ був настільки поспішним, що штаб не встиг знищити телефонічного полу-чення зі Самбором. Це дало полякам можливість зібрати багато розвідочного мате-ріялу й нанести нам великі шкоди. Між іншим поляки самі визнали велике значіння для їхніх операцій тої вістки, що «українська команда, за винятком потягів, не має на тому відтинку (Любень В.) інших відділів». Це дало полякам змогу спокійно ди-виритися на своє праве крило, і зосередити 27. грудня найбільше сил проти «Наварії». Саме там, у двобою найсильніших груп, і мала вирішитися доля наших грудневих операцій.

Неуспіх наших двох західних груп (Хирів і Любень) сильно відбився на бійці на рішачому напрямку. Проте ми мали ще сказати своє останнє слово, бо залізниця Стрий—Наварія—Львів була забита потягами з надходячою до нас підмогою з Великої України; Галицькі частини були на цьому напрямку, такби мовити, авангардними й мали забезпечити спокійне нагромадження наших сил, що прибували до Наварії.

Зима того року була сніжна й порівнююче сувора. Це відбивалося на нашому маневруванні, бо наші технічні засоби пересування були дуже примітивні; Начальна Команда ще мала кілька авт (у штабі називали їх гумористично «автяками»), — рештаж частин армії мусіла користуватися підводами.

Двома автами ми, коли не помиляюся, у ночі з 25. на 26. грудня виїхали до

*) Наварія.

Бірки, де, згідно з наказом, мала розташуватися Начальна Команда. Це — маленьке містечко, що лежить щось 35 кілометрів від Львова. Зогляду на великий сніг, ми сильно спізнивалися. Подорожі в Начальника Штабу вирінула навіть думка відложити наступ ще на один день, проте я надавав ментові несподіванки наших операцій найбільшу вагу й тому рішуче відхилив його пропозицію. Як ми вже бачили вище, завдяки певним недомаганням штабу групи Бізанца та завдяки шпіонажі, польське командування вже 26. було досконало поінформоване, що «в околиці Глинної-Пустомитів українці сконцентрували кілька курнів отамана Петлюри, що прибули з околиць Києва». До того перебіжчики подали полякам також і напрям наступу на Ставчани.

Алеж, при всіх тих несприятливих нам обставинах, поляки не знали ще про моральний стан частин, які прийшли нам на підмогу. Коли взяти на увагу брак резерв у поляків, то саме це й мало відігравати в дубою рішаччу роллю. Сталося так, що з першими поважними втратами у лавах наддніпрянців, почулася голосна критика всіх оперативних розпоряджень, а далі: «Чого ми будемо воювати за чужу землю, хіба у нас своєї мало?». «Поляки теж наші брати»... У той самий час «брати» немилосердно били з гармат... Коли всі «аргументи» були вичерпані, то наддніпрянські частини просто відмовилися продовжувати наступ. На нещастя, на лінії Львів—Стрий показався ворожий бронепотяг. Счинилася паніка. Командуючий рішив вивести наддніпрянців з бою й продовжувати наступ тільки галицькими частинами. Маємо завдячувати його кавалерійській вдачі, що наш бій не «нагло завалився».

У сильно послабленому складі відділ продовжував наступ. Деякі частини дійшли навіть до самих передмість. Начальник групи особисто був там... Але все це не мало характеру розмірено опущеного на болоче місце ворога важкого меча, а більше нагадувало демонстративні уколи легким рапіром, чим лише дратовано противника й викликувано в нього оптимізм щодо протинаступу.

На перебіг справ на інших ділянках командування не мало підстав жалітися. Частини зробили все, що було в їх силах. Ступнево бої перейшли в ліквідаційну стадію й 30. грудня зовсім затихли.

Свою зручню, щодо тактичних ходів, акцією генерал Зелінський цілковито змінив до 18. грудня положення на напрямкові Перемишль—Хирів—Самбір. 24. його група стояла вже в Городку Ягайлонському, який визначено йому наперед за вихідну точку для нової серії боїв вже на напрямку Городок—Любень В., чим малося вивести львівську залозу з надзвичайно скрутного стану. У першому й другому випадках маємо докази того, що для спонування пасивних частин до геройських чинів часто вистарчає прилучити до них невелику, але міцну духом частину. Правда, обставини сильно сприяли воякам Зелінського, бо під Ставчанами польський жовнір зустрівся з розагітованим козаком, для якого вже не було нічого святого.

Із всього раніш наведеного видно, з якою увагою Начальна Команда ставилася до прибувших опід Києва частин. Не можемо обвинувачувати також і військову владу У. Н. Р. у недбайливості, тим більше у злому намірі, бо в той час моральний стан широких мас був дуже несталий, відхилення від нормального стану були так великі й несподівані, що про чиюсь відповідальність не слід навіть говорити.

Не можемо не погодитися з генерал-квартирмайстром Головної Команди Армії У. Н. Р., який пише: «Лише найбільше свідоме меншість захоплена національною ідеєю. Решта-ж хоче співпраці з Великоросією. Звичайно не підлеглости, а федерації з нею на умовах рівного з рівним... З цим треба рахуватися; хоч якби це не було боляче для ідейних керівників національного відродження. У цю точку і направляють свої зусилля як большевики так і реакційні елементи». Пізніше стало відомо, що також і поляки в своїй пропаганді скористалися цим слабим місцем душі наддніпрянського козака.

Зовсім інший настрої панував у Галичині. Тому треба було вжити заходів, щоби гаягрена не перенеслася й на здорову душу галицького стрільця. Начальна Команда без проволікань рішила перекинути Дніпровську Бригаду назад за Збруч. Не всі частини цієї Бригади були в цілком безнадійному стані, два-три курні ще можна було терпіти, а щодо гарматчиків, то вони добре тримали себе у боях під Львовом ще довгий час пізніше.

Обезбровення Бригади не пройшли без крові, і то значної. Коло 140 людей поранено й забито. Чимало побито також і коней. Козаки не вірили попередженням старшин-галичан, що відмова зложити зброю потягне за собою відкриття кулемет-

РОЗБУДОВА НАЦІЇ

ного вогню... Хоч як коротко тривав огонь кулеметів, всеж він зробив великі спустошення. У лавах дніпровців почалася паніка й вони дали згоду підлягати всім наказам Начальної Команди.

*

При оцінці наших операцій у другій половині грудня навряд чи можна буде закинути Начальній Команді щось більше, ніж те, що нашій оперативній комбінації не була забезпечена належна стійкість, або, так би мовити, тривалість чинів на головному напрямку. Але, з другого боку, треба зважити, що, при тій обстановці, несподіванка, — цей найголовніший чинник кожного успіху, — мала бути в наших комбінаціях основним моментом. Власне в цьому відношенні повинні ми бути вповні задоволені. Той же польський автор визнає, що «також у другій половині грудня для Львова несподівано прийшла повоєнна критична хвиля».

Отже ми викликали були кризу в таборі противника. Тим самим відкрили ми для нашої ударної групи широкі можливості чинного використання ситуації. Це є факт, що не підлягає жадному сумніву.

З глибоким жалем треба погодитися з характеристикою, яку дав згаданий нами польський автор Дніпровській Бригаді. Він пише, що моральна й боева вартість, яку мали вояки, уроженці України, стояла дуже низько: у переважній більшості вони були байдужими до справи українського збройного руху на польських землях; погано вишколені й проваджені розполітикованими, нефаховими старшинами, були вони неадатними до виконання якихбудь енергійних самостійних боєвих завдань. Це все, виключаючи дніпровців-гарматчиків, є сумною правдою...

Всеж, знайдись на місці бою хоч оден старшина, що змігби скопити настрої цього збаламученого озброєного натовпу, то образ, безумовно, швидко змінивсьби. Ті самі вояки, що перед хвилиною займалися балачками й критикою наказів, моглиб показати чуда хоробрости. Це не сталося, а тому й зникла остання надія повернути боеве щастя на нашу користь. Начальній Команді нічого не лишалося, як розпочати бої для ліквідації плянованої операції й в останніх змаганнях витворити положення, що сприялоб майбутній боротьбі.

Завдячуючи 15 цм. австрійським гавбицам, Начальна Команда створила для нашої піхоти можливості, які часто не повторюються, — а саме: наша артилерія знищила сильні перешкоди на шляху до Львова, що ними були численні цегольні. Треба підкреслити, що ці цегольні з великим вмінням використовували поляки. На цю підготовку нашого наступу витрачено всі гарматні набой. Саме ця обставина вимагатиме істотних корективів у нашій майбутній тактиці та пляні майбутньої боротьби під Львовом.

Таким чином наші оперативні заміри, зогляду на невитримку ударної групи в найбільш рішучий мент, не привели до бажаних наслідків. Власне тому й Президент Національної Ради, др. Е. Петрушевич, мав підставу трохи пізніше заявити, що положення від останньої сесії Ради не змінилося, — Львів і Перемишль залишилися далі в руках ворога.

Президент Національної Ради, заявляючи Раді, що багато ще жертв очікують країну й що армія дуже терпить від браку самого необхідного, цілком справедливо просив за «признання» і «вдячність» для Української Галицької Армії.

Наш ворог, не дивлячись, як на той час й обставини, на значні зусилля, потерпів на всіх головних ділянках повну невдачу. Він змушений був дивитися на боротьбу не як на «бунт», підбуреного агітаторами населення власної провінції, а як на правдиву війну між двома націями. З цього погляду треба віддати належне авторіві праці «Кампанія Польсько-Українська».

Отже від грудня 1918. року ми вже вийшли в стадію правдивої полевої війни між двома ворожими націями.

*

На кінці нашого вступного розділу, в якому хотіли ми змалювати ситуацію від початку боротьби аж до кульмінаційного моменту, спробуємо подати, що, на думку й згідно з розумінням Начальної Команди, було в нас позитивним, а що мало підпасти негайним корективам.

Ще у перших рядках ми висловили свою думку щодо нашого центрального військового апарату, — тих осередків, де властиво мала родитися й здійснюватися оперативна думка, звідкіль мало виходити систематичне кйрування фронтом, що, хоч і в примітивній формі сягав від Сокаля аж до Карпат.

Мусимо ствердити, що навіть на січень 1919. року Начальна Команда була наспіх збитою штабовою машиною, яка більш надавалася для кировництва якоюсь короткотриваючою операцією. До тогож Начальна Команда мала ще одну важливу хибу, що про неї мало згадують. Одначе ця хибка була й вимагала невідкладного направлення. Хобою було те, що я й полковник Мішківський були людьми зовсім інакше вихованими, інакше вишколеними, ніж усе тіло армії. Німців-штабовців старшинський склад армії розумів далеко краще, часто з півслова. Відібрати від армії німецьких командантів і штабовців, — це означало б зробити крок узад у справі організації наших сил, а може навіть і зруйнувати все. Лишалось одно: закликати на ролю Начальника Штабу людину, що логічно завершила б те, що вже фактично існувало. Власне це, ніщо інше було підставою, головною підставою повстання проекту заміни полк. Мішківського іншим старшиною, штабовцем західної школи.

Від'їзд полк. Мішківського з Начальної Команди викликав і викличе ще чимало ріжних версій. Говорили й говоритимуть про тертя між мною й ним, вказують на кілька суперечок у самому штабі, на видання ним передчасних «векслів» щодо опанування Львова і. т. і. Правда, все це до певної міри мало теж своє місце, але воно не носило такого характеру, щоби повстало питання про звільнення полк. Мішківського, досвідченого в штабовій службі й безсумнівно зручного в тактиці старшини. Основною причиною звільнення було тільки те, що я згадав вище.

Я особисто мігби закинути Начальникові Штабу стремління опанувати волю Команданта Армії. Це рано чи пізно, оскільки Командант себе шанував, мусіло привести до конфлікту. Крім того мігби я закинути йому також те, що він надто довго тримав штаб у стані малоорганізованої централі, нездатної до тривкої ширшої боротьби. Правда, на подібні закиди він вказував, і то було головне, на брак допомогвих сил.

Мені подобається погляд генерала Лудендорфа на справу взаємовідносин між Командантом і Начальником Штабу: цей останній пропонує (є невичерпаним джерелом комбінацій), а перший вирішує: рівночасно також і перший має право оперативної ініціативи. Я особисто в спірних моментах пропонував Начальникові Штабу зафіксувати свою думку в офіційному звіті. Тим самим вже спадала з нього всяка відповідальність перед верховною політичною владою. Безумовно, глибокі розходження новинні були б ставити перед політичними чинниками питання про основні зміни у військовому проводі.

Щодо старшинського складу армії, то він вимагав негайних і поважних змін, — особливо, коли взяти на увагу, що противна сторона мала у повній мірі фахово підготований командний корпус (оден час проти нас було коло 10 генералів). За часів миру Галичина бойкотувала фахове вишколення. Це мали ми тепер відчуті на самих собі. У перший місяць боротьби до старшинського складу попали також і з Великої України звичайні авантюристи, «панове полковники». Наприклад, командуючим північної області якимсь чином став звичайний хорунжий, коли не підстаршина.

Прийшлося, не дивлячись на бажання бути коректним супроти Антанти, піти на компроміс, який виявився на цей раз дуже влучним, а саме: до штабів взяти відданих, чесних і свідомих обовязків старшин-німців, а на командні посади призначити молодих старшин-українців, які мали «іскру божу» щодо військового діла. Тут треба було вповні використати ті імена, які вже піднеслися над загальний рівень старшинських кадрів. Якщо їх не було б, то прийшлося б йти за прикладом Наполеона («Коли нема героїв, — треба їх творити!»). На щастя, «імен» вже й на початок січня не бракувало (Кравс, Миятка, Візанц, Букшований, Тінкль, Долуд, Косак та ін. були вже відомі й армії, і широкому громадянству), — саме на їх плечі ліг увесь тягар боротьби від початку аж до січня.

Значно складнішою була справа з командантами частин. На посади командантів полків просто бракувало кандидатів. Треба було дати час, щоби в огні боротьби відповідні старшини виказали себе. Ось тому я зупинився на куріні, як окремій військовій одиниці, залишаючи лише виїмково полки (Січові Стрільці). Бригада мала відігравати ролю першого зеднання ріжного роду зброї. Не скажу, щоб це було шкідливим для справи маневрування. Трохи гірше стояла справа з господарською частиною, бо запілля куріня часто «розбухало» до зовсім непотрібних розмірів. Бо-

ротьба проти цього була надто тяжкою, — більшість частин перевищила призначену їм 30% норму для обслуговування цього заплілля.

Справедливо відмічають дослідники заслуги, героїзм і витривалість нашого рядового старшинства. Проте, на жаль, приходиться во ім'я правди ствердити, що значний відсоток усього старшинського складу з перших днів надто притулювався до різних установ у заплідді. Міжтим розгортання армії весь час вимагало значних підсилень старшинських кадрів. Заплілля реагувало на це дуже слабо, і на цьому тлі повставали тертя.

Правдиво каже німецьке прислів'я: «Нема поганих вояків, але в старшини невідповідні своїй призначенню». Це прислів'я особливо добре підходить до українського козака й стрільця, а в першу чергу до останнього. Там, де старшини були на місці, галицький стрілець був зразковим вояком, мало вибагливим, відданим і щирим патріотом своєї батьківщини, але разом з тим постійно очікуючий «на приказ» і вимагаючий доброго «прикладу». У більшості вояків шойно повернулись з інших фронтів, не мали навіть доброго відпочинку, а їх нерви мали витримати пововно великий іспит. Добре представлявся підстаршинський корпус, що відіграв помітну роль. Особливо цінним було, що серед підстаршин не помічалось нахилу, користаючи з революційних обставин, здобувати для себе «контрабандою» старшинські привілеї.

Військовому Секретаріатові, — першому Військовому Секретареві, підполковникові Вітовському, Галичина зобов'язана була своєю адміністративно-військовою схемою. Згідно з цєю останньою, Галичину поділено на 3 військові області: Львівську (пізніше Стрийську), Станіславівську й Тернопільську, та 12 окружних команд, при яких власне й мали зорганізовуватися кадри. Окружні мали сповнювати службу глибокого заплілля, мусіли здобувати для фронту нові джерела живих сил, мусіли репарувати те, що підупало в боротьбі фізично й морально. Крім того було, і то вже в сфері Начальної Команди, близьке заплілля. Також йому треба було дати гнучкий, відповідний до потреб фронту, устрій.

У тактиці було також чимало болючих місць. Довголітня «окопна» війна вщенила постійне побовування вояків за крила (флянки). Звідси — нервова напруженість і страх. Це цілком не відповідало змісту маневрової війни, що в своїй основі мала бійку на напрямках з вільними просторами на крилах, постійне ризикування, витривалість у критичних обставинах, здібність творити власні резерви, або видобувати засоби для дальнішої боротьби з власних боєвих організмів. Світова війна не дала нагоди молодшому командному складові вишколити себе в штучні маневрування, розвинути в собі здібність швидкого орієнтування, вносити рішення й за них відповідати. Також і стрілець не вправив себе належно в розвідчій службі, в охороні й службі зв'язку. Для Начальної Команди було ясно, що від того, яка сторона швидче опанує елементи маневреної війни, буде чимало залежати. Не треба було бути пророком, щоби передбачати, що вщиплення армії цих понять не пройде легко. Для справи мало значіння те, що ці питання стали у нас на порядок дня.

Щодо озброєння, то як це вже було вище зазначено, справа стояла але. Після двох місяців боротьби наші запаси набоїв для австрійської зброї цілком вичерпалися. До тогож це явище не було тільки місцевим, а носило загальний характер. Вести дальшу боротьбу цими самими засобами не доводилося й думати.

Усі попередні бої показали також, яку велику вагу має тяжка артилерія в боротьбі за опанування місцевости. Підполк. С. іде так далеко, що невдачу польського наступу в середині січня у великій мірі ставить у залежність від недоброго стану гарматного діла у поляків. Я сам вже з перших днів турбувався сприводу забезпечення нашої армії тяжкою артилерією. Начальник Штабу зі мною в цьому не погоджувався. Бої під Львовом показали, хто мав рацію. Не відмовляючись і надалі вживати в операціях чоловічого наступу, ми мусіли всеж увести в нашу програму також і забезпечення армії тяжкою полевою артилерією.

Техніка (її в нас не було), — як от панцирні потяги, авта, літаки, — не була в жадному разі зайвою. Щодо служби зв'язку, то той порядок, який був досі, можливо більше нам шкодив, ніж приносив користі, бо все обслуговували переважно поляки, а не українці. Установлена Начальною Командою контроля ще не давала бажаних наслідків.

Чого було досить, то це ручних гранат, до яких мали довіряти стрільці, — особливо гуцули та У. С. С.

Це все в певним нарисом тої реформаційної праці, що станула у весь ріст перед нами. Ця праця вимагала консолідованої й гармонійної співпраці Начальної Команди з Військовим Секретаріатом. На жаль, постійне стремління заплілля до неспідлеглости

мало місце також і в нашій праці в Галичині. Лише пізніше, яких два тижні перед кульмінаційним моментом боротьби, Державний Секретаріат обєднав у одній особі обов'язки Військового Секретаря й Начального Вождя.

Зогляду на все зазначене, Начальна Команда в спішному порядку мусіла підняти питання про повне переозброєння армії, про заміну австрійської зброї на російську. Саме ця причина вплинула на темп боротьби й змусила Начальну Команду надовший час відкласти здійснення своїх планів.

Натомість на Великій Україні прийшла «отаманія», що почала розтягати рештки ресурсів, які ще лишилися після революційної бурі. Весь тягар праці перебрав на себе гурт освічених старшин, але й над ними поставлено «інспектуру». Головний Отаман С. Петлюра так обґрунтував (1922. р.) свою діяльність, як кировника військовими справами: «У справі організації армії я все кировався мотивами державними, бажаючи створити національну силу, на яку міг би опертись нарід в своїх державних стремліннях... В минулому я кировався різними прийомами, щоб створити цю силу. Може де-кому ці прийоми здавалися незрозумілими, недоцільними, як от інспектура, чи випадкові формування (отаманів), — але в той мент, при певних історичних обставинах, при даних обставинах — ці засоби на мій погляд були єдиними, за допомогою котрих можна було певну програму в життя перевести. Коли я бачив, що «отаманщина» свою службу відслужила, свою роль виконала, я з легким серцем її нищив, як «пережиток», обрізав її, як відрізають «сліпу кишку. Те-ж саме можна сказати й про інспектуру».

Я можу сказати, що інтереси діла безсумнівно вимагали, щоби, у критичний момент життя кадрів, Головний Отаман своїм, тоді дуже високим, авторитетом зупинив наймовірну нагілку на фахові військові кола. Зусиллями Січових Стрільців, Запор'яців і поодиноких осіб це не вдалося поладити в потрібній мірі.

Мусимо ствердити, що кожний день приносить усе більшу руїну військ Директорії — з цим повинна була рахуватися Начальна Команда Української Галицької Армії.

Офіційальна частина.

Провід Українських Націоналістів.

Звідолення ч. 10.

1. На події у Львові 1.—3. листопаду 6. р. Провід відповів зорганізованям інформування українського загалу й преси в різних державах, де перебуває українська еміграція, та надісланням належних звідолень до чужинецької преси. З наказу Проводу, організації українських націоналістів у різних країнах взяли на себе ініціативу й перевели справу протестаційних сходів, винесення відповідних ухвал, надіслання їх до чужоземних чинників і збірки датків на поміч потерпілим.

2. Вже від ряду місяців ведеться проти Проводу Українських Націоналістів та взагалі проти цілого націоналістичного та-

бору боротьба такими негідними засобами, як клеветами проти різних осіб того табору, доносима до правительства і поліції різних держав, даванням помочі нашим національним ворогам у пересуванні націоналістичного руху та іншими подібними методами. Крім большевиків, вибивається передусім, група А. Лівіцького вживає таких засобів у боротьбі з націоналістичним табором. Заявляємо, що на випадок, коли буде вестися дальше боротьба проти нас такими засобами, ми будемо примушені подавати їх під осуд публичної opinii.

Секретаріат та відділ преси
й пропаганди.

3 діяльності організацій.

ЛЕГІЯ УКРАЇНСЬКИХ НАЦІОНАЛІСТІВ.

24. і 25. листопаду б. р. відбулася осіння Сесія Генеральної Ради Л. У. Н. На Сесії були заступлені члени Г. Р. з різних територіальних Секцій, як місцевих, так і закордонних.

Голова Центрального Комітету, М. Стіборський, аложив звіт з діяльності. Звіт виказав організаційне поширення Л. У. Н. у напрямку формування нових Секцій за межами Ч. С. Р. і скріплення дотепер існуючих. Центральний Комітет звертав особливу увагу на встановлення міцних організаційних і тактичних зв'язків з іншими організаціями українських націоналістів на різних теренах України й закордону. Своєю співпрацею з Проводом Українських Націоналістів, Центральний Комітет активно причинився до підготовки Конгресу Українських Націоналістів.

Звіт голови доповнено звітами членів Центрального Комітету: інж. Костарева, Кожевникова, Герасимовича.

Після звіту врочисто відзначено трохрічний ювілей існування Легії Українських Націоналістів.

По докладному обговоренні всіх точок порядку денного Сесії, Генеральна Рада ухвалила наступні резолюції:

I. Заслухавши звіт Центрального Комі-

тету Л. У. Н. з його діяльності, Генеральна Рада констатує, що Ц. К. перевів велику й корисну працю щодо поширення Л. У. Н. та активізації праці Секції, як також і в напрямку об'єднання організацій українських націоналістів. Генеральна Рада апробує діяльність Ц. К. та висловлює подяку за переведену ним працю.

II. Визнаючи конче потрібною консолідацію українського націоналізму в єдине організоване тіло, спільне для всіх теренів, як також констатуючи актуальність потреби повного ідеологічного та організаційного сформування українського націоналізму, Генеральна Рада визнає працю Ц. К. в напрямку підготовки та скликання Конгресу Українських Націоналістів за корисну й ухвалює участь у Конгресі своїх представників, яким передає своє право щодо обрання на Конгресі ідеологічного та організаційного модусу.

На кінці Сесії Генеральна Рада ухвалила ввести до свого складу нового члена, інж. Малько, як відповідаючого вимогам організаційного стажу.

Референтура преси й пропаганди
Ц. К. — Л. У. Н.

Секція Легії Українських Націоналістів у Парижі.

Хоч обставини життя й праці українців на терені Франції не сприяють розвиненню широкої діяльності Секції Л. У. Н. у Парижі, всеж за останній час далось чимало дечого зробити.

1. листопаду, у десяту річницю славних подій, скликано сходуни членів Секції та співчуваючих рухові українських націоналістів. Потішаючим явищем було те, що всі запрошені з'явилися. На сходах член Ц. К., П. Кожевників, у своїй промові підніс значіння подій 1. листопаду 1928. р. для справи української незалежності й соборності. Після того заслухано довший реферат про діяльність організацій українських націоналістів і про підготовку близького Конгресу Українських Націоналістів. Після загального обговорення всіх порушених питань усталено деякі напрямки діяльності націоналістів на те-

рені Франції, а зокрема розподілено збіркові листи Проводу Українських Націоналістів.

7. листопаду Секція винесла ухвалу сприводу подій у Львові й розіслала до всіх організацій запрошення на нараду в справі утворення «Комітету Допомоги Жертвам Погрому». Перша нарада відбулася 10. листопаду, а 17. листопаду відбулися установчі збори Комітету. Члени Секції приймають участь у збірці на користь потерпілих. Підчас святочних сходин, які уряджувала Українська Громада у Франції, член Секції, М. Антоненко, подав до загального відома українські комунікати про перебіг подій у Львові.

На одному з останніх засідань Управи Секції обговорювано справу Конгресу Українських Націоналістів.

Реферат члена Ц. К. Лєгії Українських Націоналістів.

На запрошення голови Громади Українських Емігрантів у Шалет, на Півдні від Парижу (120 клм.), член Ц. К. — Л. У. Н., П. Кожевнік, приїхав 24. листопаду, щоби виголосити реферат на тему: «Організація Українських Націоналістів».

У тій околиці, на фабриці Гутшнізона, праце коло 100 українських емігрантів-наддніпрянців і кілька сот українців зі Західної України. Громада Українських Емігрантів являється одною з найкращих українських організацій у Франції. Власний будинок, в якому міститься театр, кооператив й ідальня, є місцем постійних сходів членів Громади. На жаль, Громада об'єднує лише частину українців, що працюють у тій місцевості. Поза Громадою перебувають всі українські робітники з Польщі й певна кількість емігрантів-наддніпрянців.

Не дивлячись на спізнене повідомлення про реферат, до будинку Громади зібралось коло 40 осіб. Докладчик зазнайомив присутніх з розвитком руху українських націоналістів і завданнями, які вони собі поставили. Після того присутні ставили різні запити, (Гербанівський, Татариула

та ін.), а зокрема про відношення українських націоналістів до групи А. Лівіцького. Член Ц. К. дав кожному вичерпуючи відповідь. Голова Громади, Вацуца, подякував за реферат і висловив побажання найбільшого успіху в діяльності організованих українських націоналістів.

У неділю 25. листопаду вістка про приїзд представника націоналістів рознеслась поміж всіма українцями. Голова «Просвіти» (Сопільник), в якій згуртовано кілька десятків українських робітників (майже виключно галичан), запросив П. Кожевнікова поділитися різними відомостями із зібраними «просвітнями». Маленьке помешкання голови не могло вмістити всіх бажаючих послухати про рух українських націоналістів. Протягом двох годин член Ц. К. знайомив їх із сучасним положенням України та з діяльністю українських націоналістів. Після того голова «Просвіти» в своїй промові зазначив, що найширші кола українців, серед нинішнього політичного розв'язання, покладають великі надії на рух українських націоналістів.

—ко.

Хроніка.

На Радянській Україні.

«Українізація» України.

III.

Який же теперішній стан українізації? Чи можна вважати його справжнім закінченням «українізації» та новим етапом розвитку в новій, вже українській, формі?

Приглянувшись докладно до всього, що за останній час подає українська радянська преса, мусимо сказати, що, хоч висліді згаданої п'ятилітньої роботи немаловажні, особливо значно помітні на культурному полі, вони ще не вдоволяють й дуже далеко ще до заповідженого урядом закінчення українізаційної праці. Україна, що правда, прибрала вже в значній мірі назверх українську форму, але внутрі вона ще не розмосковлена й прийдеється ще багато боротися з чужим засиллям, щоби вона стала справді українською.

При оцінці українізаційних вислідів треба нам у першу чергу спинитися над станом українізації в комуністичній пар-

тії, що править всією Україною, та над державним апаратом, що тісно зв'язаний із станом і розвитком комуністичної партії на Україні. Треба ствердити, що, на основі статистичних зіставлень української радянської преси, Комуністична Партія (більшовиків) України, яка в самих початках була майже чисто московською, перевела доволі значну українізацію, і то як у своему партійному складі, так і в своему партійному представництві. У першій мірі слідно значний зріст кількості тих членів партії, що призналися до української національності. З цього боку доцільно навести офіційальне зіставлення національного складу партії на протязі останніх чотирох років.

Рік	Українців	Москалів	Жидів
1924	33,3%	43,1%	14,0%
1925	37,0%	43,5%	11,8%
1926	49,9%	37,0%	11,4%
1927	51,9%	—	—

Не менше значний зріст кількості українців видно теж у воляях партійних представництв, особливо в нижчих інстанціях. О. Ш. в «Підсумках весняних перевиборів партійних органів» («Комуніст» з 9. серпня 1928. р.) стверджує, «Як безперечно позитивний факт», що національний склад бюр-осередків і райпарткомів «трохи поліпшився». Українців у складі бюр-осередків за минулих перевиборів було 50,8%, тепер — 53,4%, секретарів осередків було 60,3%, тепер — 62,1%. Членів райпарткомів було 64,2%, тепер — 64,9%. Організаційне бюро центрального комітету партії вважає, однак, цей зріст українського активу за дуже невистарчаючий і пояснює це певним послабленням проводу щодо добору й висування партійних представників («Підсумки перевиборів парторганів» у «Вістях» з 11. серпня 1928. р.).

Із подрібних статистичних зібравлень Я. Маріясіка в статті «Кадри партії» («Комуніст» з 19. листопада 1927. р.) особливо ясно видно, як поступає українізація самих верхів партії, та усіх нижчих представництв. Кількість українців у складі кадрів, до яких між іншим віднесено голів окривдділів Професійних Спілок, управителів середніх підприємств Всеукраїнської Ради Народнього Господарства, ректорів Вузів (Вищих Учебних Заведень) і кировників усіх Технікумів, голів РВК, секретарів РКП, завідуючих відділами та інструкторів центральних і місцевих кооперативних організацій і т. д., — складала з початком 1927. р. 38,7% (москалів 31,9%, жидів 20,5%, інших 7,9%), коли рівночасно у верховнім складі КП(б)У українців було 36,5%, москалів — 42,5%, жидів — 13,0% й інших — 7,0%.

Особливий зріст українського відсотку слідно в таких важливих органах партії, як ОПК й ОКК, що перше були майже виключно московськими.

Рік	Україн.	Моск.	Жидів	Інших
ОПК 1925—26	38,9%	39,6%	13,7%	7,8%
1926—27	47,8%	31,0%	12,3%	7,9%
ОКК 1925—26	27,3%	41,6%	16,7%	14,0%
1926—27	35,1%	39,1%	10,8%	13,0%

Українців у сільрайпарткомах було в тому ж році 64,5%, а в промислових — 46,1%, що перевищує відсоток українців членів індустріальних професійних спілок взагалі (41,6%).

Ще більшу кількість українців стрічаємо в низових представництвах, а саме в ОВК і РВК.

ОВК 1925—26	60,0%	1926—27	51,0%
РВК 1925—26	79,0%	1926—27	79,4%

Значний приріст видно теж і в рішачих партійних і професійних органах. Так серед секретарів ОПК відсоток українців, що ще недавно вносили 20,0%, перейшов уже в 1927. р. 50%, серед наркомів, де українців в 1925. р. було 35,7%, тепер є — 58,3%, а серед голів ОРПС — 44,0%.

Значно піднялася також кількість українців у Всеукраїнському Центральному Виконавчому Комітеті, в якому в 1924—25. р. було 55,9%, у 1926—27. р. — 59,5%, а в 1927. р. — кругло 66% (25% москалів, 4% жидів, 2% поляків, 1% молдаван; див. листопадову промову Кагановича з минулого року й статтю В. Л., «Питання національної політики і культурного будівництва на X з'їзді КП(б)У», у «Комуністі» з 10. грудня 1927. р.).

Подібні досягнення можна ствердити й щодо українізації державного апарату. Як подає секретарь комуністичної партії в Москві, Орджонікідзе, на останньому з'їзді ВКП в грудні 1927. р. («Известия», ч. 284), в складі державного апарату на Україні є 54,3% українців, 22,6% жидів, 17,2% москалів і 5,9% інших. Кількість українців від цього часу, як довідуюсь зі статті В. Л. в «Комуністі» (з 10. XII. 1927.), зросла до 60%.

Так представляється, на основі офіційних статистичних звідомлень, українізація комуністичної партії й радянського державного апарату. Однак далеко гірше виглядає ця сама справа на практиці. Українська преса й офіційні звідомлення переповнені скаргами на те, що в багатьох місцях до українізації ставляться формально, або навіть ігнорують її та ставлять їй всілякі перепони. Ці пресові голоси, особливо в «Пролетарській Правді» й «Комуністі», надзвичайно повчачі, бо виявляють, яка боротьба ведеться на місцях між українським і русофільським елементом, як освідомляється чимраз більше українська робітничка зрусифікована маса та як, з другого боку, завзято боронить своїх позицій, при допомозі з центру, московська реакція, хоч і під плащем комунізму. У нас, на жаль, замало місця, щоб навести бо- дай частину цього матеріалу, який в кожному разі свідчить про велику активність українського робітництва й селянства в справах уживання української мови на терені України. Українські комуністичні організації самі виступають гостро проти русофільських тенденцій та домагаються докладного виконання українізаційних декретів.

Живі змагання за права української мови ідуть також безперервно у профе-

свійних спілках, де українці, згідно з останніми урядовими звідомленнями, становлять 49,9%, москалів — 31,0%, жидів — 12,0%, інших — 5,0%. Деякі з професійних організацій, особливо залізничники, робітники транспорту й інтелектуальні робітники нараховують більше ніж ¼ українців. Але й тут українізація ніде не переведена більше, ніж на 50%. Так, наприклад, Спілка Залізничників, що в квітні 1925. р. на 170.000 членів мала 70% українців, ще сильно арусифікована, бо вищі кола не притримуються українізаційних приписів, балакають адебільшого російською мовою й провадять ріжні засідання майже виключно російською мовою. З докладного звідомлення Кривошапки на з'їзді залізничників («Пролетарська Правда» з 3. жовтня 1928. р.), довідуємося, що, правда, коло 11.000 службовців вистарчаюче володіють українською мовою та все діловодство ведеться тож мовою, одначе тільки 10—20% службовців розмовляють українською мовою, а загалом ледви 36% усіх службовців, що призналися до українства, знають як слід свою рідну мову. Винуваті в цьому й інші чинники, які комерційну частину переводять майже виключно московською мовою. У березні, наприклад, із станції південних залізниць на станцію Київ прийшло 447 відправлень з документами московською мовою, а тільки 6 з українськими документами. У харківському вузлі, де на 14.000 службовців — 75% українців, теж росісілося русотяпство. Голова одного місцкому, Лизогуб, заявив, що йому «некогда возяться с украинизацией», а завідувач бібліотекою одверто казала, що «мы не хотим читать вашей газеты («Комуніст»), ибо она написана на галицком языке» («Комуніст» з 17. березня 1928. р.).

У дереворубників одеської, а особливо проскурівської й глухівської профорганізацій, де 75% українців «особливых досягнень щодо українізації» нема. Проскурівський робітком листовно заявив, що «учитывая наличие массы, которая воспринимает проведенную работу на русском языке лучше, чем на остальных языках, мы временно вынуждены проводить работу исключительно на русском языке» («Вісти» з 15. серпня 1928. р.).

В інших професійних спілках справа мається ще гірше. Так Союз Металістів, в якому кількість українців теж доволі висока, ще досі, як довідуємося із звідомлення Логшина на останньому з'їзді металістів, ставиться досить інертно та байжує до українізаційної справи. Сам

профактив не знає ще української мови. Ще скрізь можна почути принципові балачки про те, чи треба, чи не треба українізувати союзу роботу, хоч це питання вже давно розв'язано. Гуртки українізнавства відвідувані нерегулярно й досять слабо, а деякі бібліотекарі рішуче не хочуть знайомитись з українською книжкою та українською культурою. У Луганську окружна українізаційна комісія знайшла ще установи, де «жадна людина не знає української мови» («Комуніст» з 17. X. 1928.). Один інженер заявив комісії просто, що «на чорта мені Ваша українізація потрібна! Ви і так з посади мене не звільните».

У Донбасі в копальняних робітників, де більш 35% українців, питання українізації не увійшло до плану праці жадної профорганізації й не обговорювалося на жадному засіданні. Проф- і культ-актив у своїх лавах майже не мають робітників, що володілиб українською мовою. Як погано стоїть тамошня українізаційна праця, видно ще й з цього, що в Луганській Окрузі нараховується в бібліотеках ледви 7.286 українських книжок, тобто несповна чотири відсотки у відношенні до кількості російської літератури та навіть менше, як книжок в татарській мові («Комуніст» з 8. лютого 1928. р.).

У чисто українській Дніпропетровській Окрузі при перевірці знання української мови виявилось, що лише 22 людей, або 3,5% членів, знали українську мову й були знайомі з українською літературою, — понад 65% української мови взагалі не знало. Ще більш сумні цифри виявила перевірка знання історії України й національного питання, бо тут лише 10 чоловік, або 1,6% загално орієнтувалися в питаннях українознавства, коли кругло 83% членів, зовсім не відповідали вимогам українізації, хоч 86% усіх членів шонайменше 8 років пробуває на Україні.

На четвертому всеукраїнському з'їзді Союзу Радторгслужбовців стверджено теж, що «не зважаючи на декрет уряду, маса службовців своїх завдань не виконала та що значна частина відповідальних робітників радянського апарату в промислових округах ставиться неухважно до українізації. З'їзд ухвалив тому не давати захисту тим службовцям, що ставляться злісно до українізації, або вони будуть за це звільнені» («Вісти» з 30. червня 1928. р.).

Зокрема сумно ще представляється справа з українізацією судів та прокуратури. У вищих установах, а особливо в

РОЗБУДОВА НАЦІЇ

прокуратурі, українців дуже мало. У низці округ (Одеса, Маріупіль) на весь склад Окрсуду й прокуратури нема жадного українця. Цей сумний стан найкра-

ще видно з таблицьки, яку в цілості переймаємо із статті М. Черкеса «Відчиніть двері для свіжого струменя» у «Комуністі» з 26. 6. 1928. р.

	Українці	Москалі	Жиди	Інші	Селяне
Нарсудді	62,4%	13,4%	13,9%	10,3%	33,2%
Пом. окрпрокурорів	44,5%	22,5%	25,9%	8,1%	18,8%
Старш. пом. окрпрок.	34,8%	18,7%	31,7%	14,8%	4,3%
Окрпрокурори	23,0%	30,7%	28,2%	18,1%	—
Прокурори НКЮ	16,0%	16,0%	56,0%	12,0%	8,0%
Пом. ГПР	20,0%	—	80,0%	—	—
Стажори НКЮ	—	20,0%	80,0%	—	—

У зв'язку з браком партійних і фахових робітників стоять змагання виховати відповідний нарібок, який знавби добре українську мову та українську культуру. Нові заходи в справі приєднання нових членів споміж української маси дали, що правда, не дуже вдовольнічі висліди, всеж таки треба це вважати деяким успіхом комуністичної праці, коли за останній рік навіть у робітничих районах між новими членами партії 42% припадало на українців.

Великі надії щодо виховання українських партійців покладав партія на комсомол, в якому 1924. р. було 50,9% українців, а в 1926. р. навіть — 63,0%. Згідно з новішими даними кількість українців-комсомольців перейшла 66%, при чому кількість москалів, яка ще недавно складала майже половину, впала в 1926. році до 19%. Не зважаючи на це, українізаційна праця в комсомолі виказує ще багато хиб, які тільки з трудом приходиться поборювати.

З другого боку, дослідчі катедри при агітпропах та в Артемівській Марксистській Академії намагаються виховати вправних українських марксистських робітників, яких тепер ще доволі мало. Відсоток українців, що студіюють на тих дослідчих катедрах, вносив з початком минулого року 59%, 28,5% припадало на москалів, 10,0% на жидів і 2,5% на інших.

Українська комуністична преса, оден з важливих засобів ширення комунізму на Україні, але разом і місце, з якого проходить в народ багато вісток про українські справи взагалі й про українську культуру зокрема, дійшла в останньому році до доволі високого відсотку. Коли ще перед двома-трома роками великих українських щоденників за винятком «Вістей» майже не було, то тепер мало не в кожному більшому місті України, виходить український комуністичний щоденник. У біжучому році зукраїнізовано ще кілька щоденників у промислових районах, між іншим впливову «Луганську

Правду». Загалом, на 1. квітня 1927. р. з 89 усіх газет 55 виходило українською мовою, коли в 1926. р. було тільки 50, а в 1925. р. тільки 29. Тираж газет українською мовою з 90.000 у квітні 1924. р. піднісся до 500.000 у січні 1927. р. Рівночасно з тим кількість газет російською мовою з 39 у 1925. р. упала на 24 у 1927. р., при чому висота накладу російських газет з 445.000 у 1924. р. на 338.000 у 1926. р.

Враз із газетами значно зросла кількість українських журналів, між якими подибуємо чим раз більше фахових журналів. Усього на Україні крім урядових було на 1. січня 1927. р. 93 журналів, а споміж них: 57 українською мовою, 31 російською, 3 жидівською й 1 німецькою. 50% журналів повстали за останні 1½ — 2 роки, а серед журналів українською мовою ціла третина появилася щойно перед трома роками.

Значні успіхи виявила українізація в праці *робкорів і селкорів*, з яких особливо перші вживали майже виключно московської мови. З останніх звідомлень виходить, що між робкорами та селкорами більша половина українців, хоч, що правда, деякі з них пишуть ще московською мовою. Статистика робкорів, переведена на Київщині для стінних газет, виявила 514 робкорів українців, 316 жидів, 238 москалів і 19 інших; між селкорами було 239 українців, 12 жидів, 1 москаль і 1 інший («Прол. Правда» з 16. травня 1926. р.).

Значно гірше представляється українізація *стінних газет*, які в промислових районах адебільшого виходять ще московською мовою. Навіть на Київщині процес українізації стінних газет іде доволі повільним темпом. Найшвидше відбувається цей процес у газетах ВУЗІВ, радянських установ і міліції. Деякі українізовані на 100% (газета Медичного Інституту), а інші на 50—60%. Такий самий великий відсоток українізації бачимо в газетах міліції та в газетах установ. На 100% зукраїнізовано також газету ду-

квотрестів, яка ще в 1924. р. містила тільки 10% українського матеріалу. Стінгазета київських водних робітників українізована на 50% і має 80% робкорів українців. Зате газета в друкарні, в якій працює до 80% українців, українізована тільки на 11%, як також і стінгазета фабрики взуття та стінгазета великої тютюнової фабрики.

Найбільші успіхи має українізація в народньому шкільництві, яке, на превеликий жаль ведеться в комуністичному дусі. Початкові, т. з. трудові школи майже цілком українізовано. Коли взяти пересічні цифри для всієї України в 1925—26. р., то шкіл т. з. соціального виховання було по містах 43,8%, на селах — 81,9%, а разом — 79,1%. Цей відсоток у 1927. р. піднявся до 80,7%, покриваючися тим майже точно з відсотком української людности. Загалом на Україні було в 1927. р. 15.013 трудових шкіл, в яких училося 1.675.906 дітей. Цей стан можна вважати вдоволяючим, особливо, коли зважити, що ще в 1923. р. було лише 50,7% українських шкіл, якби не це, що початкове шкільництво охоплює по селах ледви 55% дітей в шкільному віці й що навіть по містах приблизно 25% дітей не ходить до школи. Українська суспільність звертає, що правда, велику увагу на поборювання неписьменности (у 1926. р. працювало 13.350 окремих укрупікнепів), однак успіхи цієї роботи все ще не вдоволяють, і між українцями у 1926. р. все ще було 45,1% неписьмених.

Гірше стоїть справа з *семирічками*, які здебільшого сконцентровані по містах, і тому не всі ще українізовані. Усіх українських семирічок було в 1927. р. 1.249, або 61,8%, коли ще 14,9% мало московсько-українську, 13,0% — московську, 7,2% — жидівську, 2,0% — німецьку, 1,1% — польську викладову мову. У семирічках всеж таки вчилися 458.484 українських дітей, або 61,2%.

Менші досягнення в цьому напрямі видно в професійних школах, які українізовано тільки на 51,9%, коли ще 27,6% провадиться московською мовою. У 517 школах професійної освіти, тобто у всіх типах інститутів, технікумів і робфаків, вчилися 51,4% українців, 25,4% жидів, 15,0% москалів і 3,1% інших. Споміж тих шкіл найменше заукраїнізовано робфаки, після того інституту, а всієї технікуми. У 37 інститутах училося 1. січня 1927. р. 28.196 осіб, між якими українці складали 43,7%, москалі — 20,1%, жида — 29,7%, інші — 1,5%. На цьому полі помітно надзвичайно великий зріст кількості укра-

їнців, що, наприклад, у 1923—24. р. вносила тільки 30,5%, а в 1924—25. р. ще тільки 36,3%. Цей відсоток українців постійно зростає, як видно з того, що в шкільному 1927—28. р. до інститутів прийнято 58,9% українців, коли жидів лише 22%, а москалів до 14,7%. Не зважаючи на так значну кількість українців, інституту ще в значній мірі московські: в 1927. р. 45,8% інститутів мало московську викладову мову, та ще й тепер українських інститутів ледви 41%.

Далеко краще представляється справа українізації *технікумів*. Їх було в 1925. р. 38,9%, в 1926. р. — 45,7% в 1927. р. — 54,0%, при чому треба зважити, що у 1925. р. було ще 21,1%, а в 1926. р. 21,2% мішаних українсько-московських шкіл. У всіх 147 технікумах вчилися 1. січня 1927. р. 26.719 учнів, між якими було 57,8% українців, 20,3% жидів, 17,6% москалів і 4,3% інших. Як в інститутах, так і в технікумах найбільший відсоток українців припадає на сільсько-господарські й педагогічні школи, в яких у 1927. р. студювало 68,7% і 50,0% та 79,6% і 74,6% українців. *Національний склад студентів* в інститутах і технікумах показує таблиця (М. Авдієнко, «Народня освіта на Україні», 1927):

Техн. Інст.	Укр.	Моск.	Жида	Інші
Інд.-техн.	45,2	30,3	21,3	3,2
	32,9	32,2	31,9	3,0
Сіл.-госп.	78,3	10,2	8,7	2,8
	71,7	20,0	7,4	0,9
Соц.-екон.	36,8	20,7	40,5	2,0
	46,3	17,8	34,7	1,2
Педагог.	75,6	5,2	12,4	6,8
	62,9	12,2	23,5	1,4
Мед.	23,3	11,5	63,6	3,3
	36,1	17,4	46,0	1,2
Худ.	57,8	17,6	20,8	4,3
	48,7	20,1	29,7	1,5
Пересічно				
техн. Інст.	57,8	17,6	20,3	4,3
	48,7	20,1	29,7	1,3

Окрему увагу звернено в останніх, часах на українізацію *педагогічних технікумів*, що повстали замість колишніх учительських інститутів, учительських семінарій і деякої частини гімназій. У 1927—28. р. на Україні було 550 українських педагогічних технікумів, 4 жидівських, 2 німецьких, 1 болгарський і 1 польський. Кількість українських педтехнікумів, в яких у цьому році студювало 80% українців, вносить 82% всіх педагогічних шкіл, що таким чином україні-

зовані на 100%. Загалом українізація середнього й вищого шкільництва поступає живо вперед, — вистарчить для прикладу згадати, що відсоток українців Київського Вищого Інституту Народної Освіти за короткий час піднявся до 70%.

Велике досягнення має за останній час українська наука, зокрема Всеукраїнська Академія Наук і поодинокі науково дослідчі катедри, кількість яких досягає тепер округлого числа 100. На жаль, зза браку місця про цю частину українізаційної праці, що виконано майже виключно українськими силами, не зможемо тут докладніше поговорити. Так само агадаймо тільки про надзвичайний зріст українського бібліотекарства і музейництва. На кінці спинимося ще над станом українізаційної праці в *установах народної освіти*. Оскільки великі публічні, академічні й шкільні бібліотеки виказують значний відсоток українських книжок, остільки нижчі бібліотеки, яких у 1927. р. було 6923, мають ще дуже мало української літератури. В усіх тих бібліотеках було в 1926. р. 1.197.000 українських книжок,

або 19%, при чому відсоток книжок у сільських бібліотеках піднявся до 40%, у районних бібліотеках — до 22%, а в містах тільки до 7%, — у центрово-округових містах навіть лише до 4%. *В бібліотеках ще всевладно панує московщина!* Поважні досягнення видно на полі мистецтва (театр, опера, малярство). Остання статистика виказує 6225 хат-читалень, 3430 сельбудів 1058 клубів, з яких перші переважно українізовані, — тільки 172 сельбудів і 187 читалень московських, 16 сельбудів і 86 читалень жидівських. Згадати треба ще про українізаційну працю у ВУФКУ, яке в останніх часах більше 50% фільмів взяло, хоч на комуністичні теми, але в українського життя.

На цьому кінчимо наш короткий огляд стану «українізації» України. Бачимо, хочби навіть не вірити усім офіційним цифрам, що *розмосковлення України, вперед хоч поволі, поступає, й розвивається, — особливо ж у ділянці культурної праці при допомозі свідомих кол українського громадянства.*

Vigilax.

Під Польщею.

Три справи вийшли в останніх часах на порядок денний внутрішньої політики Польщі: економічна криза, зміна конституції й справа неповільських народів. Не дивлячись на противні запевнення прихильної до уряду преси, Польща переживає економічну й фінансову краху, що бачимо в хронічному дефіциті торговельного білянсу, у браку свіжих закордонних кредитів, у висоті процентової стопи, у збільшенні вексельних протестів і в зрості дорожнечі. Невідрадне економічне положення найкраще характеризують дебати в соймі над бюджетом. Усі, без різниці партійних угруповань, стверджують, що Польща переходить господарську кризу, до якої прилучається ще й криза продукції. Велика позичка в Америці не *врятувала* від тої кризи. Гроші не пішли на розбудову польського промислу, а на покриття дефіцитів торговельного білянсу, що в останньому році дійшли до 900 мільонів.

Зовнішньою ознакою невідрадного економічного положення треба вважати також штрайки, які раз-у-раз вибухають на всіх ділянках польської індустрії. Найбільшим штрайком був штрайк текстильників, що вибух у другій половині жовтня й охопив був усі польські промислові

центри. До найбільшого напруження штрайк дійшов у Лодзі, і тому названо його «лодзьким штрайком», хоч в парі з ним ішли штрайки також в інших текстильних осередках. Штрайк цей не тривав довго, — тільки 7 днів. Він був засуджений відразу на невдачу, бо находяча зима, невеликі запаси робітничих фондів, а натомість великі запаси у фабриках, відразу ставили робітників у дуже скрутне положення. По 7 днях штрайк заломився. Робітники вдовольнилися 5% підвижкою, хоч штрайк ішов під кличем 20%. Одначе небезпека штрайку не минула, — напакі, цей штрайк раніше чи пізніше мусить вибухнути. Невдача збудила у робітників ненависть до уряду, який станув на боці прапедавців, як також розчарувала їх щодо проводу польської соціалдемократії. Звідси зріст комуністичної пропаганди й ослаблення лав колись збитої польської соціал-демократичної партії.

Узв'язку з цим у соціал-демократичній партії прийшло до розбиття на дві фракції. Надії, які свого часу, польські соціалісти покладали на Пілсудського, цілком завели. Своїми новими податковими реформами, як також новими податками, що звернені головню проти біднішого на-

селення, уряд поставив соціал-демократію у важке положення й змусив її, ради рятування свого престижу серед робітництва, перейти до гострої опозиції. Зоглядаж на це, що в соціал-демократії було багато сліпих прихильників Пилсудського, головню споміж легіонерів, у проводі партії, повставали тертя, які викликали уступлення найчільніших провідників. Першим, хоч не формально, але на ділі, відійшов колишній лідер Морачевскі, а далі Годувко. Криза завершилася виступом Яворовського, що проти волі центрального комітету почав видавати нову робітничу газету «Шпедсвіт» (розуміється за державні гроші) і притягнув до співпраці Морачевського й Годувку. Розлад став доконаним фактом: ті, що виступили, утворили нову партію під назвою ППС — революційна фракція. Посли й члени цієї «революційної» фракції перейшли до табору безпартійного блоку співпраці з урядом. Отже соціал-демократична партія стратила вже на соймовій арені кількох послів. Щоби ту страту якось направити, створили соціалісти з «Визволенням» і «Хлопським Сторонництвом» т. з. демократичний блок, що має стати в соймі на стороні демократизму та в обороні парламентаризму (блок має 127 голосів). Цей блок розраховує також на підтримку українців та частини білорусів і німців. Таким чином до опозиції ввійшло 127 послів польського демократичного блоку, 26 українського клубу, 8 радикалів, 2 безпартійні українці, 6 селярбівців, 9 білорусівців, 2 німецькі есдеки і 7 комуністів. Отже польський сойм представляє тепер хаотичний розгардіах. Правила стоїть осамітнена проти всіх і вся. Те саме діється в блоку співпраці з урядом, що, правда, є найсильнішим клубом, але всеж силою своєї авторитету не може здобути переваги. Залицянки «Хадеції» й «Пяста» до цього клубу його тільки турбують, — лівцяж поряжнися на життя й на смерть з урядовим блоком, — одним словом, повний хаос і брак всяких виглядів зміни в напрямку працездатности сойму. Ось тому вирінає анова можливість і питання розв'язання сойму, хоч, розуміється, не зараз, а щойно після ухвалення бюджету.

Серед таких відносин годі думати про поважну зміну конституції. Тому уряд не має тепер смілости ввести проекту зміни, і ціла дискусія в соймі обертається навколо питань чисто софістичної природи: чи може прийти аміна конституції, чи ні?

Загострення відносин на тлі політики супроти національних меншостей мало яскравий вияв у подіях 1.—3. листопаду у Львові. Це змусило відсунути на даль-

ший плян зміну конституції й встановитися над розв'язкою, перш усього, українського питання. Розбіжність думок поодиноких польських політичних угруповань щодо тактики супроти уряду не виключає, щоб польські партії, без огляду на більш або менш солодкі слова про лібералізм, не виступали одноставно в українському питанні. Це зазначилося при українських внесеннях сприводу львівських подій: усі польські угруповання не допустили до ухвалення українських внесків. Львівські події своїми розмірами були несподіванкою для польської суспільности, так як і для уряду, хоч у своїй логічній заключенні були вони лише висловом настроїв і політики урядових і вшехпольських чинників. Це було тільки зовнішнім вибухом того, що нуртувало вже здавна у польській душі. Виступи українських послів на міжпарламентарному конгресі в Берліні, як також у Женеві, заворушили польські урядові кола й польську суспільність. По тих українських виступах на закордонному форумі появились довжезні статті в польській пресі, щодо корективів у політиці супроти українців. Почалися таємні дебати над репресіями. Першою такою репресією було відібрання державних кредитів усім українським економічним установам, а далі мали прийти утиски українського культурного й політичного життя. Таку лінію заступало міністерство внутрішніх справ, висловом чого були майже провокаційні заяви генерала Складковкого з соймової трибуни. Противником такої розв'язки українського питання в межах Польщі було міністерство закордонних справ, і то не з якоїсь приязні до українства, а з мотивів міжнародної політики, — головню під натиском Англії. Жовтень був місяцем вагання, і щойно листопадові події навіть проти волі уряду рушили вперед українське питання.

Львівські події показали виразно, що верх взяв погляд міністерства внутрішніх справ. Коли придивимось ближче, які українські установи були знищені, і візьмемо на увагу ту обставину, що руйнування українських установ відбувалось при допомозі польської поліції, яка або своїм спізненим приходом, або цілковитою байдужістю, або навіть чинною участю допомогала диким виступам польської молоді, то побачимо, що польські виступи не були висловом якогось спонтанного пориву, тільки переведенням обдуманого пляну. Оскільки польський уряд поусував вищих урядовців польської поліції у Львові, то це не тому, що вони були мало

епогійними, а тому, що вони своїм поступованням надто виказали свою співучасть і не вміли стати панами положення у Львові. Погромами у Львові справа не закінчилася. З усіх міст і містечок Галичини приходять вістки про масові труси й арешти під приводом шукання зброї та підпольного органу Української Військової Організації — «Сурми».

Українська суспільність у переважачій більшості поставилася до нового польського наступу зовсім гідно. «Пам'ятний буде во віки листопад 1918 року, — пише перемиський «Український Голос». Але не лише він буде пам'ятний, буде також пам'ятний і погром листопадовий з 1928. р.». Львівські події викликали серед українців не жалобу, а поважний настрій. Ціле українське громадянство почало єднатись. Скрізь переводяться збірки на покриття матеріальних шкід і на політичних в'язнів. Висловом бажання консолідації треба вважати також поступовання українських клубів на соймовій арені, й голоси преси щодо створення політичної верхньої ради на Західній Україні. На жаль, доводиться крім тих відрадних фактів зареєструвати деякі інші голоси, які, що правда, не можуть і не репрезентують загальної української думки... До таких голосів треба віднести «Нову Зорю», орган Української Християнської Організації, що в кількох числах під ріжними заголовками реагує на події у Львові. Читачи це, не можна з дива зійти, як може український орган подавати такі міркування. «Нова Зоря» намагається всі львівські події зіпнути на українську підпольну групу й затягає надто стару пісоньку, немов всяка революційна підпольна акція пузувала характеру... Прослезившись, кличе той орган до спокійної праці, до скріплення морального і матеріального ладу в суспільності, а не до сіяння ненависти. У теперішню хвилю, на думку «Нової Зорі», ініціатива перейшла до рук якихось невідповідальних, у значній частині загадкових і молодих людей, а за ту акцію доводиться платити українській суспільності. Цікаво булоб спитати, чи взагалі подібні «ортани» мають право деморалізувати своїми писаннями українську суспільність. Не далеко позаду станула також і люблинська група Українського Центрального Комітету. На вістку про львівські події ця група, замість стати на український бік, виступає з віроповіданнями заявами й старою пісонькою: «За нашу й Вашу волю!» У ту гідну компанію вступила також «Староруська Організація», що гуртується коло найдавнішої української ін-

ституції, «Народного Дому» у Львові. Усі подібні виступи найкраще характеризують одні український часопис, називаючи їх апостолами рабства, ослами й мулами національної політики в часах нашого лихоліття.

Слід занотувати також і голоси польських кол. Першою відіавалась шпекпольська група, що скликала два віча, — одне у Львові, а друге у Познані. На тих вічах українські вивольницькі змагання оголошено чужодержавною інтригою й поставлено домагання до польського уряду розв'язати в першу чергу українські «Луги» й «Соколи», як також потягнути до відповідальности всіх українських послів, що своїми виступами в соймі й на міжнародньому форумі започаткували протидержавну діяльність. Урядова польська преса шукає рецепти для розв'язки українського питання у той спосіб, що хоче усунути перше політичних провідників, щоб потім дрібними уступками прихилити до себе українське населення. Саміж урядові чинники (міністр Складковскі) заповіли нові репресії проти українського населення, і в першу чергу проти українських послів та Української Військової Організації, яка ширить ненависть до польської влади та терором нищить угодовні тенденції українських політиків. У цілій тактиці польського уряду супроти українського населення по листопадових подіях відчувається кидання в усі боки, почуття безсилення й страх, що українське питання на Західній Україні може бути вирішене проти волі теперішніх польських господарів.

Особливо широку акцію розвинула українська еміграція в Америці, де цілий листопад призначено на урядження протестаційних віч. З усіх місцевостей алучених Державі Канади українські організації надсилають протести (в З. Д. до Кельюга, у Канаді до Кінга). У протестах підкреслено, що американський уряд рішав долю Галичини, а тому морально зобов'язаний до направлення стаю, в якому опинилися українці.

Досить своєрідне становище зайняла Радянська Україна. Там відбулося багато протестаційних віч; заговорив і Грушевський, заговорили й робітничі установи. Вольшевицька преса присвятила подіям низку передових статей. Все булоб гаразд, якби не одне «але». Червона преса намагається шукати в пропаганді подій тільки засобу до поглиблення комуністичної агітації.

Загально беручи, львівські події розбурхали українців, показали правдиве обличчя польської політики, знайшли ши-

рокий відомин закордоном і тим самим являються важливим моментом, що

скріплює українські позиції боротьби за державну самостійність.

С.

Під Румунією.

Наші віщуння сповнилися: уряд Братіану не втримався й під натиском Ради Регентів уступив раніше, ніж всі сподівалися. Загально панувало пересвідчення, що, зогляду на завордонну позицію, Братіану втримається аж поза Новий Рік, і тоді уступить сам. Після його уступлення пляновано створити коаліційний ряд з Авереску на чолі. Одначе, тяжке економічне положення й зручна закордонна пропаганда цараністів у тому напрямі, що вони не підтримують політики сучасного уряду, змусила Раду Регентів приєднати уступлення міністерства лібералів. Наступні події розвинулися дуже швидко. Створити коаліцію не вдалося, бо на це не погодилися прихильники Маню. Також і плян покликання Авереску провалився, а навіть більше того: зайшла konieczність відмовитися від думки доручити міністерство закордонних справ Тігулеску, що цілий час стояв близько до опозиції й, щоби не попусувати відносин з нею, зрікся міністерського портфелю та вернув на посаду посла в Лондоні. Зрештою Рада Регентів доручила міністерський провід б. мадярському румунів Маню.

Він зложив уряд виключно з членів своєї партії. Опорою уряду є в першу чергу селянство, а зокрема населення Семигороду, де Маню з давніх часів користується великими симпатіями. Новий провідник румунської політики заповідає, що буде дотримуватися всіх законів (небувала новина для Румунії!), забезпечить права національних меншостей і всіх віроісповідань та підчас близьких виборів до парламенту не дозволить жадних безправств.

Новий уряд встиг вже завести певні зміни в житті Румунії. На Буковині й в Бесарабії знесено стан облоги й скасовано військові суди. Тільки десяти-кілометрова смуга на кордоні з Радянською Україною залишилася під військовою владою. Щодо цензури, то її знесено в цілій Румунії. Як наслідок цього, знова почала виходити заборонена «Боротьба». Новий уряд більше, ніж попередній, звертає увагу на прилучені до Румунії території, а саме він іменував вже окремих міністрів для Семигороду, Буковини (зрумунізований українець Савчук-Савіану) і Бесарабії (Пан-Галіпа). Зокрема для ук-

раїнців має значіння й те, що уряд Маню намагається усунути всі неправильности аграрної реформи, для чого призначено державного секретаря Добреску, що має перевірити всі земельні справи. Сам уряд заявив, що на Буковині й в Семигороді було багато випадків пошкодження селянства.

Безумовно, що нас найбільше цікавить, яке відношення влада цараністів займе до українців. На основі програми, оголошеної тою партією в 1919. р. (Маню тепер її підтвердив!) всі меншости повинні мати такі самі права, як і румуни, а тому всі дотеперішні обмеження мають бути знесені. Згідно з тоюж програмою кожна нація має право на вільний розвиток, на національну адміністрацію, суд, школу й церкву. Чи буде воно так на ділі, треба поважно сумніватися. Причиною сумнівів є хочаб скупе визначення посольських мандатів для українців. Проте всеж треба рахуватися з можливістю деяких уступок українцям.

Вже попередній уряд, щоби заспокоїти закордон, немов-то в Румунії задовольняється всі потреби меншостей, створив окрему комісію для справ меншостей. Наслідком цього було, що адміністрація почала робити заходи, щоби українські громади винесли ухвали з домаганням 2 годин науки української мови. Українці зміркували, в чому діло, і всі громади почали домагатися *заведення української мови, яко викладової в народніх школах*. Після зміни кабінету всі сподіються, що українська мова буде поновно заведена в шкільництві, а в першу чергу на Буковині. Власне в тому напрямі українці розпочали широку акцію. Між іншим на засіданні черновецької мійської ради, український відпоручник Купчакю поновно зробив внесення щодо заведення української мови в мійських школах.

Що торкається майбутніх виборів до парламенту й сенату, то в них візьмуть участь усі національні меншости, і то переважно в порозумінні з урядом, який прийшов до угоди з німцями, частиною жидів (Жидівським Національним Союзом) і з українськими націонал-демократами. Друга частина жидів залишається в спілці з лібералами, а з мадярами не вдалося Маню добалакатися.

Українці братимуть участь у виборах,

як 4 ріжні групи. З них одна виступає цілком самостійно, без зв'язку з румунськими партіями. Це — українські націонал-демократи. Вони стоять під проводом Др. Залозецького (поміж іншими належать до цієї партії Др. Когут, Руснак, Дутчак). Згідно з умовою з урядом, одержують вони одне місце в сенаті (Др. Залозецький). Домагалисяж вони двох сенатських і двох парламентських мандатів. Друга українська група, на чолі якої стоїть Кракалія, входить у склад партії цараністів. Цій групі забезпечено один мандат до парламенту (Кракалія), але в певні вигляди також і на другий мандат (Андришчук). Третя частина українців належить до соціал-демократичної партії. Вона одержить мабуть один мандат (Руснак). Найменші вигляди має на здобуття мандату четверта група українців, які йдуть разом з лібералами й до цього часу мали свого посла в парламенті.

Отже українці матимуть напевно 2 місця в парламенті й 1 в Сенаті. Коли взяти на увагу кількість населення й колишній стан посідання українців, то виходилоб, що українці повинні мати 5 послів до парламенту й 2 сенаторів. Для 600.000 німців призначив Маню 12 мандатів, або оден на 50.000, а для українців оден мандат припадає на 150.000.

Нічого не чути про рух українців в Бесарабії. Правда, на лісті цараністів є оден кандидат з українським прізвиськом, але невідомо, наскільки він свідомий національно. До тогож його діяльність, як члена румунської партії, мусить погоджуватися з партійним статутом.

Слід ще згадати, що поляки розбилися на дві групи, з яких одна йде з ліберала-

ми, а друга — з цараністами. Усі зусилля поляків одержати мандат для своїх 30.000 не увінчалися успіхом.

З життя українців на цей раз треба згадати зїзд «Української Національної Партії» (націонал-демократи) 18. листопаду в Чернівцях під проводом Др. Залозецького й о. Т. Драчинського. Зїзд був дуже численний і покінчився виборами кируючого органу з 16 осіб і ширшого консультативного органу з 30 осіб. До обох органів увійшли старші й молодші українці. Між іншим до цієї партії приєдналося також українське міщанство. Помітно також деяке оживлення в громадському житті. Так відновлено, наприклад, щонедільні публічні виклади в «Народньому Домі». Ці виклади відбуваються під фірмою «Жіночої Громади».

Події, що мали місце у Львові, зробили велике вражіння на буковинських українців. Крім винесення й вміщення в пресі протестів, проголошено жалобу. Трохи пізніше ті події знайшли свій відгомін у демонстраціях перед польським консулятом (побито шибки) і в черновецькому театрі в день святкування десятої річниці Польської Держави.

П. С. В останній хвилі зайшли такі зміни у виборчих кандидатурах: українські соціал-демократи не погодилися на пакт з націонал-цараністами і приступили до комуністичного блоку, що пораз перший виставив окрему виборчу лісту. На чолі цієї лісти стоїть український кандидат, та взагалі ця ліста зложена переважно з українських кандидатів (до Сенату: Руснак). Загалом з усіх виборчих ліст на Буковині та Бесарабії мають українці вигляди на одержання 5 посольських місць в Сеймі та 2 в Сенаті.

Свято українського чину.

По всіх усядах готувалися українці до відсвяткування десятої річниці славних подій 1. листопаду 1918. р. Одначе ніхто не передчував, що нам суджено відзначити цей день не тільки словами, промовами, рефератами, деклямаціями й співами, але також кровю...

Не будемо писати про самі криваві події, бо, не можемо навіть припустити, щоб до цього часу знайшовся хтось з читачів наших, що не знає про все. Українська щоденна й тижнева преса принесла до нас багато інформації. Крім того всі чужоземні часописи, принаймні короткими телеграфіями, занотували факт кривавої розправи з українськими демонстранта-

ми й нечуваного погрому українських установ. Цього вже було досить, щоби змусити кожного українця шукати джерел і шляхів здобуття докладних відомостей. Ми хочемо занотувати лише стисло, як святкували та як реагували на події 1. листопаду українці, що перебувають в різних європейських країнах.

Почнемо з Ч. С. Р., бо там скупчею найбільша кількість українських емігрантів й ріжних установ.

У Празі святковано десяту річницю академію у великій салі сміхівського пивовару. З академією получено акт передавання пропам'ятної відзнаки Української Галицької Армії першому Начальному

Командантові, генералові Омеляновичеві-Павленкові старшому. Хор. Вояків привітав його відповідною промовою. Генерал відповів на привітання й перейшов до салі, в якій зібралось понад 200 осіб, переважно вояків У. Г. А. Член Проводу Українських Націоналістів, полк. Сціборський, у промові підкреслив значіння подій 1. листопаду, для українського національно-державного руху. Ген. Омелянович-Павленко відчитав свої спогади з боїв 1918. року й віддав пошану першому організаторові У. Г. А., полк. Д. Вітовському. Після відспівання кількох українських пісень проф. Кравець поінформував про заснування Генеральної Капітули Пропам'ятної Відзнаки У. Г. А., а генерал Омелянович-Павленко декорував тою відзнакою зареєстрованих старшин і стрільців.

12. листопаду Управа Центрального Союзу Українського Студентства скликала віче протесту проти нечуваних виступів ворогів української ідеї в день десятої річниці. Про самі події доповів представник Групи Української Національної Молоді в Празі, Войдуник. Після нього Ю. Вассян належно схарактеризував те, що сталося, і зачитав резолюції, які прийнято оплесками. Крім цього віча, Управа ЦЕСУС-а виготовила на кількох мовах меморандум до студентства й культурних установ цілого світу.

З ініціативи Секції Л. У. Н. в Подєбрадах відбулася нарада в справі подій 1. листопаду, на яку запрошено українські політичні, культурні та професійні організації, у загальному числі — 18. Нарада вибрала комісію, яка зредагувала протестне меморандум та збрала на ньому 200 підписів. При цій нагоді не можна оминути відношення одної політичної групи, як до меморандума так й до подій у Львові. Польонофільська група А. Лівичього, а то радикал-демократи, Союз Вояків У. Н. Р. та соціал-демократи, до наради поставилися негативно, участі в ній не взяли та від підпису меморандума ухилилися.

18. XI. 6. р. в Подєбрадах відбулося декоровання був. членів У. Г. А. пропам'ятною воєнною відзнакою, зв'язане з святкуванням роковин 1. листопаду. На цьому святі, Член Проводу Українських Націоналістів, М. Сціборський, в своїй промові піддав різкій критиці політику москвофільських та польонофільських груп.

Студенські організації в Берні 10. листопаду на сходинах винесли ухвали, які надіслані до Союзу Народів і до ЦЕСУС-а.

У Пшібрамі студенти гірничої школи відсвяткували ювілей академію, в якій приймав участь генерал Омелянович-Павленко. Після академії генерал передав декільком старшинам і стрільцям пропам'ятну відзнаку.

У Кральовому Градці крім святочної академії впоряджено панахиду на могилах померлих стрільців. Др. Степан Нижанківський (представник Групи Української Національної Молоді в Празі) виголосив промову, а соліст Самойлович виконав кілька українських пісень.

У столиці Австрії 1. листопаду відбулася Служба Божа, яку правив єпископ Будка. Після того посвячено таблицю з іменами поляглих, а генерал Кравець декорував кількох вояків відзнакою. На святочній академії в «Кунотшпіле» промовляв О. Сероїчковський і др. Г. Кох. Дамі слідували декламації, спів і живий образ. Серед присутніх було чимало чужинців.

У вільному місті Данцігу 1. листопаду студентством впоряджено урочистий вечір, на якому промовляли інж. Кіаюк, Згорлякевич та інж. Лашкевич. Хор «Сурма» виконав нязку національних пісень.

У неділю, через тиждень, на сходинах ухвалено протест против нападів на українців. Протест переслано до Женеви, ріжним установам і дипломатичним представництвам. Шляхом оподаткування засновано «Фонд 1. листопаду».

У столиці Литовської Республіки 31. жовтня відбулися сходини, в яких взяли участь українці й литовці. Др. Пурицькіо прочитав реферат про сучасне положення Української Нації. Представники ріжних литовських громадських і військових організацій висловлювали побажання найскоршого здійснення української національної ідеї. 1. листопаду уряджено український радіо-концерт. Після перших вісток у пресі про перебіг свята на українській землі Литовсько-Українське Товариство ухватило співчуття й протест, подібно, як і Союз Литовських Стрільців та інші литовські організації. Рівнож гурток українців у Кагнас розслав від себе до ріжних установ рішучий протест.

У Берліні відбулася 1. листопаду Служба Божа, яку правив о. др. Вергун, а 4. листопаду всі українці зібралися на святочні сходини. Ці сходини були рівночасно й протестаційним вічем. Промовляли: проф. др. Мірчук, проф. др. Кузеля й полк. Коновалець. При кінці роздано пропам'ятні відзнаки старшинам й стрільцям У. Г. А. Протестаційну ухвалу проти кривавих подій післано до Союзу Народів й

оголошено в пресі. Низка німецьких часописів, а також Польська Телеграфічна Агенція, принесли відомости про це відзначення 1. листопаду.

У Парижі 1. листопаду відбулися сходи з ініціативи Секції Лєґії Українських Націоналістів. 4. листопаду відбулися сходи Громади Української Громади, головою якої є ген. М. Шаповал. 7. листопаду Секція Л. У. Н. ухвалила протест і розіслала до голів усіх організацій запрошення на нараду в справі утворення «Комітету Допомоги Жертвам Погрому у Львові». Тогож дня Генеральна Рада Союзу Організацій Українських Емігрантів у Франції винесла протест. 10. листопаду відбулася нарада голів різних організацій. Вечером Українська Громада у Франції, головою якої є І. Стасів, урядила святочні, а рівночасно й протестаційні сходи. Промовляли: І. Стасів, В. Бобрів, М. Ковальський і М. Антоненко.

Співав хор під орудою О. Чехівського. Після сходив переведено збірку на інвалідів. Військове Товариство (на чолі ген. О. Удовиченко) вислало свій протест до Львова (!) і теж перевело грошеву збірку. 17. листопаду створено «Комітет Допомоги Жертвам Погрому у Львові». До Комітету входять представники Української Громади у Франції, Громади Студентів і Секції Л. У. Н. Інші організації з різних країн відмовилися.

Як бачимо з поданого, пам'ятний день 1. листопаду й криваві події не залишилися без відгуків серед українських емігрантів. Це є ще одним доказом того, що намарно йдуть усі зусилля певних політичних груп відвернути увагу українського загалу від долі Західної України. Жадна сила не стримає натурального росту могутньої ідеї незалежності й соборності Української Нації.

В. М.

Серед Українців у Парижі.

Останні шість тижнів місцевого українського життя пройшли під знаком активності. «Сезон» розпочався рефератом члена Проводу Українських Націоналістів інж. Д. Андрієвського. За цим послідували різні засідання й сходи сприводу львівських подій, реферат М. Ковальського на тему «Москва чи Варшава?» й загальні збори Об'єднаної Громади.

Виступ члена Проводу в Парижі, «під самим боком» тих, хто себе вважає за «уряд», викликав не тільки невдоволення у «високих сферах», але також і бажання якось на це зареагувати. Як водиться, початок роблять «менші». Роля такого «меншого» припала на секретаря «Тризуба», М. Ковальського, який взявся за реферат, що «мав на меті дати відповідь на болюче питання нашої сучасності»... Далеко ми зайшлиб, колиб захотіли переповідати зміст «півнофіційного доповіді». Та це є нелегка справа, бо «змісту» власне ніхто з численних слухачів не вловив. Деж було доклати, коли докладчик поставив собі завдання, ходити близько й навколо теми, минаючи «болюче питання»... Після кількох коротких реплік опонентів (Похмурський, Долинський, Кожевників, ген. Капустянський) нічого не лишилося референтові, як врятуватися тим, що мов його «не зрозуміли». Велика шкода, що «пан секретар пана прем'єра» на кожному кроці зловживає українським націоналізмом, іменуєчи себе «богато крапим націоналістом».

А який переполох сягнув у тому ж «центрі», коли Секція Л. У. Н. взяла на себе ініціативу організації «Комітету Допомоги Жертвам Погрому у Львові». Як бути? — Нема вказівок з Варшави! Почалася справжня «чехарда». Генеральна Рада викрутилася тим, що мов вона «є одним репрезентантом» української еміграції та вона вже винесла «протест». Військове Товариство, щоби витрати на часі, післало свого представника «без повноважень». Голова Об'єднаної Громади (тойже самий «пан секретар») навіть «подався до демісії», коли решта членів управи (члени Л. У. Н.) спротивилися винесенню окремого протесту й рішили виступати спільно з іншими організаціями. Всеж, бідолаха, мусів він приймати участь у першій нараді в справі утворення Комітету. Тим часом «паніка» минула. Військове Товариство самостійно післало телеграму протесту до «Діла» й заповіло окрему збірку. Для певности зголосила в «Ділі» свій протест також і Генеральна Рада. Щож до «Тризуба», то він за цілий час свого існування відважився на «геройство»: на власну руку вмістила редакція аж цілу передовицю проти «варварств». Правда, чимало є в тій передовиці всяких «але», — всеж перед «відвагою» треба схилити чоло. Одиначе на тому не скінчилося.

У порядку «економічної» дисципліни почалася мобілізація проти... націоналістів. До помети кликали «правовірні» й

РОЗБУДОВА НАЦІЇ

за реферат члена Проводу, і за «Комітет Допомоги Жертвам Погрому», — взагалі за «дєрзновеніє»...

«Пан секретар» далі настоював на своїй «демисії» й домагався скликання загальних зборів. У суботу 24. листопаду відбулися збори Об'єднаної Української Громади в Парижі. Кого тільки там не бачили: «міністр закордонних справ» Олександр Шульгин, «ансьєн міністр де з'афер з'етраджер», вінже «князь» Ян Токарі де Токаржевський—Карашевич, представник одної з лож, вінже голова Генеральної Ради, Микола Шумицький, б. міністр, а тепер адміністратор «Тризуба», Іляріон Косенко, секретар Місії У. Н. Р. «у Парижі», вінже «брат міністра», Микола Шульгин, та всі інші писарі, експедитори, коректори, не виключаючи навіть «старого» Рудичева, що змушений теж «співати панської». До тогож кожний, хто тільки міг, «привів» свою «кращу половину». Ось такий парламент і з'явся «чинити суд». «Пан секретар» плакав перед «високими зборами», що мов його «не слухають і тероризують», а тому він «подає до демисії». Усі інші члени управи (націоналісти) заявили, що зовсім не збираються слідувати за прикладом голови. «Міністри» й «брат міністра» переконували «непокірливих», що так мов водиться в парламентах, що вони мусять самі уступити. Дехто з «услужливих» намагався прискорити «екзекуцію» внесенням ре-

золюції про недовірря решті членів управи. Крутилися, вертілися й покінчили на тому, з чим прийшли. «Адно слово, не разгаварівать!» Усіма «великодержавними» голосами перевизбрали нову управу: голова — тойже «пан секретар», а далі «технічний секретар» (Никитюків), «коректор» (Нечай) і «бібліотекар» (Рудичів)...

Слава! «Ворога переможено!» «Міністри», «міністрові», «брати міністрів», «і пр., і пр.» перемогли... чотирох націоналістів. Цеж дійсно перемога! Але цього було заботато навіть для цілком «льояльних громадян». Одея за другим, четверо заявили, що не вважають за можливе далі залишатися в подібному товаристві... Не може бути сумніву, що після 24. листопаду Об'єднана Українська Громада в Парижі перестала бути громадською організацією. Вона перетворилася в клуб «урядовців». Чиїх? — На це *кожен* може дати відповідь. Щоб легше в цьому визнатись, «переможці» без проволікань ухвалили відкликати заступника Громади з «Комітету Допомоги Жертвам Погрому у Львові». («Які там жертви»? — процідив «князь» з трома призвищами, піднімаючи руку)...

Воно й шкода стільки місця забирати на писання про «діла господні» серед українців у Парижі, але най цей випадок промовить до всіх, хто ще не втратив почуття національної гідності.

— 0 —

Єдиним фронтом.

Ми завсїгда рахувалися з тим, що діяльність організацій українських націоналістів а закрема Проводу Українських Націоналістів, є небажаним явищем для воротів української державности. Одначе ми ніколи не припускали, що вже при кінці першого року діяльности Проводу виникне аж міжнародній спір у справі існування націоналістичних організацій і появи нашого органу. Припускати це було великою нескромністю з нашого боку.

Але з тим звязана одна обставина, що порушує елементарні засади національної гідности й викликає огиду в найширших колах нашого загалу. Чи міг хто на хвилину подумати про те, що *стільно з ворогами* нашими виступатимуть проти нас своїж таки українці, — ті українці, які протягом років на кожному кроці рекламують свою національну вищість і державну мудрість? Це є ганьбою що *ніколи не забувається*.

22. листопаду польський заступник у Празі, Гжибовскі, передав Урядові Ч. С. Р. домагання Варшави розв'язати низку українських організацій на терені Чехо-Словаччини й припинити орган Проводу Українських Націоналістів — «Розбудову Нації». Між тими організаціями згадано «Легію Українських Націоналістів» і «Групу Української Національної Молоді». Не задовольняючись цим, поляки домагалися видалення з Ч. С. Р. нелюбих їм осіб.

Про цей «демарш» вже на другий день з'явилися докладні вістки в польській, а за нею також у чеській, німецькій, французькій і російській емігранській пресі. І власне польська преса перша повідомила, що слідом за Гжибовским з'явилися в міністерстві закордонних справ Ч. С. Р. також... українці.

Тут починається ганьба. Тут апофеоз українського сервілізму, українського раб-

ства. Не хочеться вірити, що це правда. Невжеж дійсно відпоручники «правдивих українців», що під керівництвом Андрія Лівницького збираються польськими багнетами «Україну визволяти», заявили в Празі, *перед чужинцями*, що «вони солідаризуються» з домаганням польської влади?... Коли це неправда, то мусять вони невідкладно жадати гострого покарання інсинуаторів, бо цеж *найвищий закид*, — закид не державної, а *національної зради!*... А коли це правда, то... Гаразд!

Чи треба довго зупинятися над польським домаганням «по суті»? Чи мусимо ми виправдувати організації українських націоналістів і наш орган — «Розбудову Нації» — в очах чеського суспільства й влади? Ні, — досить обмежитися короткою заявою. *Українські націоналісти ніколи не дозволять собі зловживати гостинністю чужої держави.*

Значно довше треба зупинитися на пресовій кампанії, яка счинилася після польського виступу в Празі. Преса, безпосередньо незацікавлена, обмежилася поданням коротких вісток. Деякі органи російських емігрантів («Россія й славянство», № 1, 1. XII. 1928., Париж «Польша против мазенинскоу пропаганды») у своїх зауваженнях порушували питання, чомуж поляки не є цілком послідовними й не ліквідують українські організації в себе, бо тільки після того наступилоб справжнє російсько-польське порозуміння... Окреме місце займає преса большевиків.

Вірна засаді московської безоглядності у використанні всіх засобів для власних цілей, червона преса «обурюється» з приводу поступовання поляків. Як це добре відбилось на сторінках парижських торгпредовських «Українських Вістей», большевики майже є приятелями українських націоналістів. Також і в комуністичних органах у Берліні («Роте Фане») та в Парижі («Юманіте») деякі речення моглиб викликати вражіння, що сьогоднішні волюдарі на Україні «солідаризуються» з українськими націоналістами. Просто ви-

ходить, що большевики й націоналісти, — це одна спілка. Але погляньмо на другий бік медалі.

Як тільки поляки звернули увагу широкого світу на організації українських націоналістів і на «Розбудову Нації», харківські чекісти також кинулися рятувати свої володіння від «пошести». Через кілька днів Державне Політичне Управління України, або краще, Всеукраїнська Ч. К. розіслала обіжник до всіх підлеглих установ цензури з домаганням, щоб вони «звернули найбільшу увагу на те, аби з почтою за кордону не попадав орган українських фашистів у Празі». Крім того цензурним управлінням заборонено пересилати впрот ті примірники, які адресовані на різні установи, а скировувати лише «через Харків». В обіжнику згадується, ніби в заліплених листах попадалися окремі статті в сторінки з «Розбудови Нації»...

Чи потрібні розяснення? — Перед нами ще оден доказ московської провокації. Назовні, зокрема в очах української еміграції та українського загалу на Захід від рижського кордону, большевики хотять викликати вражіння, немов націоналісти й «Розбудова Нації» малоццо не перебувають в тихому порозумінні з ними. У себеж ті самі большевики позбавляють можливости отримання націоналістичного друкованого слова навіть установи, які мають право на передплату чи вимінку закордонних видань.

Єдиним фронтом! — Москва, Варшава й... українські «варшавяки»... Організації українських націоналістів мають витримати великий іспит. Ми віримо, що вони його витримать. Ми хочемо також, щоб наш місячник пройшов твердо й безврат через цей перехресний вогонь. Перед лицем широкого наступу проти українського націоналізму, кличемо всіх, кому не байдуже зогиджування національної гідности та дорога українська національна справа, до *єдиного фронту з українськими націоналістами!*

Олімпійські гри.

Нижче містимо звідомлення з цьогорічної олімпіади в Амстердамі нашого співробітника п. А. Фовицького, одинокого українського кореспондента, що брав в ній участь. З незалежних від нас причин містимо звідомлення шойно в цьому числі.

Редакція.

Маленька країна ота Голяндія, а яку велику й незабутню ролю відіграла вона в цьому році. Їй важко було знайти відповідне місце для великого свята, важко було здобути фінанси й спонукати все населення до співпраці, алеж усе вийшло на славу. Кожна нація, що мала своїх заступників на грах у скромному, але привітному Амстердамі, довго-довго захоуватиме найкращі спогади про час проведення у Голяндії.

Весь Амстердам жив, працював і бавився в ті дні під знаком п'яти кольорових кілець (олімпійська емблема). На кожному кроці, у кожній крамниці й кожному кутку це нагадувало про свято народів цілого світу, свято фізичної культури різних націй, що, заступлені своїми найкращими синами, зібралися на мирні змагання. Як гордо герцювали ті сини й доньки по вулицях Амстердаму та з якою повагою австрічало їх населення й приїзжі гості! Що за постаті були майже всі учасники! Ясне око, легкий хід, жваві, міцні й гармонійні рухи. А на самій площі — у спортових убраннях — гарні богатобарвні групи так сильно нагадували образи з античних часів. Також і сама спортова площа — олімпійський стадіон — з античним шпилем, кам'яними фігурами змагунів, модерним урядженням — немов з ланів колишньої Геліяди перенесена до хоровитої Західної Європи. І з погляду спортовця амстердамський стадіон є найкращим, де тільки відбувалися досі олімпійські гри.

У суботу 28. липня з самого ранку Амстердам хвилювався, великі натовпи спортовців, прихильників спорту, заступників преси та ін. тягнулися на край міста до стадіону, пливачького басейну, саль руханки, боротьби, боксу й фехтування. Що за чудовий образ уявляла з себе площа з безмежною масою струнких змагунів у рівномірному русі з національними кольорами, прапорами й написами! Мало не півсотні націй (47) заступлено на відкритті.

Після промов різних урядових осіб і привітання чоловіка Королеви Голяндії, — найславніший футболіст господарів,

Гарі Деніс, приніс олімпійську клятву за всіх учасників. Це була незабутня хвиля. Після того парада. Мати олімпійських змагань, — Греція на чолі, а за нею в азбучному порядку проходили всі нації під гучні оплески глядачів. Сорок сім націй! Даремно шукаеш одну велику європейську націю. Нема України...

Захоплення неймовірне. Бачив я, як оден з представників преси плакав і все повторяв: «Боже, як це гарно!» Він приїхав з Південно-Західної Африки; бур з походження.

На другий день почалися легкоатлетичні змагання, — головна й найцікавіша частина Олімпіади. Важко подати дрібниці кожного змагання, бо так багато було цікавого й повчального. До тогож глядач настільки захоплювався, що не мав часу робити вичерпуючі нотатки. Хотілося все бачити, скрізь побувати. За 5—7 годин нервового напруження людина навіть не запитувала себе, щож власне було найцікавішим. Лише через кілька тижнів дається перебрати в пам'яті все, що бачив, перечитував і трохи записував. Коли пригадуєш собі хвилини боротьби за право піднесення національного прапору на олімпійській мачті, за те, щоб перед висланцями всього світу залунав національний гимн, то з сумом думаєш про батьківщину, про занехаяний чужими й своїми рідний край.

Як гірко й гірко стало на душі, коли маленька нація, своєю перемогою над усіма, піднесла на *гроз* мачтах свої прапори та серед овацій залунав гимн, гимн далекої Фінляндії. Цьої хвилі не забути нікому. І взагалі, коли взяти на увагу, що головним олімпіоником вважається переможець у декатльоні (десятиборря), та що ним був на амстердамській Олімпіаді фін Іріоля, то всю славу останніх змагань, безумовно, треба віддати фінській нації. Вона стоїть на першому місці не тільки перемогами в легкій атлетіці, але також щодо абсолютно чистих засобів боротьби. Фінські змагуни завжди борються лише ради спорту, ради слави своєї нації, а не ради особистої користі кожного переможця. Ніхто з фінів не згодився виступати за велику платню у фільмах, ніхто не дав себе використовувати за гроші й для грошей. Нурмі, Рітола, Іріоля вернули назад на місце побуту після того, як вони сповнили свій обов'язок супроти своєї нації.

Як і раніше, домінуючу ролю в легкій атлетіці грали представники Нового Світу. Правда, ІХ. Олімпіада не була для них

так щасливою, як попередні, алеж і на цей раз Північна Америка затримала своє перше місце. Замітним лише було, що, хоч американським спортсменам уділювали найбільше увагу, глядачі немовно раділи, коли золоті медалі не припадали американцям. Разом з тим усі симпатії були на боці переможців, які заступали малі нації, — Фінляндію та ін.

Участь Німеччини була одним із найголовніших пунктів амстердамських змагань. Від 1912. року широкій світ не бачив німців на Олімпіаді. Кожного цікавило, наскільки німецький спорт устиг розвинутися. Для глядачів, що у переважній кількості складалися з приїзних німців, боротьба Німеччини проти Америки й Франції була найбільш важливою. Під час півфіналів і фіналів, коли між учасниками були американці й німці, напруження мас так зростало, що нервова людина переставала бути самою собою. У повітрі відчувалося велике скупчення сил, немов перед грозою. На мою думку, власне оця перенервованість відбилася на місцях, дідала на їх фізичний стан. Ніяк інакше не можна пояснити їх поразки на 100, 200, 400 і 800 метрів.

Слід зазначити, що під прапором Злучених Держав виступали різні нації. Між іншим серед «американців» було також і двоє українців. Ст. Галайко переміг у боксі представника Польщі, а Гр. Кипай здобув перше місце в плаванні на спині.

Якаж роль припала іншим народам? — Про Фінляндію вже була мова. Не можна оминати мовчанкою ще одну націю, бо й нам українцям прийдеється в неї багато дещому навчитися. Це, — Японія. Оскільки раніше ніхто не згадував про японців, коли заходила мова про спорт, остільки після Амстердаму кожен свідок ніколи не забуде цих дебютантів. Їх успіх був потрясачим. Звичайно, не перемогли звернули увагу на японців, а сама їх участь та їх «манера!» змагатися. Зимнокровно, без жадної зміни в обличчі, змагалися, досі невідомі світові, маленькі, жовто-смугляві спортсменці. Захоплені фанатичною любов'ю до свого народу, вони вперто, до останньої сотой долі секунди віддавали свої сили для перемоги. Японка Пітомі прибігла друга на 800 метрів і впала обезсилена. Переможець у трискоку, Ода, як також планак Тсурута викликали подив глядачів.

Коли я хотів, протягом усіх змагань, дати собі відповідь на питання, у чому власне полягає успіх та яку користь можуть принести подібні змагання кожному спортсменеві особисто й кожній нації, то в мене виринали певні висновки.

Олімпійські гри мають, та завжди ма-

тимуть, як для спортсменів, так і для кожного, хто цікавиться фізичною культурою, велике значіння й велику користь, бо він бачить, що успіх змагань полягає власне в пляновій праці над своїм тілом, у впертій боротьбі за перемогу, боротьбі, що її основою є загартована воля й міцні нерви. Переможцем завжди лишається той, хто є найвитривалішим, уміє легко, але певно йти своїм шляхом, не витрачає задушно своїх нервів, а зберігає їх на рішучу хвилину. Боротьба народів є найкращим іспитом, під час якого лише виявляються раніше придбані якості переможця.

Запитаємо себе: які нації досягли найкращого культурного, економічного й політичного розвитку? — Америка, Англія, Німеччина, а далі йдуть інші. А які нації мають провідне місце в ділянці культурного розвитку? — Америка, Англія, Німеччина! Яка нація вперто йшла шляхом визволення й відбила всі спроби сильніших втручатися в її внутрішнє життя? — Фінляндія! Чи не теж саме виказує вона в мирній олімпійській боротьбі? Хіба все це не промовляє яскраво само за себе?

На закінчення мого звідомлення хочу звернути увагу на користь олімпійських змагань з погляду національного, — хочу згадати, яке національне піднесення опановує цілим народом, що підготовляє й надсилає своїх представників, з яким нервовим зацікавленням вся країна чекає вісток про успіх їх, — успіх цілої нації. Хіба можна знайти найкращі підстави для пробудження й скріплення національного свідомості? Чи не криється глибокий змісл у словах канадійця Вільямса, переможця в бігу на 100 і 200 метрів, коли він у розмові з журналістами сказав: «Я гордий за мій край, що мені двічі вдалося перемогти. Я хотів перемогти, а в спорті воля до перемоги є половиною успіху».

Аби скласти собі повний образ спортивних змагань, подаю деякі, — правда, дуже неповні відомості про червоні олімпійські гри, — про Спартакіяду, яка відбулася в Москві в серпні б. р. Це була перша Спартакіяда, в якій брали участь спортсменці різних країн. Правда, чужинці були заступлені дуже слабо, з огляду на бойкот цього московського свята Спортивним Інтернаціоналом у Люцерні. Від німців було 185 учасників (з них половина спортсменів), від французів — 27 спортсменів. Учасники були не з кращих, бо головну вагу клялося на їх політичну певність.

Відкриття свята на Червоній Площі пройшло дуже врочисто. У параді прий-

РОЗБУДОВА НАЦІЇ

мали участь німці, французи, англійці, шведи, норвежці, фіни, латвіші, еспанці, австрійці, швайцарці та уругвайці. Змагання провадилися згідно з олімпійською програмою. До того долучено різні російські гри. Усупереч усяким «пролетарським» теоріям, рекорди записувалися. Побито майже всі старі російські рекорди. Ось кілька вислідів:

- 100 м. — 10,8 Корнієнко (українець з Далекого Сходу).
- 200 м. — 22,0 Корнієнко (українець з Далекого Сходу).
- 400 м. — 50,2 Підгазцький (укр-ць).
- 800 м. — 2.02,4 Ківк'яс (чухонець).
- 800 м. — 2.23,8 Спірідонова (українка).

Головні висліди ІХ. Олімпіади та світові рекорди (для порівняння з вислідами

- 60 м. — 7,8 Шаманова (московка).
- 4 × 100 м. — 43,5 Москва.

Щодо решти змагань, то вони пройшли слабше, але всеж з досить добримй вислідами. Головним моментом Спартакіади були футбольні змагання. У фінал вийшли: Ленінград, Москва, Україна й Уругвай. Проти всіх очікувань Україна побіла 7 : 1 сильних уругвайців.

Якщо взяти переможців разом, то українці складають 75%. Отже радіти приходиться, що представники Української Нації навіть серед найтяжчих обставин окупації зуміли залишитися тим самим бадьорим і сміливим народом, який дав про себе знати всім сусідам перед 10 роками та слава якого йде ще з часів Хортиці. VIII. Олімпіади див. «Розбудова Нації» ч. 5, стор. 195:

* * *

	Амстердам 1928	Світовий рекорд
Біг 100 м.	Williams (Канада) 10,8	Paddock (Амер.) 10,4
« 400 м.	Barbutti (Амер.) 47,8	Meredith (Амер.) 47,4
« 800 м.	Lowe (Англ.) 1.51,8	S. Martin (Фран.) 1.50,6
« 1.500 м.	Lagva (Фінл.) 3.53,2	Dr. Peltzer (Німеч.) 3.51,0
« 100 м. (з перешкодами) . . .	Atkinson (Півд. Афр.) 14,8 м.	Wrightman Smith (Півд. Афр.) 16,4 м.
Скок (уздовж)	Ham (Амер.) 7,73 м.	Cator (Гафр.) 7,93 м.
« (вгору)	King (Амер.) 1,94 м.	Osborn (Амер.) 2,061 м.
« (потрійний вздовж)	Oda (Япон.) 15,24 м.	Bruneto (Арген.) 15,64 м.
« (з тижчою)	Carl (Амер.) 4,20 м.	Carl (Амер.) 4,32 м.
Куля	Kuck (Амер.) 15,87 м.	Hirschfeld (Німеч.) 16,045 м.
Диск	Houser (Амер.) 47,32 м.	Hoffmeister (Німеч.) 48,77 м.
Ратяще	Lundquist (Швеція) 66,60 м.	Lundquist (Швеція) 71,01 м.
Маратонський біг	El. Quafi (Мароко) 2.32,57	Kohlemainen (Фінлян.) 2.32,35

Класифікація націй у легкій атлетичі (кількість пунктів): Америка — 167, Фінляндія — 82, Німеччина — 63, Канада — 61, Швеція — 47. Загальна класифікація,

включаючи змагання в штуді: Америка — 357, Німеччина — 209, Швеція — 136, Фінляндія — 136, Франція — 133.

Політичний огляд.

Розгосос навколо французько-англійської угоди поволі затих. Змушені домаганнями як власної опінії, так і закордонної, Англія й Франція, одна за одною, випустили збірки документів, що відносяться до нещасливої угоди. Безумовно, ніхто не може гарантувати, що в тих «кольорових» книгах вміщено *все*, — одначе з поданих там листів зацікавлені політичні кола, у першу чергу Америки, адобули вражіння, ніби справа з «новою Антантою» не стоїть так але, як це здавалося відразу. Неприязна преса після появи обох збірок ще деякий час не заспокоювалася й продовжувала кампанію проти авторів договору, але всеж час зробив своє: поволі світ перейшов до порядку денного. Ясна річ, не забули тої справи ні Америка, ні Німеччина, ні Італія. Кожен крок французьких й англійських дипломатів розглядатиметься під кутом «таємної спілки»... Про довіря збоку «ображених» політиків навіть не сміють думати ані Чемберлен, ані Бріан.

На форумі «високої міжнародної політики» місце згаданої вище справи зайняло питання репарацій. Parker Gilbert протягом двох останніх місяців без перерви веде переговори з усіма державами, які в Женеві на зборах Союзу Народів засадничо погодилися з потребою повного перегляду репараційного питання. Тепер ходять про створення комісії. Сила нот, конференцій, побачень і розмов звязана виключно з тим, як має виглядати ця комісія. Німецький уряд підніс необхідність доручення цього складного завдання «незалежним» від політики знавцям. Ця пропозиція зустрівалася з великим опором французів, бо їм дуже залежить на збереженні звязку між питанням репарацій і справою передчасного звільнення Ренанії. Підчас виміни думок сприводу німецького проекту виказалися певні розходження в поглядах Англії й Франції. Німці намагаються обернути це на свою користь. Ціла німецька преса широко розголошує, що мов англійці годяться з поглядом Берліна. На діліж уступчивість Лондона слід пояснити бажанням зробити певну приємність американцям, які вказали на цей раз велике зацікавлення справою урегулювання всіх міждержавних боргів і навіть заповіли призначення своїх відповідників до комісії. Не помогла Франції також і пропозиція доручити справу іменуванню членів комісії Міжсоюзному Репараційному Комітетові. Отже переговори йдуть ще далі. Правдоподібно, що в ко-

роткому часі ми будемо свідками повної конференції Dawes'a, завданням якої є встановити повну суму німецьких боргів і знайти найкращий шлях для ліквідації їх без загрози народньому господарству Німеччини. Само собою напрошується припущення, що комісія знавців чимало пересправлятиме про можливе звязання німецьких боргів з боргами союзників. Може навіть прийде до того, що Німеччина стане боржником Америки...

Узагалі в останній час багато порушується ріжних можливостей. Причиною того є вибори нового Президента Злучених Держав. Як ми вже заповідали у 6. числі «Розбудови Нації», вибрано республіканця Гувера. Сміс потерпів дуже велику поразку. Перемога Гувера означає для Америки заховання тягlosti політики Куліджа. Шож до широкого світу, то прихід до влади Гувера криє в собі багато невідомого, бо він є людиною, яка до кожної справи підходить не з боку теоретичної виправданности, а практичної доцільности. Він сам (один з найбільших організаторів нашої доби) на власні очі бачив майже цілий світ і мав нагоду зблизька спостерігати та вивчати відносини в усіх частинах Європи. Хто знає, чому навчила його світова війна? Буде він більше хилитися в бік колишніх союзників Америки, чи віддасть свої симпатії відродженій Німеччині? Буде він шукати порозуміння з сьгоднішніми московськими володарями, чи стремітиме до зміни відносин на Сході Європи? — Це ті питання, що постають у найширших колах. Навряд чи хто крім самого Гувера змігби дати на це точну відповідь. Одно можна з найбільшою певністю ствердити вже сьгодніш: *Злучені Держави під владою Гувера дали йтимуть у напрямі економічного, політичного й навіть культурного поширення своєї впливів у цілому світі.* Подорож нового Президента до Південної Америки є немов натяком на те, куди будуть звернені його очі... Американський економічний імперіалізм у першу чергу «впорядкує» справи на своєму континенті, а потім дасть себе відчути також і на нашій європейській землі. Чим він дасть себе відчути? — Безумовно капіталом, якого так потребують всі європейські держави. Втримаються большевики, чи впадуть вони, — всерівно «наступ долара» змете на своєму шляху всі перепони й адобуде потрібні йому терени праці на Сході Європи, а зокрема на нашій українській землі. *Ми мусимо вже сьгодніш ратуватися з тим,*

що в майбутньому американський капітал зграїме на Україні велику коли не першу, роллю. Маючи це на увазі, повинні ми, не гадчи часу, шукати звязків з тими жоломи, які пізніше зявляться в нас у ролі могутніх концесіонерів, фінансістів і підпріємців. Треба дбати, щоб для них українська справа й українська національно-державна ідея не стали невідомими.

Повернемося знов до Європи. У відносинах між Францією й Італією має переходе, але дуже показне, значіння процес проти убивці конауля в Парижі, барона Нардіні. Вірний своїй традиції, звільняти від карі всіх політичних злочинців, наколи вони не виступають проти чогось свого французького, суд мало не виправдав й цього атентатчика (Мондуно), та лишень, зогляду на можливі політичні наслідки, засудив його на два роки вязниці. Ми не можемо собі навіть уявити, як прийняла цей вирок ціла Італія. Обурення вироком суду присяжних у Парижі перейшло в гнів і ненависть до всього французького. Навіть Мусоліні не стримався від висловлення свого невдоволення. У всіх кінцях Італії відбулися проти французькі демонстрації. Будинки французьких представництв з трудом охороняла поліція. За прикладом одного полковника старшини італійської армії й багато цивільних відправили Президентів Франції одержані колись французькі ордени. Преса не знала жадних меж у своїх нападах на Францію. Мабуть чи не найкращий вислів настроям Італії дала одна газета, що написала: «Відправляйте французам тільки грамоти, а медалі давайте перелити на зброю!»... Так реагують на національну образу! Мимоволі, коли приходилося читати про це, пригадався нам сумної пам'яті процес проти Шварцбарта. Ще прийде час зупинитися докладніше над всіма подробицями безславного «переведення» того процесу нашими земляками, які з групово-еґотичних міркувань взяли за непосильне діло... Зараз хочеться лише зачитати: як реагували *наші* «державні мужі» на нечувану образу українського національного почуття? Краще лишити. Безнадійна справа. «Хто родився, щоб повзати, — той не може літати»... Ще оден процес, — у Празі проти албанського студента, — нас також дечому вчить...

Італія немов замкнулася у своїй внутрішній праці. Назовні протягом останніх тижнів, рідко бачимо ті чи інші прояви італійської активності. Така тиша завжди буває перед бурєю. Немов блискавка, промайнула в пресі вістка щодо сирійського питання. Вр'яна змушений був перед предложенням військових кредитів

парламентові в одній своїй заяві натягнути на «імперіялам других держав». Цим хотів зручний політик здобути голоси соціалістів. Йому це вдалося, але разом з тим загомоніло на другому боці Альп. Італійців дуже вразив натяк Вр'яна. Мусоліні не залишився в боргу й саме в той час, як турки сперечаються з французами щодо уставлення турецько-сирійського кордону, він нагадав світові про найглибшу приязнь між Римом та Анґорєю. Цим Мусоліні не тільки зареагував на виступ Вр'яна, але також підкреслив незмінність італійської політики на Балкани, де ще досі не наступив спокій.

Так, наприклад, в Югославії далі клекоче розбрат поміж сербами й хорватами. Загреб немов муром відділився від Білгороду та живе своїм життям. На кожне втручання центральної влади хорватські провідники відповідають заявами про неможливість співжиття й порозуміння без основної зміни внутрішнього устрою держави. Пристрасти перенеслися на широкі кола населення. Сутички між селянством і студентством, з одного боку, та поліцією, з другого, — є щоденним явищем. Підчас святкування десятиріччя «обеднання» прийшло до кривавої бійки й великого заворушення студентів загребського університету. Все це погано відбивається на зовнішній політиці югославянського уряду, бо *кожна чужа держава завсідги кладе велику вагу на внутрішній стан свого партнера*.

Болгарія й далі живе під знаком кривавого терору македонських революціонерів. Подиву гідна невтомність і відвага македонців має також і відемний бік. Боротьба провідників організації за впливи перенеслася на вулицю. Після убивства Протоґерова голова організації, Михайлов, немилосердно карає всіх тих, хто виказує свої симпатії до групи «протоґеровців». Це розушення спричиняє чималу шкоду цілій країні, бо великі держави з одвертим невдоволенням задивляються на явну діяльність македонців на болгарській території. Міністер закордонних справ, Буров, виправдується тим, що мов «Комитет» перебуває в «сусідній державі». Цим ще більше загострюються відносини з сербами, що цілий македонський рух виставляють, як «болгарську інтриґу».

Мадяричина вже не так голосно веде кампанію проти тріянонського договору, бо мадярські політики добре собі усвідомляють, що *при сучасному політичному укладі Європи не може бути навіть і мови про якусь зміну існуючих кордонів*. До тогож, ціль «кампанії» досягнено: цілий світ довідався, що вся мадярська нація чекає

лише на першу нагоду, аби «направити кривду»... Будеште заклопотаний тепер унормуванням своїх взаємовідносин з чужими державами. Полишаючи тимчасово на боці своїх сусідів, Бетлен і Валко пробують зближитися з Польщею. Саме недавно прийшло у Варшаві до підписання польсько-мадярського торговельного й арбітражного договору. Може цей договір і не має жадних «надавчазайних точок», але всеж, коли на нього дивитися під кутом скідно-європейської політики, коли взяти на увагу, що Пілсудский ще під час свого побуту в Румунії намагався довести до порозуміння між Букарештом і Будапештом, і коли, зрештою, пригадати, що між Варшавою та Прагою існують лише «коректні» відносини, то новий договір набуває зовсім іншого значіння. Цілком арозумілим стає також і невдоволення пражських політиків, які готові в польсько-мадярському зближенні добачати заміри зробити їх більш покірливими у відношенні до Польщі.

Поза цим ще одна справа викликає помітне охолодження польсько-чеських взаємовідносин, — а саме інтервенція польського міністерства закордонних справ щодо діяльності організації українських націоналістів на терені Ч. С. Р. *Пражський Уряд не може під жадною умовою погодитися з домаганням поляків, бо це було певним самопонижанням в очач широкото світу.* У тойже час Польща, хоч на всякий випадок і залишила собі шлях до відступу, оголосивши «дементі», — немов ніякої «ноти» не передавано, — мусять настоювати на своєму; бо цього вимагають її еґотистичні інтереси.

Не дійшли поляки і на останній конференції з литовцями до жадних вислідів. Давній спір так і залишився нерозв'язаним. Вольдемарас не захотів втратити своєї вигідної позиції, — позиції малої держави, яку покривдила велика держава. Крім того, об'єктивно беручи, поладження кількох «практичних» питань сьогодні зовсім не лежить в інтересі Литви. Наколиб Кавнас і Варшава дійшли до якоїсь угоди «шляхом безпосередніх переговорів», то литовське питання знов відійшлоб у забуття, а Литва не гралаб більше так визначної ролі на Сході Європи. Це все гаразд угляднюють литовські політики, і тому вони дають Союзів Народів ще раз нагоду займатися все тимже питанням. Певне 10. грудня на засіданні Ради С. Н. у Лоґано буде винесено в Х-тий раз «пору» Литві...

Натомісьць поляки мають надію в корот-

кому часі дійти таки до кінця в своїх торговельних переговорах з німцями. Вже надокучило згадувати про ці переговори. Їх то починають, то переривають. Зачувати, що ніби вже всі питання розв'язано, і залишається тільки «свинське» (встановлення контінгенту ввозу польських свиней до Німеччини)... Хтоб і повірив, що тільки о це розходиться! Ї ще багато інших справ, але про це ніколи не пишеться.

На закінчення лишається нам ще згадати кілька фактів, що відносяться до С. С. С. Р., — а передусім переговорів большевиків з німцями. Як ми вже подавали в минулому огляді, великою несподіванкою для Москви було створення німецькими фінансовими й промисловими колами комітету для одностайного переведення всіх операцій з большевиками. Це більшою підприємністю є повстання інтернаціональної організації всіх кредиторів бувшої й сучасної Росії. У цьому ціла червона преса добачила «одвертий наступ капіталістів». Та й німці, навчені гірким досвідом, дуже обережно підходять до відновлення переговорів. Коли пригадати, що саме тепер Радянський Союз стратив повністю моральний і матеріяльний кредит (вексели Літвінова), то можливий договір між Берліном і Москвою безумовно дорого обійдеться большевикам. А вони його, і взагалі якихось «здобутків», потребують до зарізу. Правляча група мусить чимсь заспокоювати мася, які повсі адобувають навіть у партії своїх оборонців «праві ухилісти»). Чим більше зростають внутрішні труднощі, тим невідраднішим стає зовнішнє положення С. С. С. Р. Вже багато, коли сам Бріян «виправдує» зброєння поляків і румунів (репліка в парламенті 3. грудня)...

Це наш останній огляд у 1928. році. Годилосьби підсумувати всі події міжнароднього життя протягом цілого року. Одначе ми не робимо цього. Не робимо тому, що висновки не булиб в нічому відмінними від наших висновків на початку року: *«Оголодження, непорозуміння, напруження, розходження, спори»* («Розбудова Нації», стор. 75)... Приходиться не тільки повторювати, але ще й підсилювати сказане нами. — *Протягом року Європа ні кроку не зробила в напрямі «вічного миру», але сильно наблизилася до грядучого «більшого вибуху, ніж його приніс 1914. р.»* Разом з цим справедливість вимагає від нас зазначити велику зміну, що сталася на Далекому Сході, де з кожним днем все більше підноситься звільнений Кятай.

В. Пожерт.

Від Редакції.

З нагоди Нового Року й свята Різдва Христова Редакція засилає найкращі побажання всім своїм співробітникам, читачам, прихильникам і всім організованим українським націоналістам.

Редакція.

Від Адміністрації.

Адміністрація купує по номінальній ціні 1. число. Усіх кольпортерів і книгарні проситья невідкладно звернути до Адміністрації непродані примірники. Разом з цим проситья надіслати розрахунки з розпродажі.

Усім передплатникам подається до відома, що невіривняння належності потягне за собою припинення дальшої посилки Розбудови Нації з 1. січня 1929. р.

Адміністрація.

Надіслані книжки та журнали.

ЛІТОПИС УКРАЇНСЬКОГО ДРУКУ. Орган державної бібліографії, щотижн. видання Української Книжкової Палати. Ч. 41,—48. Харків, 1928.

ЛІТЕРАТУРНО-НАУКОВИЙ ВІСНИК. Місячник літератури, науки й суспільного життя, рік видання 28., кн. XII, грудень 1928.

ЮНАЦТВО. Журнал Молодих Націоналістів. Виходить кожного місяця у Львові. Ч. 1. листопад 1928.

ВІЛЬНЕ КОЗАЦТВО. Двотижневий журнал літератури й політики, ч. 22—26, Прага, 1928.

ВІЛЬШОВИК УКРАЇНИ. Політично-економічний двотижневий журнал. Ч. 21—22, Харків, 1928.

РІДНИЙ КРАЙ. Виходить що неділі в Чернівцях. Ч. 45—49, 1928.

СТУДЕНСЬКИЙ ВІСНИК. Орган Центрального Союзу Українського Студентства. Ч. 7—10, Прага, 1928.

НАША ПРАВДА. Видає Комуністична Партія Західньої України. Львів, березень-серпень, 1928. Ч. 3—8.

ВІДОЗВА IX-ої Конференції КПЗУ. Львів, жовтень, 1928.

ПЛАСТУН. Часопись пластової Молодежи. Рік VII. Ч. 1—2. Ужгород, 1928.

ТРІУМФ УКРАЇНСЬКОЇ ПІСНІ ЗАКОРДОНОМ.

Друкується й виходить у половині грудня збірник матеріалів закордонної опінії про породж Українського Національного Хору по Європі й Америці під проводом проф. О. Кошиця.

Книжка буде пам'ятником світового тріумфу українського хорального мистецтва. Вона складатиметься з 350—400 сторінок українського й закордонного тексту та міститиме фотографії.

Кожний свідомий українець повинен мати цю книжку в себе на столі.

Передплачуйте негайно, бо з цілого накладу буде віддано на продаж тільки 400 примірників.

Ціна книжки 2 дол. амер.

Гроші посилайте на адресу:

M. Andrij Tschetchivsky, 5, rue du Marche, Champigny sur Marne, France.

Накладом «Групи Української Національної Молоді» в Празі вийшла велика поема

Ол. Бабія:
ГУЦУЛЬСЬКИЙ КУРІНЬ.

Твір цей охоплює св. їм змістом цілу історію боротьби українських військ за волю в 1918—1920 роках. Героєм поеми є Гуцульський Курінь, як символ Української Галицької Армії в дні її радощів, смутків, триумфів і невдач.

Книжка має 154 ст. друку на доброму папері в гарній обгортці.

Ціна одного примірника: в Чс. Р. безпосередно у видавництва 12 кч., з пошт. пересилкою 14 кч.; у Польщі з коштами пересилки 4 зл. р.; в Америці з пересилкою 45 центів; в інших державах рівновартість 15 кч. — Книгарням і кольпортерам знижка.

Інчим особам (не кольпортерам) висилається книжку за попереднім надісланим грошей за книжки і на поштову пересилку.

Замовлення слати на адресу «Розбудови Нації»: PRANA-SMÍCHOV, poštovní schránka č. 37, Čs. R.

„БЕРЕСТЕЙСЬКИЙ МИР“

(1918—1928)

Спогади Гофмана, Черніна, Людендрфа, Севрюка, Залізняка і других.

Ціна 8 зл. п.

В-во „Червона Калина“ ЛЬВІВ, Руська 18.

THE UKRAINIAN QUESTION

GENEVA 1928 A Peace Problem ЦІНА Кч 5—

Видання Проводу Українських Націоналістів.

Замовляти в адміністрації Розбудови Нації.

Накладом Проводу Українських Націоналістів
вийшли спомини був. команданта «Корпусу Січових Стрільців»

полковника **Евгена Коновальця**

Причинки до історії української революції

Стор. 40, вел. 8°

Ціна Кч 5—.

Замовляти в адміністрації Розбудови Нації.

ЮНАЦТВО

Журнал Молодих Націоналістів.

Виходить кожного місяця у Львові.

РІЧНА ПЕРЕПЛАТА: 6 зл. п.

Редакція й Адміністрація: Львів, вул. Супінського 21.

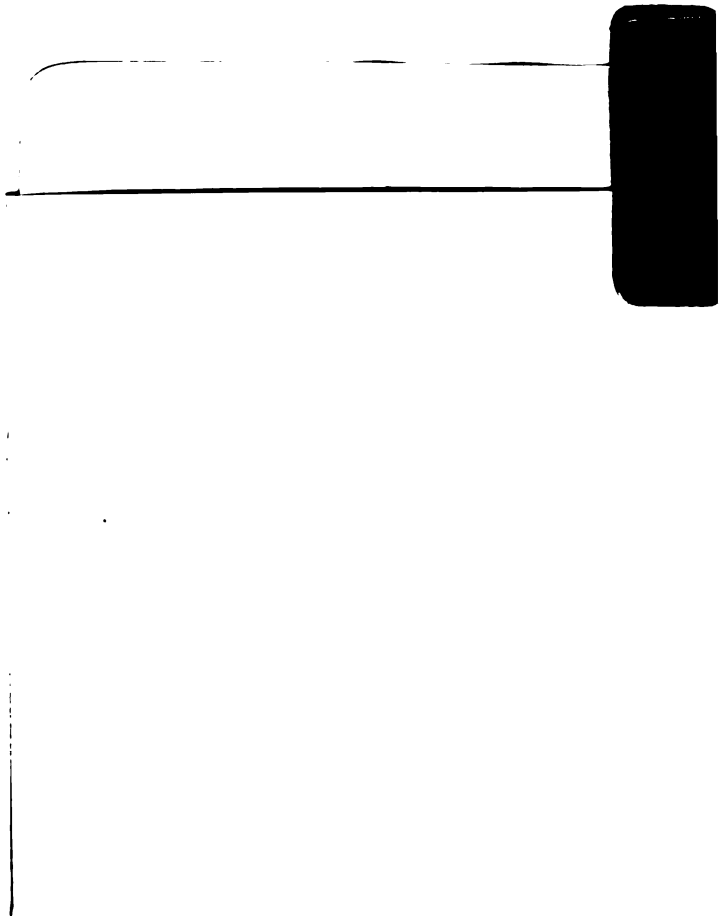

AP 58

.U5 R89

1928

v.1

3 0000 080 040 680